הלכה · מחברי זמננו

גן נעול - על הלכות ייחוד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

גן נעול - על הלכות ייחוד

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/גן-נעול-על-הלכות-ייחוד/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הסכמות הרבנים הגאונים שליט"א 4
הקדמה 7
יסודות בייחוד 13
א. מקור האיסור 13
ב. איסור ייחוד, "עשה" או "לאו" 13
ג. איסור ייחוד שווה באישה כבאיש 14
ה. חשש לפיתוי או לאונס 16
ו. חשש לביאה באותה פעם 16
ז. יהרג ובל יעבור (אביזרייהו דעריות) 21
ח. איסור עצמי או גזירה שמא יבא על הערווה 36
ט. נאמנות האדם באיסור ייחוד 38
פרק א - גדרי יחוד ועם מי אסור להתיחד 42
פרק ב - המותרים ביחוד 125
פרק ג - יחוד איש עם נשים 183
פרק ד - יחוד אשה עם אנשים 215
פרק ה - יחוד הרבה אנשים עם הרבה נשים 280
פרק ו - יחוד בפנימי וחיצון 293
פרק ז - יחוד עם חמש נשים השונאות זו את זו 334
פרק ח - יחוד בפתח פתוח 360
פרק ט - יחוד עם אשה שבעלה בעיר 413
פרק י - אשתו משמרתו 494
פרק יא - יחוד בנוכחות תינוקת 533
פרק יב - שומרים המצילים מיחוד 563
פרק יג - שאר הרחקות 582
הערות מהרה"ג הרב יצחק אביטבול שליט"א 610

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**
וספרי ויקיטקסט תחת רשיון GNU Free Doc. License
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל הרב יעקב לוי שליט"א**

להלכה ולמעשה - עם ביאור פתח הגן
ובו מקורות ציונים והערות על ההלכות שבספר,
כולל משא ומתן בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים עד אחרוני זמננו.
מנאי הצב"י יעקב לוי ס"ט
בן לאבי אדוני יוסף נר"ו - שנת בן דוד בא כנשר (תשס"ט)

הסכמות הרבנים הגאונים שליט"א

הסכמת הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה

הגאון הגדול הרב עובדיה יוסף שליט"א

ט ניסן תשס"ט

הובאו לפני גליונות הספר "גן נעול" על הלכות יחוד, מעשה ידי אומן, נטע נאמן, צנצנת המן, חכו ממתקים וכולו מחמדים, תהלתו בקהל חסידים, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, הרה"ג רבי יעקב לוי שליט"א, אשר נושא ונותן באמונה בדברי רבותינו הפוסקים, ראשונים ואחרונים, חדשים גם ישנים, ונחית לעומקא דדינא, ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמיתו, ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאוריתא.

ולא נצרכה אלא לברכה, יהא רעוא שיזכה לברך על המוגמר בקרוב, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך נחת ושלוה ויזכה לכל מילי דמיטב ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח. והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ לגאון ולתפארת.

עובדיה יוסף

הסכמת הראשון לציון הגאון הגדול

הרב שלמה משה עמאר שליט"א

ה כסליו תשס"ט

הובאו לפני גליונות מהספר "גן נעול" על הלכות יחוד אשר חיבר וערך הרה"ג יעקב לוי שליט"א, וערך חיפוש מהראשונים ואחרונים ואחרוני אחרונים, וראיתי שמלאכה גדולה ורבה עשה מתוך עמלה של תורה, ואברכהו שיזכה שיפוצו מעינותיו חוצה, ויתקבלו דבריו בחן על רבנן ועל תלמידהון, וכל אשר יפנה ישכיל ויצליח לעד אמן.

המצפה לישועת ה' ברחמים
שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הסכמת הגאון הגדול הרב נתן בן סניור שליט"א

ראש ישיבת בנין ציון

ר"מ ואב"ד דשכונת אור החיים בני ברק
אייר התשס"ט

הנה כב' האברך היקר שוקד באהלה של תורה ומאס בחיי הבל ועסיק באורייתא בשקידה הרב יעקב לוי שליט"א אשר ידיו רב לו והביא בפנינו חיבור מלא היקף נפלא בעניני הלכות יחוד מקמאי ובתראי דבתראי וניכר בו עמל רב שהושקע בדבר להביא בפני הרבים ולעוררם על שמירת הלכות אלו כראוי, ולפעלא טבא אמרינן יישר, וכדברי רבינו הרמב"ם ויזהר מן היחוד שהוא הגורם הגדול וכו' גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי וכו' שלא יתביישו מדבר זה ויתרחקו מן היחוד עכ"ל, ובעו"ה רבים אינם בקיאים בדינים אלו ושגגת תלמוד עולה זדון ומה גם בהלכות אלו שהם יסוד שמירת הקדושה וסיבת השראת השכינה בפרט בדור פרוץ ר"ל, ע"כ באנו לחזק ידי הרב הנז"ל במלאכתו אע"ג שלהכריע למעשה צריך לעיין בכל דין בפ"ע, וידועים דברי מו"ר עמוד היראה וההוראה הגרב"צ אבא שאול זצללה"ה להקפיד אפילו ביחוד זמן מועט ובמעלית אפילו עם ב' כשרים. ויה"ר שחפץ ה' בידו יצלח וימשיך לזכות את הרבים בבריאות איתנא ובנים וב"ב עוסקים בתורה.
נתן בן סניור

הסכמת הגאון הגדול הרב יצחק רצאבי שליט"א

ראש מוסדות פעולת צדיק
ה' מנחם אב התשס"ח בשי"ט

ברוך אלוהינו שבראנו לכבודו ונתן לנו תורת אמת חיי עולם נטע בתוכינו, תושב"כ ותושבע"פ, ומהם דולה ומשקה הרב המחבר דנן כש"ת הרה"ג יעקב לוי שליט"א מעיר ת"א ת"ו, אשר זכה לחבר ספר מיוחד על הלכות ייחוד בשם גן נעול בהיקף עצום מש"ס וראשונים עד רבני זמנינו, נשתטח בכל פינה וזוית, והוסיף נופך מדיליה בסברא ישרה נחית לעומקא דדינא, כאשר נוכחתי ג"כ כשדן עמי בעניינים רבים, וחויתי דעתי הקצרה להלכה, ויגע טובא לחבר ספר גדול ורחב ידיים בו נכנס לפני ולפנים, בשרא שמינא אפתורא למשקל ולמיטרי, אשרי העם שככה לו, אשריו ויישר חיליה להרחיב גבולי

קדושת ישראל עם קדושים סוגה בשושנים, יהי ה' עמו ועם כל הנלוים אליו, ויוסיף עשה מעלות בקודש.

כעתירת הצ' יצחק רצאבי יצ"ו

הסכמת הגאון הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א

דומ"צ בביד"צ של מרן הגר"ש ואזנר שליט"א

כה אלול תשס"ח

אור בהיר בשחקים נגלה לנגד עיני בעת ראותי את הספר החשוב "גן נעול" על הלכות יחוד, אשר כוננו ידיו הטהורות של מע"כ האברך המופלג בתורה, הרה"ג ר' יעקב לוי שליט"א ובו הניף את זרוע עוזו ללבן הדק היטב את תורת ומשנת הלכות יחוד, לא הניח פינה ויתד שלא שת לבו עליהם, בטוב טעם ודעת, תורה מפוארה בכלי מפואר, ליהנות בהם בני אדם שוחרי דת ה', זו הלכה ומשנה ברורה.

ביקרא דאורייתא

שמואל אליעזר שטרן

הסכמת הגאון הרב יצחק יוסף שליט"א

כז אדר תשס"ט

עברתי על הספר החשוב "גן נעול" על הלכות יחוד חלק א' וחלק ב', מעשה ידיו להתפאר של השקדן הנעלה, שמן תורק שמו, כש"ת הרה"ג ר' יעקב לוי נר"ו וניכר עמלו בתורה, שהקיף את הנושא בטוב טעם, מהגמ' והראשונים, ב"י וש"ע עד לאחרוני זמנינו, והדגיש את ההבדלים בין הנוהגים כשיטת מרן הבית יוסף, לבין היוצאים ביד רמ"א, וגמר חיפוש מחיפוש, וסידר את הדברים בטוב טעם, דבר דבור על אופניו, איישר חיליה לאורייתא. ויהי רצון שיזכה לחבר עוד חיבורים יקרים בהלכה, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה, ויזכה לישב על התורה ועל העבודה מתוך נחת ושלוה. שבתי בבית ה' כל ימי חיי להשתעשע וליהנות מהמתיקות שבד"ת, עד אורך ימים ושנים.

בברכת התורה ולומדיה יצחק יוסף

בן למרן הגר"ע יוסף

הסכמת הגאון הצדיק הרב בניהו יששכר שמואלי שליט"א

ראש ישיבת המקובלים "נהר שלום"

ט אלול התשס"ח

ראיתי גליונות חשובות הלכות יחוד מעשה ידי אומן צנצנת המן אחד מן המיוחדים שבחבורה כבוד הרב הגאון כה"ר יעקב לוי שליט"א שחיבר חיבור נפלא בשם "גן נעול" על הלכות יחוד והקיף בו והביא דברים נפלאים מהראשונים והאחרונים ואחרוני

האחרונים והכל בסברא ישרה וטובה למען שהלומדים יראו לפניהם שולחן ערוך בענין זה וידעו אותו על בוריו, נראה שעמל קשה וזכה ב"ה לחבר חיבור טוב ונפלא לזכות הרבים.
נברך אותו שיזכה שיפוצו מעיינותיו חוצה וכל אשר יפנה ישכיל ויצליח וחיים טובים אמן.
החותם לכבוד התורה
בניהו יששכר שמואלי

הסכמת ראש הכולל הרב הגאון אפרים עובד שליט"א

ראש כולל "פני משה" ומח"ס מקוה ישראל תורת השבת ועוד
כח אלול תשס"ח
כבוד ידידי הרה"ג רבי יעקב לוי שליט"א הראה לי את ספרו הנפלא והמיוחד גן נעול על הלכות יחוד מעשה ידי אומן, וכולו מחמדים. ועברתי עליו מתוך קורת רוח מרובה מהסידור הנאה של הדברים. והעיקר שצללת במים אדירים והעלית פנינים יקרים בהלכות יחוד, בדרך השוה לכל נפש, הן למבקש הלכה למעשה, והן לתלמיד חכם המתאוה לעמוד על עיקרם של דברים ושרשיהם בים התלמוד והפוסקים ומאורי הדורות.
והנני לברכו על הוצאת הספר, הראוי להפיצו בעז"ה בבית ישראל לזכות בו הרבים. ושיזכה עוד לזכות הציבור בספרים מועילים ויפוצו מעיינותיו החוצה מתוך נחת והרחבה, אמן.
והנה באעה"ח לכבוד המחבר בידידות רבה
אפרים עובד

הקדמה

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה שהביאני עד הלום לעמוד בפתח ספרי זה הנקרא בשם **גן נעול** על רוב **הלכות ייחוד** עם דגש בין ההלכות **לבני ספרד** ההולכים אחרי מרן הש"ע **ולבני אשכנז** היוצאים ביד רמ"א. "**גן נעול אחותי כלה**" (שיר השירים ד, יב) פירש"י "**גן נעול-על שם בנות ישראל שאין פרוצות בעריות**". ולזה מרמז שם הספר, שהרי כדי להיות גדורים בעריות, חייבים לידע הלכות יחוד היטב, שהרי היחוד הוא הוא הגורם הגדול לכך וכמבואר בלשון הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הל' יח-כ) וז"ל "אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש אלא מן העריות והביאות האסורות וכו' ואמרו חכמים גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן וכו' לפיכך

ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה, ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה, ובמחשבה טהורה, ובדעה נכונה כדי להנצל מהן **ויזהר מן היחוד שהוא הגורם הגדול**. גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי, הזהרו בי מפני כלתי כדי ללמד לתלמידיהם **שלא יתבישו מדבר זה ויתרחקו מן היחוד**", עכ"ל.

"**לבן** של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתח של היכל. ואנו כמלא נקב מחט סדקית" (עירובין נג.). הנה מחמת ירידת הדורות, נחלשו הלבבות. ואחת מן הראיות לכך, שמרן הש"ע הקדיש להלכות יחוד רק כסימן אחד בלבד, ובזה היה מספיק לידע כיצד יש לנהוג למעשה. ובספר הנוכחי, כמעט על כל הלכה בודדת בש"ע, חובר פרק שלם!!! וכיון שהלכות יחוד פרטיהן מרובים, מועטים הם היודעים אותם על בוריין, וקרה כאשר דיברתי עם אברך יודע ספר, התברר לי שיום לפני כן עשה חסד עם אחיו והלך לצבוע את ביתו. וכששאלתיו מי היה בבית, ענה בתמימות ששאת אחיו היתה עמו לבדה. ובירורתי את יתר הפרטים והתברר שבעלה חוץ לעיר היה, ואף לא היה היתר של פתח פתוח, ונכשל ביחוד עם אשת איש, דלרוב הפוסקים הוי דאורייתא. וכן קרה באחד שהיה שומר על ילדה קטנה בגיל ארבע במשך לילות שלמים, ולא ידע שעובר בזה תמידין כסדרן על איסור יחוד מדרבנן, שהרי אסור להתיחד עם ילדה כבר בגיל שלוש. וישנם עוד תקלות הנובעות מחוסר ידע בסיסי בהלכות יחוד. הן מחמת השכחה המצויה והן מחמת שחלק הילכתי זה נדחק לפינה וכמעט שלא לומדים אותו בכוללים בעיון, ויש המסתפקים בלימוד שטחי מתוך קיצורים, שלא תמיד מבוארים כל הצורך ורבה המכשלה. **ולהסיר מכשול מדרך עמי**, אמרתי להעיר על ספר אחד הנד"מ ובו כמה מהלכות יחוד, ואמנע מלהזכיר את שמו מחמת מש"כ הפלא יועץ (ערך ספר) וז"ל "והיותר טוב שלא לדבר על ספר אחר מטוב ועד רע", עכ"ל. הנה כתב בספר הנ"ל (בעמ' 190) לאחר שדן לגבי פנויה נדה האם יחוד עמה אסור מהתורה או מדרבנן, דדעת רש"י דהוי מדרבנן ודעת הריב"ש דהוי מדאורייתא, סיים בזה"ל "ומאחר שמידי ספק לא יצאנו, נראה שבמקום צורך גדול יש לדון בזה להקל משום ספק ספיקא. שמא יחוד עם פנויה הוא מדרבנן אפילו אם פירסה נדה [כדעת רש"י וסיעתו] ואפילו אם תאמר כדעת הריב"ש וסיעתו שיחוד עם פנויה נדה הוא מדאורייתא, שמא הלכה כמאן דאמר שאיסור יחוד עם כל העריות שבתורה אינו אלא אסמכתא ואינו אסור מן

התורה, ולכן יש מקום לצדד להקל במקום צורך גדול להתיחד עם **פנויה נדה**", עכ"ל. הנה מלבד מה שיש להעיר על הספק ספיקא הנ"ל דהוא משם אחד, די"א דלא עבדינן הכי וכמבואר במשנ"ב (ס' רסא ביה"ל ד"ה בין השמשות) וע"ע בהליכות עולם (ח"ח עמ' שכב) ובספר יוסף דעת (ס' ט). ואף אינו ס"ס המתהפך, די"א דלא מהני וכמ"ש בתורת השלמים (קונטרס הספיקות אות כ) בדעת התוס', וכ"כ המהר"ם בן חביב בקונטרס עץ הדעת (שורש ראשון). מ"מ בהא קיי"ל דעבדינן ס"ס כמבואר בכנה"ג (אבהע"ז ס' סח אות כא) ובהחיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א ס' מח) וע"ע בהליכות עולם (ח"ב עמ' ע) ובספר יוסף דעת (שם). ועוד דיש לעיין אי מהני האי ס"ס לצרף דעת מיעוט דכל יחוד דעריות הוי דרבנן, דהא רוב ככל הפוסקים סוברים דהוי דאורייתא ואף בדעת הרמב"ם יש מחלוקת הפוסקים מה דעתו וכמבואר כל זה לקמן (פ"א סע' ב). מ"מ אפי' אי נימא דהוי ס"ס מעליא, אחר המחילה הרבה אין דבריו נכונים להלכה. דאפי' לאחר הס"ס הנ"ל, עדיין ישנו איסור מדרבנן, שאין מי שמתיר בזה לכתחילה. דהא אם הלכה כרש"י שפנויה נדה הוי מדרבנן, עכ"פ ישנו כאן איסור מדרבנן. ואפילו אי נימא שיחוד עם כל העריות אינו אסור אלא מדרבנן, סוף סוף אסור מדרבנן. וא"כ כיצד כתב שאפשר להקל בזה בשעת צורך גדול מחמת הס"ס הנ"ל. ודע דדין יחוד עם פנויה הוי דינא דגמ', דדוד גזר על יחוד פנויה, ולית מאן דפליג בזה. רק נחלקו האם יחוד עם פנויה נדה אסור מהתורה ודוד גזר על פנויה טהורה, או שכל פנויה אפילו נדה מותר להתיחד עמה מהתורה ודוד גזר על כל פנויה. ולא רק שהעלה להקל ביחוד עם **פנויה טהורה**, (דג"כ אינו נכון לדינא וכנ"ל) אלא שהעלה להקל בשעת צורך גדול עם אף עם **פנויה נדה**, והרי לשיטת הרא"ש והריב"ש והראב"ן והמהר"ש אבוהב הוי יחוד האסור מן התורה, ושכן פסקו רוב ככל האחרונים, וכמבואר לקמן (פ"א סע' ה). ונוראות נפלאתי על דבריו.

ובדברי בזה עם הרב המחבר של הספר הנ"ל כיצד התיר יחוד עם פנויה דהא ממה נפשך יש בזה איסור דרבנן וכנ"ל, ענה לי שכנראה שבשעת צורך לא גזרו חכמים, עכת"ד. והנה מלבד מאי דקיי"ל דיחוד בכהאי גוונא הוי דאורייתא וכנ"ל, מ"מ אפי' לשיטתו דהס"ס מהני למימר דהוי מדרבנן, מ"מ מנלן לחדש דלא גזרו רבנן במקום צורך? וכי יכולים אנו ליקח כל איסור דרבנן ולהקל במקום צורך? אלא ע"כ איפה שהתירו בזה חז"ל או הראשונים וגדולי הפוסקים, אנו מקבלים דבריהם בכפיפת קומה, אבל בנ"ד אין אף פוסק, החל מהראשונים ועד האחרונים, וכלה באחרוני דורינו, מי שכתב להקל בזה ובפרט עם פנויה נדה. ותימה גדולה היא שאמר לי שאם ישנה נערה החוששת לשהות לבד בביתה בלילה, יכול איש ללכת ולשהות עמה ביחוד (אפילו פנויה נדה)

דזה מיקרי במקום צורך גדול. ולענ"ד אין זה אלא פירצה נוראה בקירבה דעריות. ואקוה בע"ה שבמהדורא הבאה יתוקן הדבר. ואין זה פחיתות כבוד ח"ו אם נמצא טעות בספר, ועיין במש"כ הגרי"ח מבבל בהקדמתו לשו"ת רב פעלים, שכבר נמצא לכמה גדולים שגיאה גדולה שאפילו קטנים לא יטעו בה, עיי"ש. ולכן אף בספרי הנוכחי **גן נעול**, אם ימצא המעיין איזה טעות, הן בסברא הן במסקנא דדינא, יואיל לשלוח לי, ואם אמת בפיהו, אתקן בע"ה במהדורא הבאה וזכות הרבים תלויה בו. ואסיים במחילה רבתי מהמח"ס הנ"ל שהערתי על דבריו, דאין כוונתי להתגדל בזה ח"ו, ועמו הסליחה, דתורה אמת כתיב בה. ולא כתבתי הערה זו אלא לאחר שהיתה לנגד מורה הוראה מובהק והורה לי להדפיסה. והנה כתב החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ג פ"ו) גבי יחוד עם משודכת, דיש מההמון הבורים שאין יודעים זה ונכשלים **באיסור יחוד** כזה, **והוא באמת עוון פלילי ועתידין ליתן את הדין בעוה"ב וגם לסבול יסורין עבור זה בעוה"ז**, עיי"ש. וכן מבואר בספר חוט שני (הל' צניעות פ"ט שער הציון סו) בשם החזו"א שבחור שלא נזהר בזמן השידוכים **מאיסור יחוד** או נגיעה ח"ו, **יהיו לו אחר הנישואין בעיות, וסיים שזה בדוק ומנוסה**, עיי"ש. ובספר נטעי גבריאל בהקדמה כתב בשם האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל **שהרבה נשים אינן זוכות להיפקד בזרע של קיימא מחמת שמזלזלות באיסור יחוד בהליכתן לרופאים**, עיי"ש. לכן צריך להיות בקיא בהלכות יחוד, ולדעת את שורשם של דברים כיון שעל ידי שינוי פרט קטן, הדין יכול להשתנות לאיסור או להיתר. וישנם המורים להקל, במקום שצריך להחמיר או מורים להחמיר במקום שאפשר להקל, ולא זו הדרך ולא זו העיר. ועוד שישנם חילוקי דינים רבים בין פסקי מרן הש"ע לבין פסקי הרמ"א, וצריך זהירות רבה שלא להורות לבני ספרד כדעת הרמ"א כנגד מרן הש"ע שקיבלו הוראותיו, וכן להיפך.

הורתו של ספר זה, לפני כחמש שנים, בלומדי בדברי הטור והב"י, נוכחתי לראות שהשיטות מרובות, וישנם חילוקים רבים בדינים העולים לבני ספרד ההולכים אחרי מרן הש"ע, ובין בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א. ובפרט שרבותינו ז"ל, החל מהמשנה והגמ' ועד רבותינו הראשונים, וכלה במרן הש"ע, קיצרו בהלכות אלו, ומחמת ריבוי

הפרטים, ובפרט עם התקדמות הטכנולוגיה, ושאלות חדשות צצות חדשים לבקרים, ועוד שהלכות אלו מפוזרות אחת הנה ואחת הנה בספרים שונים שחלקם אינם מצויים ואין יד הכל ממשמשת בהם, לכן אמרתי אל ליבי ללמוד בעיון הלכות יחוד החל מהמשנה והגמ' דרך רבותינו הראשונים ועד אחרוני אחרונים, לאט לאט ובלא דוחק הזמן, ולהעלותם על ספר למען יקל על הלומד לידע כיצד יש לנהוג **הלכה למעשה**. וכן ליתן דגש בין חילוקי הדינים לבני ספרד ולבני אשכנז. ובס"ד ארכה המלאכה כחמש שנים תמימות. ובחמלת ה' עלי זכיתי לברך על המוגמר ולהגיש אל הדפוס את ספרי זה. ואין החיבור הנוכחי הוא כאסיפת השיטות בלבד, ואף שספרי הליקוטים מעלתם גדולה לזיכוי הרבים, וכמ"ש בספר פלא יועץ (ערך ספר) וז"ל "וכן יחבר פסקי הלכות ואסף איש טהור אספות וקיצורים מינים ממינים להועיל ולזכות את הרבים וכו'", עכ"ל. מ"מ בספר זה השתדלתי לעיין בעומק הסברות של רבותינו הראשונים כמלאכים, ולרדת לעומקם של דברים עד כמה שידי יד כהה מגעת. וכן לא נמנעתי מלעיין בספרי האחרונים עד אחרוני דורנו, וכמו שיחזה המעיין בביאור **פתח הגן**. ואלו שאינם שמים עיונם על החיבורים הנמצאים בדורו של אותו מחבר ספר, שלא כדין הם עושים ומעלימים עיניהם מדברי הגרי"ח מבבל בהקדמתו לספרו רב פעלים, וז"ל "ועוד יש בבעלי התשובות שני סוגים בענין אחר. והוא יש אם נשאל איזה שאלה בענין אחד, הוא זריז ונשכר לדפוק על דלתי הספרים של כל בעלי התשובות ראשונים ואחרונים ואחרוני אחרונים, למקטון ועד גדול עד זמנו ואפילו על ספרים אשר המחברם עודנו בחיים, וכוונתו לחפש חיפוש מחיפוש כדי לראות ולידע דעת כל חכם וחכם וכו' ובדרך זה נוהגין חכמי הספרדים וכו'. ויש שאין דרכם לתור ולדרוש בספרי האחרונים וכו' והנה אף על פי שבודאי לא מרמות רוחא נהיגי בהכי, עם כל זה אני אומר אחר אלף מחילות מכבוד תורתם, לא טוב הדבר אשר עשו וכו'", עכ"ל. עיי"ש בהמשך דבריו. וע"ע בשו"ת יבי"א (בהקדמה ח"א אות י) על גודל החיוב לעיין בספרי האחרונים ואחרוני אחרונים, עיי"ש.

אופן כתיבת הספר הנוכחי, למעלה בגוף ההלכות מבואר שיטות הפוסקים והמסקנא כיצד לנהוג **הלכה למעשה**. והלכתי בעקבות מרן הש"ע שאת הדעה העיקרית כתבתי בסתם, ואת הדעה החולקת הבאתי בשם י"א, אא"כ מבואר אחרת בגוף ההלכה. ולא נמנעתי מלהביא את השיטות החלוקות למען ידע הלומד שיש המחמירים או המקילים באותה הלכה, ושאין זה דין המוסכם לכל הדעות. ומתחתיו ביאור הנקרא **פתח הגן**, והוא משא ומתן בדברי הראשונים והאחרונים כדי לחזק ולברר את ההלכה שנכתבה למעלה בגוף הספר. וידוע שכיום ישנה אהבת הקיצור, והמעט מחזיק את המרובה. אך

בכל זאת פעמים רבות הארכתי בביאורים כיון שאין הדברים מבוארים בפוסקים להדיא בסכינא חריפא, ויש להאריך כדי להוכיח את אמיתות המסקנא. זאת ועוד, השתדלתי בביאורים להעתיק את לשונות הפוסקים **מילה במילה ממש**, כדי לחסוך מהמעיין להשיג את הספרים שאינם בנמצא אצל כל אדם. ועיין בפלא יועץ (ערך אסופה) שכתב וז"ל "וגם ראוי לבעלי אסופות שיעשו **טובה שלימה** ולא יכתבו על דין פלוני 'עיין בספר פלוני', ולא עוד אלא שלפעמים יש שנצרך לו אותו הדין מאוד ואותו הספר שציין אינו בנמצא בעירו וכו' לכן יכתוב גם כן מה שכתוב באותו ספר למען ינוח הקורא בו כי ימצא תאוות לבו", עכ"ל. וכן טרחתי להוסיף הרבה מקורות מהאחרונים ואחרוני אחרונים עד פוסקנו דורינו, על אף שהמלאכה בזה מרובה, וזאת כדי לזכות את הרבים במראה מקומות למי שיחפוץ ללמוד את דבריהם.

וזאת למודעי, כיון שידעתי שלא הגעתי להוראה, ומאידך הספר נכתב **הלכה למעשה**, לכן ברוב ככל ההלכות שבספר השתדלתי שיהיה לפחות פוסק אחד מובהק בן דורינו שגם כן פסק כך, כדי שבכל אופן יש לו ללומד על מה לסמוך, ואפילו אם רבים הם החולקים. וכאשר נתקלתי בשאלות שלא הועלו לשולחנם של מלכים, ומאן מלכי רבנן, עמד לימיני לעזר **הגאון הגדול מעוז ומגדול הרב יצחק רצאבי שליט"א**, והכריע לי כיצד להורות לשעה ולדורות, **ועשרות מהכרעותיו מפוזרות בספר** וכמבואר בביאור **פתח הגן**.

לכן אגיש קורבן תודה **להגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א** שקירבני ועמד לימיני ונעזרתי בו בכל עת, והקדיש מזמנו היקר כדי לענות על שאלותי, הן בעל פה והן בכתב. וכן אתן תודה **להגאון הגדול הרב נתן בן סניור שליט"א** שהאיר לי פנים וגם הקדיש מזמנו היקר ולמד עמי מקצת מן הדברים המבוארים בספר, והעיר במקצת היכן שהיה צריך, ופעמים הורה לי לסגנן כך או אחרת. ולא אשכח להזכיר את **הרה"ג הרב יצחק אביטבול שליט"א**, ראש כולל "עטרת משה" ודיין ומו"צ בבי"ד "בנין ציון", **שעבר על רוב הספר בעיון**, ובדיבוק חברים יחד עם **הרה"ג נתן בן סניור שליט"א** העירו הערות מחכימות שחלקן שובצו בגוף הספר, וחלקן הודפסו בנפרד בסוף הספר.

ואסיים בכבוד אכנסיא, כולל "פני משה" בראשותו של **הרה"ג הרב אפרים עובד שליט"א** אשר מורה לנו את דרך לימוד ההלכה. ולכל שאר הרבנים, **הרה"ג אליהו מלכא שליט"א** ראש ישיבת שערי חיים, **והרה"ג אברהם משען שליט"א והרה"ג יחיאל קארו שליט"א והרה"ג יצחק שלום מסמבר שליט"א**. וכן אודה **להרה"ג אהרון מאזוז שליט"א**, ר"מ בישיבת כסא רחמים אשר לימדני בצעירותי את שיטת העיון. ועוד אודה

להורי היקרים שטרחו בגידולי. **ולאחותי היקרה** שהקלידה את רוב הספר הנוכחי. וכן תודה לידידי **הרב צוריאל חבורה שליט"א** שטרח בעשר אצבעותיו להגיה את הספר הנוכחי. ועוד אודה לאיש היקר **הרב מרדכי חסידים הי"ו** שעזר רבות בעניני הספר וכן לר' **הראל זנזורי הי"ו** שניצח על המלאכה כדי שיצא הספר מפואר.

ואחרון אחרון חביב, מכאן ברכה שלוחה לאם הבנים שמחה, רעייתי היקרה שעליה אמר שלמה המלך "**ואת עלית על כלנה**", המטפלת בכל עניני הבית ומגדלת את צאצאינו לתורה ויראת שמים, ומרוב מסירותה מאפשרת לי לשבת באהלה של תורה, תהי משכורתה שלימה מעם השם.

ובצאתי מן הקודש, עיני לשמיא נטלית, שלא תצא תקלה תחת ידי ולא אכשל בדבר הלכה. ויהי רצון שיהא הספר הנוכחי לעזר ליושבי מדין ולפוסקי הלכה ולשאר עמך בית ישראל, ושאזכה לחבר עוד חיבורים בפרד"ס התוה"ק, אמן.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה

יעקב לוי ס"ט

ח ניסן לשנת "עיני כל אליך ישברו" (תשס"ט)

יסודות בייחוד

הערה - אין ללמוד הלכה למעשה מהנכתב ביסודות ביחוד
אלא מה שנפסק בגוף ההלכות שבספר

א. מקור האיסור

בגמ' (קידושין פ:) מבואר שמקור הלימוד הינו מהפסוק כי יסיתך אחיך בן אמך וכו' (ועיין פני יהושע בהסבר הדרשה). אך באבות דרבי נתן (פ"ג, בנוסחא עתיקה, יצא בכרך נפרד) מבואר שמקור האיסור נלמד מהפסוק "לא תקרבו לגלות ערווה". ועיין בספר החינוך (מצוה קפח) שלכאורה משמע מדבריו ג"כ שאיסור יחוד מקורו בלאו של לא תקרבו לגלות ערוה, עיי"ש. ויש לדחות, ועיין לקמן יסודות ביחוד (אות ז ס"ק ח).

ב. איסור ייחוד, "עשה" או "לאו"

הגר"א (ס' כב ס"ק ד) כתב דאיסור יחוד הינו איסור עשה. אך בשו"ת שם אריה (ס' לג) כתב בתוך דבריו דהוי איסור לאו. וכן משמע מהב"ש (שם ס"ק א) דאיסור יחוד הינו איסור לאו, שהרי כתב דלדעת הרמב"ם אינו לוקה על איסור יחוד כיון דסובר שאינו איסור תורה. ש"מ דהסוברים דהוי איסור תורה סברי דלוקין על איסור יחוד כיון דהוי

לאו. ועיין במנחת חינוך (מצוה קפח אות ב) שהקשה על הב"ש, וכן בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' פח) העיר על הב"ש הנ"ל.

וע"ע בפני יהושע (קידושין פ: ד"ה "אמר רב") שכתב שאין איסור לאו ביחוד.

ומ"מ נראה שכל האחרונים הנ"ל, לא ראו את דברי המאירי בחידושיו (קידושין פ:) שכתב דאיסור יחוד אינו ממנין המצוות כלל, עיי"ש. ומשמע מדבריו שאינו לא איסור עשה ולא איסור לאו.

ג. איסור ייחוד שווה באישה כבאיש

הנה גם באשה שייך איסור יחוד מהתורה. כמבואר במשנה (ע"ז כב.) "לא תתיחד אשה עמהן (גויים) שחשודין על העריות" ובתרומת הדשן (ס' רמב) דן לגבי א"א שהתיחדה עם גוי שנקראת עוברת על דת כיון דיחוד א"א הוא מהתורה וכן בשו"ת חות יאיר (ס' עג) מבואר שיחוד א"א עם גוי הוי איסור תורה. ועיין בב"ח (ס' כב בקונטרס אחרון). וכן נראה מהגר"א (ס' כב ס"ק ד) שכתב שאיסור יחוד הינו איסור עשה, עיי"ש. והרי אף נשים חייבות במצוות עשה. וכן מוכח מהגמ' (יבמות מז:) שנעמי לימדה את רות מקצת מצוות התורה ואמרה לה שאסור לנשות ישראל להתיחד, עיי"ש.

ד. איסור ייחוד כסייג לחיבוק ונישוק.

איסור שז"ל. ביאה שלא כדרכה.

חשש לחיבוק או נישוק: בשו"ת חקרי לב (ס' יז) כתב בתוך דבריו דקיי"ל שיחוד איסורו משום שמא יבוא עליהן וכו', עיי"ש. וכן משמע בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קוב"א ס' רו) דנקט חוששין שיבעל, עיי"ש. וכ"כ להדיא הדבר הלכה (ס' ב' ס"ק יב' ד"ה "וראיתי") והגרש"ז אויערבאך (הובא בספר דבר הלכה עמ' קפה') שאיסור יחוד שייך רק כחשש לביאה ולא לחיבוק ונישוק. וכן העלה בשו"ת להורות נתן (ח"א ס' נז).

והנה בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות טז ואות כב) כתב דאין איסור יחוד בשביל חיבוק ונישוק, אלא רק לביאה, וזה סותר למש"כ האג"מ ביו"ד (ח"ב ס' פב) דיחוד אסור אף לחיבוק ונישוק. וכן משמע בשו"ת זקן אהרון (ח"ב ס' כט) דכתב בתוך דבריו שיחוד אסור אף לחיבוק ונישוק, עיי"ש. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפב).

ונראה שאפשר להביא ראיה שאין אוסרים יחוד בשביל חיבוק ונישוק אלא לביאה בלבד, ע"פ הרמב"ם בהל' איסו"ב (פכ"א ה"א) שכתב וז"ל "כל הבא על ערווה מן העריות דרך אברים או שחבק ונשק דרך תאווה, ונהנה בקירוב בשר הרי זה לוקה מן התורה שנאמר לבלתי עשות מחקות התועבות ונאמר לא תקרבו לגלות ערווה, כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערווה" עכ"ל. ומוכח מדבריו, שחיבוק ונישוק

אינו גילוי ערווה גופא אלא דבר המביא לגילוי ערווה, וא"כ נחשב רק כקרבה לעריות. והנה בהל' יחוד (פכ"ב ה"א) כתב הרמב"ם שיחוד מביא לידי גילוי ערווה, ובפשטות משמע שהיחוד מביא לידי ביאה ולא לידי חיבוק ונישוק שהם גופא רק קרבה המביאה לערווה וכנ"ל, וזה ברור. וכיו"ב יש לדייק בסמ"ג (לאוין קכו) ובחינוך (מצוה קפח).

ועוד יש להוסיף שכל הפוסקים שכתבו שיש שיעור לאיסור יחוד, והוא כשיעור ביאה (עיין פ"א סע' כב) סוברים דהוי סייג לביאה דוקא, דאם איתא שיחוד אסור אף לחיבוק ונישוק, אזי לא בעינן שיעור ביאה אלא בפחות מזה יש לאסור. ועוד נראה לדייק שאין לאסור יחוד אלא לביאה בלבד, דהנה בשו"ת הרדב"ז (ס' קכא) נשאל מהו גדר יחוד וענה שאם ירצה לבעול, לא יראה אותו אדם, עיי"ש. והביאו גם בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב ס' קע). ומשמע דוקא לביאה.

חשש להוצאת זרע לבטלה: הנה החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) כתב בתחילת דבריו לבאר מדוע אסור לרוכל להתיחד עם נשים אפי' שאשתו עמו (לדעת התוס'), הרי ודאי לא תניחנו אשתו לזנות עם האחרת, וכתב שאפשר שהחשש בכה"ג הוא שיכול לבא לידי השחתת זרעו לבטלה וזה איסור חמור מאוד מאוד, ולכן אסור לו להתיחד אפי' שאשתו עמו, אע"פ שודאי לא יבא לעבור את העבירה עצמה. אלא שסיים שהדבר רחוק מצד עצמו, ועוד שהיה לתוס' לחדש כה"ג, וכן הש"ס היה לו לפרש כן, עיי"ש. ובפשטות מוכח דחזר בו מההבנה הלזו, ואכן לא חוששים לשז"ל. אלא שמצאתי להגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות לה) שכתב דמהחיד"א משמע שאיסור יחוד הוא גם מחשש של הוצאת זרע לבטלה וז"ל "איסור יחוד הוי משום הרהור ושמא יבוא לידי השחתת זרע ובגוי לא חיישינן, הרב שער יוסף", עכ"ל. וכעת מצאתי ששוב כתב כן הגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) בשם הרשב"א שעיקר איסור יחוד הוא משום הרהור, עיי"ש. ולא מצאתי היכן ראה כן ברשב"א.

ביאה שלא כדרכה: הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, (הובא בדבר הלכה עמ' קפה) כתב לחדש שאין איסור יחוד אלא לביאה כדרכה, אך אם אין אפשרות לביאה כדרכה אלא רק לביאה שלא כדרכה, אין חשש יחוד, עיי"ש. אך בשו"ת זקן אהרון (יור"ד ס' כט) כתב בתוך דבריו שיחוד אסור אפי' לביאה שלא כדרכה, עיי"ש. ולכאורה נ"מ לאשה בשעה שתקפוה צירי לידה, שודאי אינה יכולה לשמש כדרכה, אך יכול לבא עליה שלא כדרכה, ועיין לקמן (פ"א סע' ל).

ה. חשש לפיתוי או לאונס

הב"ח (ס' כב) כתב בדעת הרמב"ם שקטנה אע"פ שאינה מוסרת עצמה לביאה, אסור להתייחד עמה שמא יאנוס אותה, והסכים לו בערוגת הבושם (שם ס"ק כב). וכן משמע מהח"מ (ס' כב סע' יא ס"ק טו) שכתב שבקטנה מגיל ג' שנים אסור להתייחד ואף שאין מוסרת עצמה לביאה, חוששין לאונס ולפיתוי עיי"ש. וכן כתב בעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות י) ובערוך השולחן (ס' כב סע' י). וכן משמע מהעזר מקודש (סע' ה ד"ה "ובלילה") ועיין בשו"ת דברי יציב (אבהע"ז ס' מג אות ד) מה שכתב בזה.

ויש להעיר על דבריהם שנעלם מעיני קדשם דברי הבה"ג (סוף הל' יבום וחליצה) שכתב להדיא שאסור להתייחד עם קטנה מגיל ג' שנים, כיון שלפעמים מתפתה ולא כתב שמא יאנוס אותה. וכיו"ב כתב רב יהודאי גאון בספר הלכות פסוקות (עמ' שמז).

ומאידך גיסא, כתב הב"ח (ס' כב) בדעת הטור דלא חוששין לאונס. וכן בחכ"א (בבינת אדם שער בית אנשים כו') פלפל בדין זה, והעלה דלא חוששין לאונס, וראיה חזקה הביא לדבריו, דאם איתא דחוששין לאונס, מדוע מותר להתיחד עם אשה שבעלה בעיר מפני שאימת בעלה עליה, הרי עדיין יכול לאונסה. וכן כתב באג"מ (ח"ד ס' סה' אות יב') דאין חוששין לאונס וכן כתב להדיא החזו"א (אבהע"ז ס' לה ס"ק ג) דישראל לא חשודים על אונס, והוסיף שמה שכתב הח"מ (ס"ק טו, והובא לעיל) שחוששים לאונס, כוונתו פיתוי, עיי"ש. ונראה כוונתו שפיתוי קטנה נקרא אונס שאין לה דעת כ"כ, כמבואר בגמ' יבמות (לג:). ועיין בלשון רש"י במס' כתובות ט. (ד"ה "פחותה מבת ג' ש") עיי"ש, וע"ע בחשק שלמה (כתובות שם על ד"ה אונס). וא"ת גזירת פנויה הייתה בגלל אונס, שאנס אמנון את תמר כמבואר בסנהדרין (כא.) א"כ מוכח שיחוד האסור מדרבנן הינו חשש אונס, ויש לדחות ועיין בבינת אדם (שם) שדן בזה.

וראיתי בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב ח"ב ס' עה) שכתב שאף הסוברים שיש חשש אונס, זה בנוסף לחשש פיתוי, ואין מי שסובר שהחשש הוא אונס בלבד, עיי"ש. אלא שבשו"ת דברי יציב (שם) חלק על דבריו, והוכיח שיש הסוברים שיחוד אסור רק מחמת אונס, עיי"ש.

ו. חשש לביאה באותה פעם

הנה יש לחקור בגדר יחוד האם יש חשש לביאה באותו יחוד וכל שאין יכולים להגיע לביאה אין זה יחוד האסור או דילמא יש חשש שיגיעו לערווה בפעם אחרת וכגון שיפתנה לביאה בפעם אחרת, א"נ יתרגל להיות עם ערווה ויכשל פעם אחרת (אפי' עם אשה אחרת) א"נ נוצר ביניהם קירוב דעת עד שיכשלו פעם אחרת, ולפ"ז אפי' שכעת

אין אפשרות לביאה וכגון דאין שיעור יחוד מ"מ יש לאסור וכנ"ל. **ולפום** ריהטא נראה דאפשר להוכיח מלשון הרמב"ם (איסו"ב פכ"ב ה"א) דכתב וז"ל "אסור להתיחד עם ערוה מן העריות שדבר זה גורם לגלות ערוה", עכ"ל. ולכאורה מדנקט גורם ולא נקט יגרום, ש"מ דההחשש הוא לגילוי ערוה דוקא באותה פעם. ואינו מוכרח ואפשר דכוונתו דגורם כעת לגלות ערוה בפעם אחרת. וע"ע בלשון הסמ"ג (לאוין קכו) דכתב וז"ל "מפני שהיא קריבה המביאה לידי גילוי ערוה". וע"ע בלשון המאירי וז"ל "שאסור להתיחד וכו' יש לחוש שיהא יצרו תקפו במקום שאין לשם מונע", עכ"ל.

והנה יש לעיין דאם איתא דיחוד אסור מחשש לגילוי ערוה בפעם אחרת, אמאי מועיל היתר של בעלה בעיר או פתח פתוח לרשות הרבים, הרי יושבים יחד לבדם ואפי' זמן מרובה, וכי אין חשש של קירוב דעת או שיפתנה לביאה בפעם אחרת. בשלמא לביאה באותה פעם לא חיישינן, דהא הפתח פתוח וכן אימת בעלה עליה, אך לאידך גיסא קשיא אמאי מותר וכדאמרן. מיהו יש לדחות דכיון שהפ"פ לרה"ר אזי אין כאן יחוד כלל במציאות ולכן היצר לא תקיף ואין חשש שיפתנה ואף היא לא תתפתה, וכן לא יגרם קירוב דעת וכד', דדוקא היכא שהם ביחוד ממש חיישינן להכי דהיצר תקיף. וה"ה כשבעלה בעיר, אע"פ שיש יחוד במציאות מ"מ כיון דאימת בעלה עליה, אינה נותנת דעתה לקירוב דעת וכן לא תתפתה לפעם אחרת. וכיו"ב ראיתי בשו"ת להורות נתן (ח"א ס' נז) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' ע), עיי"ש.

מיהו מהא דמהני שמירת תינוקת להציל מאיסור יחוד כדלקמן (פי"א סע' א) מוכח דההחשש לביאה באותה פעם ותו לא. דהנה התם יש יחוד במציאות וכל המניעה של האשה מלזנות הוא מחמת שהקטנה תגלה סודה וכלשון הרמב"ם (שם ה"ט) ועוד ראשונים. ואם איתא דיש חשש לביאה בפעם אחרת, אמאי מועיל הרי יש כאן קירוב דעת וכן יכול לפתותה לפעם אחרת ועוד שהוא מתרגל להיות עם ערוה, דזה שיש מניעה מחמת ההתפרסמות, אינו מונע קירוב דעת וכד', ואינו דומה לבעלה בעיר או היתר דפ"פ וכנ"ל. אלא ודאי דכל דהשתא אינו יכול לבעול, אין בזה יחוד. וכן מוכח מהא דלשיטת רש"י מותר לאיש להתיחד עם נשים הרבה והסביר הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כז) טעמו של רש"י וז"ל "וס"ל לרש"י כיון דאיכא טובא אי אפשר דלא מגלו. ועוד אי אפשר לו לבעול כולם", עכ"ל. הנה מהמשך דבריו מוכח דאפי' דמיירי במקום שהיצר שולט, אפ"ה מועיל כיון דאינו יכול לבעול את כולם, ולאידך גיסא אמאי מהני הרי יש כאן קירוב דעת וכן יכול לפתותם להיבעל כל אחת בזמן אחר.

והנה נשאל הרדב"ז (ח"א ס' קכא) מהו גדר יחוד וענה בזה"ל "שגדר היחוד הוא שיהו שניהם במקום אחד שאם ירצה לבעול לא יראה אותם אדם", עכ"ל. והביאו בשתיקה בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב ס' קע). ומוכח מדבריו דכל הגדר נמדד לפי הביאה באותה פעם, שאם ירצה לבעול יוכל לעשות כן, אזי הוי יחוד. וכן בהמשך דבריו דנקט גבי פ"פ דלא הוי יחוד כיון דמירתת ולא בעיל, עיי"ש. ולא נקט ג"כ דאינו מפתה או אינו גורם קירוב דעת וכד'. וכיון דהכא נחית לפרש גדר היחוד, אזי אם איתא דגדר יחוד שייך אפי' היכא דלא יוכל לבעול כעת אבל יכול לבעול פעם אחרת, היה להרדב"ז לבאר כן. וכן במשנה (קידושין פ:) דאיש לא יתייחד עם שתי נשים פרש"י מפני שהנשים דעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות, ולא תירא זו מחבירתה שאף היא תעשה כמותה. ובע"ז (כה.) פרש"י ששתיהן תתרצינה לעבירה. וכן משמעות תוס' ר"י הזקן והר"ן (שם). ופשט הדברים ששתיהן מתרצות לעבירה באותה פעם. והריטב"א והיד הרמה (קידושין שם) פירשו שאסור להתייחד עם שתי נשים כיון שיחפו אחת על השניה, והוסיף הרמ"ה דסוברות הנשים שצניעות הוא לחפות הלכך לא מירתת למיעבד איסורא, עיי"ש. ופשט הדברים שאחת תזנה באותה פעם. ואע"פ דאפשר דאין ראיה לנ"ד, דהא התם אסור כיון שתהיה בעילה באותה פעם אך אין זה מעיד שאם א"א לבעול שלא יהיה אסור מחמת בעילה בפעם אחרת, מ"מ כיצד הוא דכל הני ראשונים לא הזכירו סברא זו של קירוב דעת או פיתוי לפעם אחרת. דהא משמע מסתימות לשונם דכל טעם האיסור הוא כיון דאיכא בעילה באותו יחוד. וגם הלום ראיתי בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ג) דכתב גבי נסיעה ברכב שיש לחשוש שמא יטו את הרכב לצד וכו' אך סיים שבשעת הדחק יש להתיר וז"ל "משום דמשמע דאין חוששין לדינא לשמא יטה מן הדרך בכשרין, אלא לשמא יתקוף היצר ויעברו במקום שנמצאים", עכ"ל עיי"ש בהמשך דבריו.

ודע דכל הפוסקים דסוברים דיש שיעור יחוד, ע"כ סוברים דכל החשש הוא רק לביאה באותה פעם (ונראה דה"ה להסוברים שאיסור יחוד שייך אפי' בח"ש), דאם איתא דחיישינן לפעם אחרת, אין יחוד תלוי בשיעור ביאה כלל. ובכלל הנך פוסקים דסוברים דיש שיעור ליחוד הם הישי"ש והמהרי"ל דיסקין והאמרי אש ובשו"ת מנחת יצחק ובשו"ת אג"מ ובקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב והגר"ש בעדני שליט"א ועוד, וכמבואר לקמן (פ"א סע' כב הערה 61, פ"ב סע' א), עיי"ש.

ואחרי כתבי כל זאת, ראיתי שכדברים הנ"ל כתב ג"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פכ"ב) וכתב ראיות לדבר מהא דמהני פ"פ ובעלה בעיר וכן משמירת תינוקת וכד', אך כבר כתבתי לעיל דמהראיה מפ"פ ובעלה בעיר אין להוכיח מאומה ע"פ היסוד

שביארתי. ולכן הרבה מראיותיו שם נדחו. והוסיף שכן הוא דעת השער יוסף (ס' א) והחות יאיר (ס' עג) והבנין ציון (ס' קלח) ובשו"ת נשמת כל חי (ח"ב ס' א) וכתב שאף שהדבר פשוט, מ"מ כתב כן לאפוקי ממה שראה בספר שארית יעקב (ח"א בחידושים לקידושין ס' ד אות ב). עיי"ש. והנה מהפוסקים שהביא אכן משמע שיחוד אסור דחיישינן לזנות באותה פעם וכמבואר בלשונם, אך כבר כתבתי לעיל דאין מכאן ראיה ואפשר דהיכא דא"א לבעול באותה פעם יהיה אסור כיון דיש לחוש לפיתוי או קירוב דעת וכנ"ל. מיהו אכן מסתימות דבריהם משמע כמ"ש, דהחשש לזנות באותו פעם ותו לא, דהיה להם לבאר.

והנה השארית יעקב שהביא הציץ אליעזר הנ"ל, הוא בחידושיו על קידושין (ס' ד אות ב) וז"ל "עיקר האיסור משום הקורבה הוא, ואע"ג שאסרוהו משום גזירה דביאה אין ראיה מזה להצריך שיעור טומאה דשפיר יש לומר אף ביחוד כל שהוא שייכא גזירה זו שמא יגרום היחוד לקרבן וילכו אח"כ למקום אחר לסתירה וביאה", עכ"ל. ודע דהשארית יעקב הנ"ל אינו יחיד בסברא זו. דהנה בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' ע) העלה לאחר שקלא וטריא, שאיסור יחוד הינו בגלל שדבר זה גורם לקירוב דעת ומרגיל לעבירה, ויגרום לגילוי ערוה לבסוף, ואפי' שעכשיו באותו יחוד א"א לבעול מסיבה מסויימת. כלומר אינו אסור מחשש ביאה באותה פעם אלא פעם אחרת. והסביר שכ"ז דוקא כשיש תנאי יחוד כגון שבעלה חוץ לעיר והדלת נעולה, ורק אז יגרם קרוב דעת כזה שיגרום לביאה פעם אחרת. עיי"ש. ותחילה תלה זאת במחלוקת ראשונים אך בהמשך דחק בכולם דזה הפשט, והביא חלק מהראיות שכתבתי להוכיח דהחשש רק לאותה פעם ודחק בהם. ושוב כתב דאולי מן התורה אכן החשש רק לביאה באותה פעם אך דרבנן גזרו על חשש לפעם אחרת וכן לבסוף (אות טז) חזר לומר דאפשר דלדעת התוס' הרמב"ם הריטב"א הרא"ש ועוד אכן החשש רק לביאה באותה פעם, עיי"ש. וכעת מצאתי גם בנטעי גבריאל (פ"א ס"ק א) שג"כ כתב שאיסור יחוד אפשר לפרש לדעת הרמב"ם שיגרום לגילוי ערווה פעם אחרת, עיי"ש. ושו"ר בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ב) שג"כ כתב כנ"ל, והיינו שאפי' יחוד שאינו ראוי לביאה אסור כי יש קירוב דעת וכבר ימצאו דרך למלאות תאוותם, עיי"ש. וע"ע בספר אום אני חומה (ח"מ ס' תח). וכן בשו"ת להורות נתן (ח"א ס' נז) כתב לבאר כנ"ל, אך בהמשך דבריו (אות ד) הודה וכתב בזה"ל "ואף דיתכן דפשטות דברי הראשונים והפוסקים נוטים להתפרש דאין איסור יחוד אלא אם בידו לעשות עבירה באותה שעה עצמה, ברם לדינא כיון דבאמת בגמרא ובש"ע לא נזכר שום שיעור לאיסור יחוד אלא שאנו רוצים לחדש מסברא דהיכי שאין סיפוק בידו לעשות

באותו שעה מעשה איסור, ליכא איסור יחוד, ממילא כל שאין ראיה מכרעת ומבוררת כי אכן לא חיישינן אלא על מעשה איסור של אותה השעה, שוב אין בידינו לחדש שום שיעור לאיסור יחוד משום דבאמת לא רחוק כלל לומר דיסוד יחוד הוא משום קירוב הדעת העלול להביא לידי מעשה איסור לאחר זמן", עכ"ל.

ובדברי סופרים (אות ד עמ"ק לח) כתב לדקדק דכן סובר בשו"ת חקרי לב (ס' יח), דכתב התם גבי יחוד עם חייבי לאוין דחיישינן שיקדש ויבעל, עיי"ש. אך המעיין בחק"ל יראה שאין זה מוכרח דכן סובר, אלא כתב כן בדרך "דלמא" בחקירתו, דהתקשה שם דאם איתא דיחוד עם חייבי לאוין הוי דאורייתא, אזי יש להקשות דהרי אין חיוב לאו בלי קידושין וכיון דטעם היחוד הוא כדי שלא יבא עליה, הרי גם אם יכשל ויבא עליה אין בזה לאו דהא לא קידשה ואיך יצוייר יחוד דאורייתא. וע"ז כתב "או דילמא יחוד אסרה תורה דע"י יחוד יבא לידי עבירה ובהני נמי יבא לקדש ולבעול", עכ"ל. ומשמע מלשונו דלא ברירא ליה כולי האי ולא כתב כן אלא דרך חקירה בעלמא. ועוד כתב הדברי סופרים לדייק שכן סובר החזו"א (אישות ס' לד אות ב) דכתב התם גבי פנימי וחיצון, דיש לעיין באיש אחד בחוץ והאשה בפנים האם יועיל שהאשה תנעל והביא ראיה דמהני ולא חיישינן שהאשה תפתח מהא דרב ביבי וז"ל "ונראה כן מעובדא דרב ביבי דאמר שקולו דרגא מתותי ביבי, ואכתי ליחוש שהיא תעלה אליו שתעמיד הדרגא ע"י עצמה או ע"י אחרים וצ"ע", עכ"ל. והקשה הדברי סופרים דמכאן משמע דאם והיה דאכן חיישינן שאשה תפתה את האיש אזי היה מקום לחשוש שתביא את הסולם אפי' ע"י אחרים וכלשון החזו"א, והרי אם תלך לקרוא לאחרים שיוציאו את הסולם, הרי יתבטל היחוד, בין מצד אנשים שיהיה שם איש נוסף ובין אם תקרא לאשה מ"מ בינתיים יהיה פ"פ דאז אין יחוד וא"כ אמאי חיישינן שתחזור להתיחד שוב כדי לקלקל. אלא ודאי סבירא לה להחזו"א את היסוד הנ"ל דחיישינן דיעשו תחבולות לזנות אח"כ, עיי"ש. מיהו הד"ס הרגיש במה שיש לחלק דדוקא התם חיישינן דהוי כמעט באותו מעמד, מ"מ כתב דאין לחלק בהכי דמ"מ היחוד בטל בינתיים, אלא ע"כ סבירא ליה האי יסוד, עיי"ש. **ומצאתי** ביפה ללב (ח"ז ס' כב) דכתב על הא דאשתו של אדם משמרתו, היינו גבי נשים דעלמא אבל לא לגבי גרושתו כיון דיודעת רמיזותיו, עיי"ש. ונראה כוונתו דחיישינן שירמוז לגרושתו ויזנו פעם אחרת, דודאי לא יבעל ליד אשתו. **עכ"פ** לדינא נראה כדאמרן לעיל דכל החשש הוא מחמת בעילה באותו יחוד ולא חיישינן לקירוב דעת ובעילה בפעם אחרת.

ז. יהרג ובל יעבור (אביזרייהו דעריות)

יחוד במקום פקוח נפש:

א) איתא בגמ' סנהדרין (עד.) ''א''ר יוחנן משום ר''ש בן יהוצדק נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד, כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים'', עיי''ש בגמ'. ואע''פ שרבי ישמעאל פליג התם וסובר שאין הבדל בין הני ג' עבירות לשאר עבירות, (והיינו בשאר עבירות שיעבור ולא יהרג אלא אם כן זה בפרהסיא או בשעת גזירת מלכות אפי' בצנעא וה''ה להני ג' עבירות) מ''מ הלכתא לא כוותיה, אלא בהני ג' עבירות בכל גוונא יהרג ואל יעבור, וכ''פ הרמב''ם (פ''ה הל' יסודי התורה ה''ב) ורוב הראשונים והטוש''ע (יור''ד ס' קנז) ופשוט.

ב) ותו איתא בגמ' (שם עה.) ''אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא, ובאו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל. אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה, ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר, ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה ר' יעקב בר אידי ור' שמואל בר נחמני. חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה. בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה, שפיר. אלא למ''ד פנויה היתה מאי כולי האי, רב פפא אמר משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות'', עיי''ש בגמ'. והנה מלשון הגמ' דאמרה בשלמא למ''ד אשת איש היתה, שפיר, משמע דאפי' שאינו עושה גילוי עריות, אפ''ה יהרג ואל יעבור, שהרי אמרו תעמוד לפניו ערומה או תספר עמו מאחורי הגדר, ואפ''ה אמרו חכמים שימות ולא יעשה כן, ובאשת איש אמרינן שפיר, ש''מ שלאו דוקא גילוי עריות גופא אלא גם אביזרייהו דג''ע יהרג ואל יעבור. וכן הוכיח מכאן הנמו''י (סנהדרין דף יז: מדפי הרי''ף) וז''ל ''הני שלשה עבירות דאמרינן יהרג ואל יעבור, לאו דוקא בעבירה גופה אלא אינהו וכל אבזריהו, ופירוש אבזריהו, השייך להם'', עכ''ל. וכן כתב המאירי (סנהדרין שם) וז''ל ''ולא סוף דבר בגוף העבירה אלא אף בחלקים הדקים ממנה או בדומה לה'', עכ''ל. והביאו ראיה מהא דנתן עיניו באשה אחת וכנ''ל. ועוד הביא ראיה הנימו''י מהא דאיתא במס' פסחים (כה.) שבכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מעצי אשרה, ואע''פ שאין בזה ע''ז אלא אביזרייהו, עיי''ש.

וכן פסקו שאפי' באביזרייהו של הני ג' עבירות יהרג ואל יעבור, הר''ן (פסחים דף ה: מדפי הרי''ף, יומא דף ג: מדפי הרי''ף) ורבינו יונה (בפרקי אבות פ''ג משנה יא, שערי

תשובה פ''ג אות קלח) והחינוך (מצווה רצו) ובשו''ת הריב''ש (ס' רנה) והרשב''ץ במגן אבות (פרקי אבות פ''ג משנה טו) והרמב''ן בתורת האדם (ענין הסכנה) והריטב''א (ע''ז יא:) ובעל המאור (סנהדרין דף יז: מדפי הרי''ף) וכן מבואר בתשובת הרשב''א שהובאה בב''י (יור''ד ס' קכג) וכ''כ הרמ''א (יור''ד ס' קנז) והלבוש (שם) והחכ''א (כלל פח סע' א) וביאור הגר''א (יור''ד ס' קצה ס''ק כ) ועוד.

ג) איברא דהרמב''ם (הל' יסודי התורה פ''ה ה''ב) כתב שעל ג' עבירות הנ''ל יהרג ואל יעבור ולא הזכיר מאומה מהני אביזרייהו שג''כ יהרג ואל יעבור (ועיין גם סתימות לשון הסמ''ג עשין ה, והסמ''ק מצווה מד). וכן סתם כלשון הרמב''ם מרן הש''ע (ס' קנז), ואף בב''י שאסף כגורנה את השיטות והחילוקים בדין של יהרג ואל יעבור, לא הזכיר את חידוש הראשונים שכתבו שאפי' באביזרייהו יהרג ואל יעבור.

ומסתימות לשון הרמב''ם והש''ע נראה פשוט דלא סבירא להו שבאביזרייהו דהני ג' עבירות יהרג ואל יעבור. ואע''פ שמצאתי למהרי''ט בספרו קרית ספר (על הרמב''ם שם) שכתב בפשטות שאף על אביזרייהו יהרג ואל יעבור, ונראה שסובר כן בדעת הרמב''ם כיון שפירושו חונה על הרמב''ם ולא הזכיר שהרמב''ם לא סבירא ליה הכי, מ''מ נראה לענ''ד שסתימות לשון הרמב''ם אינה כן. ומצאתי תנא דמסייע לן, הוא המנחת חינוך (מצווה רצו אות טו) שג''כ כתב שהרמב''ם לא סובר את הדין של אביזרייהו שיהרג ואל יעבור וכתב שכן דעת הש''ע. והביא ראיה נוספת מלשון הרמב''ם (שם הל' ו) שכתב לגבי רפואה שאין מתרפאים בע''ז והעלים את הדין המבואר בגמ' פסחים הנ''ל שאין מתרפאים גם בעצי אשרה, (שמשם הביאו הראשונים הנ''ל באות ב ראיה שבאביזרייהו יהרג ואל יעבור) וע''כ אינו סובר דין אביזרייהו כלל. והנה יש להוסיף שהרמב''ם (הל' ט) פסק את המעשה באיש שנתן עיניו באשה והעלה ליבו טינא וכו' כמ''ד פנויה היתה וימות ולא תעמוד לפניו ערומה משום שלא יהיו בנות ישראל פרוצות, ולא פסק כמ''ד א''א היתה, וימות כיון דהוי אביזרייהו דג''ע. וע''ע בשלטי הגיבורים (פסחים דף ד. מדפי הרי''ף) מש''כ בדעת הרמב''ם.

ומרן הש''ע מלבד שלא כתב דין אביזרייהו אלא רק ג' עבירות, גם לגבי רפואה בעצי אשרה כתב (ס' קנה סע' ב) שאם עכו''ם בא לרפאות את הישראל ואומר לו קח ממים אלו או מאילן זה שהם של אלילים, אסור. אבל אם לא הזכיר לו שהם של אלילים, אפילו שאין מאותו מין אלא של אלילים מותר כיון שלא תלה הרפואה באלילים. ושוב הביא הש''ע שי''א שאסור בכל גוונא אפילו אומר לו הבא לי עצים סתם והביא לו של אלילים, אסור, עיי''ש. והנה הדעה שהביא בסתם, היא דעת התוס' בע''ז (כז:) כמבואר בבאר

הגולה (אות ח) והיינו הטעם שמא ימשך למינות, (וכן דעת הרא''ש ע''ז פ''ב ס' ט, וכ''פ הטור יור''ד ס' קנה, ובאיסור והיתר ס' נט ס''ק לה הביא שכן דעת המרדכי והסמ''ג, וכן דעת הרוקח ס' תעו ועוד) והדעה שהביא בשם הי''א היא דעת הר''ן שסובר שאפי' על אביזרייהו יהרג ואל יעבור כמבואר בבאר הגולה (אות י), עיי''ש. ולפי מאי דקיי''ל דמרן הש''ע שכותב בסתם וי''א הלכה כסתם וכדאיתא ביד מלאכי (כללי הפוסקים, הש''ע אות יז), א''כ מוכח דלא סובר כשיטת הר''ן שעל אביזרייהו יהרג, וכן הוכיח המנחת חינוך (מצווה רצו אות טו), ועוד העיר המנחת חינוך לפ''ז על לשון הרמ''א (ס' קנז) שכתב על מרן שם שעל אביזרייהו יהרג ואל יעבור, והרי הש''ע לא סבירא ליה הכי וכנ''ל וא''כ היה לרמ''א לכתוב בלשון י''א, והיינו להורות שאין זה לדעת הש''ע, עיי''ש באורך. וכן הקשה על הרמ''א בספר מקור מים חיים (הובא בהגהות על המנחת חינוך שם אות לג). אלא דזה לא קשיא כ''כ כי כן דרכו של הרמ''א בכמה דוכתי לכתוב בלשון סתם אפי' שאין כן דעת הש''ע וכמבואר במ''א (ס' תרמה ס''ק ט) והובא גם בשו''ת פעולת צדיק (ח''ג ס' קצט) וכ''כ המשנ''ב (ס' קמג ס''ק כא) וכן כתב היד מלאכי (כללי הרמ''א אות יט).

ומיהו כעת מצאתי בשו''ת בית שערים (יור''ד ס' רכח) שנשאל על לשון הרמ''א הנ''ל כיצד כתב כן בלי חולק, והרי לשון ראשונה של הש''ע הנ''ל לא משמע כן, ותירץ שאף לאותה דעה שהביא מרן הש''ע בסתם, ג''כ סבירא להו דעל אביזרייהו יהרג ואל יעבור, דזה גמרא ערוכה דסנהדרין דההוא דנתן עיניו באשה אחת וכו', דמשם הוכיחו הראשונים דעל אביזרייהו יהרג. אלא שדעה ראשונה סבירא ליה דהכא שאינו מזכיר שם אליל, אינו בכלל הלאו של ''לא ידבק'' שהוא אביזרייהו דע''ז, ולכן שרי, עיי''ש.

והנה תנא דמסייע למש''כ הבית שערים הנ''ל, היינו שאפי' דעה זו דסבירא להו שהטעם בעצי אשרה הוא שמא ימשך אחריהם, אפ''ה סבירא להו דין אביזרייהו ולא הא בהא תליא. הלא הוא רבינו יונה בשע''ת (פ''ג אות קלז קלח) דכתב ג''כ את הטעם הנ''ל בעצי אשרה שלא יאמר האשרה הצילתו, ואפ''ה סבר דין אביזרייהו שיהרג ואל יעבור, עיי''ש. (וע''ע ברבינו יונה בפרקי אבות פ''ג משׂ' יא). וא''כ אפשר שאף הדעה הראשונה שמרן הש''ע הביא ג''כ סבירא להו דיהרג על אביזרייהו, אלא שלגבי עצי אשרה סברו דאינו בכלל הלאו של לא ידבק בידך וכו'.

מיהו לפי דברי באר הגולה משמע שלמד כדאמרן, וכמ''ש המנחת חינוך. ועוד כתב המנחת חינוך שאף התוס' הנ''ל (שמרן הש''ע פסק כשיטתם) ג''כ לא סבירא להו דעל אביזרייהו יהרג ואל יעבור, עיי''ש. וכיו''ב כתב העמק שאלה (שאילתא מב אות ד,

שאילתא קכ אות ג) בדעת התוס'. ולדבריהם יש להוסיף את שאר הראשונים דקיימי בשיטת התוס', היינו הרא"ש והטור והמרדכי והסמ"ג והרוקח שהבאתי לעיל. מיהו לפי מש"כ בשם רבינו יונה דלא הא בהא תליא, אין שום הכרח לכך ואפי' לא בדעת התוס'. אלא דעכ"פ סתימות הרמב"ם ומרן הש"ע, לא משמע דסוברים האי דינא דיהרג על אביזרייהו דהיה להם להשמיע כן. (ולכאורה גם מהש"ך משמע דדעה ראשונה במרן אינה סותרת דין אביזרייהו, דהנה בס' קנה ס"ק יא כתב הש"ך על דעה זו דכך הסכימו הפוסקים, ובפשטות הש"ך מסכים דהכי קיי"ל. ואילו לקמן ס' קנז ס"ק י לא העיר ולא חלק על הרמ"א בדין אביזרייהו. ועיין בזר זהב על האיסור והיתר ס' נט מה שהעיר על הש"ך הנ"ל).

והנה אף שכתבנו שסתימות לשון מרן הש"ע שאין ליהרג על אביזרייהו, מ"מ הב"י (יור"ד ס' קכג) הביא את תשובת הרשב"א שכתב בתוך דבריו שעל אביזרייהו דע"ז יהרג, ולא העיר מאומה. וכן הב"י בהלכות נדה (ס' קצה) כתב לגבי מישוש הבעל את דופק אשתו כשהיא נדה, שלשיטת הרמב"ן משמע קצת שאם יש סכנה, מותר, וכתב ע"ז הב"י דוקא להרמב"ן מותר, שאיסור נגיעת נדה לשיטתו הוי דרבנן, וסיים בזה"ל "אבל לרמב"ם דסובר שנגיעת ערווה אסורה מן התורה, הכא אע"פ שיש פקוח נפש אפשר דאסור משום דהוי אביזרא דגילוי עריות וצ"ע", עכ"ל. ולכאורה זה סותר למש"כ לעיל שהרמב"ם והש"ע לא סבירא להו דין אביזרייהו שיהרג עליהם, ועיין בשו"ת אג"מ (ח"א יור"ד ס' עד), שאכן מהב"י הנ"ל מדוקדק שמרן הש"ע מודה לרמ"א בדין אביזרייהו. עכ"פ נראה שהעלה לשלחנו שרק ב-ג' עבירות יהרג ואל יעבור ולא על אביזרייהו, ועיין בערוך השלחן (יור"ד ס' קצה סע' כו) וע"ע בשדי חמד (ס' יג אות כו) וביד מלאכי (כלל הש"ע אות ד). וע"ע בש"ך (ס' קנז ס"ק י) מש"כ ברמב"ם. וכן עיין בקהלת יעקב (תוספות דרבנן אות א ס"ק ו) מש"כ בשם הב"י באבהע"ז (ס' טז). עיי"ש. (והא דכתב הב"י בשם הרמב"ם לגבי מישוש הדופק שאפשר שאפי' בפיקוח נפש לא ימשש, יש לדקדק בלשונו שכתב רק בלשון "אפשר" ולבסוף נשאר בצ"ע. אלמא לא ברירא ליה כולי האי, ואולי הסיבה כיון שאפשר שלדעת הרמב"ם אפי' על אביזרייהו לא יהרג. אלא דנראה יותר לפרש שכתב בלשון "אפשר" כיון שאינו ממשש דרך תאווה והנאה, לכן מספקא ליה אם בכה"ג יהרג. ועיין מש"כ הש"ך שם ס"ק כ).

וגם הלום ראיתי להמהר"ם בן חביב בספרו תוספת יוה"כ שהביא את הר"ן שהוכיח מהא דהעלה לבו טינא שאפי' על לאו בעלמא של ג"ע יהרג, ודחה ראייתו (עין לקמן

אות ו) והעלה שבלאו של ג"ע לא יהרג, (התוספת יוה"כ הנ"ל הובא במש"ל הל' איסו"ב פי"ז ה"ז, ובשפת אמת פסחים כה:).

ד) אלא שעדיין יש לישב לשיטה זו דאביזרייהו אינם בכלל יהרג ואל יעבור, הא דמבואר להדיא בסנהדרין באחד שנתן עיניו באשה וכו' וכן הא דאיתא בפסחים דאין מתרפאין בעצי אשרה אפי' במקום סכנה והבאתי ראיות אלה לעיל (אות ב) ושכן הוכיחו מכאן הראשונים שאפי' על אביזרייהו יהרג.

והנה לגבי הראיה מהא דנתן עיניו באשה וכו', כתב הרדב"ז (ח"ד ס' אלף עו [ב]) בתוך נידונו האם מותר לבעל ליגע באשתו נדה בשעת חוליה וכו', ולאחר שהתיר כתב וז"ל "וא"ת הרי ערוה וכל אביזרייהו אמרינן ימות ואל יעבור מההיא עובדא דההוא דהעלה לבו טינא, לא קשיא כלל, דהתם בא החולי מחמת העבירה ולפיכך ימות ואל ידבר עמה מאחורי הגדר" עכ"ל. א"כ מוכח דהתם שאני שהחולי הגיע מחמת העבירה משא"כ בעלמא, אין ראיה בכה"ג. וכיו"ב כתב בשו"ת חות יאיר (ס' קפב) לדחות ראיית הר"ן מהתם ובדומה לו תמצא בשפת אמת (פסחים כה:) ובערוך השלחן (יור"ד ס' קצה סע' כו) ובמרגליות הים (סנהדרין שם אות ה), וכיו"ב העיר בנשמת אברהם (ס' כב סע' א) וכן כתב לדחות הראיה הנ"ל המהר"ם בן חביב בתוספת יוה"כ (הובא במש"ל הל' איסו"ב פי"ז ה"ז) ועיין בסד"ט (יור"ד ס' קצה ס"ק כד) וע"ע בשו"ת שם אריה (ס' לג) שדחה את הראיה הנ"ל. וע"ע במהר"ח או"ז (ס' רמד). והר"ן וסיעתו שאכן הביאו ראיה מהמעשה הנ"ל, אפשר דס"ל כיון דסוף סוף השתא אנוס הוא, אם איתא שלא נהרג על אביזרייהו, היה לחכמים ליתן לו לראותה ערומה, ועיין מש"כ הסד"ט (שם).

ועוד כתב החות יאיר (שם) דהתם לא ברירא הצלת נפשו, שהרי אמרו הרופאים תחילה שאין לו תקנה עד שתיבעל לו, וכיון שזה אסור אמרו שתעמוד לפניו ערומה או תדבר עמו, ואז אולי תתיישב דעתו בכך, עיי"ש. ולכן כיון דאין הרפואה ודאית, לא אמרינן דיעבור על זה. ואה"נ כשזה באופן ודאי שיתרפא אמרינן דיעבור על זה. ועוד כתב החות יאיר לעיל מיניה, שמלשון הגמ' "מעשה", ש"מ הוראת שעה היתה ואין ללמוד ממנה וכמו שמצינו בכמה דוכתי בש"ס. והא דאמרה הגמ' "בשלמא למ"ד אשת איש היתה, שפיר", לא באו לומר שמהדין כך צריך לעשות אלא באו לומר דעבדו שפיר סייג מפני שעיקרו חמור מאוד ונכון לגדור גדר משא"כ למ"ד פנויה היתה, עיי"ש בחות יאיר. ובשפת אמת הוסיף לדחות הראיה, דאפשר דהתם לא היה סכנה גמורה. ועוד שאין מתירין לאשה איסור כזה בשביל סכנה של האיש, ואע"ג שפקוח נפש של אחר ג"כ דוחה שבת, שאני התם דהוא נתן עיניו והביא עצמו לסכנה, עיי"ש. וכעת מצאתי בהעמק

שאלה (שאילתא מב אות ד) שג''כ התקשה מהסוגיא דסנהדרין הנ''ל, וכתב לפרש דאף למ''ד א''א היתה דאמרינן שפיר דמי, אין הפירוש דשפיר דמי משום דהוי אביזרייהו דג''ע אלא היה ברור לגמ' דבא''א הוי פגם גדול לבעלה ולכן הקשו בשלמא א''א שפיר יהרג דהוי פגם גדול, אבל פנויה מ''ט, ומתרצינן פגם משפחה וכו', עיי''ש. וע''ע בשו''ת מנחת יצחק (ח''ה ס''ס ח) משכ''כ בשם היעב''ץ. וכן עיין בגליוני הש''ס מס' נדרים (פ:) שכתב דהתם אמרינן דיהרג כיון שאותו איש משוקע בתאוה לכן אם לא היה בועל היה מת אבל ודאי אם היה רוצה לצאת מהתאוה ולהתישב בדעתו, יכול היה לעשות כן ודוגמתו במס' סוכה (כה:), עיי''ש.

וכעת מצאתי בערוך לנר (סנהדרין שם) שכתב שחכמים לא עשו ע''פ דברי הרופאים כיון שהוחזקו בשקר, דהנה הרופאים סתרו עצמם, שתחילה אמרו אין לו תקנה עד שתבעל ושוב אמרו תעמוד לפניו ערומה, עיי''ש. ולפ''ז אין ראיה כלל שאביזרייהו אינו נדחה מפני פק''נ, דאפשר דבעלמא נדחה והכא שאני שהרופאים הוחזקו בשקר. (ובעיון יעקב הרגיש בסתירת דברי הרופאים וכתב דהא דאמרינן תעמוד לפניו ערומה או תספר עמו מאחורי הגדר, אינו מדברי הרופאים, שהרי לא יסתרו עצמם אלא חכמי הגמ' אמרו כן. כלומר אפי' אם הרופאים היו אומרים כן, לא היינו מניחים לעשות כך אלא ימות וכו', עיי''ש. וכן לפי מש''כ החות יאיר לעיל, מובן דברי הרופאים, שבאמת התקנה שתבעל, רק לאחר שחכמים אסרו, אמרו הרופאים בדרך אפשר, שאולי יתרפא ע''י שיראנה ערומה וכו').

ולגבי הראיה מעצי אשרה, דאמרינן דאין מתרפאין מהן, עיין בשפת אמת מהלך מחודש בהבנת הסוגיא דהתם, ולפירושו עולה שבסכנת נפשות כן מתרפאים בעצי אשרה, עיי''ש. ועוד אפשר שלמדו את הסוגיא דאין לאסור להתרפא מעצי אשרה משום אביזרייהו דע''ז אלא שלא ימשך אחר ע''ז כמש''כ התוס' (שם) ושכן פסק מרן בש''ע (ס' קנה סע' ב) ועיין בש''ך (שם ס''ק יא) שכן הסכמת הפוסקים. וא''כ אינו עניין לאביזרייהו דע''ז כלל ומטעם אחר אתינן עלה. וא''כ שפיר אמרינן דאין ראיה חותכת מהש''ס למיפסק שאף באביזרייהו יהרג, ודי בזה.

ה) עוד יש לציין דמבואר בגמ' סנהדרין (עד.) דדעת ר''ש בן יהוצדק דהני ג' עבירות חמורות טפי משאר עבירות, אך רבי ישמעאל פליג התם וז''ל הגמ' לאחר שהביאה את ר''ש בן יהוצדק ''ולא והא תניא א''ר ישמעאל מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג, מנין שיעבוד ואל יהרג, ת''ל וחי בהם ולא שימות בהם. יכול אפילו בפרהסיא תלמוד לומר ולא תחללו את שם קדשי וכו''' ע''כ. והיינו שדין ע''ז הינה כשאר

עבירות שבצינעא יעבור ולא יהרג. ואע"פ שרובא דרובא פסקו כר"ש בן יהוצדק, מ"מ ראיתי בהגהות אשירי במס' כתובות (פ"א ס' ד) שכתב בשם ר"י דבהני ג' עבירות, בצנעא יעבור ולא יהרג, עיי"ש. והיינו שפסק כרבי ישמעאל. (ואף שרבי ישמעאל חלק רק לגבי ע"ז, למד ר"י שה"ה לג"ע וש"ד). ומצאתי להחיד"א (שיורי ברכה יור"ד ס' קנז) שהקשה כיצד ר"י פסק כרבי ישמעאל, ועיי"ש מה שתירץ. והנה ראיתי בשלטי הגיבורים (פסחים דף ו. מדפי הרי"ף) שכתב שהרמב"ם ג"כ סובר שבהני ג' עבירות, בצינעא יעבור ולא יהרג ושכן סוברים התוס' כתובות (יט. ד"ה דאמר), עיי"ש.

ו) וכעת יש לעיין לסוברים שאפי' על אביזרייהו דג"ע וש"ד וע"ז יהרג ואל יעבור, היכי דמי.

הנה מלשון הר"ן (פסחים דף ה: מדפי הרי"ף) משמע שאם הוי "לאו" של לא תקרבו לגלות ערווה אזי נכלל הוא באביזרייהו דג"ע ואמרינן יהרג ואל יעבור. וכיו"ב יש לדקדק מלשון הנמו"י (בחידושיו בכרך נפרד פסחים כה. ויש לעיין במש"כ בשו"ת נודע ביהודה תנינא אבעה"ז ס' קנ בדעת הנמו"י, ויש לישב) ועיין גם במאירי במגן אבות (ענין יט). וכך פסק הרמ"א (יור"ד ס' קנ"ז סע' א) וז"ל "וכל איסור עבודת כוכבים וג"ע וש"ד אע"פ שאין בו מיתה רק לאו בעלמא, צריך ליהרג ולא לעבור", עכ"ל. ומשמע דעל כל פנים בעינן "לאו", אבל היכא דליכא "לאו" לא אמרינן דיהרג ואל יעבור, ועיין גם בלשון הרמ"א בדרכי משה (שם ס"ק ג). וכן כתב לדקדק בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"א אות יב) עיי"ש, ושכן מורה לשון הש"ך (שם ס"ק י). וכן אפשר לדקדק כנ"ל בלשון החכ"א (כלל פח ס"ע א) דבעינן עכ"פ "לאו" דלא תקרבו לגלות ערווה. וע"ע בשדי חמד (כרך ג מערכת י כלל י).

ולפ"ז משמע דאם יש רק איסור דרבנן של ערווה, אינו בכלל אביזרייהו דיהרג ואל יעבור, וכן משמע מהב"י (יור"ד ס' קצה) שכתב לגבי בעל הרוצה למשש דופק לאשתו נדה, שלפי הרמב"ן שרי, והסביר הב"י דהרמב"ן אזיל לטעמיה שכל נגיעת בעל באשתו נדה הוי דרבנן ולכן שרי, אבל להרמב"ם שנגיעה כנ"ל הוי דאורייתא אפשר שאסור דהוי אביזרייהו וכו', עיי"ש. ומשמע שלפי הרמב"ן, הבין הב"י דפשיטא דשרי כיון דאינו אלא מדרבנן בלבד, ועיין בש"ך (שם). ויותר מכך נראה לדקדק דבעינן דוקא "לאו" אבל אם יש לאו הבא מכלל עשה שדינו כעשה, ג"כ אינו בכלל אביזרייהו, דהוא קיל טפי. וכיו"ב כתב לדקדק בשו"ת ציץ אליעזר (שם אות יג). ומצאתי להגאון רבי ישראל יעקב אלגזי בספרו קהלת יעקב (תוספת דרבנן אות א ס"ק ו) שהביא דברי הר"ן וכתב לדקדק בדבריו שדוקא איפה שיש לאו של ג"ע אזי אמרינן דיהרג ואל יעבור אבל לא באיסורים

דרבנן, ועוד כתב שדעת הריטב''א והרמב''ן דבאיסורי דרבנן לא אמרינן יהרג ואל יעבור, (ועיין לקמן מש''כ בשם הריטב''א) עיי''ש באורך. והמנחת חינוך (מצווה רצה אות יט) כתב שאף מבחינה לשונית לא שייך למימר אביזרייהו דג''ע על איסור דרבנן, וכתב שאף החינוך סובר שאיסור דרבנן אינו בכלל אביזרייהו שיהרג, עיי''ש. ושו''ר שכן כתב בפשטות בשו''ת נודע ביהודה (תנינא אבהע''ז ס' קנ) שאביזרייהו דוקא שאסור מהתורה אבל מדרבנן לא הוי בכלל (ולכאורה משמע שכל שזה מהתורה הוא בכלל ואפי' אינו לאו אלא עשה). ויותר מכך ראיתי ברעק''א בהגהותיו (יור''ד ס' קנז) שאפי' באיסור תורה של לאו אינו נהרג אלא דוקא בחיוב כרת אמרינן שיהרג אף על אביזרייהו.

איברא דמצאתי מאידך גיסא להרא''ם (הובא במש''ל הל' יסודי התורה פ''ה ה''ב) דאפי' באיסור דרבנן יהרג ואל יעבור, וראיה מההיא דסנהדרין שנתן עיניו באשה אחת ואמרינן דימות ואל יראנה ערומה או יספר עמה מאחורי הגדר אלמא לאו דוקא ג''ע בלבד אמרו אלא אפילו בפניויה ואפי' בדיבור בעלמא ואפילו שלא בפניו, שאין בכל אלו כי אם איסור הנאת פנויה בלבד משום דאביזרייהו דידיה הוא וכו', עיי''ש. (ועיין מש''כ המש''ל שם והקהלת יעקב בתוספת דרבנן אות א ס''ק ו ובשו''ת שם אריה ס' לג). והנה המנחת חינוך הביא את הרא''ם הנ''ל ותמה כיצד הביא ראיה מההיא דסנהדרין, דהיא ראיה לסתור, דהא אמרינן התם בשלמא למ''ד א''א, שפיר אך למ''ד פנויה מאי איכא למימר, ואי נימא שאפי' על דרבנן יהרג, מאי קשיא ליה לגמ' למ''ד פנויה, עיי''ש. והיא הערה חמורה. אלא שמצאתי בשו''ת טוטו''ד (יור''ד ס' קצב) שעמד על דברי הרא''ם הנ''ל והקשה דבגמ' מוכח איפכא (וכמו שהעיר המנחת חינוך) וכתב לישב דבריו מדקדוק לשון הגמ', דאמרינן התם בשלמא למ''ד א''א היתה שפיר אלא למ''ד פנויה היתה מאי כולי האי, ואמאי לא אמרינן ''למ''ד פנויה היתה תבעל'', ונקטו בלשון ''מאי כולי האי'', אלא הפשט הוא שאף פנויה פשיטא שלא תבעל כי זה ג''כ אביזרייהו דג''ע וכמ''ש הרא''ם הנ''ל, ואף המקשן ידע כן, אלא הקושיא של המקשן אינה על ביאת הפנויה אלא אמאי מחמירין שלא תעמוד לפניו ערומה או תדבר עמו הרי זה אביזרייהו דאביזרייהו ועל זה הקשה מאי כולי האי, אלא שהרגיש שזה דוחק בלשון הרא''ם, עיי''ש. ותדע שמדברי הטוטו''ד הנ''ל מתבאר שמסכים והולך שאפי' בדרבנן יהרג ואל יעבור. וע''ע בשו''ת אג''מ (יור''ד ח''א ס' עה) מה שהקשה בדעת הרא''ם. (ולגבי הא דאמרינן בגמ' למ''ד פנויה היתה וכו' עיין במש''ל הל' יו''ט פ''א הי''ז מה שהקשה ובשו''ת שם אריה ס' לג).

וע''ע בשו''ת נודע ביהודה (שם) שכתב שאף הנימוקי יוסף אפשר שסובר שאפי' על איסור דרבנן יהרג ואל יעבור, וההיא דסנהדרין דאמרינן ימות ואל יספר עמה וכו', הוי קירבה דרבנן בלבד וכדעת הרמב''ן וכו', עיי''ש. (וצ''ע מהא דדייקנו מהנמו''י בחידושיו לפסחים כה. שנקט ''לאו'' ומשמע דוקא לאו אבל דרבנן לא. מיהו עיין בלשון הנמו''י בסנהדרין דף יח. מדפי הרי''ף ויש לעיין).

ובשו''ת שם אריה (ס' לג) כתב דלפי הרמב''ן והר''ן דבאשה שהביאה עלה בכרת, אזי אפי' קירבה דרבנן הינה ביהרג ואל יעבור. (אך השם אריה פליג) וע''ע בשו''ת זרע אברהם (יצחקי יור''ד ס' ה).

גם בשו''ת הריב''ש (ח''א ס' רנה) ג''כ למד שאפי' באיסור דרבנן יהרג ואל יעבור, ועיין בסד''ט (יור''ד ס' קצה ס''ק כד). וכעת מצאתי בריטב''א (ע''ז יא:) שכתב על המשנה שם לגבי עיר שיש בה עבודת כוכבים, שבזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום, אסור. ופרש''י מפני החשד שנראה כהולך לעובדה, וכתב הריטב''א וז''ל ''פרש''י ז''ל משום חשדה, דחשדי ליה דאזיל למיפלח לע''ז, וטעם נכון הוא דהא בגמ' (יב.) אמרינן דחיישינן לחשדה, ואפילו במקום סכנה, כגון דצחי מיא דאי לא שתי, מאית. והוא בכלל אבזרי דע''ז שיהרג ואל יעבור וכו''', עכ''ל. ונראה דהתם אינו אסור אלא מדרבנן שלא יחשדוהו, ואפ''ה כתב הריטב''א דיהרג ואל יעבור. (ומש''כ לדייק מלשון הריטב''א קידושין לט: הארעא דרבנן בקהילות יעקב, תוספת דרבנן אות א ס''ק ו שעל איסור דרבנן אינו נהרג, אינו בריטב''א הנדפס מחדש אלא מהוצאות ישנות של הריטב''א. שכנראה לא יצאו מתחת ידו כידוע). וכדעת הריטב''א סובר גם הרשב''א הובא בטור (יור''ד ס' קמט) וכן סובר האהל מועד (דף לא:). וע''ע ברבינו יונה בשערי תשובה (פ''ג אות קלז, קלח) שכתב שאפי' על אבק עבירה יהרג, וצריך לעיין מאי לישנא דאבק עבירה האם זה מדרבנן וכעין מש''כ החפץ חיים שאבק לשון הרע הוי דרבנן, ועיין בלשון רבינו יונה בפרקי אבות (פ''ג משנה יא) ויש לעיין. וע''ע בדין זה בביאור הגר''א (ס' קנה ס''ק טז, יז, כב).

ולדינא בקירבה דרבנן נראה שיש לילך לקולא דלא יהרג על כך, שכן מבואר בב''י להקל, ושכן מדוקדק מהרמ''א וכדלעיל. וכתב החכ''א (כלל פח סע' ב) שדעת רוב הפוסקים להתיר בזמן הזה, עיי''ש.

ז) עוד יש לציין, שבעל המאור (סנהדרין דף יז: מדפי הרי''ף) כתב וז''ל ''ולא מבעיא עבירה עצמה אלא אפי' כל מידי דמטי ליה לעובר העבירה הנאה מחמת העבירה בג' עבירות הללו, יהרג ואל יעבור וכו' ועוד ההוא שנתן עיניו באשה אחת ואמרו חכמים ימות ואל תעמוד לפניו ערומה, ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר. אלמא אפי' מהנאה

פורתא בלחוד אמרינן ימות ואל יעבור", עכ"ל. ומשמע מדבריו דאביזרייהו דהני ג' עבירות דאמרינן יהרג, דוקא שיש מהם הנאה, אבל בלי הנאה לא יהרג. וכן כתב לדייק הגאון רבי איסר יהודה אונטרמן והובא באוצהפ"ס (ס' כב ס"ק א אות ז, ובהערות בסוף הכרך), והוסיף לבאר שדוקא אביזרייהו דג"ע שעושה כן דרך תאווה ועובר על לאו של לא תקרבו לגלות ערווה וכמבואר בש"ך וכו', עיי"ש בלשונו.

ח) ועתה נבא לבאר נידון דידן האם איסור יחוד נכלל באביזרייהו דג"ע והאם אמרינן דיהרג ואל יעבור על איסור יחוד. הנה כמה פוסקים פשוט להם שאיסור יחוד נכלל באביזרייהו דג"ע. בשו"ת צור יעקב (ס' טז) כתב בתוך דבריו שיחוד הינו מאביזרייהו דג"ע ואינו נדחה מפני פק"נ. וכן הבין בשו"ת שם אריה (ס' לג) בדעת הרמב"ן והר"ן, (אך השם אריה חלק ע"ז וכדלקמן) וכן מתבאר שמסכים בשו"ת טוטו"ד (יור"ד ס' קצב) (אך הטוטו"ד התיר באפנים מסויימים כדלקמן) ובפסקי תשובה (ח"א בהערה לדף יג) כתב שהוכיח בראיות ברורות לשני רבנים דגם על איסור יחוד יהרג ואל יעבור והודו לו הרבנים הנ"ל, עיי"ש. ובשו"ת זרע אברהם יצחקי (יור"ד ס' ה, הובא באוצהפ"ס ס' כב ס"ק א אות ז) כתב דאפי' על יחוד אמרינן דיהרג ואל יעבור (ועיין באוצהפ"ס שם מה שתמה עליו). וע"ע בתורת היולדת (פי"ד הערה יד) שג"כ הגדיר יחוד באביזרייהו דג"ע. וע"ע בספר אום אני חומה (צ"ה ס"ק ששה).

והנה החינוך (מצווה קפח) ביאר במצווה של "לא תקרבו לגלות ערווה" וכתב וז"ל "ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה במצווה זו שאסור להתייחד עם כל העריות, רצוני לומר עם כל העריות דבר תורה בין זקנה בין ילדה שהיחוד לגלות ערווה הוא גורם וכו'", עכ"ל. ולכאורה משמע מדבריו שאיסור יחוד נכלל באיסור של לא תקרבו לגלות ערוה, וא"כ הוא נכלל ג"כ באביזרייהו דג"ע שסובר החינוך (מצוה רצו) שיש ליהרג על אביזרייהו. וכן ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"א אות יא) שג"כ כתב לדקדק מהחינוך הנ"ל כדאמרינן. וע"ע כיו"ב בלשון הסמ"ג (לאוין קכו) ובהערת המו"ל (מס' 8). וכעת ראיתי בהגהות זר זהב על האיסור והיתר (ס' נט) שאם מתיחד בדרך חיבה לדעת הסמ"ג הוי בלאו של לא תקרבו וכו', עיי"ש.

מיהו אחר העיון נראה שאין מהחינוך הנ"ל ראיה. חדא, מקור איסור יחוד נלמד בגמ' קידושין (פ:) מהפסוק כי יסיתך אחיך וכו', והוא רמז בעלמא כמבואר בגמ', ולא נלמד מלאו מפורש של לא תקרבו לגלות ערווה. דאם איתא שנכלל בלאו של לא תקרבו, היה לגמ' להביא זאת מהפסוק הנ"ל שהוא לאו מפורש ולא להביא רמז בעלמא. וע"כ אין כוונת החינוך ליתן מקור חדש שאינו בגמ'. ואע"פ שבאבות דרבי נתן (פ"ג בנוסחא

עתיקה) כתב שמקור איסור יחוד אכן נלמד מהלאו של לא תקרבו לגלות ערווה, עיי''ש. מ''מ התלמוד בבלי חולק ע''ז, ולא היה לחינוך לנטות מדברי התלמוד הבבלי. ועוד שמהמנחת חינוך (אות ב) הביא את הב''ש (ס' כב ס''ק א) שכתב שלדברי הרמב''ם איסור יחוד הינו רמז בעלמא ולכן אין מלקין ע''ז אלא מכת מרדות, והמנחת חינוך תמה עליו דאפי' לסוברים שהוא מן התורה אין לוקין על זה כיון דהוי לאו הבא מכלל עשה (כמבואר בגמ' קידושין פ: וכן משמע בגר''א ס' כב ס''ק ד דכתב דהוי עשה), עיי''ש. והנה אם איתא שהחינוך כלל איסור יחוד בלאו של לא תקרבו לגלות ערווה וחייב על זה מלקות, היה למנחת חינוך להקשות כן גם על החינוך. או עכ''פ לא לתמוה על הב''ש כיון דהחינוך הוי תנא דמסייע לב''ש. אלא ודאי שהמנחת חינוך ג''כ לא למד שהחינוך כולל איסור יחוד בתוך הלאו של לא תקרבו לגלות ערווה. וכעת ראיתי בספר שער היחוד (חלק הארוך עמ' נט) שהביא את לשון החינוך וג''כ כתב שאין ראיה ממנו שאיסור יחוד נכלל באביזרייהו דג''ע, אלא שדרכו של החינוך לכלול דברים הדומים ברעיון אע''פ שאינם ממש מעניין המצווה, וכעין זה תמצא בחינוך במצווה תכט, עיי''ש. וכן ראיתי בספר דבר הלכה (ס' א ס''ק א) דן בדברי החינוך הנ''ל, וכתב שא''א לומר שיחוד נכלל בלאו של לא תקרבו וכו', חדא, הפוסקים לא אמרו כן, ועוד החינוך עצמו הסביר בסוף דבריו שהלאו הנ''ל הוא שנהנה מהערווה בקירוב בשר, והרי ביחוד ליתא הנאה כה''ג, עיי''ש. **ועוד** כתב בציץ אליעזר (שם) לדייק מלשון רש''י במס' שבת (יג. ד''ה מה אשת רעהו) דג''כ סובר דיחוד נכלל באביזרייהו דג''ע, עיי''ש ראייתו. ולענ''ד אין דבריו מוכרחים כלל למעיין בלשון רש''י הנ''ל, ואכמ''ל. (ותדע שהציץ אליעזר בעצמו העלה להקל ביחוד כשיש פקוח נפש).

ט) ולדינא נראה שיש לילך לקולא ביחוד, היינו דיחוד נדחה מפני פק''נ, ולא אמרינן יהרג ואל יעבור על איסור יחוד, שיש לצרף בנ''ד כמה ספיקות וכדלקמן.

חדא, שמא הלכה כהרמב''ם והש''ע דסוברים דאין דין אביזרייהו כלל וכמבואר לעיל באות ג. ואפי' אי נימא דהלכה כרוב הראשונים דיהרג אפי' על אביזרייהו, (א''נ שאף הרמב''ם והש''ע מודו דיהרג על אביזרייהו) מ''מ הני מילי דוקא באיסור דאורייתא, אבל באביזרייהו מדרבנן קיי''ל דאינו נהרג וכדלעיל באות ו, וא''כ הכא שמא הלכה כהרמב''ם לפי הסוברים בדעתו שכל עצם איסור יחוד הוא מדרבנן בלבד וכמש''כ בדעת הרמב''ם בשו''ת תרומת הדשן (ס' רמב) וכן משמע קצת מהסמ''ג (לאוין קכו) ובהגהות הגר''א (ס' כב ס''ק ד) ובהגהות זר זהב על האיסור והיתר (ס' נט), ובשו''ת עין יצחק (ח''א ס' ח), ובשו''ת טוב טעם ודעת (מהדורא ג' ח''א ס' ה), ובשו''ת חלקת יעקב (ס' סה),

וכן משמע קצת מהבה"ט (ס' כב ס"ק א), ובשו"ת תורת חסד (אבהע"ז ס' יב), ובעצי ארזים (ס' כב סע' ד). ובספר טהרת ישראל (ס' כב אות א בידי אליהו). ועיין שו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"א) שמצדד ברמב"ם דהוי מדרבנן, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אבני שיש (ח"א ס' כב), ובשו"ת לב אברהם (ס' ק) ועוד, דכולהו סברי בדעת הרמב"ם שאיסור יחוד הינו מדרבנן. ועוד שכן סובר הלבוש (ס' כב סע' א), שיחוד הינו מדרבנן וכן יש שדקדקו שכ"פ העזר מקודש (שם סע' ה ד"ה ובלילה), עיי"ש באורך. ולפ"ז יחוד אינו בכלל אביזרייהו דג"ע שיהרג על זה, (ואע"פ דלדינא לא קיי"ל הכי אלא איסור יחוד אסור מדאורייתא, מ"מ חזי לאיצטרופי).

ואפי' לפי מאי דקיי"ל שאיסור יחוד הינו מדאורייתא, עכ"פ באביזרייהו דג"ע בעינן עכ"פ איסור "לאו" וכדלעיל באות ו. והרי באיסור יחוד אין "לאו" כמש"כ הפני יהושע (קידושין פ: ד"ה אמר רב). ואפי' לשיטת הגר"א (ס' כב ס"ק ד) דסובר שאיסור יחוד הינו עשה, עדיין י"ל דאינו בכלל אביזרייהו דג"ע שיהרג, דסוף סוף ליכא איסור לאו, והרי איסור עשה קיל טפי, וכיו"ב דקדק בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"א אות יג) בדעת המנחת חינוך (מצוה קפח) שכתב שאיסור יחוד הינו לאו הבא מכלל עשה ואינו לוקה, עיי"ש במנחת חינוך. ולפ"ז כתב הציץ אליעזר דאינו בכלל אביזרייהו דג"ע, דסוף סוף אינו לאו רגיל אלא לאו הבא מכלל עשה, עיי"ש. ואף שמהב"ש (ס' כב ס"ק א) משמע שיש איסור לאו ביחוד ולוקין עליו, (וכן כתב בשו"ת שם אריה ס' לג שיש איסור לאו ביחוד) מ"מ כבר תפס לתמוה עליו המנחת חינוך (שם). ובפרט לפי מש"כ המאירי (קידושין פ:) דאיסור יחוד הוא מדאורייתא אך אינו נכלל במניין המצוות, עיי"ש. וכוונתו דאינו לאו ואינו עשה, וא"כ אינו נכלל באביזרייהו דג"ע וכנ"ל.

ואפי' אי נימא דאיכא לאו באיסור יחוד וכדעת הב"ש הנ"ל, אפ"ה אפשר דאינו נכלל באביזרייהו דג"ע לפי מה שדקדקנו לעיל באות ז שלפי בעל המאור צריך שתבא הנאה מאביזרייהו, ובאיסור יחוד אין שום הנאה. וכיו"ב כתב הגאון רבי איסר יהודה אונטרמן שהבאתי לעיל באות ז, עיי"ש. ובפרט לפי מש"כ רעק"א (הבאתיו לעיל אות ו) שרק בחיוב כרת יש דין אביזרייהו, ובנ"ד ליכא כרת.

(**ועוד** יש לצרף את הפוסקים שסוברים שאין הבדל בין ג' עבירות לשאר עבירות, וכשזה בצינעא, יעבור ואל יהרג כדלעיל באות ה. ולפ"ז כשמתייחד בצנעא, היינו שלא ראוהו בפרהסיא (עשרה בנ"א) נכנס עמה למקום יחוד, לשיטת אותם פוסקים, אינו בציווי של יהרג ואל יעבור).

י) ועוד פוסקים ישנם שכתבו בפשטות דיחוד נדחה מפני פקוח נפש. הנה בעיון יעקב (סנהדרין כב.) כתב שהתירו לדוד להתייחד עם אבישג מפני סכנת נפשות, עיי''ש. מיהו התם הוי יחוד פנויה דרבנן (ועיין לקמן פ''א סע' ה) ואין ראיה ליחוד דאורייתא (ועיין בדבר הלכה עמ' ריג שהגרש''ז אויערבאך כתב שכיון שיש מחלוקת פוסקים בנ''ד, ביחוד דרבנן יש להקל, עיי''ש). ובספר תורת היולדת (פרק יד אות ד) הביא מחלוקת בזה והעלה להקל, עיי''ש. אך מה שציין לשיטת המתירים גם את העיון יעקב הנ''ל, קצת תימה, דהתם הוי יחוד מדרבנן ואינו ראיה להקל ביחוד דאורייתא. ואפי' אי נימא דהוי יחוד דאורייתא, דהוי חייבי לאוין (עיין לקמן פ''א סע' ד) מ''מ אינו בכלל גילוי עריות. ואף בשו''ת ציץ אליעזר (ח''ו ס' מ פ''א) העלה להקל בזה עיי''ש שצירף כמה סניפים שחלקם כתבנו. וכבר כתבתי לעיל באות ז שהגאון רבי איסר יהודה אונטרמן העלה להקל ביחוד כשיש פקוח נפש. וכן בחוברת הל' יחוד לרב זאב בוגרד (פ''ו סע' ז אות ה) כתב שכן פסק לקולא הגרי''ש אלישיב שליט''א והובא דעתו בחוברת להל' יחוד לרב ישראלזון (סע' לג) עיי''ש. וע''ע בהעמק שאלה (שאילתא קכ).

יא) ובשו''ת שם אריה (ס' לג) נשאל באשה אחת, בהקשותה ללדת שלחה לעיר ביום השבת להביא מילדת עברייה, והעגלון היה נכרי ונסתפקו איך לעשות, שאם תסע המילדת לבד, הרי ישנו איסור יחוד. ואם יסע עמה שומר ישראל, נמצא השומר מחלל שבת, ואע''פ שבשביל פיקוח נפש מחללים שבת מ''מ דלמא עדיף שתסע לבד ותעבור על איסור יחוד. ופלפל בזה לדעת הר''ן והנימו''י וכתב דזה פשוט שאם המילדת פנויה, שתסע עמו לבדה, ואע''ג דהוי אבי זרייהו דג''ע, מ''מ הוי אביזרייהו בדרבנן שנידחה מפני פק''נ. אך אם המילדת הינה א''א, הוי אביזרייהו דג''ע דאורייתא ואינו נדחה אפי' בפק''נ. וכ''ז כתב אליבא הר''ן והרמב''ן. אך השם אריה חלק על כל זה וחידש יסוד מחודש שרק בג''ע ממש דאיכא כרת, בהא אמרינן יהרג ואל יעבור אך על אביזרייהו דג''ע אינו נהרג. והטעם דקיי''ל עשה דוחה לא תעשה והכא איכא מצוות עשה להציל את היולדת, ואתא מצוות עשה ודחי לא תעשה של קירבה דעריות. ורק בג''ע גופא דאיכא נמי כרת התם לא אמרינן דדחי עשה את הל''ת כיון דאיכא נמי כרת. וא''כ ודאי שבאיסור יחוד לא אמרינן יהרג ואל יעבור עיי''ש בשם אריה. ועיין בהגהות זר זהב על איסור והיתר (ס' נט) מה שכתב על השם אריה הנ''ל. עכ''פ למדת מדברי השם אריה שאף הוא סובר שאין אומרים שיהרג ואל יעבור על איסור יחוד. (ועיין שם מסקנא דדינא על מה שנשאל).

ואת השאלה הלזו שלח השם אריה להגרש''ק בשו''ת טוטו''ד (מהדו''ק יור''ד ס' קצב) שלאחר שקלא וטריא בדברי השם אריה העלה להקל שתסע לבדה בלא שומר גדול מהטעם שאשה קרקע עולם ופשיטא דאין עליה ליהרג, אלא יסע עמה קטן, ורק אי ליכא קטן, יסע עמה גדול כיון דחילול שבת כה''ג הוי דרבנן (מירי בנסיעה בעגלה) דאיסור תחומין דרבנן וכו' עיי''ש. והנה להגרש''ק היה פשיטא דיחוד נכלל באביזרייהו דג''ע אלא התיר מטעם אחר. ונ''מ בינו לבין השם אריה, אם העגלון הינו יהודי, להגרש''ק אין להתיר דאין כאן סברת קרקע עולם ולפי השם אריה שרי. ועיין בשו''ת ציץ אליעזר (ח''ו ס' מ פ''א אות ח והלאה) שדן בשני הפוסקים הללו, עיי''ש. (ועיין גם בנשמת אברהם ס' כב סע' א), ועיין בשו''ת משנה הלכות (ח''ג ס' מח), שהביא את הגרש''ק הנ''ל והעיר על דבריו דמה יועיל שומר אחד הרי בדרך בעינן ג' אנשים וכו', עיי''ש.

ובהגהות זר זהב על האיסור והיתר (ס' נט) הביא את השם אריה וכתב עליו דחלק על הר''ן (שסובר שיחוד הוי בכלל אביזרייהו) כיון שחשב שדעת יחידאה היא ואינו כן, דאדרבה הרבה ראשונים סוברים כמותו, ובהמשך דבריו הוכיח מכמה אנפין שיחוד אינו בכלל אביזרייהו דג''ע אפי' לדעת הר''ן (ודלא כשם אריה הנ''ל), חדא, מהא דאמרינן בסנהדרין (עג.) הרודף אחר כל העריות מצילין אותו בנפשו. והנה כיצד יציל ויהרוג את הרודף, הרי המציל נמצא מתייחד עם הערווה והוא גופא ביהרג ואל יעבור. וכי סלקא דעתך שאם אין עוד אנשים אזי לא יצילה. וראיה נוספת מעובדא דחנה במס' ברכות (לא:) דאמרה אם ראה תראה היינו אם תקבל בן מוטב ואם לאו תלך ותסתר בפני אלקנה וכו', וכיצד אמרה צדקת זו כך אלא ודאי דידעה דזה שאין לה בן הוי פק''נ בשבילה ונדחה איסור יחוד. (ולקמן פ''ח סע' ל דנתי בסוגיא דחנה באורך, וליכא ראיה מהאי סוגיא). ועוד ראיה ממס' סוטה (כא:) איזהו חסיד שוטה הרואה אשה בנהר ואומר לאו אורח ארעא לאיסתכולי. והנה אם איתא שיחוד הינו ביהרג ואל יעבור אם אכן הוא לבדו שם, אכן אסור לו להצילה ואינו חסיד שוטה. והרי הגמ' לא חילקה אם הוא לבדו או לא, עיי''ש בזר זהב באורך. ועיין בשו''ת שבט הלוי (ח''ו ס' לח אות ד ח''ג ס' לו). ותדע שבנידון השם אריה הנ''ל דמירי ליסע להביא מילדת יש סניפים נוספים להקל. חדא שאינו עושה כן דרך חיבה ופריצות והרי לפי הש''ך (יור''ד ס' קצה ס''ק י) דדוקא דרך חיבה הוי בכלל אביזרייהו וכ''כ לדייק הזר זהב שם, ועוד דייק מהפני יהושע בתשובה (אבהע''ז ס' מד) שדוקא אם הרפואה תלויה באביזרייהו גופא, כגון ההוא שהעלה ליבו טינא וכל כיו''ב, אבל בנידון דהתם אין הרפואה תלויה באביזרייהו כלל היינו באיסור יחוד רק שהאיסור יחוד נדחה ממילא ולכן שרי עיי''ש בזר זהב.

ואם באופן שהנהג מסיע את היולדת עצמה לבית היולדות (ולא את המילדת) יש שרצו לצרף טעם נוסף והוא בזמן שהנהג רואה את האשה בציריה, אין מתעורר אצלו שום מחשבה רעה וכו' והובא כן בדעת השואל בשו"ת משנה הלכות (ח"ג ס' מח), אך בעל המשנה הלכות דחה טעם זה. ועיי"ש במשנה הלכות דברים נוספים בזה. (והאם יש יחוד בשעת צירים עיין לקמן פרק א סע' ל).

יב) והנה בשו"ת משנה הלכות (שם) כתב על הא דסנהדרין (יט:) במעשה של פלטי בן ליש עם מיכל בת שאול שאמר רבי יוחנן למה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה ואמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב וכו'. וקשה הרי משמע שלפי רבי יוחנן פלטי חשש לקידושי דוד היינו דסבר שמקודשת לדוד וא"כ כיצד התייחד עמה כל ימיו הרי יחוד א"א הוי דאורייתא. ואם נאמר ששאול אנס אותם לכך וזה הוי בכלל פקוח נפש דמותר להתייחד כשאין זה בא מכח העבירה. ועיין בתשובת הרשב"א (ח"א ס' י) שהאריך בזה וצ"ע, עיי"ש במשנה הלכות. והנה ממש"כ כיצד יתייחד עמה אם חשש לקידושי דוד, כבר כתבו התוס' בשבת (יג: ד"ה מטה) שהיה עמה בפתח פתוח ולא היה יחוד עיי"ש. ופלא שהמשנה הלכות לא הביא כן.

וכעת ראיתי בחוברת הל' יחוד להרב זאב בוגרד (פ"ו סע' ז אות ח) שכתב להביא ראיה שיחוד אינו בכלל יהרג ואל יעבור. דהנה בגמ' סנהדרין (עד:) מקשינן דאסתר שהיתה הולכת לאחשוורוש הא היה זה בפרהסיא ואמרינן דבפרהסיא יהרג ואל יעבור ומתרצינן אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה (ועיי"ש שרבא תירץ אחרת) והיינו שאינה עושה מעשה עבירה.

ויש מהראשונים שפירשו שאסתר היתה מובאת למלך בעל כרחה ולא מרצונה, דאם מרצונה הרי אין זה שב ואל תעשה (כמו הקרקע עולם דאמרינן) וצריכה ליהרג ולא לעבור, וכ"כ המאירי (סנהדרין שם) וכן מתבאר בשיטה מקובצת (כתובות ג:) שכן משמע מביאור הרא"ש בדעת הריב"ם כדברי המאירי הנ"ל. ואף הברכי יוסף (יור"ד ס' רנז אות ג) הביא את השיטמ"ק עיי"ש. (ואפי' שבשעת ההליכה אין כאן עבירה ורק אח"כ הוי עבירה כשבא עליה, ואז כבר הוי קרקע עולם, מ"מ לשיטה זו אם הולכת מרצונה למקום שאח"כ תהיה אנוסה בקרקע עולם חייבת ליהרג. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה תנינא יור"ד ס' קסא).

והנה לדעת התוס' סנהדרין (שם) לא איכפת לן אם הלכה ברצון או לא אלא סגי דבעבירה היתה אסתר קרקע עולם, וכבר שרי, שהרי לא חידשו שאסתר הלכה בע"כ. וא"כ יוצא כיון שבשעת ההליכה אין איסור, ובשעת הביאה היא בשב ואל תעשה היינו קרקע עולם,

שרי. והשתא אי נימא שיחוד נכלל באביזרייהו דג"ע דיהרג ואל יעבור, א"כ כשהולכת מרצון אין זה שב ואל תעשה אלא עושה כן בקום עשה, ותיפוק ליה שתהרג על הכניסה למלך גופא. אלא ע"כ מכאן ראיה שאין על יחוד דין של יהרג ואל יעבור, וסיים שם שכן מצא ראיה זו בספר כלי חמדה.

אלא שכתב שיש לדחות את הראיה שאפשר שהיתה נכנסת למלך יחד עם הסריסים ואז הם היו מסתלקים, וא"כ נמצא גם היחוד בשב ואל תעשה עיי"ש. והנה דחיה זו דחוקה, דמי אמר לה שהסריסים יכנסו עמה ודוחק לומר שאם תראה שאין אף אחד תעמוד עד שיכניסוה בע"כ. ועוד שא"כ היה לתוס' להשמיע כן. וגם יש לשאול וכי מה בכך שיש סריסים הרי כולם פרוצים ולכ"ע אין אשה מתייחדת עם פרוצים אפי' מאה. מיהו הא לא קשיא דיחוד עם הרבה אנשים הוי דרבנן וא"כ היחוד בקום עשה הינו מדרבנן, ואח"כ שהם הולכים הוי יחוד דאורייתא בשב ואל תעשה. ולענ"ד יש לדחות את הראיה ע"פ מש"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א ס' ריב) שכתב בתוך דבריו וז"ל "דההליכה אליו היה להצלת כלל ישראל ופשיטא דמותר להתייחד ומה חששה בזה, אך אין למדין מן האגדות", עכ"ל.

יג) מסקנא דדינא שאין באיסור יחוד דין של יהרג ואל יעבור ע"פ המבואר לעיל באורך והנלע"ד כתבתי. וכן העלינו לקמן (פ"א סע' לט).

ח. איסור עצמי או גזירה שמא יבא על הערווה

כתב הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"א) שאיסור יחוד גורם לגלות ערוה. וכעין זה תמצא בלשון סמ"ג (לאוין קכו) ובחינוך (מצווה קפח), וכן הוא בלשון מרן הש"ע וערוך השלחן (ס' כב סע' א), ובעוד יוסף חי (שופטים א), ועוד. והמאירי (קידושין פ: (נקט בזה"ל "מפני שהדבר מפתח ומבוא לגלוי ערוה", עכ"ל. (ועוד הרמב"ם שם ה"כ כתב וז"ל "ויזהר מן היחוד שהוא הגורם הגדול"). ועיין בלשון המבי"ט בקרית ספר (על הרמב"ם שם). והלבוש נקט "שדבר זה גורם להרגל עבירה".

ופשט לשונם שאינו איסור עצמי אלא גזירה של תורה שמא יגיע לגלות ערוה. וכן הבינו הרב ישיב משה (הובא בשדי חמד מערכה א אות קכא). ובספר תבואות השדה (הובא בשדי חמד כרך א עמ' 210) כתב לדייק כן מלשון החינוך.

והנה השדי חמד כתב שמהחינוך הנ"ל אין ראיה, אך כתב בשם רבינו יונה שביאר להדיא שכל איסור קירבה הינו גזירה, עיי"ש. וכן כתב הפרי מגדים בספרו ראש יוסף (שבת יב:) בדעת הרמב"ם שקירבה לעריות הינו סייג של תורה. וכעת ראיתי להגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבה"ע ח"ב ס' א ד"ה הן אמת) שכתב וז"ל "דעיקר איסור

יחוד הוי משום שמא יבא לידי מעשה וכמ"ש להדיא הרמב"ם וז"ל שדבר זה גורם לגלות וכו'" עכ"ל. וכן בשו"ת תורת חסד (אבה"ע ס' יב) כתב בתוך דבריו וז"ל "דמה שאסרה תורה יחוד דעריות הוא כדי שלא יכשל בה ולהרחיק את האדם מן העבירה", עכ"ל. וע"ע בשו"ת חות יאיר (ס' עג) דנקט וז"ל "ענין היחוד שעיקרו מפני שעל ידי היחוד יתקפנו יצרו ולא ידע מזה איש", עכ"ל. ובשו"ת בנין ציון (ס' קלח) כתב וז"ל "כיון דיחוד הוא משום חשש זנות וכו'", עכ"ל. וכו בשו"ת טוטו"ד (מהדורא ג ח"א יור"ד ס' ה) כתב וז"ל "דטעם איסור יחוד מכח חשש עבירה", עכ"ל. וכ"כ החזו"א (בגליון הערות על ספר אבי העזרי פכ"ב הל' איסו"ב) דאינו איסור עצמי, וכן הוא בשו"ת אורי וישעי (ס' ח) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ב) וכן משמע בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות י יב טז). וע"ע בלשון החכ"א (בינ"א אות טז).

וכעת מצאתי שכן כתב להדיא המהר"י אבוהב בספרו מנורת המאור (נר א כלל ב חלק ג פרק ו) וז"ל "ולשימור מספק זה גזרו על היחוד כדי שלא יבא לידי עבירה", עכ"ל. הרי להדיא כתב שאיסור יחוד הינו כדי שלא יבא לידי עבירה. מיהו אפשר היה לדחות דאינו ראיה לנ"ד, כיון שמשמע מלשונו דיחוד הוא מדרבנן בלבד, וכלשונו "גזרו על היחוד" ואנן קמיירי למאן דסבירא ליה שיחוד אסור מהתורה, האם התורה אסרה יחוד כאיסור עצמי או גזירה וכנ"ל. אלא שדוחק לומר דסובר שיחוד אסור רק מדרבנן, שהרי בהמשך דבריו הביא את הגמ' במס' ע"ז דמשמע להדיא שאיסור יחוד הוא מדאורייתא. וא"כ מוכח דסובר שיחוד אסור מדאורייתא ושפיר יש ראיה לנ"ד, ויש לעיין.

מיהו בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב ח"ג ס' קפה) כתב לדייק מהרמב"ם והסמ"ג והחינוך הנ"ל ההיפך הגמור, שאיסור יחוד הינו איסור עצמי של לא תקרבו לגלות ערוה. ועיקר ראייתו, שהרמב"ם (שם פכ"א ה"א) כתב "כל הבא על הערוה דרך אברים או שחבק ונשק דרך תאוה, ה"ז לוקה שנא' לבלתי עשות וגו' ונא' לא תקרבו לגלות ערוה כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה" עכ"ל. וכיו"ב תמצא בסמ"ג, וכעין זה בחינוך, עיי"ש. ולפי"ז, כיון שיחוד גורם לגלות ערוה, א"כ נכלל הוא באיסור עצמי של לא תקרבו לגלות ערוה, עיי"ש. מיהו לפי מה שכתבתי לעיל בשם רבינו יונה והראש יוסף, שאיסור לא תקרבו לגלות ערוה הוא גופא גזירה של תורה, א"כ אין ראיה שיחוד הוא איסור עצמי, אלא אדרבא מוכח שאינו אלא גזירה. ובפרט יש להעיר דאם איתא שיחוד נכלל בפסוק לא תקרבו לגלות ערוה, מדוע הגמ' קידושין (פ:) הביאה רמז רחוק מפסוק אחר, וצ"ע.

ובספר אבי העזרי (פכ''ב הל' איסו''ב) כתב שדעת רש''י והתוס' שאיסור יחוד הוא איסור עצמי. (ועיין שם בגליון שהחזו''א העיר עליו). ובשו''ת בצל חכמה (ח''ב ס' ע) כתב שכן הוא דעת הר''ן והתוס' ר''י הזקן. וכן סובר הצפנת פענח (פכ''א הל' איסו''ב ה''ד) וע''ע בצפנת פענח בקונטרס השלמה (לחלק רביעי דף כד טור ד). וע''ע בשו''ת זקן אהרון (ס' כט).

ט. נאמנות האדם באיסור ייחוד

הנה יש לחקור האם חוששים שאדם יעשה מעשה במזיד כדי להיכנס לאיסור יחוד, ולכן יש לאסור כבר כעת אפי' שכרגע אינו נמצא באיסור יחוד, או שמא התורה נתנה נאמנות לאדם, ואין לחשוש שמא יכניס עצמו לאיסור יחוד במזיד.

בפשטות הדבר נראה שהתורה נתנה נאמנות לאדם, והראיה לכך הינה דין פ''פ שמותר לאיש להתיחד שם (כדלקמן פ''ח סע' א), ולא חוששים שמא ינעל את הדלת. ואפי' באדם פרוץ מותר (שם סע' כד).

וכן נראה שמצדד הגרש''ז אויערבאך (הובא בספר דבר הלכה עמ' קפה), וכן סובר הדבר הלכה עצמו (ס' ג ס''ק כט, אלא שיש אופן שהסתפק עם פרוץ בנסיעה ברכב) וכן הוא בשו''ת דברי מלכיאל (ח''ד ס' קב) ובשו''ת חלקת יעקב (ס' סה), וכן כתב בשו''ת ציץ אליעזר (ח''ו ס' מ פ''ח אות א) בשם החקרי לב (ס' יח). וכן משמע מהפוסקים המתירים להתיחד עם אשה בבית נעול כאשר עומדים מול חלון הפונה לר''ה (כדלקמן פ''ח סע' טז) ואפי' שיכולים לזוז לצד או להכנס לחדר פנימי.

אלא שמצינו סוגיא שלפי הבנת כמה ראשונים, סותרת את מה שכתבנו. הנה בסוגיא של פנימי וחיצון (קידושין פא.) איתא ''אמר רב כהנא אנשים מבחוץ ונשים מבפנים אין חוששין משום יחוד אנשים מבפנים ונשים מבחוץ חוששין משום יחוד. במתניתא תנא איפכא'' ע''כ.

והרמב''ם (פכ''ב הל' איסו''ב ה''ח) והכל בו (ס' עה) והסמ''ג (לאוין קכו) והטור (ס כב) ועוד, פירשו את הסוגיא שרק כאשר יפרוש מישהו מחדרו רק אז חוששין משום יחוד, אבל כל עוד שלא פרש מישהו אין איסור יחוד, עיי''ש. ושיטתם היא כדאמרן לעיל שלא חוששין שאדם יעשה מעשה ויכנס לאיסור יחוד.

ומאידך גיסא, רש''י והריטב''א והרמ''ה והמאירי (קידושין שם) והר''ן (לג. מדפי הרי''ף), פירשו את הסוגיא שכבר באופן זה שכל קבוצה בחדר אחר חוששין ליחוד ואסור להמצא באופן כזה. ועיין בלשון רש''י שמשמע קצת דבזה פליגי רב כהנא והברייתא,

שלרב כהנא לא חוששין שיפרוש במזיד ולברייתא חוששין, עיי''ש. ולדינא קיי''ל כתרוויהו כמבואר בגמ' (שם).

וא''כ מצינו שכן חוששין שמא יפרוש ויכנס לאיסור יחוד. אכן יש לחקור מאי שנא מפ''פ שמותר ולא חוששין שמא ינעל את הדלת. ושוב ראיתי בשו''ת חלקת יעקב (ס' סה) ובשו''ת להורות נתן (ח''א ס' נז אות ט) שהקשו כן על שיטת רש''י, עיי''ש.

ולכאורה אפשר לחלק שבבית עם שני חדרים, מצוי הדבר שאדם מהלך כהרגלו מחדר לחדר, והמכשלה מצויה שבלי משים לב יפרוש האדם וימצא עצמו ביחוד, ואף הפוסקים הנ''ל מודים דבעלמא לא יכניס אדם את עצמו לאיסור יחוד וכגון בפ''פ. ושו''ר בשו''ת דברי מלכיאל (ח''ד ס קב) שכתב להסביר את החשש בפנימי וחיצון כדאמרן, עיי''ש. מיהו יש לדחות דא''א לפרש כן. דהנה בשלמא לרב כהנא אפשר לפרש כן אך לברייתא א''א לפרש כן. דאם איתא דחוששין שילך בלא שימת לב לחדר הנשים, ה''ה דיש לחשוש שהאשה תלך בלא שימת לב לחדר האנשים, ומלשון רש''י מוכח דלא חיישינן דהאשה תלך לחדר האנשים, דז''ל רש''י ''אנשים בחוץ ונשים בפנים חוששין שמא יכנס האחד לפנים ולא ירגישו בו חביריו אנשים בפנים ונשים בחוץ אין חוששין שמא תכנס היא לפנים ואם תכנס היא לפנים לא איכפת לן דאשה מתיחדת עם שני אנשים וכו''', עכ''ל. הנה נקט אין חוששין שמא תכנס היא לפנים ואם תכנס וכו', אלמא אין ההסבר בפנימי וחיצון משום הליכה בלא שימת לב, דא''כ ה''ה באשה חיישינן וכנ''ל. מיהו ראיתי שבלשון הר''ן כן אפשר לפרש כך דנקט כלשון רש''י אך שינה ונקט בזה''ל ''אין חוששין שמא תכנס היא לפנים שאם תכנס היא לפנים וכו''', עכ''ל. ולדבריו אתיא שפיר שאף באשה יש מציאות שתכנס אלא דלא איכפת לן. (היינו דרש''י נקט ''ואם'' תכנס, והר''ן נקט ''שאם'' תכנס). וכעת מצאתי בהגהות הרש''ש שהגיה בלשון רש''י כלשון הר''ן הנ''ל, וא''כ אתיא שפיר אף לרש''י. וע''ע בחידושים וביאורים (קידושין ס' יא).

מיהו בהא יש לעיין לפ''ז אמאי בפ''פ שרי להתיחד ולא חיישינן שמא יסגרו את הדלת בלא שימת לב מכח ההרגל. ובשלמא לסוברים שיחוד הוי דוקא בנעול אבל דלת סגורה מיקרי פתוח לרה''ר, שפיר דמי. דלא חיישינן שינעל את הדלת בלא שימת לב, דאין בזה רגילות כ''כ ובפרט עם אשה שאסורה לו. אך הסוברים שפ''פ זה דוקא פתוח ממש, ובדלת סגורה הוי יחוד אפי' שאינה נעולה, קשיא כדאמרן.

והנה בספר בדבר הלכה (ס' טו ס''ק א) כתב לחלק שבפנימי וחיצון חוששין שמא אדם פרוץ יכניס עצמו לאיסור יחוד כיון שמכניס את עצמו לבד, אך בפ''פ אם ינעל את הדלת

יכניס גם את האשה ליחוד וחושש שתצעק והוי כאונס, ולאונס לא חוששין באיסור יחוד. (ועיין לעיל אות ה). ועוד נראה לחלק שבפנימי וחיצון אפי' דליכא יחוד כ"ז דלא פרשו אהדדי, מ"מ כיון דסוף סוף הם מובדלים מן העולם, היצר תקיף טפי וחיישינן שיכניס עצמו ליחוד. משא"כ בפ"פ דאינם מובדלים, אין היצר תקיף כ"כ ולא חיישינן שיכניס עצמו ליחוד.

ולכאורה עוד יש לחלק, שישנו הבדל כאשר המקום עצמו ראוי לביאה כעת מצד עצמו, אלא שישנם סיבות צדדיות המונעות את האיש מלבוא על האשה, לבין אם המקום עצמו אינו ראוי לביאה כעת מחמת שיש גריעותא במקום עצמו. שיש לומר שאם המקום מצד עצמו ראוי לביאה כעת, היצר תוקף יותר וחוששין שמא יסלק את הסיבות הצדדיות ויפתה את האשה. אבל כאשר המקום אינו ראוי לביאה אין היצר תוקף כ"כ ולכן לא חוששין. וכיו"ב ראיתי בשו"ת להורות נתן (ח"א ס' נז אות ה), עיי"ש. וע"ע בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמג).

ולפ"ז כשנמצאים בפ"פ, המקום עצמו אינו ראוי לביאה כעת, ולכן לא חוששין שמא ינעל. אבל בפנימי וחיצון, שאין פ"פ והמקום בפני עצמו ראוי לביאה אלא שיש סיבה צדדית שאינו יכול לבעול, דהיינו שנמצא עם אנשים בחדר ואינו רוצה לבעול לידם כיון שבוש מהם, חוששין שמא יכנס לפנימי.

ולפי חילוק זה אפשר להבין את שיטת העזר מקודש (ס' כב סע' ט) שאוסר לאיש להתיחד עם אשה כנגד חלון הפונה לר"ה, אם יש באותו חדר זויות נסתרות, כיון שחוששין שמא יפנו לצד ויזנו, עיי"ש. ולפי האמור, ניחא. וכן מובן האג"מ (ח"ד ס' סה אות ב) שאוסר כנ"ל כשיש בבית חדר נסתר.

והנה על הא דאמרינן דאשה מתיחדת עם ב' אנשים כשרים, מ"מ בדרך בעינן ג' בנ"א, שמא אחד יצטרך לנקביו, וישאר אחד עם האשה. וחידש רבינו ירוחם שאם לא הולכים עמה לשומרה לא צריך ג' בנ"א, שהרי אם ילך א' לנקביו ילך חבירו עמו ולא יכניס עצמו ליחוד, עיי"ש. בספר המקנה (קידושין פא.) הקשה ע"ז מדין פנימי וחיצון שמוכח שחוששין שאדם יעשה מעשה ויכנס ליחוד. והנה מדהקשה מפנימי וחיצון, ש"מ שלא למד כדאמרן. שהרי לפי חילוקנו, אין מקום לקושיא כלל, שדוקא בפנימי וחיצון יש חשש שיכניס עצמו ליחוד כיון שהמקום ראוי לביאה משא"כ בדרך.

ואחר העיון נראה, שדין "דרך" אינו דומה לנ"ד כלל, ששם היחוד בא מאליו ולא ע"י מעשה האדם, ובזה סובר רבינו ירוחם שהאדם לא ישאר ביחוד אלא יעשה מעשה כדי להינצל (וכ"ש שלא יעשה מעשה להיכנס ליחוד). ועל זה הקשה המקנה, שאם בפנימי

וחיצון חוששין שאדם יעשה מעשה לסלק סיבה צדדית, א"כ ה"ה שנחשוש שלא יעשה מעשה להנצל. אבל לעולם גם המקנה סובר שלא חוששין שאדם יעשה מעשה להיכנס לאיסור כאשר המקום עצמו אינו ראוי וכמו בפ"פ.

ומכאן יש להעיר על מה שכתב בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ג) שכתב שמחלוקת רבינו ירוחם והמהרש"ל (הובאו בב"ש ס' כב ס"ק ט) בדין "דרך" (שרבינו ירוחם סובר שאם לא הולכים לשומרה סגי בב' בנ"א והמהרש"ל סובר דלעולם בעינן ג' וכדלקמן פ"ד סע' יח) הינה מחלוקת האם חוששין שאדם יעשה מעשה להכנס ליחוד, עיי"ש. ולפי האמור, אינו דומה, שבדרך היחוד בא מאליו והמחלוקת האם האדם יעשה מעשה כדי להינצל מיחוד שבא מאליו. ושוב ראיתי שכן כתב לחלק בשו"ת חלקת יעקב (ס' סה).

והנה מה שכתב בשו"ת אג"מ (שם) שלכתחילה אין לנסוע ברכב עם אשה אפי' ביום ואפי' במקום שיש תנועה, שחוששין שמא יטה את רכבו לדרך צדדית או שמא יחנה את רכבו בצד ויכנס לשדה, הינו חומרא יתירה עד מאוד. ואע"פ שמודה שבדיעבד אין חוששין, מ"מ התיר רק בשעת הדחק. ומצאתי בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שכתב לגבי דרך שצריך ג' בנ"א, שהקשה מדוע חוששין בב' בנ"א, הרי אף אם אחד יתרחק לצרכיו וישארו האיש והאשה לבדם, סוף סוף זה שהתרחק יראה אותם, ותירץ שחוששין שמא יתרחקו באופן שלא יראה אותם, עיי"ש. ועיין עוד ביש"ש (קידושין פ"ד ס' כד) שכתב שאשה לא תלך עם עגלון גוי ותינוקת, שמא ישאירו את התינוקת וילכו לצד לזנות. ועיין באפי זוטרי (ס' כב ס"ק כב) שתפס עליו, עיי"ש. ועיין עוד בערוך השלחן (ס' כב סע' י). ולכאורה משמע דכן חיישינן שיכניס אדם עצמו ליחוד, ויש לישב ואכמ"ל.

והנה לגבי פרוץ, יש לציין שמצאתי ביד רמה (סנהדרין יט.) דמשמע מדבריו שאכן חוששין שפרוץ יכניס עצמו ליחוד. דהנה איתא התם איתקין רבי יוסי בציפורי שיהו נשים מספרות זו עם זו בבית הכסא וכתב היד רמה וז"ל "עד שישמע קולן לחוץ ויתן השומע אל ליבו שיש שם אחר ולא יכנס אחריהן ויתיחד עמהן. ויש מפרשים כדי שידע, שישמע השומע שיש שם אשה וימנע מלהיכנס שם משום יחוד. ולא מסתבר, דתינח בכשרים אבל בפסולים מאי איכא למימר וכו'" עכ"ל. הנה הפירוש שדחה הינו פירוש רש"י, ולא קיבל פירוש זה כיון דניחא לכשרים אבל פרוצים, אפי' שישמעו, לא ימנעו מליכנס ולהתיחד שם. וא"כ ראינו שבפרוצים אכן חוששין שיכניסו עצמן ליחוד. וע"ע להנצי"ב מוולז'ין בספרו מרומי שדה (סנהדרין שם) שג"כ עולה מדבריו דחיישינן בפרוץ וכנ"ל. מיהו יש לדחות דאין הכוונה שיכנס על מנת להתיחד אלא יכנס על מנת לעשות

צרכיו אפי' שיודע בודאות שיווצר יחוד, מ"מ כיון שפרוץ הוא, לא איכפת ליה כיון שצריך לצרכיו, אך להכניס עצמו ליחוד למטרת יחוד, זה אינו מוכרח, ויש להאריך. מסקנא דדינא דדבר זה במחלוקת תלוי, ועיין לקמן (פ"ח סע' כב-כד).

פרק א - גדרי יחוד ועם מי אסור להתיחד

א. יחוד פירושו, המצאות במקום שאין רואים אותם ואין להם חשש לעבור עבירה כ"כ הרדב"ז בתשובה (ס' קכא), וכן כתב את הרדב"ז הנ"ל בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב ס' קע). ועיין בשו"ת בנין ציון (ס' קלח).

ותדע שאיסור יחוד קיים אפילו שאין למתיחדים כל מחשבת איסור אלא אפילו צדיקים גמורים שמחשבותיהם טהורות, כדמוכח מהגמ' קידושין (פא.) בעובדא דרב ביבי ואשת רב יוסף, עיי"ש. וכן כתב בדרושי הצל"ח (דרוש א אות יא), והוסיף שם שרוב העולם טועים טעות שסוברים שאיסור יחוד תלוי במעשה, שאם עבר על ידי יחוד ובא לידי זימה, עביד איסור יחוד. אבל אם לא בא לידי זימה אז למפרע אין שום עבירה ביחוד. אבל אין הדבר כן אלא אפי' לא עלתה על מחשבתו הרהור עבירה, מ"מ אם היה עם ערווה ביחוד כבר עבר איסור דאורייתא שהתורה אסרה איסור יחוד דאשת איש ורבנן גזרו על הפנויה, עיי"ש. וע"ע בפירוש הכלי יקר (פרשת וישב לט פס' י).

ואיתא בחידושי החת"ס (ב"מ צא.) מדוע אסרה תורה יחוד עריות על האדם ולא אסרה ליחד בהמה עם בהמה אחרת שאינה מינה ותירץ וז"ל "וי"ל אדם חזקה אינו מעמיד עצמו משא"כ בהמה", עכ"ל. ואכמ"ל. .

ב. אסור מהתורה בגמ' (ע"ז לו:) איתא "יחוד דבת ישראל דאורייתא היא, דאמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק רמז ליחוד מן התורה מנין שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך, וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית, אלא בן מתייחד עם אמו ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה" ע"כ, וכן הוא בגמ' (קידושין פ: וסנהדרין כא:) וכתב רבינו חננאל (ע"ז שם) יחוד דבת ישראל אם היא א"א מן התורה הוא, וכן כתב רש"י (שבת יג. ד"ה "מה אשת רעהו". ועיין לקמן הערה 5 מה שכתבתי בשם האמרי כהן) והתוס' (סנהדרין לז. ד"ה "התורה", סוטה ז. ד"ה "נידה") והסמ"ג (לאוין קכו) הטור (ס' כב) והתוס' רא"ש (שבת יג.) היד רמה (סנהדרין כא:) והחינוך (מצוה קפח) והתרומת הדשן (ס' רמב) וספר היראים (עריות ס' כו) והרמב"ן (סהמ"צ שורש ג סד"ה "עיקר") והמגיד משנה (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ב) ובשו"ת הריב"ש (ס' תכה') והרשב"א (בתשובה ס' תקפז) וכן משמע מהמאירי (קידושין פ:) והר"ן (סנהדרין כו: ד"ה "אמר רב נחמן") ורבינו יונה

(ספר היראה). והאשכול (סוף הל' נדה) האגודה (סנהדרין לז.) ורבינו יהונתן מלוניל (בפירושו לרי"ף שבת יג.) והרשב"ץ (זוהר הרקיע סוף הספר ועיי"ש ב"לא תעשה" יא) והצדה לדרך (מאמר ג כלל ד פי"ג) ועוד.

וכן פסקו האחרונים הלא המה שו"ת חוות יאיר (ס' עג) הגר"א (ס' קטו ס"ק יט) תפארת ישראל (פירוש המשניות קידושין משנה יב) והחיד"א בעין זוכר (מערכה י אות ו) החכמת אדם (כלל קכו סע' א) והפרישה (ס' כב אות א אך עיין בס' מד אות טו דכתב דהוי מדרבנן), שער המלך (קונטרס חופת חתנים סע' ט) ערוך השלחן (ס' כב סע' ב) יש"ש (קידושין פ"ד ס' כ) קרית ספר (על הרמב"ם פכ"ב הל' איסו"ב הל' ב) ב"ח (ס' כב ס"ק ד) משנה למלך (פ"ב ה"א הל' סוטה) מהרי"ץ חיות (מס' יבמות מז:) אג"מ (ח"ד ס' סה אות יב) ועוד. והנה הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ב) כתב שאיסור יחוד הוא מפי הקבלה, ונחלקו בדעתו, וכמו שיבואר לקמן (הערה 5).

ומה שהגמ' אמרה רמז ליחוד מן התורה, מצינו הרבה מקומות שהגמ' נקטה בלשון רמז, וזה מהתורה לכ"ע, כגון "רמז לעדים זוממין מן התורה" (מכות ב:) וע"ע בהרמב"ן (סהמ"צ שורש ג) שכתב דוגמאות רבות לדבר, ועיין מהרי"ץ חיות (ריש מס' תענית ומכות. ונדרים לט:), ועיין בשדי חמד (מערכת ר כלל לז) ובארעא דרבנן (מערכת ר אות תקצא). **להתייחד עם ערווה מן העריות הנה** כתבתי שאיסור יחוד מן התורה נוהג בערווה מן העריות, דמשמע כל סוגי עריות. והוא כלשון הגמ' (קידושין פ: סנהדרין כא:): "אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה".

מיהו, הא דנקטה הגמ' דאסור להתייחד עם כל עריות שבתורה, לאו דוקא נקטה, דהא מותר לאב להתייחד עם בתו ואם עם בנה, וכן אח עם אחותו יש מתירין כדלקמן (פ"ב סע' ז) וכן כתבו הר"ן (קידושין לב: מדפי הרי"ף) והנימוקי יוסף (קידושין פ:) דלאו דוקא נקטה הגמ', עיי"ש. ורוב הראשונים נקטו לישנא דגמ', דאסור להתיחד עם עריות, וכן כתב הרמב"ם (פכ"ב איסו"ב ה"א), הרשב"א בתשובה (ס' תקפז), טור (ס' כב), חינוך (מצוה קפח) ועוד.

ואף דהגמ' בע"ז (לו:) נקטה דאיסור יחוד דאורייתא עם א"א, נראה דלאו דוקא נקטה א"א אלא ה"ה שאר עריות, דהא הגמ' שם הביאה גם את לשון הגמ' בקידושין דאין אדם מתייחד עם כל עריות שבתורה, וגם רבינו חננאל פירש בע"ז דיחוד אם היא א"א מן התורה הוא, ובסנהדרין (שם) פירש דאסור מהתורה ייחוד עם עריות.

אך קצת צ"ע בלשון רש"י בסנהדרין (כא:) דפירש על הא דאמרינן "אמר רב יהודה אמר רב, באותה שעה גזרו על הייחוד ועל הפנויה" ופירש"י וז"ל: "על הייחוד דאשת איש וגו'"

עכ"ל. (וזה פירוש בסלקא דעתין של הגמ'), ולכאורה היה לו לנקוט "על הייחוד-דעריות" ולאו דוקא א"א, וכן רש"י ביבמות (מז:) על הא דאמרינן דנעמי לימדה את רות המואביה קצת מדיני התורה, ואחד הדינים אמרה לה שאסור לנו להתייחד, ופירש"י "להתייחד עם אשת איש", עיי"ש. וגם כאן רש"י לא נקט "עריות". (ובש"ס הוצאת עוז והדר ישנה הגהה שבקצת כתב יד של רש"י גרסינן "להתיחד אשה עם איש").

וקשה לומר דרש"י נקט לשון הגמ' דע"ז דאיסור יחוד מן התורה באשת איש אך לדינא ה"ה שאר עריות, אדרבא, אם נעמי באה להסביר לרות איסור יחוד, עליה להסביר את הדין כהלכתו, שאסור עם עריות ולאו דוקא א"א.

והנה רש"י במגילת רות (פ"א פס' טז) פירש שנעמי אמרה לרות שאסור מהתורה להתייחד עם כל זכר שאינו אשה, עיי"ש. ופשוט שלאו דוקא נקט, דהא עם אביה מותר אע"פ שאינו אשה וכן עם סבה, ויש מתירין אף עם אחיה כדלקמן (פ"ב סע' ז).

מ"מ משמע קצת דרש"י סובר דדוקא א"א אסור מהתורה, (ושוב ראיתי בשו"ת תורת חסד ח"ב ס' יב' שכתב לבאר למה רש"י נקט במס' יבמות דוקא א"א, עיי"ש. ועיין בשו"ת חקרי לב ס' יז). ואף שמרש"י בפרקי אבות (פ"ב משנה י) משמע שחכמים גזרו על פנויה וש"מ כל שאר עריות אסור מהתורה. אפשר דלאו דוקא, ונקט התם פנויה כיון שרוצה ליתן דוגמא של איסור קל מדרבנן וכמבואר שם בדבריו, ואע"פ שסובר שגם עריות (שאינם א"א) אסור מדרבנן, מ"מ נקט פנויה כי זה קל יותר מעריות, ועיין בשו"ת חקרי לב (שם) שהאריך בזה, עיי"ש, ועיין רש"י ברכות כב. ד"ה "שתבע אשה".

והנה ראיתי ביד רמה (סנהדרין כא:) שפירש את הגמ' "אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה גזרו על היחוד ועל הפנויה" ומקשינן התם ייחוד דאורייתא הוא, ומפרקינן דגזרו על הייחוד דפנויה, ופירש היד רמה וז"ל "ומפרקינן דאורייתא ייחוד דא"א, א"נ בשאר עריות הוא דאסור, הא פנויה שרי, ואתו אינהו וגזור על ייחוד דפנויה" עכ"ל. הנה מבואר להדיא דלפי תירוצו הראשון רק א"א אסור מהתורה. ויש ליתן סברא בדבר, שא"א הוי חמור טפי כיון שאם יבוא עליה באיסור, אוסרה לבעלה. ואף שבגמ' (סנהדרין שם) משמע שדוד גזר על פנויה ולא על עריות אפשר לפרש דרבותא קמ"ל שדוד גזר אף על פנויה, וכ"ש על עריות וכמו שפירש הקרית ספר לגבי חייבי לאוין כדלקמן (סע' ד הערה 11) עיי"ש, וצ"ע.

מ"מ להלכה נקטינן דכל עריות אסור מהתורה מלבד אלו שמבואר שמותר. וסוגי העריות עיין בעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות כז). **, בין זקנה בין ילדה בין** זקנה, בין ילדה, לשון הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"א) והטוש"ע (ס' כב ס' א) ועוד. ותדע, דאין

חילוק בין יפה לכעורה, יש"ש (קידושין פ"ד ריש ס' כא). ואע"פ שיש שצירפו לסניף להקל ביחוד עם זקנה וכמבואר בשו"ת הרדב"ז (ס' תתקיט), מ"מ כבר תפס לתמוה עליו טובא הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב אבהע"ז ס' א) ובספרו ראה חיים (פרשת וישב), עיי"ש מש"כ בזה. וכיו"ב תמצא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג) שהביא בשם שו"ת חוות יאיר שצירף קולא בזקנה, עיי"ש במה שביאר בדבריו. ומצאתי גם באפי זוטרי (ס' כב סס"ק לב) שכתב וז"ל "ולא כל הנשים שוו בשיעוריהן דאם הוא אדם צנוע והיא ג"כ צנועה ובעלת זקנה וגו'", עכ"ל. ומשמע מלשונו שיחוד זקנה קיל טפי. וכבר תפס על האפי זוטרי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק יג אות ז), ועיי"ש מש"כ גם בדעת הרדב"ז הנ"ל. . **וי''א שאסור מדרבנן כתב** הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ב) וז"ל: "ואיסור יחוד עריות, מפי הקבלה", עכ"ל. ונחלקו בדעתו המפרשים כמו שיבואר. **והנה** החיד"א (עין זוכר מערכה י אות ו) כתב שהרמב"ם סובר שאיסור ייחוד הינו מהתורה, וכן סובר הארעא דרבנן (אות רפח), ובשו"ת חקרי לב (ס' יז), וכן מצדד המשנה למלך (הל' סוטה פ"ב ה"א). ועיין במ"מ ובקרית ספר (על הרמב"ם שם) דכתבו דאיסור יחוד מדאורייתא, ונראה שמסבירים כן בדעת הרמב"ם, דלמה לפרש שחולקים כל שלא מוכח כן. וכעת מצאתי בכללי הכנה"ג (אות ע) והביאו גם השלחן גבוה (כללי הרא"ש אות לג) שכאשר המ"מ כותב פירוש על הרמב"ם ואינו חולק, משמע דמסכים, עיי"ש, ומשמע מדבריהם שסתם פירוש המ"מ הוא פירוש דברי הרמב"ם. וגם בפירוש שם טוב על הרמב"ם כתב דהוי דאורייתא, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא) כתב שכן עיקר להלכה בדעת הרמב"ם, שאיסור יחוד אסור מהתורה, וכן הבין בפשטות בטהרת הבית (ס' י ס"ק ט), וכן כתב בשו"ת ברכות שמים (ס' לד אות ו). ולהסוברים ברמב"ם דיחוד הוא מאורייתא, קצת קשה, שהרי בהל' י' כתב לגבי גיל האסור ביחוד "לא גזרו אלא על יחוד אשה וכו'", עיי"ש. ולשון "לא גזרו" משמע דהוי מדרבנן, ועיין לקמן (סע' יח הערה 51) מש"כ בזה. והנה אתא לידי תשובות הרמב"ם שו"ת פאר הדור וראיתי לו (ס' קלב) שנשאל בבחור שקנה שפחה יפת תואר והיה מתיחד עמה ונשאל האם צריך להוציאה והסביר השואל בזה"ל "מאחר שלא מצאנו שאסרו אלא יחוד פנויה ויחוד בגויה". ומשמע מלשונו שרבנן גזרו יחוד רק בפנויה וגויה אבל יחוד ערית הוי דאורייתא, והרמב"ם בתשובתו לא העיר על דבר זה מאומה, ועיין.

מיהו, בשו"ת תרומת הדשן (ס' רמב) מבואר דסובר ברמב"ם שאיסור יחוד הינו מדרבנן. וכן הבין הרה"ג משה לוי זצ"ל (בירחון קנה לך חבר שנת תשסא ס' ג) שפשטות דברי התה"ד שלמד ברמב"ם דהוי דרבנן, עיי"ש. וכן קצת משמע מהסמ"ג (לאוין קכו) שהבין

ברמב"ם דהוי דרבנן. דז"ל הסמ"ג "וכתב רבינו משה שאיסור ייחוד דעריות מפי הקבלה אמנם רמזוה על המקרא בפרק בתרא דקידושין, ובפרק אין מעמידין אמר בפירוש ייחוד דאורייתא הוא", עכ"ל. אך אינו מוכרח כ"כ, דאפשר דהבין דגם לרמב"ם הוי דאורייתא וכל הערתו הוא על לשון הרמב"ם דנקט דהוא מפי קבלה ורמזוה על המקרא וע"ז כתב להעיר הסמ"ג דבפרק אין מעמידין אמר בפירוש יחוד דאורייתא הוא, וכוונתו דאינו רק רמז אלא מפורש להדיא, ויש קצת נטיה לפירוש ראשון, דהא כתב בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' טו אות טז) בשם הכנה"ג בספרו דינא דחיי דדרכו של הסמ"ג כשמסכים לדברי הרמב"ם מעתיקו בלי להזכיר שמו, וכשכותב כתב הרמב"ם, ליה לא סבירא ליה, עיי"ש. והנה בנ"ד הזכיר את הרמב"ם וא"כ ליה לא סבירא ליה, ודוחק לפרש דכל מה דלא סבירא ליה הוא רק מבחינה לשונית האם איסור יחוד הוא רמז או כתוב להדיא אך תרוייהו סוברים דהוא דאורייתא, אלא יותר נראה דליה לא סבירא ליה היינו שהרמב"ם סובר דיחוד דרבנן ובזה לא סבירא ליה, ויש לעיין.

וכיו"ב יש להסתפק בדעת הב"ח (ס' כב) דקאי על לשון הטור דנקט שיחוד דאורייתא וכתב וז"ל "ואע"ג דהרמב"ם כתב בפרק כב דביאה דאיסור יחוד מפי הקבלה היא, מכל מקום מדקאמר בסוף קידושין רמז ליחוד מן התורה מנין וכו' ובפרק אין מעמידין אמרו בפירוש יחוד דאורייתא הוא משמע דאסור מן התורה ולכן כתב רבינו אסור מן התורה וכן נראה דעת הסמ"ג עיי"ש בלאוין סימן קכו", עכ"ל. נראה שהב"ח בא לתרץ אמאי נקט הטור שיחוד דאורייתא והרי הרמב"ם כתב מפי הקבלה וע"ז תירץ דכיון שבגמ' פרק אין מעמידין אמרו בפירוש שיחוד דאורייתא לכן נקט כן הטור. אך צריך לעיין אם הב"ח הקשה על הטור מבחינה דינית היינו שהרמב"ם סובר דאינו דאורייתא אלא מפי הקבלה ואמאי פסק דהוי דאורייתא או דילמא הב"ח מודה שגם להרמב"ם יחוד הוי דאורייתא ורק הקשה על הטור מבחינה לשונית אמאי שינה מלשון הרמב"ם. ונראה יותר שלמד הב"ח דהרמב"ם סובר דיחוד אינו דאורייתא והקשה מבחינה דינית, והראיה, דנקט בתוך לשונו דבפרק אין מעמידין אמרו בפירוש יחוד דאורייתא הוא "משמע דאסור מן התורה", אלמא למד ברמב"ם דאינו אסור מן התורה, דאם התקשה רק על הלשון, היה מספיק מה שכתב דבפרק אין מעמידין אמרו בפירוש יחוד דאורייתא הוא, ולא היה צריך להדגיש דמשמע דאסור מן התורה, דהא גם לרמב"ם הוא אסור מן התורה. ואפשר שהבין כן גם בדעת הסמ"ג ויש לעיין.

והנה נראה שהבין ברמב"ם דהוי דרבנן בביאור הגר"א (ס' כב ס"ק ד), וכן הבין בפשטות הרה"ג משה לוי זצ"ל (בירחון קנה לך חבר) שכן הוא דעת הגר"א ברמב"ם. ועוד הבינו

ברמב"ם דהוי דרבנן הב"ש (שם ס"ק א), ובהגהות זר זהב על האיסור והיתר (ס' נט אות א), ובשו"ת עין יצחק (ח"א ס' ח), ובשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא ג ח"א ס' ה), ובשו"ת חלקת יעקב (ס' סה), ובתשובת זכרון יוסף (אבהע"ז ס' יד) ובנתיבות השלום (נתיב ט נתיב ים ס"ק ב) ובספר עמודי אש (דף א ע"א). וכן משמע קצת מהבה"ט (ס' כב ס"ק א), ובשו"ת תורת חסד (אבהע"ז ס' יב), ובעצי ארזים (ס' כב סע' ד). ובספר טהרת ישראל (ס' כב אות א בידי אליהו), וכן נראה בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א ס' טז). ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"א) שמצדד ברמב"ם דהוי מדרבנן, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אבני שיש (ח"א ס' כב), ובשו"ת לב אברהם (ס' ק). ושו"ר שכן מדוקדק מלשון שו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שנקט בדין פנימי וחיצון, מדוע הרמב"ם הסביר את הסוגיא דוקא באופן שפרש איש לבין הנשים ולא אסור אפי' לפני שפרש וכמו שפרש"י וכדלקמן (פ"ו סע' א הערה 3), והסביר בזה"ל "וגם דהא הרמב"ם סבירא ליה דהוי רק מדרבנן, ולפי מש"כ החו"י ס' עג, בהרבה נשים הוי לכ"ע מדרבנן, וא"כ אין שייך לגזור שמא יכנס, דהוי גזירה לגזירה" עכ"ל. ומוכח מלשונו שלמד ברמב"ם שכל עצם איסור יחוד הינו מדרבנן ואפי' איש אחד ואשה אחת, ורק אח"כ הוסיף שלפי החו"י שחידש שבהרבה נשים הוי דרבנן אף להסוברים שאיסור יחוד הינו מהתורה. וכן מוכח מהמשך דבריו שהקשה על הרמב"ם מעובדא דרב ביבי, שהיה בעליית גג ואשה למטה, ואמרינן התם שקולו דרגא מתותי ביבי. וא"כ קשה על הרמב"ם שמוכח שחוששין שמא יעשה מעשה ויכנס לייחוד, ומה שונה מפנימי וחיצון, עיי"ש מה שתירץ. ואם איתא שלמד שיחוד איש ואשה לבד הוי דאורייתא, א"כ מאי קושיא מעובדא דרב ביבי, הרי שם כן שייך לגזור גזירה שמא יתיחד ולא שייך טעמא של גזירה לגזירה, אלא ודאי שלמד שאף איש ואשה לבדם הוי דרבנן לשיטת הרמב"ם.

והנה הב"י (ס' כב) כתב וז"ל "וכתב הרמב"ם איסור ייחוד מפי הקבלה, וטעמא, שאף ע"פ שאמרו ייחוד דאורייתא, לאו למימרא שהוא כתוב בתורה, שהרי אמרו רמז לייחוד מן התורה מנין, ולשון רמז מוכיח שאינו מפורש בתורה אלא רמז בעלמא" עכ"ל. ובספר דבר הלכה (ס' א ס"ק ג) הבין שהב"י הבין ברמב"ם שאיסור ייחוד מדרבנן, וכן כתב העין יצחק (ס' ח) וביקו"י (איסור והיתר ח"ג עמ' לד), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ אות ד). והנה המעיין בלשונו הטהורה של הב"י יראה שהב"י בא להסביר טעמו של הרמב"ם ולסלק הערה מהגמ' על הרמב"ם, שהרי כתב הב"י "ואע"פ שאמרו בגמ' וכו'" ולשון זו מורה שבא לסלק הערה, והנה הסוברים שהב"י למד ברמב"ם שהאיסור מדרבנן בא הב"י להסביר שאע"פ שהגמ' אמרה דאורייתא, אין כוונתה שזה 'חיוב' תורה, אך המעיין

בב"י יראה שאין זה כוונתו וגם לא נכנס בלשונו, שא"כ היה לב"י לכתוב "לאו למימרא שהוא 'חיוב' מהתורה" ולהדגיש את הנקודה שאין זה 'חיוב', ומדוע נקט "לאו למימרא שהוא 'כתוב' בתורה". לפיכך נלע"ד שהב"י למד ברמב"ם שייחוד הוי איסור תורה, והתקשה א"כ למה הרמב"ם כתב מדברי קבלה הרי מבואר בגמ' שזה דאורייתא, ועל זה תירץ הב"י שאע"פ שכתוב בגמ' ייחוד דאורייתא, לאו למימרא שהוא כתוב בתורה וכו' אלא רמז בעלמא, ומובן למה הרמב"ם נקט מדברי קבלה, כיון שזה רק רמז. ועיין בכ"מ (הל' אישות פ"א ה"ו) שכתב להדיא שלשון קבלה זה על דבר שהוא הלכה למשה מסיני או הנלמד מיג' מידות. ושוב מצאתי בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) שג"כ כתב שהב"י למד ברמב"ם שאיסור יחוד הוא מהתורה. גם בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב ח"ב ס' עה) כתב בשם האמרי כהן שהב"י למד שהרמב"ם סובר שאיסור יחוד הינו מדאורייתא, ואפשר שהגרי"ש אלישיב הסכים לו. ועוד עיין בשדי חמד (כללי הפוסקים, רמב"ם אות ד).

מ"מ מלבד הסוברים בדעת הרמב"ם שיחוד הוי מדרבנן, יש להוסיף שכן נראה דעת הסמ"ק. דהנה הסמ"ק (מצוה צט) מנה איסור יחוד במנין המצוות דרבנן, ומשמע שסובר שזה איסור דרבנן. וכן משמע מהלבוש (ס' כב סע' א) למעיין בלשונו שסובר שהאיסור מדרבנן. וכעת ראיתי שגם בשו"ת דברי יציב (אבהע"ז ס' מב) הבין בלבוש שזה מדרבנן, ועוד כתב שהעזר מקודש (סע' ה ד"ה "בלילה") סובר דהוי מדרבנן, עיי"ש. ושו"ר בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) שכתב בדעת רש"י שאפשר שסובר שיחוד הוי דרבנן, עיי"ש. ועיין בערוגת הבשם (ס' כב סע' אות א) שכתב דגם רש"י תוס' והטור דנקטו דיחוד דאורייתא, לאו ממש דאורייתא אלא דברי קבלה כדעת הרמב"ם, והיינו מדרבנן (כמ"ש ערוגת הבשם שם סע' ח אות יח).

וכעת ראיתי להגר"י רצאבי בספרו ש"ע המקוצר (חלק קדושה ס' רג ס"ק א) שכתב שמצא שיטה נוספת דהוי איסור דרבנן, והוא רבינו יונה בשערי תשובה (פ"ג אות ז), עיי"ש. ובמחילה רבה, יש להעיר בדב"ק, דרבינו יונה כתב להדיא דאיסור ייחוד הינו דאורייתא בספר היראה, וצ"ל שמה שכתב בשערי תשובה מיירי בייחוד פנויה דהוי מדרבנן, ודו"ק.

והנה לסוברים דאיסור יחוד הוא מדרבנן, צ"ע ממתי גזרו, ובודאי שזה לפני דוד המלך, שהוא הוסיף לגזור על פנויה, והא דאמרו בגמ' איסור ייחוד דאורייתא, צ"ל לאו דאורייתא ממש אלא איכא רמז ואסמכתא מדאורייתא, וכמ"ש התוס' סוטה (כז. ד"ה איש) ועיין בשדי חמד (כרך ב' מערכת ד' אות יט) ועיין עצי ארזים (ס' כב ס"ק

יד) שכתב דהוי גזירה קדמונית קודם גזירת דוד ובית דינו, עיי"ש. וכן ראיתי להגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (שם) שג"כ כתב דלסוברים שכל איסור יחוד מדרבנן, היינו איסור קדום מאוד סמוך אחרי מתן תורה. כגון מזמן יהושע או שמואל. וע"ע בתוס' ע"ז (לז: ד"ה והשלקות). . **והלכה כדעה ראשונה, דהיינו שיחוד אסור מהתורה כיון** דרוב הראשונים והאחרונים סוברים דהוי איסור תורה, הלכה כמותם. . **וטעם האיסור כיון שדבר זה גורם לגלות ערווה כן** כתב הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"א) והמאירי (קידושין פ:), וכן משמע מהסמ"ג (לאוין קכו') והחינוך (מצוה קפח), וכן הוא בש"ע ובלבוש (ס' כב סע' א), ולפ"ז נראה שאין זה איסור עצמי אלא גזירה של תורה שמא יגיע לגילוי ערווה, ועיין בהקדמה (יסודות ביחוד אות ח).

ותדע, שיחוד גורם לגלות ערווה באותה פעם שמתיחדים, אך אין החשש שמא יגיעו לערווה פעם אחרת, ועיין בהקדמה (יסודות ביחוד אות ו). .

ג. איסור יחוד שייך גם באיש או אשה עיוורים פשוט, דאף לעיוור יש יצר הרע, ויתקפנו בשעה שמתיחד. ודע, שאפי' עיוור מלידה שמעולם לא ראה דמות אשה אסור ביחוד, דאף לו יש יצר הרע, וכן הורו לי הגר"י רצאבי שליט"א והגר"ש מחפוד שליט"א. .

ד. חייבי לאוין חייבי לאוין מבוארים בעוד יוסף חי (פרשת שופטים לב) ואלו הם: אלמנה לכ"ג, גרושה או זונה או חללה בין לכ"ג ובין לכהן הדיוט, ממזרת לבן ישראל, בת ישראל לממזר, בת ישראל לעמוני או מואבי, בת ישראל לפצוע דכא, בת ישראל לכרות שפכה, הנושא גרושתו לאחר שנשאת לאחר, יבמה שנשאת לזר ועדיין רשות היבם עליה, עיי"ש. ואלו לאו דוקא אלא ישנם עוד חייבי לאוין וכמו שיבואר בהערות הבאות. **מיהו** במנחת חינוך (מצווה קפח) כתב שע"פ מש"כ הרמב"ם (הל' איסו"ב פט"ו ה"ב) שחייבי לאוין לוקה עליהן רק אם קידש ואח"כ בעל, אבל בעל ולא קדש או קדש ולא בעל אינו לוקה חוץ מאלמנה לכ"ג שלוקה אפי' אם בעל ולא קידש, וכתב שלפ"ז אף הסוברים שאיסור ייחוד בחייבי לאוין אסור מהתורה, מ"מ לפי הרמב"ם זה דוקא אלמנה לכ"ג אבל שאר חייבי לאוין לא אסור מהתורה אא"כ קדש, ורק אז יהיה אסור מהתורה ייחוד עמהן כיון שאחר הקידושין יש איסור מלקות על הביאה, וכיו"ב כתב בשו"ת חקרי לב (ס' יח), עיי"ש. (אא"כ נפרש בדעת הרמב"ם כמו המ"מ והכ"מ שהרמב"ם סובר שהבא על הפנויה אפי' באקראי, לוקה מדין לא תהיה קדשה, א"כ כל אשה שבעולם הוי בלאו זה, ואסור מהתורה ייחוד עמהן. מיהו על זה יש להעיר שהרי דוד גזר על ייחוד

פנויה, ולפי הפירוש הנ"ל כל פנויה כבר אסורה מהתורה שהרי יש עליה חיוב לאו, ועיין בהערה הבאה).

מ"מ העולה מהמנחת חינוך והחק"ל, שלפי הרמב"ם רק אלמנה לכ"ג אסור מהתורה בייחוד (לסוברים שחייבי לאוין אסור מהתורה).

ולפ"ז דעת התוס' (קידושין נא.) שסוברים שכל חייבי לאוין לוקין על ביאה לבד בלא קידושין א"כ לשיטתם כל חייבי לאוין אסור מהתורה בייחוד עמהן, ואילו הרמב"ן (הובא במ"מ שם) שמחלק בלאוין שכתוב בהן קיחה אזי לוקה רק לאחר שקידש ובלאוין שלא כתוב קיחה לוקה על הביאה אפי' בלא קידושין. ועיי"ש בהשגות הראב"ד ובמ"מ (שם).

מיהו כל זה לפי הבנת המנחת חינוך והחק"ל, שסוברים שכל שאינו לוקה על ביאה לבד, אין איסור תורה על הייחוד, מ"מ יש להעיר מלשון הרמב"ם, דמשמע שעל שאר חייבי לאוין אינו לוקה על ביאה בלא קידושין מיהו איסור "לאו" איכא. א"כ נראה שאפי' שאינו לוקה, אסור מהתורה ייחוד עמהן. ולכאורה לפ"ז אין מחלוקת בין הרמב"ם לתוס' והרמב"ן אלא לכ"ע כל חייבי לאוין אסור מהתורה בייחוד עמהן לסוברים שאיסור ייחוד עם חייבי לאוין הוא מהתורה, מיהו כבר כתבתי שהמנחת חינוך והחקרי לב הבינו לא כך. **יש אומרים שהאיסור להתייחד עמהן הוא מהתורה כ"כ** הפרישה (ס' כב ס"ק א) וראייתו מהא דאמרינן בגמ' (סנהדרין כב.) דדוד גזר על הפנויה ולא קאמר שגזר נמי על חייבי לאוין, וש"מ דחייבי לאוין אסורים מהתורה בייחוד ולא מגזירת דוד, עיי"ש. והחזו"א (אישות לד אות ו) והרש"ש (סנהדרין שם) והבית משה (ס' כב ס"ק א) כתבו לסייע להפרישה מסוגיא במס' סוטה (ז.) עיי"ש. והב"ש (ס' כב ס"ק א) והארץ צבי (שם ס"ק א) הסכימו להפרישה, וכן פסק החכ"א (כלל קכו ס"ק א) ושער המלך (קונטרס חופת חתנים פ"י הל' אישות סע' ט), והדברי חכמים (פ"א ה"א). (ועיין בשו"ת להורות נתן ח"א ס' נז אות ב שתמה על הפרישה הנ"ל).

ובספר עצי ארזים (ס' כב סע' א) הקשה על הפרישה, דאם איתא שייחוד עם חייבי לאוין הוי דאורייתא, א"כ הרמב"ם דפוסק בהל' אישות (פ"א ה"ד) דמי שבא על הפנויה עובר בלאו של "לא תהיה קדשה", א"כ אסור להתייחד עם פנויה מהתורה, ואמאי אמרינן בגמ' שדוד גזר על ייחוד פנויה, וכן העיר בזה במנחת חינוך (מצווה קפח) בדעת הפרישה, עיי"ש. ועיין קרן אורה (סוטה ז.).

והנה המנחת חינוך עצמו כתב לתרץ דעת הפרישה, שאפשר שהרמב"ם סובר שדוקא אם הפנויה מופקרת לזנות, אז עובר על לאו של "לא תהיה קדשה", אבל באקראי בעלמא, אין לאו דלא תהיה קדשה, (וכן כתבו בשו"ת צור יעקב ס' טז ובשו"ת תו"ח ס' יב אות

ב ובפני משה ס' כב ס"ק א) אלא דהוסיף המנחת חינוך, כיון דהרבה ראשונים סוברים בדעת הרמב"ם שאפי' על ביאה באקראי עובר בלאו, צריך לתרץ באופן אחר, והעלה שכיון שיש היתר ללאו זה שיכול לישא את הפנויה, א"כ אינו אסור מהתורה הייחוד עמה אלא מגזירת דוד, ורק "לאו" שאין לו שום היתר בעולם אסור מהתורה בייחוד. וכך כתב הבית משה (ס' כב סע' א) והתורת חסד (אבה"ע ס' יב). ועיין בחקרי לב (ס' יח) שכן כתב ואח"כ פלפל בזה, עיי"ש.

מיהו יש להעיר טובא, שאם באו לישב דעת הפרישה, לכאורה לא הועילו מאומה, שהרי לפי תירוצם יוצא שאף הפרישה מודה שייחוד עם חייבי לאוין שיש להם היתר, אינו אסור מהתורה אלא מגזירת דוד. וא"כ קשה, שהרי כל ראייתו של הפרישה שחייבי לאוין אסורים מהתורה מהא דאמרינן בגמ' שדוד גזר על הפנויה ולא קאמר דגזר על חייבי לאוין, והשתא, אם מודה שדוד גזר אף על חייבי לאוין שיש להם היתר, מדוע אמרה הגמ' שדוד גזר על פנויה ולא קאמר שדוד גזר אף על חייבי לאוין שיש להם היתר. ועוד, שאם נפרש שדוד גזר לא רק על הפנויה אלא אף על חייבי לאוין שיש להם היתר, א"כ נפרש שכל חייבי לאוין אסורים מגזירת דוד, ואפי' אלו שאין להם היתר, שכבר אין ראיה לפרישה כלל לפרש שדוד גזר רק על פנויה, ודו"ק.

ולכן כדי לישב את הפרישה מקושיית העצי ארזים הנ"ל, נראה כמו שכתב המנחת חינוך בתחילת דבריו, שהפרישה סבירא ליה דהרמב"ם סובר שאם בא על פנויה באקראי אינו בלאו של לא תהיה קדשה, אא"כ מופקרת לזנות.

ועוד כתב העצי ארזים (שם) שיש ראיה שחייבי לאוין אין אסורים מהתורה בייחוד עמהן, שהרי איתא בגמ' סנהדרין (כב.) בא וראה כמה קשין גירושין, שהתירו לדוד המלך להתייחד עם אבישג (אע"פ שייחוד פנויה נאסר מדרבנן) ולא התירו לו לגרש אחת מנשותיו, שכבר נשא יח' נשים ואסור לו להרבות. עיי"ש בגמ'.

והשתא, אם איתא שחייבי לאוין אסור מהתורה להתייחד עמהן, ואבישג היתה אסורה בלאו לדוד של "לא ירבה לו נשים" א"כ היה לרש"י שם לבאר רבותא, שהתירו לדוד איסור תורה כדי לא לגרש, ועוד שקשה הסברא לומר שהתירו לו איסור תורה במקום לגרש אחת מנשותיו, אלא ודאי שאסור היה לו להתייחד עמהן מדרבנן בלבד, עיי"ש.

והנה את הראיה הלזו כתבו לדחות הבית משה (ס' כב' סע' א') ומראה הפנים (שם ס"ק א) והרש"ש (סנהדרין שם) והתורת חסד (ס' יב) והחקרי לב (שם), שאף כאן הוי לאו שיש לו היתר, שהרי יכל לגרש אחת מנשותיו ולישא את אבישג. ובלאו כזה שיש לו היתר, אין איסור תורה בייחוד עמה, ורק לאו שאין לו היתר אסור מהתורה בייחוד,

עיי"ש. ועל תירוץ זה קשיא כדאמרן לעיל, שא"א לפרש שכן יסבור הפרישה, עיין לעיל. ולכן יש ליישב דעת הפרישה באופן אחר, וכמו שאבאר.

תחילה יש לדעת, שלפי הראב"ד (הל' מלכים פ"ג ה"ב) שאיסור של "לא ירבה לו נשים" זה דוקא בנושא אשה, אבל לא בפילגש, שבפלגשים יכול המלך ליקח כמה שירצה, ולפ"ז אין ראיה מדוד ואבישג, שהרי שם לקחה כפילגש וליכא לאו. (ואע"פ שאם ישא אותה אזי יעבור בלאו אף על הביאה, מ"מ כרגע ליכא "לאו") וכן כתבו הרש"ש (סנהדרין שם) ומראה הפנים (שם) והתורת חסד (שם) והחקרי לב (שם).

אלא שהרמב"ם (הל' מלכים פ"ג ה"ב) סובר שאף פילגש אסור להוסיף על יח' נשים, ואם לקח פילגש ובא עליה הוי בלאו של לא ירבה לו נשים, ולכאורה יש ראיה מדוד ואבישג שחייבי לאוין אסורים מדרבנן כמו שכתב העצי ארזים, שהרי דוד לקח את אבישג כפילגש, ואסור בלאו על הביאה.

ולענ"ד יש לישב, שפילגש זה דוקא שלוקח אותה ומייחד אותה למשכב וכן לשמש בצרכי הבית, וכמבואר בראב"ד (הל' אישות פ"א ה"ד) שכתב שפילגש זה שעומדת למשגל ולשמש את הבית ופעמים למשכב, עיי"ש.

והנה מבואר במלכים א' (פ"א פס' ב) שדוד לקח את אבישג רק כדי שתחמם אותו ולא כדי לבועלה, וכן מבואר (שם בפס' ד) שדוד לא בעל אותה ופרש"י (שם) כיון שהבתולה מחממת יותר מהבעולה. א"כ מבואר שדוד לקח את אבישג אפי' לא כפילגש, וא"כ אף להרמב"ם ליכא לאו בביאה עליה באקראי כיון שלא לקח אותה ולא ייחד אותה למשכב כלל ואינה נקראת פילגש (ואדרבא, היתה לו סיבה לא לבוא עליה כדי שתשאר בתולה ותחממו), ודו"ק.

ושוב ראיתי שכעין זה כתב במראה הפנים (ס' כב סע' א) עיי"ש. וכעין זה תמצא בתורת חסד עצמו ברישׁ התשובה (ס' יב ורק לאחר מכן כתב לישב כמו שכתבתי לעיל בשמו). ואמנם יש להוכיח מרש"י (מלכים א' פ"א פס' ד) שכתב שדוד לא בעל את אבישג, אך לפי רבותינו במס' סנהדרין (כב.) דוד לא בעל אותה כדי שלא יעבור על לא ירבה לו נשים עיי"ש. ומבואר שאבישג אסורה היתה בביאה לדוד בלאו. וא"כ חזרה הראיה של העצי ארזים, שאם חייבי לאוין אסור מהתורה בייחוד עמהם, לא היו מתירים לדוד וכו'. ועיין במראה הפנים (שם סע' א) מה שכתב בזה ודבריו צריכים ביאור למעיין שם, וצ"ע.

ויש אומרים שיחוד עם חייבי לאוין אינו אסור אלא מדרבנן בלבד

כך כתב הקרית ספר (הל' איסו"ב פכ"ב) שחייבי לאוין אסורים ביחוד מדרבנן. ומה שהגמ' (סנהדרין כא:) אמרה שדוד גזר על הפנויה, כ"ש על חייבי לאוין.

וכך פסק בהגהות כבוד החופה (על קונטרס חופת חתנים שהובא בהערה הקודמת) וכתב שם לדחות דברי הפרישה, עיי"ש. וכ"פ העצי ארזים (ס' כב סע' א) ונתיבות לשבת (שם ס"ק א) והאפי זוטרי (שם ס"ק א) וכן הוא באבי העזרי (להגרא"מ שך זצ"ל פכ"ב הל' איסו"ב) וכתב שפירוש "עריות" (שהגמ' נקטה שעריות אסור להתיחד עמהן מהתורה) אינו כולל חייבי לאוין והוכיח כן מלשון המגיד משנה עיי"ש, וכבר קדמו המנחת חינוך (מצוה קפח) ש"עריות" אינו כולל חייבי לאוין, ועיי"ש שפירש כן ברמב"ם, ודקדק כן בתוס'.

ועיין בסוף ההערה הקודמת במש"כ שלכאורה כן משמע מרש"י, עיי"ש. וכן העלה בשו"ת תורת חסד (ס' יב) וכתב שכן משמעות הרמב"ם סמ"ג רא"ש והרשב"א עיי"ש. וכן העלה החקרי לב (ס' יח) עיי"ש. . **והוא הדין שנחלקו בחייבי עשה המנחת** חינוך (מצוה קפח) כתב שאפשר שלפי הפרישה, שסובר שחייבי לאוין אסור מהתורה בייחוד עמהן, הוא הדין בחייבי עשה, עיי"ש. ולא הבנתי מדוע נקט "אפשר", שהרי לפי דברי הפרישה, פשיטא שאף חייבי עשה הוי מהתורה, שהרי ראייתו של הפרישה היא מדאמרינן שדוד גזר על הפנויה ולא אמר שגזר על חייבי לאוין, ולפ"ז ה"ה חייבי עשה, דלא אמרינן שדוד גזר עליהם, ולכן נראה שאסורים מהתורה להפרישה, וזה פשוט. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס' קצא אות ג). וכן כתב בחקרי לב (ס' יח) שהסוברים שחייבי לאוין אסור מהתורה בייחוד עמהן, ה"ה חייבי עשה, עיי"ש. והסוברים שפירוש "עריות" אינו כולל חייבי לאוין (כמבואר בהערה הקודמת) ה"ה שיפרשו ש"עריות" אינו כולל חייבי עשה.

ופירוש חייבי עשה מבואר בעוד יוסף חי (פרשת שופטים לב) והם, מצרי ואדומי דור ראשון ושני (אחד זכרים ואחד נקבות) ובעולה לכ"ג, עיי"ש. .

ה. פנויה טהורה, אסור להתייחד עמה מדרבנן **בגמ'** (סנהדרין כא:) מבואר

שדוד המלך גזר על ייחוד פנויה, וכ"כ הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ג), סמ"ג (לאוין קכו) טוש"ע (ס' כב סע' ב), ועוד.

ופעמים שפנויה טהורה, אסור מהתורה להתייחד עמה לסוברים שחייבי לאוין אסורים בייחוד מהתורה. כגון פנויה טהורה שנהפכה לזונה, שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השווה בכל, וכמבואר בש"ע (אבהע"ז ס' ו סע' ח ועיין בב"ש שם ס"ק טז) וכל כיו"ב באופנים שנהפכת לזונה, ואז לכהן אסור מהתורה להתייחד עמה, שהרי היא בלאו של זונה לכהן.

ותדע, שגזירת דוד היתה רק על פנויה ישראלית ולא גזר על ייחוד עם גויה עד זמן הלל ושמאי שהם גזרו גם על ייחוד עם גויה (כדלקמן בסע' הבא). וכתב הר"ן (קידושין לב מדפי הרי"ף) שהטעם שדוד לא גזר על ייחוד עם גויה, כיון שלא היה שכיח בזמנו ייחוד עם גויה, ועיין פרישה (ס"ק א הובא גם בב"ש ס"ק ב) ובט"ז (ס"ק א) שכתבו טעם אחר מהר"ן, עיי"ש.

ובערוך השלחן (ס' כב סע' ג) כתב לחדש שאף פנויה טהורה, אסור מהתורה להתיחד עמה יחוד קבע. אבל יחוד עראי מותר, ודוד המלך גזר אף על יחוד עראי, ורצה לפרש כן גם בדעת הרמב"ם, הטור והש"ע, ועיי"ש שכתב להקשות איך בעז התייחד עם רות בלילה הרי זה איסור תורה (הקושיא היא לפי פירושו, והבין ששנת לילה זה יחוד קבע, אבל לסוברים שזה איסור דרבנן בלבד אפי' יחוד קבע, אתיא שפיר דדוד עדיין לא גזר על יחוד פנויה). ותירץ דכיון שרות רצתה להנשא לבועז, כמו שאכן קרה לבסוף, לפיכך מותר היה להם להתייחד, עיי"ש.

ולענ"ד יש להעיר בדבריו. חדא, אין משמעות הפוסקים כלל לחלק ביחוד פנויה בין יחוד קבע לבין יחוד עראי למעיין בלשונם. ועוד, מנין ההיתר להתיחד עם מישהו כיון שרוצים להנשא, מי התיר את האיסור תורה (לשיטתו), ועוד קשה מי אמר שבועז אכן רצה לשאת אותה שהלכה לה רות להתיחד עמו, וכן היה גואל הקודם לבועז שהיתה לו אפשרות לשאת את רות, ומי אמר שהגואל יסרב. ושוב ראיתי בדבר הלכה (ס' א ס"ק ז) שג"כ כתב להקשות על ערוך השלחן הנ"ל.

ועוד יש להקשות על דבריו, מהגמ' בסנהדרין (כב.) דמבואר שם דכיון שקשים גירושין לא התירו חכמים לדוד המלך לגרש אחת מתוך יח' נשותיו כדי לשאת את אבישג (שאסור למלך לשאת יותר מיח' נשים) אך התירו לו להתייחד עמה, ולפי ערוך השלחן קשה, וכי בגלל שקשים גירושין התירו לדוד המלך איסור תורה (וודאי ששם זה היה ייחוד קבע, שהרי לילה אחד זה כבר קבע לפי ערוך השלחן כמו שהקשה מרות ובעז). לפיכך נראה שפנויה טהורה אין איסור ייחוד עמה אלא מדרבנן בלבד אפי' יחוד באופן קבע.

ופילגש אסורה בזה"ז ונכללה בגזירת יחוד דפנויה, רדב"ז (ח"ד ס' אלף רצו [רכה], ח"ז ס' לג) והביאו החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א ס' צ אות ב). וע"ע באוצה"פ (ס' כו) בדין פילגש. . ופנויה נדה, אסור להתייחד עמה מהתורה **בשו"ת** הריב"ש (ס' תכה) כתב וז"ל "ויחוד הנדה ג"כ בפנויה כל שהוחזקה נדה אסור מן התורה שהרי ייחוד העריות מן התורה כדאיתא בע"ז והנדה הרי היא כשאר עריות וגו'" עכ"ל. וכן משמע

מהרא"ש (סוף הל' נדה) שכתב בזה"ל "כי התורה אסרה יחוד של כל העריות וגם הנדה היא בכרת כשאר העריות" עכ"ל. וכן הוא בספר הזכרונות למהר"ש אבוהב (זכרון ה י) וכ"כ הראב"ן. והנה ראיתי בספר תורת היחוד (פ"א ס"ק ב) דרצה לדייק מדברי המאירי דיחוד פנויה נדה הוי דאורייתא וז"ל המאירי (קידושין פ:) "ובמקום אחר יתבאר שאף אשתו נדה אינה בכלל שאר עריות ואיסור יחוד אלא מותר להתיחד עמה", עכ"ל. ודייק מכאן דדוקא אשתו נדה אינה בכלל עריות אך פנויה נדה נכללת בעריות ואסורה ביחוד מדאורייתא. מיהו אינו מוכרח, דהמאירי המשיך מיד בזה"ל "ובמס' ע"ז יתבאר שאף יחוד של פנויה אסור מבית דינו של דוד", עכ"ל. ואפשר שפנויה נדה נכללת בגזירת דוד לדעת המאירי, ודו"ק.

וכן פסקו שיחוד עם פנויה נדה הוי מדאורייתא בשו"ת חקרי לב (ס' יז) ובשו"ת טוטו"ד (יור"ד ס' ה) וערוך השלחן (ס' כב סע' א) וערוגת הבושם (שם ס"ק א) ונתיבות השלום (נתיב ט ד"ת ס"ק ג), וכן משמע מהגהות כבוד החופה (בהגהותיו על שער המלך בחופת חתנים סע' ט) ובשו"ת זית רענן (ח"א אבהע"ז ס' א) וכן משמע מהחכ"א (כלל קכו סע' א) ובספר טהרת ישראל (ס' כב אות ט). והח"ח בספרו נדחי ישראל (פכ"ד אות א) כתב שפנויה נדה היא ככל העריות. וכ"פ בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יב) ושו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא) וכך פסקו הדברי חכמים (פ"א ה"א) והדבר הלכה (ס' א סע' ג) וכן נראה שסובר הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"א ס' פב). וכעת ראיתי בספר תורת היחוד (פ"א סע' ג) שכתב שפורסם מכתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שכתב בזה"ל "יחוד פנויה בזמן הזה הוי נמי מן התורה מחמת איסור נדה" עכ"ל.

ונראה שכן הוא דעת הפרישה (ס' כב ס"ק א) שהקשה מדוע דוד גזר על פנויה ולא על כותית, שהרי לכאורה לבא על כותית אסור או יותר גרוע מלבא על פנויה ישראלית וכו' ותירץ שדוד גזר דוקא בישראלית שאפשר לבא לידי עריות, שאם יתייחד עם זו, יתייחד גם עם ערווה, עיי"ש בלשונו.

והנה, אם נאמר שפנויה נדה אסור מדרבנן בלבד להתייחד עמה מגזירת דוד, איך אמר הפרישה שלבא על כותית זה אסור או גרוע יותר מלבא על פנויה נדה, הרי נדה חמור הרבה יותר שחייב על ביאתה כרת כמבואר בש"ע (אבהע"ז ס' ו סע' ח) ואילו הבא על גויה אם זה דרך אישות לוקה מהתורה ואם דרך זנות לוקה מדרבנן (ש"ע ס' טז סע' א) אבל כרת אין בזה. ועוד קשה למה כתב הפרישה שאם יתייחד עם זו, יבא להתייחד עם עריות, הרי היא עצמה עריות, שהרי היא נדה וכמבואר בריב"ש (שם) ובערוך השלחן (שם). אלא ודאי נראה שלמד הפרישה שדוד גזר רק על פנויה טהורה, אך פנויה נדה

אסור מהתורה בייחוד עמה, ולפיכך שאל למה גזר על פנויה טהורה, שהרי גויה אסור או גרוע יותר. (וקשה לדחוק ולומר שדוד גזר גם על טהורה וגם על נדה, והקשה הפרישה למה לא גזר על גויה, שעכ"פ חמור יותר מפנויה טהורה, דלא משמע כן מלשון הפרישה למעיין בו).

ולשיטה זו צריך לפרש שרות טבלה לפני שבאה להתייחד עם בועז, ואע"פ שסתם פנויות אינן טובלות. ולא יתכן שהיתה מכשילה את בעז באיסור תורה, ועוד נגעה בו בלילה כמבואר במגילת רות (פ"ג פס' ח' ועיין ברש"י). אך קשה איך תמר התייחדה עם אמנון, הרי תמר פנויה היתה וסתם פנויה לא טובלת. ואין לומר ששם טבלה, דאין לה סיבה לטבול, שסה"כ הלכה לסייע לו בחוליו כמבואר בסנהדרין (כא.) ואדרבא, היו עושות פעולות למנוע ביאה עליהן כמבואר בבן יהוידע (סנהדרין שם).

ויש לתרץ דכיון שהיו אחים מצד האבא, מותרים הוי ביחוד לכמה פוסקים כדלקמן (פ"ב סע' יג) ולפוסקים שאוסרים ייחוד באחים, וכן לשיטת התוס' (בקידושין כב.) שאמנון ותמר לא היו אחים, צ"ל שהיתה מתחת לגיל יב' שנים ויום א', שאז מותר מהתורה ביחוד, וצ"ע. (ושו"ר בשו"ת אז נדברו ח"ז ס' עח שכתב שתמר היתה מתחת לגיל נדתה, עיי"ש). . **וי''א שאף פנויה נדה אסור להתייחד עמה מדרבנן היד** רמה (סנהדרין כא:) לפי אחד מהתירוצים שכתב על הגמ' שרק עם א"א הוי ייחוד האסור מהתורה, וכל השאר, אפי' עריות אינו אסור מהתורה, א"כ ה"ה פנויה נדה (הובא לשונו לעיל סע' ב הערה 3).

וכן נראה שסוברים התוס' (סוטה ז.) שכתבו שדוקא עריות שאין להם היתר אסרה התורה בייחוד (ולפיכך כתבו שמותר מהתורה לבעל להתייחד עם אשתו כשהיא נדה), ולפ"ז, פנויה נדה שיש היתר לאיסורה דיכול לישא אותה, מותר מהתורה להתייחד עמה.

וראיתי בשו"ת חקרי לב (ס' יז) והובא גם בדבר הלכה (ס' א ס"ק ח) שפנויה נדה, אסור להתייחד עמה מהתורה, ואע"ג שיש לה היתר, מ"מ כיון שצריך גם שימתין שתטהר וג"כ שישא אותה, א"כ תרתי לא אמרינן ולא מתפייס יצרו בכך, ואסורים בייחוד וחשיב כאילו אין לה היתר, עיי"ש. וכן בקובץ תשובות (ח"א ס' פב) כתב שאינו נחשב שיש היתר לאיסורה כיון שאפשר שלא תתרצה, עיי"ש.

ומ"מ לענ"ד יש להעיר בזה, דכיון דהתוס' כתבו שדוקא נשים שאין להם היתר כמו אם ובנה אסרה התורה, והנה תוס' נקטו דוגמא מה נקרא אין להם היתר, שזה דומיא אם ובנה, ושם אין היתר לעולם. א"כ פנויה נדה יש לה היתר ולא דומה כלל לאם ובנה, ואע"פ שצריך תרתי, גם שתטהר וגם שישא אותה, מ"מ כיון שיש מציאות של היתר,

אפשר שמתפייס יצרו. ושוב ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פכ"ה) שכתב בשם הגרי"א מקוונא (נדפס במור ואהלות) שדייק כן מדברי התוס', וכן הסביר שבשו"ת תורת חסד (אבהע"ז סי יב') ג"כ פירש דהוי מדרבנן כיון שדייק מהתוס' שכל שיש היתר לאיסורו לא אסרה תורה, והביא את החקרי לב (שם) שכתב לדחות כדאמרן, ודחהו, עיי"ש. ושוב ראיתי שכן דייקו מהתוס' הנ"ל הבית משה (ס' כב ס"ק א) ובשו"ת אמרי כהן (ס' כו). (ועיין בשו"ת טוטו"ד יור"ד ס' ה שכתב לדחות את הדיוק הנ"ל).

וכן נראה שסובר רש"י, שפנויה נדה אינה אסורה מהתורה אלא מדרבנן שכתב בפרקי אבות (פ"ב משנה י) וז"ל "כי פורץ גדרן של חכמים כגון ייחוד של פנויה, שסתם אשה נדה היא, שנא' והדוה בנדתה תהיה בנדתה עד שתבוא במים וחכמים גזרו אף אם טבלה שהרי גזרו על יחוד פנויה לא שנא טהורה לא שנא טמאה" עכ"ל.

ופשט לשון רש"י מורה שאיסור פנויה נדה הינו מגזרת חכמים. שסיים "שהרי גזרו על ייחוד פנויה לא שנא טהורה לא שנא טמאה", וכן ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ג) שכתב בשם אוצר הפוסקים ששיטת רש"י שיחוד פנויה נדה הוא מדרבנן, וכן כתב לדייק בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ח אות ח) עיי"ש. וכן יש לדייק מהא דרש"י נקט שחכמים גזרו "אף אם טבלה" דלא נקט "אם טבלה", ומשמע שלא גזרו רק על אשה שלא טבלה, אלא אף אם טבלה. (ועיין רש"י ברכות כב. ד"ה "שתבע אשה" ויש לישב). וראיתי בספר דבר הלכה (ס' א סע' ג ובס"ק ח) שכתב שרש"י סובר שייחוד פנויה נדה הינו מהתורה וז"ל: "האריך בלשונו (רש"י) וכתב שסתם וכו', וצריך לומר פירושו דבנדה אסור ביחוד מהתורה וחכמים גזרו על ייחוד עמה אף כשטבלה, ומה שמסיים שהרי גזרו וכו' לא שנא טמאה, כוונתו דגזרו ואסרו בפנויה אף בטהורה כמו בטמאה שאסורה מהתורה ואמרו לא שנא טהורה לא שנא טמאה אסורה, אבל לא דגזרו על יחוד דטמאה" עכ"ל, עיי"ש.

והנה לענ"ד דבריו דחוקים בזה, דרש"י סה"כ הקדים שסתם אשה נדה היא, וזה הסיבה לחכמים לגזור על ייחוד עמה, והוסיף שגזרו אף על טהורה ולא חילקו בגזרתם, אך לפי הדבר הלכה הנ"ל קשה איפה רש"י רמז לנו שאסור מהתורה בייחוד עם פנויה נדה, ועוד קשה, למה סיים רש"י "שהרי גזרו על יחוד פנויה לא שנא טהורה לא שנא טמאה", לא רק שפשט הלשון הוא דלא כדבר הלכה, אלא אף פירושו בזה דחוק. ושוב ראיתי בספר זכרון עקידת יצחק (על הל' יחוד) שתמה על הציץ אליעזר שדייק מרש"י שסובר שייחוד פנויה נדה מדרבנן וכתב שאינו מבין כיצד אפשר ללמוד לימוד כזה ברש"י וכתב לדייק מרש"י שזה מהתורה, עיי"ש. ולענ"ד דבריו אינם מוכרחים כלל, וכן בהערות על ספרו

העיר לו הרב בנימין זילבר (בעל שו"ת אז נדברו) שהצדק עם הציץ אליעזר, עיי"ש. ושוב מצאתי בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) שג"כ דייק מהרש"י הנ"ל דפנויה נדה הוי דרבנן.

וכן נראה דעת הט"ז (סי כב ס"ק א) שכתב וז"ל "על ייחוד פנויה דוקא ישראלית שיש בה איסור נדה דאורייתא משא"כ בגויה דנשג"ז היא מדרבנן אצלה ע"כ לא גזרו על יחוד עמה עד שמאי והלל" עכ"ל, עיי"ש.

והמדייק בלשונו יראה שנקט שגזרו דוקא על ישראלית ולא על גויה כיון שישראלית "יש בה" איסור נדה דאורייתא, משמע שגזר על פנויה שכבר יש בה איסור נדה דאורייתא ולא ששייך שיהיה בה, שא"כ היה כותב הט"ז שגזרו דוקא בישראלית כיון "ששייך בה" איסור נדה דאורייתא אלא נראה שסובר שדוד גזר אף על פנויה נדה. ושוב ראיתי שכן כתב לדייק מהט"ז בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח). מיהו, בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ג) כתב שמלשון הט"ז אין הכרע, ובספר דבר הלכה (ס' א ס"ק ח) ובשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' פז) כתבו ששיטת הט"ז שפנויה נדה אסור מהתורה להתיחד עמה, עיי"ש. ונראה דהלשון נוטה יותר כהציץ אליעזר וכדאמרן, וא"כ מבואר שהט"ז סובר שפנויה נדה אסורה מדרבנן בלבד. וכן הבין בדעת הט"ז שיחוד פנויה נדה אסור מדרבנן בשו"ת אמרי כהן (שם).

וכן ראיתי בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא ס' לז) בתשובה מאת בנו של הנודע ביהודה, דמשמע התם דיחוד פנויה נדה הוי דרבנן, עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פכ"ה) כתב שכן פסק בשו"ת נחפה בכסף, עיי"ש. והנה ראיתי שכן אפשר לדקדק מהמהר"י וויל (ס' נה) שדן לגבי איש שהכניס לביתו אלמנה עם בנה שתשרת אותו, וכתב בתוך תשובתו שכאשר הבן עוזב לפעמים את הבית, היחוד עמה מדרבנן כיון שהיא פנויה, עיי"ש. וכתב כן בסתמא ומשמע שאפי' בזמן נדתה. . **ובימינו, סתם פנויה שהגיעה לגיל יב' שנה ויום אחד, היא בחזקת נדה ידוע** שבזמנינו סתם פנויות אינן טובלות וא"כ נמצא שכולן נדות, וכ"כ בפשיטות בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ג), עיי"ש.

ומה שכתבתי שמגיל יב' שנים ויום א', סתם אשה בחזקת נדה, כיון שמגיל זה ראויה לראות דם כמבואר בגמ' נידה (ה.) "מאימתי הגיע זמנה לראות משהגיעו ימי הנעורים" ע"כ. ומרן בש"ע (יו"ד ס' קצ סע' ב) פסק וז"ל "לא גזרו בתינוקת שלא הגיע זמנה לראות דהיינו פחותה מיב' וגו'" עכ"ל.

והנה אף שמרן פסק שמגיל יב' ראויה לראות, ולא כתב מגיל יב' ויום א', מ"מ כתב הש"ך (שם ס"ק ב) וז"ל "מיב' שנה ויום א', כן הוא במקצת ספרי הטור וכן הוא בש"ס

ופוסקים ופשוט הוא" עכ"ל. וכן כתבו הבה"ט (שם ס"ק ב) ותורת השלמים (שם ס"ק ד). ואע"פ שבטור שלפנינו איתא יב שנה מ"מ כבר כתב המגיה על הפרישה (ס"ק ג) דלאו דוקא אלא יב שנה ויום אחד וכן הוא ברש"י וברשב"א, עיי"ש. וכן מוכח מהמשך הטור, ועיין בב"י שם. וכן פסקו הדבר הלכה (ס' א סע' ג) והדברי חכמים (פ"א ה"א). ועיין בשו"ת אג"מ (אור"ח ח"א ס' כו) שמגיל יא' שנה יש שרואות דם וכו', עיי"ש. .

ו. אסור מדרבנן לישראל לישראל, לאפוקי כהן שדינו מבואר בסע' הבא. **להתייחד עם גויה פנויה בגמ'** ע"ז (לו:) אמרינן דהלל ושמאי גזרו על יחוד עובדת כוכבים. ולא היתה בגזירת דוד שגזר על פנויה ישראלית, כיון דלא שכיח היה להתייחד עם גויה (ר"ן קידושין לב: מדפי הרי"ף, נימוקי יוסף והר"י מלוניל קידושין פ:), או כיון דלא חמירא כמו ישראלית, שבישראלית חיישינן שיתייחד עם ערווה דשייך בה עריות משא"כ בגויה דלא שיך בה עריות. (ב"ש ס' כב' ס"ק ב', פרישה ס"ק א) ועיין ט"ז (שם ס"ק א). ובערוגת הבושם (שם ס"ק ב) הקשה על מקצת הטעמים שניתנו בדבר וכתב שהטעם שנכרית לא היתה בגזירת דוד הוא, שבלאו הכי היה ריחוק ביניהם מחמת חילוק הדתות ולא חששו שהוא יפתה את הנכרית וגם היא לא תישמע לו, והלל ושמאי גזרו על זה כדי להרחיק יותר, עיי"ש.

וכך פסק הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ג) וש"ע (ס' כב סע' ב) שאסור להתייחד עם גויה מגזירת הלל ושמאי (ולא ביארו חילוק בין א"א לפנויה, ועיין הערה הבאה).

והנה מצאתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכה) שהקשה מהתרגום ירושלמי על הפסוק בספר במדבר (לא, פס' מח-נא) שלכאורה יחוד עם גויה אסור מן התורה, ועיי"ש מה שישב בזה. ועיין בקב הישר (פרק עה) ובמש"כ עליו בפירוש עמודי ירושלים על הירושלמי מס' שבת (פ"א ה"ד עמ' י).

וראיתי להעתיק כאן דברי מהר"י אבוהב בספרו מנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ה) וז"ל "לעולם יתרחק אדם מלהתיחד עם הגויה, שהסתתן גדולה וכופין על הזנות וכמו שמצינו בגבירת יוסף ומטרוניות הנזכרות ובבנות מואב, כי בפיתויין היתה סיבה להפיל כמה מאלפי ישראל" עכ"ל. ודי בזה. . **ואפילו היא אשת איש, האיסור הוא מדרבנן, וי''א שאסור מהתורה גויה** שהינה א"א, איסורה "בלאו" על הישראלי, ודבק באשתו ולא באשת חבירו, וכתב המנחת חינוך (מצווה קפח' אות ה) שדוקא גויה פנויה הוי מדרבנן אבל א"א אסורה מהתורה, עיי"ש. ועיין ב"ש (ס' טז ס"ק ב) דכתב דהבא על הכותית, אם היא א"א, אסור מהתורה, דאיכא לאו ודבק באשתו ולא באשת חבירו. עיי"ש.

ובאמת שדין זה תלוי במחלוקת האם חייבי לאוין, איסור ייחודן מן התורה או מדרבנן כמבואר לעיל (סע' ד) דלסוברים דחייבי לאוין אסור מהתורה, ה"ה גויה א"א שהיא בלאו, ולסוברים דרבנן, ה"נ הוי דרבנן בלבד. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס' קצא אות ג).
ועיין בש"ך (יו"ד ס' קנז ס"ק יב) דכתב שישראל שבא על עכו"ם הוי גילוי ערוית ממש, עיי"ש. א"כ אסור מהתורה בייחוד, ועיי"ש שדן האם דוקא בפרהסיא הוי ג"ע או אפי' בצנעא, כיון שחייב כרת. .

ז. כהן, י''א שאסור מהתורה בייחוד עם גויה, בין אשת איש ובין פנויה. וי''א שגם כהן אינו אסור אלא מדרבנן אפילו עם אשת איש

הנה אם היא א"א, איכא לאו דדבק באשתו ולא באשת חברו, מלבד לאו של זונה לכמה ראשונים כדלקמן, ולסוברים דחייבי לאוין אסורים מהתורה בייחוד, ה"נ אסור מהתורה. ולהחולקים שחייבי לאוין הוי דרבנן ה"נ הוי דרבנן.
והנה בגויה פנויה, דליכא לאו של ודבק באשתו, פסק מרן ש"ע (ס' טז סע' א) שאם כהן בא על גויה אפי' בדרך מקרה, לוקה מן התורה משום זונה והסביר הב"ש (שם ס"ק ג) דזהו שיטת הרמב"ם והסמ"ג, אך תוס' והרא"ש פליגי וסוברים דדוקא אם נבעלה כבר בעבר הוי זונה לכהן, ואם לא נבעלה אינה בלאו.
מ"מ לשיטת מרן ש"ע שפסק כהרמב"ם וסמ"ג, כל גויה פנויה הוי בלאו דזונה לכהן, ולסוברים שחייבי לאוין אסור מהתורה ה"נ אסור מהתורה ולשיטת התוס' והרא"ש רק אם נבעלה הוי בלאו ואסורה לכהן בייחוד מהתורה. אך לסוברים שכל חייבי לאוין אינו אסור אלא מדרבנן, הכא נמי לא שנא נבעלה או לא נבעלה, אסורה מדרבנן בלבד.
ומצאתי לרש"י (ע"ז לו:) ד"ה "משום נשג"ז" שפירש וז"ל: "נדה, שפחה, עובדת כוכבים, זונה שאם כהן הוא יש כאן משום לאו דזונה ולא לאו ממש אלא גזירה משום זונה ישראלית שנבעלה לאסור לה" עכ"ל.
הנה משמע מלשונו דאין בגויה לאו דזונה לגבי כהן כלל, ולא חילק בין נבעלה או לא נבעלה ולשיטתו לכ"ע ייחוד גויה פנויה הוי דרבנן בלבד. ועיין ש"ע (ס' ו) כל הנשים האסורות לכהן מהתורה, גיורת, גרושה וכד', וגם בזה לאוסרים חייבי לאוין, אסור מהתורה בייחוד. .

ח. י''א שמותר להתייחד עם גויה כאשר זקוקים לה לדבר סתר חשוב

מאוד איתא בגמ' (שבת קכז:) "תנו רבנן פעם אחת הוצרך דבר סתר לתלמידי חכמים אצל מטרוניתא (נכרית רש"י) אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה, אמרו מי ילך, אמר

להם ר' יהושע אני אלך. הלך ר' יהושע ותלמידיו וכו' ונכנס ונעל הדלת בפניהן וכו'" ע"כ, עיי"ש.

ובהגהות יעב"ץ (שם) הבין שהיו ביחוד וכתב שמשמע מכאן שבכה"ג לא גזרו חכמים על איסור ייחוד עם נכרית, עיי"ש. וכן כתב הגר"ח פלאג'י בספרו חפץ חיים (ס' לח אות נג) עיי"ש.

ותדע, שמשמע שדוקא ישראל מותר להתיחד עם נכרית בכה"ג, אבל כהן שהוא אסור ב"לאו" על נכרית כדלעיל (בסע' הקודם) אזי לסוברים שייחוד עם חייבי לאוין אסור מהתורה (כדלעיל סע' ד) אף בכה"ג אסור.

ויש להעיר על שיטה זו מניין שאכן ר' יהושע התיחד עם הנכרית, אולי נעמד מול חלון שאפשר לראותם מרה"ר, שאין בזה איסור ייחוד כדלקמן (פ"ח סע' טז), או שהיה פתח נוסף לבית שהיה פתוח לרה"ר שאין בזה איסור יחוד כדלקמן (פ"ח סע' א) (ור' יהושע ידע זאת, אך תלמידיו לא ידעו ולכן שאלם במה חשדוהו). ויש לומר דזה אינו, דהא היו צריכים לדבר סתר עם המטרוניתא ומסתבר שר' יהושע לא רצה שיראוהו דרך החלון שהוא מדבר עמה, וכן נראה שלא היה פתח נוסף לבית, ואף אם היה, ר' יהושע היה נועלו שמא מישהו יכנס באמצע, וכמו שאכן נעל בפני תלמידיו. אלא שעדיין יש לשאול ע"פ מה שכתבנו בהערה הבאה בשם הצור יעקב והיד שלום שבעלה של הנכרית היה עמה, ולפ"ז אין ראיה להתיר כלל. אלא שיש לפרש שאין כל הכרח לכך, שמסתבר שר' יהושע דבר עם המטרוניתא לבדה שהרי היה זה דבר סתר, וכמו שאת תלמידיו השאיר בחוץ, כ"ש את בעלה הגוי. ועוד יש לומר דאם איתא שהיה שם בעלה או שהיה פ"פ וכנ"ל, היה לגמ' להשמיע כן.

אכן יש להעיר ממה שכתבנו בהערה הבאה בשם הרא"מ הורוויץ שפירש שהמעשה היה לפני שגזרו על איסור יחוד עם נכרית, ולפי זה אין כל ראיה להתיר יחוד עם נכרית אפי' שצריך לדבר סתר.

וראיתי בספר דברי סופרים (סע' ב בהעמק דבר ס"ק קלה) שכתב שצ"ע האם התירו אף להתייחד עם ישראלית בכה"ג, עיי"ש. (ופשוט שכוונתו עם פנויה טהורה או אפי' נדה לסוברים שזה אסור מדרבנן כדלעיל סע' ה) ולענ"ד פשיטא שהמתירים התירו דוקא עם נכרית, שהרי מבואר בפרישה (ס' כב ס"ק א) ובב"ש (שם ס"ק ב) שביד של דוד גזרו על פנויה ישראלית ולא על נכרית, שבישראלית יכול לבא לידי ערווה, דאם יתייחד עם זאת יבא להתייחד עם ערווה אבל בגויה אינו יכול לבא לידי ערווה, עיי"ש. ומבואר מדבריהם שהגדר והסייג שיש אצל ישראלית, חזק יותר מאשר אצל גויה, א"כ אם מצינו היתר

אצל נכרית, מהיכא תיתי להתיר עם ישראלית. ואע"ג שהר"ן (קידושין דף לב: מדפי הרי"ף) והר"י מלוניל והנימו"י (קידושין פא.) כתבו שדוד לא גזר על נכריה כיון שלא היה שכיח, ולא כתבו כיון שעם ישראלית חמור יותר, מ"מ נראה שאינם חולקים שאכן במציאות ייחוד עם ישראלית חמור יותר, שיכול להגיע לידי ערווה. , **ויש אוסרים וכן הלכה הרא"מ** הורוויץ (שבת קכז:) כתב על המעשה של ר' יהושע והמטרוניתא (שהובא בהערה הקודמת) שהמעשה היה לפני שגזרו על ייחוד עם נכריה, עיי"ש. ולפ"ז משמע שאין היתר להתייחד עם נכריה לאחר שגזרו על כך אפי' בכה"ג.

והבן יהוידע (שבת שם) כתב לדקדק מדוע הגמ' הדגישה על המטרוניתא שכל גדולי רומי מצויין אצלה, אלא בא ללמד שלא היה שם איסור ייחוד כיון שמצויין אצלה גדולי רומי (ועיי"ש שנקט בלשונו "שאין שם ייחוד כ"כ" והמילה "כ"כ" לא זכיתי להבינה), עיי"ש. א"כ אף לשיטתו אסור להתייחד אף בכה"ג, (ואע"פ שנעלו את הדלת, אפשר שכיון שגדולי רומי באים תדיר, אם היו באים, חייבת היתה לפתוח מיד) וכן לפי הצור יעקב (ס' טז) והיד שלום (ס' סט) שפירשו שבעלה של המטרוניתא היה עמה משמע שאסור בלא זה, עיי"ש.

ויש להוסיף שכל הפוסקים, ראשונים ואחרונים ובכללם הרמב"ם והש"ע, שכתבו לאסור ייחוד עם נכרית לא הזכירו מאומה מהיתר זה, לכן נראה פשוט וברור לדינא שיש לאסור. .

ט. אסור לישראלית להתייחד עם גוי, בין שהוא לבד ובין גויים רבים, ואפילו כל נשותיהם שם במשנה (ע"ז כב.) איתא "ולא תתייחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות". וכך פסק הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ד), והטוש"ע (ס' כב סע' ג). ובגמ' (שם כה:) מבואר שאפי' אשתו עמו, אסור (משא"כ בישראל שאשתו עמו שרי, כדלקמן פ"י סע' א) וכן פסק הרמב"ם (שם) והטוש"ע (שם).

ואפי' גוים רבים, וכל נשותיהם עמהם, אסור, כך פסק מרן ש"ע (יו"ד ס' קנג סע' ד).

והנה נחלקו רבותינו הראשונים האם אשה חשובה, מותרת בייחוד עם גוי, הב"י (שם) כתב שדעת רש"י והרי"ף והרמב"ם דאפי' לאשה חשובה אסור, וכך פסק מרן שאסור לישראלית ולא חילק אם חשובה או לא. וכן הסכים הב"ח (יו"ד ס' קנג). אך הרא"ש (ע"ז ריש פ"ב ס' ג) כתב שהל' כרב אידי וממילא מבואר שבאשה חשובה שרי, וכן דעת התוס' (ע"ז כה: ד"ה "איכא בנייהו"). ועיין להחזו"א (ע"ז ס' כו) שחקר מאי אשה חשובה. והנה בהלכה כתבתי דבכל אשה אסור אפי' חשובה, כיון שכך הכריע מרן ש"ע, והסכים לו הב"ח, וכן משמע מהלבוש (יו"ד ס' קנג סע' ד) שפסק שישראלית אסור וכו'

ולא כתב היתר של אשה חשובה, וכן עיקר. , **והאיסור הוא בין לאשת איש ובין לפנויה הנה** בא"א ישראלית שמתייחדת עם גוי, משמע דהוי איסור תורה, כמבואר בנימוקי יוסף (סוף פרק שמיני בסנהדרין), לגבי אסתר שהיתה עם אחשוורוש, כתב הנמו"י דאם היא א"א הוי עריות מהתורה, ואם א"א וגוי הוי עריות, הרי אסור להתיחד עמהן מן התורה כמבואר לעיל (סע' ב). וכן מבואר בתוס' סנהדרין (עד: ד"ה "והא"), דלגבי אסתר ואחשורוש הוי גילוי עריות. וכך הוא ביד רמה (סנהדרין שם). ובתה"ד (ס' רמב') דן בא"א שרגילה להתייחד עם נכרי, ופסק שהיא עוברת על דת ומצווה לגרשה, ומיקרי עוברת על דת כיון שייחוד א"א הוי דאורייתא, עיי"ש. וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' פז אות ב).

והרמ"א (אבהע"ז ס' קטו סע' א) והב"ש (שם ס"ק כ) והגר"א (שם ס"ק יט) הסכימו לתה"ד הנ"ל. ועיין בשו"ת חו"י (ס' עג) דכתב לגבי א"א דהוי איסור תורה ביחודה עם גוי. והרמ"א (יו"ד ס' קנז סע' א) כתב וז"ל "ועובד כוכבים הבא על בת ישראל אינו בכלל גילוי עריות", וכתב הט"ז (שם ס"ק ו) דהרמ"א מיירי בפנויה, דאז ליכא גילוי עריות, אבל בא"א הוי גילוי עריות ממש. וכ"כ הש"ך (שם ס"ק יד) ועיין להגר"א (שם ס"ק טו) שכתב שהרמ"א מיירי אפי' בא"א, ופסק כר"ת וכו' ומשמע שבא"א אין ביאת עכו"ם עריות, א"כ ליכא איסור תורה ביחוד עמה. וכך פסק בשו"ת חקרי לב (ס' יח). .

י. אסור לארוס להתייחד עם ארוסתו עד שלא יברכו ז' ברכות בגמ'

כתובות (ז:) אמרינן "תנו רבנן מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, רבי יהודה אומר אף בבית האירוסין מברכין אותה, אמר אביי וביהודה שנו מפני שמתייחד עמה" ע"כ. ופרש"י (ד"ה "שמתיחד עמה" וד"ה "ואסר לנו את הארוסות") שדרבנן גזרו על ייחוד הארוסה עד שתכנס לחופה ובברכה, כמבואר במס' כלה, שכלה בלא ברכה אסורה על בעלה כנדה, עיי"ש. ומבואר במס' כלה (פ"א א) דאמר רבא דמיירי בברכת שבעה. וכן כתב התוס' רי"ד (שם) וז"ל: "דז' ברכות לא עבדי אלא שיהא מותר להתייחד עמה" עכ"ל. **וכך** הוא במרדכי (ס' קלא) והובא באשירי (ברא"ש ס' יב בהג"ה אות ד) ובדרכי משה (ס' נה) כתב שכן משמע מהרא"ש בתשובה, ושהכל בו (ס' עה) כתב בשם ראבי"ה דארוס וארוסה אסור לדור יחד פן יתייחדו. וכן פסק הרמ"א (ס' נה סע' א) וערוך השלחן (ס' נה' סע' כא') והדברי חכמים (פ"א ה"ג) וכך פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא סע' ג). וכן הוא בספר טהרת ישראל (ס' כב אות ד). ועיין שדי חמד (ח"ז מערכת חתן וכלה עמ' 423).

והגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (ח"ז ס' רו סע' סא ובהערה שם) הוכיח שאפי' ברכה אחת מתוך הז' ברכות, אם לא בירכוה כהוגן או בלע מילים ואותיות, הוי כלה בלא ברכה שאסורה לבעלה כנדה, שברכה אחת מעכבת. ודלא כספר המקנה דסובר דסגי בברכה שביעית בלבד כדי להתירה, דדעת יחידאה היא וכו', עיי"ש.

ואע"פ שבאוצה"פ (ריש ס' נה ס"ק ד) הביא כמה פוסקים שאין בנ"ד איסור יחוד, וכן בספר בירור הלכה (ס' כב) הביא שיש מתירים, מיהו כל זה בזמנם שהיו מתארסים לפני הנישואין אבל כיום, שעושים אירוסין ונישואין יחד, פשוט שלפני כן אסורים בייחוד לכ"ע, שהם רק משודכים, כדלקמן בהערה הבאה. , **ופשוט שאסור להתייחד עם משודכת פשוט**, כיון שהיא פנויה, הוי מגזירת דוד.

וכך כתבו ערוך השלחן (ס' נה סע' א) והח"מ (שם ס"ק א) והבאר היטב (שם ס"ק א). ובספר אום אני חומה (ח"מ ס' שפג), ובספר טהרת ישראל (ס' כב אות ד). ומצאתי בכנה"ג (ס' סו הג"ט אות א) שכתב לגבי המנהג שלאחר השידוכין שמכניסין אותם לחדר אחד בהסגר מוחלט כמו שמסגרין הנשואה אחר ז' ברכות, מנהג רע כזה ומר הוא ואיכא איסורא מכמה פנים איבעית אימא מפני היחוד, דהוי כמייחד אשה דעלמא כיון שאין כאן קידושין וכו', עיי"ש. והביאו גם הפ"ת (ס' סו ס"ק ב).

וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא סע' ג) דכיום דכולן נידות, הוי אסור מדין תורה (כדלעיל סע' ה דהכי קיי"ל). ועיין פלא יועץ (אות כלה בבית חמיה).

ותדע, דכתב החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ג פ"ו) גבי יחוד עם משודכת, דיש מההמון הבורים שאין יודעים זה ונכשלים באיסור יחוד כזה, והוא באמת עוון פלילי ועתידין ליתן את הדין בעוה"ב וגם לסבול יסורין עבור זה בעוה"ז, עיי"ש. וכן מבואר בספר חוט שני (הל' צניעות להגר"נ קרליץ שליט"א, פ"ט שער הציון סו) בשם החזו"א שבחור שלא נזהר בזמן השידוכים מאיסור יחוד או נגיעה ח"ו, יהיו לו אחר הנישואין בעיות, וסיים שזה בדוק ומנוסה, עיי"ש. .

יא. חתן שכלתו פירסה נדה לפני שהספיק לבעול, אסורים ביחוד

בגמ' כתובות (ד.) איתא "מי שפירסה אשתו נדה, הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. דרש רב יוסף בריה דרבא משמיה דרבא לא שנו אלא שלא בעל, אבל בעל, אשתו ישנה עמו" ע"כ. וכן פסק הרמב"ם (פכ"ב מאיסו"ב ה"א) והטוש"ע (אבהע"ז ס' כב' סע' א' ויו"ד ס' קצב סע' ד). וכמה שמירות בעינן כדי להתיר להם להתיחד, עיין לקמן (פ"ב סע' יט והלאה).

ונחלקו רבותינו הראשונים האם איסור יחוד זה הינו מדרבנן או מדאורייתא. התוס' (סוטה ז.) ד"ה "נדה" כתבו וז"ל: "תימא דבע"ז משמע שאיסור ייחוד בעריות הוי מן התורה ואם כן ייחוד בנדה מנא לן דשרי ויש לומר שדוקא ייחוד בעריות שאין להן היתר אסרה תורה דומיא דבן עם אמו אבל נדה לא" עכ"ל. הנה מבואר שכל שיש היתר לאיסורו, אינו אסור בייחוד מהתורה ולפ"ז אפי' שהחתן לא בעל, כיון שעתידה ליטהר, אין איסור ייחוד מהתורה, ורבנן הוא דאסרו עליו להתייחד ושוב ראיתי שכן הבינו בתוס' בשו"ת תורת חסד (אבהע"ז ס' יב) ובטהרת הבית (ס' י ס"ק ט).

וכן משמע בשו"ת הרדב"ז (ח"א ס' קסד) שכתב אודות חתן שפירסה אשתו נדה ולא בעל שהיא ישנה בין הנשים וכו' ולא חלקו חכמים, בין אלמון וגו', עיי"ש לשונו. ומדנקט ולא חלקו חכמים אלמא סבירא ליה דחכמים הוא דאסרו. וכן העלה החקרי לב (אבהע"ז ס' יז) והחזו"א (ס' צא אות ג), וכן העלה בספר מקוה ישראל (פרק יז ה"ח הערה 49) ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פכ"ה) שלמסקנה העלה שאסור מדרבנן.

ומיהו, המהר"ם בסנהדרין (לז.) הסביר בשיטת התוס' (שם ד"ה "התורה") שלפי תירוץ אחד של תוס', ייחוד עם נדה הוי איסור תורה, עיי"ש. (וכבר תפס עליו בספר ערוך לנר שם) ועיין באורך בטהרת הבית (ס' י' ס"ק ט') שהביא להקת ראשונים ואחרונים שסוברים שהאיסור בכה"ג הוא מדאורייתא (אך לדינא סובר דהוי מדרבנן), עיי"ש. .

י''א שאיסור יחוד במקרה זה הוא בין ביום ובין בלילה וכן מנהג בני אשכנז הרא"ש

(מו"ק פ"ג ס' לו) הביא את דעת הראב"ד שכתב שאיסור ייחוד בכה"ג הוא דוקא בלילה אך ביום מותר, וחלק עליו. וכן הרז"ה (בהשגות לבעלי הנפש אות ה) חלק על הראב"ד, והעלה לאסור ייחוד בכה"ג אפי' ביום, וכן נראה שתפס עיקר למעשה הרמ"א (יו"ד ס' קצב סע' ד) דסיים דהמנהג וכו' ולא להתיחד ביום בלא קטן או קטנה, עיי"ש. וכן כתב בהגהות יד אהרון (כרך ג ס' כב הג"ט אות ב) וכך העלה להל' בספר מקווה ישראל (פי"ז סע' י). וכיון דכן דעת הרמ"א, כך יש להורות לבני אשכנז. .

וי''א שאסור רק בלילה, וביום מותרים ביחוד וכן הלכה לבני ספרד הראב"ד

בבעלי הנפש (הובא ברא"ש מו"ק פ"ג ס' לו) כתב לחדש שאיסור ייחוד בכה"ג הוא דוקא בלילה, אבל ביום מותר. והרמב"ן בספרו תורת האדם הביאו להלכה.

והנה בס' שמב' לענין חתן שנכנס לאבלות וצריכים לעשות החופה, יעשו החופה ואסורים בייחוד, וכתב שם הטור את הראב"ד שכתב דוקא בלילה אבל ביום מותר, ואח"כ כתב את שיטת אביו הרא"ש דפליג. והב"ח שם העלה להלכה כשיטת הראב"ד. וכן משמע מהב"י שם שכתב שכיון שהרמב"ן הודה לראב"ד, הכי נקטינן. (ואף שאפשר

לדחות שהב"י כתב דין זה לגבי דין אחר של הראב"ד, דצריך שתי שמירות, ועל זה כתב הכי נקטינן, מ"מ הפרישה ס"ק ג כתב להדיא שהב"י מסכים לראב"ד שאיסור ייחוד הוא רק בלילה אך ביום שרי, עיי"ש).

והנה הסברא לא נותנת לחלק בין איסור ייחוד מחמת אבל, שאסור בתשמיש, לבין איסור ייחוד מחמת שהכלה פירסה נדה, וכמ"ש הב"י בעצמו (יו"ד ס' קצב) בדעת הרא"ש והטור ודלא ככנסת הגדולה שכתב שיש חילוק, וכבר תפס להעיר עליו החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב), עיי"ש.

וכיון שהב"ח והב"י הסכימו לשיטת הראב"ד והרמב"ן, שאיסור ייחוד הינו רק בלילה, נראה דהכי נקטינן, וכן העלה להלכה בש"ע המקוצר (אבהע"ז ס' קנג סע" ו) ובספר טהרת הבית (ח"א עמ' תצז). ובפרט לבני ספרד אפשר להקל כיון דכן נראה דעת מרן בב"י וכנ"ל. .

יב. כל הנאמר בסעיף הקודם, אין חילוק בין בחור שלא בעל אשה מעולם לבין אלמן שבעל אשה בעבר

הרדב"ז (ח"א ס' קסד) נשאל לגבי אלמן שנשא אשה, וכלתו פירסה נדה, האם מותר לו להתיחד עמה ורק לבחור אסור או שמא אין לחלק, וכתב שאין לחלק בזה ואף לאלמן אסור, ואדרבא, יצרו תקיף יותר כיון שהוא יודע ורגיל בזה, עיי"ש. וכן כתב האו"ז (הל' נדה ס' שס) בשם יש מפרשים (אך נראה שעיקר דעתו לחלק בזה כדלקמן הערה 32). וכן דעת היש"ש (פ"ק דכתובות ס' ו) וכן הסכים להרדב"ז הנ"ל היד אהרון (כרך ג ס' כב הג"ט אות ב), וכ"פ הרמ"א (יור"ד ס' קצב סע' ד). ואע"פ שהרמ"א בדרכי משה הביא את דעת התוס' שיש לחלק בין אלמן לבחור, מ"מ עיקר דעתו כמ"ש בהגה שאין לחלק בזה, שהרי ההגה עיקר כאשר ישנה סתירה בין ההגה לדרכי משה, וכמבואר בפרי מגדים (בכללים בהקדמה לאיסור והיתר), וזה פשוט. (אך מה שמצויין בהגה, רבינו ירוחם נתיב כו, אינו המקור לנ"ד אלא לדין הסמוך לציון הנ"ל, והוא שאין לחלק בין בתולה לאלמנה, שהרי ברי"ו הנ"ל אין זכר לחילוק בין בחור לאלמן. וכן העתיק בדרכי משה הארוך בשם רי"ו שאין לחלק בין בתולה לאלמנה. וכן בב"י שהביא את רי"ו הנ"ל לא הזכיר אלא שאין חילוק בין בתולה לאלמנה. וכן כתב בספר פרדס רימונים על יור"ד שם בשפתי חכם אות יב. ולפ"ז אין מקום להערת היד אהרון שם שתמה מדוע הרדב"ז לא הביא את דעת רי"ו שג"כ כתב כנ"ל, ודו"ק).

ונראה שאף הש"ך (שם ס"ק יב) והבה"ט (ס"ק ו) מסכימים לרמ"א. ובביאור הגר"א (שם) כתב ג"כ שאין לחלק בין בחור לאלמן בשם התוס' יבמות ושאר פוסקים, עיי"ש. (ומה שציין בסוף לתוס' יומא, עיין הערה 32). ובספר פרדס רימונים הנ"ל הוכיח שכן דעת

רוב הראשונים. , **והוא הדין שאין חילוק בין בחור לבין גרוש כן** נראה פשוט ממה שכתבנו בשם הרדב"ז שהובא שהערה הקודמת, עיי"ש. וכ"פ הגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (ח"ו ס' קנג סע' ז). . **ויש מקילין כן** כתב האו"ז (הל' נדה ס' שס) בפירוש ראשון, ונראה שכן עיקר דעתו. וכן כתבו התוס' ביומא (יח: ד"ה יחודי), והדרכי משה (יור"ד ס' קצב) הביא דעת התוס' הנ"ל, אך כבר ביארנו לעיל (הערה 30) שאין סובר כן הרמ"א לדינא, עיי"ש. ועוד עיין בישׁ"ש (פ"ק דכתובות ס' ו).

והנה מצאתי בהגהות הרמ"ך על הרמב"ם (פכ"ב ה"א) שכתב וז"ל "יש מפרשים שאפי' לא בא עליה מעולם, אם הוא אלמן שבעל אשה אחרת, מותר להתיחד עמה ומביאין ראיה מההיא דרב במס' דיבמות (לז:) דאמר מאן הויא ליומיה ומתיחד עמה אע"ג דאסור לבא עליה, דהא קיי"ל תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב ז' נקיים. מ"מ הר' יצחק ב"ר אשר דוחה זו הראיה בתוספותיו והמחמיר תע"ב וצ"ע", עכ"ל. .

יג. י''א שכל העריות מקורבה **למעט** א"א של אדם מעלמא או אחד מחייבי לאוין שאין ביניהם קורבה, לסוברים שחייבי לאוין איסורם מהתורה כדלעיל (סע' ד). כגון כלתו וחמותו וכד' מותר להתייחד עמהן יחוד עראי **גדר** יחוד עראי עיין לקמן (פ"ב סע' ט). , **אך אסור יחוד קבע איתא** בגמ' (קידושין פא:) "אמר רב יהודה אמר רב אסי מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו' ע"כ. ופרש"י וז"ל: "דלא תקיף יצרו עלייהו דאהנו ביה אנשי כנסת הגדולה דלא מגרי בקרובתא מכי כחלינהו ונקרינהו לעיניה וכו" עכ"ל. ופירושו, שחכמים החלישו את כח היצר בענין גירוי הקרובות כדאיתא בסנהדרין (סד.), עיי"ש.

ובספר עצי ארזים (ס' כב ס"ק ב) ובספר מראה הפנים (שם ס"ק ב) הקשו שמטעמו של רש"י הנ"ל, היה צריך להתיר יחוד עראי ג"כ דשאר קורבות ולא רק אחותו, מ"מ נראה מלשונם שלא נח להם לקבל קולא כזו, עיי"ש. ועיין בשו"ת חקרי לב (ס' יז) שהאריך בזה, עיי"ש.

והרש"ש בהגהותיו (קידושין שם) דקדק מהרש"י הנ"ל שאכן אף בשאר קורבות מותר להתייחד עראי כמו אחותו והא דנקט רב אסי אחותו, רבותא קמ"ל, שאחותו שהיה מקום להתיר יחוד אפי' קבע, קמ"ל שאף אחות מותר רק יחוד עראי, עיי"ש.

ומה שדימה הרש"ש שאר קורבות לאחותו להתיר רק באופן עראי ולא דימה לאמו להתיר יחוד קבע, כיון שבאמו היצר חלש יותר מאשר אחותו אפי' לפני שחכמים החלישו את כח היצר כמבואר בסנהדרין (קג:) לגבי אמון שבא על אמו, ועיי"ש בפירש"י. ולכן,

לאחר שהחלישו את כח היצר, באמו נעלם לגמרי ובאחותו נחלש יותר משהיה, כלומר כל אחד נחית דרגה. וכיו"ב מצאתי בשו"ת חקרי לב (ס' יז) עיי"ש. ועיין לקמן בהמשך ההערה שיש שמשמע מהם שהתירו יחוד קרובות אפי' קבע כאמו.

והנה בשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס' מג) כתב על דברי הרש"ש הנ"ל, שחידש דבר מבהיל, ובדה את ההיתר מלבו עיי"ש. ושוב בא לידי שו"ת באר משה (ח"ד ס' קמה) שג"כ הביא את הרש"ש הנ"ל וכתב עליו בלישנא חריפא בזה"ל "ודברי הגהות הרש"ש מרפסין איגרין שבדה מליבו היתרים שאי אפשר להעלותן על הדעת" עכ"ל. ואחר המחילה, נעלם מעיני קדשם דאיכא תנאי דמסייעי לרש"ש הנ"ל, ותחילה וראש הוא רבינו ירוחם (נתיב כג ח"א) שהבין בדעת התוס' שכמו שבאחותו מותר יחוד עראי, ה"ה שאר קורבות, וז"ל רבינו ירוחם: "מתייחד אדם עם חמותו (צ"ל אחותו דהא זה מימרא דרב אסי, וכן הגיה בספר חיים ושלום ס' יט', ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ' פ"כ אות ט) ודר עם אמו ועם בתו, כך כתב רב אסי ושמואל אמר אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפי' עם בהמה והתוס' פסקו כרב אסי וכו' וכל מקום שאסור, מותר בעדים, ונראה שבשאר עריות אסור להתייחד ודוקא לדור אבל לפרקים מותר להתייחד עם כל העריות הקרובות כגון אחותו ודודתו וכיו"ב. והרמב"ן (צ"ל "והרמב"ם" וכן הגיה בשו"ת יוסף אומץ ס' כו ובשו"ת ציץ אלעזר שם) כתב סתם אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה חוץ מאמו ובתו וכן נראה עיקר" עכ"ל. והנה אע"פ שרבינו ירוחם הביא את הרמב"ם שחולק על התוס' והסכים לו, מ"מ קא חזינן שלמד בשיטת התוס' שבשאר קורבות מותר יחוד עראי, וכן למדו ברבינו ירוחם הנ"ל בשו"ת חקרי לב (שם) ובשו"ת ציץ אליעזר (שם).

ושו"ר בשו"ת הרדב"ז (ח"ז ס' לב) שמבואר להדיא שמותר וז"ל "ומשום דלגבי אחותו אסור לדור, אע"ג דמותר להתיחד עמה ועם שאר העריות שהן דומיא דאחותו" עכ"ל. וכתב בשו"ת ציץ אליעזר (שם) שכן סובר בשו"ת פרח מטה אהרון, עיי"ש. וכן ראיתי ביפה ללב (ס' כד אות ב) שהביא את פירוש האבן עזרא על התורה (פרשת כי תבא כז, יט) ולמד מדבריו שמתיר יחוד עם אחותו וחמותו ואשת אביו, עיי"ש. וכן בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רמא אות א) הבין כן בדברי האבן עזרא הנ"ל. ואע"פ שיש לחלוק על הבנה זו בדברי האבן עזרא, עכ"פ חזינן שדעת היפה ללב והעולת יצחק שהאבן עזרא מתיר. (אך עיין למהרש"ל בהקדמתו לספרו ים של שלמה עמ"ס ב"ק מש"כ על דברי האבן עזרא, ולכן אין להביא ראיה מדבריו ועיין להחיד"א בשם גדולים מש"כ על האבן עזרא).

ועיין בתוס' רא"ש (קידושין שם) שכתב וז"ל "הלכך כיון דאזיל ליה יצר הרע 'משאר קרובות':. וכיון דלא מגרי בהו שרי להתייחד בהדייהו מ"מ לא התירו באחותו כמו באמו

וכו'' עכ"ל עיי"ש. ומדנקט בלשון רבים "שאר קרובות" "בהדייהו" משמע דלאו דוקא אחותו אלא ה"ה שאר קורבות מותר באופן עראי, והא דסיים אחותו לישנא דגמ' נקט. וכעת ראיתי בנטעי גבריאל (פ"א סע' א) שכתב שהיה אצל הגרי"י קניבסקי זצוק"ל, וכשראה הגרי"י את דברי הרא"ש הנ"ל, השתומם כשעה חדא ואמר שאין הלכה כן, עיי"ש. ומשמע שהגרי"י קניבסקי זצוק"ל ג"כ הודה שכך משמע מדברי הרא"ש. ועוד עיין בשו"ת עין יצחק (אבהע"ז ס' ח) שג"כ נקט בלשונו כמה פעמים שהתירו יחוד עם קרובות, אע"פ שבסוף דבריו נקט אחותו. ועוד מבואר בשו"ת שלמת יוסף (ס' לד) שאם מותר יחוד עם אחות אזי מותר אף עם חמותו וכלתו, עיי"ש. וכן אפשר לדקדק דסובר בערוגת הבשם (ס' כב סע' א אות א) דלפי רב אסי שהתיר יחוד עם אחות, ה"ה שאר קרובות, עי"ש בלשונו.

ושוב מצאתי באבות דר"נ (בנוסחא עתיקה מודפס בספר לבדו בפרק ג) וז"ל "מתייחד אדם עם חמותו וכן עם כלתו לשעה ואין בכך כלום" עכ"ל. וכן במדרש רבה (פרשת נשא פרשה י אות ח) מבואר שעם חמותו אין להתייחד במקום שאין בנ"א מכירים אותם שלא יחשדו בהם. וש"מ שבעלמא אין בהם איסור יחוד ומשמע אפי' קבע. (ועיין בהגהות הרד"ל במדרש רבה שם שכתב שבאבות דר"נ לא כתוב חמותו, כוונתו לאבות דר"נ שלפנינו אבל בנוסחא עתיקה אכן גרסינן כמבואר לעיל). וכן בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סד אות א) משמע שאף אחות אביו ואחות אימו מותרות ביחוד עראי דומיא אחותו, ועיין לקמן בהמשך ההערה ד"ה "ותדע", מש"כ בדעת האג"מ הנ"ל.

וגדולה מזו מבואר בלבוש (ס' כה סע' א) וז"ל "אין לך דבר גדול בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב בנ"א לפרוש ממנו יותר מן העריות וכו' לפיכך ראוי לאדם לכוף יצרו ולהרגיל עצמו בקדושה יתרה וכו' וגדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי הזהרו בי מפני כלתי, כלומר אל תניחוני להתייחד עם בתי או עם כלתי ואע"פ שאין איסור בזה וגו'' עכ"ל. הרי מבואר שהשווה כלתו לבתו, וכמו שבבתו אין איסור יחוד אפי' קבע ה"ה בכלתו אין איסור יחוד אפי' קבע. ואפי' אם נדחה ונאמר שבכלתו אין איסור הכוונה עראי, מ"מ איכא דעה נוספת שיחוד עראי בשאר קורבות שרי. (ועיין יפה ללב ח"ד אבהע"ז ס' כה מה שהעיר על הלבוש הנ"ל). אלא דלכאורה יש לדחות, שהרי הלבוש סיים דבריו שם בזה"ל "ואע"פ שאין בזה איסור כמו שכתבתי לעיל סימן כא סעיף ז" עכ"ל, והתם בסע' ז מוזכר רק דין אב ובתו ולא מוזכר דין כלתו, ואפשר שכוונת הלבוש באומרו שאין איסור יחוד, קאי רק על בתו, שהרי ציין לס' כא סע' ז וכנ"ל. אלא שהלשון לא משמע כן, וצ"ע.

והנה לשון הרמב"ם (פכ"ב ה"כ) "לפיכך ראוי לו לאדם לכוף יצרו וכו' ויזהר מן היחוד שהוא הגורם הגדול. גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי, הזהרו בי מפני כלתי כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתביישו מדבר זה ויתרחקו מן היחוד" עכ"ל. בשלמא הזהרו בי מפני בתי, כיון שמותר מן הדין באו ללמד את תלמידיהם שלא יתביישו וכנ"ל, אבל הזהרו בי מפני כלתי, אם זה אסור מהדין מאי קמ"ל, הרי פשיטא שיש להיזהר מיחוד עמה, ולכאורה מוכח שדברי הרמב"ם הנ"ל דמעיקר הדין שרי אף עם כלתו. מיהו יש לדחות שאע"פ דמעיקר הדין אסור, אפ"ה ביקש שיזהרו בו מפני כלתו, בא ללמדם כמה יש לעשות הרחקות מן היחוד, שאפי' שאסור מדינא לא סמך על עצמו אלא ביקש סיוע, ולמדם שאין בזה בושה לבקש על דבר זה סיוע.

והנה ראיתי בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ג) שהביא דברי הרש"ש שמשמע שמתיר יחוד עם קרובות, וכן הביא את דברי הציץ אליעזר שסייע לרש"ש מרי"ו ועוד פוסקים שהבאתי לעיל, והאריך לדחות את הראיות וכתב שאין מי שמתיר בזה. אלא שהמעיין יראה שכתב דחקים עצומים בזה, ולענ"ד אין בדבריו שום דחיה, ובפרט שהבאתי לעיל פוסקים רבים שמתירים. וגם הלום ראיתי שהרה"ג יהושע בנימין זילבר בעל שו"ת אז נדברו, העיר בסוף ספר זכרון עקידת יצחק הנ"ל (בהוצאה רביעית) שמה שכתב לבאר בדברי הרש"ש שאין הוא מתיר יחוד עם קרובות, הדברים דחוקים ואין לנו לנטות מדרך האמת, ואכמ"ל.

ותדע, שאף בשיטה זו, שמותר יחוד אף עם שאר קורבות, יש שמחלקים שדוקא עריות שיש להן קרבה טבעית, כלומר לא מחמת קידושין, והיינו דומיא אחותו. הנה בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות א) העלה שמותר להתיחד עם אחות אביו ואחות אמו, דזה דומיא אחותו שמותר, ואילו לעיל מיניה (ס' סד) כתב האג"מ דזה דוקא עם אחות אביו או אחות אמו אבל עם חמותו אסור, דאין זה קורבה אלא ע"י קידושין. והנה האג"מ התקשה מלשון רש"י בסנהדרין (סד.) שכתב שם שלאחר שחז"ל החלישו כח היצר שלא יתגרה בקרובים סיים בזה"ל "אבל מתגרה הוא באשת איש ובנדה" עכ"ל. ומשמע שבשאר קרובות אינו מתגרה ואפי' קרובות ע"י קידושין, וכתב שרש"י לאו דוקא נקט, אע"פ שזה דוחק, עיי"ש. וגם בשו"ת חקרי לב (ס' יז) דקדוק כן מלשון רש"י שאכן מותר עם שאר קורבות, אך בסוף דחה הדקדוק הנ"ל, עיי"ש באורך. (אלא דמהרישא של רש"י שנקט שאינו מתגרה באמו ואחותו, לכאורה אפשר לדייק איפכא, שעם שאר קורבות כן מתגרה). ועיין לעיל לשון הרדב"ז שג"כ הדגיש קרובות דומיא אחותו, וי"ל.

מיהו, מרוב הפוסקים שכתבתי לעיל, לא משמע שיש חילוק בקרובות מחמת קידושין או לא. וראשון בקודש הלא הוא הרי"ו, שנקט בלשונו שמותר עם "דודתו", והרי דודתו כולל אשת אחי אביו, כמבואר בתרגום אונקלוס (קדושים כ, כ) ובאבן עזרא (שם), והרי זה קירבה ע"י קידושין. וכן לשון המדרש רבה ואבד"נ שנקטו חמותו, וכן נקטו האבן עזרא ובשו"ת שלמת יוסף, ואף הלבוש נקט כלתו, וכ"ז דלא כאג"מ. **ויש אוסרים בין יחוד עראי ובין יחוד קבע, וכן הלכה רבינו** ירוחם (נתיב כג ח"א) לאחר שהביא דעת התוס' שהתירו יחוד עראי (כמבואר בהערה הקודמת) סיים וז"ל "והרמב"ן (צ"ל והרמב"ם, עיין הערה קודמת) כתב סתם אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה חוץ מאמו ובתו וכן נראה עיקר" עכ"ל. הנה משמע שרבינו ירוחם למד ברמב"ם שאוסר, ואף הסכים לדעתו. ומצאתי לרבי יהודה החסיד בספר חסידים (אות תתשלח) שמשמע מדבריו ג"כ שאסור להתיחד עם קרובות. וכן נראה שסובר לאסור בשו"ת הרשב"א (ס' אלף קפח) ואזיל לשיטתו דאוסר יחוד אף עם אחות. ולענ"ד, זהו גם פשט הטוש"ע (ס' כב סע' א) שפסקו בסתימות שאסור להתייחד עם ערווה מלבד אמו ובתו ובעל עם אשתו נדה, ואם איתא שאף שאר קורבות מותר היה להם לחדש זאת. ולגבי יחוד עם אחות עיין לקמן (פ"ב סע' ז), וכל האוסרים התם, ה"ה בנ"ד יאסרו, עיי"ש.

וכן העלה החקרי לב (ס' יז) וכתב שכן מוכח מהרשב"א והחינוך והסמ"ג והר"ן, עיי"ש. ובשו"ת חיים ושלום (ח"א ס' יט) הביא את רי"ו הנ"ל וכתב עליו שזה קשה שהרי לא מצינו היתר אלא באחות. וכן דעת היפה ללב (ח"ד אבהע"ז ס' כה). וכ"פ בשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס' מג) וכתב שכן דעת הרא"ש (ולפי מה שכתבתי בהערה הקודמת בדעת התוס' רא"ש, צ"ע). וכן עולה מדברי המהרש"א במס' יומא (סט.) ועיין עזר מקודש (ס' כב סע' א) שהאריך בזה. והנה ביוסף אומץ (יוזפא, פרק הנהגת האדם עם בני ביתו) כתב שאסור להתיחד עם כלתו ואחותו, עיי"ש. וכן פסק בערך שי (ס' כב על סע' א). וכן משמע מהעצי ארזים (ס' כב ס"ק ב) ומראה הפנים (שם ס"ק ב) והרד"ל בהגהותיו למדרש רבה (פרשת נשא פרשה י אות ח) וכן פסק החח"ח בספרו נדחי ישראל (פכ"ד אות ד). וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ד ס' קמה), וכן משמע מהדברי חכמים (פ"א הי"ד) וציין שם במקורות שכ"פ בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' סו). וכן פסקו בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ג) ובשו"ת ברכות שמים (אבהע"ז ס' לו אות ד). ובשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רמא אות א) כתב שאסור להתיחד עם חמותו. ובספר נטעי גבריאל (פ"א סע' א) ג"כ העלה לאסור ובהערה כתב שכן הורה הגרי"י קניבסקי זצוק"ל שאין הלכה כמתירין. וכ"פ הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא דעתו בספר תורת היחוד (פ"א ס"ק לא), והגר"נ

קרליץ שליט"א בספר חוט השני (צניעות ס' כא עמ' סא) כתב לאסור יחוד עם אחות אביו (דודתו), עיי"ש. וכעת ראיתי להרה"ג משה הלוי זצ"ל בשו"ת תפילה למשה (ח"ו כת"י) דהעלה לדינא דאפשר להקל כדעת רי"ו בשעת הצורך. עיי"ש. אך לענ"ד אין להקל בזה כלל. .

יד. אדם שידוע שהוא פרוץ במשכב זכור, אסור לאיש להתייחד עמו, וכן במקום שחשודים במשכב זכור, אסור להתיחד עם זכר ע"פ המבואר לקמן (פ"ב סע' טו), ועיי"ש מש"כ בשם הגר"ש קורח בשו"ת תשובה כהלכה (ס' לט). והנה בעוונותינו הרבים, בימינו נתחדש דבר מכוער עד שלא שיערום אבותינו, והוא שזכר הופך עצמו לנקבה ע"י ניתוח אשר מורידים לו את איבר הזכרות ועושים לו כעין פתח הנשים, ר"ל. ועוד כל מיני שגעונות עד שאי אפשר לזהות שזכר הוא העומד כנגדך ומראהו כמראה הנשים היפות. ולולא נשאלתי בזה האם שרי להתיחד עמו בכה"ג, לא הייתי כותב בזה כלל. והנה לכאורה היה מקום לומר דאם המתיחד יודע שזכר הוא העומד מולו, אזי ודאי שלא יתאוה אליו. אך אם אינו יודע וחושב שהוא נמצא עם אשה, בזה לכאורה יש לדון האם חיישינן שיבא עליו. מיהו הדבר פשוט שיש לאסור בכל גוונא ואפי' אם יודע שזכר הוא העומד מולו, ולא מטעם שמא יבא עליו "כדרכו" היינו דרך אותו פתח קדמי שנעשה ע"י ניתוח, דהא שם אינו מיקרי גילוי עריות כלל, הגע עצמך דאם איש יבא על אשה בסתם מקום בגופה ולא במקום המשכב וכי יש בזה גילוי עריות, והוא הדין לאותו פתח. אלא יש לאסור מהא דודאי אותו משוגע חשוד על משכב זכר, והרי פסק מרן הש"ע (ס' כד) דבמקום שחשודים על משכב זכר יש להתרחק מלהתיחד עמהם, והיינו להתרחק מדינא וכמבואר לקמן (פ"ב סע' טו), ודי בזה. .

טו. איש שנכשל במשכב זכר, אע"פ שעשה תשובה שלימה, אסור לו להתייחד עם זכרים כן כתב הגר"ח פלאג'י בספרו רוח חיים (ס' כד). וטעמו מסתבר, כיון שכל ההיתר להתייחד עם זכר הוי כיון שלא נחשדו ישראל על משכב זכר, א"כ אדם שנכשל במשכב זכר הראה שהוא כן מתאוה לדבר זה, לכן אסור לו להתייחד שוב עם זכר. ועיין כיו"ב בבאור הגר"א (ס' כד ס"ק ג) מה שכתב בבאורו על מרן ש"ע. ועיין לקמן (סע' לח הערה 109 ד"ה ובדרך אגב) מה שכתבנו בשם ש"ע המקוצר.

ונראה, שאדם שלא נכשל במשכב זכר אך יודע בעצמו שיש לו תאוה לכך, לכאורה גם כן יהיה אסור לו להתיחד עם זכר. אלא שיש לחלק, כיון שהדבר הזה הינו סטיה חמורה, והאדם לא נכשל בה אפשר שאינו חשוד כ"כ שיעשה כן. והדעת נוטה לאסור דסוף סוף

מתאוה לכך ויכול להיכשל ויש לעיין. ועיין להגר"ש קורח בשו"ת תשובה כהלכה (ס' לט) מש"כ בזה.

מ"מ יש להסתפק מה הדין באדם שנכשל בעברו עם משכב זכר בעודו פורק עול, שגדל בבית ללא תורה ומצוות ואינו יודע כמעט כלל בקיום הבורא, דאפשר שעשה כן לא מחמת תאוה אלא שחיים בפריקת עול ללא גבולות ורוצים לנסות הכל מתוך סקרנות ושגעון הדעת. והנה כעת חזר בתשובה וקיבל עול מלכות שמים, האם אף על אדם כזה חל איסור יחוד עם זכר וצריך לעיין בדבר. . **ונראה שהוא הדין לאדם שנכשל בעבר במשכב בהמה שאסור לו להתיחד עם בהמה נראה** פשוט, דלא שנא מאיש שנכשל עם משכב זכר כמבואר בהערה הקודמת. .

טז. אסור לישראל להתיחד עם גוי כיון שהגוים חשודים על שפיכות דמים

משנה ע"ז (כב.) וכ"פ הרמב"ם (הל' רוצח פי"ב ה"ז) וטוש"ע (יו"ד ס' קנג סע' ב) ועוד. ואע"פ שבמשנה ובפוסקים הנ"ל כתוב שאסור להתייחד עם עכו"ם, מ"מ פשוט שלא דוקא עכו"ם אלא כל גוי, כיון שהטעם משום שפיכות דמים, וכן מתבאר בשו"ת חות יאיר (ס' סו), עיי"ש. וכ"כ בש"ע המקוצר (ח"ד ס' קמו בהערה ע). מיהו ראיתי בקיצור ש"ע (ס' קסז סע' טו) שכתב שלא יתיחד ישראל עם אינו יהודי משבעה עממים מפני שחשודים על שפיכות דמים, עיי"ש. . **ובמקום שאינם חשודים על שפיכות דמים וכגון שהרשויות מענישות את הרוצח בעונש קשה, מותר להתייחד עם גוי, כיון שסתם גוי חושש מכך בשו"ת** חות יאיר (ס' סו) הביא תשובת הרב מאיר שטערין לגבי ההיתר שהתפשט שנשות ישראל מתייחדות עם גויים, וכתב שיגע למצוא זכות עליהם והוא מדעת הר"ן (ע"ז ז. ד"ה אין מעמידין) והמ"מ (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ה) בשם הרשב"א, שכתבו לגבי איסור העמדת בהמה בפונדק גויים כיון שחשודים על רביעה, והישראל עובר על לפני עיוור, וכתבו הר"ן והמ"מ שדוקא במקום שחשודים על רביעת בהמה אסור, או אפי' סתם מקום של גויים. אבל במקומות של גויים שידוע שאין חשודים, אין לאסור ומותר לייחד בהמה עמהן, (והר"ן הוסיף שאדרבא מכין ועונשין על זה) עיי"ש. ולפ"ז כתב לחדש הר' מאיר שטערן הנ"ל, שה"ה בנשות ישראל המתייחדות עם גויים, שבזמנם לא היו חשודים על בעילת ישראלית, ואדרבא, הבועל ישראלית היה נענש קשות וכו', וכתב שבלאו הכי צריך לישב את המנהג שישראל מתיחד עם גוי ואע"פ שאסור משום שהגוי חשוד על שפיכות דמים, ולפי הטעם האמור לעיל, שכאשר אין הגוי חשוד על רביעה, מותר, ה"ה כשהגוי לא

חשוד על שפיכות דמים, מותר להתייחד עמו, עיי"ש. ועיין להגר"ח פלאג'י בספר ראה חיים (פרשת וישב) שהרבה להקשות על החו"י הנ"ל.

והנה אף מרן ש"ע (יו"ד ס' קנג סע' א) כתב לגבי יחוד בהמה עם גויים שבמקום שאינם חשודים מותר. ואפשר שיודה שה"ה יחוד ישראל עם גוי מותר במקום שאין חשודים ואע"פ שלא כתב כן לגבי יחוד ישראל עם גוי (שם בסע' ב), אפשר שסמך על מה שכתב בסע' א' לגבי יחוד בהמה עם גוי. (ויש מקום לדחות, עיין בשו"ת חות יאיר ס' עג, ולקמן בהערה 43).

ושוב ראיתי שכן אפשר לדקדק מהמאירי (ע"ז כב.) שכתב תחילה בפירוש המשנה לגבי העמדת בהמות אצל גויים שחשודים על רביעה, בזה"ל "וכבר התבאר שדברים הללו נאמרו לאותם הזמנים שהיו אותם האומות מעובדי אלילים והיו מזוהמים במעשיהם ומכוערים במדותיהם וכו' אבל שאר האומות שהם גדורים בדרכי הדתות ושהם נקיים וכו' ואדרבא שמענישים עליהם אין ספק שאין לדברים הללו מקום להם כלל וגו'" עכ"ל. ובהמשך דבריו בבאור למשנה השניה דהיינו לא תתייחד אשה עמהם מפני שחשודים על עריות וכן לא יתייחד ישראל עמהם מפני שחשודים על שפיכות דמים, פתח וכתב בזה"ל "והכוונה בה ככוונת המשנה שלפניה בבאור החלק הראשון" עכ"ל. הנה משמע מדבריו שאף לגבי יחוד ישראל עם גוי, הכלל שכתב שבמקום שאינם חשודים ומענישים על כך, אין לאיסור זה מקום כלל. וכעת מצאתי שכן כתב המאירי להדיא לעיל מיניה (על דף טו:) וז"ל "כותיים לא נחשדו על הרביעה וכו' וכן לא נחשדו על שפיכות דמים והילכך מתיחדים עמהם וכו', אבל גוים שבאותו הזמן ודומיהם מאותם עובדי אלילים שנשארו בקצוות, אין מוסרים להם תינוק וכו' כך הם חשודים על שפיכות דמים והילכך אין מתיחדים עמהן", עכ"ל. מיהו בדברי בזה עם הרה"ג נתן בן סניור שליט"א, אמר לי דהדבר ידוע דהמאירי בכמה דוכתי כתב כן מפני דרכי שלום, שיד האומות תקיפה היתה ומחשש הצנזורה כתב כן, ולכן יש להיזהר דלא לסמוך בסכינא חריפא להוציא קולא מדברי המאירי, עכת"ד.

מיהו ראיתי להריטב"א (ע"ז כו.) דכתב גבי ליתן לנכריה להניק את התינוק, דיש מתירים האידנא אפי' ברשות הנכריה וז"ל "ואומרים שבזמן הזה ליכא חשש שפיכות דמים דאית להו אימת מלכות", עכ"ל. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס' קנב) דכתב לגבי יחוד זכר עם העכו"ם בזה"ל "לפמ"ש הריטב"א לע"ז דף כו בשם קצת פוסקים בהא דלא יתיחד ישראל עם העכו"ם דבזה הזמן דאיכא אימת מלכות שרי להתיחד", עכ"ל. אך עיי"ש שהביא דיש שחולקים בזה וכו'.

והנה ראיתי שאף העזר מקודש (ס' כב' סע' ג) מיקל בזה, שבמקום שיש דין באומות העולם וכו' נראה להקל ואין זה גזירת חז"ל באופן של לא פלוג רק בדרך עיצה טובה קמ"ל וכו' עיי"ש. וכן מצאתי בתפארת ישראל על המשניות (ע"ז פ"ב אות ה) שכתב על המשנה דאין מתיחדים עמהם דחשודין על שפיכות דמים בזה"ל "והשתא אינן חשודין על כך", עכ"ל. ונראה שמלשון הח"מ (ס' כב ס"ק ו) והב"ש (ס"ק ז) ג"כ מדוקדק שהיכן שאין חשש של שפיכות דמים, מותר, עיי"ש. ולפ"ז אי אמרינן שכיום חוששים מעונש הרשויות, מותר. וע"ע מהרש"א (ע"ז כו. ד"ה אפילו), וכן עיין בגמ' עירובין (סה:) וברש"י (שם ד"ה דמירתת נכרי), ודו"ק. והנה מצאתי בחיי אדם (כלל יא אות מב) לגבי חשש שפיכות דמים אצל גוי שכתב וז"ל "נראה לי דליתא בזה הזמן דאינם חשודים על שפיכות דמים", עכ"ל. והביאו גם המשנ"ב (ס' כ ס"ק ז). מיהו עיין בכף החיים (ס' כ ס"ק יב) מה שכתב על החיי אדם הנ"ל, והבאתי לשונו לקמן (הערה 42).

וע"ע בנימו"י (ע"ז טו): שכתב שיש לחוש לשפיכות דמים מהגויים אלא א"כ הוא מכירו, עיי"ש. ונראה כוונתו שאם מכיר את הגוי ויודע שאינו חשוד על כך, מותר.

ובספר דבר הלכה (הוספות חדשות סע' טז) כתב ששאל את מו"ר (הגרי"י קניבסקי זצוק"ל) לגבי יחוד ישראל עם גוי בזמן הזה וענה בזה"ל "החות יאיר מתיר וכן הסברא שהוא מפחד" עכ"ל. וכן פסק הלכה למעשה הגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (ח"ד ס' קמו סע' כד) שבמקומות שהשלטון מעניש קשות את הרוצחים, מותר להתייחד עמהם, ובהערה (אות עז) ציין לשו"ת חות יאיר (ס' סו) הנ"ל. עיי"ש. וכעת ראיתי שכיו"ב כתב בשערים מצויינים בהלכה (ס' קסז ס"ק יז) על הא דפסק הקיצור ש"ע דאסור להתיחד עם זכר, דבתשובת חות יאיר ס' סו מבואר דבזמנינו שהממשלה מענישה אין כאן איסור, עיי"ש.

ויש להעיר על האחרונים הנ"ל, ששניהם ציינו לשו"ת חות יאיר (ס' סו) שמתיר, ולא ציינו שאין זה דעת החות יאיר בעצמו אלא הרב שטערין, ואילו החות יאיר בעצמו (בס' עג) כתב שלפי האמת אין זה מותר, וצריך בי"ד שיתירו, ולא קיבל את הטעם של הר' שטערין שהובא בס' סו שבמקום שלא חשודים מותר, רק שמצא סינגור מחמת דוחק פרנסה וכו', עיי"ש בפנים. וא"כ נראה שלפי החות יאיר אין ההיתר פשוט כ"כ, ואכמ"ל. . **אך אם ידוע שהגוי אינו חושש מעונש הרשויות, אסור להתייחד עמו פשוט**, לפי מה שהתבאר בהערה הקודמת, וכן הורה לי הגר"י רצאבי, וכן מתבאר מדברי הגרי"י קנייבסקי (שהובא בהערה הקודמת) שמותר כיון שמפחד, הא אם לא מפחד, אע"פ שמענישים, אסור.

ולכן בימינו, אע"פ שמענישים את הרוצח, אסור להתייחד עם ערבי, כיון שהמציאות מראה שאינו חושש וחשוד על שפיכות דמים של יהודים. וכן אנטישמים וכל כיו"ב, והכל לפי הזמן והמקום. ועיין בכף החיים (ס' כ ס"ק יב) שהביא את החיי אדם דסובר דהאידנא אינם חשודים בשפיכות דמים (שהבאתיו בהערה הקודמת) וכתב עליו בזה"ל "ולי נראה דאיתא ואיתא דהא שמענו כמה וכמה פעמים שעשו וגם בקשו לעשות ר"ל, ודברי רז"ל אינם זזים ממקומם", עכ"ל. **. והנמנע מלהתייחד עם גוי אפילו שאינו חשוד על שפיכות דמים, תע"ב כיון** שבשו"ת חות יאיר (ס' עג) לא קיבל את ההיתר שנזכר בהערה 41, ואע"פ שהטעם בטל הגזירה קיימת. ולכן אע"פ שאינם חשודים, אסור. וצריך בי"ד להתיר (וחילק שאין ראיה מהר"ן והמ"מ שכתבו לגבי רביעת בהמה, שכיון שאינם חשודים מותר, עיי"ש) ואף שכתב דבריו לגבי יחוד נשות ישראל עם גויים, מ"מ בסוף דבריו משמע שכתב דבריו אף על יחוד ישראל עם גוי. ואע"פ שהחות יאיר מצא מקום לסנגר על ההיתר, מ"מ מדבריו משמע שלפי האמת אינו מותר, עיי"ש בלשונו. ועיין להגר"ח פלאג'י בספר החפץ חיים (ס' לח אות כג, כד). **והנה** הב"י (יו"ד ס' קנג) כתב בשם התוס' והרא"ש והמרדכי שיש ליתן טעם על מה אנו סומכים ליחד בהמתנו עם הגוי וכן מוסרים את הבהמות לרועה שלהם, וכתבו לתרץ ע"פ ר"ת שלפי ההל' קיי"ל שאינם חשודים ומותר, וסיים הב"י וז"ל "והר"ן התיר מטעם אחר, דהא דתנן אין מעמידין בהמה בפונדקאות הגויים וכן אין מוסרין בהמה לרועה שלהם הני מילי במקומות שהגויים חשודים על הרביעה אבל כגון גויים שבמקומות שאינם חשודים, ואדרבא מכין ועונשים עליה מותר וכן כתב הרב המגיד וכו'", עכ"ל הב"י.

ונראה לדקדק מלשונו, מדכתב "והר"ן התיר מטעם אחר" משמע שהתוס' והרא"ש והמרדכי שכתבו להתיר לפי ר"ת לא סבירא להו האי היתר ולא רצו לחלק בין מקום שחשודים למקום שאינם חשודים ובכל גוונא אסור, אלא רק כיון דקיי"ל להל' שאינם חשודים, שרי. ולפ"ז נראה שה"ה יחוד ישראל עם גוי, דקיי"ל שאסור לכ"ע, לשיטתם אין מקום לחלק בין מקום שחשודים למקום שאינם חשודים, ויש לפלפל. * **. אך במקום שחשודים על משכב זכר יש לאסור מצד זה, ועיין בהערה ודע** שההיתר הנ"ל להתיחד עם גוי היכא דאינו חשוד על שפיכות דמים, אינו ברור כ"כ. דהנה אפי' היכא דאינו חשוד על שפיכות דמים וכנ"ל, מ"מ תיפוק ליה דאסור להתיחד עמהם כיון שחשודים על משכב זכר, וכמבואר ברמב"ם (פכ"ב ה"ה) ובלבוש (ס' כב סע' ד), דאין למסור תינוק לנכרי ללמדו ספר כיון דחשוד על משכב זכר, עיי"ש. וכן דייק היפה ללב (ח"ז ס' כד אות א) מלשון מרן הש"ע דכתב (ס' כד) דישראל לא נחשדו על משכב זכר,

ש"מ דהגויים כן נחשדו, עיי"ש. וא"כ לפי מש"כ מרן הש"ע (ס' כד) דבמקום שפרצו במשכב זכור יש להתרחק מלהתיחד עמהם, וכתב הב"ח דלפי מרן הש"ע אסור מן הדין וכמבואר לקמן (פ"ב סע' טו). וא"כ סתם גוי חשוד על משכב זכר ויש לאסור להתיחד עמו בכל גוונא. והא דנקט בש"ע (יור"ד ס' קנג סע' ב) דאין להתיחד עם הגוים כיון דחשודים על שפיכות דמים, י"ל דינא דגמ' נקט. ואה"נ אפי' היכא דלא חשודים, יש לאסור מצד משכב זכר. דודאי לא גרע מישראל החשוד על משכב זכר דאין להתיחד עמו.
ובדברי בזה עם הרה"ג נתן בן סניור שליט"א, אמר לי דאפשר דעם גוי אין כ"כ חשש שישראל יתפתה לו למשכב זכר כמו אצל ישראל אחר החשוד על זה, דמהגוים יש סלידה מסויימת, והא דאסור למסור תינוק לנכרי, משום אונס. אך סיים דאמר כן על רגל אחת כסברא בעלמא, ואין לסמוך על זה עד שנעיין בשורשם של דברים. והנה אם נפרש דאף יחוד עם ישראל החשוד על משכב זכר אין איסור מדינא, שפיר דמי, מיהו עיין לקמן (פ"ב סע' טו) דהב"ח כתב לא כן, אלא מדינא הוא דאסור.
ונראה לישב, דהנה המעיין בלשון הש"ע (ס' כב) יראה דרוב הלכות יחוד דכתב מרן, הם העתק כמעט מדוייק מלשון הרמב"ם. אך בדין זה שאין למסור תינוק לנכרי, דהרמב"ם כתב טעם דחשודים על משכב זכר, השמיט הש"ע ולא כתב שום טעם. ואפשר דסובר מרן דהאידנא סתם גויים אינם חשודים על זה וכדכתב המאירי שהובא לעיל (הערה 41), ועיין בביאור הגר"א (יור"ד ס' קנג ס"ק ג) על הא דהרמ"א כתב דאין למסור תינוק לנכרי כיון דמושכים למינות, והסביר הגר"א דהרמ"א לא כתב טעם של משכב זכר כיון דהאידנא לא חשודים על זה, עיי"ש. ולפ"ז אפשר שכן דעת מרן הש"ע דאינם חשודים האידנא. והא דאסור למסור תינוק לנכרי, משום דמושכים למינות. ולכאורה לפ"ז מותר להתיחד עם סתם גוי היכא דאינו חשוד על שפיכות דמים, ורק היכא דהגוים פרצו במשכב זכר, יש לאסור. אלא עדיין יש להעיר מהא דדייק היפה ללב הנ"ל מלשון מרן הש"ע דנקט דלא נחשדו ישראל על משכב זכר, וש"מ שהגוים כן נחשדו, וא"כ יש לאסור יחוד עם סתם גוי, אפי' היכא דלא חשוד על שפיכות דמים, וצ"ע. .

יז. אסור להתייחד עם בנים או בנות מאומצים כיון שהטעם שמותר לאב

להתייחד עם בתו ולאם עם בנה, מפני שחז"ל החלישו את כח יצר העריות בקירבה זו כמבואר בסנהדרין (סד.) וכמבואר בגמ' קידושין (פא:) וברש"י (שם ד"ה "ודר עם אמו ועם בתו"), א"כ טעם זה שייך רק למי שבאמת יש לו קרבה משפחתית, אך בבנים מאומצים, אין נחלש יצר העריות כיון שבטבע הם אנשים זרים. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט ס' קמ) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס' קצו) ובספר ישועות משה (ח"ג ס' קט).

ועוד העלו לאסור בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעז ח"ה ס' שלא אות יא) וכתב שם שמצא קונטרס בשם זכרון עקידת יצחק להרה"ג רבי אלעזר בריזל שליט"א שמביא הרבה גאוני עולם שחתמו על איסור יחוד בילדים מאומצים וביניהם הגאון מטשעבין רבי דב בעריש מוידנפלד זצ"ל, רבינו הגרי"י קנייבסקי זצ"ל, הגאון רבי יחזקאל סרנא, הגר"ע עטיה זצ"ל ועוד. וכך פסק הדבר הלכה (ס' ז סע' כ) וכתב שכן אסר החזו"א, עיי"ש. וכן הוא בשו"ת ברכות שמים (ס' לו). וכן משמע שאוסר בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סד אות ב) וכן פסק בספר דברי חכמים (פ"ב ה"ב) ובהגהות שם הוסיף שכך פסקו הגר"ע יוסף ובשו"ת שער שמעון אחד (ח"א ס' א). וכן העלה בשו"ת דברי שלום (ח"ד ס' קמח אות ד), ובספר אום אני חומה (ה"ש ס' תרלח).

והרוצה לאמץ ילד באופן שיזהר מאיסור יחוד, כתב בילקו"י (אוצר דינים ס' לז' סע' לח') שעדיף שיאמץ בת מאשר בן, כיון שאז יותר קל להשמר מאיסור יחוד כיון שהאשה רוב היום בבית, עיי"ש. . וי''א שאם החל לאמצם בהיותם קטנים מתחת לגיל האסור ביחוד **דהיינו** בת פחות מגיל ג' שנים ובן מתחת לגיל ט' שנים, כמבואר לקמן (סע' הבא ובפ"ב סע' ב). , מותר לו להתייחד עמהם אפילו לאחר שגדלו והגיעו לגיל האסור ביחוד **בשו"ת** ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פכ"א) צירף סניפים להקל ביחוד עם בנים מאומצים, והניף ידו בשנית בח"ז (ס' מד', מה') והוסיף שדוקא אם אימצם בגיל המותר ביחוד, אז מותר לו להתייחד עמהם אף לאחר שגדלו, אבל ליקח לאמץ בגיל שאסורים ביחוד, אסור.

והנה אף שהציץ אליעזר העלה סניפים להקל לכתחילה, מ"מ נראה שכתב כל זאת כדי ללמד זכות על המקילים בזה. ותדע, שעיקר טעמו של הציץ אליעזר להיתר הוא דיוק מלשון הלבוש, שהלבוש (ס' כב סע' א) מסביר מדעתו הקדושה מדוע מותר לבן להתייחד עם אמו, וז"ל "מפני שאין דרכה לבא עמו לידי הרגל עבירה" עכ"ל. ועל זה בנה רוב בנינו הציץ אליעזר, בנוסף לסברא של "גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה" והוסיף צדדים נוספים למעיין שם.

וכעת ראיתי להרב דוד הלוי בספר עשה לך רב (ח"ג ס' לט) שציטט את לשון המאירי "מתיחד אדם עם אמו ועם בתו שאין היצר תוקף באלו" והוסיף שה"ה בילדים מאומצים וז"ל "כיון שהורים אלו גידלו ילדים אלה מקטנותם והורגלו אליהם ביותר אין שום יצר הרע שולט בהם ונהפכו כבנים ממש" עכ"ל.

והנה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט ס' קמ) כתב שהוא תימה על הרוצים להקל באיסור יחוד בבנים ובנות מאומצים, ורוצים לדייק היתר מלשון הלבוש הנ"ל, והוסיף מהמבואר במס'

סנהדרין (כא:) שמדוע לא נתגלו טעמי מצוות כיון ששני טעמים התגלו (לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים) ובשניהם נכשל גדול עולם (שלמה המלך), וכ"ש אצלנו שלא בא הלבוש לגלות טעם ההיתר של התורה ולהוציא מזה קולא, עיי"ש. וכן עיין בשו"ת דברי יציב (ס' מו) ובספר זכרון עקידת יצחק (פ"ג) שהרבו לתמוה על הציץ אליעזר הנ"ל. ועיין בשו"ת ברכות שמים (ס' לו) שכתב תחילה ג"כ סברא להקל, אך לדינא כתב שא"א להקל, עיי"ש.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס' קצו) לא הסכים להתיר ולא קיבל את ראיות הציץ אליעזר, וכן לגבי הטענה של גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, כתב שם "וכי רוב הציבור יש להם שייכות עם ילדים מאומצים וכו' ועד שיאמץ באיסור יאמץ בהיתר", עיי"ש. וע"ע בשו"ת שער שמעון אחד (ח"א ס' א) מה שהשיב על דברי הציץ אליעזר. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז ס' מד) שכבר הקשו על דבריו בהל' זו, ועיין מה שהשיב. .

יח. האיסור לאיש איש, היינו מבן יג' שנה ויום א', שאם הוא פחות מגיל זה, י"א שמותר לו להתייחד עם אשה מתחת לגיל יב' שנה ויום א' כדלקמן (פ"ב סע' ג) שצריך שיהא אחד מהמתייחדים בר עונשין, ואין דין חינוך באיסור יחוד, עיי"ש. **להתייחד עם אשה, היינו שהאשה מבת ג' שנים ומעלה כ"כ** הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"י) והסכים לו הרב המגיד (שם) וכתב שכן משמע מהירושלמי, עיי"ש. וכ"פ הכל בו (ס' עה) וכן הוא בטור (ס' כב) וכ"פ השו"ע והלבוש (ס' כב סע' יא) וערוך השלחן (שם סע' י).

ומה שכתבנו שמגיל ג' שנים ומעלה, משמע שכבר בגיל ג' שנים יש איסור ולא צריך ג' שנים ויום א', עיין בלשון הראשונים שחלקם כתבו ג"ש וחלקם כתבו ג"ש ויום א'. מיהו עיין מש"כ המשנ"ב (ס' נג ס"ק לג וס' נה ס"ק מב), דבעלמא הכותבים יג שנים ויום א', (לפי הנדון שם) לא דבעינן יום א' נוסף אלא כל שנכנס היום, אפי' רגע אחד. וכיו"ב כתב הכה"ח (ס' נג ס"ק נג) וע"ע בפסקי תשובות (ס' נה אות טז הערה 124) ואכמ"ל.

ועיין בהקדמה (ביסודות ביחוד אות ה') האם החשש הוא משום אונס או פיתוי, עיי"ש. .

ואף בימינו יש לאסור מגיל זה ואין להקל כתב הטור (ס' כב) וז"ל: "כתב הרמב"ם ז"ל, תינוק פחות מבן תשע מותר להתייחד עם הנשים וגו'" עכ"ל. וכתב על זה הב"ח מדהשמיט הטור את דין הרמב"ם לגבי יחוד אשה מבת ג' שנה, ש"מ שהטור חולק על הרמב"ם בגיל יחוד של אשה, וכתב שהטור סובר שהאיסור באשה הינו מבת ט' שנים ויום א' דהיינו מזמן שמוסרת עצמה לביאה, ולא מגיל ג' שנים שאז היא ראויה

לביאה אך אינה מוסרת עצמה לביאה, עיי"ש. ועיין פתחי תשובה (שם ס"ק יב) בשם הזכור לאברהם.

מ"מ יש להעיר על דברי הב"ח, שהטור לא השמיט את דין הרמב"ם לגבי גיל יחוד אשה, שהרי בריש הסימן כתב הטור שאיסור יחוד שייך "ובלבד שתהא מבת ג' שנים ולמעלה", וש"מ שהטור מסכים לרמב"ם. ושוב ראיתי שכן העיר הח"מ (ס' כב ס"ק טו) על דברי הב"ח הנ"ל, וכתב שבחינם עשה מחלוקת בין הטור לרמב"ם, עיי"ש. וכן בספר אפי זוטרי (שם ס"ק כג) תפס על הב"ח הנ"ל. ומצאתי בשו"ת לב אברהם (ס' ק) שכתב שדברי הב"ח תמוהים כיצד נעלם ממנו דברי הטור ואולי גירסא אחרת היתה לפניו.

ועיין באג"מ (ח"ד ס' סה אות יב) שכתב להקשות למה אסור בגיל כה קטן ואפילו בגיל ד' או חמש אין לאסור ואולי אפילו גיל שש ושבע, ואחר שפלפל בזה סיים שהוא אינו מורה לא לאיסור ולא להיתר, ואינו מוחה במקילים. עיי"ש. ובשו"ת לב אברהם (ס' ק) כתב שאין להקל להתייחד עם אשה מעל גיל ג' שנים כיון שכך פסק בש"ע, אלא שהוסיף שאם יש סניף נוסף להקל, מותר, עיי"ש באורך. אך לדינא נראה דאין לזוז מפסק הש"ע. .

והאיסור לאשה אשה, דהיינו מבת יב' שנים ויום א', שאם האשה פחותה מגיל זה, י"א שמותרת להתייחד עם איש מתחת לגיל יג' שנים ויום א' כדלקמן (פ"ב סע' ג) שצריך שיהא אחד מהמתייחדים בר עונשין ואין דין חינוך באיסור ייחוד, עיי"ש. **להתייחד עם איש, היינו שהאיש מבן ט' שנים ומעלה רמב"ם** (פכ"ב הל' איסו"ב ה"י) כל בו (ס' עה) טוש"ע (ס' כב סע' יא) ועוד.

והנה מפשטות לשון הסמ"ג (לאוין קכו) משמע שסובר שהאיסור להתייחד עם איש, היינו שהאיש מבן יג' שנה, ומתחת לגיל זה, מותר לאשה להתייחד עמו. דז"ל הסמ"ג "לא גזרו אלא על ייחוד שיהא האיש בן יג' שנה והאשה בת שלש", עכ"ל.

אלא שהיש"ש (קידושין פ"ד ס' כב) פירש את הסמ"ג באופן אחר, והשווה אותו לשאר הפוסקים שהובאו לעיל, דהיינו שמגיל ט' שנים כבר אסור להתייחד עמו, עיי"ש.

וכתב ההפלאה בספרו נתיבות לשבת (ס' כב סע' א) שמגיל זה, דהיינו קטנה מגיל ג' שנים וקטן מגיל ט' שנים, באלו ששייך בהם יחוד דאורייתא, כגון א"א בת ג' שנים וכל כיו"ב, ג"כ בגיל זה אסורים מהתורה. וכן פסק הדבר הלכה (ס' ב סע' י) ע"פ הנתיבות לשבת הנ"ל.

מיהו, הרמב"ם (פכ"ב ה"י) והסמ"ג (לאוין קכו') וש"ע (ס' כב סע' יא) נקטו בלשון "לא גזרו" אלא על יחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה ולפיכך התירו יחוד עם קטנה מתחת לגיל ג' שנים וקטן מתחת לגיל ט' שנים. ואם איתא שמגיל זה, באלו ששייך

דאורייתא אסור מהתורה, מאי לשון "לא גזרו" ופשט לשונם שמגיל זה כל האיסור הינו מדרבנן, ואפשר שמהתורה אסור רק בגיל שהאשה מוסרת עצמה לביאה, דהיינו מגיל ט' שנים ויום א' (כמבואר בב"ח ס' כב שמגיל זה מוסרת עצמה לביאה) כיון שאיסור יחוד הינו חשש פיתוי ולא אונס ועיין בהקדמה יסודות בייחוד (אות ה), ובגיל זה תמסור עצמה לביאה לאחר פיתוי. ובאיש, מהתורה האיסור בגיל יג' שנים ויום א', ואף שמגיל ט' שנים ויום א' ראוי לביאה, מ"מ אפשר שעדיין אינו מפתה נשים, ובאיסור יחוד החשש הינו שמא האיש יפתה כמבואר בשו"ת הרשב"א (ס' תקפז) דאיש דרכו לחזר ולא אשה, ורבנן גזרו על אשה בגיל ג' שנים ובאיש מגיל ט' שנים, וצ"ע. ועיין בשו"ת לב אברהם (ס' ק) מש"כ בזה. וראיתי בדבר הלכה (ס' ב ס"ק י) שכתב לתרץ את הלשון "לא גזרו" ולהסביר שבכל זאת מגיל זה, באלו ששייך איסור תורה אסור מהתורה, עיי"ש.

ובערוך השלחן (ס' כב סע' א) כתב יותר מכך, שאם אביה קידשה אז אפי' אם היא פחותה מג' שנים, אסור מהתורה יחוד עמה, עיי"ש. ועיין לקמן (פ"ב סע' ב) מה שיש להעיר בזה. .

יט. מן התורה איסור יחוד הוא רק באיש א' ואשה א'. וביותר מכך, האיסור מדרבנן בלבד הרשב"א בתשובה (ס' תקפז ואלף קעח) כתב לשואלו החכם רבי אליהו מעכו, וז"ל: "כתבת הא דתנן שילהי קידושין לא יתייחד איש עם שתי נשים נראה לי שהוא מדרבנן, דלא אסרה תורה אלא יחוד גמור איש ואשה, וראיה מדקא בעי בגמ' מאי טעמא ומתרץ נשים דעתן קלה עליהן ואילו הוה מן התורה לא הוה בעי טעמא וגו'" והוסיף חכם אליהו, דכיון שהתורה אסרה איש אחד ואשה אחת דוקא עריות, כך חכמים שגזרו, גזרו על שתי נשים עריות, אבל שתי נשים שאינם עריות, לא גזרו חכמים כלל ושרי. והרשב"א בתשובתו לא דחה אלא את מה שבא לחדש שחכמים גזרו רק על שתי נשים עריות, אך את מה שחידש חכם אליהו שרק איש ואשה התורה אסרה ולא איש עם שתי נשים, לא דחה הרשב"א, וש"מ דמסכים לכך דמהתורה אסור רק באיש א' ובאשה א'.

ושוב ראיתי בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) ובערך שי (ס' כב סע' ה) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ב) ובשו"ת ויען דוד (ס' קפו) שכתבו לדייק מהרשב"א כדאמרן, עיי"ש. וכן סובר החות יאיר (ס' עג) וז"ל "דמדאורייתא דוקא יחוד ממש הוא והיא לבדם וגו'" עיי"ש. וכן הסכים בחכ"א (בינת אדם שער בית הנשים ס' כו אות טז) והביא שם את תשובת החו"י, וכנראה שלא ראו את הרשב"א הנ"ל. (וכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת מהרי"א הלוי ס' טז וז"ל

"בשו"ת הרשב"א ס' תקפז שמדבריו נראה שגם הא דתנן לא יתיחד איש עם שתי נשים גם זה אסור מן התורה", עכ"ל).

ועיין פתחי תשובה (ס' כב ס"ק א) שכתב בשם התוס' שרק באיש אחד ואשה אחת אסור מהתורה, ואף הביא את החו"י והחכ"א, ומדלא פליג, ש"מ דמסכים להם. וכ"פ בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) עיי"ש. וכן העלה בשו"ת חקרי לב (ס' יח ד"ה "וזה") וכן הוא בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) וכ"כ הבית משה (ס' כב ס"ק יד). וכן משמע בערך שי (שם), ובנתיבות השלום (נתיב ט ד"ת ס"ק א), ובספר טהרת ישראל (ס' כב אות א), וכן הוא בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד). וכ"פ בדברי חכמים (פ"א ה"ו) והדבר הלכה (פ"א סע' ח) וכן הסכים הרה"ג הר' שך זצ"ל בספרו אבי העזרי (הל' איסו"ב פכ"ב הי"א).

וראיתי בספר פתח הבית (פ"א ס"ק ד') שכתב בשם חכם אחד ראיה שדעת רבינו חננאל שהובא בראש (קידושין פ"ד ס' כז') (והרמב"ם לסוברים בדעתו שאיסור יחוד הוי דאורייתא כדלעיל סע' ב) שיחוד עם יותר מאשה אחת הוי דרבנן בלבד. וראייתו, שכתב לגבי איש שעסקו עם הנשים שאע"פ שנושא ונותן תמיד עמהן, לא יתייחד עמהן, והסביר הרא"ש (שם) שכוונת רבינו חננאל שהיה ראוי להתיר לאיש שעסקו עמהן משום שטרוד בעבודתו או שאינו יכול להזהר, קמ"ל שאף לו אסור, עיי"ש ברא"ש.

וכיו"ב כתב הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב הל' ח') כשיטת ר"ח (עיין ב"י וב"ח ס' כב' שכתבו שהרמב"ם כר"ח, ועיין מה שהעיר ע"ז הגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים פרשת וישב). והנה אם איתא שיחוד עם כמה נשים הוי מדאורייתא, א"כ אין הוה אמינא להתיר לו כיון שקשה לו להזהר או שטרוד בעבודתו, ומאי קמ"ל שאף לו אסור, אלא ודאי שאיסור יחוד עם כמה נשים הוי מדרבנן, עיי"ש.

ולענ"ד יש לדחות את הראיה ע"פ המבואר ברא"ש בסוף נדה (בקיצור פסקי נדה) שכתב שהתורה אסרה יחוד בכל העריות כולל אשתו נדה, אלא כיון שקשה להזהר ביחוד עם אשתו נדה, מצאו חכמים רמז להתיר יחוד עם אשתו נדה מהפסוק "סוגה בשושנים", עיי"ש. וכיו"ב כתב הריב"ש בתשובה (ס' תכה). ולכאורה קשה, אם יחוד עם אשתו נדה אסור מהתורה, כיצד התירו חז"ל. ובשו"ת חקרי לב (אבהע"ז ס' יז דף לז) הסביר בדעת הרא"ש הנ"ל, שהואיל ואיסור ייחוד לא נכתב להדיא בתורה אלא בדרך רמז, וכן לשון הגמ' בקידושין (פ:) רמז ליחוד מן התורה מנין וגו', והרי זה דומה למה שכתב הר"ן (בריש פרק בתרא דיומא) שאף שדין חמישה עינוים מן התורה ביום הכיפורים, מ"מ כיון שלא ילפינן להו אלא מריבוי דשבתון נפקא לן, קילי טפי ומסרם הכתוב לחכמים והם הקלו בהם למלך ולכלה. וכן בנידון דידן, שלא נכתב איסור יחוד מפורש אלא דרך

רמז, מסרו הכתוב לחכמים, וראו להקל באשתו נדה כיון שאי אפשר להזהר, וכו' עיי"ש. הנה לפ"ז אפשר לפרש את דעת ר"ח (והרמב"ם) שאע"פ שאיסור עם הרבה נשים הינו מהתורה, מ"מ אינו נלמד אלא ברמז, והוה אמינא כיון שקשה לו להזהר או כיון שטרוד בעבודתו, ימצאו חכמים מקום להקל לו ולהתיר לו (כמו שמצאו באשתו נדה) קמ"ל שלא התירו לו, (ואע"פ שהחקרי לב בעצמו כתב שקצת דחוק לפרש כן בדעת הרא"ש, כי היה לרא"ש לבאר יותר וכו', מ"מ בר"ח וברמב"ם אפשר לפרש כן, ולפחות בהוה אמינא, ואכמ"ל). ולפ"ז ליכא ראיה כלל שאיסור יחוד עם הרבה נשים הינו מדרבנן להר"ח (וה"ה להרמב"ם). ושו"ר בשו"ת לב אברהם (ס' ק) שכתב ג"כ בדין יחוד, שאע"פ שהוא דאורייתא, הכתוב מסרו לחכמים, עיי"ש באורך. . **ויש חולקים וסוברים שאפילו בהרבה אנשים הרבה** אנשים, ואע"ג דתנן אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים, הכא מיירי בפרוצים דאסור לכ"ע, א"נ סתם אנשים ולשיטת הרמב"ם דסובר דליכא כשרים היום, כדלקמן (פ"ד סע' א הערה 4). , **או הרבה נשים, אסור מהתורה המשנה** למלך (הל' סוטה פ"א ה"ג) כתב להסביר את הסתפקות הירושלמי שאם בעל קינא לאשתו משני בני אדם כאחד, כלומר אל תסתרי עם שניהם יחד, וצדדי הגמ', שאפשר שקינוי שייך רק בסתירה האסורה מן הדין דהיינו מן התורה דקי"ל יחוד אסור מן התורה, והנה שאומר לה אל תסתרי עם שנים, וקיי"ל במתניתין דקידושין דאשה אחת מתיחדת עם שני בנ"א, אפשר דלא הוי סתירה, כיון דמותרים ביחוד. והמשיך המשנה למלך וז"ל "ואע"ג דאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפי' בעשרה, אפשר דהכא בירושלמי מיירי בסתם בנ"א שהם כשרים".

והנה מדהתקשה שבפרוצים אסור אפי' עם עשרה, ש"מ דלמד שיחוד עם עשרה פרוצים אסור מן הדין דאי נימא דאסור מדרבנן, מה התקשה, הרי אפי' עם עשרה פרוצים אינו אסור מהדין אלא מדרבנן. אלא ודאי דיליף דיחוד אפי' עם עשרה פרוצים הוי דאורייתא. **וכיו"ב** אפשר לדקדק בשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' קב) דאפי' עם יותר מאיש אחר הוי דאורייתא וכנ"ל. וכעת ראיתי שכן סיים החתם סופר תשובתו בזה"ל "דודאי תרי ופריצי דאסורים להתיחד מן הדין וגו'", עכ"ל, ומוכח כנ"ל, עיי"ש. והנה ראיתי בספר דבר הלכה (פ"א סע' ח' ס"ק יח') שכתב לדחות את הראיה הנ"ל מהמשנה למלך, עיי"ש. אך לענ"ד הדחיה קלושה ביותר. וע"ע בדבר הלכה בהוספות (עמ' קנט ועמ' קסג) ששב לדבר בזה, עיי"ש.

ומלשון הישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כ) משמע שאיש אחד עם הרבה נשים הוי דאורייתא וז"ל "דין דאיש אחד אסור להתייחד עם אשת איש מדאוריתא, ואפי' עם נשים הרבה,

ואם אשתו עמו מותר להתייחד אפי' עם אחת ובגוים אפי' אשתו עמו, אסור" עכ"ל. (ואינו מוכרח הדיוק ודו"ק). ובהגהות זר זהב על האיסור והיתר (ס' נט אות א) ג"כ משמע דיחוד עם הרבה נשים הוי דאורייתא, עיי"ש.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ב אות ב) כתב שפשטות לשון המשנה דאמרה שאסור להתייחד עם שתי נשים, משמע דאורייתא וכתב (שם אות ו) שכך משמע מלשון הרדב"ז (ח"ז ס' לב), עיי"ש. (והציץ אליעזר נראה שהסכים להרשב"א ולחו"י ולחכ"א שהובאו בהערה 52 שאינו אסור אלא מדרבנן כיון שלא היתה לו ראיה חותכת, עיי"ש). ועוד עיין בלשון רבינו יונה בשער היראה שכתב וז"ל "ואי זה הוא יחוד גמור, סגור במפתח וכו' זהו יחוד האמור בתורה כי יסיתך אחיך בן אמך ואפילו שתי נשים וגו'" עכ"ל. וקצת משמע שאפילו עם שתי נשים הוי איסור תורה, ויש לדחות. ולכאורה אפשר ג"כ לדקדק מלשון המאירי (קידושין פא.) שיחוד עם כמה נשים אסור מהתורה, שנקט בזה"ל "לא יתיחד וכו' רצה לומר אסור הוא להתיחד עם הערוה וכו' ואע"פ שאין היחוד בכלל מנין המצוות מ"מ איסור תורה הוא קרוי וכו' ורצה לומר שהוא איסור תורה דרך רמז ואסמכתא ומתוך כך הוא אומר שלא סוף דבר באותם שהם ערווה עליו שאסור להתיחד עם אשה אחת אלא אפילו איש אחת ואפילו כשר עם שתי נשים או עם כמה", עכ"ל.

ולענ"ד אפשר לצרף לשיטה זו את הפרישה, שהרי הפרישה (ס' כב ס"ק א) כתב שחייבי לאוין, אסור להתייחד עמהן מהתורה, וראייתו מדלא אמרינן בגמ' שדוד גזר על חייבי לאוין, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה עם שתי נשים, דאם איתא שאיסורן מדרבנן בלבד, אמאי לא אמרינן דדוד גזר על שתי נשים אפי' עריות אלא ע"כ סובר שאפי' עם שתי נשים עריות איסורן מהתורה ביחוד, וצ"ע.

והנה מצינו בגמ' נדה (ה:) גבי היתה יושבת במטה ועסוקה בטהרות ופרשה וראתה דהוי התם טומאה מספק, ומקשינן מכדי האי מטה אין בו דעת לישאל וא"כ הוי ספיקו טהור, ומתרצינן דמיירי שחברותיה נושאות אותה במטה, עיי"ש בגמ'. והתקשו הראשונים דאי מיירי שחברותיה נושאות אותה, א"כ נמצא שהן שתי נשים ויחד עמה הוי שלש ומיקרי רשות הרבים וכדמוכח ממס' נזיר (נז.) והרי ספק טומאה בר"ה הוי טהור. ומצינו בזה כמה תירוצים בראשונים, עיין עליהם. והרשב"א כתב וז"ל "ויש מתרצים דהתם (בנזיר - המחבר) הוא דאיכא שלשה אנשים אבל הכא דנשים נינהו אפילו מאה כחד דמיין ורשות היחיד הוא, דגמרינן מסוטה, מה סוטה אין סתירתה אלא באיש אחד אבל בשנים והיא לאו סתירה היא שהרי אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים והא לאו סתירה היא אף רשות היחיד בלא שלשה. אבל שתי נשים סתירה היא דאין שתי נשים מתיחדות עם איש

אחד", עכ"ל. (מיהו נראה דהרשב"א לא סבירא ליה כהאי תירוצא דהתם הביא תירוץ אחר וסיים בתירוץ נוסף של הרמב"ן וכתב עליו "ויפה תירץ", אלמא הסכים להרמב"ן. והרי הרמב"ן לא קיבל את התירוץ הנ"ל שהביא הרשב"א בתחילה דכתב עליו "ואינו כלום"). וכן כתב המאירי (נדה שם) את התירוץ הנ"ל בין כמה מתירוציו וכתב כן בשם גדולי הדור. והנה כתירוץ זה תירצו התוס' רא"ש (קידושין עג:) ובתוס' רבינו שמואל ב"ר יצחק (שיטת הקדמונים קידושין שם) והר"ן (נדה ה:), וכן הריטב"א (נדה שם) הביא ב' תירוצים והסכים לתירוץ זה, עיי"ש.

והנה מהסוגיא ומהתירוץ הנ"ל כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס' קנב) להקשות על החות יאיר והחכ"א (שהבאתי לעיל בהערה 52) שכתבו שיחוד עם שתי נשים הוי רק מדרבנן, דמוכח מהכא דהוי דאורייתא וז"ל "ואף שבתשובת חות יאיר והבינת אדם כתבו דגם עם ב' נשים אסור רק מדרבנן, כבר כתבתי בתשובה א' זה כמה שנים שנעלם מהם דברי הרשב"א וחידושי הר"ן ריש נדה שכתבו דבנשים הוי ספק טומאה ברשות היחיד דדין ספק טומאה ברשות היחיד מסוטה ילפינן דהיכי דאיכא איסור סתירה מיקרי רשות היחיד ובנשים אפילו הרבה אסור ועיין מל"מ פט"ז מאה"ט שרמז לדברי רשב"א הנ"ל ולא הביא טעמו אבל ברשב"א מבואר שם כמ"ש ומוכח דהוי מהתורה. ונהי שדעת התוס' בנדה ב' וסוטה כח' דגם בנשים הוי רה"ר י"ל דס"ל כרש"י וסמ"ג דבשלשה נשים שרי להסתתר אבל בנשים [נראה דצ"ל ב' נשים] לכ"ע הוי רשות היחיד. וגם אם לדעת התוס' גם בשנים שרי מהתורה אבל עכ"פ לשיטת רשב"א ור"ן כן הוא", עכ"ל לנ"ד.

והנה למד דהא בהא תליא, היכא דאסור יחוד מדין תורה אזי הוי סתירה ומיקרי רשות היחיד. וכיון שאסור להתיחד עם נשים הרבה, הוי סתירה ומיקרי רשות היחיד וכנ"ל. וא"כ מוכח שיחוד עם נשים הרבה הוי דאורייתא. ותחילה יש לציין מש"כ דהתוס' חולקים ומחשיבים כן כרשות הרבים, סבירא להו כרש"י וסמ"ג דאיש מתיחד עם ג' נשים, יש להעיר דהא התוס' בקידושין חלקו על שיטת רש"י. מיהו מהא לא קשיא דאין להקשות מתוס' בהאי מסכתא על תוס' ממסכתא אחריתי (עיין להמהרש"ל בהקדמתו לב"ק וע"ע ביד מלאכי כללי התוס' אות כ וכה"ח ס' צט ס"ק יג). מיהו כ"ז דוקא דמוכח דסתרי אהדדי אבל לעשות סתירה בחינם למה לן.

ומש"כ שכן דעת הרשב"א, צ"ל כוונתו לתירוץ שהרשב"א הביא אך לרשב"א גופא לא סבירא ליה האי תירוצא וכמ"ש לעיל דהסכים להרמב"ן. וכן במשנה למלך (הל' אבות הטומאה פט"ז) דכתב האי טעמא בשם הרשב"א יש לפרש כדאמרן. ועוד דהרשב"א בתשובה (ח"א ס' אלף קעח) גופא סובר כשיטת רש"י דאיש מתיחד עם ג' נשים ויותר.

ועוד יש להעיר דהא מהרשב"א בתשובה הנ"ל מדוקדק איפכא, והיינו שיחוד האסור מדאורייתא הוא רק באיש אחד ואשה אחת וכמ"ש לעיל (תחילת הערה 52), ואי נימא דכן דעת הרשב"א, נמצא הרשב"א סותר עצמו אלא ודאי דלא סובר כן הרשב"א. (וכשיש סתירה בדברי הרשב"א בין התשובות לחידושים, כתב החיד"א בברכי יוסף יור"ד ס' קצח דלכ"ע התשובות עיקר. וכן הסכים בשו"ת רעק"א תנינא ס' לו וע"ע בשדי חמד כללי הפוסקים ס' י אות ב. מיהו בנ"ד זה רק דיוק בדברי הרשב"א, ויש לעיין). וכעת מצאתי לתלמיד הרב מלאדי (בעל הש"ע רבי זלמן) בשו"ת דברי נחמיה (ס' מד) דכתב דהרשב"א מסכים לתירוץ הרמב"ן מדהביא דעתו באחרונה, עיי"ש. והוא כדאמרן.

והנה אע"פ דיש דקדוק מהרשב"א בתשובה דאינו אסור אלא מדרבנן וכנ"ל, וכן אפשר דסוברים התוס' וכמ"ש המהרש"ם בסוף דבריו, עכ"פ מהנך ראשונים דלעיל, התוס' רא"ש ותוס' רבינו שמואל ב"ר יצחק והר"ן והריטב"א, ראייתו של המהרש"ם קמה וגם ניצבה. מיהו מצאתי למהרש"ם (ח"ד ס' ס' לג) דהשואל שם כתב לתמוה על פסק מה והעיר דיחוד עם ב' אנשים הוי רק דרבנן, והמהרש"ם לא רק שלא חלק על דבריו אלא כתב לו דיפה העיר, עיי"ש. ואפשר דיש לחלק בין הרבה נשים דהוי דאורייתא לבין הרבה אנשים דמודה דהוי דרבנן. מיהו המהר"י נבון בשו"ת נחפה בכסף (אבהע"ז ח"ב ס' יא) למד מהנך ראשונים דה"ה להרבה אנשים, ויש להתישב בזה.

ומצינו אופנים דאמרינן דאין בהם איסור יחוד ואפ"ה איסור סתירה איכא וכמבואר לקמן (פ"ח סע' ל הערה 92) גבי קינא לה בעלה ונסתרה בפ"פ, דהחת"ס והנצי"ב בספרו מרומי שדה ועוד, סוברים דאיסור יחוד ליכא ואיסור סתירה איכא, עיי"ש. וכן לקמן (פ"ט סע' כז) גבי קינא לה ונסתרה כשבעלה בעיר וכנ"ל, עיי"ש. וע"פ הסברא הלזו ראיתי בספר פתח הבית (פ"א סע' ג) דהביא את המהרש"ם הנ"ל ודחה ראייתו. והסכים לו בספר דברי סופרים (עמק דבר אות ט) וכתב תמצית דבריו של פתח הבית הנ"ל, דהנה באיסור יחוד חיישינן שהיחוד יגרום לעורר את העבירה, משא"כ בסתירה דכל שהמקום ראוי לעבירה אסור. ובפ"פ או כשבעלה בעיר אע"פ שהמקום ראוי לעבירה, מ"מ לא אסרו יחוד כיון דאין חשש שיתעוררו לעבירה ממצב יחוד כזה אך סתירה כן שייך שם. והשתא לפ"ז היכא דמצינו דאסרו יחוד מדרבנן, זה מוכיח על המציאות דיש שם חשש להתעוררות עבירה והמקום ראוי לביאה, וא"כ שייך שם איסור סתירה. וביאר דזה כוונת אותם ראשונים דלמדו מיחוד לסתירה, דכיון דאיש לא מתיחד עם נשים הרבה, אפי' דהאיסור מדרבנן בלבד, זה מוכיח דיש שם סתירה וכנ"ל. וכעת ראיתי גם בנטעי גבריאל (פי"ז סע' א) דדחה דברי המהרש"ם הנ"ל ע"פ מש"כ ההפלאה (קונ"א ס' קטו ס"ק יא)

דאיסור סתירה לא חייב שיהיה באופן של יחוד האסור מן התורה, דהא קיי"ל בעלה בעיר אין בו יחוד ואפ"ה סתירה איכא. ולפ"ז כתב הנטעי גבריאל לפרש כנ"ל בדברי הראשונים, עיי"ש. ודבריו תואמים לפתח הבית הנ"ל.

והאמת נתנה להאמר דיש קצת דוחק בדבריהם, דהיה להראשונים הנ"ל לבאר דהוי יחוד האסור מדרבנן בלבד וכו'. מ"מ מצאתי לתלמיד הגאון מלאדי בעל ש"ע רבי זלמן בשו"ת דברי נחמיה (ס' מד) דכתב על שיטת הראשונים הנ"ל בזה"ל "דלדידהו תלוי הכל במה דהוי יחוד של איסור. א"כ בלילה דנראה דאיכא איסור יחוד עכ"פ אפילו ברשות הרבים וכ"ש בדרך כנד"ד דתלמוד ערוך הוא בקדושין (דף פא רע"א) דאיכא איסור יחוד אפילו ביום, ודאי נאסרת ע"י קינוי וסתירה כזו ליש מפרשים הנ"ל", עכ"ל. וכוונתו דיחוד עם ב' אנשים אסור כאשר זה בדרך עד דאיכא תלתא, וא"כ הוי סתירה אפי' ברשות הרבים, דהא איסור סתירה תליא באיסור יחוד. והנה הדבר פשוט דיחוד עם שני כשרים בדרך הוא רק מדרבנן דחיישינן שמא יצטרך חד מנייהו לצאת לצרכיו וישאר אחד עם הערווה וכמבואר לקמן (פ"ד סע' יז הערה 47 ועיי"ש דנראה דאפי' אינו יחוד אלא גזרה דרבנן) ואפ"ה למד דהוי סתירה. וא"כ זה כדברי פתח הבית והנטעי גבריאל הנ"ל. וכעת מצאתי למהר"י נבון רבו של החיד"א בשו"ת נחפה בכסף (אבהע"ז ח"ב ס' יא) דהביא את שיטת הראשונים הנ"ל דהרבה נשים כחד דמיין כיון דאסור להתיחד עמהן ולכן הוי רשות היחיד ומיקרי מקום סתירה, ואילו עם אנשים אינו מקום סתירה כיון דשרי להתיחד עמהם, והוסיף שם דדוקא עם ב' כשרים אבל עם פרוצים או גוים כיון דאסור להתיחד עמהם הוי דומיא דנשים וכנ"ל, עיי"ש. והנה יחוד עם גוים לכאורה הוי איסור דרבנן ואפ"ה מיקרי מקום סתירה. מיהו אין זה ברור כ"כ דהוי איסור דרבנן, ובפרט דמיירי בא"א דהרבה ראשונים סוברים דהוי דאורייתא וכמבואר לעיל (פ"א סע' ט).

ונ"מ, האם ביותר מאיש אחד ואשה אחת אסור מהתורה או מדרבנן, מלבד כשיש ספק יחוד, דאזלינן לקולא כדין כל ספיקא דרבנן לקולא (כדלקמן סע' כא) יש נ"מ נוספת, הנה בשו"ת עזרת כהן (ס' לא) נשאל אודות אדם ירא שמים ואדם שאינו שומר תומ"צ שמצאו עצמם בדירה ביחוד עם אשה אחת ונשאל האם הת"ח צריך להציל עצמו מן היחוד ולצאת מהבית, ודן לפי החכ"א לעיל שעם יותר מאיש אחד הוי איסור דרבנן, ואם הת"ח יפרוש אזי יגרום לחברו ולאשה לעבור על איסור דאורייתא, עיי"ש שפלפל בדין האם אומרים לאדם לעבור איסור קל כדי להציל את חברו מאיסור חמור, ולבסוף כתב שאם קרוב לודאי שאם יפרוש, יעברו על יחוד דאורייתא, אפשר שע"י פרישתו גורם ללפני עיור לא תתן מכשול, דהוי איסור דאורייתא, ועדיף שישאר, כיון שע"י שנשאר

הוי כעין שב ואל תעשה, ואילו כשפורש, עובר על איסור תורה של לפני עיור בקום עשה, עיי"ש. והנה לפי הפוסקים דסוברים דאפי' יותר מאיש אחד ואשה אחת הוי איסור תורה, פשיטא דבכל גוונא יצא ויציל עצמו, דאינו מועיל מאומה שנשאר. .

כ. **י''א שאף באלו שאיסור יחוד עמהן הינו מהתורה, זה דוקא יחוד באופן קבע דהיינו** דרך דירה. ועיין לקמן (פ"ב סע' ט) גדר של עראי. . **אבל יחוד באופן עראי אינו אסור אלא מדרבנן צפנת** פענח (הל' איסו"ב פכ"א ה"ד). .

וי''א שאין הבדל בין יחוד עראי ליחוד קבע ואסור מהתורה וכן הלכה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות א) כתב שמשמעות כל הפוסקים דלא כצפנת פענח (שהובא בהערה הקודמת) ואין הבדל בין יחוד קבע ליחוד עראי, עיי"ש. ובשו"ת פאת שדך (ס' קמח) כתב תחילה כצפנת פענח הנ"ל אלא שהוסיף שלא משמע כן מסתימות הפוסקים, עיי"ש. .

כא. **כאשר יש ספק יחוד, הן מחמת מציאות והן מחמת מחלוקת פוסקים, בספק יחוד דאורייתא, אזלינן לחומרא אזלינן** לחומרא כדין כל ספק דאורייתא דאזלינן לחומרא. וכן מבואר באג"מ (ח"ד ס' סה' אות יב') נתיבות לשבת (ס' כב' סע' א') דבר הלכה (ס' טו' סע' א').

ולרמב"ם דסובר דספק דאורייתא לחומרא הוי מדרבנן (הל' ט"מ פ"ט הי"ב, הל' אבות טומאה ריש פרק טז'), הכא נמי בספק יחוד דאורייתא אסור מדרבנן, ולחינוך (מצווה רעג') דסובר דספק דאורייתא לחומרא אסור מהתורה הכא נמי בספק איסור יחוד דאורייתא אסור מן התורה. ועיין ברשב"א (קידושין עג.) ובשדי חמד (מערכה סמ"ך כלל ט') ובשו"ת אור לי (ס' לא' אות נא') ואכמ"ל. . **ובספק יחוד דרבנן, אזלינן לקולא נתיבות** לשבת (ס' כב סע' א) דבר הלכה (ס' טו סע א) וקונטרס גן נעול (הובא בשו"ת ויען דוד ס' קפו) ע"פ נתיבות לשבת הנ"ל, ובית משה (שם ס"ק יד) ומראה הפנים (שם ס"ק יג'). ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"א) שדן לגבי שיטת הרמב"ם האם היא דאורייתא או דברי קבלה, וכתב שאם זה דברי קבלה יש לדון להקל בספק יחוד, עיי"ש. וכן בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) כתב שבמחלוקת פוסקים ביחוד דרבנן יש לסמוך על המתירים. וכ"כ בשו"ת דובב מישרים (ס' ה). וכן משמע בשו"ת אמרי כהן (ס' כו).

וכן עיין כנסת הגדולה (הגב"י ס' כב אות ח) שדן לגבי הדין האם מותר לרווק ללמד תינוקות מהא דמתגרה בנשים, ויש בזה מחלוקת ראשונים (עיין רמב"ם הל' איסו"ב

פכ"ב הי"ג, וש"ע ס' כב סע' כ) וכתב עלה בשם מהר"א די בוטון ז"ל, (בעל שו"ת לחם רב והוא בס' ד) כיון דהמחלוקת בדרבנן, יש להקל, עיי"ש. ואפי' שזה ספק דרבנן באיסור חמור כעריות (וזה לא כמש"כ בשו"ת שבט הלוי, לקמן בהערה הבאה), ולפ"ז נראה שה"ה בספק יחוד דרבנן דאזלינן לקולא. אך העירוני בזה"ל "אינו מוכרח דשאני יחוד דעיקרו דאורייתא ולכל הפחות אסמכתא איכא, יש מקום להחמיר בספיקו כמבואר בסמוך, וא"כ אין ראיה מהכנה"ג להקל בזה", עכ"ל. ודפח"ח. ועיין אג"מ (ח"ד ס' סה אות יב) שכתב דבספק יחוד מדרבנן אזלינן לקולא, אלא שבס' סד' כתב שבספק יחוד במציאות אפי' בדרבנן אזלינן לחומרא כמו שיבואר בהערה הבאה. . **ויש מחמירים גם בספק יחוד דרבנן בשו"ת** שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות א, ס' רה אות א) כתב להוכיח מהפרישה שספק דרבנן בכה"ג אזלינן לחומרא. וכתב שכיון שיחוד עריות חמור, החמירו בספיקו, וכמו לגבי איסורי שבת בכמה דוכתי שהחמירו אפי' בדרבנן, עיי"ש. וסיים דאפי' דיש מתירין ומקילין בזה, מ"מ הכא באיסור יחוד החמור עלינו, יש לנהוג כדעת המחמירין. וכן פסק בשו"ת ויען דוד (אבהע"ז ס' קפו'). ועיין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סד') שכתב שבספק יחוד במציאות, אפי' בדרבנן אזלינן לחומרא, עיי"ש. ועיין בערך שי (ס' כב סע' ט).

וכעת מצאתי תנא דמסייע לשיטה זו. הנה התוס' רא"ש (קידושין פא:) לאחר שהביא דעת שמואל בגמ' דסובר שאסור להתיחד עם כל העריות כולל אמו ובתו ואפי' עם בהמה, ואע"פ שמודה שמואל לתנא דמתניתין שהתורה התירה יחוד עם אמו ובתו, מ"מ שמואל מחמיר מדרבנן, וסיים התוס' רא"ש בזה"ל "וצ"ע אם הלכה כשמואל ולא כתנא דמתניתין. ואין להתיר משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל, משום דיחוד דאורייתא הוא וכו'", עכ"ל. והנה הא דסיים שיחוד דאורייתא, אין כוונתו שיחוד עם אמו ובתו הוי דאורייתא, דהא שמואל מודה לתנא דמתניתין דהתורה התירה יחוד עמהן אלא שהחמיר מדרבנן, אלא כוונת התוס' רא"ש דיחוד עיקרו דאורייתא, ולכן אין להקל בספיקו ואפי' בדרבנן שבו. ושו"ר שכלשון התוס' רא"ש כתב גם בתוס' רבינו שמואל בר' יצחק (הובא בפירוש הקדמונים על מס' קידושין שם). עכ"פ למדת שספק ביחוד, לא אמרינן ספיקא דרבנן ולקולא כיון שעיקרו דאורייתא.

ולכאורה אפשר לחלק דרק בהכרעת הראשונים בין חכמי הגמ', בהא לא מכריעין ע"פ ספיקא דרבנן ולקולא כיון דיש כללי פסיקא בש"ס. אבל לאחר דנפסק כמאן הלכתא בש"ס, רק שיש מחלוקת פוסקים בדין מסויים, שפיר אמרינן ספיקא דרבנן ולקולא. והגר"י רצאבי שליט"א אכן הסכים שיש לחלק כנ"ל. אלא דקשה, דאפי' אם החילוק

הנ"ל נכון, מיהו בנ"ד לא אתיא שפיר, דא"כ מדוע הדגיש התוס' רא"ש דלא פסקינן כשמואל כיון שיחוד עיקרו דאורייתא, ומשמע שאם יחוד עיקרו דרבנן, אכן היינו מכריעים כשמואל משום שבדרבנן הלך אחר המיקל, והרי רצינו לחלק דלא מכריעים כן בש"ס, וצ"ע.

ותדע שדין זה דלא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא היכא שעיקרו דאורייתא, אינו פשוט כ"כ ותלוי באשלי רברבי, ואף בדעת הרא"ש מצינו לכאורה סתירה. הנה המשנה למלך (בכורות פ"ד ה"א) נסתפק בזה והוכיח מהרמב"ם דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא אפי' בדבר שעיקרו דאורייתא. והר"י אלגאזי בספר ארעא דרבנן (מערכת ס' אות תנב) כתב שהרב יצחק ערוך סייע למשנה למלך מהרא"ש במסכת פסחים, עיי"ש. (וזה סותר למש"כ הרא"ש בתוס' רא"ש הנ"ל). מיהו הארעא דרבנן בקהלת יעקב (תוספת דרבנן אות רל) כתב שהמהרשד"ם סובר דמילתא דרבנן שיש לו עיקר מהתורה, לא אמרינן בספיקו לקולא, והוסיף שכן סובר המאור. וכעת מצאתי שהר"י אלגאזי הנ"ל האריך בזה בהקדמה לספרו (ד"ה דבר) והביא דעת המשנה למלך הנ"ל והעיר עליו דמהרמב"ם מוכח שאם יש לו עיקר מהתורה לא אמרינן לקולא, ולפ"ז תמה על הכ"מ (הל' מעשר פ"ג ה"ב) שכתב שהרמב"ם שפיר העלה לקולא בנידון שם ולא חשש לדעת הרשב"א, דכיון דתרומה בזמן הזה דרבנן, הוי ליה ספיקא דרבנן ולקולא, עיי"ש. עכ"פ חזינן דדבר זה תלוי במחלוקת גדולה, ועוד ראינו שדעת מרן בכ"מ להקל בזה. .

כב. יחוד הוא דוקא בשיעור זמן ביאה **ושיעור** זה מבואר במרן ש"ע בהל' קינוי וסתירה (אבהע"ז ס' קעח' סע' ד') שזמן טומאה הינו כדי לצלות ביצה וגמיעתה, עיי"ש. וכן פסק הרמב"ם (הל' סוטה פ"א ה"ב) והסמ"ג (עשין כו') ועוד. וזוהי דעת ר"ע במס' סוטה (ד.) עיי"ש.

והנה אף דבהלכות יחוד לא מבואר שיעור, לא בש"ס ולא בראשונים, מ"מ כיון דטעם האיסור הוא שמא יבוא על הערווה, מסתבר שאסור דוקא בכדי שיעור ביאה. וכ"כ האמרי אש (אבהע"ז ס' קז) וכך פסק הדבר הלכה (ס' טו סע' ב) ע"פ האמרי אש הנ"ל. ונראה שאף מהיש"ש (כתובות פ"ב ס' נג) מוכח שיש שיעור לאיסור יחוד, דהנה הסוגיא דהתם גבי יחד לה בית בחצרו (עיין בהערה הבאה) דנקט היש"ש על הא דאמרינן דבניה יכנסו לפניה לחצר משום יחוד וז"ל "ואע"פ שאין יחוד בחצר, בפרט באותה שעה פורטא שהיא נכנסת תחילה, אלא חומרא ופרישות עביד אנפשיה", עכ"ל. והנה מדהחשיב כגריעותא דהוי שעה פורטא, ש"מ דיש שיעור לאיסור יחוד, דאם לא כן, אין כאן גריעותא כלל דהוי שעה פורטא דהא ליחוד ליכא שיעור, ודו"ק.

וכן מוכח מכל הפוסקים שדנו האם יש לאסור יחוד בח"ש דסוברים דיש ליחוד שיעור והבאתים לקמן (פ"ב סע' א) ובכללם המהרי"ל דיסקין, ובשו"ת האג"מ (ח"ד ס' סה אות טז) והגרש"ז אויערבאך בהסכמתו לספר דבר הלכה (וכן בספרו מנחת שלמה ח"א ס' צא אות כב) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד, ועיין ס' צה, צו, צז) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכד). והגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"ג ס' קפז). והגר"ש בעדני שליט"א ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פכ"ב אות ב) ועוד, עיי"ש.

וכעת ראיתי דלכאורה אפשר להוכיח דיחוד הוא דוקא בשיעור ביאה. דהנה קיי"ל דאין אשה נאסרת על בעלה ביחוד כדאיתא בגמ' קידושין (פא.), וכתבו הרמב"ם בפירוש המשניות והמאירי דאין האשה נאסרת ביחוד אא"כ קדם לו הקינוי וכמבואר בגמ' מס' סוטה וכו', עיי"ש. והנה אם איתא דיחוד אסור בכל שהוא, בלא שיעור ביאה, א"כ היה להם לומר דאין האשה נאסרת אא"כ קדם הקינוי ובנוסף התיחדו שיעור ביאה, דהא אשה שנסתרה בלא שיעור ביאה אינה נאסרת. אך אי נימא דאין יחוד בלא שיעור ביאה, מובן דכתבו דאם קינא לה תאסר עליו דהא יש כאן שיעור ביאה. ויש לדחות דיחוד אסור בכל שהוא, וכ"ש דיחוד אסור כשיש שיעור ביאה. ופשט הגמ' דאמרינן דאין האשה נאסרת על בעלה ביחוד, במאי עסקינן, אי ביחוד בלא שיעור ביאה, פשיטא. אלא ע"כ מיירי ביחוד דיש בו שיעור ביאה. וא"כ שפיר אמרינן דלא נאסרת אא"כ קדם קינוי, ודו"ק.

וניהדר לנידון שיעור ביאה, הנה בירושלמי סוטה (פ"א ה"ב) מבואר שהשיעור של סתירה הוא מלבד זמן התרת סינר, עיי"ש. והובא בתוס' (סוטה ד.). ולפ"ז צריך להוסיף זמן של התרת סינר, ובאג"מ (ח"ד ס' סה אות כב') כתב שצריך להוסיף גם שיעור לבישת סינר, עיי"ש. וגם המאירי (סוטה ד.) כתב שצריך שיעור נוסף של "הכנת האשה לביאה", עיי"ש. וכך פסק בערוך השלחן (ס' קעח סע' ד) ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד והלאה).

מיהו הרמב"ם (הל' סוטה פ"א ה"ב) והסמ"ג (עשין כו) ומרן ש"ע (ס' קעח סע' ד) והלבוש (ס' קעח סע' ד) ובשו"ת לחם רב (ס' כז) נקטו להלכה שזמן טומאה הינו צלית ביצה וגמיעתה, ולא כתבו שצריך שיעור נוסף של התרת סינר ולבישת סינר.

מיהו בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות כב) ובשו"ת חלקת יעקב (ס' סה אות א) כתבו שצריך להוסיף זמן ריצוי האשה לעבירה שהרי שיעור צלית ביצה וגמיעתה, הוא דוקא לגבי סוטה שנסתרה, והתם לא בעי שיעור ריצוי, כיון שהתרצתה לו קודם לכן, כמבואר ברש"י (סוטה שם ד"ה "קמ"ל") אך ביחוד שנמצא עם אשה זרה, צריך להוסיף זמן

ריצוי (אא"כ גס בה, והכל לפי הענין). וכתב האג"מ (שם), שאפי' נשים פרוצות, או נשים נכריות, אינן מזנות לכל אחד, וצריך להוסיף זמן ריצוי, ואפילו קדשה המזומנת לכך צריך זמן נוסף של השוואת שכר ביאה (אא"כ השתוו לפני כן, והכל לפי הענין). וסיים האג"מ, דאין לדבר זה שיעור זמן קבוע, דכל אשה רוח אחרת עמה, עיי"ש. והא דהרמב"ם והסמ"ג וש"ע והלבוש (לעיל) לא כתבו זמן ריצוי, אפשר כיון שהתם מיירי בסוטה, שהתרצתה לו לפני כן, אבל ביחוד נראה שיסכימו דבעי שיעור ריצוי.

ואף שדבריהם מסתברים להלכה שצריך זמן מה נוסף לריצוי, מ"מ האג"מ בעצמו סיים שלדבר זה אין שיעור, א"כ לכאורה יש להחמיר לאסור בכל שהוא בנוסף לשיעור צלית ביצה וגמיעתה (וכיו"ב מצינו לגבי שהיה בשחיטת בהמה ועוף, שנחלקו בשיעור שהיה, כמבואר ביו"ד ס' כג, וכתב הב"ח, שכיון שאין אנו בקיאים בשיעורים, אסור בכל שהוא, וכן הוא בהגהות הגר"א ס"ק ז שביאר שכן הוא דעת הרמ"א שם) לפיכך להלכה אסור בשיעור טומאה וכל שהוא.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צז אות ו, ז) שכתב ששיעור זה הוא לרוב בנ"א, שזמן ביאה לרוב בנ"א הוא צלית ביצה וגמיעתה. אך בעל נפש, היודע שזמן ביאתו מהר יותר מרוב בנ"א, אסור לו להתייחד אפי' בפחות משיעור צלית ביצה וגמיעתה, אלא בשיעור מועט מזמן ביאתו שלו. ואילו אדם היודע שזמן ביאתו ארוך יותר מרוב בנ"א, אין לו להקל להתייחד יותר משיעור צלית ביצה וגמיעתה, שזהו שיעור של רוב בנ"א, עיי"ש. ,

וי"א שאין שיעור זמן לאיסור יחוד, ואסור אפילו רגע כיון דלא מפורש שיעור ליחוד, אזי אסור אפי' רגע. ואף שכתבו הטעם, שזהו שמא יגלה ערווה, מ"מ לא היה לכל הראשונים והפוסקים להשמיט, ובפרט אי נימא דיחוד הוי איסור עצמי אתיא שפיר. וכן דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (שמעתי מתלמידיו, הרה"ג דוד פנירי והרה"ג נתן בן סניור והרה"ג שמואל משה תורג'מן) שיחוד אסור אפי' רגע ולא מדין חצי שיעור.

וכן משמע בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפב), והוסיף שם, שאם מתייחד עם אשה, וישנם גדרי יחוד, אסור אפי' פחות מזמן ביאה, ולא מדין ח"ש האסור מהתורה, אלא מדין קירבה דעריות, כמבואר ברמב"ם שקירבה דעריות אסור אפי' לחיבוק ונישוק, מיהו כתב שם דזהו דוקא במקום שיכולים לשהות כשיעור, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' ע) דלא יתכן שהפוסקים סתמו בהלכות יחוד ויסמכו על השיעור המבואר בהלכות סוטה, ורצה לבאר שכן דעת הראשונים, עיי"ש באורך. והנה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צה) כתב בשם הרב יצחק מאיר כהן שסובר שאין ליתן שיעור לאיסור יחוד, ואסור

אפי' רגע. וכן כתב בספר דברי חכמים (פ"ג הערה יח) בשם הגר"י ברכה, שכיון שלא מבואר בש"ס ופוסקים שיעור יחוד, אסור אפי' רגע, עיי"ש.

והנה בשו"ת המהר"י וויל (ס' נה) נשאל מאיש שהכניס לביתו אשה ובנה וכתב שיש בזה איסור יחוד שהרי א"א שהבן ישאר תמיד עם האמא והרי אמרו בגמ' (קידושין פא.) דבדרך דבעי תלתא, שמא יצטרך אחד מהם להשתין ונמצא השני מתיחד עם הערוה, הרי שיש איסור יחוד בזמן מועט וכ"ש שהבן פעמים שוהה הרבה חוץ לבית, עיי"ש. ובפשטות הרי זמן זה שיוצא להשתין הוא מועט מזמן ביאה, ומוכח דסובר דאין צריך שיעור ביאה באיסור יחוד. מיהו אינו מוכרח, ואפשר דסובר דשיעור יחוד הוא לדוגמא כדקה וחצי או שתי דקות וכדו' ושפיר יש בזה שיעור יחוד, ובפרט לשיטת הדבר הלכה (הובא בסעיף הבא הערה 65) שסובר שזמן זה הינו 35 שניות, אזי זמן זה יותר מזמן ביאה. ולא הדגיש דהוא שיעור מועט אלא ללמד כ"ש לנידון השאלה.

ועל עיקר ראייתו מהא דיוצא להשתין עיין רש"י שגרס "לנקביו" ולא גרס להשתין. וכן הוא ברש"י ע"ז (כה: ד"ה "אלא בתלתא") וכך היא הגירסא במס' סוטה (ז.) וכן הוא בב"י (ס' כב') ובב"ש (שם ס"ק ט') ובבה"ט (שם ס"ק ז) ועוד. וכתב בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שלנקביו היינו צרכים גדולים, עיי"ש. ולפ"ז אין ראיה להמהר"י וויל לאסור יחוד בזמן מועט. מיהו הרמ"ה (קידושין שם) ורבינו ירוחם (נתיב כג ח"א) והרא"ש (ס' כא') והיש"ש (ס' כא) גרסו "להשתין", ולפ"ז שפיר הוכיח מהר"י וויל כנ"ל.

ולכאורה מהב"ש (ס' כב ס"ק ט) משמע שאיסור יחוד הינו בזמן מועט מכדי צלית ביצה וגמיעתה וז"ל "ובלילה אסורים להתייחד משום דחיישינן שמא ישן א' מהם, וישאר השני עמה. ואע"ג דאפשר לו להקיץ את חברו, מ"מ בינו לבינו מתייחד עמה" עכ"ל. ומשמע מדבריו דאפי' אדם כשר, דמתכוין להעיר את חברו אסור, כיון שנמצא מתייחד עמה בינתיים, והרי להקיץ את חברו אפשרי תוך זמן מועט מכדי טומאה. ואף שיש לדחות ולומר שהב"ש אסר יחוד אפי' זמן מועט, מדין ח"ש (כדלקמן פ"ב סע' א), וכן ראיתי שהסבירו הגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות (ח"ג ס' קפז), מיהו זה קצת דוחק, דא"כ היה לו לפרש שהאיסור הינו מדין ח"ש. אך עדיין אינו מוכרח דסובר דאין שיעור ליחוד, ואפשר דכוונתו דעד שיעיר את חבירו יעבור שיעור יחוד, דפעמים לא שם לב מיד שחבירו נרדם, או פעמים שחבירו שקע בשינה ואינו מתעורר מיד או פעמים מורה היתר לעצמו ואומר שיקיץ אותו תיכף שיסיים עיסוקיו ובנתיים עובר שיעור יחוד, ודוחק וצ"ע.

ועיין בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שרצה לסייע לרש"י בדין בעלה בעיר מהגמ' בתענית, ושם מוכח שיש יחוד אפי' רגע קטן. ואין לומר שאסר מדין ח"ש, שהרי אינו ראוי להגיע לשיעור שלם, וא"כ מוכח שסובר שיחוד אסור אפי' רגע קט. אא"כ נפרש שהרד"ל סובר שח"ש אסור אפי' שאינו ראוי להצטרף, וכמו שכתבתי לקמן (פ"ב סע' א הערה 3 ד"ה ועיין), מיהו כבר כתבנו להעיר על דבריו לקמן (פ"ט הערה 5 ד"ה וראיות), עיי"ש.

והנה בגמ' בכתובות (כז:) איתא לגבי אשת כהן שאסרוה לבעלה כיון דחוששין שנאנסה, ומבואר שאם יחד לה בית בחצרו, כשהיא יוצאת מהחצר, יוצאה בראש בניה וכשהיא נכנסת לחצר, נכנסת אחר בניה, ופרש"י (ד"ה "יוצאה בראש בניה") וז"ל "שיהו הבנים עמהם שלא יתייחדו" עכ"ל. וכן הוא בתוס' רי"ד ובר"ן, רמב"ן, רשב"א (שם). ולכאורה מכאן ראיה שיש איסור יחוד אפי' בזמן מועט, שהרי אפי' אם תכנס לפני בניה, הרי בניה יכנסו תיכף אחריה, ואין כאן שיעור טומאה א"כ מדוע חששו ליחוד. וראיתי ביש"ש (כתובות פ"ב ס' נג) שכתב שזה חומרא וחסידות, כיון שאין יחוד בחצר ובפרט בזמן מועט כזה. וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד אות ד) כתב לדחות ודייק מהשיטה מקובצת שזהו רק חומרא וחסידות, ועיי"ש שכתב דחיה נוספת.

ולענ"ד פשט לשון הראשונים אינו כן, שנקטו "שלא יתייחדו" ומשמע שלא יהיו באיסור יחוד ולא חומרא בעלמא. אלא שראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ב אות ב) שכתב שאפשר שחששו שהבנים יתעכבו בחוץ, עיי"ש. ולענ"ד זה דוחק. מ"מ יש לעיין בדבר, שהרי פתח החצר אינו נעול, א"כ הוי כפ"פ ואין כלל איסור יחוד, ועיין לקמן (פ"ח סע' ב הערה 5) מה שכתבנו בסוגיא זו, דאפשר שהחמירו עליו טפי ואינו ראיה לעלמא, עיי"ש. **ואע"פ שהלכה כדעה ראשונה, מכל מקום עיין לקמן [פ"ב סע' א] האם יש להחמיר שלא להתיחד אפילו פחות משיעור ביאה מדין חצי שיעור לקמן** (פ"ב סע' א) העלינו שמעיקר הדין מותר להתיחד פחות משיעור טומאה ואין לאסור מדין ח"ש. אך הוספנו שנכון מאוד להחמיר אם מתיחד פחות משיעור טומאה, יחוד האסור מהתורה, באופן שיכול לשהות שיעור טומאה, עיי"ש. .

כג. שיעור זמן ביאה שזהו הזמן שאסור ביחוד ועיין לקמן (פ"ב סע' א) האם יש איסור להתייחד אפי' בפחות משיעור ביאה מדין ח"ש, עיי"ש. **הוא שלש דקות. ועיין בהערה הנה** לגבי שיעור יחוד רבו הדיעות, ואציג אותם בקצרה מהחמור לקל. תחילה עיין בשו"ת ברכות שמים (אבהע"ז ס' לד אות ח) דכתב שאין מי שיכול כיום

לשער שיעור זה במדוייק, עיי"ש. והנה בספר דבר הלכה (בהוספות חדשות ס' טו' ס"ק א) כתב שלפי בעל הלחם רב (ס' כז) מבואר ששיעור ביאה הוא כדי רחיצת ידיים ופנים וקינוחם, וניסה מח"ס דבר הלכה דבר זה מס' פעמים, ומצא שזמן זה הינו 35 שניות, וכן פסק להלכה, עיי"ש.

ואחר המחילה, אינו נראה שישנה הוכחה מדברי הלחם רב הנ"ל ששיעור ביאה הינו כשיעור של רחיצת ידיים ופנים וקינוחם. הנה בתשובת הלחם רב דן לגבי גבר שפרץ לבית גרושתו והתייחד עמה, ואחד העדים, ששמו הר' שבתי נתן העיד על זמן היחוד, וז"ל הלחם רב: "קם הר' שבתי נתן הנזכר על רגליו והעיד כי הר' שלמה המגרש הנזכר, אתמול שבר הפתח כנזכר ונכנס, והפתח נסגר מאליו אחריו ועמד שם כדי שיעור רחיצת פניו וידיו שרחץ הר' שבתי הנזכר וקינחם, ואח"כ יצא ושאלו לו אם היה זה זמן שיעור צלית ביצה וגמיעתה ואמר שבעיניו היה השיעור ההוא וכו'" עכ"ל עיי"ש.

והמעיין בלשון הלחם רב יראה שאין כל ראיה ששיעור צלית ביצה וגמיעתה, שזהו שיעור ביאה הוא כדי רחיצת ידיים ופנים וקינוחם. אלא פשוט שאלו את העד האם הוא חושב כשהוא רחץ ידיים ופנים וקינחם, האם נמשך זה כזמן צלית ביצה וגמיעתה, אך אין זה אומר שסתם רחיצת ידיים ופנים וקינוחם זהו זמן ביאה. שהרי תלוי הדבר כמה מלוכלכות הידיים והפנים, וכן ישנם הרוחצים מהר וישנם לאט והכל לפי טבעו של האדם, לכך שאלוהו האם עשה זאת כשיעור הידוע של צלית ביצה וגמיעתה, ואפשר שזהו אפי' דקה או שתים או יותר, ואכמ"ל. ושוב אתא לידי ספר דברי חכמים (מהדורא שניה בסוף הספר) שהביא הערה מהגר"מ מאזוז שליט"א (ראש ישיבת כסא רחמים) שדחה דברי הדבר הלכה וכתב שאין דיוקו מהלחם רב מסתבר כלל ואי אפשר שצלית ביצה הוי 35 שניות, עיי"ש. ועוד נמשכו לפסוק כן ששיעור יחוד הוא 35 שניות בשו"ת אבני ישפה (ח"ג אבהע"ז ס' קד ענף ג) וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א הובא בחוברת להל' יחוד (להרב זאב בוגרד עמ' 18), וע"ע בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות ח).

בספר תורת היחוד (עמ' כט) הביא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שפחות מדקה ודאי איו בזה איסור ובשעת הדחק אפשר להקל עד דקה וחצי, עיי"ש. וכן בספר עולמו של צדיק (עמ' 122) כתב שהג"ר סלמאן מוצפי זצ"ל ניסה לצלות ביצה וגמיעתה ויצא לו דקה וחצי.

הגר"מ שטרנבוך בספרו אורחות הבית (פי"ד הערה פ) ובספרו ההלכה במשפחה (פרק טו סע' לו הערה 80) כתב דהוי שתי דקות.

בשו"ת להורות נתן (ח"א ס"ס נח) כתב דהוי שלש דקות והסכים לו הגר"מ מאזוז (הובא בסוף ספר דברי חכמים ובספר מצוות הנשים ס' לו סע' יח). וכן העלה בשו"ת דברי דוד (ח"ב אבהע"ז ס' ה) ובילקוט יוסף (קיצור ש"ע הל' יחוד).

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד והלאה) כתב דהוי חמש דקות, והסכים לו בשו"ת באר שרים (ח"ג ס' ב). וע"ע בשו"ת דברי שלום (ח"ג ס' קפח).

ונראה שלדינא אפשר להקל עד שלש דקות, וע"ע להגר"מ מאזוז (שם) שכתב שהסומך על המנחת יצחק שיחוד הינו חמש דקות, אינו משתבש, עיי"ש. .

כד. איסור יחוד הוא בשיעור ביאה אחת דוקא כשמתיחד עם אשה אחת. אבל אם מתיחד עם ב' נשים, איסור יחוד שיעורו ב' ביאות

בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' ע) כתב לדייק משיטת רש"י וסיעתו (ר"ן, תוס' ר"י הזקן) ששיעור יחוד עם ב' נשים הינו כשיעור ב' טומאות. וראייתו, מדכתב רש"י (קידושין פ: ד"ה עם שתי נשים") וז"ל "מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחבירתה שאף היא תעשה כמותה" עכ"ל. ומשמע מכאן שאסור להתייחד עם שתי נשים כיון שאחת לא תירא לזנות כי חברתה תעשה כמותה. ש"מ שאם אין אפשרות שחברתה תזנה ג"כ מחמת חוסר זמן, גם האחת לא תזנה כי תירא מחברתה שתגלה סודה.

וכן נראה שהבין הרא"ש (פ"ד ס' כז) בשיטת רש"י, דהנה רש"י מתיר לאיש רגיל (שאין עסקו עם הנשים) להתייחד עם ג' נשים, והסביר הרא"ש את טעמו של רש"י, דכיון דא"א לו לבעול את כולן, מותר. (וכתב לפני כן טעם נוסף, דכיון שהן הרבה, א"א דלא מגלו אהדדי, עי"ש). ולפ"ז, עם שתי נשים אסור להתייחד כי אפשר לבעול את שתיהן, הא אם א"א לבעול את שתיהן מחמת חוסר זמן, מותר להתייחד עמהן, כיון שאחת לא תזנה, אף השניה לא תזנה כי תפחד שתספר סודה. (ואה"נ אם הן לא יודעות שאין זמן, והוא יודע שיש זמן רק לבעול אחת, אסור לו להתייחד, שהרי האחת תתפתה כי חושבת שיש זמן ואף חברתה תעשה כמותה ואפי' שלפי המציאות אין הדבר כן). וכעת ראיתי שכן סובר הר"י מלוניל (קידושין פא:) שהחיפוי הוא מחמת ששתיהן מזנות, שכתב לגבי יחוד בנוכחות קטנה המבואר בגמ' דשרי כשיודעת טעם ביאה וז"ל "וכיון שיודעת ומכרת בדבר תודיע לכל, ואינה מחפה עליה כדי שתבעל גם היא לו ותחפה גם היא עליה דכיון שאינה מוסרת עצמה לביאה לא תחפה עליה" עכ"ל. וכיו"ב תמצא בלשון המאירי (קידושין שם). וע"ע בלשון הרמ"ה.

ואף שבשו"ת בצל החכמה הנ"ל כתב לבסוף לדחות הבנה זו, כי לא יתכן שהפוסקים הראשונים השמיטו שיעור זה ועוד שהוא משתנה, ועיי"ש עוד נימוקים. מ"מ נראה שאין דבריו מוכרחים. ומה שצידד שם שאיסור יחוד הוא מחמת חשש שיגרום גילוי ערווה פעם אחרת ולא באותה פעם שמתייחדים, אינו מדוקדק, וכמו שהוכחתי מכמה פוסקים, וכמבואר באורך בהקדמה (יסודות ביחוד אות ו), עיי"ש.

לכן אכן נראה כפשוטן של דברים, שלשיטת רש"י וסיעתו, כאשר מתייחד עם שתי נשים, שיעור יחוד הינו כ-ב' טומאות. וכך פסק בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות כב) לגבי יחוד במעלית עם שתי נשים, שאם אין זמן לבעול את השניה, אין איסור יחוד כי מפחדים הם מהאשה השניה שלא יספיק לבעול אותה, עיי"ש.

ועיין בהערה הבאה שכתבנו שכן משמע מהמאירי ואולי עוד ראשונים יסכימו לדין זה, עיי"ש. וכן כתבנו שם בשם האג"מ שאף הרמב"ם ור"ת סוברים כטעמו של רש"י באיסור יחוד עם שתי נשים, ולכן אף לשיטתם בנ"ד השיעור הינו ב' טומאות.

ותדע, שיחוד עם שני אנשים ויותר, באופן שאסור לאשה להתייחד עמהם כגון פרוצים וכדלקמן (פ"ד סע' א), שיעור יחוד לעולם כדי טומאה אחת, כיון שהטעם הוא שאינם בושים זה מזה, א"כ אפי' אם יהיה זמן לביאה אחת אסור, שחוששים שאחד יבעל ליד שאר האנשים ולא יתבייש. ועיין בשו"ת בצל החכמה (שם) מה שכתב בזה, ויש להעיר על דבריו טובא, ואין כאן מקומו.

ולדינא נראה שיש להקל בזה, והיינו שזמן האיסור הינו ב' טומאות, וכמו שפסק האג"מ, כיון שבכה"ג האיסור רק מדרבנן וכדלעיל (סע' ט). **. וי"א שאפילו שמתייחד עם ב' נשים, איסור יחוד הינו בשיעור של ביאה אחת בשו"ת** בצל החכמה (ח"ב ס' ע) כתב לדקדק משיטת הריטב"א שאפי' איש המתייחד עם נשים הרבה, שיעור האיסור הינו כשיעור טומאה אחת. וטעמו, כיון שכתב הריטב"א שטעם האיסור לאיש להתייחד עם שתי נשים הוא כיון שהנשים מחפות זו על זו ואינן מתביישות, ולכן אסר הריטב"א לאיש להתייחד אפי' עם נשים הרבה מהאי טעמא. א"כ אפי' יהיו נשים רבות, חיישינן שיבעל אחת, וכל השאר יחפו עליה, והוסיף שכן הוא דעת התוס' (קידושין פב. ד"ה לא יתייחד) והרא"ש (פ"ד ס' כז) והרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) והש"ע (ס' כב סע' ה), שכיון שכולם אוסרים לאיש להתייחד עם נשים הרבה, ע"כ הם סוברים כטעמו של הריטב"א באיסור יחוד של איש עם ב' נשים, והיינו שהן מחפות זו על זו, דאם איתא שסוברים כטעמו של רש"י וסיעתו, שהאיסור הוא מחמת שיבעל את שתיהן ולכן הן

יחפו, א"כ כשהן הרבה נשים, מותר. שהרי א"א לבעול את כולן, וכמו שאכן שיטת רש"י להתיר יחוד עם הרבה נשים.

ולפני שנדבר על דיוקו מלשון הריטב"א, יש להקדים שכל ההכרחים שכתב בשיטת התוס' והרא"ש והרמב"ם והש"ע, דסוברים כטעמו של הריטב"א מהא דאסרו יחוד עם נשים הרבה, הן אמת דסברא אלימתא היא, דאי סברו כשיטת רש"י בטעם יחוד איש עם שתי נשים, היה להם להתיר יחוד עם הרבה נשים וכדאמרן, ולכן על פניו זה נראה דקדוק מוכרח. אך אחר המחילה הרבה, כנראה שנעלם מעיני קדשו של הבצל חכמה הנ"ל, הנימוקי יוסף (קידושין שם) שכתב להדיא, שטעם האיסור לאיש להתייחד עם שתי נשים הוא כיון שאחת לא תפחד לזנות כי חברתה תעשה כמותה (ונקט לשון רש"י) ואפ"ה סיים, שלפי זה אסור להתייחד אפי' עם הרבה נשים, עיי"ש. והשתא דאתית להכי, אפשר שהתוס' והרא"ש והרמב"ם והש"ע, שאסרו להתייחד עם הרבה נשים לא יסברו כטעמו של הריטב"א, אלא כטעמו של רש"י וכשיטת הנימוקי יוסף, וזה פשוט. וכעת ראיתי שגם מהר"י מלוניל (קידושין פב.) ג"כ מוכח שהחיפוי הוא מחמת גומלין, היינו ששתיהן מזנות והבאתי לשונו לעיל (הערה 66) ואפ"ה אסר יחוד אפי' עם הרבה נשים, והוא כעין הנימו"י הנ"ל.

ובחפשי טעם לשיטת הנימוקי יוסף הנ"ל, מדוע אסור להתייחד עם הרבה נשים, אם אכן טעם האיסור לאיש להתייחד עם שתי נשים הוא כיון שהאחת תזנה כי חברתה תעשה כמותה, והשתא שיש נשים הרבה, הרי א"א לו לבעול את כולן, א"כ אף אחת לא תזנה. ומצאתי בשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"ד ס' סה אות יד) שכתב שהרמב"ם ור"ת סוברים שאסור להתיחד עם הרבה נשים, כיון שיש יחידים שיכולים לבעול הרבה ביאות כזימרי במס' סנהדרין (פב:) וא"כ א"א לקבוע גבול בזה ואסור בכל. ועוד הוסיף שאולי סוברים הרמב"ם ור"ת שנשים יחפו זו על זו אפי' שלא יבעלו וכו', עיי"ש. הנה למדנו מדבריו כמה דברים. חדא, שאין הכרח שהרמב"ם ושאר האוסרים יחוד עם הרבה נשים יסברו כטעמו של הריטב"א אלא כשיטת רש"י וכנ"ל. ועוד למדנו את הסברא שבדבר, שאע"פ שאינו יכול לבעול את כולן, מ"מ אסור לו להתיחד עם הרבה כי יש היכולים לבעול הרבה, ואסרו ולא נתנו גבול. ולפ"ז נאמר שזוהי סברת הנימוקי יוסף הנ"ל. (ועוד מלשונו משמע, שדעתו נוטה שהרמב"ם ור"ת סוברים כרש"י. ואע"פ שבסוף כתב שאפשר להסבירם לפי טעמו של הריטב"א, מ"מ כתב זאת בלשון אולי).

ושמעתי מת"ח גברא רבה, שרצה להסביר את הנמו"י הנ"ל, שכוונתו שעם שתי נשים טעם האיסור כי שתיהן יבעלו ויחפו אהדדי, וטעם זה אכן שייך בנשים הרבה, והיינו

דוקא הרבה שיכול לבעול אבל כשהן הרבה שאינו יכול לבעול אה"נ שרי. (ורש"י פליג אף בכה"ג, ומתיר אפי' שיכול לבעול את כל הנשים שאיתו, כיון שהן הרבה א"א דלא מיגלו, כמ"ש הרא"ש בהסבר רש"י). ותדע שלשיעור יחוד עם שתי נשים לשיטת הנימו"י אין נ"מ בין שני הפירושים, שהשיעור הינו כשיעור ב' טומאות.

ונשוב לדיוקו של הבצל חכמה הנ"ל מלשון הריטב"א, שטעם האיסור לאיש להתייחד עם שתי נשים הוא מחמת שמחפות אהדדי, וחולק על טעמו של רש"י וכנ"ל. (ושו"ר שכן הבינו בדעת הריטב"א בספר דבר הלכה ס' ח ס"ק יב, ובספר דבר סופרים אות נג), ונראה שכן הדברים נוטים, שאכן הריטב"א פליג ארש"י, שהרי הריטב"א הסביר את המשנה שאסור להתייחד עם שתי נשים וכתב וז"ל "מפני שהנשים דעתן קלה עליהן ומחפות זו על זו ולא מכספי אהדדי" עכ"ל. ואם איתא שסובר כשיטת רש"י, א"כ היה לו להשמיע שהאחת לא תירא לזנות כי חברתה תעשה כמותה, ומדלא השמיע חידוש זה, ש"מ שאין זה הטעם כלל, אלא מחמת שדעתן קלה עליהן דרכן לחפות זו על זו, ואפי' שלא שתיהן יזנו.

מיהו העיר לי ת"ח אחד, גברא רבה, שאין זה מוכרח, ונראה שהריטב"א אזיל כשיטת רש"י, חדא, כיון שדרכו של הריטב"א להביא את פירש"י כאשר בא לחלוק, והכא לא הביאו כלל, ועוד מדנקט הריטב"א בלשון "מחפות זו על זו", המשמעות ששתיהן צריכות חיפוי כיון ששתיהן מזנות. דאל"כ היה לו לכתוב "שהאחת לא תירא לזנות כי חברתה תחפה עליה", ע"כ דברי קדשו. ולפי דבריו עולה שאף לפי הריטב"א, שיעור איסור יחוד עם שתי נשים ויותר, הינו בשיעור ב' טומאות, וכמש"כ בדעת רש"י בהערה הקודמת. (והא דאסר להתייחד אפי' עם נשים הרבה, הטעם כמו שביארנו בנימוקי יוסף לעיל).

ויש קצת ליתן טעם לדבריו, שהנה כתב החיד"א בספרו שם גדולים (גדולים אות י' ס"ק קכח) על הנימוקי יוסף וז"ל "הרב הנימוקי מזכיר הריטב"א תדיר. ויש מי שכתב דרוב מ"ש הנימוקי סתם, הוא מהריטב"א", עכ"ל. ולפ"ז ניחא להשוות בין הריטב"א והנימוקי יוסף. מיהו פשוט דאין זה מכריע כלל.

ומצאתי בספר שער היחוד (בחלק הארוך עמ' קה) שתחילה כתב לדקדק שהריטב"א פליגי ארש"י, אך לבסוף הביא ראיה שהריטב"א אזיל כשיטת רש"י בטעם שאיש לא יתייחד עם ב' נשים מחמת ששתיהן יבעלו ולכן יחפו, ובראייתו מהמשנה במס' גיטין (עג.) דתנן לא תתייחד עמו אלא בפני עדים, אפי' ע"פ עבד אפי' ע"פ שפחה חוץ משפחתה וכו', ופרש"י שם דהנדון הוא משום חשש קידושין או משום יחוד פנויה. נמצא שאסור לבעל שנתן גט לאשתו על תנאי להתייחד עמה, אך בפני שפחה מותר.

וע"כ הטעם משום שהאיש ודאי לא יזנה עם השפחה (או כיון דבוש מאשתו או שאשתו לא תניח להם) וא"כ כיון שהשפחה לא מזנה, תחשוש אף אשתו (המגורשת על תנאי) לזנות עמו. והנה אף הריטב"א בגיטין (שם) הביא את פרש"י הנ"ל בשתיקה ומשמע דמסכים עמו. וש"מ דאף הריטב"א מסכים לשיטת רש"י, שהחפוי מאשה אחרת הוא מחמת שיבעל את שתיהן ולכן מחפי אהדדי. דאם איתא שסובר שדרך נשים דעלמא לחפות זו על זו ואפי' שאינן מזנות כולן אלא אחת, א"כ מדוע מותר להתייחד לפני שפחה, הרי היא תחפה. אלא ודאי דאזיל הריטב"א כשיטת רש"י, עיי"ש.

ולענ"ד יש לדחות ע"פ מה שפירש בסוגיא זו הערך שי (ס' כב' סע' ה), שכיון שמדובר שם בשפחה, אזי האיש לא יזנה עם אשתו (המגורשת על תנאי), כיון שדרכן של הנכריות לספר בשוק זנותן אפי' שהן עצמן מזנות עמהם ג"כ, עיי"ש. ולפ"ז אין כלל ראיה לנ"ד. שאפי' אי נימא שהריטב"א סבירא ליה כפרש"י, שהנידון שם מדין יחוד, מ"מ אין משם כל הוכחה, שהרי אפי' אם יבעל את שתיהן, עדיין הנכרית תספר בשוק. וזה פשוט. (אך לפי העצי ארזים ס' כב ס"ק ט בפירושו השני, שפיר יש ראיה).

ועוד יש לדחות, שהנה הריטב"א בחידושיו לכתובות (כז.) ששם מובאת ג"כ המשנה הנ"ל של מסכת גיטין, פירש באופן אחר. ואדרבא, לא הסכים לביאור המשנה שהטעם הוא משום יחוד, עיי"ש. א"כ נמצא שהריטב"א סותר את עצמו מהחידושים במס' גיטין למס' כתובות. ועיין בחידושי החת"ס (גיטין נה. סד"ה "אם איתא") שלאחר שהביא את פירוש הריטב"א בנידון שם (שאינו קשור לנידוננו כלל) ולא הסתבר לו שכן אמר הריטב"א, כתב וז"ל "עד שעל ידי זה אני מסופק אם החידושים שעל מסכת גיטין לריטב"א הם", עכ"ל, ואכמ"ל.

והעולה מכל האמור שנראה יותר פשט דברי הריטב"א, שחולק על פירוש רש"י בביאור הטעם של איש המתייחד עם שתי נשים, ונ"מ שלפי הריטב"א, שיעור איסור יחוד עם שתי נשים הוא כשיעור טומאה אחת. ואף שיש לדייק קצת איפכא וכדאמרן לעיל, מ"מ כך הדברים נוטים, והבוחר יבחר. ושוב מצאתי להגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) שמשמע מדבריו שאכן הריטב"א חולק אפרש"י, ולכן נראה שכן עיקר, ואכמ"ל.

והנה יש לדקדק מלשון הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ט) והסמ"ג (לאוין קכו) והכל-בו (ס' עה) והמאירי (קידושין פא:), וכן הוא לשון הש"ע (ס' כב' סע' י') וערוך השלחן (שם סע' י') ועוד, שכתבו שמותר להתייחד עם שתי יבמות או שתי צרות וכו', כיון ששונאות זו את זו אין מחפות זו על זו, עיי"ש. ומשמע שבסתם שתי נשים שאינן יבמות או צרות,

אסור להתייחד עמהן כיון שאין שנאה ביניהן ודעתן קלה שהרי הטעם שיבמות לא מחפות כיון ששונאות והכא אין שנאה ויחפו אחת על חברתה ואפי' שאחת מהן לא תזנה, וכמו שכתבנו לעיל בדעת הריטב"א. אלא שאפשר לדחות, דהכא ביבמות וכד' מילתא פסיקתא קאמר, שלעולם אינן מחפות מחמת שנאתן, ולא שנא אם יזנו שתיהן או לא. משא"כ בנשים דעלמא, שאין שנאה ביניהן, יש היכי תימצי שכן יחפו, ואפשר שזה דוקא אם שתיהן יזנו, ויש לעיין.

ועיין בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שכתב שלדעת הרמב"ם נשים דעתן קלה לשתוק, והיינו אפי' זו שאינה מזנה, עיי"ש. ולפ"ז אף לרמב"ם שיעור איסור יחוד עם שתי נשים הינו בזמן טומאה אחת. מיהו לפי האג"מ (שם) נראה שסובר שעיקר שיטת הרמב"ם ור"ת כסברת רש"י, וא"כ לרמב"ם שיעור יחוד עם שתי נשים הינו כשיעור ב' טומאות. .

[וכשמתיחד עם יותר מ-ב' נשים, עיין סעיף הבא].

כה. באופן שאסור לאיש להתיחד עם ג' נשים ויותר, והיינו לבני אשכנז באיש שעסקו עם הנשים **כדלקמן** (פ"ג סע' ד). אבל לאיש רגיל שאין עסקו עמהן, מותר לו להתיחד עם ג' נשים ויותר, כמבואר שם. , **שיעור זמן האיסור הינו כשיעור ביאה אחת יסוד** ההיתר לבני אשכנז להתיחד עם הרבה נשים הינו שיטת רש"י כמבואר לקמן (פ"ג סע' ד). וטעמו של רש"י, שאע"פ שא"א לו לבעול את כולן, מ"מ כיון שעסקו עמהן, לבן גס בו ומחפות עליו, והיינו אפי' אלו שאינן מזנות. וא"כ זמן איסור יחוד בכה"ג הינו זמן טומאה אחת, שחוששין שיבעל אחת והשאר יחפו. **ואע"פ** שגם הרשב"א בתשובה (ח"א ס' אלף קעח) מתיר יחוד עם הרבה נשים, וכתב טעם אחר מפרש"י, ואפשר דלשיטתו יהיה שיעור אחר ליחוד עם הרבה נשים, מ"מ כיון שנראה שמקור פסק הרמ"א הוא שיטת רש"י, וכמבואר בח"מ (ס' כב ס"ק ח) ובב"ש (שם ס"ק י) וביאור הגר"א (שם ס"ק יד), הכי נקטינן. (ואין לתמוה שטרחתי להוכיח מרחוק שכן מקור הרמ"א בעוד שברמ"א עצמו יש בסוגריים מקור "טור בשם רש"י", שהרי כבר כתב בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' יד אות ד) מחלוקת האם הציונים הללו נכתבו ע"י הרמ"א, ודעת החיד"א שאין הרמ"א כתבם, ופעמים שהמציין הנ"ל טעה במקורות הרמ"א, עיי"ש). . ולבני ספרד, שאסור אפילו לאיש רגיל שאין עסקו עם הנשים להתיחד עם נשים הרבה **כמבואר** לקמן (פ"ג סע' ד). , **שיעור זמן האיסור הינו לפי מספר הנשים שעמהן מתיחד מרן** בש"ע (ס' כב סע' ה) אסר להתיחד עם נשים הרבה, ומקורו טהור מדברי הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח).

והנה יש לחקור מה סברת הרמב"ם לאסור יחוד עם נשים הרבה. וכתב להסביר דבריו האג"מ (ח"ד ס' סה אות יד) שכיון שיש בני אדם בעלי תאווה שיכולים לבעול יותר משתי נשים כזימרי במס' סנהדרין (פב:), לכן חששו אפי' ליחידים כאלו ואסרו בלא חילוק כיון שלא שייך גבול בזה, עיי"ש. ומשמע שאע"פ שהבין שאף שהרמב"ם סובר שנשים מחפות רק כאשר נבעלות כולן, אפ"ה יש לאסור אפי' עם הרבה נשים כיון שיש היכולים לבעול הרבה. (ועיין באג"מ שם שאח"כ כתב הסבר אחר ברמב"ם, וזה כמו שנכתוב בהערה הבאה, מיהו המדקדק בלשונו של האג"מ, יראה שעיקר דעתו כפירוש ראשון).

וא"כ יוצא לפ"ז ששיעור איסור יחוד עם נשים הרבה הינו לפי מס' הנשים שעמהן מתיחד, שחוששין שמא הוא בעל תאווה ויבעל את כולן ויחפו עליו. ואפי' אם הוא יודע בעצמו שאינו יכול לבעול את כולן, מ"מ נכלל כבר באיסור כיון שלא חילקו.

וכבר כתבתי במקום אחר שאם הוא יודע שאינו יכול לבעול את כולן, הן מחמת חוסר יכולת גופנית הן מחמת חוסר זמן, אך הנשים טועות וחושבות שיכול וגם יש זמן, יש לאסור אפי' בשיעור טומאה אחת, שהרי הראשונה תתפתה, בחושבה שאף כולן יעשו כמותה. . **וי"א שאף לבני ספרד, שיעור יחוד עם הרבה נשים הינו כשיעור ביאה אחת הרד"ל** בהגהותיו (קידושין פא.) כתב שדעת הרמב"ם, שאיסור יחוד עם נשים הוא מפני שדעתן קלה עליהן לשתוק, היינו אפי' שלא כולן מזנות, מחפות אהדדי, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יד) בהסבר הרמב"ם (ובהערה הקודמת כתבנו שאין זה הסברו העיקרי של האג"מ בדעת הרמב"ם עיי"ש). ולפ"ז עולה, ששיעור איסור יחוד אפי' עם נשים הרבה, הוא כשיעור טומאה אחת, שחוששין שמא יבעל אשה אחת, וכולן יחפו עליה. .

כו. אשת איש אשת ישראל. ולגבי אשת כהן שג"כ הדין כן, עיין בסע' הבא. **שהתייחדה, אינה נאסרת לבעלה איתא** בגמ' (קידושין פא.): "אמר רב מלקין על היחוד ואין אוסרין על היחוד" ע"כ. ופרש"י דאין אוסרין א"א על בעלה, וכן פירשו הר"ן והריטב"א והמאירי (שם), וכן הסכים ר"ת (כתובות יג.) והרא"ש (יבמות פ"ב ס' ח') והרמ"ה (קידושין שם) וכ"פ הטוש"ע (אבהע"ז ס' קעח סע' ו') וכ"פ הב"ש (ס' כב ס"ק ג). ועיין תוס' ר"י הזקן (קידושין פא.) שכנראה היתה לפניו גירסא אחרת מאשר הגירסא שלפנינו, ואיכא מ"ד שאוסרים א"א על בעלה אם התייחדה. וכן נראה שהיתה גירסא כזו לפני תוס' שאנץ (סוטה כה.), ועיין בשו"ת בנימין זאב (ס' קלד). עכ"פ לדינא אינה נאסרת וכנ"ל. . **ואפילו אם התייחדה לשם זנות הגמ'** (נדרים צא:) מבארת לגבי

נואף שהתייחד עם א"א, ולפתע בעלה חזר והנואף נחבא. וכשהבעל התכוון לשתות מכוס שנחש הטיל שם ארסו, הצילו הנואף. ואמרינן התם שאשתו מותרת לבעל, וש"מ שאפי' התייחדה עם נואף לשם זנות, מותרת. וכך הבינו ופסקו הרא"ש (יבמות פ"ב ס' ח') והריטב"א (קידושין פא.) אלא שהריטב"א הוסיף שמי שרוצה לצאת ידי שמים ולבו נוקפו יוציאנה. וכן כתבו התוס' (יבמות כד: כה. ד"ה "אמר רבי") וכן מתבאר מהר"ן בנדרים (צא:) והרשב"א (יבמות כד:) וכך פסקו הטוש"ע (אבהע"ז ס' קעח' סע' ו'). והא דאמרינן בעובדא בנדרים הנ"ל שמותרת לבעלה ואע"פ שהתייחדה עם נואף, ביארה הגמ' כיון דאם איתא שהנואף עשה איסור, הוא לא היה מצילו, ומשמע שאילולי הטעם הנ"ל, היתה נאסרת לבעלה וכמו שהקשו התוס' (יבמות כד: וכתובות יג.) והרא"ש (יבמות פ"ב ס' ח') ועוד, וא"כ בסתם אשה שהתייחדה עם נואף לשם זנות לכאורה יש לאסור. אלא שתירץ הרא"ש (שם) ששם אמרה האשה טמאה אני ולכן צריך את הטעם הנ"ל להתירה, אבל אי לא אומרת טמאה אני, מותרת אפי' בלא הטעם הנ"ל כיון דאין אוסרין על היחוד. וכן תירצו התוס' (יבמות שם). והר"ן (נדרים צא:) תירץ שאילולא הטעם הנ"ל, היה ראוי לכל בעל נפש להחמיר ולהוציאה, אך כיון שיש את הטעם הנ"ל אין להחמיר. והמאירי הביא את ב' התירוצים הנ"ל, וסיים שיש מתרצים דמיירי הכא כשהבעל קינא לה לפני כן, עיי"ש ואכמ"ל. **, ויש מחמירין לאוסרה על בעלה אם התייחדה לשם זנות הרמ"א** (אבהע"ז ס' ז סע' יא) כתב בשם המהרי"ק (שורש קס) שאם נתייחדה לשם זנות יש להחמיר, עיי"ש. והב"ש (שם ס"ק לד) ביאר שכוונת הרמ"א לפסוק שאפי' א"א שהתייחדה לשם זנות, יש להחמיר, ולאחר מכן פלפל בזה שאפשר שדוקא לכהן, עיי"ש. ועיין בב"ש (ס' קעח ס"ק ו). ועיין ח"מ (ס' ז ס"ק כב) ובבאור הגר"א (שם ס"ק מ) ובערוך השלחן (שם סע' כב) ובית מאיר (שם על ההג"ה הנ"ל). וכן מתבאר מהתוס' (כתובות יג.) שאם התייחדה עם נואף, אסורה לבעלה. ונראה שכך סובר התוס' רי"ד (קידושין פא.) שכתב שמהגמ' נדרים הנ"ל (שהובאה בהערה הקודמת) שאילולא הטעם להיתר אכן היתה נאסרת על בעלה מחמת היחוד כיון שיש רגליים לדבר, שהרי למה התחבא תחת המטה וכו', עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד שמתייחדת על דעת זנות שתאסר לבעלה מחמת היחוד הנ"ל. **. ולענין הלכה, לבני ספרד אין האשה נאסרת אפילו התייחדה לשם זנות פשוט**. דאזלינן בתר מרן הש"ע. **, ולבני אשכנז יש לעשות שאלת חכם כיון** דקיבלו הוראות הרמ"א,

ונחלקו הפוסקים בכוונת דבריו כמבואר לעיל (הערה 76), לכן יש לשאול חכם כיצד לנהוג בכה"ג. .

כז. פנויה שהתייחדה עם אדם, שביאתו פוסלת אותה מכהונה כגון נכרי כמבואר במרן ש"ע (אבהע"ז ס' ו סע' א) שכהן אסור בזונה, ובסע' ח ביאר מרן ש"ע כיצד נעשית זונה, עיי"ש. והנבעלת לנכרי נעשית זונה ואסורה מהתורה לכהן, ועיי"ש בב"ש (ס"ק טז) דה"ה לנתין וממזר וכד'. **, אינה נאסרת על ידי היחוד להנשא לכהן איתא** בגמ' (קידושין פא.): "אמר רב מלקין על היחוד ואין אוסרין על היחוד" ע"כ. ופירשו התוס' (שם) דמיירי בפנויה שאינה נאסרת לכהן אם התייחדה עם אדם שביאתו פוסלתה מן הכהונה, וכן פירשו המאירי והתוס' רא"ש (שם) וכך פסק בקיצור פסקי הרא"ש (פ"ד ס' כב') ובטור (ס' כב) וכן הוא במרדכי (קידושין ס' תקמג). וכן נראה דעת הרשב"א בתשובה (ס' אלף רנא) וכן נראה שסובר לדינא בשו"ת תה"ד (ס' רמב), וכ"פ הב"ש (ס' כב ס"ק ג) וכן נראה דעת הח"מ (שם ס"ק ב) שהביא את הטור הנ"ל בשתיקה, (ועיין בנתיבות לשבת ס' כב ס"ק ב מש"כ בזה וע"ע בבית משה ס"ק ב). והנה בהגהות יד אהרון (כרך ג ס' כב הג"ט אות ז) כתב בשם ידי אליהו דרצה לדייק מהרמב"ם דנאסרת לכהונה, ואפי' אם תמצא לומר דלא נפסלת בנתיחדה עם פסול לה, מ"מ אם נתיחדה עם גוי כן נאסרת ושכן כתב הבה"ג. והיד אהרון דחה דבריו עיי"ש. ועיין בשו"ת חקרי לב (ס' טז) שהסתפק האם נאסרת לכה"ג.

ותדע דלאו דוקא פנויה אינה נאסרת לכהונה וכנ"ל, אלא ה"ה אשת כהן שהתיחדה אפי' עם נכרי, וכמו שכתב להדיא הרשב"א בתשובה (ס' אלף רנא) והוכיח כן מלשון הגמ' דא"א אינה נאסרת ע"י היחוד לבעלה, ולא חילקו בין אשת ישראל לאשת כהן, עיי"ש, והכי קיי"ל. מיהו עיין בשו"ת תה"ד (ס' רמב) שהביא מכמה ראשונים שכתבו לאסור אשת כהן שהתיחדה עם נכרי, עיי"ש. **. ואם נתייחדה לשם זנות יעשו שאלת חכם הרמ"א** (ס' ז סע' יא) כתב בשם מהרי"ק (שורש קס') שאם נתייחדה לשם זנות יש להחמיר עיי"ש. וכיון שיש בזה דעות חלוקות כיעויין בח"מ (שם ס"ק כב) ובב"ש (שם ס"ק לד) ובבית מאיר (שם) ובערוך השלחן (שם סע' כב) לכן ישאלו חכם כיצד לנהוג בכה"ג.

ועיין במרדכי (קידושין ס' תקמג) שאם נתחיידה ימים רבים (ואפי' לא לשם זנות), נאסרת לכהונה, עיי"ש. ואף בזה ישאלו חכם. .

כח. אשת איש שרגילה בשו"ת רעק"א (ס' ק) הביא בשם הב"מ שאם עושה כן ב' פעמים, מיקרי רגילה, והביאם בפ"ת (ס' קטו ס"ק י). **להתיחד עם אנשים מצוה על הבעל לגרשה כ"כ** תה"ד (ס' רמב), דאשה הרגילה להתיחד מיקרי עוברת על דת ומצוה על הבעל לגרשה, ונקרא רשע אם אינו מגרשה, עיי"ש. וכן הרמ"א (ס' קטו סע' ד) הביא את דין התה"ד הנ"ל דמיקרי עוברת על דת. ועיין משנה למלך (הל' סוטה פ"ב ה"א).

ואם התיחדה אחרי התראת בעלה, כתב הב"ש (שם ס"ק כ) בשם התה"ד דאפי' התיחדה פעם אחת מיקרי עוברת על דת, עיי"ש. מיהו בשו"ת חוט המשולש (ח"ג ס' ו) כתב להסביר את הב"ש הנ"ל שדוקא אם עשתה כן בעבר ואז התרה בה בעלה ושוב עשתה כן, אזי מיקרי עוברת על דת בפעם אחת, אבל בפעם אחת שהתרה בה ועשתה כן, לא מיקרי עוברת על דת, עייש. , **ויעשה שאלת חכם פשוט**. דאפשר שעשתה כן מחוסר ידיעה הלכתית וחשבה שאין איסור בדבר, א"נ לא היה בכלל איסור יחוד, ויש לברר אצל מורה הוראה את המקרה וכיצד לנהוג בכה"ג. .

כט. אשת איש שזינתה תחת בעלה ונאסרה עליו, י''א שמותרים להתיחד התוס' (זבחים ב: ד"ה "סתם") כתבו שאשה שזינתה תחת בעלה, אינו חייב לגרשה ויכול לקחתה שתשמשנו. והובא בתשובת הרשב"א (ח"א ס' תתמ) בשם ר"י, שיכול לקחתה ותשמשנו כשפחה בעלמא, עיי"ש. והובא אף בב"י (אבהע"ז ס' קיז).

והנה, אע"פ שלא הזכירו שיכולים להתיחד, מ"מ החיד"א בשיו"ב (יו"ד ס' קצה אות כ) הבין מדבריהם שיכולים להתיחד (אלא שהחיד"א לדינא העלה לאסור) עיי"ש. וכן נראה מהב"מ (אבהע"ז ס' קיז סע' א) שהבין שלתוס' מותר להם להתיחד.

ולפי הבנה זו יש לצרף את המהריק"ש ועבודת הגרשוני (הובאו בברכ"י אבהע"ז ס' יא אות ח), שאף הם פסקו את התוס' הנ"ל. ואף הב"ש (שם ס' קיז ס"ק ח) העלה להקל.

והנה הח"מ (שם ס"ק ח) הביא את תשובת הרשב"א הנ"ל, ולפ"ז נראה שאף הוא מתיר להם להתיחד, וכמו שאכן הבין בשו"ת חקרי לב (ס' יח) שהב"ש והח"מ מתירים (אלא שהחק"ל העלה לאסור). ואף הבה"ט (שם ס"ק ח) הביא את הח"מ ולא חלק עליו, וא"כ יש לצרפו.

ועיין ברכ"י (שם) שהביא את הרדב"ז (ח"ב ס' תשמו) שאסר, והביא סתירה בדבריו והעלה שלדעת הרדב"ז באופן עראי מותר אך באופן קבע אסור (אך מכל הפוסקים לעיל משמע שאין חילוק בין קבע לעראי).

ותדע, שאע"פ שבתוס' שלפנינו אין זכר להתר הנ"ל שיוכל לקחתה שתשמשנו, ואדרבא, מבואר שאסור לו לקחתה, שהרי כתבו "שלא תשמשנו", מ"מ כבר הוכיח הברכ"י (שם) שזה ט"ס והגירסא הנכונה הינה "שתשמשנו", עיי"ש.

וטעם ההיתר, כתב הרשב"א (שם) כיון שזינתה תחתיו, הוא שונא אותה ומאוסה בעיניו, ולא חוששין שיבוא עליה. , **ויש אוסרין תורת** השלמים (יו"ד ס' קצה סע' א) הסד"ט (שם ס"ק ב) טהרת ישראל (ס' כב אות ה) וכן נראה שאוסר בהגהות שי למורא (אבהע"ז ס' קיז סע' א). והב"מ (אבהע"ז שם) כתב שמהרמב"ם מוכח שאסור להם להתיחד בכה"ג. והפ"ת (שם ס"ק ב) והחקרי לב (ס' יח) כתבו שדעת הרדב"ז לאסור (דלא כמו שכתב הברכ"י בהערה הקודמת שהרדב"ז מתיר באופן עראי).

וכן משמע מהרמ"א (שם) שכתב שע"פ עדים יכולים להתיחד, עיי"ש. ומשמע שבלי עדים אסורים להתיחד, (ועיין מה שתפסו על הרמ"א הח"מ והב"ש). וכן העלו לדינא לאסור החיד"א (שיו"ב יו"ד ס' קצה אות כ) והחק"ל (שם), והוסיף החק"ל שאין כל הכרח לדייק מהתוס' והרשב"א (שהובאו בהערה הקודמת) להתיר יחוד ואף הם אוסרים, עיי"ש. , **וכן עיקר כיון** שרבים הם האוסרים, וכן הוא דעת הרמב"ם, ואף בנין המתירים שהוא דיוק מהתוס' והרשב"א תלוי במחלוקת ויש שמפרשים שאף הם אוסרים, העיקר לאסור. .

ל. אסור להתיחד עם אשה אפילו בשעה שתקפוה צירי לידה בספר

דבר הלכה (הוספות חדשות ס' א עמ' קפג) כתב להוכיח שאשה אפילו בשעה שתקפוה צירי לידה, עדיין ראויה לביאה ולכן יש בזה איסור יחוד, עיי"ש. והגרש"ז אויערבאך (הובא בדבר הלכה שם ובשו"ת מנחת שלמה ס' צא אות כא) כתב לבעל ספר דבר הלכה שאע"פ שראיותיו חלשות, מ"מ הדין דין אמת דמניין לנו לחדש שאינה ראויה לביאה וכו' ובפרט שפעמים הצירים נעלמים לגמרי, עיי"ש. וכן העלה לאסור בספר נטעי גבריאל (פרק טז סע' ח). וכן מצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב ס"ס לג) שהביא בשם רב ידוע שרצה להקל בזה כיון שהאשה בשעה שכורעת ללדת נשבעת להדיר עצמה מבעלה כמאמרם ז"ל (וממילא לא תתאוה לתשמיש בעת כזאת) וכן הנהג שמסיע אותה אע"פ שאין לו צער, מ"מ בזמן שרואה את האשה בציריה אין מתעורר אצלו שום מחשבה רעה, והציץ אליעזר דחה דבריו בכל תוקף, שעל כגון דא אמרו אל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואין היתר כזה בהלכה, עיי"ש. וכנראה שאותו רב ידוע שלא רצה הציץ אליעזר להזכיר שמו, מובא גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ג ס' מח), ואף המשנה הלכות נראה שדחה דבריו. אך עיין בהערה הבאה מש"כ בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א. .

ויש מצדדים שמותר כאשר ציריה תכופים ואינה מסוגלת להתרצות לעבירה, ובשעת צורך אפשר לצרף דעה זו לסניף נוסף להקל הגר"י

זילברשטיין בספר תורת היולדת (פרק יד ס"ק ב) כתב וז"ל "וכשציריה תכופים ואינה מסוגלת להתרצות לעבירה יתכן שאין איסור יחוד כי איסור יחוד הוא מחשש רצון ולא אונס. וגם בהפסקות הקצרות שבין ציר לציר גם כאשר יש ביניהם שיעור צליית ביצה שהוא שיעור של יחוד, מ"מ הרי היא במצב של אפיסת כוחות ואינה מסוגלת להתרצות לעבירה ואין בזה יחוד. וכך נוטה דעתו של הגרי"ש אלישיב שליט"א, ויש לזה סמך מדברי הרדב"ז (ח"ד ס' אלף עו) שכתב "וחששא רחוקה היא שיבא עליה כיון שהגיע חליה עד שצריך להשכיבה ולהקימה אין אדם מתאוה לה כי אין מתאוה אל המתה ותו כיון שהיא חולה ויש לה חולשה לא תניחנו ולא חיישינן שמא יבא עליה באונס", עכ"ל הרדב"ז. וא"כ אפשר לצרף דבר זה לסניף וגו'", עכ"ל תורת היולדת. הנה מלשונו משמע שלא הכריע כן בסכינא חריפא שנקט תחילה בלשון "יתכן שאין איסור יחוד" אך בהמשך כתב "אין בזה יחוד". עכ"פ הגר"י זילברשטיין סיים שראוי לצרף זאת לסניף היתר. .

לא. אף בשעת אנינות היינו שמתו מוטל לפניו. **יש איסור יחוד איתא**

בגמ' (קידושין פ:) על הא דאמרינן במשנה שאיש אחד לא מתייחד עם ב' נשים וז"ל הגמ' "נימא מתניתין דלא כאבא שאול דתניא כל שלשים יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ושני אנשים אבל לא באיש אחד ושתי נשים. אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים. אפילו תימא אבא שאול, בשעת אנינות תביר יצריה ורבנן סברי להו כר' יצחק דאמר ר' יצחק מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו, אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. ואבא שאול כי כתיב ההוא במתרעם על מידותיו כתיב וכו', ורבנן כי ההוא מעשה דההיא איתתא דהוה עובדא ואפיקתיה", ע"כ. ולפום ריהטא משמע דלרבנן לא תביר יצריה ואפי' בשעת אנינות איכא יצר ושייך בהו איסור יחוד. ואע"פ שיש שפירשו שאף רבנן מודו דתביר יצריה וכדלקמן בהמשך ההערה ובהערה הבאה, מ"מ פשטות הסוגיא לא כן וכמו שהעירו בזה הבית מאיר בחידושיו לקידושין (פ:) ובחידושיו ליור"ד (ס' שנג סע' ד) ובספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות ו) ועוד, ובהערה הבאה נעמוד בזה טפי. וע"ע בפני משה (ס' כב ס"ק ה).

והלכתא כרבנן ודלא כאבא שאול כמו שפסקו בספר המנהיג (הל' אבל) ושבולי הלקט (הל' שמחות אות יב) והמאירי (מו"ק כד.) וכ"פ הרמב"ם (הל' אבל פי"ב ה"י) וכן דעת מרן ש"ע והלבוש (יור"ד ס' שנג סע' ד) וערוך השלחן (שם סע' ג) דפסקו שתינוק עד שלשים יום נקבר באשה אחת ובשני אנשים ולא באיש אחד ושתי נשים מפני היחוד.

איברא דיש להקשות דאם איתא דלא תביר יצריה, כיצד הרמב"ם והש"ע והלבוש התירו לאשה להוציא את התינוק עם שני אנשים, הרי הם פסקו דאשה לא תתייחד אפי' עם אנשים הרבה כיון דליכא כשרים היום וא"כ כולם כפרוצים. אכן כך הקשה מרן הש"ע בעצמו בכ"מ ע"ד הרמב"ם, ותירץ דהכא לא מיירי ביחוד גמור ולכן שרי משא"כ בהל' יחוד דאסרינן לאשה להתייחד עם הרבה אנשים מיירי ביחוד גמור והארכתי בהסבר דבריו לקמן, ועיין בהערה הבאה מש"כ הפוסקים כדי לישב את הסתירה הנ"ל. עכ"פ לדעת הכ"מ שכתב לתרץ דהכא לא מיירי ביחוד גמור, ולא הזכיר מאומה דהכא שרי כיון דתביר יצריה, וש"מ אין זה גורם להיתר כלל, ונראה שלמד כפשטות סוגיין דלרבנן לא תביר יצריה כלל.

ברם מצאתי בב"י (יור"ד ס' שנג) שהביא את ההגהות אשירי (מו"ק פ"ג ס' פח) שכתב בשם האור זרוע דאפי' לרבנן דפליגי אאבא שאול ואסרו להוציא תינוק באיש אחד ושתי נשים, מודו דאם הם קרובים לתינוק, שרי. וכן העתיק הפרישה (שם ס"ק ד). והדרכי משה הסביר הטעם, כיון שהם קרובים הוו לדידהו כעת צרה, ואין היצר מתגרה בעת צרה, עיי"ש. ולפי האמת ההסבר הנ"ל שכתב הדרכי משה מדנפשיה כבר מבואר בהגהות אשירי שכתב כן בעצמו בשם האו"ז דמחמת אינוניותייהו תביר יצרייהו, ונראה שדרכי משה לא ראהו במקור. עכ"פ משמע שאף מרן הב"י מסכים לזה שאם הם קרוביו, מותר אפי' איש אחד עם שתי נשים, ולכאורה מוכח שמסכים שאף לרבנן תביר יצרייהו כאשר הם קרובים.

והבית מאיר בחידושיו לקידושין (פ:) הביא את מש"כ ההגהות אשירי בשם האו"ז הנ"ל והקשה דזה כנגד פשטות הסוגיא דהכא, וכתב לישב את הדברים דלת"ק מיירי שרק אחד מהם הוא אונן ולכן סבירא להו דאסור איש אחד ושתי נשים, אבל אם כולם קרובים כגון אח ואחיות מודים רבנן דתביר יצרייהו דכולהו ומהני, ונשאר בצ"ע מפירש"י, דמרש"י משמע (לחד פירושא) שאין לחלק, עיי"ש בבית מאיר. מיהו כ"ז טרח ליישב שטתם, אך הב"מ בחידושיו ליור"ד (ס' שנג סע' ד) ג"כ הקשה כנ"ל וסיים שמחמת הקושיא הנ"ל (דפשטות הסוגיא משמע דלרבנן לא תביר יצריה כלל) הש"ע השמיט דין זה בשלחנו הטהור. עכ"פ מתבאר לפי הב"מ הנ"ל דלדינא מרן לא פסק כן כיון שסוף סוף פשטות הסוגיא דלרבנן לא תביר יצריה כלל ואפי' שכולם קרובים. וא"כ לדינא אין שום היתר להתייחד לפי דעת מרן הש"ע אפי' שהם אוננים. ומצאתי בספר דבר הלכה (חלק השו"ת ס' א) שדן בזה והעלה שצ"ע לדינא כיון שמרן הש"ע לא העלה כן לשלחנו, אך סיים שראיה חותכת לאסור אין לנו, והא דהש"ע לא העלה כן לשלחנו הטהור כיון

שאין זה מוזכר בגמ' להדיא וכו', עיי"ש. ולענ"ד לא ראה את הב"מ שהבאתי לעיל שכתב להדיא שמרן ש"ע השמיט כן משלחנו בכוונה כיון שפשטות הסוגיא לא משמע כן וכנ"ל, ובפרט לפי מה שאכתוב בהערה הבאה שאפי' האו"ז בעצמו לא סובר כן אליבא דרבנן, והיינו דלא כמו שהובא בשם האו"ז, ואפשר שאם מרן הש"ע היה רואה כן, לא היה כותב בב"י את מה שכתב אלא אדרבא, איפכא היה כותב, ופשוט. וע"ע בספר פרי צדיק (דף צב) שתמה מדוע מרן השמיט מהש"ע היתר דקרובים. וע"ע בשדי חמד (כרך ו ערך אבילות אות קצט).

והנה בגמ' מס' סוכה (נב.) איתא "וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד. אמרו והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבא שעסוקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד וכו'", ע"כ. ולכאורה מהכא משמע דאין היצר שולט בשעת ההספד. מיהו פרש"י וז"ל "שעוסקין בהספד באותה שעה והמצטער אינו מקל ראשו מהר. ועוד שאין יצר הרע שולט כדקאמר קרא והסירותי את לב האבן ולקמן אמר שהקב"ה שוחטו וכו', אמרה תורה וכו'", עכ"ל. הנה רש"י חילק את המימרא לב' דברים. חדא שעוסקין בהספד אין מקילין ראש מהר, ועוד שלעתיד היצר נשחט ואינו שולט, אך אין הכוונה שמחמת ההספד אין היצר שולט, וכבר בפירוש הרי"ף לעין יעקב (סוכה שם) הקשה מדוע רש"י חילק את המימרא לב' דברים, עיי"ש באורך, ובספר עין אליהו (סוכה שם) כתב לתרץ את רש"י, כיון דבמס' קידושין איכא פלוגתא בין ת"ק לאבא שאול אם היצר שולט בשעת אנינות, ולרבנן סבירא להו דשולט. לכן לא רצה רש"י לפרש שהיצר אינו שולט מחמת ההספד, דהא לרבנן לא קיי"ל הכי, לכן פירש כן לב' אופנים. וכיו"ב כתב לתרץ העיון יעקב (קידושין פ:). וע"ע בעץ יוסף ובהגהות הרש"ש (קידושין שם) וכן במראית עין להחיד"א (סנהדרין כ.).

ותדע, שמה שכתבנו בשם המפרשים הנ"ל דרש"י פירש את הסוגיא דסוכה הנ"ל לב' ענינים כיון דלרבנן אפי' בשעת אנינות לא תביר יצריה, זה ניחא אם אכן לפרש"י אליבא דרבנן לא תביר יצריה, אך יש שהבינו ברש"י שאף לרבנן תביר יצריה וכמו שנבאר בהערה הבאה, וא"כ אין כוונת רש"י היתה לפצל את המימרא הנ"ל לב' ענינים מחמת כן. אך עכ"פ נוכל לתרץ את הסוגיא באופן הנ"ל את שיטת הרמב"ם שכן יפרש את הסוגיא דסוכה כדאמ רינן.

עכ"פ לדינא עולה שלפי הרמב"ם וש"ע אין קולא להתיחד איש עם שתי נשים אפי' בשעת אנינות, ואף יחוד אשה עם שני אנשים אסור, והא דכתבו שתינוק יוצא באשה אחת ושני אנשים, לא מיירי ביחוד גמור וכנ"ל. **. ויש מקילין בשעת אנינות**

בכמה אופני יחוד בהערה הקודמת כתבתי לכאורה שישנה סתירה בדברי הרמב"ם שפסק שאשה לא תתייחד עם אנשים הרבה, ומאידך פסק שתינוק נקבר באשה אחת ושני אנשים, והבאנו את תירוץ הכ"מ, עיי"ש. והנה הלח"מ (הל' אבל פי"ב ה"י) כתב לישב את הרמב"ם הנ"ל וז"ל "ולי נראה לתרץ כפי שתירצו התוס' לאבא שאול דאמר אף באיש אחד ושתי נשים דאע"ג דאמרינן במס' קידושין דאין איש אחד מתייחד עם שתי נשים, בשעת אבילות דטרידי שרי. וכי האי גוונא משנינן לרבנן אליבא דרבינו, דייחוד כי האי דאשה אחת עם שני אנשים דאינו יחוד גמור כאיש אחד עם נשים דהוי יחוד טפי, מקלינן הכא משום דאיכא אבילות, אע"ג דבעלמא היכא דליכא אבילות אסרינן ליחוד כי האי", עכ"ל. וכן בפירוש שם טוב על הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) כתב קרוב לתירוץ זה, עיי"ש. (ומה שכתב הלח"מ להביא מדברי התוס', הקשה בספר אור יקרות, הובא בספר הליקוטים על הרמב"ם בהוצאת פרנקל, דזה גמ' ערוכה בקידושין פ: ואמאי הביא דברי התוס' במו"ק כד: והחיד"א בשו"ת שער יוסף ס' ד כתב לתרץ דהלח"מ אגב שיטפיה כתב כן, ואכמ"ל).

וכעת ראיתי במגיה בכ"מ (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) שכתב לישב דברי הרמב"ם, דכיון דמדינא ב' כשרים מותרים להתייחד עם אשה, אלא שאנו מחמירים ולא מחזיקים עצמנו ככשרים, מ"מ כאשר עוסקים במת, אפי' סתם אנשים מחזיקינן לכשרים, עיי"ש. וכיו"ב תמצא בעצי ארזים (ס' כב ס"ק ה) והוסיף שבשני אנשים ואשה אחת מודים רבנן לאבא שאול דתביר יצריה וחלקו על אבא שאול רק באיש ושתי נשים, עיי"ש. והחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) כתב לישב דעת הרמב"ם ע"פ המשנה למלך דסובר שהרמב"ם מודה דמותר לאשה להתייחד עם ב' כשרים, ומה שכתב בהל' איסו"ב שלא תתייחד עם אנשים הרבה, זה חומרא בעלמא אבל מדינא מודה שמותר (עיין לקמן פ"ד סע' א הערה 4 בדין זה), ולכן הכא דאיכא טרדא ואבילות, לא מחמירינן ומעמידין על עיקר הדין דשרי, עיי"ש.

העולה לשיטה זו, דאף רבנן מודו דתביר יצריה כדי להתיר אשה אחת עם שני אנשים, (ותדע שלפי החיד"א והמגיה בכ"מ משמע דדוקא עם ב' כשרים, ובדעת הלח"מ אין גילוי אך מלשון החיד"א משמע שאף הלח"מ התיר בכשרים, אך מהעצי ארזים, אע"פ שמתחילת דבריו משמע ג"כ דוקא כשרים, מיהו בסוף דבריו מוכח להדיא דשרי בשעת אבילות אפי' ב' פרוצים, עיי"ש. ועיין בספר דברי סופרים ח"ב ס' יז שהאריך בזה ואכמ"ל). ובספר אור יקרות (הובא בילקוט מפרשים על הרמב"ם הוצאת פרנקל) הקשה על הלח"מ הנ"ל, דמוכח בגמ' דרק לאבא שאול תביר יצריה אבל לרבנן לא. וכיו"ב

הקשה בספר בית מאיר בחידושיו לקידושין (פ:) עיי"ש מה שתירץ ועיין בית מאיר בחידושיו ליור"ד (ס' שנג סע' ד) וכן הקשה בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות ו), ועוד. ובהמשך ההערה (ד"ה כעת) נבאר דאין הכרח לכך ושאפשר לבאר בפשטות שאף לרבנן תביר יצריה. עכ"פ מצינו עד כה דרבנן מודו דתביר יצריה כדי להתיר יחוד קל של אשה עם שני אנשים.

ומצינו שיטה שמקילה טפי אליבא דרבנן, הנה בהערה הקודמת הבאנו את הגמ' בקידושין דאיכא פלוגתא בין ת"ק לאבא שאול, ות"ק אוסר לקבור תינוק באיש אחד ושתי נשים, עיי"ש. והנה בהגהות אשירי (מו"ק פ"ג ס' פח) כתב בשם האו"ז דאפי' לרבנן, אם הם קרובים למת, מותר אפי' באיש אחד ושתי נשים, דמחמת אנינותייהו תביר יצרייהו, עיי"ש. והעתיקו את ההגהות אשירי הנ"ל בב"י ובפרישה (ס' שנג ס"ק ד), ונראה שאף הדרכי משה (שם) מסכים לזה. ואף הב"ח העתיק את לשון האו"ז הנ"ל, עיי"ש. (ולגבי הב"י, עיין הערה הקודמת, שלא פסק כן בש"ע).

והעולה לשיטה זו, דרבנן מודו דתביר יצריה ואפילו כדי להתיר איש אחד ושתי נשים כאשר הם קרובים (עיין בית מאיר בחידושיו לקידושין פ:).

כעת יש לבאר את הסוגיא בקידושין אם אפשר לבארה באופן שרבנן מודו דתביר יצריה. והנה בתחילת ההערה הקודמת העתקתי לשון הסוגיא, ובסיפא של הסוגיא איתא בזה"ל "ורבנן כי ההוא מעשה דההיא איתתא דהוה עובדא ואפיקתיה", ע"כ. ועיין בתוס' שהביא את הפר"ח, דמשמע דרבנן הביאו מעשה דאפי' באשה הבוכה על קבר בעלה, לא תביר יצריה. וא"כ בפשטות לשיטת התוס', דלכל אורך הסוגיא רבנן סברי דלא תביר יצריה. ובפרש"י מובא ב' פירושים, ובפירושו השני ג"כ עולה דלרבנן לא תביר יצריה בכל גוונא. אך בפירוש הראשון של רש"י שנקט וז"ל "אפי' תביר יצריה כדקאמרת, יש לחוש פעמים שאין שם אנינות ועושין עצמן כאילו נושאין תינוק מת ויוצאין לעבירה כי ההוא עובדא וגו'", עכ"ל.

ובפשטות אפשר להבין מלשון רש"י דרבנן מודים לאבא שאול דתביר יצריה אלא שעדיין יש לאסור משום גזירה וכנ"ל ברש"י. וכן נראה שהבינו בדעת רש"י בהגהות יד שאול (על ש"ע יור"ד ס' שנג) ונביאו לקמן, והבית מאיר בחידושיו לקידושין (פ:). וא"כ שפיר מצינן למימר דאף לרבנן תביר יצריה (והא דאסרו הוא משום גזירה, וההגהות אשירי בשם האו"ז התירו אפי' באיש אחד ושתי נשים, עיין לקמן בשם הגהות יד שאול). מיהו אחר העיון אינו מוכרח לפרש כן בדעת רש"י, ונלע"ד דרש"י הסביר את רבנן דהם לשיטתו של אבא שאול קאמרי, וזה שהדגיש רש"י "כדקאמרת", היינו לעולם לרבנן לא תביר יצריה,

אבל אמרו לאבא שאול שאפי' לשיטתו דתביר יצריה, עכ"פ יש לאסור משום גזירה. וכעת מצאתי תנא דמסייע לי הוא השדי חמד (כרך ו ערך אבילות אות קצט ד"ה עוד) שכן כתב להדיא והוכיח כן, עיי"ש. ולפ"ז אפי' לפירוש זה של רש"י נראה דלרבנן לא תביר יצריה בכל גוונא. וכעת ראיתי ברד"ל (קידושין פ:) שכתב דלרש"י אפשר דלמסקנא מודים רבנן דתביר יצריה, עיי"ש. וכתב בלשון אפשר כיון שאינו מוכרח ואולי מחמת דאפשר לפרש כדאמרן.

וראיתי במקנה (קידושין פ:) דהביא את המעשה דההיא איתתא, וכתב שלפ"ז אף רבנן מודו דתביר יצריה, עיי"ש. ולכאורה מהגמ' שנקטה ההיא איתתא אין שום ראיה אלא נראה שכוונתו לפי פירוש רש"י הנ"ל, וג"כ למד דרבנן מודו, אלא שכבר כתבתי שאין הכרח לכך, וכנ"ל. ועוד כתב המקנה ראיה דבשעת אנינות תביר יצריה מהמבואר במעשה אלישע והשונמית (מלכים ב' פרק ד) דמבואר שם שלקחה אחד מנעריה והלכה עמו בדרך לאלישע כאשר מת בנה, וכיצד לא חששה לאיסור יחוד, אלא כיון שמת הילד, בשעת אנינותיה תביר יצריה ולא תתפתה, עיי"ש. אלא שיש לדחות את הראיה ע"פ מש"כ המלבי"ם (שם) מדוע כתיב ותחבוש את האתון, היינו שהיא חבשה אותו ולא הנער, וביאר דע"כ היה הנער קטן דאל"כ היה אסור לה ללכת עמו משום יחוד, וכיון שהיה קטן היא חבשה בעצמה לזרז את הדבר, עיי"ש.

והנה בהגהות יד שאול (יור"ד ס' שנג) תמה על ההגהות אשירי דלכאורה תביר יצריה זה רק לאבא שאול וכתב וז"ל "מיהו לפי פירוש א' של רש"י אתי שפיר, דשם חיישינן שמא מעצמן ואומרים שמוציאים, אבל כשנושא במטה והכל רואים לא שייך החשש, דלהאו"ז מותר להוציא במטה ושוב תביר יצריה, אמנם צריך לומר דמירי בכלו לו חדשיו, דאל"כ אין לבו דוה עליו ולא שייך דתבריה יצריה", עכ"ל. הנה למד ברש"י בפירושו הראשון שאף לת"ק תביר יצריה אלא יש לאסור משום גזירה, וכבר כתבתי לעיל דאינו מוכרח לפרש כן ברש"י, עיי"ש. והיד שאול בא לישב דסוף סוף כיצד מותר להוציא איש ושתי נשים הרי אסור בגזירה שמא יערימו, ובא לחלק שכל ההיתר של האו"ז להוציא זה דוקא במטה שכולם רואים שיש מת, אבל בחיק, אה"נ אסור מדין הגזירה הנ"ל. אלא שלענ"ד יש בזה מן הדוחק, דלשון ההגהות אשירי בשם האו"ז משמע דבכל גוונא שרי שהם קרובים והיה להם לבאר את ההיתר שהוא רק כשמוציאים במטה. ושו"ר בשדי חמד (כרך ו ערך אבילות ס' קצט) שהקשה על היד שאול, שלשון ההגהות אשירי בשם האו"ז בפשטות קאי על דין הגמ' דיוצא בחיק, ושכן העתיק הב"י בסתמא והיה להם לבאר דדוקא במטה שרי, וע"ע בדבר הלכה (חלק השו"ת ס' א) שג"כ הקשה

על היד שאול הנ"ל, דבגמ' משמע דאמרינן יוצא בחיק ופרש"י שאין צריך מטה אלא מותר בחיק, א"כ אין הכוונה שחייבים בחיק אלא מותר גם בחיק, ואה"נ גם במטה מותר, וע"ז אמרינן לת"ק שאסור באיש אחד ושתי נשים, וא"כ מוכח שהגזירה שמא יערימו שייך גם במטה, עיי"ש.

ומצאתי מקום להוכיח מכמה ראשונים מלבד ההגהות אשירי בשם האו"ז הנ"ל שאכן אפשר לבאר את הסוגיא שאף לת"ק תביר יצריה. הנה פלוגתא ת"ק ואבא שאול הובאה במס' מו"ק (כד:.) והרש"י בכת"י ביאר בת"ק וז"ל "אבל לא באיש אחד ושתי נשים, דכיון דליכא אלא צער פורתא, אתו לידי עבירה והכי אמרינן בעלמא אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים אבל לא איש אחד עם שתי נשים", עכ"ל. ומשמע מלשונו דדוקא כיון שיש צער קטן לא תביר יצריה וחיישינן לעבירה כיון שהמת הוא קטן, אבל אה"נ אם נפטר תינוק מעל גיל שלושים יום, שהצער גדול, תביר יצריה ולא חיישינן לעבירה אף לת"ק. וכן יש לדקדק מלשון הנמוקי יוסף (יז: מדפי הרי"ף) שכתב וז"ל "אבל לא באיש אחד ושתי נשים משום יחוד, דכיון דליכא צער טובא אתי לידי עבירה", עכ"ל. וכן לשון המרדכי (ס' תתקיב) וז"ל "דכיון דליכא צער כולי האי, דלמא אתי לידי עבירה", עכ"ל. אלא שאין כל זה מעלה ארוכה, דא"כ מה שמותר לת"ק זה דוקא במת גדול אבל בקטן אסור, ולשון ההגהות אשירי בשם האו"ז קאי על דין הגמ' היינו על תינוק היוצא בחיק, שאם הם קרובים, שרי. וכן סתימות הב"י שהעתיק דבריהם על דין תינוק היוצא בחיק.

והדרך הטובה לבאר סוגיין דגם לת"ק תביר יצריה, כתב הפני משה (ס' כב ס"ק ה) דכל השקלא וטריא של הגמ' הינה בדרך דחיה בעלמא, היינו דהגמ' תחילה רצתה להסיק דמתניתין דלא כאבא שאול, דהא התיר איש אחד עם שתי נשים, ודחינן אפי' תימא אבא שאול וכו' ואז הגמ' ביארה מחלוקת ת"ק ואבא שאול אי תביר יצריה או לא. וכ"ז רק כדרך דחיה היינו שאין הכרח דמתניתין לא אתיא כאבא שאול אבל לפי האמת מתניתין לא כאבא שאול, ובין לת"ק ובין לאבא שאול תביר יצריה, ות"ק סובר דתביר יצריה רק בקרובים, ולא מיירי בקרובים לכן אסר, עיי"ש.

אבל בכל הנ"ל איכא למישדא ביה נרגא, דהנה מה שהעתיקו ההגהות אשירי בשם האו"ז דלת"ק שרי כאשר הם קרובים, ליתא באו"ז שלפנינו, ואדרבא מוכח איפכא מדבריו, וז"ל האו"ז (הל' אבילות ח"ב ס' תכב) לאחר שהעתיק הסוגיא "ואומר לי לבי אני יצחק המחבר דהלכה כאבא שאול דודאי מסתברא דבמתרעם על מידותיו איירי קרא ואפילו אבא שאול לא שרי לקוברו באיש אחד ובשתי נשים אלא שהם קרובים של תינוק, דמחמת אינותייהו תביר יצרייהו. אבל אם אינם קרוביו, ודאי אתו לידי עבירה

דהא אינם אנונים", עכ"ל. הנה מוכח איפכא, דלרבנן בכל גוונא אסור, ואף לאבא שאול שהתיר, התיר רק לקרובים. והב"י והפרישה שהעתיקו את דברי ההגהות אשירי באופן הפוך, היינו שאבא שאול מתיר בכל גוונא ות"ק מודו בקרובים, נראה ודאי שלא ראו את האו"ז במקור, ובפשטות אם היו רואים אותו, לא היו כותבים להתיר לרבנן באיש אחד ושתי נשים כשהם קרובים. אך תדע שמקור ההגהות אשירי אכן מופיע בפסקי או"ז שכתב ר' חיים בנו של האו"ז, והוא במו"ק (אות מט), וכן נראה מלשון הב"ח שהעתיק מלה במלה מספר פסקי או"ז ולא העתיק מההגהות אשירי, ושם אכן כתב כמו שהעתיק הב"י, ואפשר שנוסחא שונה היתה באו"ז, וצ"ע בכל זה, ועיין בשדי חמד (כרך ו ערך אבילות אות קצט) שהאריך בזה. ונמצא עד כה ב' שיטות להקל בשעת אנינות. האחד דאפי' לאוסרים בעלמא לאשה להתייחד עם ב' אנשים, בנ"ד שרי. והשני אפי' בעלמא שאין איש מתייחד עם שתי נשים, בנ"ד שרי. (אלא שחלק ביארו כן בת"ק, והאו"ז ביאר כן באבא שאול).

והנה לשון הברייתא, דבשעת אנינות תביר יצריה, משמע דוקא אוננים, ועיין בהגהות הרד"ל (קידושין פ:) שחקר האם דוקא אוננים או כל שרואים את המת, תביר יצרייהו. (ומה שדימה הרד"ל את הוצאת המת למש"כ בסנהדרין כ; יש לחלק. ועיין להחיד"א במראית עין סנהדרין שם ושד"ח שם). ועיין בבית מאיר בחידושיו לקידושין (פ:) דמשמע דוקא אוננים וע"ע בהגהות הרש"ש (קידושין שם) ועיין בחידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות ו) שכתב ג"כ שלשון אנינות משמע שהאב מוציא את בנו ולא סתם אדם, אך סיים שמלשון הירושלמי (קידושין פ"ד הי"א) משמע שאפי' בסתם אדם, שהירושלמי כתב דאין יצר הרע מצוי בבית הקברות, עיי"ש. ועיין בקרבן העדה שם שהסביר וז"ל "שאין יצר הרע מצוי בבית הקברות דלבו נשבר", עכ"ל. מיהו יפה העיר החידושים וביאורים שם דמה יהיה בדרך חזור, דבשלמא האב שהיה אונן, אכתי תביר יצריה אבל בסתם אדם, נראה דאינו מועיל, וזה שאלה ג"כ על מש"כ הרד"ל לעיל, וצ"ע.

ועוד יש לעיין אי בעינן שכל הקרובים יהיו אוננים או לא, הנה מר"ח שהובא בתוס' (קידושין פ:) מוכח דלאבא שאול סגי שרק אחד אונן, שהרי רבנן הביאו ראיה נגד אבא שאול מאשה שהיתה באבל והאיש לא. וכן משמע מהחידושים וביאורים (שם) והמקנה (קידושין פ:). אך ממש"כ הבית מאיר בחידושיו (שם) משמע דבעינן שכולם יהיו אוננים. ועיין בדברי סופרים (ח"ב ס' יז) שהאריך בזה. ודע שמה שהתיר אבא שאול לאו דוקא איש אחד ושתי נשים אלא אפי' איש אחד ואשה אחת, ולא נקט איש אחד ושתי נשים אלא דמיירי התם לצורך קבורת נפל שצריך עכ"פ ג' ללוותו, אבל בעלמא

כיון דתביר יצריה, מהני אפי' חד וחד, וכן כתב הרד"ל והוכיח כן מהר"ח שהובא בתוס' הנ"ל, וכן כתב בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רמ).

ועל שיטה זו דתביר יצריה, עיין בעץ יוסף ובהגהות הרש"ש (קידושין פ:) מה שהקשו בזה, וע"ע להחיד"א בספרו מראית עין (סנהדרין כ.), ואכמ"ל. . ולענין הלכה יש לאסור כדעה ראשונה, והמקל בשעת אנינות ביחוד אשה אחת עם שני אנשים כשרים [לבני ספרד **שלבני** אשכנז מותר בכל גוונא לשני כשרים להתייחד עם אשה כדלקמן (פ"ד סע' א).] יש לו על מה לסמוך **עיין** לקמן (פ"ד סע' א הערה 1) שרוב הראשונים כתבו להתיר יחוד של אשה עם ב' כשרים, ואפי' שהרמב"ם וש"ע פסקו לאסור, מ"מ בנ"ד נראה שאפשר להקל, דאיכא ס"ס בדרבנן (דיחוד שני אנשים ואשה הוי דרבנן כדלעיל סע' ט) חדא שמא הלכה דמותר בכל גוונא לאשה להתייחד עם ב' כשרים כמו רוב הראשונים (א"נ אף הרמב"ם לא אסר מדינא כמבואר לקמן פ"ד סע' א הערה 1 לכמה פוסקים) ואפי' אם נאמר דהלכה שאסור, שמא בשעת אנינות מותר כמש"כ הלח"מ והעצי ארזים והמגיה בכ"מ שהובאו לעיל (הערה 92) שהאנינות גורמת להיתר. והנה באופן שהאשה קוברת את בנה, יש להקל וכאמור. אך אם אחד מהאנשים הוא אונן והאיש והאשה הנוספים לא, יש לעיין אי מהני. והסברא נותנת להקל כיון שבשני כשרים ההיתר הוא הבושה, ואפי' דהשתא לבני ספרד ליכא כשרים בדין, מ"מ נראה שכאשר הם כשרים במציאות, האחד שאינו אונן ודאי שיתבייש מהשני שאונן ולא יעשה שם עבירה. .

לב. אף בשעת צרה גדולה המטילה פחד על בני אדם יש איסור יחוד ואין להקל **בשו"ת** עולת יצחק (ח"ב ס' רמ) פלפל בזה (ויובאו דבריו בהערה הבאה באריכות) וכתב שהגר"י זילברשטיין פרסם לאסור בזה, וציין שאף הגרי"ש אלישיב שליט"א הורה תחילה להקל בזה אך חזר בו כיון שהיא סברת הכרס בלי ראיה. וכן בעל העולת יצחק שאל את הגר"ח קניבסקי שליט"א בנ"ד וענה לו שקשה להתיר כי אין לדמות ענין לענין אם לא שנזכר מפורש בדברי חז"ל. וציין שם בעולת יצחק שעוד כמה גדולים שדיבר עימם לא הסכימו להתיר, עיי"ש. וע"ע בחוברת להל' יחוד (לרב זאב בוגרד, פרק ו סע' ז אות יח) שפלפל בזה והעלה לאסור, עיי"ש. ובפרט לפי מה שהארכתי לעיל (בסע' הקודם) שלדינא אין להקל בשעת אנינות, ונראה שה"ה בנ"ד ודלא כמש"כ העולת יצחק שנ"ד זה ק"ו משעת אנינות, דלענ"ד שהמת מוטל לפניהם, חמיר טפי ובפרט דמיירי בקרוב למת. . ואף שיש מצדדים לומר שמעיקר הדין אין

באותה שעה איסור יחוד [באותו זמן שהפחד קיים] ולכן מותר בשעת מלחמה לשהות יחד איש ואשה לבדם **בשו"ת** עולת יצחק (ח"ב ס' רמ) נשאל בזמן מלחמת המפרץ, שנשלחו טילים לארצנו הקדושה וכולם היו בחזקת סכנה, והיתה אלמנה אחת שחששה להישאר לבדה. האם בשעת צורך גדול מותר לאיש להיות עמה ביחידות, והאריך בזה מכמה סניפים וצדדים להקל שבשעת פחד תביר יצריה, וזה אתי בק"ו משעת אינות, ולכן אפי' שלפי רבנן דפסקינן כוותייהו (כמבואר בסע' הקודם) דלא תביר יצריה בשעת אינות, בנ"ד אפשר שיודו, עיי"ש באריכות, אך סיים בזה"ל "למדנו מכל האמור דבזמן כזה אשר חרדה גדולה נופלת עליהם מסכנת מוות ח"ו, אין איסור יחוד לפום דינא, ובלבד שיצא הוא או היא מיד בחלוף הסכנה. ולענין מעשה, הכל לפי ראות עיני המורה", עכ"ל. הנה אע"פ שצידד להיתרא, וכך אכן הורה לשואל שם לנהוג, מ"מ למעשה סיים שהכל לפי ראות עיני המורה.

והנה בתוך דבריו כתב להביא ראיה מהא דמבואר בספר יהושע (פרק ב פסוק יא) דרחב הזונה אמרה לפנחס וכלב "ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם וגו'", וביארו חז"ל במס' זבחים (קט:.) דאפי' קישוי איבר לתשמיש לא היה להם, ועיין בפרש"י על יהושע שם. והשתא אם שם מחמת הפחד לא היה להם קישוי איבר ימים רבים, כ"ש בנ"ד שזה זמן מועט, עיי"ש. ולענ"ד יש לחלק בין הנידון לראיה, דהתם ידעו כולם בודאי שהקב"ה נתן את ארצם לישראל, ובאופן ודאי סופם קרב ועתידים למות, לכן פחדו פחד גדול עד שלא היה להם קישוי איבר. משא"כ בנ"ד שזה רק ספק רחוק אם הטיל יפול דוקא בביתם, ואם אכן יפול שמא יצאו בריאים ושלמים או עכ"פ חיים, ובכה"ג מי אמר שישנו פחד עד שלא יגיע לקישוי איבר. וכעת מצאתי סיוע לדברי מדברי המהרש"א במס' סוטה (לד) שכתב וז"ל "דמפי השמועה בעלמא לא היו מתפחדין כ"כ אבל כשראו הנס הגדול שכל המים אף שבכלים נתבקעו להם כפרש"י בחומש גבי ויבקעו המים האמינו בשמועה אשר הוביש ה' מי ים סוף וגו'", עכ"ל. ובפרט דאפשר דהתם מיירי בביאה של היתר והכא באיסור והרי מים גנובים ימתקו ובשעת יחוד היצר תקיף טפי.

ומש"כ וכי יתכן שבשעת סכנה יעשו עבירות הרי חוששין שמא יפקדו עוונותם ובשעה שכזו יוסיפו חטא על פשע, ובמס' מגילה (יד.) איתא גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וכו', ובפרשת השבוע כתוב ופרעה הקריב וגו' ודרשו חז"ל שהקריב את ליבן של ישראל לאביהם שבשמים וכו', עיי"ש. ולענ"ד גם בזה יש לחלק, דבנ"ד כיון שישנו יחוד, ונמצא עם אשה לבדו, אפשר שהיצר תקיף טפי ויעוור עיניהם ולא יחששו לכל הנ"ל, וכל הראיות הנ"ל מיירי באופן רגיל ולא באופן שהם במצב מציאותי של יחוד

ששם היצר תקיף טפי. ובפרט אם ילכו לשהות במקלט דהוא מקום מבטחים, וחיישינן טפי לעבירה, ודו"ק.

ומש"כ דלא חיישינן לאסור מהטעם שאחרי הסכנה יש יחוד, דהא חזינן דאזלינן בתר השתא דומיא דפ"פ לר"ה שלא חוששין שיסגרנו או פתח שאינו נעול לא חוששין שינעלנו, עיי"ש. ולענ"ד הראיה אינה דומה לנ"ד. דהתם אין יחוד במציאות, ואזלינן בתר השתא ולא חוששין שיקום לעשות מעשה ויכניס עצמו לאיסור יחוד, אבל בנ"ד כעת במציאות הם ביחוד. ויש עוד להעיר בדברי קדשו, ואכמ"ל. . **מ"מ לעניין הלכה יש לאסור, והרוצה להקל, ישאל מורה הוראה לדינא** ודאי נראה לאסור בזה, דמלבד דיש לעיין טובא בראיות של ההיתר הנ"ל, בנוסף העלו לאסור הרבה מן הגדולים וכמבואר בהערות הקודמות. והא דכתבנו שהרוצה להקל ישאל מורה הוראה, כן סיים בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רמ). ותדע שאין לפסוק בכל גוונא לאסור, דפעמים אפשר שיהיה פקוח נפש מחמת הפחד, ואיסור יחוד נדחה בכה"ג כדלקמן (סע' לט), ולכן יש לדון ע"פ חכם כל מקרה לגופו. .

לג. י"א שבשעת צער גדול, כגון אמא שקיבלה הודעה שבנה או בתה נפגעו בפיגוע ר"ל, מותר לה לנסוע עם נהג לבדה לבית החולים ואין בזה איסור יחוד כ"פ בספר נטעי גבריאל (חלק השו"ת ס' א). . **והעיקר להלכה לאסור בזה ואין להקל כלל פשוט**, כיון דקיי"ל כרבנן דלא תביר יצריה כמבואר באורך לעיל (סע' לא), כ"ש שבנ"ד אין להקל שאין אנינות כלל אלא צער בעלמא, ובפרט הנהג שעם האשה אין לו צער ויכול לנסות לפתותה, ועיין בתוס' (קידושין פ:) שהביאו בשם ר"ח את המעשה שאשה בכתה על קבר בעלה, ואפ"ה האיש שהיה שם כשומר הלך ופיתה אותה ונשמעה לו. ומש"כ להתיר הנטעי גבריאל שהובא בהערה הקודמת, אחר המחילה אינו נראה כלל, ובפרט שיחוד בכה"ג ע"פ רוב הוי דאורייתא. וכבר דחה טעמיו הגאון רבי חיים ישעיה קעניג שליט"א, הביאו הנטעי גבריאל (שם ס' ב) וכתב שאנינות לחוד וצער לחוד, ושאין לסברתו יסוד, ולנהג אין צער ונשים דעתן קלות (ועיי"ש מה שדן להתיר מצד ספק פק"נ, מיהו לא כל המקרים שוים). ולמסקנא נראה שהיתר בנ"ד הוא דבר תמוה ביותר בלי יסודות כלל, ובפרט באיסור דאורייתא, ואכמ"ל. .

לד. איסור יחוד נוהג גם בנער או נערה מפגרים בשכלם כ"כ בספר נטעי גבריאל (פ"י סע' יב) והסביר דאדרבא שע"י פיגורם יכולים להתפתות בקלות יתר,

עיי"ש. מיהו נראה שאם הם מפגרים באופן שלא שייך פיתוי אלא אונס, בישראל לא חיישינן לאונס להרבה פוסקים עיין בהקדמה ביסודות ביחוד (אות ה), וצ"ע. .

לה. לבני ספרד אסור לחתן להתיחד עם כלתו כל זמן שלא נכתבה כתובתה הטור

(ס' סו) כתב וז"ל "אסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה", עכ"ל. וכלשון הנ"ל כתב מרן בש"ע (שם סע' א). והנה בעל העיטור (ברכת חתנים פ"ג) כתב בתוך דבריו וז"ל "ואותן שנהגו לברך ברכת נשואין שחרית קודם כתובה ומכניסין אותה בבית החתן אינו מנהג, שאסור להתייחד בלא כתובה", עכ"ל. וכן האורחות חיים (הל' כתובות ס' א') כתב שבמקומות שחותמים על הכתובה רק לאחר כמה ימים, אין להתייחד עמה, עיי"ש. וכלשון הטור הנ"ל כתב גם בספר צידה לדרך (מאמר שלישי כלל שני פ"ב). וכן לשון מהרי"ץ (טופס כתובות דף עז), וע"ע בב"י (שם).

ומקור דין זה מגמ' כתובות (ז.) כמש"כ הב"י, דהתם מבואר שרב אמי התיר לבעול לכתחילה בשבת. אמרו ליה והא לא כתיבה כתובה, אמר להו אתפסוה מטלטלי, עיי"ש. היינו שאסור לבעול בלא כתובה, ובביאור הגר"א (שם ס"ק א) הסביר כיון שאסור לבעול אסור גם להתייחד, עיי"ש. ואע"פ שיש מפרשים את לשון הטור שנקט "אסור להתייחד" שפירושו אסור להכניסה לחופה שהוא היחוד הראוי לביאה אך אה"נ אם עבר והכניסה, לאחר מכן מותרים ביחוד אפי' בלא כתובה וכמו שנבאר בהערה הבאה, מ"מ פשטות לשון הטור שנקט "אסור להתייחד" נראה כביאור הגר"א. וכן בחידושי הרי"ם (סי' סו ס"ק א) ג"כ חלק על המפרשים אחרת והסביר שהפשטות דמיירי הכא באיסור יחוד כפשוטו, ואם עבר והכניס לחופה, כ"ז שאין כתובה אסורים ביחוד ושכן דעת הש"ע. וכן מתבאר מדברי החזו"א (אבהע"ז ס' סז אות כ) דבהא פליגי הש"ע והרמ"א. וכעת ראיתי בספר אורות טהורות (הובא באוצהפ"ס ריש ס' סו) שהוכיח שכוונת הטור והרמב"ם שכל זמן שלא כתב כתובה אסורים ביחוד, ואינו ענין למה שביארו הב"ח וסיעתו (שיובאו בהערה הבאה) דמיירי הכא בהכנסה לחופה, עיי"ש. וכ"פ הגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (ח"ז ס' רו סע' נה) ובנטעי גבריאל (פ"ח סע' טז) ועיין בספר דבר הלכה (הוספות עמ' רטז). . **ולבני אשכנז יש מקילין הרמ"א** (ס' סו סע' א) כתב וז"ל "ויש מקילין ומתירין להתייחד בלא כתובה ובלבד שלא יבעול", עכ"ל. ונראה שזהו דעת הר"ן בכתובות (דף א. מדפי הרי"ף ד"ה או). ותדע שיש מבארים את כל הנידון באופן אחר. הנה הטור (ס' סו) כתב דאסור להתייחד עם הכלה קודם שיכתוב לה כתובה, והב"ח ביאר דמיירי הכא בהכנסה לחופה שהוא היחוד, שצריך חופה הראויה לביאה, ובלי כתובה אינה ראויה לביאה, ועיי"ש שכן ביאר את הרמב"ם (אישות פ"י ה"ז) כמו

שאכן ביארו המ"מ (שם), ועוד נראה מדברי הב"ח שהב"י לא חולק על הבנה זו, דכתב שהב"י ג"כ הביא מקצת הדברים, והב"ח לא העיר עליו כלום. ולפי הבנה זו, אין מדובר כאן באיסור יחוד גרידא, אלא מיירי הכא בהכנסה לחופה שזהו יחוד הראוי לביאה, דאז צריך כתובה כדי שתהיה ראויה לביאה, אך יחוד בעלמא מותר, היינו אם עבר והכניסה לחופה, מותר אח"כ להתייחד אפי' לפני כתיבת הכתובה. ועיין בב"ח מה שדקדק בלשון הרמב"ם שנקט "צריך" דאין בזה איסור וכו'.

והנה הח"מ והב"ש והבה"ט (ס' סו ס"ק א) הביאו דברי הב"ח, היינו שדקדק מלשון הרמב"ם דליכא איסור אלא רק שצריך לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה, עיי"ש. ולא העירו מאומה שמרן הש"ע מיירי באיסור יחוד בעלמא ושהב"ח ביאר באופן אחר של הכנסה לחופה ונ"מ טובא, ואפשר שלמדו שכמו שהב"ח הסביר בטור דמיירי בהכנסה לחופה הבינו שזהו כוונת הש"ע. וכעת מצאתי בהפלאה (קונטרס אחרון ס' סו ס"ק א) דקאי על מרן ש"ע, ואפ"ה הסביר בפשטות שאיסור יחוד ודאי מותר, והאריך בכל הנידון של כתיבת כתובה לפני הכניסה לחופה וכנ"ל. .

לו. אשה נשואה שנאבדה כתובתה, אסור לבעלה להתייחד עמה עד שיכתוב לה כתובה חדשה

בסע' הקודם הבאנו בשם מרן הש"ע שאסור להתיחד עם הכלה קודם שכתב וחתם לה על כתובתה, והגר"א ביאר טעמו כיון שאסור לו לבעול בלא כתובה, אסור לו גם להתייחד עמה, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה במש"כ מרן הש"ע (ס' סו סע' ג) שאם כתב לה כתובה ונאבדה צריך לכתוב לה אחרת שאסור לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה, עיי"ש. וזהו לשון הרמב"ם (אישות פ"י ה"י) והטור (ס' סו).

ומקור דין זה בגמ' כתובות (נז.) אליבא דר"מ, דאין לאדם לשהות בלא כתובה כיון דלא סמכה דעתא וחוששת שאם יגרשנה ותתבע כתובתה יטען פרעתי, ולכן כיון דלא סמכה דעתא הוי בעילת זנות, עיי"ש בפרש"י. ולפ"ז כיון דאסור לו לבוא עליה דהוי בעילת זנות, א"כ אסור לו להתייחד עמה ג"כ כמו שהסביר הגר"א וכנ"ל. וכן דייק בספר דבר הלכה (הוספות עמ' ריז) מלשון הגר"א ועיי"ש עוד דקדוק בגר"א. וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פ"ח סע' טז). וכשאינו יכול לכתוב כתובה, עיין בש"ע שם סע' ב. . **ואף למתירים ביחוד, אסור לבעלה לשהות עמה אפילו שעה אחת פשוט**, דזה דינא דגמ' דהלכתא בהא כר"מ, עיין הערה קודמת. והנה בסע' הקודם הבאנו שיש מפרשים בדעת הרמב"ם והטוש"ע שאין איסור יחוד בחתן שלא כתב כתובה, עיי"ש באורך. מיהו בנ"ד אסור אפי' בדליכא יחוד, דעצם השהיה אסורה וכמבואר ברמב"ם והטוש"ע שהבאתי בהערה הקודמת.

והנה כתב הרמ"א (ס' סו סע' ג) וז"ל "ועיין לקמן ס' קעז דבמקום שאין מגרשין רק מרצון האשה א"צ לכתוב כתובה, א"כ בזמן הזה במדינות אלו שאין מגרשין בעל כרחה של אשה משום חרם דרבינו גרשום וכמו שיבואר לקמן ס' קיט, היה אפשר להקל בכתיבת הכתובה, אבל אין המנהג כן ואין לשנות", עכ"ל. הנה מלשון הרמ"א מוכח שמהדין מותר ורק מחמת המנהג אין לשנות, וכוונת הרמ"א כיון שאינו יכול לגרשנה בע"כ, שוב אינה חוששת שמא יגרשנה ויטען פרעתי הכתובה, לכן שפיר סמכה דעתא ולא הוי בעילת זנות.

מיהו האחרונים חלקו על דברי הרמ"א בזה, הנה הפ"ת (שם ס"ק ד) ציין למשנה למלך (אישות פ"י ה"י), ושם מבואר דמוכח מהרי"ף והר"ן שאפי' במקום שאינו יכול לגרשה בע"כ, אסור לשהות עמה אפי' שעה אחת, והמשנה למלך נשאר בצ"ע על הרמ"א.

ואף הח"מ (שם ס"ק יח) והב"ש (ס"ק יא) והגר"א (ס"ק יז) העירו על ראיית הרמ"א שהביא מסימן קעז, דהתם מיירי באיש שאנס את הבתולה, שמדין תורה אינו יכול לגרשה כל חייו ולכן לא בעינן שיכתוב כתובה, ומזה למד הרמ"א לנ"ד, והאחרונים הנ"ל כתבו דאינו דומה ויש לחלק, דהתם מדין תורה אינו יכול לגרשה לכן סומכת דעתה אבל הכא דזה רק חרם דרבינו גרשום שאינו יכול לגרשה בע"כ, ולכן עדיין האשה אינה סומכת דעתה (כי חוששת שיגרשנה אפי' שיש חרם) ושוב הוי בעילת זנות.

ולכאורה יש להעיר על חילוקם דלא ברשיעי עסקינן, ואינה חוששת שיעבור על חרם דרבינו גרשום ויגרשנה בע"כ. ושו"ר שכן מתבאר בחכמת שלמה (בהגה על הרמ"א מודפס בש"ע). מיהו החכמת שלמה העיר שראיית הרמ"א אינה מוכרחת מטעם אחר, דהתם בשעת כעס אם יגרשנה, אינה מגורשת כיון שמהתורה אינו יכול לגרשה ולכן שפיר סמכה דעתה. אבל בנ"ד, שכל האיסור הינו חרם דר"ג, אע"פ שלא ברשיעי עסקינן, מ"מ חוששת שמא בשעת כעס יגרשנה והוי גט בדיעבד ולכן לא סמכה דעתא והוי בעילת זנות, מיהו סיים החכמת שלמה שהרמ"א סובר שאם עבר וגירשה נגד חרם דר"ג, חייב בכל החיובין של הכתובה, ואתיא שפיר דסמכה דעתא, עיי"ש. עכ"פ לדינא לא נ"מ כיון שכן המנהג אפי' לפי הרמ"א ושאין לשנות. ובפרט לבני ספרד שחרם של ר"ג לא התקבל אצלהם כמבואר בשו"ת יבי"א (אבהע"ז ח"ה ס' י) אלא שא"א לגרש כך מחמת חוק המדינה, מיהו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מו) כתב שאף שחרם ר"ג שלא לישא אשה אחרת על אשתו לא התקבל אצל כולם, מ"מ חרם זה שלא לגרש בע"כ נתקבל אפי' אצל בני ספרד, עיי"ש.

ודע, דבשו"ת ציץ אליעזר (חי"ט ס' לט) האריך להוכיח דאע"פ דודאי אין לשהות בלא כתובה וצריכים בהקדם לכתוב כתובה חדשה מ"מ אין צריך "מיד" לכתוב כתובה חדשה, היינו אין צורך לדחוק בהם ממש וכו', עיי"ש. . **ויש מקילין כאשר יש העתק כתובה אצל הרבנות המקומית אך אין לסמוך על זה למעשה**

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשס) כתב שבארץ ישראל יש הסומכים היום על הרבנות שמחזיקים אצלהם העתק כתובה, ואפילו אבדה הכתובה מהאשה, סמכה דעתה שיש כתובה ברבנות ושוב לא יוכל הבעל להוציאה בלא כתובה, אבל באמת אין לסמוך על זה כיון שלמעשה אין כתובה זו מוכנה אלא יצטרכו דרישה וחקירה בבית דין, ואולי לא סגי בהכי, עיי"ש. וע"ע להרה"ג עזריה בסיס הובא בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רנ) שהעיר על דברי התשובות והנהגות הנ"ל דמה בכך שאין הכתובה מוכנה אצלהם וכו', אך סיים כיון שגברא רבה אמר מילתא, יש לחוש לזה, עיי"ש. ועיין מש"כ הגר"י רצאבי שליט"א בעולת יצחק (ח"ב ס' רנא אות ו, ז), ואכמ"ל. .

לז. אשה שנשתטית ואין לה סיכוי להתרפא שאם יש לה סיכוי להתרפא, לכאורה יש לדמותה לאשה שיש לה פצעים בגופה ואינה יכולה לטבול שכתב ע"ז מרן הש"ע (יור"ד ס' קפז סע' יד) שתצא מתחת בעלה כדי שלא יבטל מפריה ורביה, עיי"ש. ומלשונו משמע שמצד איסור יחוד ליכא. מיהו כבר הבאתי לקמן (פ"ב סע' כט) פלוגתא גדולה בזה, שיש סוברים שאסורים ג"כ ביחוד ויש מתירין, עיי"ש באורך. וע"ע בספר דבר הלכה (בשו"ת ס' ח) מש"כ בזה, וצ"ע. , **אסור לבעלה להתייחד עמה כל זמן שבמצבה הנוכחי אינה יכולה להיטהר לבעלה כן** כתב הב"ח (ס' קיט) בהסבר דברי הרמ"ה שאשה שנשתטית, אסורים בתשמיש המטה וז"ל הב"ח "פשוט הוא, דודאי צריכים להפרישו ממנה שלא יתייחד עמה כי אין היתר לאיסורה בבדיקת פקחות ולא בהרגשה, וכן כתב רבינו שמחה בתשובתו לראבי"ה", עכ"ל הב"ח.

ובשו"ת ברכת יוסף (אבהע"ז ס' ד) הביא בשם גאון אחד שהתקשה על הב"ח ממשנה מפורשת בנדה (יד:) דאיתא התם דאשה שנטרפה דעתה, אם יש פקחות, הן מתקנות אותן וכו' ופרש"י בודקות אותן ומטבילין אותן, וכ"פ בש"ע (יור"ד ס' קצו סע' ח), וא"כ כיצד נקט הב"ח דאשה שנשתטית אין לה היתר ע"י פקחות, והברכת יוסף הנ"ל כתב לחלק בזה חילוקים, עיי"ש. ובספר פתחא זוטא על הל' נדה (ס' קצו ס"ק כ) העיר על הברכת יוסף וחילוקיו, והעלה שפקחות מתירות כל שוטה שבעולם, וע"ע בטהרת ישראל (שם ס"ק מח). והנה בשו"ת אבני צדק (ס' פו) כתב להקל שהפקחות יבדקו

ויטבילו את השוטה בכל גוונא, עיי"ש. ועיין בספר דבר הלכה (חלק התשובות ס' ח), ובספר נטעי גבריאל (פ"ז הי"ב).

ולדינא הכל לפי המציאות אם אפשרי להתירה ע"י פקחות ולהטביל אותה, שרי להתייחד. ואם א"א, יש לאסור כדעת הב"ח. ונראה שכיון שיש הרבה גדרים בשוטה, יש להתייעץ עם מורה הוראה. .

לח. אדם שנכשל בעבירה הידועה **פירוש**, ביאה. עם אשה, ורצונו לשוב בתשובה שלימה, הדבר פשוט וברור שאסור לו ללכת להתיחד עם אותה אשה כדי להתגבר על יצרו ואז יחשב לו כתשובה מעולה, ואין להתיר בזה כלל והעושה כן הוי מצוה הבאה בעברה ויצא שכרו בהפסדו **הכלי** יקר (פרשת חקת יט' פס' כא') כתב וז"ל: "ויש אומרים שזה כוונת רז"ל (ברכות לד:) מקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד שם, כי הבעל תשובה צריך לעמוד במקום אשר עמד שם בראשונה ולהתייחד עם אותה אשה אשר חטא, אבל לצדיק גמור אסור היחוד כי אסור להביא נפשו בניסיון וגו'" עכ"ל. הנה מדכתב בסיפא שלצדיק גמור אסור היחוד, משמע שלבעל תשובה הותר, ולא רק שהותר אלא צריך ללכת ולהתייחד (ומסתבר שאינו בתורת חיוב אלא הרוצה לעשות תשובה מעלייתא, צריך לעשות כן).

ודבריו מיוסדים על מאמר חז"ל במס' יומא (פו:) וז"ל הגמ' "היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה ופירש הימנה, מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק באותו מקום" ע"כ.

ובספר מגדים חדשים (ברכות לד:) קיבץ עוד כמה אחרונים הסוברים כמו שכתב הכלי יקר הנ"ל, והם, ספר אזור אליהו (לבעל השבט מוסר אות רלא'), ספר יד מרדכי (עמ' מג) בשם קרית חנה.

ובספר תקנת השבין (לר"צ הכהן דף לט עמ' א) כתב שראה בספר רב ייבא שכתב שהבעל שם טוב כתב בשם מתיבתא דרקיעא שמותר לבעל תשובה להתייחד עם אותה אשה. וכן הוא בספר בינת ישששכר (פראג תקמ"ה, עמ' רפה) שכתב כפירוש הנ"ל ולא העיר מאומה ומשמע שמסכים. וכן הוא בבעל העקידה (שער צז) בשם רבינו יונה, עיי"ש.

הנה מה שכתב בעל העקידה בשם רבינו יונה, אם כוונתו למה שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ראשון אות מט) וז"ל: "איזהו בעל תשובה אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד, כאשר נבחן ויצא נקי באותו פרק ובאותו מקום ובאותה אשה, רצונם לומר, כי

הזדמן החטא לידו והוא בתוקף יצרו וכו' ומי שלא הזדמן לידו כענין הזה, יוסיף בנפשו יראת השם וגו'" עכ"ל. א"כ אין מכאן שום הכרח שצריך הבעל תשובה בעצמו להכניס עצמו לכך, אלא אם יזדמן משמים שכך יווצר שיהא באותו מקום ועם אותה אשה וכו', אבל אין כוונת רבינו יונה שיכניס עצמו לכך דאין זה משמעות לשונו, ועוד דהיה לו להשמיע כן להדיא. (ואין ספר בעל העקידה נמצא תחת ידי שאתבונן מנין וכיצד למד שכן הוא דעת רבינו יונה, אלא שאם זה מקורו, יש לדחות כדאמרינן).

אכן יש להתבונן על הסברא הנ"ל, שבעל תשובה צריך להכניס עצמו לניסיון כ"כ גדול, שיצר הרע שולט באותו מקום שכבר נעברה העבירה וכפרש"י ביומא (פו: ד"ה "באותה אשה") וז"ל "באותה אשה ובאותו מקום שעבר שם העבירה ואותו פרק, מתוך שדומה מכל וכל לזמן שנכשל בו כבר, יצרו מתגבר עליו ואומר לו ראה פלונית ואותו מקום ואותו פרק הוא, קום עשה מה שעשית כבר" עכ"ל. א"כ קשה מדוע יצטרך להכניס עצמו לכך ושמא יכשל. ויש קצת ליתן טעם ע"פ מה שכתב ביערות דבש (ח"א עמ' ט') שבעל תשובה שרצונו לשוב, ונמצא באותו מקום וכו', הקב"ה מסייעו ועוזר לו שלא יכשל, ומסייע לו בדרך נסי ולכן ימלט, עיי"ש. (ועדיין אינו מיושב כ"כ, עיין הערה הבאה מה שנכתוב בשם הנחלת יעקב, ודו"ק).

ותדע, שאין לסייע לשיטה זו מלשון הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"א) שכתב וז"ל: "איזו היא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה וכו' כיצד, הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה וכו'" עכ"ל. והנה אף דנקט "ולאחר זמן נתייחד עמה", אין כוונתו לפרש שצריך ללכת ולהתייחד, אלא אם קרה שנתייחד עמה, כגון באונס וכיו"ב, וכן פירש בדרושי הצל"ח (דרוש א אות יג). או שהבעל תשובה לא למד הלכות יחוד. א"נ הפירוש שיגיע לדרגה כזו שיעיד עליו השי"ת שאם היה מזדמן לידו כך באותו מקום וכו' לא היה חוטא, וכן פירש הענף יוסף יומא (פו:) בשם נחלת יעקב. וע"ע בהמשך ההערה מש"כ בשם החכמת שלמה.

ובדרך אגב אעיר במה שראיתי בש"ע המקוצר להגר"י רצאבי (חלק קדושה ס' רג' הערה א) שכתב להסביר את הרמב"ם הנ"ל דמיירי באשה שמותר לו להתייחד עמה כגון אמו או בתו וכיו"ב, שבעבר נכשל עמהן, ועכשיו נתייחד בהיתר ולא עבר עבירה, עיי"ש. ויש להעיר, דנראה שאם אכן נכשל עמהן בעבר, יהיה אסור ביחוד עמהן מדרבנן, ואפילו אם חזר בתשובה שלימה, וכמבואר לעיל (סע' טו) בדין של יחוד עם זכר שמותר, אך אם נכשל עם זכר בעבר, אסור לו להתייחד עם זכרים אפילו אם חזר בתשובה, והטעם,

שהתירו יחוד עם זכר כיון שישראל אינו חשוד על כך, אך אם נכשל הראה שכן חשוד ואסור, ולפ"ז ה"ה באמו בתו, שהראה שהוא חשוד אף עליהן, ואכמ"ל.

ואין להקשות על שיטה זו, שאם נכשל בא"א שאסור להתיחד עמה מהתורה כדלעיל (סע' ב), א"כ כיצד התירו לו להתייחד כדי להגיע לתשובה שלימה, שע"פ המבואר לעיל (סע' יט הערה 52 ד"ה ולענ"ד) כיון שאיסור יחוד אינו מבואר בפירוש בתורה אלא דרך רמז, אפילו שלדינא הוא אסור מהתורה, הוא נמסר לחכמים שיכולים להתיר במקרים מסוימים, עיי"ש.

מיהו כל הנ"ל אינו לדינא כלל ואין להקל בשום אופן. דהנה בספר חסידים (אות קסז) כתב וז"ל "אל יאמר הרי אמר רב יהודה באותה אשה באותו מקום באותו פרק, אקיים זה. כי שמא האשה תחפוץ להזקק ויהיה לו חטא. ולא אמרו שיביא אדם את עצמו לידי עוון" עכ"ל. והנה מש"כ שאל יאמר האדם אקיים דברי רב יהודה, היינו ילך להתיחד עמה שוב באותו מקום, וכן פירש המפרש על ספר חסידים. וכן כתב הנחלת יעקב (לבעל החוות דעת, הובא בענף יוסף יומא פו:) וז"ל "לא ח"ו שיתייחד עם אותה אשה כי ח"ו לא הותר יחוד לבעל תשובה וכמוזכר בספר חסידים שפעם אחת הורה חסיד אחד לחוטא לעשות תשובה הנזכרת באותו מקום ונכשל בזה וגו'" עכ"ל. ועיי"ש שכן כתב להסביר דעת הרמב"ם.

וכעת מצאתי להגרש"ק בחכמת שלמה (אור"ח ס' תרז סע' ב) וז"ל "והנה זה לשון הרמב"ם בפ"ב מהלכות תשובה איזהו תשובה גמורה זה שבא לידו דבר עבירה וכו' כיצד הרי שבא על האשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכל גופו וכו'. ונשאלתי הרי יחוד אסור ואם כן לא משכחת לה תשובה לכתחילה רק בעבירה ולא יתכן לומר כן. והשבתי דאתי שפיר לפי מה דקיי"ל בשני כשרים מותר להתיחד אבל בפריצים לא מהני שנים א"כ משכחת לה בנתיחד עמה עם עוד אחד. א"כ לפי מה שיודעים בנפשם שהם כשרים ואין דעתם לעבור, לא הוי יחוד בתרי. ותשובה הוי, שאם רצו לחטוא עוד היו יכולים, דבשנים אפשר לעבור כדחיישינן באמת בתרי ופריצי. לכך נחשב באותו מקום ובאותו מעשה ודו"ק", עכ"ל. הנה יש לעיין בתירוצו, אך עכ"פ מוכח דפשוט שא"א לומר שילך להתיחד עמה לצורך תשובה.

וכן הסכים בדרושי הצל"ח (דרוש א' אות יא ואות יג) שכתב שהרבה טועים בדברי רב יהודה שאמר באותו מקום וכו' (יומא פב:) שכוונתו שהבעל תשובה ישתדל שיבוא עוד הפעם העבירה לידו ומותר לו להתיחד וכו' וח"ו לומר כן והוי מצוה הבאה בעבירה, עיי"ש שהרעיש על זה הרבה.

ובספר תקנת השבין (להר"צ הכהן דף לט' עמ' א', הובא במגדים חדשים מס' ברכות לד:) הביא את הפוסקים שמתירים, וסיים שדבר זה לא ניתן ליאמר כלל, עיי"ש. וכן משמע מפירוש השפת אמת (יומא פו:) ועיין בספר לקט יושר (עמ' קלו). ולהלכה יש לאסור ובפרט בדורינו אנו, ופשוט.

ודע, שאת הדעה המתירה, תחילה כתבתיה למעלה בגוף ההלכה דיש מתירים. אך כשהגר"י רצאבי שליט"א עבר בין בתרי הספר, הורה לי לא לכותבה בגוף ההלכה שלא יטעה מאן דהו דאפשר לנהוג כן למעשה ואז והוא רחום יכפר עוון. ולכן צא ולמד שאין בזה שום צד להקל, והעושה כן יצא שכרו בהפסדו והוי מצוה הבאה בעבירה ועבר על איסור יחוד. .

לט. י"א שאיסור יחוד נכלל באביזרייהו של גילוי עריות, ואף במקום פיקוח נפש אין לעבור על איסור יחוד. וי"א שיחוד אינו נכלל באביזרייהו של גילוי עריות, ונדחה במקום פקוח נפש, וכן הלכה **עיין** לעיל ביסודות ביחוד (אות ז) באורך. .

פרק ב - המותרים ביחוד

א. י"א שמותר להתייחד בפחות משיעור זמן ביאה **ואין** לאסור מדין חצי שיעור כמו שיבואר לקמן.

הנה מקור האיסור בח"ש מבואר בגמ' יומא (עד.): גופא, ח"ש רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, ר"ל אמר מותר מן התורה. רבי יוחנן אמר אסור מן התורה כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל. ר"ל אמר מותר מן התורה, אכילה אמר רחמנא וליכא וגו'. ע"כ. הנה מבואר שבאיסורי אכילה, ח"ש אסור מן התורה, דקיי"ל כרבי יוחנן וכ"פ הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פי"ד ה"ב).

ונחלקו רבותינו הראשונים האם לומדים מאיסורי אכילה לשאר איסורי תורה לאסור ח"ש. דעת רש"י (שבת עד. ד"ה "וכי מותר") והמאירי (בחידושיו שבת עד.) והאור זרוע (ח"ב ס' נט) ורבינו ירוחם (נתיב יב' חלק יד) והר"ן (שבועות כא:) והראבי"ה (סי' רכד.) והריטב"א (קידושין לו.) והמרדכי (ר"פ המוציא יין) פסקו דח"ש אסור מן התורה לאו דוקא באיסורי אכילה אלא ילפינן לשאר איסורי תורה והנה ההגהות אשירי כתב כן בשני מקומות (ס"פ כלל גדול ור"פ המוציא יין), ובקיצור פסקי הרא"ש (ר"פ המוציא יין) כתב שהרא"ש פסק שח"ש אסור מן התורה, והמעיין ברא"ש לא ימצא זכר לח"ש. וכתב הקרבן נתנאל (שם אות ב), שההגהות אשירי בר"פ המוציא יין, אלו דברי הרא"ש. ולפי זה גם הרא"ש סובר כן.

ומאידך, הרמב"ן (בליקוטים שבת צד:) שיבולי הלקט (סי' קי') הר"ן (בחידושים המיוחסים לר"ן שבת צד: וצ"ע בסתירה ממס' שבועות כא: שכתב איפכא) הרא"ה (סי' ב' אלפים רב') פסקו דדוקא באיסורי אכילה אסרה תורה ח"ש, משא"כ בשאר איסורים. ובדעת הרמב"ם נחלקו המפרשים (עיין שדי חמד מערכה ח' כלל ד', משנה למלך הל' שבת פי"ח ה"א, פתח עינים שבת צד: ועוד). ובפשטות סובר הרמב"ם דלא ילפינן לשאר איסורים למעיין בפנים, וכמבואר באורך בשדי חמד (שם) וכן כתב בספר הליכות עולם (ח"ד פרשת "כי תשא" הל' גוזז) בדעת הרמב"ם. ועיין בשו"ת חכם צבי (סי' פו) אמאי לא ילפינן לשאר איסורים.

הנה להסוברים דלא ילפינן לשאר איסורים מאיסור אכילה אין לאסור מהתורה ח"ש באיסור ייחוד, מ"מ אין זה מספיק להתיר לכתחילה, דעכ"פ מודו דאסור מדרבנן, כמבואר ברמב"ם בכמה דוכתי, ועיין בהליכות עולם (שם).

והנה הפמ"ג (פתיחה כוללת ח"א אות יז') כתב לחדש, שאין התורה גוזרת גזירה לגזירה, והביא את המדרש שענבים אסורים לנזיר מדין גזירה שמא ישתה יין. ולפ"ז ח"ש בענבים אינו אסור לנזיר כיון דהוי גזירה לגזירה, ואין התורה גוזרת גזירה לגזירה, עיי"ש. וכן כתב השדי חמד (מערכת א' אות קכא ד"ה "וראיתי") בשם הרשב"ץ, (אלא שהשדי חמד חלק על זה, עיי"ש).

ולפ"ז כיון דאיסור ייחוד הינו גזירה שמא יגלה ערווה (עיין בהקדמה ביסודות ביחוד אות ח) וצריך שיעור טומאה כדי לגלות ערווה, נמצא שאין לאסור בפחות משיעור זה מדין ח"ש, דא"כ הוי גזירה לגזירה. ויש לעיין האם בכה"ג, שאין התורה עושה גזירה לגזירה, האם חכמים אסרו, והם ראו צורך לגזור לגזירה של תורה, ורק גזירה לגזירה של דרבנן אין הם גוזרים דזה פחות חמור או עכ"פ כיון שהתורה לא עושה גזירה לגזירה והטעם הוא דלא מצוי כ"כ, גם רבנן לא ראו לנכון לגזור גזירה לגזירת התורה. ועיין בפמ"ג (שם) דתחילה כתב דכ"ש דרבנן לא גזרו אך מהמשך לשונו משמע דיש איסור דרבנן, וצ"ע.

והנה יש הסוברים שח"ש אסור רק כשעושה מעשה בח"ש וע"י כך מחשיבו אבל בשב ואל תעשה אינו אסור מהתורה ח"ש וכגון המשהה חמץ בפסח בח"ש, וכמובא בשדי חמד (מערכה ח כלל). ולפ"ז אף יחוד ששוהה ח"ש דומה הדבר לשואל"ת, וכמבואר בשו"ת עזרת כהן (ס' לא) וא"כ אין לאסור מהתורה, אבל עדיין אסור מדרבנן.

מ"מ נראה שיסוד ההיתר להתייחד לכתחילה בפחות משיעור טומאה הוא, דח"ש שייך היכא שהאיסור נעשה אלא שחסר בשיעורו, כגון הוצאה, שאם הוציא פחות משיעור,

א"א לומר שלא עשה איסור הוצאה, דהא הוציא מרשות לרשות, אלא מאי, חסר בשיעור, הכא אמרינן דח"ש נמי אסור מהתורה.

אבל היכא דעושה מעשה, ומחסר חלק מגוף המעשה, הכא חסר באיסור ולא בשיעור, ואינו נקרא כלל מעשה איסור. כגון, הכותב אות אחת, או האורג חוט אחד, ששם אין זה כותב או אורג רק חסר בשיעור, אלא אין עליו שם כותב או אורג, וזה חצי מלאכה ולא חצי שיעור. וכן כתבו המגן אבות (שבת ג. ד"ה "המיסך") ומהר"ם הורוויץ (על תוס' עג. ד"ה "העושה") שהכותב אות אחת והאורג חוט אחד אינו ח"ש אלא ח"מ. וכיו"ב כתב השדי חמד (מערכה ח' כלל ג' ד"ה "ועל"). (מיהו גבי מלאכת כותב עיין משנ"ב ס' שמ אות ד ובתוספת שבת שם ס"ק ז והבא"ח ש"ש פרשת פקודי אות א, דכתבו דכותב אות אחת הוי ח"ש. ועיין בשו"ת יבי"א ח"א ס' כא אות יב ובמנוחת אהבה ח"ב פ"א הערה 5).

והנה באיסור יחוד, כיון דכל האיסור הינו מחמת גזירה שמא יבוא לגילוי ערווה, א"כ עצם יחוד הינו בזמן ביאה, ובפחות מכאן לא מיקרי יחוד כלל, ואם מתיחד פחות משיעור ביאה, לא עשה ולא כלום. דאין התורה אסרה איסור עצמי של יחוד איש ואשה, אלא התורה חששה לביאה וגזרה על יחוד שמא יבוא עליה, ועצם מהות האיסור הינו רק בשיעור ביאה. ולא דומה לשאר איסורים, כגון הוצאה, שאם הוציא פחות משיעור, שם הוצאה על פעולתו רק שחסר בשיעור, ובכה"ג אמרינן דהתורה אסרה, כיון דעצם פעולת הוצאה אסור מהתורה. אבל הכא, כשמחסר בשיעור, מחסר במהות האיסור ואין כאן שם יחוד כלל.

ושוב ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ב אות ה) שכתב כדאמרן. והניף ידו בשנית בח"ז (ס' מו) והעלה להתיר בכל גוונא היכא דליכא שיעור ביאה, עיי"ש. וכסברא זו בדיוק כתב ג"כ בילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ג עמ' רכב) ועל פ"ז התיר יחוד במעלית ושכל שחסר בשיעור יחוד הוי חסרון באיסור עצמו ומותר ביחוד, וסיים שלענין הלכה דעת הגר"ע יוסף להתיר, אלא דמשום צניעות היכא דאפשר טוב להחמיר, עיי"ש. וכן הוא בספר דברי חכמים (פ"ג הערה יח') בשם הגר"י ברכה (ועיין לעיל פ"א סע' כב הערה 62 שהגר"י ברכה כתב דאין שיעור ליחוד, וי"ל דהכא מיירי לסוברים דיש שיעור, אזי אין לאסור מדין ח"ש). ואע"פ שלגבי בשבת חצי מלאכה אסור עכ"פ מדרבנן, מ"מ לא בכל המקרים אסור מדרבנן, ויש מקרים שכאשר עושה חצי מלאכה וכדאמרן, הרי זה מותר לכתחילה, וכמבואר בשדי חמד (מערכת ח כלל ד) לגבי מעביר ד' אמות בר"ה, שכל שמעביר פחות מד"א, לא מידי עביד ואין שם מלאכה כלל והיתר גמור הוא,

ובמוליכו הרבה, אסור מדרבנן, עיי"ש. וא"כ אין לנו ראיה שאסור מדרבנן בנ"ד. ובשו"ת ציץ אליעזר (שם), האריך להוכיח שאפי' איסור דרבנן אין בזה ומותר לכתחילה.

ובנוסף יש לצרף את הפוסקים שאין התורה גוזרת גזירה לגזירה, שודאי איסור דאורייתא אין בזה, ואף איסור דרבנן כתבנו להסתפק. ומצאתי סניף נוסף להקל בנ"ד. הנה בשו"ת חות יאיר (ס' טו) והביאו גם הארעא דרבנן (ערך חצי שיעור) דכל ששיעורו מבואר בתורה, אין לאסור חצי שיעור ושרי לכתחילה, ולכן מותר להוליך ברה"ר פחות מד"א, דהא ילפינן מהפסוק שבו איש תחתיו (עירובין נא.), עיי"ש. ולפ"ז אי נימא דהתורה שאסרה יחוד הוי גזירה שמא יבעל, א"כ השיעור בעילה הוי בכלל האיסור שהתורה אמרה והוי כמפורש בתורה ואין לאסור ח"ש ושרי לכתחילה, ויש לפלפל.

וכעת ראיתי בשו"ת אמרי אש (ס' קז) שהעלה להתיר כל היכא דליכא שיעור ביאה. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צו) כתב שהגר"מ שטרנבוך הסכים לאמרי אש הנ"ל, עיי"ש. אלא שראיתי להגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו ה"ו) שפסק שיחוד אסור זמן מועט איפה שאפשר שהיחוד ימשך, וצ"ע. (ועיין באוצר הפוסקים ס' כב' סע' א' אות ה שכתב שאולי כוונת האמרי אש להתיר רק בדיעבד, וכיו"ב כתב בשו"ת להורות נתן ח"א ס' נז אות יג. ועיין ג"כ בשו"ת מנחת יצחק שם ס' צה מה שכתב על האמרי אש ואוצר הפוסקים הנ"ל). ונראה לדקדק שבספר שערים מצויינים בהלכה (ס' קנב אות ו) הסכים לדעת האמרי אש הנ"ל והתיר, עיי"ש באות ג. ועוד עיין בהקדמה לספר דברי חכמים (ההקדמה מהגאון ר' יצחק אבא שאול) מה שכתב בשם ספר חמדת ישראל.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' ע) כתב להביא ראיה מהתפארת ישראל על המשניות (אהלות פי"ח משנה ז) שאין לאסור יחוד פחות משיעור ואפי' ראוי להצטרף לשיעור שלם, (אך הוא עצמו נראה שאינו סובר כן), דהנה איתא התם במשנה "מדורות העכו"ם טמאים. כמה ישהא בתוכן ויהא צריך בדיקה, ארבעים יום. אע"פ שאין עמו אשה. ואם היה עבד או אשה משמרים אותו אינו צריך בדיקה", ע"כ. והיינו המדור טמא כיון שהעכו"ם קוברים שם נפליהן. ואם אשה משמרתו אין חשש ופירש התפארת ישראל שהאשה המשמרת היא ישראלית וז"ל "ישראלית. ואע"ג דאסורה להתיחד עמו, י"ל דמיירי בנכנסת ויוצאת וכו'", עכ"ל. הנה אם איתא שאיסור יחוד הוא גם בח"ש, א"כ כיצד מהני בנכנסת ויוצאת הרי יכולה לשהות כדי שיעור טומאה ואסור משום ח"ש, אלא ודאי מוכח דאין לאסור משום ח"ש, עיי"ש בשו"ת בצל החכמה. ואין לדחות דאפשר דסובר דיחוד עם עכו"ם אסור רק מדרבנן בלבד, ובזה אין לאסור ח"ש וכדלקמן בהערה

5. זהו ליתא, דהא האוסרים ח"ש באיסורי דאורייתא אוסרים גם בדרבנן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וכמבואר בהערה 5, והא דהתרנו שם ח"ש ביחוד דרבנן בשופי משום דאיכא ס"ס, עיי"ש. ואפי' אם היה מקום לחלק בין יחוד דאורייתא לדרבנן, מ"מ מסתימות התפארת ישראל שלא הזכיר מאומה מח"ש, משמע דאכן אין ביחוד איסור בח"ש, דהיה לו לבאר דאע"ג דבדאורייתא אסור בח"ש, מ"מ כיון דבנ"ד הוי מדרבנן לכן שרי, ועיין. וכל זה אתיא שפיר לפי מה שכתב התפארת ישראל (שבת פ"א אות ד, בועז) שאיסור שלא לוקין עליו, חצי שיעור שלו מותר לכתחילה, עיי"ש. ולפ"ז, ביחוד אין לאסור ח"ש כלל, שהרי כתב המאירי (קידושין פא) שיחוד אינו לא איסור לאו ולא איסור עשה. וכן לפי הגר"א (ס' כב ס"ק ד) שכתב שאיסור יחוד הינו עשה, וכן הפני יהושע (קידושין שם) כתב שאין איסור לאו ביחוד ועיין בזה בהקדמה יסודות ביחוד (אות ב). ואף שלפי הב"ש (ס' כב ס"ק א) משמע שלוקין על איסור יחוד, כבר תפס עליו המנחת חינוך (מצווה קפח אות ב) והוכיח שאין לוקין.

ושוב ראיתי בבה"ט (אבה"ז ס' קמט ס"ק ג) שכתב בשם הרנל"ח על הא דאיתא בש"ע (שם סע' ב) לגבי איש שגירש את אשתו ושוב התייחד עמה בפני עדים שצריך ליתן לה גט, שחוששים שמא בא עליה וקידשה, וכתב וז"ל "דוקא כשנתייחד עמה שיעור זמן ביאה או לפחות שיעור הראה וכו' אבל אם אין שיעור זה אין כאן חשש ייחוד כלל", עכ"ל. הנה משמע להדיא שבפחות משיעור ביאה או הראה אין איסור יחוד כלל ולא חילק אי חזי לאיצטרופי או לא. ואע"פ דאפשר לדחות ולפרש שכוונת הרלנ"ח שאין כאן יחוד לענין שיצטרך ליתן גט אבל איסור יחוד אפשר שישנו אף במקרה זה. מ"מ הבה"ט (שם) כתב דין נוסף בשם הרלנ"ח וז"ל "דוקא בנתייחדה מדעתה, אבל אם הוא נתייחד עמה בע"כ וכו' אין חוששין ליחוד זה", עכ"ל. הנה מבואר שכאשר סובר הרלנ"ח שיש יחוד אלא שאין חוששין לו ליתן גט נקט בלשון "אין חוששין ליחוד זה" אך לעיל נקט "אין כאן חשש יחוד כלל" ומשמע שאפילו איסור יחוד אין כאן, ויש לדחות.

ועוד יש לציין, שהפ"מ (יו"ד ס' סה במש"צ אות א ד"ה נסתפקתי) שהסתפק מאי טעמא שהתורה אסרה ח"ש כאשר חזי לאיצטרופי, האם משום שאם נתיר לו אכילה פחות מכזית, יאכל מעט מעט וישכח ויאכל כזית, או הטעם שאם נתיר לו חצי כזית, יאכל חצי זית זה עם חצי זית אחר. (היינו שיטעה שאסור כזית שלם דוקא). ולפ"ז נראה שביחוד לא שייך הטעמים הנ"ל. שלפי הטעם הראשון, האיש כוונתו להפסיק היחוד לפני שיעבור זמן איסור יחוד, ולכן אפי' אם ישכח וישאר עוד קצת, ונמצא שהיה שם זמן יחוד, מ"מ בכה"ג אין חשש עבירה כלל, שהרי רוב הזמן היה שם על דעת שאין

זמן יחוד כי יצא לפני כן. וכן לפי הטעם השני, אפי' אם יטעה שהתורה אסרה שיעור שלם דוקא, ויתכוון להתיחד חצי זמן ולצאת ושוב להתיחד חצי זמן, עכ"פ אף אם יטעה לעשות כן, שפיר דמי. שהרי בכל פעם אכן אין לו זמן לבעול, שהרי מתיחד על דעת חצי זמן.

והנה ראיתי להגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות (ח"ג ס' קפז) דלאחר שהביא את המהרי"ל דיסקין שאסר יחוד בחצי שיעור כתב וז"ל "אך ענין חצי שיעור הוא באופן דחזי לאיצטרופי וכאן הרי אם בתחילה כוונתו להתיחד על רגע [ונניח לדוגמא דהשיעור לצלות ביצה ולגומעה לוקח שני רגעים] נמצא דברגע אחד אין בו כדי להצטרף. בשלמא באוכל חצי כזית איסור, אחרי שאכלו אם יאכל עוד חצי כזית בתוך כדי אכילת פרס יצטרף לשיעור שלם, מה שאין כן כאן אם יתיחד שוב רגע אין בו כדי שיעור עבירה. אכן כל זה אי נימא דכל ענין יחוד איננו איסור מצד עצמו אלא שלא יבוא לידי תקלה. אך אי נימא דהוא איסור בפני עצמו וכל שכן לפי מה שביארנו שהוא מילתא דקריבה דעריות הרי איצטרופי מצטרפי הני תרי הרגעים ונמצא דהתיחד שיעור יחוד ועבר על דאורייתא", עכ"ל. והנה מוכח דמודה דאי הוה יחוד גזרה לעריות ולא איסור עצמי אזי אין לאסור חצי שיעור והוא מהסברא דכתיבנא לעיל. ומה שתירץ, לשיטתו תירץ דהוי איסור עצמי, אבל לפי מה שהוכחנו לעיל בהקדמת הספר (יסודות ביחוד אות ח) דיחוד הוי גזירה לעריות, שפיר אמרינן דאין לאסור חצי שיעור. ועיין עוד בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ב) מש"כ בזה.

והנה כתבנו לעיל שעיקר בדעת הרמב"ם שלא לומדים ח"ש מאיסורי אכילה לשאר איסורים, ובשאר איסורים אינו אסור אלא מדרבנן, עיי"ש. ולכן לדעת הפוסקים שלמדו שהרמב"ם סובר שכל איסור יחוד הינו מדרבנן בלבד (כדלעיל פ"א סע' ב הערה 5) א"כ ח"ש באיסור יחוד מותר לכתחילה, שהרי ח"ש באיסור דרבנן מותר לכתחילה לפוסקים שלא לומדים ח"ש מאיסורי אכילה, וכמו שיבואר בהערה הבאה. ואע"פ שלהלכה איסור יחוד אסור מהתורה, ואף בדעת הרמב"ם נחלקו הפוסקים כדלעיל (שם), מ"מ ראוי לצרף שיטה זו לדעת המתירים, כנלע"ד. . **וי''א שאם ישנה אפשרות לשהות ביחוד כשיעור ביאה, אסור מהתורה אפילו רגע הנה** המקור הראשון לאסור בזה הוא המהרי"ל דיסקין (ח"ב קו"א אות רו) דכתב לאסור יחוד אפי' היכא דליכא שיעור מדין ח"ש, ועיין בסוף ההערה ובהערה הבאה. וכ"פ הגרש"ז אויערבאך בהסכמתו לספר דבר הלכה (וכן בספרו מנחת שלמה ח"א ס' צא' אות כב) וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפב) שבמקום שאפשר לשהות שיעור ביאה, אסור מן הדין, עיי"ש. וכן העלה

בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכד). ושו"ר ראיתי שכן סובר בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב, ח"ג ס' קפז), וכתב שכן דעת הב"ש, עיי"ש. (ומש"כ בדעת הב"ש עיין לעיל פ"א סע' כב הערה 62). וכן ענה לי הגר"ש בעדני שליט"א שאם אפשר להגיע לשיעור, אסור אפי' בפחות משיעור.

ואף שכתבנו בהערה הקודמת שאין התורה גוזרת גזירה לגזירה, מ"מ יש חולקים בזה, וכמבואר בשדי חמד (מערכה א אות קכא ד"ה "וראיתי"). ועוד עיין בהקדמה לספר דברי חכמים (ההקדמה מהגאון ר' יצחק אבא שאול) שהוכיח מהתוס' במס' שבועות (כב: ד"ה אהיתירא") שהתורה כן גוזרת גזירה לגזירה, עיי"ש. ועוד שאפשר שאפי' אם אכן התורה לא גוזרת גזירה לגזירה, אפשר שהפוסקים הנ"ל סוברים שאיסור יחוד אינו גזירה, אלא איסור עצמי, וכן כתב להדיא בקובץ תשובות (שם), ועיין בהקדמה (ביסודות ביחוד אות ח).

ואע"פ שכל הפוסקים הנ"ל למדו דהוי יחוד דאורייתא בכה"ג, מ"מ הגרש"ז אויערבאך הבין מלשון המהרי"ל דיסקין (שיובא בהערה הבאה) שכתב שאם אפשר להצטרף לשיעור שלם "אסור" בייחוד, דאינו אסור אלא מדרבנן. , ואם אין אפשרות לשהות ביחוד כשיעור ביאה, מותר **בשו"ת** מהרי"ל דיסקין (ח"ב קו"א אות רו) מבואר שאף בפחות משיעור טומאה אסור להתייחד, ומשמע מפשט דבריו שבכל גוונא אסור, אפי' אינו ראוי להצטרף לשיעור שלם. מיהו, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ב) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפב) ובדבר הלכה (ס' טו סע' ב) כתבו להסביר את המהרי"ל דיסקין שרק היכן שראוי להצטרף לשיעור שלם יש איסור, אבל במקום שאינו ראוי להצטרף, מודה המהרי"ל דיסקין שאין איסור כלל. (אלא שהמנחת יצחק כתב שאפי' שאינו ראוי להצטרף, מותר רק בשעת הדחק).

וכ"כ בפשטות הגרש"ז אויערבאך (בהסכמתו לדבר הלכה) שהיכן שא"א להצטרף לשיעור, פשוט וברור שאין איסור ולא מיקרי ייחוד כלל, עיי"ש. וכ"כ האג"מ (ח"ד ס' סה אות טז) והוסיף שאפי' שא"א שיצטרף לשיעור, אם האדם שנכנס וקטע את היחוד לא ידע ששהו פחות משיעור, יש לאסור משום חשד ומראית עין, עיי"ש. וכן שאלתי את הגר"ש בעדני שליט"א בנ"ד וענה לי דאם אי אפשר להגיע לשיעור אזי מותר אך כשאפשר להגיע לשיעור אסור.

ועיין קובץ שיעורים (קובץ שמועות חולין אות מה) שכתב לחקור את טעם ח"ש שאסור מדין חזי לאיצטרופי, וחקר, האם חזי לאיצטרופי זה סיבת האיסור או סימן לאיסור, ועיי"ש נ"מ היכן שא"א שיצטרף בפועל לשיעור שלם, אם זה סיבת האיסור הרי דאין

איסור כלל, ואם זה סימן לאיסור אז אפי' שא"א שיצטרף בפועל, אסור. ולפי צד זה היה מקום להסביר במהרי"ל דיסקין שכתב שאסור להתייחד ח"ש, שאפי' היכן שא"א שיצטרף לשיעור שלם כיון שסובר שחזי לאיצטרופי זה סימן לאיסור ולא סיבה, וזה משמע מפשטות לשונו שסתם ולא הסביר שאסור רק היכן שראוי להצטרף. ועיין בשו"ת ברכות שמים (אבהע"ז ס' לה אות ו). ושוב ראיתי בשדי חמד (מערכה ח כלל י) שכתב שאינו פשוט להחליט שאם אינו ראוי לצירוף אזי אינו אסור מהתורה, עיי"ש. ועיין בשו"ת חזון עובדיה (ח"א ס' כח בהערה עמ' תעד) שדן בזה באריכות. וע"ע בשו"ת דברי שלום (ח"ד ס' קמח אות ו). ועיין לעיל (פ"א סע' כב הערה 62) דלכאורה מהגמ' בכתובות משמע דאסור יחוד בח"ש אפי' שא"א להגיע לשיעור שלם, אא"כ נאמר דהסוגיא דהתם מוכח דיחוד אסור בכל שהוא ואינו עניין לח"ש, אי נמי שאני התם דהחמירו טפי ואינו ראיה לעלמא וכדלקמן (פ"ח סע' ב הערה 5). וכעת מצאתי בשו"ת להורות נתן (ח"א ס' נח אות יב) שכתב שיחוד בח"ש באופן שא"א להשלים לשיעור שלם, אסור מדרבנן. מיהו לדינא כתב שם (אות טז) שהמיקל בכה"ג, אין מזחיחין אותו, עיי"ש. והנה בדברי בזה עם הרה"ג נתן בן סניור שליט"א (תלמיד הגרב"צ אבא שאול זצ"ל) סיפר לי מעשה שהיה עמו, שבא להיכנס למעלית שהיתה שם אשה, ולא נתן לו הגרב"צ אבא שאול זצ"ל להיכנס משום יחוד דאסור אפי' בח"ש ואפי' דלא חזי לאיצטרופי. איברא דלכאורה אפשר להוכיח מהיש"ש (כתובות פ"ב ס' נג) מהסוגיא דהתם גבי יחד לה בית בחצרו (עיין לעיל פ"א סע' כב הערה 62 כל הסוגיא) דאין לאסור ח"ש היכא דלא חזי לאיצטרופי, דנקט היש"ש על הא דאמרינן דבניה יכנסו לפניה לחצר משום יחוד וז"ל "ואע"פ שאין יחוד בחצר, בפרט באותה שעה פורטא שהיא נכנסת תחילה, אלא חומרא ופרישות עביד אנפשיה", עכ"ל. הנה בשלמא דחצר אינו יחוד משום דהוי פ"פ, אך מה שהוסיף "בפרט באותה שעה פורטא" אינו מובן, דאם איתא דיחוד אסור מדין ח"ש אפי' היכא דלא חזי לאיצטרופי כמו התם, א"כ הוי איסור יחוד אפי' בשעה פורטא, אלא ע"כ נראה דסובר דאינו אסור מדין ח"ש היכא דאינו חזי לאיצטרופי. **ולהלכה, מעיקר הדין מותר להתייחד פחות משיעור ביאה כמו** שנתבאר לעיל (הערה 1) שנראה שאין זה ח"ש אלא חצי איסור, ומותר. ועוד שאפי' אי נימא דהוי ח"ש, יש לצרף שאין התורה גוזרת גזירה לגזירה, ואפשר שאף רבנן לא גזרו. ובפרט דמוכח מהתפארת ישראל שאין בזה איסור כלל, ועוד צירופים המבוארים לעיל באורך. וכשדנתי בדברים הנ"ל לפני הגר"י רצאבי שליט"א, קילסם ושיבחם, ואמר לי להדפיס את הדברים. **. אך**

נכון מאוד להחמיר בפחות משיעור ביאה, ביחוד האסור מהתורה, אם אפשר לשהות שיעור ביאה אבל ביחוד האסור מדרבנן, אין צורך להחמיר, זולת ממידת חסידות. והטעם ברור, שהרי מעיקר הדין אף ביחוד האסור מהתורה, מותר. ומלבד זה יש לברר האם ח"ש באיסור דרבנן אסור.

הנה מקור האיסור של ח"ש הינו מאיסורי אכילה כמבואר לעיל (הערה 1) ושם ביארנו מחלוקת הפוסקים האם לומדים לשאר איסורים. והנה באיסורי אכילה האסורים מדרבנן, ח"ש אסור, וכמבואר בתשובת הריב"ש (ס' רפז), כיון דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, עיי"ש. ועיין שדי חמד (מערכה ח כלל טז) שאסף כגורנה להקת פוסקים נוספים הסוברים כהריב"ש הנ"ל, ובכללם הב"י. ואף שהביא חולקים, מ"מ נראה שלדינא קיי"ל כהריב"ש, וכדעת הב"י.

והנה הפוסקים שסוברים שלומדים מאיסורי אכילה לשאר איסורים, אכן יסברו שח"ש באיסור יחוד אסור מדרבנן כמו שאסור ח"ש באיסורי אכילה דרבנן. אך הפוסקים שסוברים שאין לומדים מאיסורי אכילה לשאר איסורים, ולכן בשאר איסורי תורה ח"ש אינו אסור אלא מדרבנן, באיסור שהוא גופא דרבנן, מותר לכתחילה, וכמבואר בפמ"ג (אור"ח ס' שטו במש"ז ס"ק ח) לגבי איסורי שבת, עיי"ש. וכן כתב בספר שולחנו של אברהם (ס' שמ אות א).

וא"כ מלבד שמעיקר הדין מותר להתיחד ח"ש אפי' ביחוד האסור מהתורה, לגבי ח"ש ביחוד האסור מדרבנן יש ס"ס. ספק כדעת הסוברים שאפי' באיסורי אכילה מדרבנן אין לאסור ח"ש, ואפי' אי נימא שכן אוסרים, ספק הלכה כדעת הסוברים שאין ללמוד מאיסורי אכילה לשאר איסורים, וח"ש בשאר איסורים מותר לכתחילה. ולמען האמת אפי' בספק אחד סגי להתיר כדלעיל (פ"א סע' כא), עיי"ש. .

ב. מותר לאיש להתייחד עם אשה מתחת לגיל ג' שנים הרמב"ם (פכ"ב

הל' איסו"ב ה"י). וכן דעת הסמ"ג (לאוין קכו) לפי הבנת הישׁ"ש. וכן דעת הטור (ס' כב) ועיין לעיל (פ"א סע' יח). וכ"פ הש"ע והלבוש (שם סע' יא) וערוך השלחן (שם סע' י) ועוד. והטעם, כיון שמתחת לגיל זה אינה ראויה לביאה, אין חוששין לייחוד עמה, רמב"ם (שם).

ובערוך השלחן (ס' כב סע' י) כתב לחדש שאם אביה קידשה, אפי' מתחת לגיל ג' שנים, אסור להתייחד עמה מהתורה כדין א"א, ואפי' שאינה ראויה לביאה כלל. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ג) שתמה על דבריו מנין לערוך השלחן שיש בזה איסור תורה, שהרי אינה ראויה לביאה. וכיו"ב כתבו בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צו) ובשו"ת

לב אברהם (ס' ק) שהדבר תמוה מה שכתב ערוך השלחן לחדש, עיי"ש. מיהו בשבט הלוי (שם) נראה שמצדד שעכ"פ יש בזה איסור דרבנן, ואע"פ שאינה ראויה לביאה, כיון דשם אשת איש עליה, עיי"ש. אלא דהעירוני דאינו מובן אמאי יש צד לומר דיש בזה איסור דרבנן, דהא אינה ראויה לביאה כלל, ומסתברא דאפי' איסור דרבנן ליכא. . **וגם היום אין להקל משהגיעה לגיל ג' שנים עיין** לעיל (פ"א סע' יח הערה 49). . **ומותר לאשה להתייחד עם איש מתחת לגיל ט' שנים מוסכם** לפי כל הפוסקים שהובאו בהערות הקודמות. והטעם, כיון שמתחת לגיל זה אינו ראוי לביאה, אין חוששין ליחוד עמו. רמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"י) ש"ע (סי' כב סע' יא) ועוד. .

ג. קטנה שהיא פחותה מגיל יב' שנים ויום א' מותרת להתייחד עם קטן שהוא פחות מגיל יג' שנים ויום א' כיון שאין דין חינוך באיסור ייחוד הסמ"ג (לאוין קכו') כתב וז"ל: "ולא גזרו אלא על ייחוד שיהא האיש בן יג' שנה והאשה בת שלוש" עכ"ל. והנה אע"פ שפשט לשונו דמותר להתיחד עם קטן עד שיגיע לגיל יג' שנה, מ"מ הישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כב) הסביר את הסמ"ג שכוונתו שצריך שאחד מהמתייחדים יהיה בר חיוב, או האיש בגיל יג' או האשה בגיל יב', עיי"ש. ומשמע שאם אין אף אחד שהוא בר חיוב, אין איסור ייחוד. ועיין ביש"ש שם שסיים שכן הוא דעת הרמב"ם למעיין בו.

וכך פסק הב"ח (ס' כב) כדעת הרמב"ם, והסבירו כיש"ש, שהאיסור הוא דוקא אם האיש מבן יג' שנה ויום א' או האשה בת יב' שנה ויום א'. וכן פסק הדבר הלכה (פ"ז סע' ח') עיי"ש. ודעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שהובא בספר תורת היחוד (פ"א סע' יח) שאע"פ שיש אוסרים בזה, מ"מ נהגו להורות כשיטת המקילים. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד' אות ג') כתב לתמוה מדוע לא נוהג דין חינוך באיסור ייחוד, עיי"ש.

ומצאתי בשו"ת חיי הלוי (אבהע"ז ס' עח אות ט) שכתב על שיטה זו דצריך שיהא אחד מהם בן מצוות וז"ל "וצ"ע אי לפ"ז מותר גם לקטן בן ט' שנים להתיחד עם נכרית או קטנה עם נכרי, כיון שאין אחד מהם בר עונשין, ויש לחלק, ע"כ נראה להחמיר" עכ"ל. ומצאתי בנטעי גבריאל (פ"ו סע' ז) שאכן העלה להקל ביחוד קטנה עם נכרי מהטעם הנ"ל, עיי"ש. ולענ"ד הדבר פשוט שאין להקל כלל ואינו דומה לנ"ד, דבנ"ד היכא דאין חד מנייהו בר חיובא אזי היצר לא תקיף כ"כ ולכן יש מקום להקל. משא"כ כשחד מנייהו גוי או גויה, אפי' שמבחינה דינית לאו בר חיובא נינהו, מ"מ חשודים טפי על עריות ויש לאסור בזה, וח"ו להקל. , **ויש אוסרין כן** נראה מסתימות מרן הש"ע (סי' כב' סע' יא), שכתב וז"ל

"תינוקת שהיא פחותה מבת שלש ותינוק פחות מבן תשע מותר להתייחד עמהן וגו'", עכ"ל. הא למדת שמגיל שלש באשה ומגיל תשע באיש שייך איסור ייחוד, ומנין לחדש במרן הש"ע שמותר לאיש בן תשע ויום א' להתייחד עם אשה בת שלש ויום א', הרי מרן סתם דבריו, וכן שאר הפוסקים שנקטו דין זה, מדוע העלימו ולא חידשו שאין דין ייחוד בכה"ג ואין דין חינוך, וכמו שתמה השבט הלוי. (הובא בהערה הקודמת).

ושוב ראיתי בספר זכרון עקידת יצחק (הוצאה שלישית בסוף) שהביא את פסיקת הדבר הלכה שהתיר בזה (הובא בהערה הקודמת) וכתב שאין הפסק נכון אלא אסור וכתב להסביר באופן אחר את הש"ש וכו', עיי"ש. אך דבריו תמוהים בזה מאוד ואין לזוז מהאמת הפשוטה שהש"ש והב"ח הקילו בזה וכנ"ל. וכן מצאתי לרבי יעקב כולי בספרו מעם לועז (פ' וישב לט כג) שג"כ כתב שילדה בגיל ג' שנים וילד בגיל ט' שנים אסורים להתייחד זה עם זו, עיי"ש. וע"ע בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות י) שכתב בשם הרה"ג הרש"ז ברוין זצ"ל (בעל השערים המצוינים בהלכה) שבדור הזה יש להיזהר בדברים הללו, עיי"ש. ומצאתי בשו"ת שרגא המאיר (ח"ח ס' קכו) שכתב שיש דין חינוך בקטנים ואסורים ביחוד וכו', עיי"ש.

וכן בספר פתח הבית (פ"א סע' ה) כתב להוכיח מהכרתי ופלתי (יו"ד ס' קצב סע' ד) המבאר את דברי הש"ך (שם ס"ק יד) ומתוך דבריו משמע שאף באיש מבן תשע שנים ויום א' יש חשש שיפתה קטנה, ולכן צריך שתהיה מתחת לגיל שמוסרת עצמה לביאה וכו', עיי"ש. והביאו את הכרתי ופלתי הנ"ל מחצית השקל (שם ס"ק יד) והסדרי טהרה (שם ס"ק יג) ואף שהסד"ט הנ"ל מקשה על הכרתי ופלתי מ"מ בנקודה זו של חשש שהאיש יפתה הקטנה לא הקשה מידי. ומכאן משמע שאף בכה"ג שאין כאן אף אחד בגיל חיוב מהתורה אלא שניהם קטנים, שייך איסור יחוד, עיי"ש.

ותדע, שאע"פ שראייתו חזקה, מ"מ עדיין אין זה אומר שאסור בכל גיל (מעל גיל שלש שנים ויום א' באשה), שהרי הכרתי ופלתי כתב שאם היא בגיל שאינה מוסרת עצמה לביאה, שרי. והב"ח (בסי' כב) ביאר שלפי הטור עד גיל ט' שנים אינה מוסרת עצמה לביאה, (ועיין לקמן פי"א סע' ב שיש חולקים על הב"ח בגיל זה) ולפ"ז לאיש פחות מגיל יג' שנה ויום א' מותר להתייחד עם אשה פחות מגיל ט' שנים דאינה מוסרת עצמה לביאה (לטור אליבא הב"ח), ואע"פ שראויה לביאה מגיל ג' שנים ויום א', והאיסור יהיה באיש מגיל ט' שנים ויום א' עם אשה מגיל ט' שנים ויום א', ואה"נ שהאשה מתחת לגיל זה יהיה מותר, מיהו זה רק לפי הוכחת פתח הבית הנ"ל מהכרתי ופלתי, אבל מסתימות מרן ש"ע שכתבתי תחילה, וכן שאר הפוסקים דלעיל, משמע שאסור כבר מגיל ג' שנים

ויום א' באשה ומגיל ט' שנים ויום א' באיש. . ולעניין הלכה נראה שנכון מאוד לחשוש ולהחמיר ובפרט בדורינו **כיון** שיש מחמירין בזה, ובפרט שכן מורה סתימות הש"ע וכנ"ל בהערות הקודמות, לכתחילה נכון להחמיר בזה ובפרט בדור פרוץ. ובספר מצוות הנשים (ס' לד סע' ד) כתב שממדת חסידות יש להחמיר ובפרט בבתים שיש טלויזיה בעוונותינו הרבים שרואים קלקולים וכבר היו מעשים ר"ל, ואכמ"ל. .

ד. כל אשה שמותר להתייחד עמה, אין הבדל בין פנויה לאשת איש

כך מבואר מהמשנה למלך (הל' סוטה פ"א ה"ג) וכן פסקו הדבר הלכה (ס' ב' סע' ג) ודברי חכמים (פ"ב ה"ד), ובשו"ת באר משה (ח"ד ס' קמה). .

ה. מותר לאם להתייחד עם בנה, ומותר לאב להתייחד עם בתו איתא

במשנה (קידושין פ:): "מתייחד אדם עם אמו ועם בתו". וכך פסק הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"א) והטוש"ע (ס' כב סע' א) ועוד. והיתר זה נלמד בגמ' מהפסוק כי יסיתך אחיך בן אמך, וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית, אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה, עיי"ש. (ועיין פני יהושע בהסבר הדרשה).

והנה אף שהפסוק רמז שמותר לאם להתייחד עם בנה, מ"מ למדו במשנה שמותר גם לאב עם בתו, כיון דחדא קורבא נינהו, וכ"כ הרש"ש והפנ"י (שם) ובשו"ת חקרי לב (ס' יז). וכעת ראיתי בתוס' רא"ש שכתב וז"ל "והא דשרי בבתו כמו באמו משום דהואיל ויצאה ממנו לא מגרי בי' כלל ואע"ג דלא הוי יצתה ממנו ממש כמו באמו", עכ"ל. ומלשון הירושלמי (קידושין פ"ד הי"א) משמע שהפסוק רמז יחוד בן עם אמו וגם אב עם בתו, ועיין בפני משה (שם).

ואף דבגמ' (פא:) "אמר רב יהודה אמר רב אסי מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו" ושמואל פליג על רב אסי, וסובר שאסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפי' עם בהמה, ומקשינן אשמואל ממתניתין דידן, ומתרצינן תנאי היא, ומייתינן ברייתא, עיי"ש. מ"מ כיון דאיכא סתם מתניתין, ומחלוקת בברייתא, הלכתא כסתם מתניתין, וכן כתב הר"ן (דף לג. מדפי הרי"ף) וכן פסקו התוס' (הובאו בא"ש פ"ד ס' כד ובשלטי גיבורים אות ג) כרב אסי, וכך מבואר ברמב"ם ובטוש"ע כמבואר לעיל. וכ"פ הגר"א (ס' כב ס"ק ב).

מיהו, הסמ"ג (לאוין קכו) כתב בתחילה דמותר לאב להתייחד עם בתו, וכן לאב עם בנו, ולאחר מכן כתב בשם הרי"ץ דצריך להתיישב הלכתא כמאן, או כרב אסי או כשמואל, וסיים שהמחמיר תע"ב. ש"מ דלא ברירא ליה כולי האי כמאן הלכתא.

וגדולה מזו ראיתי לרבינו יונה בספר היראה וז"ל: "אל תתייחד עם שום אשה אפי' בתך או אחותך, ואפי' פנויה, חוץ מאשתך ואפי' היא נידה ואמך וגו'" עיי"ש. הא להדיא אסר לאב להתייחד עם בתו. מ"מ צ"ע בשיטתו כמאן פסק, אי כרב אסי, אזי שרי בבתו ואי כשמואל, אסור באמו, ואולי דרך חסידות קאמר, ויש ליישב. ושוב ראיתי שכן הקשה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב ס' עו) וכתב שצ"ל שרבינו יונה דרך חסידות קאמר, עיי"ש. וא"ת למה לא כתב גם שיש להתרחק מייחוד עם אמו ממידת חסידות, מאי שנא מאב עם בתו, י"ל דבן עם אמו קל יותר, דאין אדם מתאוה למקום שמשם יצא, כמבואר בסנהדרין (קג:) לגבי אמון, עיי"ש.

מ"מ לדינא קיי"ל דמותר לכתחילה לאב להתייחד עם בתו, ולאם עם בנה. ועיין לקמן (סע' י) מה הדין במקום שאין מכירים שהם אב ובתו האם יש לאסור מפני החשד, עיי"ש. , **ואפילו כשהם גדולים ואפילו באופן קבע הנה** לשון המשנה "מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר ואם הגדילו זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו", ע"כ. ומשמע דהחילוק קאי רק על הסיפא, אך גבי הרישא שרי ביחוד אפי' גדולים. וכן נראה מפרש"י והר"ן והרע"ב. וכן כתב להדיא המשנה למלך (הל' סוטה פ"א ה"ה) שהחילוק במשנה הינו רק לדין של קירבה אך ביחוד אין חילוק, עיי"ש. וכן משמע מהמאירי ועוד ראשונים.

וכתבתי כן לאפוקי משיטת תוס' רבינו פרץ (קידושין פ:) שביאר את המשנה וז"ל "מתייחד אדם עם אמו, פירוש כשהוא קטן, ועם בתו, פירוש כשהיא קטנה" עכ"ל. והנה למד התוס' רבינו פרץ, דהסיפא של המשנה "הגדילו", קאי גם על איסור יחוד, ואע"פ שהתנא נקט כן רק לגבי קירוב בשר שכשהגדילו זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו, חדא מנייהו נקט, וה"ה כשהגדילו אסורים ביחוד. ושו"ר ראיתי ביד רמה שפירש את המשנה הנ"ל וז"ל "פירוש, מתיחד אדם עם אמו כשהוא קטן ועם בתו כשהיא קטנה וא"כ אפי' כשהוא גדול מתיחד עם אמו, ועם בתו אפי' גדולה", עכ"ל. והנה נראה שיש ט"ס בדבריו שהרי סותר עצמו, והמו"ל כתב שבמקום המלה "וא"כ" צ"ל "וא"נ" ודבריו מסתברים (מיהו לדבריו האות ו מיותרת). ולפ"ז היד רמה כתב ב' פירושים ולפי הפירוש הראשון, מותר להתיחד עם בן או בת דוקא שהם קטנים. ועד מתי נקראים קטנים שמותרים ביחוד לשיטה זו, עיין בגמ' קידושין (פא:) ובגירסאות הראשונים. עכ"פ לדינא שרי אפי' כשהם גדולים.

והא דשרי אפי' באופן קבע, כן מוכח מהגמ' קידושין (פא.) דאמרינן גבי יחוד עם אחותו בלשון מתיחד וגבי יחוד עם אמו ובתו נקטינן בלשון דר. ופירשו הראשונים (רש"י והר"ן

וקיצור פסקי הרא"ש והרמ"ה ורי"ו ועוד) דמשמע דעם אחותו מותר רק עראי, עיי"ש ומשמע דעם אמו ובתו שרי אפי' קבע. וכן כתב להדיא המאירי (קידושין שם). והנה ראיתי להרב יד אהרון (כרך ג ס' כב הג"ט אות א) שהעיר על לשון הטור דנקט בלשון מותר להתייחד עם אמו וכו', ומדנקט לשון להתייחד משמע דהתיר רק באופן עראי ולא יחוד באופן קבע. ותמה עליו דהא בקיצור פסקי הרא"ש כתב לא כך וכיצד סתם כאן שלא כדעת אביו הרא"ש וכו', עיי"ש. ואפשר לישב דאף הטור מתיר אפי' באופן קבע, והא דנקט בלשון להתיחד, לישנא דמתניתין נקט, ודו"ק. .

ו. מותר לאיש להתייחד עם נכדתו ולאשה עם נכדה, וכן בדורות שלמטה [נינים וכו'] הב"ח (ס' כב) כתב על היתר ייחוד אב עם בתו וז"ל "עיין בסוף סימן הקודם דכל יוצאי חלציו דינן שווה בת בתו ובת בת בתו נמי שרי כמו בתו", עכ"ל. הרי להדיא התיר ייחוד עם נכדה. וגם הפ"ת (שם ס"ק ב) והזכור לאברהם (ח"ג אות יחוד) ובספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ג), והיפה ללב (ס' כב אות ד) הביאו את דברי הב"ח הנ"ל, ומשמע דמסכימים לדבריו, ואף שהב"ח נקט בת בתו, נראה שה"ה לבת בנו, דאין סברא לחלק, וכ"כ בעוד יוסף חי (שם). וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות ו) שכל יוצאי חלציו שרי כגון בת בתו ובת בת בתו. והנה בעזר מקודש (ס' כב סע' א) הסתפק האם מותר לבן להתייחד עם אם אמו, וקצת פלא, שבס' כא (סוף סע' אחרון) כתב להדיא דמותר להתייחד עם אם אמו, עיי"ש. וע"ע בשו"ת שואל ונשאל (ח"א ס' לט).

והנה בס' כא' (סע' ו) כתב מרן דמותר לאב לחבק בתו ולנשקה ולישון עמה בקירוב בשר וכן האם עם בנה וכו', עיי"ש. וכתב הח"מ (ס"ק י') שלאו דוקא האב עם בתו אלא ה"ה עם בת בתו. וכן הוא בבאר היטב (שם ס"ק יד') ועיין ב"ש (שם ס"ק יד). ומקור הלכה זו ממשנה קידושין (פ:) דתנן "מתייחד אדם עם בתו ועם אמו וישן עמהם בקירוב בשר", והנה האחרונים הנ"ל מפרשים דבתו דנקט במשנה לאו דוקא אל ה"ה בת בתו. ולפ"ז גם לענין יחוד ה"ה בבת בתו, דהא באותה משנה מיירי נמי בייחוד. וכן יש ללמוד בכ"ש, דאם מותר בחיבוק ונישוק, כ"ש דמותר בייחוד, כמבואר בב"ש (ס' כא ס"ק יד) שאיסור חיבוק ונישוק חמור מאיסור ייחוד, עיי"ש. ועיין באג"מ (ח"א ס' ס) שהסתפק לשיטתם האם דוקא בת בתו אבל לא בת בנו, או י"ל דה"ה בת בנו, וחדא מנייהו נקט ונשאר בצ"ע וכתב דלבעל נפש יש להחמיר עם בת בנו אך אין למחות במקילין, עיי"ש. (ועיין בשו"ת מאורות נתן [לייטר ס' מז] מש"כ בזה). אך בשו"ת שמע שלמה (להגר"ש עמאר ח"ג ס' ט) דחה דבריו בשתי ידיים, והעלה שאין הבדל כלל בין בת בתו לבת בנו. ושו"ר בשו"ת

באר משה (ח"ד ס' קמה) שהביא את האג"מ הנ"ל וכתב שדבריו אינם מתקבלים, עיי"ש. וכבר לעיל כתבתי שכן הוא בעוד יוסף חי שאין הבדל, וכן משמע מהעזר מקודש לעיל, וכן מבואר מהש"ך (יו"ד ס' שסב ס"ק ג).

ועיין בהגהות הרד"ל (קידושין פ:), שכתב שאפשר לפשוט שבת בתו הוי כבתו לענין ייחוד ולענין לישון עמהם, מברייתא במס' שמחות (אבל רבתי פרק יג') וז"ל הברייתא "אין קוברין שני מתים זה בצד זה וכו' ר' יהודה אומר האיש נקבר עם בתו הקטנה והאשה נקברת עם בנה הקטן, ועם בן בנה הקטן, זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו" עיי"ש. (וגרסא זו היא ע"פ הטור יו"ד ס' שסב, וכן הוא ברמב"ן בתורת האדם, ועיין נחלת יעקב בפירושו למס' שמחות שם).

הנה מבואר להדיא שהאשה נקברת עם בנה ועם בן בנה, וטעמא, כיון שישנה עמו בחייה, הא למדת שבן בנה דינו כבנה (שהרי במשנה מבואר רק היתר לישון עם הבן). והטור (יו"ד שסב) פסק ברייתא זו להלכה, וכן מרן בש"ע (שם סע' ג) וכך הסכים בברכ"י (ס' כא סע' ד), עיי"ש.

והא דמבואר בברייתא דהאשה מותרת עם בן בנה כיון שדינו כבנה, כתב הש"ך (יו"ד שסב ס"ק ג) דה"ה שהאיש מותר עם בת בתו, עיי"ש. וכיו"ב כתב הפרישה (ס"ק יב) ועיין בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמב).

וכן פסקו להתיר הגר"ש עמאר שליט"א בשו"ת שמע שלמה (ח"ג ס' ט) ובשו"ת באר משה (ח"ד ס' קמה) והגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל. וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ב סע' א) והאמרי דוד (הורוויץ ס' לב), והדברי חכמים (פ"ב הל' א) ובשו"ת דברי יציב (ח"ה ס' מד) ובילקוט יוסף (אוצר דינים ס' לז סע' לז), וכן משמע שמתירים בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פ"כ) ובספר שערים מצויינים בהלכה (ס' קנב אות א), והרה"ג בוגיד סעדון זצ"ל בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג ס' ה). וכעת ראיתי להגר"נ קרליץ שליט"א בחוט השני (צניעות ס' כא עמ' סו-סז) שהעלה ג"כ להתיר יחוד עם נכדה אך אסר עם נינה, עיי"ש.

אך מדברי הב"ח ושאר פוסקים שהבאתי מוכח דכל יוצאי חלציו שרי, וכן עיקר. . **ויש אומרים שאסור לאיש להתיחד עם נכדתו ולאשה עם נכדה הר**"ן (דף לג. בדפי הרי"ף) כתב על המשנה, "מתיחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר", דבתו תנן, בת בתו לא תנן, כלומר אין ללמוד דשרי בת בתו מהא דתנן בתו, ואף דלא הזכיר שם ענין ייחוד, אלא קירוב בשר. מ"מ פשיטא דאם סובר דהתנא נקט במשנה בתו ואין זה כולל בת בתו, ה"ה בייחוד, כיון דבאותה משנה נקט תרוויהו. וראיתי שכן הבין בגהות הרד"ל (קידושין פא:) שהר"ן מיירי בין לענין ייחוד ובין לענין קרבת בשר, עיי"ש.

והנה בשו"ת נודע ביהודה (תנינא אבהע"ז ס' יח) מבאר בתוך תשובתו דבת בתו אסורה ביחוד, וכך היה מעשה שהתייחדה נכדה עם סבה, עיי"ש. משמע דסובר דאיכא איסור. ובספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ג) כתב על הנודע ביהודה הנ"ל דאין הלכה כמותו ואישתמיט מיניה דברי הב"ח שמתיר להתייחד עם בת בתו, עיי"ש. והנה לפי המבואר, יש לנודע ביהודה תנא דמסייע לו, דזהו הר"ן, וכמבואר לעיל.

וכעת מצאתי להרה"ג בוגיד סעדון זצ"ל בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג אבהע"ז ס' ה) שכתב שהנודע ביהודה לא אסר יחוד עם נכדה אלא התם שהסב היה חשוד על נכדתו ורגליים לדבר אבל בעלמא מודה שמותר, עיי"ש. וכיו"ב ראיתי בספר דבר הלכה (ס' ב ס"ק ב) שכתב שאפשר דדוקא התם שראו את הנכדה מחובקת בזרועותיו, והיה דברים מכוערים ולכן אסר הנוב"י יחוד, אבל בעלמא שרי ונשאר בצ"ע. מיהו לענ"ד כוונת הנוב"י שלא כדבריהם, שהרי כתב בסתמות בתוך דבריו שעברו על איסור יחוד, ולא ביאר שהיה אסור להתיחד בגלל שקדם ליחוד דברים מכוערים, אלא פשטות דבריו שאוסר יחוד בכל גוונא, וכמו שאכן הבין הגרי"ח בעוד יוסף חי הנ"ל שהנודע ביהודה אסר לגמרי. ועיין בשו"ת מאורות נתן (לייטר ס' מז) מש"כ בזה.

ובברכי יוסף (ס' כא אות ד) כתב שהקשו על דברי הר"ן הנ"ל מהא דמבואר בברייתא בשמחות (אבל רבתי פרק יג) שבת בתו הרי היא כבתו (כמבואר בהערה הקודמת), עיי"ש מה שתירץ בזה, ואכמ"ל.

ובש"ע המקוצר (ס' רג בהערות אות ג) כתב דמוכח מהרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פ"ז) דאסור להתייחד אלא עם אמו ובתו בלבד, ומשמע שאפי' נכדה ונכד אסור, וכיו"ב כתבו בדעת הרמב"ם בספר פתח הבית (פרק ב' סע' ב ביסודות הבית ד) ובספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמב), עיי"ש. ועוד עיין באום אני חומה (שם) שיש שמוסרים בשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל שהיה מחמיר בזה, אך הוסיף שם שבירר את השמועה הלזו והעלה שאינו נכון והיתה נכדתו מתחת לגיל ג' שנים שלכ"ע אין בה יחוד וא"כ מה שהיה הגרי"ז נזהר בזה, כיון שהיה נוהג בקדושה יתירה ולא משום איסור יחוד. .

ז. י''א שאסור לאח להתיחד עם אחותו כלל ואפילו לא באופן עראי

איתא בגמ' (קידושין פא:) "אמר רב יהודה אמר רב אסי מתייחד אדם עם אחותו, ודר עם אמו ועם בתו, כי אמרה קמיה דשמואל אמר אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפי' עם בהמה, תנן מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר ותיובתא דשמואל וכו' ומסקינן דהוי מחלוקת תנאים בברייתא, עיי"ש בגמ'. ובפסקי ריא"ז

(קידושין פ"ד ה"ד אות ד) לאחר שהביא את שיטת מז"ה שהתיר יחוד עם אחותו ודירה עם אמו ובתו הוסיף וז"ל "ויש מן החכמים שהיו נזהרין מלהתיחד אפילו עם בנותיהן ואפי' עם הבהמה ונראה בעיני שכך היא שיטת התלמוד", עכ"ל. ומשמע שחולק על מז"ה שהתיר, וסובר ששיטת התלמוד לאסור. ודוחק שכוונתו רק לחומרא, ויש לעיין.

והנה רבינו ירוחם (נתיב כג ח"א) כתב וז"ל "והתוס' פסקו כרב אסי וכו' שבכל מקום שאסור מותר בעדים, ונראה שבשאר עריות אסור להתייחד ודוקא לדור אבל לפרקים מותר להתייחד עם כל עריות הקרובות כגון אחותו ודודתו וכיו"ב, והרמב"ן (צ"ל הרמב"ם, עיין לעיל פ"א סע' יג הערה 35) כתב סתם אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה חוץ מאמו ובתו וכן נראה עיקר" עכ"ל.

הנה מבואר שרבינו ירוחם הבין בדעת הרמב"ם שחוץ מאמו ובתו כל שאר עריות אסור, כולל אחותו, והסכים לו רבינו ירוחם וכן משמע מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פ"ז משנה "הבא על הזכור") וכן משמע קצת מהרשב"א בתשובה (אלף קפח) שאוסר עם אחות. וכן העלה לאסור בשו"ת הרדב"ז (ח"ז ס' לב) ובעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ג) והר"י יוזפא בספרו יוסף אומץ (דף רפז) והעיון יעקב (קידושין פא:).

והנה הרמב"ם והטוש"ע השמיטו היתר זה דאחות, והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) כתב לדייק דלשיטתם אסור להתייחד עם אחות, ובשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רלז) ג"כ דקדק כן מהרמב"ם והש"ע. וכן ראיתי בשו"ת שואל ונשאל (ח"ה ס' מב) שדקדק כנ"ל בדעת הש"ע. וכיו"ב תמצא בפני משה (ס' כב ס"ק ב). וכן כתבו בזכור לאברהם (אלקלעי מערכת י) ובשו"ת צוף דבש (ס' כ) מדהשמיטו הרמב"ם והש"ע, ש"מ אוסרים יחוד עם אחות, ואפשר דלית הלכתא כרב אסי.

ובשו"ת אחיעזר (ח"ג ס' כא), והצפנת פענח (פכ"א ה"ד) ובשו"ת עין יצחק (ס' ח) כתבו דלרמב"ם אסור יחוד עם אחות, עיי"ש (ולענ"ד לפ"ז גם במרן ש"ע כך הדין דאזיל בתר הרמב"ם ונקט כלשונו), וכן הוא ביפה ללב (ח"ד ס' כד אות ב) דכתב דמרן הש"ע אוסר. וכן הב"ש (ס' כב ס"ק א) כתב שאינו יודע מדוע הרמב"ם והטור השמיטו דין אחות שמותר, וכתב דאפשר דלא סבירא ליה כרב אסי לגבי אחות, עיי"ש. ובס' כא ס"ק יד כתב הב"ש שאסור להתייחד עם אחות. ולפ"ז דכל הני רבוותא דייקו מהשמטת הרמב"ם דהוא אוסר יחוד עם אחות, כן יש לדייק כנ"ל מהצדה לדרך (מאמר ג כלל ד פי"ג) ומהמאירי ומהחינוך (מצוה קפח) והכל בו (ס' עה).

והמדייק בלשון הגר"א (ס' כב ס"ק ב) שהסביר שמרן ש"ע שהתיר אמו ובתו פסק כסתם מתניתין, כיון דהוי מחלוקת בברייתא וסתם מתניתין, והלכתא כסתם מתניתין, וכך היא

שיטת הר"ן, וסיים הגר"א "אבל הרא"ש פסק כרב אסי". הנה מבואר דסובר הגר"א גם בשיטת הר"ן, וגם במרן ש"ע שפסקו כסתם משנה שהתירה רק אמו ובתו, אבל אחות אסור, ורק הרא"ש פסק כרב אסי דהיינו התיר גם יחוד עם אחות. ובשו"ת יוסף אומץ (שם) כתב שכן דעת הראב"ן דאוסר להתייחד עם אחות, עיי"ש. ויש להקשות, דהא דעת האוסרים עם אחותו כמאן פסקו לא כשמואל דהא התירו עם אמו ובתו, ולא כרב אסי דהא אסרו אחותו, ועיין בשו"ת יוסף אומץ (שם) ובשו"ת הרדב"ז (שם) שכל אחד הסביר כמאן פסקו האוסרים, עיי"ש. ומה שכתב הגר"א בדעת הר"ן דסובר דאסור עם אחות, עיין הערה הבאה דלכאורה מוכח איפכא מדבריו.

והנה מה שכתבו לדייק שגם הטור אוסר ביחוד עם אחות כיון שהשמיט היתר זה, יש להעיר דהא הטור בקיצור פסקי הרא"ש (ס' כד') פסק שמותר להתייחד עם אחות וז"ל "מתייחד אדם עם אחותו לפי שעה ודר אפי' בקבע עם אמו וכו' והמחמיר תע"ב" עיי"ש. אלא שראיתי שבשו"ת יוסף אומץ הנ"ל כתב לישב, כיון שסיים בקיצור פסקי הרא"ש המחמיר תע"ב, פסק לאסור ולא חש לפסק הרא"ש שהתיר, עיי"ש. (וקצת יש להעיר דאף אם הטור פליג על אביו הרא"ש, אמאי לא הזכיר דעתו כלל, ועוד עיין בספר יד מלאכי כללי הפוסקים על בעל הטורים אות כג' ובכנה"ג כללי הפוסקים אות ע שכתבו שאין אומרים שהטור פליג על אביו אא"כ מבואר כן להדיא). מיהו מצאתי בדומה למש"כ החיד"א הנ"ל בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק א) דכיון שהרא"ש סיים המחמיר תע"ב, לכן השמיט הטור היתר יחוד עם אחות ואע"פ דאינו אלא ממידת חסידות, עיי"ש בלשונו. מיהו כתב דלא כחיד"א שכתב שהטור אסר מדינא אלא הטור השמיט דיש בזה חסידות כיון שבנקל אפשר להחמיר. ומצאתי בשו"ת אז נדברו (ח"ז ס' עח) שכתב בדעת הטור שהשמיט היתר עם אחות, דאזיל בתר הרא"ש בספר אורחות חיים (אות צז) שכתב שממידת חסידות אין להתיחד עם אף אשה, זולת אשתך אמך ובתך. ולכן השמיט דין זה, אך אין לדייק שהטור אוסר מן הדין, עיי"ש. מיהו בספר יפה ללב (ח"ה ס' כב אות א) כתב שהרא"ש באורחות חיים אוסר מן הדין ולכן השמיט הטור היתר יחוד עם אחות, עיי"ש. ותדע שלשון הרא"ש באורחות חיים נוטה לפירוש היפה ללב ודלא כמ"ש בשו"ת אז נדברו, ואפי' שאז יווצר סתירה בדברי הרא"ש לפסקיו, וז"ל האורחות חיים "אל תתיחד עם שום אשה ואפילו עם שתי נשים חוץ מאשתך ואמך ובתך" עכ"ל. מיהו קצת דוחק כיצד עזב הטור את מש"כ הרא"ש בפסקיו והלך אחרי האורחות חיים.

והנה אחר זמן מצאתי שגם רבינו יונה בספר היראה סובר דאסור להתייחד עם אחות, (אך לפי מה שכתבנו לעיל סע' ה הערה 13 שרבינו יונה נקט בספר היראה מידת

חסידות, שהרי אסר להתיחד אב עם בתו, אפשר שגם אחותו שאסר, הוי מידת חסידות). וכן מצאתי בתוספתא (פ"ה תוס' י) דאסור להתיחד עם אחות, עיי"ש. ושו"ר שכבר הביא ראיה מהתוספתא הנ"ל לאסור יחוד עם אחות הפני משה על הירושלמי (סוטה פ"א ה"א) ועיין עוד בפני משה ירושלמי ע"ז (פ"ב ה"א). ובשו"ת הרדב"ז (שם) כתב שכן הוא דעת הרי"ף דאסור להתייחד עם אחות עיי"ש. וכן סובר דאסור היפה ללב (ס' כד אות ב), וכן העלה הפני משה (ירושלמי סוטה פ"א ה"א). **. ויש אומרים שמותר לאח להתיחד עם אחותו הרא"ש** (קידושין פ"ד ס' כד) כתב שפסקו התוס' כרב אסי (וכן כתב השלטי גיבורים אות ג' בשם התוס') ומשמע שהרא"ש מסכים לדעת התוס', מדלא פליג עלייהו. וכן הבין הטור בקיצור פסקי הרא"ש (ס' כד) דהכי פסק הרא"ש. (ודלא כמ"ש בערוגת הבושם ס' כב ס"ק א שהרא"ש לא החליט שהלכה כרב אסי שמתיר אלא רק הביא כן בשם התוס' וסיים שהמחמיר תע"ב).

ופשטא דמילתא דהטור מסכים לאביו הרא"ש, אלא מדהשמיט הטור בפסקיו דין היתר יחוד עם אחות, ש"מ דפליג על אביו הרא"ש (כמבואר בהערה הקודמת) אלא שהפרישה (ס"ק ג) כתב בדעת הטור, שאף הוא סובר דמותר יחוד עם אחות אלא שכתב רק את ההיתר המבואר להדיא במשנה ולא את מה שרב אסי חידש, אבל להל' מסכים שמותר עם אחות. ועיין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סד) שכתב שמסתבר שהטור התיר ייחוד עם אחות כיון שכתב כן בקיצור פסקי הרא"ש ולא מסתבר שיחלוק עם אביו, עיי"ש. וכן יש להוסיף דאף אם פליג על אביו, היה לו להזכיר דעתו, וכן לא אמרינן דפליג על אביו אא"כ מבואר כן להדיא כמבואר ביד מלאכי (כללי פוסקים בעל הטורים אות כג). ועוד עיין בהערה הקודמת מה שכתבנו בשם שו"ת אז נדברו. ושו"ר להגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (אבהע"ז ס' יט) שהביא את הפרישה הנ"ל שכתב שהטור מסכים לדעת הרא"ש ומתיר יחוד עם אחות והא דלא כתב ההיתר להדיא כיון דאינו מבואר במשנה וכתב על זה הגר"ח פלאג'י בזה"ל "ואין זה נכון דאטו כמה דינים שנאמרו בגמ' ולא במשנה, מפני זה יהיה הטור משמיטו", עכ"ל. לכך נראה שלמד שהטור אוסר יחוד עם אחות.

וכן כתבו להתיר יחוד עם אחות הסמ"ק (ס' צט). והריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ד) כתב שכן פסק מז"ה. וכן הוא בפסקי הרי"ד (קידושין שם). וכן מבואר בר"ן (דף לב: מדפי הרי"ף) שכתב וז"ל "וכי אמרינן אסור להתיחד עם כל עריות שבתורה, לאו דוקא דהא שרי נמי להתייחד עם בתו ואחותו כדאיתא לקמן" עכ"ל. וזה ההיפך ממה שכתב הגר"א בדעת הר"ן שהובא בהערה הקודמת, והנה אף שהר"ן כתב דהלכתא כסתם משנה, כיון

דאיכא מחלוקת בברייתא וסתם במשנה הלכתא כסתם משנה, אין כוונת הר"ן דהלכתא כסתם משנה דמותר רק עם אמו ובתו כמו שהבין הגר"א דהא הר"ן כתב לפני כן דמותר עם אחות, אלא ע"כ למד הר"ן דרב אסי שהתיר עם אחות, בא להסביר את המשנה, והמשנה לא נקטה התירא דאחות כיון דמיירי בהיתרא של ייחוד באופן קבע, וזה רק באמו ובתו אבל לא באחותו, ורב אסי הסביר דשרי גם באחותו דרך עראי, וכיו"ב כתבו בהגהות הרד"ל (קידושין שם) ובשו"ת הרדב"ז (ח"ז ס' לב) שרב אסי בא להסביר את המשנה. ועוד מבואר מדברי הר"ן שכך הוא שיטת הרמב"ם, שפסק כסתם מתניתין וכו' וא"כ אף הרמב"ם סובר דמותר ייחוד עם אחות (ודלא כרבינו ירוחם ושאר אחרונים שהובאו בהערה הקודמת שהבינו שהרמב"ם אוסר) ומצאתי בישו"ש (קידושין פ"ד ס' כג) שכתב להדיא כדאמרן וז"ל "והרמב"ם נמי פסק להיתר כרב אסי, וכתב הר"ן טעם לדבר דהו"ל סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא והלכתא כסתם וגו'", עיי"ש. הא להדיא שהבין ברמב"ם ובר"ן דהלכתא כרב אסי, דמותר אף עם אחות. (ועיין בפירוש המשניות לרמב"ם בסנהדרין פ"ז משנה "הבא על הזכור" דמשמע דלא מתיר עם אחות, וצ"ע) ועיין בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) מה שהעיר על הישו"ש הנ"ל.

והיפה ללב (ח"ד ס' כד אות ב) כתב שדעת האבן עזרא (על התורה פרשת כי תבא כז יט) להתיר, (וכבר הערתי לעיל פ"א סע' יג הערה 35 שאין זה הכרח גמור בדעת האבן עזרא). ושוב מצאתי שכן מבואר באבות דרבי נתן (פ"ב ב') ובמדרש רבה (נשא פרשה י' אות ח') שבמקום שאין מכירים שהם אח ואחות, אסור להתייחד מפני דעת הבריות, וש"מ שבמקום שאין חשד מותר. ואף שלפי החיד"א בספרו כסא רחמים לא גרסינן כך באבות דר"נ ולפ"ז אין ראיה מהתם. מיהו הבנין יהושע (באבות דר"נ שם) והגהות יעב"ץ (שם) אכן מקיימים את הגירסא באבות דר"נ וש"מ שמסכימים שמותר להתייחד עם אחות, וכן מתבאר מהגהות הרד"ל על המדרש רבה (שם) ועיין במפרשים (שם).

ועיין משנה למלך (פ"א ה"ג מהל' סוטה) שמצדד בדעת הרמב"ם דמתיר יחוד עם אחות. ובשו"ת חקרי לב (ס' יז) ובארץ צבי תאומי צביה (ס' כב ס"ק ב) והגר"ח פלאג'י בשו"ת החיים והשלום (ס' יט) כתבו שדעת הרי"ף דמותר להתייחד עם אחות (דלא כרדב"ז שהובא בהערה הקודמת). וע"ע בשו"ת מגיד תשובה (אבהע"ז ח"ג ס' א, ד) דכתב דדעת הש"ע להתיר יחוד עם אחות והא דלא כתב כן, לישנא דהטור נקט, עיי"ש. וכן פסקו להיתרא האחרונים, ובכללם הישו"ש (קידושין פ"ד ס' כג), הפרישה (ס' כב ס"ק ג) ערוך השלחן (שם סע' א) חכ"א (כלל קכו סע' יב) שו"ת בית יהודה עייאש (סי' יג ד"ה "ונחזור", אך עיין בשדי חמד כללי הפוסקים אות טו) ובשו"ת נחלת דוד (ח"א ס' כג)

הח"מ (ס' כב ס"ק א) הבה"ט (שם ס"ק א) החקרי לב (אבהע"ז ס' יז) נתיבות לשבת (ס' כב ס"ק ד) שו"ת פרח מטה אהרון (ח"ב ס' צה) אבני נזר (ס' רלג) ובמסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק א) ובספר טהרת ישראל (ס' כב אות ו). ועיין בנתיבות השלום (נתיב ט סע' ב) שנראה שדעתו נוטה להיתירא, ויל"ע. וכ"פ באמת ליעקב (קמינצקי ס' כב) והח"ח (בספרו נדחי ישראל פרק כד אות ד), ובספר דבר הלכה (ס' ב סע' ב) כתב שהחזו"א סובר דמותר, עיי"ש. והגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו הערה 10) דקדק שכן סובר הגר"א לדינא להתיר כיון שהביא דעת הרא"ש באחרונה. וכן העלה בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ד, יד), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק כ) והגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל. ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יא) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ב) ובשו"ת אז נדברו (ח"י ס' כא) וכן הורה הלכה למעשה הגר"ע יוסף שליט"א הובא דעתו בספר מנחת איש (פ"ב ס"ק ג) וכן פסקו בילקוט יוסף (אוצר דינים ס' לז' הל' לז) ובספר דברי חכמים (פ"ב ה"ג) ובש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' ד) והגר"נ קרליץ שליט"א בספר חוט השני (צניעות ס' כא עמ' סא).

, ודוקא יחוד באופן עראי אך לא באופן קבע איתא בגמ' (פא:) "אמר רב יהודה אמר רב אסי מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו" ע"כ. ופרש"י (ד"ה "מתייחד עם אחותו") וז"ל: "לפרקים, אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית", עכ"ל. ונראה שפירש כך כיון דרב אסי שינה בלשונו שעם אחותו מתייחד אבל עם אמו דר, משמע עם אחותו עראי ועם אמו ובתו קבע, וכ"כ הר"ן (שם). וכ"כ בקיצור פסקי הרא"ש (פ"ד ס כד) וז"ל "מתייחד אדם עם אחותו לפי שעה" עכ"ל. ואף שהרא"ש (פ"ד ס' כד) לא כתב "לפי שעה" אלא העתיק את רב אסי כלשונו, אפשר דסמך על פשט הלשון דמשמע דעם אחותו מותר רק באופן עראי (ועיין שו"ת יוסף אומץ ס' כו שהעיר בזה). מיהו כעת ראיתי להרא"ש בתוספותיו דכתב דיחוד אחות שהתירו, לא התירו כמו אמו, דעם אמו התירו לדור, עיי"ש. ואתיא שפיר. וכמה הוא עראי עיין לקמן (סע' ט). **, ולענין הלכה, נהגו היום להקל בזה הנה** אף שפשט מרן הש"ע לאסור בזה כמבואר בהערות הקודמות, מ"מ כיון שפשט המנהג להקל בזה, וכמבואר להדיא בשו"ת חק"ל (ס' יז) דנראה דהמנהג להתיר, ושכן כתב בפשיטות הגר"י רצאבי שליט"א בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' ד), וכן כתב הגר"מ מאזוז שליט"א (הובא בשו"ת מגיד תשובה ח"ג ס' ד) שכן המנהג להורות וז"ל "וכמדומה לי שנהגו להתיר וכדעת הרא"ש והפרישה והח"מ וכו'" עכ"ל. א"כ מורים להקל בזה נגד מרן הש"ע, וכמבואר בהקדמה לבית יוסף דלא בא להורות במקום מנהג וע"ע בשו"ת אור לציון (ח"ב בהקדמה ענף ג)

דבמקום מנהג לא אזלינן בתר מרן הש"ע, עיי"ש. וכן מורה הלכה למעשה הגר"ע יוסף שליט"א ע"פ דברי החק"ל הנ"ל דהמנהג להתיר והובא דעתו במנחת איש (פ"ב ס"ק ג). וכן פסקו להתיר פוסקי דורינו, בשו"ת ציץ אליעזר, ובשו"ת שבט הלוי והש"ע המקוצר והגר"מ שטרנבוך ועוד וכמבואר בהערה הקודמת. ועוד שהערך שי (ס' כב) כתב להתיר, דאל"כ הוי גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פ"כ אות ב) כתב שהחכ"א הבין שהרמב"ם והטוש"ע מתירים בזה, (וכן הח"מ בדעת הרמב"ם והטור) וסיים דאפי' אם יש ספק מה דעת הרמב"ם והטוש"ע, יש לנו כעין ס"ס להתיר, שמא אף הם מתירים, ואפי' אם דעתם לאסור, שמא הלכה כהרא"ש וסיעתו שמתירים, עיי"ש. וכיו"ב ראיתי להרה"ג בוגיד סעדון זצ"ל בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג ס' א) שכתב כיו"ב בדעת מרן הש"ע דאין ראיה שלא יסבור שמותר ושכן משמע מהח"מ והבה"ט שלא העירו שדעת מרן לאסור וכו', עיי"ש. וכן ראיתי להגר"מ מאזוז שליט"א (הובא בשו"ת מגיד תשובה שם ס' ד) שכתב בתוך דבריו שדעת מרן הש"ע להתיר בזה אלא שסתם דבריו כדברי הטור ושכן נראה מהח"מ וכו', עיי"ש. ולדינא שאלתי להגר"מ מאזוז שליט"א מה דעתו למעשה וכיצד יש להורות לבני ספרד בזה וכתב לי בזה"ל "פעם התכתבתי בזה עם הרה"ג בוגיד סעדון זצ"ל והעלינו להיתרא עד חדש ימים (אא"כ הם פרוצים ביותר) ונדפסו הדברים בשו"ת מגיד תשובה" עכ"ל. ועוד פניתי להגר"ש בעדני שליט"א ושאלתי את פיו בזה וג"כ הורה שאפשר להקל בזה יחוד עראי. וכ"ז דלא כמ"ש הרה"ג משה לוי זצ"ל בשו"ת תפילה למשה (ח"ו כת"י) שהעלה להקל רק בעת הצורך. **ועיין** בש"ע המקוצר (שם ס"ק יז) שכתב שאין להורות להחמיר אלא בשיקול דעת תורה כיון שמנהג העולם להקל, עיי"ש. , **והמחמיר תבא עליו ברכה כ"כ** הרא"ש (ס' כד) וכן כתבו הישו"ש (קידושין פ"ד ס' כג) ח"מ (ס' כב ס"ק א) ערוך השלחן (שם סע' ב) חכ"א (ס' קכו סע' יב).

ומה שכתבתי בסוף ההערה הקודמת דאין להורות להחמיר אלא בשיקול דעת תורה, היינו לאסור מדינא בכל גוונא, אבל בגדר חסידות והרחקה מעריות, פשוט שמותר ותע"ב. ונסיים בדבריו של הגר"מ מאזוז שליט"א שכתב לי דלדינא העלה להתיר אלא אא"כ הם פרוצים ביותר, עכת"ד. ולכן הכל לפי רואות עיני הדיין שאם הם פרוצים ממש, יש להורות להם לאיסור, ואכמ"ל. .

ח. אב ובתו או אם ובנה שהתגיירו, מותרים ביחוד אע"פ דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות כב.), וגר מותר לישא את אחותו (שם צח.) כיון שפקע הקירבה, מ"מ לעניין יחוד יש להתיר, כיון שסוף סוף במציאות הם אב ובתו, ויש קירבה

בטבע, ולכן היצר לא תקיף בכה"ג, אע"פ שהדין של הקירבה פקע. וכ"כ האג"מ (ח"ד ס' סד) והעלה לדינא להקל. והנה הביא ראיה לדבר מאמון שבא על אמו (סנהדרין קג:) ומבואר שם שאין לאדם הנאה ממקום שמשם יצא. והוסיף להביא ראיה שאף בין אב לבתו אין תאווה מבנות לוט, שכדי שאביהן יבוא עליהן הוצרכו לשכרו ולא אמרו לו שרוצות שיבא עליהן, וידוע שמעשה זה נדרש לגנאי. ואם זה מותר מדוע נדרש לגנאי, אלא ודאי כיון דהוי זנות בלא תאווה, עי"ש.

ולענ"ד אע"פ שהדין דין אמת, שכן יתבאר לקמן מעוד פוסקים, מ"מ על ראייתו מבנות לוט יש להעיר טובא. הנה מבואר בגמ' מס' נזיר (כג.) שדרשו את הפסוק "ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" על לוט ובנותיו. הן שכוונתן למצווה, צדיקים ילכו בם, והוא שכוונתו לעבירה, פושעים יכשלו בם. ומבואר שם שאין לדונו לזכות ולפרש שכוונתו למצווה. ועיי"ש בתוס' ובפירוש הרא"ש, שזה עבירה למ"ד שעכו"ם אסור לבא על בתו. ולמ"ד שמותר מן התורה, כבר גדרו עצמם אומות העולם. וע"ע ברמב"ן על התורה (וירא יט פס' לב). ולפ"ז אפשר שלא בקשו ממנו שיבא עליהן או כי זה אסור (למ"ד שאסור) או כיון שגדרו עצמן אומות העולם בזה. והרמב"ן כתב שהיו צנועות, עיי"ש. ונראה שלכן לא בקשו ממנו שיבא עליהן. ולפ"ז הראיה של האג"מ אינה מוכרחת.

עכ"פ לדינא יש להקל כיון שבמציאות יש קירבה טבעית וכדלעיל. וכן בשו"ת שבט הלוי נוטה להקל (ולא כמו שכתב בנטעי גבריאל פ"ד סע' י שהגר"ש וואזנר מחמיר). ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעו) החשיב זאת כשעת הדחק והקל. ובנטעי גבריאל (שם) כתב שכן הקל בשו"ת קנין תורה (ח"ה ס' קכו) ושכן הוא בתשובת כת"י של הגאון בעל עטרת משה זצ"ל. וכיו"ב כתב להקל בספר דבר הלכה (עמ' קצה). וע"ע בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה ס' צ).

ותדע שה"ה אם רק הבת או הבן התגיירו ג"כ מותר ביחוד, וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (שם), והדבר הלכה (שם) בשם הגריי"ש אלישיב. . **ויש אוסרים כ"פ** בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' פז) עיי"ש. ומצאתי בשו"ת בצל החכמה (ח"ד ס' יד) שהעלה בזה שביחוד האסור מדרבנן מותר ואילו ביחוד האסור מן התורה, אסור, עיי"ש באורך. והביאו בשתיקה הרה"ג מרדכי גרוס בספר אום אני חומה (ח"מ ס' רפו). ולכאורה יש ראיה לאסור בנ"ד מדברי רש"י על מגילת רות (פ"א פסוק טז) שהביא את הגמ' ביבמות (מז:) שנעמי הסבירה לרות מקצת דיני התורה והודיעה לה שאסור להתיחד עם זכר שאינו אישה. וקשה, הרי עם אב או בן קיי"ל שמותר להתיחד, ויש מתירין יחוד אפילו עם אח,

ומדוע אמרה לה באופן כולל שכל זכר שאינו אישה אסור לה להתיחד עמו. ולכאורה אפשר לישב כיון שרות באה להתגייר, וגר שמתגייר כקטן שנולד דמי, לכן אסור לה להתיחד אפילו עם אביה או בנה. אלא שיש לדחות שרש"י נקט לאו דוקא, שהרי בלשונו נקט "אסור לנו להתיחד נקבה עם זכר שאינו אישה", הנה נקט רש"י "אסור לנו", והרי לנעמי ודאי שמותר להתיחד עם אביה או בנה ומדוע נקט "לנו" אלא נראה דלאו דוקא. .

והוא הדין עם נכד ונכדה דבר הלכה (עמ' קצה), וזה ע"פ הסברא שכתבתי לעיל שכיון שבטבע נשארה הקירבה והיצר לא תקיף. **ואח ואחות שו"ת** אג"מ (ח"ד ס' סד), נטעי גבריאל (פ"ג סע' יג). וכ"פ הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא דעתו בספר תורת היחוד (פ"ב ס"ק כו), ועיי"ש מש"כ לגבי אחותו מן האב. .

ט. גדר יחוד עראי שמותר להתייחד עם אחות, י''א עד שלשים יום

שו"ת אמרי יושר (ח"ב ס' מג), ובשו"ת ציץ אליעזר הביא את האמרי יושר הנ"ל בשתיקה, וש"מ דמסכים לו. וכ"פ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה ס' צט) וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא דעתו בספר תורת היחוד (פ"ב ס"ק כב). וכן הורו לי הגר"מ מאזוז שליט"א והגר"ש בעדני שליט"א. ועיין הערה הבאה מש"כ בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

וכיון שהרבה נמשכו אחרי האמרי יושר הנ"ל והתירו יחוד עד שלשים יום, אעתיק דבריו מילה במילה וז"ל "ע"ד שאלתו באח ואחותו שנסעו באיזה מקום רחיצה לרפואה אם מותרים להיות שם בחדר אחד, והביא כת"ר מדברי הב"ש ס' כב שכתב מתיחד עם אחותו לפי שעה והעיר מלשון רש"י קידושין פ' שכתב שם מתיחד עם אחותו לפרקים אבל לא ידור עמה תמיד יעו"ש. ומשמע דכל שאינו בקבע רק על איזה ימים פחות מל' יום שרי ויפה דקדק, ובירושלמי סוטה פ"ח איתא מתיחד אדם עם אמו ועם בתו ודר עמהן ומתיחד עם אחותו ואינו דר עמה יעו"ש. מדנקט דוקא ואינו דר עמה משמע דוקא בקביעות דומיא דדר עמהן דהיינו ודאי אפילו בקביעות. וראיתי באבות דרבי נתן פ"ב לא יתיחד אדם עם הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ועם בתו מפני דעת הבריות דהיינו שאינן מכירין אותן ויסברו שהיא אינה אחותו ובתו וכו' וא"כ עכ"פ מוכח דמותר להתיחד עם אחותו אף למשך זמן מה כדרך ששוהין בפונדק לולא הא דאין מכירין אותן לאסור משום דעת הבריות", עכ"ל לנ"ד.

והנה יש לעיין מהיכן הוציא את הדין דפחות מל' יום מותר וכבר לא הוי קבע. ובנטעי גבריאל (פ"ג ס"ק ו) כתב דיש סיוע דעד ל' יום מקרי עראי, והוא מש"ע (אור"ח ס' שע סע' ח) גבי שיתוף בעירוב דהמתארח בחצר אם לא נתארח דרך קבע אלא לשלשים יום או פחות אינו אוסר וכו', עיי"ש. מיהו מהתם מוכח דיום שלשים עדיין הוי עראי

והאמרי יושר כתב פחות מל' יום שרי. וע"ע ביור"ד (ס' רפו ב"י בשם רבינו מנוח) גבי פטור מזוזה על ל' יום, דהוי דירת עראי, עיי"ש. אלא דבלאו הכי יש לעיין האם יש ראיה מהתם לנ"ד, דאפשר דכל לשון עראי נידון בפני עצמו וצ"ע.

וכן ראיתי בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סד אות ג) דכתב שא"א לפרש עראי עד שלושים יום, ודחה את דברי האמרי יושר הנ"ל, עיי"ש. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ב) הביא את האמרי יושר הנ"ל ודחהו. וכן הגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל כתב דהאומרים דעד שלושים יום הוי עראי, אין זה כלום.

ודע, דלשיטה זו, אמר לי הגר"ש בעדני שליט"א, דאם מבטל את היחוד לפני שלושים יום, וכגון שיוצא מן הבית, אזי כשחוזר, יש לו שלושים יום החל מאותו רגע. (ועיין יור"ד ס' רפו פ"ת ס"ק יח). **. וי"א עד שלושה ימים בשו"ת** צוף דבש (ס' כ) כתב וז"ל "נשאלתי באשה נשואה שהיתה באה לבית אביה לפעמים לבקר אותם ויהי בפעם כפעם תופסין אותה ללון אצלם ולפי שקצר המצע בבית אביה ללון אצלם היא נכנסת לבית אחיה ולנה שם שהבית היא רחבת ידים ואין מי ששוכב שם כי אם אחיה שהוא פנוי עדיין אם זה מותר משום יחוד שלא מצינו שמותר היחוד כי אם האם עם בנה והאב עם בתו. תשובה: הנה ודאי דזה הוא מה שמותר היחוד בש"ע א"ה ס' כא אך ראיתי בח"מ בס' הנזכר סע' ט דבמס' קידושין דף פא ע"ב דמתיחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו אפילו בקביעות וכתב ג"כ בס' כב סע' א דזה דברי רב אסי ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה וכן פסק בקיצור פסקי הרא"ש, עכ"ל הח"מ. ונ"ל דממה שכתב דעם אלו התירו דירה בקביעות ועם אחותו התירו יחוד עראי משמע דוקא יחוד ולא דירה אפילו עראי וכיון שכן אם באה ולנה ג' לילות אצלו היא נקראת דירת עראי אבל לינת לילה אחת לא מקריא דירה אלא יחוד עראי ומותר לדעת הרא"ש", עכ"ל לשונו לנ"ד.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ב) כתב שאפשר לסמוך על הצוף דבש הנ"ל, עיי"ש. והגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' ה) העלה שבבית שההורים נסעו אפשר להקל עד שלושים יום אך כשהאח והאחות הולכים למקום אחר אזי עד ג' ימים נחשב לעראי, וע"ע מש"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד ס' שב).

מ"מ יש לדון בזה דהנה אפי' אם הדיוק של הצוף דבש דעם אחותו התירו יחוד ולא דירה אפי' עראי, מנלן דג' ימים הוי דירת עראי ואסור. (ומש"כ דלילה א' לא מיקרי דירה אלא יחוד, צ"ל לאו דוקא אלא ה"ה שני לילות). וע"ע בהערה הקודמת בראיה של האמרי יושר מהאבות דרבי נתן דלינה בפונדק שרי, מיהו לפי הצוף דבש צ"ל דמיירי בשני לילות ותו לא (ועיין לשון רש"י ב"מ כו. דכתב וז"ל "פונדק, מקום שעוברים ושבים

לנים לילה אחד ושנים" עכ"ל). א"נ פונדק מוכיח דהוי עראי ואינו דרך דירה כלל אלא יחוד בעלמא.

עכ"פ יש להעיר מהא דאסר דירה עם אחותו אפי' דירת עראי, ולכן ג' ימים אפי' שזה דירת עראי, אסור. הנה מלשון הראשונים מוכח דלא כוותיה וז"ל רש"י (קידושין פא:) "מתיחד עם אחותו לפרקים אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית", עכ"ל. וכן הוא לשון הר"ן והנימו"י. ומשמע דדוקא אינו דר תמיד אבל לדור באופן עראי שרי. וביותר מפורש הדבר בלשון הסמ"ק (ס' צט) וז"ל "ועם אחותו מתיחד ואינו דר בקביעות", עכ"ל. וכן לשון פסקי הרי"ד "פירוש לפרקים אבל לא שידור עמה תדיר", ולשון הריא"ז "אבל לא ידור עמה תמיד". אלמא דירת עראי שרי. אך סייעתא לדברי הצוף דבש משמע מפשטות לשון הירושלמי מס' סוטה (פ"א ה"א) דנקט התם "מתיחד אדם עם אמו ודר עמה עם בתו ודר עמה עם אחותו ואינו דר עמה", אלמא אסור לדור כלל אפי' לא עראי דלא חילקו (אך לפי קרבן העדה והפני משה אין ראיה, דמשמע מדבריהם דאסור דירה קבע). וכן נראה מלשון רי"ו (ח"א נתיב כג) דכתב וז"ל "אסור להתיחד ודוקא לדור אבל לפרקים מותר להתיחד", עכ"ל. אלמא אסור לדור כלל ולא חילק בין קבע לעראי גבי דירה. **, וי''א שאין לדבר גדר, והכל לפי העניין אלא שצריך שיהיה ניכר שנמצאים באופן עראי בשו"ת** אג"מ (ח"ד ס' סד אות ג) כתב שאין לדבר גדר, והכל משתנה לפי המנהג והמקום, אלא שצריך שיהא ניכר שבא אל אחותו להתארח באופן עראי, ועומד לצאת משם כל יום יום ולא כבא לדור אפי' שכוונתו לזמן קצר. וכשניכר שבא להתארח מותר איזה לילות ובאופן דירה כקבע אסור אפי' לינת לילה. וגדר אירוח, הנה אם בא ממקום רחוק אזי הדרך להתארח ימים מרובים מאשר אח שבא ממקום קרוב, שאז הדרך להתארח ימים מועטים, ולפי דרך המנהג להתארח זהו נחשב כעראי לענין יחוד, והכל לפי המנהג, עיי"ש בלשונו באריכות. והנה עולה לפי דבריו שהדבר משתנה וא"כ נתת דבריך לשיעורין וכיצד יש למדוד כיום מהו דרך הבריות לבקר.

ותדע, שאין הבדל אם האח והאחות דרים במקומות נפרדים, לבין אם עדיין דרים יחד אצל ההורים, שכל שעצם היחוד הוא עראי, מותר. וכן כתב הערך שי (ס' כב) והדבר הלכה (ס' ב סע' ה) ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סד אות ג) אלא שהאג"מ הוסיף שאין להורים לעזוב את הבית לשעות מספר ולהשאיר את בנם ובתם ביחוד פעמים רבות, שאז ייהפך לקבע, וכתב שאין ליתן לשיעור זה הגדרה קבועה, והכל לפי הכרת בניו ובנותיו. ואם נוסעים לחו"ל לימים הרבה, ידאגו להסיר איסור יחוד מעל בנם ובתם, עיי"ש. מיהו נראה שלפי הערך שי והדבר הלכה, שאפי' בכה"ג אינו מיקרי יחוד כל שלא עובר את הזמן

שמוגדר כעראי, ועיין עוד בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד ס' שב). . **ולעניין הלכה יש לשאול חכם ועיין בהערה ומצינו** עוד שיטות בגדר יחוד עראי. הנה בחוברת להלכות יחוד להרה"ג זאב בוגרד (פ"ב הערה 12) כתב בשם הגר"מ הלברשטם זצ"ל דעד שבע ימים מותר, עיי"ש. ומערוך השלחן אפשר לדייק דסובר ששנת לילה א' הוי יחוד קבע. דהנה כתב (ס' כב סע' ג) דיחוד עם פנויה היה אסור מעולם באופן קבע, ודוד המלך גזר על יחוד עראי, ולפ"ז התקשה כיצד רות התיחדה עם בועז, עיי"ש. אלמא למד דיחוד רות ובועז הוי יחוד קבע, דאל"כ מה התקשה הרי דוד עדיין לא נולד ויחוד עראי היה מותר. והנה מצינו יחוד רות ובועז שבאה אליו בלילה בשינה, ש"מ דכבר בכה"ג הוי יחוד קבע. וע"ע בשו"ת הראנ"ח (ס' צא) דמשמע דסובר ששנת לילה בפונדק הוי יחוד קבע, עיי"ש. ועיין לעיל (הערה 26) דמוכח מהאבות דר"נ ששנת פונדק שרי ביחוד עם אחות. וע"ע בשו"ת אז נדברו (ח"ז ס' עח). ולכאורה יש לדייק בשו"ת באר שבע (באר מים חיים ס' טו) דכתב דראה מנהג גרוע שאין לוקחים לשמירת כלה שפירסה נדה לא קטן ולא קטנה אלא רק את אם הכלה ואינם משימים אל ליבם הא דאמרו הוי זהיר באשתך מחתנה הראשון ואמרו עוד דרב מנגיד על חתנא דדייר בבית חמוה מטעם שמא יכשל וכו' עיי"ש. והנה בגמ' קידושין (יב:) נקטו בלשון חתנא "דדייר" היינו דר שם ואפ"ה בנידון הכלה שפירסה נדה ולקחו את אם הכלה, סבר הבאר שבע דיש בזה גדר של דייר בבית חמוה. וכלה מטהרת לבעלה ע"פ רוב בין שתים עשרה יום לשבועיים, וא"כ משמע דבשיעור זה נמצא גדר של דר (ואפשר אפי' בפחות מכאן אבל ראיה יש לנו רק על זמן זה). ושו"ר בנטעי גבריאל (פ"ג ס"ק ה) שנגע בנקודה זו באופן שונה, עיי"ש. **ועוד** לכאורה היה מקום לומר דהא דכתב רש"י לפרקים, היינו פעם אחת לשלשים יום כמבואר בגמ' ברכות (נט:) גבי ברכת הים הגדול דאמר רב יהודה מברך ברוך שעשה וכו' כשרואהו לפרקים ואמרינן התם אמר רמי בר אבא א"ר יצחק דהוא עד שלשים יום, וכיו"ב כתב תחילה לדייק בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג ס"ק ד), אלא ששוב הביא שיטות אחרות בזה, עיי"ש. מיהו בשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"ד ס' סד אות ג) כתב דא"א לומר אחת לשלשים יום דומיא הגמ' בברכות הנ"ל, דאין משמעות הגמ' שפרקים בכל מקום זה שלשים יום אלא רק התם זהו הגדר, ובכל מקום הוי שיעור אחר והוכיח כן מלשון הגמ', עיי"ש.

עכ"פ חזינן מכל הנ"ל דאין מקור מוסמך כמה הוא גדר של יחוד עראי, ולשון הראשונים סתומה. ואע"פ שהרבה הסכימו לאמרי יושר הנ"ל דעד ל' יום הוי עראי וכמבואר בהערה 26, וכן כתב הנטעי גבריאל (פ"ג ס"ק ו) שכן דעת גדולי הוראה להורות, מ"מ נראה שיפה

כתבו הנטעי גבריאל (שם) ובשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יב) דיש לשאול חכם דהכל לפי המצב ולפי רואות עיני הדיין. אך נראה דהסומך על האמרי יושר ומיקל להתיחד עד ל' יום, בודאי שיש לו על מה לסמוך כיון שכן הורו גדולי הוראה וכנ"ל, וכן בשו"ת אז נדברו (שם) אע"פ שדעתו להחמיר בלינת לילה מ"מ כתב דהסומך על האמרי יושר שהיה מגדולי המשיבים יש לו על מה לסמוך, עיי"ש. .

י. י''א שבמקום שאין אנשים יודעים שהמתייחדים הם אח ואחות [או אב ובתו ונראה שהוא הדין אם ובנה] אסורים ביחוד מפני דעת הבריות שלא יחשדו בהם באבות דרבי נתן (פ"ב, ב) איתא "אל יתיחד אדם עם הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ועם בתו מפני דעת הבריות" ע"כ. ופירשו הבנין יהושע (שם) והגהות יעב"ץ (שם בפירוש ראשון) כיון שאין הכל בקיאים בקרובותיו ויחשדו אותו, עיי"ש. ומצאתי שכן הוא להדיא במדרש רבה (נשא פרשה י אות ח) ועיי"ש במפרשים. וכך פסק האמרי יושר (ח"ב ס' מג) והובא אף בדבר הלכה (ס' ב סע' ד), עיי"ש. וכן העלה לדינא בשו"ת אז נדברו (ח"ז ס' עח).

ומה שכתבנו בפנים ההלכה דה"ה אב ובתו כיון שכן הוא להדיא באבות דר"נ ובמדרש רבה (שם). ומה שכתבנו שנראה שה"ה אם ובנה, כיון שאין סברא לחלק בין אב ובתו לבין אם ובנה, דבכל גוונא איכא חשד כשאין מכירים אותם. ובהגהות יעב"ץ (אבות דר"נ שם) כתב להסתפק דלפ"ז אפשר שה"ה באיש ואשתו שהרי אין מכירין בהם ויבואו לידי חשד, עיי"ש. והנה בשו"ת אמרי יושר (שם) כתב בשם ספר תוספת ירושלים שלכאורה יש לאסור ג"כ עם אשתו כשלא יודעים קרבתם, וכהא דאמרינן בגמ' (ברכות מג:) שאין לאדם לספר עם אשה בשוק, ואפי' אשתו. אלא שביאר האמרי יושר שדוקא לפי שעה יש לחשוש באשתו וכמבואר במס' ברכות הנ"ל, אבל בפונדק שנמצאים יום ולילה, יודעים כולם קרבתם ולא טועים בהם, אך בבתו או אחותו לא יודעים אפי' בפונדק ולכן אסור משום חשד. וכעין זה תירץ בספר בן אברהם (הובא באוצה"פ ס' כב ס"ק ד אות ו), עיי"ש. עכ"פ לדינא כתב האמרי יושר שאע"פ שהפוסקים השמיטו הא דאבד"נ הנ"ל, אפשר שהסיבה שסוברים שיחוד עם אחותו אסור בכל גוונא, מיהו את הדין עם בתו היה להם לפסוק כדעת האבד"נ ולאסור במקום שאין יודעים קרבתם, אלא שהעולם נוהגים היתר עם בת, אך עם אחותו אין להורות להקל כנגד האבד"נ. וע"ע בספר אום אני חומה (ה"ש אות ב). **. ויש מפרשים שהאיסור במקרה זה הוא דוקא אם הם מתייחדים במקום של זנות אבל במקום רגיל מותר אפילו**

שאין אנשים יודעים שהם אח ואחות בהגהות יעב"ץ (על האבות דר"נ שהובא בהערה הקודמת) בפירושו השני שכתב להסביר למה התנא נקט "פונדק" משום שזהו מקום זנות, עיי"ש. ולפ"ז יש לאסור משום חשד הבריות דוקא אם הייחוד במקום המוכר כמקום זנות אך בסתם מקום מותר. ונראה שלפי הסבר זה, אכן לשיטה זו הדעת נוטה שאף באיש ואשתו אכן יש להחמיר במקום המוכר כזנות. . **ויש מתירים בכל אופן החיד"א** בספרו כסא רחמים (על אבות דר"נ) כתב שישנה טעות סופר בגירסת אבות דר"נ וז"ל החיד"א "אל יתייחד אדם עם הנשים בפונדק" כצ"ל ונמחק "אפילו עם אחותו ועם בתו מפני דעת הבריות וכ"כ הרב אהבת חסד ודלא כהרב בנין יהושע שמקיים גרסת הספרים וכו'" עכ"ל. (וקטע זה אינו הובא בפירוש כסא רחמים על אבות דר"נ שמודפס בגמ' שלפנינו אלא בספרי החיד"א).

מיהו יש להעיר שכן גרסינן במדרש רבה (נשא פרשה י אות ח) כלשון האבות דר"נ, ושמא יסבור החיד"א דגם שם הוי ט"ס או דילמא יסבור שהמדרש חולק על האבות דר"נ הנ"ל (ואין הלכה כמדרש כמבואר לקמן פ"ט סע' א הערה 5 ד"ה מיהו ראיה). ובהגהות יעב"ץ על אבות דר"נ (שם) מקיים את הגירסא שלפנינו כמו הבנין יהושע, ואף הגר"א והגהות הגרי"ב (שם) לא הגיהו מאומה על הגירסא שלפנינו ומשמע שהסכימו לגירסא זו. מ"מ לדעת החיד"א ולדעת האהבת חסד אין מקום לחשוש למראית עין ולחשד. **וכן הלכה אע"פ** שהחיד"א והאהבת חסד בודדים בהגהה זו, ואף שמבואר כן במדרש רבה (נשא י' אות ח') כנוסחא זו שיש לחשוש למראית עין (ועיין במדרש רבה שם בפירוש מהרז"ו ומתנות כהונה והרד"ל שקיימו הגירסא הנ"ל). מ"מ נראה שלדינא יש להקל כיון שבנוסף להחיד"א והאהבת חסד שסוברים שאין לחשוש למראית עין, כל הפוסקים שכתבו להתיר יחוד עם אחות (כמבואר לעיל סע' ז) השמיטו דין זה. ובפרט שבתלמוד דידן אין רמז לחילוק זה, דהא נקטינן בגמ' שמותר להתיחד עם אחות, מילתא פסיקתא היא, לא שנא אם מכירים בהם או לא. ועוד שאפשר להוסיף שאם נאסור, הוי גזירה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה, וכמו שכתב כיו"ב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"א) כמנימוק להתיר יחוד עם בן או בת מאומצים (פ"א סע' יז הערה 46) שזו גזירה דאין הציבור יכול לעמוד בה, עיי"ש. ואע"פ שבשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס' קצו) דחה היתר זה של ייחוד עם בן מאומץ מהטעם של גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, עיי"ש. אפשר דבנידון דידן יסכים. .

יא. י''א שאח ואחות שאחד מהם זקן וחולה, מותרים להתייחד אפילו בקביעות **שו"ת** אג"מ (ח"ד ס' סד אות ג). הנה אע"פ שהאג"מ כתב סברא בדבר, שכיון שהתירו יחוד עראי עם אחות, ש"מ שכל האיסור להתיחד עמה קבע, דוקא שיש ממש חשד לעבירה, אבל בזקנים או אחד זקן וחולה, שאז אין חשד אין לאסור, עיי"ש. מ"מ יש להעיר כיון שלא מצינו היתר יחוד אחות באופן קבע בחז"ל או בראשונים, ובשאר איסורי יחוד לא מועיל זקנה או חולי (כל זמן שעדיין יש אפשרות בעילה), א"כ מנלן לחדש היתר זה. ואין לסייע להיתר הנ"ל מלשון הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כד), שהעתיק את לשון הגמ' "אמר רב יהודה אמר רב אסי מתיחד אדם עם אחותו וגר עם אמו ועם בתו" ולא כתב שעם אחותו מותר דוקא עראי כמ"ש רש"י ועוד ראשונים שהובאו לעיל (סע' ז הערה 19), ומשמע שמותר אפי' באופן קבע. די"ל דהרא"ש סמך על לשון הגמ', דלגבי אם ובנה או אב ובתו נקטו בלשון דר, ואילו לגבי אח עם אחות נקטו בלשון מתיחד, דמכאן למדו רש"י והראשונים שיש הבדל לגבי יחוד עם אב ואם לבין יחוד עם אחות, שלשון גר משמע קבע ולשון מתיחד משמע באופן עראי. והשתא אתיא שפיר דברי הטור בקיצור פסקי הרא"ש שנקט בזה"ל "מתיחד אדם עם אחותו לפי שעה" עכ"ל. הרי שהבין הטור שאביו הרא"ש מתיר יחוד עם אחות רק באופן עראי. וכעת ראיתי שגם הרא"ש בתוספותיו (קידושין פא:) כתב שיש חילוק ועם אחות לא התירו לדור כמו שהתירו עם אמו, עיי"ש. . ולכתחילה אין לסמוך על זה ומי שאין לו כל ברירה אחרת **ישאל מורה הוראה עיין** בהערה הקודמת דלא מצינו כל היתר בגמ' או בראשונים להתיר יחוד עם אחות באופן קבע, דאין מי שמתיר בזה כלל, לכן נראה שאין לסמוך על היתר זה. מיהו ראיתי בספר נטעי גבריאל (פ"ג סע' ד) שכתב שקיבל מרבותיו שרק בלית ברירה יש להתיר, עיי"ש. וש"מ דהסכים עכ"פ שבלית ברירה אפשר להקל. .

יב. היתר יחוד אח ואחות, אפילו שהם פרוצים **כן** מסתבר מהטעם שהתירו יחוד עראי עם אחות בגמ', שחז"ל החלישו את היצר והתאוה מאחות. ולפ"ז אפי' שהם פרוצים, מ"מ אינם מתגרים אחד בשני, ולכן לא שייך לאסור להם יחוד עראי. ושו"ר בשו"ת לך שלמה (לרבי ברוך טולידאנו ס' לו) שכתב שאפי' אח פרוץ, מותר לו יחוד עראי עם אחות, והסביר כדאמרן, עיי"ש.

והנה בספר דבר הלכה (הוספות ס' ב סע' ב) כתב ששמע בשם שו"ת האלף לך שלמה (להגרש"ק ס' לו) שג"כ התיר כנ"ל, אך ציין שם שלא עיין בשו"ת זה. ובספר דברי סופרים (אות ה עמ"ד אות נז) כתב שחיפש בשו"ת האלף לך שלמה והנ"ל לא מצא כן, עיי"ש.

ופשוט שנפלה טעות ואין זה שו"ת האלף לך שלמה להגרש"ק אלא שו"ת לך שלמה לרבי ברוך טולידאנו והוא באותו ס' לו וכנ"ל. עכ"פ הדבר הלכה העלה להתיר בזה, ואף הדברי סופרים העלה כן. ואע"פ שבשו"ת לך שלמה הנ"ל כתב רק באח פרוץ, מ"מ נראה שה"ה שהאחות ג"כ פרוצה מהאי טעמא דכתיבנא. וכ"כ הדברי סופרים (שם). ולענ"ד זהו פשטות כל הפוסקים שכתבתי לעיל (סע' ז) שהתירו יחוד עם אחות, ואף אחד לא ציין שבפרוצים אסור. , **ויש מחמירין אם אחד מהם פרוץ בספר** נטעי גבריאל (פ"ג סע' יב) העלה להחמיר כאשר אחד מהם פרוץ, ובהערה ציין שכן הורה הגר"ש ואזנר שליט"א להחמיר. .

יג. היתר יחוד אח עם אחותו, אפילו אחותו רק מצד האם או רק מצד האב כ"כ בספר דבר הלכה (הוספות ס' ב סע' ב), כיון שסתם אחות שבתורה אין חילוק בין אחותו מאב ואם יחד או אחותו רק מאב או אם. והסכים לו הדברי סופרים (אות ה), והוסיף שבפרט לסוברים שהיתר יחוד עם אחות נלמד מהפסוק "כי יסיתך אחיך בן אמך" ופרש"י בחומש אחיך זה אח מאב, ובן אמך זה אח מאם, ועל שניהם נאמר בסתר, היינו שמותר להתיחד. וכך פסק בשו"ת קנין תורה (ח"ה ס' קכו) וכן העלה בספר נטעי גבריאל (פ"ג סע' יא). ועיין בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו ס' תכא אות ב). והנה מסתבר הדבר, שהרי חז"ל החלישו היצר והתאוה מאחות, וכל אחות במשמע.

וראיתי בספר נטעי גבריאל (פ"ג סע' יא) שכתב בשם ספר תורת היחוד שהגרי"ש אלישיב סובר להתיר רק יחוד עם אחות מצד האם, אך אחות מצד האב בלבד יש לאסור כיון שיש להם רגש טבעי, עיי"ש. מיהו בספר תורת היחוד לא מצאתי כן כלל אלא רק לעניין יחוד גר עם אחותו (פ"ב ס"ק כז) הזכיר בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שיש מקום לחלק ולאסור יחוד עם אחותו מהאב, מיהו גם בזה לדינא העלה להתיר. .

יד. סתם זקן אסור ביחוד פשוט שאם הוא יכול לבעול כרגיל שאסור ביחוד, שהרי לא גרע מבחור. אך אפי' שהוא תשוש מאוד, אסור, כיון שחוששים שמא יתקפנו יצרו ותשוב תאוותו ויבעל. ועיין הערות הבאות, שכן יתבאר מכמה פוסקים. ולגבי זקן תשוש, שע"פ הרגשתו אינו יכול לבעול, וגם פרש מאשתו, ביחוד האסור מדרבנן, מותר. וביחוד האסור מהתורה, אסור, כן כתב בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות י), עיי"ש. ועיין בשו"ת דברי שלום (ח"ד ס' קמח אות ג) ובשו"ת להורות נתן (ח"ו ס' קיג). . **אך זקן שתשש כחו וה"ה** לצעיר שאין לו גבורת אנשים ואינו יכול לבעול כלל, דחד טעמא הוא, כדלקמן. , **וידוע הדבר על פי רופאים שבמצבו הנוכחי אינו יכול**

לבעול **ואפי'** באופן שיש לו אפשרות להתרפא ע"פ רופאים ואז יוכל לבעול, מותר לדעה זו כיון שכעת אינו יכול לבעול. **או שזה טבע ברייתו שאינו יכול לבעול כלל, מותר ביחוד הנה** צדדי ההיתר, י"ל כיון שאיסור ייחוד אינו איסור עצמי אלא גזירה של תורה שמא יגלה ערווה (כמבואר בהקדמה יסודות ביחוד אות ח) וזקן שתשש כוחו אינו יכול לבעול כלל, לכן נראה שאינו בכלל איסור יחוד, ויש לדמותו לקטן למטה מגיל ט' שנים שמותר בייחוד, וטעמא דקטן מותר, כתבו הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"י) והטוש"ע ולבוש (ס' כב סע' יא) וערוך השלחן (שם סע' י) כיון דאינו ראוי לביאה, אין איסור יחוד בו, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה לזקן שאינו יכול לבעול מחמת תשישות כח.

ושו"ר בשו"ת זית רענן (אבעה"ז ס' א) שכתב תחילה ג"כ לדייק כמש"כ לעיל, והיינו לדמות זקן שאינו יכול לבעול לקטן ולהתיר לו יחוד, אך לבסוף כתב לדחות דמשם אין ראיה כיון שקטן אינו בועל במציאותו אך כאן יכול ע"י רפואות, ובסוף והביא ראיה לאסור מירושלמי סוטה, עיי"ש באורך. אך בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז ס' מו) כתב לדחות את ראיית הזית רענן והעלה להתיר, (עיין גם בציץ אליעזר ח"ו ס' מ פכ"ב), עיי"ש. (ואף הזית רענן נראה שנוטה להתיר ביחוד האסור מדרבנן).

מיהו, דוקא היכא דידוע שאינו יכול לבעול כלל במצבו הנוכחי (ואפי' אם ע"י רפואות אפשר שיתרפא, מ"מ כעת אינו יכול) אז אפשר לדמותו לקטן, אבל סתם זקן שתשש כוחו, אף שהפסיק לבעול, מ"מ אסור בייחוד כיון דיש חשש שמא יצרו יתקפנו ותחזור תאוותו וכוחו ויבעל, ואינו דומה לקטן שאינו יכול לבעול כלל, וכמ"ש לעיל ופשוט.

ויש עוד לדקדק מדוע הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"א) והש"ע (ס' כב סע' א) לא כתבו שזקן אסור ביחוד כמו שטרחו לכתוב שאף זקנה נכללת באיסור יחוד, (ואין לפרש שסמכו על הסתימות ומשמע כל איש, שא"כ גם בזקנה נאמר כן, וליתא). בשלמא זקן שיכול לבעול בשופי, פשיטא שאסור, דאינו גרע מבחור. וכן זקן תשוש ג"כ חיישינן שתקפוץ עליו תאוותו ויבעל. אבל זקן כזה שכבר אינו יכול לבעול כלל מחמת גילו, באופן הידוע לרופאים ששוב אין התאווה חוזרת (רק אולי ע"י רפואות), היה להם לכתוב, וכמו שבזקנה היה ה"א שאינה בכלל איסור יחוד כי אין אדם מתאוה לה כ"כ, קמ"ל. כך בזקן כה"ג היה להם להשמיע שאע"פ שאינו יכול לבעול, הוא נכלל באיסור יחוד. ואדרבא, בזקן יש יותר מקום לטעות שמותר, שהרי אינו יכול לבעול במצבו הנוכחי, משא"כ בזקנה, שהיצר מראה את המכוער ליפה ואת המר למתוק. ולכן מהסתימות נראה שסוברים שמותר. ושו"ר ראיתי שהעיר על סתימות הפוסקים בשו"ת

מאורות נתן (ס' מז) וסיים שסוף סוף א"א להקל, כי לא כל הטבעים שוים, עיי"ש. ואף מדבריו משמע שאם ידוע ודאי שלא יבעל, יודה שמותר.

ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות י) העלה שזקן חלש שהוא שוכב במיטה וידוע שלא יכול להתקשות ולבעול ע"פ רופאים מצד מחלתו, מסתבר שאין בו איסור יחוד, עיי"ש.

ונראה שלאו דוקא נקט זקן וחלש שנפל למשכב וכו', אלא כל שע"פ רפואה אינו יכול לבא לידי קישוי, מותר, ואפי' צעיר, דאין סברא לחלק. עיין בספר דבר הלכה (ס' ב' סע' ט' ס"ק יב') שכתב להוכיח מדברי התוס' והמאירי ועוד, שהיכן שודאי אינו יכול לבעול, מותר ביחוד, עיי"ש. וכעת מצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח ס' יד אות ז) שכתב שמצא תנא גדול המסייע לפסק זה והוא החת"ס בדרשותיו, דרוש לחנוכה שנת תקס"ד, עיי"ש. וכן מהעיון יעקב (סנהדרין כב) משמע שמותר, וכן הבינו בדברי העיון יעקב הציץ אליעזר (חי"ב ס' סז) והדבר הלכה (שם) אלא ששם זה יחוד מדרבנן, ועמד בזה הדבר הלכה שם. וכעת נדפס שו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ב) שכתב וז"ל "איסור יחוד אף בזקן או זקנה מופלגים, שלא חילקו בכך חז"ל ומ"מ בחולה אלצהיימר שלא שייך אצלו קישוי ואף אינו יכול לשאת ולתת עם אנשים אין חוששין לאיסור יחוד שכן אי אפשר שיגיעו לעבירה ומ"מ גם בו צריך להיזהר מחיבוק ונישוק. ובכל חולה הדין תלוי במצבו ובמקרים מיוחדים יש להתיר על פי הוראת מורה הוראה מובהק. ויש לעורר שבתלמיד חכם שחייבין בכבודו, יש להשתדל שלא יגיע למצב שיזדקק להיתרים באיסור יחוד", עכ"ל.

ובשו"ת ציץ אליעזר (שם) כתב שהיכן שאין אנשים יודעים שהאדם אינו ראוי לביאה (הן מזקנה הן שאין לו גבורת אנשים) יש להתרחק מדין מראית עין, עיי"ש. **, ויש אומרים שכל זקן אסור ביחוד הזית** רענן בתשובה (אבהע"ז ס' א) כתב לאסור יחוד עם זקן אפי' אינו יכול להגיע לכלל ביאה, וכבר פלפלו בדברי קדשו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז ס' מו) ובספר דבר הלכה (ס' ב סע' ט), עיי"ש.

וראיתי בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב ס' א אות ז) שכתב שלא מצינו חילוק בין זקן לבחור באיסור ייחוד, וכן כתב בשו"ת דברי יציב (ס' יח) שלא מצינו לחלק באיסור יחוד בין זקן לזקנה, עיי"ש. ובדבר הלכה (בהוספות ס' ב סע' ט) כתב בשם החזו"א שסתם זקן אף מופלג אסור ביחוד, עיי"ש. וכן אסר בספר זכרון עקידת יצחק (פ"א). ועיין בשו"ת להורות נתן (ח"ו ס' קיג) שדן בארוכה ולבסוף כתב שאפי' אם נקל בזה כאשר מוחזק האיש בנפשו שאין לו גבורת אנשים, מ"מ עדיין לאשה יש איסור להתיחד עמו, שמניין לה שאין לו גבורת אנשים, ואפי' אם יאמר לה, צ"ע אם נאמין, עיי"ש. ותדע שמה שכתב

שעל האשה יש איסור, אינו מוסכם כ"כ, שיש לומר כיון שסוף סוף לא היה איסור מצד האיש, שהרי לעולם לא יגיעו לעבירה, אפשר שאף האשה לא עברה על איסור יחוד. ועיין לקמן (פ"ט סע' כב הערה 57) מש"כ בזה בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. (מ"מ מדבריו יצא עכ"פ שאם היא גויה שאין עליה איסור יחוד, יהיה מותר בכה"ג).

והנה מלבד הזית רענן (וכן משמע בזכרון עקידת יצחק) שכתב להדיא שאפי' בזקן שאינו יכול להגיע לביאה כלל, אסור, שאר הפוסקים לא ביארו אי מיירי בזקן שא"א לו לעולם לבעול או מיירי בסתם זקן שתש כחו, דאפשר לפרש בדעתם דמיירי בסתם זקן (כמש"כ בשם החזו"א "סתם זקן") ואסור כיון דאפשר שיתקפנו יצרו ויבעל, כמש"כ בהערה הקודמת בשם האג"מ, אבל בזקן שודאי אינו יכול לבעול אפשר שיתירו ג"כ.

מיהו, אפשר לפרש בדעתם שאוסרים אפי' אם אינו יכול לשמש כלל, ומפני חשש שישמש באיבר מת, וכמש"כ בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רמ ד"ה "והגם"), ואף שאינו חייב מיתה בביאה זו, מ"מ מיקרי ביאה לאוסרה על בעלה לכמה פוסקים, כמבואר בדבר הלכה (ס' ב סע' ט ס"ק יב), עיי"ש.

והנה להלכה כתבתי לעיל דמסתבר כדעת המתירים באופנים דלעיל, כיון דטעמם מסתבר, ועוד שבפוסקים האוסרים (מלבד הזית רענן והזכרון עקידת יצחק) אפשר שיודו שבזקן שאינו יכול להגיע לידי ביאה כלל מותר בייחוד, ואסרו רק בסתם זקן מחשש שמא יתקשה, שיתקפנו יצרו, וגם קשה לומר כמו שכתבתי לעיל שאסרו מפני החשש שישמש באיבר מת, כיון דהסברא רחוקה שאשה תתפתה לביאה כזו שאין לה שום הנאה בה, ואף האיש אין לו הנאה ואיסור בחינם למה לו. (ועיין מש"כ בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז ס' מו שרצה להסביר את הירושלמי שיש מ"ד שהבעל מקנא לה משחוף כיון שחושד שמא יבעל אותה אפי' באיבר מת).

ושו"ר בשו"ת אג"מ (שם) שכתב שהזית רענן הנ"ל שאוסר יחוד עם זקן הוא בסתם זקן שיש חשש שתקפוץ עליו תאוותו, עיי"ש. וא"כ לפ"ז אף הזית רענן יודה בנ"ד, היינו שאינו יכול לבעול. מיהו מלשון הזית רענן מוכח שלא כמותו, שכתב בתחילת דבריו דמיירי בזקן שיש לו רפואה וכו', עיי"ש. ומוכח מדבריו דמיירי בזקן שבמצבו הנוכחי אינו יכול לבעול אא"כ ישאל ברופאים, וכן הבין בדעת הזית רענן כדאמרן בספר דבר הלכה (ס' ב סע' ט) ודלא כאג"מ. וכעת מצאתי להגר"ש קורח בשו"ת תשובה כהלכה (ס' לט) שכתב שאיסור יחוד נוהג אפי' באיש שאין לו גבורת אנשים, עיי"ש. .

טו. מותר לרווק וכ"ש מי שאינו רווק שמותר לו היחוד עם זכר. **להתייחד עם בהמה ועם זכר כרבנן** דמתניתין (קידושין פב.) דסוברים שלא נחשדו ישראל על

משכב בהמה ומשכב זכר, וכ"פ הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ב) והרא"ש (קידושין פ"ד ס' כד') והתוס' (קידושין פא: וב"מ עא.) והטור (ס' כד) והכל בו (ס' עה) ורבינו ירוחם (נתיב כג ח"א) ועוד, וכן הוא דעת מרן הש"ע (ס' כד). , **והמחמיר תבוא עליו ברכה כן** כתב הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ב) והרא"ש (קידושין פ"ד ס' כד) וקיצור פסקי הרא"ש (פ"ד ס' כד) וכ"כ מרן הש"ע (ס' כד), והגר"ח פלאג'י בספר החפץ חיים (ס' לח אות לט).

וכתב המ"מ (שם פכ"ב ה"ב) שהטעם שהמחמיר תע"ב כיון דמבואר בגמ' (קידושין פא:) ששמואל סובר שאסור להתייחד עם כל העריות ואפי' עם בהמה, ואע"ג דלא קיי"ל הכי, מ"מ המתרחק הרי זה משובח, עיי"ש. והא דאביי ורב ששת ורב חנן לא רצו להתייחד עם בהמה (קידושין פא:), כתבו התוס' (שם) והמ"מ (שם) דהחמירו על עצמם. (ועיין בהגהות יד אהרון כרך ג ס' כד הגב"י מה שהעיר בזה, וע"ע בדרשות מהר"ח או"ז ס' יד). **ועיין** באור זרוע (ח"א ס' קלז) שכתב שאפשר שאביי החמיר מלהתייחד עם בהמה, אפשר שזה דוקא רחל ועז אבל כבש ותיש, אין להחמיר, עיי"ש (דהיינו עם בהמה נקבה ולא זכר) ומסתימות רש"י (קידושין פא:) לא משמע שיש חילוק, עיי"ש. ועיין בטור (ס' כד) שכתב שאפי' אם הזכר הוא אביו יש בזה חסידות להחמיר, וכתב ע"ז הב"ח (שם) שהטור השמיע שאפי' שיש תרתי לגריעותא שהוא גם זכר וגם אביו, יש מקום לחסידות, אלא שסיים הב"ח שלא ידע מניין לטור חידוש זה. ובהגהות יד אהרון על הטור (ח"א אות א') כתב שגרסת הטור "אביו" הוי ט"ס וצריך לגרוס "זכור", והסכים ליד אהרון בספר יפה ללב (ח"ד ס' כד אות ג). אך בספר בית הלל (ס' כד) כתב מקור לטור להחמיר אף עם אביו, עיי"ש. , **ואין לחשוש בזה ליוהרא אע"פ** שהיש"ש (קידושין פ"ד ס' כג) הביא את דעת הרא"ש (פ"ד ס' כד) שכתב בסוף דבריו שהמחמיר תע"ב, והסביר היש"ש שכוונת הרא"ש שסיים "והמחמיר תע"ב" זה רק לגבי עריות אבל לגבי יחוד בהמה ומשכב זכור לא נחשדו ישראל על כך ואם רוצה להחמיר, מיחזי כיוהרא, עיי"ש. מ"מ יש להעיר על דבריו שהטור בקיצור פסקי הרא"ש (פ"ד ס' כד) כתב וז"ל "והמחמיר שלא להתייחד עם שום ערווה ואפי' עם בהמה תבוא עליו ברכה" עכ"ל, עיי"ש. א"כ מבואר שהטור למד שהרא"ש כתב אף לגבי בהמה שהמחמיר תע"ב ודלא כמו שהסביר היש"ש בדעת הרא"ש. וכ"כ הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות לט).

ושוב ראיתי להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) שתפס להעיר כן על היש"ש, והוסיף עוד שאיך לא ראה היש"ש את דברי הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ב) והטור (ס' כד) שכתבו ג"כ שהמחמיר מלהתייחד עם זכר ובהמה תע"ב, וא"כ איך פסק דיש בזה יוהרא,

ועוד שיש פוסקים המחייבים להחמיר כדלקמן בהערות הבאות. וכן היפה ללב (ח"ה ס' כד אות ג) ג"כ העיר על הישׁ"ש הנ"ל דכתב שמי שמחמיר הוי יוהרא. . **ובמקום שחשודים על משכב זכר ורבו הפרוצים בעבירה זו, אסור להתייחד עם זכר כ"כ** מרן הש"ע (ס' כד) וז"ל "ובדורות הללו שרבו הפריצים יש להתרחק מלהתייחד עם זכר" עכ"ל. וכן הסכים ערוך השלחן (ס' כב' סע' ו) והלבוש (ס' כד) וחכ"א (כלל קכו סע' יד). וכתב הב"ח (ס' כד) שהשׁ"ע כתב כן לפי מדינתו ודורותיו אבל במדינות שלא פרצו בעבירה זו, א"צ להתרחק אלא מדין חסידות בלבד, עיי"ש. ומשמע שאף הב"ח מסכים שבמקום שפרצו בעבירה זו אסור. וכן הביאו את הב"ח הנ"ל הח"מ (ס' כד' ס"ק א) והב"ש (שם ס"ק א) והבה"ט (שם ס"ק א).

והנה אף שמלשון הש"ע שנקט "יש להתרחק מלהתייחד" אין הכרע אם האיסור הוא מצד הדין במקום שרבו הפרוצים או שאינו אלא לשון שיש וכדאי להחמיר בזה אבל איסור מהדין ליכא, מ"מ הב"ח (שם) הסביר שמרן כתב שבמקום שרבו הפרוצים יש להתרחק מדינא, והסכים לו הנחלת צבי (ס' כד). וכן נראה מלשון הגר"א (ס' כד) שהסביר את הש"ע שאסור בדורות שיש פריצים, כיון שחכמים התירו להתייחד עם זכר כיון שאינם חשודים, עיי"ש. ומשמע במקום שחשודים לא התירו, ומשמע מהדין, ועיין בתוכחת חיים (פלאג'י פרשת ויצא) מה שכתב בזה. וע"ע בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמו).

ונלע"ד שאפי' במקום שחשודים על משכב זכור, האיסור הוא להתייחד דוקא עם אדם שאינו מוחזק ככשר, אבל עם אדם המוחזק לו ככשר, נראה שאין איסור להתייחד עמו אפי' במקום ששאר בנ"א חשודים, דאל"כ לא שבקת חיי לכל בריה. ואף שמרן נקט בלשונו שבדורות שרבו הפרוצים יש להתרחק מלהתייחד עם זכר, ומשמע כל זכר, ולא כתב יש להתרחק מלהתייחד עמהם, שמשמע דוקא החשודים, נראה שנקט כך מפני שכוונתו שבמקום שחשודים על כך, אין להתייחד עם סתם אדם שאינו מוחזק ככשר, ואפי' שאינו ידוע כפרוץ במשכב זכר, אך אדם המוחזק לו ככשר, מותר לו להתייחד עמו. ואע"פ שלפי הש"ע אין כשרים כיום, וכדעת הרמב"ם כדלקמן (פ"ד סע' א הערה 4) מ"מ זה דוקא לעניין ביאה על אשה, אבל לעניין ביאה על זכור, ודאי שיש כשרים לכ"ע, דלא נחשדו ישראל על כך.

וכעת מצאתי להגר"ש קורח שליט"א בשו"ת תשובה כהלכה (ס' לט) שדן בנ"ד בארוכה והביא סברות לכאן ולכאן וכתב שלשון הש"ע שנקט יש להתרחק משמע רשות ולא מדינא, ופלפל בזה והקשה היכן מצינו שגזרו על יחוד עם זכר וכו' והעלה לדינא שרק ששני הזכרים פרוצים אסורים ביחוד אבל שאחד כשר והשני פרוץ, מותר, עיי"ש באורך.

ותדע שדבריו מסתברים, שהרי אפי' שמתיחד עם פרוץ, אפי' פרוץ במשכב זכר, סוף סוף בעינן דעת שניהם, והרי הכשר לא יתפתה לדבר המכוער הזה ונטול הנאה. וראיתי בערוגת הבושם (ס' כד ס"ק א) שהקשה על דין זה שמקורו ברמב"ם, מנלן להחמיר בכה"ג דבש"ס לא מצינו האי חומרא אלא יחוד עם בהמה שאסר שמואל, ועוד דלית הלכתא כוותיה, ורק משום שכמה אמוראים החמירו על עצמם ביחוד עם בהמה יש שמחמירים אבל יחוד עם זכר מנלן להחמיר, ועוד שהוא דבר שא"א להיזהר בו. ואולי למד הרמב"ם דין זה מבהמה, וצ"ע דהכא בר דעת הוא ואין לחוש לזה כמו בבהמה שאין לה דעת, עיי"ש.

וצריך לעיין כיצד דנים מקום שפרצו במשכב זכור, הנה הב"ח כתב על מרן ש"ע שדיבר על מדינתו, ולכאורה משמע שדנים לפי מדינה ולא לפי עיר או שכונה, והיינו שאם רבו פרוצים במשכב זכר במדינה, אסור להתיחד עם סתם אדם שאינו מוחזק ככשר בכל המדינה. מיהו אפשר שאם רבו הפרוצים במשכב זכור רק בעיר או שכונה, יהיה אסור ביחוד רק באותו מקום ולא בכל המדינה, ובפרט שמש"כ הב"ח מדינה, פעמים מדינה בלשון הפוסקים הפירוש הוא עיר כמבואר במשנ"ב (ס' רמד ס"ק ח). ועוד צריך לעיין האם סתם יהודי שאינו שומר תורה ומצוות נחשב כחשוד על משכב זכור (שבעוונותינו הרבים נהפך הדבר המכוער הזה לדבר מקובל וברחה לה הבושה) וא"כ אסור להתיחד עם כל יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, וצ"ע.

ושו"ר בשו"ת דעת כהן (ס' ג) שכתב וז"ל "אלא די"ל כיון שכתב מרן שבדורות הללו שרבו הפריצים יש להתרחק מלהתיחד עם הזכר וכו' ואע"ג שכתב הב"ח שבמדינותיהם אין צריך להתרחק כי אם ממידת חסידות, י"ל דמר כי אתריה הב"ח ז"ל אמר כן על ארצות האירופא הקרות אבל בארץ הקדם כארץ הקודש צריך ויש להתרחק מדינא, וכן משמע מלשון הב"ח עצמו, דמרן ז"ל בארצותינו מדינא קאמר בזה הזמן, ויש לחקור אחר המנהג", עכ"ל. ומשמע מדבריו שכיום אסור להתיחד עם זכר בכל ארץ הקודש, אלא שסיים שיש לחקור אחר המנהג.

וכעת מצאתי להרמב"ן בפירושו על התורה (דברים כט פס' יח) שכתב על הפסוק "למען ספות הרוה את הצמאה" וז"ל "כי נפש האדם הרוה שאיננה מתאווה לדברים הרעים לה, כאשר תבא בליבו קצת התאווה והוא ימלא תאוותו אז יוסיף בנפשו תאווה יתירה ותהיה צמאה מאוד לדבר ההוא שאכל או שעשה יותר מבראשונה ותתאווה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאווה להם מתחילה. כי המתאווה לזימת נשים היפות, כשיהיה שטוף בזימתן, תבואהו תאווה לבא על הזכר ועל הבהמה וגו'" עכ"ל. הנה לך יוצא

מפה קדוש הרמב"ן, שיהודי השטוף בזימת נשים, בסופו של דבר מתאווה למשכב זכר או בהמה. ויש לעיין לפ"ז בבני אדם שאינם שומרי ומצוות, ע"פ רוב שטופים בזימת נשים והגדרות נפרצו, לכאורה יש להחזיקו כמתאווה אף למשכב בהמה וזכר, ואסור להתיחד עמו, ואפשר שאסור לו להתיחד אף עם בהמה, וצ"ע. ובמקום שאסור, כתב בשו"ת תשובה כהלכה (ס' לט) דאינו אלא מדרבנן. ותדע שסתימות לשון הש"ע דלאו דוקא לרווק אסור במקום שרבו הפרוצים אלא ה"ה נשוי, וכ"כ בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמו). ועיין לעיל (פ"א סע' יד), גבי דבר מכוער שנתחדש בימינו בעוונותינו הרבים. . **וי''א שאע''פ שמהדין מותר להתייחד עמהם, אין מורים אלא לאסור הרמ"ע** באלפסי זוטא (הובא בשו"ת יוסף אומץ ס' כו') כתב וז"ל: "א"ר יהודה א"ר אסי מתייחד אדם עם אחותו פירוש לפרקים וכן הלכה ואין מורין אלא כשמואל דאמר אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפי' עם בהמה" עכ"ל. . **וי''א שאסור מהדין הראב"ן** (דף קלה הובא בשו"ת יוסף אומץ ס' כו) כתב וז"ל "אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפי' עם בהמה אבל מתייחד עם אמו ועם בתו" עכ"ל. וכן עיין בפסקי ריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ד) שלאחר שהביא את שיטת מז"ה שהתיר להתיחד עם אחות, כתב וז"ל "ויש מן החכמים שהיו נזהרין מלהתיחד אפילו עם בנותיהן ואפי' עם הבהמה ונראה בעיני שכך היא שיטת התלמוד", עכ"ל. ופשטות לשונו שסובר שכך דין התלמוד ולא חומרא בעלמא. . **ולהלכה, מותר להתייחד עם זכר זולת במקום שחשודים על משכב זכור ורבו הפרוצים שיש לאסור, והמחמיר במקום שמותר, תע''ב כיון** שכן דעת רוב הראשונים וכ"פ הש"ע הכי נקטינן. והדעת נוטה שבשעת הדחק אפשר להקל ע"פ מש"כ הגר"ש קורח דדוקא בשני פרוצים יש לאסור וכנ"ל בהערה 5. ועוד שבערוגת הבושם (ס' כד ס"ק ב) כתב שהאחרונים כתבו שבמדינות אלו אין צריך להתרחק מיחוד עם זכר רק שלא ישנו במטה אחת, עיי"ש. .

טז. אף לנשים מותר להתייחד עם בהמה כיון דקיי"ל כרבנן דמתניתין (קידושין פב.) דלא נחשדו ישראל על משכב זכר ובהמה, א"כ ה"ה נשות ישראל נכללות בזה דלא חשודות על כך. וכ"פ התוס' (ב"מ עא. ד"ה לא תרבי כלבא). וכ"כ האפי זוטרי (ס' כב ס"ק ל).

והנה הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין פ"ז משנה "הבא על הזכור") כתב וז"ל: "וכמו כן שאר העריות אין מותר לאדם שיתייחד עם שום אחד מהן זולתי עם זכור ובהמה לפי

שכך אמרו חכמים לא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה לפי שהגוי הטהור הזה אין יצרם תוקפם להרהר בשני הדברים האלה המכוערין שהם חוץ מן המנהג הטבעי וגו'" עכ"ל. הנה אע"פ שהרמב"ם כתב כן לגבי זכרים, מ"מ כתב שהגוי הטהור הזה לא מהרהר אחר דברים מכוערין כאלה שהם חוץ ממנהג הטבעי, ונראה שאף אשה נכללת בתוך הגוי הטהור שאינה מהרהרת לדבר מכוער כמשכב בהמה, דלא מסתבר שהרמב"ם התכוון שרק הזכרים הינם גוי טהור וכו', לכן נראה שלרמב"ם אף אשה אינה חשודה על כך ומותרת ביחוד. (ומה שכתב הרמב"ם שאין יצרם תוקפם להרהר אחר שני הדברים האלה המכוערין, עיין תוס' סנהדרין כו: ד"ה "החשוד" שמשמע שאף איש יצרו תוקפו למשכב בהמה אך אין יצרו תוקפו כ"כ, עיי"ש).

וכן משמע מסתימות הרמב"ם (פכ"ב הט"ז) והטור (ס' כב) ושאר פוסקים שנקטו שאלמנה לא תגדל כלב, ונקטו שלא תגדל ולא השמיעו רבותא שלא תתייחד, אלא ודאי נראה דסוברים שיחוד מותר אלא לא תגדל באופן קבוע רק מפני החשד שמא מקלקלת איתו, אע"פ שלפי האמת אינה חשודה על כך, מ"מ אסרינן מפני חשד הבריות. ולכאורה מדוקדק כן בלשון הרמב"ם וש"ע שנקטו מפני החשד ולא נקטו מפני חשש קלקול, ועיין באפי זוטרי (ס' כב ס"ק ל) ולפי מש"כ אתי שפיר. מיהו עיין בנימו"י (ע"ז כב:) שג"כ נקט תחילה חשד רביעה ומהמשך לשונו משמע שיש חשש שאכן האשה תקלקל עמו, וא"כ אין זה דקדוק. עכ"פ נראה כדאמרן לעיל שיחוד שרי, דאינן חשודות על כך. ועיין לקמן (פי"ג סע' ב) בדין אלמנה מהו לגדל כלב.

ומלשון רש"י (ב"מ עא.) והר"ן (ע"ז דף ז: מדפי הרי"ף) שכתבו שאלמנה לא תגדל כלב שמא תקלקל עמו, אין ראיה שאסורים ביחוד, שא"כ הו"ל למימר רבותא טפי היינו שלא תתיחד עמו. אלא נראה שאסרו רק לגדלו אך אינו עניין לאיסור יחוד. ועיין צפנת פענח (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ב) שמשמע מדבריו שיש לאשה איסור יחוד עם בהמה ודוקא זכרים אינם חשודים על משכב בהמה, והביא הרבה מקורות שנשים כן חשודות, עיי"ש. .

יז. המדיר את אשתו מתשמיש המטה כגון שאמר לאשתו "הנאת תשמישך עלי" אבל אם אמר "הנאת תשמישי עליך" אינו חל הנדר כלל וכמבואר במרן ש"ע (אבהע"ז ס' עו סע' י) ועיין הטעם בגמ' (נדרים פא:) שכיון שהבעל משועבד לאשתו במצות עונה, אינו יכול לומר "הנאת תשמישי עליך", אבל אם אמר "הנאת תשמישך עלי" חל הנדר דאין מאכילין אדם בדבר האסור לו, עיי"ש. , **מותר לו להתייחד עמה הגהות** מיימוני (פי"ד הל' אישות אות ג) בשם הריצב"א, ולמד כן מק"ו מאשתו

נדה, שאם באשתו נדה התירו אע"ג שצריך להמתין מס' ימים שתטהר כ"ש בנ"ד שיש להתיר ייחוד שאם ירצה יוכל להתיר נדרה מיד ע"י ג' הדיוטות, עיי"ש. והובא אף בב"י (אבהע"ז ס' עו) והרמ"א (שם סע' י) פסק כן להלכה ע"פ ההגהות מיימוני הנ"ל וכן הסכים בשו"ת תורת חסד (אבהע"ז ס' יב אות ח). והנה הב"ש (שם ס"ק טז) העיר על הראיה של ההגהות מיימוני הנ"ל, והבה"ט (ס"ק טו) סילק הערת הב"ש, עיי"ש. והנה החיד"א (שיורי ברכה ס' עו אות א) העיר על הבה"ט שמה שכתב לישב הערת הב"ש, זוהי כוונת הב"ש בעצמו בסוף דבריו שג"כ ישב כך, עיי"ש. ולפ"ז גם הב"ש והבה"ט מסכימים לדין זה, ואף החיד"א שהביאם בשתיקה משמע שמסכים. ובצמח צדק (חידושים מס' כתובות פ"ה משנה ו) כתב שיש סיוע להיתר זה ממס' יומא, עיי"ש. ונראה שאף ההפלאה (קו"א ס' עו אות יא) פסק כן. . **ויש אוסרים בשלטי** הגיבורים (כתובות סא: דף כה: בדפי הרי"ף אות ג) כתב שדין זה תלוי במחלוקת גדולים, עיי"ש. ומשמע שיש ראשונים שאוסרים בייחוד, וכעת לא מצאתי מי הם. ועיין בתשובת זרע אברהם (ס' טו) הובא בשו"ת תורת חסד (אבהע"ז ס' יב אות ח) שכתב לאסור בייחוד, ועיין שם שהתורת חסד כתב שאפשר שאף הזרע אברהם האוסר זה דוקא לדור עמה בקביעות, עיי"ש. וכעת ראיתי בצפנת פענח (הל' אישות פי"ד ה"ו) שמשמע שסובר שהרמב"ם יאסור בנ"ד. ובאוצהפ"ס (ס' עו ס"ק מה) כתב בשם כמה אחרונים שתמהו על הראיה של הריצב"א שהובא בהערה הקודמת מנדה להתיר בזה, עיי"ש. .

יח. מותר לאדם להתייחד עם אשתו כשהיא נדה כן מבואר בגמ' כתובות (ד.), וכן הוא בגמ' סוטה (ז.). וכ"פ הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ה) והטוש"ע (ס' כב סע' א). והטעם כיון דכבר בא עליה וכן עתידה להיטהר לו, אין יצרו תוקפו וכמבואר לקמן (סע' כג). .

יט. חתן שכלתו פירסה נדה באופן שאסורים ביחוד וכדלעיל (פ"א סע' יא). , **לבני ספרד צריך לכתחילה שתי שמירות בכל צד ולא** צריך דוקא חדרים נפרדים אלא אפי' חדר אחד גדול, אך באופן שיש צניעות, וכן מתבאר מפשטות לשון הפוסקים, וכן ממש"כ המ"מ (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) שיחוד נשים הרבה ואנשים הרבה שמותר, למד הרמב"ם מדין חתן שפירסה כלתו נדה, והיינו בבית אחד, עיי"ש. ועיין בהערה הבאה מש"כ בשם הרשב"א והרמ"א, מיהו עיין בלשון האו"ז (ח"א הל' נדה ס' שס). . **היינו שעם החתן יהיו שני אנשים ועם הכלה יהיו שתי נשים איתא** בגמ' כתובות (ד.) מי שפירסה אשתו נדה, הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין

הנשים, עיי"ש. ופשט לשון הגמ' דבעינן תרתי, היינו גם שהחתן ישן בין האנשים וגם הכלה תישן בין הנשים, ומיעוט רבים שניים, א"כ צריך בכל צד שתי שמירות. ועיין בשו"ת בית שלמה (מסקאלה ס' מח). וכן מתבאר מדברי הראב"ד (שער הפרישה והובא בראי"ש פ"ק דכתובות ס' ה) שכתב וז"ל "תרוויהו דוקא, שיהיו אנשים ישנים עם החתן ונשים עם הכלה", עכ"ל. ובראב"ד עצמו יש המשך וז"ל "ומקדאמר בין האנשים ובין הנשים משמע שצריך להיות בבית אנשים ונשים זולתי החתן והכלה ומיעוט אנשים שניים ומיעוט נשים שתיים", עכ"ל. ובהגהות מיימוני (הל' איסו"ב פכ"ב אות א) ג"כ הביא מהראב"ד דמיעוט אנשים שניים ומיעוט נשים שתיים וכו', עיי"ש. והסכים לדברי הראב"ד ברי"ו (נתיב כו פ"ד עמ' רכד), ונראה שרי"ו סובר כן ג"כ בדעת הרמב"ם, דזה פשטות לשון הרמב"ם שנקט כלשון הגמ'. ובעצי ארזים (ס' כב ס"ק י) ג"כ כתב שהרמב"ם סובר כהראב"ד, עיי"ש. וזהו ג"כ דעת הרא"ש בכתובות (פ"ק ס' ה) לפי הבנת הקרבן נתנאל (שם אות י) וכן לפי הבנת שיירי כנה"ג (יור"ד ס' קצב). ולכאורה יש סיוע להבנתם בדעת הרא"ש, דהרא"ש בתוספותיו מס' כתובות (ד.) הביא את הראב"ד בשתיקה, עיי"ש. ועיין לקמן (פ"י סע' יב הערה 32) מש"כ בדעת הרא"ש. וכן מתבאר לפי המ"מ ובאר הגולה שהבאתי לקמן (פ"ה סע' א הערה 1) שלמדו ברמב"ם שפסק שנשים הרבה ואנשים הרבה אין חוששים ליחוד, שמקור דינו יוצא מהא דחתן שפירסה כלתו נדה. ומכאן דקדקו החיד"א והאפי זוטרי דנשים הרבה ואנשים הרבה היינו שלש נשים ושלשה אנשים דומיא דחתן, עיי"ש באורך עוד שיטות בזה. וא"כ מוכח שג"כ למדו דבעינן ב' שמירות בכל צד.

וכן הבין השיטה מקובצת (כתובות ד.) לדעת רש"י, וכן הוא ברשב"א בתורת הבית (הובא בב"י יור"ד ס' קצב) וכן נראה דעת הרמב"ן בתורת האדם (הובא בב"י יור"ד ס' שמה) וכן נראה מסתימות לשון מרן הש"ע (אבהע"ז ס' כב סע' א, יור"ד ס' קצב סע' ד), ובפרט שבב"י (ס' שמה) הסכים לרמב"ן ולראב"ד, עיי"ש. והנה בשו"ת באר שבע (קונטרס באר מים חיים ס' טו) כתב דקיי"ל כהראב"ד שהסכימו לו רוב הפוסקים. וכן כתב מהר"י עייאש בספרו שבט יהודה (ס' שמב דף טז:) ושו"ר שכן סובר החת"ס (כתובות ד. בחידושים משנת תקסב). והנה אף בספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ב) כתב שצריך שני אנשים אצל חתן ושתי נשים אצל כלה וכתב דהוא לעיכובא, עיי"ש. וכן העלה לדינא בטהרת הבית (ס' ט עמ' תצו) ובש"ע המקוצר (ח"ו ס' קנג סע' ו).

ותדע שאפי' שישנים החתן והכלה בחדרים נפרדים באותו בית ג"כ צריכים שמירה (ועיין בלשון האו"ז ח"א הל' נדה ס' שס שאינם ישנים בחדר אחד אלא בחדר נפרד

ובנוסף צריך שמירה) ואין סומכין עליהם להתיר בלי שמירה כאשר הם בחדרים נפרדים, דחיישינן שמא ילך אצלה או היא תבוא אליו. וכן מתבאר מלשון הרשב"א שהובא בב"י (שם) וז"ל הב"י על הרשב"א "אלא שנראה מדבריו דהיינו דוקא שהיו ישנים בבית אחד אבל אם הם ישנים בשני בתים, החתן בבית אחד והכלה בבית אחר אין שום אחד מהם צריך שומר", עכ"ל. הנה מוכח שכל שהם באותו בית, ואפי' בחדרים נפרדים, צריכים שמירה ורק בבתים נפרדים לא בעינן שמירה. אלא שהרמ"א (יור"ד ס' קצב סע' ד) העתיק בזה"ל "ואם אינם ישנים בחדר אחד אינם צריכים שומר כלל", עכ"ל. ובסוגריים שם מבואר שמקור הרמ"א הינו הב"י בשם הרשב"א הנ"ל, אלא דלא ברירא לן כולי האי האם הרמ"א עצמו ציין את המקור הנ"ל, ועיין בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' יד אות ד), מיהו אכן נראה שמקורו זה הרשב"א הנ"ל שהרי הרמ"א הביאו בדרכי משה הארוך, איברא דהתם העתיק את לשון הרשב"א שנקט בית ולא כמש"כ הרמ"א בלשון חדר.

וכבר עמד על לשון הרמ"א הנ"ל החזו"א (אישות ס' לד אות ה) והסביר כוונת הרמ"א שאם אינן בחדר אחד אינם צריכים שמירה, נראה דמיירי באופן שאין פתח מחדרו לחדרה אבל אם יש פתח ביניהן, כחד חדר הוא וכו' אלא כשצריך ללילך דרך רשות הרבים אז אין חוששין אע"ג שהיא יחידה בחדרה והוא יחידי ואין להם מי שימחה ויעכב, מ"מ שרי, עיי"ש. וכן בטהרת הבית (ס' ט עמ' תצה) כתב על לשון הרמ"א הנ"ל דלאו דוקא הוא וכל שהם בבית אחד אפי' חדרים נפרדים צריכים שימור, והביא את החזו"א הנ"ל. וגם בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' קיא אות ז) הביא את לשון הרמ"א וכתב שהוא מהרשב"א ושם מדוקדק לשון שני בתים ולא שני חדרים, ובשני חדרים לא מהני וכו', עיי"ש. ובשו"ת באר משה (ח"ד ס' עח) נשאל האם אפשר לסמוך על דברי הרמ"א למעשה והשיב שאין לסמוך ע"ז והמורה כן גוערין בו, ושם הביא שחתן אחד סיפר לו שרב מסויים התיר לו לישון בחדר לבד וכלתו בחדר לבד ללא שמירה ע"פ דברי הרמ"א הנ"ל, ופלפל בזה והביא דעת החזו"א והעלה לאסור, ושאותו רב שהורה להתיר, טעות גמורה בידו וגוערין בו בנזיפה, עיי"ש. (ואע"פ שמבואר באליה רבה ס' א ס"ק ד בשם מהרי"ל דכלל בכל הש"ס היכא דכתוב בית הפירוש הוא חדר, וא"כ אפשר שהרמ"א למד כנ"ל ג"כ בלשון הרשב"א שנקט בית ופירושו חדר. מיהו האחרונים לעיל כתבו דמסתברא שאין לסמוך על חתן וכלה בכה"ג, לכן נראה שדוקא בש"ס אמרינן שבית פירושו חדר משא"כ בלשון הפוסקים, ואפי' אי נימא דכן אמרינן בלשון הפוסקים שבית היינו חדר, מ"מ הכא מסברא הבינו דדוקא בית וכנ"ל, ואכמ"ל). וכעת מצאתי סעד גדול

שאכן בחדרים נפרדים באותו בית הקל הרשב"א, והוא בשיירי כנה"ג (יור"ד ס' שמה) דמוכח מדבריו דהרא"ש סובר בדעת הראב"ד שאפי' בחדרים נפרדים בעינן שמירה אך מהרשב"א עולה שבחדרים נפרדים לא צריך שמירה. ועיי"ש בלשונו דלמד חדרים נפרדים כפשוטו, היינו באותו בית ואפ"ה לפי הרשב"א שרי. וא"כ אפשר שאף הרמ"א כוונתו כן, אך לדינא אין להקל בזה. וע"ע בלשון הגרי"ח מבבל בספרו עוד יוסף חי (שופטים אות ב) דג"כ משמע שאפי' בחדרים נפרדים בעינן שמירה. . **ויש לקחת כשמירה אצל החתן דוקא אנשים גדולים ואצל הכלה דוקא נשים גדולות כן** כתב בספר שבט יהודה (ס' שמה) שמשמעות לשון הגמ' והש"ע שנקטו ישן בין האנשים וכו', דמיירי בגדולים, שכן משמעות אנשים שהם גדולים ובני דעת, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת באר שבע (קונטרס מים חיים אות טו) דפשטא דלישנא של אנשים הוא גדולים כדמשמע לשון אנשים שבכל התורה כולה, דאל"כ הוי ליה לפרש ולא לסתום, עיי"ש. .

כ. י''א שאף לבני ספרד שהרי לבני אשכנז שרי לכתחילה כדלקמן בסע' הבא. **מותר ליקח כשמירה קטן היינו** שיודע טעם ביאה ואין מוסר עצמו לביאה, וכן הקטנה כנ"ל. וגיל זה מבואר לקמן (פי"א סע' ב) מגיל 5 עד 9 שנים, ועיי"ש עד איזה גיל אפשר להקל בשעת הדחק. ועיין עוד לקמן (שם סע' ג) שאם יודעים בהתפתחות שכלם שראויים לשמירה מוקדם יותר או מאוחר יותר, כיצד נוהגים. **אצל החתן וקטנה אצל הכלה כן** סובר הגרי"ש אלישיב והובא דעתו בספר תורת היחוד (פ"ב סע' ח) שאף לבני ספרד מותר לכתחילה לסמוך על שמירת קטן וקטנה כיון שאין הכרח שהרמ"א שכתב כן פליג על מרן הש"ע, עיי"ש. וכ"פ הרב הגאון אפרים עובד שליט"א בספרו מקוה ישראל (פי"ז סע' ח), ואמר שכן מורה הגר"ש בעדני שליט"א. , **ויש אוסרים לעיל** (סע' יט הערה 59) ביארנו שפשט לשון הרמב"ם והש"ע דבעינן שני אנשים אצל החתן ושתי נשים אצל הכלה, עיי"ש. ובספר שבט יהודה (ס' שמב) ובשו"ת באר שבע (קונטרס באר מים חים ס' טו) כתבו שמשמעות הלשון אנשים שאמרו בגמ' הוא ישן בין האנשים (וה"ה נשים) היינו אנשים גדולים ובני דעת ולא קטנים, עיי"ש. . **ואע''פ שהעיקר כדעת האוסרים, מ''מ בשעת הצורך אפשר לסמוך על המתירים כן** פסק הגר"י רצאבי שליט"א בספרו ש"ע המקוצר (ח"ו ס' קנג סע' ו). . **והוא הדין בשעת הדחק שאפשר לסמוך על המקילים ליקח גדול**

אחד אצל החתן וגדולה אחת אצל הכלה יסוד הסוברים להתיר בכה"ג ביארנו לקמן (פ"י סע' יב הערה 32) כיון דאשתו משמרתו אפי' שהיא אסורה לו, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה לבני ספרד, שאע"פ שלדינא כתבנו לקמן (שם) שאשתו האסורה לו אינה משמרתו, מיהו סיימנו שם שהמיקל בשעת הדחק י"ל על מה לסמוך, עיי"ש באורך. וא"כ ה"ה הכא המקילים בזה בשעת הדחק י"ל על מה שיסמוכו. ובפרט שיש ראשונים הסוברים דסגי בהכי, היינו אפי' באחד גדול כמבואר במרדכי (שבועות הל' נדה ס' תשמא) וסה"ת (ס' קט) והרז"ה בהשגותיו על הראב"ד (שער הפרישה אות ה) והסמ"ג (לאוין קיא). ולכן בשעת הדחק אפשר להקל, ועיין לקמן (פ"ד סע' ב הערה 7) שכתבנו האם בני ספרד קיבלו הוראות הש"ע בשעת הדחק. .

כא. לבני אשכנז, חתן שכלתו פירסה נדה שאסורים ביחוד נוהגים לקחת כשמירה קטן היינו שיודע טעם ביאה ואין מוסר עצמו לביאה, וכן הקטנה כנ"ל. וגיל זה מבואר לקמן (פי"א סע' ב), ועיין בסע' הקודם (הערה 62). **אצל החתן וקטנה אצל הכלה כן** כתב הרמ"א (יור"ד ס' קצב סע' ד) והלבוש (שם) והחכ"א (כלל קטו סע' ט) ובקיצור ש"ע (ס' קנז סע' ג) ולקמן (הערה 70) כתבתי בס"ד הרבה אחרונים שג"כ כתבו ליקח קטן וקטנה וכנ"ל, ובכללם הש"ך (ס"ק יד) ושכן כתב הב"ח, והביאם בשתיקה הבה"ט (ס"ק ז) ועוד. אלא שנחלקו אי בעינן דוקא קטן וקטנה או ה"ה גדולים, עיי"ש, ועיין הערה הבאה.

והנה על מנהג זה יצאו עוררין. דהנה בשו"ת באר שבע בקונטרס באר מים חיים (אות טו) כתב לתמוה כיצד התפשט מנהג זה, דהא נחלקו הראשונים בפשט הגמ' דחתן שכלתו פירסה נדה שהחתן ישן בין האנשים והכלה בין הנשים, האם בעינן גם שהחתן ישן בין האנשים וגם הכלה בין הנשים, או דילמא או חתן בין האנשים או כלה בין הנשים. עכ"פ לראב"ד וסיעתו דסוברים דבעינן תרוויהו (והבאתים לעיל סע' יט הערה 59) א"כ בעינן ד' שומרים. ולחולקים עליו בעינן ב' שומרים או שתי נשים אצל הכלה או שני אנשים אצל החתן. והשתא המנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה הוא לא כמאן, וסיים שאולי סומכין בזה שיוצאים ידי משמר אחד, ועיי"ש שאף העיר דמשמע מלשון הגמ' דבעינן גדולים דוקא. ואף הפ"ת (ס' קנז ס"ק ז) הביא את הבאר שבע הנ"ל, ומדשתיק ליה, ש"מ דמודה ליה.

אלא שמצינו שהדרכי משה (ס' קצב) כתב להדיא שהמרדכי (מס' שבועות הל' נדה ס' תשמא) סובר שאם יש שומר אחד בלבד, סגי בזה. וכבר כתבתי במקום אחר שכן

דעת הסמ"ג (לאוין קיא) וסה"ת (ס' קט) והרז"ה בהשגותיו על הראב"ד (שער הפרישה אות ה), דאם ישנו אפי' אדם אחד סגי, עיי"ש. ולפי דבריהם דסגי אפי' בשמירה אחת בצד אחד בלבד, יש למנהג הזה סימוכין חזקים. (אלא עדיין נשאר מה שהעיר הבאר שבע דמשמע גדולים ולא קטנים, וכן העיר היש"ש בכתובות פ"א ס' ו דלא טוב המנהג ליקח קטן וקטנה אלא גדולים דוקא). **והוא הדין שמועיל כשמירה גדול אצל החתן וגדולה אצל הכלה מלבד** שכן יוצאים י"ח שמירה בפשטות לפי המרדכי והסמ"ג וסה"ת והרז"ה שהבאתי בסוף ההערה הקודמת, דסגי בשמירה אחת בצד אחד, עיי"ש. אף מש"כ הרמ"א (יור"ד ס' קצב סע' ד) דהמנהג לקחת קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה, כתב ע"ז החזו"א (אישות ס' לד אות ג) דה"ה בגדול אצל החתן וגדולה אצל הכלה מהני, ולוקחים קטנים לצניעות בעלמא, עיי"ש בלשונו. ונראה שהסכים לו בשערים המצוינים בהלכה (ס' קנז ס"ק ה) וע"ע בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה ס' פ). ועיין ביש"ש (כתובות פ"א ס' ו) דהמנהג ליקח גדול אצל החתן וגדולה אצל הכלה, עיי"ש. וכ"כ הדרישה (ס' קנז ס"ק ב) בשם הרש"ל, ומשמע דמסכים לו. וכן מתבאר בתורת השלמים (ס"ק ז), דלאו דוקא בקטנה שאין מוסרת עצמה לביאה, אלא אפי' במוסרת עצמה לביאה שרי, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה גדולה ממש, וכן הוא בפשטות דעת הב"ח (ס' שמה) שכתב וז"ל "מיהו עכשיו נוהגין ליחד אחד עם החתן ואחת עם הכלה ואין מצריכים שני אנשים ושתי נשים וכו', מיהו אם מייחדים עמהם קטן וקטנה, צריך שיהיו יודעים טעם ביאה ושאינה מוסרת עצמה לביאה וכו'", עכ"ל. ופשטות דבריו שהמנהג בגדול וגדולה, אלא שאם יחליטו ליקח קטן וקטנה, צריך שיהיו יודעים טעם ביאה וכו', ועיין הערה הבאה מה שהבאתי בשם האחרונים שהבינו בב"ח לא כך.

ואע"פ שבנ"ד מקילין, והטעם כמש"כ החזו"א שהאשה בעלה משמרה והבעל אשתו משמרתו, עיין לקמן (פ"י סע' יב) מחלוקת האם אשתו האסורה לו משמרתו, והעלינו שלכתחילה ראוי להחמיר בזה והמיקל בשעת הדחק י"ל ע"מ לסמוך. מ"מ בנ"ד קיל טפי, דאפי' אי נימא אינה משמרתו, כיון דאיכא שני אנשים ושתי נשים, ולכמה פוסקים מיקרי נשים הרבה ואנשים הרבה דשרי כדלקמן (פ"ה סע' א), א"כ ה"ה בנ"ד, ויש לפלפל בזה עוד.

ועיין בספר בדי השולחן (ס' קצב סס"ק נה) שכתב שאם אין מוצאים קטן וקטנה, גם בגדול וגדולה מותר, עיי"ש. ומשמע רק אם לא מוצאים קטן וקטנה אפשר להקל בגדול וגדולה. אך שישנה אפשרות בקטן וקטנה, עדיף טפי כיון שלגבי גדול וגדולה הרבה פליגי ע"ז כמו שנבאר בהערה הבאה. **, ויש חולקים לגבי** הדין דלוקחים קטן וקטנה,

עיין יש"ש (כתובות פ"א ס' ו) דכתב דלא טוב הדבר שלוקחים קטן וקטנה עיי"ש טעמו, וכן עיין בבאר שבע בקונטרס באר מים חיים (אות טו).

ולגבי הדין דמהני אפי' גדול אצל החתן וגדולה אצל הכלה, כתב הרמ"א (יור"ד ס' קצב סע' ד) דהמנהג ליקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה, וכתב ע"ז הש"ך (ס"ק יד) וז"ל "וע"ל ס' שמב כתבתי בשם הב"ח דצ"ל שיודעים טעם ביאה ושאין מוסרין עצמם לביאה", עכ"ל. (ובס' שמב כתב הש"ך בס"ק ט בשם הב"ח שצריך שיהיו יודעים טעם ביאה "ואינה מוסרת עצמה לביאה", עיי"ש. ומשמע שרק הקטנה לא תמסור עצמה לביאה אך הקטן אפשר אפי' מוסר עצמו וא"כ זה סותר למש"כ בס' קצב ששניהם לא ימסרו עצמן לביאה וכבר עמדו בזה האחרונים).

ובתורת השלמים (ס"ק ח) כתב שעיין בב"ח וראה שהב"ח למד דבעינן שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה מהא דאיתא באבהע"ז ס' כב, והקשה דאינו דומה, דהתם הרי מתייחד עם אשה זרה, לכן בעינן שהקטנה לא תמסור עצמה לביאה, דא"כ מתייחד עם ב' נשים, אבל הכא אשתו משמרתו וכו', ולכן אפי' מוסרת עצמה לביאה שרי, עיי"ש. ומוכח שלמד שמש"כ הש"ך בשם הב"ח דבעינן שהקטנים ידעו טעם ביאה ולא ימסרו עצמם לביאה, זהו בדוקא, והיינו גדולים לא מהני ולכן הקשה כנ"ל. וכן בספר כרתי ופלתי (שם) כתב לישב דעת הב"ח מקושיית המנחת יעקב (הוא תורת השלמים הנ"ל), והסדרי טהרה (ס"ק יג) דחה דברי הכרתי ופלתי, וישב דעת הב"ח מקושיית תורת השלמים באופן אחר. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' קיא) הסכים לישוב הסדרי טהרה, עיי"ש. עכ"פ עולה שגם לכרתי ופלתי וגם לסדרי טהרה הנ"ל שטרחו לישב דעת הב"ח, והסבירו מדוע הצריך דוקא קטן וקטנה שיודעים טעם ביאה ואין מוסרים עצמם לביאה, שאכן הש"ך והב"ח סוברים דבעינן קטנים דוקא ולא מהני גדולים וכנ"ל, ואף הבה"ט (ס"ק ז) שהביאם בשתיקה ש"מ דהכי סבירא ליה.

ובאמת שלא זכיתי להבין, דכל השקלא וטריא, החל מקושיית תורת השלמים ותירוץ הכרתי ופלתי, ושוב הס"ט וכו', דהנה לשון הב"ח (ס' שמב) "מיהו עכשיו נוהגין לייחד אחד עם החתן ואחת עם הכלה ואין מצריכין שני אנשים ושתי נשים כמו שכתוב בהגהות מיימוני ומביאו ב"י, גם לא כסמ"ג ומרדכי דמקילין דסגי באחד אלא צריך שניים, מיהו אם מייחדים עמהם קטן וקטנה צריך שיהיו יודעים טעם ביאה ושאינה מוסרת עצמה לביאה כמו שמבואר באבן העזר סימן כב", עכ"ל. ומוכח מלשונו דסובר שגדולים ג"כ מהני, אלא רק הוסיף שאם החליטו לקחת קטנים, צריך שידעו טעם ביאה ולא ימסרו עצמם לביאה ולא יקחו קטנים מדי. אך אין כוונת הב"ח דבעינן דוקא קטנים

לאפוקי גדולים. וזה ג"כ כוונת הש"ך הנ"ל שהביא את דעת הב"ח. ולפ"ז לא מובן קושיית תורת השלמים, ובפרט שפתח דבריו שאכן עיין בב"ח, וא"כ מה מקום יש להקשות, הרי אף הב"ח והש"ך מודים דמהני בגדולים וכנ"ל. וכן הכרתי ופלתי והסדרי טהרה, שלפי הסברם הסופי בדעת הב"ח עולה דאה"נ רק בקטנים מהני, וזה ההיפך מדברי הב"ח להדיא. ואין לחלק בין גדולים ממש דזה מהני לב"ח לבין קטנים המוסרים עצמם לביאה, שעליהם כתבו דלב"ח אינו מועיל, דזה ליתא למעיין, ופשוט.

ונראה שהבינו בפשטות בדעת הב"ח והש"ך דבעינן קטנים דוקא, שאם איתא שגדולים ג"כ מהני, ולא באו אלא לאפוקי קטנים ממש, מדוע נקטו שהקטנים צריך שידעו טעם ביאה ואין מוסרין עצמם לביאה, הרי אפי' אם מוסרין עצמן לביאה מהני, והיו צריכים לכתוב רק שצריך שהקטנים ידעו טעם ביאה ותו לא. אלא מדהמשיך הב"ח לבאר ושלא ימסרו עצמם לביאה, ש"מ דגדולים לא מהני כי מוסרים עצמם לביאה. מיהו כ"ז ליתא אחרי שדברי הב"ח מפורשים דמהני גדולים וכנ"ל, וע"כ הא דהוסיפו ולא מוסרים עצמם לביאה, שיגרא דלישנא נקטו, שהרי באבן העזר מוכרח גם תנאי זה שלא תמסור עצמה לביאה, וכיון שהב"ח למד כן משם, נקט האי לישנא. ולכן כל הנ"ל צ"ע גדול. וכעת מצאתי בנטעי גבריאל (פ"ח הערה ז) שג"כ העיר כנ"ל על הבנת תורת השלמים והסדרי טהרה ונשאר בצ"ע. וכן מצאתי שכן הקשה הדבר הלכה (ס' ו ס"ק יב), עיי"ש מש"כ בזה. .

כב. החתן צריך שישן בצד אחד **וכ"ש** דעדיף טפי שהחתן ישן בחדר אחד עם שומרו והכלה בחדר אחר עם שומרה. **והשומר עמו, והכלה תישן בצד אחר והשומר עמה כן** מדוקדק מלשון הגמ' (כתובות ד.) הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, דמשמע מפשטות הלשון שכל אחד ישן בצד נפרד עם השומרים. וכן מוכח מלשון הראב"ד בבעלי הנפש (שער הפרישה ס' א) שכתב וז"ל "והוא ישן לצד אחד עם האנשים והיא ישנה לצד אחר עם הנשים", עכ"ל. והביאו גם הרמב"ן (כתובות ד:), וכלשון הנ"ל תמצא ג"כ ברי"ו (נתיב כב עמ' קפה עמודה ג). וכעת מצאתי בשו"ת טוטו"ד (מהדות"ל יור"ד ס' ה) שכתב שדקדק הש"ס בלשונו ולא כתב בסתם שצריכים לישון במקום ששכיחי אנשים, לכן בעינן שהחתן ישן ממש סמוך לאנשים והכלה אצל הנשים באופן שאם ילכו זה לזה בלילה, ירגישו בהם האנשים, ושכן מוכח מלשון הרמ"א שכתב שהמנהג ליקח קטן אצל החתן וכו' ומשמע דבעינן שישנו עמהן ממש, עיי"ש בלשון הטוטו"ד הנ"ל.

ודע, דלא רק שצריכים החתן והכלה לישן במרחק וכנ"ל, בנוסף השומרים צריכים להיות קרובים אל הנשמרים, וכן מדוקדק מלשון הגמ' כתובות (שם) שהיא ישנה בין הנשים וכו' ומשמע ביניהם בקירוב, וכן החתן. וכן מתבאר מלשון הטוטו"ד הנ"ל, וכן מורה לשון הרמ"א דנקט שיקח קטן אצל החתן וכו' והפשטות דאצלו קרוב. וכעת מצאתי בשיעורי שבט הלוי (ס קצב סע' ד) שכתב על לשון הרמ"א שהמנהג ליקח קטן אצל החתן וכו', שבפשטות הכוונה שיהיו לידו ולידה ממש ולא רחוק מהם והיינו שקרובים כ"כ עד שיכולים לראות ולהרגיש את הנעשה ביניהם, עיי"ש. וכן עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ו יור"ד ס' קכח אות ד). **. ויש מקילין שהחתן והכלה ישנו יחד באותו חדר והשומרים בחדר אחר ובלבד שדלתות החדרים ישארו פתוחות קצת, ואפילו שאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה** כן כתב בספר דבר הלכה (ס' ו סע' יא) ששמע שכן פסק החזו"א, עיי"ש. ובהוספות בדבר הלכה (עמ' ריד) הוסיף וז"ל "הוראה זו בכלה שפירסה נדה בלשון שכתוב כאן ממרן החזו"א זצוק"ל שמעתי לאחר הדפסה ראשונה מבעל העובדא שהוא ממשפחת מרן וכך היתה גם דעתו של מו"ר זצוק"ל שאמר לי שהשומרים יכולים לישון בחדר אחר רק שהדלתות יהיו פתוחות, ספרתי למו"ר הוראה זו של מרן ואמר לי להדפיסה, הראתי למו"ר זצוק"ל את הנוסח לפני ההדפסה ואמר לי בסדר", עכ"ל. ועיין לקמן (הערה 75) מש"כ על הוראת החזו"א הנ"ל. ולכאורה נראה כן דעת הרז"ה בהשגותיו על הראב"ד בבעלי הנפש (שער הפרישה ס' א' אות ה) שכתב וז"ל "אבל זו ברור לנו דכי קתני הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים, אורחא דמילתא קתני, ובכל שימור שמוציאו מאיסור יחוד, דיו", עכ"ל. ולכן באופן שישנים החתן והכלה בחדר אחד פתוח, ואיש ואשתו נוספים ישנים בחדר אחר, סגי בהכי להצילם מאיסור יחוד. (ולבני ספרד לכתחילה בעינן ב' שמירות בכל צד כמבואר לעיל סע' יט, מיהו נ"מ לבני ספרד בשעת הדחק) והנה נראה שכן אפשר לדקדק בלשון הקיצור ש"ע (ס' קנז סע' ג) שכתב וז"ל "או אם ארע שפירסה נדה לאחר החופה קודם שנבעלה, לא יתייחדו בלי שמירה עד שתטבול ונוהגים ליקח קטן החתן וכו'", עכ"ל עיי"ש. ומשמע דמעיקר הדין בכל שמירה סגי, ולא נקט דוקא שהחתן ישן בין האנשים וכו'. ובספר מנחת איש (פכ"ד סע' כא) אסף עוד כמה אחרונים שג"כ התירו בזה. והנה בספר תורת היחוד (פ"ב ס"ק יג) כתב שכן פסק הגרי"ש אלישיב שליט"א, עיי"ש. ובספר חוט השני (ס' קצב סע' ד) ג"כ הסכים להחזו"א הנ"ל. אך מה שכתב בספר תורת היחוד הנ"ל לתלות דין זה במחלוקת בשתי הלשונות בראב"ד בבעלי הנפש (שער הפרישה ס' א), אינו נכון כלל, דאין שם ב' שיטות כלל, ודבריו צ"ע

וקיצרתי. . ולדינא יש לאסור, והרוצה להקל בזה, ישאל מורה הוראה **כיון** דזה פשטות לשון הגמ' והפוסקים, וכן נראה דעת הראב"ד והגרש"ק בשו"ת טוטו"ד וכמבואר לעיל (הערה 72), לכן נראה שיש להחמיר בזה. ובפרט לפי מש"כ בהערה הבאה (ד"ה אך). והרוצה להקל ישאל מורה הוראה. וכיו"ב ראיתי בשו"ת חיי הלוי (יור"ד ס' ע אות טז) שאין להתיר בזה בלא שאלת חכם, וכן עיקר. . ועיין בהערה **הנה** בשעת הדחק הורה לי הגר"י רצאבי שליט"א, דיש לסמוך על החזו"א שמתיר בזה. אך לכתחילה יש לאסור (ועוד נראה פשוט שבחתן וכלה צעירים וקלי דעת שאין להקל להם כלל).

אך לענ"ד יש לדון בזה טובא אם לסמוך ע"ז אפי' בשעת הדחק. דהנה מצווה לפרסם לכל מורי הוראה מש"כ בשו"ת ישיב יצחק (ח"א יור"ד ס' יד) שמה כתב להתיר הדבר הלכה ע"פ החזו"א שהחתן והכלה ישנו בחדר אחד והשומרים בחדר אחר וכמבואר לעיל (הערה 73) אמר על זה הגאון רבי חיים גרינמן שליט"א שאכן זוכר הוא את המקרה הנ"ל שהחזו"א התיר אבל היתה שם סיבה מיוחדת שהתיר כן, ואם כן אין לדון משם דינא לשאר מקומות, וגם החזו"א לא כתב כן בספרו, וא"כ דל גברא ודל טסקא, עיי"ש בישיב יצחק. וכיון שהרבה מורים להקל בזה לכתחילה כיון דנפיק מפומיה דהחזו"א, יש לפרסם את דברי הגר"ח גרינמן הנ"ל. מיהו עיין לעיל (הערה 73) שהדבר הלכה כתב שהסכים להוראה זו גם מו"ר של הדבר הלכה הלא הוא הגרי"י קניבסקי זצוק"ל. לכן אפשר שבשעת הדחק אפשר להקל ובפרט שכן דייקנו דמהני מהרז"ה ועוד, וצ"ע. .

כג. חתן שאשתו פירסה נדה אך הספיק לבעול פעם אחת **פעם** אחת, לאפוקי מנהג בגדד שהובא בעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות א) שכתב שמנהגם להתייחד רק לאחר ביאה שניה, ואם נטמאת אחר ביאה ראשונה לא יתייחדו עד שתספור וכו' ותטבול ויבוא עליה פעם שניה. ועיין ביפה ללב (ח"ד קונ"א ס' כב אות א) דג"כ כתב בשם הכנה"ג דצריך שיבא עליה ב' ביאות והכי נהוג עלמא, עיי"ש.

וכתב על מנהג זה בתורת הטהרה (פי"ב הי"ג) דאין צריך להחמיר ולנהוג מנהג זה. אך סיים שאם רואים שהחתן והכלה הם קלי דעת ומתנהגים בשחוק וקלות ראש ויש לחוש פן יבואו לידי איסור, ישתדלו לעשות להם גדרי שמירה כראוי, עיי"ש. , אפילו על ידי **הערה בלבד הא** דסגי ע"י הערה בלבד, כן העלה בטהרת הבית (פ"ט ה"י) ובמקווה ישראל (פי"ז הי"ב), ובספר אום אני חומה (ח"מ ס' שע) ובשו"ת באר משה (ח"א ס' נב) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ה אות ד). , ויהיה לה היתר **הנה**

לא מספיק רק טעם אחד, שכבר בא עליה, אלא צריך טעם נוסף שתהיה מותרת לו. ואף שלשון הגמ' (כתובות ד.) לא משמע כן, שהרי מבואר שכלה שפירסה נדה אסורים בייחוד כיון שלא בא עליה, ש"מ דאם בא עליה, מותרים בייחוד, ואפי' שלא יהיה היתר. וכן משמע מלשון מרן הש"ע (יו"ד ס' קצה סע' א) וז"ל: "אבל מותר להתייחד עמה, דכיון שבא עליה פעם א', תו לא תקיף יצריה" עכ"ל, ומקורו בגמ' כתובות הנ"ל וכמבואר בבאור הגר"א (שם ס"ק ד).

מ"מ מהתוס' (סנהדרין לז. סוטה ז.) משמע דבעינן טעם נוסף, שיהיה היתר לאיסורה, שכתבו התוס' שהתורה לא אסרה לבעל להתיחד עם אשתו נדה כיון שיש לה היתר בעתיד, אלמא בעי נמי טעמא דהיתר בעתיד, וכן כתב מרן עצמו בב"י (ס' קצב ד"ה "חתן") וז"ל "וטעמא דמותר להתיחד עמה אחר שבעל משום שכיון שיש היתר לאיסורו אין יצרו תוקפו" עכ"ל. וכן מבואר בתורת השלמים (ס' קצב ס"ק א), וכן עיקר להלכה, וכך פסק בטהרת הבית (ס' יב ה"א). וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (יור"ד ס' צט) ועוד.

ועיין בטהרת הבית במשמרת הטהרה (שם) שכתב שלפ"ז, אשה שנבעלה כבר לבעלה אבל אין לה היתר, כגון שראתה דם תשמיש ג"פ שנאסרת לבעלה, אסורים בייחוד, עיי"ש. ולגבי אשה שאינה טובלת כמה שנים מחמת רשעותה וטוענת שתישאר כך כל חייה, פסק המהרש"ם (ח"ב ס' קעח) שאסור לו להתיחד עמה, והביאו גם בטהרת הבית (שם) ומשמע דמסכים לו, וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ח ס' רעא) הסכים למהרש"ם הנ"ל ולאחר שחידש יסוד מחודש בזה סיים שסרו כל הפקפוקים מהוראת המהרש"ם, עיי"ש. (ועיין לקמן סע' כט הערה 94). וע"ע בנטעי גבריאל (בחלק השו"ת ס' ז, ח, ט). ועיין בשו"ת אמרי כהן (ס' כז) שכתב בדעת המהרש"ם הנ"ל שהאיסור הוא מדרבנן בלבד. מיהו עיין בשו"ת חלקת יעקב (יור"ד ס' צט) ובספר דבר הלכה (בחלק השו"ת ס' ז) ובבית מאיר בצלעות הבית (ס' יג), ועיין לקמן (סע' כט בהערות) שדנתי בכ"ז באריכות. ולגבי זוג יראי שמים שרבו קטטה המצויה ומחמת כעסה אמרה לו שלא תלך לטבול, יפה כתב בספר מנחת איש (פ"ד סע' ב) שמותר להם להתיחד, עיי"ש. ולגבי חוזר בתשובה שאשתו אינה רוצה לטבול, עיין לקמן (סע' כט). , מותרים ביחוד.

כד. חתן שלא בעל את כלתו מחמת סיבה ופירסה נדה, מותרים ביחוד בשו"ת

תרומת הדשן (ס' רנג) נשאל לגבי בחור שנשא בתולה ולא בעל עד לאחר מס' לילות ופירסה נדה לפני שבעל, והביא מחלוקת בדין זה והעלה להקל, וכן פסק בהגהות אלפסי (שלטי הגיבורים פ"ק דכתובות) והביאם הרמ"א (יו"ד ס' קצב סע' ה) והסכים להם הש"ך (שם ס"ק י) ואף הכרתי והפלתי (שם) העלה דמעיקר הדין מותר אף

דסובר דלרמב"ם אסור מדינא (כמו שיבואר לקמן) וכן הביא את התה"ד בשו"ת הרדב"ז (ח"א ס' קסד) ומסכים לדבריו וכן התיר בהגהות יד אהרון (הג"ט ס' כב אות ד) וכן נראה שמסכים הלבוש (ס' קצב סע' ד) וכך פסק בספר מקוה ישראל (פי"ז סע' יא).

וטעם ההיתר כתב הש"ך (שם ס"ק י) כיון דראינו שלא תקפו יצרו, שהרי היתה טהורה ולא בעל, אזי אין לאסור עליו יחוד כשפירסה נדה. (וא"כ אם החתן רצה לבעול אך היה חולה וכיו"ב, אין היתר להתייחד) ולפ"ז כתב הש"ך (שם ס"ק יא') דאם לא בעל מחמת מנהג שנהגו בכמה מקומות שלא לבעול אלא לאחר מס' ימים, ופירסה נדה, אסורים ביחוד, כיון שלא בעל מחמת מנהג ולא מחמת שאין יצרו תוקפו, והביאו הבה"ט (שם ס"ק ה') והחוות דעת (שם ס"ק ח') ובהגהות יד אהרון (כרך ג ס' כב הג"ט אות ה).

מיהו במחצית השקל הביא את הכרתי והפלתי שכתב על דברי הש"ך (שבס"ק יא) וז"ל "ושגגה פלטה הקולמוס, דאם אין יצרו תוקפו כ"כ עד שיוכל לעצור עצמו מבלי לעבור על מנהג של שטות, איך לא יעצור כח הגבורה לבל יבעול נדה ח"ו, ואדרבא זה מורה כי אין יצרו תוקפו וישמע לקול דברי חז"ל כי ראינו ששמע למנהג. ואין ספק שתלמיד טועה הוסיף כן, כי שפתי כהן ישמרו דעת" עכ"ל.

ולפ"ז גם שלא בעל מחמת מנהג ופירסה נדה, מותרים בייחוד בלא שמירה, ועיין עצי לבונה (שם) שכתב לישב דברי הש"ך מפני השגת הכרתי ופלתי, ועיין בספר פרדס רימונים (שפתי חכם ס"ק י). **ויש אוסרים בשו"ת** תה"ד (ס' רנג) כתב דאיכא חד מרבוותא דאוסר. ובכרתי ופלתי (יו"ד ס' קצב על סע' ה) כתב שדעת הרמב"ם כשיטת האוסרים. והט"ז (שם ס"ק ז) כתב דמדינא אסורים ביחוד, וכתב לדחות את ראית תה"ד שהובא בהערה הקודמת (ועיין ש"ך בנקודות הכסף שכתב לדחות השגת הט"ז על תה"ד וע"ע בספר פרדס רימונים מקשה זהב ס"ק ז) וכן בישו"ש (כתובות פ"ק ס' ו) העלה לאסור. וכ"פ בערוך השלחן (שם סע' יז). **, והמחמיר תע"ב תרומת** הדשן (ס' רנג), וכן כתב הכרתי ופלתי (יו"ד ס' קצב על סע' ה). .

כה. המחזיר גרושתו ופירסה נדה לפני שבעל מותרים ביחוד כך פסק הרדב"ז (ח"א ס' קסד), דכיון שרגיל בה ואינה חדשה אצלו, לא תקיף יצריה לבא עליה באיסור. וכך פסק הט"ז (יו"ד ס' קצב ס"ק ח) שאם עבר וכנס גרושתו תוך זמן, כלומר שעדיין רואה דם, אין צריך שמירה, כיון שכבר בעל אותה כשהיתה אשתו בפעם הראשונה, לא תקיף יצריה, עיי"ש. וכן כתב בהגהות יד אהרון (כרך ג ס' כב הג"ט אות ג). ונראה שהסדרי טהרה (שם ס"ק יד) מסכים לט"ז. וכן החוות דעת (שם ס"ק י) כתב את הט"ז הנ"ל. וכך פסקו בספר מקווה ישראל (פי"ז ה"ח) ובספר דברי חכמים (פ"ב

ה"ז) ותורת הטהרה (פי"ב ה"ח). . **ויש אוסרין המהריץ**" בספרו שערי טהרה (ס' ה' סע' ה). הובא גם בש"ע המקוצר (אבהע"ז ח"א ס' קנג סע' ז). .

כו. הנושא פנויה שבא עליה בעבר דרך זנות ופירסה נדה קודם בעילה שלאחר נישואין, י''א שמותרים ביחוד הנה בספר תפארת למשה (יור"ד ס' קצב) נשאר בדין זה בצ"ע, עיי"ש. מיהו החכ"א (כלל קטו סע' י) והסד"ט (יור"ד ס' קצב ס"ק יד) התירו בזה, וכ"פ בספר מקוה ישראל (פי"ז סע' ח). **ויש אוסרים המהריץ**" בספרו שערי טהרה (ס' ה סע' ה) והובא גם בש"ע המקוצר (אבהע"ז ח"א ס' קנג סע' ז). וכעת מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנט) שנשאל בנ"ד, וכתב שכאשר בא עליה בזנות באקראי בעלמא לא מתקרר יצרו בכך, וסיים שקשה להקל בזה, עיי"ש. . **והעיקר לאסור בזה בספר** מנחת איש (פכ"ד סע' כט) כתב שכן הורה הלכה למעשה הגר"ע יוסף שליט"א, והביא פסיקתו בספר אבני שוהם (יור"ד ס' קצב עמ' תז), והסביר שנראה טעמו שחתן זה לא היה לו מעולם פחד מאיסור נדה שהרי בא עליה בעודה פנויה, ופנויות בחזקת נדות, שאינן טובלות. וכן בספר בני יעקב (עמ' יא) הביא את פסיקת הגר"ע יוסף שליט"א ושכן הוא עצמו הורה הלכה למעשה כגר"ע יוסף שליט"א, ולאחר מכן בא אליו אותו חתן ואמר לו שאם לא היה מפרידו, ודאי היה נכשל ובא על כלתו נדה ר"ל, עיי"ש. . **ואם חיו לפני הנישואין כאיש ואשתו הרבה זמן יחד ונשאה ופירסה נדה, עיין בהערה בשו"ת** תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנט) כתב שאם בא עליה בזנות באקראי בעלמא, לא נתקרר יצרו בכך, ולכן אם גרו כאיש ואשתו לפני החתונה, אין צריכים פרישה בכה"ג, עיי"ש. והנה משמע מדבריו שאפי' שהחתן והכלה לא חזרו בתשובה כלל, ג"כ שרי כיון שנתקרר יצרו. מיהו לפי הטעם שכתבתי בהערה הקודמת שחתן זה מעולם לא פחד מאיסור נדה, א"כ אף בכה"ג יש לאסור. והנה בספר מנחת איש (פכ"ד סע' כט) כתב דדוקא באופן שחיו כאיש ואשתו אבל חזרו בתשובה יש להתיר ושכן הסכים לסברא זו הגרי"ש אלישיב שליט"א. .

כז. בעל או אשה אבלים, אע''פ שאסורים בתשמיש המטה הא דאסורים בתשמיש המטה מבואר במס' מו"ק (יד:) וכ"פ הטוש"ע (יור"ד ס' שפג). ואיתא באבל רבתי (מו"ק כד:) דאבל אסור לשמש מטתו בימי אבלו, ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמטו חזירים את גוייתו, עיי"ש. ותדע שאפי' אביו או אבי אשתו גוססים, כבר אסורים בתשמיש המטה, כ"כ בספר חסידים והביאו בהסכמה בשיירי כנה"ג (יור"ד שם). ואם מת אבי אשתו והיא אינה יודעת, מותרים בתשמיש (שם). , **מכל מקום**

מותרים ביחוד הראב"ד (שער הפרישה) כתב דאע"פ שאבל אסור בתשמיש המטה, מ"מ אינו צריך שאר הרחקות וכו' ומשמעתא דכתובות משמע שהיא מותרת לישן איתו וכו'. וכיו"ב כתב הרמב"ן בתורת האדם. וכ"כ הרא"ש (כתובות פ"ק ס"ס ט). ובתשובת הרא"ש (כלל כז ס' א) איתא מעשה שאירע אבל לאדוני אבי שמת לו ילד ולא נמנע מלישן עם אשתו במטה אע"פ שאבל אסור בתשמיש וכו', עיי"ש. וכ"ז מבואר בב"י (יור"ד ס' שפג). והנה בפשטות משמע שישן עמה במטה אחת כדרך העולם אפי' ביחוד. וכן עולה מדברי הרשב"א והנימו"י (כתובות ד:), עיי"ש. וכן מוכח שמותרים ביחוד מהמשך דברי הטוש"ע (שם סע' ב). .

כח. י''א שבעל או אשה שמת אחד מקרוביהם באחד משלוש רגלים, אסור להם להתיחד הראב"ד בבעלי הנפש (שער הפרישה) הביא מאן דאמר שכתב שאם מת לו קרוב ברגל, אסורים ביחוד, (והראב"ד חלק עליו וכמו שאבאר בהערה הבאה, ומש"כ הטור יור"ד ס' שפג שהראב"ד אסר בזה, כבר העיר ע"ז הב"י וכתב שלא דק, ועיין בב"ח שכתב שנפל ט"ס בדברי הטור, עיי"ש). וכן כתב לאסור רבינו יחיאל (הובא בתוס' יומא יח: ובמרדכי מו"ק ס' תתקו). ועיין בקיצור פסקי תוס' (יומא יח:) שמשמע מלשונם שדעתם לאסור בזה, עיי"ש.

וראייתם של האוסרים בזה, הנה מצינו שאם מת אביו של חתן או אמה של כלה לפני החופה, מכניסין את המת לחדר צדדי ואת החתן והכלה לחופה ואחר כך בועל בעילת מצווה ונוהג שבעת ימי משתה ולאחר מכן נוהג שבעת ימי אבלות ובכל אותם ארבע עשר יום אסורים ביחוד (טוש"ע ס' שפג סע' ב), והטעם שאסורים ביחוד, כיון שהקלו להם חכמים לדחות את האבלות, חששו שיבואו לזלזל יותר ולכן אסרו להם היחוד. ולמדו דהוא הדין בנ"ד, כיון שהקלו חכמים כשמת ברגל שינהג את ימי הרגל לפני האבלות (עיין יור"ד ס' שצט סע' ב), יש חשש שיבואו לזלזל יותר ולכן אסורים ביחוד. (ועיין בהערה הבאה כיצד יש לדחות את הראיה הנ"ל). ולגבי יחוד כשמת אבי החתן לפני החופה או אמה של הכלה, עיין בש"ע (ס' שמב), ובנטעי גבריאל (פ"ט סע' ג ד) שהאריך בזה וסיים שכיום נהגו לדחות את החופה לאחר ימי האבל ולכן יעשה שאלת חכם, עיי"ש. , **ויש מתירים וכן עיקר כן** כתב הראב"ד בבעלי הנפש (שער הפרישה) להתיר בזה ודחה את ראיית האוסרים שדימו נ"ד לחתן שאביו מת לפני החופה וכמבואר בהערה הקודמת, וכתב שאינו דומה לנ"ד, שדוקא בשבעת ימי משתה

שיש שמחה מרובה לשושבינים ולכל בני החופה, אתי לזלזולי ביה מאחר שהקלו להם חכמים, אבל שמת ברגל, אין שמחה כ"כ ולא אתי לזלזולי, עיי"ש.

והנה אף הרא"ש (כתובות ס' ט מו"ק פ"ג ס' לו) והרמב"ן (בתורת האדם) הסכימו להראב"ד הנ"ל להתיר בזה, ודחו ראיית האוסרים באופן אחר ממש"כ הראב"ד, דהנה דוקא בחתן שמת אביו לפני החופה, האנינות חלה תחילה, שהרי מת לפני החופה, ואפ"ה הקלו חכמים שיעשו ימי משתה בימים הראויים לאבלות וזוהי קולא גדולה ולכן חששו שיבואו לזלזל ואסרו את היחוד, אבל בנ"ד שמת הקרוב ברגל, הרגל הוא זה שקבע עצמו ואין כאן קולא גדולה, דאתי עשה דרבים ודחי עשה דאבלות (עיין מו"ק יד:). ונראה שכן מסכים הטור, שכן כתב הטור בקיצור פסקי הרא"ש (מו"ק שם) וכן כתב הטור דעת המתירים באחרונה וש"מ דסבירא כוותיהו כמבואר בכנה"ג (כללי הפוסקים אות עא) שאת הדעה שכותב באחרונה, הכי סבירא ליה, וע"ע ביד מלאכי (כללי הפוסקים, הטור אות ה ו). והב"י (ס' שפג) לאחר שהביא דעת הראב"ד והרמב"ן והרא"ש שמתירים בזה, סיים דהכי נקטינן. וכן הסכים הישו"ש (כתובות פ"א ס' ו) וכ"פ הש"ך (שם ס"ק ג) וכן העלה הרמ"א (ס' שצט סע' ב), וכן עיקר. .

כט. בעל שחזר בתשובה ואשתו עדיין לא שומרת מצוות ואינה רוצה לטבול במקווה, י''א שאסור לבעל להתייחד עמה

בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רא) כתב לגבי בעל שחזר בתשובה אך האשה לא, וממאנת לספור ז"נ ולטבול, יש לדון אם מותר לו להתייחד עמה מהא דיור"ד ס' קפז סע' יב יד ואבהע"ז ס' עו סע' י, והסברא לאסור וכמש"כ בשו"ת תשובות והנהגות, והמורה ישקול היטב את אשר לפניו, עיי"ש.

והנה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' שנב, ח"ב ס' תל) העלה לאסור בזה, והטעם שכל ההיתר לבעל להתייחד עם אשתו נדה, כיון דעתידה להיטהר ויש לו פת בסלו, אבל הכא שתקיפה ואומרת לו שלא תטבול לעולם, אין לו פת בסלו, וכעין מה שמפורש בש"ע (יור"ד ס' קפז סע' יב [כצ"ל]) וסיים שמצא בשו"ת מהרש"ם ובשו"ת זקן אהרון שדנו בזה והעלו לאסור, עיי"ש. ובספר מנחת איש (פ"ד סע' ג) כתב ששאל את הגרי"ש אלישיב שליט"א בנ"ד, וענה לו שאם האשה עדיין אוהבת את בעלה ורוצה להמשיך לחיות עמו רק שאינה רוצה לטבול, ודאי יש לאסור את היחוד. אך אם היא שונאת אותו בעקבות חזרתו בתשובה, בזה יש לדון, עיי"ש. (וזה סותר למש"כ בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א בהערה הבאה).

והנה בשו"ת מהרש"ם (ח"ב ס' קעח) נשאל לגבי אשה שזה כמה שנים שאין רצונה לטבול ואומרת שתישאר כן כל ימיה מחמת רשעות, האם מותר להתייחד עמה,

ותשובתו, שפשוט שאין להם להתייחד ע"פ המבואר בשו"ת ושב הכהן (ס' ל) שלפי מש"כ מרן בש"ע (ס' קפז סע' יד) באשה שיש לה פצעים בגופה ואינה יכולה לטבול שאסור להתייחד עמה ודומה לאשה הרואה מחמת תשמיש (שם סע' יב). ואע"פ שאשה עם פצעים יכולה להתרפא, מ"מ גם רואה מחמת תשמיש אפשר שתתרפא ואפ"ה אסורים ביחוד, ועיי"ש שהאריך להביא עוד ראיות וסיים שדוקא נדה התירה התורה יחוד משום שיש היתר לאיסורה אחר ימי נדתה והיינו משום דמיקרי פת בסלו, אבל הכא במורדת אין לו פת בסלו ואע"ג שאפשר שתחזור בה, מ"מ מיקרי אין לו פת בסלו ואסורים ביחוד, עיי"ש. ואף בספר פסקי תשובה (ח"ב ס' רלו) הביא את המהרש"ם הנ"ל. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ח ס' רעא) הביאו ופלפל בזה והסכים עמו לדינא וסיים שנדחו כל הפקפוקים על הוראת המהרש"ם, ועיין בשערים המצויינים בהלכה (ס' קסב בקונטרס אחרון ס"ק א), עיי"ש. ומכאן יש שלמדו שאף לבעל תשובה אסור להתייחד עם אשתו כל זמן שמסרבת לטבול מחמת היותה אינה שומרת מצוות, ואע"פ שיש קצת חילוק, ששם יודעת האמת רק מחמת רשעות אומרת שתשאר כן, ובנ"ד האשה בגדר תינוק שנשבה ואינה יודעת את אמיתות התורה ואפשר שבנקל תחזור בתשובה אם יוכיחו לה שתורתנו תורת אמת וקיל טפי, מ"מ מהיסוד של המהרש"ם שכל שאין ההיתר ברור שיבא, אין לו פת בסלו ואסור והכא נמי בנ"ד.

והנה הראיה לאסור בנ"ד מכח הא דרואה מחמת תשמיש ואשה שיש לה פצעים בגופה ואינה יכולה להיטהר, לכאורה יש לדון בה טובא. דהנה מקור הדברים שרואה מחמת תשמיש אסור להתייחד עמה מבואר בתשובת מהר"ם מרוטנברג שהובאה בתשובת הרשב"א (ס' תתלט) ומובא אף בב"י (ס' קפז), ושם ביאר הטעם כיון כשתטבול, אין איסור לבעל לבא עליה מהתורה כי אם איסור דרבנן, ולכן זה קל בעיניו וחוששים שמא יבא עליה, ולשיטת רש"י דבכה"ג אסורה לבעלה עולמית (ולא סמכינן אבדיקת שפופרת, עיין נדה סו. ברש"י ד"ה ותבדוק בביאה ראשונה של בעל ראשון, ועיין תוס' שם), אפי' שאסור לבא עליה באיסור דאורייתא, אסור להתייחד וכמבואר בכתובות (כז:) המגרש את אשתו לא תדור בשכנותו וכו', עיי"ש בתשובת הרשב"א ובב"י.

והעולה מדבריו שכאשר האיסור לבעל לבא עליה הוא מדרבנן, יש לאסור היחוד בכל גוונא, אך כאשר אסור לבא עליה מן התורה וזה חמור בעיניו, יש לחלק בין אסורה לעולם שאז גם יחוד אסור, וכאשר לא אסורה לעולם, מותר. והנה בנ"ד (וה"ה במורדת ובנידון המהרש"ם הנ"ל) הביאה עליה הוי איסור דאורייתא. ובפשטות לא מיקרי אסורה עליו עולמית, דהא המהר"ם הביא דוגמא של המגרש את אשתו והיא נשאה לאחר, והתם

אסורה עולמית ממש, אך בנ"ד, אין היא אסורה עולמית, דאפשר שתגלה את האמת ותשוב בתשובה או שתתרצה ותטבול וא"כ מותרים להתיחד. (אך עיין בשו"ת הראנ"ח ס' ו שביאר שכל חילוקי המהר"ם הנ"ל זה רק לענין להזקיקה גט, אבל לענין שלא תשהה תחתיו [וה"ה להתייחד עמה] אפי' בלאו הני טעמא אסור, עיי"ש. אך הרבה אחרונים לא הבינו כדבריו).

והנה המהרש"ם הנ"ל שהעלה לאסור במורדת (ולכאורה ה"ה בנ"ד) הביא ראיה לאסור מאשה שיש לה פצעים בגופה ואינה יכולה לטבול, ולמד המהרש"ם שאף אסורים ביחוד. ומקור דין זה מובא בתשב"ץ (ח"א ס' מו) והובא בב"י (ס' קפז) וז"ל "אשה שיש לה מכות ופצעים, שהמים הקרים מזיקים לה, יעשו לה תקנה לטבול כמו שעשו לכהן גדול ביום הכיפורים עששיות של ברזל. ואם אי אפשר בתקנה זו, תצא מתחת בעלה כדי שלא יתבטל מפריה ורביה כדין אשה שרואה מחמת תשמיש שכתבו המפרשים שצריך לגרשה אם אין לו אשה אחרת", עכ"ל.

ולכאורה מפשטות לשונו לא משמע שאסור להם להתייחד אלא צריך להוציאה רק כדי שלא יתבטל מפריה ורביה, ש"מ מי שכבר קיים פו"ר, מותר להם להמשיך ולחיות כרגיל ואפי' ביחוד. וכן העתיק מרן בש"ע (ס' קפז סע' יד) בזה"ל "אשה שיש לה מכות ופצעים שאינה יכולה לטבול, תצא מתחת בעלה כדי שלא יבטל מפריה ורביה", עכ"ל.

אלא שבספר שערי דעה (יור"ד ס"ס קפז) למד שאף באשה עם פצעים וכנ"ל, אסור להתייחד עמה כיון שהתשב"ץ דימה אותה לרואה מחמת תשמיש, עיי"ש. וכן נראה שלמד הגרעק"א (אבהע"ז ס' קיז סע' א), עיין שם היטב בלשונו. מיהו נראה שאינו הכרחי שכוונת התשב"ץ שדימה לרואה מחמת תשמיש לענין יחוד אלא רק לענין להוציאה מבעלה (כל זמן שלא קיים פו"ר), ואף בשו"ת ושב הכהן (ס' ל) שהביאו המהרש"ם שהעלה שאף באשה עם פצעים אסור להתייחד עמה, לא הוכיח כן מלשון התשב"ץ הנ"ל אלא ממקום אחר. וכן הבית מאיר בצלעות הבית (ס' יג) הסתפק האם אשה שאינה יכולה להיטהר דומה לרואה מחמת תשמיש שאסור להשהותה וכו', עיי"ש. ומדלא פשט הסתפקות זו מלשון התשב"ץ, ש"מ שאין הכרע לפרש כן.

עכ"פ לדינא למדו בשו"ת ושב הכהן והמהרש"ם והשערי דעה והרעק"א, שאף באשה עם פצעים אסור להתייחד עמה, וכן כתב בשו"ת שדה הארץ (ס' ל). וא"כ לכאורה ה"ה בנ"ד בבעל תשובה שאשתו מסרבת מלטבול, וכמו שדימו כן בתשובות והנהגות ובשו"ת עולת יצחק שהבאתי בתחילת ההערה. ומה שיש עוד להאריך בדין של רואה מחמת תשמיש ואשה עם פצעים לגבי יחוד עיין בטהרת הבית (ס' ה סע' יז יח) ובספר דבר

הלכה (הוספות עמ' קעו) ובספר נטעי גבריאל (חלק השו"ת ס' ז, ח, ט). וע"ע בשו"ת טוטו"ד (יור"ד ס' ה) ובשו"ת זקן אהרון (יור"ד ס' כט).

ואוסיף מה שראיתי בספר חדרי דעה (שם סע' יב) שכתב לדחות קושיית החוו"ד (שנביא בס"ד בהערה הבאה) מדוע רואה מחמת תשמיש אסורה ביחוד, הרי רפואה מועילה לה וכו', ותירץ החדרי דעה כיון שקיי"ל כרבנן במס' סוטה, שאשה שנסתרה, בעלה מעלה אותה לירושלים, אסור לו להתייחד עמה, ואע"פ שאפשר שלאחר שתשתה, יתברר שלא זינתה ותהיה מותרת, מ"מ כיון שאין ברור שההיתר יבא, לא מיקרי פת בסלו ואסורים ביחוד, עיי"ש. ובספר ברוך שאמר (ח"ב עמ' רנו) ובספר מנחת איש (פ"ד סע' ג) הביאו ראיה זו לאסור אף בבעל תשובה שאשתו אינה הולכת לטבול.

אלא שיש להעיר על ראיה זו, דלכאורה אינו דומה כלל, לא לנ"ד ולא לאשה הרואה מחמת תשמיש. שהרי שם אסורים ביחוד כיון שישנה אפשרות שתאסר עליו עולמית, או על ידי שתודה שזינתה לפני שתשתה מי סוטה, או שתשתה ותמות ר"ל. וכיון שכך, יצרו תקפו טפי ומיקרי אין לו פת בסלו, ולכן אסורים ביחוד. מיהו באשה הרואה מחמת תשמיש וכן בנ"ד, למשך כל חייהם אפשר שתתרפא או תחזור בתשובה, וא"כ אפשר שפיר דמיקרי פת בסלו ומותרים ביחוד. וכעת מצאתי בדבר הלכה (תוספות עמ' קפ) שג"כ דחה את הראיה הנ"ל כדאמרינן. ומצאתי גם בטהרת הבית (ס' ה עמ' רעט) שדחה את דברי החדרי דעה הנ"ל אך באופן אחר, עיי"ש. **. ויש מתירין כל זמן שישנה אפשרות שתחזור בתשובה או תסכים ללכת לטבול במקוה עיין** בהערה הקודמת שהיסוד לאסור בנ"ד הינו מחמת אשה שיש לה פצעים שאסור להתייחד עמה וכן מהדין של הרואה מחמת תשמיש, עיי"ש. והנה ביסוד דין זה הבאתי שם שאפשר לפרש בפשטות שלפי דעת מרן הש"ע אין ראיה משם כלל. והחילוק שכל שהביאה על האשה אסור מדרבנן, אסור להתיחד. וכאשר הביאה אסורה מדאורייתא, יש לחלק שכאשר אסורה עליו איסור עולמי, אסורים ביחוד, וכאשר אסורה עליו איסור שאינו עולמי, מותרים ביחוד. ובנ"ד לא מיקרי איסור עולמי.

הנה החוו"ד (ס' קפז ס"ק כד) הקשה על האוסרים להתייחד עם אשה הרואה מחמת תשמיש, דהא כיון דמועיל לה רפואה, כמבואר בש"ע (סע' ח) למה לא תהיה כשאר חולה דהוי פת בסלו, עיי"ש. ואע"פ שכתב כן בלשון קושיא, מ"מ בספר לחם ושמלה (שם ס"ק עד) כתב את החוו"ד בניחותא, דמשמע שסובר הכי לדינא וז"ל הלחם ושמלה "וכתב בחוות דעת שכל זמן שהיא עוסקת ברפואות באופן שיכול להיות שיועילו לה, מותר להשהותה", עכ"ל. וכן בשו"ת חלקת יעקב (יור"ד ס' צט) הבין שדעת החוו"ד

דמותר. ואף לפמש"כ הפרדס רימונים (שפתי חכם ס"ק לו) שלאחר שהביא קושיית החוו"ד הנ"ל, כתב לדחותו דשאני חולה שהיא נדה דאורייתא ולכן לא חיישינן שמא יבא עליה. אך ברואה מחמת תשמיש הוי דרבנן וחיישינן כיון דקילא ליה, עיי"ש. ולפ"ז בנ"ד גם שרי, דהא אשתו אינה טובלת מחמת שאינה שומרת מצוות, והוי נדה דאורייתא ולא חיישינן שמא יבוא עליה. וכן יתבאר להתיר בנ"ד לפמש"כ בשו"ת חלקת יעקב (שם) שבאשה שיש לה פצעים שפסק מרן הש"ע שמותר להתייחד עמה לא נחשב כאין היתר לאיסורה שאפשר שסובר הש"ע כיון שיכולה להתרפאות מן השמים, דאפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים וכו', עיי"ש. ולכאורה ה"ה בנ"ד דלא מיקרי אין היתר לאיסורה ומותר להתייחד עמה.

ובעיקר דינו של המהרש"ם לאסור יחוד במורדת, וכן בדין של רואה מחמת תשמיש או באשה עם פצעים, עיין בדבר הלכה (הוספות ס' רעו) שהאריך בזה ואסף כמה אחרונים החולקים על דין המהרש"ם ומתירים ביחוד, ובניהם הבית הלל והדבר אליהו ועוד, עיי"ש. ולשיטת המתירים הנ"ל, ה"ה בנ"ד יהיה מותר.

ובשו"ת זקן אהרון (יור"ד ס' כט) נשאל לגבי איש ואשתו, שאינם חפצים שתתעבר ולכן דוחה טבילתה, ותחילה כתב לגבי יחוד דדומה להא דאיתא בפסחים (יא.) שאם מחזר לבער החמץ, לא חיישינן שיאכל, ולכאורה ה"ה באיש ואשתו, שלא טובלת כדי שלא תתעבר, ודאי שלא יבא עליה, אך דחה כן כיון שאפשר שיבא עליה שלא כדרכה או דש בפנים וזורה בחוץ, עיי"ש. והנה אפשר שבנ"ד כיון שהבעל חזר בתשובה, א"כ כעת הוא עסוק בסילוק עוונותיו והתקרבות לאלוקיו, א"כ אין לחשוש שיבא על אשתו נדה ר"ל, וכן אין לאסור יחוד בשביל חיבוק ונישוק. (ועיין בהקדמה ביסודות ביחוד אות ד אי חיישינן לאסור יחוד בשביל חיבוק ונישוק). אלא שיש לדחות, דתלוי בדרגה הרוחנית של הבעל תשובה, שבתחילת דרכם אינם חזקים דיו כדי לעמוד בפיתויי היצר וכן אינם מודעים לחומרת הדברים, ואין כל האנשים שוים, ופשוט.

וניהדר לדין המהרש"ם, עיין בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמט) שכתב שכיון דזה איסור יחוד מדרבנן בלבד, ויש חולקים על המהרש"ם, הוי ספיקא דרבנן ולקולא, עיי"ש. וא"כ ה"ה בנ"ד, וכ"פ להתיר בנ"ד בנטעי גבריאל (פ"ז ה"ז) וכ"פ בספר תורת היחוד (פ"ב סע' יז) וציין שכן פסק הגרי"ש אלישיב שליט"א, עיי"ש. וכן העלה בשו"ת ישיב יצחק (ח"ה ס' לג). , **והעיקר להקל בזה הנה** מה שהעלה המהרש"ם לגבי איסור יחוד עם אשה מורדת (שהובא בהערה 92) שלכאורה מנידונו ילפינן להחמיר בנ"ד, אינו אלא איסור יחוד מדרבנן וכמבואר בשו"ת אמרי כהן (ס' כז), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח ס' רעא)

ובשו"ת ישיב יצחק (ס' לג). ומדבריהם עולה שה"ה בנ"ד שלפי האוסרים, היחוד אסור מדרבנן בלבד. וא"כ הוי מחלוקת ביחוד האסור מדרבנן, וקיי"ל לקולא, וכמבואר לעיל (פ"א סע' כא), וכמש"כ כיו"ב בספר אום אני חומה (הובא בהערה הקודמת) שלדינא יש להקל עם אשה מורדת כיון דחלקו על המהרש"ם והוי מחלוקת בדרבנן ולקולא, עיי"ש. **ובפרט** שנ"ד מיירי בבעלי תשובה, ואפשר שאם ידע בעל תשובה שיאסרו עליו להתייחד עם אשתו באותו בית ויצטרך לעזוב בלילות או להכניס שומר לביתו, אפשר שיבעט ח"ו ויסור לאחוריו וימנע מלעשות תשובה. וכעין מה שמצינו בתקנת השבים לגבי מריש הגזול, שתקנו לו להחזיר רק דמיה ולא לקעקע ביתו כמבואר במשנה גיטין (נה.), ופרש"י וז"ל "שאם אתה מצריכו לקעקע בירתו ולהחזיר מריש עצמו, ימנע מלעשות תשובה", עכ"ל. (וע"ע בתוס' סוטה לט. ד"ה וכי). וכששאלתי בנידון זה את ראש הכולל הרה"ג אפרים עובד שליט"א (מחה"ס מקוה ישראל, תורת השבת ועוד) הורה לי בפשטות להקל בזה כיון שבעלי תשובה זה דבר עדין ויש להתחשב בזה ולהתיר, וכן עיקר. .

פרק ג - יחוד איש עם נשים

א. אסור לאיש להתייחד עם שתי נשים **משנה** (קידושין פ:) וכ"פ הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח) וטוש"ע (ס' כב' סע' ה) ומוסכם מכל הפוסקים, ובצפנת פענח (על הרמב"ם שם) כתב לחדש שהאיסור בכה"ג הוא רק על האיש ולא על האשה.

ובטעם האיסור כתבו רש"י ותוס' ר"י הזקן (קידושין שם) והר"ן (דף לב: מדפי הרי"ף) שכיון שנשים דעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות, לא תירא זו מחברתה שאף היא תעשה כמותה, עיי"ש. ומשמע שהאחת לא תחשוש לזנות כיון שאף חברתה תעשה כמותה.

ובריטב"א מבואר בלשון אחר, שמפני שדעתן קלה, מחפות אהדדי ולא מיכספי מהדדי, עיי"ש. ומשמע שמחפות אפי' רק כשאחת מזנה, (ועיין בלשון הרמ"ה והמאירי), ונ"מ מהפירושים הנ"ל עיין לעיל (פ"א סע' כד ולקמן פי"ב סע' א). **וכל שכן שאסור לאיש להתיחד עם אשה אחת אע"פ** שבמשנה (קידושין פ:) איתא לא יתיחד עם שתי נשים, מ"מ יש ללמוד דכ"ש עם אשה אחת, וכ"כ תוס' ר"י הזקן והרמ"ה והריטב"א (קידושין שם). ותדע שיחוד איש עם אשה אחת הוי דאורייתא כאשר היא ערווה משא"כ ביחוד עם שתי נשים הוי דרבנן בלבד וכמבואר לעיל (פ"א סע' יט). ולגבי יחוד עם יותר משתי נשים, עיין לקמן (סע' ד). , **ואפילו כאשר אותן נשים הן פנויות שאינן ערויות כן** כתב הרשב"א בתשובה (ח"א ס' אלף קעח) ולאפוקי מדעת השואל ר' אליהו

מעכו (שם בתשובה) שרצה לחדש שחכמים אסרו יחוד עם ב' נשים דוקא עריות, אבל עם ב' פנויות מותר לכתחילה, והרשב"א דחה דבריו, עיי"ש. ועיין להגר"ח פלאג'י בספר חפץ חיים (ס' לח' אות טו). וע"ע בשו"ת חקרי לב (ס' יח) שפלפל בראיות הרשב"א ובדברי ר' אליהו מעכו, ואע"פ שהעיר על הרבה מראיות הרשב"א, סיים בזה"ל "באופן שלא ראיתי בדבריו מופת חותך לביטול סברת רבי אליהו, זולת שיקול דעתו, דאהני לן יותר ממאה תוכחות שעליו יש לסמוך אף אם היה מקל במה שנראה לנו להחמיר וק"ו כשדעתו להחמיר", עכ"ל. (וע"ע ביד מלאכי כללי הרשב"א אות ז).

וכן מתבאר מעוד כמה פוסקים שאפי' בב' פנויות אסור ודלא כרבי אליהו מעכו, הנה לשון הרדב"ז בשו"ת בית דוד (ח"ז ס' לב) "ומתניתין דקתני לא יתיחד אדם וכו' בין בפנויות ובין בעריות מיירי", עכ"ל. וכן בשו"ת מהר"י וויל (ס' נה) כתב וז"ל "ובמתניתין קתני אשה סתם משמע אע"פ שאינה ערווה" עכ"ל. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ב אות ה) כתב לדקדק ג"כ מלשון המאירי כנ"ל, עיי"ש.

ומצאתי בקיצור פסקי הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כא) שכתב וז"ל "לא יתייחד אדם עם שתי נשים אפי' הן פנויות אם הן נכריות", עכ"ל. ויש לעיין מה כוונותו שנקט "אם הן נכריות" שלכאורה משמע שפנויות ישראליות מותר. וראיתי באוצה"פ (ס' כב ס"ק כב) ובספר דברי סופרים (בעמק דבר אות שב) שכתבו שזו טעות סופר וצריך לומר במקום "אם הן נכריות" "או הן נכריות". ואולי י"ל דנכריות היינו זרות לו מבחינת קרבה משפחתית, ודוחק. **ואפילו כשהן כשרות הרשב"א** בתשובה (אלף קעח) והמאירי והרמ"ה (קידושין פ:) ופסקי ריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ב) וסתימות כל הפוסקים. וכתב הר"י פלאג'י בספרו יפה ללב (ח"ח יפה לעינים קידושין פ:) הא דנקט רש"י גבי איסור יחוד דנשים דעתן קלות, מיירי אפי' באשה חכמה או אשת ת"ח או בת ת"ח, דהרי ברוריה אשת ר"מ ואשה חכמה מצד עצמה נתפתתה לעבירה, כי יציבה מילתא שדעת נשים קלה וכו' וכמו שמצינו בחוה, עם שהיתה יצירת כפיו של השי"ת נתפתתה, עיי"ש. **ואפילו שאף האיש כשר כדמוכח** מעובדא דרב ביבי בגמ' קידושין (פ:) שאף בו שייך יחוד. וכן עיין בגמ' סוכה (נב.). וכן כתב הרשב"א בתשובה (אלף קעח) והמאירי (קידושין פא.) וכך הוא סתימות כל הפוסקים. .

ב. י''א שמותר לאיש להתייחד עם ישראלית כשיש שם גם אשה גויה

איתא במשנה גיטין (עג.) "לא תתייחד עמו אלא בפני עדים, אפילו ע"פ עבד אפילו ע"פ שפחה וכו' (ומיירי באיש שנתן גט לאשתו על תנאי). ופרש"י שם דלחד מאן דאמר מיירי באיסור יחוד עם פנויה, (משקיבלה אשתו הגט נחשבת כפנויה). ובספר עצי ארזים (ס'

כב ס"ק ט) הקשה על פירוש רש"י מדוע כששפחתה עמה מותר לאיש להתייחד עמהן, הרי אין איש מתייחד עם ב' נשים. (וכן הקשה אפרש"י בספר מנחת פיתים, עיי"ש). ובספר ערך שי (שם סע' ה) כתב לישב, שדוקא עם ב' נשים ישראליות אסור לאיש להתייחד, כיון שהזנות חרפה ובושה להן, והרי דעתן קלה וחוששים שמא יזנו עמו ואף אחת לא תספר את המעשה הלז. אך כשיש ישראלית אחת וגויה אחת, מבואר ברדב"ז שסתם עכו"ם ושפחה זונות הן ואינן בושות מן העיבור ולא מקפידות ומזנות ומתעברות ומתפארות, ולכן הישראלית לא תזנה לידי השפחה כיון שחוששת שהשפחה תלך ותספר בשוק אפי' אם גם היא עצמה מזנה עמהם, וכן האיש יפחד. ועוד כתב שמצא בשו"ת שב יעקב (ח"ב ס' יט) ג"כ כעין סברא זו, עיי"ש. וכוונתו לשב יעקב שיובא לקמן (פ"ד סע' טז הערה 42) שמתיר לאשה להתייחד עם ישראל כשר וגוי מהטעם שגוי מספר, עיי"ש. ולכאורה כל המתירים שם מהאי טעמא, יסברו גם בנ"ד שמועיל. **ויש אוסרים וכן עיקר הנה** מקור ההיתר בנ"ד שכתב לחדש הערך שי אתיא מחמת קושיית העצי ארזים על המשנה בגיטין כיצד מותר לבעל להתיחד עם אשתו לאחר שנתן לה גט והוי יחוד פנויה בגלל שנמצאת שם שפחתה וכמבואר בהערה הקודמת. ומצינו תירוצים אחרים לקושיא הנ"ל. הנה העצי ארזים (ס' כב ס"ק ט) כתב לתרץ תירוץ אחר מהערך שי. ואף בספר המקנה (קידושין פ:) כתב לישב דהתם מהני להתיחד כיון שהיתה אשתו בעבר והיא משמרתו מן השפחה וממילא השפחה משמרתו מאשתו לשעבר. וכיו"ב כתבו הנצי"ב בספרו מרומי שדה (קידושין פ:) ובספר זכרון עקידת יצחק (ס"פ רביעי). ולפי תירוצם אין צורך בתירוץ הערך שי, וממילא אין הכרח לחידושו להתיר יחוד עם ישראלית ושפחה.

וראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות א) שהביא את הערך שי שהובא בהערה הקודמת, וכתב שמסברא קשה להקל בזה, ואף אם נאמר שיש סברא להקל, בודאי לא חילקו חכמים בגזירתם באיסור יחוד עם ב' נשים להתיר עם שפחה וכו', עיי"ש. ונראה שכן הוא סתימות כל הפוסקים ובכללם הרמב"ם והש"ע (ס' כב סע' ה) שכתבו לאסור יחוד עם הרבה נשים, ולא כתבו לחלק שכאשר ישנה נכריה, מותר. וכן נראה עיקר. .

ג. מותר לאיש להתייחד עם ב' נשים קטנות עיין לקמן (פי"א סע' ב) באיזה גיל מיירי. **שיודעות מהי ביאה אך אינן מוסרות עצמן לביאה לכאורה** יש לדקדק דמועיל בנ"ד, מהא דמבואר טעם האיסור להתיחד עם שתי נשים כיון שדעתן קלה כמבואר בגמ' קידושין (פ:) ופרש"י והראשונים מפני שדעתן קלה אזי

נוחות להתפתות וכו'. וא"כ בקטנות, שאין דעת קלה כפרש"י (קידושין פא:) וז"ל "ואינה מוסרת עצמה לביאה מתוך קוטנה עדיין לא לבשה יצר. הלכך אין כאן משום דעת קלה שלא תהא נוחה להתפתות" עכ"ל. וא"כ לכאורה מותר להתיחד עמהן דליתא לטעם האוסר יחוד עם שתי נשים. ואע"פ שאסרו חכמים להתיחד עם קטנה שמא תתפתה לאחר שכנועים רבים, מ"מ אפשר שבשתי קטנות מותר דלא שכיח כ"כ, ויש לדחות.

מיהו לפי מה שכתבתי לקמן (פי"א סע' א הערה 1) שתינוקת הוי שמירה לגדולה, וכתב בספר המקנה דממילא הגדולה הוי שמירה לתינוקת, והבאנו שם כמה הסברים כיצד הגדולה משמרתה, וחד מנייהו הוא שאף הקטנה אינה רוצה שקלונה יתגלה וחוששת שהגדולה שאינה מזנה תספר בשוק, וא"כ ה"ה בנ"ד, שכל קטנה משמרת את חברתה. מיהו יש לדחות דהתם הקטנה חוששת מהגדולה כיון שהגדולה אינה מזנה, והכא אפשר ששתיהן יזנו ויחפו אהדדי, אלא שאפשר עדיין שכל אחת תחשוש שחברתה תספר עליה אפי' שהיא עצמה זינתה שכן כך דרכן של קטנות ויש לפלפל בכ"ז.

עכ"פ יש לדקדק מדעת הפרישה (ס' כב ס"ק יח) שמותר להתייחד עם ב' קטנות, שכתב על הא דמותר להתייחד עם אשה בנוכחות קטנה, והוסיף בזה"ל "דוקא בעיר סגי בקטנה אבל בשדה צריך שיהיו עם הקטנה ב' נשים או עוד קטנה אחת", עכ"ל. הנה מוכח שעם יהיו ב' קטנות ואשה, מותר אפי' בדרך, ואפי' אם האשה תצא לצרכיה, מ"מ ישארו ב' קטנות ומותר. ושו"ר בדבר הלכה (ס' ד ס"ק לא) שכן דקדק מהפרישה הנ"ל, אלא שלדינא (בס' י סע' ה) נשאר בצ"ע. ועיין מש"כ בזה הדברי סופרים (עמק דבר אות תתכב).

וכלשון הדרישה הנ"ל כתב הט"ז (ס' כב ס"ק ט) בשם הרש"ל, וא"כ אף בדבריו יש לדייק שמותר וכנ"ל. והנה לדינא נראה שאפשר להקל בזה ולסמוך על הדרישה והט"ז והרש"ל כיון שכל האיסור הינו מדרבנן כיון שהן ב' קטנות כדלעיל (פ"א סע' יט), וכך פסק בספר נטעי גבריאל (פרק כז סע' י) והוסיף שכן פסק בספר פתח הבית. ועיין בספר שער היחוד (עמ' ריא). ושוב מצאתי שכך פסק בשו"ת משנה הלכות (ח"ט ס' רעה אות ב). וכ"פ בתורת היחוד (פ"ח סע' ז) אלא שכתב דוקא אדם כשר. , **ויש אוסרים בשו"ת** שבט הלוי (ח"י ס' רלו) נשאל האם מותר להתייחד עם ב' קטנות, וכתב לפי הב"ח שכאשר ישנן גדולה וקטנה, לא חיישינן לאונס. שאת הקטנה הוא לא יאנוס ליד הגדולה, וא"כ בנ"ד שהן ב' קטנות יש חשש אונס ולכן יש לאסור, עיי"ש. מיהו עיין בהקדמה ביסודות היחוד (אות ה) שכתבתי בשם בה"ג ועוד, שבקטנה אין חשש אונס אלא פיתוי ודעת הבה"ג נעלמה מהרבה פוסקים, ולפ"ז אין להוכיח מיחוד קטנה וגדולה שזהו הטעם

ולהתיר, (ואפי' לדעת הב"ח שממנו דקדק שבט הלוי לאסור עדיין יש לעיין אי חיישינן שיאנוס את שתיהן ובפרט שכל יחוד זה הוא מדרבנן ואפשר שלא חששו כולי האי). ועיין בשו"ת מהר"ם זיסקינד (ס' כו) שמשמע בתוך דבריו שאסור להתייחד עם ב' קטנות, עיי"ש. וכעת מצאתי בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כג) שאוסר ג"כ להתייחד עם ב' קטנות ועיי"ש מש"כ כאשר ישנן ג' קטנות. וע"ע בפורת יוסף (צוויג ס' כה אות ב). .

ד. י''א שמותר לאיש להתייחד עם ג' נשים ומעלה, ובלבד שאין עסקו עם הנשים איתא במשנה (קידושין פ:) "לא יתייחד אדם עם שתי נשים", ובמשנה לקמן (שם פב.) איתא "כל שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים". ופרש"י שלאיש שעסקו עם נשים אסור להתייחד אפי' עם הרבה נשים אבל סתם אדם עם שתי נשים אסור כמבואר במשנה אבל עם ג' או ד' נשים מותר, עיי"ש בלשונו. וכן כתבו תוס' ר"י הזקן והמאירי והיד רמ"ה (קידושין שם) וכן הסכים הרשב"א בתשובה (אלף קעח) והסמ"ג (לאוין קכו) וכ"פ הריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות יב) וכן סובר בספר חידושים קדמונים לרבינו אליעזר אשכנזי עמ"ס קידושין. ובשו"ת נשמת כל חי (ח"ב אבהע"ז ס' א) כתב שכן סובר הר"ן כפרש"י הנ"ל, עיי"ש. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ג תפא) משמע שמצדד בפשטות כשיטת רש"י עיי"ש. (ועיין תוס' ר"פ שסובר שאפי' איש שעסקו עם הנשים מותר לו להתייחד עם ג' נשים). וכן פירשו כפרש"י הנ"ל, ר"ע מברטנורא (על המשניות שם), והפני משה וקרבן העדה (ירושלמי, קידושין פ"ד הי"א) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) הכריע כרש"י ואע"פ שיש חולקים, מ"מ כיון שיחוד עם הרבה נשים הוי דרבנן (כדלעיל פ"א סע' יט) וספק דרבנן לקולא, עיי"ש. ועיין בספר נתיבות השלום (נתיב יט ס"ק כט) שכתב שדעת האחרונים נוטה כשיטת רש"י. וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא בתורת היחוד (פ"ג ס"ק יט) להתיר בזה לכתחילה. וכ"פ בספר זכרון עקידת יצחק (ר"פ רביעי).

והנה הרמ"א (ס' כב סע' ה) כתב "ויש מתירין איש אחד עם נשים הרבה אם אין עסקו עם הנשים", עכ"ל. ובפשטות משמע שהרמ"א פוסק כן להלכה, וכן כתבו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פ"ב אות א) והדבר הלכה (ס' י ס"ק א) וכן משמע מהזכרון עקידת יצחק (ר"פ רביעי) ובשו"ת דברי יציב (ס' מה אות א) שהרמ"א פסק את שיטת רש"י להלכה. ובספר נטעי גבריאל (פכ"א סע' ב) כתב להקל בשם שו"ת דברי חיים ושו"ת מהר"א הלוי שג"כ למדו שהרמ"א היקל בזה, עיי"ש. כן נראה שסובר הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנז). וכעת מצאתי סעד לדברי הפוסקים הנ"ל והוא בשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס' קנב) שכתב בתוך דבריו וז"ל "וגם לשיטת רש"י והוא הי"א

שהביא הרמ"א להקל" וכו', עיי"ש. ולכאורה מדכתב שהרמ"א הביא כן להקל, ש"מ דהכי סבירא ליה לדינא, ועיין. אלא שראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפג) שכתב שלפי כללי הפסיקה כיון שהרמ"א כתב רק בלשון "יש מתירין", לכאורה עלינו להחמיר, עיי"ש. ועיין בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' יד אות יד), ותמצא קצת סעד למה שכתב שבט הלוי.

ומצאתי ביד מלאכי (כללי הפוסקים, הרמ"א אות כא) שכתב בשם הכנסת הגדולה, שאין דרך הרמ"א להגיה על הש"ע אלא באחד משלושה אופנים: א. שמרן הש"ע לא הכריע בב"י בין שתי סברות החולקים, אזי הרמ"א מגיה את הסברא האחרת ופעמים מכריע כאחד מן הסברות ופעמים לא. ב. שהרמ"א סובר שהלכה כאותה סברא שדחה מרן הש"ע ומגיה שי"א היפך ממרן ש"ע. ג. סברא שלא הוזכרה בב"י כלל, הרמ"א מודיע לנו הסברא, בין אם היא הלכה ובין אם אינה הלכה, עיי"ש. והנה בנ"ד, מרן הכריע כרמב"ם ודלא כרש"י, וכן בב"י הביא את שיטת רש"י וסברתו, א"כ נשאר לנו רק הסיבה האמצעית שכתבנו, שהרמ"א מגיה כיון שסובר להלכה את מה שדחה הב"י. וא"כ מוכח שהרמ"א סובר כשיטת רש"י להלכה. אלא שיש לדחות, שמרן הכריע כרמב"ם רק בשלחן ערוך אך בב"י אין הכרעה כלל, והרי היד מלאכי הנ"ל כתב שאם בב"י לא הכריע אזי הרמ"א הגיה ופעמים שלא סובר כן הרמ"א להלכה, והיינו כסיבה ראשונה. וא"כ אין הוכחה מהיד מלאכי שהרמ"א סובר כן להלכה ויש לעיין. והאמת נתנה להאמר שיש עוד קצת סעד למש"כ בשו"ת שבט הלוי הנ"ל, שמצינו לכמה פוסקים יוצאי אשכנז שכתבו את שתי הדעות (שיש אוסרים עם ג' נשים ויש מתירים) ולא הכריעו, וראשון בקדש בקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ג) ושני לו ערוך השלחן (ס' כב סע' ד) וכן הוא בחכ"א (כלל קכו סע' ח), ונראה שאם הרמ"א היה פוסק בסכינא חריפא כשיטת רש"י, מסתבר שהיו נמשכים אחריו, וצ"ע. וע"ע בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' יד אות יב).

וראיתי בספר דבר הלכה (שם) שכתב שאפשר שאף הרא"ש מעיקר הדין סובר כרש"י, ע"פ מה שכתב הרא"ש באורחות חיים, עיי"ש דיוקו. מ"מ החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) כתב שהרא"ש סובר כר"ת שאוסר כדלקמן בהערה הבאה. והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) כתב שהרא"ש סובר כר"ח דאוסר, וא"כ מוכח שהרא"ש ג"כ אינו מתיר וזה דלא כמו שכתב הדבר הלכה.

וטעם ההיתר נראה בפשטות מלשון רש"י שכתב, שטעם האיסור להתייחד עם שתי נשים הוא שהאחת לא תירא כיון שאף חברתה תעשה כמותה, ומשמע שאם ידוע שאחת לא תזנה, אף אחת לא תזנה. והנה כשמתייחד עם ג' נשים ויותר, קשה לפתות את כולן,

ולכן אף אחת לא תזנה כיון שתירא שלא יצליח לפתות את כולן, וילכו לגלות סודה. אלא שיש לדחות שאין הכרח לומר שטעם ההיתר עם ג' נשים תלוי בטעם האיסור עם שתי נשים וכנ"ל, שהרי הנימוקי יוסף (קידושין שם) כתב בטעם האיסור עם שתי נשים כטעמו של רש"י, ואפ"ה כתב שלפ"ז אסור אף עם הרבה נשים. וכן כתב הפרישה (ס' כב ס"ק י) את הטעם הנ"ל באיסור יחוד עם שתי נשים, וכתב זאת כהסבר לרמב"ם שאוסר לאיש אחד להתייחד אפי' עם נשים הרבה. אלא ששוב ראיתי ברא"ש (קידושין פ"ד ס' כז) שכתב להסביר את שיטת רש"י, שכיון שהן הרבה א"א שלא יגלו אחת על חברתה (וכטעם הזה כתב ג"כ הישׁ"ש פ"ד ס' כח ברש"י, ועיין גם בלבוש ס' כב סע' ה) וכתב טעם נוסף שא"א לבעול את כולן, עיי"ש. (ועיין בשו"ת אג"מ ח"ד ס' סה אות יד מה שכתב על מה שהסביר הרא"ש ברש"י, שסתם אדם יכול לבעול פעמים וכו' עיי"ש).

ומצאתי בשו"ת הרשב"א (ס' אלף קעח) שכתב טעם אחר לדבר, שכאשר הן שתי נשים, אינן בושות, אך כאשר הן הרבה הן מתביישות זו מזו ואינן נשמעות לאיש, וגם האיש שאינו רגיל עם נשים כשהן הרבה, מתבייש מהן, עיי"ש. ובספר חידושים קדמונים לרבינו אליעזר אשכנזי עמ"ס קידושין כתב על המשנה וז"ל "לפי שרצה להודיע שאין ראוי לאדם להתיחד עם נשים וכ"ש עם אשה אחת ואם הוצרך להתיחד לא יהיה עם שתי נשים אלא עם שלשה שאז אין לחוש לדעתן קלה עליהן לפי שהן שלש כי הריבוי גורם הבושה והיראה", עכ"ל.

ותדע שהב"ח (ס כב) כתב שאף לשיטת רש"י שמתיר להתייחד עם ג' נשים, זה דוקא שכולן מתחילה בבית אחד שאז אמרינן כיון שכולן שם, אי אפשר שלא יגלו ועוד א"א לו לבעול את כולן כדכתב הרא"ש. אבל שהנשים והאיש נמצאים בשני הבתים, דהיינו אנשים מבחוץ ונשים מבפנים, יש חשש שמא יכנס בהחבא לבין הנשים ויזנה עמה, ושאר הנשים לא ירגישו בו, ולכן אסור אפי' עם הרבה נשים. (פירש כך ברש"י כדי לסלק מעליו קושיית התוס'), עיי"ש. ונראה שהסכים לו הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות יב) שהביאו בשתיקה. מיהו הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב אבהע"ז ס' א) כתב על דברי הב"ח הנ"ל דאין תירוצו מחוור, עיי"ש. והנצי"ב בספרו מרומי שדה (קידושין שם) כתב לפרש בשיטת רש"י, שדוקא אם נקלע למצב של יחוד עם ג' נשים, אין איסור יחוד, אבל להיכנס ע"מ להתיחד אף לרש"י אסור, עיי"ש. ויש להעיר על דבריו, שלפי הטעמים שכתבו הרא"ש והרשב"א, נראה שמועיל אפי' אם נכנס ע"מ להתייחד. מ"מ נראה מסתימות כל הראשונים והאחרונים דסבירא להו כשיטת רש"י, שאין חילוק כלל, לא כב"ח ולא כמרומי שדה. [ועיין בסעיפים הבאים מהו

עסקו עם הנשים] ויש אוסרים לאיש להתייחד אפילו עם הרבה נשים

כ"כ הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח) והסכים לו המ"מ. וכ"כ מהר"ח או"ז בדרשות (ס' יז), וכן הוא בכל בו (ס' עה) והסמ"ק (ס' צט), ור"י ורבינו חננאל (הובאו במרדכי קידושין פ"ד ס' תקמ), ור"ת (הובא בראש פ"ד ס' כז), הר"מ (הובא בתוס' קידושין פב.), והטור (בשו"ת שער יוסף ס' א' כתב שהטור סובר כר"ח) הריטב"א, הנימוקי יוסף והרמב"ן ורבינו יהונתן מלוניל (קידושין שם), והצדה לדרך (מאמר ג כלל ד פי"ג) כולם סוברים שאסור לאיש להתייחד אפי' עם ג' נשים ויותר. (אע"פ שחלוקים הם בפירוש המשנה, מ"מ בדין זה מסכימים). וכן סוברים הישש"ש (קידושין פ"ד ס' כח) ומרן ש"ע (ס' כב סע' ה), וכן משמע מהלבוש (סע' ה) שכתב בסתם שאסור ורק אח"כ כתב שיש מתירין, וכן אסרו בשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס' קנב), ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יד), וכ"כ להחמיר בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות טו).

ואע"פ שבמשנה (קידושין פ:) אמרינן "לא יתייחד אדם עם שתי נשים" ומשמע שעם יותר מותר, וכמו שדייקו כל הראשונים שהובאו בהערה הקודמת, מ"מ כתב הישש"ש (שם) שאין זו ראיה, ונקט שתי נשים אגב סיפא, דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, עיי"ש. וכבר קדמוהו הריטב"א (שם) והרא"ש (פ"ד ס' כז) בתירוץ זה.

והנה יש לחקור אם יש גבול להא דאסור עם נשים הרבה או שאפי' עם מאה ויותר אסור. וראיתי ביפה ללב (ח"ט ס' כב אות ג) שכתב שאסור אפי' עם הרבה נשים, שמאה נשים כחד דמיין, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת נחפה בכסף (ח"ב ס' יא) דאפי' עם מאה נשים אסור דדעתן קלה, עיי"ש. ונראה שיש לתלות חקירה זו בטעם של הפוסקים שאסרו יחוד עם נשים הרבה. הנה לפי טעמו של הריטב"א, שנשים דעתן קלה ודרכן לחפות זו על זו, והיינו אפי' שלא כולן מזנות (עיין לעיל פ"א סע' כד שהארכנו בדברי הריטב"א) א"כ נראה שאין גבול למספר הנשים, כיון שמטבען הן מחפות אהדדי.

אך לפי הנימוקי יוסף, ודאי אין זה הטעם, שהרי כתב שאסור להתייחד עם שתי נשים, שלא תירא אחת לזנות כי אף חברתה תעשה כמותה, ומשמע שנשים מחפות רק כאשר שתיהן מזנות, ואפ"ה אסר עם נשים הרבה, ולעיל (שם) כתבנו להסביר סברתו בשני אופנים: הראשון, כיון שישנם אנשים שיכולים לבעול הרבה א"כ אסרו בכל גוונא כי א"א לחלק בזה (וכ"כ האג"מ ח"ד ס' סה אות יד בדעת הרמב"ם ור"ת), ולפ"ז נראה שג"כ אין גבול למספר הנשים ואסור אפי' עם הרבה מאד נשים. וכתבנו דרך שניה להסביר את טעם הנימו"י, שכוונתו שכיון שיש שיכולים לבעול הרבה נשים, א"כ איש כזה שאכן

יכול לבעול לדוגמא ד' נשים, אסור לו עם ד' נשים כיון שיכול לבעול את כולן וממילא יחפו אהדדי, ולפ"ז יש גבול למס' הנשים, וכל איש לפי יכולתו.

והנה מרן הש"ע נקט לשון הרמב"ם, ואזיל בתריה ברוב הל' יחוד, לכן יש לדעת כמו איזה טעם סובר הרמב"ם. הרד"ל בהגהותיו (קידושין פא.) כתב שהרמב"ם סובר שהנשים קלות דעת לשתוק, עיי"ש. והיינו כטעמו של הריטב"א, וא"כ יש לאסור נשים הרבה בלי גבול. והאג"מ (שם) כתב תחילה להסביר את הרמב"ם כמ"ש לעיל בנימו"י, והיינו שאסור עם הרבה נשים כי יש אנשים שיכולים לבעול הרבה ואסרו בכל אופן, כי א"א לחלק אך לבסוף כתב ג"כ אפשרות להסבירו כמש"כ הריטב"א והיינו שנשים מחפות אפי' אינן מזנות, ואף לפ"ז אין גבול למס' נשים וכדאמרן. (ובלשונו משמע שתירוץ ראשון עיקר).

והעולה שבין לפי הרד"ל ובין לאג"מ, לדעת הרמב"ם אין גבול למספר נשים שאסור להתייחד עמהן. וכן נראה מסתימות לשון הרמב"ם וש"ע, ואכמ"ל. , ולעניין הלכה, לבני ספרד אסור **כיון** שכן פסק מרן הש"ע ובני ספרד קבלו הוראותיו. , ולבני אשכנז, מעיקר הדין מותר **כיון** שכ"פ הרמ"א, ובני אשכנז קבלו הוראותיו, ואף שיש סוברים שאין הרמ"א כתב כן לכתחילה, מ"מ כתבנו בשם כמה אחרונים שהרמ"א הורה כן להקל לכתחילה, א"כ אפשר להקל בזה, בפרט שיחוד בכהאי גוונא הינו מדרבנן כמבואר לעיל (פ"א סע' יט). . אך המחמיר מבני אשכנז שלא לסמוך על היתר זה זולת במקום צורך גדול או רק כשיש סניף נוסף, תע"ב **לחשוש** למש"כ בשו"ת שבט הלוי שסובר שאף הרמ"א לא הקל כן בפשיטות. מיהו נראה שמעיקר הדין מותר והמחמיר תע"ב. .

ה. מורה נשים, י"א שאינו נחשב כעסקו עמהן **בספר** תל תלפיות (הובא בשו"ת שבט הלוי ח"ג ס' קפג) כתב בשם תשובת הרד"צ קצבורג שנשאל האם מורה לנשים נחשב עסקו עמהן, וכתב שמלשון המאירי ומפרש"י שביארו שמלאכת אומנותו לנשים שלבו גס בהן, נראה שזה דוקא חייט במלבושיהן או רוכל בשמים וכד' שאז עסקו עמהן ומסייעין לראות אם הבגד כמדתה או אם הבשמים יפים לה וכד' שבזה שייך לבו גס בהן, אבל מורה לנערות, שמורא רבן עליהן כדאיתא במס' שבת (יג.) לא שייך לבו גס בהן וכו', עיי"ש.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפג) כתב שדבר זה תלוי במחלוקת, דאכן לדעת רש"י אינו נחשב כעסקו עמהן, אך לפי הרמב"ם מיקרי עסקו עמהן. אלא שלהרמב"ם עסקו עמהן

זה סיבה להקל, ולכן אין אנו תופסים את חומרת שניהם, דהיינו את חומרת הרמב"ם שזה עסקו עמהן ואת חומרת רש"י, שעסקו עמהן זה סיבה להחמיר, עיי"ש.

והנה מה שכתב הרד"צ קצבורג לדקדק מלשון רש"י שבכה"ג אינו נחשב כעסקו עמהן, יש לתמוה טובא, שהרי בברייתא (קידושין פב.) מובא עוד דוגמאות לעסקו עמהן, וביניהם נקורות וספרים, ופרש"י נקורות, מנקרי ריחים של יד שנשים טוחנות בו. וספרים פרש"י, ספרים של ילדים שהנשים צריכות להם בשביל בניהם, עיי"ש. ומוכח שאף בדברים כגון אלו שייך עסקו עמהן ולא רק באופנים שכתב לדייק הרד"צ גצבורג, וא"כ נראה שאף מורה לנשים נחשב כעסקו עמהן, שכולן צריכות לו בשביל ללמוד.

ומה שכתב שמורא רבן עליהן, לכאורה אפשר דהיא הנותנת להחמיר טפי, שיצרו תקפו ביותר בכך שהנשים כפופות לו ויראות מפניו ויכולות להשמע לכל מוצא פיו, ועוד שיחפו עליו מיראתן אותו, ואינו דומה לאימת רבן דמס' שבת, ששם מיירי בתינוקות זכרים הלמדים תורה. ולכן הדעת נותנת שמורה לנשים נחשב כעסקו עמהן, ועיין ועיין בהערה.

ו. איש שאומנותו לנשים, כגון חייט לבגדי נשים, מוכר בגדי נשים, מוכר תכשיטי נשים וכל כיו"ב, נחשב איש שעסקו עם נשים, ואסור לו להתייחד ועיין לקמן (סע' יב) האם אסור לו להתייחד דוקא עם אותן נשים שעסקו עמהן או אפי' עם הרבה נשים שאין להן קשר לעסקיו כלל. אפילו עם נשים הרבה

איתא במשנה (קידושין פב.) "כל שעסקיו עם הנשים, לא יתייחד עם הנשים". ופרש"י (שם) והר"ן (דף לג. מדפי הרי"ף) וז"ל "שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו, לא יתייחד עמהן אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס בהן וכולן מחפות עליו וגו'", ע"כ.

ובברייתא (שם) איתא "ת"ר כל שעסקיו עם הנשים סורו רע. כגון הצורפים (פרש"י צורפי זהב העושין לנשים שירין, נזמים וטבעות) והסריקים (פרש"י סורק בגדים לנשים) וכו', עיי"ש בברייתא.

ואף שבברייתא לא אמרינן חייט, ובהלכה כתבנו כן, נראה פשוט שמה ששנו בברייתא, לאו דוקא אלא כל כיו"ב, וכן מוכח מהתוס' רי"ד (קידושין שם) שהבין שחייט מיקרי עסקו עמהן, וזה פשוט. ושוב ראיתי שבתוספתא (פ"ה יב) גרסינן חייטין וכן הוא בתנא דבי אליהו (פרק יח) עיי"ש.

והנה הטעם שכתבו רש"י והר"ן שלבו גס בהן ולכן מחפות עליו, היינו אפי' אם לא יבעל את כולן, יחפו עליו, ולכן יחפו גם על המזנה מחמת האיש שהן צריכות לו כיון שיש

חשש שיתגלה לבסוף עם מי זינתה. ואין לומר שיספרו רק עליה שזינתה ועל האיש יחפו, דא"כ אין סיבה לאסור, דהא אף אחת לא תזנה וחזר הדין שמותר עם הרבה נשים. וזה מסתדר עם מה שביאר הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כז) שהסביר שהיתר יחוד עם הרבה כיון שא"א שלא יתגלה וכן א"א לו לבעול את כולן וכו', עיי"ש. ועוד עיין ברשב"א (אלף קעח) מה שהסביר בזה.

מיהו יש להעיר בזה מדוע יחפו עליו, הרי רש"י והר"ן כתבו שלבו גס בהן ולא כתבו שליבן גס בו. אלא שראיתי שהב"י (ס' כב) והפרישה (שם ס"ק יד) גרסו ברש"י "שלבן גס בו" וכן משמע מהח"מ (שם ס"ק יא). וכן כתב הר"י מלוניל (קידושין שם) בלשון "לבן גס בו".

מיהו יש להסתפק היכן שמצוי באותו מקום עוד הרבה בעלי אותה מלאכה, כגון חייטים, שאז אין האשה צריכה דוקא לחייט זה, אפשר שלא תחפה עליו, שהרי רש"י והר"ן כתבו שהנשים צריכות לו, או דילמא המציאות מראה שבדר"כ הנשים הולכות לבעל אומנות אחד קבוע אפי' שיש אחרים, ולא מחליפות אותו מחמת ההרגל או סיבות אחרות ושפיר מיקרי צריכות לו, וצ"ע. .

ז. י''א שאיש היושב בחברת נשים ועוסק עמהן בדברי קלות, נחשב כעסקו עמהן כ"כ בתשובת מהרי"א הלוי (ס' טז) בתוך דבריו, שאיש שהועד בו שמשחק קלפים עם הנשים ועוסק עמהן בדברי קלות, נחשב עסקו עמהן ואסור לו להתייחד אפי' עם הרבה נשים, עיי"ש. וכן עיין במלאכת שלמה (בפירוש המשניות, קידושין פ"ד משנה יד) שביאר לשיטה אחת בראשונים, שאדם, שאפי' אין אומנותו לנשים כלל, אלא טבעו להתחבר עמהן, אסור לו להתייחד עם נשים הרבה (ואפי' שיש עוד אנשים, אסור לו), עיי"ש.

והנה משיטת רש"י שהובא בסע' הקודם (הערה 18) לא משמע דחשיב עסקו עמהן שהרי אינן צריכות לו, ובפרט לפי הסבר הרא"ש ברש"י. ונראה שלמד שאין העסקו עמהן במלאכה ושהן צריכות לו זה הגורם לאסור אלא מה שלבו גס בהן שבא מחמת העסקו עמהן, ולפ"ז ה"ה בנ"ד שלבו גס בהן מחמת משחקו עמהן. מיהו כיון שמהראשונים הנ"ל נראה שאין דינו כעסקו עמהן אלא או כאיש שלבו גס בהן שדינו כדלקמן (סע' ח) או אם אין ליבו גס בהן אזי דינו כפרוץ בעלמא שדינו כדלקמן (סע' יז), לכן צ"ע בנ"ד אם אכן יש לדונו כעסקו עמהן ולהחמיר, ולכן כתבתי דין זה רק בשם "יש אומרים", וצ"ע. , ועיין בהערה.

ח. ספר ילדים שהנשים צריכות לו בשביל בניהם נחשב כעסקו עמהן
בברייתא (קידושין פב.) איתא שספר הוי עסקו עמהן, ופירשו רש"י ותוס' ר"י הזקן שספר היינו שהנשים צריכות לו בשביל בניהם, עיי"ש.
ותדע שלפי מש"כ הכ"מ (הל' מלכים פ"א ה"ו) בדעת הרמב"ם, ספר אינו נחשב כעסקו עמהן, עיי"ש. מיהו לפי מש"כ בשו"ת התשב"ץ (ס' טז) מוכח דלהרמב"ם ספר נחשב כעסקו עמהן ושלא כדברי הכ"מ. ונראה שהכל לפי המציאות, שאם אכן באות תדיר וצריכות לו וכו', אף להרמב"ם הוי עסקו עמהן.
ובקיצור ש"ע (ס' קנב סע' י) משמע שעסקו עמהן זה דוקא אם אומנותו או סחורתו בדברים המיוחדים לנשים, עיי"ש. אך מהראשונים הנ"ל מוכח שלא כדבריו, שהרי ספר אינו מיוחד לנשים, ואדרבא מיירי בספר ילדים. מיהו מצאתי ביד רמ"ה (קידושין שם) שפירש וז"ל "ספרין, שמספרין הנשים או מפני שהנשים קוראות אותן לספר את בניהן" עכ"ל. ולפי פירוש ראשון יש קצת מקום לדברי הקיצור ש"ע, ועיין. **, ובימינו נראה שאינו נחשב כעסקו עמהן, שעל פי רוב האבא בא עם בנו, והכל לפי הענין כן** נראה פשוט. שהרי בימינו אינו מצוי שהאשה תהיה מצויה אצל הספר בשביל בנה, ורק בימיהם היה מצוי שהאשה היתה אחראית על תספורת בנה, ואה"נ אם בימינו יווצר מצב שבו אמהות באות לספר, יכול שיהא דינו כעסקו עמהן. ועיין בתשובת התשב"ץ (ס' טז) שמשמע שהכל לפי המקומות והזמנים, עיי"ש.
ועיין בערוך השלחן (יו"ד ס' רמה סע' כ) שכתב לגבי מלמד שאסור לו ללמד תינוקות כשאין אשתו בעיר מפני אמותיהן של התינוקות שמביאות ילדיהן וכתב וז"ל "כמדומני שאין נזהרין בזה עתה, ואולי מפני שאצלינו אין מדרך האמהות להביא התינוקות לבית הספר אלא באים מעצמם או איש נוהג נוהג בם וגו'", עכ"ל. ועיין בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב ח"ג ס' קפח) שלמד מהערוך השלחן הנ"ל ג"כ למורות בזה הזמן, עיי"ש. הא למדת שהכל לפי המקום והמציאות.
והנה יש לעיין מה הדין במוכר בגדי ילדים ונעלי ילדים, שע"פ רוב האמהות הן המביאות את ילדיהן לקניות הללו, וא"כ מצויות הן אצלו וצריכות לו בשביל ילדיהן, ואפשר שדינו כעסקו עמהן כספר. אך אולי יש לחלק שדוקא לספר האמהות באות באופן תדיר יותר מאשר קניות שאינן בצורך תדיר, ופשוט שהכל לפי המציאות ולפי רואות עיני המורה. .
ט. רופא נחשב כעסקו עמהן בברייתא (קידושין פב.) מבואר שגרע מיקרי עסקו עם הנשים. ופרש"י גרע, אומן המקיז דם. ועוד בברייתא, ת"ר עשרה דברים נאמרו בגרע

וכו' חשוד על העריות, ופרש"י מתוך שהנשים צריכות לו ועסקו עמהן, עיי"ש. (ועיין ביד רמה שפירש שמסתכל על הנשים במקום ההקזה ויצרו מתגרה בו).

ואף שלפי הכ"מ (הל' מלכים פ"א ה"ו) לדעת הרמב"ם גרע אינו נכלל בעסקו עמהן מ"מ כבר כתבנו שלפי התשב"ץ (ס' טז) אף לרמב"ם מיקרי עסקו עמהן, ועוד שהרמ"א פסק כשיטת רש"י וכיון דלרש"י גרע נכלל בעסקו עמהן, פשוט דהכי קיי"ל. .

י. איש העובד כמציל במקום רחצה של נשים, אינו נחשב כאיש שעסקו עמהן כ"כ בשו"ת דברי יציב (אבהע"ז ס' מה) כיון שאין עבודתו לנשים אלא לרשויות, עיי"ש. מ"מ נראה ודאי שדינו כפרוץ, ודינו מבואר לקמן (סע' יז). .

יא. נכון ביותר שכל איש [מבני אשכנז שהולכים אחר הוראת הרמ"א ונוהגים היתר להתייחד עם נשים הרבה, אך לבני ספרד בכל אופן אסור, וכדלעיל (סע' ד).] **שיש לו עסק כל שהוא עם נשים או שמקום עבודתו בחברת נשים כיון** שישנם הרבה דברים הטעונים בירור מתי נחשב כעסקו עמהן, והפוסקים קצרו במקום שהיה צריך להאריך. וכגון אדם שעושה שיפוצים בבית של נשים, שמגיע לשם תדיר יום יום והן צריכות לו, יש להסתפק האם נחשב כעסקו עמהן, ותלוי כמה זמן יעבוד שם והאם לבו נהפך לגס בהן וכד'.

וכן לעיל (סע' ו הערה 18) כתבנו להסתפק אם אינן צריכות לו כלל, וכגון שיש הרבה כמותו באיזור, וכן לפי מה שכתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ט אות ה) בדעת הרדב"ז שאפשר שעסקו עמהן מדובר שהוא לבדו עוסק במלאכה והנשים באות אליו לקנות, אבל אם כולם עוסקים במלאכה (גם הנשים עצמן) אינו דומה לעסקו עמהן דבעבידתיה טרידי וכד', עיי"ש. והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב אבהע"ז ס' א) מחשיב אף בכה"ג כעסקו עמהן, עיי"ש. ועוד עיין ביפה ללב (ס' כב אות י) שמשמע מלשונו שלמד שעסקו עמהן, שהן עובדות בשבילו וכפופות לו, עיי"ש ועיין לקמן (פ"ז סע' ד הערה 13) שהערנו על זה. וכן מה הדין בחנווני שעובד במכולת והנשים באות לקנות אצלו תדיר (אפי' שקונים אצלו גם אנשים) האם אף בכה"ג מיקרי עסקו עמהן (ואין זה גריעותא שקונים אצלו גם אנשים כדמוכח מרופא, ואף שאין זה דומה כ"כ, שסוף סוף אצל רופא הוא מטפל בנשים לחוד ואנשים לחוד והכא נשים ואנשים גם יחד קונים, מ"מ פעמים רבות שבאות אליו רק נשים לקנות). וכן לפי מה שכתב המלאכת שלמה (על המשניות קידושין פ"ד משנה יד) לגבי אדם שרגיל לישב בין הנשים, עיי"ש. ועוד כהנה וכהנה ספיקות. **, ישאל מורה הוראה האם נחשב כאיש**

שעסקו עם הנשים שאסור לו להתייחד אפילו עם נשים הרבה, כיון שהפרטים בדין זה מרובים ודקים **מלבד** מה שכתבנו לעיל בסעיפים הקודמים שבזה אין חייב לשאול שכבר דנו בזה הפוסקים. .

יב. איש שעסקו עם הנשים שאסור לו להתייחד אפילו עם נשים הרבה, זה דוקא עם אותן נשים שעמהן הוא עוסק אסור לו להתייחד, אך עם נשים שאינו עוסק עמהן, מותר [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד]

כן מדוקדק מלשון רש"י (פב.) שכתב וז"ל "כל שעסקיו עם הנשים שמלאכת אומנותו נעשית לנשים, והנשים צריכות לו. לא יתייחד עם הנשים, אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס בהן וכולן מחפות עליו וכו'", עכ"ל. וכיו"ב כתב תוס' ר"י הזקן, עיי"ש. ומשמע שבשאר נשים דאינו עוסק עמהן ואינן צריכות לו, ואין לבו גס בהן מותר לו להתייחד עמהן, דהא אין להן סיבה לחפות עליו.

וכן בתוס' ר"פ הסביר את פירש"י דמתוך שרגיל אצלן לבו גס בהן, וש"מ דנשים שאינו רגיל אצלהן שרי, וכיו"ב כתב הרמ"ה, וע"ע בלשון פסקי ריא"ז (קידושין פ"ד אות יב) דכתב הואיל ורגיל עמהן, אם דעתו לקלקל עם אחת מהן, הן מחפות עליו, עיי"ש. וכיו"ב תמצא בלשון הלבוש (ס' כב סע ה) ובלשון התפארת ישראל על המשניות ובלשון האפי זוטרי (שם ס"ק יד). וע"ע בלשון ערוך השלחן (שם סע' ח).

ובפרט יש להוכיח שדוקא עם אותן נשים שעוסק עמהן אסור, לפי הב"י (ס' כב) שגרס בלשון רש"י בזה"ל "לא יתייחד עם הנשים אפילו עם נשים הרבה לפי שלבן גס בו וכולן מחפות עליו וכו'", עכ"ל. וכן גרס הפרישה (שם ס"ק יד). והיינו שברש"י לפנינו איתא "שלבו גס בהן" והם גרסו "שלבן גס בו", ובפשטות שדוקא נשים הצריכות לו ועוסק עמהן אזי לבן גס בו. אך נשים דעלמא, לא. וכן כתבו בלשון לבן גס בו בקרבן העדה והפני משה בירושלמי (קידושין פ"ד הי"א), ועיין לעיל (סע' ו הערה 18) שהבאתי את הגורסים כך והגורסים כך. ותדע שאפי' למאן דגרס "לבו גס בה" ג"כ הפשטות שדוקא עם אותן נשים שעוסק עמהן, וכנ"ל.

והנה את שיטת רש"י שמתיר לאיש דעלמא להתייחד עם ג' נשים אך לאיש שעסקו עמהן אסור, הסביר הרא"ש (פ"ד ס' כז) שבאיש דעלמא כיון שיש הרבה נשים א"א שלא יתגלה ועוד אינו יכול לבעול את כולן, עיי"ש. והנה באיש שעסקו עם הנשים שנמצא כעת עם נשים הרבה שאינו עוסק עמהן, לכאורה ג"כ איתא להני טעמי, שכיון שהם הרבה א"א שלא יתגלה וכן אינו יכול לבעול את כולן ולכן יש להתיר, משא"כ בעסקו

עמהן שיחפו עליו וכדלעיל, ועיין בהערה הבאה מש"כ בשם הרשב"א בהסבר טעמו של רש"י, ואף מדבריו נראה שיש להתיר בנ"ד, עיי"ש. עכ"פ לדינא נראה דהכי נקטינן כיון שכן משמע מלשון הראשונים הנ"ל, ואפי' שיש חולקים, וכדלקמן בהערה הבאה, מ"מ המעיין יראה שהעיקר כמו שמתבאר מלשון הראשונים הנ"ל, ובפרט דהוי יחוד דרבנן בלבד. ועיין סוף הערה הבאה שהרמ"ה גרס במשנה דידן "כל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עמהן", ומדנקט "עמהן" ולא נקט "עם הנשים" ש"מ שדוקא עם אותן נשים שעמהן עוסק אסור לו. ואף אם תמצא לדחות הדיוק, מ"מ לפי גרסא זו, אין הכרח לדיוק רבינו אליעזר אשכנזי בספרו חידושים קדמונים עמ"ס קידושין שיובא בהערה הבאה בס"ד. וכ"פ לדינא בחוברת להלכות יחוד להרב זאב בוגרד (פ"ג הערה 46).

וי"א שאסור לו אפילו עם נשים שאינו עוסק עמהן כלל עיין בהערה הקודמת מה שכתבנו בשם רש"י, וכן הבאנו את הרא"ש מש"כ בהסבר שיטת רש"י. והנה הרשב"א (ס' אלף קעח) הסביר את שיטת רש"י, דאיש דעלמא מותר לו להתייחד עם הרבה נשים כיון שהנשים בושות זו מזו כשהן הרבה ואינן שומעות לו, ואף האיש שאינו רגיל עם הנשים בוש מהן. אבל איש שעסקו עם הנשים הן אינן בושות ממנו, ואפי' הן הרבה נשמעות לו, והוא נמי אינו בוש מהן, עיי"ש. ולכאורה בנ"ד היינו איש שעסקו עם הנשים שנמצא עם נשים שאינו עוסק עמהן, אע"פ שהן בושות זו מזו, מ"מ נראה שהוא אינו בוש מהן אפי' שאינו עוסק עמהן, שהרי הוא רגיל בנשים והרשב"א הסביר שהאיש בוש כיון שאינו רגיל בנשים הרבה, וא"כ אפשר שבכה"ג לא יועיל לו להתייחד עמהן, דאפשר שהרשב"א מצריך תרתי, גם שהן בושות ממנו וגם שהוא בוש מהן, ובחדא לא סגי. והנה לקמן (סע' יז הערה 41) הבאתי מחלוקת הפוסקים האם כשפוסק כותב ב' טעמים, האם צריך את שני הטעמים או סגי בחד, לכאורה בנ"ד דהוי יחוד דרבנן אפשר לתפוס כדעת הסוברים דסגי בטעם אחד להתיר. ובפרט שיש לומר דאינו מוכרח כלל שאין בנ"ד את הטעם השני שכתב הרשב"א היינו שהוא אינו בוש מהן ואפשר שכוונת הרשב"א שכאשר עסקו עמהן הוא אינו בוש מהרבה נשים, דוקא עם אותן נשים שעמהן מתעסק כי הוא מכיר בהן ולבו גס בהן מחמת שעסקו עמהן, אבל עם נשים דעלמא אפשר שכן בוש מהן אפי' שרגיל בנשים, דסוף סוף הללו זרות אצלו. וא"כ שפיר דמי להתייחד עמהן, ויש לפלפל בזה.

ולכאורה יש לדקדק כן מהח"מ (ס' כב ס"ק ח) שהביא את שאלת התוס' על רש"י מפנימי וחיצון דחיישינן שיפרוש איש לנשים. וקשה, הרי איש אחד מתיחד עם הרבה נשים, וכתב לישב שלדעת רש"י צ"ל דמיירי באיש "שעסקו עם הנשים", עיי"ש. ובפשטות

מדנקט דמיירי באיש שעסקו עם הנשים, משמע שבזה סגי לאסור אפי' שאותן נשים שאליהן הוא פורש, אין להן קשר עמו. דאל"כ היה לו להשמיע שאף אותן נשים שאליהן הוא פורש, הן אותן נשים שעמהן הוא עוסק. ועכ"פ היה לו לכתוב בלשון דמיירי באיש "שעסקו עמהן" דיותר משמע שהאיש פורש לנשים שעוסק עמהן. מיהו כ"ז אינו מוכרח, דאפשר דנקט דמיירי באיש שעסקו עם הנשים והיינו כדינו ואידך זיל גמור. ועיין בלשון הדרישה (שם ס"ק טז) שאכן תירץ את רש"י בלשון דמיירי באיש "שעסקו עמהן", ויש לעיין.

והנה בספר חידושים קדמונים לרבינו אלעזר אשכנזי (על מס' קידושין) כתב לדקדק מלשון התנא שנקט שאיש שעסקו עם הנשים "לא יתייחד עם הנשים", ולא נקט "לא יתייחד עמהן", ומשמע שרוצה לומר שאסור לו עם כל הנשים אפי' שאינו עוסק עמהן, עיי"ש. ועיין סוף הערה הקודמת שהרמ"ה אכן גרס "לא יתיחד עמהן" וכן הוא בר"י מלוניל. ונראה לענ"ד דאפי' לגירסא זו דגרסינן "לא יתיחד עם הנשים", אין הדקדוק מוכרח דאסור אפי' עם נשים דעלמא. והראיה דהרמב"ם בפירוש המשניות כתב גבי המשנה הנ"ל וז"ל "מה שאמר כל שאומנותו בין הנשים לא יתיחד עם הנשים, רוצה לומר שאינו מותר בשביל פרנסתו בשום פנים", עכ"ל. הנה ג"כ גרס "עם הנשים" ואפ"ה כתב דהיה ה"א להתיר לו בשביל פרנסתו, קמ"ל דלא. ופשיטא דהה"א להתיר לו זה דוקא עם אותן נשים שעמהן הוא עוסק ולא שנתיר לו יחוד עם נשים בעלמא שאינו עוסק עמהן. הא חזינן דאע"ג דגרס "עם הנשים", מ"מ הבין דקאי על הנשים שעמהן הוא עוסק. וכיו"ב יש לדקדק מהר"ח שהובא ברא"ש (קידושין פ"ד ס' כז) דהיה ה"א להתיר לו כיון דבעבידתיה טריד או משום שאינו יכול להיזהר, קמ"ל דלא. ואף התם פשוט דה"א להתיר דוקא עם הנשים שעוסק עמהן וכנ"ל. לכן נראה דהתנא נקט "הנשים" עם הא הידיעה לאשמועינן דאסור לו עם אותן נשים שעמהן הוא עוסק. ולא נקט התנא "לא יתייחד עם נשים" היינו בלי הא הידיעה.

וכ"פ בספר תורת היחוד (פ"ג הט"ז) לאסור ושכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פכ"ב סע' ב). .

יג. איש שעסקו עם נשים שמתייחד עם נשים הרבה [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד], חלקן הן הנשים שעסקו עמהן וחלקן נשים שאין עסקו עמהן, אם ישנם שם לפחות ג' נשים שאין עסקו עמהן, מותר לו להתייחד **כך** עולה לפי רש"י שמתיר לאיש להתייחד עם ג' נשים אא"כ עסקו עמהן כמבואר לעיל (סע' ד) לפי טעמי הרא"ש והרשב"א שהסבירו דבריו וכמו שיבואר.

הנה הרשב"א (ס' אלף קעח) הסביר טעמו של רש"י, שאיש שאין עסקו עמהן מותר לו להתייחד עם ג' נשים כיון שהנשים בושות זו מזו ואינן שומעות לו ואף האיש שאינו רגיל עם נשים מתבייש. אך כשעסקו עמהן, הן לא מתביישות ואף האיש לא מתבייש. (וא"ת א"א שיבעל את כולן, י"ל דמ"מ יחפו עליו כיון שצריכות לו וכו' וכמו שכתב רש"י). ונראה להסביר הטעם שהנשים שעמהן הוא עוסק אינן בושות מפני שכולן בעצה אחת צריכות לו וגייסא אהדדי ומרגישות כולן מאוחדות.

ולפ"ז כשישנן שם ג' נשים שאין עסקו עמהן מלבד נשים אחרות שעסקו עמהן, הנה אע"פ שהוא לא בוש כיון שרגיל עם הנשים, מ"מ הנשים שעסקו עמהן בושות מהנשים שאינן עוסקות עמו וכן איפכא, הנשים שאין עסקו עמהן בושות מאלה שעסקו עמהן ואף אחת לא תשמע לו. ועוד הנשים שאין עסקו עמהן אינן צריכות לו ואינן מחפות לכן אף אחת לא תשמע לו, דחוששות שיספרו בשוק. אלא שעדיין יש לכאורה טעם אחד לאיסורא והוא שהאיש אינו בוש שהרי רגיל בנשים. מיהו אין זה מוכרח, חדא עיין בסע' הקודם (הערה 28) שכתבתי שאפשר שאפי' רגיל בנשים, הוא אינו בוש דוקא מאותן שרגיל בהן, אך כאן שישנן עוד נשים הזרות לו אכן בוש מהן, ואפי' אי לא נימא הכי, עיין לקמן (סע' יז הערה 41) מחלוקת האם כאשר פוסק כותב ב' טעמים, האם בעינן תרוויהו או בחדא סגי. ולכאורה נראה שבנ"ד דהוי יחוד דרבנן אפשר להקל כדעת הסוברים דסגי בטעם אחד כדי להתיר, ובפרט שבנ"ד משמע מההסבר של הרא"ש את רש"י שג"כ מותר וכדלקמן בהמשך ההערה. ועיין בדבר הלכה (ס' י ס"ק ג) שכתב לדעת הרשב"א שלדינא במה שהנשים בושות סגי להתיר, עיי"ש. ולפי האמור אין זה מוסכם כ"כ שאפשר שמצריך את ב' הטעמים, היינו שאף האיש יבוש מהן, מיהו אפשר דיש להקל בזה וכנ"ל.

והנה לפי טעמי הרא"ש בשיטת רש"י, שכאשר הן הרבה נשים א"א שלא יתגלה הדבר, ועוד שא"א לו לבעול את כולן (וזו שלא תבעל תספר בשוק) לכן לאיש שאין עסקו עמהן מותר בג' נשים, אך כשעסקו עמהן, אפי' שהן הרבה, ואפי' שא"א לו לבעול את כולן, לא יתגלה הדבר שכולן צריכות לו ויחפו עליו. ולפ"ז כשישנן שם ג' נשים שאין עסקו עמהן, כיון שהן הרבה ואינן צריכות לו, א"א שלא יתגלה הדבר, ועוד שא"א לו לבעול את כולן ולכן אף אחת לא תשמע לו. **, ואם ישנם שם א' או ב' נשים שאין עסקו עמהן יש לאסור ועיין בהערה הנה** לפי הסבר הרא"ש בשיטת רש"י שהבאנו בהערה הקודמת, עולה דלא מהני אם ישנן שם ב' נשים (וכ"ש אחת) שאין עסקו עמהן. דהא יש לחשוש שיפתה דוקא את אותן ב' נשים הללו, ושאר הנשים שעוסק עמהן יחפו

עליו. דדוקא ג' נשים שאינו עוסק עמהן מיקרי הרבה נשים שמותר להתיחד עמהן כיון דאינו יכול לבעול את כולן וא"א שלא יתגלה, ובנ"ד נחשב כאילו ישנן רק ב' נשים, דהא כל שאר הנשים שעסקו עמהן כמאן דליתא דמי.

והנה לפי הסבר הרשב"א בשיטת רש"י שהבאנו בהערה הקודמת, דטעמי ההיתר לאיש דעלמא להתיחד עם נשים הרבה הם שהאיש בוש מנשים הרבה וכן הנשים בושות מהדדי. יש לעיין בנ"ד האם הטעמים הנ"ל תקפים או לא. והנה לגבי הטעם שהאיש בוש מנשים הרבה זולת כשעסקו עמהן, יש לחקור האם האיש שעסקו עם נשים, אינו בוש דוקא מאותן נשים שעמהן הוא עוסק או דילמא אינו בוש אפי' מנשים זרות כיון דסוף סוף רגיל בנשים הרבה מחמת עסקיו. ואם נאמר שאינו בוש אפי' מנשים זרות, אזי חסר טעם אחד להיתירא, ועיין לעיל (סע' יב הערה 28) שחקרנו בזה.

ולגבי הטעם השני להתיר לאיש דעלמא להתיחד עם נשים הרבה, והוא שהנשים בושות מהדדי זולת כשעסקו עמהן, נראה בנ"ד שישנן שם ב' נשים זרות, אזי אותן נשים שעמהן הוא עוסק, אכתי בושות מהנך ב' נשים שאין עסקו עמהן, ויש להתיר יחוד בכה"ג. דזהו ההיתר להתיחד בעלמא עם ג' נשים שהאחת בושה מהשתים האחרות, וה"ה בנ"ד. דדוקא כשכולן עסקו עמהן אינן בושות מהדדי, דכולן יחד בצורך החיפוי, משא"כ הכא שישנן נשים זרות. אך אם ישנה שם רק אשה אחת שאין עסקו עמה, לכאורה אין שום היתר יחוד, דהא אין אשה בושה מאשה אחת ודומיא דאסור בעלמא להתיחד עם ב' נשים. אלא דאפשר שהאשה הזרה בושה משאר הנשים ששם שעסקו עמהן וא"כ היא לא תזנה, ואז משמרת את כולן שלא יזנו מחשש שזו תספר בשוק, וצ"ע. אלא דעכ"פ ישנו טעם אחד להיתירא, ועיין לקמן (סע' יז הערה 41) האם אפשר להתיר ע"פ טעם אחד ובפרט ביחוד האסור מדרבנן, עיי"ש.

מ"מ לדינא נראה שאין להתיר בזה, ואפי' אם ישנן ב' נשים זרות וכנ"ל. מיהו אפשר שבשעת דחק גדול, כשישנן ב' נשים זרות, אפשר להקל וכנ"ל בהסבר הרשב"א. אך אין לעשות מעשה בלא לשאול מורה הוראה. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס' קנב) דבנידונו מיירי באיש פרוץ החשוד בא"א וכתב דאפי' לשיטת רש"י אסור לו להתיחד עם נשים הרבה, עיין בדבריו. אלמא אפי' דנחשד על אשה אחת כבר אסור עמה ועם עוד נשים. ועיין בספר דבר הלכה (הוספות עמ' קסד) שדיבר על המהרש"ם הנ"ל. .

יד. איש שעסקו עם נשים אך כעת הפסיק לעסוק עמהן, דינו חזר להיות כאיש שאין עסקו עם הנשים ומותר לו להתייחד עם ג' נשים [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד] **כן** מדוקדק מלשון רש"י ועוד ראשונים שהבאתי

לעיל (סע' יב הערה 27) שדוקא כי הנשים צריכות לו ומחפות עליו וכו', ובנ"ד הן אינן צריכות לו יותר לכן לא מיקרי עסקו עמהן. וכ"פ הגרי"ש אלישיב הובא בספר תורת היחוד (פ"ג הי"ז). ואם עדיין גס בהן, דינו יתבאר לקמן (סע' יח). .

טו. כל ההיתר לאיש להתייחד עם ג' נשים [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד], זהו דוקא בעיר. אבל בדרכים, שאין עוברים ושבים עיין לקמן (פ"ד סע' כה והלאה) גדרים של דרך. , **אסור לאיש להתייחד עד שיהיו שם ארבע נשים לפחות ע"פ** המבואר לקמן (פ"ד סע' יז) שבדרך יש חשש שמא מאן דהו יצטרך לצאת לצרכיו ואז יווצר איסור יחוד. וה"ה בנ"ד, שאם ישנן רק ג' נשים, יש חשש שמא אחת תצטרך לצרכיה, וישארו שתי נשים עם האיש ואסור משום יחוד. וכן כתב בבית משה (ס' כב ס"ק ט) והפני יהושע (קידושין פ:). וכן משמע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח), עיי"ש. והנה מצאתי בספר מקור בהלכה (לבעל הזכרון עקידת יצחק) שכתב מקור להא דבדרך צריך ד' נשים ולא סגי בג' נשים. דהנה רש"י במשנה (קידושין פב.) פירש לגבי איש שעסקו עם הנשים שלא יתיחד עם הרבה נשים וסיים וז"ל "ואילו איש אחרינא בין שתי נשים תנן אבל עם שלש או ארבע שפיר דמי" עכ"ל. ודייק המקור בהלכה דאם עם שלש שפיר דמי, למה רש"י הוסיף או עם ארבע, אלא ודאי כוונת רש"י שעם שלש בעיר או עם ארבע בדרך, עיי"ש. ואף שיש בזה רמז נאה, מ"מ לענ"ד אין זה כוונת רש"י כלל לרמוז רמזים בעלמא והיה לו לכתוב כן להדיא, אלא רש"י שיגרא דלישנא נקט.

ואע"פ שאף אם תצא האשה לצרכיה, יווצר יחוד האסור רק מדרבנן, כמבואר לעיל (פ"א סע' יט), מ"מ כבר בארנו לקמן (פ"ד סע' יט) שאף ביחוד דרבנן חיישינן להכי. . **וי"א שאפילו בדרכים מותר לאיש להתייחד עם ג' נשים עיין** לקמן (פ"ד סע' יט) שכתבנו בשם כמה פוסקים, שכאשר היחוד הינו מדרבנן, היינו שאפי' אם יצא מאן דהו לצרכיו יווצר יחוד האסור מדרבנן בלבד, אזי לא חיישינן ולא צריך שומר נוסף, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד דלא בעינן ד' נשים וסגי בג' נשים, שאפי' אם תצא אחת לצרכיה, ישארו שתי נשים עם האיש והוי איסור יחוד מדרבנן בלבד, ופשוט.

והנה בסע' הבא מובא בדין יחוד עם ג' נשים בלילה שיש מחמירים ומצריכים ד' נשים, שמא אחת תישן וישארו שתי נשים עם האיש, ואע"פ דהוי איסור יחוד מדרבנן. אך הבאתי שיש מקילים בזה וסגי בג' נשים אפי' בלילה, עיי"ש. ולכאורה ה"ה בנ"ד יסברו דסגי בג' נשים. מיהו אחר העיון אין ראיה שיתירו גם בנ"ד, כיון שדין דרך מבואר להדיא

בגמ' שחוששין ומצריכים שומר נוסף, אך דין לילה זה חידושו של הראב"ד ואפשר דלא סבירא להו שיש לדמות כלל לילה לדרך, ולכן התירו בג' נשים בלילה ולא משום דהוי יחוד דרבנן.

ובאופן שהאיש כשר, והוא לא שומר על הנשים בדרך אלא רק הולכים יחד, יש לצרף שיטת רי"ו והרמ"ה שהבאנו לקמן (פ"ד סע' יח) שאז לא צריך שומר נוסף כיון שלא הולך לשומרם, וה"ה הכא. (ועיי"ש מהו מיקרי לשומרם).

והנה הישי"ש (קידושין פ"ד ס' כד) כתב שעם ב' יבמות שמותר להתייחד עמהן (כדלקמן פ"ז סע' א) ה"ה בדרך מותר. והסביר הטעם וז"ל "ושתי יבמות פשיטא דשרי אף בדרך ואין שייך לומר עליה שמא אחת תלך לצרכיה, כי דרך הנשים לילך יחד, כי האי דאמרינן נשים מספרות בבית הכסא", עכ"ל. וראיתי בספר דבר הלכה (ס' י סע' ו) ובספר דברי סופרים (אות סז) שכתבו לדקדק מהישי"ש, שאיש עם ג' נשים מותר אף בדרך, שהרי כתב בטעמו שדרך הנשים לילך יחד, וא"כ ה"ה באיש עם ג' נשים, אם תלך אחת לצרכה, ילכו חברותיה עמה כי דרך הנשים לילך יחד, עיי"ש. ואחר המחילה יש לדחות, שאפשר שכוונת הישי"ש שרק כאשר ישנם ב' נשים (כבנידונו שם) כתב שדרכם של נשים לילך יחד, כיון שאשה אחת מפחדת לילך לצרכיה לבדה לכן חברתה תלך עמה, אבל אין זה אומר שאם ישנם ג' נשים ואחת תלך לצרכה שילכו עמה שתי הנשים הנוספות, אלא אף בכה"ג תלך עמה אשה אחת, ואשה אחת תשאר עם האיש, ואדרבא לפ"ז לכאורה יוצא שהישי"ש יצריך בנ"ד חמש נשים בדרך, שהרי אם חוששים שאחת תלך לצרכה אזי אפי' אם ישנם עמו אפילו ארבע נשים, תקח ההולכת אחת עמה כי דרך הנשים לילך יחד, וישארו עם האיש שתי נשים ואסור להתייחד, ולכן לכאורה צריך חמש נשים לפי טעמו של הישי"ש, ויש לעיין. ושו"ר שכן כתב באוצה"פ (ס' כב ס"ק כה אות יג) כדאמרן, עיי"ש. ולכן נראה דאין ראיה כלל מהישי"ש שיתיר בדרך עם ג' נשים, ועוד עיי"ש באוצה"פ מה שכתב בדעת הישי"ש הנ"ל.

והנה הרמ"א (ס' כב סע' ה) כתב חילוק של עיר ודרך רק בדין של יחוד אשה עם שני אנשים, אך כשהביא את השיטה שאיש אחד מתייחד עם הרבה נשים, סתם דבריו ולא כתב שגם דין זה דוקא בעיר שאז מותר עם ג' נשים אבל בדרך צריך ארבע נשים, ולכאורה משמע שאין חילוק כלל ובכל גוונא שרי עם ג' נשים. וסברא נמי איכא לחלק בין דרך לנ"ד, דהתם הוי חשש שיווצר יחוד דאורייתא והכא אפי' אם תצא אשה הוי דרבנן, וצ"ע. ועיין לקמן (פ"ד סע' יט). .

טז. י''א שהיתר יחוד איש גם ג' נשים [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד] הוא אפילו שמתייחדים בלילה **עיין** לקמן (פ"ד סע' לג) שכתבנו בשם הראב"ד וסיעתו, שדין לילה דומה לדין דרך, ולכאורה ה"ה בנ"ד צריך שומר נוסף.

אלא שהגר"נ הירץ שהובא בשו"ת הרמ"א (ס' יד) כתב וז"ל "דאל"כ אמאי אנו מתירין להתייחד אשה אחת עם שני אנשים או שלשה ולהיפך בחדר אחד בלילה, אולי יפול תרדמה על הרוב וישארו איש ואשה נעורים ויעשו איסורא, אלא אמרינן כיון דאיכא בהדייהו אינשי אחריני מירתתי אולי יעורו משנתם בפתע פתאום ויגלו סודם וכו'", עכ"ל. הנה מה שכתב בתוך לשונו "או להיפך", פשוט שלא קאי על יחוד אשה עם שני אנשים, דהא להיפך איש עם שתי נשים אסור לכ"ע, אלא קאי על אשה עם שלשה אנשים, ונקט ה"ה להיפך היינו שלש נשים ואיש אחד, ואפ"ה מתירין בלילה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) כתב ג"כ שהגר"נ הירץ מקל בזה, והסביר סברתו, שאפשר שאינו דומה לדין דרך, שבדרך שהולכים אשה ושני אנשים, אם יצא לנקביו, יווצר איסור יחוד דאורייתא משא"כ הכא שהאיש עם שלש נשים אפי' אם אחת תרדם, יווצר יחוד דרבנן, דהא ישארו שתי נשים ואיש, וזה אסור מדרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' יט), עיי"ש.

מיהו נראה ברור שהשבט הלוי לא ראה את תשובת הרמ"א במקורה אלא רק מה שהביאו באוצה"פ, שהרי הגר"נ הירץ הסביר להדיא שאפילו שישארו איש ואשה לבדם שרי כי חוששים שמא יתעורר מאן דהו ויגלה סודם וכמובא בלשונו שהעתקתי בריש ההערה. והרי איש ואשה זה יחוד דאורייתא, לפי שטתו של השבט הלוי הנ"ל, שהרי הסביר שזה יחוד דרבנן כי נשארו שתי נשים ואיש, ש"מ שאם נשארו איש ואשה הוי דאורייתא. (ועיין לקמן פ"ז סע' יא הערה 29 שיש להעיר דסוף סוף ישנם עוד בני אדם עמהם הישנים ומנלן דהוי יחוד דאורייתא בכה"ג, מיהו כעת מצאתי גם בשו"ת אמרי כהן ס' כו שג"כ כתב דהוי דאורייתא וכדברי שבט הלוי). א"כ ע"כ החילוק של הגר"נ הירץ אינו בגלל שזה יחוד דאורייתא וזה דרבנן. אלא נראה סברת הגר"נ הירץ, שאינו סובר חומרת לילה כלל, וכמו שכתבתי בשם כמה ראשונים לקמן (פ"ד סע' לג הערה 87) שלא סוברים שבלילה צריך שומר נוסף, ואפשר שנמשך אחריהם הגר"נ הירץ.

ובשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"ד ס' סה אות כ) דן ביחוד בלילה עם ג' נשים לפי שיטת רש"י, שכתב שכאשר הן שלש, אפי' אם אחת תרדם, יצטרך לבעול את שתי הנותרות וזה זמן מרובה, ולכן חושש שמא תתעורר השלישית, ולכן נראה שאפי' בלילה מותר עם שלש נשים, וסיים, שכיון שאין על זה ראיה ברורה אין לסמוך על זה אלא בשעת הדחק, עיי"ש.

ולכאורה כן מורה סתימות הרמ"א (ס' כב סע' ה) שהביא את שיטת רש"י שמתיר להתייחד עם נשים הרבה, והיינו עם ג' נשים כמבואר בח"מ (שם ס"ק ח), ולא כתב שדוקא ביום אבל בלילה אסור. מיהו אפשר שסמך על מה שכתב לעיל מיניה את דעת הראב"ד שבלילה צריך שומר נוסף, אבל יותר נראה מהסתימות שעם ג' נשים מותר אפי' בלילה. ובפרט שבשו"ת הרמ"א הביא את הגר"נ הירץ דמיקל אפי' בלילה, וש"מ דג"כ מודה להקל. וכעת ראיתי להגר"מ שטרנבוך בספרו אורחות הבית (פי"ד סע' ט הערה כד) שכתב כמ"ש בדעת הרמ"א, עיי"ש. ובפרט שיש ראשונים שסוברים שלילה אינו חמור מיום, וא"כ בנ"ד שרי עם ג' נשים. וכן עיין לקמן (פ"ד סע' לד) שיש הסוברים שבאופן שאם מאן דהו ירדם אזי יווצר יחוד דרבנן בלבד לא צריך שומר נוסף ולא חוששים, וא"כ ה"ה בנ"ד שלא צריך אשה נוספת. . **וי"א שבלילה צריך לפחות ד' נשים כן** משמע בשו"ת בית יהודה עייאש (ס' יג) וכן סובר הפני יהושע (קידושין פ:) בתירוץ ראשון, עיי"ש. וכן משמע שמסכים בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' רה אות כ), זולת בשעת הדחק עיי"ש. והנה כן יש לדקדק דמועיל בנ"ד בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שנשאל לגבי איש הנשאר בביתו עם אשה וג' בנותיה והעלה דלשיטת רש"י מהני, והתם מיירי באופן קבע ומשמע אפי' בלילה. מיהו אפשר שיתיר אפי' עם ג' נשים בלילה אלא דהתם מעשה שהיה היה עם ד' נשים, ועכ"פ עם ד' ודאי משמע דמועיל. וכ"פ בספר תוספת חיים (ס' כב) וכן הוא בספר נטעי גבריאל (פכ"א סע' ז). ובספר הליכות בת ישראל (עמ' קיד) כתב בשם הגרב"צ אבא שאול זצוק"ל שאשה מבנות ספרד, לא תיסע בלילה בשעות המאוחרות במונית אא"כ יהיו עמה עוד ג' נשים, עיי"ש.

ונראה להסביר, שהנה מבואר שכאשר אחד ישן, אין חשש לעבור עבירה ולא חוששין שיתעורר, אך כאשר ישנם שנים שישנים, יש חשש שאחד יתעורר, וזה מוכח מהראב"ד שסובר שאע"פ שאשה מתייחדת עם עם שני אנשים, בלילה בעינן שלשה אנשים, והוכחנו לקמן (פ"ד סע' לה) שאפי' שהם ישנים בפועל מותר בכה"ג, עיי"ש. ומוכח שמאחד ישן לא חוששין אך משנים כן, וזה פשוט. ושו"ר ראיתי שכן הסביר בשו"ת בית שלמה (מסקאלה ס' מח). ובנ"ד, אם יתייחד בלילה בשינה עם שלש נשים, יש חשש שאשה אחת תתעורר ואז יעברו עבירה, ואפי' שישנם עוד שתי נשים ישנות, אינה חוששת שמא יתעוררו שתיהן אלא אחת, ואפי' אם אשה אחת תתעורר, תעשה כמותה ותזנה ג"כ. אך כאשר ישנם ארבע נשים, א"כ אפי' אם אשה אחת תתעורר, היא לא תזנה כי חוששת שמא אשה נוספת תקום, והאשה הנוספת לא תעשה כמותה כי אז ישנן עוד שתי נשים ישנות, והרי משתי נשים כן חוששין שאחת תקום, ולכן הראשונה שתתעורר

לא תזנה כי חוששת שהשניה תתעורר ולא תזנה מחמת פחד השתים הנותרות. . **ויש אומרים שבלילה אסור לאיש להתייחד אפילו עם הרבה נשים כן** כתב הפני יהושע (קידושין פ:) בתירוץ שני, עיי"ש. ובמסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ח) הביא את הפני יהושע הנ"ל, וש"מ דמסכים לו. וכן נראה דעת הב"ח (ס' כב ד"ה "אין ממנין") בדעת רש"י שבלילה אסור אפי' עם הרבה נשים, עיי"ש. ועיין להגר"מ מאוזו שליט"א הובא בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג ס' ד) מה שהעיר ע"ד הב"ח, והוסיף דיש לצדד דהב"ח לא אסר אלא שכולם בחדר אחד אבל בשני חדרים שאינו יודע אם ישנו מקצתן או ערות הנה, שרי, עיי"ש.

מיהו יש לעיין בשיטה זו מנלן להחמיר כולי האי, הרי הראב"ד הוא המחדש שבלילה בעינן שומר נוסף דומיא דרך, וא"כ בשומר נוסף אחד סגי, אך לאסור אפי' עם הרבה נשים מניין. ושו"ר ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ד) שהעיר בזה עיי"ש. ובספר דבר הלכה (ס' י ס"ק ו) נשאר בצ"ע מה הסברא לאסור עם הרבה נשים בלילה, עי"ש. ונראה שהסברא כיון שנשים דעתן קלות, אזי כ"ז שחברותיה ישנות, לא תחשוש לזנות. אלא דאכתי צ"ע מנלן להחמיר כולי האי וכנ"ל. . **ולעניין הלכה, לכתחילה יש לנהוג כדעה אמצעית, היינו להתיר יחוד עם ד' נשים, ובשעת הדחק אפשר להקל עם ג' נשים הנה** אפשר לכתחילה להקל עם ד' נשים, דבנוסף למתירים עם ד' נשים, יש לצרף את המתירים עם ג' נשים. ועיין בשערים מצויינים בהלכה בקונטרס תורת הלימוד המודפס בריש ספרו (אות יג) מש"כ בדרך פסיקת ההלכה. ובשעת הדחק אפשר להקל עם ג' נשים, וכמ"ש בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' רה אות כ) שבשעת הדחק אפשר להקל עם ג' נשים. ובפרט שפשט הדברים שהרמ"א מיקל בזה לכתחילה עם ג' נשים וכמבואר בהערה 35. וכן העלה בספר נטעי גבריאל (פכ"א סע' ז). והגר"י רצאבי שליט"א סובר שרק בשעת דוחק ממש גדול אפשר להקל עם ג' נשים. .

יז. איש פרוץ עיין לקמן (פ"ד סע' ה והלאה) מהו גדר פרוץ. **שאין עסקו עם הנשים שאם** עסקו עמהן, אפי' כשר אסור עם הרבה נשים כדלעיל (סע' ד). **, מותר לו להתייחד עם הרבה נשים כדין איש שאינו פרוץ [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד] לפי** הסבר הרא"ש והרשב"א את שיטת רש"י (שהרמ"א פסק כרש"י) בדין יחוד עם נשים הרבה שהובא לעיל (סע' ד) מתבאר בפשטות שאיש פרוץ מותר לו להתייחד עם נשים הרבה.

שהרי הרא"ש הסביר שמותר להתייחד עם הרבה נשים כיון שא"א שלא יתגלה הדבר מפני שהן הרבה ועוד שא"א לו לבעול את כולן, והיינו זו שלא תבעל תספר בשוק ושאר הנשים מפחדות ולא מזנות. משא"כ באיש שעסקו עמהן שיחפו עליו. והנה בפרוץ לא שייך טעם יחפו, שהרי אינן צריכות לו, ולבן לא גס בו וא"כ חוזר הטעם שא"א שלא יתגלה ושא"א לבעול את כולן.

והנה אף לפי הסבר הרשב"א שמותר להתייחד עם הרבה נשים כשאין עסקו עמהן מפני שהן בושות זו מזו, ואף הוא בוש כיון שאינו רגיל עם נשים. והנה בנ"ד אפשר דכיון דהוא פרוץ, אינו בוש מנשים הרבה וא"כ חסר טעם אחד שכתב הרשב"א. מ"מ שאר הנשים בושות זו מזו ולכן לא ישמעו לו. אלא שיש לדון בזה טובא, האם כאשר פוסק כותב שני טעמים לדין אחד, האם בטעם אחד ג"כ מועיל. ומצאתי בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב ס' קכג) שכתב שיש בזה מחלוקת, ודעת הש"ך (יור"ד ריש ס' קעב) שאפשר אפי' בחד טעמא מספיק לפסוק כן, אך הרדב"ז (ח"ד ס"ס ע) חולק וסובר דשמא בעל התשובה לא סמך אלא על שני הטעמים, עיי"ש. ונראה שהפעולת צדיק סובר לדינא כהרדב"ז וכמבואר בפעולת צדיק בתשובה אחרת (ס' קפ אות ב ד"ה "ולבי") וכן הכנסת הגדולה (כללי הפוסקים אות כח) הביא את הרדב"ז הנ"ל בלא חולק. וע"ע בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' טז אות ט) שהביא בזה מחלוקת פוסקים עצומה וכן עיין ביד מלאכי (כללי פוסקים, פוסקים אות יד).

לכן בנ"ד, שהרשב"א כתב ב' טעמים, ולכאורה ישנו רק טעם אחת, לא נפיק מפלוגתא אי מהני בכה"ג. ואע"פ שהנשים בושות ולא ישמעו לו, אפשר שלא סמך הרשב"א על טעם זה לבד, כיון שסוף סוף דעתן קלה ואפשר שאחרי ריצוי מרובה ישמעו לו והיצר יתגבר על הבושה. מיהו אפשר שבנ"ד דהוי יחוד מדרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' יט) אפשר לסמוך על דעת הש"ך הנ"ל דבחד טעמא סגי להתיר, ובפרט שבזה גופא יש לדון האם פרוץ אינו בוש מהרבה נשים, דאפשר דמש"כ הרשב"א שהוא לא בוש מהרבה נשים דוקא איש שעסקו עמהן וכן דוקא מאותן נשים שעמהן הוא עוסק, אבל איש דעלמא אפי' פרוץ הוא בוש מנשים דעלמא, וא"כ בנ"ד אכן יש את שני טעמי ההיתר שכתב הרשב"א. והנה ראיתי שאפשר לדקדק כן מלשון הרשב"א שאפי' פרוץ בוש מנשים הרבה כיון שאינו רגיל עם הרבה נשים, וא"כ יש בנ"ד את שני הטעמים שכתב הרשב"א, וז"ל הרשב"א בתשובה (ס' אלף קעח) "ומעתה אם הם שני אנשים שאינן פרוצין, מותר להתלוות עם הנשים וכו' ואפשר דאפילו בשאר אנשים כל שהן יתר משתים מותר מדקתני לא יתיחד איש עם שתי נשים דאלמא עם שתים בלבד הוא דאסור הא בטפי

שרי וכו' וכל שאינו אלא אחד אין הפרש בין כשר לשאינו כשר וכו' וזו היא דעתו של רש"י ז"ל", עכ"ל. הנה נקט דלא שנא כשר ולא שנא לא כשר, כל שהנשים יותר משתים, שרי. ודוחק לפרש שמותר עם לא כשר אבל בידוע כפרוץ אסור, שהרי נקט הרשב"א לא כשר כהמשך לתחילת דבריו שכתב שאם הם לא פרוצים מותר בדרך ועל זה כתב שאפשר אפילו בשאר אנשים אם הן יתר משתים וכו' וכוונתו פרוצים שזה חוזר על תחילת דבריו. וא"כ מוכח שאפי' פרוץ שרי, והטעם כמש"כ שכל זמן שאינו רגיל עם נשים, בוש מהן.

ושוב ראיתי להחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) שדן בשיטת הרשב"א וכתב לדקדק בלשונו שנקט "אינו כשר" ולא נקט "פרוץ", ותירץ בשני אופנים, ולפי תירוצו הראשון אף לרשב"א אסור בפרוץ ושרי רק באינו כשר, ולפי תירוצו השני אכן "לא כשר" כוונתו פרוץ. איברא דהרשב"א נקט בלשון "אפשר" היינו דלא ברור לו כ"כ ההיתר עם פרוץ, עיי"ש. ונראה שהחיד"א תופס תירוץ ראשון כעיקר היינו שלא מועיל עם פרוץ לפי הרשב"א כדמוכח מהחיד"א בשו"ת שער יוסף בהמשך דבריו (ס' ב), עיי"ש. אך מה שכתב החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) לסייע לסברא שאסור עם פרוץ מרש"י בעירובין (נה:), יש להעיר דלכאורה משם מוכח ההיפך, ששם מיירי עם שתי נשים וכמדוקדק מלשון רש"י שנקט "קוראת לחברתה" ולא "לחברותיה", ואף המשנה שהביא רש"י לא יתייחד עם שתי נשים מוכיחה, שאם כהחיד"א היה לרש"י להביא את המשנה של איש שעסקו עמהן, ושוב ראיתי שכן העיר בזה הדבר הלכה (ס' י ס"ק ג), עיי"ש.

והנה אף המאירי (קידושין פ.) כתב בזה"ל: "וגדולי הרבנים כתבו שעם שתים אסור אבל עם הרבה מותר והדברים נראין כן, מדקאמר עם שתים ולא אמר עם הנשים ואילו אינו כשר אלא אם כן הוא מאותם שעסקן עם הנשים" עכ"ל, הנה נראה ברור שהמילה "ואילו" היא ט"ס וצ"ל "ואפילו", ומשמע שאפי' אינו כשר מועיל, אך לפי מה שכתב החיד"א לדקדק בלשון הרשב"א שאינו כשר אין הכוונה פרוץ, א"כ אף מהמאירי אין ראיה.

ומצאתי בסמ"ג (לאוין קכו) שסובר כשיטת הרמב"ם שאסור לאשה להתייחד עם אנשים הרבה כיון שאין כשרים היום כדלקמן (פ"ד סע' א הערה 4) ואפ"ה כתב להתיר איש אחד עם נשים הרבה, ולפי מה שביאר בעצי ארזים (ס' כב ס"ק יא) לדעת הרמב"ם שסובר שאין כשרים ואפ"ה התיר נשים הרבה עם אנשים הרבה כדלקמן (פ"ה סע' ב הערה 10) א"כ מוכח שאפי' פרוצין מותר בכה"ג שהרי אין כשרים, עיי"ש. והנה משמע שהעצי ארזים למד ברמב"ם שאם אין כשרים אזי כולם פרוצין (וכן יסוד זה מתבאר מהבית משה

ס' כב ס"ק ד שאם אדם לא כשר אזי נחשב פרוץ, עיי"ש) וא"כ כיון שהסמ"ג סובר שאין כשרים כרמב"ם, ואפ"ה התיר לאיש להתייחד עם נשים הרבה, התיר אפי' בפרוץ.

אלא שראיתי בבית משה (ס' כב ס"ק ד) שפלפל בסמ"ג, שלפי הסמ"ג אסור לפרוץ להתייחד עם ג' נשים, עיי"ש. (אלא דהבית משה כתב דהדעת היא להקל וכדלקמן בהמשך ההערה). וכן החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) כתב לפלפל בסמ"ג ולפי תירוצו הראשון אכן לפי הסמ"ג מותר לפרוץ להתייחד עם ג' נשים אך כתב תירוץ נוסף שלפיו אסור לפרוץ, עיי"ש.

ובשו"ת הרדב"ז (ח"ג ס' תפא) נשאל לגבי נשים ההולכות לעסק לבתי הגויים וכתב כמה סניפים להקל, וחד מנייהו זה שיטת רש"י שמתיר איש אחד עם הרבה נשים, עיי"ש. והנה סתם גוי הוא פרוץ ואפ"ה מותר. והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) הקשה על הרדב"ז הנ"ל שאפי' לרש"י אסור שהרי רש"י אסר בעסקו עמהן וכ"ש גוי וכו' עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ט אות ה) כתב לישב דעת הרדב"ז דבכה"ג לא מיקרי עסקו עמהן, עיי"ש, ומשמע שאף הציץ אליעזר סובר שבגוי שאין עסקו עמהן, מותר. ואפי' שסתם גוי פרוץ.

וכן משמע שסובר הבית משה (ס' כב) שאע"פ שתחילה כתב (בס"ק ד) שלפי הסמ"ג אסור פרוץ עם ג' נשים, מ"מ חזר וכתב (בס"ק ח ובס"ק יא) שהדעת נותנת יותר שמותר, עיי"ש. וכ"פ הדבר הלכה (ס' י סע' ג) אך מה שכתב לדקדק שכן סובר הב"ש בשיטת רש"י יש לדחות למעיין בפנים. וכן נראה שסובר להקל בנ"ד בחוברת להלכות ייחוד (להרה"ג זאב בוגרד פ"ג הערה 40). . **ויש אוסרים לאיש פרוץ להתייחד עם ג' נשים כ"כ** בספר המקנה (קידושין פב. בד"ה תוס' לא יתייחד) ובספרו נתיבות לשבת (ס' כב ס"ק ד), וכן הוא בארץ צבי (ס' כב ס"ק יג), וכן אפשר לדקדק מהערך שי (ס' כב סע' ט, ד"ה ולפרש"י) עיי"ש ודו"ק היטב. וכעת ראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס' קנב) שכתב לגבי איש שיצא רינון עליו וכתב מכתבי חשק וניבול לאשת איש, וכתב דאפי' לפי שיטת רש"י דמיקל ביחוד עם ג' נשים, לאותו איש אסור דהוא גרע מעסקו עמהן, עיי"ש.

וכן משמע מהעצי ארזים (ס' כב ס"ק יא) והסביר שלפי הטעם שכתב הרא"ש ברש"י שלאיש מותר עם הרבה נשים כיון שא"א שלא יתגלה א"כ פרוץ אינו חושש שיתגלה ואסור, עיי"ש. והדבר פלא. שהרי אע"פ שאינו חושש מ"מ הנשים חוששות שיתגלה וזה מספיק להתיר כדמוכח מיחוד עם אשה ותינוקת שמותר כיון שחוששת שיתגלה, א"כ כל שהאשה חוששת מותר, וצ"ב בדבריו. וכבר ביארנו בהערה הקודמת שכן עולה

מהרשב"א לפי החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) בתירוצו הראשון. וכן עולה שאסור לדעת סמ"ג לפי החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) בתירוצו השני וכן לפי הבית משה (ס' כב ס"ק ד) בדעת הסמ"ג. וכ"פ לדינא הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא בספר תורת היחוד (פ"ג ס"ק כד) וכן הוא בספר נטעי גבריאל (פכ"ב סע' ז) דלכתחילה יש להחמיר, עיי"ש.

והנה בעזר מקודש (ס' כב סע' ה) כתב בתחילת דבריו שאם האיש פרוץ, אסור לו להתייחד עם ג' נשים וז"ל "נראה לצרף דעת רש"י ז"ל דאיש עם ג' נשים מותר תמיד כשאינו פרוץ", עכ"ל. מיהו בהמשך דבריו צירף דעת רש"י ליחוד עם עגלון גוי, עיי"ש. והרי סתם גוי הוא פרוץ, וצ"ע. . **והוא הדין עם נכרי דאותם** טעמים שכתבנו בהיתר יחוד פרוץ עם ג' נשים, שייכים אף בגוי, ועוד שהרדב"ז שהובא לעיל (הערה 41) כתב להדיא את שיטת רש"י ביחוד נשים עם גוי. וכן עיין בסוף ההערה הקודמת מש"כ בשם העזר מקודש. .

יח. יש אומרים שמותר לאיש להתייחד עם נשים הרבה [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד] אפילו שלבו גס עיין לקמן (פ"ט סע' לא והלאה) מהו הגדר של לבו גס בהן. **בהן הנה** מלשון המשנה (קידושין פב.) "כל שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים" משמע דוקא אם עסקיו עמהן. מיהו יש לעיין בלשון רש"י שכתב וז"ל: "כל שעסקיו עם הנשים - שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו". "לא יתייחד עם הנשים - אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס בהן וכולן מחפות עליו וכו'" עכ"ל. ולכאורה משמע מלשון הרש"י הנ"ל דהחיפוי מגיע רק מהגס בהו. ושו"ר שכן הסביר התפארת ישראל (על המשניות קידושין פ"ד משנה יד) ברש"י וז"ל "עכ"פ זה מדלבו גס בהן, יחפו עליו" עכ"ל. וכן נראה שהבינו ברש"י הנ"ל התוס' רבינו פרץ והרמ"ה וכן הוא לשון הטור שכתב וז"ל "ורש"י מתיר לאיש אחד עם נשים הרבה אלא אם כן עסקו עמהן כיון שלבו גס בהן" עכ"ל. אלמא בעסקו עמהן אסור כיון שלבו גס בהן ולא מפני שצריכות לו. וע"ע בלשון ערוך השלחן (ס' כב סע' ח).

מיהו בלשון המשנה לא משמע כן וכמו שכתבתי בתחילת ההערה, דאם איתא שהגס בהו גורם, היה לתנא לשנות כל שלבו גס בנשים לא יתיחד עם הנשים. וראיתי בתוס' ר"י הזקן שכתב בזה"ל "שאומנותו עם הנשים והנשים צריכות לו, לא יתיחד עמהן לפי שכולן מחפות עליו" עכ"ל. הנה לא הזכיר כלל שלבו גס בהן אלא רק שצריכות לו ולכן מחפות עליו. ש"מ שבגס בהן בלבד, אין מחפות עליו ושרי.

וכן ראיתי במאירי שכתב וז"ל "ואף הנשים מתוך שצריכות לו ולבן גס בו מחפות עליו", עכ"ל. ומשמע שאף הצריכות לו גורם לחיפוי ולא רק הלבן גס בו, ולפ"ז כשאינן צריכות לו, לא יחפו עליו ומותר לו להתייחד עם הרבה נשים.

והנה אף לפי הרשב"א שהסביר בשיטת רש"י הובא לעיל (סע' ד הערה 11) דההיתר לאיש דעלמא להתיחד עם נשים הרבה הוא שהאיש בוש מהן והן בושות מהדדי. וכאשר עסקו עמהן אסור כיון שרגיל עם נשים ואינו מתבייש ואף הן אינן מתביישות, עיי"ש. ובפשטות כאשר אין עסקו עמהן, אפי' אם גייסא אהדדי מחמת שגדלו יחד או שהן קרובותיו וכיו"ב, מ"מ האיש שאינו רגיל עם נשים הרבה כמו איש שעסקו עמהן עדיין הוא מתבייש, וא"כ יש לכאורה להתיר בנ"ד.

אלא דעדיין יש לדון בזה, דהא הרשב"א כתב ב' טעמים להתיר, האחד שהוא בוש, ועוד שהנשים בושות מהדדי. ובנ"ד יש לעיין האם הנשים אכן בושות מהדדי. דאפשר דאין בושה מהדדי דוקא כשכולן נשים הצריכות לו והן בעצה אחת לחיפוי, אך הכא אינן צריכות לו כלל וא"כ ישנה בושה. מ"מ אפי' אי נימא דאינן בושות מהדדי, עיין לעיל בסע' הקודם (הערה 41) האם אפשר להקל כשישנו רק טעם אחד, ובפרט בנ"ד דהוי יחוד האסור מדרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט). וע"ע מה שכתבתי לעיל (סע' יג הערה 30) בשם הדבר הלכה, וכן לקמן (סע' יט הערה 49) הבאתי בשם ערוך השלחן שבבושת האיש סגי, עיי"ש. וא"כ בנ"ד דעכ"פ יש בושה לאיש וכנ"ל, יש מקום להקל.

והנה לשון הפוסקים, הרמ"א (ס' כב סע' ה) והלבוש (שם) והקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ג), דנקטו שיש מתירים לאיש להתיחד עם הרבה נשים כשאין עסקו עמהן, לא הזכירו כלל תנאי של גס בהן, ופשטות הלשון כל שאין עסקו עמהן שרי ולא שנא אם גס בהן או לא. ושוב ראיתי בעצי ארזים (שם ס"ק ט) שהקשה על שיטת רש"י שמתיר לאיש להתייחד עם ג' נשים ממשנה בגיטין (עג.) לגבי איש שגירש את אשתו על תנאי דאמרינן התם לא תתייחד עמו אלא בפני עדים אפי' ע"פ שפחה וכו' ופרש"י שם שאסור להתייחד עמה, דאיכא מ"ד משום יחוד פנויה וכו', והקשה מה יועיל אם תהיה שם שפחה הרי הן שתי נשים עם האיש ואף לרש"י אסור עד שיהיו ג' נשים, וכתב לתרץ שרש"י סובר דעם שפחה לאו דוקא אלא ע"פ עדים ועל זה אמרינן שהעדים לאו דוקא כשרים אלא אפי' ב' שפחות, אבל ודאי שצריך ב' שפחות ואז מותר לפרש"י שישנם שם ג' נשים, עיי"ש. ופשטא דמילתא שכל שפחה מהימני חוץ משפחתה של האשה כמבואר בפנים המשנה (שם) אבל שפחה שלו ג"כ מהני, שאל"כ היה למשנה למעט אף שפחתו. והרי סתם שפחה שלו לבו גס בהו כמו ששפחה שלה היא גסה בה. ועולה מכאן שלמד העצי

ארזים בדעת רש"י שאפי' היכא שליבו גס בהו, שרי. וכן נראה שסובר להתיר בספר שער היחוד (חלק הארוך עמ' קכג).

וע"ע בתשובת הרדב"ז (ח"ג ס' תפא) שנשאל לגבי נשים ההולכות לבתי עכו"ם לעבוד, ונשארות שם ג' או ד' ימים, וכתב לדינא שאין בזה יחוד מכמה טעמים וחד מנייהו אליבא שיטת רש"י שמתיר יחוד עם הרבה נשים, עיי"ש. והנה מסתימות הרדב"ז משמע דאין נ"מ אם לבו גס בהן או לא. ומסתמא עם הזמן נהפכו לגייסי ההדדי. ואם איתא דבגס בה אסור, היה לרדב"ז לציין דדוקא אם אין לבו גס בהן אזי יש את ההיתר אליבא שיטת רש"י, ומדסתם דבריו, לכאורה משמע דלא איכפת לן אי לבו גס בהן. והנה בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) נשאל באיש גלמוד שהכניס לביתו איש שיהיה עמו, ואותו איש בא עם אשתו ושלש בנותיו, והאיש הלזה היה נוסע ע"פ רוב למרחוק ומשאיר את אשתו ושלש בנותיו עם הגלמוד הנ"ל, ועונה שאין בזה יחוד אליבא שיטת רש"י, עיי"ש. והנה סתם דבריו ולא כתב דדוקא שליבו לא גס בהן, והרי זה מצוי שעם הזמן ליבו יהא גס בהן וכיצד סתם כ"כ בדבר המצוי. ולכאורה מוכח שאפי' שגס בהן שרי כיון דאינו עוסק עמהן, ועיין. **, ויש אומרים שאסור לו להתייחד עם נשים הרבה כן** משמע מלשון החכ"א (כלל קכו סע' ד) שכתב וז"ל: "ועם שלש נשים ואין לבו גס בהן רש"י וסמ"ג מתירין", עכ"ל. הנה משמע שלמד שהגס בהן גורם לאסור. ועיין לעיל בהערה הקודמת שכתבתי שכן סובר התפארת ישראל בדעת רש"י, ושכן יש לדקדק מתוס' רבינו פרץ והרמ"ה והטור בדעת רש"י שהגס בהן גורם. א"כ ה"ה כל גס בהן אפי' שאין עסקו עמהן אסור. וע"ע בלשון פסקי ריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות יב) ובלשון ערוך השלחן (ס' כב סע' ח). וכ"פ לדינא הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא בתורת היחוד (פ"ג ס"ק כט), והדברי סופרים (אות סח) והנטעי גבריאל (פכ"ב סע' א).

וראיתי בספר מנחת איש (פ"ו סע' סע' טו) שציין שכן סובר החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג) דכתב שגס בה דינו חמור מאשר איש שעסקו עם הנשים, עיי"ש. ואחר המחילה אינו מדוייק כלל ואינו עניין לנ"ד כלל. דהתם כתב החיד"א דאפי' הרמ"ה וסיעתו שאוסרים לאיש להתיחד עם אשה בפ"פ כאשר ליבו גס בה, יתירו להתיחד גם כאשר עסקו עמהן, ואפי' שעסקו עמהן ג"כ גס בה, מ"מ אינו גס בה הרגיל שכתבו הפוסקים, עיין בהחיד"א. מיהו אין כוונתו שבכל אופן שאסור בעסקו עמהן אזי כ"ש שאסור כשגס בה, דהכל לפי העניין. ובנ"ד אפשר שיסבור החיד"א שיחוד עם הרבה נשים אסור כשעסקו עמהן כיון שהחיפוי בא מחמת שצריכות לו, וא"כ כשגס בה ואינו עוסק עמהן, דאינן צריכות לו ואין מחפות עליו, אפשר דשרי. ואין להחליט שאף החיד"א יאסור

בנ"ד. . ולכתחילה יש להחמיר ובשעת הדחק אפשר להקל **לכתחילה יש** לחוש לדעת הסוברים שהגס בהן גורם לחיפוי, מיהו בשעת הדחק אפשר להקל ולסמוך על המתירים ובפרט דהוי יחוד מדרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט). ודע שאם ישנה אשה נוספת שם שאין לבו גס בה, כתב הדבר הלכה (ס' י ס"ק ד) דמותר. אך עיין בדברי סופרים (עמק דבר אות תטז) שהעיר על הדבר הלכה. .

יט. אף בנשים פרוצות עיין לקמן (פ"ד סע' ה והלאה) מהו גדר פרוצים, ודון מינה ואוקי באתרין. **מועיל היתר להתייחד עם הרבה נשים [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד] כן** משמע מתשובת הרשב"א (ס' אלף קעח) שהחכם אליהו (השואל בתשובת הרשב"א) הבין בשיטת רש"י שמועיל להתייחד עם ג' נשים אפי' שהן פרוצות והקשה על פירוש רש"י וז"ל "ודבר תימה הוא פירושו, דאשה מתייחדת עם שני אנשים כשרים דוקא כאברהם ויצחק ולא יתייחד איש עם שתי נשים אפי' כשרות כשרה ורבקה. וזה ק"ו, ומה אשה שמותרת עם שני כשרים אסורה להתייחד עם עשרה פרוצים, איש שאסור להתייחד עם שתי נשים כשרות אינו דין שיהא אסור להתייחד עם פרוצות ואפילו הן עשר", עכ"ל.

הנה מבואר שלמד שרש"י מתיר אף עם פרוצות, וכן נראה שהרשב"א מסכים לכך, שהרי כשתירץ את הק"ו של חכם אליהו, לא הזכיר מאומה שרש"י לא התיר עם פרוצות, ולכן נראה דהרשב"א מסכים לכך. ושוב ראיתי שכן כתב לדייק מהרשב"א הנ"ל בספר דבר הלכה (ס' י סע' ב). אלא שראיתי בספר דברי סופרים (ח"ב ס' יח) שהקשה על הבנת הדבר הלכה ברשב"א וכתב שאף חכם אליהו לא התכוון לפרוצות ממש אלא לנשים שאינן כשרות כשרה ורבקה קרי להו פרוצות, אבל פרוצות ממש אין להתיר, עיי"ש. ולענ"ד הצדק עם הדבר הלכה, שלשון החכם אליהו מוכיח בפשטות שאפי' פרוצות ממש מועיל לפרש"י, שאל"כ היה לו לכתוב "אינן כשרות" ולא לנקוט "פרוצות" וכן נראה פשוט.

והנה מבואר ברשב"א שהיתר היחוד עם נשים הרבה הוא מתרי טעמי, חדא דהנשים בושות זו מזו כשהן הרבה, ותו האיש בוש מנשים הרבה כיון דאינו רגיל עם נשים. והנה מדברי הרשב"א הנ"ל מוכח שאפי' נשים פרוצות בושות זו מזו כאשר הן הרבה. ונראה שאפילו שידוע בפרוצות הללו שאינן בושות זו מזו כלל, לכאורה אפשר להתיר כיון שהאיש בוש שאינו רגיל עם הרבה נשים, ועיין לעיל (סע' יז הערה 41) שכתבנו שאפשר שהרשב"א סובר דסגי בחד טעמא, או שהאיש בוש או שהנשים בושות זו מזו, והבאנו בזה מחלוקת כאשר פוסק נותן שני טעמי היתר, האם סגי בחד מנייהו כדי להתיר או

בעינן תרוויהו. ולכאורה ביחוד דרבנן כנ"ד אפשר לסמוך ולהקל להתיר ע"פ טעם אחד. עיי"ש. ועיין בערוך השלחן (ס' כב סע' ח) שמשמע שבאיש רגיל מותר עם הרבה נשים כי הוא מתבייש מהן, אבל בעסקו עמהן אסור כי לבו גס בהו ואינו מתבייש, עיי"ש. ולא הזכיר בושה של נשים, ומשמע שכל שהוא בוש מועיל. ולפ"ז אף בפרוצות יועיל כיון שהוא בוש, (אא"כ נפרש דכיון שהן פרוצות, יצרו תקיף טפי ויתגבר על הבושה, מיהו מנלן לחדש בכה"ג ולאסור). מיהו לפ"ז דוקא כשהאיש כשר הוא בוש מהן אך בפרוץ אפשר דאפי' שאינו רגיל בנשים הרבה, אינו בוש. או דלמא אפי' פרוץ בוש כשאינו רגיל בנשים הרבה, וצ"ע.

והנה, לפי הסבר הרא"ש בשיטת רש"י, שטעם ההיתר להתייחד עם נשים הרבה הינו מחמת שא"א לו לבעול את כולן ושא"א שלא יתגלה הדבר כדלעיל (סע' ד הערה 11), והנה בנ"ד ג"כ אי אפשר לו לבעול את כולן, וכן נראה שסתם פרוצות אינן רוצות שיספרו בשוק שהן מזנות ולכן יועיל אא"כ ידוע בודאות שמדובר בפרוצות עד כדי כך שלא איכפת להן שיספרו עליהן בשוק שאז יש לאסור, אך בסתם פרוצה שרי וכנ"ל.

ונראה לכאורה שכן הוא דעת הפוסקים, הרמ"א והנמשכים אחריו כדלעיל (סע' יח הערה 45) שכתבו רק שאם עסקו עם נשים אסור לו להתייחד עם הרבה נשים ולא כתבו שאם הן פרוצות אסור. ושו"ר בספר חדושים ובאורים (קידושין ס' יא אות יא) שתחילה כתב שעם פרוצות אסור, אך שוב כתב שמהסמ"ג משמע שאפי' נשים שאינן כשרות מותר, וז"ל "ויש לתמוה שבסמ"ג כתב כדברי הרמב"ם דאשה אחת אפילו עם אנשים הרבה אסור אא"כ היו כשרים כרבי חנינא בר פפי ובתר הכי כתב דאיש אחד לא יתיחד עם שתי נשים אבל עם שלש מותר, ואין נראה לומר דר"ל נשים כרבי חנינא ב"פ כיון דליכא השתא כה"ג, נמצא שעיקר הדין לאיסור ואיך זה סתם וכתב להיתר, ואפשר דסבירא ליה לסמ"ג דנשים לעולם דינן כאינן כשרות דדעתן קלה, ומאחר דמשמע דעם שלש שרי, תו לעולם שרי אף שאינן כשרות וכו' וצ"ע", עכ"ל עיי"ש. ובשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צנ) כתב שלא מצינו גריעותא בנשים פרוצות אלא רק באנשים פרוצים מצאנו ברמ"א הנ"ל שיש חילוק, עיי"ש. והנה מוכח כדברינו, שלמד ברמ"א שאין חילוק בנשים בין כשרות לפרוצות. אך עיין בהערה הבאה בשם הרמ"ה דמצינו גריעותא בפרוצות. וכעת מצאתי להרב זאב בוגרד בחוברת להל' יחוד (עמ' 47) דכתב שראה בקונטרס מבית לוי (תשרי התשנ"ד עמ' מו) שהרב משה שטיין כתב ששמע מהגר"ש ואזנר שליט"א שאף עם ג' פרוצות אפשר להקל, עיי"ש. **. ויש אומרים שאסור לאיש להתיחד עם נשים פרוצות כ"כ** ביד רמה (קידושין פ:) וכן הסכים בדברי סופרים (ח"ב ס' יח),

וכ"פ הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא בספר תורת היחוד (פ"ג סע' יט) אך הוסיף שאם ישנה עמהן אשה אחת כשרה, מותר. וכן פסק בספר נטעי גבריאל (פכ"ב סע' יא). .

כ. יש להחמיר שלא להתייחד עם הרבה נכריות הנה לדעת היד רמה והדברי סופרים ושאר פוסקים שאוסרים לאיש להתייחד עם הרבה פרוצות, כמבואר בסע' הקודם (הערה 50) ה"ה שיאסרו עם הרבה נכריות וזה פשוט.

והנה לדעת הרא"ש שסובר בשיטת רש"י שההיתר להתייחד עם הרבה נשים כיון שא"א שלא יתגלה וכו' כדלעיל (סע' ד הערה 11) הנה סתם נכריות אינן חוששות שיתגלה שזינו כמו שכתב הערך שי (ס' כב סע' ה) וז"ל "אבל שפחה מבואר ברדב"ז ח"א ס' קצו דסתם עכו"ם ושפחה זונות הן, אינן בושות מן העיבור ולא מקפידות ומזנות ומתעברות ומתפארות וכו'", עכ"ל. ולפ"ז ודאי שלא יועיל מהטעם שא"א שלא יתגלה. והנה אם הנכריות נשואות לכאורה יש מקום להתיר כמבואר לקמן (פ"ט סע' מד) שיש סוברים שהגוי מקפיד על זנות אשתו ויכול להרוג על זה. ולכן גם האיש המתיחד יחשוש מהנכרי (אם יודע שהיא א"א) ואף האשה תחשוש. מיהו עיין לקמן (שם) שיש הסוברים שהנכרי מקפיד על זנות אשתו דוקא בפניו אבל לא בפניו אינו מקפיד, וצ"ע.

ועיין לעיל (סע' יז הערה 41) שכתבנו דלפי הסבר הרשב"א דכתב שני טעמי היתר ביחוד עם נשים הרבה, גם שהנשים בושות זו מזו כשהן הרבה וגם האיש בוש מנשים הרבה דאינו רגיל בנשים, האם יועיל באופן שיש רק טעם אחד היינו דאע"פ שהנכריות אינן בושות זו מזו, מ"מ האיש בוש כיון שאינו רגיל עם הרבה נשים, וכתבנו שביחוד דרבנן לכאורה אפשר להקל בזה, ועיי"ש. וכן עיי"ש מה שכתבנו בשם ערוך השלחן דסגי שהאיש בוש. מיהו אינו מוכרח דאפשר שמנכריות, אפי' אדם שאינו רגיל בנשים אינו בוש מהן דפרוצות טפי וכבהמות נדמו ואינן בני בושת כלל ולכן אף הוא אינו בוש מהן וצ"ע. ועיין בספר דבר הלכה (ס' י ס' ב) דמצדד שהמתירים יחוד עם ג' נשים פרוצות, ה"ה עם ג' נכריות, עיי"ש. והרוצה להקל ישאל מורה הוראה. . **והרוצה להקל, ישאל חכם. ואם אחת מהנשים כשרה, יש להקל [לבני אשכנז כמבואר בסע' ד] כן** דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא בספר תורת היחוד (פ"ג סע' יט). .

פרק ד - יחוד אשה עם אנשים

א. יש אומרים שמותר לאשה להתייחד עם ב' אנשים ומעלה איתא במשנה קידושין (פ:) "אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים" ע"כ. ובגמ' (שם) אמרינן שדוקא כשרים אבל פרוצין אפי' עם עשרה אסור. והנה בגמ' (שם פא.) איתא "רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא הוה קאזלא ההיא אתתא קמייהו א"ל רב לרב יהודה דל כרעיך מקמי גיהנם (מהר ללכת שנקדמנה - רש"י) אמר ליה והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי א"ל מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת אלא כגון מאי כגון רבי חנינא בר פפי וחבירו (רבי צדוק ורב כהנא ששלשתם עמדו בנסיון כמבואר בגמ' לט:). והנה אם רב לא החזיק עצמו כשר, א"כ בזה הזמן אסור לאשה להתייחד עם ב' אנשים כלל כיון שאין כשרים היום. אלא שרוב הראשונים כתבו שרב נהג במידת ענווה שלא רצה להחזיק עצמו ככשר, א"נ חסידות נהג בעצמו ועוד להוציא עצמו מהרהור, עיין בראשונים. מיהו לדינא פשיטא שהוא כשר, ולא עוד אלא כל סתם אדם כשר אא"כ הוא ידוע כפרוץ וכדלקמן (סע' ה). ולפ"ז לדינא מותר לאשה להתייחד עם ב' כשרים כפשטות המשנה. וכן כתב הרשב"א בתשובה (אלף קעח) והאריך להוכיח כן שלדינא סתם אדם כשר ומותר לאשה להתייחד עם ב' אנשים, ועוד כתב הרשב"א בתשובה (אלף קפב) שחכמי הארץ הסכימו לו, עיי"ש. וכ"פ הריטב"א והרמב"ן ותוס' רי"ד והרמ"ה ותוס' ר"י הזקן (קידושין שם) והר"ן (דף לג. מדפי הרי"ף) וכ"פ הריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ב) והצדה לדרך (מאמר ג כלל ד פי"ג), וכן מתבאר בשו"ת מהרי"ק (הובא בשע"י ס' ד) וכן משמע שמעיקר הדין מותר מהמאירי (קידושין שם) אלא מהמאירי במס' סוטה (ז.) משמע שכל הרוצה להחשב כשר, אינו מותר וכו', עיי"ש.

והנה הרי"ף (דף לג.) והרא"ש (פ"ד ס' כא) ורבינו ירוחם (נתיב כג ח"א) והסמ"ק (ס' צט) והבה"ג (סוף הל' יבום) העתיקו את דין המשנה שאשה מתייחדת עם ב' אנשים וכן את הגמ' שאמרה שעם פרוצין אסור אפי' עשרה, ולא הביאו את מעשה רב ורב יהודה, עיי"ש. ומשמע שסוברים שהיה זה חסידות בעלמא ומדינא שרי, ולכן לא טרחו לכתוב המעשה, וכן כתבו לדקדק בדעתם החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) והיש"ש (קידושין פד ס' כא) והשארית יהודה (הובא בשע"י שם) והפרישה (ס' כב ס"ק ח), והאפי זוטרי (שם ס"ק יב), והחו"ב (קידושין ס' יא אות ה). ודע שדברי האחרונים הנ"ל שדייקו מהשמטת הרי"ף אתיא שפיר לפי מש"כ המאמ"ר (ס' תקד סע' א) על הרי"ף וז"ל "וכך הוא דרכו דרך הקודש בכל מקום להשמיט מה שסובר שאינו הלכה", עכ"ל. ואף הרשב"א בתשובה (אלף קפב) כתב שכן הוא דעת הרי"ף.

והנה הטור (ס' כב) כתב דעת הרא"ש באחרונה, ולפי מש"כ בשו"ת בנימין זאב (ס' קע) שמה שכותב הטור באחרונה הכי סבירא ליה להלכה, עיי"ש. והביא כן השלחן גבוה (כללי הרא"ש אות לד) וע"ע ביד מלאכי (כללי הטור אות ה) ובשד"ח (כללי הפוסקים ס' יב אות ד) וכן דייק בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ג אות ב). ועיין בתוס' רי"ד (שם) שכתב ראיה שרב נהג בדרך ענוה, שהרי אמר שרבי חנינא בר פפי וחבריו הם כשרים, והלא שם נמנה גם רב כהנא שהוא תלמידו של רב, עיי"ש. והנה אם תלמידו של רב כשר הוי, כ"ש רב עצמו שהוא רבו, א"כ ע"כ במידת ענוה נהג רב. מיהו הרמב"ם וסיעתו שיובאו לקמן (הערה 4) שסוברים שרב נהג כן לדינא, סבירא להו שרק מי שעמד בנסיון וניצח את יצרו נחשב ככשר, והלא רבי חנינא בר פפי וחביריו עמדו בנסיון, וכמבואר בגמ' (לט:) ולכן אפשר שרב יסבור על תלמידו שנחשב ככשר שהרי עמד בנסיון אך סתם אדם אפי' גדול שבגדולים, אינו מוחזק בכשרות כזו שיוכל לעמוד בנסיון, וכיו"ב עיין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יז) ואכמ"ל. (ועיין בב"י ס' כא, שהביא את המעשה הנ"ל של רב ורב יהודה כמקור להא דאסור לילך אחר אשה, עיי"ש. אלמא למד דלא מיירי באיסור יחוד כלל. ועיין בשו"ת שלמת חיים ס' תשח שנשאל על דברי הב"י הנ"ל דאיך יסביר את דברי רב יהודה דאמר בכשרים שפיר דמי, עיי"ש מה שתירץ בזה).

והנה הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח) כתב שלא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה, אך בהלכות אבל (פי"ב ה"י) כתב וז"ל "תינוק שמת כל שלושים יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ובשני אנשים אבל לא באיש אחד ובשתי נשים מפני היחוד וגו'" עכ"ל. הנה לכאורה סתר את עצמו הרמב"ם שהרי התיר יחוד עם שני אנשים. וראיתי במשנה למלך (הל' סוטה פ"א ה"ג) שכתב שאף הרמב"ם סובר שמעיקר הדין מותר לאשה להתייחד עם ב' אנשים כשרים, אלא שרב החמיר על עצמו וקיי"ל שראוי להחמיר, מ"מ מעיקר הדין שרי, עיי"ש. ולפ"ז ניחא, שבאבל אפשר לנהוג כעיקר הדין שאשה מתייחדת עם ב' בנ"א. וכיו"ב כתב המגיה (ברמב"ם הוצאת פרנקל בספר הליקוטים) והעצי ארזים (ס' כב ס"ק ה) ונראה שהחיד"א (שם) דעתו נוטה לפירוש המשנה למלך הנ"ל. וכן הגר"ח פלאג'י בספר חפץ חיים (ס' לח אות ה) נראה דמסכים למשנה למלך, ועיין לעיל (פ"א סע' לא הערה 91) תירוצים נוספים לסתירה הנ"ל. ולפ"ז יש לצרף דעת הרמב"ם למתירים יחוד אשה עם ב' אנשים מעיקר הדין (אלא שראוי להחמיר) ועיין בש"ע המקוצר (ח"ו ס' לג הערה ט) שכתב לגבי לשונות הרמב"ם האם אפשר לדקדק מלשונו בנ"ד שזה רק חומרא, עיי"ש, ועוד עיין להחיד"א בפתח עינים (מגילה יד.) שנתן טעם למה מחמירים בדין זה עיי"ש. מיהו לקמן (הערה 4) מוכח מכמה

ראשונים שהרמב"ם סובר שמדינא אסור ולא רק חומרא ודלא כמו שכתבו האחרונים הנ"ל, עיי"ש.

ולדינא הרבה אחרונים העלו להקל שאשה תתייחד עם ב' כשרים, וכן פסק הרמ"א (שם סע' ה). וכן דעת הגאון רבי יהודה עייאש בהגהותיו, הביאו בשתיקה הכנה"ג (ס' כב הג"ט אות ד), וכ"פ בשו"ת נודע ביהודה (קמא ר"ס סט) והקיצוש"ע (ס' קנב סע' ג), וכן משמע מהזכור לאברהם (הובא בפ"ת ס' כב ס"ק ב) וכן כתב הגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) דקיי"ל דאשה אחת מתייחדת עם שני כשרים לכ"ע, עיי"ש. (והא דכתב דזה לכ"ע, עיין בסע' הבא הערה 7 שהארכתי בדבריו). וכן משמע מהעוד יוסף חי (פרשת שופטים סע' ח אע"פ שהביא תחילה את נתיבות השלום שאסר) וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ג).

וטעם ההיתר להתיחד עם שני אנשים, כתב רש"י (קידושין שם) שהאיש בוש מחבירו. והרמ"ה (שם) כתב שאין האיש מחפה על חבירו ולכן האחד בוש לזנות שירא שחבירו יגלה סודו. והמאירי (שם) כתב שכל אחד משמר את חבירו, עיי"ש. וראיתי בלבוש (ס' כב סע ה) שכתב טעם מחודש בזה, שכאשר מתייחדים שני כשרים עם אשה וזה בתוך העיר, אימת בני העיר עליהם שלא ירגישו בעבירה, עיי"ש. ומצאתי בש"ע המקוצר (ח"ו ס' לג הערה א) שכתב שמצא פירוש לאחד מקדמוננו בפירושו כתב יד על ההפטרות שכתב בזה"ל "מכאן אמרו מותר לאשה אחת להתיחד עם שנים לפי שהיא מתביישת מהם וכו'" עכ"ל. ועיי"ש מה שכתב על דבריו הש"ע המקוצר. **אם הם כשרים עיין** לקמן (סע' ה והלאה) מהו הגדר של כשרים ופרוצים. **, וי''א שדוקא עם ג' אנשים ומעלה בשו"ת** תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח) כתב ששמע הלכה מחודשת מהאדמו"ר מבעלזא שיש להחמיר שלא להתייחד אלא עם ג' אנשים ושיש לזה מקור בהלכה ויסודו בתנא דבי אליהו, וסיים בעל תשובות והנהגות שלא מצא פוסקים שהעתיקו דין זה, עיי"ש.

והנה התנד"א (פי"ח) כתב וז"ל "ומה ששנו חכמים במשנה שלא יתייחד אדם עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, אין הלכה כן, שאם יבא עליה אחד בעבירה, אין כאן עדות שלימה. אבל אשה אחת מתייחדת עם שלשה אנשים, שאם יעמוד אחד מהם ויבא עליה בעבירה, יש כאן עדות שלימה, וזהו ההפרש בין שנים לשלשה, וגם זו ששנינו אשה אחת מתייחדת עם שלשה אנשים (כך הגירסא לפנינו וכן גרס ביפה ללב ס' כב אות ט אך גירסת הגר"א ס' כב ס"ק ט, "עם ב' אנשים") לא שנינו אלא בשלשה (גירסת הגר"א ב' וכדלעיל) אנשים תלמידי חכמים וגדולים אבל בפרוצים

אפילו עם מאה אנשים לא תתייחד אשה אחת עמהם וגו'' עכ"ל. והנה בספר יפה ללב (ס' כב אות ט) העתיק את התנד"א הנ"ל בשתיקה, ואפשר שסובר כמותו לדינא. ועיין בשו"ת דברי שלום (ח"ד ס' קמח אות י). והגר"א (ס' כב ס"ק ט) כתב שהתלמוד שלנו חולק על התנד"א הנ"ל. אך בהגהות הרד"ל (קידושין פא:) כתב שהברייתא בגמ' "אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה אין מתייחד עמהם אלא בעדים" אתיא כתנד"א הנ"ל, שהרי צריך ב' עדים חוץ מהמתייחד כדי שתהא עדות שלימה וא"כ רק בשלשה אנשים מותר לאשה להתיחד עמהם וסיים הרד"ל שזה חידוש על הגר"א שלא הזכיר את הברייתא הנ"ל שהיא כתנד"א וכתב בסתמות שהתלמוד שלנו חולק, עיי"ש. ואפשר לישב את דעת הגר"א לפי מה שכתבו הרש"ש (קידושין שם) והגר"ח פלאג'י בשו"ת החיים ושלום (ס' יט) שהברייתא הנ"ל שנקטה בפני עדים, לאו דוקא, עיי"ש.

והנה בתוספתא (קידושין פ"ה תוס' י) איתא בזה"ל "מתיחדת אשה אחת עם שני אנשים אפילו שניהם כותים וכו' אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה לא יתיחד עמהן אלא ע"פ שנים", עכ"ל. ומשמע מהסיפא דבעינן שלשה אנשים ולא סגי בשנים. אלא דברישא מבואר להדיא דאשה מתיחדת עם שני אנשים, וא"כ נמצא סתירה. אך לפי הרש"ש והגר"ח פלאג'י הנ"ל, צ"ל הכא לאו דוקא ע"פ שנים, וכעין שכתבו לגבי הברייתא לעיל. מיהו אפשר דאין סתירה מהרישא לסיפא, דאפשר דיש לחלק, דברישא מיירי בסתם אשה שאינה בכלל עריות ולכן מתייחדת עם שנים, אך בסיפא מיירי באשה שבכלל עריות וזה חמור יותר ואפשר דצריך שלשה אנשים, ודייקא נמי מלשון התוספתא דברישא נקט בסתם "אשה" ובסיפא הדגיש "עריות", ויש לעיין. וכעת ראיתי במנחת ביכורים ובמנחת יצחק (פירושים על התוספ' הנ"ל) דשניהם התנבאו בסגנון אחד ופירשו דמש"כ בתוספ' "ע"פ שנים", היינו אחר עמו, א"נ מיירי בדרך דבעינן שלשה, עיי"ש.

ושוב ראיתי בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ד) שכתב לדקדק מפירוש ר"ע מברטנורא (פ"ד משנה יד) שלדינא סובר שעם ב' אנשים אסור ורק עם ג' ומעלה מותר, וכתב שם שגם בספר זקוקין דנורא ובעורין דאשא (פירוש על התנד"א) כתב כן בדעת ר"ע מברטנורא, עיי"ש. ואף בספר תוספת בן יחיאל (פירוש על תנד"א מהגה"צ עקיבא יוסף שלעזינגר זצ"ל) כתב שלהלכה יש לפסוק כתנד"א הנ"ל. וכעת מצאתי דבר חדש במהר"ח או"ז בדרשות (ס' יז) שכתב שאשה לא תתייחד עם ב' או ג' אנשים אבל עם הרבה, מותר, עיי"ש. ומשמע מארבעה אנשים ומעלה שרי. . **ויש אוסרים אפילו עם הרבה אנשים הרמב"ם** (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח) כתב שאשה אחת לא תתייחד אפי' עם אנשים

הרבה. וכן כתבו הכל בו (ס' עה) הסמ"ג (לאוין קכו) ורבי אליהו מעכו (השואל בתשובת הרשב"א ס' אלף קעח) והאורחות חיים (הל' איסו"ב) ועיין בשו"ת יבי"א (ח"א ס' מא אות טז) שכתב שהתוס' סוברים כהרמב"ם, עיי"ש.

וכעת מצאתי לראב"ד בבעלי הנפש (שער הפרישה ס' א) בהוצאה חדשה שנוסף שם לגבי יחוד בלילה שצריך ג' אנשים ולא סגי בשני אנשים כביום וכתב וז"ל "ושלשה כשרים נמי דאמרינן לענין יחוד, לאו כשרים כי האידנא, דהא אפילו רב ורב יהודה לא חשבו נפשייהו כשרים כדאיתא בקידושין (פא.) וכו'" עכ"ל. הא למדת שג"כ סובר דכיום אין כשרים, מיהו יש לברר מדוע כתב שבלילה בעינן ג' כשרים כמו בדרך, הרי אין נ"מ למעשה האידנא. וע"ע בלשון התנא דבי אליהו שהבאתי בהערה הקודמת.

ואף שיש שרצו לפרש שאף הרמב"ם מתיר מעיקר הדין להתיחד עם ב' אנשים כשרים, והא דכתב שלא תתיחד אשה עם אנשים הרבה, חומרא נקט, היינו שצריך להחמיר כמבואר לעיל (הערה 1) מ"מ הר"ן (דף לג. מדפי הרי"ף) כתב להדיא שהרמב"ם סובר שמדינא צריך כשרים כרבי חנינא בר פפי, ורב לא החזיק עצמו כשר מהדין עיי"ש. והסכים לו הנימוקי יוסף (קידושין פ:) וכן נראה מלשון הטור (ס' כב) שכתב על הרמב"ם וז"ל "כיון שאוסר אשה אחת עם אנשים הרבה וכו'" עכ"ל, ומדנקט "אוסר" משמע שאסור ולא חומרא בעלמא, דאז היה לו לכתוב מחמיר, (ועיין בשד"ח כללי הפוסקים ס' טז אות ס"ק יב, מיהו נראה עיקר ברמב"ם כמ"ש). וכן נראה לדקדק מהמאירי (ע"ז כה), עיי"ש, וכן משמע מהמ"מ (על הרמב"ם שם) ומהב"י והב"ח (ס' כב) והפני משה (שם, מראה הפנים ס"ק ז) והיש"ש (פ"ד ס' כא) והפרישה (ס' כב ס"ק ח) והחכ"א (כלל קכו סע' ג) ובשו"ת נחפה בכסף (אבהע"ז ס' יא) והאפי זוטרי (ס' כב ס"ק יב) והבית מאיר (שם סע' ה), שהרמב"ם מדינא אסר, וכן כתב בפשטות בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) שהעיקר בדעת הרמב"ם שמדינא אוסר, דאם איתא שמהדין מותר היה לו להעתיק אף את עיקר הדין, עיי"ש. ובש"ע המקוצר (ס' רג' הערה ט) כתב לדקדק מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות שנקט בזה"ל "פסק הלכה ואפי' אשה אחת לא תתייחד וכו'" עכ"ל. ומשמע שזה פסק הלכה מדינא ולא מחומרא, עיי"ש. ואע"פ שבהלכות אבל (פי"ב ה"י) סתר את עצמו ומשמע שמותר לאשה להתייחד עם ב' אנשים, מ"מ כבר עמדו בזה הכ"מ (הל' איסו"ב שם) והפני משה (במראה הפנים ס' כב ס"ק ה) ועוד, והארכתי בזה לעיל (פ"א סע' לא הערה 91) בישוב הסתירה הנ"ל.

וחידוש מצאתי בספר צפנת פענח (על הרמב"ם שם) שכתב שאשה שמתייחדת עם הרבה אנשים, האיסור רק עליה ולא עליהם, וע"פ זה כתב ג"כ לישב את הסתירה מהל' אבל, עיי"ש.

עכ"פ אף מרן בש"ע (ס' כב סע' ה) פסק כשיטת הרמב"ם ואוסר לאשה להתייחד אפי' עם הרבה אנשים (ויש שתמהו כיצד אזיל מרן בהאי דינא בתר הרמב"ם בעוד שהרי"ף והרא"ש חולקים, ועיין בכה"ח ס' מא אות ד, ובשלחן גבוה כללי הפוסקים אות ו, אך עיין להפ"מ בראש יוסף שבת יב:, ואכמ"ל). וכ"פ בנתיבות השלום (הובא בעוד יוסף חי פרשת שופטים אות ז) וכן משמע שסובר להחמיר הב"ח (ס' כב ס"ק ג) שכתב שאין כשרים היום, עיי"ש. וכן משמע מהלבוש (שם סע' ה) שכתב תחילה בסתם כלשון מרן הש"ע ואח"כ הוסיף וי"א שמותר וכו'. וכן בשו"ת שבט הלוי (שם) כתב שעלינו להחמיר בזה, עיי"ש.

ועיין בשו"ת דברי יציב (אבהע"ז ס' מה אות ב) שהסתפק מה גבול של אנשים הרבה שאסור, האם אפי' מאה נכלל באיסור, עיי"ש. והנה בתנד"א (פי"ח אות ס) כתב להדיא שבפרוצים אסור אפי' מאה אנשים עיי"ש. ושוב ראיתי שכן מבואר להדיא בירושלמי קידושין (פ"ד הי"א) ועיין בתוספתא (קידושין פ"ה תוס' י) ועיין פני משה (ירושלמי סוטה פ"א ה"ב) ואכמ"ל. . **ולעניין הלכה, לבני ספרד אסור לאשה להתייחד אפילו עם הרבה אנשים פשוט**, כיון שקיבלו עליהם הוראות מרן הש"ע. [**ובשעת הדחק, עיין סעיף הבא], ולבני אשכנז מותר לאשה להתייחד עם ב' אנשים ומעלה כשהם כשרים פשוט**, כיון שקיבלו עליהם הוראות הרמ"א והרמ"א פסק כשיטת הרא"ש וסיעתו שמתירים, וכ"כ באג"מ (ח"ד ס' סה אות יז) ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ג) שכתב שבהלכה זו אפשר לצאת בשופי ביד רמ"א וכו', עיי"ש. .

ב. בני ספרד הסומכים בשעת הדחק ובמקום צורך גדול להתייחד שני אנשים כשרים עם אשה, יש להם על מה לסמוך **אע"פ** שמרן הש"ע

(ס' כב סע' ה) פסק כדעת הרמב"ם וסיעתו שהובאו בסע' הקודם והיינו שאסור אפילו עם הרבה אנשים. יש לעיין האם אפשר בשעת הדחק להקל בזה כיון שרוב ככל הראשונים חלקו על הרמב"ם הנ"ל. ובפרט שמצינו לכמה מגדולי הפוסקים מבני ספרד שתפסו בזה דלא כמרן הש"ע. זה יצא ראשונה רבי יהודה עייאש בהגהותיו הובא בכנה"ג (הג"ט ס' כב אות ד) דלאחר שהביא דברי הטור דאביו הרא"ש כתב דאשה מתיחדת עם שני

כשרים וכו' כתב וז"ל "והכי נקטינן שארית יאודה בהגהותיו", עכ"ל. ולכאורה מדשתיק ליה הכנה"ג, ש"מ דמודה ליה. ולשונו של השארית יהודה תמצא להחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) שג"כ הביאו, ועיי"ש שהחיד"א העיר עליו בכמה נקודות אחרות שכתב אך על נקודה זו דכתב דהכי נקטינן וכו' לא העיר מאומה. מיהו אינו מוכרח דמסכים לו, דהא בס' ב נשאל החיד"א לפי הרמב"ם והש"ע שפסקו שאשה לא מתיחדת עם אנשים הרבה מה הדין שתי נשים ושני אנשים, ובכל התשובה לא כתב מאומה דלא קיי"ל כמרן בזה, ויש לעיין.

והנה מצאתי להגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) דכתב דמותר לבן להתיחד עם אשה בנוכחות אביו וז"ל "דמלבד דמאביו יש לו מורא יותר, זאת ועוד דקיימא לן דאשה מתיחדת עם שני אנשים כשרים לכולי עלמא, ואם כן כשהאב והבן שניהם כשרים, מותר לכולי עלמא", עכ"ל. והנה מוכח דתפס להלכה דלא כמרן הש"ע. (וע"ע בשו"ת נשמת כל חי ח"ב אבהע"ז ס' א ד"ה אמנם). אלא דצ"ע אמאי כתב דזה לכ"ע. וכן ראיתי ביפה ללב (ח"ה ס' כב אות ג) שתמה על אביו דקצת תימה דנקט דהוי לכ"ע, עיי"ש. ואפשר לישב דלאו דוקא כ"ע אלא באמת איכא מאן דפליג וכדמצינו בש"ס בכמה דוכתי ועיין בשדי חמד (מערכת כ אות יח), אלא נקט הכי כיון דכן הלכה. מיהו ראיתי להחיד"א בעין זוכר (מערכת כ אות ב) דכתב דהאי כללא (היינו הכלל דהש"ס נוקט כ"ע, לאו דוקא) הוא דוקא בש"ס כי כן אורחות התלמוד וכו' אבל לא נכון לומר כן על רבנן בתראי וכ"ש על מהריב"ל דהוא אחרון ובתרא טובא, עיי"ש. וא"כ דוחק לפרש דהגר"ח פלאג'י נקט כ"ע וזה לאו דוקא. מיהו מצאתי דרק החיד"א סבירא ליה הכי אך הגר"ח פלאג'י בסמיכה לחיים והובא בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' טז אות כב) חלק על החיד"א בזה וכתב דסברתו היא, והסביר את הב"י דנקט בלשון כ"ע היינו כיון דג' עמודי הוראה הכי סבירא ליה שפיר הוי כ"ע לדידיה, עיי"ש. וא"כ שפיר אפשר דכוונת הגר"ח פלאג'י דנקט כ"ע לאו דוקא הוא אלא נקט כן כיון דקיי"ל הכי. עכ"פ חזינן מהכא דנקט לדינא לא כדעת מרן הש"ע. ועוד אפשר לפרש דהגר"ח פלאג'י סובר דאף הרמב"ם מתיר בזה ולא נקט לאסור לאשה להתיחד עם אנשים הרבה אלא מצד חומרא וכמ"ש המשנה למלך והובא לעיל (סע' הקודם הערה 1) וזה ע"פ מש"כ הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות ה) דלאחר שכתב דהאידנא ליכא כשרים ושכ"פ הרמב"ם, העתיק את הסבר המשנה למלך בדעת הרמב"ם דאסר לאשה עם שני אנשים רק משום חומרא ולא מדינא, עיי"ש. ולפ"ז אי נימא דמסכים לו, שפיר הוי כ"ע והיינו דאיכא ג' עמודי הוראה וכמ"ש הוא עצמו בהסבר הב"י הנ"ל. עכ"פ חזינן דנקט דלא כמרן הש"ע דאסר בזה.

והנה הגרי"ח מבבל בספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ז) כתב בשם הנתיבות שלום דאשה לא תתיחד עם אנשים הרבה ואפילו כשרים אסור, ובהמשך כתב די"א דאם הם כשרים מותר, וסתם אנשים כשרים, עיי"ש. ונראה דלדינא הכי סבירא ליה דמותר, שהרי בהמשך דבריו (אות ח) כתב לגבי מנהג עירו בגדד שאם בעל הבית ישן לא תתיחד עם שני אנשים אלא עם שלשה אנשים כשרים, ואם הולכת בדרך לא תלך לבד או עם שני אנשים אלא עם שלשה כשרים וסיים "וכבר כתבנו לעיל שסתם אנשים כשרים הם". ועוד בהמשך דבריו דאם האנשים הזמינו אותה לטייל עמהם, אפי' אינם פרוצים, יש בזה לזות שפתיים, עיי"ש בלשונו. הא חזינן דלזות שפתיים איכא אבל לא איסור יחוד. והנה מוכח דנהגו שם בפשטות להקל בזה ודלא כמרן הש"ע.

ואע"פ דמדבריהם משמע דמותר לכתחילה וכנ"ל, מ"מ לדינא אין אנו מורים כן אלא יש לאסור לבני ספרד וכפשט מרן הש"ע. אך יש לעיין אם אפשר בשעת הדחק לסמוך להקל. דהנה רוב ככל הראשונים חלקו על הרמב"ם, מעל חמש עשרה ראשונים וכמבואר בסע' הקודם (הערה 1) ובכללם ב' מעמודי ההוראה הרי"ף והרא"ש, ואף בדעת הרמב"ם י"א דרק חומרא קאמר ולא מדינא (אלא דלא קיי"ל הכי וכמבואר שם הערה 4), ואפשר דיש לסמוך עליהם בשעת הדחק וצורך גדול דהא מצינו בפוסקים דפעמים מקילים נגד מרן הש"ע, דהנה המאמר מרדכי (ס' תקיד ס"א אות א, ד) הסביר דמרן פסק גבי כיבוי בקעת ביו"ט כדעת הרי"ף והרמב"ם דאסור מן הדין לאפוקי דעת הט"ז, ואפ"ה סיים דהמיקל במקום דוחק וצורך גדול יש לו על מה לסמוך, (היינו להקל כדעת הרמ"א), עיי"ש. וע"ע בכה"ח (ס' תמז אות רמז) גבי ביטול חמץ דמרן מצריך ביטול בשישים ולא ברוב וכתב שיש מקילים וכו' והביא דברי השלחן גבוה דכתב דכבר קיבלנו הוראות מרן אלא דבשעת הדחק והפסד מרובה אפשר להקל, עיי"ש. וכעת ראיתי בשו"ת יבי"א (ח"י יור"ד ס' נח עמ' שלד) שכתב שכן דעת הזבחי צדק להקל על דעת מרן במקום הפסד מרובה ושכן דעת רבו של החיד"א בשו"ת נחפה בכסף בשעת הדחק והפסד מרובה, ושכן סובר החק"ל דבמילתא דרבנן אפשר להקל נגד מרן במקום הפסד וכו' עיי"ש באורך. ואע"פ שהגרי"ח מבבל בשו"ת רב פעלים (ח"ב יור"ד ס' ז) חלק על הזבחי צדק והעלה דאין להקל כלל נגד מרן, וכ"כ החזו"א (יור"ד ס' קנ ס"ק ד) וע"ע בהליכות עולם (ח"ו עמ' קצט).

ופשוט דאין זה כלל גמור להקל נגד מרן הש"ע בכל דוכתא בשעת צורך גדול והפסד מרובה והכל בשיקול דעת, והנה בנ"ד הוי יחוד מדרבנן וכדלעיל (פ"א סע' יט) ונראה דאפשר להקל במקום צורך גדול ולסמוך על רוב הפוסקים שהתירו.

ועוד יש לדון אי אמרינן אילו ראה מרן את דברי הראשונים הנ"ל היה פוסק כמותם להקל, והרי לא הביא אפי' חד מינייהו בב"י, ובפרט שבכללם שנים מעמודי ההוראה שעליהם נשען הבית, הרי"ף והרא"ש שהב"י עצמו הקדים לומר שפסק לפי שנים מתוך שלשה מעמודי ההוראה וכאן עזב את הכלל הנ"ל. והשלחן גבוה (כללי הפוסקים אות ו), והכה"ח (ס' מא אות ד) כתבו דאין לתפוס על הב"י כשפסק כהרמב"ם נגד הרי"ף והרא"ש, עיי"ש. אך הפ"מ בראש יוסף (שבת יב:) כן תפס על הב"י בכה"ג. וע"ע בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' יג אות ג). והנה כלל זה אילו ראה מרן את הראשונים היה חוזר בו, אפשר דלא אמרינן כן כשפסק כהרמב"ם, דהלא הש"ע בנוי ע"פ הרמב"ם עד שפסק כוותיה אפי' נגד הרי"ף והרא"ש וכמבואר בשדי חמד (שם). עכ"פ דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל דלעולם לא אמרינן אילו ראה מרן דברי הראשונים היה חוזר בו והביא דבריו הרה"ג יעקב חיים סופר שליט"א בספרו ברית יעקב שכן אמר לו הגרב"צ זצ"ל, והולך ומסכים עמו. וכן עיין להרה"ג יצחק רצאבי שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"א ס' עב) דכתב דאין זה פשוט למימר הכי דא"כ נצטרך לחבר ש"ע חדש, עיי"ש. אלא שהגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יבי"א (ח"י חו"מ ס' א) חלק עליהם והביא מגדולי האחרונים וביניהם החיד"א דכן סבירא ליה הכי, עיי"ש באורך. עכ"פ אין ראיה לנ"ד דהכא פסק כהרמב"ם וכנ"ל. אך ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ג אות ד) שלאחר שכתב שרוב הראשונים חלקו על הרמב"ם, וסוברים שמדינא מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים, כתב וז"ל "משום כל הנ"ל לפלא הדבר על מרן הב"י ז"ל על שהשמיט מלהביא לנו ביתה יוסף כל להקת הראשונים הנ"ל וההכרעה שהיתה על כך, וממילא לפסוק בכזאת בהדיא בשלחנו הטהור. וניתן לחשוב שלא היה למראה עיניו הטהורים בשעה שכתב את דבריו בזה מכל המראה הנ"ל ואילו היה אז לפניו מכל זה, היה בודאי פוסק בפשיטות כוותיהו, ובפרט שגם שני עמודים מתוך השלשה שהב"י שם לו למטרה לפסוק כמותם, שהמה הרי"ף והרא"ש ז"ל, סברי נמי כוותיהו דכל הני ראשונים דמהני בסתם ב' כשרים וכנ"ל", עכ"ל.

ולדינא לכאורה אפשר להקל עכ"פ בשעת הדחק במקום צורך גדול ובפרט דראינו דכן דעת רבי יהודה עייאש והכנה"ג והגר"ח פלאג'י, ושכן פסק הגרי"ח מבבל דאפי' לכתחילה מותר וכנ"ל. וכן הורה הלכה למעשה (בע"פ) הגר"ע יוסף שליט"א, דאפשר להקל בשעת הדחק, וכן הורה לי הגר"י רצאבי שליט"א וציין לי מה שכתב בשו"ת עולת יצחק (ח"א ס' קנא ד"ה מיהו) שיש מחלוקת האם קיבלנו הוראות מרן הש"ע אף בשעת הדחק, עיי"ש. ולדינא דעתו דלא קיבלנו. ופניתי גם להגר"ש בעדני שליט"א ושאלתי

את פיו בנ"ד, ושאלני מה דעת הגר"ע יוסף שליט"א וכשעניתי לו שדעתו להקל בשעת הדחק, ענה לי אם כן אפשר לסמוך על זה. .

ג. כשאין יחוד גמור כגון שמתייחדים בדרך שאינה רחוקה לאפוקי חדר נעול שאינו פתוח לרה"ר וכמו שנבאר בס"ד בהערה הבאה. **אפילו לבני ספרד מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים כשרים אע"פ** שפסק הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) דאשה לא תתייחד אפילו עם אנשים הרבה כמבואר לעיל (סע' א) אפ"ה פסק (הל' אבל פי"ב ה"י) וז"ל "תינוק שמת כל שלושים יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ובשני אנשים אבל לא באיש אחד ובשתי נשים מפני היחוד וגו'", עכ"ל. ולכאורה דבריו סתרי אהדדי.

אכן התקשו בזה האחרונים והבאתים בארוכה לעיל (פ"א סע' לא הערה 91). והנה הכ"מ (הל' איסו"ב שם) ג"כ הקשה כנ"ל וז"ל "ואיכא למידק על מ"ש רבינו לא תתייחד אשה עם אנשים הרבה ובפרק יב מהלכות אבל כתב ונקבר באשה אחת ושני אנשים, וי"ל דהכא מיירי ביחוד ממש בבית שאין הפתח פתוח לרה"ר", עכ"ל.

וראיתי במגיה בכ"מ (שם) שהקשה על הכ"מ ותירוצו דאם באבל מיירי בפ"פ לרה"ר ולכן התיר הרמב"ם לאשה להתייחד עם ב' אנשים, א"כ מדוע אסר הרמב"ם לילך לקבור את הנפל באיש עם ב' נשים, הרי אם מיירי בפ"פ אין חוששין ליחוד אף בכה"ג, עיי"ש. ולענ"ד אין כוונת הכ"מ לחלק דהכא מיירי בפ"פ לרה"ר אלא בא לומר שכל מה שאסר הרמב"ם יחוד אשה עם ב' אנשים זה ביחוד גמור שאין פ"פ לרה"ר דאז אין להם חשש כלל שמא יתפסו ולכן היצר תקיף טפי ואסור. אבל הכא מיירי שמתייחדים בדרך לבית הקברות (שאינו רחוק כ"כ שמצריך ג' אנשים. עיין הגהות הרש"ש קידושין פ:), ומיירי באופן שיש יחוד, מיהו כיון דסוף סוף זה ברה"ר, יש להם פחד שמא יתפסו בקלקלתם, אפילו דמיירי באופן שיש בזה יחוד דאינו מצוי שיתפסו, מ"מ חוששים הם קצת וזה מהני להתיר יחוד של אשה עם ב' אנשים, אבל כשנמצאים איש עם ב' נשים במקום נעול, כיון דדעתן קלה, אינו מועיל אף בכה"ג, ולפ"ז מסולקת קושית המגיה הנ"ל. וכעת מצאתי שבדיוק כדברים הנ"ל כתב בספר דברי סופרים (ח"ב ס' יז), עיי"ש.

מיהו לפי ההסבר הנ"ל נראה דוקא בכשרים מיירי ולא בידועים כפרוצים ואע"פ שלהרמב"ם אין כשרים היום וכולם כפרוצים, מ"מ הכא לא מהני עם פרוצים, וכן משמע שהבין החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) בהבנת הכ"מ, דהכא מיירי בסתם אנשים שאינם חסידים ואפ"ה שרי, עיי"ש. וכוונתו, דאע"פ שלדעת הרמב"ם אין היום חסידים שיהיה מותר לאשה להתייחד עמהם, מ"מ הכא שאינו יחוד גמור שרי אפי' בסתם אנשים,

ומדלא כתב דמהני אפי' בפרוצים, ש"מ בעינן כשרים, וכן כתב בתוך דבריו דמיירי בכשרים, וכן הבין הדברי סופרים (שם).

ועיין באור יקרות (הובא בספר הליקוטים על הרמב"ם מהדורת פרנקל) ובעצי ארזים (ס' כב ס"ק ה) ובחידושים ובאורים (קידושין ס' יא) מה שהקשו על הכ"מ הנ"ל, וכן החיד"א (שם) הקשה על דבריו וכתב לישבו בדוחק, וע"ע בפני משה (ס' כב ס"ק ה) שכתב לישב דברי הכ"מ.

והנה אף מרן הש"ע (יור"ד ס' שנב סע' ד) פסק כהרמב"ם הנ"ל, היינו שתינוק נקבר באשה ושני אנשים אך לא באיש ושתי נשים, ומקור הלכה זו מוצאת מהגמ' במו"ק (כד:.) והיא פלוגתא ת"ק ואבא שאול, דאבא שאול מתיר אפי' באיש ושתי נשים כיון דבשעת אנינות תביר יצריה ורבנן פליגי וסברי דאפי' בשעת אנינות היצר תקיף כמבואר בגמ' קידושין (פ:) וכמבואר כ"ז באורך לעיל (פ"א סע' לא), ואף שהרמב"ם והש"ע נקטו היתר זה של אשה ושני אנשים באופן של הוצאת נפל, מ"מ אין גורם ההיתר הוא מחמת שמת מוטל לפניהם, דהא רבנן סברי בפשטות דאפי' בשעת אנינות תקיף יצריה אלא סיבת ההיתר הינה שאין כאן יחוד גמור וכמבואר בדברי הכ"מ ולפ"ז לאו דוקא באופן שמוציאים נפל לקבורה.

והנה לפי סברא זו שדרך לא מיקרי יחוד גמור ומותר אף לבני ספרד, א"כ ה"ה בדרך רחוקה שיהיה מותר כיון דאינו יחוד גמור. מיהו בהא יש לדון אי בעינן ג' אנשים כדין דרך המבואר לקמן (סע' יז), או דילמא לא סוברים שדין דרך חמור מדין עיר ולא בעינן ג' אנשים ועיין לקמן (סע' יז הערה 49 ובסע' יט סוף הערה 58). . **וי"א שאין היתר זה נוהג אלא בשעת אנינות כמבואר** באורך לעיל (פ"א סע' לא). .

ד. מידת חסידות להתרחק מיחוד של שני אנשים עם אשה היינו לבני אשכנז הנוהגים היתר בזה, אך לבני ספרד אסור מדינא זולת בשעת הדחק כדלעיל (סע' ב). , **אך כשיש ג' אנשים ואשה אין בזה אפילו מידת חסידות ועיין בהערה יד** רמה (קידושין פא.) ועיין מאירי (קידושין שם), וע"ע בערך שי (ס' כב סע' ה). מיהו נלע"ד דהאידנא בדור פרוץ אפי' בכה"ג יש בזה חסידות וד"ל. .

ה. סתם אדם שומר תורה ומצוות היינו שחזותו מעידה כן. אבל אם הוא מוכר וידוע כמדקדק על מצווה קלה כחמורה, לכ"ע הוי כשר אף לדעה השניה (מלבד האג"מ שיובא לקמן בהערה 16). ומסתבר שאם הולך בגילוי ראש, יצא מחזקת סתם אדם שדינו ככשר ונכלל בפורקי עול שדינו כפרוץ כדלקמן (סע' ח). ואע"פ שאפשר שמקיים מצוות,

מ"מ אין לנו אלא מה שעינינו רואות ואין פה חזקת כשרות. **נחשב ככשר שמותר לאשה להתייחד עם ב' אנשים כמותו [לבני אשכנז כדלעיל** (סע' א) ולבני ספרד בשעת הדחק ובמקום צורך גדול כדלעיל (סע' ב).] **ורק אם מוחזק בפריצות נחשב פרוץ כן** פסק הרמ"א (ס' כב סע' ה) וז"ל: "וי"א דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים אם הוא בעיר וסתם אנשים כשרים הם" עכ"ל. וזוהי דעת הר"ן (קידושין לג. מדפי הרי"ף) וכן כתב הרשב"א בתשובה (אלף קעח) וז"ל: "וכשרים דקאמר היינו כל שאינן ידועים לנו שהם פרוצים" עכ"ל. וכן הוא דעת הריטב"א, וכן משמע מהרמב"ן (קידושין פ:).

והאפי זוטרי (ס' כב ס"ק יב) כתב לדייק שכן דעת הרי"ף והרא"ש שהשמיטו את המעשה של רב שלא החזיק עצמו ככשר כיון שמידת ענוה היא, ומשמע שלמדו כפשט גמ' היינו שדוקא פרוצים אסור אבל כל שאינן פרוצים אפי' שאין ידועים ככשרים שפיר דמי, עיי"ש. ולפי דבריו יש להוסיף את הבה"ג והסמ"ק וריי"ו שג"כ לא העתיקו את המעשה של רב וכנ"ל, וכמובא לעיל (סע' א הערה 1). וכן משמע מהשער יוסף (ס' ד) שכתב שהרא"ש סבר כהר"ן הנ"ל, שכל שאינם ידועים כפרוצים הוי כשרים, עיי"ש.

וכ"כ הפרישה (ס' כב ס"ק ח), והעצי ארזים (שם ס"ק ח) וכן הבין המשנה למלך (פ"ג ה"א מהל' סוטה) בדעת הראשונים שסוברים שרב נהג מידת חסידות, שכל סתם אנשים כשרים הם, עיי"ש. וכן סובר בספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ח) שסתם אדם כשר הוא, וכן דעת ערוך השלחן (ס' כב סע' ח) ובשו"ת נודע ביהודה (קמא אבהע"ז ר"ס סט) וכן משמע מהכנסת הגדולה (הג"ט ס' כב את ה) בשם המהר"י מינץ (ס' ו). וכ"פ במסגרת השלחן (ס' קנב סע' ב). ועיין בביאור הגר"א (ס' כב ס"ק יא) שכתב שכן פשטות לשון הגמ'. וכן הוא בתפארת ישראל (משניות קידושין, אות מט) ובספר זכרון עקידת יצחק (פ"ד). ואע"פ שבגמ' (קידושין פ:) אמרינן לא שנו אלא כשרים אבל פרוצים אפי' בי עשרה נמי לא וכו' והגמ' רצתה לסייע לדין זה מהא דמוסרין לו לבעל שמעלה את אשתו הסוטה לירושלים ב' ת"ח ומדייקינן ת"ח מוסרין לו אבל סתם אדם לא, עיי"ש בגמ'. ומשמע שהגמ' הבינה שכשרים היינו ת"ח אבל סתם אדם לא. כבר כתב הרשב"א בתשובה (שם) להוכיח בהוכחות ברורות דלא בעינן ת"ח, ומה שאמרה הגמ' ת"ח מוסרין לו אבל שאר אנשים לא, כוונתה לאפוקי עמי ארצות פרוצים וכ"כ הגר"א (שם). ועיין בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יג). . **וי''א שסתם אדם דינו כפרוץ ורק אם מוחזק בכשרות דינו ככשר כן** כתב הבית מאיר (ס' כב סע' ה) בדעת

הרי"ף, שאע"פ שלא צריך ת"ח כרב פפי וחבירו, מיהו צריך שיהא מוחזק בכשרות ולא סתם אדם ודלא כפירוש הר"ן (שהובא בהערה הקודמת), וסתם ת"ח מוחזקים בכשרות כמבואר בח"מ (ס' לד סע' יז) וכו', עיי"ש. ועיי"ש בבית מאיר שהקשה על פירוש הר"ן שכתב שסתם אדם כשר מהא דאמרינן בגמ' לסייע שמוסרים לבעל המעלה את אשתו סוטה לירושלים ב' ת"ח ומשמע דוקא ת"ח אבל סתם אדם לא, עיי"ש. ופלא הוא שלא ראה את תשובת הרשב"א (הובא בסוף הערה הקודמת) שכבר ישב זאת, וכן מבואר בבאור הגר"א. והנה אף בשו"ת צמח צדק (אבהע"ז ס' לט) פסק כבית מאיר הנ"ל וכן כתב הפני משה (במראה הפנים ס' כב ס"ק ז) בדעת הרי"ף, וכתב שכן דעת מהרי"ק שהובא בב"י, עיי"ש. ועיין בבית משה (שם ס"ק ז) שכתב שדין זה תלוי במחלוקת רב ורב יהודה בגמ', עיי"ש. וכעת ראיתי שכן כתב האו"ז (הל' יבום וקידושין ס' תרטו) שרב יהודה סבר שסתם אדם כשר ורב לא סבר כן, ונראה שסובר שרב יהודה שגה בזה והדין היה עם רב. ועיין בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק יא) שפלפל בדברי הרשב"א (שהבאתי בהערה הקודמת) והעלה שסתם עם הארץ נחשב לפרוץ, שאינו לומד תורה המצילה מן החטא, עיי"ש.

ושוב מצאתי שכן יש לדקדק משיטת רש"י במס' תענית (כג: בד"ה "לא בדקיתו") וכפי הבנת הרד"ל (קידושין פא.) דמיירי באיסור יחוד, ודו"ק. (ועיין לקמן פ"ט הערה 5 שכתבנו שאין הכרח לשיטת הרד"ל) ועוד עיין בתנד"א שהבאתי לעיל (סע' א הערה 3) דבעינן ת"ח גדולים, ומשמע שסתם אדם לא מהני. מיהו בסיפא כתב אבל פרוצים לא, ומשמע דוקא מוחזק פרוץ לא. ואפשר כוונתו דכל שאינו ת"ח גדול, פרוץ מיקרי גבי יחוד.

וראיתי בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יז) שהסביר (ונראה שהסביר כן בדעת הרמ"א) שפרוצין לאו דוקא לעברייני זנות, אלא ה"ה כשרים שלא עברו איסור מעולם, אבל אין בטוחים בנפשם שיעמדו נגד כפיית היצר או אינם בטוחים שלא יהא להם יצר לעבור עבירה כשהם שניים, ודוקא האומרים ברי לנו שאין לנו תאווה גדולה כ"כ לזנות וכו' אך כשאין אומרים ברי לנו וכנ"ל הוא בדין פרוץ, עיי"ש. ולענ"ד כל הפוסקים אפי' הנך דסוברים שסתם אדם פרוץ הוא ובעינן חזקת כשרות, לא סבירא להו כאג"מ הנ"ל, דמי יכול להעיד על עצמו ברי לי גבי עריות. .

ו. איש שחשוד על דברי פריצות, אפילו יצא עליו קול בעלמא, וכן איש שמתנהג בקלות ראש עם נשים, וקל בעיניו יחוד עמהן או שמתנהג בדברים המביאים לפריצות בעריות הרי דינו כפרוץ שו"ת

ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ג אות ח). וכ"פ הגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ שליט"א (הובאו בחוברת להל' יחוד להרב זאב בוגרד). וכ"ש לפי מה שכתב בשו"ת אג"מ בדעת הרמ"א והבאתיו בסע' הקודם (סוף הערה 16). וכן מתבאר בשו"ת שבט הלוי ובש"ע המקוצר שיובאו בסע' הבא לגבי בנ"א הרואים טלויזיה, עיי"ש. ועוד עיין בדבר הלכה (ס' ט ס"ק ג). .

ז. אדם המסתכל בטלויזיה ולגבי בעל תשובה שמתחזק ואינו מסתכל בטלויזיה בתכניות עם טומאה אלא שומע הרצאות וכיו"ב, הסברא נותנת שאינו נחשב כפרוץ. **וכיו"ב או קורא עיתונים חילוניים המלאים טומאה, דינו כפרוץ שו"ת** שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) וש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' ו), וכ"ש לפי מה שכתב בשו"ת אג"מ בדעת הרמ"א שהובא לעיל (סע' ה הערה 16).

ונראה פשוט דלאו דוקא יהודי שאינו שומר תורה ומצוות אלא אפי חובש כיפה ומקפיד על תפילות וכיו"ב אלא שרואה בטלויזיה או קורא בעיתון דברים של טומאה, דינו כפרוץ לעריות. וכן כתב בפשטות הגאון ר' משה שאול קליין בחוברת הלכות והנהגות הצניעות (סע' טז), עיי"ש.

והנה בספר נטעי גבריאל (פי"ט הערה טז) לאחר שהביא דעת שו"ת שבט הלוי הנ"ל כתב שהדעת נוטה לחלק בין זה שגדל בסביבה של שומרי מצוות ובכל זאת מסתכל בטלויזיה לבין זה שגדל בסביבה הרחוקה מדת, שאין דינו כפרוץ כיון דאינו יודע חומרת הדבר, עיי"ש. ולענ"ד דבריו תמוהים וחילוק זה אינו. דסוף סוף נלקה אצלו עניין עריות, שהרי הטלויזיה מלאה זנות וטומאה ומה לי שאינו יודע חומרת האיסור. ואדרבא, יש מקום לומר דחמיר טפי, דגם אינו יודע חומרת העבירה עצמה, ודו"ק. .

ח. סתם יהודי שאינו שומר תורה ומצוות כלל, דינו כפרוץ פשוט. כיון שאין יראת השם על פניו, חשוד על עריות. ועיין בחזו"א (קובץ אגרות ח"ב אגרת קנט) וז"ל "המתגדלים על דיעות כפרניות ואינם בדרכי הציבור הישראלי הם בכלל מוחזקים בפריצות עריות" עכ"ל.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) כתב שמחלל שבת וכן הרואה בטלויזיה או קורא עיתונים המלאים תועבה וכ"ש ההולך לקולנוע, נחשב כפרוץ לעריות. וכיו"ב כתב בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' ו) עיי"ש. וכ"ש לפי מה שכתב בשו"ת אג"מ בדעת הרמ"א שהובא לעיל (סע' ה סוף הערה 16). וסתם יהודי שאינו שומר תומ"צ חשוד בכל הנ"ל, והדברים פשוטים ואכמ"ל. וכן כתב בפשטות הגאון ר' משה שאול קליין בחוברת הלכות והנהגות הצניעות (סע' טז) וכן כתב בספר דברי חכמים (פ"ח הל' ה) בשם הגר"י ברכה. .

ט. איש השומר תורה ומצוות אך חשוד על דבר איסור שעובר במזיד, ואין האיסור קשור לעניני פריצות, י''א שנחשב ככשר בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ג אות ח) כתב שפרוץ, הסברא נותנת דוקא שפרץ באותו דבר, היינו עריות וכו', וכתב לדקדק כן מהמהר"י מינץ (ס' ו' והובא גם בכנסת הגדולה ס' כב הי"ט אות ה) וז"ל המהר"י מינץ "לא נקרא פרוץ אלא כשפרוץ כבר במקום אחר, אבל סתמא, ריק נקרא ועליהם נאמר כפלח הרימון רקתך, אפי' ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון", עכ"ל. ודקדק בשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל מדכתב "שפרץ כבר במקום אחר" כוונתו שפרץ כבר בעריות.

אלא שלענ"ד אין הדקדוק מכריע כ"כ, שאדרבא, מדוע לא נקט "כשפרץ כבר בדבר זה" שמשמעותו ברורה שכוונתו בעריות, מדוע נקט במקום אחר, ואף שאפשר להסביר ג"כ כמו שלמד הציץ אליעזר, מ"מ כבר אין שום הכרח ואפשר שכוונתו שפרץ כבר במקום אחר היינו אפי' בדבר שאינו של עריות נחשב פרוץ. והא דסיים שסתמא נקרא ריק וכו', אפשר שכוונתו לסתם עם הארץ שאין ידוע לנו בהדיא שפרץ גדרי התורה, ויש לעיין. ושוב ראיתי בספר דברי סופרים (בעמק דבר ס"ק שיד) שהביא את דיוק הציץ אליעזר וסיים שאין הדיוק מוכרח כ"כ, עיי"ש.

ועוד בציץ אליעזר (שם) כתב לדקדק מלשון המאירי, שדוקא אם פרץ בעריות מיקרי פרוץ וז"ל המאירי "ומ"מ לענין איסור כל סתם בני אדם כשרים וכו אלא לא אסרו אלא בפרוצים הנודעים בכך וכו'", עכ"ל. ודקדק בציץ אליעזר הנ"ל, מדנקט המאירי "פרוצים הנודעים בכך" משמעותו ברורה שכוונתו לעריות, עיי"ש. ולענ"ד אף דקדוק זה קלוש ביותר, ואפשר שכוונתו בפרוצים הנודעים בכך שהם פרוצים, מיהו לאו דוקא עריות אלא שפרצו בגדרי התורה. (ואין לדקדק מהמילה פרוצים גופא, דזה ליתא, שהרי זה לישנא דגמ' ואפ"ה הוצרך הציץ אליעזר לדקדק מהמהר"י מינץ ומהמאירי).

ועוד שנראה לפרש, דהנה המאירי הסביר מדוע אשה מתייחדת עם ב' אנשים כשרים כיון "שכל אחד משמר את חבירו שלא לחטוא" ולא כתב את לשון רש"י "שהאחד בוש מחבירו" והיינו שלא תלה זאת בבושת האיש שרוצה לזנות אלא בחבירו שימנענו לעבור עבירה. והנה בשלמא לטעמו של רש"י שאדם כשר בוש ולכן אינו מזנה ליד חבירו, אפשר שאפי' אדם כשר שחשוד על איסור במזיד שאינו קשור לעריות, עדיין בוש מלזנות ליד חבירו. אבל למאירי, שפשט לשונו מורה שאין זה תלוי בבושה אלא שחבירו ימנענו מלעבור עבירה, הנה אם שניהם חשודים על איסור אחר במזיד ואפי' שאינו קשור לעריות, זה מוכיח שאין להם יראת שמים ואדרבא, אם יראה אחד את חבירו מזנה,

לא רק שלא ימנענו אלא יזנה יחד עמו, שהרי נפשו של אדם מתאוה לעריות, והללו שחשודים על איסור במזיד ואין להם יראת שמים יזנו יחד. ולפ"ז נראה שהמאירי סובר שאדם החשוד אפי' על איסור שאינו קשור לעריות, נחשב כפרוץ כיון שאין את טעם ההיתר בב' כשרים וכנ"ל. ואף שת"ח אחד רצה לדחות ולפרש שכוונת המאירי שנקט שהאחד משמר את חבירו שלא לחטוא, כוונתו כרש"י, שעצם שחבירו נמצא עמו שם הוא משמרו כיון שחבירו יתבייש, וכמו שאכן כתב המאירי שאשתו של אדם משמרתו ונראה שכוונתו שהיא משמרתו כיון שבעלה בוש ממנה, שהרי בגוים אסור להתייחד אפי' שאשתו עמו וכתב המאירי כיון שאין להם בושה, ומשמע שבישראל יש בושה כשאשתו שם. מיהו לענ"ד אין זה פשט דברי המאירי, שהיה לו לפרש כלשון רש"י שהאחד בוש מחבירו ולא לנקוט בלשון שמשתמע שהשמירה מכח החבר ולא מכח האיש שבא לזנות. ואפי' אם נפרש שזה הפשט באשתו משמרתו, מ"מ אין זה מכריע לנ"ד, כנלע"ד.

מיהו בעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ח) כתב וז"ל "סתם אנשים כשרים הם, דאינם חשודים בעיני בני אדם בחשד זנות ופריצות", עכ"ל. ומשמע מלשונו שדוקא בחשודים בזנות ופריצות נחשבים כפרוצים אבל שאר איסורים לא. וכ"פ הגרי"ש אלישיב שליט"א (הובא בספר מנחת איש פ"ה ס"ק ח) דדוקא בעניין עריות הוי פרוץ, עיי"ש. וכן משמע מסברא משיטת רש"י שכתבנו לעיל שפירש שעם ב' כשרים מותר כיון שהאחד בוש מחבירו, וכיון שכאן מוחזקים כשומרי מצוות מלבד שחשודים על איסור אחר, נראה שעדיין אחד בוש לזנות בפני חבירו, ואינו מוכרח ויש לעיין. **וי"א שנחשב כפרוץ**

החכ"א (כלל קכו סע' ה) כתב וז"ל "אבל יש פוסקין דאשה אחת מתיחדת עם שני אנשים שאינם חשודים בדבר איסור, דמסתמא כשרים הם וגו'", עכ"ל. ומסתימות לשונו שכתב שאינם חשודים בדבר איסור, משמע שאם חשודים בדבר איסור, לאו דוקא של עריות, נחשבים כפרוצים. (ולא צריך שיעבור בפועל אלא רק חשוד על כך, כן כתב הדברי סופרים בעמק דבר אות שיז). וכן ראיתי שדקדק בלשונו בספר דבר הלכה (ס' ט סע' ד), עיי"ש. והנה הח"ח בספרו נדחי ישראל (פכ"ד סע' ה) העתיק את דברי החכ"א, ומשמע שסובר כמותו בהגדרת פרוצים. וכעת מצאתי מרגניתא טבא בפירוש הכלי יקר (פרשת ויצא כט פס' ז) על הא דאמר יעקב לרועי הצאן "הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה וכו'", וז"ל הכלי יקר "ויש אומרים דלכך אמר להם הן עוד היום גדול לבדקן אם הם חשודים על הגזל כי סתם רועים חשודים, וחשב יעקב שאם אינם כשרים א"כ שלא כדין נתיחדה רחל עמהם כי אין היתר להתיחד כי אם בעיר בשני אנשים ובשדה עם ג' אנשים

כשרים, ועל כן פרט לך הכתוב שהיו שלשה עדרי צאן וכשרים היו וא"כ בדין נתיחדה עמהם", עכ"ל. הנה מוכח להדיא דאם היו חשודים על גזל, אינם כשרים ליחוד. מיהו יש לדחות דהתם זה היה סימן ליעקב שאינם כשרים כיון שלא הכירם, לכן אם חשודים על גזל, אפשר שחשודים על הרבה דברים נוספים. אבל איש הידוע לנו שמדקדק בכל המצוות אך חשוד על דבר איסור אחד, אפשר דמיקרי כשר. ואה"נ אדם שאינו מוכר לנו אך חשוד על גזל או איסור אחר, שפיר אפשר ללמוד מדברי הכלי יקר דהוי פרוץ לענין יחוד.

ושוב ראיתי שאפשר קצת לדקדק שכך סובר הרמב"ן (קידושין פב.) שכתב לפרש את הרבותא של המשנה "כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עמהן", שאפילו בשני כשרים, דבעלמא מותרים להתייחד עם אשה, הכא כיון שעסקם עם הנשים אסור וכתב בזה"ל "אפשר לפרשה אפילו בשני אנשים, לפי שהם חשודים על העריות וגריעי מפרוצים סתם וכו'", עכ"ל. והנה אם פרוצים מדובר שחשודין על איסורי עריות, מדוע כתב על אלו שעסקן עם נשים כיון שחשודים על עריות גריעי מפרוצים סתם, הרי גם פרוצים סתם מיירי בחשודים בעריות. אלא נראה שלמד שפרוצים סתם מדובר אפי' בשאר איסורים שאינם של עריות, אך שעסקו עם נשים כיון חשודים על עריות, גריעי טפי מסתם פרוצים. ואע"פ שיש קצת לדחות שאף אם פרוצים סתם מדובר בחשודים בעריות, מ"מ כשעסקו עמהן חמור יותר כיון שמלבד שחשודין על עריות, הנשים צריכות להן ולבן גס בהו לכן דינם חמור מסתם פרוצים בעריות, ומ"מ מלשונו משמע כמש"כ.

והנה לשיטה זו יש לצרף פוסקים נוספים ע"פ המבואר במס' מגילה (יד.) שדבורה הנביאה היתה יושבת תחת עץ תומר, ומקשינן התם מאי שנא תחת תומר, אמר ר' שמעון בן אבשלום משום יחוד וכו' עיי"ש בגמ'. וכתבו התוס' (שם ד"ה "משום") משום יחוד כשבאים אליה בני ישראל למשפט, עיי"ש. וכתבו היעב"ץ והעיון יעקב והענף יוסף (בעין יעקב מגילה שם) כיון שלא היה בא אליה אדם יחידי, שהרי אסור לדון בכה"ג, א"כ היו באים ב' אנשים (התובע והנתבע) ומדוע חששה מיחוד ותירצו שבפרוצים אסור להתייחד אפי' עם ב' אנשים, וכיון ששנינו שכאשר באים לפני הדיין למשפט, יהיו בעיניך כרשעים, א"כ הוי ליה כפרוצים ואסור להתייחד עמהם. ואף בספר פרי עץ חיים (הובא בספר יד דוד על מגילה שם) פירש כן. וכן החיד"א בספרו פתח עיניים (מגילה שם) כתב שכן פירשו כת קודמין, והביאם בשתיקה, ומשמע דמסכים להם. ושוב ראיתי שהחיד"א הניף ידו שוב וכתב כן בספרו חומת אנך (ח"א שופטים ד), עיי"ש.

ואע"פ שכבר הרבה אחרונים תמהו על פירושם, כמבואר בשו"ת יבי"א (ח"א ס' מא אות טו טז) בשם יד דוד ובשם ספר מאורי אור. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) כתב שהפירוש הנ"ל תמוה וזר מאד, עיי"ש. וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו במילואים לס' מ) האריך לדחות פירושם. עכ"פ עולה מכל האחרונים הנ"ל שכיון שרואים את בעלי הדין כרשעים, וודאי שאינם רשעים לפריצות ועריות ואפ"ה פרוצים מיקרי לענין יחוד (וכן הבינו בשיטתם הציץ אליעזר שם, והיד דוד שהובא ביבי"א שם). ובפרט שהחיד"א הביאם בשתיקה וכנ"ל.

ולפי האמור יש לצרף גם דעת רש"י במס' תענית (כג:) לפי הבנת הרד"ל (קידושין פא.) שמדובר באיסור יחוד (ועיין לקמן פ"ט הערה 5 שכתבנו שאין הכרח להבנת הרד"ל). ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) שאם עובר עבירה חמורה כחילול שבת בפרהסיא, מיקרי חשוד גם על עריות, עיי"ש. מיהו מדבריו משמע דוקא איסור חמור אבל איסור קל, אינו בכלל פרוץ.

ובספר דבר הלכה (ס' ט' ס"ק ד) כתב שכוונת החכ"א (שהובא בריש ההערה) שכל החשוד על איסור נחשב כפרוץ, היינו דוקא כשעובר על האיסור בפריקת עול, וכן פירש הגרי"י קניבסקי זצוק"ל (הובא בדבר הלכה שם בשם "חכם אחד" והוא הגרי"י קניבסקי כמו שמבואר בהקדמת הדבר הלכה), עיי"ש. ויש לעיין כאשר הוא חשוד על עבירה במזיד באיסור דרבנן, שיש צד לומר שכיון שאינו חמור בעיניו איסורי דרבנן, אזי עובר ע"ז בשאת נפש. אבל איסור ביאה חמור בעיניו ואינו חשוד על כך. או כיון שרואים שאין לו יראת שמים, שהרי סוף סוף יודע שיש בזה איסור דרבנן ועובר ע"ז במזיד ובפריקת עול, חשוד אף על עריות. ולכאורה סתימות החכ"א והח"ח הנ"ל שחשוד על כל איסור, מ"מ יעשה שאלת חכם. . ונכון לחשוש לדעה אחרונה. מכל מקום בשעת צורך גדול אפשר לסמוך על המקילים **כיון** שכן מבואר בחכ"א, והסכים לו הח"ח. ועוד שכן מתבאר מהרבה אחרונים וכמבואר באורך בהערות הקודמות, ודאי שיש לחשוש להם לכתחילה, זולת בשעת הדחק שיש לסמוך על המקילים. .

י. מותר לשני אנשים כשרים להתייחד אפילו עם פרוצה [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] כיון שהשמירה בהיתר יחוד של שני כשרים הוא מצד האנשים, שהאחד בוש מחבירו וכו' כמבואר לעיל (סע' א הערה 1 מלבד הטעם של אותו קדמון שטעם ההיתר הוא שהאשה בושה מהם) א"כ אפי' שהאשה פרוצה שייך טעם ההיתר. ונראה שכן הוא סתימות הפוסקים (הטור הרמ"א והעומדים בשיטתם) שכתבו בסתמא היתר יחוד עם שני כשרים ולא כתבו למעט באשה פרוצה או נכרית.

וכן מתבאר בשו"ת שב יעקב (ס' יט). והנה בשו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים ס' ב) התיר לשני כשרים להתיחד אפי' עם גויה, עיי"ש. וסתם גויות פרוצות הן, ונראה פשוט שה"ה עם פרוצה ישראלית. ואע"פ שיש לחלק דאפשר דדוקא עם גויה התיר כיון שסתם גויות מזנות ומספרות על כך בשוק וכמבואר בערך שי (ס' כב סע' ה) בשם הרדב"ז, ולכן התיר המהרי"ל דיסקין, שחוששים האנשים שתלך לספר. מיהו זה ליתא, דהא אין טעם ההיתר של יחוד שני אנשים מהא דחוששים שיתגלה הדבר אלא שבושים זה מזה, אי נמי אחד משמר את חברו, ולכן אפי' שנמצאים עם גויה עדיין בושים זה מזה, ועדיין אחד משמר את חבירו.

והנה בספר דבר הלכה (ס' ט סע' ט) ג"כ פסק להיתרא, וכתב להוכיח כן (בדבר הלכה ס' ד ס"ק כה) מהגמ' במס' ברכות (ג:) דאיתא התם דאין נכנסין לחורבה מכמה טעמי וחד מנייהו מפני החשד, היינו שיחשדו שזונה ממתינה לו שם. ועוד איתא שאם הם שני בני אדם, תו ליכא חשדא ופרש"י וז"ל "חשד נמי ליכא - דתנן אבל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים" עכ"ל. ועוד מבואר שם שאם הם פרוצים, אסור כיון דעדיין איכא חשד, עיי"ש בסוגיא. והנה מוכח לפרש"י מהתם דכל שהם כשרים תו ליכא חשדה אפי' עם פרוצה. ובדומה לפרש"י פירש רב ניסים גאון (המודפס בגליון הגמ'). אך בספר דברי סופרים (בעמק דבר אות שלג) כתב שאין משם ראיה, ופירש דאם הם כשרים ליכא חשדא, היינו דלא יחשדו שמחכה שם זונה, אבל אה"נ אפשר שלגבי יחוד אכתי אסור להתיחד שני אנשים עם זונה, ועיי"ש כיצד הסביר את רש"י שהביא את המשנה של יחוד. ולענ"ד הצדק עם הדבר הלכה כמו שמוכח למעיין בפנים. מיהו הראיה השניה שהביא הדבר הלכה, לענ"ד אינה ראיה וכמו שהעיר בזה הדברי סופרים הנ"ל. וכעת ראיתי להחיד"א בשיורי ברכה (יור"ד ס' קטז אות ה) דמשמע קצת דהגמ' בברכות הנ"ל אזדא כדברי סופרים הנ"ל והיינו שלא יחשדו שיש שם זונה. עכ"פ אף הדברי סופרים פסק להיתרא בנ"ד. וכ"פ בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יג). **ואפילו עם גויה שו"ת** מהרי"ל דיסקין (פסקים ס' ב), ועיין הערה קודמת שלפי טעמי ההיתר, מועיל אפילו עם נכרית, עיי"ש. .

יא. מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים כשרים [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] אפילו שעסקם עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו גדר של עסקו עם הנשים. **עם הנשים זה** פשוט שלפי הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח) והר"ח (הובא בראש קידושין פ"ד ס' כז) ורבינו אלחנן (הובא במרדכי פ"ד ס' תקמ) והמאירי

(קידושין פב.) והמ"מ (על הרמב"ם שם) שסוברים שאיש שעסקו עם נשים, אין דינו גרוע מסתם אדם, וכן הוא דעת מרן הש"ע (ס' כב סע' ז) ועוד, וכדלקמן (פ"י סע' יד הערה 39). א"כ כמו שמותר לאשה להתייחד עם ב' כשרים, כך מותר לה להתייחד עם ב' כשרים שעסקם עם הנשים. ואע"פ שהרמב"ם ומרן הש"ע סבירא להו דליכא כשרים, מ"מ יש נ"מ גם לבני ספרד, חדא דבשעת הדחק וצורך גדול יכולים להקל להתיחד אשה עם ב' כשרים כדלעיל (סע' ב) א"כ ה"ה דיכולים להקל כנ"ל אפי' עם האנשים עסקם עמהן. ועוד משיטת המאירי דמתיר יחוד עם ב' כשרים האידנא ואפ"ה סובר דאינו גרוע עסקו עמהם מאיניש דעלמא א"כ לכאורה אפשר ללמוד לשיטת המתירים יחוד עם ב' אנשים דעסקו עמהן אינו גרוע מאיש דעלמא מלבד להרמב"ן והריטב"א שהבאתי בהערה הבאה.

ועיין לקמן (פ"י סע' יד הערה 39) שכתבנו מחלוקת ראשונים ברבותא של המשנה לגבי איש שעסקיו עמהן לא יתייחד עם הנשים, שלפי רש"י והרשב"א והרמ"ה ותוס' ר"י הזקן והסמ"ג הרבותא שאסור לאיש שעסקו עמהן להתייחד עם הרבה נשים משא"כ לאיש שאין עסקו עמהן שמותר לו עם ג' נשים. ולפי התוס' בשם הר"מ והרא"ש בשם ר"ת והמרדכי בשם ר"י והסמ"ק הרבותא היא שאפי' אשתו עמו אסור לו להתייחד עם נשים כיון שעסקו עמהן. והריטב"א והרמב"ן פירשו שהרבותא היא שאע"פ שאשה מתייחדת עם ב' כשרים, מ"מ אם עוסקים עם הנשים, אסור. ובשו"ת חקרי לב (ס' יט) כתב שהראשונים דלעיל, כל אחד פירש כדרכו, ומה שמיעטו מיעטו ולא יותר, אבל לגבי שאר דינים נשאר כאיש דעלמא, עיי"ש. א"כ רש"י וסיעתו, ור"ת וסיעתו יסברו שמותר לאנשים שעסקם עמהן להתייחד עם אשה, שהרי לא מיעטו כשיטת הריטב"א והרמב"ן הנ"ל. וכן סובר שמותר בעצי ארזים (ס' כב ס"ק יג) ונראה שסובר שכן דעת הרמ"א, עיי"ש.

והנה הר"ן (דף לג: מדפי הרי"ף) כתב על הרבותא של המשנה דכל שעסקו עמהן לא יתיחד עם הנשים וז"ל "ואחרים פירשו משום דתנן דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, קתני הכא דכל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עמהן ואפילו הן (נשים הרבה)", עכ"ל עיי"ש. והנה ברור שיש ט"ס בדברי הר"ן הנ"ל שהרי לכ"ע אסור להתייחד עם הרבה נשים מלבד שיטת רש"י, והרי הר"ן כבר כתב לפני כן את שיטת רש"י. ובהגהות הב"ח (שם אות ב) כתב שלא נראה לו להגיה באופן שנשמע שאסור לאשה להתייחד עם שני אנשים כיון שעוסקים עמהן, שהרי המשנה שנקטה איש שעסקו עם הנשים וכו', נקטה בלשון יחיד ולא נקטה בלשון רבים, עיי"ש (ולקמן בהערה הבאה מבואר שכן

הקשה הרשב"א על שיטת הריטב"א והרמב"ן). עכ"פ חזינן שהב"ח לא רצה לקבל הגהה זו שיצא ממנה איסור לשני כשרים שעסקם עם נשים להתייחד עם אשה, ואע"פ שהב"ח לא כתב שאין להגיה כך כי הדין לא מסתבר אלא כי בלשון המשנה לא משמע כן, מ"מ לשיטתו כבר אין מקור לחדש איסור בזה. ואף בהגהות חידושי אנשי שם (שם אות ב) מבואר שלפי הענין נראה שצריך להגיה בר"ן כך "ואחרים פירשו וכו' דכל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עמהן אפילו הם אנשים הרבה" אלא שסיים בחידושי אנשי שם שהגהה זו אינו מתיישב כלל ואין לזה טעם, ולכן הגיה באופן אחר, עיי"ש. והנה מבואר שאף לחדושי אנשי שם מותר לאנשים שעסקם עם נשים להתייחד עם אשה. (ונראה ברור שהב"ח והחידושי אנשי שם לא ראו את הריטב"א והרמב"ן שנביא בהערה הבאה שפירשו כך את המשנה ואסרו להדיא, שאם היו רואים אותם פשוט שהיו מגיהים כך בר"ן וכמו שנבאר).

והנה בדין פנימי וחיצון, היינו אנשים בחדר חיצון ונשים בחדר פנימי אין חוששין ליחוד אבל אנשים בפנימי ונשים בחיצון חוששין ליחוד (קידושין פא.) ופרש"י שאין דרך החיצונים על הפנימי אך דרך הפנימי על החיצוני, ולכן כשהנשים בפנים, אין חשש יחוד, כיון שאף אם תצא לחוץ, אין בזה איסור דהא אשה מתייחדת עם אנשים כשרים אך כשהאנשים בפנים אסור, כיון שאם יצא איש נמצא מתייחד עם נשים.

ובתוס' (שם פב.) הקשו לפרש"י שהרי סובר שאיש מתייחד עם הרבה נשים וא"כ מדוע חוששין שמא יצא איש ויתייחד עם הנשים עיי"ש. והב"ש (ס' כב ס"ק יא) והח"מ (שם ס"ק ח) תירצו את שיטת רש"י שמדובר באנשים שעסקיהן עם נשים, והרי לפי רש"י איש שעסקו עם נשים לא מתייחד עם הרבה נשים, ולכן כשאנשים בפנים חוששין ליחוד כי עסקו עמהן ושמא יצא ויתייחד, עיי"ש. ולפ"ז, שכל המימרא מיירי באנשים שעסקם עמהן, מדוע כשנשים בפנים אין חשש ליחוד, הרי היא תצא ותתייחד עם אנשים שעסקם עמהן, אלא ודאי מכאן מוכח שלשיטת רש"י מותר לאשה להתייחד עם אנשים שעסקם עמהן, ודו"ק. ושוב ראיתי בבית משה (ס' כב ס"ק ח) שכן דקדק מהרש"י הנ"ל ע"פ הח"מ, וכן תמצא בספר המקנה (קידושין פב. בביאור התוס' ד"ה "לא") שלמד כן ברש"י, עיי"ש. (ועיין הערה הבאה מה שנכתוב בדעת רש"י).

ותדע שכן הסברא נותנת, שהרי טעם ההיתר לאשה להתייחד עם ב' אנשים כשרים, כיון שאחד בוש מחבירו כמ"ש רש"י א"כ אפי' שעסקם עם נשים, כיון שכשרים הם, עדיין אחד בוש מחברו, וכן כתב הבית משה (שם). וכ"פ להיתרא בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יג) וכן נראה דעת הדבר הלכה (ס' ט סע' ו). וכן העלה בספר תורת היחוד (פ"ג

סע' ה) ודייק שכן סובר הרמ"א, שהרי הרמ"א רק בדין יחוד עם ג' נשים חילק בין איש דעלמא לבין איש שעסקו עמהן, וש"מ שביחוד עם שני אנשים, אין גריעותא כשעסקם עם הנשים, עיי"ש. ולפ"ז יש לדקדק בעוד אחרונים את הדיוק הנ"ל, עיין כיו"ב בלשון ערוך השלחן (ס' כב סע' ח) ובקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ג). . **ויש אומרים שאסור להם להתייחד עם אשה הריטב"א** והרמב"ן (קידושין פב.) פירשו את הרבותא של המשנה שאיש שעסקו עמהן לא יתיחד עם נשים, שבאה להשמיע שאפי' שאשה מתייחדת עם ב' אנשים כשרים, מ"מ אם עסקם עם נשים, אסור. והרמב"ן נקט בזה"ל "לפי שהם חשודים על עריות וגריעי מפרוצים סתם" עכ"ל, וזהו דעת האחרים שהביא הר"ן (דף לג: מדפי הרי"ף) כמו שביארו החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) ובהגהות תמים דעים (הובא בשער יוסף שם) והגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות ד) ודלא כב"ח והגהות אנשי שם (שהובאו בהערה הקודמת). ועיין בשו"ת הרשב"א (אלף קעח) שהקשה על שיטה זו, דהתנא נקט בלשון יחיד היינו מי שעסקיו וכו' והם פירשו דקאי על ב' אנשים, והיא כהערת הב"ח שהבאתי בהערה הקודמת.

ובספר בית משה (ס' כב ס"ק ח) ובספר המקנה (קידושין פב. בתוס' ד"ה "לא") כתבו שלשיטת הפוסקים שאיש שעסקו עם נשים לא יתייחד עם נשים אפי' שאשתו עמו (עיין לקמן פ"י סע' יד בדין זה) כ"ש שיודו לאסור לשני אנשים שעסקם עם הנשים להתייחד עם אשה. וכעת העירוני דכן סובר החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) דלפי ר"ת וסיעתו אסור בנ"ד. דהנה כתב בסוף דבריו דלפי ר"ת כיצד איש יוכל לעסוק עמהן, הרי אפי' אשתו עמו לא מהני, אלא מוכרח קצת דכשהם שניים ונשותיהם עמהם מותר, עיי"ש בהחיד"א. ומשמע שאם נשותיהם אינן עמהם, אסור.

ולפ"ז יש להוסיף שאף התוס' בשם הר"מ, והרא"ש בשם ר"ת, והמרדכי בשם ר"י והסמ"ק, וכן כל הפוסקים שהולכים בשיטתם וכמבואר לקמן (פ"י סע' יד הערה 40) יאסרו אף בנ"ד. וכן לפי מה שביאר האפי זוטרי (ס' כב ס"ק יד) שאף רש"י אזיל בשיטתם, אף לרש"י אסור. ובספר דברי סופרים (עמק דבר אות שלה) כתב לדינא דיש להחמיר כשיטת הריטב"א וסיעתו, עיי"ש. ובספר נטעי גבריאל (פי"ט סע' ז) העלה להחמיר, אך כתב שבשעת הצורך יש להקל. .

יב. מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] אפילו שלבם גס בה כן כתב הרמ"ה (קידושין פא.) להדיא, וכן מתבאר בשו"ת שרגא המאיר (ס' עה) שדן בתשובתו באיש שיש לו משרד ועוד פועל וישנה שם

מזכירה, וכתב דנחשבים כגס בהו ואפ"ה סובר שיש היתר של שני אנשים עם אשה, עיי"ש. וכ"פ בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יג).

ועיין בבית משה (ס' כב ס"ק ח) שכתב בתוך דבריו לגבי שני אנשים שעסקם עם נשים ולבם גס בה, מ"מ אחד יתבייש בפני חבירו וכו' עכ"ל. והנה אע"פ שאיש שלבו גס באשה דעלמא היינו שלא מחמת שעסקו עמה, זה קירוב דעת יותר מאשר לבו גס בה מחמת שעסקו עמה כמבואר בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג) מ"מ הסברא שכתב הבית משה נראה ששייכת ג"כ בנ"ד, דמה בכך שלבו גס בה, סוף סוף אחד יתבייש מחבירו.

ואף הפוסקים המחמירים לאשה להתייחד עם שני אנשים שעסקם עם הנשים כמבואר בסע' הקודם, נראה שבנ"ד יודו להתיר, שהרי שם אסרו כיון דאיש שעסקו עמהן, חשוד על עריות כמש"כ שם בשם הרמב"ן, אבל הכא סתם כשרים שלבם גס בה מחמת קרבה או שגדלו עמה וכד' אינם חשודים על עריות ומותר, וכ"פ הדבר הלכה (ס' ט סע' ז) עיי"ש. , ויש מחמירין **דברי** סופרים (אות שלח). .

יג. אע"פ שכתבו הפוסקים שאין איסור יחוד לאשה עם ב' אנשים אפילו שקינא לה הבעל מהם **כ"כ** בשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' קב) וכן מתבאר מההפלאה (קונטרס אחרון ס' קטו ס"ק יא), וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ט סע' ח) וכתב שם שכן סובר המשנה למלך (הל' סוטה פ"א ה"ג), עיי"ש. וע"ע בשו"ת חוט המשולש (ח"ג ס' ו אות ג). , מ"מ דוקא מצד איסור יחוד מותר אבל אם אכן תסתר עמהם שיעור ביאה **עיין** לעיל (פ"א סע' כג) כמה הוא שיעור ביאה. תאסר על הבעל לעולם **רמב"ם** (הל' סוטה פ"א ה"ג) וכ"פ בש"ע (ס' קעח סע' ה). ותדע שכאן מדובר שקינא לה משני בנ"א שלא תסתר עם פלוני ופלוני ואפי' הם אביה ואחיה וכמש"כ הרמב"ם והש"ע, אך אם קינא לה רק מאחד והיא נסתרה עמו ועם אדם נוסף שלא קינא לה ממנו, אינה נאסרת לבעלה כמו שכתב המשנה למלך (על הרמב"ם שם) והביאו בפ"ת (שם ס"ק יד), ואף איסור יחוד אין בזה כמש"כ הדבר הלכה (ס' ט סע' ח). .

יד. אסור לאשה להתייחד עם ב' גויים או יותר כיון שסתם גויים פרוצים הם **כמבואר** במשנה ע"ז (כב.) דסתם נכרים פרוצים הם, ופשוט. ועיין לקמן (סע' טז) שיש מתירים לאשה להתיחד עם כשר אחד וגוי אחד, עיי"ש מה שהערנו בזה. .

טו. י"א ששני אנשים ישראלים **לאפוקי** בישראל כשר וגוי שיש סוברים שמותר ואפי' שאוסרים עם ב' ישראלים שאחד מהם פרוץ, וכדלקמן בסע' הבא. שאחד מהם פרוץ והשני כשר, מותר לאשה להתייחד עמהם כדין שני כשרים

[היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] כ"כ הרש"ל ביש"ש (קידושין פ"ד ס' כא). והסביר שכאשר אחד כשר ואחד פרוץ מתבייש הכשר מהפרוץ, וכן הפרוץ לא יעשה כלום ליד הכשר, עיי"ש. וכן נראה שמסכימים ליש"ש הנ"ל בספר זכרון עקידת יצחק (פרק ד) ובמסגרת השלחן (ס' קנב אות ב). ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) שג"כ קצת משמע מלשונו שדעתו נוטה להקל כהיש"ש, עיי"ש. וכן הוא בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות א) ואף הערך שי (ס' כב סע' ה) הסכים ליש"ש הנ"ל וכתב טעם נוסף לדבר שאפי' אם נאמר שאין הפרוץ מתבייש מהכשר, מ"מ האשה לא תתפתה לו כיון שחוששת שהכשר יגלה סודם, ואף שהרמ"א נקט בלשונו "כשרים" כתב הערך שי שאין לדקדק מזה דמצריך ששניהם יהיו כשרים ויאסור כשאחד פרוץ, וסיים שאפי' אם נאמר שהרמ"א אכן חולק על היש"ש ומצריך ב' כשרים בדוקא, מ"מ הוי ספק דרבנן ואזלינן לקולא, ועוד דטעמו של היש"ש מסתבר, עיי"ש. וכ"פ ג"כ בשו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים ס' ב). וכ"פ לדינא בתורת היחוד (פ"ג סע' ד) ובספר נטעי גבריאל (פי"ט סע' א) והגר"ש גרינמן בספרו זכר שמואל. ועיין בלשון החזו"א (ע"ז ס' סו). **. וי''א שצריך שיהיו שניהם כשרים, ואם אחד מהם פרוץ, אסור בשו"ת** שב יעקב (ח"ב ס' יט) כתב שכן משמע מלשון הרמ"א (ס' כב סע' ה) שנקט שאשה מתייחדת עם ב' כשרים, עיי"ש. ולפ"ז זהו גם דעת הטור בשם הרא"ש, שג"כ נקט בלשון הנ"ל. וכ"פ ג"כ השב יעקב בעצמו (הובא גם בפ"ת ס' כב ס"ק ד). והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) נראה שמסכים לשב יעקב הנ"ל וכן הוא בספרו ראה חיים (פרשת וישב), וכן נראה שמסכים היד אהרון (כרך ד הג"ט אות ז), עיי"ש.

וכן משמע מלשון העוד יוסף חי (פר' שופטים אות ז) וכ"כ בספר המקנה (קידושין פ: ד"ה ועוד) שצריך ב' כשרים כיון דאע"פ שהכשר שומר את הפרוץ, מ"מ הפרוץ אינו שומר את כשר, עיי"ש. וכן פסק בספר בית משה (ס' כב ס"ק ו) וכך פסק בשו"ת צמח צדק (אבהע"ז ס' לט). ובשו"ת נודע ביהודה (קמא ר"ס סט הובא גם בפ"ת ס' כב ס"ק ד) אסר יחוד כאשר אחד מן האנשים הוא גוי, עיי"ש. ונראה שה"ה עם פרוץ יהיה אסור דאין מקום לחלק. וכן הוא בספר בית מאיר (ס' כב סע' ה) וכן משמע בספר פני משה (שם במראה הפנים ס"ק ז). וכ"פ בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יג) להחמיר בזה. ועיין בלשון הגהות הרד"ל (קידושין פ: ד"ה ת"ח) וכן בהמשך דבריו (בדף פא.) גבי ג' אנשים בדרך אי בעינן כולם כשרים. **, וכן הלכה כיון** שכן פשטות לשון הרמ"א כמבואר בהערה הקודמת, ועוד שרבו הפוסקים המצריכים ששניהם יהיו כשרים, הכי נקטינן. .

ובשעת צורך גדול אפשר לסמוך על המתירים ע"פ מה שכתב הערך שי שהובא לעיל (הערה 36) דלא מוכח שהרמ"א יחלוק ואף אם נאמר שהרמ"א חולק על הישׁ"ש שמתיר בא' כשר וא' פרוץ, סוף סוף הוי מחלוקת בדרבנן וספיקא דרבנן לקולא, ועוד שטעמו של הישׁ"ש מסתבר, עיי"ש. ומה גם שישנם הרבה אחרונים שהקלו כמבואר לעיל. . **ואם יש ב' אנשים [או יותר] כשרים ואחד פרוץ, אין בזה איסור יחוד הנה** הטעם של האוסרים כאשר א' כשר וא' פרוץ, כתבו בספר המקנה (קידושין פ: ד"ה ועוד) ובשו"ת שב יעקב (ס' יט) שהכשר אינו משומר, והיינו שאינו בוש מהפרוץ, אך הפרוץ משומר ע"י הכשר. ולפ"ז כאשר ישנם ב' כשרים ופרוץ, נמצא שהפרוץ משומר ע"י הכשרים, ואף הכשרים שומרים אחד את השני, וא"כ לשיטתם בכה"ג אין בזה איסור יחוד. וכעת העירוני דכן מוכח בשו"ת נודע ביהודה (קמא אבהע"ז ס"ס סט) דהתם מיירי בעגלון נכרי עם שני כשרים וכתב דאינו יחוד אפי' בדרך, עיי"ש. .

טז. י''א ששני אנשים ה"ה יותר. , שאחד מהם ישראל כשר ואחד מהם גוי, מותר לאשה להתייחד עמהם [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] בשו"ת שב יעקב (ח"ב ס' יט והובא אף בפ"ת ס' כב ס"ק ד) כתב לחדש שאם האנשים הינם ישראלים, אזי צריך ששניהם יהיו כשרים ולא מהני בכשר אחד ופרוץ אחד. וכ"ז בישראלים, אבל אם אחד ישראל כשר והשני גוי, אין בזה איסור יחוד כלל, והטעם כיון שגוי מפעה פעה, היינו הולך וצועק ומפרסם בשוק את הדבר, ואפי' שהוא ג"כ מזנה עמהם. וכיון שכך, חוששים הישראל והישראלית לזנות, שמא הגוי ילך לפרסם, עיי"ש. ובהגהות יד אהרון (כרך ד הג"ט אות ז) הביא את השב יעקב הנ"ל בשתיקה, וש"מ דמסכים לו, וכן הסכים הגר"ח פלאג'י בספר החפץ חיים (ס' לח אות כח) ועיין עוד בספריו ראה חיים (פר' וישב ד"ה לזה הוכרח) ובשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א). וכן סובר לדינא הערך שי (ס' כב סע' ה) שהתיר לאיש להתייחד עם אשה ישראלית ואשה נכריה ע"פ הסברא הנ"ל, שהגויה תלך לספר ובסוף הביא אף את השב יעקב הנ"ל. וכן פסק הזכור לאברהם (אבהע"ז ח"א אות יחוד), ועיין בחזו"א (אבהע"ז ס' לה אות ה) שתחילה צידד להתירא ולבסוף נשאר בצ"ע, (ומלשונו משמע שהדעת נוטה להתיר אלא שנשאר כאמור בצ"ע) עיי"ש. והנה לפי סברת השב יעקב, יש לשאול דלפ"ז יש להתיר יחוד אשה אפי' עם גוי לבד, דהא לא תתפתה לו כיון דמפעה פעי. אלא שכבר כתב השב יעקב שבגוי חוששים לאונס, עיי"ש. ולכאורה לפ"ז במקום דלא חיישינן לאונס יש מקום להתיר, ועיין במש"כ החזו"א (שם) שאם האשה בריאה שאינה

חוששת לאונס הגוי או שיש ישראל בקרבת מקום שאם תקרא לו ישמענה, יש להתיר יחוד עם גוי. ואע"פ שהחזו"א נשאר בצ"ע, אפשר שלפי השב יעקב מהני. א"נ יש לבאר דכל ההיתר של מפעה פעי וכנ"ל, דוקא שיש עם הגוי ישראל כשר אחד, דאז גם האשה וגם האיש חוששים שהגוי יספר וכלשון השב יעקב הנ"ל דשניהם חוששים שיתגלה. אבל שהאשה שם לבדה, החשש שלה לא מהני להתיר יחוד על סמך הסברא של מפעה פעי, דנשים דעתן קלות, ואפשר שתתפתה בכל זאת. מיהו צ"ע דמצינו שמותר לאשה להתיחד בפני תינוקת כיון שחוששת שהתינוקת תספר סודה, וצ"ע בכל זה.

והנה אף הישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כא) שהתיר לאשה להתיחד עם כשר אחד ופרוץ אחד, אף בגוי התיר ולא רק ישראל, ועיין בסע' הקודם (הערה 36) שכתבנו שכמה פוסקים מסכימים לישׁ"ש בדין של ישראל כשר וישראל פרוץ, ונראה שמסכימים לכל דבריו, היינו להתיר אף עם כשר ונכרי. דאל"כ היה להם לסייג דבריהם שאינם מסכימים לו בדין זה כאשר חד מנייהו הוא גוי, ועיין. מיהו הישׁ"ש שהתיר ג"כ בזה, לא התיר מכח סברת השב יעקב הנ"ל, היינו שלא תזנה כיון שהגוי גם אם יזנה יספר בשוק. אלא סברתו כיון שהכשר לא יזנה ליד הפרוץ, ואף הפרוץ לא יעשה כלום ליד הכשר, עיי"ש. ואע"פ שכתב סברא זו לגבי פרוץ ישראל, ובגוי לא נראה שייך האי טעמא, דאינם בני בושת, מ"מ אפשר דסובר דסגי להתיר כשהכשר לא מזנה כיון דאז האשה ג"כ לא תזנה דתחשוש שיספר בשוק. והא דנקט גבי כשר ופרוץ דאף הפרוץ לא יזנה, קושטא קאמר ולרווחא דמילתא אבל אפי' בלא זה מהני וכנ"ל, וצ"ע. **, ויש אוסרים הנודע** ביהודה (אבהע"ז קמא ר"ס סט) והובא בפ"ת (ס' כב ס"ק ד), עיי"ש. והנה אע"פ שלשון הרמ"א (ס' כב סע' ה) שאשה מתייחדת עם עם ב' אנשים כשרים, ודקדק בשו"ת שב יעקב (ח"ב ס' יט) מלשונו שאחד כשר ואחד פרוץ אסור, אפ"ה השב יעקב פסק בנ"ד שמותר עם גוי והבין שאין מלשון הרמ"א סתירה לדין זה, אלא לשון הרמ"א בא לאפוקי אחד פרוץ ואחד כשר ישראלים. ועיין בערך שי (ס' כב סע' ה) שג"כ כתב שמלשון הרמ"א אין לדקדק להצריך שני כשרים (אלא דלא ברירא ליה האי מילתא בלשון הרמ"א).

ובפשטות נראה שכל הפוסקים שאוסרים לאשה להתיחד עם כשר ופרוץ כדלעיל בסע' הקודם יאסרו אף בנ"ד, היינו בכשר וגוי דסתמו פרוץ. דנקטו בלשונם שעם אחד מהם פרוץ אסור, ופרוץ כולל גוי, דאם איתא דסוברים לחלק בזה, היה להם לבאר. **, ודעה ראשונה עיקר כיון** שרבו הפוסקים המתירים, ועוד שאין כל הכרח שהרמ"א חולק בזה, ועוד דהוי יחוד האסור מדרבנן. ותדע, שנ"ד אינו דומה לנידון של אחד כשר ואחד פרוץ, ששם העיקר לאסור בזה כדלעיל (בסע' הקודם) כיון דהתם, השב יעקב כותב

להדיא שכן דעת הרמ"א, והכא אין מי שדקדק כן, ועוד שהרבה מהאוסרים שם, בנ"ד עברו לצד המתירים מהסברא שגוי מספר, לכן הכא נקטינן לקולא. וכ"פ להתיר בספר נטעי גבריאל (פי"ט סע' ו).

ודע, שלפי השב יעקב וסיעתו, שכל ההיתר הינו מחמת שדרך הגוי לספר ולכן חוששים לזנות וכו', א"כ זה דוקא במציאות כזו שאכן הישראל והישראלית אכן חוששים, אבל במציאות שאין להם לחשוש, וכגון שנפגשו בארץ נכריה שאין להם מכיר וריע ואין יהודים בסביבה, והם עוזבים את המקום בזמן הקרוב, אסור להם להתייחד שם בנוכחות גוי מאנשי המקום, כי אינם חוששים כלל, דאפי' אם יספר, לא יקרה כלום, וכן כל כיו"ב. אבל לפי הישׁ"ש, שההיתר הוא שהכשר בוש לפני הפרוץ, א"כ אפי' בכה"ג יהיה מותר, ויש לעיין בכל זה. .

יז. כל ההיתר לאשה להתייחד עם שני אנשים [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] זה דוקא בעיר פשוט שעיר לאו דוקא אלא ישנם מקומות בתחומי העיר שדינם כדרך ואסור לאשה להתייחד עם שני אנשים אלא רק עם שלושה אנשים, וכדלקמן (סע' כה). וכן ישנם מקומות שהם חוץ לעיר ודינם כעיר וכדלקמן (סע' כו). , **אבל בדרך ועיין** לקמן (סע' כה והלאה) חילוקים בדיני דרך, עיי"ש. **שאין בני אדם עוברים ושבים, אסור לאשה להתייחד ותדע**, שאם אכן הלכו שנים עם האשה בדרך, אין זה איסור יחוד אלא עברו על גזירה דרבנן, שכן משמע מלשון הגמ' (קידושין פא.) שבדרך צריך שלושה אנשים שמא אחד יצטרך לנקביו ונמצא אחד אחד מתייחד עם הערווה, עיי"ש. ומשמע שכל שלא הלך לנקביו, אין בזה יחוד, אלא שחששו שמא יצטרך לנקביו, ואז יווצר איסור יחוד. והדבר פשוט כיון שכמו שבעיר מותר לאשה עם שני אנשים ה"ה בדרך. ושו"ר כדברים הנ"ל מפורשים בשו"ת שב יעקב (אבהע"ז ס' יט), עיי"ש.

ותדע שבגמ' לפנינו איתא "שמא יצטרך אחד מהם להשתין" וכן גרסו הרמ"ה (קידושין שם) ורי"ו (ח"א נתיב כג) והרא"ש (פ"ד סס' כא) והישׁ"ש (פ"ד ס' כא) ומהר"י וויל (ס' נה) ועוד. מיהו רש"י והריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ב) ופסקי הרי"ד (קידושין שם) גרסו לנקביו, היינו צרכים גדולים כמבואר ברד"ל (קידושין שם) וכן הגירסא במס' ע"ז (כה:) ובמס' סוטה (ז.) ובב"י (ס' כב) ובב"ש (שם ס"ק ט) ובבה"ט (שם ס"ק ז) ועוד, ועיין לקמן (סע' כח הערה 78) אם יש נ"מ בזה.

וכתב הפרישה (ס' כב ס"ק יב) שכל החשש בדרך שהצריכו איש נוסף, שמא יצטרך אחד לצרכיו, זה דוקא בדרך כיון שצריך להרחיק עד שלא יראה חבירו פירועו, וגם כשיחזור, חבירו יראה אותו כשחוזר וידע להשמר ולפרוש מן האשה, מה שאין כן בעיר בביתו שאז חושש הנשאר שמא הוא נמצא מאחורי כותל ויבוא מיד, עיי"ש. ובלבוש (שם סע' ה) כתב בזה"ל "וי"א שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים אם הוא בעיר, שגם אימת בני העיר עליהם שלא ירגישו וגו'" עכ"ל. ומשמע מלשונו שבעיר יש להם חשש נוסף שמא בני העיר ירגישו במעשיהם וזה מלבד האופן שכתב הפרישה (שלזה ודאי מודה הלבוש, שהרי זה לשון הגמ' שבדרך חיישינן שיצטרך האחד לנקביו, ומשמע שבעיר אין חשש זה, והיינו אף אם יצטרך לנקביו עדיין חבירו יחשוש וכו' כמ"ש הפרישה) ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו אות א, ב). ועוד עיין בבית משה (ס' כב ס"ק ז) שכתב לחדש שהאיסור בדרך הוא רק על האשה אבל לאנשים אין כל איסור. והטעם, שכל איש יאמר לעצמו ברי לי שאני כשר ואם חברי יצטרך לנקביו אלך עמו. אך האשה, עליה לחשוש דילמא חד מנייהו פרוץ ואם הכשר ילך לנקביו, הפרוץ יתייחד עמה, עיי"ש. **עם שני אנשים עד שיהיו עמה לפחות שלושה אנשים כן** מתבאר בגמ' (קידושין פא.) וכן משמע בירושלמי (סוטה פ"א ה"ג) וכ"פ הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כא) והסמ"ג (לאוין קכו) וכן הוא ברש"י ע"ז (כה: ד"ה אלא בתלתא), וכן משמע מהראב"ד והמהרי"ק (הובאו בב"י ס' כב) וכ"פ הטור (ס' כב) וכן מבואר במאירי (סוטה ו. אלא שבחידושי המאירי בקידושין משמע שלא צריך ג' וסגי בשני אנשים) וכ"פ הריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ב) וכן הוא בפסקי הרי"ד (קידושין שם) ואף הרמ"ה (קידושין שם) סובר שבדרך צריך שלושה אנשים והסכים לו רי"ו (נתיב כ"ג ח"א) אלא שסוברים שדוקא אם הולכים לשומרה וכדלקמן (בסע' הבא), והחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) כתב בדעת הרשב"א כמה אופני הסבר, ולפי ההסבר האחרון, אף הרשב"א מצריך ג' בדרך אלא שסובר כרמ"ה ורי"ו שדוקא כשהולכים לשומרה, עיי"ש. והיש"ש (קידושין פ"ד ס' כא) כתב שכן פסק הרי"ף (וכנראה שגירסא אחרת היתה לפניו ברי"ף ועיין הערה הבאה בדעת הרי"ף) וכן משמע בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד דפוס פראג ס' אלף טז) ובשו"ת מהר"י וויל (ס' נה) ובשו"ת בנימין זאב (ס' קלד) וכ"פ הב"ח (ס' כב) והפרישה (שם ס"ק יב) והרמ"א (שם סע' ה) ונראה שהב"ש (שם ס"ק ט) מסכים לו, וכן הוא בקיצוש"ע (ס' קנב סע' ג) וכן משמע שסובר הגר"א (אור"ח ס' נה סע' כא), והחיד"א בשו"ת שער יוסף (שם) והט"ז (ס' כב ס"ק ט) והאפי זוטרי (שם ס"ק יג) ובעוד יוסף חי (פר' שופטים אות ז) וכן העלה היש"ש (שם) והחכ"א (כלל קכו סע

ה) ובשו"ת נודע ביהודה (קמא אבהע"ז ס' סט) ובתפארת ישראל (משניות קידושין אות מט) וכן מתבאר מפירוש המהרש"א והרד"ל (קידושין שם) ובשו"ת שב יעקב (אבהע"ז ס' יט) ועוד.

והנה היש"ש (כתובות פ"ב ס' מח) הביא את המעשה שהובא במרדכי (כתובות ס' קמז) באשת איש שהלכה בדרך עם שני ישראלים ותקפוה ואחד טימא אותה ובאה לפני רבותינו וסיפרה ואמרה נאנסתי, האם נאסרת לבעלה או נאמנת שנאנסה, מיגו שיכלה לומר לא נאנסתי, ורבינו שמחה אסר אותה כיון שעברה על איסור יחוד עם שני פוחזים, ושגם בדרך צריך שלושה אנשים ולכן איבדה את המיגו. וראבי"ה התיר אותה, ואע"פ שנתייחדה, לא איבדה את המיגו, כיון שלא כל הנשים יודעות דיני יחוד וכו', עיי"ש. ומשמע שאף רבינו שמחה והראבי"ה סבירא להו שלדינא בדרך בעינן שלושה אנשים. מיהו, כך פירש היש"ש שכוונת רבינו שמחה שכתב שעברה על יחוד, הפירוש הוא שהתייחדה עם שני פוחזים וגם שהתיחדה בדרך עם שני אנשים במקום שלושה. וכן ראיתי גם בעצי ארזים (ס' כב ס"ק ח) שהביא את המעשה הנ"ל שהובא במרדכי, וג"כ פירש שהאשה עברה על איסור יחוד כיון שבדרך צריך שלושה אנשים, והוסיף שאין לומר שעברה על יחוד מחמת שהתייחדה עם שני פרוצים, כיון שמנין היה לה לדעת שהם פרוצים, הרי סתם בנ"א בחזקת כשרים, עיי"ש. אבל במרדכי שלפנינו אין מוזכר מזה מאומה בדברי רבינו שמחה, היינו דאינו מבואר באיזה אופן עברה על יחוד, אלא רק מבואר שעברה על יחוד. ואפשר שכוונתו שעברה על יחוד כיון שהתייחדה עם שני אנשים פרוצים אבל לעולם בדרך מותר להתיחד עם שני אנשים, כשיטת הפוסקים שנכתוב בהערה הבאה, ומה שכתב העצי ארזים מניין לה לדעת שהם פרוצים, אפשר שכך היה מעשה דמיירי בחשודים על כך, וכמו שאכן פירש היש"ש שעברה על יחוד מחמת שהיו פרוצים, ויש לפלפל ואין כאן מקומו.

ושו"ר באור זרוע (הל' יבום וקידושין ס' תרטו) שהביא את המעשה הנ"ל שהובא לפני ר' שמחה והראבי"ה, אך כתבו בשינוי לשון במקצת ממה שכתב במרדכי, ושם מבואר שהאשה תחילה יצאה לדרך עם איש אחד ורק כעבור יומיים הצטרף איש נוסף (וכבר תחילה עברה על יחוד, אך משום מה לא אמרו שעברה על יחוד בתחילה) וכתב בזה"ל "ועל שהלכה עם שני פרוצים בדרך והיה לה לחוש ליחוד וכו'", עכ"ל. הנה מדנקט שני פרוצים, משמע שבזה גופא עברה על יחוד, ואע"פ שנקט ג"כ "בדרך" נראה שרק ביאר היכן זה היה אבל אה"נ גם בעיר אסור כיון שהם פרוצים, וזה כדאמרן לעיל ודלא כהבנת היש"ש והעצי ארזים, ואף שאפשר לומר שנקט "דרך" לאשמועינן שבזה ג"כ עברה על

יחוד, והא דאמר פרוצים כי כך היה מעשה ואה"נ האיסור הוא גם פרוצים וגם בדרך, וא"כ זה כהבנת הישׁ"ש, (ודלא כעצי ארזים שכתב שעל יחוד עם פרוצים לא עברה) מ"מ אפשר כדאמרן וא"כ אין להוכיח בהדיא שסוברים ר' שמחה והראבי"ה שבדרך צריך שלושה אנשים. אך כעת בא לידי הראבי"ה (תשובות וביאורי סוגיות ס' תתקכ) ושם אכן מבואר כדברי הישׁ"ש הנ"ל שהסביר שהאשה עברה על יחוד גם שהלכה עם שני פרוצים וגם שהיה זה בדרך והרי בדרך בעינן תלתא וז"ל "אבל בנידון שלפנינו אם נודע לבני העיר שהלכה עם הפריצים להתייחד עמהם בדרך ועברה ונתיחדה עם שניהם שאינן בדוקין לה, ואפילו בדוקין, בעינן תלתא", עכ"ל. וא"כ נמצא דברי הישׁ"ש אמת ויציב ולדינא מוכח שמצריכים ג' בדרך. . **ויש אומרים שאין חילוק בין עיר לדרך ובכל אופן מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים הרי"ף** (קידושין פא.) השמיט את הדין שבדרך בעינן ג' אנשים. והב"י (ס' כב) תמה מדוע השמיט דין זה. (ואע"פ שגם הרמב"ם השמיט דין זה, הב"י תמה רק על הרי"ף, ועיין בית מאיר ס' כב מה שכתב בזה, ועיין לקמן סע' יט סוף הערה 58 מש"כ בדעת הרמב"ם האם דין דרך חמור מדין עיר). והנה הדרישה (שם ס"ק יב) כתב תחילה לישב המנהג שנהגו הנשים לצאת לדרך עם עגלון גוי ושומר תינוק, וכתב שמא סמכו על הרי"ף שהשמיט דין דרך ונמצא שהרי"ף אינו חושש לחששא זו שמא אחד יצטרך לנקביו, ומתיר בשני אנשים אף בדרך, אלא שלבסוף הפרישה נסוג מדבר זה כיון שהב"י תמה מדוע הרי"ף השמיט, וכתב הפרישה לישב מנהגם באופן אחר, עיי"ש. מיהו אכן מצינו כמה אחרונים שפירשו שהרי"ף סובר שבדרך סגי בשני אנשים ולא צריך שלושה אנשים, וראשון בקודש, בספר ב"מ (ס' כב סע' ה), ושני לו בספר ערך שי (שם), וכן העצי ארזים (שם ס"ק ז) ג"כ הסביר את הרי"ף שמתיר בכל גוונא עם שני אנשים, ודלא כמו שהבינו הדבר הלכה (ס' ט סע' יג) ואוצה"פ (ס' כב סע' ה אות כה ס"ק א) בדעת העצי ארזים הנ"ל ונאריך בזה בסע' הבא (הערה 51). וכן פירש הפני משה (ס' כב במראה הפנים ס"ק ז), והמקנה (קידושין פא:) וכן הוא בספר נחלת צבי (ס' כב אות ד והובא בשו"ת שער יוסף ס' א), עיי"ש. וכן כתב בדעת הרי"ף בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק יב). ודע שדברי האחרונים הנ"ל שדייקו מהשמטת הרי"ף אתיא שפיר לפי מש"כ המאמ"ר (ס' תקד סע' א) על הרי"ף וז"ל "וכך הוא דרכו דרך הקודש בכל מקום להשמיט מה שסובר שאינו הלכה", עכ"ל.

ובנוסף לרי"ף, נראה שכן סובר הסמ"ק (ס' צט) שכתב שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים, ולא הוסיף דוקא בעיר אבל בדרך לא, עיי"ש. ומסתימות דבריו משמע שאפי' בדרך מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים. וכן כתב המאירי (קידושין פא.)

אלא שצ"ע מהמאירי בחידושיו לסוטה (ז.) שכתב שלדינא בדרך בעינן שלושה אנשים. וכן הוא פשטות דברי הרשב"א בתשובה (אלף קעח) שכתב וז"ל "ומעתה אם הם שני אנשים שאינן פרוצין, מותר להתלוות עם הנשים בין רבות, בין אשה אחת וכו'" עכ"ל. ומה שנקט להתלוות, כוונתו בדרך, שהרי כאן הרשב"א עונה לשואל חכם אליהו מעכו לגבי להתלוות עם נשים בדרך וכדמוכח מד"ה "ומה שאמרת", עיי"ש. וכן הבין בפשטות החיד"א בשו"ת שער יוסף (שם) שכן משמעות הרשב"א, אלא שהקשה על דבריו מהא דמוכח בגמ' שבדרך בעינן ג' אנשים, וכתב לישב את הרשב"א שסובר כשיטת רי"ו וסיעתו שיובאו לקמן (בסע' הבא הערה 51) שסוברים שבדרך צריך ג' דוקא באופן שהולכים לשומרה, והכא הרשב"א מיירי שאין האנשים הולכים לשומרה וכמו שדייק הרשב"א בלשונו "מותר להתלוות עם הנשים וכו'" אלמא רק באופן של "להתלוות" אבל אם הולכים לשומרה, מודה הרשב"א שצריך ג' אנשים, עיי"ש בהחיד"א. וכ"ז יש בו מן הדוחק. והפשטות מורה שהרשב"א סובר דאפי' בדרך סגי בתרי. וא"ת קשיא מפשט הגמ' וכמו שאכן הקשה החיד"א הנ"ל, עיין באחרונים שהבאתי בתחילת ההערה שלמדו ברי"ף דסובר שבדרך סגי בתרי ופירשו את פשט הסוגיא לשיטה זו היטב, וכן עיין בערוגת הבשם (ס' כב סע' ה אות יב).

ולכאורה יש לדקדק שכן סובר תוס' ר"י הזקן (קידושין שם) שכתב על עובדא דרב ורב יהודה דאזלו באורחא והיתה שם אשה שהלכה לפניהם, ואמר רב לרב יהודה מהר ללכת שנקדימנה, ופירש התוס' ר"י הזקן וז"ל "ומסתברא דלפנים משורת הדין עבד, שרצה להתרחק מן הכיעור אבל לכל שני אנשים כשרים מותר" עכ"ל.

והנה לשיטה זו, שאף בדרך סגי בתרי, לכאורה יש לסייע מהברייתא (קידושין פ:) "דתניא כל שלושים יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ושני אנשים אבל לא באיש אחד ושתי נשים, אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים וכו'" עיי"ש. ופליגי בהא, דאבא שאול סובר שבשעת אנינות תביר יצריה, ורבנן סברי שאף בשעת אנינות, יצרו של אדם מתגבר עליו, והנה פרש"י שלפי רבנן אינו נקבר באיש אחד ושתי נשים וז"ל "משום יחוד, שלא היו בתי הקברות סמוכין לעיר", עכ"ל. א"כ מוכח שהיו צריכין ללכת בדרך להגיע לבית הקברות, ואפ"ה התירו רבנן בשני אנשים ואשה אחת. מיהו כ"ז תלוי בחקירה האם רבנן מודו לאבא שאול דתביר יצריה בשעת אנינות ולכן התירו יחוד אשה עם שני אנשים אבל בעלמא אף הם אוסרים, והארכנו בסוגיא זו לעיל (פ"א סע' לא). א"נ יש לפרש, לפי הגהת הרש"ש ברש"י הנ"ל וז"ל "שלא היו בתי הקברות סמוכין לעיר אבל מ"מ לא היו רחוקין כ"כ, דאל"כ ליבעי ג' אנשים כבדרך" עכ"ל. ולפ"ז אין כל

דקדוק מהברייתא הנ"ל. (ועיין ברא"ש ס' פ"ח בהגהות אשירי, והובא בב"י יור"ד ס' שנג ופרישה שם ס"ק ד).

עכ"פ מצאתי סיוע לשיטה זו מהגמ' במס' סוכה (נב.) שאביי שמע איש ואשה שמתכוונים לילך בדרך, והלך אחריהם כדי להפרישם מאיסור, עיי"ש בגמ' ובפרש"י. וקשה, הרי היה זה דרך וכיצד הכניס עצמו אביי לאיסור יחוד, ומכאן ראיה שמותר בדרך בתרי בלבד. מיהו יש לדחות לפי רי"ו, שלא הלך אביי לשומרה, ואם היה הולך האיש לצרכיו, היה אביי נזהר ולא מתייחד, א"נ יכל להתאפק מלצאת לצרכיו וכדלקמן (סע' כח) א"נ אפי' אם יצטרך לכך ואכן יצא, סוף סוף אם לא יצטרף אליהם הוי ודאי יחוד והשתא ספק ועיין לקמן (סע' כג הערה 69). ושו"ר בשו"ת שב יעקב (אבהע"ז ס' יט) שדן בראיה זו, עיי"ש מה שכתב ואכמ"ל. .

יח. י''א שבדרך שצריך שלושה אנשים ולא מספיק שני אנשים כמו בעיר, זה דוקא כאשר האנשים הולכים לשמור על האשה כיון שכל הטעם שבדרך צריך שומר נוסף, שחוששים שאחד יצא לצרכיו ונמצא השני מתיחד עם האשה. והנה כשהולכים עמה בדרך סתם שלא על מנת לשומרה, לא חיישינן להכי, ואם יצא אחד לצרכיו ילך חבירו עמו, אך כשהולכים לשומרה, כשאחד יצא לצרכיו השני לא יוכל לילך עמו דהא הוא שומר את האשה ונמצא מתיחד עמה.

והנה, מה נחשב גדר לשומרה שאז צריך ג' אנשים, עיין בהגהות הרד"ל (שם) שמשמע מדבריו שצריך לשומרה שלא תברח, עיי"ש. ובנודע ביהודה (קמא אבהע"ז ס' סט) ובחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) בהסבר הרשב"א משמע שאם מתלווים עמה בעלמא אינו לשומרה וצריך כוונה מפורשת לשומרה, ולא ביארו מאי, ואפשר כוונתם לשומרה מסכנת הדרך או פחד הדרך וכיו"ב. וכעת ראיתי להגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל דמשמע מדבריו שהשמירה היא מסכנה או שהאשה חוששת להיות לבדה. ובשו"ת שב יעקב (אבהע"ז ח"ב ס' יט) משמע שישנו איסור לאשה להיות לבד בדרך (ולא ביאר מהו האיסור, ואפשר שמא יבוא מאן דהו ויתייחד עמה או יאנוס אותה וכיו"ב) ולכן אם רואים אשה שאינה חוששת לזה ויוצאת לבדה לדרך, אזי אם יתלוו עמה, אין זה מיקרי לשומרה וסגי בשני אנשים, אך אם הולכים עמה שלא תשאר לבד באיסור הוי לשומרה ובעינן ג' אנשים. ועיין בדבר הלכה (ס' ט' ס"ק יג) שהסביר את השב יעקב הנ"ל באופן שונה ממה שכתבתי, אך כבר תפס עליו בספר דברי סופרים (ח"ב ס' יז) ופירש כדאמרן, וכן פירשו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו) ואכמ"ל. **, אבל כשאינם שומרים את האשה, מספיק ללכת שני אנשים כמו בעיר כן** כתב הרמ"ה

(קידושין פא.) והביאו בהסכמה רבינו ירוחם (ח"א נתיב כג), והחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) כתב כן לחד תירוצא בדברי הרשב"א, דסובר כשיטת רבינו ירוחם, עיי"ש. וכן נראה שסוברים בשו"ת נודע ביהודה (קמא אבהע"ז ס' סט) ובשו"ת שב יעקב (ח"ב ס' יט), עיי"ש (ועיין בדבריו מה שחידש בזה ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פט"ו). וכן נראה שסובר הבית מאיר (בחידושיו לקידושין פא.). ונראה שכן הוא דעת החכ"א (כלל קכו סע' ה) שתחילה כתב שבדרך צריך שלושה ודוקא שילכו עמה לשומרה, אבל בהזדמן בעלמא מותר בשני אנשים ובסוף דבריו הביא שיש אחרונים שכתבו שאפי' שאינם הולכים לשומרה צריך שלושה, עיי"ש. ומשמע שדעתו נוטה שדוקא שהולכים לשומרה צריך שלשה, שכן כתב בתחילת דבריו בסתמא עם ביאור נרחב, ורק בסוף הביא שיש חולקים.

והנה הדרכי משה (ס' כב) הביא את דעת רבינו ירוחם הנ"ל, ומשמע שמסכים לו, אך בהגה בש"ע לא כתבו אלא כתב בסתמא שבדרך צריך שלושה ועיין לקמן (הערה 54) מה שנכתוב בדעת הרמ"א. ועיין בה"ט (שם ס"ק ז) שהביא את הדרכי משה בשם רי"ו. והנה הדרישה (שם אות יב) כתב לסנגר על מנהג ישראל שנהגו הנשים לצאת לדרך עם עגלון גוי ותינוק כשומר, וכתב לישב מנהגם ע"פ רבינו ירוחם הנ"ל, שדוקא כשהולכים לשומרה צריך שלושה אבל הכא אם התינוק יצא לנקביו, תלך האשה עמו, עיי"ש. ולענ"ד פשוט שכל מה שכתב כן הדרישה זה רק לסנגר ולישב המנהג, אך אין כל הכרח שכן סובר דמותר לכתחילה כדעת רי"ו. ואדרבא, בתחילת דבריו כתב שאסור לאשה לצאת לדרך עם עגלון ותינוק, עיי"ש. ושו"ר בדברי סופרים (עמק דבר אות שסו) שהביא אגרת שכתב הדרישה, ומשמע שבדרך לא סגי בשומר אחד אלא צריך שלשה אנשים ולא חילק בין הולכים לשומרה או לא, ומשמע אפי' בשומר קטן לא מהני, עיי"ש. וא"כ הוא כדאמרן שלדינא סובר הדרישה דאסור.

ועיין בפני משה (מראה הפנים ס' כב אות ז) שתחילה כתב שכן סוברים הרא"ש והטור, אלא דהדר ביה, עיי"ש. והנה בספר דבר הלכה (ס' ט סע' יג) ובאוצה"פ (ס' כב ס"ק כה אות א) כתבו שכן סובר העצי ארזים (ס' כב ס"ק ז) בדעת הרי"ף, עיי"ש. ואחר המחילה, לענ"ד אינו מדוקדק כלל, שהרי העצי ארזים כתב תחילה דעת רי"ו וסברתו, ועל פיה בא לישב את השמטת הרי"ף, והנה כתב וז"ל "ולהרי"ף נראה זה דוחק לפרש מלתא דרב בהולכים עמה לשומרה, דא"כ הו"ל לחלק בשדה גופה וכו'" עכ"ל. הנה פתח העצי ארזים שהרי"ף לא ניחא ליה בחילוק רי"ו שא"כ הו"ל לחלק בשדה גופא, ומה שסיים העצי ארזים בזה"ל "א"כ שפיר י"ל כסברת הרי"ו הנ"ל דאף בשנים ליכא למיחש ליחוד

שכשיצטרך אחד לנקביו ילך חבירו עמו ויעמוד במקום שאין רואה פירועו, אבל לדידיה חזי ליה דשפיר הו"ל שימור" עכ"ל. ונראה שכוונתו שאין הבדל בין הולכים לשומרה או לא, שלפי הרי"ף בכל גוונא סגי בשנים, שאפי' הולכים לשומרה לא יתרחק השומר הרבה רק יעמוד באופן שיראה את חבירו בלא פירועו וגם את האשה יראה, והראיה, דאם איתא שכוונתו רק באין הולכים לשומרה, א"כ עדיין קשה דהו"ל לחלק בשדה גופא שהרי בזה כתב העצי ארזים שהרי"ף התקשה בשיטת רי"ו, ועוד כיצד סמך הרי"ף שנבין חילוק זה והשמיט לגמרי המעשה של הגמרא ולא כתב שום חילוק, אלא ודאי כדאמרן, שהרי"ף סבור שאין שאין נ"מ ובכל גוונא סגי בשנים, ומה שסיים העצי ארזים בישוב השמטת הרי"ף ששפיר י"ל כסברת רי"ו, אין כוונתו שהרי"ף כרי"ו, אלא כסברתו, היינו שחבירו ילך עמו, אבל לא כחילוקו בין עיר לדרך, וזה פשוט.

וכתבו האחרונים, עיין רד"ל בהגהותיו (קידושין פא.) ובעצי ארזים (ס' כב ס"ק ח) ערוגת הבושם (שם ס"ק יב) שו"ת שב יעקב (ח"ב ס' יט) מקנה (קידושין שם) ועוד, שהמקור שממנו למדו הפוסקים הנ"ל שדוקא לשומרה צריך שלושה אנשים, מעובדא דרב ורב יהודה בקידושין (פא.) שהלכו בדרך והלכה לפניהם אשה וא"ל רב לר"י שימהר ללכת וא"ל ר"י והא כשרים מותר, עיי"ש. וקשה, הרי אפי' שהם כשרים סוף סוף הוי דרך, ובעינן שלושה אנשים, אלא מכאן מוכח שכיון שלא הלכו לשומרה, מספיק שני אנשים (ועיין לקמן סע' כה בהערה 78). ועוד עיין בהגהות הרד"ל (שם) ובמקנה (שם) שהקשו על שיטת רי"ו מהא דהגמ' רצתה לסייע לדין זה שבדרך צריך שלושה, מסוטה ששולחים עם הבעל שני ת"ח, עיי"ש בגמ'. וקשה הרי שם לא הולכים לשומרה, ועיין ברד"ל שתירץ, ועוד עיין בבית משה (ס' כב ס"ק ז) וכן עיין במה שכתב המו"ל של ספר יד רמ"ה (קידושין שם הערה 3) ובספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות א), ואכמ"ל. **ובלבד שיהיו שניהם כשרים [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] פשוט**, והיינו אע"פ שבתוך העיר יש מתירין באחד כשר ואחד פרוץ, מ"מ הכא אין מקילין כיון שאם אחד מהם פרוץ, אזי כשילך הכשר לצרכיו, ישאר הפרוץ עם האשה, שהרי כל סברת ההיתר כשאין הולכים לשומרה, שאם ילך אחד לצרכיו ילך חבירו עמו, וכן מוכח מהב"ש (ס' כב ס"ק ט) שהביא את רי"ו וכתב דמיירי בכשרים, עיי"ש. וכן הבינו העצי ארזים (שם ס"ק ז) והבית משה (שם ס"ק ז). **, שאז אם אחד יצא לצרכיו, ילך חבירו עמו או יתרחק מהאשה. ויש חולקים וסוברים שבכל אופן צריך שלושה אנשים לכאורה** אמאי חוששים בזה, הרי אם אחד

יצא לצרכיו, חבירו הכשר ילך עמו. ואפשר להסביר בכמה אופנים, או שחוששים שמא מתוך טרדת הדרך ישאר עמה בלא משים לב, א"נ חוששים שיטעה ויחשוב שאין בזה יחוד, שהרי הם אינם במקום סגור כבית, א"נ לא ירצה להשאיר את האשה לבדה מחמת דרך ארץ ויורה היתר לעצמו. **וכן עיקר כן** משמע מסתימות הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כא) והטור (ס' כב) שכתבו שבדרך צריך ג' ולא חידשו שדוקא לשומרה, וזה כפשטות לשון הגמ' שם (שם פא.) וכן הבין הפני משה (במראה הפנים ס' כב ס"ק ו) בדעת הרא"ש והטור עיי"ש. וכן משמע מסתימות האחרונים, הקיצוש"ע (ס' קנב סע' ג) הב"ח (ס' כב) היש"ש (קידושין פ"ד ס' כא) ועוד.

וכן בעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ז) כתב להדיא שעיקר להלכה כדעת הסוברים שאין חילוק בין הולכים לשומרה או לא, עיי"ש. וכן נראה שסובר לדינא האפי זוטרי (ס' כב ס"ק יג). והנה הרמ"א (שם סע' ה) אע"פ שבדרכי משה הביא דעת רי"ו והיינו שדוקא שהולכים לשומרה, מיהו בהג"ה לא כתב כן אלא כתב בסתמא את לשון הטור שבדרך צריך שלושה אנשים, ומשמע שחזר בו ממש"כ בדרכי משה וכן משמע מהב"ש (שם ס"ק ט) דמהא דהשמיט הרמ"א דעת רי"ו, אין לסמוך על זה. ועיין בעצי ארזים (שם ס"ק ח) שהסביר מדוע הרמ"א השמיט את דעת רי"ו (ועולה מדבריו דלא סבירא ליה הרמ"א להאי חילוקא) וכן באפי זוטרי (שם) כתב שהרמ"א השמיטו כי לא קלסיה להאי חילוקא וכן נראה מהפני משה (שם) בדעת הרמ"א. ועיין בפרי מגדים בכללים בהוראות איסור והיתר (אות ט) דכתב דאזלינן בתר ההג"ה יותר מאשר הדרכי משה, עיי"ש. ועוד עיין בפני משה (שם) שהאריך להוכיח דלא כרי"ו, עיי"ש.

ועוד עיין במקנה (קידושין פא.) שכתב שסתימות הפוסקים דלא כרי"ו וזה דוחק גדול להעמיד את הגמ' דוקא כשהולכים לשומרה, עיי"ש. ולכאורה נראה לדקדק שכן סובר המהרש"א, שהתקשה בגמ' שרב ור"י הלכו בדרך עם אשה והרי בעינן שלושה, ותירץ שהיה עמהם עוד איש, עיי"ש. ואם איתא דסובר כרי"ו, קושיא מעיקרא ליתא, ואי נמי קשיא ליה יכל לתרץ דלא הלכו לשומרה.

והנה הסמ"ג (לאוין קכו) כתב וז"ל "גרסינן בירושלמי סוטה (פ"א ה"ג) רבי חייא ברבי יוסי שלח בתר אתתיה, אמר יסקון עמה תלתא תלמידי שאם יפנה אחד מהם, תשאר עם השנים, וכן המסקנה בגמ' שלנו" עכ"ל. והנה המעשה בירושלמי הנ"ל הוא דהלכו להביא את אשתו של רבי חייא, כמו שפירשו קרבן העדה והפני משה (שם), והרי התם לא הלכו לשומרה, וא"כ מוכח שהסמ"ג סובר דלא כרי"ו, שהרי פירש שגם תלמודא דידן הכי מסקינן. ושו"ר בפני משה (ס' כב מראה הפנים שם) ובשו"ת תורת חסד (ח"ב

אבהע"ז ס' יב) שכתבו להוכיח מהירושלמי הנ"ל דלא כרי"ו. מיהו החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) הביא את הירושלמי הנ"ל כראיה שלדינא בעינן ג' בדרך, ולאחר מכן כתב לתרץ בדעת הרשב"א שהוא כרי"ו, היינו שדוקא שהולכים לשומרה. וקשה, אם איתא שמוכח מהירושלמי הנ"ל דלא כרי"ו, היינו אפי' שלא הולכים לשומרה בעינן ג' אנשים א"כ כיצד החיד"א כתב לתרץ את הרשב"א כרי"ו, והרי זה נגד ירושלמי מפורש ואדרבא היה לו להקשות על שיטת רי"ו. ואם איתא שסובר שהבבלי פליג אירושלמי, היה לו לפרש. אלא נראה שסובר שמהירושלמי הנ"ל אין ראיה כנגד רי"ו, ויש לפלפל.

והנה הב"ש (שם) הביא את דעת רי"ו הנ"ל ושוב כתב את דעת הראב"ד שסובר שבלילה צריך ג"כ ג' אנשים שמא ישן אחד וילך חבירו ויעשה איסור, והסיק הב"ש מהא דחושש הראב"ד שהאיש שנשאר ער יעשה איסור ולא יעיר את חבירו א"כ ה"ה בדרך יאסור הראב"ד אפי' שלא הולכים לשומרה, דחיישינן שמא אחד ילך לנקביו והשני ישאר ויעשה איסור במזיד וזה דלא כרי"ו, עיי"ש.

ויש להעיר דהנה הרמ"א הביא בספרו דרכי משה (הארוך) את דעת הראב"ד שצריך בלילה ג' אנשים ובהמשך דבריו הביא ג"כ דעת רי"ו, עיי"ש. ומשמע שלמד בפשטות שאין זה סותר, ויש חילוק בין לילה לבין דרך, והראב"ד שהצריך בלילה שלושה אנשים, לא בהכרח יחלוק על רי"ו (דא"כ הדרכי משה תפס החבל בשני קצותיו), וכן העיר בזה בהגהות והערות על הדרכי משה הארוך, עיי"ש. ונראה שהחילוק בין דרך ללילה, שבלילה חיישינן שירדם לפתע פתאום, והשני ימצא עצמו ביחוד באופן פתאומי ואז יצרו יתקפנו, ולכן חשש הראב"ד שיעשה איסור במזיד אפי' שמדובר בכשר, שהרי סוף סוף הוא כעת ביחוד. משא"כ בדרך, יודע אחד על חבירו שמתכוון לצאת להתפנות שהרי אינו בורח חיש מהר להתפנות, ולכן כיון שמדובר בכשרים, ועדיין אין כאן יחוד ואין היצר תקיף, לא חיישינן שירצה להשאר במזיד ויעבור איסור. ושו"ר באוצה"פ (ס' כב ס"ק כה אות ו) שכתב בשם הגהות כרם חמד שהעיר על הב"ש הנ"ל וכתב שיש לחלק בין לילה לדרך, ואף הראב"ד יודה בדרך, וסיים שכעין זה כתב בנהורא דיעקב, עיי"ש. וכן מצאתי בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צב אות ב) שג"כ כתב שאין מחלוקת בין רי"ו לראב"ד ועיי"ש מה שחילק בין לילה לדרך. וכעת ראיתי גם בערוגת הבשם (ס' כב סע' ה אות יג) דכתב שאפשר שהראב"ד מסכים לרי"ו ודלא כב"ש, עיי"ש. ועיין בעצי ארזים (שם ס"ק ח) שכתב לדקדק מרבינו שמחה וראבי"ה שחולקים ארי"ו וזה ע"פ המעשה שהובא במרדכי (כתובות ס' קמז) שהבאתי לעיל (סע' יז הערה 48) עיי"ש. עכ"פ לדינא נראה דיש לאסור דכן נראה דעת הרמ"א דלא סובר כרי"ו, והכי נקטינן. .

ובשעת הדחק, הנוהג להקל לא הפסיד בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ג) כתב שבשעת הדחק אפשר לסמוך על שיטת רי"ו. וכן פסק בספר נטעי גבריאל (פי"ח סע' ב). ובשעת הדחק יש לצרף את הסוברים שאין דין דרך חמור יותר מעיר וסגי בשני אנשים וכדלעיל (סע' יז). וכעת מצאתי בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק יב) שכתב ששיטת רי"ו הנ"ל נכונה לפי הש"ס והמיקל בזה י"ל ע"מ לסמוך. .

יט. בדין דרך אין חילוק בין אשה פנויה היינו פנויה טהורה שהיחוד עמה מדרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' ה). וה"ה עם גויה שהיחוד עמה מדרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' ו). **לבין אשת איש, או בין ישראלית לגויה, אלא בכל אופן אסור ללכת בדרך עד שיהיו עמה שלושה אנשים אע"פ** שלשון הגמ' בקידושין (פא.) "אמר רב יהודה אמר רב, לא שנו אלא בעיר, אבל בדרך עד שיהיו שלושה, שמא יצטרך אחד מהם להשתין ונמצא אחד מתייחד עם הערווה", ע"כ. ומשמע שרק כאשר יש חשש יחוד עם ערווה כגון אשת איש דהוי יחוד דאורייתא אז חוששין בדרך, אבל אם האשה פנויה שאפי' אם אחד ילך לצרכיו, ונמצא השני מתייחד, סוף סוף אינה ערווה עליו והוי יחוד מדרבנן בלבד ואפשר שלא הצריכו שלושה בדרך, ולא חששו לשמא יצטרך להשתין דהוי ספיקא דרבנן, מ"מ כבר כתב בשו"ת מהר"י וויל (ס' נה) דלאו דוקא ערווה אלא ה"ה פנויה וז"ל "ואם נפשך לומר התם איירי בערוה דאורייתא דאיסור יחוד הוי דאורייתא משום הכי אחמירו ביה רבנן, אבל הכא כיון שהאשה היא פנויה ואיסור יחוד הוי דרבנן, לא אחמירו כולי האי. איברא לאו הכי הוא, דאדרבא יחוד פנויה חמיר טפי מערוה דאורייתא, מדאמר פרק אין מעמידין ובפרק איזהו נשך תני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבא ולא תשרי בר בי רב באושפיזא. אלמא שאסור להיות דר אצל אלמנה אפי' בלא יחוד מה שאין כן בערוה דאורייתא. ועוד נראה דאסור יחוד פנויה, דהא רב יהודה אמתניתין דקתני אבל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים ואהא קאמר רב יהודה לא שנו אלא בעיר וכו' ובמתניתין קתני אשה סתם משמע אע"פ שאינה ערוה. והא דקאמר רב יהודה ערוה, לישנא בעלמא נקט, כלומר יחוד פנויה אסור כמו איסור יחוד ערוה וגו'", עכ"ל. והביאו בשתיקה למהר"י וויל הנ"ל בכנסת הגדולה (ס' כב הגב"י אות ד), עיי"ש. וכן יש לדקדק בשו"ת שב יעקב (אבהע"ז ח"ב ס' יט) שכתב על האי עובדא בגמ' קידושין (שם) שרב ורב יהודה הלכו בדרך והיו רק שנים, שאפשר שידעו בה שהיא נכריה, עיי"ש. ואפ"ה דן שם שהיה דין דרך, וא"כ מוכח שאפי' עם גויה, שהיחוד עמה מדרבנן כדלעיל (פ"א סע' ו) ואינה ערוה דאורייתא, ואפ"ה אסור בדרך

עם שני אנשים. אא"כ נפרש שהיתה הנכריה א"א וסובר כמ"ד דהוי יחוד דאורייתא כדלעיל (שם).

ולכאורה יש להוכיח גם מהראב"ד בבעלי הנפש (שער הפרישה) שאין לחלק בזה ואפי' ביחוד מדרבנן חיישינן. דהנה הראב"ד למד מדין דרך שאף בלילה אסור לאשה להתיחד עם שני אנשים שמא כשישן אחד מהם, יהיה יחוד ויעשו איסור והובא דין זה לקמן (סע' לג), עיי"ש. והנה התם אפי' אם אחד יהא יושן, סוף סוף הוא נמצא שם ואין איסור יחוד אלא מדרבנן, דהא איסור דאורייתא הוא רק באיש ואשה לבד כדלעיל (פ"א סע' יט), ואם איתא שדין דרך נאמר רק ביחוד עם ערוה דאורייתא, כיצד למד הראב"ד שה"ה בלילה שזה יחוד מדרבנן, אלא ודאי שאין לחלק, ואפי' ביחוד מדרבנן חיישינן בדרך. מיהו לפי מש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) שעולה מדבריו שיחוד בכה"ג שנשארים ערים איש ואשה לבד, אע"פ שיש עוד איש ישן לידם, מ"מ הוי יחוד האסור מדאורייתא, וכן כתב בשו"ת אמרי כהן (ס' כו), א"כ אין כל הוכחה מהראב"ד הנ"ל.

והנה הרמ"א (ס' כב סע' ה) כתב בסתמא שבדרך בעינן שלושה אנשים, ומסתימות דבריו משמע שאין חילוק ובכל אשה בעינן ג' אנשים בדרך. (ובדרכי משה הביא את המהר"י וויל שהובא לשונו בריש ההערה דכתב להדיא דה"ה ביחוד דרבנן, אך לא העתיק את כל דבריו אלא רק את הדין שנשאל בו המהר"י וויל ותשובתו בקיצור נמרץ). ומלבד זה נראה פשוט מסתימות הטור (וכתב כן בדעת הרא"ש) שכתב שבדרך צריך שלושה אנשים ולא חילק בזה כלל ומשמע שאין חילוק בין א"א לפנויה כלל. והנה בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) כתב לדקדק מהרשב"א בתשובה (ס' אלף קעח) שסובר שאין לחלק בין יחוד פנויה ליחוד דערוה, עיי"ש. (ולדינא כתב שסברא זו חזי לאיצטרופי, ואפ"ה נשאר בצ"ע). ונראה שכן יש לדקדק בשו"ת בית יהודה (עייאש ס' יג) שפסק לגבי יחוד עם ג' נשים דלרש"י מותר, שבלילה צריך ד' נשים, עיי"ש. וכ"פ בספר תוספת חיים (אבה"ז ס' כב) והפני יהושע (קידושין פ:) בתירוץ ראשון, וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א הו"ד בספר תורת היחוד (פ"ג ס"ק כא), עיי"ש. אלמא אף ביחוד דרבנן הצריכו שומר נוסף, דיחוד עם ב' נשים ויותר הוי דרבנן. והשתא כיון שדין לילה נלמד לכמה פוסקים שהבאתי לקמן (סע' לג) מדין דרך, מוכח שה"ה בדרך אפי' ביחוד דרבנן צריך שומר נוסף, ועיין.

ולכאורה יש לדקדק כנ"ל ג"כ מהנודע ביהודה (קמא אבהע"ז ס' סט) שבנידונו היתה זקוקת יבם טהורה, שאיסור יחוד עמה בלאו (ואינה ערוה) ואפ"ה כתב שבדרך בכה"ג צריך שלושה. מיהו אפשר שסובר שיחוד עם חייבי לאוין הוי דאורייתא כדלעיל (פ"א

סע' ד), וא"כ אין ראיה שאף בפנויה טהורה או גויה צריך שלשה אנשים בדרך. ולכאורה יש להוכיח מהפוסקים שהתקשו במעשה בגמ' (קידושין שם) שרב ורב יהודה הלכו בדרך, והיתה אשה אחת לפניהם, אמר לו רב לר"י דל כרעיך מקמי גהינם, ואמר לו ר"י והרי כשרים מותר, עיי"ש. וקשה הרי המעשה היה בדרך, ואפי' בכשרים צריך שלושה. והנה המהרש"א והחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) תירצו שכנראה היו עמהם עוד אנשים אבל מכבודם של רב ור"י לא הזכירום. והרד"ל (קידושין שם) תירץ דיכלו להתאפק מלצאת לנקבים, עיי"ש. והנה יכלו לתרץ בפשטות שהכירו באותה אשה שהיתה גויה, כמ"ש בשו"ת שב יעקב (ח"ב ס' יט), ובכה"ג לא צריך שלושה בדרך כיון דהוי יחוד מדרבנן. ולכאורה מדלא תירצו הכי, ש"מ דלא סבירא להו שיש חילוק בזה ובכל גונא צריך שלשה. ויש לדחות שלא תירצו כן, דמסתברא שלא הסתכלו עליה עד שיכלו להבחין אם היא נכריה או לא. . **ויש מקילים בדרך שמספיק שני אנשים כאשר האשה פנויה או גויה [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] בשו"ת** אג"מ (אבהע"ז ח"א ס' סא) כתב וז"ל "ואולי גם דין דבדרך צריך שלושה שבגמ' הוא רק בא"א או פנויה שהיא נדה שאיסור היחוד הוא מדאורייתא, אבל אף אם נחמיר בדרך שנימא שהגמ' איירי גם בפנויה שאינה נדה וכו'" עכ"ל. ואע"פ דמהסיפא של דבריו משמע דלא ברירא ליה כולי האי, מ"מ מהרישא משמע שכן נוטה דעתו.

והנה מצאתי בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד דפוס פראג ס' אלף טז) שכתב לגבי מקום שיש שם מנין אנשים לתפילה, ואחד רוצה לילך האם אפשר לכופו שישאר, וכתב בתשובתו שאם יש עשרה מבלעדיו אין יכולים לכופו, ואין לחשוש שמא אחד מהעשרה יצטרך לנקביו, והוסיף וז"ל "ואע"ג דחיישינן כה"ג בפרק עשרה יוחסין (קידושין פא.) דאמר רב יהודה אמר רב, לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד דאיכא תלתא שמא יצטרך האחד לנקביו ונמצא מתייחד עם הערווה, בעלמא לא חיישינן להכי אלא בעריות דוקא, דבעריות החמירו", עכ"ל. וכיו"ב תמצא שכתב הגר"א בהגהותיו (אור"ח ס' נה ס"ק כא) שעריות שאני והחמירו לחשוש שמא יצטרך אחד לנקביו, עיי"ש. ומשמע מדבריהם שכל החשש הוא דוקא בחשש עריות אבל פנויה טהורה או גויה, שאינן בגדר ערווה, לא חששו שמא יצטרך אחד להשתין וסגי בשני אנשים אפי' בדרך. ויש לדחות דבא לאפוקי נידון דהתם דאינו שייך לעריות כלל, אך לא בא לומר שרק בערוה גזרו כן, אלא ה"ה פנויה ולישנא דגמ' נקט.

והנה בספר תורת הקנאות (סוטה ז. הובא בדברי סופרים בעמק דבר אות שמב) כתב שאפי' אם נאמר שאחד פרוץ ואחד כשר אסורים להתייחד עם אשה, בדרך מותר בשני

כשרים ופרוץ עם אשה, כיון דהוי ספק שיצא להתפנות, וא"כ הוי ספיקא דרבנן ולקולא, עיי"ש. והיינו כיון שאשה ושני אנשים היחוד אסור רק מדרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט) א"כ כאן זה רק ספק שילך לנקביו ואף אם ילך הוי יחוד דרבנן, א"כ ספיקא דרבנן לקולא, ולפי דבריו יוצא שה"ה בשני אנשים עם פנויה טהורה שמותר בדרך כיון דהוי ספיקא דרבנן לקולא, אלא שבסוף פקפק בזה מטעם שאסור לעשות בידיים ספיקא דרבנן, עיי"ש.

ובשו"ת אמרי כהן (ס' כו) כתב לדון ששני אנשים בדרך עם פנויה מותר, כיון דהיחוד עם פנויה הוי דרבנן ולא חששו לספיקו (שמא יצטרך אחד לצרכיו), ודייקא נמי בלשון הגמ' שנקטה ונמצא אחד מתיחד עם הערוה ולא נקטה ונמצא אחד מתיחד עם אשה, ש"מ ערוה דאורייתא דוקא. אלא שסיים שמפחד להקל בזה להלכה כיון שלא מצא מי שחילק בזה, ועוד שברשב"א בתשובה (ס' אלף קעח) משמע שאין חילוק, אך הוסיף שאכן מהשואל בתשובת הרשב"א הנ"ל, ר' אליהו מעכו משמע שיש לחלק בין יחוד פנויה ליחוד ערוה, ולא היה מקטלי קני באגמי, וסיים שעכ"פ ראוי לצרף זאת כסניף להקל וכו', עיי"ש. וע"ע באוצה"פ (ס' כב ס"ק כה אות ט) שכתב בשם ספר עצי זית בקונטרס זכרון בנימין (ס' טז) שבלילה מותר לפנויה להתייחד עם שני כשרים כי זה דרבנן, וי"ל שאף הרמ"א לא החמיר אלא באיסור תורה, עיי"ש. ולכאורה נראה שה"ה בדרך, שהרי לילה נלמד מדין דרך כדלקמן (סע' לג). ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) שכתב להסביר את הגר"נ הירץ שהובא בשו"ת הרמ"א, שאף מדבריו עולה שכל החשש בדרך הוא רק באופן שיווצר יחוד דאורייתא. וגבי יחוד שהאשה גויה יש לצרף דעת הבית משה (ס' כב ס"ק נ) שבדרך כל האיסור הוא על האשה בלבד והבאתי דבריו לעיל (סע' יז סוף הערה 47) וא"כ כשהיא גויה אין בזה איסור כלל.

והנה הב"י (ס' כב) תמה על הרי"ף מדוע השמיט את הדין שבדרך צריך שלושה אנשים, עיי"ש. ועל הרמב"ם שג"כ השמיט דין דרך הב"י לא תמה כלל. ובספר בית מאיר (שם סע' ה) הסביר שדוקא לפי הרי"ף, שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, קשה מדוע השמיט שבדרך צריך שלושה אנשים, אבל להרמב"ם שאוסר לאשה אחת להתייחד עם הרבה אנשים, לא קשה למה השמיט שבדרך צריך שלושה אנשים, עיי"ש. ואכתי לא איפרק מחולשא, דגם להרמב"ם יש נ"מ בדין דרך, שהרי התיר נשים הרבה עם אנשים הרבה, שאין בזה יחוד כדלקמן (פ"ה סע' א), והיינו שלוש נשים ושלושה אנשים לפחות, וא"כ בדרך צריך ארבע נשים וארבעה אנשים, שאם יהיו שלוש נשים ושלושה אנשים שמא יצטרך אחד לנקביו, וישארו שני אנשים עם שלוש נשים והוי איסור יחוד. ולכאורה

אפשר לפרש שהב"י הבין ג"כ שהחשש של דרך זה רק חשש לאיסור יחוד דאורייתא. והרי לפי הרמב"ם שמותר רק בנשים הרבה ואנשים ואנשים הרבה זה רק יחוד דרבנן, א"כ אין מקום כלל לדין דרך, ולכן לא תמה על השמטתו, ועיין בזה לקמן (פ"ה סע' ו הערה 20) באורך. . **ובשעת צורך גדול או שיש סניף נוסף להקל, אפשר לסמוך על המתירים כיון** דהוי מחלוקת בדרבנן אפשר לסמוך על המקילים בשעת הצורך. ונראה שאין להקל לכתחילה, כיון שסתימות הרמ"א דאין לחלק בזה. מיהו בשעת צורך אפשר להקל ובפרט שיש לצרף את הסוברים שאין דין דרך כלל וכדלעיל (סע' יז). וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פי"ח סע' יא) אך מה שציין בהערה שבשו"ת אמרי כהן מתיר, העתיק שלא במדוייק, דהא האמרי כהן סייג דבריו כיון שמהרשב"א מוכח לא כן והעלה לדינא דאפשר לצרף זה רק כסניף להקל, עיי"ש. עכ"פ יש להקל בשעת הצורך, וה"ה שיש להקל לכתחילה כשיש סניף נוסף להקל וכמבואר באמרי כהן (ס' כו). .

כ. שני אנשים ושתי נשים, אסורים ללכת בדרך עד שיהיו שם או אשה נוספת או איש נוסף פשוט, כיון שאם יצטרך איש לנקביו, נמצא שאיש מתייחד עם שתי נשים שזה אסור לכ"ע כדלעיל (פ"ד סע' א), ואע"פ שבכה"ג זה יחוד האסור מדרבנן, כבר כתבנו בסע' הקודם דלכתחילה אין חילוק בזה.

ולכן אם נמצא שם איש נוסף או אשה נוספת, אין חשש, שהרי כשיש עמהם איש נוסף (שלושה אנשים ושתי נשים) אם יצא אחד לנקביו ישארו שתי נשים ושני אנשים שמותרים ביחוד, דהא אשה אחת (וכ"ש שתים) מתייחדת עם שני אנשים (לבני אשכנז. ולבני ספרד בשעת הדחק כדלעיל סע' א ב וע"ע לקמן פ"ה סע' א). ותדע דסע' זה מיירי בכשרים (האנשים), ואם חלק פרוצים, עיין בסע' הבא. .

כא. כשר אחד עם פרוצים, אסורים ללכת עם אשה בדרך כיון שחוששים שמא ילך הכשר לצרכיו, ונמצא ששני פרוצים מתייחדים עם האשה שזה אסור כדלעיל (סע' א). וכ"כ בפשטות במסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ה), עיי"ש. וכן מתבאר בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב ס' יז), ועיי"ש מה שהוסיף כאשר האשה היא נכריה. , **ושני כשרים עם פרוצים לא** שנא פרוץ אחד ל"ש הרבה. , **נכון להחמיר שלא ללכת עם אשה בדרך דין** זה תלוי במחלוקת לעיל (סע' טו) האם אשה אחת מתייחדת עם כשר ופרוץ, לסוברים שמותר, הכא נמי מותר כיון שאפי' אם יצא כשר אחד לצרכיו, ישארו עמה כשר ופרוץ שמותר. ולסוברים שאסור לאשה להתייחד עם כשר ופרוץ, בנ"ד אסור

שחוששים שכשר אחד ילך לצרכיו, וישארו עמה כשר ופרוץ שזה אסור, וכן כתבו כמה אחרונים שהבאנו שם, ועיין ביש"ש (קידושין פ"ד ס' כא) ובבית משה (ס' כב ס"ק ו).

והנה אע"פ שבדין אשה עם כשר ופרוץ כתבנו לאסור זולת במקום צורך גדול, וא"כ לכאורה בנ"ד היה מקום לאסור זולת במקום צורך גדול, מ"מ כתבנו כאן רק בלשון נכון להחמיר, והיינו שנ"ד קל יותר כיון שיש סניפים נוספים להקל וכמו שיבואר בהערה הבאה. , והמיקל [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] יש לו על מה לסמוך **עיין** בסוף ההערה הקודמת שלכאורה היה מקום לאסור בנ"ד זולת בשעת צורך גדול, מ"מ בנ"ד קיל טפי, כיון שיש לצרף את הסוברים שדין דרך שווה לדין עיר, והיינו שאין חוששים שמא ילך אחד לנקביו כמבואר לעיל (סע' יז הערה 49). וא"כ לפ"ז בנ"ד, שישנם שני כשרים עם הפרוץ, מותר אף למחמירים לאשה להתייחד עם כשר ופרוץ, וכמו שביארנו לעיל (סע' טו הערה 40), שהטעם שאוסרים לאשה להתייחד עם כשר ופרוץ הוא מחמת שהכשר אינו שמור מהפרוץ, (אך הפרוץ שמור מהכשר), ולכן כשישנם ב' כשרים, כולם שמורים, הפרוץ מהכשרים, והכשרים אחד מהשני (שהרי לא חוששים שמא יצא לנקביו) ולכן בנ"ד מותר. וכן יש לצרף את הפוסקים שסוברים שבאיסור יחוד דרבנן לא חוששים בדרך להצריך שומר נוסף כדלעיל (סע' יט) וא"כ בנ"ד שישנם הרבה אנשים מותר וכנ"ל. וכעת ראיתי בשו"ת נודע ביהודה (קמא אבהע"ז ר"ס סט) דמשמע התם דעגלון גוי ושני כשרים שרי לאשה להתיחד עמהם אפי' בדרך כל שלא הולכים לשומרה, עיי"ש. מיהו נראה דאזיל לשיטת רי"ו דכל שלא הולכים לשומרה אין דין דרך וכדלעיל (סע' יח) ואנן קמיירי אפי' באופן שהולכים לשומרה דהמיקל י"ל ע"מ לסמוך. . שלושה כשרים עם פרוצים, מותר לכתחילה ללכת עם אשה בדרך [לבני אשכנז וכנ"ל] **כשישנם** שלושה כשרים, מותר לכ"ע, ואפי' בלא הסניפים שכתבנו בהערה הקודמת, שהרי אפי' אם יצא כשר אחד לצרכיו, ישארו שני כשרים עם הפרוצים, שבזה מותר אף לסוברים שאין אשה מתייחדת עם כשר אחד ופרוץ אחד, וכמבואר בהערה הקודמת. .

כב. שני כשרים [או יותר] ונכרי אחד, מותרים ללכת בדרך עם אשה [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] **שאפי'** אם יצא כשר לנקביו, ישארו שם כשר אחד וגוי אחד שמותר להם להתייחד עם אשה כדלעיל (סע' טז), עיי"ש. (וחלק מהפוסקים שהבאתי שם כתבו כן להדיא להתיר בכה"ג בדרך, עיין יש"ש קידושין פ"ד ס' כא) וכן כתב הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות כח). . שני נכרים [או

יותר] וכשר אחד אסורים ללכת בדרך עם אשה **שחוששין** שמא הכשר יצטרך לצאת לנקביו, וישארו שם שני גויים שאסור לאשה להתייחד עמהם דהם פרוצים כדלעיל (סע' א). ועיין במסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ה) שכתב ששני פרוצים וכשר אסורים לילך בדרך שמא יצטרך הכשר לצרכיו וישארו שני פרוצים עם האשה, עיי"ש. .

זה הכלל, כל שיש שני כשרים בנוסף לנכרי/ם מותר.

כג. שני פרוצים ופרוצה שמתכוונים לצאת לדרך, ואינם מקפידים על איסור יחוד **ונראה** דמיירי דאי אפשר להוכיחם על זה. , בשעת צורך גדול יכול אדם כשר להצטרף אליהם **כ"כ** במסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ה), להתיר בזה לכתחילה וזה לפי הישׁ"ש וסיעתו שהובאו לעיל (סע' טו) שמתירים לאשה להתייחד עם כשר ופרוץ. והכא נמי, אם יצא פרוץ לנקביו, ישארו כשר ופרוץ. וכתבנו בהלכה שרק בשעת צורך גדול אפשר להקל בזה כיון שיש שחלקו על הישׁ"ש הנ"ל והעלנו שם להחמיר זולת במקום צורך גדול, וה"ה בנ"ד. ובאוצה"פ (ס' כב ס"ק כה אות ד) כתב שכן סובר בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב ס' יז), עיי"ש.

ועוד שבזה שמצטרף אליהם כעת, מפרישם מאיסור יחוד, שהרי אם יהיו שני פרוצים לבדם, אסור לכ"ע, והשתא שהוא עמהם, לפי הישׁ"ש שרי בכה"ג. וא"ת סוף סוף אם הכשר יצטרך לצרכיו, נמצא משאירם לבדם עם האשה ומכשילם באיסור יחוד, י"ל דממה נפשך אם לא ילך עמהם, יהיו בודאי ביחוד, והשתא שהולך עמהם הוי רק ספק, דשמא לא יצטרך לצאת. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז ס' מב).

ונראה, שאם אחד מהפרוצים יצא לנקביו, אין לכשר לצאת עמו כדי לחשוש לשיטת האוסרים לאשה להתייחד עם כשר ופרוץ, שהרי אם יתרחק כדי להציל עצמו, נמצא גורם לאשה ולפרוץ להתייחד באיסור דאורייתא. (אם היא נדה או א"א או כל כיו"ב שהיחוד מהתורה). ונראה שעדיף שישאר ויסמוך על הישׁ"ש וסיעתו שמתירים יחוד עם כשר ופרוץ מאשר להחמיר ולגרום להם לעבור איסור תורה. ועוד נראה שה"ה אם יווצר להם איסור יחוד דרבנן, ג"כ עדיף שיסמוך על הישׁ"ש וכנ"ל. ואע"פ שהדברים נראים ברורים, עכ"פ יעשה שאלת חכם.

ולכאורה לפי שיטת רי"ו וסיעתו, שכל שאינם הולכים לשומרה, לא צריך שלושה אנשים, אזי ה"ה אם פרוץ אחד ופרוצה אחת שמתכוונים לצאת לדרך כנ"ל, שיהיה מותר בשעת צורך גדול להצטרף אליהם, שהרי אם הפרוץ יצא לצרכיו, הכשר ילך עמו. ואע"פ

שכל זמן הליכתם בדרך נמצא מתיחד באופן של אשה עם פרוץ וכשר, מ"מ בשעת צורך גדול אפשר להקל וכדלעיל (סע' טו), וצ"ע בזה האחרון. .

כד. אשה ושני אנשים, שאחד מהם הוא אביה או בנה וה"ה נכדה או סבה. , בדרך אינו מועיל וצריך איש נוסף כן כתב הזכור לאברהם (אות יחוד) והובא בפ"ת (ס' כב ס"ק ב). והטעם שחוששים שמא ילך אביה או בנה לצרכיו וישאר האיש עם האשה. .

כה. דרך שבתוך העיר, הדין נשאר כמו עיר ומספיק שני אנשים עם אשה [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] **עיין** בשו"ת שב יעקב (אבהע"ז ס' יט) במה שענה לשואל שרצה לדקדק בשינוי לשון הטור והרמ"א שבגמ' נקטו בלשון "דרך" והם כתבו בלשון "שדה", עיי"ש מש"כ בזה, ולשונו קצת קשה להבנה. עכ"פ מסיום דברי השב יעקב שם שכתב בזה"ל "אלא נ"ל שהיא היא (היינו שדה היינו דרך המחבר) רק הואיל דגם בתוך העיר שייך לשון דרך" עכ"ל. הנה משמע שביאר שהטור והרמ"א שינו מלשון דרך ללשון שדה לאשמועינן דבעינן דרך דומיא שדה, והיינו דוקא מחוץ לעיר, וכיון שלשון דרך משמע אף בעיר, שינו לשון הגמ' כדי שלא נטעה ובאו להשמיע שדרך מיירי רק מחוץ לעיר. ומכאן משמע שבעיר לא בעינן ג' אפי' בדרך. וכן דייקו מהשב יעקב הנ"ל בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו אות ו ז) ובספר דבר הלכה (ס' ט ס"ק טו) ובספר דברי סופרים (אות סב). ולא עוד, אלא שהוסיפו הדבר הלכה והדברי סופרים, שאפי' דרך שאין עוברים שם כמה שעות, כיון שהוא בתוך העיר, אין צריך ג' אנשים, כיון שאימת בני העיר עליהם, עיי"ש. ועיין בלבוש ס' כב סע' ה שכתב וז"ל "וי"א שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים אם הוא בעיר שגם אימת בני העיר עליהם שלא ירגישו וכו' וכל זה בעיר אבל בשדה וכו' בעינן שלושה וגו' "עכ"ל. הנה אף מדבריו משמע שבעיר יש אימת בני העיר עליהם, שסוף סוף זה עיר ושמא יעבור מאן דהו השתא וירגיש.

והנה בספר יד אהרון (כרך ד' ס' כב הג"ט אות ח) כתב שהשב יעקב (שהובא בתחילת ההערה), שנחלק על השואל, סובר שאפילו בעיר שזה הולך וזה בא, צריך ג' עיי"ש. מיהו כבר העיר על דבריו בשו"ת ציץ אליעזר (שם) שאין זכר לזה בשו"ת שב יעקב הנ"ל, עיי"ש. ולולא דמיסתפינא אמינא דנפל ט"ס בדברי היד אהרון, ושו"ר בדבר הלכה (שם) שג"כ כתב שנראה שנפל טעות דפוס ביד אהרון הנ"ל, עיי"ש. . אך שטחים גדולים, כגינות ופרדסים שנמצאים בעיירות גדולות, אפילו ששייך

עדיין לגבולות העיר דינו כדרך אלא אם כן נמצאים שם בשעות שדרך בני אדם להלך שם **כן** כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א), וכן הסכים בספר דברי סופרים (אות סב בעמק דבר אות שעו). ואע"פ שכתבנו בהערה הקודמת לדקדק מבעל השב יעקב שבעיר בכל גוונא ליכא דין דרך, מיהו בנ"ד מסתברא דלכ"ע יש דין דרך בשעה שאין עוברים ושבים, כיון שבמציאות זה בדיוק כמו דרך שמחוץ לעיר, וזה שנכלל בגבולות העיר אינו מעלה ואינו מוריד והרי אין אימת בני העיר עליהם, דאין שם דירות. וראוי לשאול חכם כאשר מתכוון לצאת למקומות שאפשר שנכללים בדין דרך. .

כו. אכסניא או בית מלון הנמצאים בדרך **ואפילו** שאין דרך בנ"א לבא לשם באותו זמן, דאם דרך בנ"א לבא פשיטא שמותר כדלקמן (סע' ל). , **דינם כבתוך העיר הפרישה** (ס' כב ס"ק יב) כתב וז"ל "ובשדה עם שלושה, שמא יצטרך אחד להטיל מים, ונמצא מתייחד עם הערווה, גמרא. פירוש, דוקא בשדה חיישינן להכי שצריך להרחיק עד שלא יראה חבירו פירועו וגם כשיחזור יראה זה אימת יבא וידע לשמור עצמו לפרוש מהאשה, מה שאין כן בעיר בביתו דאז יש לחוש שמא הוא עומד אחורי הכותל ויבא מיד", עכ"ל. וכתב על זה במסגרת השלחן (על קיצוש"ע ס' קנב ס"ק ג) וז"ל "ולפי זה נראה להדיא דבית האכסניא שעל הדרך דינו כבית שבעיר", עכ"ל. וע"ע בחו"ב (קידושין ס' יא אות א).

וכעת מצאתי בפירוש הרי"ף לעין יעקב (מו"ק יח:) על הא דאמרו בגמ' ויקנאו למשה במחנה לאהרון קדוש ה', רב שמואל בר יצחק אמר מלמד שכל אחד קינא לאשתו ממשה, וכתב הרי"ף וז"ל "ונלע"ד אם מאי דקיי"ל דמהתורה אסור לן יחוד אשת איש, לפי שיחוד הפנויה גזר עליו דוד במעשה אמנון ותמר, ואין אשת איש מתייחדת עם איש אחד אלא בזמן שאשתו עמו או אשה אחת עם שני אנשים כשרים דוקא אבל פרוצים אפילו עשרה לא. ומצינו במשה שפירש מאשתו וכתיב ומשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד וגו', ופעמים רבות תצאן הנשים הצובאות לאהלו של משה ובזה חשדוהו למשה ביחוד אשת איש כיון שאין אשתו עמו, והוא היה עומד חוץ למחנה יש כאן יחוד, וכל אחד קינא לאשתו בלכתה אל אהל משה שהיה לה יחוד עם משה. וחלילה למשה רבינו שהתורה העידה עליו שם ומשה יקח את האהל וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד וסמיך ליה כתיב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, וכיון שתמיד היה יושב יהושע עם משה הרי יש כאן שני אנשים כשרים, ואע"פ שבדרך לא תתייחד עם שני אנשים אפילו הם כשרים, היינו שמא

בלכתם בדרך יצטרך האחד לנקביו ותשאר האשה עם האחד אבל בעיר או במקום ישוב מתייחדת. והכא נמי קבועים באהלם ובבא האשה לפני משה לא ימיש יהושע מתוך האהל ואין כאן יחוד וגו'", עכ"ל לשון הרי"ף. ואע"פ שלא זכיתי להבין מדוע כשהם באהל אין חשש יחוד שיצא לנקביו, ואם כוונתו שיתאפק בכוונה כדי שלא יהיה יחוד א"כ ה"ה בדרך, אך אפשר כוונתו כמש"כ לעיל בשם הפרישה, מיהו אין זה במשמעות לשונו. עכ"פ למדנו מדבריו שבמקום ישוב כמו באהל הנ"ל, יש לו דין עיר, ולפ"ז ה"ה באכסניא על אם הדרך. (ותדע דבעיקר פירושו שחשדוהו למשה כיון שנטה אהלו חוץ למחנה, דבר זה נסתר מפירש"י בסנהדרין ק: דמשמע איפכא, דכיון שחשדוהו למשה שהיה במחנה, לכן יצא חוץ למחנה כדי שלא יקנאו ממנו).

ואע"פ דהר"ש אלגאזי בספרו תאווה לעיניים (ס' שלב והובא בשו"ת שער יוסף ס' א) כתב בדיוק להיפך, שכל דין דרך זה דוקא בפונדק אבל בהליכה בדרך סגי בשני אנשים כיון שמאימת הדרך אינם נפרדים (ועיי"ש שהחיד"א בשער יוסף שם דחה דבריו). וכן לכאורה יתבאר לפי הלבוש (ס' כב סע' ה) שהסביר שאשה מתייחדת עם שני אנשים בעיר כי אימת הרבים עליהם, אבל בשדה צריך ג', עיי"ש. דמשמע שכל שאין אימת רבים, אסור ובעינן ג', וא"כ ה"ה בנ"ד. אלא נלע"ד שכל זה בזמנם שבית הכסא היה מחוץ לבית, אבל כיום שבית הכסא בתוך הבית, לכ"ע שרי כיון שאף אם אחד יכנס להתפנות, השני יחשוש שמא יבוא לפתע פתאום או שישמע את קול הניאוף (וזה תלוי בגודל הבית והכל לפי העניין) או שיקרא לחבירו לפתע פתאום לשואלו דבר וכל כיו"ב.

ושו"ר שכבר נגע בזה בספר דבר הלכה (ס' ט סס"ק יד) מה הדין בימינו שבית הכסא נמצא בבית ולבסוף נשאר בצ"ע, וכן בספר דברי סופרים (בעמק דבר אות שנב) כתב שבכה"ג שבית הכסא בתוך הבית, אפילו איש אחד ילך להתפנות, אין כאן יחוד כלל שהרי עדיין הוא נמצא עמהם בבית, ואף הוא נשאר בסוף בצ"ע.

ובפרט לשיטת רי"ו וסיעתו שבדרך צריך שלשה רק כשהולכים לשומרה וכדלעיל (סע' יח) שבנ"ד לא צריך שלשה, דהא היא נשארת בתוך אכסניא ואינו דומה לדרך שאז חוששת להישאר לבד.

ולדינא נלע"ד שאפשר לסמוך על מסגרת השלחן הנ"ל שכתב כן בדעת הפרישה, שהרי אף החולקים, אפשר שבבית הכסא שבבית מודים שמותר ואין הספק מוציא מהודאי, ועוד שאפשר לצרף שיש פוסקים שסוברים שדין דרך ועיר שוים ולעולם סגי בשני אנשים כדלעיל (סע' יז). וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פי"ח סע' ד) שדין אכסניא שבדרך, נידון כבתוך העיר. .

כז. דרך שאין בה עוברים ושבים, אך ממוקמת סמוך לעיר וכיו''ב באופן שאפשר לראות מהעיר את הנעשה בדרך, אין בזה איסור יחוד כלל **פשוט**, כיון שחוששים שמא משקיפים עליהם, לא יעברו עבירה. וכ"כ בפשטות בספר דבר הלכה (הוספות חדשות ס' ט סע' טו עמ' קצה) עיי"ש. .

כח. דרך הסמוכה לעיר או דרך קצרה וכיו''ב **היינו** אפי' דרך ארוכה ורחוקה מהעיר אך דרך הליכתם מהירה מאד כגון ע"י רכיבה וכיו"ב, שיגיעו מהרה ויכולים להתאפק, והכל לפי המציאות של הדרך ואופן ההליכה. **שאפשר להתאפק ולא לצאת לצרכים, ואכן משערים האנשים בעצמם שלא יצאו לצרכים, אין צריך שומר נוסף אלא הדין כמו בתוך העיר בגמ'** קידושין (פא.) במעשה דרב ורב יהודה שהלכו בדרך עם אשה וא"ל רב לר"י דל כרעיך מקמי גיהנם וא"ל ר"י לרב והא בכשרים שפיר דמי, עיי"ש. והקשו המפרשים דאפי' בכשרים אסור כיון שהם בדרך ובעי תלתא. והנה בהגהות הרד"ל (קידושין שם) כתב לתרץ שהם יצאו לדרך בלא האשה רק פגעו בה בדרך, ובאותו זמן מועט היו יכולים להעמיד את עצמם שלא ילכו לנקביהם עד שהאשה תעבור וכו' עיי"ש. ומשמע מדבריו שכל שיכולים להתאפק אין בזה איסור יחוד אף שכרגע הם שני אנשים ואשה בדרך (והא דהקדים לומר שלא יצאו עמה בדרך לאו למימרא שאסור לצאת עמה מלכתחילה אפי' שיכולים להתאפק אלא בא להוכיח שהיה זה זמן קצר שיכלו להתאפק אבל אה"נ לכתחילה שרי לצאת לדרך עם אשה כשיודעים שיכולים להתאפק).

והנה אף בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות א) כתב לישב את המעשה הנ"ל וז"ל "וגם י"ל שהיו סמוכים לעיר והיו יכולים להעמיד עצמם עד בואם לעיר ונראה דבהולכים בדרך קרובה ושיערו שלא יצטרכו לצאת, שפיר דמי אף בשנים ולא חיישינן דילמא מיתרמי שיצטרך אחד מהם לצאת והיינו דתניא כל ל' יום נקבר באשה אחת ושני אנשים, אע"ג דהתם בדרך הוא דזהו עיקר היחוד וכמש"פ רש"י, דמ"מ דרך קרובה היא ויכולים להעמיד עצמם עד שובם ולכך שרי", עכ"ל. והנה החידושים וביאורים מצא ראיה לכך מהא דהתירו לילך לבית הקברות שני אנשים ואשה אע"פ דהוי דרך, ועיי"ש בגמ' שהתירו ללכת לבית הקברות בשני אנשים ואשה אחת אך לא איש אחד ושתי נשים ופרש"י וז"ל "אבל לא באיש אחד ושתי נשים משום יחוד שלא היו בתי קברות סמוכין לעיר" עכ"ל. וכבר הרגיש הרש"ש בהגהותיו (שם) שאם בתי הקברות לא סמוכין לעיר א"כ בעינן ג', ולכן פירש וז"ל "שלא היו בתי הקברות סמוכין לעיר אבל מ"מ לא

היו רחוקין כ"כ דאל"כ ליבעי ג' אנשים כבדרך" עכ"ל. ומשמע מלשונו שלא היו רחוקין כ"כ, מיהו ודאי שקצת היו רחוקין ואפ"ה שרי בשני אנשים ואשה, ואפשר שכוונתו כמו שכתב החידושים ובאורים הנ"ל, שכיון שאינו רחוק כ"כ לא יצטרכו לצאת לצרכים ושפיר סגי בתרי, וכן מתבאר בספר חידושים קדמונים המיוחסים לר' אליעזר אשכנזי (הובא בספר שער היחוד עמ' קיד), עיי"ש. וע"ע בלשון העזר מקודש (ס' כב סע' ה).

והנה מצאתי בעיון יעקב (קידושין שם) שהקשה כיצד יוצאים לקבור תינוק באשה אחת ושני אנשים הרי בדרך בעינן ג', וכתב וז"ל "וי"ל דאולי כיון שהולך לדבר מצווה ללוות ולעסוק במת, בודק נקביו תחילה כדי שיוכל להתעסק עם המת, שלא לבטל התעסקות בשביל פינוי", עכ"ל. ושו"ר בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צב אות ד) שכתב וז"ל "ונראה שבנוסע בדרך קצרה במכונית, שאין דרך לצאת לנקביו בזמן קצר, ליכא איסורא בכה"ג", עכ"ל. ותדע שאין לומר בנ"ד דלא פלוג חכמים ואסרו בכל גוונא, כדמוכח ממש"כ בעזר מקודש (ס' כב סע' ה), עיי"ש. ועיין בדברי הגאון הר' צבי ויייל שליט"א (מח"ס פתח הבית, הובאו דבריו בספר שער היחוד עמ' רנג) שהסביר מדוע לא שייך למימר בנ"ד לא פלוג, ושכן שייך לחלק בין הדרכים, עיי"ש.

ויש לחקור לפי חילוף גרסאות, שיש הגורסים שמא יצטרך אחד מהם "להשתין" וכן הוא בגמ' קידושין (פא.) ויש גורסים שמא יצטרך אחד מהם "לנקביו" וכן הוא בגמ' סוטה (ז.) ולנקביו היינו צרכים גדולים כמש"כ הרד"ל בהגהותיו לקידושין (שם), ועיין לעיל (פ"א סע' כב הערה 62) שהבאתי שיש פוסקים שגרסו הכי ויש שגרסו הכי, ונ"מ טובא. דאי גרסינן לנקביו, היינו דוקא בכה"ג חיישינן כיון דזה זמן ארוך אך להשתין אפשר דלא חיישינן כיון שזה זמן מועט, ואפי' אם יצא לצרכיו, יפחד השני למיעבד איסורא.

והנה ע"פ רוב אפשר להתאפק לצרכים גדולים הרבה זמן, משא"כ בצרכים קטנים, ואם יוצאים לדרך שיכול להתאפק שלא לעשות צרכים גדולים אך צרכים קטנים יצטרך, לכאורה תלוי בגרסאות הנ"ל. ועוד למאן דסובר דחיישינן לצרכים גדולים, אפשר שבימינו לא חיישינן כלל כיון שאין דרך בנ"א כלל לעשות כן משא"כ בזמן חז"ל שבתי הכסא היו בשדות ואורחא בהכי, אך כיום לית מאן דעביד הכי וא"כ תו לא חיישינן כלל.

ולפ"ז יוצא קולא גדולה שברוב הדרכים מותר בשני אנשים ולא חיישינן, ואפילו בנסיעות ארוכות כי ע"פ רוב לא יצא אדם לצרכים גדולים אלא ימתין לתחנת דלק וכיו"ב המפוזרות בכבישים, ושם זהו מקום שיש אנשים ואין בו דין דרך כלל.

אך אי גרסינן "להשתין" הוי חומרא גדולה כיון שרק בדרך קצרה שיכולים שלא לצאת להשתין יש להתיר, ועוד אין להתיר מטעם דלא שכיח כיון דגם כיום אורחא בהכי. ולכן

באופן שיוצאים לדרך ויכולים להתאפק לצרכים גדולים אך לקטנים יצאו, צ"ע לדינא דזה תלוי בגרסאות הנ"ל. מיהו דרכים קצרות שע"פ רוב לא יוצאים כלל, יש להקל. ובספר נטעי גבריאל (פי"ח ס"ק ט) כתב שדעת גדולי הוראה, שנסיעה מירושלים לבני ברק נחשבת כדרך קצרה. ועיין בדברי הגאון ר' צבי וייל הנ"ל שכתב שכגון מבני ברק לתל השומר ודאי שרי כי לא יצאו אלא אם יצטרכו יעצרו בתחנת דלק וכיו"ב, עיי"ש. מיהו דבריהם מיירי בנסיעה ברכב, ועיין בסעיף הבא לגבי נסיעה ברכב בדרך. .

כט. בשעת צורך מותר לשני אנשים כשרים לנסוע בדרך ברכב עם אשה אע"פ שבדרך צריכים שלשה אנשים, מ"מ כשנוסעים בתוך רכב, נראה שאפשר להקל וכמו שיבואר.

הנה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו אות יב) כתב שעולה בדעתו שבנסיעה במכונית גדולה או טקסי וכד', שיש ארבע מחיצות מכל כיוון שאם יצטרך אחד לנקביו, יוכל לעמוד מאחורי מחיצת הרכב ולעשות צרכיו, וא"כ ירד החשש הנ"ל וסגי בשני אנשים, עיי"ש. וקצת יש להעיר על דברי קדשו, שזה תלוי בחילופי גרסאות, האם החשש בדרך הוא שמא יצא להשתין או שמא יצא לנקביו והיינו צרכים גדולים, וכמש"כ בזה בסע' הקודם (הערה 78) עיי"ש, ואם זה צרכים גדולים, פשוט שאף אדם לא יעשה כן מחוץ לרכב אפי' שיש ארבע מחיצות, ושו"ר להגאון הרב שמעון חיררי בשו"ת שמחת לבו (אבהע"ז ס' ה) שתפס כן על הציץ אליעזר, עיי"ש.

מ"מ בנ"ד נראה שיש להקל. חדא, לפי הגרסא דחיישינן שמא יצא לצרכים גדולים, הרי כיום זה לא שכיח שאדם יעשה כן, ורק בזמנם שבתי כסאות שלהם היו בחוץ היה דרכם בכך, ולכן לא חיישינן להכי, ואם אכן יצטרך לצרכים, ימתין עד תחנת דלק וכיו"ב. וא"כ נחשב שיכול להתאפק ודינו מבואר בסע' הקודם שאין בכה"ג דין דרך. ואפי' לגרסא דחיישינן שיצא להשתין, אפשר לסמוך על סברת הציץ אליעזר הנ"ל שכיום אנשים לא מתרחקים הרבה אלא הולכים אחורי הרכב ומפנים גבם ודי להם בזה.

ובנוסף יש לצרף דעת הפוסקים שסוברים שאין דין דרך חמור יותר מעיר, ולעולם סגי בתרי וכמבואר לעיל (סע' יז). ואם לא הולכים לשומרה, יש לצרף דעת רי"ו וסיעתו שסוברים שבכה"ג לא בעינן שלשה וכדלעיל (סע' יח). וכ"ש אם האשה הנמצאת היא פנויה טהורה או גויה שהיחוד עמהן מדרבנן בלבד, דאז יש לצרף דעת הפוסקים הסוברים שביחוד דרבנן לא צריך שומר נוסף בדרך וכדלעיל (סע' יט). ובהראותי את כל הנ"ל להגר"י רצאבי שליט"א, אמר לי שהדברים נכונים להלכה. וכעת ראיתי בספר תורת היחוד (פ"ד סע' יג) שג"כ כתב שבשעת הצורך יש להתיר יחוד אשה עם שני

אנשים בדרך כאשר זה בנסיעה ברכב, עיי"ש. וע"ע בנטעי גבריאל (פי"ז סע' י בהערה יב). . **ויש המצריכים שלשה אנשים גם שהיחוד בדרך הוא בנסיעה ברכב שו"ת** שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א). והנה בספר נטעי גבריאל (פי"ח סע' ה) כתב שגם בזמנינו שיש בתי כסאות בדרך ואין צריך להרחיק כ"כ, אפ"ה גזרו. דשכיח בדרך רחוקה שמוכרחים לעצור במקום שאין בית הכסא. ובהערה שם כתב שראה לאחד מפוסקי זמנינו שהקל בזה ולא הסכים לו. ומה שהוסיף הנטעי גבריאל בהערה שבפרט הנשים שדרכן להתרחק בצניעות טפי וחיישינן שתתרחק מאיש וישאר אשה אחת עם האיש ואיכא חשש יחוד, עיי"ש. לא זכיתי להבין, הרי כאן מיירי ביחוד אשה עם שני אנשים וכל החשש שאיש יצא לצרכיו ולא האשה, וצ"ע. .

ל. דרך שמחוץ לעיר, אם ישנם עוברים ושבים בדרך זו, דינה כמו עיר ואין צריך שומר נוסף עיין בעזר מקודש (ס' כב סע' ה) שמשמע שאפי' בדרך שמצויים שם רבים עוברים ושבים, ג"כ לא ברירא ליה כולי האי שמותר, רק מצדד שיש צדדי זכות, ולבסוף נוטה דעתו יותר להקל, אך שוב סיים את דבריו בצ"ע.

מיהו בשו"ת שב יעקב (אבהע"ז ס' יט) משמע שדרך שאין עוברים בה כמה שעות, דינה שצריך שלושה אנשים, ומשמע שאם כן עוברים בה אנשים אזי דינה כעיר, וכן דקדק בפשיטות מהשב יעקב הנ"ל בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו אות ז), וכן כתב בעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ח) שדרך שרבים בוקעים בה, דינה כמו עיר, עיי"ש. וכן הוא בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) ובדבר הלכה (ס' ט סע' טו).

והנה יש לחקור באיזו תדירות צריך שבדר"כ יעברו שם, ומלשון העוד יוסף חי והשבט הלוי הנ"ל משמע דמיירי שיש תנועה תמידית עיי"ש בלשונם. מיהו מלשון השב יעקב משמע שרק אם לא עוברים כמה שעות צריך שומר נוסף, הא אם עוברים אנשים, אפי' מעט תוך כמה שעות, שפיר דמי, מיהו עדיין יש לברר מה הגבול. ושוב ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (שם) שכתב שע"פ השב יעקב הנ"ל דרך שעוברים בה בתמידות עכ"פ תוך שעה, אינה בכלל דרך שנקטה הגמ', עיי"ש. וא"כ יוצא לדבריו שצריך עכ"פ שיעברו שם בתמידות תוך שעה ואז אינו מיקרי דרך אלא דינה כעיר וסגי בשני אנשים. אך יש להעיר מנין לומר דוקא תוך שעה, הרי שפיר יש לדקדק מלשון השב יעקב שאפי' עוברים תוך כמה שעות אכתי מיקרי עיר ולא דרך ואפי' אם אין אנו יודעים גבול מדוקדק, עכ"פ מיעוט שעות היינו שעתיים, שהרי השב יעקב נקט שאם לא עוברים שם כמה שעות מיקרי דרך ולכן נראה שאם עכ"פ עוברים שם אנשים תוך שעתיים, שפיר דמי.

ויש לתמוה וכי מה בכך שעוברים כל שעה או שעתיים דאמרינן דלא מיקרי דרך וסגי בשני אנשים, הרי סוף סוף חיישינן שמא אחד יצא לצרכיו וצריך ג' אנשים. וצ"ל דזה רק חשש שמא יצטרך מאן דהוא לצרכיו, ולכן לא חששו חכמים אלא שמהלכים שיעור זמן, וזהו השיעור שקבעו חכמים לחשוש, ואפי' שיכול להיות במציאות שאכן יצטרך לצאת לצרכיו אחרי זמן מועט, מיהו בשביל זה אין לאסור כולי האי, דא"כ אפי' עשר דקות ואף פחות מזה נאסור כ"ז שישאר זמן ביאה. א"נ יש להסביר שאפי' אם אחד יצא לצרכיו וישאר השני ביחוד, כ"ז שהוא במקום פתוח כדרך, יש לו חשש לזנות. ורק כאשר זו דרך שידוע שאין עוברים בה זמן מרובה, אין לו חשש לזנות. ושיערו חכמים שיעור זה בשעה או שעתיים. .

לא. ע"פ המבואר בסעיף הקודם, יש להזהר כשיוצאים לטיול במקומות מרוחקים, ופעמים אלו מקומות שאין בני אדם מצויים שם כמעט בכלל, שיכולים להכשל בנקל באיסור יחוד **הדבר** פשוט שבעניין טיולים צריך להזהר מחוסר צניעות ואפי' שפעמים מדובר בטיול משפחתי כיון שאף בקרובי משפחה יש איסור יחוד.

וראיתי להעתיק מה שמצאתי בשו"ת שב יעקב (ס' יט) שביאר את הגמ' במס' ב"ב (צא:) אמר רב יוחנן, נהירא כד הוו מטיילן טליא וטלייתא בשוקא, כבר שית עשרי וכבר שבע עשרה ולא חטאן, עיי"ש בגמ'. וביאר בשו"ת שב יעקב הנ"ל שהפירוש של "לא חטאן" היינו באיסור יחוד, שהיו מטיילין דוקא בשוק שיש עוברים ושבים וסיים בזה"ל "כאשר בדורות הללו דצריך לעשות גדרים וסייגים שלא ילכו יחד לטייל נערים ונערות אפי' בקיבוץ גדול משום דעל ידי זה באו לחטוא להתייחד", עכ"ל. והביאו הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות נב, נג) וע"ע להגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) שהסביר מניין לשב יעקב הנ"ל דהגמ' מיירי באיסור יחוד. .

לב. איש וה"ה שני אנשים. ותדע שדין זה לאו דוקא בדרך, אלא אפי' שאין דין דרך וכגון שעוברים שם תוך שעתיים וכדלעיל (סע' ל) שאין דין דרך וסגי בשני אנשים, והוא כעת יחידי, יש לחקור מה המרחק שאינו נחשב כיחוד. **המהלך בדרך, וישנה גם אשה המהלכת באותה דרך, צריך לשאול חכם מהו הגבול שנחשב כיחוד וכמה עליהם להתרחק זה מזה בשו"ת** שב יעקב (אבהע"ז ס' יט) כתב באחד מתרוציו לישב את הסוגיא במס' סוכה (נב.) שאביי הלך אחרי איש ואשה בדרך כדי להפרישם מאיסור יחוד, וקשה כיצד עשה אביי איסור בעצמו שהלך עמהם הרי בדרך צריך שלושה אנשים, וכתב השב יעקב שאביי הלך בדרך רחוק מהם כמלא עיניו, עיי"ש. ומשמע מדבריו שאם הולך רחוק כמלוא עיניו, אין בזה יחוד.

והנה יש להעיר בדברי קדשו, שהרי מבואר בגמ' (שם), שכאשר נפרדו האיש והאשה, שמע אותם אביי שאומרים "אורחין רחיקא וצוותין בסימא", ומהכא מוכח שלא היה מרוחק מהם מלוא עיניו, דאם כן כיצד שמע אותם, וא"כ צ"ע מהו המלא עיניו שכתב השב יעקב הנ"ל. ושו"ר בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג ס' לא) שג"כ כתב שאם האיש והאשה רחוקים זה מזה כמלוא עיניים אין בזה איסור יחוד, עיי"ש מה שהוסיף בזה.

והנה מצאתי בשארית יעקב (קידושין ס' ד) דכתב דנראה פשוט לכאורה דדוקא בזמן שהם קרובים זה לזה באופן דשייך בהם עניין של קורבה דעריות או הסתכלות ודיבור, אבל אם הם מרוחקין באופן דליכא בהו עניין הסתכלות או דיבור וכיו"ב אז אפי' רואים זה את זה מרחוק, כיון שהם הולכים כל אחד לדרכו מותר לכאורה גם בלילה ובשדה. והני מילי דלא גייסי אהדדי אבל אי גייסי זה בזה או אם נתוועדו לילך ביחד לשום מקום מסתבר דאז חשיב יחוד אף מרחוק וכמ"ש באות א דעיקר שם יחוד נקבע לפי הקורבא היתירה שבו וכו'' עכ"ל.

ותדע שדבר זה מצוי בטיולים שהולכים בני ישיבות, ופעמים נמצאים במקומות שוממים שאין בני אדם מגיעים ולפניהם רואים אשה, לכן צריך שאלת חכם בזה.

וכאשר שאלתי להגר"י רצאבי שליט"א בנידון זה, אמר לי שקשה לקבוע מרחק קבוע לדין זה והכל לפי המצב והשטח שבו נמצאים, וכל מקרה נידון לגופו. (וע"ע במעשה איש על החזו"א ח"ה עמ' כה, הנהגות שהביא הגר"ח קניבסקי שליט"א מהחזו"א, שהיה מעשה בחתן וכלה שהלכו בלילה לבד, וציוה החזו"א לילד שילך במרחק שיכולים לראותו וידעו מזה להצילם מיחוד). .

לג. כל ההיתר לאשה להתייחד עם שני אנשים [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב], זה דוקא ביום. אבל בלילה עיין לקמן (סע' לה) שדוקא שכוונתם ללילך לישון. , **אסור לאשה להתייחד עד שיהיו שם לפחות שלושה אנשים הראב"ד** בספרו בעלי הנפש (שער הפרישה) כתב וז"ל "וי"א לענין יחוד עם אשה אחרת כמו כן כה"ג בעינן טפי, וכי אמרינן דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים, ה"מ ביום אבל בלילה לא ישן עמה בבית אחד עד שיהיו שם ג' כשרים מפני שהוא דומה לדרך דאמרינן לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלושה שמא יצטרך אחד מהם לנקביו ונמצא זה מתיחד עם הערווה, והכא נמי חיישינן דלמא אדניים חד מנייהו, איתער חד ועביד איסורא, ומסתברא כוותיה", עכ"ל. והנה אף הב"י (ס' כב) העתיקו ועיין בהמשך ההערה ד"ה "וטעם".

ומקור הראב"ד, כתבו האפי זוטרי (ס' כב ס"ק יג) ומסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ד) ובשו"ת אמרי כהן (ס' כו) שלמד כן מדין דרך המבואר בגמ' שצריך שומר נוסף, וכן משמע מהגר"א (ס' כב ס"ק יג) שזהו מקור הראב"ד וכמו שאכן משמע מלשון הראב"ד שהעתקנו. ובשו"ת בית שלמה מסקאלה (אור"ח ס"ס מח) כתב שמקור הראב"ד הוא מגמ' כתובות לגבי חתן שפירסה אשתו נדה שצריך בלילה עוד שני אנשים (ואכן הראב"ד לפני שכתב דין לילה כתב דין כלה שפירסה נדה שהיא ישנה בין הנשים והחתן בין האנשים). ועיין בחידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות ח) שכתב באחד מהסבריו, שהראב"ד לא למד דין לילה מדין דרך, ואין זה תלוי בזה, עיי"ש. ובערוגת הבושם (ס' כב ס"ק יג) כתב שמקור הראב"ד מהמשנה קידושין (פ:) והבאתי זה לקמן (בהערה הבאה), והוסיף ערוגת הבושם שיש ראיה נוספת לדין הראב"ד מהגמ' קידושין (פא.) מעובדא דרב יוסף ורב ביבי, דאמר רב יוסף שקולו דרגא תותי ביבי, ולכאורה רב יוסף בעלה יכול לשומרה, אלא חיישינן שמא אדניים, עביד איסורא, עי"ש. ויש להעיר, דמנלן דהיה מעשה זה בלילה, ואי מיירי ביום, א"כ נלמד שגם ביום חוששין שמא ירדם ויש לאסור יחוד עם שני אנשים, והראב"ד בלילה קאמר. ועוד קשה מקושיית הגמ' שהקשו "בעלה בעיר" מוכח דרב יוסף יצא מביתו, ועיין מש"כ בזה לקמן (פ"ט סע' לו הערה 97).

והנה האחרונים פסקו את הראב"ד הנ"ל להלכה, הלא הם הרמ"א (ס' כב סע' ה) התפארת ישראל (משניות קידושין פ"ד אות מח), הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות ח), הפני יהושע (קידושין פ:) וכן נראה שסובר הב"ח (ס' כב ד"ה אין ממנין) ובשו"ת בית יהודה עייאש (ס' יג) וערוך השלחן (ס' כב סע' ח) הקיצוש"ע (ס' קנב סע' ג) החכ"א (כלל קכו סע' ה) שו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"א ס' סא) החזו"א (אישות לד אות ג) מסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ד) טהרת ישראל (סע' יד), שו"ת צמח צדק (ח"א ס' לט) הח"ח בנדחי ישראל (פרק כד אות ה) ועוד. ומהב"ש (שם ס"ק ט) והבה"ט (שם ס"ק ז) משמע שאף ריי"ו מסכים לדין לילה, עיי"ש.

וטעם החשש בלילה, מלשון הראב"ד משמע שנקט "אדניים חד מנייהו, איתער חד ועביד איסורא" משמע שהחשש שמא בעוד הם ישנים, יתעורר אחד ויעשה איסור, והב"י שגרס "אדניים חד מנייהו, אזיל חד ועביד איסורא" משמע שהחשש שמא לאחר שירדם מישהו לפני חבירו, השני ילך ויעשה איסור, ונראה שאין נ"מ, מיהו עיין לקמן (סע' לה הערה 97). והנה ראיתי בישי"ש (כתובות פ"א ס' ו) שכתב לגבי חתן שכלתו פרסה נדה, שיש המקילים בשומר אחד אפי' בלילה וכתב על זה בזה"ל "ולא נהירא, שאם יצטרך אחד לנקביו, א"כ יתייחד עמה", עכ"ל. ומשמע מדבריו שהחשש בלילה הוא שמא אחד

ילך לנקביו ונמצא השני מתייחד עם האשה. (ולפ"ז האידנא ליכא למיחש להכי, שבתי כסא דידן בתוך הבית). והפרישה (יו"ד ס' שמב ס"ק ט) והח"ח בספרו נדחי ישראל (פכ"ד סע' ה) כתבו את שני הטעמים יחד, ועיין בעזר מקדש (ס' כב סוף סע' ה).

והטעם שצריך איש נוסף, שכאשר הם רק שנים ואחד מהם ישן, לא ימנע חבירו הנעור מלעבור עבירה ואינו חושש שמא יתעורר הישן. אך כשהם שלשה, ושנים מהם ישנים, ימנע הנעור מלעבור עבירה שמא אחד מהם יתעורר. וכן כתב בספר חידושים ובאורים (שם) שסברא פשוטה היא, וכן מבואר במסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ד). וכן מבואר בשו"ת בית שלמה (מסקאלה אור"ח ס"ס מח) שהשואל שאל מאי שנא תרי מחד, ותירץ לו הבית שלמה דהכי קים להו להש"ס שאם ישנו שניהם אין איסור יחוד דאינו בא לידי עבירה דמימר אמר דלמא ביני וביני יקוץ או האי או האי משא"כ באחד, עיי"ש. .

ויש אומרים שאין חילוק בין יום ללילה, ואף בלילה מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים הסמ"ג (לאוין קיא) והמרדכי (שבועות פ"ב ס' תשמא) וספר התרומה (סוף הל' נדה ס' קט) והרז"ה בהשגותיו על הראב"ד (שער הפרישה אות ה) סוברים שחתן שכלתו פרסה נדה לפני שבעל שאסורים ביחוד בכה"ג כמבואר לעיל (פ"א סע' יא), כאשר יש שומר אחד נוסף, מותרים לישון כך בלילה, וא"כ מוכח שסוברים שאף בלילה מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים. (ואין לומר שבכה"ג קיל טפי כיון שבעלה עמה. חדא, דמבואר מהראב"ד שהובא בהערה הקודמת שבכה"ג חמיר טפי, ועוד שסוף סוף חיישינן שמא בשעה שהשומר ישן, הבעל יבא על אשתו שאסורה לו).

ועוד יש להוסיף, שמלבד הראב"ד שחידש שבלילה צריך שומר נוסף, כל הראשונים לא כתבו דין לילה, ומסתימות דבריהם נראה דלא חיישינן לדין לילה, דא"כ היה להם לחדש שלילה זה דומיא בדרך. וכבר כתב הבית מאיר (אור"ח ס' תמג אות ב) להחכ"א (בינת אדם שער הקבוע ס' ז) שנח לו ללמוד מסתימות הראשונים יותר מפירושן של אחרונים, עיי"ש. וקשה לדחוק שסמכו על הסברא של דרך, שהרי יש לחלק, שבדרך חיישינן כיון שאם אחד יצא לנקביו, אזי השני נשאר לבדו עם האשה. אבל בלילה, אף שאחד נרדם, יש מקום לפרש שהשני יפחד לעבור עבירה כיון שסוף סוף חבירו עמו ומפחד שיקיץ לפתע ויתפסנו בקלקלתו, ועיין בשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"א ס' סא) שג"כ משמע מדבריו שדין לילה קיל טפי מדין דרך, עיי"ש. ואף אם יש סברא כלשהיא לחלק להאי גיסא, היינו שדין לילה חמור טפי ונאמר שכ"ש הוא מדין דרך, מ"מ כיון שיש סברא לכאן ולכאן, פשיטא שהיה לראשונים לפרש ולא לסתום. וכעת מצאתי בשו"ת

אור שמח (ס' ד) שג"כ כתב שסברא גדולה לחלק בין דרך ללילה שבלילה חושש דלמא חבירו עושה עצמו כישן, עיי"ש.

בנוסף יש לצרף את הסוברים שאף בדרך סגי בתרי וביניהם הרי"ף הסמ"ק תוס' ר"י הזקן ועוד וכמבואר לעיל (סע' יז), וא"כ פשיטא שאף בלילה יתירו עם שנים, שהרי מקור הדין של לילה נלמד מדין דרך וכמבואר בפשיטות לשון הראב"ד וכן לפי כמה אחרונים כדלעיל, ואם אין דין דרך להלכה אזי אין מקום לחומרא של לילה וזה פשוט. ואף שבחידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות ח) כתב שאין דין דרך תלוי בדין לילה, ומה שנסתייע הראב"ד מדין דרך, אינו אלא משל, דכי היכי שחוששין בדרך הכי חוששין בלילה, ולכן אפשר שאפי' אי סבירא ליה שבדרך סגי בתרי, אפשר שבלילה בעינן ג' וכן איפכא, עיי"ש. ואחר המחילה, אם הראב"ד לא למד דין לילה מדין דרך המבואר בגמ', מנין לנו לחדש גזירה חדשה ולאסור. ואין לומר שסובר החידושים ובאורים שלמד כן הראב"ד מכתובות מדין של חתן שפרסה נדה כמ"ש בשו"ת בית שלמה שהבאתי לעיל, שהרי לא כתב כן החו"ב (ועיי"ש בהמשך דבריו). ואפי' אי נימא שלמד כן מכתובות או ממקור אחר, מ"מ סתימות דבריהם של הראשונים מכריע, וכיצד הוא שסתמו דבריהם במקום שהיה להם לבאר, וכנ"ל.

והנה הפרישה (ס' כב ס"ק יב) כתב שהראב"ד לחוד חושש לדין לילה אך שאר מחברים פליגי עליו, (ותלה מחלוקתם האם חוששים לפיתוי או לאונס, שהראב"ד חושש לפיתוי לכן אוסר בלילה עם שנים ושאר מחברים חוששים רק לאונס וסגי בתרי), עיי"ש. וכן עיין בשו"ת הרמ"א (ס' יד) שמובא שם תשובת הגר"נ הירץ שבתוך דבריו כתב וז"ל "דאל"כ אמאי אנו מתירין להתייחד אשה אחת עם שני אנשים או שלושה או להיפך בחדר אחד בלילה וגו'" עכ"ל. ונראה שכתב שני אנשים או שלושה, כיון שיש מחלוקת בזה וכדכתבינן אנן, ולא ברירא ליה כולי האי.

מיהו יש לעיין שהרי מבואר במשנה (קידושין פ:) "בזמן שאשתו עמו, ישן עמהם בפונדקי" (עיין לקמן פ"י סע' א הערה 1 מש"כ בשינוי נוסחאות בגירסת המשנה) ולכאורה משמע דוקא אשתו מועילה כשמירה כשהיא ישנה, וכמש"כ המאירי (קידושין שם) וז"ל "שאשתו משמרתו ששנתה מתנדדת מאימתה של זו, שאין האשה מתקנאה אלא בירך חברתה" עכ"ל. וכיו"ב כתב רבינו יהונתן מלוניל בזה"ל "וישן עמהן בפונדק אחד מפני שאשתו משמרתו ואינה יוכלה לישון מפני פחדתה על זה, דאין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה" עכ"ל. ומוכח שדוקא אשתו של אדם משמרתו אפי' שהיא ישנה, אבל שני אנשים שאחד מהם ישן, הישן אינו משמר את חבירו, שלא שייך האי

טעמא ששנתו מתנדדת. ועיין בהגהות הרד"ל שהסביר את הרבותא של המשנה שנקטה "ישן עמהן" דקמ"ל שבאשתו לא צריך את חומרת הראב"ד כיון שמאשתו מתירא יותר, עיי"ש. והשתא דאתית להכי, אפשר לפרש שהראשונים שסתמו דבריהם ולא חידשו דין לילה, סמכו על פשטות המשנה שמשמע שדוקא אשתו ישנה מועיל כשמירה אבל עם שני אנשים שאחד מהם ישן לא מועיל ולכן צריך שומר נוסף. וכעת בא לידי ספר ערוגת הבשם (ס' כב סע' ה אות יג) דהקשה על שיטת הראב"ד אם איתא שבלילה צריך שומר נוסף, אמאי לא אמרו כן בגמ' וכמו שחילקו לגבי דרך, ותירץ כיון דשפיר משמע מהמשנה דין לילה, היינו דתנא בזמן שאשתו עמו ישן עימהן בפונדקי, וקמ"ל דוקא אשתו אבל שני אנשים ואשה לא, ולכן לא חילקו כן בגמ', ועיי"ש שסיים "ולא ראיתי מי שהעיר בדקדוק זה", ותלי"ת שכיוונתי.

מיהו אחר העיון, אין הכרח שכן יסברו כל הראשונים שסתמו ולא הביאו דין לילה כיון דנפיק האי דינא מהמשנה. חדא, מוכח מהסמ"ג והמרדכי וסה"ת והרז"ה שהתירו להדיא אפי' בלילה בלא שומר נוסף, וע"כ אפשר לפרש את פשט המשנה באופן אחר וכדלקמן, ועוד שהראב"ד בעצמו לא הביא ראיה לשיטתו מהמשנה אלא דימה דין זה לדרך דהוא רק מימרא דגמ'. וכן הדרישה שכתב שרוב הראשונים חלקו על הראב"ד לא העיר מהמשנה מאומה. א"כ ע"כ לומר שאין ראיה חותכת מהמשנה הנ"ל. ונראה שאפשר לפרש את המשנה, הא דמבואר שאשתו מועילה כשמירה אפי' כשישנה, לאו דוקא אשתו, אלא כל שומר שמועיל ביום מועיל אף בלילה. והא דנקט התנא "אשתו" כיון דלפני כן אתא לאשמועינן היתר יחוד עם שתי נשים, וזה דוקא כשאשתו עמו, ואגב דעסיק באשתו עמו, המשיך גם שמירה בלילה באשתו עמו. אך לדינא כל שומר מהני ישן.

ואע"פ שמהמאירי והר"י מלוניל הנ"ל שהסבירו שאשתו משמרתו בלילה כיון ששנתה מתנדדת ואין מתקנאה אלא בירך חברתה, ומשמע מדבריהם שדוקא אשתו מהני בלילה. מ"מ אפשר דשאר הראשונים סוברים דהסברא כמש"כ היד רמה וז"ל "מיהו היכא דאשתו עמו ליכא למיחש, דאשתו משמרתו, ואפי' כשהם ישנים, דאשתו מגו דדעתה לנטוריה, לא שלטה בה שינה", עכ"ל. הנה לא נקט טעמא דאשה מתקנאה בירך חברתה אלא כיון שדעתה לשומרו, אינה ישנה בחוזקה דלא שלטה בה שינה, וטעם זה אפשר גם בשאר שומרים, שמשמרים אחד את השני אזי לא שלטה בהו שינה כ"כ, כיון דמיירי בכשרים, ויודעים שמשמרים אחד את השני. ואע"פ שאפשר שכוונת הרמ"ה דוקא באשתו, מיהו אפשר דהראשונים שסתמו יסברו שבלילה מועיל כל שומר כמו ביום,

וכנ"ל. א"נ אפשר שהסברא היא שהאיש ירא מחבירו שמא יקיץ משנתו לפתע פתאום ואפי' ששלטה ביה שינה, מ"מ ירא חבירו ממנו. וא"כ נראה שוב שסתימות הראשונים שלא חידשו דין לילה אכן לא סוברים כן, דהיה להם לפרש וכדאמרן. . **והלכה כדעה הראשונה. ובשעת הדחק, הסומך על המקילין יש לו על מה להשען**

פשוט שלכתחילה יש להחמיר בזה כיון שבני אשכנז קיבלו עליהם הוראת הרמ"א. והגר"י רצאבי שליט"א הורה לי שבשעת הדחק הסומך על המקילים י"ל על מה לסמוך, שהרי ישנם הרבה ראשונים המתירין בזה, הרי"ף, הסמ"ג, תוס' ר"י הזקן, סה"ת, מרדכי ועוד, וכן סתימות הראשונים וכמבואר באורך בהערה הקודמת. והסביר הגר"י רצאבי שליט"א, שכמו שבני ספרד לא קבלו הוראות מרן ש"ע בשעת הדחק, ה"ה לבני אשכנז שלא קיבלו הוראות הרמ"א בשעת הדחק. .

לד. בלילה צריך שומר נוסף אפילו עם אשה שהיחוד עמה מדרבנן כן

משמע מסתימות הפוסקים, הרמ"א (ס' כב סע' ה) וסיעתו שכתבו בסתמא שבלילה צריך ג' אנשים ולא חילקו בין יחוד דרבנן ליחוד דאורייתא. ואע"פ שיש שרצו לפרש בדעת הרמ"א שהחמיר רק ביחוד דאורייתא אך ביחוד דרבנן מודה דלא בעינן ג' וכמבואר לקמן (בהערה 93), מ"מ פשטות לשונו לא משמע הכי. וע"ע בשו"ת מהר"י וויל (ס' נה) שכתב לגבי יחוד בדרך שצריך שומר נוסף, שאין לומר שדוקא ביחוד ערוה החמרנו אבל ביחוד פנויה לא. דזה ליתא אלא אדרבא יחוד פנויה חמיר טפי וכו' והעתקנו לשונו לעיל (סע' יט הערה 57), וא"כ ה"ה בנ"ד הסוברים שבלילה צריך שומר נוסף, אין לחלק בזה. והביאו בשתיקה בכנה"ג (ס' כב הגב"י אות ד), עיי"ש. (והראיות שהביא המהר"י וויל הם ליחוד פנויה דחמיר טפי מערוה. ויש לעיין ביחוד עם גויה. ומסתבר שכבר לא חילקו כולי האי).

והנה בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) כתב תחילה לדקדק שרק ביחוד דאורייתא צריך שומר נוסף, אך כתב שחוששש להקל כיון שלא מצא סייעתא בפוסקים שסתמו ולא חילקו בין יחוד פנויה ליחוד ערוה, והוסיף שכן משמע בתשובת הרשב"א (ס' אלף קעח) שאין לחלק בין יחוד ליחוד, עיי"ש. (ולדינא צידד דחזי לאיצטרופי, ואפ"ה נשאר בצ"ע). וכן עולה להחמיר בנ"ד בשו"ת בית יהודה (עייאש ס' יג) שפסק לגבי יחוד איש עם ג' נשים דמותר לשיטת רש"י, שבלילה צריך ד' נשים, עיי"ש. וכן סוברים הפני יהושע (קידושין פ:) בתירוץ ראשון, ובספר תוספת חיים (אבהע"ז ס' כב) וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא בספר תורת היחוד (פ"ג ס"ק כא). אלמא אף ביחוד דרבנן בעינן בלילה שמירה נוספת, דהא יחוד עם ב' נשים ויותר הוי מדרבנן. ועיין לעיל (סע' יט) בפוסקים

שמצריכים שומר נוסף בדרך אפי' ביחוד דרבנן, וכיון שכתבו כמה אחרונים שהבאתי לעיל (סע' לג הערה 86) שדין לילה נלמד מדין דרך, א"כ ה"ה בנ"ד שצריך שמירה נוספת אפי' ביחוד דרבנן. , **כגון גויה כדלעיל** (פ"א סע' ו). **או פנויה טהורה כדלעיל** (פ"א סע' ה). **או קטנה כדלעיל** (פ"א סע' יח). , **ויש מקילין הנה** בשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"א ס' סא) לאחר שכתב שאפי' אם נאמר שבדין דרך צריך שומר נוסף אף ביחוד דרבנן, סיים בזה"ל "מ"מ בלילה בעיר מסתבר שיותר קל דהא אפשר לו להקיץ את חבירו ורק משום שבינו לבינו מתיחד עימה וכו' וזה חשש קטן וגם הוא יתירא שמא גם חבירו אינו ישן ונדמה כישן או שמא יקיץ ולכן יש להקל בפנויה שאינה נדה בשעת הדחק", עכ"ל. הנה מדבריו משמע שלילה קיל טפי מדרך. ולכאורה לפ"ז מנין למד הראב"ד להחמיר בלילה, הרי דין דרך המבואר בגמ' חמיר טפי. וצ"ל שסובר האג"מ שהראב"ד למד כן מדין כלה שפירסה נדה וכמבואר לעיל (סע' לג הערה 86). עכ"פ חזינן שבלילה אפשר להקל בשעת הדחק.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) כתב להסביר את הגר"נ הירץ שהובא בשו"ת הרמ"א (ס' יד) שהתיר לאיש להתיחד בלילה עם ג' נשים ולא הצריך ד' נשים, והסביר השבט הלוי שסברתו כיון דזה יחוד מדרבנן לא צריך שומר נוסף, עיי"ש. וכן בספר עצי זית (קונטרס זכרון בנימין ס' טז הובא באוצהפ"ס ס' כב ס"ק כה אות ט) כתב שמותר לאשה להתיחד עם שני אנשים בלילה כשזה יחוד האסור מדרבנן. ואף שזה נגד פסק הרמ"א, י"ל שאף הרמ"א לא החמיר אלא ביחוד האסור מהתורה, עיי"ש.

וע"ע לעיל (סע' יט) בשם כמה פוסקים שבדין דרך כשהיחוד אסור מדרבנן, אין צריך שומר נוסף. ולפי האחרונים שהבאתי לעיל (סע' לג הערה 86) שדין לילה נלמד מדין דרך, א"כ ה"ה בנ"ד שלא צריך שומר נוסף. ובשו"ת אמרי כהן (ס' כו) כתב תחילה לדקדק שביחוד מדרבנן לא צריך שומר נוסף, אך נסוג אחורנית כיון שלא מצא סייעתא בפוסקים ועוד שהרשב"א בתשובה (ס' אלף קעח) סובר שאין לחלק. אך סיים שמרבי אליהו מעכו, הוא השואל בתשובת הרשב"א הנ"ל אכן סובר שיש לחלק בזה, ולא היה קטלי קני באגמי, והיה רב גובריה, עיי"ש. . **והסומך על המקילין אין מזניחין אותו כיון** דהוי מחלוקת בדרבנן, הסומך להקל אין מזניחין אותו, דיש לו אילן גדול לסמוך עליו. ובפרט שיש לצרף דעת המרדכי והסמ"ג והסה"ת והרז"ה שהבאתי לעיל (סע' יז) הסוברים שאין חומרא בלילה יותר מביום. . **ונכון שידליקו את האור כדי** לצרף את העזר מקדש שיובא לקמן (סע' לז) שמצדד שכאשר החדר מואר, אין צריך

שומר נוסף, עיי"ש. מיהו כתבתי רק בלשון "נכון" כיון שאפי' בלא זה אין מזניחין את המיקל. ועיין בשו"ת אמרי כהן (ס' כו). .

לה. כשישנם שלשה אנשים עם האשה בלילה, מועיל אפילו שכולם או מקצתם ישנים כן

מוכח מלשון הראב"ד שהובא לעיל (סע' לג הערה 86) מכמה מקומות בלשונו. הנה בתחילת דבריו של הראב"ד כתב וז"ל "כלה שפרסה נדה וכו' לא סגי ליה בחדא מנייהו אלא שצריך להיות בבית אנשים ונשים, והוא ישן בצד אחד בין האנשים והיא ישנה לצד השני עם הנשים וכי אמרינן דאשה אחת מתיחדת עם שני אנשים כשרים, ה"מ ביום אבל בלילה לא ישן עמה בבית אחד עד שיהיו שם ג' כשרים מפני שהוא דומה לדרך דאמרינן לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלשה שמא יצטרך אחד מהם לנקביו ונמצא זה מתיחד עם הערוה והכא נמי חיישינן דלמא אדניים חד מנייהו, איתער חד ועביד איסורא ומסתברא כוותיה. וי"א לענין יחוד עם אשה אחרת כמו כן כה"ג בעינן טפי וכו'", עכ"ל. הנה מוכח שדימה אשה דעלמא להצריך שלשה אנשים בלילה לדין של כלה שפרסה נדה, והרי שם בכלה מבואר הדין אפילו בלילה בשינה, וזה פשוט.

ועוד, יש להוכיח מדבריו שנקט בלשונו שבלילה עם שנים אסור בזה"ל "דלמא אדניים חד מנייהו איתער חד ועביד איסורא", עכ"ל. ומשמע שמדובר ששניהם ישנים, והחשש שמא יתעורר אחד, ועל ציור בכה"ג נקט ששלשה אנשים מותר. (וזה דלא כמו שגרס הב"י במקום "איתער", "אזיל" ועיין לקמן בסע' הבא הערה 98 מה שנכתוב בזה). ועוד מוכח מלשונו שכתב בזה"ל "אבל בלילה לישון עמה בבית אחד, עד שיהיו שם ג' אנשים וגו'", עכ"ל. ומכל הני דקדוקים נראה פשוט וברור שאפי' לישון עמה בבית סגי בשלשה אנשים.

ושו"ר לכמה מפוסקי דורנו שדנו בדקדוקי הראב"ד הנ"ל, והעלו בפשיטות כמש"כ, וכן הוא בספר דבר הלכה (פ"ט סע' יז) ובספר פתח הבית (פ"ה סע' ח אות ב) והדברי סופרים (אות סד) ובספר שער היחוד (סע' ה). והנה אף מהחזו"א (אישות ס' לד אות ג) משמע שהראב"ד מיירי בשינה. וכן ראיתי בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ח) שהאריך לדקדק בראב"ד כדאמרינן, וכן הוא בשו"ת יד יצחק (גליק, ח"ג ס' רב [השני] אות ב) עיי"ש. ועיין עזר מקדש (ס' כב סע' ה).

ונראה פשוט שכן מורה סתימות האחרונים שכתבו את דין הראב"ד שבלילה צריך שלשה אנשים, ביניהם הרמ"א (ס' כב סע' ה) קיצוש"ע (ס' קנב סע' ג) והחכ"א (כלל קכו סע' ה) וערוך השלחן (ס' כב סע' ח) ועוד, שהרי סתמו דבריהם שבלילה מותר עם שלשה

אנשים, ופשוט שסתם לילה זה כולל שינה, ואם איתא שסוברים שאם ישנים אסור, היה להם לכתוב כן, ואכמ"ל. וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פ"כ סע' א). כן מתבאר דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שאפי' כשישנים מועיל כשהם שלשה הובא דעתו בספר יצא אדם לפעלו (בדיני יחוד פרק ב' הערה 6) ובספר תורת היחוד (פ"ג ס"ק יד). **. וי''א שאם כוונתם לישון, אסור להתייחד אפילו שישנם שלשה אנשים הדרישה** (ס' כב ס"ק יב) הביא את הראב"ד שמצריך בלילה שלשה אנשים, והסביר דבריו שצריך שומר נוסף ולא סגי בתרי, שמא אדניים חד מנייהו, אזיל אידך ועביד איסורא וכתב וז"ל "אבל כשיש עמה שלשה אנשים, ליכא למיחש שמא ישנו תרתי מינייהו, דודאי יתכוונו האנשים להקיץ, אלא שא"א שלא יהא ניים חד מנייהו לפרקים, ולא חיישינן שיניימו תרתי בפעם א' כמו שלא חיישינן שבדרך יצטרכו שנים מהם להטיל מים יחד וישאר אחד אצלה ולפ"ז כשלא יתכוונו להקיץ, היה אסור ללון אפילו ג' אנשים וגו'' עכ"ל.

העולה מדבריו שאם כוונתם של האנשים לישון, אסור אפילו שלשה. ונראה שגרס בראב"ד כמובא בב"י היינו "אדניים חד מינייהו אזיל חד ועביד איסורא", וסבר שהחשש הוא שכאשר שני האנשים ערים, שמא אחד ירדם והשני "אזיל" ועביד איסורא, ולא כמו שכתוב בראב"ד "איתער" דמכאן הוכחנו בהערה הקודמת שהראב"ד התיר אפי' בשינה. מיהו פשוט הדבר שהדרישה לא ראה את הראב"ד בפנים, שהרי מוכח מכמה דוכתי דלא כמו שכתב וכמו שהארכנו בהערה הקודמת.

והנה הב"ש (שם ס"ק ט) והבה"ט (שם ס"ק ז) כתבו שהראב"ד אוסר בלילה עם שני אנשים כיון שחוששים שמא ישן אחד מהם וישאר השני עמה, עיי"ש. והשואל בשו"ת יד יצחק (גליק ח"ג ס' רב [השני] אות ב) הבין בשיטת הב"ש כמש"כ הדרישה היינו שאם כוונתם לישון אסור, עי"ש. אלא שאינו מוכרח לפרש כן בדעת הב"ש, ואפשר שכוונתו שאכן כאשר הם שניים חוששים שמא אחד ירדם, אבל אה"נ כשהם שלשה מותר אף לישון, דאז אפי' אם יתעורר אחד כיון שישנם עוד שנים עמו חושש שמא אחד יתעורר ולכן ימנע לעבור עבירה. .

לו. דוקא כאשר כוונת האנשים ללכת לישון במקום בו הם מתייחדים צריך שלשה אנשים ולא מספיק שני אנשים, אבל אם אין כוונתם ללכת לישון, מספיק שני אנשים כמו ביום [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] הנה מלשון הראב"ד שהבאנו בסע' הקודם (הערה 96) משמע שעם שני אנשים בלילה, החשש שמא אחד יתעורר וחבירו ישאר לישון ואז יעשה עבירה, אך

הראב"ד לא חידש שאסור מחמת גזירה שמא אחד ירדם בע"כ וישאר השני ער ויעשה עבירה, וכיון שהראב"ד לא חידש גזירה זו, מנין לנו לחדש גזרות וחששות. וכ"פ בספר פתח הבית (פרק ה סע' ח אות ג) וכתב כדאמרן, שאין לנו לחדש גזרות וחששות. וכן העלה הדבר הלכה (ס' ט סע' יז). וכן כתב בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ח) והאריך להוכיח כן מכמה מקומות בלשון הראב"ד שדוקא שמתכוונים לישון צריך שלשה. (ולדינא נשאר בצ"ע אע"פ שדעתו נוטה להתיר, כיון שמכמה אחרונים לא משמע כן) וכן בספר דברי סופרים (אות סד) כתב כנ"ל אלא ששוב העיר שמכמה אחרונים לא משמע, וכתב שצ"ע מנין להם, ועיין הערה הבאה. ואף לפי גרסת הב"י בראב"ד, היינו דאדניים חד מנייהו, אזיל חד ועביד איסורא, אין ראיה שחושש שמא אחד ירדם בע"כ אלא אפשר שכוונתו שאחד ירדם לפני חבירו ולעולם מיירי בכוונתם לישון. **וכיון** שיחוד בכה"ג הוי דרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט) ועוד שכן משמע פשטות הראב"ד, ובנוסף לסמ"ג והמרדכי וספר התרומה והרז"ה שהבאנו לעיל (סע' יז) שאף בלילה שרי לכתחילה עם שומר אחד, נראה שאפשר להקל. . **וי"א שאף כאשר אין כוונתם ללכת לישון צריך שלשה אנשים מלבד** הדרישה (ס' כב ס"ק יב) שכתב להדיא שכל החומרא שצריך שלשה אנשים זה כשאין מתכוונים לישון (ואם מתכוונים לישון אפי' עם שלשה אסור לשיטתו וכדלעיל בסע' הקודם הערה 97) כן נראה סתימות הרמ"א (ס' כב סע' ה) וכל הנמשכים אחריו, ובכללם הקיצוש"ע והחכ"א וערוך השלחן ועוד, שהובאו לעיל (סע' לג) שכתבו בסתמא שבלילה צריך שלשה ולא כתבו דוקא כשמתכוונים לישון ומשמע מלשונם שבכל גוונא בלילה בעינן שלשה. ובחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ח) כתב שמהב"ש (שם ס"ק ט) משמע שכאשר ישנם שני אנשים, חוששים שמא ירדם אחד בע"כ וכו' וא"כ אפי' שאין כוונתם לילך לישון בעינן שלשה, עיי"ש. ולפ"ז נראה שה"ה בבה"ט (שם ס"ק ז). ושו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) שכתב שלמעשה קשה להקל בזה, עיי"ש.

וקצת קשה לדחוק ולפרש שכוונת כל הפוסקים שסתמו וכתבו שבלילה צריך שלשה, כוונתם דוקא כשמתכוונים לישון, וכמו שמבואר בראב"ד וכדאמרן, כמו שראיתי שכתב בספר פתח הבית (פרק ה' סע' ח אות ג), וצ"ע.

ולפי הטעם שכתבתי לעיל (סע' לג הערה 86) בשם הישו"ש שאף בלילה החשש הוא שמא יצא לנקביו, אפשר שאה"נ אף שאין כוונתם לישון ישנו את החשש הנ"ל, מיהו בלאו הכי כיום לא שכיח כה"ג כיון שבתי הכסא בתוך הבית.

ותדע שאף לשיטה זו נראה, שאם מבקרים במשרד או כד', במקום שאין מיטה או ספה, נראה שודאי לא חיישינן שירדם על הכסא. חדא, דאין זה מצוי כ"כ וקשה לומר שגזרו בכה"ג, ועוד, שאפילו אם ירדם הוי שנת עראי ביותר וחבירו יחשוש לעבור עבירה. וכן אם מבקרים במקום שהם נחשבים כזרים בו, ואינם מרגישים נח להרדם, ג"כ נראה שאין חשש לכ"ע. .

לז. י''א שבלילה, כאשר מתייחדים במקום מואר, דינו כביום ומותר אפילו שישנם רק שני אנשים [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] בעזר

מקודש (ס' כב סע' ה) כתב וז"ל "אודות יחוד בלילה מפורש בש"ע להחמיר כשישנים בני הבית, ומכל מקום נראה שאין זה כי אם כשאין נר דולק שאז כיון שיש גם שינה, יש חשש. מה שאין כן בנר דולק אימתא עליה דלמא פקח חד עיניה רגע וצלע"ע. ועל כל פנים בספק שינה או ניעור מי מהם, יש צד להקל וגו'' עכ"ל. וכתב על זה בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) שלפי דברי העזר מקודש הנ"ל, אם יש נר דלוק בבית בלילה, שוב אין צריך שיהיו שלושה אנשים וסגי בשנים, ולא שייך החשש שכתב הראב"ד דילמא אדניים חד עביד השני איסורא, דכיון שהנר דולק מתייירא הוא שמא יפקח ההוא את עיניו. ואע"פ שהעזר מקודש לא איירי בדין זה אלא כוונתו שבני הבית ישנים ואחד ער מ"מ יש ללמוד כן מדבריו וכו', ועיי"ש באמרי כהן שביחוד מדרבנן צירף סברת העזר מקודש כסניף ואפ"ה סיים בצ"ע לדינא. ואף בשו"ת יד יצחק (גליק, ח"ג ס' רכ אות ב) צירף דברי העזר מקודש בנידונו כסניף היתר (בנוסף לסניפים נוספים), עיי"ש. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) משמע שלמד שהעזר מקודש מיקל בזה, אך לא הסכים לו וכמבואר בהערה הבאה. .

וי''א שאפילו במקום מואר צריך שלשה אנשים וכן עיקר בשו"ת שבט הלוי

(ח"ה ס' רב אות א) כתב שאין להקל בזה, והוסיף שסתימות כל הפוסקים שלא כעזר מקודש שמקל בזה, עיי"ש. וכן ראיתי בדברי סופרים (בעמק דבר אות שפח) שכתב שאין להקל בזה, עיי"ש. ואף בשו"ת אמרי כהן שהובא בהערה הקודמת, נראה שלדינא לא מסכים לעזר מקודש כשמיירי ביחוד דאורייתא, שהרי בנידונו מיירי ביחוד דרבנן דאפשר שבלילה לא צריך ג', והוסיף שעצם דין לילה מפוקפק לדינא כיון שיש חולקים, ובנוסף לסברת העזר מקודש כתב שיש להקל, ואפ"ה סיים שצ"ע לדינא, עי"ש. ומוכח בפשטות שביחוד דאורייתא, אין להקל כלל כעזר מקודש. וכיו"ב יש לדקדק בשו"ת יד יצחק שהבאתי בהערה הקודמת שאינו מסכים לעזר מקודש אלא רק צירפו כסניף בנוסף להרבה סניפים אחרים. (והארכתי

קצת כיון שראיתי במקצת פוסקי דורינו שהעתיקו את האמרי כהן הנ"ל מאוצהפ"ס ולא ראוהו בפנים, וכתבו שהוא מקל בזה כעזר מקודש, וכן כתבו הפוסקים הנ"ל שגם היד יצחק מתיר בזה ואינו נכון וכנ"ל). .

לח. כשר אחד עם שני פרוצים [או יותר], אינו מועיל להתייחד עם אשה בלילה הנה הטעם שבלילה צריך שומר נוסף ולא סגי בשנים כמו ביום, ביארנו לעיל (סע' לג הערה 86) שהנעור אינו חושש מאיש אחד ישן שמא יתעורר, משא"כ כשהם שנים ישנים, חושש שמא אחד מהם יתעורר, עיי"ש. ולפ"ז בנ"ד אין מקום להקל, דחיישינן שמא יתעורר פרוץ אחד ונמצא שאין לו שימור אלא מאיש אחד היינו מהכשר, שהרי הפרוץ השני אינו משמרו, והרי שימור מאיש אחד הישן אינו מועיל וכנ"ל. . **ושני כשרים עם פרוץ [או יותר], נכון להחמיר שלא להתייחד עם אשה בלילה והמיקל יש לו על מה לסמוך [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] הנה** אם יהא נעור הפרוץ, הרי חושש שמא יתעורר אחד מהכשרים הישנים, וכן איפכא אם יהא נעור כשר אחד. ואע"פ שאם אכן יתעורר איש נוסף, נמצא שמתיחדים כשר ופרוץ עם אשה, וקיי"ל שאין להתיר כן זולת במקום צורך גדול וכדלעיל (סע' טו), מ"מ בנ"ד קיל טפי כיון שיש לצרף דעת המרדכי והסמ"ג והסה"ת הסוברים שדין לילה ויום שוה וכדלעיל (סע' לג) וכן הפוסקים הסוברים שאין חומרא של דרך כלל כדלעיל (סע' יז) וא"כ אין גם חומרא של לילה, דהא לפי כמה אחרונים (עיין לעיל סע' לג הערה 86) דין לילה נלמד מדרך, ולפ"ז הדין הוא כמו ביום. והרי ביום אף לאוסרים לאשה להתיחד עם כשר אחד ופרוץ אחד, מודים שמותר לאשה להתיחד עם שני כשרים ופרוץ אחד וכדמוכח לעיל (סע' טו). ולכן בנ"ד יש מקום להקל ונקטנו בלשון "נכון להחמיר" כיון שלכתחילה ראוי לחוש לאוסרים מיהו המיקל בזה ודאי י"ל ע"מ לסמוך. ושו"ר בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יז) שהקל בזה דעכ"פ כשיהיו שנים כשרים, עיי"ש. . **שלושה כשרים עם פרוץ [או יותר], מותר לכתחילה להתייחד עם אשה בלילה עיין** בהערה הקודמת. ובנ"ד יש לומר שלכ"ע שרי ואין מי שיאסור בזה, שהרי דעת האוסרים לאשה להתיחד עם כשר אחד ופרוץ אחד, סוברים שאמנם הפרוץ משומר ע"י הכשר אך הכשר אינו משומר ע"י הפרוץ, דאינו בוש ממנו וכמבואר לעיל (סע' טו). והנה בנ"ד אם יהא כשר אחד נעור, פשיטא דמהני דהא משומר ע"י שני כשרים ישנים. ואפי' אם פרוץ אחד יהא נעור, הרי הוא משומר ע"י כשרים ישנים, דהא פרוץ משתמר ע"י כשר וכנ"ל. אלא מאי, בעלמא אסור כיון שהכשר אינו משומר ע"י

הפרוץ, הכא שפיר דמי שהרי הכשר שהתעורר ומשמר את הפרוץ, הוא עצמו משומר כעת ע"י שני כשרים שישנים. .

לט. כשר אחד עם שני גוים, לכאורה מותר לאשה להתייחד עמהם בלילה, אך למעשה יעשה שאלת חכם **הנה** בארנו לעיל (סע' טז) בשם השב יעקב שמותר לאשה להתייחד עם כשר ישראל וגוי, והטעם שאין האיש והאשה מזנים כיון שדרכם של גוים לספר בשוק, ואפי' אם הוא עצמו ג"כ מזנה, וא"כ הטעם שאסור לאשה להתייחד עם גוי לבד, הוא מחשש אונס, עיי"ש. ולפ"ז בנ"ד שנמצאים שני נכרים וכשר, מותר לאשה להתיחד עמהם אפי' בלילה. דהנה אם גוי אחד יתעורר, אין לחשוש שהאשה תתפתה לו כמ"ש השב יעקב הנ"ל, וכן הוא בחזו"א (ע"ז ס' סו) שבגוי אין חשש פיתוי אלא אונס. וכשיש ישראל לידם, לא חיישינן לאונס כמבואר בחזו"א (שם). ואפי' אם יהא נעור הישראל לבדו, לכאורה יש להתיר. דהא נמצאים שם שני גוים, ויש חשש שמא יתעורר אחד מהם, ובכה"ג מותרים ביחוד ולא יזנו ליד הגוי שהרי דרכו לספר בשוק אפי' כשהוא מזנה ג"כ.

מיהו לפי הישׁ"ש וסיעתו שהבאנו לעיל (סע' טו הערה 36 וסע' טז הערה 42) שמתירים ג"כ לאשה להתייחד עם גוי וכשר מטעם אחר, והוא כיון שהכשר לא מזנה ליד פרוץ שבנ"ד הוא גוי, (ועיין לעיל שם בישׁ"ש טעם נוסף שאף הפרוץ אינו מזנה ליד הכשר, מיהו נראה שבנ"ד שהפרוץ הוא גוי שלא שייך האי טעמא, דאינם בני בושת). ולכאורה לפ"ז יש לאסור לאשה להתייחד בלילה עם שני נכרים וכשר. שהרי אם יתעורר נכרי אחד יש חשש פיתוי (דלא חידש הישׁ"ש שהחשש הוא רק אונס) ואינו חושש שמא הנכרי השני יתעורר, שהרי אף אם יתעורר הוא יעשה כמותו. וא"כ נמצא שחוששים רק שמא הכשר יתעורר והוא לא יזנה כי כשר אינו מזנה ליד הפרוץ. מ"מ נמצא שיש רק שמירה מאיש אחד ובלילה אינו מועיל וכדלעיל (סע' לג הערה 86).

אלא שהמעיין בישׁ"ש יראה שאע"פ שהזכיר דין דרך, מ"מ דין לילה לא הזכיר כלל, ולפי סתימות לשונו נראה שאינו סובר חומרת לילה כלל. ואפשר שעומד בשיטת הראשונים שהבאתי לעיל (סע' לג הערה 87) שסוברים שאין חומרא בלילה יותר מביום. (ואדרבא לפי הישׁ"ש היה מקום להתיר לאשה להתיחד עם גוי אחד וכשר אחד אפי' בלילה).

עכ"פ לדינא יעשה שאלת חכם. חדא, דאולי יש לחשוש לאונס אפי' שישנו ישראל שם כיון שהם שני גויים, ובעוד הישראל ישן יש חשש כנ"ל. ועוד שלא מצאתי בפוסקים מי שהתיר בנ"ד. .

מ. כשנוסעים ברכב בלילה [ואין דין של דרך עיין לעיל (סע' ל) שכתבנו שכל שעוברים שם בתוך שעתיים או שעה, אינו נחשב כדרך. ובנ"ד יש רק דין לילה. ובפרט לפי מש"כ לעיל (סע' כט) שברכב אפשר שאין דין דרך כלל. **], אפילו אם כוונתם לישון ברכב דאם** אין כוונתם לישון, פשיטא דשרי בשני אנשים ולא גזרינן שמא אחד ירדם בע"כ וכדמוכח לעיל (סע' לו). **אין צריך שומר נוסף ומותר בשני אנשים ואשה אחת [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב] כיון** ששינה בתוך הרכב היא באופן עראי ביותר, והישן בו אינו ישן בעומק ועשוי להתעורר כל רגע, א"כ אין לחשוש שהנהג יעצור את רכבו ויעבור עבירה ברכב. ובפרט אם זה נהג מונית שיש לצרף את הסברא דלא מרע אומנותיה כדלקמן (פ"ט סע' לט הערה 105) שיש שצירפו סברא זו לגבי רופא, עיי"ש. והנה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו אות ח) כתב שע"פ רוב שהנהג עוצר את רכבו, הישן בו מתעורר, עיי"ש. (וע"ע בדבר הלכה ס' ט ס"ק יג). וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) הסכים לציץ אליעזר הנ"ל שמצד לילה ברכב לא צריך שומר נוסף, אלא החמיר מצד דרך, ובנ"ד מיירי שאין דין דרך. (ויש לציין שהציץ אליעזר והשבט הלוי למדו שהחשש בלילה הוא שמא ירדם אחד בע"כ, מיהו עיין לעיל סע' לו שהוכחנו דלא חיישינן להכי). והנה בנ"ד יש לצרף דעת העזר מקודש הסובר שאם יש נר דלוק, אין חומרא בלילה וסגי בשניים והובא לעיל (סע' לז) וה"ה בנ"ד שאם יתעורר יראה מול פניו את העבירה. וכן יש לצרף את הסוברים שאין חומרא בלילה כלל כדלעיל (סע' לג). .

מא. בשעות היום ואפי' תחילת הלילה, כל זמן שאין דרך בנ"א לקבוע עצמם לשינה. **מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים [היינו לבני אשכנז ועיין סע' א ב], אפילו שכוונתם לישון הנה** לשון הראב"ד שחידש דין לילה שהובא לעיל (סע' לג הערה 86) נקט בלשונו "לילה" ולא נקט בלשונו "שינה", ומשמע שכל החשש הינו בלילה, ואע"פ שבספר דברי סופרים (עמק דבר אות שפח) כתב שאין לדקדק מלשון הראב"ד הכי כיון דאפשר דאורחא דמילתא נקט, ונשאר בדין זה בצ"ע, עיי"ש. מ"מ כיון שיש סברא אלימתא למימר שאכן כוונתו דוקא בלילה, אין לומר אורחא דמילתא נקט אלא דוקא נקט. והנה הסברא הינה שבלילה השינה עמוקה וחזקה, ועוד שאין רעש ברחוב, ואף הטלפונים אינם מצלצלים (וזה אכן תלוי במציאות) ולכן יש חשש שאם אחד ישן, לא יחשוש השני שמא יתעורר, ולכן הצריכו שומר נוסף. אבל ביום אפי' אם אחד ישן והשני ער, כיון שזו שנת עראי ועוד שיש רעש ברחוב או הטלפון יכול לצלצל

(והכל לפי העניין) א"כ סברא אלימתא הוא דלא חיישינן לעבירה, והאיש הנעור יחשוש שמא חבירו יתעורר.

ויש לצרף בנ"ד דעת העזר מקודש שמצדד להתיר אפילו בלילה כל שהמקום מואר כדלעיל (סע' לז), וא"כ בנ"ד ג"כ מותר (אא"כ הגיפו כל החלונות עד שיש חושך ממש). וכן יש לצרף את הראשונים שסבורים שאין חומרא של לילה, וכמבואר לעיל (סע' לג) וא"כ ה"ה בנ"ד. וכעת מצאתי שכן פסק להתיר בספר נטעי גבריאל (פי"ז סע' יד). , ובאופן שיש חשש לשינה עמוקה, ישאל חכם כגון שהיו נעורים כל הלילה, שאז יש לחשוש שאם אחד יתעורר משנתו לא יחשוש שמא השני יתעורר ג"כ, שהרי שנתו עמוקה. א"נ שרק הישן היה ער כל הלילה וכל כיו"ב.

אלא שעדיין יש לומר דאפ"ה זה שהתעורר יחשוש לעבור עבירה דחושש שמא יהיה רעש מהרחוב או טלפון יצלצל וכל כיו"ב, שיקיץ את חבירו לפתע פתאום ולכן יחשוש לעבור עבירה. ולכן יש לשאול מורה הוראה. ואה"נ, הכל לפי המציאות, היינו אם גר ברחוב שקט מאוד, שיודע שאין עובר ושב, וכן הטלפון מנותק וכל כיו"ב שבטוח שחבירו לא יתעורר, אסור. וכן נראה פשוט שאם אחד לקח כדור שינה שיש איסור בזה, דאפי' באשתו משמרתו לא מהני בכה"ג וכדלקמן (פ"י סע' יא). .

פרק ה - יחוד הרבה אנשים עם הרבה נשים

א. נשים הרבה עם אנשים הרבה, אין בזה איסור יחוד **היינו** לבני ספרד, שאסור להם (זולת בשעת הדחק וצורך גדול) להתייחד אשה עם ב' אנשים כדלעיל (פ"ד סע' א) הכא שרי. ולבני אשכנז פשוט שמותר דהא אשה אחת מתייחדת עם ב' אנשים כשרים. (בסע' זה מיירי בכשרים, ובפרוצים עיין בסע' הבא). וכ"פ הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) והסמ"ג (לאוין קכו) והכל בו (ס' עה) והמאירי (שלהי קידושין) והרדב"ז (ח"ה ס' רז) והש"ע והלבוש (ס' כב סע' ו) ועוד.

וטעם ההיתר כתב העצי ארזים (ס' כב ס"ק ו) משום שהם רבים אי אפשר שלא יתגלה הדבר ולכן הם מפחדים, עיי"ש. והלבוש (שם) כתב שלפריצות גדולה כ"כ לא חוששים. **והנה** מקור ההלכה, המ"מ (על הרמב"ם שם) ובאר הגולה (על ש"ע שם אות ל) ונתיבות השלום (נתיב ט נתיב ים ס"ק כז) ציינו לדין של חתן שפירסה אשתו נדה שהחתן ישן בין האנשים והכלה ישנה בין הנשים. והעצי ארזים (ס' כב' ס"ק יב) וביאור הגר"א (על ש"ע שם) ציינו לברייתא דקידושין (פא.) וכן כתב בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק טו). והרד"ל בהגהותיו (קידושין שם) כתב שהרמב"ם כתב דין זה מסברא, עיי"ש. ובשו"ת דברי

מלכיאל (ח"ד ס' קב) כתב שהרמב"ם למד דין זה מגמ' במס' סוכה (נא.), עיי"ש. ובשו"ת נהמת אריה (ס' י) כתב שמקור הרמב"ם הוא מגמ' במס' ברכות (ג.). **. וכמה נחשב להרבה? יש אומרים שלש נשים ושלשה אנשים הנה** לשון הרמב"ם ושאר פוסקים שכתבו היתר דין זה (שהובאו בהערה הקודמת) נקטו בזה"ל "נשים הרבה עם אנשים הרבה, אין חוששין ליחוד", עכ"ל. והנה פשט הלשון הנ"ל מורה שצריך יותר משתי נשים ושני אנשים, שאל"כ מדוע נקטו "הרבה", הרי היה מספיק שיאמרו נשים עם אנשים אין חוששין ליחוד, והרי מיעוט רבים שניים, ומדוע הוסיפו "הרבה". אלא ע"כ להשמיע שצריך יותר משניים. ושו"ר שכך כתב לדקדק כנ"ל החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב), עיי"ש. וע"ע בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג הערה יב).

ואע"פ שמצינו בגמ' מס' פסחים (לו.) "דאמר שמואל, לחם עוני, לחם שעונין עליו דברים הרבה". ופרש"י שגומרים עליו את ההלל ואומרין עליו הגדה, עיי"ש. ומשמע ששייך לומר את המלה הרבה על שני דברים, שהרי שמואל אמר דברים הרבה ופרש"י שני דברים. וא"כ אפשר שאף כוונת הרמב"ם שנקט הרבה כוונתו לשתי נשים ושני אנשים. אלא שאינה ראיה כלל, שהרי המימרא דשמואל מובאת בגמ' פסחים לקמן (קטו:) ושם בגמ' לא גרסינן "הרבה", ואף מרש"י ור"ח (בדף לו:) מוכח דלא גורסים כן. ואפי' אי נימא שכן גורסים את המילה "הרבה", עיין להנצי"ב בספרו מרומי שדה (שם קטו:) שביאר שכיום שאין ביהמ"ק קיים, אומרים על המצה חפזון ישראל בעלות השחר, חפזון מצריים בחצות לילה, חפזון שכינה וכו', והיינו דברים הרבה, עיי"ש. ולפ"ז אתיא שפיר דקאי על הרבה דברים ולא על שנים בלבד.

והנה נקט הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) וז"ל "לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם", עכ"ל. ומשמע שצריך שתמצא עמה דוקא אשתו של אחד מהאנשים אבל סתם אשה דעלמא לא תועיל להתיר יחוד אפי' שכעת הן שתי נשים. א"כ ע"כ מה שנקט הרמב"ם נשים הרבה ואנשים הרבה, הפירוש הוא שלש נשים ושלשה אנשים. וכן דקדקו מלשון הרמב"ם הנ"ל בב"ש (ס' כב' ס"ק ח) ובעצי ארזים (שם ס"ק ו) ובשו"ת שער יוסף (ס' ב) ועוד. (ועיין בערוגת הבושם ס"ק ט שכתב לדחות הדקדוק הנ"ל, מיהו לפי הסברו אינו מובן למה נקטו כן דאין שום נ"מ, ועיי"ש כי קיצרתי). אלא שמצינו דיוק סותר ברמב"ם גופא, שנקט ברישא של ההלכה בזה"ל "אשה אחת לא תתייחד אפילו עם אנשים הרבה" עכ"ל. ומשמע דוקא אשה אחת אסורה להתייחד עם אנשים הרבה אבל שתי נשים מתייחדות. דאם איתא שהרמב"ם סובר דבעינן ג' נשים וג' אנשים, היה לו להשמיע רבותא טפי והיינו שהיה כותב בזה"ל "שתי נשים

לא יתיחדו עם אנשים הרבה". (ועיין הערה הבאה שאכן יש שדקדקו מכאן שהרמב"ם סובר דסגי בשתי נשים ושני אנשים). וראיתי בשו"ת שער יוסף (ס' ב) שכתב לישב שהרמב"ם נקט אשה אחת כיון שזה לשון המשנה אבל לפי האמת ה"ה שתי נשים ג"כ אסור וסמך על מה שכתב בסיפא דמוכח דשרי רק ג' נשים וג' אנשים, עיי"ש. וע"ע באפי זוטרי (ס' כב ס"ק יא) ובשו"ת חקרי לב (ס' יט) שג"כ כתבו לישב לשון הרמב"ם.

מיהו הדיוק הנ"ל דבעינן ג' נשים וג' אנשים אתיא שפיר לפי לשון הרמב"ם והכל בו והש"ע והלבוש שהבאתי לעיל (הערה 1) אך בלשון הסמ"ג (לאוין קכו) יש לדקדק שמועיל בשתי נשים ושני אנשים. דהנה הסמ"ג נקט לשון הרמב"ם שנשים הרבה ואנשים הרבה אין חוששין ליחוד, ובנוסף פסק שאיש אחד מתיחד עם ג' נשים, עיי"ש. וא"כ ע"כ מה שנקט נשים הרבה וכו' כוונתו לב' אנשים וב' נשים, שהרי אם יש ג' נשים, לא צריך ג' אנשים כי כבר לאיש אחד מותר. (ועיין הערה הבאה שיש שדקדקו מלשון הסמ"ג כנ"ל). מיהו החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) כתב לישב לשון הסמ"ג שאף הוא אינו מתיר אלא בג' נשים וג' אנשים, עיי"ש. וע"ע בעצי ארזים (ס' כב ס"ק ו).

וכ"פ לדינא שצריך ג' נשים וג' אנשים הב"ש (ס' כב ס"ק ח) והעצי ארזים (שם) ובארץ צבי (ס"ק ט). ובאפי זוטרי (ס"ק יא) והבית משה (ס"ק ד וס"ק י). והפתחי תשובה (ס"ק ה) הביא את החיד"א בשתיקה וש"מ דמסכים לו. וכ"כ העוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ז) בשם נתיבות השלום (נתיב ט סע' ז ונתיב ים ס"ק יז). וכ"כ בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות טו) והטהרת ישראל (ס' כב אות יז). וכן נראה שסובר מור"ש (הובא בפרישה ס' כב ס"ק ט) שסובר כן בדעת הרמב"ם והמ"מ, ורק בדעת הסמ"ג ביאר דסגי בב' אנשים וכו' מחמת קושיא אך ברמב"ם ובמ"מ נשאר בהבנתו הראשונה, עיי"ש ודו"ק. וכ"פ היד אהרון (כרך ג' ס' כב הגב"י אות א), ובספר זכרון עקידת יצחק (פ"ד), וכ"פ בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות טו) וכן נראה דעת ערוך השלחן (ס' כב סע' ז) ועיין לקמן (הערה 4) מה שנכתוב בערוך השלחן הנ"ל. וע"ע בספר תעלומות לב (ח"ב דיני נישואין ס' ג).

והנה המ"מ (על הרמב"ם שם) כתב שמקור ההל' של נשים הרבה ואנשים הרבה הוא מדין חתן שפירסה אשתו נדה, שהוא ישן בין האנשים והכלה ישנה בין הנשים. ודייקו השער יוסף והאפי זוטרי (שם) והעצי ארזים (שם ס"ק י) וכן נראה שדקדק מור"ש (הובא בפרישה ס"ק ט) שדעת המ"מ שצריך שלש נשים ושלשה אנשים, שהרי שם צריך מלבד החתן ב' אנשים ומלבד הכלה ב' נשים כמש"כ ההגהות מיימוני (על הרמב"ם שם אות א) וא"כ מוכח שלמד ברמב"ם שצריך שלש נשים ושלש אנשים, וזה לא כמו שלמד הב"ח ודחק בהבנת המ"מ, ויובא בס"ד בהערה הבאה, עי"ש. (ועיין ח"מ ס' כב ס"ק ט'

ובהגהות הרד"ל קידושין פא. ובחידושי רבי יעקב מלובלין שנדפס בסוף הטור שירת דבורה שהקשו על המ"מ הנ"ל, אך בשו"ת אג"מ שם כתב לישבו על נכון). וא"כ אף באר הגולה (ס' כב אות ל) שציין שמקור ההל' של הש"ע שנקט כלשון הרמב"ם הוא ג"כ מחתן שפירסה אשתו נדה, ולפי האמור לעיל נלמד שאף באר הגולה מצריך שלש נשים ושלשה אנשים. אלא שמצאתי להרדב"ז בתשובה (ח"ג ס' תפא) שג"כ ציין מקור להל' זו מחתן שפירסה אשתו נדה, ואפ"ה בתשובה (ח"ה ס' כז) כתב ששתי נשים עם הרבה אנשים מועיל, עי"ש. וכנראה למד שמספיק אחד עם החתן ואחת עם הכלה, ועיין לעיל (פ"ב סע' כא הערה 68). וא"כ אפשר שכן הוא דעת באר הגולה והמ"מ, מיהו חזינן דהאחרונים הנ"ל למדו במ"מ שצריך שלש נשים ושלשה אנשים. **ויש אומרים שתי נשים ושני אנשים כן** כתב הב"ח (ס' כב) לדייק מלשון הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח) שנקט בזה"ל "לא תתיחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם וגו'", עכ"ל. ודקדק מדנקט שאשה אחת לא תתיחד עם אנשים הרבה, משמע ששתי נשים כן מתיחדות עם אנשים הרבה. דאל"כ היה צריך להשמיע רבותא שאפילו שתי נשים לא יתייחדו עם אנשים הרבה. אלא מכאן מוכח דנשים הרבה ואנשים הרבה דנקט הרמב"ם בסיפא היינו ב' נשים וב' אנשים. אלא שהב"ח התקשה מהמשך לשון הרמב"ם שנקט עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם, ומדוע צריך שתהיה דוקא אשתו של אחד מהם הרי באשה דעלמא סגי, וכתב שאשתו זה רבותא וכ"ש אשה דעלמא (ועיין בשו"ת שער יוסף ס' ב שכתב שאין זה רבותא כלל, שהרי אשתו של אחד מהם הוי שמירה טפי מאשה דעלמא, ועיין ג"כ בספר עצי ארזים ס' כב ס"ק ו שכתב שתירוץ הב"ח אינו מסתבר, עיי"ש). ועיין בערוגת הבושם (שם ס"ק ט) מש"כ לבאר בזה. ועוד כתב הב"ח לדקדק כן מלשון הסמ"ג (לאוין קכו) שנקט שנשים הרבה עם אנשים הרבה אין חוששין ליחוד, ומאידך פסק שאיש אחד מתייחד עם ג' נשים. וא"כ ע"כ נשים הרבה ואנשים הרבה הרי ב' נשים ו-ב' אנשים דהא אם ישנן ג' נשים תו לא צריך הרבה אנשים ובחד סגי (ומכאן גם הוכיח שכן שייך להתבטא הרבה על שתים). והנה על מה שכתב המ"מ שמקור ההל' של הרמב"ם שנשים הרבה ואנשים הרבה אין חוששין ליחוד זה מדין חתן שפירסה כלתו נדה שהיא ישנה בין הנשים והוא ישן בין האנשים, ופשטות הדבר שצריך שנים עם החתן ושתים עם הכלה, הסביר הב"ח שאין כוונת המ"מ לדמות לחתן לגמרי, אלא רק בא להביא ראיה שנשים הרבה ואנשים הרבה בבית אחד אין חוששין ליחוד, אבל אינו דומה לחתן לגמרי, ששם צריך שלש נשים ושלשה אנשים כי הכלה מזומנת לו ויצרו תוקפו הרבה, אבל בעלמא סגי בשתי נשים

ושני אנשים שאין יצרו תוקפו כ"כ, עיי"ש. ועיין בסוף ההערה הקודמת דאפשר לדחות את הראיה מהמ"מ וכמ"ש בדעת הרדב"ז.

וכיו"ב כתב מור"ש (הובא בפרישה ס"ק ט) לדקדק בדעת הסמ"ג, עיי"ש. (ועיין בשו"ת שער יוסף ס' ב שדחה את ראיות הב"ח). וכן העלה הט"ז (ס' כב ס"ק ג) ששתי נשים ושני אנשים נחשבים להרבה ומותר להתייחד, וכן כתב הרדב"ז בתשובה (ח"ה ס' כז) וכן הוא בשו"ת חקרי לב (אבהע"ז ס' יט) וכן העלה בערוגת הבשם (ס' כב אות ט), ושכן דעת הסמ"ג, וכן הבה"ט (ס' כב ס"ק ו) הביא את הב"ש שדקדק שצריך שלש נשים ושלשה אנשים וכתב עליו שאין הדקדוק מוכרח וכתב להסביר את הדקדוק באופן אחר וסיים "עיין ב"ח", ואפשר שמסכים לב"ח, שהרי דחה את דקדוק הב"ש וציין לב"ח, ויש לעיין. וכיו"ב יש להסתפק בדעת הח"מ (שם ס"ק ז) שכתב להסתפק האם מספיק בשתי נשים ושני אנשים או שצריך שלש נשים ושלשה אנשים, וסיים "ועיין בב"ח" ואף כאן אפשר שדעתו מצדדת לשיטת הב"ח, וצ"ע. ואע"ג שהרמב"ם נקט נשים הרבה שמשמע יותר משתיים כמבואר לעיל (הערה 2) כתב הט"ז (שם) שאף שתי נשים נכללים בהרבה, עיי"ש.

ולכאורה ישנה ראיה מלשון הרמב"ם והש"ע שאם ישנם ב' אנשים ו-ב' נשים, שרי ביחוד. דהנה החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) דקדק מלשון הרמב"ם בדין של פנימי וחיצון שנקט בזה"ל "היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים או האנשים מבפנים והנשים מבחוץ ופירשה אשה אחת לבין האנשים או איש לבין הנשים, אסורים משום יחוד" עכ"ל. ודקדק החיד"א מדנקט שפירשה אשה אחת או איש אחד, ש"מ שאם פרשו שתי נשים או שני אנשים, מותר. ולכאורה מוכח ששתי נשים ושני אנשים מותרים ביחוד. וכתב החיד"א לדחות שכיון שהרמב"ם סובר שמעיקר הדין אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, והא דאסר הרמב"ם לאשה להתייחד עם אנשים הרבה, הוי חומרא. לכן בפנימי וחיצון לא אסר שפרשו שנים דזה חומרא יותר מדי, עיי"ש שהאריך קצת. והנה לעיל (פ"ד סע' א הערה 4) הוכחנו מכמה ראשונים, הלא הם הר"ן הנימו"י המאירי הטור המ"מ וכן כמה אחרונים שכתבו להדיא שהרמב"ם אסר מדינא לאשה להתייחד עם אנשים הרבה. ולפ"ז חוזרת הראיה שדקדק החיד"א תחילה שהרמב"ם מתיר לשני אנשים ושתי נשים להתייחד, דאל"כ מדוע אם פרשו שתי נשים או שני אנשים מותר, וא"א לתרץ כדכתב החיד"א אלא נראה כדאמרן. . **ויש אומרים שלש נשים ושני אנשים החכ"א** (כלל קכו סע' ג) כתב ששלש נשים מותרות להתייחד עם שני אנשים. ונראה שלמד כן בדעת הב"ש (ס' כב' ס"ק ח) והרש"ל בדעת הרמב"ם, עיי"ש. אכן הב"ש הזכיר

בדבריו ששתי נשים לא מועיל להתייחד עם הרבה אנשים ונקט שצריך שלש נשים, ולא הזכיר שצריך שלשה אנשים. (וכן הוא בלשון ערוך השולחן ס' כב סע' ז), מיהו לענ"ד א"א לדקדק מכך שיועיל לשלש נשים להתייחד עם שני אנשים, שהרי אם אנו מפרשים ש"נשים הרבה" שנקט הרמב"ם זה לא פחות משלש, א"כ פשוט וברור ש"אנשים הרבה" זה ג"כ שלשה אנשים. ולכן מלבד החכ"א שכתב כן להדיא ששלש נשים מתיחדות עם שני אנשים, מ"מ בדעת הב"ש והערוך השלחן עדיף לפרש כדאמרן, שכוונתם לשלש נשים עם שלשה אנשים. וכן נראה שהבין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות טו) בדעת הב"ש דבעינן ג' וג'. וכן נראה שהבין החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב), דהחיד"א עצמו סובר דבעינן ג' וג' ואפ"ה הביא סיוע לדבריו מהב"ש. . **והלכה כדעה ראשונה שצריך שלש נשים ושלשה אנשים כיון** שכן דעת רוב הפוסקים, ועוד שדברי החיד"א בשו"ת שער יוסף מכריעים וכמבואר לעיל (בהערה 2) הכי נקטינן. . **ובשעת הדחק אפשר להקל אפילו כשיש שתי נשים ושני אנשים כיון** דהוי יחוד מדרבנן בלבד וכדלעיל (פ"א סע' יט), א"כ בשעת הדחק אפשר לסמוך על המקילין, דהם פוסקים מובהקים, הרדב"ז והב"ח והט"ז והחק"ל. והנה באנשים כשרים כבנ"ד (דאם הם פרוצים, עיין בסע' הבא), כ"ש שאפשר להקל בשעת צורך גדול שבנוסף לפוסקים הנ"ל, יש לצרף את מש"כ לעיל (פ"ד סע' ב) שאפי' באשה אחת ושני אנשים אפשר לסמוך על המקילין בשעת הדחק וא"כ כ"ש בנ"ד כשישנם ב' נשים ו-ב' אנשים. וכעת מצאתי שכן הסכים לזה הגר"ע יוסף שליט"א, והובא דעתו בספר מנחת איש (פ"ו סע' א). .

ב. נשים ואנשים היינו ג' נשים ו-ג' אנשים כמבואר בסע' הקודם. , **המותרים ביחוד כמבואר** בסע' הקודם. , **י''א שבאנשים פרוצים, אסור** הח"מ (ס' כב ס"ק ט) כתב תחילה להסתפק מה הדין כשהאנשים פרוצים, וסיים שהסברא נותנת לאסור, עיי"ש. ואף הב"ש (שם ס"ק יא) הביא את הח"מ הנ"ל, ובשו"ת שער יוסף (ס' ב) והאפי זוטרי (ס' כב ס"ק טו) והיד אהרון (ח"ד הג"ט אות ה) הבינו שהב"ש מסכים לדינא לח"מ לאסור, עיי"ש. והחכ"א (כלל קכו סע' ה) כתב שדעת האחרונים לאסור, ומשמע דמסכים להם. ואף האפי זוטרי (שם) העלה לאסור, והביא ראיה ממס' ברכות (מה:) שאין עושין חבורת נשים ועבדים (לזימון) והטעם משום פריצות, והרי שם מדובר אפי' בהרבה נשים ועבדים (וסתם עבדים פרוצים) עיי"ש. והנה אע"פ ששם לא מיירי ביחוד כלל, נראה שלמד שטעם ההיתר בנ"ד הוא כמ"ש הלבוש שהובא לעיל (סע' א הערה 1) שכאשר הם רבים לא חוששין לפריצות גדולה, והנה מהגמ' בברכות הנ"ל

מוכח שבפרוצים שייך פריצותא אפילו שהם רבים א"כ גם ביחוד יש לאסור. מיהו לפי הטעם שכתבתי בשם העצי ארזים (שם) שההיתר הוא כיון שהם רבים, אי אפשר שלא יתגלה וחוששין, א"כ אין ראיה ממס' ברכות הנ"ל, שהרי התם לא מיירי ביחוד. ושוב ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות ב) שכתב שמעבדים אין ראיה, שהם פרוצים טפי, ואינם כפרוצים דעלמא, עיי"ש. עכ"פ חזינן שאף האפי זוטרי העלה לאסור. ואף בשו"ת שבט הלוי הנ"ל העלה לאסור ודקדק כן מדעת הלבוש שטעם ההיתר שברבים לא חוששין לזנות גדולה, וא"כ בפרוצים ודאי שחוששין. ופירש שאף לדעת הרמב"ם אסור, ואע"פ שלהרמב"ם סתם אדם הוי פרוץ (דהא אסר לאשה להתיחד אפי' עם הרבה אנשים וכדלעיל פ"ד סע' א הערה 4), ואפ"ה כתב דינא דנשים הרבה ואנשים הרבה, מ"מ יש חילוק בין סתם אדם שאנו דנים אותו כפרוץ לבין פרוץ ממש (ועיין הערה הבאה שנוכיח דלא כוותיה בדעת הרמב"ם). וכן העלה החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) אך כתב בלשון "יש להחמיר" ובתשובתו דקדק שכן אוסרים הריטב"א והרמב"ן והר"ן (ועיין הערה הבאה, שהחיד"א הודה דמלשון הרמב"ם והש"ע משמע דמותר) וכן הסכים להחיד"א הפ"ת (ס' כב ס"ק ה) שהביאו בשתיקה, עיי"ש. וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב סע' ו אות יז) ובספר יד אהרון (ח"ד הג"ט אות ה) וכן העלו להחמיר בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' ו) ובספר זכרון עקידת יצחק (פ"ד). ועיין לקמן (בהערה 11) מש"כ להעיר ע"ז טובא. , **ויש חולקים ואומרים שאפילו כאשר האנשים הם פרוצים יש להתיר הרדב"ז** (ח"ג ס' תפא) נשאל לגבי נשים ישראליות שהיו הולכות במצרים לעשות מלאכה בבית העכו"ם, ובתוך תשובתו כתב שאין בזה יחוד כיון שיש נשים הרבה עם אנשים הרבה, עיי"ש. והרי שם מדובר בגויים, שסתמם פרוצים הם ואפ"ה כתב שאין בזה יחוד, ועוד שכתב שכ"כ הרמב"ם, ומשמע שלמד בפשטות שהרמב"ם התיר אפילו עם פרוצים ממש ואפילו גויים. ואין לדחות שהרדב"ז התיר כיון שהיו כמה סניפי היתר, שהרי הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי אבהע"ז ח"ב ס' א צידד מלשון הרדב"ז הנ"ל דמשמע שכל היתר מועיל בפני עצמו, עיי"ש.

והנה הרמב"ם והסמ"ג והכל בו והש"ע והלבוש סוברים שאין כשרים היום שהרי המשנה התירה לאשה להתייחד עם ב' אנשים כשרים, והם אסרו כדלעיל (פ"ד סע' א הערה 4) ואפ"ה כתבו את הדין שנשים הרבה עם אנשים הרבה אין חשש יחוד, ומוכח שאפי' שכל אדם נידון כפרוץ, בכל זאת נשים הרבה עם אנשים הרבה מותר, ולפ"ז אפילו פרוץ ממש. וכ"כ בפשטות העצי ארזים (ס' כב ס"ק יא) לדקדק בדעת הרמב"ם כדאמרן, והוסיף להוכיח שכן דעת הטור להתיר אפי' בפרוצים, עיי"ש. וכן בספר בית

משה (ס' כב ס"ק יא) כתב בפשטות דכיון דלרמב"ם אין כשרים היום ואפ"ה התיר בנ"ד, ש"מ אפי' פרוצים והוסיף שכן דעת רש"י, וסיים דכיון דלדעת רש"י והרמב"ם מותר, ולא מצינו בפוסקים חולק ודאי, אין לנו להחמיר נגדם, עיי"ש. (ומה שכתב שלא מצינו בפוסקים חולק ודאי, עיין בשו"ת שער יוסף ס' ב שדקדק שדעת הריטב"א הרמב"ן והר"ן לאסור). ואף בספר פני משה (ס' כב במראה הפנים ס"ק ח) כתב שכן סובר הרמב"ם להתיר, וכן בשו"ת חקרי לב (אבהע"ז ס' יט) כתב לדקדק ברמב"ם כדאמרן לעיל ומותר אפילו בפרוצים ממש, עיי"ש. וע"ע בנוה שלום (הובא באוצה"פ ס' כב ס"ק לא אות ו) שג"כ למד בדעת הרמב"ם והש"ע כיון שאין כשרים וכו', א"כ ה"ה בפרוצים (כתב כן לגבי דין אחר).

ומכל האחרונים הנ"ל מוכח דלא כמש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות ב) שביאר שאף לשיטת הרמב"ם אסור בפרוצים ממש, ואפילו דלדעת הרמב"ם אין כשרים כיום, מ"מ יש הבדל בין סתם אנשים שאנו דנים אותם כפרוצים לבין פרוצים ממש, עיי"ש. ואע"פ שסברא אלימתא היא, מ"מ מוכח מהאחרונים הנ"ל שלא כדבריו. ושו"ר שיש לדקדק ברמב"ם כדברי השבט הלוי הנ"ל מתוך דברי החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) שג"כ כתב לחלק בזה היינו שיש חילוק בין אנשים שאנו דנים אותם כפרוצים לבין פרוצים ממש. אלא דלדינא החיד"א הודה שעכ"פ מסתימות דברי הרמב"ם והש"ע, שלא חילקו בין סתם אדם שדינו פרוץ לבין פרוץ ממש, משמע שמתירים אפי' פרוץ ממש (אך לדינא החיד"א עצמו העלה להחמיר כמבואר בהערה הקודמת). עכ"פ יש לצרף שאף החיד"א למד ברמב"ם ובש"ע שמתירים אפי' פרוץ ממש, והוסיף שכן הוא דעת הסמ"ג, ועיי"ש במה שכתב בדעת הרשב"א. ועוד הוסיף החיד"א (שם ס' ד) שאף הטור סובר שנשים הרבה עם פרוצים הרבה מותר, עיי"ש. וע"ע בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות יב, יד), עיי"ש. והנה הח"מ (ס' כב ס"ק ט) כתב להסתפק לפוסקים שסוברים שסתם אדם כשר, ומותר לאשה להתייחד עם ב' אנשים כשרים, ועם עשרה פרוצים אסור, מה הדין בהרבה נשים עם הרבה פרוצים, וכתב שהסברא נותנת לאסור וסיים "וא"כ אין נפקותא לדין זה רק לדעת הרמב"ם", (ועיין חכ"א כלל קכו סע' ה בסוגריים מה שהעיר על הח"מ) עיי"ש. ונראה בפשטות שלמד ברמב"ם (וממילא ה"ה לש"ע דאזיל בתר הרמב"ם בזה) שמותר בכל גוונא, כיון שסובר שאין כשרים היום ודינם כפרוצים ואפ"ה כתב את ההיתר של נשים הרבה עם אנשים הרבה, שהרי הסתפק רק לפוסקים הסוברים שיש כשרים, ולהרמב"ם לא הסתפק כלל האם התיר לסתם אדם שדינו כפרוץ או אף לפרוץ ממש, ש"מ דלמד שאין הבדל ביניהם והרמב"ם התיר בכל גוונא.

ואפשר שכן יסבור הרד"ל (קידושין פא.) שכתב שדין זה של נשים הרבה עם נשים הרבה, הוציא הרמב"ם מסברא, שאם לא כן, אין לדבר סוף, ויהיה אסור אפילו ברשות הרבים לעמוד נשים ואנשים, עיי"ש. ולפ"ז אם נאמר שפרוצים אסור, א"כ יהיה אסור לנשים לעמוד ברחוב של יהודים שאינם שומרי מצוות שסתמם פרוצים כדלעיל (פ"ד סע' ח), והסברא בזה קשה, ובפרט דקיי"ל דבכה"ג הוי יחוד האסור מדרבנן בלבד וקשה לומר שאסרו בכה"ג. **, ולעניין הלכה, נראה שלבני אשכנז יש לאסור כיון** שרוב פוסקי אשכנז העלו לאסור כמבואר לעיל (הערה 9) ועוד דמשמע דהח"מ (ס' כב ס"ק ט) שהעלה לאסור למד כן גם לפי הרמ"א. וכן נראה מהב"ש (שם ס"ק יא) שהרמ"א אוסר בפרוצים. לכן נראה דלבני אשכנז יש להורות לאיסור.

ולא אכחד שיש להעיר טובא על כל הני רבוותא שהעלו לאסור ביחוד כאשר האנשים פרוצים, ורובם פוסקים מבני אשכנז, וחלקם כתבו כן אף בדעת הרמ"א. דהנה לעיל (פ"ג סע' יז הערה 41) הוכח בבירור ששיטת רש"י שהתיר יחוד איש אחד עם ג' נשים, מיירי אפי' בפרוץ, עיי"ש. והרי הרמ"א פסק את שיטת רש"י וכדלעיל (פ"ג סע' ד הערה 11). והשתא אם לרמ"א מותר לפרוץ להתייחד עם ג' נשים, מדוע אסור נשים הרבה עם אנשים הרבה כאשר האנשים פרוצים. ואפשר לישב דהנה לפי הסבר הרא"ש את טעמו של רש"י בהיתר יחוד איש עם ג' נשים, שא"א שלא יתגלה הדבר וא"א לו לבעול את כולן, בנ"ד אפשר שכולן יבעלו וממילא אפשר שלא יגלו, דהא ישנם הרבה אנשים (ועיין הגהות הרד"ל קידושין פא. שכתב סברא כיו"ב). מיהו זה אינו מספיק. חדא, עדיין א"א שלא יתגלה הדבר וא"כ יש להתיר (אא"כ יפרשו דבעינן ב' טעמים להתיר ולא סגי בחד, עיין לעיל פ"ג סע' יז הערה 41) ועוד לפי האמור דוקא אם ישנה אפשרות שכל הנשים יבעלו, והיינו שמס' האנשים והנשים זהה. אך אם ישנם הרבה מאוד נשים וקצת אנשים, א"כ לפי טעם הרא"ש עדיין יש להתיר, והרי הפוסקים שהעלו להחמיר לא חילקו בכמות הנשים והאנשים. ועוד שאפי' לפי הסבר הרשב"א את טעמו של רש"י בהיתר יחוד איש עם ג' נשים שהובא לעיל (פ"ג סע' ד הערה 11) שהאיש שאינו רגיל עם נשים בוש, ואף הנשים בושות, עיי"ש. ובנ"ד אפי' שהאנשים פרוצים אינם בושים, עכ"פ הנשים בושות מהדדי, (ועיין לעיל פ"ג סע' יז הערה 41 האם מועיל טעם אחד כאשר פוסק כותב ב' טעמים), ואף שאפשר לדחות ולפרש שבכה"ג שישנה אפשרות שכולן יבעלו א"כ לא בושות כ"כ מהדדי, עכ"פ אין הכרח שכן הוא הדבר, ועוד שאף אם נאמר כן, אכן צריך שיהיה אפשרות שכולן יבעלו. ואם ישנן הרבה נשים ומעט אנשים, שוב יתביישו ויש להתיר, וצ"ע. **, ולבני ספרד יש להתיר כיון** שבני ספרד

קיבלו הוראות מרן הש"ע, ומבואר בהערה הקודמת שכן נראה עיקר בדעתו כמו שדייקו הרדב"ז והעצי ארזים והבית משה והפני משה והחק"ל ועוד בדעת הרמב"ם (והש"ע נגרר אחר הרמב"ם בזה) ואף החיד"א שאסר בזה, הודה שדעת הרמב"ם והש"ע להתיר, ולכן הכי נקטינן ובפרט שיחוד בכה"ג הוי מדרבנן. .

ג. כל הנאמר בסעיף הקודם, הוא הדין לנשים הרבה עם גויים הרבה, שלבני אשכנז אסור עיין בסע' הקודם (הערה 9 והערה 11) ודון מינה ואוקי באתרין. , **ולבני ספרד מותר כ"כ** הרדב"ז (ח"ג ס' תפא) בתוך תשובתו שמועיל נשים הרבה עם גויים (שכך היתה השאלה שם) וכתב כן בדעת הרמב"ם, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בדעת הש"ע שהעתיק לשון הרמב"ם, ועיין בסע' הקודם (הערה 11). ועוד עיין שם שהרבה אחרונים למדו מהא דפסקו הרמב"ם והש"ע שאין כשרים היום ואפ"ה כתבו הדין של נשים הרבה עם אנשים הרבה, ולמדו מזה שאפילו עם פרוצים ממש מותר. ולכאורה ה"ה עם גויים שדינם פרוצים. ואפי' אם תמצא לומר שיש חילוק שהרי עם גויים אסור לאשה להתייחד אפי' כל נשותיהם שם, שהם חסרי בושה, והכא הטעם כמש"כ הלבוש שלא חוששים לפריצות גדולה. א"כ בגויים יש לחשוש אפי' לפריצות גדולה, מ"מ מסתימות לשונם של הרמב"ם והש"ע משמע שמותר בכל גוונא, דאם איתא שעם גויים אסור היה להם לבאר וכמש"כ החיד"א לדייק לגבי אנשים פרוצים. עכ"פ כיון שהרדב"ז כתב כן להדיא בדעת הרמב"ם, ועוד שכן משמע מסתימות הרמב"ם והש"ע, וכן אפשר שכל האחרונים שלמדו שמותר עם פרוצים יסברו שה"ה עם גויים, אפשר להקל ובפרט שבכה"ג האיסור הינו מדרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' יט). .

ד. אפילו בנשים פרוצות יש היתר יחוד של נשים הרבה ואנשים הרבה עיין לעיל (סע' ב הערה 10) לגבי נשים הרבה עם אנשים פרוצים, שכתב מרן החיד"א שמסתימות הרמב"ם והש"ע משמע שמותר אפי' שהאנשים פרוצים שלא חילקו בדבר, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנשים פרוצות, שמסתימות דבריהם משמע שמותר, וזה פשוט. **ועיין** בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צג אות א) שכתב שלא מצינו בפוסקים גריעותא בנשים פרוצות יותר מאשר כשרות, ורק באנשים מצינו ברמ"א חילוק, עיי"ש. ויש להעיר שאע"פ שברוב הראשונים לא מצינו חילוק, מ"מ ברמ"ה (קידושין פ:) משמע שיש חילוק בין נשים כשרות לפרוצות, עיי"ש. עכ"פ נראה שלפי המבואר בשו"ת להורות נתן הנ"ל אף לבני אשכנז מהני בנשים פרוצות, ולא החמירו אלא באנשים פרוצים.

ותדע שעולה לבני ספרד שאפי' פרוצים הרבה עם פרוצות הרבה, אין בזה יחוד. ועיין לקמן (פ"ט סע' מב הערה 112) שביארנו שנראה שלפי הרמב"ם והש"ע כשם שאין כשרים וכולם כפרוצים ה"ה דסוברים שאין כשרות וכולן כפרוצות ואפ"ה כתב דין זה של נשים הרבה וכו', וא"כ ה"ה בפרוצות מהני. .

ה. אף באנשים שעסקם עם הנשים עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו הגדר של עסקו עם הנשים. , **מותר לנשים הרבה להתייחד עמהם והיינו** אפי' לנשים שעמהן האנשים עוסקין. שאם הם נשים דעלמא, פשיטא שמותר, שאין כאן גריעותא כלל, ועיין לעיל (פ"ג סע' יב).

והנה לבני ספרד פשוט שמועיל לנשים הרבה להתייחד עם אנשים הרבה שעסקן עם הנשים, שהרי למרן הש"ע, איש שעסקו עם הנשים אינו גרוע מסתם אדם וכמבואר לעיל (פ"י סע' יד הערה 39). ונראה שבכה"ג אף לבני אשכנז מותר, כיון שלפי טעם הלבוש שהסביר את טעם ההיתר בנ"ד, דלפריצות גדולה כ"כ אין חוששין, א"כ ה"ה באנשים שעסקן עם הנשים יש להתיר. כיון שאינן פרוצים אלא לשיטת הרמב"ן והריטב"א (קידושין פ:), והרמ"א לא חשש לשיטתם אלא לשיטת רש"י שהתיר לאיש להתייחד עם ג' נשים אא"כ עסקו עמהן, וא"כ רש"י מיעט עסקו עמהן רק לנידונו, אך אין דינו כפרוץ כמו שמיעטו הרמב"ן והריטב"א וכמבואר לעיל (פ"ד סע' יא הערה 28), שהרי כל חד מיעט רק לפירושו ולא יותר, ובשאר דינים נשאר דינו כסתם איש דעלמא וכמש"כ בשו"ת חקרי לב (ס' יט), ולכן נראה לדינא שאף לבני אשכנז מותר בנ"ד. , **ויש אוסרים הרמב"ן** והריטב"א לפי הבנת החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב). .

ו. ביחוד ג' נשים עם ג' אנשים, אין חילוק בין עיר לדרך אע"פ שכתבנו לעיל (פ"ד סע יז) שבדרך צריך שומר נוסף מאשר בעיר שחוששים שמא יצטרך מישהו לצרכיו ויווצר יחוד, בנ"ד לא צריך שומר נוסף וכדלקמן. **ובכל אופן מותר מסתימות** הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) והכל בו (ס' עה) והש"ע והלבוש (ס' כב סע' ו) ועוד, משמע דלא סוברים שבדרך צריך ארבע נשים וארבעה אנשים ולא חוששין שמא ילך אחד לצרכיו וישארו באיסור יחוד, שהרי לא חילקו ופסקו שנשים הרבה ואנשים הרבה אין חוששים ליחוד ולא כתבו שזה דוקא בעיר.

והנה הב"י (ס' כב) תמה על הרי"ף מדוע השמיט דין דרך שאסור לאשה לילך בדרך עם שני אנשים שמא אחד ילך לצרכיו ונמצא איש אחד מתייחד עם האשה, ולכאורה מוכח שהב"י אכן סובר שבדרך צריך שומר נוסף, שהרי תמה מדוע השמיט זאת הרי"ף.

וא"כ אפשר שהב"י לא כתב זאת בש"ע וסמך על מש"כ בב"י. אלא שיש לדחות, שהרי הב"י תמה על הרי"ף, ויש לעיין מדוע לא תמה גם על הרמב"ם שאף הוא השמיט דין דרך, ואע"פ שהרמב"ם אסר לאשה להתייחד עם שני אנשים, ולכן לא כתב שבדרך צריך שלשה אנשים, אך עכ"פ יש נ"מ לנשים הרבה ואנשים הרבה וא"כ יש לתמוה מדוע הרמב"ם השמיט דין דרך. ובספר בית מאיר (ס' כב סע' ה) כתב על זה, שהב"י תמה רק על הרי"ף כיון שפסק שאשה מתייחדת עם שני אנשים ולכן תמה מדוע לא כתב שבדרך צריך שלשה אנשים, אבל על הרמב"ם לא קשה שהרי אסר לאשה להתייחד עם שני אנשים, עיי"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו אות ד). מיהו אין זה מישב, שהרי סוף סוף יש נ"מ לנשים הרבה ואנשים הרבה וכדאמרן.

ולכן בפשטות נראה שהב"י הבין כמש"כ לעיל (פ"ד סע' יט הערה 58) שרק שישנו חשש ליחוד דאורייתא, רק אז חוששין בדרך ומצריכים שומר נוסף, אבל הכא, שהיחוד מדרבנן (כלעיל פ"א סע' יט) לא חוששין להצריך שומר נוסף בדרך, דזה רק שמא יצא וא"כ הוי ספיקא דרבנן.

מיהו אחר העיון קשה לפרש שמחמת כן השמיטו הרמב"ם והש"ע דין דרך משום דהוי דרבנן, כיון שסוף סוף היה להם להשמיע דין זה בהל' של יחוד עם חמש נשים השונאות זו את זו שמותר להתייחד עמהן וכמ"ש הרמב"ם (פכ"ב ה"ט) והש"ע (ס' כב סע' י), שמסתימות לשונם משמע שמותר להתייחד עמהן בכל אופן אפי' בדרך ואפי' בלילה. ואע"פ ששם אם תצא אשה לצרכיה אזי יווצר יחוד האסור מהתורה והיה להם לכתוב שבדרך צריך שומר נוסף. ואע"פ שיש שכתבו כדאמרן לעיל היינו שמרן הש"ע סמך על מה שכתב בב"י, ששם תמה מדוע הרי"ף השמיט דין דרך, ש"מ שסובר שיש דין דרך, עכ"פ אין זה פשוט כ"כ, שיש הסוברים שסברא שהובאה בב"י והושמטה בש"ע, משמע שחזר בו ממש"כ בב"י, עיין יד מלאכי (כללי ש"ע אות ד) ובשדי חמד (כללי פוסקים ס' יג אות ה). ותדע שאפי' אם נאמר כן, מ"מ ברמב"ם א"א לפרש כן.

ולכן יש לומר שדין חמש נשים השונאות שאני, כיון שכל אחת מחפשת לקלקל את השניה אזי מהני בלילה ואפי' בדרך כיון שחוששת האחת לזנות שמא חברתה תקיץ משנתה או תחזור מצרכיה מהדרך מהר מהרגיל כדי לתופסה, וכמ"ש לקמן (פ"ז סע' י הערה 24 וסע' יא הערה 27) בשם הזכור לאברהם בשם פרח מטה אהרון, עיי"ש. אלא דאכתי יש לשאול מדוע לא השמיעו דין דרך לגבי יחוד בנוכחות תינוקת דמותר לאשה להתיחד בנוכחות תינוקת וכמו שפסקו הרמב"ם והש"ע (שם), וי"ל דאף התם הוי דרבנן,

כיון שלא חששו שמא הקטנה תצא לצרכיה לבדה. ואם האשה תצא לצרכיה, איסור יחוד עם קטנה הינו מדרבנן, א"כ לא בעינן שומר נוסף.

עכ"פ בנ"ד יש להתיר כיון דהוי ס"ס בדרבנן. חדא, שמא כדאמרן שרק בחשש דאורייתא הצריכו בדרך שומר נוסף. ועוד, שמא נשים הרבה ואנשים הרבה זה שתי נשים ושני אנשים (כדלעיל סע' א) וא"כ הכא שהם שלש נשים ושלשה אנשים שפיר דמי אף בדרך. וכיון דהוי ס"ס באיסור יחוד דרבנן יש להקל בפשטות.

ועוד שאם עושים ס"ס נגד דעת מרן הש"ע (עיין בשו"ת ציץ אליעזר חכ"א ס' סא, ובהליכות עולם ח"ז ע"מ סג והלאה, ובשו"ת עולת יצחק ח"א ס' קיב), א"כ יש להוסיף שמא דעת הרמב"ם שמעיקר הדין אשה מתייחדת עם שני אנשים והא דכתב הרמב"ם שלא תתיחד אשה עם אנשים הרבה, חומרא היא, אך מהדין מותר (כדלעיל פ"ד סע' א הערה 1) ובנ"ד אם הם כשרים אזי מותר אף בדרך כאשר הם שלש נשים ושלשה אנשים. ועוד שמא הרמב"ם סובר כשיטת הרי"ף כמו שהסבירו האחרונים את הרי"ף שלא סובר חומרת דרך כלל ולא קיי"ל כהך מימרא שבדרך בעינן ג', וכמש"כ לעיל (פ"ד סע' יז הערה 49) בשם כמה אחרונים, עיי"ש. (וכתבתי שהספיקות הללו הם כנגד מרן הש"ע כיון שהב"י סובר שהרמב"ם אוסר מעיקר הדין לאשה להתייחד עם שני אנשים. וכן הב"י לא למד ברי"ף כאחרונים הנ"ל שהסבירוהו שלא סובר דין דרך, שהרי תמה עליו מדוע השמיט ולא כתב לישבו שלא סובר כן, אלא סובר דזה תלמוד מפורש). וכן פסקו להקל בזה בספר נטעי גבריאל (פכ"ג סע' א), והדבר הלכה (פ"ט סע' טז). , **ויש הנוטים לאסור בספר** דברי סופרים (אות ע) כתב שבדרך צריך ד' נשים ו-ד' אנשים, אלא שפקפק בזה (עמק דבר אות תמב) ונשאר בצ"ע. וכן כתב לצדד בספר שער היחוד (סע' ו ס"ק ד). .

ז. ג' נשים עם ג' אנשים שמותרים להתייחד, אין חילוק בין יום ללילה

אע"פ שכתבנו לעיל (פ"ד סע' לג) שבלילה צריך שומר נוסף מאשר ביום, עיי"ש. בנ"ד לא צריך וכדלקמן. **ובכל אופן מותר הנה** הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) ושאר פוסקים שהובאו לעיל (סע' א) שפסקו שנשים הרבה ואנשים הרבה שמותרים ביחוד, כתבו המ"מ (על הרמב"ם שם) ובאר הגולה (ס' כב אות ל) והרדב"ז (ח"ג ס' תפא) שמקור ההל' הנ"ל הוא מהדין של חתן שכלתו פירסה נדה דאמרינן שהיא ישנה בין הנשים והוא בין האנשים כמבואר במס' כתובות (ד.), עיי"ש. ולפ"ז מותר אף בלילה כשישנים. וכעת ראיתי שכן דקדק כנ"ל בספר פרדס רימונים (יור"ד ס' קצב בשפתי חכם ס"ק יד).

ועיין בשו"ת טוטו"ד (מהדות"ל יור"ד ס' ה) שדקדק מלשון הגמ' לגבי חתן שכלתו פירסה נדה, דאמרינן הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. ומדוע לא אמרינן בסתמא שילכו לישון במקום ששכיח אנשים ונשים. אלא קמ"ל שהאיש עם אנשים לבד והכלה עם הנשים לבד, אלא שהוסיף שלכאורה ה"ה היה לנו לעשות כן באנשים ונשים דעלמא ולא רק בחתן וכלה, מיהו כיון דהוי גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, לא גזרינן עלייהו, אך בחתן וכלה דלא שכיחי כ"כ, הטריחו אותם וכו', עיי"ש. והעולה מדבריו שנשים הרבה ואנשים הרבה שמותרים ביחוד, אפי' ישנים כולם בחדר אחד (באופן שיש צניעות).

ואף הפוסקים שכתבו שמקור הרמב"ם אינו מהא דחתן שכלתו פירסה נדה וכמש"כ לעיל (סע' א הערה 1) אפשר שאף לדבריהם מותר אפי' בלילה. חדא, כן משמע מסתימות הרמב"ם וסיעתו שנשים הרבה ואנשים הרבה אין חוששין ליחוד, ולא כתבו לחדש שבלילה לא מהני. ועוד שמא הרבה נשים והרבה אנשים זה ב' נשים ו-ב אנשים כמבואר לעיל (סע' א) וא"כ הכא בלילה שישנם ג' נשים ו-ג' אנשים יש שמירה נוספת ושפיר דמי. ועוד שמא סובר הרמב"ם וסיעתו כדעת המרדכי והסמ"ג וסה"ת והרז"ה שהובאו לעיל (פ"ד סע' לג הערה 87) שלא סוברים לדינא את חומרת הראב"ד להצריך בלילה שומר נוסף. לכן לדינא נראה שמותר. וכ"פ בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק טו) דשרי בלילה, וכן העלה הדברי סופרים (אות ע) וכן היה מורה להקל בזה הגרב"צ אבא שאול זצוק"ל כמובא בספר מנחת איש (פ"ו סע' ב). .

פרק ו - יחוד בפנימי וחיצון

א. שני חדרים זה לפנים מזה, אחד חיצוני ואחד פנימי **היינו** שלחדר הפנימי אין יציאה מן הבית אלא אם כן עובר דרך החדר החיצוני, ולאפוקי שני חדרים שלכל אחד יש יציאה נפרדת, שאפי' אם החדרים צמודים דינו שונה כדלקמן (סע' יב), או אפי' שישנה יציאה אחת אבל דרך פרוזדור, שדינו כדלקמן (סע' טז). , **וישנם נשים בחיצוני ואנשים בפנימי או להיפך, כל זמן שלא פרש איש לבין הנשים או אשה לבין האנשים, אין כאן איסור יחוד. אך אם פרש איש לבין הנשים או פרשה אשה לבין האנשים, יש כאן איסור יחוד**

איתא בגמ' (קידושין פא.) "אמר רב כהנא אנשים מבחוץ ונשים מבפנים, אין חוששין משום יחוד, אנשים מבפנים ונשים מבחוץ, חוששין משום יחוד. במתניתא תנא איפכא.

אמר אביי השתא דאמר רב כהנא הכי ותנא מתניתא איפכא, אנא נעביד לחומרא", ע"כ. ותחילה יש לעיין מדוע אביי נקט לחומרא כתרוויהו, הרי בדרבנן יש לילך אחר המיקל ובנ"ד הוי איסור דרבנן. וראיתי בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שכתב להסביר שאם נקל בזה, נצטרך להקל בשניהם (דעל כל צד ניזיל לקולא) וא"כ יעשה איסור ממ"נ, עיי"ש. וסיוע לזה תמצא בדברי הר"ן מס' פסחים (כג. מדפי הרי"ף ד"ה והשתא), וכיו"ב עיין בתוס' מס' ביצה (יד.) בשם הר"י.

והרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) והכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) והאורחות חיים (הל' איסו"ב) והטור (ס' כב) ביארו את הסוגיא הנ"ל דוקא שכבר פרש איש לבין הנשים או איפכא, ורק אז אסור משום יחוד, אך כל עוד שלא פרשו אין כאן כל איסור, וכן כתב לדייק ברמב"ם הב"י (ס' כב) וזה פשוט. והנה הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כד) הביא את לשון הגמ' כלשונה, ומדלא ביאר דמיירי דוקא שפרשו, משמע שאפי' לפני שפרשו אסור וכמש"כ לקמן (הערה 3) בשם כמה ראשונים, וא"כ יוצא שהטור חלק על אביו הרא"ש, וכבר תמה ע"ז החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד), עיי"ש. אלא שהט"ז (ס' כב ס"ק ה) כתב שאף הרא"ש סובר דמיירי דוקא שפרשו, ואע"פ שהרא"ש לא הזכיר מ"מ הטור הזכיר, וכן יסבור הרא"ש, עיי"ש. ועיין בכנסת הגדולה (כללי הפוסקים כלל ע) וביד מלאכי (כללי הפוסקים טור אות כג), שהטור לא חולק על אביו כל שלא מפורש כן להדיא. אלא שיש להקשות על זה ממש"כ הטור בקיצור פסקי הרא"ש וז"ל "ב' בתים זו לפנים מזו ואנשים בפנימי ונשים בחיצון או להיפך, יש בו משום יחוד", עיי"ש. הנה מוכח שלמד ברא"ש שאפי' שלא פרשו, אסור. דאם איתא שסובר שאביו הרא"ש אוסר דוקא שפרשו, היה לו לכתוב כן, וכן משמע קצת מלשון הדרישה (ס"ק טז) שלמד שהרא"ש אוסר אפי' שלא פרשו, עיי"ש. וזה דלא כמש"כ הט"ז בדעת הרא"ש.

והנה כדעת הרמב"ם וסיעתו שדוקא שפרשו יש איסור, פסקו הש"ע והלבוש (ס' כב סע' ו) וערוך השלחן (שם סע' ט). ובשו"ת אמרי כהן (ס' כו) כתב שכן סובר הרמ"א, מדלא הגיה על מרן הש"ע וכן משמע בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב ס' יז) שלמד שהרמ"א מודה לפסק הש"ע בזה, עיי"ש.

והנה לשון הגמ' אין משמעותה שפרשו איש לבין הנשים או איפכא, אלא אפי' שלא פרשו אסור, וכמש"כ החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) שזה פשטות לשון הגמ', וא"כ מנין להרמב"ם לחדש שמדובר לאחר שפרשו. וראיתי בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שכתב דאם איתא דהגמ' מיירי לפני שפרש כמו פשט המשמעות, אמאי גזרינן, הרי זה

גזירה לגזירה, שיחוד עם הרבה לכ"ע הוי דרבנן וכן סברא היא דלא חיישינן שיעשה איסור ויכנס, א"כ מדוע אסרו, אלא ע"כ מיירי הגמ' באופן שכבר פרש, עיי"ש.

אכן יש לעיין מאי שנא נ"ד מדין פ"פ לרה"ר, ואפי' שבנ"ד אין פ"פ לרה"ר, מ"מ כיון שיש עוד בנ"א בחדר סמוך שממנו פרש האיש לבין הנשים או איפכא, א"כ יפחד לעבור עבירה שמא יכנס מאן דהו אחריו דומיא פ"פ לרה"ר, וכמו שכבר התקשו בזה בשו"ת נחפה בכסף (אבהע"ז ס' יא) ובשו"ת שער יוסף (ס' ד) ובשו"ת בנין ציון (ס' קלח) ועוד.

והנה מחמת הערה זו, הוכיח הבית מאיר (הובא בשו"ת רעק"א אבהע"ז ס' ק) שפ"פ לרה"ר, אפי' דלת שאינה נעולה אלא סגורה בעלמא הוי יחוד, ודומיא דנידון דידן, שישנו פתח בין חדר פנימי לחיצון ואינו נעול ואפ"ה הוי יחוד, ועיין לקמן (פ"ח סע' ב) בדין זה דלא קיי"ל הכי. ובשו"ת בנין ציון (שם) כתב דנ"ד אינו דומה לפ"פ לרה"ר, כיון שאין דרך אנשים לבא לחדר של נשים, ולכן איש שפרש מחדר פנימי לחיצון (לרב כהנא) אינו חושש שאיש אחר יצא אחריו, עיי"ש.

ובשו"ת נחפה בכסף (שם) ג"כ התקשה בכל הנ"ל, וכתב דלדעת הרמב"ם והש"ע הסוברים שאין כשרים היום, מאי שנא דין פנימי וחיצון מדין פ"פ לרה"ר, וכתב לישב בשני אופנים. הראשון, שפ"פ לרה"ר מועיל כיון שהמתייחדים חוששין שמא יעברו שם איש ואשתו יחד, והם ודאי לא יזנו ואז לא יחפו עליהם. משא"כ בדין פנימי וחיצון, שאין שם איש ואשתו, אינו חושש האיש לזנות (כיון שכולם פרוצים, שהרי להרמב"ם אין כשרים). ואופן שני כתב להסביר, שבדין פנימי וחיצון, כיון שהם כולם בחדר אחד (האנשים), א"כ יכול האיש לפני שיפרוש לנשים לפייס אותם שיחפו או שיזנו ג"כ, אבל בפ"פ לרה"ר, חוששים המתייחדים שמא יעברו אנשים ולא יוכל לפייסם שלא יגלו סודם, עיי"ש. ותלמידו של הנחפה בכסף, החיד"א בשו"ת שער יוסף (שם) הביא את שני הביאורים הנ"ל, והסכים יותר לישוב השני שכתב הנחפה בכסף אלא שהוסיף שזה ניחא לרמב"ם, אבל לרב כהנא, שהוא דיבר לדינא דמתניתין שישנם כשרים כיום, ולא שייך כ"כ הטעמים הנ"ל, עדיין קשה, שהרי אם יפרוש איש כשר לנשים, עדיין חושש שמא יצא איש כשר אחריו, והרי שני אנשים בושים זה מזה. וכתב לישב כעין התירוץ השני של הנחפה בכסף, והסביר שדוקא ששני בנ"א יושבים כאחד, אזי בוש אחד מחבירו, אבל כשאחד פרש, אינו בוש לזנות ואינו חושש שמא יצא חבירו, ואפי' אם יצא חבירו, כשיראהו במעשה עבירה, גם הוא כמותו יזנה. ואפי' דלפי האמת אם יצאו אחריו שנים יחד, ודאי שלא יזנו, אלא שהאיש שפרש, אינו חושש שיצאו שנים ביחד, עיי"ש.

ונ"מ טובא בין פירוש החיד"א לפירוש הבנין ציון הנ"ל, וכגון אם נמצאים בחדר האנשים, אנשים המצילים מן היחוד כגון אביה ובנה, שלפי החיד"א אין כאן יחוד, שחושש שמא אחד יצא והרי ודאי לא יזנה עם בתו, אך לפי הבנין ציון לא יועיל אף בכה"ג שסוף סוף אין דרך אנשים לבא לחדר נשים.

והנה מצאתי ג"כ בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ב) שכתב להסביר מאי שנא פנימי וחיצון מפ"פ לרה"ר, והסביר שאיסור יחוד לא צריך דוקא יחוד הראוי לביאה אלא כל שהיחוד מביא לקירוב דעת ביניהם ובאים לידי הרהור ותקיף יצרייהו אסור, ואפי' קירוב דעת, עיי"ש. ועיין בפתיחה ביסודות ביחוד (אות ו) דמבואר שיחוד אסור רק לביאה באותו יחוד גופא ולא בפעם אחרת, וזה לא כמש"כ כאן החידושים ובאורים.

ובספר דבר הלכה (ס' ג ס"ק ו) הביא מכתב של החזו"א, ובתוך דבריו כתב שכל שיש חשש לנכנסים אין זה יחוד "וכן אנשים מבפנים ונשים בחוץ דאסור, איירי באופן שאין חשש שיכנסו, שחבריו חולים או אסורים", עיי"ש. והנה העמיד אוקימתא באיסור של פנימי וחיצון, ובספר דברי סופרים (ח"ב ס' כ) תמה ע"ז דהוי אוקימתא דחוקה, וכן תמה מתנא דמתניתא שהתיר אנשים בפנים ונשים בחוץ, ופרש"י שחושש האיש שמא יצא איש נוסף ועיי"ש שכתב לישב דעת החזו"א אליבא דהרמב"ם. וכעת ראיתי להגר"ש גרינמן בספרו זכר שמואל (קידושין פא.) שהסביר את דברי החזו"א הנ"ל דאין כוונתו לחולים ממש אלא דרך משל בגוונא שיודע הפורש שהאחרים לא יצאו כעת, עיי"ש. והדברי סופרים בעצמו כתב שלולי דברי כל האחרונים הנ"ל שכתבו לישב מאי שנא דין פנימי וחיצון אפשר היה לפרש דהכא חששו שיפרוש כאשר יודע שהאנשים אשר עמו לא יפרשו אחריו, שהרי נמצא אתם ויודע כוונתם ומעשיהם משא"כ בפ"פ, עיי"ש, והוא כדברי הזכר שמואל הנ"ל, ודי בזה. **באופנים שיתבארו בסעיפים הבאים. וי"א שאפילו שעדיין לא פרש איש לבין הנשים או אשה לבין האנשים, כבר כעת יש לאסור שמא יפרשו כן** הוא פשטות לשון הגמ' קידושין (פא.) וכמ"ש החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) וכן מתבאר מרש"י (שם) וכ"כ הר"ן (דף לג. מדפי הרי"ף) וכן הוא בריטב"א ובמאירי ובתוס' ר"י הזקן, ובפסקי הרי"ד והרמ"ה (קידושין שם) וכן משמע מסתימות לשון רי"ו (ח"א נתיב כג) ובפרט שסיים שם שכן כתב הרמ"ה, והרי הרמ"ה כתב להדיא שאסור אפי' בלא פרשו עדיין, וכן הוא בריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ט) וכן משמע מהרא"ש (פ"ד ס' כד) שהעתיק את לשון הגמ' כפשוטה, ודייק החיד"א בשו"ת שער יוסף (שם) שסובר שאפי' לא פרשו, וכן

מוכח מלשון הטור בקיצור פסקי הרא"ש, (וזה דלא כהבנת הט"ז ס' כב ס"ק ה בדעת הרא"ש, וכתבנוהו לעיל בהערה הקודמת).

וכ"כ הישי"ש (קידושין פ"ד ס' כא), ועיין בח"מ (ס' כב ס"ק י) שכתב שלפי רש"י אסור אפי' שלא פרשו ויש לעיין האם הח"מ מסכים לו. ובחידושים ובאורים (קידושין ס' יא בסיכום דינים אות יב) כתב שראוי להחמיר כדעת רש"י. ובדבר הלכה (ס' יא סע' ב) כתב שכן סובר החזו"א להחמיר, עיי"ש. וע"ע בחכ"א (בינת אדם אות יח) ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יז).

והנה לשיטה זו, חוששין שמא יפרוש מאן דהו, וקשה מאי שנא מפ"פ לרה"ר שלא חוששין שמא ינעלו, ועיין בהקדמה ביסודות ביחוד (אות ט) שהארכנו בזה. והא דהחמיר אבייי בגמ' (קידושין פא.) גם כרב כהנא וגם כמתניתא, אע"פ דהוי רק חשש יחוד דרבנן, כתב הערך שי (ס' כב ס"ק ט) כיון דאין עושין ספק דרבנן בידיים, עיי"ש.

וכתב החזו"א (אבהע"ז ס' לד אות א) להסביר את דברי רב כהנא, שאסר אנשים בפנים ונשים מבחוץ שאין הטעם שמא יצטרך לצאת איש החוצה לנשים אלא כבר כעת איכא איסור יחוד, עיי"ש בלשונו. ולכאורה פירושו הוא נגד הראשונים שאוסרים כעת שמא יפרוש, ומשמע מדבריהם שרק כשיפרוש יהיה איסור יחוד אלא שאסור כבר כעת מחמת שמא יפרוש, אבל אין מי שכתב שכבר כעת אפי' לפני שפרש ישנו איסור יחוד, וא"כ החזו"א דלא כמאן. ושו"ר בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח אות ג) שג"כ כתב ששיטת החזו"א בסוגיא הינה כנגד שיטת הראשונים. אלא דהרה"ש העתיק בסתמא את לשון הגמ' ולא ביאר מאומה, וא"כ אפשר להעמיס את סברת החזו"א כהסבר להרא"ש. וכעת מצאתי בקיצור פסקי הרא"ש (פ"ד ס' כד) שכתב וז"ל "ב' בתים, זו לפנים מזו ואנשים בפנימי ונשים בחיצון או להיפך, יש בו משום יחוד" עכ"ל. ומשמע מלשונו שכבר כעת ישנו איסור יחוד, וזה כשיטת החזו"א. וע"ע בלשון הישי"ש (קידושין פ"ד ר"ס כא). ושו"ר שכהסבר החזו"א כתב בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ב), שכבר מעכשיו חשיב יחוד בין בדין של בית ועליה ובין בפנימי וחיצון, דחד דינא הוא. והתקשה ג"כ מלשון רש"י שפירש בעובדא דרב ביבי, שלא ירד ויתייחד, ומשמע מדבריו שכעת אין איסור יחוד ורק אם ירד להתייחד יהיה איסור, ודחק בדבריו וכתב שרש"י לאו דוקא נקט שלא ירד ויתייחד אלא שלא יוכל לרדת להתייחד אבל כשיכול לרדת כבר מהשתא יש איסור יחוד, עיי"ש באורך. .

ב. אם החדר החיצון פתוח לרה''ר, אין דין פנימי וחיצון ואין איסור יחוד כלל כדין פתח פתוח לרה''ר **פשוט**, וכמבואר לקמן (פ"ח סע' א). וכ"פ

הדבר הלכה (ס' יא סע' ד) וכתב שכן הוא בהחזו"א בתשובה כת"י. וכ"פ בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא, בקיצור דינים אות טז) ובספר פתח הבית (פ"ד סע' ה). .

ג. לבני ספרד **ולבני** אשכנז, עיין סע' הבא. , היו ג' אנשים בחדר חיצון ו-ג' נשים בחדר פנימי או להיפך, ופרש איש אחד **ואם** פרשו ב' אנשים או פרשו ב' נשים, עיין לקמן (סע' ח). לבין הנשים או אשה אחת לבין האנשים, אסור משום יחוד **כמבואר** לעיל (סע' א) ומוסכם לכ"ע. . וכשהם רק ב' אנשים ו-ב' נשים, יש אוסרים אפילו שעדיין לא פרשו **הנה** כל זמן שלא פרשו, שאז מותר לשהות כך, הטעם מבואר בשו"ת שער יוסף (ס' ב) שנחשבים ככולם יחד וא"כ הו"ל נשים הרבה ואנשים הרבה שמותרים ביחוד כדלעיל (פ"ה סע' א). וכ"כ הנחלת צבי (הובא בשער יוסף שם), ועיין בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב). ולפ"ז כשהם ב' אנשים בחדר פנימי וב' נשים בחיצון או להיפך (וה"ה ב' אנשים וג' נשים או להיפך) יש לאסור אפי' שלא פרשו, שהרי נחשבים כנמצאים יחד ממש והרי הרבה והרבה קיי"ל שצריך ג' וג' זולת בשעת הדחק שיש להקל אפי' בשני אנשים ושתי נשים וכמבואר לעיל (שם). ושו"ר בספר דברי חכמים (פ"ח סע' ו) שכתב שצריך שיהיו ג' בכל חדר ובהערות כתב שכן אמר לו הגר"י ברכה שליט"א, והטעם דחשיב כיחוד הרבה והרבה לכן צריך ג' בכל חדר, עיי"ש. ועוד עיין בדברי סופרים (עמק דבר אות תסט).

ואע"פ שמלשון רב כהנא והברייתא (קידושין פא.) שנקטו דין פנימי וחיצון, לא משמע דוקא ג' אלא ה"ה ב' נשים וב' אנשים, מ"מ כבר כתבו הישי"ש (קידושין פ"ד ס' כא) והחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) שלשיטת הרמב"ם, רב כהנא והברייתא דיברו לפי דין המשנה שאשה מתייחדת עם ב' אנשים, והיינו מיירי בכשרים, ואפי' שלרמב"ם האידנא אין כשרים, מ"מ הם דברו לכשרים כרב פפי וחבריו, עיי"ש. ולפ"ז אפי' שפשטות הברייתא ורב כהנא מיירי אפי' בשני אנשים ושתי נשים, עכ"פ לדינא שפסק הרמב"ם שאין כשרים א"כ ההיתר הוא דוקא בג' אנשים וג' נשים. (מיהו מבאור הגר"א ס' כב ס"ק טו, משמע שרב כהנא והברייתא מיירי בסתם אנשים ולא בכשרים). ולכאורה יש קצת לסייע לזה מלשון הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) שלאחר שכתב הדין של נשים הרבה ואנשים הרבה, כתב בזה"ל "היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים או האנשים מבפנים והנשים מבחוץ וכו'" עכ"ל. ומדנקט "האנשים" משמע דקאי על האנשים דלעיל של נשים הרבה ואנשים הרבה, וא"כ מיירי בג' דוקא. מיהו עיין לקמן (סע' ט הערה 30 ד"ה ולכאורה יש) שאין דיוק זה מוכרח. ויש מתירים כל זמן שלא פרש איש לנשים או

אשה לאנשים הנה הטעם שכתבו הנחלת צבי והחיד"א שהובאו בהערה הקודמת להסביר את הרמב"ם שכ"ז שלא פרשו אין איסור יחוד כיון שנחשבים כיחד והוי ליה הרבה נשים עם הרבה אנשים ולכן שרי, אינו מוסכם. עיין בחכ"א (בינת אדם אות יח) דמשמע שטעם ההיתר לפי הרמב"ם דשרי כ"ז שלא פרשו, כיון דכל חד בחדרו, עיי"ש. וכן משמע בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) דכ"ז שכל אחד במקומו, לא הוי יחוד, וכן כתב להסביר שיטתם בספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק א), עיי"ש. ולענ"ד זהו הטעם הפשוט יותר, ועיין בב"י (ס' כב) שכתב שלרמב"ם כ"ז שלא פירשו אין חוששין ליחוד ולא חידש דשרי כיון שנחשבים כולם יחד כהרבה והרבה. ולפ"ז ה"ה בנ"ד דשרי, דכ"ז שלא פרשו לא מיקרי יחוד כלל.

וע"ע לקמן (סע' ט הערה 31) שהחכ"א (שם) ובשו"ת אמרי כהן (ס' כו) למדו שלפי הרמב"ם והש"ע, אפי' איש אחד בפנימי ואשה אחת בחיצון מותר כל עוד שלא פרשו, עיי"ש. ולפ"ז כ"ש בנ"ד. ונראה סברתם, שכל שלא פרשו, אין כאן יחוד כלל ונידונים כל אחד בפני עצמו וכנ"ל. ולדינא אע"פ שהחכ"א הסיק שבאיסור דאורייתא יש לחשוש לשיטת רש"י ולאסור אפי' לפני שפרשו, מ"מ בנ"ד הוי רק יחוד דרבנן שהרי ישנם ב' אנשים וב' נשים, ואפי' אם יפרוש מאן דהו, יהיה איסור דרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' יט) וא"כ אף להחכ"א מותר להיות בפנימי וחיצון כ"ז שלא פרשו וכדעת הרמב"ם.

וכן בספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק א) כתב שהרמב"ם סובר שאין כאן מצב יחוד כלל, עיי"ש שהאריך בזה והעלה כן להלכה. והנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות ב) כתב שכאשר ישנו איש אחד ואשה אחת יש להחמיר כשיטת האוסרים, עיי"ש. ומשמע שאף הוא למד שלפי הרמב"ם וסיעתו שרי, אלא דסובר שיש לנקוט כשיטת האוסרים (ואף דהעלה להחמיר אפשר דדוקא באיש אחד ואשה אחת, הא בנ"ד אפשר שיודה להקל, ועיין). וכיו"ב יש לדקדק מהחזו"א (אישות לד אות ד) שצידד שלרמב"ם מותר אף באיש אחד ואשה אחת ונשאר בצ"ע, עיי"ש. אלמא פשיטא ליה שבשני אנשים ושתי נשים, לדעת הרמב"ם מותר כל זמן שלא פרשו. וכן בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב ס' יז) כתב שלרמב"ם מותר כ"ז שלא פרשו דוקא בהרבה, אבל כשהם איש אחד ואשה אחת, אסור אפי' לא פרשו, עיי"ש. ומוכח מדבריו שבשני אנשים ושתי נשים מותר אף לרמב"ם. , **ואפשר להקל מלבד** דהוי מחלוקת באיסור דרבנן שהרי אפי' אם יפרוש מאן דהו, הוי איסור יחוד דרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' יט), ואפי' למש"כ הנחלת צבי והחיד"א בשו"ת שער יוסף שהבאתי לעיל (הערה 8) שנחשבים יחד ולדבריהם הוי כעת באיסור יחוד, מ"מ אינו אלא מדרבנן. וא"כ אזלינן לקולא.

ולכאורה בנ"ד ישנו ס"ס. ספק כדעת הסוברים שהטעם שמותר כל עוד לא פרשו הוא דכל אחד נמצא לבדו ואינו בגדר יחוד כלל, ולכן מותר אפי' ב' נשים וכו', ואפי' אי נימא שהטעם הוא כמש"כ הנחלת צבי והחיד"א הנ"ל שנחשבים כביחד ממש, שמא הל' כסוברים שהרבה נשים והרבה אנשים שמותרים ביחוד, הוא ב' נשים וב' אנשים, וכדלעיל (פ"ה סע' א) וא"כ בנ"ד ג"כ שרי. ושו"ר שיש לצרף דעת הרי"ף שהשמיט דין פנימי וחיצון, וכתב בערך שי (ס' כב סע' ט) שהרי"ף למד שזה רק חומרא ואינו מעיקר הדין, עיי"ש דקדוקיו, ועיין הערה הבאה שאין אנו צריכים את כל הצירופים הנ"ל. .

וכן אפשר להקל כשישנם ב' אנשים ואשה אחת או ב' נשים ואיש אחד **אע"פ** שאין את כל הצירופים שכתבתי בהערה הקודמת, מ"מ כיון שישנם פוסקים שלמדו ברמב"ם שמתיר אפי' באיש אחד בפנימי ואשה אחת בחיצון וכדלקמן (סע' ט). ואף החולקים בזה, נראה שדוקא באיש אחד ואשה אחת חלקו אבל כשיש יותר, מודים שדעת הרמב"ם להתיר וכמו שדקדקנו בדעת שבט הלוי והחזו"א והחלקת יעקב וכנ"ל בהערה הקודמת, א"כ אפשר להקל. והסברא בזה שכאשר הם יחיד ויחידה, היצר תקיף טפי, ולכן צידדו לאסור אף לשיטת הרמב"ם ואפי' שלא פרשו, אבל כשיש יותר היצר חלש יותר ולמדו שהרמב"ם מתיר כ"ז שלא פרשו ועיין בספר דבר הלכה (ס' יא סס"ק א) מש"כ בדעת החזו"א. וע"ע בהערות שבסוף הספר הנוכחי. .

ד. לבני אשכנז, אנשים בחדר פנימי ונשים בחיצון או להיפך, כל זמן שלא פרשו, מותר **אע"פ** שהבאנו מחלוקת ראשונים לעיל (סע' א) שיש אוסרים אפי' שלא פרשו, מ"מ כיון שפסק הש"ע (ס' כב סע' ו) כשיטת הרמב"ם וסיעתו שכ"ז שלא פרשו מותר, והרמ"א שתיק ליה, ש"מ שאף הרמ"א הכי סבירא ליה. ושו"ר באמרי כהן (ס' כו) שכתב שהרמ"א שלא הגיה כלום על הש"ע משמע דסובר כשיטת הרמב"ם, עיי"ש. וכן משמע בשו"ת חלקת יעקב (אבהע"ז ח"ב ס' יז) שהרמ"א מודה להש"ע, וכך למד בספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק א). , ואם פרש איש לבין הנשים אסור ביחוד באופנים הבאים: 1. שישנם בחדר שאליו פרש האיש לא יותר משתי נשים, אבל אם יש יותר משתי נשים, מותר **כיון** שהרמ"א פסק כשיטת רש"י וסיעתו, היינו שאיש מתייחד עם ג' נשים ומעלה וכדלעיל (פ"ג סע' ד) ורק כשישנן פחות מג' נשים אסור, א"כ בנ"ד אם פרש לחדר ונמצאות שם ג' נשים, מותר, ואם פחות, אסור.

ותדע דלפרש"י וסיעתו שפסקו שאיש אחד מתייחד עם ג' נשים ויותר, צ"ל שדין פנימי וחיצון מדובר שישנן רק ב' נשים, עיין תוס' (קידושין פב.) שהקשו אפרש"י שהתיר לאיש להתייחד עם ג' נשים מדין פנימי וחיצון דמשמע שבפנימי וחיצון אסור אפי' שישנם הרבה נשים. (ועיין סמ"ק ס' צט דאפשר ג"כ לדקדק בדבריו דפנימי וחיצון מיירי אפי' בנשים הרבה ולאו דוקא בשתים). עכ"פ את קושיית התוס' הנ"ל על שיטת רש"י תירצו האחרונים, הנה הפרישה (ס' כב ס"ק טז) והט"ז (שם ס"ק ה) ובספר רמת שמואל (קידושין פא.) והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ס' א) והנחלת צבי (ס' כב ס"ק ט) ובספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ב) כתבו לישב שיטת רש"י שדין פנימי וחיצון מיירי שישנן רק ב' נשים, ואף הישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כח) כתב שכן צריך לפרש אליבא רש"י, אלא שסיים שזה דוחק כיון שדין פנימי וחיצון נאמר בסתמא, ואפילו נשים הרבה. מיהו הישׁ"ש עצמו בעמודי שלמה על הסמ"ג (לאוין קכו) ג"כ כתב דלרש"י מיירי בב' נשים ולא כתב דזה דוחק. והנה הב"ח (ס' כב) מיאן לקבל אוקימתא זו. עכ"פ לפי האחרונים הנ"ל שהסבירו את שיטת רש"י שמבואר בפנימי וחיצון שישנן ב' נשים, כך צריך לפרש את הרמ"א שפסק כרש"י והתיר לאיש להתייחד עם ג' נשים (רק שלא פסק כרש"י וסיעתו בדין פנימי וחיצון לאסור אפי' לפני שפרשו וכדלעיל סע' א). . [**ויש אוסרים אפילו שישנם יותר משתי נשים הב"ח** (ס' כב) כתב לישב שיטת רש"י שהתיר יחוד איש עם ג' נשים, מהא דפנימי וחיצון, דמשמע שאיש עם נשים אסור אפי' הרבה, וכדהקשו התוס' (קידושין פב.) אפרש"י, וכתב לחלק שכיון שטעם ההיתר לפרש"י לאיש להתייחד עם ג' נשים ויותר הוא דאי אפשר שלא יתגלה ועוד דא"א לו לבעול את כולן, זה דוקא שנמצאים כולן מתחילה בבית אחד, היינו הנשים המרובות עם האיש, אבל בדין פנימי וחיצון, שזה ב' בתים, חוששין שמא יפרוש בהחבא לבית הנשים ויקלקל עם אחת מהן בלבד ושאר הנשים לא ירגישו, עיי"ש. ולפ"ז אפשר שהרמ"א שפסק כשיטת רש"י, היינו שאיש מתייחד עם ג' נשים, יסבור בדין פנימי וחיצון כחילוק הב"ח. (ועיין ט"ז שם ס"ק ה שכתב שאינו מכיר כלל בחילוק הב"ח וכן בשו"ת נשמת כל חי אבהע"ז ס' א כתב שאין תירוץ הב"ח מחוור וע"ע בערוגת הבושם ס' כב ס"ק יד). וע"ע לקמן (פי"ג סע' ה הערה 21 ד"ה והנה יש).

ועוד עיין במרומי שדה (קידושין פ:) שהסביר את שיטת רש"י, שמותר לאיש להתייחד עם נשים הרבה דוקא שאינו מתכוון להתייחד, כגון שנכנס לאיזה עסק וכד', אבל אם מתכוון להתייחד אף לרש"י אסור, ובהא מבואר דין פנימי וחיצון, שאם יפרוש לחדר הנשים בכוונה להתייחד, אסור אפי' שישנם הרבה נשים, עיי"ש.]. 2. **שהאיש**

שפרש עסקו עם אותן נשים שאליהן הוא פרש [ואסור אפילו שישנן הרבה נשים **שהרי** פסק הרמ"א (ס' כב סע' ה) שאיש מתייחד עם ג' נשים כשאין עסקו עמהן, ואם עסקו עמהן, אסור. ולכאורה כן יסבור הרמ"א שדין פנימי וחיצון מיירי באיש שעסקו עם הנשים. וכ"כ הב"ש (שם ס"ק יא) והבית משה (שם ס"ק ח) והדרישה (שם ס"ק טז) וערוגת הבושם (שם ס"ק יד) והארץ צבי (שם ס"ק יד) בהסבר שיטת רש"י שהתיר יחוד עם ג' נשים, שדין פנימי וחיצון מיירי בעסקו עמהן, עיי"ש. ולפ"ז כן יסבור הרמ"א. (ואפי' אי נימא שלא למד כן הרמ"א בדינא דגמ' כשיטת רש"י דמיירי באנשים שעסקן עם הנשים אלא כהרא"ש דמיירי בפרוצים וכמבואר בהערה הבאה, מ"מ הדין דין אמת).

והנה אם בחדר אליו הוא פרש, ישנן נשים, שחלקן עסקו עמהן וחלקן לא, עיין לעיל (פ"ג סע' יג).]. וכאשר פרשה האשה לבין האנשים, אסור ביחוד באופנים הבאים: 1. שהאנשים שאליהם פרשה האשה הם פרוצים **כיון** שפסק הרמ"א (ס' כב סע' ה) שאשה מתייחדת עם שני אנשים כשרים, וכשיטת הרא"ש וסיעתו כדלעיל (פ"ד סע' א), א"כ בדין פנימי וחיצון אפי' שתפרוש אשה לחדר האנשים, אם הם כשרים אין איסור יחוד, לכן דין פנימי וחיצון מיירי בפרוצים. וכ"כ הב"ח (ס' כב) והאפי זוטרי (שם ס"ק טז) והדרישה (שם ס"ק טז) והב"ש (שם ס"ק יא) להסביר את דעת הרא"ש, וכן בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יז) כתב דלרמ"א שפסק כשיטת הרא"ש, דין פנימי וחיצון מיירי בפרוצים. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב ס' יז).

ועיין לעיל (פ"ד סע' טו) שאשה אסור לה להתייחד עם כשר ופרוץ זולת במקום צורך גדול. ולכן אם בחדר ישנם כשר ופרוץ, לכתחילה אסור ביחוד, ואם ישנם ב' כשרים או יותר ואחד פרוץ מותר. ועוד עיין לעיל (פ"ד סע' טז) שעם ישראל כשר ונכרי מותר לה להתייחד, עיי"ש. וגדר של פרוץ, מבואר לעיל (פ"ד סע' ה והלאה). . 2. שישנו בחדר שאליו פרשה האשה, רק איש אחד **פשוט**, שאז אסורים ביחוד לכ"ע. . ה. אפילו שהאנשים פרוצים **עיין** לעיל (פ"ד סע' ה והלאה) גדר של פרוץ. , כל זמן שלא פרש איש לבין הנשים או אשה לבין האנשים, מותר **עיין** לעיל (פ"ה סע' ב) בדין אנשים הרבה ונשים הרבה, שכתבנו שמותר אפי' בפרוצים, וכתבנו בשם הרבה אחרונים שלמדו ברמב"ם (והש"ע דאזיל בתריה) דכיון שכיום אין כשרים א"כ דינם כפרוצים, ואפ"ה כתב היתר של נשים הרבה ואנשים הרבה, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד, דכיון דלרמב"ם והש"ע ליכא כשרים, א"כ כולם נידונים כפרוצים, ואפ"ה כתב את

הדין שכל שלא פרש איש או אשה, אין בזה איסור. בר מן דין משמע מסתימות הרמב"ם והש"ע, דלא חילקו בזה בין סתם איש לבין פרוץ ממש. וע"ע לקמן (פ"ט סע' מב הערה 112) שכתבנו דכשם שאין אנשים כשרים היום ה"ה אין נשים כשרות, ואפ"ה כתב מרן ש"ע דין פנימי וחיצון.

ועיין באפי זוטרי (ס' כב ס"ק טז) שכתב שהרמב"ם מיירי בכשרים, וכ"ש בפרוצים, ולרא"ש ורש"י מיירי רק בפרוצים, עיי"ש. והנה אף הטור שפסק כשיטת הרמב"ם וסיעתו, והיינו שכל שעדיין לא פרש אין איסור, וכתבו החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) והעצי ארזים (ס' כב ס"ק יא) והבי"ח (שם, וכן הבין בשו"ת שער יוסף ס' ד בדעת הב"ח) דהטור מיירי בפרוצים, כיון דלשיטתו מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים, א"כ אפי' אם תפרוש אשה לאנשים אין בזה יחוד אלא ע"כ הטור מיירי בפרוצים, ולכן אם תפרוש אשה יהיה איסור יחוד.

והנה מרן הש"ע (ס' כב סע' ו) פסק תחילה דין של אנשים הרבה ונשים הרבה שאין בזה יחוד, ושוב המשיך לדין של פנימי וחיצון, עיי"ש. והב"ש (ס"ק יא) כתב תחילה להסביר חילוקים בין הרמב"ם הרא"ש ורש"י בדין של פנימי וחיצון (שעל דין זה צויין הס"ק של הב"ש) ושוב כתב בזה"ל "והרבה פרוצים עם נשים הרבה, כתב בח"מ אפשר דאסור, לפ"ז צ"ל סעיף זה לא איירי בפרוצים, והא דלא הגיה כלום הרב רמ"א משום דסמיך למ"ש בסעיף הקודם", עכ"ל. ויש לעיין האם דברי הב"ש הנ"ל מיירי על כל הסע' הנוכחי היינו גם על פנימי וחיצון שבפרוצים אינו מועיל, או דילמא קאי רק על ריש הסע' היינו על אנשים הרבה ונשים הרבה, אך בפנימי וחיצון מהני אפי' בפרוצים. ונראה דקאי על דין של אנשים הרבה ונשים הרבה אך לא קאי על פנימי וחיצון, שהרי הב"ש ציין לח"מ שהוא בעל הדעה שבפרוצים לא מהני, והרי הח"מ (ס"ק ט) כתב דבריו על אנשים הרבה ונשים הרבה ולא על פנימי וחיצון. וראיתי בספר דבר הלכה (ס' יא סס"ק א) שג"כ כתב שהב"ש קאי על אנשים הרבה וכו' אך בפנימי וחיצון אף הרמ"א מודה שמותר אפי' בפרוצים כל זמן שלא פרש איש וכו' דאם איתא שסובר שבפרוצים אסור אפי' שלא פירש, כיצד סתם ולא הגיה כלום, ואפי' שבסע' שלפני זה גילה לנו שאסור לאשה להתייחד עם פרוצים, עכ"פ מנין היינו למדים שאפי' בפנימי וחיצון אסור בפרוצים אפי' שאף אחד לא פרש, אלא ודאי קאי על נשים ואנשים יחד, שבזה סובר הב"ש שהרמ"א אוסר ולכן לא הגיה כי סמך על מש"כ בסע' הקודם לו, עיי"ש בדבר הלכה. ועוד יש להוסיף דאם איתא שהב"ש ממשיך את דבריו על דין פנימי וחיצון, שבזה דבר עד כה, א"כ היה צריך לומר בפשטות בזה"ל "ואם האנשים פרוצים" מדוע

נקט בלשון "והרבה פרוצים עם נשים הרבה וכו'" שמשמע דקאי על דין אחר מפנימי וחיצון והיינו הדין שהקודם לו שהוא אנשים עם נשים הרבה. ועוד שפשטות הלשון שנקט "והרבה פרוצים עם נשים הרבה" משמע שהם יחד ולא בפנימי וחיצון, דאל"כ הו"ל למימר "פרוצים בחוץ ונשים בפנים", ודו"ק בכל זה. והארכתי בזה, כיון שמלבד שיש דוחק קטן בלשון הב"ש, שנקט שצ"ל שהסעיף הזה לא איירי בפרוצים, דמשמע שכל הסעיף לא מיירי בפרוצים (ואינה קושיא כ"כ) ועוד עיין בהערה הבאה שהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) למד שהב"ש התכוון אף לדין פנימי וחיצון, וכן הבין בספר דברי סופרים (בירור הלכה ד"ה ופירשה עמ' צא), עיי"ש. עכ"פ פשט הרמ"א שפסק לעיל שאשה מתייחדת עם ב' כשרים כשיטת הרא"ש, ואפ"ה שתק הכא לפסק הש"ע שדוקא אם פרש יש איסור א"כ ע"כ מיירי הכא בפרוצים, ועיין לעיל (סע' ד הערה 16) שכן כתבו האחרונים בדעת הרמ"א.

ועכ"פ לדינא נקטינן לקולא, וכמש"כ בריש ההערה שהרבה אחרונים למדו דלרמב"ם אין הבדל בין סתם אדם לפרוץ בפועל, ואפ"ה כתב האי דינא, וכן צידד הדבר הלכה (שם) ובנוסף יש לצרף שיטת הרי"ף שהשמיט דין פנימי וחיצון ובערך שי (ס' כב סע' ט) כתב שהרי"ף סובר שדין פנימי וחיצון הוא מידת חסידות בלבד. ועוד יש להוסיף שאם לא עושה כן בקביעות אזי יש לצרף את מש"כ הערך שי (שם) בהסבר דעת הט"ז (ס' כב ס"ק ה) דאין בכה"ג איסור של פנימי וחיצון. . **וי"א שאם האנשים פרוצים, אסור משום יחוד אפילו שאף אחד לא פרש וכל קבוצה נשארה בחדרה כן** כתב החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) בדעת הרמב"ם, שכל ההיתר של פנימי וחיצון שכל שלא פרשו מותר, דוקא בסתם אינשי, ואפי' שאין לרמב"ם כשרים, מיהו אם ידועים לפרוצים אפשר שאסור אפי' שלא פרשו כי חוששים שמא יפרוש פרוץ אחד, עיי"ש.

אלא שיש להעיר דהרי החיד"א בעצמו אע"פ שסובר שיש הבדל בין סתם אדם שדינו כפרוץ לבין פרוץ ממש, עכ"פ בדין של נשים הרבה ואנשים הרבה כתב שסתימות הרמב"ם מורה שמותר אפי' פרוץ ממש וכמש"כ בשמו לעיל (פ"ה סע' ב הערה 10), וא"כ אף בנ"ד סתימות הרמב"ם מורה כן. מיהו הרגיש בזה החיד"א וכתב לתרץ שהרמב"ם נקט לשון הש"ס, ולכן לא חילק, כיון שמחבב לשון הש"ס, אבל בדין אפשר שאוסר הרמב"ם כשהם פרוצים ממש, עיי"ש.

ועדיין יש להעיר בדברי קדשו, שהרי החיד"א בעצמו ביאר שכל ההיתר של פנימי וחיצון שכל זמן שלא פרשו אזי הם נידונים כבחדר אחד ומותר כדלעיל (סע' ג הערה 8) ולפ"ז כיון דמודה החיד"א לדינא שבאנשים הרבה ונשים הרבה מותר אף בפרוצים מכח

סתימות לשון הרמב"ם, א"כ כשהם בפנימי וחיצון אפי' פרוצים, הרי כל זמן שלא פרשו, נידונים כיחד ומותר, וא"כ מדוע כתב לאסור. וי"ל כעין מה שכתב החזו"א (אישות ס' לד אות א) שפנימי וחיצון נידון כחדר אחד להתיר, מיהו גרע מחדר אחד כיון שאפשר לפרוש, (ובדומה לזה כתב הנחלת צבי ס' כב ס"ק ט), אלא שבאינם פרוצים לא חוששים שיפרוש אך בפרוץ חוששים ולכן יש לאסור אפי' לפני שפרשו.

מיהו צריך להודות שכ"ז דחוק בלשון הרמב"ם, ופשטות לשונו, שכמו שבאנשים הרבה ונשים הרבה מותר אפי' פרוצים, ושבזה הודה החיד"א שכן משמע מהסתימות, ה"ה שמותר בפנימי וחיצון אפי' פרוצים כ"ז שלא פרשו, ובפרט שהרמב"ם והש"ע כרכו את הדינים הנ"ל יחד (דין נשים הרבה וכו' ודין של פנימי וחיצון) ומנין לנו לחלק בין הרישא לסיפא כל זמן שהלשון לא מורה כן. ועוד דאם הרמב"ם מפרש דין פנימי וחיצון דמיירי שפרשו דוקא, שוב אין מקור בש"ס לחדש גזירה שמא יפרוש, ועיין לקמן (סע' ט הערות 30 31). והנה בהערה הקודמת כתבנו את לשון הב"ש, ומה שיש לדקדק בו דסובר שמותר אף לרמ"א בדין פנימי וחיצון אפי' פרוצים, מיהו, החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) למד שהב"ש סובר שהרמ"א אוסר בדין פנימי וחיצון כשהם פרוצים, עיי"ש. וכן עיין בדברי סופרים (בירור הלכה ד"ה ופירשה עמ' צא) מש"כ בדעת הב"ש. .

ו. כל האמור לעיל, אפילו שהאנשים עסקיהם עם הנשים עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו גדר של עסקו עם הנשים. **מותרים להיות באופן של פנימי וחיצון כל זמן שלא פרשו עיין** לקמן (פ"י סע' יד הערה 39) שדעת הרמב"ם וסיעתו, שאיש שעסקו עם הנשים לא גרע מאיש שאין עסקו עם הנשים, ושכן דעת מרן הש"ע. ולפ"ז אין הבדל בדין כלל, ומותר בפנימי וחיצון אפי' עם אנשים שעסקיהם עם הנשים, כל זמן שלא פרשו. וכן מורה סתימות לשון הרמב"ם והש"ע שנקטו דין פנימי וחיצון ולא חילקו בין אנשים דעלמא לבין אנשים שעסקיהם עם הנשים. ועוד עיין לעיל (סע' ד הערה 15) שכמה אחרונים כתבו כן להדיא בדעת שיטת רש"י. וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' יא סע' א), ואע"פ שבספר דברי סופרים (בבירור הלכה ד"ה כשפרישה עמ' צא) כתב לדקדק בזה ונשאר בצ"ע, מיהו לדינא יש להקל. **, ויש שהחמירו לאסור אפילו שעדיין לא פרשו בשו"ת** אג"מ (ח"ד ס' מ אות יז) כתב שלדינא יש להורות כדברי הטור, היינו שבסתם אינשי אין לאסור כל שלא פרשו, וסיים בזה"ל "אבל בעסקו עם הנשים יש להחמיר כרש"י, וגם לא ברור שהטור יחלוק עליו" עכ"ל. והנה אף שהכריע לדינא להחמיר בעסקו עם הנשים, מיהו מה שסיים שלא ברור שהטור

יחלוק על רש"י בזה וג"כ יאסור אפי' שלא פרשו, יש בזה מן הדוחק, דהיכן רמז כן הטור, ועוד שאם מפרש את פשט הגמ' כהרמב"ם, היינו שדין פנימי וחיצון זה דוקא שפרש איש לנשים או איפכא, א"כ אין מקור בגמ' לאסור כשלא פרש אף אחד (ועיין סע' ט הערות 30 31). וא"כ נראה דאפשר שהטור יחלוק על רש"י אף כשהאנשים עסקיהם עם הנשים, ויש לעיין. .

ז. אפילו שהאנשים, לבם גס בנשים עיין לקמן (פ"ט סע' לא והלאה) מהו הגדר של לבו גס בנשים. , **מותרים להיות באופן של פנימי וחיצון כל זמן שלא פרשו הנה** מצינו שאיש שלבו גס באשה, דינו חמור יותר ביחוד עם אשה שבעלה בעיר, דמבואר לקמן (פ"ט סע' ל) דאינו מועיל, ומלבד מה שהגמ' חידשה לנו חומרא בזה, אין לנו להוסיף ולאסור אף בנ"ד, שהרי גם לפ"פ קיי"ל שאין לדמות, ומותר להתייחד עם אשה שלבו גס בה בפ"פ ולא חיישינן שיסגרו את הדלת וכמבואר לקמן (פ"ח סע' כה). וא"כ מנין לנו לחדש ולאסור אף בנ"ד ולחשוש שמא יפרוש איש שלבו גס בנשים. ואפי' שפ"פ דינו קל יותר מנ"ד, ששם אין יחוד כלל במציאות ובנ"ד סוף סוף מובדלים מהעולם בפנימי וחיצון מ"מ אפשר שנ"ד ג"כ קל יותר מפ"פ ששם סוף סוף נמצא עם אשה יחד בחדר אחד וכאן הנשים אינן עמהם ממש, עכ"פ אין לנו לדמות לאסור. ועוד כשמתייחד עם אשה שבעלה בעיר, יחוד במציאות ישנו, רק שמותר כי בעלה בעיר ולכן אסרו בלבו גס בה אבל בנ"ד כל שלא פרש, בפשטות אין כאן יחוד כלל ולכן אין מקור לאסור. ומלבד כל האמור, סתימות הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) ומרן הש"ע (ס' כב סע' ו) וסיעתם, מורה שאין הבדל כלל בין סתם אדם לבין לבו גס בהן וכל שהם בפנימי וחיצון ולא פרשו, מותר.

ולדינא מוכח מהחזו"א (אישות ס' לד אות ד) שסובר שמותר בפנימי וחיצון אף שלבו גס בה, שכתב בעובדא דרב ביבי שהיה בעלית גג, ואשת רב יוסף למטה, ואמרינן שקולו דרגא תותי ביבי, ופריך הא בעלה בעיר, ומשמע אילולא בעלה בעיר חיישינן שמא יצא להתייחד, וע"ז כתב החזו"א שאפשר שמחמיר על עצמו היה או שבאחד בפנימי ואחד בחיצון מודה הרמב"ם שאסור אפי' בלא פרש ונשאר בצ"ע, עיי"ש. ומשמע מדבריו בין לתירוץ ראשון שאפשר שהחמיר, ובין לתירוץ שני, שהסתפק אולי הרמב"ם יאסור כאשר יש רק איש אחד בפנימי ואשה אחת בחיצון, ש"מ אם ישנם שני אנשים ושתי נשים, מותר לרמב"ם ואפי' שלבם גס בנשים כבעובדא דרב ביבי, וכן כתב לדקדק מהחזו"א הנ"ל בספר דבר הלכה (ס' יא סע' א) ופסק כן לדינא. . **וי''א שאם לבם גס**

בנשים, אסור אפילו שלא פרשו כן נראה דסובר בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) בדעת הרמב"ם והטוש"ע, שכאשר לבו גס בה, חיישינן שיכנס בכוונה ואסור אפי' שכעת הם בחדרים נפרדים, והבנתו יצאה מהא דלשיטת הרמב"ם והטוש"ע שבפנימי וחיצון לא חיישינן שמישהו יכנס בכוונה וקשיא מהא דקידושין (פא.) מעובדא דרב ביבי שהיה בעלית גג והיתה אשה למטה, ואמרי התם שקולו דרגא מתותי ביבי, ומוכח שחוששין לכניסה בכוונה, ועל זה תירץ הדברי מלכיאל דהתם הוי גייסא ביה, עיי"ש. א"כ מוכח דבגס בה חיישינן שיפרוש. אך לפי מש"כ לעיל בהערה הקודמת בשם החזו"א דאפשר דמחמיר על עצמו היה, תו ליכא ראיה שיאסור הרמב"ם אפי' שלבו גס בה. .

ח. לבני ספרד, לכתחילה לא יפרשו שני אנשים לחדר של נשים או שתי נשים לחדר של אנשים, ואם פרשו, בשעת הדחק אין בזה איסור

יחוד החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) כתב לדקדק מלשון הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) שכתב וז"ל "היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים או האנשים מבפנים והנשים מבחוץ ופירשה אשה אחת לבין האנשים או איש לבין הנשים, אסורים משום יחוד" עכ"ל. והנה משמע מלשון הרמב"ם שדוקא אם פרשה אשה אחת או איש אחד, אזי אסורים משום יחוד, אבל אם פרשו שתי נשים או שני אנשים, אין בזה איסור יחוד. (והא דגרס החיד"א ברמב"ם "אשה אחת", במהדורת פרנקל גרסינן "אשה" ולא "אשה אחת" ועיין שם בילקוט שינוי נוסחאות, עכ"פ אפי' אי גרסינן "אשה" עדיין יש לדקדק כמש"כ החיד"א).

עכ"פ מהחיד"א הנ"ל אין ראיה להתיר, כיון שסובר החיד"א דהרמב"ם מתיר מעיקר הדין לאשה להתייחד עם שני אנשים כשרים, והא דפסק הרמב"ם שאשה לא תתייחד עם אנשים הרבה, חומרא היא ולא מדינא. ולכן אם שנים יפרשו, אין לאסור, דזה חומרא יותר מדי. מיהו כבר הוכחנו לעיל (פ"ד סע' א הערה 4) שהר"ן והנמו"י והמאירי והטור והמ"מ ועוד, למדו בדעת הרמב"ם שאוסר מדינא לאשה להתיחד עם אנשים הרבה ושכן דעת מרן הש"ע בב"י ושכן עיקר, עיי"ש. ולפ"ז אין מקום להתיר מדברי החיד"א הנ"ל. אלא שסוף סוף הדקדוק של החיד"א מלשון הרמב"ם הינו דקדוק מוכרח, ודוחק לומר לאו דוקא נקט הרמב"ם אשה אחת או איש אחד.

ונראה לדינא, שבשעת הדחק שפרשו שתי נשים או שני אנשים, אין בזה איסור יחוד, שהרי מבואר לעיל (פ"ה סע' א) שאפשר בשעת הדחק לסמוך על המפרשים שהרבה נשים והרבה אנשים שאין בזה יחוד מיירי אפי' בשני אנשים ושתי נשים. . ולבני אשכנז, אם האנשים כשרים מותר לכתחילה **שהרי** לבני אשכנז מותר

לאשה להתייחד עם ב' אנשים כשרים כדלעיל (פ"ד סע' א). , **ואם הם פרוצים, אסור לבני** אשכנז אסור להתייחד הרבה נשים עם פרוצים, ולכן אפי' אם נאמר ששתי נשים ושני אנשים הם הרבה והרבה שמותר ביחוד, מ"מ בני אשכנז אף בדין הרבה והרבה, אסורים ביחוד כשהאנשים פרוצים כדלעיל (פ"ה סע' ב). .

ט. איש אחד בפנימי ואשה אחת בחיצון או להיפך, יש אומרים שאסור אפילו שעדיין לא פרש האיש או האשה לחדר האחר הנה לעיל

(סע' א) ביארנו שעיקר להלכה בדין פנימי וחיצון דכל זמן שלא פרשו, אין בזה איסור יחוד וכדעת הרמב"ם וסיעתו ודלא כשיטת רש"י דאפי' לפני שפרשו יש איסור דחוששין שמא יפרוש, עיי"ש. והנה החזו"א (אישות ס' לד אות ד) לאחר שביאר בדעת הרמב"ם דכ"ז שלא פרשו מותר כתב וז"ל "ולפ"ז אפשר דלרמב"ם אפי' איש אחד בפנימי ואשה אחת בחוץ, שרי ולא חיישינן שמא יתיחדו. והא דפריך (קידושין פא.) בעובדא דרב ביבי בעלה בעיר אין בה משום יחוד ומשמע דאיש אחד בפנים ואשה בחוץ חוששין שמא יצא, אפשר דמחמיר על עצמו היה אבל בעלה בעיר אין ראוי להחמיר. ואפשר דמודה הרמב"ם ביחיד מבפנים ויחידה בחוץ שאסור אף שלא פירשו זה לזה, וצ"ע", עכ"ל. הנה החזו"א הסתפק בזה האם הרמב"ם סובר דמותר אפי' באיש אחד ואשה אחת כ"ז שלא פרשו או דילמא כשהם יחיד ויחידה יש לאסור אפי' שלא פרשו, וכשיטת רש"י. (ובספר דבר הלכה ס' יא ס"ק א דקדק מלשון החזו"א דכל הספק הוא שהאיש בפנים והאשה בחוץ, אבל איפכא אין לחזו"א ספק ולרמב"ם מותר, עיי"ש. ואינו מוכרח). ועיין בדבר הלכה (הוספות להוצאה רביעית עמ' רטו) מכתב תשובה שמדברי החזו"א עולה דלפי הרמב"ם אסור בכה"ג ומודה לרש"י, אך אינו מוכרח, עיי"ש.

ומצאתי דמאי דמספקא ליה להחזו"א, פשיטא ליה לבעל החלקת יעקב (ח"ב ס' יז אות א) שכתב בתוך דבריו שמה שסובר הרמב"ם שכ"ז שלא פרשו מותר, זה דוקא בהרבה אנשים והרבה נשים, אך כשהם איש ואשה, מודה הרמב"ם לאסור אפי' שלא פרשו, עיי"ש. מיהו לא כתב מנא ליה שהרמב"ם יודה בודאות לאסור אפי' שלא פרש, ואדרבא לאחר שלמד הרמב"ם את הדין של פנימי וחיצון דוקא שפרשו, א"כ שוב אין מקור בש"ס לגזור שמא יפרוש, ועיין בהמשך ההערה ובהערה הבאה. וכן מצאתי גם בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יז) שפסק כשיטת הרמב"ם בדין פנימי וחיצון, ואפ"ה כתב (שם אות יט) לאסור באיש לבד ואשה לבד ואפי' שנועלים את הדלת ביניהם, עיי"ש. והגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל כתב שכשהם איש ואשה לבד דאסור ואינו עניין לפנימי וחיצון.

ובספר מנחת איש (פט"ו הערה י) כתב לדקדק בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שלרמב"ם יש לאסור אפי' שלא פרש כשהם יחיד ויחידה. וראייתו, דהסביר הדברי מלכיאל מאי טעמא הרמב"ם פירש את הסוגיא של פנימי וחיצון דוקא בפרש, כיון שיחוד עם הרבה אנשים הוי מדרבנן בלבד, ואם איתא שדין פנימי וחיצון מיירי לפני שפרש, א"כ הוי ליה גזירה לגזירה, עיי"ש. ודייק המנחת איש הנ"ל דדוקא כשהם הרבה אנשים והרבה נשים, סובר הרמב"ם דאין לגזור שהרי אפי' אם יפרוש מאן דהו הוי יחוד מדרבנן ואז הוי גזירה לגזירה וכנ"ל, אך כשהם יחיד ויחידה, שאם יפרוש האיש או להיפך, הוי יחוד דאורייתא, שפיר יש לגזור. וא"כ לפ"ז עולה שאסור אפי' לרמב"ם, דיש לחשוש שמא יפרוש, עיי"ש. מיהו לענ"ד אין זה מדוייק, דהא אחרי שהרמב"ם למד את הסוגיא בפרש דוקא, אפי' שהסיבה שלמד כן משום דאם איתא שאסור לפני כן, הוי ליה גזירה לגזירה, מ"מ אפי' כשהם יחיד ויחידה, אין כבר מקור מהש"ס לגזור בזה, ודו"ק. ולכאורה יש לדייק מדברי הב"ח (ס' כב) שכתב על הטור בזה"ל "רבינו תופס דברי הרמב"ם עיקר דדוקא בפירש חוששין אבל בסתמא אין חוששין שמא פירש ולא ירגישו" עכ"ל. הנה מדלא כתב הב"ח שלפי הרמב"ם "אין חוששין שמא יפרוש" אלא כתב בלשון "אין חוששין שמא פירש ולא ירגישו", ש"מ דכל הטעם של הרמב"ם דשרי כ"ז שלא פרשו, דחושש שמא כשיפרוש, חבריו ירגישו בו, וא"כ כשהם איש ואשה לבד אסור כי אינו חושש שיתפס. וכן ראיתי בספר מנחת איש הנ"ל שדייק כן מהב"ח. מיהו מצאתי בספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק א) שתחילה דייק כן, אלא ששוב כתב לדחות הדיוק כמו שכתבתי לעיל, דלאחר שלמד הרמב"ם דין פנימי וחיצון בלא פרש, שוב יש להתיר אפי' ביחיד ויחידה כיון דתו אין מקור בגמ' לאסור בזה, עיי"ש.

והנה לפי מש"כ החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) והנחלת צבי (הובא בשער יוסף שם) שהסבירו טעם ההיתר של הרמב"ם, שכ"ז שלא פרשו מותר כי חשיבי כמתייחדים הרבה נשים והרבה אנשים ושרי, לכאורה לפ"ז כשהם יחיד ויחידה, יש לאסור אפי' שלא פרשו כי חשיבי שמתייחדים יחיד ויחידה, וא"כ נמצא שיש מקור לאסור בנ"ד, דזה יוצא מפשט הגמ', ויש לעיין. ועיין בהערה הבאה מש"כ בדעת החיד"א בנ"ד.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות ב) כתב שכאשר יש רק איש אחד ואשה אחת, יראה כדעת האוסרים בזה גם בלא פירש, שמא יתייחדו, עיי"ש. ועוד עיין בחכ"א (בבינ"א שער בית הנשים אות יח) שכתב שביחוד האסור מדרבנן אפשר לסמוך על הרמב"ם שכל שלא פרשו מותר, אך ביחוד האסור מהתורה יש להחמיר כדעת רש"י, היינו לאסור אפי' שלא פרשו ונשאר בצ"ע. (ומה שתפס להעיר על החכ"א הנ"ל בשו"ת ציץ אליעזר

ח"ו ס' מ פ"ח אות א שכיצד בא והכריע נגד הרמב"ם הטור וש"ע, ופסק כדעת רש"י שהוא יחידאה, עיי"ש. ומה שנקט שדעת רש"י יחידאה הוא, תימה על דבריו, שהרי כרש"י כתבו הר"ן, הריטב"א, המאירי, הרמ"ה, ריו"ו, תוס' ר"י הזקן, הרא"ש, והבאתי דעתם לעיל סע' א הערה 3 ואכמ"ל).

והנה המשנ"ב (ס' רלט בשה"צ אות יז) כתב לגבי איסור לישון בלילה יחידי, שאין לנעול את הדלת אלא תהיה פתוחה לבית שיש בו בנ"א, וסיים בזה"ל "אם בבית יש שם אשה לבד ועל ידי זה שיהיה פתוח יהיה איסור יחוד, לא יפתחנו ולא יגיע לו שום ריעותא" עכ"ל. ומה שנקט לא יפתחנו, אין הפירוש שישאר את הדלת סגורה ואפי' אינה נעולה, אלא כוונתו שישאיר אותה נעולה, שהרי בריש דבריו מוכח שכל האיסור לישון בחדר יחידי הוא דוקא בנעול, וכן למדו הגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (ס' תשיד) ובשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות ס' קמח) בדעת המשנ"ב הנ"ל דמיירי בנעול, שאז אין איסור יחוד. ולפ"ז מש"כ הכא שלא יפתחנו ולא יגיע לו שום ריעותא, הפירוש ישאירנה נעולה, וא"כ מוכח שאם לא נועל, הוי איסור יחוד ואפי' שהוא בחדר לבד והאשה בחדר לבד. (אלא שהמנחת יצחק העמיד אוקימתא בדברי המשנ"ב, ונאריך בזה לקמן סע' י הערה 37).

ולכאורה יש לסייע לשיטה זו, מלשון הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) שנקט בהל' בלשון רבים "היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים או האנשים מבפנים והנשים מבחוץ ופרשה אשה לבין האנשים או איש לבין הנשים, אסורין משום יחוד", עכ"ל. והנה יש לדקדק שנקט בלשון רבים שאז האיסור דוקא כשפרשו אבל כשהם איש אחד ואשה אחת, אסור אפי' שלא פרשו. מיהו זהו ליתא. חדא כיון שהרמב"ם פירש כך את מימרת רב כהנא והברייתא, שמדובר דוקא שפרשו, א"כ שוב אין לנו מקור מהגמ' לאסור. ועוד, אפשר שהרמב"ם נקט בלשון רבים, רבותא קמ"ל, והיינו דלא אמרינן שמותר אפי' שפרש איש לבין הנשים או להיפך, מדין פ"פ, כיון דאיכא רבים שם, קמ"ל. וכיו"ב כתב הדרישה (ס' כב ס"ק טז) שעיקר החידוש של הרמב"ם, דקמ"ל דלא אמרינן דכמו שהלך זה לחוץ ילכו [כצ"ל] גם אחרים לחוץ ויהיו אנשים הרבה עם נשים הרבה ומותר וגו', עיי"ש. וע"ע בנחלת צבי (שם ס"ק ט). ואה"נ ה"ה באיש אחד ואשה אחת מותר להרמב"ם כל זמן שלא פרש.

ולכאורה מצינו סוגיא מפורשת שיש לאסור כשהם איש ואשה לבד במצב של פנימי וחיצון. הנה איתא בגמ' קידושין (פא.) עובדא ברב ביבי שאכל עם רב יוסף ואשתו בעליה, וכשירדו רב יוסף ואשתו ונשאר רב ביבי לבדו בעליה, אמר רב יוסף שקולו דרגא מתותי ביבי, ופרש"י שלא ירד ויתיחד. והרי דין בית ועליה הוי דומיא פנימי וחיצון,

עיין במקנה (קידושין פא. ד"ה בעלה בעיר). וא"כ נ"ד הוי דינא דגמ'. ואע"פ שיש כמה אופנים לדחות את הראיה דהיה זה חומרא בעלמא וכמו שנבאר בהערה הבאה בס"ד, מ"מ כל שאפשר לפרש את פשט הסוגיא דהיה זה מדינא, עדיף טפי וכמ"ש החיד"א בשיורי ברכה (ס' כב אות א) כיו"ב, עיי"ש. וא"כ מפשטות הסוגיא עולה לאסור. אלא שעדיין יש לדחות ע"פ מש"כ בהערה הבאה בשם הגרי"ש אלישיב, עיי"ש. **ויש אומרים שכל זמן שלא פרשו, מותר ראשית** נראה לפרש בפשטות דכיון שלמד הרמב"ם וסיעתו דדין פנימי וחיצון מיירי דוקא כשפרש איש לבין הנשים וכו', א"כ שוב אין מקור לגזור ולאסור אפי' לפני שפרש כשהם איש אחד ואשה אחת, ועיין הערה הקודמת מש"כ בשם הנחלת צבי והחיד"א. ולכאורה מצינו סוגיא מפורשת שיש לאסור כשהם איש ואשה לבד במצב של פנימי וחיצון. והוא בגמ' קידושין (פא.) בעובדא ברב ביבי שהבאתי בסוף ההערה הקודמת, עיי"ש. מיהו כבר העתקתי לעיל בריש ההערה הקודמת את לשון החזו"א שכבר נגע בסוגיא זו ופירש דאפשר דרב ביבי מחמיר על עצמו היה, עיי"ש. (ולדברי החזו"א עולה שרב ביבי הוא זה שאמר ליקח הסולם מתחתיו ולא רב יוסף, וכן פירש בסוגיא זו המהר"י בירב ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ד ס' קב והובאו לקמן פ"ט סע' יז הערה 45, ועיי"ש שהסמ"ג והחכ"א ועוד פירשו שרב יוסף הוא זה שאמר כן). ועיין להגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל. וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שג"כ הקשה מסוגיא זו דמוכח שכן חוששין שיפרוש, עיי"ש מה שכתב בזה. ולענ"ד היה אפשר לחלק בזה בין עובדא דרב ביבי לבין דין פנימי וחיצון, דהתם היו בבית ועליה וסולם ביניהם, וזה ממש דומיא לחדר אחד דהא רואים אחד את השני והדרך ממש פתוחה לפניהם, ומסתברא דבכה"ג היצר תקיף טפי ולכן חששו שמא ירד, משא"כ בפנימי וחיצון דמיירי שהדלת סגורה ואינם רואים אחד את השני והיצר לא תקיף כ"כ ולא חיישינן שמא יפרוש, ויש לעיין. וכעת ראיתי להגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"א ס' פב) דלאחר שהביא שיש שלמדו ברמב"ם דשרי בפנימי וחיצון אפי' איש ואשה לבד, כתב שאין להקשות מעובדא דרב ביבי דליכא למישמע מינה די"ל דרב יוסף חשש שמא יסתמך רב ביבי על הא דבעלה בעיר וירד למטה ויכשל באיסור יחוד שהרי שושבינתיה היתה, או שמא יעלה בדעתו שרב יוסף נמצא בבית ובנתיים יעבור על איסור יחוד, עיי"ש.

עכ"פ ניהדר לנ"ד, הנה כתב החכ"א (כלל קכו סע' ז) וז"ל "ואם יש שני חדרים זה כנגד זה והאיש בחדרו והאשה בחדר שכנגדו, נראה לי דתליא בפלוגתא דלרש"י אסור ולרמב"ם מותר", עכ"ל. והוסיף החכ"א (בינת אדם אות יח) דלרש"י כ"ש כשיש שני בתים זה כנגד

זה (באופן שאינו פנימי וחיצון) דיש לחשוש שיפרוש לשם אפי' שאין לו דרך לשם וכו' עיי"ש בלשונו היטב. והמעיין בדבריו יראה דאפי' דברישא דיבר על שני בתים נפרדים, מ"מ הוא הדין בפנימי וחיצון ממש, ולא בא לחדש אלא דאליבא רש"י אפי' בשני בתים יש לחשוש. והנה לאחר שכתב שלפי הרמב"ם יהיה מותר בשני בתים וכנ"ל, כתב בזה"ל "ואמנם אף לדעת הרמב"ם יש לומר דדוקא התם דיש הרבה אנשים והרבה נשים אין כאן איסור אלא כשיפרוש אחד אבל אם אין בכל בית אלא אחד, הוי יחוד. ומסתברא דזה ליתא, כיון שכל אחד בחדרו וגו'", עכ"ל. הנה אע"פ דתחילת דבריו מיירי בשני בתים ולא בפנימי וחיצון מ"מ מוכח מסיום דבריו דמיירי אפי' בפנימי וחיצון, דנקט "כיון דכל אחד בחדרו", ועוד פשטות הדברים שכתב בדעת הרמב"ם, קאי על הדין הפשוט של פנימי וחיצון. והארכתי בזה כיון שראיתי לכמה פוסקים (תורת היחוד פ"ט ס"ק א, מנחת איש פט"ו ס"ק ט, שער היחוד חלק הארוך עמ' קלז, דברי סופרים ביה"ל ד"ה ופירשה) שנדחקו בדברי החכ"א הנ"ל ומיאנו לקבל את הפשט שמתיר בזה וביארו שכל היתרו של החכ"א הוא דוקא בשני בתים נפרדים אבל לא בפנימי וחיצון, ואילו בפנימי וחיצון סובר החכ"א שהרמב"ם מודה לאסור. מיהו זהו דוחק גדול להעמיס בדבריו כן, דפשטות דבריו, דלרמב"ם כ"ז שכל אחד בחדרו אין בזה יחוד אפי' בפנימי וחיצון וכנ"ל. וכדברי ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח אות ג) שג"כ למד בחכ"א שסובר שלפי הרמב"ם שרי בפנימי וחיצון אפי' באיש ואשה לבד. וכן הבינו בחכ"א בספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק א), והגאון הרב אלטר פנחס הובאו דבריו בירחון אורייתא (כרך טו עמ' קנט). וכן נראה שהבין הגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' ח בהערה), שכן דעת החכ"א. והנה אף הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"א ס' פב) ג"כ כתב שיש שצידדו ברמב"ם שמתיר בפנימי וחיצון אפי' באיש ואשה וציין לעיין בבינת אדם הנ"ל. וע"ע להגרמ"ש קליין שליט"א (בהערות בתחילת ספר שער היחוד) מש"כ בחכ"א. (ואע"פ שהחכ"א צידד להחמיר בנ"ד באיסור דאורייתא ונשאר בזה בצ"ע, מ"מ מוכח שלמד ברמב"ם שמתיר בזה. וא"כ ה"ה להש"ע וסיעתו).

ויש לדקדק בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) דלאחר שביאר שיטת הרמב"ם והש"ע דלא חיישינן לכניסה ויציאה כל זמן שעכשיו אין יחוד, הקשה בזה"ל "ולכאורה יקשה מהא דקידושין דאמר רב ביבי שקולו דרגא מתותי ביבי, אלמא שחששו לכניסה בכוונה וכפרש"י שם" עכ"ל. והנה אם איתא שהרמב"ם מודה לשיטת רש"י כאשר הם איש ואשה לבד, א"כ מאי קושיא מעובדא דרב ביבי, אלא ודאי שלמד דהרמב"ם מיירי אפי' באיש אחד ואשה אחת ואפ"ה שרי, ולכן הקשה מעובדא דרב ביבי (אלא שבתוך דבריו

הסביר את טעם ההיתר של הרמב"ם והש"ע שכשהם הרבה אנשים בפנים, מיקרי שכולם יחד ואין בזה יחוד, עיי"ש. וא"כ כשאין אלא איש ואשה לכאורה יש לאסור, ויש לישב). וכן עיין בדבר הלכה (ס' יא ס"ק א) שכתב לדקדק מדברי החיד"א בשיורי ברכה שלמד דאליבא דהרמב"ם מהני בנ"ד, עיי"ש. (מיהו יפה העיר על דבריו בספר מנחת איש פט"ו ס"ק ט). ושו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות ב) שכתב בזה"ל "אבל בלא פירש מותר וזה דעת הרמב"ם דלא כרש"י, ומ"מ כשאין רק איש א' בחדר אחד ואשה אחת בחדר השני יראה כדעת האוסרים בזה דגם בלא פירש אסור שמא יתייחדו", עכ"ל. הנה אע"פ שהכריע להחמיר בזה, מ"מ מוכח מלשונו שלמד שאף בכה"ג הרמב"ם מתיר רק שיש לנהוג כדעת האוסרים. דאם היה לומד ברמב"ם שאוסר בכה"ג א"כ לא היה כותב "יראה כדעת האוסרים" אלא היה כותב שבכה"ג לכ"ע אסור. וכתבתי כן לאפוקי ממש"כ בספר דברי סופרים (עמק דבר אות תסט) ובספר תורת היחוד (פ"ט ס"ק ג) ובספר מנחת איש (פט"ו ס"ק ט) שלמדו שהשבט הלוי הנ"ל סובר שבאיש אחד ואשה אחת הרמב"ם מודה לאסור, עיי"ש. ואין דבריהם מוכרחים ופשטות הלשון נוטה כדאמרן.

וכן בשו"ת אמרי כהן (ס' כו) למד ברמב"ם כנ"ל דדין פנימי וחיצון הוא אפי' באיש ואשה לבד וכ"ז שכל אחד בחדרו אין בזה יחוד, עיי"ש. ומצאתי שאף בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכח) כתב שלפי הרמב"ם מותר אפי' באיש אחד ואשה אחת ולא עוד אלא שפלפל שם בסברות שאולי אף רש"י מודה בכה"ג, עיי"ש. וכן נראה שלמד בדעת הרמב"ם הגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' ח). . **ולענין הלכה מעיקר הדין יש להקל** כיון שכן מוכח מהאחרונים הנ"ל בהערה הקודמת שהבינו דזה דעת הרמב"ם, ולפ"ז כן הוא דעת מרן הש"ע. לכן העיקר לדינא כוותיהו. ונראה שה"ה בפרוצים, שהרי להרמב"ם אין כשרים היום וכולם נידונים כפרוצים כדלעיל (סע' ה) ובספר דבר הלכה (ס' יא ס' א) כתב שבאיש אחד ואשה אחת, בפרוץ יש לאסור, עיי"ש. אך אינו מדוקדק ועיין. **אלא שראוי מאוד להחמיר, ובפרט אם האיש או האשה פרוצים שראוי** לחוש למפרשים שהרמב"ם בכה"ג מודה לאסור, ובפרט בפרוצים שאז האיש הכשר לא ימלט מאיסור יחוד שהרי אין הפרוץ או הפרוצה יודעים כלל מאיסור יחוד ואף אם יודעים, בהפקירא ניחא להו. . **[ובסעיף הבא יתבאר באיזה אופנים אפשר להקל בזה אפילו לכתחילה].**

י. בכל אחד מהאופנים הבאים ועיין בסע' יב שאף שם אפשר להקל לכתחילה אפי' באיש אחד ואשה אחת. , **אפשר להקל כלומר** אע"פ שמעיקר הדין מותר

וכדלעיל בסע' הקודם אלא ששם נקטנו שראוי מאד להחמיר, ובנ"ד מותר לכתחילה זולת ממידת חסידות. **בדין פנימי וחיצון אפילו שישנו איש אחד בפנימי ואשה אחת בחיצון או להיפך [כל זמן שלא פרשו]. 1. אם יווצר יחוד, הוא יהיה יחוד האסור מדרבנן בלבד כיון** שיש מחלוקת פוסקים האם הרמב"ם והש"ע וסיעתם, מתירים בדין פנימי וחיצון אפי' באיש אחד ואשה אחת כל זמן שלא פרשו, וכמבואר בסע' הקודם, א"כ באופן שאם יפרוש מאן דהו לחדר השני, יווצר יחוד שאסור מדרבנן, אפשר להקל כ"ז שלא פרשו, דהוי ספקא דרבנן ולקולא. ועוד, שאף החכ"א (בבינת אדם יח) שהעלה להחמיר, דוקא ביחוד דאורייתא החמיר אך ביחוד האסור מדרבנן כתב שאפשר לסמוך על הרמב"ם, עיי"ש. . **2. אם עשו היכר ביניהם שהאיש או האשה נעלו את הדלת שבין הפנימי לחיצון אע"פ** שבשו"ת אמרי כהן (ס' כו) כתב לגבי פנימי וחיצון שישנם איש אחד ואשה אחת ונעלו האיש או האשה, שלדעת רש"י וסיעתו שחוששין שמא יפרוש מאן דהו, אסור אפי' כשנעלו, ולדעת הרמב"ם וסיעתו אפי' כשלא נעלו מועיל, עיי"ש. וא"כ חזינן שנעילה לא מעלה ולא מורידה, וכן מתבאר בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יט) שכתב שכיון שיחוד אסור בשביל ביאה ברצון, א"כ אין הנעילה כלום, עיי"ש. מ"מ מצינו פוסקים הסוברים שכאשר לא נעלו אסור, אך כשנועלים מותר. ולכן יש לצרפם לפוסקים הסוברים בדעת הרמב"ם והש"ע שהתירו אפי' בלא נעול ואפי' שיש רק איש אחד ואשה אחת, וכמבואר בסע' הקודם.

הנה המשנ"ב (ס' רלט שעה"צ אות יז) דן לגבי אדם הישן בחדר יחידי, שיש סכנה בדבר וכתב וז"ל "לפ"ז הישן בחדרו יחידי אף שבבית יש אנשים, צריך להזהר שלא יהיה נעול, רק פתוח לבית, והעולם נוהגין להקל בזה. ונראה לי אף למחמירין, אם בבית יש שם אשה לבד, ועל ידי זה שיהיה פתוח יהיה איסור יחוד, לא יפתחנו ולא יגיע לו שום ריעותא כי שומר מצווה לא ידע דבר רע" עכ"ל. ומוכח מלשונו שאם לא נועל הדלת, אזי יהיה איסור יחוד אך כאשר נועל, אע"פ שבידו לפתוח שוב, אין בזה איסור.

ומצאתי להגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (אבהע"ז ס' תשיז) שנשאל לגבי המשנ"ב הנ"ל בזה"ל "במש"כ המשנ"ב וכו' מוכח דאם הדלת נעול מועיל ואולי צ"ל דוקא אם סגור והמפתח ביד איש אחר, אבל אם המפתח הוא ביד איש השוכב שם, מאי מהני הרי בידו לפתוח בהתגברות היצר. תשובה - נעילה ודאי מהני, כנראה דעל זה לא גזרו וכן מוכח ממעשה דרב עמרם שם בקידושין, דהרי אפשר ליקח סולם לעלות. ועל כורחך כל

דהיכא דעביד דבר היכר והוא בחדר מיוחד שוב לא שייך יחוד" עכ"ל. ועיין עוד בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח אות ה).

ותחילה יש לדון בראיית הגרי"ח זוננפלד מעובדא דרב עמרם בקידושין (פא.) שהעלה שבויות שנפדו לעלית גג בביתו, וכשעברה אחת השבויות, נפל אור בבית ורב עמרם חסידא הרים סולם שעשרה איש לא יכולים להרימו עיי"ש במעשה, ומכאן הוכיח הגרי"ח זוננפלד שנעילה מועילה אפי' שיכול לפתוח, שהרי רב עמרם חסידא שלאחר שהעלה את השבויות, סילק הסולם ובזה סילק חשש יחוד, ואע"פ שבידו להחזיר הסולם. והנה בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ו) כתב שהלך לפני החזו"א ודן עמו בדברי הגרי"ח זוננפלד הנ"ל, ואמר להחזו"א שראיית הגרי"ח זוננפלד חזקה, וענה החזו"א שאדרבא, הרי שם היה זה סולם כ"כ כבד שא"א לעשרה אנשים להרימו, ומוכח שדוקא בסולם כה"ג מועיל אבל סולם רגיל לא, (ומה שלבסוף הצליח להרימו לבד, לא היה צריך לחשוש לכך שיתגבר יצרו ויתן לו כח שיוכל להרים לבד, ועיין חידושים ובאורים קידושין ס' יא אות ב וע"ע בירחון אורייתא כרך טו עמ' קנה והלאה מש"כ בזה).

מיהו דברי הזכרון עקידת יצחק הנ"ל בשם החזו"א, לכאורה סותרים את מה שכתב החזו"א בעצמו (אישות ס' לד אות ב) שלאחר שדן האם נעילת הדלת ע"י האשה מועיל כתב בזה"ל "ונראה כן מעובדא דרב ביבי דאמר שקולו דרגא מתותי ביבי, ואכתי ליחוש שהיא תעלה אליו שתעמיד הדרגא ע"י עצמה או ע"י אחרים, וצ"ע". עכ"ל. הנה מוכח מלשונו שאם יש לחשוש שהאשה תעשה מעשה להביא הסולם, אזי יש לחשוש, ולאו דוקא שתעשה זאת בעצמה אלא אפי' ע"י עזרה מאחרים. ולפ"ז שפיר הביא הגרי"ח זוננפלד ראיה מרב עמרם חסידא, שאפי' שלא יכל לבדו להעמיד את הסולם, מ"מ יכל לעשות כן ע"י אחרים.

ושו"ר בשו"ת ציץ אליעזר (שם) שהגיה בדברי הגרי"ח זוננפלד, שבמקום "ממעשה דרב עמרם" יש לומר "ממעשה דרב ביבי", ולפ"ז אתיא שפיר, עיי"ש. מיהו אכתי יש להעיר שהגר"ח נשאל לגבי נעילה ע"י האיש, והביא ראיה ממעשה דרב ביבי, והרי התם יש ראיה מאשה שיכלה להביא סולם, והיינו דומיא דנעילה, ולכאורה יש לחלק שדוקא באשה זה מועיל ולא באיש שיצרו גדול ודרכו לחזר, כמו שנבאר לקמן בשם החזו"א, וא"כ מה הראיה של הגרי"ח זוננפלד מרב ביבי. לכן הגהת הציץ אליעזר קצת מגומגמת. אלא שאפשר לישב שאין חילוק בין איש לאשה וכמש"כ לקמן בשם כמה ראשונים, והיינו אם חיישינן לגבי האיש אזי ה"ה דיש לחשוש לגבי האשה, ושפיר הגיה הציץ אליעזר הנ"ל. עכ"פ אם אפשר להסביר את דברי הגרי"ח זוננפלד בלא הגהה, עדיף טפי.

ועיין בדבר הלכה (ס' יד ס"ק כב) כיצד ביאר את ראיית הגרי"ח זוננפלד מעובדא דרב עמרם חסידא, ואכמ"ל בזה.

ותדע שישנם פוסקים שחלקו על הגרי"ח זוננפלד הנ"ל בהבנת דברי המשנ"ב. הנה בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות ס' קמח) כתב שאע"פ שיש מקום להבין את דברי המשנ"ב הנ"ל לפי שיטת הרמב"ם, מיהו נראה לו שכוונת המשנ"ב שלכל חדר ישנו פתח לרה"ר, ובנוסף יש פתח ביניהם, שבכה"ג כתב החזו"א (אישות ס' לד אות א) שאין בנו כח לאסור, ובמקרה כזה כתב המשנ"ב שצריך שהפתח ביניהם יהיה נעול, עיי"ש. וכוונתו שאה"נ שאם לא יהיה לכל חדר פתח לרה"ר, לא היה מתיר המשנ"ב אפי' שהאיש נועל. וכדברי המנחת יצחק הנ"ל כתבו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח אות ה) ובספר זכרון עקידת יצחק (פ"ו). והנה הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"א ס' פב) נשאל לגבי המשנ"ב הנ"ל וכתב שהמשנ"ב לא עסק בהל' יחוד שעליו לברר הפרטים, ומדובר באופן המותר, ושלכל חדר יש יציאה נפרדת לרה"ר, ובהמשך דבריו הוסיף שנראה שמה שכתב המשנ"ב שהאיש הולך לישון לא יפתחנו, הפירוש שהאשה תנעל את הדלת ולא האיש, ואת"ל שאף לאשה יש יצר וחששו אף על האשה, אפשר שכוונת המשנ"ב שמסרו את המפתח לאיש אחר, עיי"ש.

ואחר המחילה, דברי האחרונים הנ"ל הם אוקימתא גדולה בדברי המשנ"ב להעמיד דבריו שלכל אחד יש יציאה ולכן מועיל נעילת דלת, וקרוב הדבר לדברי נביאות והעיקר חסר מן הספר, דהיכן רמז כן המשנ"ב ועל מה סמך שכתב לשון מטעה. ומצאתי בספר פתח הבית (פ"ד סע' ח ביסודות הבית אות ג) שכתב על האוקימתות הנ"ל שהן חסרות בדברי המשנ"ב. ושו"ר בהקדמה לספר שער היחוד, שהביא הערה מהגרמ"ש קליין, שדן שם לגבי האוקימתות בדברי המשנ"ב וכתב וז"ל "דלעשות אוקימתא דיש דלת לכל חדר לצאת, היא חידוש. ובפרט שאינו מוזכר בפוסקים רק בחזו"א, ואי נימא דכמה חדרים בבית אחד הוי יחוד, הול"ל ודוקא שיש דלת יציאה לכל אחד, ואיך סתם המשנ"ב חידוש כזה שאינו מוזכר בפוסקים" עכ"ל. וכעת הגיע לידי קובץ אורייתא (כרך טו עמ' קנו) מאמר מדעת השואל ששאל להגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות הנ"ל על דברי המשנ"ב, שענה לו הגרי"ש דהמשנ"ב לא קעסיק בהל' יחוד וכו' וכנ"ל, והשיב על דברי הגרי"ש אלישיב בזה"ל "עצם ישובו של הגרי"ש שליט"א לא נהיר לי כל הצורך למימר דהחפץ חיים ז"ל דחשש מאד שלא יבא ההוא הנזכר למכשול באיסור יחוד יכתוב היתר סתמא שמפני שיסתגר ולחסוך מילה אחת שאיירי ההיתר דוקא היכא שיש יציאה אחרת משום

שלא עסיק כעת בדיני יחוד, תימא", עכ"ל עיי"ש. לכן נראה עיקר בדעת המשנ"ב כמו שהסביר הגרי"ח זוננפלד וכנ"ל.

ויש לעיין כמאן אזלא המשנ"ב שדוקא נעול מהני ואין בו יחוד אבל כשאינו נעול משמע שאסור, אי סובר דקיי"ל להל' כשיטת רש"י וסיעתו והיינו שדין פנימי וחיצון זה אפי' לפני שפרשו אך בנעול מהני, או דילמא מודה דקיי"ל כהרמב"ם והש"ע והיינו שדין פנימי וחיצון שייך דוקא שפרשו אלא שכאשר הם איש ואשה לבד, אף הרמב"ם מודה לשיטת רש"י שאסור אף לפני שפרשו, ובזה חידש שבנעול מהני. וה"ה שיש לחקור בשאר האחרונים הנ"ל שהתקשו בדברי הגרי"ח זוננפלד וביארו את המשנ"ב באופן אחר, ובשו"ת מנחת יצחק (שם) כתב על המשנ"ב הנ"ל שיש לזה מקום לפי שיטת הרמב"ם, עיי"ש. ולא זכיתי להבין, שהרי הרמב"ם סובר דין פנימי וחיצון שמותר כל זמן שלא פרשו אפי' שאינו נעול, ואם למד המנחת יצחק שמודה הרמב"ם לשיטת רש"י באיש אחד ואשה אחת א"כ דברי המשנ"ב יש להם מקום אף לשיטת רש"י ולא רק לשיטת הרמב"ם, ועיין.

עכ"פ למדנו עד כה שהגרי"ח זוננפלד סובר שכאשר נועל האיש (וכ"ש האשה) מותר להתייחד, ואפי' שמדובר באיש אחד ואשה אחת, ואע"פ שביד האיש לפתוח. ומצאתי בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שכתב שיש לדון כאשר האיש נועל את עצמו, שעושה היכר שלא יצא להתייחד, שאז מועיל אף לר"ן ולריטב"א שחוששין ליציאה לבחוץ (בדין פנימי וחיצון), אלא שסיים שסברא זו צריכה בירור כי הוא דבר חדש שלא מצינו בפוסקים, עיי"ש. ובספר חידושים ובאורים (ס' יא אות ב) ג"כ דן בארוכה האם מועיל נעילת איש או אשה, ובסיכום דינים העולים (שם אות יד) הסיק שאם האשה נועלת והמפתח בידה, מועיל. ואם האיש נועל והמפתח בידו, צ"ע. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות ב) שמשמע שאם אין פרוזדור משותף, מורים לאשה לנעול מבפנים ולא לאיש, עיי"ש באורך מה שהובא בזה. והנה החזו"א (אישות לד אות ב) כתב להסתפק באשה אחת בפנימי ואיש בחיצון, האם מועיל נעילת הדלת מבפנים ע"י האשה, וצידד להיתר כיון שדרך האיש לשכור את האשה ולא להיפך, וראיה ג"כ מרב ביבי שאמר שקולו דרגא מתותי ביבי, ומאי מהני הרי האשה יכלה להחזיר הדרגא, וסיים בצ"ע, ואע"פ שבספרו נשאר החזו"א בצ"ע האם מועיל נעילת אשה מ"מ לדינא התיר בזה וכמש"כ בספר דבר הלכה (ס' יד ס"ק כב) שהחזו"א התיר בע"פ ובתשובה כת"י ע"י נעילת אשה, אך נעילת איש סובר שאינו מועיל והורה שאין לסמוך על הגרי"ח זוננפלד

שהתיר אפי' ע"י נעילת איש, עיי"ש. (ובספר זכרון עקידת יצחק פ"ו כתב שהחזו"א לא סובר כהגרי"ח זוננפלד הנ"ל אך אמר לו שיש להוראת הגרי"ח זוננפלד מקור).

ותדע שמש"כ החזו"א בפשטות שנעילת אשה מועיל אך לא נעילת איש, כיון שאיש דרכו לחזר ולא אשה, אכן כך משמע ברשב"א בתשובה (אלף קעח) שדרכו של איש לחזר ולא אשה, וע"ע במנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ו) דכתב בתוך דבריו שהנשים "תפחדנה מלהיות מפותות לדבר עברה" עיי"ש. ומשמע דהאיש הוא המפתה. והנה יש לסייע לדברי החזו"א מלשון רש"י (קידושין פא.) שכתב בדין של פנימי וחיצון בהסבר הברייתא בזה"ל "אנשים בחוץ ונשים בפנים, חוששין שמא יכנס האחד לפנים ולא ירגישו בו חבריו. אנשים בפנים ונשים בחוץ אין חוששין שמא תכנס היא לפנים, ואם תכנס היא לפנים לא אכפת לן דאשה מתייחדת עם שני אנשים וגו'" עכ"ל. ומוכח מלשונו שבאיש חוששין שיכנס ויתייחד ובאשה לא חוששין, והא דהוסיף "ואם תכנס היא לפנים" היינו אפי' אם קרה מקרה ונכנסה, אין בזה יחוד, אבל מעיקרא אין חוששין שמא תכנס, וזה כדברי החזו"א הנ"ל.

מיהו אין זה מוסכם, דמצאתי להר"ן (לג. בדפי הרי"ף) שכתב בזה"ל "אנשים בחוץ ונשים בפנים חוששין שמא יכנס האחד בפנים ולא ירגישו בו חבריו, אבל אנשים בפנים ונשים בחוץ, אין חוששין שמא תכנס, שאם תכנס היא בפנים, לא אכפת לן דאשה מתייחדת עם שם שני אנשים" עכ"ל. ומוכח מלשונו שכן חוששין שמא תכנס אלא דלא אכפת לן, שהרי לא כתב "ואם תכנס" כלשון רש"י שזהו ענין חדש אלא נקט "שאם תכנס" וזהו הסבר אמאי לא חוששין ליחוד בכה"ג. ושו"ר להרש"ש בהגהותיו, שהגיה בלשון רש"י כלשון הר"ן, וא"כ אף לפרש"י כן חוששין שמא תכנס האשה אלא דלא אכפת לן. וכלשון הר"ן כתב גם הנמוקי יוסף, ועוד עיין בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ב) שג"כ נגע בזה. אלא שבחפשי בספרים מצאתי סיוע נוסף להחזו"א שבאשה לא חוששין, והוא ברמ"ה שכתב וז"ל "אנשים מבפנים ונשים מבחוץ אין חוששין משום יחוד, פירוש משום דאיתתא לא עבידא למיזל לגבי גברי, ואפי' אזלא, אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים", עכ"ל. והוא בדומה ללשון הרש"י הנ"ל (בלא הגהת הרש"ש).

עכ"פ לדינא, כיון שישנם פוסקים הסוברים שהרמב"ם והש"ע מתירים בדין פנימי וחיצון אפי' באיש אחד ואשה אחת וכמבואר בסע' הקודם, כאשר נועל האיש או האשה יש לצרף את שיטת הגרי"ח זוננפלד. (וכאשר האשה נועלת יש לצרף גם את החזו"א והחידושים ובאורים).

אלא שיש לדעת, שנעילת הדלת דמהני להציל מיחוד, כתב להסביר בספר דבר הלכה (שם), שדוקא שנועל במטרה לעשות היכר שלא יתיחד, אבל אם נועל לסיבה אחרת, אינו מועיל כיון שאין היכר, וכן משמע מהדברי מלכיאל (שם). והנה אם יוציא את המפתח להיכר (לאחר הנעילה) שפיר טפי, ואע"פ שמלשון הגרי"ח זוננפלד לא משמע שצריך להוציא את המפתח, מ"מ כן מתבאר בשו"ת ציץ אליעזר (שם). . [וכשאחד מהם פרוץ, יש להקל דוקא כשהכשר נועל **אע"פ** שמעיקר הדין שרי, וכמבואר בסע' הקודם, ונראה דה"ה בפרוצים כמבואר שם (הערה 32). מ"מ כדי להקל לכתחילה נראה שדוקא כאשר הכשר נועל כיון שצריך נעילה לצורך היכר שלא יתייחד, ואם הפרוץ נועל אין כאן היכר, שאינו יודע יחוד מהו, ואפי' יודע, מ"מ חשוד על כך וא"כ אין הנעילה מועילה לו כלל.].

יא. שני חדרים צמודים שאין פתח ביניהם כלל, ולכל חדר פתח בפני עצמו, אין בזה חשש יחוד כלל פשוט דאין זה דין פנימי וחיצון כלל, ואין לחשוש שאדם ילך ויכנס לבית אחר לעשות עבירה, וכך כתב בפשטות החזו"א (אישות לד אות ד) וכתב כן אפילו אליבא שיטת רש"י והיינו שבדין פנימי וחיצון חוששים שמא יכנס. והסכים לו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פ"ח) וכן הדברי סופרים (אות עה) העלה כן לדינא ע"פ החזו"א, ועיין בסע' הבא שיש עוד פוסקים שמתירים אפי' שיש פתח ביניהם שסגור ואינו נעול, ואפ"ה מותר כל שיש לכל חדר יציאה וכ"ש בנ"ד. ואף המשנ"ב שהבאתי בסע' הבא שחולק שם, בנ"ד יודה להתיר, שהרי אף שחלק שם, היינו להצריך שהפתח בין החדרים יהיה נעול, עיי"ש. ובנ"ד שאין פתח כלל, יודה שמותר. וכן נראה לדקדק בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שהסביר שכל החשש של פנימי וחיצון, דוקא שהם באותו בית וסמוכים, שאז חוששים שמא יכנס מישהו לחדר השני לאיזה צורך, עיי"ש. ובנ"ד שהחדרים נפרדים לגמרי, אין לחדש חשש כזה.

ונראה שאפי' החדרים פתוחים לחצר, והחצר נעולה. או אפי' אינה נעולה אך אין דרך להכנס, ג"כ מהני וכ"כ בדברי סופרים (עמק דבר אות תפד), ואע"פ דפשיטא שבנ"ד מותר, והוא כ"ש מהסע' הבא, מ"מ כתבתיו בשביל הסיפא של ההלכה, שראוי מאוד להתרחק מזה וכמבואר בהערה הבאה. . ואף שלעניין הלכה מותר, מ''מ אם פתחי החדרים צמודים, ואינם פתוחים למקום שישנם עוברים ושבים, ורק מחיצה דקה מפרידה ביניהם, ובפרט אם אפשר לשמוע את הנעשה בחדר השני, ראוי מאוד להתרחק מזה **אע"פ** שמעיקר הדין

אף בכה"ג נראה שמותר, דסוף סוף אין כאן יחוד, ואין לנו להמציא חששות שחז"ל לא חששו ואין בנו כח לאסור, מ"מ דברים של טעם כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפ אות ג) שלאחר שהביא את החזו"א שהקל בזה, הוסיף בזה"ל "איברא ודאי נראה דלאו כל אנפין שוין בזה, דלפעמים רק עובי כותל דק מפסיק בין כניסה של חדר זה להאחר, ובכה"ג ממש כפתוחים זה לזה דמי, ובפרט כהיום שחולקים חדרים רק במחיצות קלות ששומעים מזה לזה, וכל כה"ג אם גם מבחוץ בפסיעה א' נכנסים מזה לזה צע"ג להקל, אם החדרים אינם פתוחים למקום עוברים ושבים", עכ"ל. והניף ידו בשנית בחלק ה (ס' רב אות ב) וז"ל "דלפעמים הם רק זה על יד זה ורק מחיצה דקה מפסיקה ביניהם וכשיוצא, ביציאתו מיד הכניסה של האשה מזדמנת לפניו אז ליבי חוכך להחמיר, ובפרט כהיום דלפעמים שומעים ומרגישים דרך המחיצה דתקיף יצריה טפי, ושכיח במלונות במסדרונות ארוכים וחדר א' ממש על יד השני, ושומר נפשו ירחק מזה", עכ"ל. והסכימו לזה בספר נטעי גבריאל (פ"ל סע' ו) והדברי סופרים (עמק דבר אות תפה). .

יב. שני חדרים שיש לכל אחד יציאה לחוץ ואפי' בשעה שהפתחים לחוץ נעולים, שהרי אם הם פתוחים מותר מדין פ"פ, וכ"כ הדברי סופרים (אות עה) ופשוט. ותדע שהחזו"א (הובא בדבר הלכה עמ' רטו) הוסיף שאפי' אם אין דלת לחוץ אלא חלון שאינו מסורג, ואינו גבוה יותר מעשרה טפחים מהקרקע שאפשר לצאת ממנו לחוץ, ג"כ נחשב שיש לו פתח, עיי"ש. מיהו יש לברר אם יש לסמוך ע"ז היום ולהחשיב את החלון כפתח, דהא אף אחד אינו יוצא משם, ועיין. , **וביניהם יש גם כן דלת, אפילו אינה נעולה אלא רק סגורה ואם** הדלת פתוחה לגמרי, אסור והוי כאילו מתייחדים בחדר אחד שיש לו שתי יציאות (אא"כ יש היתר אחר, כגון הרבה נשים והרבה אנשים כדלעיל פ"ה סע' א) וכ"כ הדבר הלכה (ס' א ס"ק ה) ואף בספר פתח הבית (פ"ח סע' ו) כתב כן, והוסיף שאפי' שאינם רואים זה את זה ג"כ נחשבים כבחדר אחד עקום, עיי"ש. אלא שבדין זה שהוסיף פתח הבית שאפי' שאינם רואים זה את זה, אפ"ה נחשבים כבחדר אחד ואסור, עיין לקמן (סע' כא הערה 77) שכתבנו שעולה מכמה אחרונים שאפי' בדין פנימי וחיצון, דהוא גרוע טפי מנ"ד, שכל שלא רואים אהדדי, אפי' הפתח פתוח לגמרי, נשאר דין פנימי וחיצון, עיי"ש. וא"כ ה"ה הכא, דאם אינם רואים אהדדי לא נחשבים כבחדר אחד, ומותר כיון דלכל חד יש יציאה נפרדת. ושו"ר בדבר הלכה (בהוספות עמ' רטז) שמשמע מהגרי"י קניבסקי זצוק"ל שכשיש לכל דירה פתח לחוץ, מועיל אפי' שהפתח בין שתי הדירות פתוח ואין דלת, עיי"ש. וזה סותר

למה שהסביר הדבר הלכה בעצמו (בס' יא ס"ק ה), ויש לעיין. , **אין כאן דין פנימי וחיצון ואין איסור יחוד כלל, ודינם כשני בתים נפרדים. ומותר אף להיות איש אחד בחדר זה ואשה אחת בחדר זה החזו"א** (אישות ס' לד ס"ק א) כתב שיש לעיין בשתי דירות שיש להם פתח לחוץ ואף דלת ביניהם, וסיים בזה"ל "ונראה דאין בנו כח לאסור כיון שלא הוזכר בגמ' ובפשוטו נראה דנשים בחדר זה ואנשים בחדר זה ויש לכל אחד דרך, מותר ואין זה בכלל מה שאמר אביי אנן נעביד לחומרא וא"כ אף באיש אחד בזה ואשה אחת בשני, מותר" עכ"ל. וע"ע מכתב כת"י מהחזו"א שהובא בדבר הלכה (ס' ג ס"ק ו ובהוספות עמ' קסה). ובדבר הלכה (ס' יא סע' ה) כתב לדקדק דין זה שכתב החזו"א גם מלשון הישו"ש (קידושין פ"ד ס' כא) שכתב וז"ל "ושני חדרים זה לפנים מזה שאין לפנימי דרך לצאת לחוץ אלא דרך חיצונה, בין נשים בפנימית ואנשים בחיצונה, בין איפכא, בכל ענין אסור משם יחוד וגו'" עכ"ל. הנה מדנקט שלפנימי אין דרך לצאת לחוץ אלא דרך חיצונה, ש"מ שאם יש לו דרך אחרת לצאת, אין כאן דין פנימי וחיצון, והנה כיו"ב כתב לדקדק בספר פתח הבית (פ"ד סע' ו) מלשון החידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות יד ס"ק יד, טז), עיי"ש. וכן פסקו לדינא הדבר הלכה ופתח הבית (שם) וכן נראה שסובר בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח).

ואע"פ שלדינא קיי"ל שאפי' אין לפנימי יציאה לחוץ, אין איסור יחוד כל זמן שלא פרשו, ואם פרשו אפי' בנ"ד אסור, מ"מ כתבתי את ההלכה הנ"ל נ"מ לאיש אחד ואשה אחת, שהעלנו להחמיר זולת במקרים מסויימים כדלעיל (סע' ט י), ובנ"ד אין בזה יחוד כלל. ולכאורה נראה שאפי' אנשים פרוצים אין בזה איסור יחוד, וכמש"כ החזו"א שאין בנו כח לאסור כיון שלא הוזכר בגמ'.

ותדע שהחזו"א התיר בנ"ד ואע"פ שבדין פנימי וחיצון החמיר כשיטת רש"י כדלעיל (סע' א הערה 3) והיינו דדין פנימי וחיצון אסור אפי' שעוד לא פרשו ולפ"ז כ"ש לדידן דקיי"ל כהרמב"ם שאין חוששים ליחוד עד שיפרוש. **ואפילו כשישנים בלילה כן** מתבאר לפי מש"כ החזו"א, שהובא בהערה הקודמת, שבנ"ד אין בנו כח לאסור כיון שלא הוזכר בגמ' וא"כ מנלן לאסור בשנת לילה, וכ"פ הדבר הלכה (ס' יא סע' ה). . **וי''א שצריך לנעול את הדלת שביניהם, או האיש או האשה המשנ"ב** (ס' רלט בשעה"צ אות יז) דן לגבי איש הרוצה לישון יחידי בלילה שיש להזהר בזה, וז"ל "לפ"ז הישן בחדרו יחידי אף שבבית יש אנשים, צריך להזהר שלא יהיה נעול רק פתוח לבית והעולם נוהגין להקל בזה, ונראה לי אף למחמירין אם בבית יש שם אשה לבד ועל ידי

זה שיהיה פתוח יהיה איסור יחוד, לא יפתחנו ולא יגיע לו שום ריעותא כי שומר מצווה לא ידע דבר רע" עכ"ל.

והנה האחרונים התקשו בדברי המשנ"ב הנ"ל, כמבואר לעיל (סע' י הערה 37), ובשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות ס' קמח) כתב על המשנ"ב הנ"ל בזה"ל "והיותר נראה כוונת המשנ"ב באופן דכל חדר יש לו פתח לרה"ר, ורק יש פתח ג"כ ביניהם, אשר בכה"ג כתב החזו"א דאין בנו כח לאסור ובזה כתב המשנ"ב דעכ"פ צריך הפתח להיות נעול" עכ"ל. וכיו"ב כתבו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח) ובספר זכרון עקידת יצחק (פ"ו) והגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"א ס' פח) בהסבר דברי המשנ"ב הנ"ל. וא"כ עולה מדבריהם שהמשנ"ב סובר שאפי' בכה"ג שיש לכל אחד פתח לרה"ר צריך שהדלת תהיה נעולה, ועיין לעיל (שם) מה שכתבתי בדברי המשנ"ב שפשטות דבריו שלא כדברי האחרונים הנ"ל וכדמוכח מהגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (ס' תשיז), עיי"ש. .

יג. שני חדרים בדירה אחת, ולהם פרוזדור משותף שדרכו יוצאים לחוץ, אך בנוסף יש יציאה נפרדת לחוץ לכל חדר ואם אין יציאה נפרדת לכל אחד, עיין לקמן (סע' יז). **אין כאן דין פנימי וחיצון ואע"פ** שאם היה דין פנימי וחיצון אפ"ה מותר כל זמן שלא פרשו, מ"מ כתבתי דין זה בשביל הסיפא, היינו שאפי' איש אחד ואשה אחת מותר, ואין להחמיר בזה כמש"כ לעיל (סע' ט) בדין פנימי וחיצון, עיי"ש. **ואין בזה איסור יחוד כלל, [כל זמן שאינם יחד בחדר אחד או בפרוזדור] ומותר אפילו איש אחד בחדר זה ואשה אחת בחדר השני, ואפילו אם הוא בחדר והאשה בפרוזדור או להיפך הנה** בסע' הקודם (הערה 43) כתבתי בשם החזו"א שחידש שכל שיש לחדרים פתח יציאה לחוץ אינו בכלל פנימי וחיצון ואפי' שיש פתח בין החדרים שאינו נעול, עיי"ש. וראיתי לכמה ממחברי זמנינו שכתבו שלפי החזו"א הנ"ל, יש לעיין כשיש פרוזדור משותף ליציאה, ובנוסף יש לכל חדר יציאה לחוץ ולא היה להם הכרע בדבריו. מ"מ האחרונים הנ"ל לא ראו את מכתב החזו"א שהובא בהוספות בספר דבר הלכה (עמ' רטו) והסיבה היא שזה ההוספות החדשות למהדורא רביעית ואחרונה, וכנראה שהיתה להם מהדורא ישנה יותר. והנה במכתב שם מבואר להדיא ששני חדרים בבית אחד ויש פרוזדור משותף לשניהם, אם יש גם פתח לכל חדר, אין בזה איסור כלל. וראיתי לנכון להעתיק את לשון הדבר הלכה (שם) מלה במלה למען המעיין (גם ההוספות בסוגריים הוא מלשון הדבר הלכה) וז"ל "כדי לתת קצת יותר בהירות בענין פנימי וחיצון, אביא כאן שאלה ששאל

אברך ת"ח גדול שליט"א את מרן החזו"א זצוק"ל, מכתבו אלי עם השאלה ותשובת מרן כבר מונח אצלי שלשים שנה וכו' ועתה החלטתי להדפיסו כולו כי כמה הלכות אפשר ללמוד ממנו והעיקר שאסר מרן כציור השאלה. וזו השאלה שכתב לי ששאל את מרן החזו"א זצוק"ל, הוא רצה לשכור דירת קרקע שיש בה פרוזדור ארוך וממנו שני חדרים פנימיים נפרדים זה בצד זה, כל חדר הוא דירה בפני עצמה, בחדר אחד גרה אלמנה זקנה, והוא רצה לשכור את החדר השני, והיציאה מהחדרים לחדר היא דרך הפרוזדור, ושאל על דעת החכ"א (כלל קכו סע' ז) בפנימי וחיצון (כשכל אחד בחדרו) הוי ספק יחוד כיון שתלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם, ומיקל שם ביחוד דרבנן (עם פנויה טהורה), והיה מקום לומר שבאלמנה זקנה היחוד עמה רק מדרבנן (כי כבר אין לה וסת) כך שאל את מרן וצייר בפני מרן את פרטי העובדא, מרן זצ"ל חשב בזה וענה יהיה כאן איסור יחוד, ושאלו הלא לחכ"א אפשר להקל ביחוד דרבנן, א"ל מרן אין זה מסתבר כלל שיהיה תלוי בזה שהם בחדרים נפרדים כי סוף סוף איש ואשה מתייחדים כאן בבית אחד. (והיה לי הרושם, לא מפני שמרן הכריע כדעת רש"י אלא שמפרש שגם לדעת הרמב"ם יהיה יחוד).

ושאלו מרן אם יש לחדרים יציאה גם מצד שני שלא דרך הפרוזדור, ואמר לו שחדרה של האשה יש לו יציאה נפרדת גם מהצד השני ואמר לו מרן אם האשה תהיה בחדרה והוא בחיצון היינו בפרוזדור אז לא יהיה יחוד כיון שיש לה יציאה אחרת לא הוי פנימי וחיצון, אולם אם הוא יהיה בחדרו והאשה תהיה בפרוזדור אז יהיה יחוד כיון שלחדרו היציאה רק דרך הפרוזדור והוסיף מרן שאם לחדרו יש חלון שאפשר לצאת ממנו החוצה שלא דרך הפרוזדור, שלא יהיה מסורג ולא יהיה גבוה יותר מעשרה טפחים מהקרקע, הוי ג"כ יציאה נפרדת. ולמעשה הורה לי מרן זצוק"ל לחלק את הפרוזדור במחיצה בין שני החדרים באופן שתהיה לכל אחד יציאה נפרדת לחצר גם כן" עכ"ל הדבר הלכה שהביא את לשון המכתב. .

יד. שני חדרים בדירה אחת ולהם פרוזדור משותף שדרכו יוצאים לחוץ ובנוסף יש לאחד החדרים יציאה נוספת לחוץ, בזמן שהאיש **לאו** דוקא האיש אלא ה"ה האשה. נמצא בחדר שבו יש יציאה לחוץ והאשה נמצאת במזדרון, אין בזה דין פנימי וחיצון ומותר, אך בזמן שהאיש נמצא בחדר שאין בו יציאה לחוץ, והאשה במזדרון, יש דין פנימי וחיצון **כמבואר** בסע' הקודם (הערה 48) בשם החזו"א. ולכן באיש אחד ואשה אחת ראוי מאד להחמיר מלבד האופנים שכתבנו בסעיף י **היינו** אע"פ שמעיקר הדין מותר כ"ז שלא פרשו, ואפי' שהם איש אחד

ואשה אחת, מ"מ כתבנו לעיל (סע' ט) שיש להחמיר בזה זולת באופנים מסויימים המבוארים לעיל (סע' י). .

טו. כל הנאמר לעיל בסעיפים יג-יד, נראה שהוא הדין שיש במזדרון מטבח ובית הכסא משותף, שכל זמן שהם אינם יחד, אין בזה איסור יחוד כן נראה שיש ללמוד מדברי החזו"א שהבאתי לעיל (סע' יג הערה 48) מתשובה כת"י, ואע"פ שנקט התם מזדרון משותף, מ"מ נראה סברתו ברורה שכל שיש לכל חדר פתח לחוץ בפני עצמו, שוב לא שייך דין פנימי וחיצון כלל ואין לאסור. והא דנקט רק מזדרון, כיון שכך נשאל שם במכתב, ולכן אין לנו כח לחדש איסורים מעצמנו. וזה דלא כמש"כ בספר פתח הבית (פ"ד סע' ו, ביסודות הבית) שצידד לאסור בכה"ג אע"פ שלכל חדר יש פתח לחוץ כיון שיש איקרובי דעתא, ונשאר בצ"ע, מ"מ ברור הדבר שלא ראה את מכתב החזו"א שכתבתי לעיל. **. אך יזהרו שלא יכשלו ביחוד בלא שימת לב.**

טז. שני חדרים בבית אחד ולהם מזדרון משותף שבו יוצאים לחוץ, ואיש אחד בחדר זה ואשה אחת בחדר זה וכ"ש כאשר יש יותר מאיש אחד או אשה אחת שמותר כל זמן שלא פרשו, שהרי נ"ד קיל טפי מפנימי וחיצון וכמו שיבואר בהערה הבאה, וא"כ כמו שבפנימי וחיצון שרי לכתחילה כשיש יותר מאיש אחד או אשה אחת כדלעיל (סע' ג) ה"ה בנ"ד. **כל זמן שכל אחד בחדרו, אין בזה איסור יחוד אע"פ** דלעיל (סע' ט) בדין פנימי וחיצון כשיש איש אחד ואשה אחת העלנו שאף שמעיקר הדין מותר מ"מ ראוי מאוד להחמיר זולת באופנים המבוארים לעיל (סע' י), מ"מ בנ"ד קיל טפי כיון שאין זה דין פנימי וחיצון, וכמבואר בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) ובספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ב) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ח) שאין לדמות פנימי וחיצון לנ"ד, כיון שבפנימי וחיצון כדי שהפנימי יצא לחוץ, חייב לעבור דרך החיצון ולכן היצר תקיף טפי, משא"כ בנ"ד שאין אף אחד שחייב לעבור דרך החדר השני, וממילא קיל טפי. ולכן נראה שבנ"ד אפשר להקל כל זמן של אחד בחדרו. ועוד י"ל דאיכא ספק ספיקא, ספק הרמב"ם לא מודה לרש"י אפי' באיש לבד ואשה לבד וסובר שכל זמן שלא פרשו מותר, ואפי' אי נימא שמודה לו שיש לאסור אפי' שעדיין לא פרשו וכדלעיל (סע' ט הערה 30) שמא זה רק בפנימי וחיצון, אבל נ"ד קיל טפי מפנימי וחיצון, ודלא כאוסרים אף בנ"ד שנביאם להלן (הערה 58) ועוד יש לצרף דעת הרי"ף שהשמיט דין פנימי וחיצון ובערך שי (ס' כב סע'

ט) הסביר שהרי"ף סובר שזה חסידות בעלמא, עיי"ש. ובחפשי בספרים סיוע לפסק זה מצאתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכח) שמבואר להדיא שכ"ז שכל אחד בחדרו ליכא איסור יחוד להרמב"ם וסיעתו, ועיי"ש שקצת פלפל בזה שאולי אף רש"י מודה בכה"ג, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (שם) מה שהעלה להלכה בנ"ד, שאם קים להו בגוויהו שלא יבואו להתייחד ע"י שינעלו את הדלת להיכר, ואם יצטרך אחד לצאת, ידקדק שאין שם מישהו אחר שלא יאסר ביחוד, יש להקל, עיי"ש. ולפמש"כ שרי אפי' בלא היכר, כל זמן שלא פרשו, ועיין לקמן (הערה 58) מה שנכתוב בשם שו"ת חלקת יעקב. ולא אכחד שיש קצת להעיר שכיון שפנימי וחיצון חמור טפי מנ"ד, יש לעיין מדוע החזו"א (אישות לד אות ד) הסתפק האם בפנימי וחיצון כשאיש אחד בזה ואשה אחת בזה, אפשר שהרמב"ם מודה לאסור אפי' שלא פרשו להדדי ונשאר בצ"ע, ואילו במקרה כנ"ד העלה לאסור וכמבואר בתשובה כת"י של החזו"א שהעתקתי לעיל (סע' יג הערה 48), ונראה שבמכתב כת"י אזיל לשיטתו שפסק כשיטת רש"י ואה"נ לשיטת רש"י אסור בכל גוונא ויל"ע. . **אך כשאחד יצא למזדרון, אין לו לשהות שם כלל אלא לצאת לחוץ מהרה כיון** שכעת הם במצב של פנימי וחיצון, וכשהם איש אחד ואשה אחת כתבנו לעיל (סע' ט) שראוי להחמיר, לכן יצא מהרה, ועיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכח). ותדע, שכל פעם שיווצר מצב של פנימי וחיצון באיש אחד ואשה אחת כיון שמישהו פרש למזדרון אזי אע"פ שמעיקר הדין מותר לו להיות בכה"ג, מ"מ כיון שראוי מאד להחמיר, ראוי לו לצאת מהרה מהמזדרון, ואפי' באופן שבחדר ממנו פרש ישנם אנשים נוספים (ובחדר השני ישנה אשה אחת) והטעם שלגביו ולגבי האשה נותר מצב של פנימי וחיצון באיש אחד ואשה אחת שאז חוששים שמא יכנס לחדרה, וה"ה שבחדר אחד ישנן הרבה נשים ובחדר שני ישנו איש אחד ופרשה אשה למזדרון.

מיהו, בגוונא שאם נחשוב הכל כחדר אחד, אזי יהיה כמות אנשים שמותר ביחוד, וכגון ב' אנשים כשרים ואשה אחת, שלבני אשכנז מותר או לבני ספרד בשעת צורך גדול וכדלעיל (פ"ד סע' א ב), אזי אפי' שכעת פרש איש למזדרון, אפשר לסמוך להקל שלא לצאת מהרה ואף לשהות שם, והטעם ע"פ המבואר בשו"ת חלקת יעקב (אבהע"ז ס' סו) שכתב שדין ב' חדרים ומזדרון משותף, הכל נחשב כאחד, ובאופן שיש ב' אנשים ואשה מותר, עיי"ש. ולכן בנ"ד זה ישנם צדדים להקל, חדא שמא הרמב"ם סובר שאפי' באיש אחד ואשה אחת, כל זמן שלא פרשו, מותר. ואפי' אי מודה שיש לאסור ולחשוש שמא יפרוש, מ"מ שמא הלכה שהכל נחשב כבית אחד, ובכה"ג מותר, ובפרט שיש

דעת הרי"ף שהשמיט דין פנימי וחיצון ובערך שי (ס' כב סע' ט) הסביר שהרי"ף למד שדין פנימי וחיצון הוי מידת חסידות. , ואם צריך להתעכב לדבר מה, נהפך הדין כפנימי וחיצון **פשוט**, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכח) וכן עולה מהחזו"א שכתבתי לעיל (סע' יג הערה 48). שאיש אחד בזה ואשה אחת בזה שדינו מבואר לעיל בסעיף ט **ושם** ביארנו שאע"פ שמעיקר הדין מותר, מ"מ ראוי מאד להחמיר, זולת בכמה אופנים שאפשר להקל לכתחילה, עיי"ש. ועיין בהערה הקודמת שאפי' כשיש אנשים הרבה בחדר ממנו פרש ג"כ הדין כנ"ל. . ויש מחמירין לאסור אפילו שכל אחד בחדרו **מהחזו"א** שהובא בספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק ח) משמע כמו שכתבתי לעיל בהערות הקודמות, היינו שכ"ז שכל אחד בחדרו אין איסור וכאשר יוצא אחד לפרוזדור הוי כפנימי וחיצון, ונראה שכיון שאין לו דרך אחרת לצאת, יוכל לצאת רק שלא יתעכב בפרוזדור. מיהו הוסיף הדבר הלכה שאין לו העתק השאלה, וכשפנה לשואל וקיבל פרטים על המקרה, סיים שהיות ופרטי השאלה אינם מבוררים צ"ע למעשה. והנה בהוספות לספר דבר הלכה (עמ' רטו) הביא מכתב כת"י מהחזו"א והעתקתיו לעיל (סע' יג הערה 48) מלה במלה ומשמע שאוסר בכה"ג כיון שסוף סוף מתייחדים בבית אחד, עיי"ש. ואף בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות ב) כתב שלבו נוטה לאסור בנ"ד, ואפי' אם יעשו היכר בנעילת הדלת, עיי"ש. ומצאתי בשו"ת חלקת יעקב (אבהע"ז ס' סו בהוצאה חדשה) שהעלה שבאיש אחד בחדר זה ואשה אחת בחדר זה יש להחמיר כיון דמהשתא חשיב הכל כיחוד במקום אחד (ורק בגוונא שיהיה מותר אם נחשוב הכל כיחד, שרי) אלא שסיים שכיון שזה רק סברא ולפי האמת כל אחד בחדר מיוחד אזי בשעת הדחק, כאשר ע"פ שכל אנושי אין אפשרות לבוא לידי זנות, כגון שהיא זקנה או ילדה קטנה או אפי' שיודע בעצמו שאינו יודע כיצד לפתות אשה וכיו"ב, אזי יש להקל. .

יז. כל האמור בסעיף הקודם, הוא הדין בשני חדרים ולהם מזדרון משותף ובו מטבח ובית הכסא משותף, ואיש אחד בחדר זה ואשה אחת בחדר זה **עיין** בסע' הקודם (הערה 53). , שבזמן שכל אחד בחדרו אין בזה איסור יחוד **ע"פ** הביאורים שכתבתי בסע' הקודם ה"ה בנ"ד, ואע"פ שמצד הסברא הכא חמור טפי, כיון ששימוש הבית הינו יחד לשני החדרים ואפשר שישנה כעת הרגשת קירוב טפי, מ"מ אין בנו כח לאסור את המבואר שמותר, וכ"פ בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכח), עיי"ש. . ואם אחד פרש למטבח או לבית הכסא,

הכל לפי המציאות שאם נוצר פנימי וחיצון, דינו כדלעיל בסע' ט

בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכח) כתב וז"ל "ונלפע"ד דאפילו הבית שימוש בפרוזדור יכול להכנס בבית השימוש, דכיון שנכנס לבית הכסא הרי הוא כבר בחדר בפני עצמו והו"ל שוב זה בחדרו וזה בחדרו דדוקא בפרוזדור הו"ל פנימי וחיצון, וא"כ ליכא איסורא להתעכב שם ולעשות צרכיו, רק כשיצא משם לא יתעכב בפרוזדור" עכ"ל (ועיי"ש שהוסיף שאין לגור כך באופן קבע מצד הרחק מן הכיעור).

הנה מבואר בדבריו שאפי' מותר לצאת לבית הכסא בכה"ג והכל לפי המציאות, שאם בשעה שהוא בבית הכסא, האשה יצאה ונעמדה במזדרון, א"כ הוי כפנימי וחיצון, ואסור לו לצאת, ואפשר שיהיה מותר לו לצאת ולנוס מהרה לחוץ. ואע"פ שבשו"ת משנה הלכות שם כתב שאם יפגשו במזדרון אזי יעברו על יחוד בח"ש, מ"מ כבר בארתי לעיל (פ"ב סע' א) שמעיקר הדין אין איסור יחוד בח"ש, עיי"ש. ובפרט לפמש"כ בספר אום אני חומה (ח"מ ס' תח) שאין לאסור ח"ש כשהם בדרך הילוך, עיי"ש.

ונראה שאם יצא למטבח הוי פנימי וחיצון, ואע"פ שאין האשה חייבת לעבור דרך שם, מ"מ כיון שע"פ רוב אין דלת במטבח והכל סמוך ונראה אזי כשתצא למזדרון נראה שנחשב המזדרון והמטבח כחדר אחד ממש, ונמצא מתייחד עמה, לכן שומר נפשו ירחק מזה וכ"ש שיחשוש למה שכתב המשנה הלכות שאין לגור בכה"ג באופן קבע, וזה פשוט. .

יח. על פי המבואר בסעיף הקודם עולה שמותר למשפחה לארח איש **והוא** הדין לארח אשה, ויש לאותה משפחה בן. ואפילו שיש לאותה משפחה בת שכל זמן שכל אחד בחדרו, אין בזה איסור יחוד. ובלילה שכל בני הבית ישנים, אם נזדמן שיצא האורח למטבח או למזדרון לצורך כל שהוא, ובאותה עת יצאה גם הבת לאותו מקום, ונמצאים כעת יחד לבד, נכון שאחד מהם ישוב לחדרו מיד **הנה** במקרה זה נחלקו הפוסקים האם יחששו לעבור עבירה כיון שחוששים שבני הבית יתעוררו משנתם או לא, עיין בספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק ז) שדייק מהגאון רעק"א שחוששים שבני הבית יתעוררו, ועיי"ש שפסק לדינא שאם בני הבית נכנסים לחדר האורח באופן חופשי בלא נטילת רשות, מועיל אף בלילה כיון שחוששים שמא יתעוררו וכו', עיי"ש. והנה הצריך שבני הבית יסתובבו ויכנסו באופן חופשי כיון דאזיל כשיטת החזו"א שפסק כשיטת רש"י לעיל (סע' א הערה 3) שחוששין שמא יפרוש אחד לחדר השני ולכן יש לאסור אפי'

לפני שפרש, מיהו אנן קיי"ל כמרן הש"ע דלא חיישינן להכי, לכן אפי' אם אין דרך בני הבית להכנס באופן חופשי, כ"ז שהאיש האורח והבת לא בחדר של האורח (או של הבת באופן שאין לאף אחד רשות להיכנס לחדרה) אין בזה יחוד ורק אם אכן יווצר מצב שיהיו יחד בחדרו או בחדרה, צריך ג"כ תנאי זה היינו שדרך בני הבית להיכנס באופן חפשי. עכ"פ משמע מדבריו שכן חוששים לעבור עבירה מהפחד שמא יתעוררו בני הבית וא"כ ה"ה בנ"ד. ועיין בספר פתח הבית (פ"ד סע' ד) שג"כ כתב כיו"ב כדבר הלכה ועיי"ש בבאורים, וע"ע בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות יב ד"ה בית) וא"כ לכאורה לפי האמור שנפגשו האורח והבת במטבח בלילה ובני הבית ישנים אין בזה יחוד.

ומצאתי בהקדמה לספר פתח הבית מכתב מהגאון רבי אריה לייב אברהמס שכתב להעיר שכאשר ההורים ישנים אינם מהוים כשמירה ולא הסכים לפסק של פתח הבית הנ"ל. אלא שכתב שאם החדרים פתוחים, א"כ הוי כחדר מעוקם וחשיב ככולם יחד ושפיר דמי, עיי"ש. ושו"ר בשו"ת טוטו"ד (מהדות"ל יור"ד ס' ה) שכתב שלא כדברי האחרונים הנ"ל, שדן במקרה של שוחט שהתייחד עם שתי נערות בחדר שהיה פתוח לבית שישנים שם אנשים נוספים, והעלה שכל שהם בחדר אחד יחד, אסור ביחוד ובני הבית אינם מועילים כשמירה כיון שישנים, עיי"ש. והנה בנ"ד שנפגשו במזדרון או במטבח נראה לכאורה שנחשבים כיחד בחדר אחד ובכה"ג אסור לדעת הטוטו"ד הנ"ל כיון שאין בני הבית הישנים מהוים שמירה. ולכן נקטתי בהל' שנכון שיפרוש אחד מיד לחדרו חזרה. אך נראה דמעיקר הדין כשישנם לפחות שנים מבני הבית, אין בזה יחוד אפי' כשהם ישנים וכדלעיל (פ"ד סע' לג). וכאשר רק אחד פרש והשני נשאר יש כאן פנימי וחיצון, מ"מ מעיקר הדין מותר אף בפנימי וחיצון כדלעיל (סע' ט) ובפרט שיש לצרף שחוששים שבני הבית יקומו, ואפי' שאין ודאות שדרכם לקום עכ"פ נראה דאיכא חששא שמא יקום מאן דהו לנקביו או למטבח, ולכן אפשר להקל כעיקר הדין דמותר כ"ז שלא פרשו. (והיינו שאחד במטבח והשני בחדרו). . **ואם ידוע שבני הבית היינו** בני הבית המצילים מאיסור יחוד המבוארים בפרק יב. ואם אין מבני הבית שמועיל להציל מאיסור יחוד א"כ הוי כפ"פ שדינו מבואר באריכות לקמן (פ"ח). **דרכם להתעורר לפעמים משנתם ולצאת למטבח או לבית הכסא וכיו''ב, אין בזה איסור כלל פשוט**. ועיין בספר פתח הבית (פ"ד סע' ד) ובספר דבר הלכה (ס' יא ס"ק ז). .

יט. אנשים בפנימי ונשים בחיצון או להיפך, אם יש רשות לאנשים להכנס לחדר הנשים אפי' שאין מעבר חופשי ביניהם, אלא כל שיש להם רשות לכך, ודרכם לעשות כן לפעמים. **, י''א שאפילו אם פרש איש לבין הנשים, אין בזה יחוד כן** מתבאר לפי טעמו של הבנין ציון (ס' קלח) שהבאנו לעיל (סע' א הערה 2) שהסביר שפנימי וחיצון אינו דומה לפ"פ כיון שאפי' אם פרש איש לבין הנשים, אינו חושש לעבור עברה, שהרי אין דרך האנשים לבא לחדר הנשים ולכן אינו חושש שחבירו יצא אחריו, עיי"ש. ולפ"ז בנ"ד, שכן דרכם לבא לחדר הנשים וקורה הדבר לפעמים, אפי' אם יפרוש האיש, יפחד לזנות שמא יכנס חבירו אחריו ויתפסנו. **והנה** לפי מה שכתב החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) שלפי הראשונים שאשה אחת מתייחדת עם ב' אנשים כשרים ההסבר בדעת רב כהנא בפנימי וחיצון וז"ל "דטעמא דמתניתין דאשה מתייחדת עם אנשים משום שהאחד בוש מחבירו, וסבר רב כהנא דלא שרינן אלא כששניהם יושבים כאחד, אמנם בפירש א' לבין הנשים הוא לבדו אינו בוש ועביד איסורא ולא מירתת שמא יצא א' מהנך דקיימי בפנים דסבר דילמא לא נפיק, ואי נמי נפיק כי חזי ליה דעביד גם הוא כמותו יזנה ולשיצאו שניים כאחד לא חייש וגו'" עכ"ל. ומדוקדק מלשונו שהאחד לא יפחד לעבור עבירה כיון שסובר שאף אחד לא יצא, ואפי' אם יצא יעשה כמותו, ולשניים שיצאו יחד, אינו חושש. ובנ"ד שיש להם רשות לצאת ועושים כן לפעמים, ודאי יחשוש שמא יצא אחד ואפי' יחשוש ששנים יצאו יחד כיון שדרכם לעשות כן וא"כ לא יזנה כי חושש שיתפסו אותו בקלקולו, ורק בסתמא אמרינן דלא חושש שיצאו אחריו כיון שאין להם סיבה אלא רק שכדי לצאת חוץ לבית צריך לעבור דרך הנשים אינו חושש ששניים יצאו יחד. עכ"פ נראה שלפי הסבר זה, לבני אשכנז דסוברים שאשה מתייחדת עם ב' כשרים, כשיש רשות ודרך לעשות כן שהאנשים יבואו לנשים, אפי' אם פרש האיש לנשים אין בזה יחוד. **וי''א שאסור כן** מתבאר מטעמו של הנחפה בכסף (אבהע"ז ס' יא) שנתן ב' טעמים לפנימי וחיצון. האחד, כיון שהם כעת בחדרם לבד, יש חשש שיפתה את האנשים שעמו לחפות עליו או לזנות עמו ג"כ ואז יצא ויעבור עבירה, משא"כ בפ"פ שלא היו עמו תחילה, אינם מתפייסים ואינם מתפתים ויגלו את קלקולו. והטעם השני שבפ"פ החשש שמא יעברו איש ואשתו שאינם מזנים ויתפסוהו, אבל בפנימי וחיצון שאין איש ואשתו, אינו חושש להיתפס, עיי"ש. והובא ג"כ בשו"ת שער יוסף (ס' ד).

והנה לפי ב' הטעמים שכתב, האיסור של פנימי וחיצון עומד במקומו אפי' כשיש רשות לאנשים להיכנס לחדר הנשים שהרי עדיין יש לחשוש שלפני שיפרוש יפייס את האנשים שיחפו עליו או שיזנו עמו ג"כ ואז יפרוש. וכן לטעם השני, שאין שם איש ואשתו ואינו חושש מהאנשים שיתפסוהו. ותדע שאף החיד"א (שם) הסכים לחילוק של הנחפה בכסף לפי הטעם שחוששים שמא יפייסם לחפות עליו או לזנות ג"כ, שזהו ההסבר לפי הרמב"ם והש"ע דסוברים דליכא כשרים היום, ורק אליבא שאר הראשונים שסוברים שאשה מתייחדת עם ב' כשרים (א"נ גם לפי הרמב"ם אך לדינא דגמ' שיש כשרים) נתן הסבר אחר ברב כהנא בפנימי וחיצון, וא"כ אף לפי שיטתו בנ"ד יש לאסור וכנ"ל. , **ולענין הלכה, לבני אשכנז מותר [כשהאנשים כשרים] ולבני ספרד לכתחילה אסור אך בשעת הדחק יש להתיר הנה** לבני אשכנז יש להתיר ע"פ הטעמים של הבנין ציון והחיד"א שהובאו בהערה 67. ואף שמהטעמים של הנחפה בכסף שהובאו בהערה הקודמת יש לאסור, מיהו את הטעמים הנ"ל כתב הנחפה בכסף אליבא שיטת הרמב"ם והש"ע דליכא כשרים היום ואין אשה מתיחדת עם שני אנשים ולכן יש לאסור. משא"כ לבני אשכנז דיש כשרים היום ואשה מתיחדת עם שני כשרים כדלעיל (פ"ד סע' א) בנ"ד ג"כ שרי.

ולבני ספרד לכתחילה יש לאסור ע"פ הטעמים של הנחפה בכסף שהובאו בהערה הקודמת ושכן הסכים החיד"א אליבא דהרמב"ם והש"ע, דכיון דליכא כשרים האידנא, יש לאסור. מיהו בשעת הדחק וצורך גדול מקילין לבני ספרד להתיחד עם שני כשרים וכמבואר לעיל (פ"ד סע ב), א"כ ה"ה בנ"ד בשעת הדחק וצורך גדול שרי. .

כ. אם בחדר של האנשים ישנו איש שאינו יכול לעבור עבירה עם הנשים שבחדר השני מפני שנמצאת שם אשה המשמרת אותו מיחוד כגון אמו או בתו כדלקמן (פי"ב סע' ב) שבמקום צורך אפשר להקל שהן מצילות אותו מיחוד, וה"ה אחותו ונכדתו. , **י''א שאפילו אם פרש איש אחר ואם** אותו איש שאמו שם הוא זה שפרש, אזי במקום צורך יש להתיר וכמבואר לקמן (פי"ב סע' ב) שהיא משמרתו. וישנן עוד סוגי נשים המשמרות אותו וכמבואר לקמן (פי"ב). **לבין הנשים אין בזה איסור יחוד בשו"ת** נחפה בכסף (אבהע"ז ס' יא) כתב להסביר לפי הרמב"ם והש"ע מדוע לא התירו בפנימי וחיצון מדין פ"פ וכתב ב' טעמים, ולפי הטעם שכתב שבפ"פ מותר כיון שחושש שיעברו שם איש ואשתו, שהם ודאי לא יזנו ויתפס על ידם בקלקלתו משא"כ בפנימי וחיצון שאין שם איש ואשתו אינו חושש, עיי"ש. ולפ"ז

משמע שאם תהיה אמו או בתו של אחד מן האנשים שבחדר אזי יחשוש אותו איש שפרש שמא יכנס לחדר הנשים האיש המשומר והוא ודאי לא יזנה ויתפסנו בקלקלתו וא"כ הוי כפ"פ, ועיין בהערה הבאה מה שנכתוב בטעם השני על הנחפה בכסף. והנה אף למש"כ החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) לפי הדין של המשנה שאשה מתייחדת עם שני כשרים ושכן פסקו הריטב"א וכו' שרב כהנא אסר בפנימי וחיצון כיון שכל ההיתר לאשה להתייחד עם ב' כשרים דוקא שהם יושבים יחד אזי בושים זה מזה. אבל כשפרש אחד לבין הנשים אינו בוש, ואינו חושש שמא חבירו יצא, כיון שסובר אולי לא יצא ואף אם יצא, כשיראהו מזנה יעשה כמותו, ואינו חושש שמא יצאו שניים בפעם אחת, עיי"ש בלשונו. והנה בנ"ד, אע"פ שעדיין י"ל שסובר שמא חבירו לא יצא אחריו, מ"מ אם אכן יצא ודאי לא יעשה כמותו דהא הוא משומר מעבירה ע"י אמו או בתו, וא"כ נראה שאף האיש שפרש לא יזנה שהרי החיד"א הסביר שהאיש שפרש, מלבד דתולה תחילה שאף אחד לא יפרוש, מ"מ הוסיף לתלות שאם יקרה ויפרוש אחריו אזי יזנה כמותו. ש"מ אי ליכא נמי האי טעמא שאם יצא יזנה כמותו, נראה דהוא עצמו יחשוש לזנות. מיהו טעם זה מהני כשהאנשים כשרים לבני אשכנז דסוברים דאשה מתיחדת עם שני אנשים כשרים כדלעיל (פ"ד סע' א) א"נ לבני ספרד אך בשעת הדחק וצורך גדול (שם סע' ב). אך מהטעם של הנחפה בכסף לעיל, משמע דאפי' בפרוצים יש להתיר. **ויש אוסרים לפי** הטעם השני שכתב הנחפה בכסף (עיין הערה קודמת) לחלק בין דין פ"פ לדין פנימי וחיצון והסכים לטעם זה החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) שבפנימי וחיצון כיון שהם יושבים יחד לבד ועצה אחת להם, חוששים שמא האיש שפורש, יפייסם לפני שפורש שלא יגלו או אפי' אחרי כן, עיי"ש. ולפ"ז נראה שאפי' שישנו בחדר של האנשים איש שודאי לא יזנה מפני שיש לו שמירה וכנ"ל, חוששים שמא יפייס אותו לשתוק (ובהבטיח לו שעם אמו או בתו לא יזנה) ואז ילך לעבור עבירה. וא"כ לפ"ז אינו מועיל שישנו שם איש משומר, ואסור.

מיהו יש לדחות שסוף סוף בכה"ג האם או הבת שבחדר הנשים היא עצמה נשמרת ע"י אותו איש שהוא אב או בן שאף הם משמרים כדלקמן (פי"ב סע' ה) וא"כ היא ודאי לא תזנה ואז היא משמרת את האחרות שלא יזנו כי יפחדו שהיא תגלה סודם, וכמבואר לקמן (פי"ב סע' א) שאשה שבעלה בעיר מצלת אף שאר נשים, וה"ה כאן.

עכ"פ מצינו שבנ"ד יש לאסור ע"פ המבואר בשו"ת בנין ציון (ס' קלח) שהסביר שבפנימי וחיצון כיון שאין דרך האנשים ללכת אצל הנשים, לכן אינו חושש שמא יצא חבירו אחריו ויתפסנו, עיי"ש. ולפ"ז אפי' שאותו איש אינו מזנה כיון שאמו שם, מ"מ האיש

שפורש אינו חושש כלל שיבוא לשם. ויש לומר שאפילו האשה, שאף היא משומרת מאיסור יחוד ע"י אביה או בנה ג"כ לא תחשוש שמא יבוא אביה או בנה לשם כיון שאין דרך האנשים לבא למקום הנשים ולכן לא תחשוש לזנות, ואינו מוכרח ויש לפלפל. ,

והמיקל יש לו על מה לסמוך **ע"פ** המבואר בהערה 72 דמשמע שמותר. .

כא. אם הפתח בין החדר הפנימי לחיצון פתוח באופן שאפשר לראות את הנעשה מחדר לחדר, אין דין פנימי וחיצון **כיון** שרואים כולם את כולם הוי כחדר אחד גדול, וכ"פ הדבר הלכה (ס' יא סע' ג) ובספר דברי סופרים (אות עח) וכן משמע מלשון החידושים ובאורים (קידושין ס' יא בסיכום דינים אות טו) שכתב וז"ל "היו אנשים הרבה בחיצון ונשים בפנימי או איפכא ופירש איש לבין הנשים יש בו משום יחוד בזמן שהדלת שביניהם סגורה אף שאינה נעולה במנעול" עכ"ל. ומשמע דבעינן עכ"פ סגורה. ושו"ר שכתב החידושים ובאורים (ס' יא אות ב) שהאיש שפרש אינו חושש כיון שהדלת סגורה ואין רואים אותם, עיי"ש. וכן מתבאר בספר פתח הבית (פ"ד סע' ו) שכאשר רואים מחדר לחדר נחשב כחדר אחד. **ודינם כחדר אחד היינו** כיחוד גמור ותלוי אם יש היתר של ב' כשרים ואשה לבני אשכנז כדלעיל (פ"ד סע' א) או הרבה נשים והרבה אנשים אפי' לבני ספרד וכמבואר לעיל (פ"ה סע' א). . **ואם הפתח בין הפנימי לחיצון פתוח לגמרי אבל באופן שאי אפשר לראות את הנעשה מחדר לחדר, יש שפסקו שגם כעת נידון כחדר אחד, אך נראה להלכה שנשאר דינו כפנימי וחיצון בספר** דברי סופרים (אות עח) כתב שבחדר פנימי וחיצון שהפתח פתוח ואי אפשר לראות מחדר לחדר, הוי כחדר אחד ולא כפנימי וחיצון ונחשב שמתייחדים בחדר אחד גדול ומעוקם, עיי"ש. וע"ע בספר פתח הבית (פ"ד סע' ו).

מיהו אחר המחילה הרבה, נראה שלא צדק בזה, ואף הדברי סופרים הרגיש קצת שאינו מוכרח ולכן סיים דבריו שם "ויש לחלק". הנה לפי שו"ת בנין ציון (ס' קלח) שדין פנימי וחיצון שונה מפ"פ כיון שבפנימי וחיצון אין דרך האנשים לילך אצל הנשים לכן אינו חושש שמישהו יצא אחריו, עיי"ש. ולפ"ז אפי' שהפתח פתוח לגמרי אך אין רואים מחדר לחדר עדיין יש את הטעם של פנימי וחיצון שהאחד שפרש לא יחשוש שחבירו יצא אחריו כיון שאין דרכו לבא לנשים. ואף שאפשר לומר שבכה"ג מירתת טפי מ"מ אין זה מוכרח כלל ונראה כדאמרן.

וכן מתבאר לפי הטעמים שכתב בשו"ת נחפה בכסף (אבהע"ז ס' יא) שלטעם ראשון שכתב שבפ"פ חושש שמא יעברו איש ואשתו ואילו בפנימי וחיצון שאין איש ואשתו אינו חושש, א"כ אפי' דלת פתוחה לגמרי ואין רואים אלו את אלו לא יחשוש לזנות. וכן לפי הטעם השני שכתב הנחפה בכסף ולטעם זה הסכים החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) שבפנימי וחיצון חוששים שמא יפייס את הנמצאים עמו בחדר שיחפו עליו ואז יצא לעבור עבירה או שיעבור עבירה ואח"כ יפייס, עיי"ש. ולפ"ז הטעם שייך אף בפתח פתוח ואין רואים מחדר לחדר.

וכן עולה ממש"כ החיד"א (שם) להסביר את רב כהנא שלדינא אשה מתייחדת עם ב' כשרים ומדוע אסר בפנימי וחיצון והסביר שהאיש הכשר בוש מחבירו דוקא שיושבים יחד אבל כשפרש לחדר אחר אינו בוש ואינו חושש מחבירו שהרי שמא לא יצא ואף אם יצא יזנה כמותו, ואינו חושש ששני אנשים יצאו יחד ויתפסוהו עיי"ש. וטעם זה שייך אף בנ"ד. ועיין בספר דבר הלכה (ס' יא סע' ג) דכתב דהיכא שהדלת פתוחה בין החדרים, כיון שאפשר לראות את הנעשה בחדר השני, וכן חושש הנכנס שגם חבירו יכנס, דינם כחדר אחד, עיי"ש. וש"מ דהיכא דא"א לראות את הנעשה בחדר השני, אינו נידון כחדר אחד אלא נשאר לו דין של פנימי וחיצון. .

כב. במצב של פנימי וחיצון, ובחדר הנשים ישנן זוג מאותן חמש נשים השונאות זו את זו כדלקמן (פ"ז). **כגון שתי יבמות, אפילו אם פרשה יבמה אחת לחדר של האנשים, אין בזה איסור יחוד בספר** חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות יב) כתב להסתפק מה הדין אליבא דהרמב"ם והש"ע שאוסרים בפנימי וחיצון רק לאחר שפרשו, כאשר ישנן ב' יבמות ופרשה אחת מהן לבין האנשים ונשאר בצ"ע, עיי"ש. ולענ"ד יש לפשוט שמותר, דסברא אלימתא היא שהאשה שפרשה לבין האנשים חוששת טובא שמא יבמתה תחפש אחריה בכוונה כדי לקלקלה. וסיוע לזה אפשר להביא ע"פ המבואר לקמן (פ"ז סע' יא) שעם זוג מחמש נשים השונאות זו את זו מותר להתייחד אפילו בלילה ולא צריך שומר נוסף וכמבואר בשו"ת עין יצחק (ס' עז אות ז בתשובה מבן המחבר) וכתב שם בזה"ל "וראיתי בספר זכור לאברהם בשם פרח מטה אהרון דאלו מותרין להתייחד גם בלילה ובקביעות ואף דלכאורה יש לאסור בלילה דדילמא תישן צרתה ולא תראה כשזינתה חברתה לא חשו לזה משום דמתיראת לזנות באותו הבית שתישן צרתה דשמא תקיץ משנתה פתאום או בכוונה לחפש אחריה ולמצוא איזה מקום לבזותה אם תראה דבר מכוער בה", עכ"ל.

ונראה לפ"ז כ"ש בפנימי וחיצון שתחפש אחריה כדי לבזותה, דאם בלילה כשישנה יבמתה, חוששת ממנה, כ"ש כשהיא ערה ובחדר סמוך.

וכן מתבאר לפי הטעמים שכתב בשו"ת נחפה בכסף (אבהע"ז ס' יא) שבפנימי וחיצון לא מהני כמו בפ"פ וכתב שישנם ב' טעמים להסביר. האחד שבפ"פ חוששים המתייחדים שמא יעברו איש ואשתו שודאי לא יזנו, ובפנימי וחיצון אין חשש זה. ושנית, בפנימי וחיצון כיון שהוא עמהם בחדר, חוששים שמא ידבר על לבם לזנות עמו או לחפות עליו, עיי"ש. ולטעם זה הסכים החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) עיי"ש. והנה לפי ב' הטעמים הנ"ל נראה שבנ"ד מותר, חדא האשה שפרשה תחשוש שמא יבמתה תכנס וזה דומיא איש ואשתו שודאי לא יזנו. וכן לפי הטעם השני, ודאי שלא תשכנע את יבמתה לחפות עליה או לזנות עמה. ואפי' לפי הטעם שכתב בשו"ת בנין ציון (ס' קלח) שבפנימי וחיצון לא חוששים להיתפס כיון שאין דרך האנשים לבא לחדר של נשים (וצ"ל דה"ה איפכא, שאין דרך הנשים לבא לחדר של אנשים), ובנ"ד נראה שאפי' שאין דרך הנשים לבא לאנשים, מ"מ נראה שיבמתה, מחמת שנאתה ורצונה לקלקלה, תבוא לחדר של האנשים לתופסה, לכן לענ"ד שיש להקל בנ"ד, ובהראותי את כל הנ"ל להגר"י רצאבי שליט"א הסכים עמי להקל. .

פרק ז - יחוד עם חמש נשים השונאות זו את זו

א. אע"פ שאסור לאיש להתייחד עם שתי נשים **כדלעיל** (פ"ג סע' א). , מכל מקום יש אופנים שמותר לו להתייחד עם שתי נשים ואלו הן: **שתי יבמות נשים** של שני אחים (רש"י קידושין פא:). וטעם השנאה ביניהן דכל אחת חוששת שמא ימות בעלה ותהפך לצרתה (רש"י יבמות קיז.). א"נ כל אחת מגלה ליבמה סתרי אשתו כדי שיוכיחה, (מאירי יבמות שם). א"נ הוי שנאה עצמית בטבע כדלקמן (סע' יג הערה 31). , **שתי צרות שתי** נשים של איש אחד. (מאירי קידושין פא:). , **אשה וחמותה שחמותה** שונאת אותה, שאומרת בלבה זו תאכל כל יגיעי ועמלי (רש"י יבמות קיז.). ודין חמותה מן האירוסין, עיין באפי זוטרי (ס' יז ס"ק לד). , **אשה ובת חמותה בגמ'** יבמות (קיז.) מבואר שאפשר שבת חמותה שונאת אותה או בגלל שאמה שונאתה אזי גם היא שונאתה או בגלל שאומרת זו תירש כל עמל אמי ואני אדחה, עיי"ש. ועיין לקמן (הערה 7) שיש שאסרו להתייחד עם אשה ובת חמותה. , **אשה ובת בעלה בת** בעלה שונאת אותה, שאומרת זו באה במקום אמי ואוכלת

כל עמלה (רש"י יבמות קיז.). . **והטעם, כיון שהן שונאות זו את זו ואינן מחפות זו על זו איתא** במשנה יבמות (קיז.) "הכל נאמנין להעידה (שמת בעלה כדי שתינשא) חוץ מחמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה", ופרש"י הטעם שכולן שונאות אותה, עיי"ש. (וע"ע במאירי שם).

ובגמ' קידושין (פא:) "אמר רבא מתייחד אדם עם שתי יבמות ועם שתי צרות עם אשה וחמותה עם אשה ובת בעלה", ע"כ. והנה לא גרסינן בת חמותה, אלא שהב"ח והגר"א הגיהו בגמ' דגרסינן נמי אשה ובת חמותה. מיהו הבה"ג (הל' יבום וחליצה) והרי"ף והרא"ש (פ"ד ס' כד) ובקיצור פסקי הרא"ש ורי"ו (ח"א נתיב כג) והרמב"ם בפירוש המשניות ור"ע מברטנורא והיש"ש (קידושין פ"ד ס' כד) לא גרסו בת חמותה (והב"ח הגיה ג"כ ברי"ף שצריך לגרוס בת חמותה).

ולכאורה יש לעיין מדוע בת חמותה אינה בכלל הני נשים שמותר להתייחד עמהן, שהרי במשנה יבמות (שם) הן נכללות בנשים ששונאות אהדדי. ושו"ר בשו"ת חמדת שלמה (אבהע"ז ס' י' אות כד) שפלפל בזה ועיי"ש מה שכתב לישב בהשמטת הרי"ף והרא"ש, ועוד עיין בשו"ת ברית אברהם (ס' נג אות ט).

מיהו אחרי העיון לא קשה מידי, שהנה הרי"ף והרא"ש ורי"ו לא גרסו ג"כ אשה וחמותה אלא גרסו אשה ויבמתה. וכן הוא במאירי (קידושין שם), ופירש המאירי שאשה ויבמתה הפירוש הוא אשת אחיה או אחות בעלה, עיי"ש. והיינו בת חמותה כמבואר במאירי ביבמות (קיז.), וא"כ אף הרי"ף וסיעתו (מלבד הרמב"ם בפירוש המשניות והיש"ש שגרסו אשה וחמותה כמובא בגמ' קידושין) ג"כ מודים לבת חמותה. מיהו עדיין קשיא לן מה עם אשה וחמותה, שהרי לא גרסו כן. ואולי כ"ש הוא, שהרי שנאת בת חמותה אפשר שבאה מכח אמה כמבואר בגמ' יבמות, היינו בגלל שהאם שונאת את כלתה, א"כ זה כ"ש, ויש לעיין.

מ"מ מצינו הרבה ראשונים שכן גרסו בגמ' קידושין בת חמותה, וכך מתבאר מרש"י והר"ן (לג. מדפי הרי"ף) והסמ"ג (לאוין קכו) והרמ"ה (קידושין שם) והטור (ס' כב) הכל בו (ס' עה, אלא שהשמיט בת בעלה), וכן פסק הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ט), ואע"פ שבפירוש המשניות לא גרס בת חמותה. ולדינא הכי קיי"ל, שכן פסק הש"ע (ס' כב סע' י) וכן דעת החכ"א (כלל קכו סע' ח) וערוך השלחן והלבוש (ס' כב סע' י) ובמסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ז) ועוד. .

ב. שאר נשים שאינן בכלל חמש נשים ששונאות זו את זו שבסעיף הקודם, אפילו אם הוחזקה קטטה ביניהן ויש שנאה ביניהן, אסור

להתייחד עמהן **בפ"ת** (ס' יז ס"ק כה) רצה לדקדק מתשובת כנסת יחזקאל וכן מקרבן העדה שנשים בעלמא, אפי' שאינן מכלל הנך ה' נשים (כלה וחמותה וכו') אם ידענו שישנה שנאה ביניהן אינן נאמנות להעיד לה שמת בעלה, אלא שסיים דבריו שצ"ע שלא שמענו זאת מעולם, עיי"ש. ולפ"ז על הצד שדיוקו מהכנסת יחזקאל וקרבן העדה הנ"ל אכן נכון לדינא אזי ה"ה ביחוד, שהרי ההיתר להתייחד עם ה' נשים, ילפינן מעדות ששונאות אהדדי.

מיהו החזו"א (סי' כב ס"ק ז) כתב על הפ"ת הנ"ל וז"ל "דדבר זה מסור לחכמים, ולא אמרו אלא בה' נשים שהוא עניין קבוע ותמידי אבל לא פסלו שונא ושונאה. וגם מאן ספון לשקול טבעיות בין בני אדם ותכן רוחם כרבותינו ז"ל, ואם אמרו באלו, אין ראיה לאחרים וכו'", עכ"ל. ולפי דבריו בשאר נשים אפי' ידוע ששונאות אהדדי אין היתר יחוד. וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פרק כד סע' ט) ובספר דברי סופרים (אות קח) ע"פ החזו"א הנ"ל. וכעת ראיתי להגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל שכתב שסתם שתי נשים ששונאות, פשיטא דאסור להתיחד עמהן.

ואפשר שזו כוונת הרמב"ם (הל' גירושין פ"ז ה"ג) שכתב בזה"ל "ואלו הן הנשים שחזקתן שונאות זו את זו, חמותה ובת חמותה וצרתה אפילו היתה צרתה נשואה לאחר, ויבמתה אפילו היתה אחותה, ובת בעלה. אבל שאר כל הנשים כשרות", עכ"ל. הנה סיום דבריו לכאורה מיותר דנקט "אבל שאר כל הנשים כשרות", שהרי זה נלמד ממילא. ואפשר שבא לרמוז ששאר כל הנשים כשרות להעיד, אפי' אם ידוע שיש שנאה וקטטה ביניהן, כיון שאין זו שנאה הדומה לאותן חמש נשים שזה שנאה בטבע. ולפ"ז אם הן כשרות להעיד, ממילא אסור להתייחד עמהן. ועיין בפירוש שם טוב על הרמב"ם מה שהסביר בלשון הרמב"ם הנ"ל. .

ג. אותן חמש נשים, אפילו אם ידוע שהן אוהבות זו את זו, ולא נפלה קטטה ביניהן, מותר להתייחד עמהן

בספר עזרת נשים (הובא באוצהפ"ס ס' יז סע' ד אות מג) כתב שאפי' רואים שהן אוהבות ולא נפלה קטטה ביניהן, אפ"ה חזקתן ששונאות זו את זו והשנאה כבושה בלב, עיי"ש. והסכים לו ערוך השלחן (ס' יז סע' לח).

ובשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"א ס' מט) כתב בתוך דבריו לגבי עדות אשה מחמש נשים וז"ל "אולי יאמר האומר דחששא דחמש נשים לא שייכי כולי האי בזה הזמן דעינינו רואות דאינן שונאות אותן בזה הזמן וכן נראה דעת פר"מ שכתב מי יעשה כזה אם לא מומר להכעיס, כאילו פשוט ליה דליכא חששא דחמישה נשים ואכשור דרא, הנה מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים לא נראה כן וכמבואר בש"ע סי' יז סע' ד ועי"ש בב"ש שם,

ואדרבא לענין חציפות ועזות אישתני לגריעותא וכו'', עכ"ל. וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פרק כד אות י) ובספר דברי סופרים (אות קז). והגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל ג"כ כתב כנ"ל אלא דהוסיף דבכה"ג יש להתרחק אך לא מדין יחוד אלא הרחק מן הכיעור, עיי"ש שהאריך בעוד כמה פרטים. . **וכן אפילו אותן חמש נשים הן צדיקות וכשרות, מותר להתייחד עמהן ולא** אומרים שאין שנאה ביניהן מחמת צדקותן. כן מתבאר בשו"ת פני יהושע (ח"ב סי' לד שהובא באוצה"פ ס' יז סע' ד אות מג), שכתב שאפי' החסידה שבכולן לא מהמנא, דאע"ג דלא נחשדו ישראל להעיד שקר, מ"מ כאן דשנאה זו נגיעה היא חיישינן למשקר, עיי"ש. היינו שלגבי עדות אשה לא מהימנא כיון שיש שנאה, ולפ"ז ה"ה ליחוד, שהרי מדין עדות ילפינן ליחוד. .

ד. היתר יחוד עם החמש נשים הנ''ל, מועיל אפילו עם איש שעסקו

עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו הגדר של עסקו עמהן. **עמהן הנה** זה פשוט שלשיטת הרמב"ם והש"ע וסיעתם שסוברים שאיש שעסקו עם הנשים לא גרע מסתם איש דעלמא וכדלקמן (פ"י סע' יד הערה 39), שמותר לו להתייחד עם הני חמש נשים השונאות זו את זו, אלא אפי' לשאר ראשונים שסוברים שאיש שעסקו עם הנשים חמיר טפי, בנ"ד מודו דשרי, שהרי מצינו כמה שיטות בראשונים, שכל אחד פירש לשיטתו מהי החומרא באיש שעסקו עימהן, לרש"י וסיעתו, שאסור לאיש שעסקו עמהן להתיחד אפילו עם הרבה נשים. להתוס' וסיעתו אסור לו להתיחד עם אשה אפי' כשאשתו עמו. להריטב"א וסיעתו אפי' ב' אנשים כשרים שעסקן עם נשים, אסור להם להתיחד עם אשה אחת. ובשו"ת חק"ל כתב שכל אחד מיעט לדבר אחד אבל בשאר דינים אין חומרא באיש שעסקו עמהן, והבאתי כל זה לקמן (פ"י סע' יד הערה 39) באורך, עיי"ש. ולפ"ז כל הנך ראשונים מודים בנ"ד דשרי. ועיין בהערה הבאה (ד"ה והנה) מה שכתבתי בשם הגר"ח פלאג'י.

ומלבד כל זאת, מוכח מסתימות כל הראשונים והפוסקים שלא חילקו בדין זה ולא כתבו למעט שאם עסקו עמהן אסור, וכבר כתב הבית מאיר (הובא בחכ"א בבינת אדם שער הקבוע אות ז) שנח יותר ללמוד מסתימות הראשונים יותר מפירוש האחרונים, עיי"ש. **ואע"פ** שהיה מקום לומר שכיון שעסקו עמהן וצריכות לו ולבו גס בהן כמו שפרש"י (משנה קידושין פב.) ע"כ הן יחפו עליו אפי' ששונאות זו את זו. מיהו זהו ליתא, והנה לשונו של האפי זוטרי (ס' כב ס"ק כא) שלאחר שהסכים שמותר לאיש שעסקו עמהן להתיחד עם הני חמש נשים כתב וז"ל "כלומר ואפי' [לרש"י] דסבירא ליה דמי שעסקו עם הנשים אפי' אשתו עמו אסור מפני שהן מחפות עליו, הכא שאני שהשנאה מקלקלת

את השורה, ופשיטא דגדולה השנאה ששונאות זו את זו מאהבה שאוהבות למי שעסקו עמהן", עכ"ל. ויותר מכך כתב להסביר הפני משה (ס' כב ס"ק יב) שאפי' אם שתיהן יזנו, האחת תגלה קלונה של השניה אע"פ שאף קלונה של עצמה יתגלה, דאמרה תמות נפשי עם פלשתים, ואם על קלון עצמה אינה מקפדת, כ"ש על קלקול האיש שעסקו עמהן ולבה גס בו, עיי"ש.

ולדינא כתב הלבוש (ס' כב סע' י) שאפשר שאפי' מי שעסקו עמהן מותר להתייחד עם הני חמש נשים, עיי"ש. ואע"פ שכתב בלשון "אפשר", נראה שדעתו נוטה יותר להתיר. (ועיין בשד"ח כללי הפוסקים ס' טז אות א כשפוסק כותב בלשון "אפשר"). והב"ש (ס"ק יד) כתב להדיא שמותר וציין כן בשם הלבוש. וכן האפי זוטרי (שם) והפני משה (שם) והשתילי זיתים (בכת"י על אבהע"ז ס' כב ס"ק טז) והכתנת פסים (הובא בהגהות פרישה ס"ק יז) ומסגרת השלחן (ס' קנב אות ז) הסכימו לדעת הלבוש. וכעת ראיתי בערוגת הבושם (שם ס"ק כא) שהסכים ללבוש וכתב לסייע לזה מהא דרש"י והתוס' והרא"ש דכולם לא פירשו את הרבותא של המשנה שמי שעסקיו עם הנשים לא יתיחד עמהן, דאסור עם הני חמש נשים ואע"פ שזה פירוש מרווח טפי ממה שהם פירשו, וש"מ דסוברים דאפי' במי שעסקו עמהן שרי ביחוד עם הני חמש נשים, עיי"ש. וכן עיקר לדינא, ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ב). **, ויש מחמירין בספר** יפה ללב (ס' כב אות י) הביא את דעת הלבוש שמתיר בנ"ד (שהובא בהערה הקודמת) וכתב וז"ל "ולבי מגמגם בזה, דהרי רש"י בר"פ בלק גבי דכתיב ויאמר מואב אל זקני מדין כתב וז"ל והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנאמר המכה את מדין בשדה מואב וכו' אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם, עיי"ש. דכוותיה יש לומר הכא, שמחמת יראתן שלא יאבד מהן מלאכתן שהן עושים אצלו שהיא חיותן, מחפות עליו ולא יגלו סודו אפי' אם יזנה עם אחת מהן מהב' יבמות או צרות וכו' וכמש"ל בס"ה כי קשין מזונותיו של אדם למצוא בנקל מלאכה אוכל נפש וע"כ מכסות שנאתן מפני פרנסתן, כן נראה לי פשוט", עכ"ל היפה ללב.

ויש להעיר בדברי קדשו, שמשמע מלשונו שלמד שעסקו עמהן, שהנשים עובדות בשבילו וכפופות לו וכל חיותן ופרנסתן ממנו. ומלבד דמרש"י (קידושין פב. על המשנה) לא משמע כן, שכתב וז"ל "שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו", עכ"ל. וכן כתבו עוד ראשונים. ומשמע שהוא עושה להן עסק מסוים והן צריכות לו לאותו דבר, ואדרבא, הוא זקוק לפרנסה שלהן ולא שהן עובדות אצלו וכפופות לו. ויותר מכך, מהברייתא (קידושין שם) מוכח שלא כדבריו אלא כפרש"י הנ"ל. ולפ"ז יסוד בנינו של

היפה ללב הנ"ל, לכאורה אינו מדוקדק כ"כ. ועוד שאת הראיה מפרשת בלק, יש לדחות, דהתם הוי פקוח נפש, ודו"ק.

ובארץ צבי (ס' כב ס"ק יט) כתב שאפשר שלפי שיטת התוס', שאיש שעסקו עמהן אסור לו להתייחד עם אשה אפי' שאשתו עמו (כדלקמן פ"י סע' יד) אפשר שה"ה כאן שאסור לו להתייחד עם הני חמש נשים, עיי"ש. והנה מלבד שמהאפי זוטרי שהבאתי בהערה הקודמת מוכח שאפי' לשיטת האוסרים לאיש שעסקו עמהן להתיחד אפי' כאשר אשתו עמו אפ"ה מהני בנ"ד, עוד נראה שלפי התוס' אפשר לחלק דאינו דומה, דהנה הרא"ש (קידושין פ"ד ס' כז) הסביר את שיטת האוסרים לאיש שעסקו עמהן להתייחד אפי' שאשתו עמו בזה"ל "הואיל ועסקו עם הנשים לבו גס בם ואינו בוש מאשתו", עכ"ל. ולפ"ז, אין שום דימוי לנ"ד, דסוף סוף הני חמש נשים, מחמת שנאתן לא יחפו אהדדי ולכן כל אחת תמנע מלזנות, וא"כ יש מקום לדחות דאין לדמות ולומר שלשיטת התוס' יהיה אסור. ושו"ר שכן העיר על הארץ צבי בספר דבר הלכה (ס' ה ס"ק כה), עיי"ש.

אלא שמצאתי שאכן היה מקום לפרש שלשיטת התוס' וסיעתו, כמו שאוסרים לאיש שעסקו עמהן להתייחד אפי' אשתו עמו, ה"ה עם הני חמש נשים כפי שצידד הארץ צבי הנ"ל, והוא לפי מה שפירש המאירי את שיטת התוס' וז"ל "ויש מפרשים בזו שעסקו עם הנשים חמור יותר ולא יתיחד אף באשתו עמו מפני שאין אשתו יכולה לשמרו תמיד כל כך, ואף הנשים שצריכות לו ולבן גס בו מחפות עליו", עכ"ל. ולפי פירוש זה אפשר שלמד הארץ צבי שה"ה עם הני חמש נשים, שמתוך שצריכות לו ולבן גס בו, מחפות עליו, ואפי' ששונאות אהדדי.

והנה מצאתי להגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב ס' א) שרצה לפרש את הרבותא של המשנה בקידושין (פב.) שאיש שעסקו עמהן לא יתייחד עם הנשים, שהפירוש הוא שאיש רגיל שאין עסקו עמהן, יכול להתייחד עם הני חמש נשים השונאות זו את זו, אבל כשעסקו עמהן אסור לו. (אע"פ שאף אחד מהראשונים לא פירש כן אלא כל חד לשיטתו וכדלקמן פ"י סע' יד הערה 39) ושוב הביא דעת הלבוש שכתב להתיר אלא שסיים דכיון שלבו גס בהן, יש לחוש, עיי"ש. .

ה. י''א שאם יש לאשה וחמותה [או זוג אחר מאותן חמש נשים השונאות זו את זו] חסכון ממוני משותף ובאופן שאם אחת תזנה תמורת ממון, הממון יתחלק לשתיהן, אסור להתייחד עמהן כיון שיחפו על מעשה העבירה

בספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ט) כתב וז"ל "ונראה לי בסיעתא דשמיא, דאם האשה וחמותה כיס אחת לשתיהן, כי הרוחה

של מעשה ידי שתיהן כלה לאמצע, שהם מתפרנסים ממעשה ידיהם בשוה ואין אחת נוטלת לעצמה כלום ממעשה ידיה אע"פ שהרוחתה היא יותר, אין לסמוך על דין זה ששונאות זו את זו להתיר להתייחד עם שתיהן, דיש לומר אע"פ שהן שונאות בלבבן זו את זו, עם כל זה ניחא לחדא בזנות האחרת בשביל הרווחת האתנן שתהיה לאמצע, ומספרים העולם שנעשה במקום אחד מעשה באשה וחמותה בכהאי גוונא", עכ"ל. .

ויש מתירין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' ר"ד אות ב) הביא את העוד יוסף חי הנ"ל שהובא בהערה הקודמת וחלק על דבריו, עיי"ש. וכן בספר הליכות עולם (ח"ח פרשת שופטים אות א) כתב שאין דברי העוד יוסף חי מוכרחים, כי השנאה מקלקלת את השורה ואין לחוש לכך, עיי' 'ש. .

ו. היתר יחוד עם חמש נשים השונאות זו את זו מועיל אפילו אם האיש המתייחד עמהן לבו גס

עיין לקמן (פ"ט סע' לא והלאה) מהו הגדר של לבו גס בהן. **בהן עיין** לעיל (סע' ד הערה 12) מש"כ מסתימת כל הראשונים והאחרונים שפסקו בסתמא שמותר להתייחד עם הני חמש נשים, ומשמע שאין הבדל אם לבו גס בהן או לא. וזיל בתר טעמא, ששונאות זו את זו, וכל אחת תחשוש לזנות פן השניה תגלה סודה. ועיין לעיל (שם) מש"כ בשם האפי זוטרי שגדולה שנאתם זו לזו יותר מאהבתם את האיש שעסקו עמהן, ולכאורה ה"ה בנ"ד שגדולה שנאתן זו לזו יותר מאהבתם את האיש שלבו גס בהן. ואע"פ שסתם איש שלבו גס בנשים זהו גס בהו יותר מאשר איש שגס בהו מחמת שעסקו עמהן וכמבואר בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג), אפ"ה נראה שה"ה בנ"ד, דהסברא שייכת גם הכא. וכ"פ הדבר הלכה (ס' ה סע' כג) והסכים לו בספר נטעי גבריאל (פרק כד סע' יב). ואף הדברי סופרים (אות קט) הביא את הדבר הלכה הנ"ל, אלא שבהגהות (עמק דבר אות תשנג) הוסיף שאין דברי הדבר הלכה מוכרחים. מיהו לדינא יש להקל. .

ז. היתר יחוד עם חמש נשים השונאות זו את זו, הוא אפילו כשהן פרוצות כן

משמע מסתימות הרמב"ם והש"ע שפסקו בסתמא שמותר להתייחד עם החמש נשים הנ"ל ולא חילקו בין פרוצות לכשרות, וכן הוא סתימות כל הראשונים והאחרונים, שאף אחד לא הזכיר חילוק זה (ועיין בחכ"א בבינת אדם שער הקבוע אות ז שכתב לו הבית מאיר בזה"ל "נח לי יותר ללמוד מסתימות הראשונים מפירושן של אחרונים"). וזיל בתר טעמא, כיון ששונאות זו את זו אזי אפי' שהן פרוצות ויזנו ביחד

מ"מ תאמר האחת תמות נפשי עם פלישתים וכמש"כ הפני משה לעיל (סע' ד הערה 12) ותלך ותספר קלקול חברתה.

ושו"ר שכן פסק הדבר הלכה (ס' הסע' כד), ובהערה (ס"ק כז) כתב לסייע לזה שאף פרוצות חוששות שיתגלה קלונן מהרשב"א בתשובה (ס' אלף קעח) שהסביר את שיטת רש"י שמתיר לאיש להתייחד עם ג' נשים ויותר ואפי' פרוצות, וז"ל הרשב"א "וכל שאינן אלא שתיים אינן בושות זו מזו כל כך אבל כשהן הרבה מתביישות ואינן שומעות לו", עכ"ל. ועל זה הוסיף הדבר הלכה (בס' ד ס"ק כה) לבאר שכוונת הרשב"א שמתביישות מהדדי ואף חוששות שיתגלה שהרי זו כוונת רש"י כמו שהסביר הרא"ש, עיי"ש. ואחר המחילה הרבה, אין נראה כן כוונת הרשב"א, שמוכח מלשונו שמותר להתייחד עם ג' נשים כיון שבושות זו מזו אבל אין זכר מהטעם שחוששות שיתגלה הדבר, ואף שהרא"ש הסביר כן ברש"י, אין זה מחייב את הרשב"א. לכן מהרשב"א אין זכר של ראיה שפרוצות בושות שיתגלה. עכ"פ לדינא נראה מסתימות הפוסקים שדין חמש נשים השונאות זו את זו הוא גם בפרוצות. ועוד עיין בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צג) שכתב שלא מצינו גריעותא בפוסקים בנשים פרוצות בדיני יחוד ורק באנשים מצאנו, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד שאין גריעותא. מיהו כבר כתבתי לעיל (פ"ה סע' ד הערה 15) להעיר על דבריו מדברי הרמ"ה שכן מצינו גריעותא אצל נשים פרוצות. ועיין לקמן (פ"ט סע' מב הערה 112) שכתבנו דכשם שאין כשרים היום לדעת הרמב"ם והש"ע, ה"ה שאין כשרות היום, ואפ"ה כתבו הרמב"ם והש"ע את הדין של בעלה בעיר, ומדוקדק מזה דבעלה בעיר נוהג גם בפרוצות, עיי"ש. ודון מינה ואוקי באתרין. מיהו אם ידוע שהן פרוצות באופן שלא איכפת להן אם ידעו מזנותן, עיין לקמן (פי"א סע' יג הערה 35) דלכאורה אפשר להקל לבני אשכנז רק כאשר האיש כשר אך לבני ספרד אין להקל. .

ח. אפילו איש פרוץ עיין לעיל (פ"ד סע' ה והלאה) מהו גדר של פרוץ. **, מותר ביחוד עם חמש נשים השונאות זו את זו הנה** להרמב"ם והש"ע וסיעתם שסוברים שאין כשרים היום ולכן אסרו לאשה להתייחד עם ב' אנשים וכדלעיל (פ"ד סע' א), א"כ דין כל האנשים כפרוצים וכמש"כ הרבה אחרונים לעיל (פ"ה סע' ב הערה 10) בדעת הרמב"ם והש"ע, שכיון שאין כשרים כולם נידונים כפרוצים (ואע"פ שיש שחילקו בין פרוצים ממש לבין כשרים שנידונים כפרוצים וכמו שכתבו החיד"א והשבט לוי, מ"מ החיד"א הודה שמסתימות לשון מרן הש"ע משמע שבדין אין לחלק, עיי"ש). וא"כ כיון שהרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ט) והש"ע (ס' כב סע' י) פסקו את הדין שמותר להתייחד עם הני חמש נשים, ש"מ אפי' לפרוצים מותר, וזה פשוט.

ואפי' לבני אשכנז שסוברים שיש כשרים היום, אפ"ה בנ"ד נראה שמותר אפי' בפרוץ, שהרי הרמ"א לא הגיה כלום על מרן הש"ע, ובפרט דזיל בתר טעמא, שהשמירה בנ"ד היא מכח הנשים, שכל אחת חוששת שחברתה תגלה קלונה, וא"כ לא איכפת לן אם האיש פרוץ או כשר.

ושו"ר בישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כד) שאפשר לדקדק מלשונו שאפי' נכרי מותר עם ב' יבמות, ונביאו בס"ד לקמן (סע' יב), וא"כ ה"ה בישראל פרוץ. וכן פסקו הדבר הלכה (פ"ה סע' כד) ובספר פתח הבית (פי"א סע' ח) והנטעי גבריאל (פכ"ד סע' יג) והדברי סופרים (אות קט). וכן משמע מדברי הציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ג אות ט).

והנה בספר טהרת ישראל (הובא באוצה"פ ס' כב ס"ק לו אות ב) לאחר שהביא את המתירים לאיש שעסקו עמהן להתייחד עם הני חמש נשים, כתב שאפשר שאף בפרוץ מותר, עיי"ש. וכן עיקר הלכה למעשה. **, ויש מחמירין בשו"ת** שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ב) כתב בזה"ל "בפרוץ בעריות ממש, ליבי נוקף להתיר", עכ"ל. .

ט. אפילו באופן קבע מותר להתייחד עם חמש נשים השונאות זו את זו בשו"ת

עין יצחק (בתשובה מבן המחבר ס' עז אות ז) כתב וז"ל "וראיתי בספר זכור לאברהם דמביא בשם פרח מטה אהרון דאלו (ה' נשים) מותרין להתייחד גם בלילה ובקביעות וגו'", עכ"ל. ועוד עיין בספר דבר הלכה (ס' ה סע' כו) שדקדק שכן סובר בשו"ת שער המים (ס' טז) וכ"פ למעשה הדבר הלכה. וכן העלה בספר נטעי גבריאל (פרק כד' סע' יד). אך עיין בשו"ת הראנ"ח (ס' צא) מה שכתב בזה. . אך נראה שלמעשה יש להתרחק מזה ולהחמיר כיון שהדבר קרוב לעריות **פשוט**. ועיין לקמן (פ"י סע' ח) מש"כ לגבי יחוד באופן קבע עם אשה כאשר אשתו עמו. .

י. היתר יחוד עם החמש נשים הנ"ל מועיל אפילו כשמהלכים בדרך כלומר

אע"פ שדין דרך חמור מדין עיר, שבדרך צריך שומר נוסף שמא יצטרך מישהו לצאת לצרכיו ואז יווצר יחוד. בנ"ד, כשאיש מתייחד עם ב' יבמות וכיו"ב מאלו חמש נשים, אין צריך שמירה נוספת ולא חיישינן שמא תצא אחת לצרכיה ותתייחד השניה עם האיש, וכמו שנבאר לקמן.

הנה הט"ז (ס' כב ס"ק ט) כתב שההיתר של יחוד עם ב' יבמות, ושאר הני חמש נשים הוא אפילו בדרך. וכן כתב להדיא הישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כד), והסביר שאין לחשוש שמא תצא אחת לצרכיה ותשאר השניה כיון שדרך הנשים לצאת יחד ולכן לא יעזבו אחת את השניה וילכו יחד, עיי"ש. והסכים להם במסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ז). ועיין

בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ד) שכתב בזה"ל "ובדרך אולי יש להקל", ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ב) הביא את הט"ז שמיקל בדרך, והביאו בשתיקה וניכר מתוך דבריו שמסכים להתיר. שהרי המשיך בלשונו "אמנם בלילה יש מקום להחמיר", ש"מ שבדרך מסכים להתיר. וע"ע בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא בסיכום דינים אות יט). ותדע שטעמו של הט"ז שהתיר, קשה להבינו, שהלשון שם קשה להבנה. ושו"ר שהעיר בזה הדבר הלכה (ס' ד ס"ק כו) ודחק להסביר שטעמו של הט"ז הוא כטעמו של הישׁ"ש שכתבתי לעיל. מיהו זהו דוחק גדול לענ"ד ועדיין צ"ע בישוב לשונו וטעמו של הט"ז.

ובשו"ת עין יצחק (תשובת בן המחבר, ס' עז אות ז) כתב לגבי יחוד עם הנשים הנ"ל בלילה בזה"ל "וראיתי בספר זכור לאברהם וכו' בשם הפרח מטה אהרון דאלו מותרין להתייחד גם בלילה ובקביעות, ואף דלכאורה יש לאסור בלילה, דדלמא תישן צרתה ולא תראה כשזינתה חברתה, לא חשו לזה, משום דמתיראת לזנות באותו הבית שתישן צרתה, דשמא תקיץ משינתה פתאום או בכוונה לחפש אחריה ולמצוא איזה מקום לבזותה אם תראה דבר מכוער בה", עכ"ל. ולכאורה אפשר לדקדק שה"ה בדרך יהיה מותר, דלא חיישינן שתצא והשניה תזנה, כי חוששת האחת שמא צרתה עושה עצמה כיוצאת לצרכיה כדי לשוב בפתע פתאום ולראות בה דבר מכוער ולבז ותה.

ובנ"ד יש לצרף דעת הראשונים שאינם סוברים שיש חומרא של דרך יותר מעיר והבאתים לעיל (פ"ד סע' יז), וא"כ בנ"ד סגי בלא שמירה נוספת. ועוד שמסתימות הפוסקים, הרמב"ם (פכ"ב סע' ט) הכל בו (ס' עה) הסמ"ג (לאוין קכו) הש"ע (ס' כב סע' ג) ועוד, משמע שמותר עם הני חמש נשים בכל גוונא, ולא כתבו לחלק לגבי דרך או לילה. ואף הרמ"א לא הגיה על הש"ע בהלכה זו. מיהו אפשר שסמך הרמ"א על מש"כ לעיל מיניה, שבדרך בעינן שומר נוסף.

ונראה מדברי הישׁ"ש (שם) שאם ידוע שאין דרך הנשים לילך יחד כשאחת מהן תצטרך לצרכיה, וכגון שרבו ביניהן ושנאתן גדולה או שכבר קרה מקרים שהלכו בדרך ואחת יצאה לצרכיה לבדה, לכאורה אסור להתיחד עמהן בדרך, שהרי כל טעם ההיתר שכתב הישׁ"ש כיון שדרכן לילך יחד. אך לפי מה שכתבתי לדייק מהעין יצחק לעיל, יש להתיר. ואדרבא בכה"ג מפחדת יותר האשה שנשארת, שמחמת השנאה והמריבה הגלויה ביניהן, שמא מטעה אותה ועושה עצמה כיוצאת לצרכיה כדי לבזותה. ונראה שבצירוף הפוסקים שאינם סוברים חומרא של דרך להצריך שומר נוסף, אפשר להקל בדרך בכל גוונא אפי' אם ידוע שאם תצא לצרכיה, לא תלך חברתה עמה. . **ויש מחמירין בית** משה (ס' כב ס"ק יד), וכן נראה שסובר בשו"ת אור שמח (סי' ד) עיי"ש היטב. .

יא. דין יחוד עם חמש נשים השונאות זו את זו מועיל אפילו **עיין** לעיל (פ"ד סע' לג והלאה) מתי חוששים בלילה להצריך שומר נוסף והאם חוששים שמישהו ירדם. **בלילה בשו"ת** עין יצחק (תשובת בן המחבר, ס' עז אות ז) כתב לגבי יחוד עם חמש נשים הנ"ל וז"ל "וראיתי בספר זכור לאברהם וכו' בשם הפרח מטה אהרון דאלו מותרין להתייחד גם בלילה ובקביעות. ואף דלכאורה יש לאסור בלילה דדלמא תישן צרתה ולא תיראה כשזינתה חברתה, לא חשו לזה משום דמתייראת לזנות באותו הבית שתישן צרתה, דשמא תקיץ משנתה פתאום או בכוונה לחפש אחריה ולמצוא איזה מקום לבזותה אם תראה דבר מכוער בה", עכ"ל.

ויש לצרף דעת הט"ז (ס' כב ס"ק ט) שכתב שדין חמש נשים, מועיל להתייחד עמהן אפי' בדרך, עיי"ש. ולכאורה לפ"ז אין מקום להחמיר בלילה, שהרי חומרת לילה נלמדת מחומרת דרך וכמש"כ הראב"ד בפשטות שהובא לעיל (פ"ד סע' לג הערה 86). ובנוסף יש את הראשונים (הובאו לעיל שם הערה 87) ובכללם המרדכי וסה"ת ועוד, שלא סוברים שלילה חמור מיום. ובפרט שנלע"ד שכן מורה בנ"ד סתימות הרמב"ם (פכ"ב ה"ט) והש"ע (ס' כב סע' י) ועוד, שכתבו דין חמש נשים בסתמא, וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ה סע' כו) ודקדק שכן פסק בספר שער המים, עיי"ש. **. ויש אוסרים עד שיהיה שומר נוסף בית** משה (ס' כב ס"ק יד), וכן נראה לדקדק שסובר בשו"ת אור שמח (ס' ד). ובספר זכרון עקידת יצחק (פרק ד) כתב בזה"ל "ולפע"ד כי בעת השינה לא יועיל היתר זה", עכ"ל. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ב) כתב שבלילה יש מקום להחמיר ויש מתירין אף בלילה, עיי"ש. ומשמע שדעתו נוטה לחומרא. **. והמחמיר תבא עליו ברכה תחילה** יש לעיין האם באופן שאחת תרדם וישארו ערים איש ואשה לבדם, האם הוי יחוד דאורייתא או דרבנן, וכמבואר לעיל (פ"א סע' יט) שכל שהם יותר מאיש אחד ואשה אחת, הוי יחוד דרבנן. הנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) למד בראב"ד שחידש חומרת לילה, דאם ירדם מאן דהו וישארו איש ואשה הוי דאורייתא, עיי"ש. וא"כ ה"ה בנ"ד. מיהו יש לעיין בזה דסוף סוף הם אינם לבד. וראיתי בספר דברי סופרים (עמ' ע בביה"ל ד"ה בלילה) שג"כ העיר על השבט הלוי הנ"ל, וכן בספר נטעי גבריאל (פכ"א הערה כ) ובספר מנחת איש (פ"ו סע' ט) העירו כנ"ל. וא"כ נראה שאפי' הם נעורים לבדם, סוף סוף הוי יחוד מדרבנן בלבד וכנ"ל, וה"ה בנ"ד. אך עיין לעיל (פ"ג סע' טז הערה 35) שבשו"ת אמרי כהן (ס' כו) משמע כדברי שבט הלוי הנ"ל.

עכ"פ לדינא מותר וכמבואר לעיל (הערה 27) ובפרט אי נימא דיחוד בכה"ג הוי מדרבנן וכנ"ל. וכ"ז דלא כמ"ש בנטעי גבריאל (פכ"ד סע' טז) שהעלה שיש להקל רק בשעת הדחק, עיי"ש. אלא מעיקר הדין מותר והמחמיר תע"ב. .

יב. אפילו עם גוי מותר לחמש נשים השונאות זו את זו להתייחד [באופן שאין חשש אונס] הנה מטעם פיתוי, י"ל שלא יתפתו לו כמו לאיש ישראל, שהרי שונאות זו את זו וזה פשוט. וכן סתימות הפוסקים. והנה אף מהיש"ש (קידושין פ"ד ס' כד) נראה שהיתר זה מהני אפי' עם גוי וכן מלשון הט"ז (ס' כב ס"ק ט) משמע כן. **וכן** פסקו בספר פתח הבית (פרק יא סע' ח) והדברי סופרים (אות קט) ובספר נטעי גבריאל (פכ"ד סע' טו). אלא שכולם ציינו שהיתר זה דוקא כשלא חיישינן לאונס, עיי"ש. וכגון שישנם ישראלים בקרבת מקום שאם יזעקו הם יבואו וכל כיו"ב. ועיין בדבר הלכה (פ"ה סע' כד) שג"כ כתב שעם נכרי מותר, ובהערה (ס"ק כו) האריך האם חיישינן לאונס בזה הזמן, וסיים שלמעשה צ"ע, עיי"ש.

והנה לענ"ד, שכל חשש אונס, ע"פ רוב זה דוקא שהגוי נמצא עם אשה אחת, שיכול בנקל לאונסה, או אפי' אם יש עמה תינוקת וכמש"כ הישי"ש שיש חשש שלא יקפיד על הקטנה ויאנסנה, אבל כשהן ב' גדולות כגון בנ"ד, אין כ"כ מצוי שיאנוס את שתיהן, שהן לא יתנו לו, ואחת מיד תלך להזעיק עזרה, (אפי' שהן שונאות). ואפי' אם יש מקרים נדירים שכן נאנסו ב' נשים ע"י איש אחד, צ"ע אם חששו לזה. ואכן הכל תלוי לפי המציאות.

מיהו עיין לקמן (פי"א סע' יד הערה 36) שדקדקנו בלשון הרמב"ם בפירוש המשניות ע"ז (ר"פ אין מעמידין) דמשמע מדבריו שיש לאסור בנ"ד, עיי"ש. .

יג. אפילו שהשתי יבמות הן שתי אחיות, ולעולם לא יהיו צרות זו לזו, מותר להתייחד עמהן כיון שבכל זאת שונאות זו את זו ואינן מחפות זו על זו הרמב"ם (הל' גירושין פ"ז ה"ב ג) כתב לגבי נאמנות הנשים להביא גט בארץ ישראל מחמת חשש שהוא מזויף, ונקט בזה"ל "לפיכך נשים שחזקתן שהן שונאות זו את זו אין נאמנות להביא גט וכו' ואלו הן הנשים שחזקתן ששונאות זו את זו, חמותה ובת חמותה וכו' ויבמתה אפילו היתה אחותה וגו'", עכ"ל. הנה מוכח שיבמות אחיות אפי' שלא יהיו צרות זו לזו, חזקתן שונאות זו את זו, וממילא אף לעניין יחוד מותר להתייחד עמהן. והמקור לדברי הרמב"ם כתב במ"מ דהוא מהירושלמי יבמות (פרק האשה שלום ה"ד).

והמ"מ למד בהרמב"ם דהוי שנאה עצמית ולאפוקי שיטת רש"י דביאר בגמ' (יבמות קיז.) שיבמתה שונאתה בגלל שיראה שמא סופה להיות צרתה, וש"מ דבאחיות שאין את החשש הנ"ל ליכא שנאה ביניהן, אלא דלענין הבאת גט אינה נאמנת כיון דלא פלוג רבנן. ולפ"ז לענין יחוד אסור להתיחד עמהן, דאמרינן לא פלוג להחמיר אבל במציאות אין שנאה ביניהן ולענין יחוד אסור להתיחד עמהן, וכמ"ש הבית משה (ס' כב ס"ק יד) ובשו"ת חמדת שלמה (ס' י אות כג) ובשו"ת ברית אברהם (ס' נג אות ט). ועיין בשו"ת רעק"א (ס' פו) דלא פלוג אמרינן רק לחומרא ולא לקולא.

ואע"ג שהמשנה למלך (פי"ב הט"ז) פקפק על הבנת המ"מ בדעת הרמב"ם, וכתב שאפשר שאף הרמב"ם סובר שיבמתה אפי' אחותה אינה נאמנת להביא גט ג"כ מטעם רש"י, היינו דלא פלוג אך שנאה ליכא ביניהן כיון שאין חשש שתהיה צרתה. (אלא דלא ברירא ליה כולי האי כדמוכח מהסיכום של דבריו שם). ולפ"ז לשיטתו אפשר שאף לפי הרמב"ם אסורים ביחוד דלא אמרינן לא פלוג לקולא וכדלעיל. מ"מ כבר כתב היד מלאכי (כללי הפוסקים, כללי הרב המגיד אות ג) בשם הרדב"ז שכשיש מחלוקת בדברי הרמב"ם, סומכים על דברי הרב המגיד שהיה אדם גדול ובקי וכו', עיי"ש. והובא אף בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' ז אות ג), וא"כ יש לנו לתפוס עיקר בדעת הרמב"ם דהוי שנאה עצמית וכדעת המ"מ ולכן אפי' ביחוד יש להתיר.

והנה לפי הירושלמי הנ"ל דחידש שיבמות אפי' שהן אחיות אינן נאמנות להביא גט, מצינו לכמה אחרונים דביארו בזה דלא הוי טעמא מחמת שנאה עצמית אלא מדין של לא פלוג רבנן, ונביאם לקמן בהערה הבאה. ואכן חלקם פירשו כן בדעת הרמב"ם מלבד המשנה למלך. הראשון בקודש הפני משה (על הירושלמי שם), ושני לו מצאתי בקרבן העדה (בשיירי הקרבן על הירושלמי שם) שהביא את הרמב"ם ואת הסבר הרב המגיד וכתב עליו בזה"ל "ואיני מבין דבריו, פשיטא אף להרמב"ם הטעם הוא כרש"י, דאל"כ למה חזקתן שונאות", עכ"ל. והנה קרבן העדה מצא הערה חזקה להעיר דאם לא כטעמו של רש"י, מדוע שונאות זו את זו. אלא שנעלם מעיני קדשו דברי המאירי (יבמות קיז.) שתחילה כתב כטעמו של רש"י, היינו שיבמתה אינה נאמנת להעיד שמת בעל יבמתה כיון שחוששת שמא ימות בעלה ותעשה צרתה ע"י יבום ולכן שונאתה. אלא ששוב כתב בזה"ל "וגדולי המחברים כתבו ביבמתה בהלכות גיטין אפי' היתה אחותה כגון שהיו שתי אחיות נשואות לשני אחים ובזו מיהא אין מקום לטעם שהזכרנו שהרי היא ערווה, אלא שמ"מ יבמתה סתם אמרו ואפילו אחות בכלל, ואע"פ שאין בה טעם זה,

מ"מ לא פלוג רבנן או שמא טעם השנאה מפני שכל אחת מגלה ליבמה סתרי אשתו כדי להוכיחה", עכ"ל.

וידוע שהמאירי נוקט "גדולי המחברים" כוונתו על הרמב"ם כמ"ש בספר מנוחת שלום (ח"ה ס' מח להרה"ג יעקב חיים סופר שליט"א), ובפרט כאן שהוסיף "בהלכות גיטין" שזהו מקור הרמב"ם, ואף שתחילה כתב להסבירו באופן של לא פלוג, מ"מ בסוף כתב שאפשר שטעם השנאה שאחת מגלה ליבמה סתרי אשתו כדי שבעלה יוכיחה. וא"כ יש טעם לשנאה זו בין יבמות אחיות. (מיהו אפשר דדברי המאירי עדיין לא מסייעים להמ"מ הנ"ל, שהרי המ"מ כתב ברמב"ם דהוי שנאה עצמית, והרי אם יש טעם לשנאה כדברי המאירי, אין זה שנאה עצמית שמשמעותה בטבע בלא סיבה, ואולי עצמית הפירוש לא מחמת יבום, וצ"ע).

ונראה שאף הגאון רעק"א (בתשובה ס' רכב אות ב) מסכים להסבר המ"מ בדברי הרמב"ם, שהביאו בפשטות ולא העיר מאומה. אלא שראיתי בתוס' רעק"א יבמות (פט"ו משנה ד) שכתב על דברי ר"ע מברטנורא שהסביר ביבמתה שיראה שמא תהיה צרתה, וכתב בזה"ל "והרמב"ם כתב אף יבמתה שהיא אחותה, וכתב הה"מ שכן הוא בירושלמי, והטעם משום לא פלוג", עכ"ל. ונראה ברור שמה שסיים שהטעם הוא משום לא פלוג זה כדי להסביר את ר"ע מברטנורא (שפירש כרש"י), שכן כתב הרב המגיד בדעת רש"י שהירושלמי משום לא פלוג. אבל לא פירש כן בדעת הרב המגיד עצמו, שהרי הרב המגיד כתב מפורש בדעת הרמב"ם דהוי שנאה עצמית וכדלעיל, וזה ברור. ועיין בהגהות רעק"א על ש"ע (ס' יז אות ט), וכן עיין בב"ש (ס' יז ס"ק יד) שג"כ כתב בתוך דבריו שהרב המגיד פירש לגבי יבמה ואחותה משום לא פלוג, וג"כ צ"ל שכוונתו לפירוש הרב המגיד אליבא פרש"י, אבל בפירושו להרמב"ם שפתיו ברור מיללו שטעמו הוא משום שנאה עצמית. אלא שמצאתי בשו"ת מהרח"ש בקונטרס עיגונא דאתתא (דף לד.) שכתב בזה"ל "שהרי יבמתה אע"ג שהיא אחותה דליכא למיחש לסופה להיות צרתה, כתב הרמב"ם שאינה נאמנת. וכתב הרב המגיד שהטעם דלא פלוג רבנן בין יבמה ליבמה", עכ"ל. ומשמע שמפרש שהרב המגיד פירש טעמא דלא פלוג אף בדברי הרמב"ם, אלא דצ"ע טובא, דזה לא יתכן כלל וכמבואר להדיא בדברי הרב המגיד (הל' גירושין פ"ז ה"ב ג) שאמר כן רק לשיטת רש"י אבל לרמב"ם זה שנאה עצמית, ויותר מכך מבואר להדיא ברב המגיד לקמן בפרק יב (הט"ז) דלרמב"ם הוי שנאה טבעית, עיי"ש. וצ"ע בכוונת המהרח"ש.

ואף המהר"ם בן חביב בספרו עזרת נשים (ס' יז ס"ק לט) נראה שלמד ברמב"ם שיש להם שנאה עצמית והוכיח כן מדנקט הרמב"ם ב' יבמות ואפי' היא אחותה. ושו"ר בספר קרן

אורה (יבמות קיז.) שאפשר לדקדק מדבריו שהרמב"ם אינו סובר שהשנאה מחמת שמא תפול לפניה לצרה, אלא טעם אחר, עיי"ש. וצ"ל כוונתו או שנאה עצמית או כמש"כ לעיל בשם המאירי, עכ"פ משמע מדבריו שאין זה מדין לא פלוג, וא"כ יש להתיר אפי' באיסור יחוד. ובספר פתח הבית (פרק יא סע' י אות ח) ג"כ דקדק כנ"ל והוסיף שכך סובר בעל האור שמח בחידושיו ליבמות, עיי"ש. ובספר דבר הלכה (ס' ה ס"ק א) כתב שכן סובר המראות הצובאות (ס' יז ס"ק יח) בדעת הרמב"ם. וע"ע בשו"ת ברית אברהם (ס' נג אות ט) מהשואל שהוכיח שהרמב"ם סובר דהוי שנאה עצמית, ובעל הברית אברהם דחה ראייתו, אך הוכיח ממקום אחר בהרמב"ם דהוי שנאה עצמית, אלא שבאות י כתב לישב לפי האומרים דהוי מדין לא פלוג, עיי"ש.

ובשו"ת חמדת שלמה (ס' י אות כג) האריך להוכיח מהגמ' (קידושין פא:) שרבא סובר דהוי שנאה עצמית, עיי"ש. וכן הוא באפי זוטרי (ס' יז ס"ק לב). והב"י (ס' קמא) כתב דעת הרמב"ם שיבמתה הוא הדין כשהיא אחותה ושכתב הרב המגיד דהכי איתא בירושלמי, עיי"ש. והב"י הביאם בשתיקה ומשמע שמסכים והולך לשיטתם, ובפרט שבשלחנו הטהור (שם סע' נד) פסק לדינא שיבמתה אפי' אחותה אינה נאמנת להביא גט דשמא מזויף הוא ומתכוונת לקלקלה, עיי"ש. ומשמע שטעם זה של מתכוונת לקלקלה קאי גם על אחותה ואפי' שלעולם לא תהיה צרתה א"כ צ"ל דהוי שנאה עצמית. ואף החיד"א בברכי יוסף (ס' יז אות ו) הביא דעת הרמב"ם שיבמתה ג"כ אם היא אחותה שכן הוא בירושלמי ובמגיד משנה, עיי"ש. וג"כ משמע שמסכים לפירושם. (מיהו מצאתי שהחיד"א עצמו כתב שלא כל מה שמביא בסתימות בברכי יוסף דהכי סבירא ליה, כ"כ החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א ריש ס' ח, ובהקדמתו לברכ"י בדברי הגדה עיי"ש לשונו). ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ב) כתב דמשמע מסתימות הש"ע ושתיקת הרמ"א שאף בזה"ז שאין מיבמין וכגון שיש להן בנים, מ"מ מותר להתייחד. (ונראה מתחילת דבריו שה"ה כשהן אחיות). . **ויש אוסרין רש"י** (יבמות קיז.) כתב הטעם שהיבמה שונאת את יבמתה, שמא סופה להיות צרתה, עיי"ש. והנה מדברי הרב המגיד (הל' גירושין פ"ז ה"ב ג) עולה דלשיטת רש"י אין טעם לאסור ב' יבמות מלהביא גט זו לזו כאשר הן אחיות שהרי לעולם לא יהיו צרות זו לזו, אלא שהירושלמי (יבמות פט"ו ה"ד) שאסר, הוי משום דלא פלוג, עיי"ש. וכבר ביארנו שכל שאסרו מדין לא פלוג זה לחומרא ולא לקולא וכמש"כ הבית משה (ס' כב ס"ק יד) ובשו"ת רעק"א (ס' פו) ובשו"ת ברית אברהם (ס' נג אות ט) ובשו"ת חמדת שלמה (ס' י אות כג). וא"כ לפ"ז דוקא בהבאת גט מחמירינן וה"ה להעיד לה, אבל להקל ולהתיר יחוד עמהן, זה לא אמרינן, דסוף

סוף אין שנאה ביניהן ואסור להתייחד עם שתי נשים. ולפי יסוד זה יש להוסיף שכל מי שפירש את הטעם שהאשה שונאת את יבמתה כפרש"י, יאסור ביחוד כשהן אחיות מהטעם דלעיל, ולכן יש להוסיף את דעת התוס' (יבמות קיז ד"ה חוץ) והתוס' רא"ש (שם) והטור (ס' יז) והר"ן (קידושין לג. מדפי הרי"ף) והנמוקי יוסף (יבמות שם) והאו"ז (בהל' מיאון ועגונה ס' תרצ), וע"ע במאירי (יבמות שם) שכן כתב בתחילה בדעת עצמו, ורק אח"כ הביא דעת גדולי המחברים מטעם אחר, עיי"ש. ומשמע שסובר כשיטת רש"י. וכן הפרישה (ס' יז ס"ק לב) כתב את הרש"י הנ"ל וטעמו, וכן הוא בר"ע מברטנורא והתיו"ט (יבמות שם) וכן יש לדקדק מהבית משה (ס' כב ס"ק יד) שכתב שבזה"ז שאין מיבמין, אין שנאה ביניהן, ולכן אסור להתייחד עם ב' יבמות. ולדבריו יצא שה"ה שתי אחיות, וכ"ש הוא. וכן שאר הפוסקים שכתבו שבזה"ז אסור להתייחד עם ב' יבמות, (רק לבני אשכנז וכמו שנבאר לקמן) ה"ה שיאסרו להתייחד עם ב' יבמות אחיות, ונביאם לקמן (סע' טז).

וכן העלה לדינא הפני משה (ס' כב ס"ק יב). ועיין במשנה למלך (הל' גירושין פי"ב הט"ז) שמלבד רש"י והתוס' שביאר בשיטתם שיבמות אחיות אסורות להביא גט מדין של לא פלוג (וממילא אסורים ביחוד) צידד כן אף בדעת הרמב"ם. וכן הפני משה (ירושלמי יבמות פט"ו ה"ד) הסביר את הרמב"ם באופן של לא פלוג, וכן כתב קרבן העדה (שם) שהירושלמי אסר ב' אחיות מדין לא פלוג ובשיירי הקרבן הוסיף שכן דעת הרמב"ם, וכיו"ב כתבו הפ"ת (ס' יז ס"ק ל) בשם התב"ש והעצי ארזים (שם ס"ק כב) שדעת הרמב"ם הוי מדין לא פלוג. ומכל הני אחרונים עולה שאף לשיטת הרמב"ם יש לאסור ביחוד, דאמרינן לא פלוג לחומרא ולא לקולא וכדלעיל. וכן סובר המהרח"ש שהובא במשנה למלך (שם) שיבמתה שהיא אחותה אינה נאמנת כיון דלא פלוג. .

יד. אפילו כאשר יש לשתי ואם יש רק לאחת מהן בנים, פשיטא דעדיין שונאות אהדדי, דאכתי יש חשש שמא אחת תהיה צרת השניה וכמבואר בשו"ת מהרח"ש (קונטרס עגונא דאתתא דף לד.) ובמשנה למלך (הל' גירושין פי"ב הט"ז). **היבמות בנים שאז** אפי' אם ימות אחד הבעלים, אין דין יבום וא"כ אין חשש שמא תיפול האחת להיות צרתה של השניה. מ"מ עדיין יש מתירין להתייחד עמהן וכמו שנבאר בס"ד בהערה הבאה. **מותר להתייחד עמהן הנה** זה פשוט שלדעת הרמב"ם והש"ע וסיעתם שכתבנו בסע' הקודם שסוברים שמותר להתייחד עם ב' יבמות אפי' כשהן אחיות, והרי לעולם לא תהיה אחת צרתה של השניה, והטעם כיון שהשנאה היא

בטבע או מטעם שכתבנו בשם המאירי, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד כשיש לשתיהן בנים, שמותר להתייחד עמהן, וזה פשוט. וכן מתבאר במשנה למלך (הל' גירושין פי"ז הט"ז) שלסוברים שיש שנאה טבעית בין יבמות אחיות, ה"ה כשיש להן בנים, וכ"כ הבית מאיר (ס' יז סע' ד) והפ"ת (שם ס"ק ל). וכן העלה לדינא בשו"ת חמדת שלמה (ס' י אות כג), עיי"ש.

והנה אף הפוסקים שסוברים שעם ב' יבמות שהן אחיות, אין שום שנאה כיון שאין חשש שתפול להיות צרתה אלא שאינה נאמנת להעיד לה רק מדין לא פלוג, וכמש"כ בסע' הקודם (הערה 32) בשם הרבה ראשונים, ומימלא ביחוד יהיה אסור עם ב' יבמות אחיות, מ"מ אין ראיה שאף בנ"ד כך יעלה לשיטתם וכמו שנבאר.

הנה הפ"ת (ס' יז ס"ק ל) כתב וז"ל "ברמב"ם איתא יבמתה אפי' היא אחותה וכ"ה בש"ע, ועפ"ז כתב התב"ש דה"ה היכא שיש לשתי היבמות בנים, דאין שם חשש יבום, אפ"ה אינה מעידה משום לא פלוג וגם דאכתי חוששת שמא ימותו בניה ותהיה צרה שלה וגו'", עכ"ל. ואע"פ שכתב כן בדעת הרמב"ם, אפשר שכ"ע מודים שיש מציאות שחוששת שמא ימותו הבנים ותהיה צרתה, וא"כ השנאה עדיין שייכת, ואף הפוסקים שאמרו בב' אחיות דהוי לא פלוג, אפשר שבנ"ד שיש להן בנים, יודו דאיכא שנאה, ולכן אפי' ביחוד יש להתיר. אלא שלפ"ז יש לעיין מדוע הכניס התב"ש טעמא דלא פלוג אם איתא ששונאת אותה בגלל חשש זה. ואפשר שכוונתו שמיתת בנים הוי חשש רחוק, אך בנוסף לסברת לא פלוג, אכן אמרו שלא תהיה נאמנת להעיד לה, וכיו"ב נכתוב לקמן בדעת המהרח"ש, וכיו"ב תמצא בלשון המשנה למלך (הל' גירושין פי"ב הט"ז). ולפ"ז אין ראיה להתיר ביחוד כיון שזה חשש רחוק ולא ברור שיש שנאה גדולה ביניהן מחמת חשש זה ורק בנוסף הדין של לא פלוג חששו לזה, וא"כ סברת לא פלוג אינה להקל אלא להחמיר וכמו שביארנו בסע' הקודם (הערה 32). ואף מלשון רעק"א (על המשניות יבמות פט"ו משנה ד) שכתב וז"ל "ואם יש להם בנים יש לומר דגם כן אין נאמנות דלא פלוג או שחוששים שמא ימותו בניהם ותהיה צרתה ועיין במשנה למלך", עכ"ל. הנה כתב ב' טעמים אך נראה דלא ברירא ליה כולי האי, דהא אי איתא דלא פלוג, תו לא צריך לטעם שמא ימותו הבנים וכן איפכא. ולכן ציין למשנה למלך שג"כ הסתפק בזה גופא האם הטעם הוא משום לא פלוג או משום חשש מיתת הבנים. ולפ"ז שוב אין ראיה להתיר ביחוד, דאפשר דהטעם הוא משום לא פלוג. והנה הב"ש (ס' יז ס"ק יד) ג"כ כתב בתוך דבריו בזה"ל "ואפשר הטעם הוא דאכתי יש לחוש שמא ימותו בניה ותהיה צרה שלה וגו'", עכ"ל. וכן בלשון העצי ארזים (ס' יז ס"ק כא) נקט בלשון "דילמא מסקא

אדעתיהו" ולפי האמור זה אינו בתורת ודאי ואין בזה ראיה להתיר יחוד. אלא יש לומר שעדיין יש להקל על פי זה ביחוד כיון שעכ"פ לא יהא זה אלא ספק, דאפשר שאכן זהו הטעם וכיון שיחוד עם ב' נשים הוי דרבנן בלבד וכדלעיל (פ"א סע' יט) א"כ ספיקא דרבנן ולקולא כדלעיל (שם סע' כא).

והנה מצאתי בערוך השלחן (ס' יז סע' נו) שכתב בלשון ודאית שזהו הטעם, היינו שחוששת שמא ימותו הבנים. וכן הכנסת הגדולה (שם אות רפד) הביא את דעת המהרח"ש שהחשש הוא משום שחוששת שמא ימותו הבנים. וכן בספר עזרת נשים (ס' יז ס"ק מה) הבין שזהו דעת מהרח"ש. ולפ"ז ודאי יש להתיר יחוד עמהן, שאין כאן טעם של לא פלוג, אלא שנאה. אלא דלכאורה יש קצת להעיר על דבריהם. ראשית, דברי ערוך השלחן לקוחים מהב"ש, וכבר כתבתי לעיל שהב"ש נקט טעם זה של מיתת בנים בלשון "אפשר" ולא ודאי, וערוך השלחן כתב כן בתורת ודאי. מיהו עיין בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' טז אות א) מה הדין כשפוסק כותב בלשון אפשר, עיי"ש. והנה הכנסת הגדולה והעזרת נשים שכתבו כן בתורת ודאי שזהו דעת המהרח"ש. והנה אכן המהרח"ש בקונטרס עגונא דאתתא (דף לד.) כתב כן בתחילה בפשטות ובאופן ודאי, אלא ששוב התקשה על סברא זו מדברי התוס', ולאחר שהסביר שכאשר אין בנים כלל או יש בנים לאח אחד יש לחוש לקלקול שהרי יש חשש שתפול לצרתה, סיים בזה"ל "חשו ג"כ היכא שיש בנים לזה ולזה דאולי חוששת שמא ימותו הבנים קודם מיתת אביהם, אע"פ שהוא חשש רחוק וגם שלא נתנו דבריהם לשיעורין וגו'", עכ"ל. הנה מוכח שבסוף לא כתב כן באופן ודאי רק "דאולי חוששת", ובנוסף לסברת לא פלוג.

ודע, דאין לומר שיש להן שנאה קדומה מלפני שנולדו הבנים ולא צריך להגיע למש"כ דיש חשש שימותו הבנים, וכנ"ל. דזה אינו, שכל שנאה שאינה מחמת צער הגוף, כשבטלה הסיבה, בטלה השנאה, וכמש"כ הדברי סופרים (עמק דבר אות תרצא).

עכ"פ לדינא נקטינן להקל ביחוד, שכן דעת הרמב"ם והש"ע ועוד. וכך כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ב) שכן משמע מסתימות הש"ע ושתיקת הרמ"א, עיי"ש. . **ויש אוסרין כ"כ** הפני משה (סי' כב ס"ק יב), והוסיף שכן דעת המהרח"ש, שאע"פ שלענין עדות כתב המהרח"ש להדיא דאין נאמנות, מ"מ לעניין יחוד מודה לאסור, עיי"ש. ועיין לקמן (סע' טז) בדעת הסוברים שבזה"ז שאין מיבמין, אסור להתייחד עם ב' יבמות, וא"כ ה"ה בנ"ד, מיהו זהו דוקא לבני אשכנז וכמו שיבואר שם.

והנה המאירי (יבמות קיז) כתב בזה"ל "ויבמתה, ר"ל אשת אחי בעלה שבזמן שאין לה בנים, יראה שמא ימות בעלה ותעשה צרתה ע"י יבום", עכ"ל. ומשמע שדוקא שאין לה

בנים, אבל אם יש להן בנים אין חשש ליבום ונאמנת להעיד לה. ואע"פ שלאחר מכן כתב המאירי דעת גדולי המחברים, היינו הרמב"ם, מ"מ משמע מלשונו שעיקר דעתו כמש"כ. וע"ע בערוך לנר (יבמות קיז.) דמשמע שיבמה אינה נאמנת אפי' כשיש לה בנים מדין לא פלוג, עיי"ש. ולפ"ז ביחוד יש לאסור.

ומצאתי בחידושי מהרי"ח על המשניות שכתב לגבי ב' יבמות שאפשר היה לומר שאפי' מיירי שיש בנים וחוששת שמא ימותו הבנים וכו', אלא שסיים שלפי התוס' מוכח שאינו כן אלא מיירי רק באין להן בנים, עיי"ש. .

טו. אפילו שישנם כמה אחים, ונפטר האח הקטן בלא זרע ונפלה אשתו ליבום לפני האח הגדול [שהוא קודם לשאר אחיו] מותר להתיחד עם היבמה [אשת הנפטר] ועם אחת מנשות שאר האחים אע"פ שאין הבעל שלהן זקוק לייבם את אשת הנפטר פשוט ע"פ המבואר לעיל (סע' יג הערה 31) שישנה שנאה עצמית בלא קשר לעצם היבום ואפי' שאין חשש שתהיה צרתה. ועוד כתב האפי זוטרי (ס' יז אות לז) שלפוסקים שסוברים שאפי' יש ליבמה בנים, אינה נאמנת להעיד כיון ששונאתה שחוששת שמא ימותו הבנים והבעל ואז תהיה צרתה כדלעיל בסע' הקודם (הערה 35), כ"ש בנ"ד שחוששת שמא האח הגדול ימאן ביבום ואז תיפול לפני שאר אחים, ולכן פשיטא דאינה נאמנת להעיד, עיי"ש. ולפ"ז מותר להתייחד כיון ששונאתה מחמת החשש הנ"ל. .

טז. אפילו בזמן הזה נוהג היתר יחוד עם ב' יבמות, בין לבני ספרד הנה לבני ספרד אף בזמן הזה נוהג מצוות יבום, וקודמת היא למצוות חליצה וכמ"ש מרן הש"ע (ס' קסה סע' א). ואע"פ שנעשתה תקנה חדשה בירושלים ע"י הרבנות הראשית לישראל (בתאריך כא שבט תש"י והובא בשו"ת היכל יצחק ח"א אבהע"ז ס' ה, ובשו"ת יבי"א ח"ו ס' יד) שכל ישראל מחויבים לנהוג כדעת הרמ"א שמצוות חליצה קודמת, ואפי' רוצים ליבם, אין להניח וכו', עיי"ש. כבר כתב לדחותם בשתי ידים בשו"ת יבי"א (שם) והורה גם הלכה למעשה ליבם (יבי"א ח"ח ס' כו), עיי"ש. ולפ"ז פשיטא דמותר להתייחד עם ב' יבמות שיש שנאה ביניהן לכ"ע, שחוששת שמא תיפול להיות צרתה. ואין לומר דסוף סוף אם הוא נשוי, לא יוכל ליבם וליקח אשה שניה, דהא רבינו גרשום גזר שלא ליקח אשה שניה, דזה ליתא. מלבד די"א שהחרם לא נאמר במקום מצוות יבום (אבהע"ז ס' א סע' י ברמ"א, ויש חולקים) בנוסף בני ספרד לא קיבלו עליהם כלל את

חרם גרשום וכמבואר באורך בשו"ת יבי"א (ח"ח ס' ב אות ג) ובש"ע המקוצר (ח"ו ס' קצח סע' ד), עיי"ש.

אלא שעדיין י"ל שכיום לפי חוקי המדינה אסור ליקח ב' נשים (אא"כ יש סמכות לרבנות הראשית להתיר מצוות יבום), וא"כ לכאורה אין שנאה ביניהן שהרי לא תפול להיות צרתה. מ"מ כל מה שכתבתי אינו אלא לרווחא דמילתא, שהרי לעיל (סע' יג הערה 31) בדין יחוד עם ב' יבמות שהן אחיות הארכנו להוכיח שדעת הרמב"ם והש"ע וסיעתם ששנאת היבמות היא שנאה עצמית (ועיי"ש שכתבנו טעם בשם המאירי, ועיין בהערה הבאה שנכתוב עוד טעמים), וכן קיי"ל להלכה, ולכן לפ"ז גם בנ"ד מותר להתייחד עמהן אפי' אי נימא שהיבום לא יצא לפועל עקב חוקי המדינה. ועיין בהערה הבאה שסתימת הפוסקים, אפי' לבני אשכנז מותר להתייחד עמהן אפי' לשיטתם דאין נוהגים במצוות יבום. **ובין לבני אשכנז ידוע** שמנהג בני אשכנז שלא ליבם אלא לחלוץ (עיין ברמ"א ס' קסא סע' ו, ס' קסה סע' א), וכן כתב בשו"ת מהר"י מינץ (ס' יד) וז"ל "אבל בין האשכנזים כבר פשט המנהג, ויתד הוא שלא תמוט וקבוע במסמרים נטועים שאין ליבם כי אם לחלוץ וגו'", עכ"ל.

וא"כ לכאורה לבני אשכנז יש לאסור היחוד עם ב' יבמות וכמש"כ בשם כמה פוסקים בהערה הבאה. אלא שזה רק אי נימא שהרמ"א סובר כשיטת רש"י וסיעתו, שהיבמות שונאות רק מחמת שמא תיפול להיות צרתה, כמבואר לעיל (סע' יג הערה 32), אבל אפשר שסובר כשיטת הרמב"ם שזה שנאה עצמית, ואפי' שאין חשש שתהיה צרתה, השנאה נמצאת בטבע, או מהטעם שכתב המאירי שכל אשה מגלה לבעל של יבמתה את סתרי אשתו כדי להוכיחה, וא"כ אף לרמ"א מותר להתייחד עם ב' יבמות אפי' שכיום לא מיבמין, ועיין בחמדת שלמה (ס' י אות כה) שכתב לדקדק משתיקת הרמ"א שלא הגיה על מרן הש"ע (ס' כב סע' י) שכתב היתר יחוד עם ב' יבמות, דמשמע שסובר הרמ"א דהוי שנאה עצמית דאל"כ היה לו להגיה על הש"ע דכיום שלא מיבמין, אסור להתיחד עמהן. (אלא שלדינא נשאר בצ"ע).

והנה הב"ש (ס' יז ס"ק יד) כתב לגבי נאמנות יבמה, שמדברי הטור (ס' יז) שכתב דין ב' יבמות שאין נאמנות, משמע דאינן נאמנות אפילו בזמן הזה שאין מיבמין, ונתן טעם של לא פלוג, עיי"ש. וצ"ע שהרי הטור בהל' יחוד (ס' כב) ג"כ הביא דין יחוד עם ב' יבמות, ויש לדקדק ג"כ מדבריו שאף בזמן הזה שאין מיבמין יהיה מותר, והתם לא שייך טעם של לא פלוג, שהרי לא פלוג אמרינן להחמיר ולא להקל כדלעיל (סע' יג הערה 32).

ומלבד זאת בשו"ת ברכת יוסף (ס' קב) כתב לדחות דקדוק הב"ש, וכתב שהטור דיבר על מקומות שנהגו ליבם, עיי"ש.

עכ"פ לדינא נראה שיש להקל בזה אף לבני אשכנז, שהרי סתימות פוסקי אשכנז שהיו אחרי הרמ"א הביאו דין זה בשתיקה, ובכללם הישו"ש (קידושין פ"ד ס' כד) וערוך השולחן (ס' כב סע' י) והחכ"א (כלל קכו סע' ח), והט"ז (ס' כב ס"ק ט) והטהרת ישראל (ס' כב) והחפץ חיים בספרו נדחי ישראל (פכ"ד אות ח) ועוד. וכיצד הוא שאף אחד מהם לא טרח לציין שבזה"ז שאין מיבמין אין היתר יחוד, אלא ודאי ש"מ שמתירים אף בזה"ז. וע"ע בקרבן נתנאל (יבמות פט"ו אות ר). ושו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות ב) שלדינא נוטה להתיר מחמת סתימות הש"ע ושתיקת הרמ"א, וכן העלה בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא בסיכום דינים אות יב) ובספר דבר הלכה (ס' ה סע' ה) כתב שכן מתירים עבודת הגרשוני והכנסת יחזקאל, עיי"ש.

ומלבד הטעם שכתבנו לעיל בשם המאירי שאפי' שלעולם לא תהיה צרתה יש שנאה מצד אחר. יש לצרף את מש"כ בשו"ת יבי"א (ח"ו ס' יד אות ט) בשם שו"ת הב"ח שאם שניהם רוצים ביבום ואינם באים לבי"ד ומתקרבים זה לזה אין כח לבי"ד להפרישם וכתב שכן הוא בשו"ת דברי מלכיאל ושו"ת מהרש"ם, עיי"ש. וא"כ לפ"ז אפי' שנהגו לא ליבם, עדיין יש בין הנשים שנאה אולי אכן יצא הדבר לפועל שירצו שניהם. וטעם מחודש ראיתי בספר פתח הבית (פי"א ס"ק ו) ששייך שנאה אפי' אם לא תהיה צרתה והוא שבעלה מביט על אשת אחיו, ואז מוצא באשתו מומין בהשוואה לשלמות אשת אחיו, עיי"ש. . **ויש מחמירין כיון שבזמן הזה לא מיבמין, ואם כן אין שנאה ביניהן ואסורים ביחוד הבית** משה (ס' כב ס"ק יד) כתב שבזה"ז שאין מיבמין, אסור להתייחד עם ב' יבמות. וכן כתב בשו"ת ברכת יוסף (ס' קב) ובשו"ת ברית אברהם (ס' נג אות י, אך עיין מה שכתב באות ט). וכן העלה להחמיר בשו"ת דברי שלום (ח"ב ס' ו) אף שנראה שהעלה להחמיר כיון שיש פוסקים שיחוד עם ב' נשים הוי מדאורייתא, עיי"ש. ואנן לא קיי"ל הכי כדלעיל (פ"א סע' יט).

ועוד עיין בדבר הלכה (ס' ה סע' ה) מה שכתב בשם שו"ת מהר"י מינץ ובשם מראות הצובאות. ושו"ר שכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א לאסור בזה"ז שאין מיבמין, והובא דעתו בספר תורת היחוד (פ"ח הערה יט) .

יז. ב' יבמות דוקא נשים של ב' אחים מצד האב, אבל אחים מצד האם בלבד אין דין יבום כלל ואסור להתייחד עם הנשים שלהם בגמ' יבמות (יז:) מבואר שדוקא אחים מצד האב שייך בהם דין יבום, אבל אחים מצד האם בלבד לא

שייך דין יבום. וכ"פ הרמב"ם (הל' יבום פ"א ה"א) והסמ"ק (ס' רפו) והסמ"ג (עשין נא), וכ"פ הטוש"ע (אבהע"ז ס' קנז סע' א). ומימלא מובן שאין היתר להתיחד עמהן, דליכא שנאה ביניהן. .

יח. בת חמותה, אפילו שאינה בת חמיה [שבעלה ובת חמותה אחים רק מצד האם] גם כן בכלל היתר יחוד של בת חמותה כ"כ המהרח"ש (קונטרס עגונא דאתתא דף לג). והנה המשנה למלך (הל' גיטין פי"ב הט"ז) ג"כ כתב כן תחילה בפשטות והוכיח כן בכמה אופנים, אלא שלבסוף התקשה מהגמ' ביבמות (קיז.) (לפי גירסת הב"ח בגמ', אין מקום לקושיא כלל) וכן התקשה מפרש"י שפירש בחקירת הגמרא מה טעם שנאת בת חמותה ולפי צד אחד כי אוכלת לגירסנא דבי נשאי ופרש"י יגיע אמי שהביאה לאבי מבית אביה, עיי"ש בלשון רש"י. ומשמע שהיא אף בת חמיה, וסיים שהדבר צריך תלמוד, עיי"ש. והנה לא פשט כן בסכינא חריפא ונשאר בצריך תלמוד.

והנה הפ"ת (ס' יז ס"ק כח) כתב בפשטות בזה"ל "ובת חמותה היינו אפילו שאינה בת חמיה וכן מבואר במשנה למלך", עכ"ל. וכיו"ב כתב הבית מאיר (ס' יז סע' ד) שכן מבואר במשנה למלך. והנה הפ"ת והב"מ למדו שעיקר דעת המשנה למלך שבת חמותה אפי' שאינה בת חמיה ג"כ בכלל הנשים השונאות, מיהו עיין בדבר הלכה (ס' ה ס"ק יח) שהביא בשם ספר שער המים שהבין במשנה למלך כמש"כ לעיל, היינו שהניח את הדין בצ"ע, ובנוסף כתב לישב את מה שהתקשה המשנה למלך, והקשה כיצד העלים עין מפרש"י במשנה שפירש שבת חמותה אומרת זו תירש כל עמל אבי ואמי, והיינו שהיא גם בת חמיה, עיי"ש. (וכלשון הרש"י הנ"ל פירשו ג"כ הנימו"י דף מג: מדפי הרי"ף והמאירי והב"ש ס' יז ס"ק יד והפרישה שם אות לב והר"ע מברטנורא ועוד). ולכאורה היא הערה חמורה. אף שנראה שכבר הרגיש בזה התיו"ט (יבמות פט"ו אות ד) וכתב להסביר שדקדקו לכתוב עמל אבי כדי לפרש שלאו דוקא בת חמותה אלא ה"ה בת חמיה, עיי"ש. הנה ביאר שלא באו לפרש שבת חמותה צריך שתהיה ג"כ בת חמיה אלא או בת חמותה או בת חמיה. ועיין במראה הפנים (ירושלמי יבמות פט"ו הלכה ד) שכתב בזה"ל "דמי לא שייך גבי בת חמותה נמי עמל אבי, ולהגדיל הדבר נקטו הכי", עכ"ל. ובזה דחה דברי התיו"ט הנ"ל. עכ"פ גם מדבריו עולה שאין קושיא מלשון הרש"י הנ"ל, וע"ע בפני משה (ס' יז ס"ק כא במראה הפנים). עכ"פ לדינא נקטו הפוסקים הנ"ל שבת חמותה אפי' אינה בת חמיה ג"כ נכללת בהנך חמש נשים השונאות וממילא שרי ביחוד עמהן. וכ"פ הדבר הלכה (ס' ה סע' יז) ובספר נטעי גבריאל (פכ"ד סע' ה). . **וי''א**

שדוקא בת חמותה שהיא גם כן בת חמיה [שהם אחים גם מצד האם וגם מצד האב] יש בה היתר יחוד כ"כ הערוך לנר (יבמות קיז.). .

יט. אסור להתייחד עם אשה ובת חמיה שאינה בת חמותה בגמרא יבמות (קיז.) איתא איבעיא האם בת חמיה בכלל נשים השונאות אותה ואינה נאמנת להעיד לה או לא, ולא איפשטא. והנה הרמב"ם הרי"ף הרא"ש והטור השמיטו דין זה, וכבר עמדו בזה המפרשים, עיין מ"מ (פי"ב הל' גירושין הל' טז), ולקמן בדברי האחרונים.

הנה בגמ' (שם) ישנה עוד איבעיא בחמותה הבאה לאחר מכן ואף היא בעיא דלא איפשטא. והרא"ש (יבמות פט"ו ס' ח) העתיק את הבעיא הלזו בלבד ולא הכריע בה מידי. והטור (ס' יז) הכריע לחומרא, היינו שאינה מעידה, וג"כ לא העתיק הבעיא של בת חמיה כלל. והרי"ף והרמב"ם השמיטו אף את האיבעיא הלזו.

והנה בהסבר שיטת הרי"ף והרמב"ם שהשמיטו את שני הדינים שלא נפשטו, מבואר באפי זוטרי (ס' יז ס"ק ל) ובמהרח"ש (קונטרס עיגונא דאתתא דף לב:) והובא המהרח"ש הנ"ל ג"כ בכנסת הגדולה (ס' יז אות רפב) ובפ"ת (שם ס"ק כח) שהראשונים הנ"ל העלו לקולא. והטעם כתב האפי זוטרי כיון דהוי בעיא דלא איפשטא אזלינן לקולא ולכן נאמנות להעיד.

ובדעת הרא"ש שהביא רק את האיבעיא של חמותה הבאה לאחר מכן, והשמיט את האיבעיא של בת חמיה, פירשו האפי זוטרי והמהרח"ש (שם) כיון שהרא"ש אזיל בתר סתמא דש"ס, היינו באיבעיא של חמותה הבאה לאחר מכן סתמא דש"ס לאיסורא, ואע"פ דדחינן דילמא וכו', הוי דחיה בעלמא ולא סמכינן עלה. וה"ה באיבעיא של בת חמיה, ששם סתמא דש"ס שנאמנת, ואע"פ שדחינן דלמא וכו', הוי דחיה בעלמא וסמכינן על סתמא דש"ס, עיי"ש. והמהרח"ש פירש כנ"ל ג"כ בדעת הטור. (אך עיין במראות הצובאות ס' יז אות סא שכתב שפירוש כזה הוא דוחק ודחהו, עיי"ש).

ופשטות הדבר שלפי הרא"ש והטור שלמדו כסתמא דש"ס היינו שבת חמיה נאמנת ודחיית הגמ' הוי דחיה בעלמא, א"כ ביחוד ודאי שיש לאסור, דהא פשטינן דנאמנת דאינה שונאתה כסתמא דש"ס וממילא אסור ביחוד.

ובשיטת הרי"ף והרמב"ם שפסקו לקולא שנאמנת מחמת הספק, יש לעיין האם אף ביחוד בכה"ג אפשר להקל, דיחוד עם ב' נשים אסור מדרבנן בלבד כדלעיל (פ"א סע' יט), וא"כ הוי ספק בדרבנן ויש להקל, או דילמא א"א להקל ביחוד דא"כ נמצא שפסק אחד סותר את השני, שהרי מקילים בנאמנות להעיד, דאמרינן דלא שונאתה, ומאידך מקילין

ביחוד דאמרינן שונאתה, ועיין לקמן בהמשך ההערה שהבאתי בשם הזכור לאברהם דאזלינן לחומרא גם בעדות וגם ביחוד, ולכאורה הוי תרתי דסתרי. מיהו אפשר שדוקא לחומרא עבדינן הכי אבל לקולא לא, וצ"ע.

ומצינו פוסקים שהעלו להחמיר (בנאמנות) מספק. עיין במ"מ (פי"ב הל' גירושין הל' טז) שכתב שהפוסקים שהשמיטו דין זה, אין לומר שסמכו על פשט המשנה, שאם בגמ' לא סמכו והסתפקו, אנו היאך נסמוך וכ"ש להקל, ונשאר בצ"ע. והמהרח"ש (שם) הבין שהמ"מ מחמיר ואינו מקל ואינה נאמנת וכתב שכן הוא בריי"ו שפסק להחמיר משום דלא איפשטא, עיי"ש. ומשמע שלמד שריי"ו פסק כן מכח ספק, ועיין הערה הבאה מש"כ בזה. וכן כתב האו"ז (הל' יבום ועגונה ס' תרצ) דבעיא דלא איפשטא ולחומרא. ובתיו"ט (יבמות פט"ו משנה ד) כתב לדקדק מלשון רש"י והנימוקי יוסף דנקטו לחומרא בהאי בעיא, עיי"ש. ולפי מה שכתב הזכור לאברהם הובא בפ"ת (ס' כב ס"ק יא) לגבי הדין של חמותה הבאה לאחר מכן דהוי בעיא דלא איפשטא, ולכן אזלינן גם בעדות לחומרא וגם ביחוד לחומרא, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד לכל הנך פוסקים שהחמירו מספק בבת חמיה שלא תעיד ה"ה שיחמירו לענין יחוד אליבא סברת הזכור לאברהם הנ"ל.

ונראה שכן מורה סתימות הש"ע והלבוש (ס' כב סע' י) וכל האחרונים, שלא העלו לספריהם היתר בת חמיה, וקשה לפרש שסמכו שהיא בכלל בת חמותה, דהא הגמ' גופא מספקא ליה, ולכן נראה שיש לאסור בזה, ואע"פ שיחוד בכה"ג הוי דרבנן. [**היינו שבעלה ובת חמיה אחים רק מצד האב] ויש מתירין המאירי** (יבמות קיז.) כתב וז"ל "בת חמיה שאינה בת חמותה וכו' שאלו כאן אם היא נאמנת ועניין השאלה שמא שנאתה של זו נגררת אחרי אמה ר"ל מתוך שחמותה שונאתה, וזו שאינה בת חמותה אע"פ שהיא בת חמיה אינה בכלל. או שמא עיקר השנאה בבת חמות משום שסברא אכלה לגירסנא דאימא ר"ל נכסים שהביאה שהבית מתפרנס מהם, והאי טעמא איתא נמי בבת חמיה דהא שייך בה למימר אכלה גירסנא דאבא וכו' ולא הוברר. ונראין הדברים שאף היא בכלל ואינה מעידה, שבודאי עיקר הטעם מחמת גירסנא הוא, שאם מטעם שהיא נגררת אחר אמה הרי היה לו למנות גם כן בת צרתה ובת יבמתה. ויש אומרים שהדבר בספק ולא תצא וגו'", עכ"ל. הנה מלשונו משמע שהכריע מדעתו הרחבה שעיקר השנאה הינה מחמת גירסנא ולא מחמת אמה. ונראה שהכריע כן בתורת ודאי ולא מספק, וכן מוכח מלשונו בסוף שנקט "ויש אומרים שהדבר בספק ולא תצא", וא"כ לשיטתו זה בתורת ודאי. ולפ"ז לענין יחוד ג"כ מותר כיון שאף בת חמיה שונאתה. (ומה שהתקשה המאירי שאם השנאה באה מחמת אמה היה לתנא למנות ג"כ בת צרתה

ובת יבמה, שאף הן ישנאו אותה מחמת שנאת הצרה והיבמה, במהרח"ש קונטרס עיגונא דאתתא דף לג הרגיש בזה, וכן הובא בפ"ת ס' יז ס"ק כח, עיי"ש מה שתירץ).

ורי"ו (נתיב כג ח"ג) ג"כ נראה שפסק שבת חמיה נכללת עם בת חמותה ואינה נאמנת, ומלשונו משמע שלא פסק כן מחמת ספק דהוי בעיא דלא איפשטא אלא שהוכרע הדבר אצלו, וז"ל "הכל נאמנים להעיד על מיתת בעלה חוץ מחמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה והכלה ובת חמיה ובת בעלה וכו' ועוד בעיא ולא אפשיטא חמות לאחר מיתה וכו' ולא איפשטא ואינה מעידה", עכ"ל. ומוכח מלשונו שבת חמיה אינה מעידה ככל הנך נשים ולא מחמת ספק דלא איפשטא, שהרי בחמותה לאחר מיתה שג"כ העלה שלא תעיד כתב מפורש שהסיבה היא דלא איפשטא, ש"מ בת חמיה לא מעידה והוכרע הדבר. וא"כ אף לפי דבריו עולה שמותר להתייחד עם אשה ובת חמיה. ועיין הערה הקודמת שהמהרח"ש כתב בשם רי"ו שפסק להחמיר משום דבעיא דלא אפשיטא, מיהו מוכח מלשונו דאינו כן. ואפשר שגירסא אחרת היתה לפניו ברי"ו.

ומצאתי בהיש"ש (יבמות פט"ו אות יד) שתמה על הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והטור מדוע השמיטו דין של בת חמיה, וכתב וז"ל "ואפשר דפשיטא להו דהוא בכלל בת חמותה ובפרט לפי מה שהביא בברייתא, דרבנן סברי שאשת אב והכלה הן בכלל מכח מים הפנים וכו', ומשום הכי לא תניא, ק"ו שבת חמיה היא בכלל בת חמותה, שהרי איכא טעם אחד הדומה ומספיק לתרוויהו", עכ"ל. וא"כ אף לדבריו עולה שדין בת חמיה הוא כבת חמותה, ולפ"ז אף ביחוד מותר. אלא שלא הכריע כן בסכינא חריפא ונקט בלשון אפשר. ועיין בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' טז אות א) מהו כשפוסק כותב בלשון אפשר.

(ומה שכתב שהתנא במשנה לא נקט בת חמיה כיון דפשיטא שהיא בכלל בת חמותה, לכאורה יש להעיר שכבר המ"מ נגע בזה וכתב שקשה לומר שהראשונים סמכו על פשט המשנה שבת חמיה בכלל בת חמותה שאם בגמ' הסתפקו בזה האם התנא כלל בת חמיה היאך אנו לא נסתפק, וכ"ש אם להקל, עיי"ש. ואע"פ שלדברי היש"ש זה לחומרא לגבי נאמנות (וקולא לגבי יחוד) עכ"פ זה דוחק וכמו שכתב המ"מ).

ועיין בכתונת פסים (הובא בהגה בפרישה ס' יז אות לב) שהכריע שבת חמיה נכללת בבת חמותה, ונראה מדבריו שזה בתורת ודאי ולא מחמת בעיא דלא איפשטא וא"כ נראה שיתיר אפי' יחוד עמה, עיי"ש בדבריו. וע"ע במהר"ם שיף (גיטין כג:) שכתב על המשנה של חמש נשים הנ"ל וז"ל "במשנה בת חמותו וה"ה בת חמיה לכאורה, ועיין ביבמות", עכ"ל.

ובבית משה (ס' כב ס"ק יד) כתב לגבי הבעיא של חמותה הבאה לאחר מכן, שאע"פ שמצד הבעיא בגמ' יש להקל כיון שיחוד עם ב' נשים הוי דרבנן, מ"מ החמיר כיון שסובר שאין מיבמין כיום ולכן אין שנאה, עיי"ש. ולפ"ז נראה פשוט שבנ"ד יודה להקל דהוי בעיא דלא איפשטא ביחוד דרבנן, ואין טעם לאסור. ובספר נטעי גבריאל (פרק כד בהערה ט) ציין לפ"ת (ס' יז ס"ק כח) דמשמע שמותר להתייחד כיון שעיקר השנאה שייכת אף בבת חמיה, עיי"ש. אלא שלא מצאתי כדבריו בפ"ת הנ"ל. .

כ. כלה וחמותה שמותר להתייחד עמהן, דוקא חמותה ממש אבל אשת חמיה שאינה חמותה, אסור להתייחד עמהן כדין שתי נשים זרות

כן מדוקדק בפשטות מלשון הגמ' (קידושין פא:) דנקט רבא דמתייחד אדם עם כלה וחמותה, עיי"ש. והרי אשת חמיה אינה חמותה. וכן הוא לשון המשנה (יבמות קיז.). וכן כתב המאירי (יבמות שם) דאשת חמיה שאינה חמותה ודאי מעידה עליה וכו', עיי"ש. והיינו מעידה עליה שבעלה מת, ונאמנת כיון דאינה שונאתה, ולפ"ז ה"ה דאסור להתייחד עמהן, דהא בהא תליא כמבואר ברש"י (קידושין שם) ופשוט.

והנה בזכור לאברהם (אות יחוד) כתב תחילה דיש להסתפק אם מותר להתייחד עם אשה וחמותה שאינה אם בעלה דלפום ריהטא נראה שכ"ש שרי, ומה חמותה שהיא אם בעלה, שונאתה. כ"ש כשאינה אם בעלה יותר ויותר. אלא דשוב שדא ביה נרגא וכתב דנראה דאין זה כלום, דהא טעם השנאה פירש"י ביבמות (קיז.) דהוא משום שאומרת זו תאכל כל יגיעי ועמלי, וזה שייך שהכלה הינה אשת בנה, אבל הכא שכלתה הינה אשת חורגה דאז אין חשש שתאכל יגיעה ועמלה, דהא לפי האמת אין חורגה מורישה וכיון שכך אין כאן שנאה, ועיי"ש שהזכור לאברהם הוכיח כן מהש"ס יבמות, ועוד שכן פשטות הלשון דאמרינן חמותה והרי זו לא חמותה, וכתב לדייק כן מהפרח מטה אהרון (אלא שבדקדוק מהפרח מטה אהרון, הסתייג קצת, שאין מוכרח שזה כוונתו של הפמ"א). וכן כתב בספר מראות הצובאות שדוקא חמותה ולא אשת חמיה, והביאו הפ"ת (ס' יז ס"ק כו) וכן כתב בספר אבן שמואל (אות נח, הובא באוצה"פ ס' יז ס"ק מז אות ב).

ובספר דבר הלכה (ס' ה סע' ט ובס"ק יב) הביא בשם כמה אחרונים שאם אין לאשת חמיה בנים מחמיה של הכלה, א"כ בכה"ג כן שונאתה דאומרת זו תירש יגיעי ועמלי. (ודייק כן מהנודע ביהודה תנינא ס' סד, שו"ת ברית אברהם אבהע"ז ס' נ, ערך שי ס' יז סוף סע' ד, וכן מתבאר במהרי"ט ח"ב ס' לא). מיהו מהזכור לאברהם ומהמראות הצובאות הנ"ל מתבאר להדיא שאפי' בכה"ג אינה שונאתה ואסורים ביחוד, עיי"ש

בדבר הלכה. ובטעם הדבר דאפי' היכא דאין לה בנים, דסברי דאין שנאה, עיין במראות הצובאות, והסבירו בקצרה בספר דברי סופרים (עמק דבר אות תשיג) שאפי' שחורגה יורש אותה, כיון דאינו להדיא אלא באמצעות הבעל, לא איכפת לה, דהבעל מפסיק, עיי"ש. .

פרק ח - יחוד בפתח פתוח

א. מקום שפתחו פתוח לרשות הרבים, אין בו איסור ייחוד **איתא** בגמ' (קידושין פא.) "אמר רב יוסף פתח פתוח לרה"ר אין חוששין משום יחוד", ע"כ. וכ"פ הרי"ף, הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הי"ב) והרא"ש (קידושין פ"ד ס' כד) והאגודה (קידושין שם) והטוש"ע (ס' כב סע' ט) ועוד.

ומסתימות הפוסקים משמע שמותר להתייחד בפ"פ לכתחילה. ודלא כמו שכתב בערוך השלחן (ס' כב' סע' ו') דרק בדיעבד לא הוי יחוד, ואפשר דסובר כשיטת האוסרים כמו שיתבאר לקמן (הערה הבאה) מ"מ כתב כן בסתמא כאילו הדבר מוסכם לכ"ע. ושו"ר שכבר תפס עליו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א אות כב). אלא שהציץ אליעזר (אות יג) כתב לדקדק בלשון הרמב"ם דכתב בשונה מלשון הטור והש"ע, דהטוש"ע נקטו בלשון "בית שפתחו פתוח לרה"ר אין חשש להתיחד שם עם הערוה" ואילו הרמב"ם כתב בזה"ל "וכן כל המתיחד עם אשה והיה הפ"פ לר"ה אין חוששין לו משום יחוד", עכ"ל. ומשמע דוקא בדיעבד הוא דאין חוששין אבל לכתחילה אסור להתיחד אפי' בפ"פ לר"ה. ואולי סובר כדעת הרמ"ה דאדם צנוע יתרחק מלהתיחד אפי' בפ"פ, ואז אתיא שפיר לשון הרמב"ם, עיי"ש. מיהו ממש"כ באר הגולה מוכח דלא כדבריו, דהא ציין על לשון הש"ע דהוא דעת הרמב"ם, וש"מ דאין חילוק כלל ביניהם.

וטעם ההיתר, כיון דהמקום אינו נעול, חוששין להיתפס בקלקלתן ואימת הרבים עליהם. . **ויש אומרים שאפילו בפתח פתוח לרשות הרבים יש איסור ייחוד הנה** בגמ' (קידושין פא.) איתא "אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, אמר רב יוסף פתח פתוח לרה"ר, אין חוששין משום יחוד", ע"כ. ולקמן (פ"ט סע' א הערה 5) יתבאר שרש"י (והר"ן ועוד) אוסר להתייחד עם אשה אפי' כשבעלה בעיר, והטעם, כתב בהגהות הרד"ל דאפשר שרש"י דייק מלשון הגמ' "בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד" ולא אמרה הגמ' "בעלה בעיר מותר להתייחד", וכתב דלפ"ז גם בפ"פ אסור להתייחד לכתחילה לשיטת רש"י, כיון שגם רב יוסף נקט "פתח פתוח לרה"ר אין

חוששין משום יחוד". (אלא דלא ניחא ליה להרד"ל האי דיוקא כ"כ, כיון שמוכח מדין פנימי וחיצון, דאמרינן התם בלשון "אין חוששין ליחוד" והתם מותר לכתחילה).

והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) כתב לדייק מלשון הרדב"ז (ח"ג ס' קפא) שג"כ פירש ברש"י שכמו שבבעלה בעיר סובר רש"י שאסור, ה"ה בפ"פ, עיי"ש מה שכתב בזה. (וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פי"א אות כא מש"כ להעיר על דיוק הנשמת כל חי הנ"ל).

מיהו, בשו"ת שער יוסף (ס' ג') כתב דלרש"י רק בבעלה בעיר יש איסור אבל בפ"פ מודה שמותר לכתחילה, וכ"כ בספר ערוגת הבושם (ס' כב ס"ק כ) וכן כתב הגרא"מ שך זצ"ל באבי העזרי (פכ"ב הל' איסו"ב), עיי"ש. **. ואדם צנוע יתרחק מלהתייחד אפילו בפתח פתוח כן** כתבו רבינו יונה בספר היראה, ורבינו ירוחם (נתיב כג ח"א) והגר"ח פלאג'י בספרו חפץ חיים (ס' לח אות יג), עיי"ש. .

ב. פתח פתוח פירושו דלת סגורה ואינה נעולה הרשב"א בתשובה (ח"א ס' אלף רנא) נשאל לגבי אשת כהן שנכנסה בחדר עם הכתב בחקירה והגיפו הדלתות וכו', ובתוך תשובתו כתב וז"ל "והגפת דלתות שאמרת אין זה יחוד עד שיהא בית נעול וגו'", עיי"ש. וכ"כ להדיא רבו של הרשב"א רבינו יונה בספר היראה שדוקא סגור במפתח או במנעול הוי יחוד, עיי"ש. וכן הרדב"ז (ח"א ס' קכא) הסכים להרשב"א ודחה שם חכם אחד שכתב להביא ראיות שאפי' שאינו נעול הוי יחוד, עיי"ש. וכן בשו"ת המבי"ט (ח"א ס' רפז) ובשו"ת שואל ונשאל (ח"א אבהע"ז ס' ל) הביאו את הרשב"א הנ"ל. וכך משמע מהרמ"א (ס' יא סע' א) וכ"פ המהרש"ם (ח"ב ס' עו) וכן משמע מהעזר מקודש (ס' כב סע' ט) וכן משמע דסובר החזו"א (קידושין ס' מה ס"ק א) וכן פסק הגרי"י קניבסקי בקריינא דאיגרתא (ח"ב ס' קכב) והדברי חכמים (פ"ג ה"ב). ובספר הליכות בת ישראל (פ"ח הערה טז) כתב שכן סוברים הגרי"ש אלישיב והגרח"פ שיינברג. וכן הוא בשו"ת חלקת יעקב (אור"ח ס' נז אות ב). והרה"ג מרדכי גרוס בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קיד) כתב דהכי קיי"ל לדינא.

והנה בספר דבר הלכה (ס' ג ס"ק י) כתב שכן משמע דסובר החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) עיי"ש דיוקו. ונלע"ד שיש לדייק להיפך, שהחיד"א סובר דבעינן פתוח ממש שהרי כתב וז"ל "דדילמא לא שרי אלא בפ"פ לרה"ר ממש דשכיחי רבים בוקעים ולא תכלה רגל מן השוק ואלו עוברים דרך שם עיניהם ישיתו למעשיהם וגו'", עכ"ל. ומשמע להדיא דסובר דבעינן פתוח ממש וההיתר שמא יראו העוברים את מעשיהם, וכבר הזכיר דיוק

זה הדבר הלכה עצמו בס"ק יג, עיי"ש. ועיין בלשון הלבוש (ס' כב סע' ט), ואפשר דסובר כהרמ"ה שהבאתי בהערה הבאה.

וראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג) שכתב דמה שכתב הרשב"א שפתח סגור ואינו נעול נחשב כפ"פ דוקא שהאיש והאשה לבושים אבל אם הם ערומים, אין להם פחד. ולכן באשה הנבדקת אצל רופא והיא ערומה ובגדי הרופא קלים להפשטה, אסור אפי' להרשב"א כשהדלת סגורה ואינה נעולה, עיי"ש. ולענ"ד סתימות הפוסקים לעיל אינה מורה כן, ואף בכה"ג מועיל כשהפתח אינו נעול. מיהו נראה ודאי דבכה"ג יש יותר מקום לחסידות. . **וי''א שפתח פתוח פירושו פתוח כפשוטו, אך בסגור ואינו נעול יש איסור יחוד הבית** מאיר (הובא בתשובת רעק"א ס' ק) כתב שפשט לשון פתח פתוח לרה"ר זה פתוח ממש ולא סגור ואינו נעול, והביא ראיה מדין פנימי וחיצון, וכתב דמה שכתוב ברשב"א (שהובא בהערה הקודמת) שהגפת דלתות אינו יחוד הוי טעות סופר וצ"ל "אין זה יסוד", והסכים עמו רעק"א (בתשובה ס' קא), וכתב שעיקר הנוסחא היא כגירסת הב"י (ס' יא) שכתב בלשון הרשב"א "אין זה יסוד", וכן גרס מראה הפנים (ירושלמי כתובות פ"ז ה"ו), עיי"ש. והנה המעיין בב"י יראה שבהוצאה ישנה כתוב "אין זה יחוד", אך בהוצאה חדשה תיקנו ל"אין זה יסוד".

איברא, דההגה של הב"מ והרעק"א בדברי הרשב"א איכא למישדא ביה נרגא. דהנה מצאתי במבוא לשו"ת רעק"א החדש דמבואר היטב שאין שום מקור לגירסת "אין זה יסוד", והגירסא הנכונה בהרשב"א הינה "אין זה יחוד", דהובא שם צילום תשובת הרשב"א כתב יד וכתוב להדיא "אין זה יחוד". מלבד זאת ראיתי בתשובת הרדב"ז (ח"א קכא) ובשו"ת המבי"ט (ח"א ס' רפז) שהעתיקו את הרשב"א כגירסתנו "אין זה יחוד". ובשו"ת בנין ציון (ס' קלח) דחה את הגהת הב"מ, והוכיח שא"א לגרוס "יסוד" אלא הגירסא הנכונה היא "יחוד".

מ"מ חזינן דהבית מאיר והרעק"א סוברים דאם הדלת סגורה ולא נעולה הוי יחוד. וכן בהגהות הרד"ל הסתפק והכריע שפ"פ פירושו פתוח ממש שרואים העוברים ושבים, עיי"ש. וכן הוא בשו"ת בית שלמה מסקאלא (ס' מח), וכן משמע מפירוש שם טוב על הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הי"ב), שפ"פ פירושו כפשוטו, וכך הסביר את דעת הרמב"ם עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פי"א אות ד) כתב שכן דעת האפי זוטרי (אבהע"ז ס' כב' ס"ק כ) עיי"ש. וכן סובר בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות יב, יד). ובמסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק י) כתב שצריך להחמיר איפה שאפשר כשיטת רעק"א.

ותדע, שהרבה אחרונים נטו להחמיר בזה על סמך הבית מאיר והרעק"א שהגיהו ברשב"א וכנ"ל. ונלע"ד שאם היו רואים את כתב היד של הרשב"א דכתוב להדיא "אין זה יחוד" לא היו כותבים כן והיו מודים דהלכתא דסגי בסגור ואינו נעול, וכדברי הרשב"א. ועיין ביד מלאכי (כללי הפוסקים הרשב"א אות ז) דכתב הרשד"ם בשם מורו שהיה רואה בדין אחד את סברת הרשב"א שכמעט שקול ומחשיב אותו כנגד רוב פוסקים, עיי"ש. ובפרט דבנ"ד אין רוב פוסקים נגדו ועוד שרבו של הרשב"א והוא רבינו יונה ג"כ סובר כוותיה.

והנה ראיתי ברמ"ה (קידושין פא.) שכתב וז"ל "ואמר רב יוסף פ"פ לרה"ר אין חוששין לה משום יחוד - פירוש והוא דפתוח, דמירתית דילמא אתי איניש מעלמא ועייל וגו'", עכ"ל. ומשמע מלשונו דסובר דפ"פ הוי פתוח ממש, דאל"כ מה בא לחדש כשכתב "והוא דפתוח" הרי זה דברי רב יוסף עצמו, אלא ודאי בא לומר והוא דפתוח כפשוטו לאפוקי סגור ואינו נעול. ולכאורה כן מדוקדק מלשון הר"י מלוניל (קידושין פא.) שכתב וז"ל "פ"פ לרה"ר מסתפיא דילמא חזו בני רשות הרבים העוברים שם", עכ"ל. ומשמע דוקא באופן שיכולים לראותם מבחוץ.

וכן משמע שסובר החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) שכתב בתוך תשובתו לגבי פ"פ לרה"ר שהעוברים ושבים "עיניהם ישיתו למעשיהם" משמע שצריך פ"פ ממש. וכן מתבאר בשו"ת נחפה בכסף (ח"ב אבהע"ז ס' יא) שבסוף תשובתו כתב שאסור להתייחד בקומה שניה ולא מועיל פ"פ לחצר כי צריך שיוכלו לראות מהפתח מה נעשה בפנים. ועיי"ש שכתב שכן סובר הכנסת הגדולה, ומשמע שסובר שצריך פ"פ ממש. וכן מתבאר בשו"ת לחם רב (לבעל הלחם משנה, ס' כז') שדן לגבי גרוש שבא לגרושתו ושבר את המנעול של ביתה ונכנס והדלת נסגרה מאליה, ודן שם שזה נקרא יחוד. ואפי' דהתם הדלת לא היתה נעולה, שהרי שבר את המנעול והדלת נסגרה מאליה. ומשמע שסגור ולא נעול לא מיקרי פ"פ, אלא דוקא פתוח ממש, (ואף שהיה מקום לדחות שאף פתח סגור ואינו נעול נחשב לפ"פ אלא שבמקרה שם לא היה דרך בנ"א להכנס בלא רשות ונחשב יחוד אף בפתח סגור ואינו נעול כדלקמן בסע' הבא, מ"מ נראה שהיה לו לבאר כן בתוך תשובתו, שהרי חקר שם את העדים בנוגע ליחוד ולא הוזכר מאומה אם בירר שהמקום הוא באופן שאין בנ"א נכנסים בלא רשות) ועוד עיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פי"א).

ונלע"ד להוכיח מכמה ראשונים, שפ"פ מיקרי פתוח ממש (או באופן שאפשר לראות את הנעשה, או פתוח מעט, כדלקמן בהמשך ההערה), אך כשהדלת סגורה הוי יחוד

אע"פ שאינה נעולה. הנה במס' כתובות (כז:) איתא לגבי אשת כהן שבויה שאסורה לבעלה, ואמרינן התם דיכול ליחד לה בית בחצרו. ואמרינן התם דכשהיא נכנסת לחצר עם בניה, ובעלה האסור לה נמצא בחצר, יכנסו בניה תחילה ואח"כ היא, ופרש"י משום יחוד. וכן פירשו הר"ן והרשב"א והרמב"ן והתוס' רי"ד, כלומר אם היא תכנס לפני בניה, יהיה יחוד, שהרי היא נמצאת עמו לבדה, עיי"ש בגמ'.

והנה לכאורה יש להקשות כיצד חששו ליחוד הרי ליכא שיעור ביאה בכה"ג, ועיין לעיל (פ"א סע' כב הערה 62) מש"כ בזה. והנה לגבי פ"פ, בשלמא אם סוברים הראשונים הנ"ל שפ"פ הוא פתוח ממש, אפשר לדחוק ולפרש שלאחר שנכנסים, יש אפשרות שהשער יסגר וחששו שמחמת הרוח יסגר, ואז הוי איסור יחוד, ודוחק. אך אם נפרש שפ"פ הוא סגור ואינו נעול, קשה, הרי כיצד הדלת תנעל. אלא ע"כ צריך לפרש שסוברים שפ"פ הינו פתוח ממש, אך בסגור ואינו נעול, ישנו איסור יחוד.

ואע"פ שיש לדחות ע"פ מה שכתב הישי"ש (כתובות פ"ב ס' נג') שזה חומרא בלבד, שמהדין אין כאן איסור יחוד, שהרי בחצר אין יחוד, וכן אין שיעור טומאה. וכן כתב לדייק בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד' אות ד') מדברי השיטה מקובצת שזהו חומרא וחסידות, עיי"ש. מ"מ פשט לשון הראשונים הנ"ל אינו כך, ומשמע דהוי איסור מדינא. אלא דאכתי קשיא דאפי' לסוברים דפ"פ הוי פתוח לגמרי ובנ"ד הוי סגור ולכן יש חשש יחוד, מ"מ הרי הילדים עתידים להיכנס כל רגע אחרי האמא וא"כ פשיטא דלא תתרצה לבעילה ואין לאסור יחוד אפי' לשיטה זו. ולכן נראה שמסוגיא זו ליתא ראיה כלל וצריך לבאר שחששו ליחוד טפי מבעלמא כיון שהיה זה בעלה, וחכמים אסרו עליו את אשתו אפי' באופן שהוא נשבע שלא נאנסה ונאסרה עליו (והוא כהן) כדאיתא במשנה (שם) לכן חששו שיצרם יתגבר עליהם משא"כ בעלמא, וצ"ע.

והמעיין בשיטה זו, יראה שגם כאן ישנה מחלוקת, שלפי דעת הר"י מלוניל והרד"ל והנחפה בכסף והשער יוסף והבית שלמה והפירוש שם טוב, משמע שצריך פ"פ באופן שיוכלו לראות מבחוץ את הנעשה בחדר, ולא מספיק אם יפתח מעט את הדלת, או אפי' אם יפתח את כל הדלת, אך יתייחד בצד החדר. ועיין בשו"ת אבני ישפה (ח"ב ס' פו) שכתב שכן דעת הב"מ, עיי"ש. ולפי הרמ"ה משמע שפ"פ הוי אפי' פתוח מעט או אפי' שא"א לראות ישירות את הנעשה, שהרי נקט בלשונו "דמירתית דלימא אתי איניש מעלמא ועייל", כלומר, חוששין שיכנס מישהו ולא נקט שחוששין שמישהו יעבור ויראה.

ויש להעיר על הסוברים שצריך פ"פ ממש שאפשר לראות את הנעשה, הנה התוס' (שבת יג:) כתבו שפלטי בן ליש שהתייחד עם מיכל, היה זה בפ"פ. וקשה, וכי כל היום ששהו בבית לא התייחדו אלא מול הפתח, ועוד קשה, וכי בלילה ישנו מול הפתח (שהרי ישנו במטה אחת כמבואר בגמ' שם ובתוס'), הרי יש בזה חוסר צניעות, וכן הסברא קשה שכל השנים שדרו יחד נזהרו להיות מול הפתח באופן שיוכלו לראותם, וצ"ע.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג' אות ד') כתב דיש לכתחילה להחמיר כשיטת הסוברים שצריך פ"פ ממש ולא סגור ואינו נעול, וכתב שאפי' אם כבר שוהים בבית ביחוד והדלת סגורה ואינה נעולה, יש לקום ולפתוח, עיי"ש.

ויש לעיין לשיטה זו שסוברים שכל שהחדר סגור אפי' אינו נעול הוי יחוד, האם מיירי אפי' שיש אפשרות לאחרים להיכנס בלא רשות ואפ"ה אוסרים, והטעם כיון שיצרו של אדם גדול, וכל זמן שהוא כעת לבדו עם אשה, יצרו יתקפנו. או דוקא באופן שאין דרך להיכנס יש לאסור אך כשדרך להיכנס אזי מודים הם דשרי. והנה בספר דבר הלכה (לר"א קלצקין ס' כו) כתב בדעת הרעק"א שאם הבית סגור ואינו נעול הוי יחוד, זה דוקא בזמן הש"ס שלא היו נכנסים בלא רשות אבל כיום שנכנסים בלא רשות, מותר, עיי"ש. ואף בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ב) כתב שדעת רעק"א והב"מ שאוסרים בזה, כיון שאין דרך בני אדם להיכנס בלא רשות, עיי"ש. אך לפי מש"כ בסע' הבא שאפי' המתירים בדלת סגורה ואינה נעולה, מודים לאסור כשאין דרך להיכנס, א"כ המחמירים בדלת סגורה מיירי אפי' שיש אפשרות שיכנס מאן דהו דאל"כ במאי פליגי. וכן ראיתי בספר דברי סופרים (אות צג, עמק דבר ס"ק תרכא) דכתב להוכיח שהרעק"א והב"מ אוסרים אפי' שיש אפשרות שיכנסו וכדאמרן, עיי"ש. , **והמחמיר תבא עליו ברכה אף** דלהלכה נקטינן כדעה הראשונה שפ"פ פירושו סגור ואינו נעול, מ"מ המחמיר לפתוח את הדלת כדי שיראו אותם מבחוץ, או לכל הפחות שתהיה פתוחה מעט, תע"ב. .

ג. אם אין רשות לאף אדם להיכנס לאותו מקום בלא נטילת רשות לפני כניסתו, וגם אין דרך בני אדם להיכנס בלא נטילת רשות, אסור להתיחד שם אפילו שהדלת אינה נעולה. אך אם יש רשות לבני אדם להיכנס בלא נטילת רשות, או אפילו אין להם רשות לעשות כן אך דרכם לעשות כן, מותר **הרשב"א** בתשובה (אלף רנא) כתב וז"ל "והגפת דלתות שאמרת, אין זה יחוד עד שיהא בית נעול וכו' וטעמא כל שאינו במנעול יירא הוא שמא

יכנס אחר בלא רשות וכענין ההוא עובדא דפרק בתרא דע"ז ביין נסך" עכ"ל. ופשטות לשון הרשב"א שבכל אופן מותר כאשר אינו נעול ואפי' שאין רשות לאף אדם להכנס. אלא מהא דדימה החשש ליין נסך בפרק בתרא דע"ז (ע.) התם מיירי שהגוי חושש מהישראל ואינו מנסך את יינו ויש לישראל רשות להיכנס לאותו מקום שהגוי נמצא, וא"כ אפשר שזו כוונת הרשב"א, שחושש שיכנס מישהו בלא רשות, היינו שיש לו רשות להיכנס בלא רשות, ויש לעיין. והנה בתשובת הרדב"ז (ח"א ס' קכא) כתב בתוך דבריו שכל שהמקום ראוי לביאה, אין סגירת דלת מעלה ומוריד אם אין רשות לבני אדם להיכנס שם, עיי"ש. היינו שזה יחוד אם אין רשות להיכנס. ובסוף תשובתו העתיק בסתמא את דברי הרשב"א הנ"ל. ולכן נראה שכך למד את דברי הרשב"א, שהחשש שיכנסו בלא רשות מיירי במקום שיש רשות להיכנס כך לפתע, אך במקום שאין רשות אין היתר אפי' להרשב"א. וכן הבין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג). וכך הבין הדבר הלכה (הוספות עמ' קס) בדעת הרדב"ז. ועיין בהערה הבאה (ד"ה ותדע) שלכאורה נראה כוונת הרשב"א לא כך. וע"ע בדין זה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק כג).

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (שם) שכתב שאין צריך ראיה, ודבר פשוט הוא שכל שאין רשות להיכנס, אין היתר של פ"פ אפי' להרשב"א, עיי"ש. והנה הלבוש (ס' כב' סע' ט) כתב שבפ"פ מותר להתייחד כיון שאימת נכנסים עליהם, וש"מ במקום שאין דרך בנ"א להכנס בלא נטילת רשות, ואין אימת נכנסים על המתייחדים, אסור להתייחד. ויש לדחות דאדרבא שכוונתו דכשהוא פתח פתוח לעולם אימת נכנסים עליהם.

והנה כן פסק בספר דבר הלכה (ס' ג' סע' ב) אך מה שכתב בהוספות (עמ' קס) שכן דעת הבנין ציון אינו מוכרח וכמו שאבאר בהערה הבאה. וכן פסק הגר"מ שטרנבוך בספר הלכה במשפחה (פט"ו סע' ז). ובספר הליכות בת ישראל (פ"ח הערה טז) כתב שכן פסקו הגרי"ש אלישיב והגרח"פ שיינברג. וכן הכריע בספר נטעי גבריאל (פרק לג סע' א). וכתב כנ"ל בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ו) שדן בהלכה זו לפני הגאון רבי נפתלי צבי שמרלר זצ"ל דיין ומו"צ לעדת החסידים וענה לו שאם דרך להיכנס בלא רשות אזי מועיל בסגור ואינו נעול, ואם אין דרך, אינו מועיל. וכ"פ הגאון הרב משה לוי בשו"ת תפילה למשה (ח"ו כת"י).

ונראה פשוט שאפי' במקום שאין רשות להיכנס בלא נטילת רשות לפני כן, אם נמצאים במשפחתו או שכניו בני אדם שנכנסים כך, ג"כ יש להתיר. אכן בדבר זה המציאות משתנה מבית לבית, ובפרט בימינו שאין רשות לבנ"א להכנס לבית זר בלא נטילת רשות, ואף רובם אין דרכם לעשות כן מחמת דרך ארץ, שאסור להתייחד בפתח סגור ואינו נעול.

מיהו, ישנם מקרים שגם בימינו מותר, כגון אם יודע שישנם מבני משפחתו המרגישים בנח לדפוק בדלת ומיד לפתוח אף לפני קבלת רשות, או שישנם ילדים קטנים מבני משפחתו, שפעמים מקדימים את הוריהם בבואם לביקור ופותחים את הדלת בלא נטילת רשות וכד' דבכה"ג מיקרי דרך בנ"א להיכנס בלא רשות ואימת נכנסים עליהם ומותרים ביחוד בפתח סגור ואינו נעול. ואם יודע שאין דבר זה נמצא במשפחתו, אסור ביחוד בכה"ג. . **ויש מקילים להתיר אפילו שאין להם רשות ואפילו שאינו יודע על אנשים שיכנסו לשם כיון שסוף סוף חושש שמא מישהו יכנס לפתע כן** משמע מהחזו"א (הובא בדבר הלכה ס' ג סע' ב ס"ק ו, ובהוספות חדשות עמ' קפח) שבסוף ימיו התיר בפתח סגור ואינו נעול אפי' כשיודע שאין אדם נכנס אצלו ואין לו שום מכיר ורע, כיון שאימת רבים עליו בטבע בכה"ג. וכשפעם נשאל שדרך לדפוק לפני שנכנסים, ענה שיש פראי אדם שנכנסים בלי לדפוק (עיין בהוספות שם). וכעת נדפס שו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ב) שג"כ כתב שדעת החזו"א והגאון מטשבין להקל בכה"ג, עיי"ש. ונראה שכן סובר לדינא הגר"ח גרינמן שליט"א, וכמובא דבריו לקמן (סע' ט הערה 24). ולכאורה יש לדקדק כן בשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' צו) שכתב בתוך דבריו לגבי ערל שנכנס לאשה, דבלאו הכי לא היה יחוד וז"ל "כגון שפתחה פתוח לר"ה בשעה שבני אדם נעורים" עכ"ל. ולכאורה בהא סגי דבני אדם נעורים ולא נקט שבני אדם נעורים ודרכם להיכנס, ויש לפלפל.

וראיתי בספר דבר הלכה (ס' ג ס"ק מג) שכתב שאף המהרש"ם (ח"ב ס' עו) מתיר להתייחד בפתח סגור ואינו נעול אפי' שאין דרך להיכנס בלא רשות. והנה המעיין בתשובת המהרש"ם הנ"ל יראה שאין זכר להיתר זה, אלא שסך הכל המהרש"ם דחה את הראיות שכתב בשו"ת בנין ציון (שהובא לעיל מיניה), אך לא מבואר שחלק עליו בדין גופא. ושוב ראיתי שכן תפס על הדבר הלכה הנ"ל בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג), עיי"ש. והנה נגלה לעיני שהדבר הלכה בעצמו, בהוספות שבסוף הספר (ס' ג סע' ב) כתב שהמהרש"ם חלק על הבנין ציון בראיות, וצ"ע אם חולק עליו בדין. הנה מבואר שהדבר הלכה בעצמו הסתפק בזה, וכנראה שחזר בו.

ותדע, שמלשון הרשב"א (ס' אלף רנא) משמע בפשטות דכל שאינו נעול, אין בזה יחוד, ולאו דוקא באופן שיש רשות לבני אדם להיכנס בלא רשות. דהנה הרשב"א נשאל לגבי אשה שנכנסה לחקירה והגיפו הדלתות, וענה וז"ל "הגפת דלתות שאמרת, אין זה יחוד עד שיהא בית נעול וכו' וטעמא כל שאינו במנעול יירא הוא שמא יכנס אחר שלא ברשות וגו'" עכ"ל. הנה נקט בלשונו שדוקא נעול הוי יחוד, וכל שאינו נעול כללא כייל דלא

הוי יחוד דחושש שיכנסו בלי רשות. ואם איתא שאפי' שאינו נעול הוי יחוד כל שאין דרך בנ"א להיכנס, היה לו להשמיע כן. וגם פשט לשונו שנקט "שמא יכנס אחר שלא ברשות" משמע שאין לו רשות כלל, ואין הכוונה שיש לו רשות להיכנס בלא נטילת רשות. וכיו"ב יש לדקדק מרבו של הרשב"א, רבינו יונה בספר היראה שכתב וז"ל "אי זה הוא יחוד, סגור במפתח או במנעול זהו יחוד האמור בתורה", עכ"ל. אלמא דוקא נעול הוי יחוד וכל שאינו נעול אין בזה יחוד, לא שנא אם יש רשות להיכנס או לא.

ובשו"ת בנין ציון (ס' קלח) יש קצת עקולי ופשורי להבין דבריו על נכון. תחילה הביא את דעת הרשב"א שכל שלא נעלו את הדלת אין בזה יחוד, ושוב הביא את הגהת הבית מאיר והגרעק"א שהגיהו בדברי הרשב"א וכתבו דהוי ט"ס והאריכו ליתן ראיות שאפי' שלא נעול הוי יחוד, והבנין ציון דחה הגהתם וראיותם. ומכל המשא ומתן שם נמצאים כמה חילוקים בנ"ד. תחילה כתב לגבי דבורה הנביאה שהיתה יושבת לשפוט את ישראל והיתה יושבת תחת עץ תומר, ומבואר בגמ' (מגילה יד.) שהיתה עושה כן מחשש יחוד, ופרש"י וז"ל "שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתיחד שם עמה כמו בבית" עכ"ל. וקשה, הרי יכלה לעשות כן אפי' תחת עץ רגיל אפי' שיש לו צל ונסתר מעיני בנ"א, כיון שסוף סוף אין לו דלת נעולה ואין בזה יחוד, וכן יכלה לשפוט בבית ובלבד שהדלת לא תהיה נעולה. ושוב כתב מגמ' סוכה (כה:) שחופה בסוכה לדעת אביי שייך שם יחוד ואע"פ שאין שם דלת נעולה, ופרש"י שסתם סוכה היתה בגג ואין דרך רבים לבא לשם, והקשה הבנין ציון מה שונה מחופה בבית. והסביר כיון שאין דרך בנ"א לבא לשם הוי יחוד. ולגבי דבורה הנביאה כתב כיון שאין אדם נכנס כאשר חוקרים את העדים אזי שייך יחוד. ובגמ' קידושין בדין אנשים מבפנים ונשים מבחוץ חוששין משום יחוד כיון שאין דרך אנשים ליכנס לנשים ולכן אם אחד פרש לנשים אינו חושש שיבואו אחריו. ומדבריו אלה משמע שלמד כמו הרדב"ז בהבנת הרשב"א, שכל ההיתר בפ"פ לרה"ר בדלת אינה נעולה דוקא שיש רשות לבנ"א ליכנס בלא נטילת רשות, והראיה, שאצל דבורה הנביאה שאין רשות לאחרים להיכנס הוי יחוד וכן בפנימי וחיצון שאין דרך לעשות כן הוי יחוד, וכך הבין הדבר הלכה (הובא בהערה הקודמת) בדעת הבנין ציון וכן הבינו עוד אחרונים בדעתו.

מיהו דבר זה נסתר להדיא מהמשך דבריו של הבנין ציון, שהעיר על ראיית הבית מאיר (שהגיה בהרשב"א וסובר שסגור ואינו נעול הוי יחוד) שרצה לדייק מלשון "פתח פתוח לרה"ר" שאם פתוח לחצר יש יחוד, וכתב הבנין ציון דאדרבא זוהי ראיה לשיטתו, וז"ל "שהכל תלוי אם מתיראים בכל עת שיבא אדם לשם, דבפתח פתוח לרה"ר לעולם

מתיראים אבל בבית הפתוח לחצר פעמים מתיראים ופעמים לא, כפי עניין הדיורים שם ולכן כללא כייל לנקוט פתח פתוח לרה"ר דבזה לעולם אין יחוד וכמו כן ודאי שייך יחוד אפי' בלא סגירת דלת בחדר בעליה דומיא דסוכה כמו שכתב רש"י במקום שאין דיורין בבית וכדומה אבל בחדר שבכל רגע יכול לבא אדם לשם אין יחוד בלא דלת סגור ואין צריך להגיה בדברי הרשב"א וכו' ולכן כתב שאין יחוד בלא סגירת הדלת שמתיראים בלא סגירה שמא יכנוס שם אדם אפילו שלא ברשותו כו' ועל כן כל כה"ג שמתיראים המתיחדים שיבא אדם לשם בלא נטילת רשות לא נקרא יחוד בלא סגירת הדלת" עכ"ל. הנה מוכח מלשונו שהדבר ברור שבפ"פ לרה"ר אין יחוד לעולם, כיון דלעולם חוששים שמא יכנסו בלי רשות וכללא כייל דפתוח לר"ה אין בו יחוד ורק בפתוח לחצר פעמים חוששים ופעמים לא. ומשמע אפי' שאין רשות לבנ"א להיכנס בלא רשות, דאם איתא שאם אין רשות לא מועיל בדלת סגורה, כיצד כתב שפתוח לרה"ר לעולם לא הוי יחוד. וא"כ נראה שהבין שמה שכתב הרשב"א "בלא רשות" הוא כפשוטו, שהחשש שיכנסו בלא רשות כלל אפי' שאין רשות להיכנס שם. ומוכח שכך הבין ג"כ מדנקט בסוף דבריו שחוששים שיכנס אדם "אפילו בלא רשות" והמלה "אפילו" מורה על רבותא, ואם איתא שיש רשות להיכנס בלא רשות, אין כאן רבותא כלל. אלא לפ"ז צריך לומר שאצל דבורה שייך יחוד כיון ששם ידוע בודאי שלא יכנסו בלא רשות בזמן חקירת העד, וכן בפנימי וחיצון מחמת שאין דרך אנשים לבא לנשים, אינו חושש כיון שיודע מי נמצא שם וחששו קטן, מה שאין כן שפתוח לרה"ר ששם אינו מכיר מי עובר ומי בא וחושש שמא יכנס מישהו בלא רשות. ולסיכום עולה שאם הפתח לכיון רה"ר לעולם אין יחוד בדלת שאינה נעולה וכמ"ש החזו"א לעיל, ואם פתוח לכיון מסויים שודאי לא יכנסו, דומיא דחקירת עד דדבורה, הוי יחוד, וכשפתוח לחצר, פעמים שיש בו יחוד ופעמים לא. כנלע"ד בהבנת הבנין ציון.

ושיטה מקילה מצאתי בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ד) שכתב שאף בדלת נעולה, בזמן שדרך בנ"א לבא לביקור, אין איסור יחוד. כיון שדרך בנ"א שכאשר דופקים בדלתם הם שואלים מי זה וכן פותחים לו את הדלת, לפיכך חושש שמא ידפקו בדלתו ויהיה מוכרח לפתוח תיכף, עיי"ש. ויש להעיר על דבריו, שהרי אפשר שהמתייחד יטען טענת ישן או מתפנה, כי זמן ביאה הינו קצר, ומי אמר שבכה"ג מפחד, וכן משמעות הפוסקים שסוברים שדלת נעולה הוי יחוד, לא חילקו ולא כתבו היתר זה. וכן פשט לשון הגמ' פ"פ לרה"ר ולא נקטו פתח פונה לרה"ר. ושו"ר בספר נטעי גבריאל (פרק לב סע' א) שהעיר טובא על האג"מ הנ"ל, וששאלו להגר"ש וואזנר על היתר זה ולא הסכים, ושכן

מורים מורי הוראות מובהקים שאין לסמוך על זה, והוסיף שנראה פשוט שכוונת האג"מ דמיירי שיש חשש טובא וכגון שניכר שהם בבית ואם לא יפתחו את הדלת כשמישהו ידפוק, הוא יתמה על זה, אך בלא חשש גדול כנ"ל אף האג"מ אוסר, ושכן העידו תלמידי האג"מ שכן כוונתו, עיי"ש. וכעת מצאתי בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א ס' קיד הערה י) שראה בספר אהלי ישורון שמביא בשם רבו האג"מ שכל ההיתר הנ"ל הוא רק בשעת הדחק ובדרך עראי ולא במי שגר שם תמיד, עיי"ש. ולדינא אין להקל כלל כשהדלת נעולה אפי' בשעת הדחק ואפי' באופן עראי, וצ"ע בדברי האג"מ הנ"ל. .

ד. דין פתח פתוח שמותר להתייחד שם, דוקא ביום ובתחילת הלילה, כל זמן שדרך בני אדם להלך ברחוב. ולאחר זמן זה, אסור **הנה** אף

דהש"ס והפוסקים סתמו וכתבו דמותר בפתח פתוח, ולא כתבו דוקא ביום, מ"מ הסברא נותנת דדוקא בזמן שדרך בני אדם להלך ברחוב, שאז חוששים המתייחדים לעבור עבירה שמא מישהו יכנס בלא רשות, אך בזמן שיודעים שאין דרך בני אדם להלך, לא יפחדו לעבור עבירה.

וכן כתב הכנסת הגדולה (הג"ט ס' כב אות ה) בשם הר' מכירי משריטי. והרבה אחרונים סמכו ידיהם על הכנה"ג, ובכללם הבאר היטב (ס' כב ס"ק ט) והפתחי תשובה (שם ס"ק ט) והברכי יוסף (שם סע' י) והאפי זוטרי (שם ס"ק כ) ובהגהות יד אהרון (ח"ג ס' כב הגב"י אות יב) ובשו"ת טוטו"ד (מהדות"ל יור"ד ס' ה) ובנתיבות השלום (נתיב ט ד"ת ס"ק ו) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ה). וכ"כ התפארת ישראל (משניות קידושין פ"ד משנה יב). וכן פסק בחכמת אדם (כלל קכו סע' ז) והקיצוש"ע (ס' קנב סע' ה) ובשו"ת חת"ס (ח"ב אבהע"ז ס' צו באמצע התשובה) וכן הסכים הח"ח (נדחי ישראל פכ"ד אות ז), וכן פסק בדבר הלכה (ס' ג סע' יד) והדברי חכמים (פ"ג הל' י). וכן כתב בפירוש שם טוב על הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב סע' יב). ובשו"ת שבט הלוי (שם) כתב שאין להקל על דברי הכנסת הגדולה.

והנה פשוט שדבר זה משתנה ממקום למקום, ואף שהכנסת הגדולה נקט חצי שעה בתוך הלילה, וכן בלשונות הפוסקים נקטו שעות שונות, נראה שכוונת כולם דאזלינן בתר המקום. ובספר דבר הלכה (ס' ג סע' יד) כתב בשם החזו"א שעד שעה עשר בלילה, מועיל פ"פ. דבשעות אלה עדיין באים לבקר, ובהוספות חדשות (עמ' ריג) כתב בשם הגרי"י קניבסקי זצ"ל דעד שעה אחת עשרה מועיל פ"פ, עיי"ש. ואה"נ אם אדם מכיר סביבתו שאפי' עד מאוחר יותר דרך בנ"א להסתובב ברחוב, מועיל פ"פ, ועיין בהערה הבאה. וה"ה בימים מיוחדים שידוע שיש בני אדם עד שעה מאוחרת שמועיל עד לפי

אותה שעה. ועיין בשתילי זתים (ס' כב סס"ק טו) שכתב ג"כ שהכל לפי העניין ולפי המקום, כי יש שעות ביום כלילה, עיי"ש. והיינו אפי' ביום אם זה זמן שאין עובר ושב מחמת סיבה מסויימת, אינו מועיל היתר של פ"פ. וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כא). וכן הוא בשו"ת שבט הלוי הנ"ל שכתב שכיום השעה מאוחרת יותר מבעבר כי דרך להלך ברחוב עד שעה מאוחרת, עיי"ש. וכתב הדבר הלכה (ס' ג' ס"ק ל') דאם אחד מבני הבית יצא לעסקיו וצריך לחזור במשך הלילה, ליכא יחוד אפי' שאין דרך בני אדם להלך ברחוב, וכן מסתבר. , אלא אם כן זה מקום שדרך בני אדם להלך שם כל הלילה **התוס**' (שבת יג: ד"ה "מטה חדא הואי") כתבו על פלטי בן ליש שהתייחד עם מיכל, דהיה זה בפתח פתוח. וכתב על זה החיד"א בברכי יוסף (ס' כב אות י) שפלטי בן ליש היה גר במקום דשכיחי עוברים ושבים כל הלילה, עיי"ש. ש"מ במקום דשכיחי כל הלילה שיש עוברים ושבים, שרי להתייחד. וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כא). ועיין בחידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות יב ד"ה ובנידון). . **ויש מתירין בפתח פתוח בכל ענין, בין ביום ובין בלילה בלא חילוק בעזר** מקודש (ס' כב סע' ט) הסתפק האם בלילה כשאין עוברים ושבים מועיל פ"פ, דאפשר דלא פליגי חז"ל וכו', עיי"ש שנשאר בצ"ע.

והנה התוס' (שבת יג: ד"ה "מטה חדא הואי") כתבו דפלטי בן ליש התייחד עם מיכל בפתח פתוח, ופשט לשונם דאפי' בלילה, ולא כתבו דמיירי במקום שיש אנשים בלילה כביום. ואף שהברכי יוסף (ס' כב אות י) כתב כן בדעת התוס' דמיירי במקום שכל הלילה מצויים אנשים, כבר כתב עליו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א אות ג) דזה אוקימתא דחוקה ורחוקה מהמציאות שפלטי בן ליש גר במקום שבמשך כל הלילה יש עוברים ושבים. ועיין באג"מ (ח"ד ס' סה אות ה) שכתב שכמעט ואין מציאות שיש מקום שכל הלילה יש בני אדם עוברים ושבים, עיי"ש. ובמיוחד שבזמנם לא היתה תאורת רחוב כבימינו. מיהו ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד שאילת שלום ס' ג) דכתב על הברכ"י הנ"ל דאצל פלטי היה גם נר דלוק כל הלילה שאפשר לראותם ממש, עיי"ש. מיהו לענ"ד יש בזה דוחק שבמשך שנים היו באופן כזה. ועיין לעיל (סע' ב הערה 5 ד"ה ויש להעיר ולקמן בסע' הבא). ושוב ראיתי להחיד"א גופא דכתב איפכא ולמד בתוס' הנ"ל דפ"פ מועיל כל הלילה ואפי' שאין עוברים ושבים והוא בברכ"י (ס' יז אות כ) שהעולה מהתוס' שמותר אף בלילה, ואפשר שחלק על זה הרשב"א וכו' עיי"ש. הנה מוכח שלמד בתוס' שמועיל כל הלילה אף שאין עוברים ושבים כיעוין שם. וצ"ל לומר שחזר בו החיד"א בס' כב ותירץ שמדובר במקום שהיו עוברים ושבים כל הלילה וכנ"ל.

והנה במכתב חזקיהו (לבעל השדי חמד) בחידושיו לשבת (יג:) כתב שמצא לחכם אחד שלא נודע שמו, שהקשה על הכנסת הגדולה שכתב שבלילה לא מועיל פ"פ מהא דמבואר מהתוס' הנ"ל דכתב דפלטי בן ליש דר עם מיכל בפ"פ, וש"מ שלילה כיום, ולא כמו שכתב הכנסת הגדולה, ועיי"ש שהשדי חמד כתב שהברכי יוסף כבר תירץ זאת. מ"מ חזינן דאותו חכם סובר דגם בלילה מהני פ"פ בדיוק כמו ביום, ולא הסכים לחידוש של הכנסת הגדולה, שכתב דרק בזמן שבנ"א עוברים ושבים ברחוב.

ונראה לבאר טעמו, דכל שהפתח אינו נעול ויש אפשרות לבנ"א להיכנס, אזי אפי' שאין בנ"א ברחוב, מ"מ ישנה הרגשה טבעית של פחד הטבועה באדם, כיון דסוף סוף הדלת אינה נעולה, ועוד שאפשר שחוששים ליחידים הסובבים ברחוב עד שעות מאוחרות, ועיין באג"מ (ח"ד ס' סה אות ה) מה שכתב לגבי חשש מיחידים הסובבים כל הלילה.

ושוב ראיתי באוצר הפוסקים (ס' כב סע' ט אות ג) שכתב בשם הזרע יצחק (ס' טז) שהוכיח מהתוס' הנ"ל שפ"פ מועיל כל הלילה והקשה על האחרונים שכתבו שמועיל רק ביום ותחילת הלילה, וסיים שאפשר שפ"פ בשעות הלילה אסור רק מדרבנן מגזירת דוד (שגזר על יחוד פנויה כדלעיל פ"א סע' ה) והמעשה של פלטי היה לפני הגזירה ולכן אין להקשות מהתוס' הנ"ל, עיי"ש. ויש להעיר על דבריו דהיכן מצינו שדוד גזר על יחוד בפ"פ בלילה, ולכאורה הוי דוחק גדול. והנה הגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (ס' תשטו) נשאל על התוס' הנ"ל כיצד תירצו שפלטי בן ליש התייחד בפ"פ הרי בלילה אינו מועיל (ולא זכיתי להבין דעת השואל שהרי האחרונים הם שכתבו לאסור בלילה ויש להקשות עליהם מהתוס' ולא להקשות על התוס'). ותירץ שבלילה נעץ חרב בינו לבינה. ושוב נשאל (ס' תשטז) שנעיצת חרב אינו מועיל והשיב שכיון שכונתו של פלטי היתה להצילה שלא תנתן לאחר, לא היה אסור היחוד, עיי"ש. ויל"ע בתירוצו ואכמ"ל. ועוד עיין בשו"ת ברכות שמים (ס' לד אות י) מה שכתב בדעת התוס' הנ"ל. וע"ע בשו"ת דברי חיים (הלברשטם ח"ב ס' כז) מש"כ גבי פלטי בן ליש. .

ה. במקום שיש היתר של פ"פ בשעות החשיכה ואפי' בשעות המאוחרות של הלילה וכדלעיל בסע' הקודם (הערה 10). , כלומר שדרך בני אדם להלך ברחוב, י"א שכל ההיתר להתייחד באותו מקום, דוקא במקום מואר. אך בחשיכה גמורה, אסור כן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א ו) כסברא פשוטה, שהני רשיעי חושבים שהאפילה בשבילם הוי מסתור והוסיף להוכיח כן מהרדב"ז בתשובה (ח"א ס' קכא [כצ"ל]) שכתב וז"ל "פרט לאם נתייחדה עמו באפילה

דלא צריך לא פתח ולא נעילת שערים שהרי במחשך מעשיהם", עכ"ל עיי"ש. וכן משמע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד ס' ג, ד, ה).

ולכאורה יש להעיר על זה מדברי התוס' (שבת יג:) שכתבו שפלטי בן ליש שהתיחד עם מיכל, פ"פ היה, עיי"ש. וכבר הקשנו בסע' הקודם (הערה 11) דמשמע מכאן דמועיל פ"פ כל הלילה ואפי' שאין עוברים ושבים ברחובות, והחיד"א תירץ שפלטי היה גר במקום שעוברים ושבים כל הלילה, עיי"ש. והנה סתימות התוס' דמהני אפי' שהיה חושך גמור, דלא ביארו שהיה נר דלוק כל הלילה, ואף החיד"א לא כתב כן בדעת התוס'. מיהו כעת ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד שאילת שלום ס' ג) דכתב שאצל פלטי היה נר דלוק כל הלילה, עיי"ש. ולכאורה זה דוחק, דבשלמא התוס' קיצרו בזה, ואפי' שהיו דרים במקום שיש עוברים ושבים כל הלילה לא כתבו, אלא החיד"א ביאר כן בדבריהם. מ"מ החיד"א, שכבר נחת להסביר בדברי התוס' מדוע לא היה יחוד מדוע קיצר ולא כתב שהיה נר דלוק כל הלילה. . **וי''א שמותר אף בחשיכה גמורה בספר** דבר הלכה (ס' ג ס"ק לה) כתב שבשעות שדרך בנ"א להלך מועיל אפי' בחשיכה, ומה שכתב הרדב"ז (ח"א ס' קכא) שדוקא לאור הנר מותר אך באפילה אסור, מיירי בשעות שאין דרך בנ"א להלך ברחובות. והוסיף ליתן טעם שהמתיחדים חוששים שמא הנכנס ירגיש במעשיהם אפי' בחושך או שיכנס וידליק אור, עיי"ש. ועיין בהערה הקודמת מש"כ בשם החיד"א. , **וכן עיקר להקל בזה כן** הכריע הגר"י רצאבי שליט"א. .

ו. אם מתייחדים בחדר שהוא פתוח לגמרי לכיון רה''ר והחדר מואר, מועיל לכתחילה כפתח פתוח כל הלילה אפילו בשעות ובמקום שאין דרך בני אדם להלך ברחוב כן משמע מהרדב"ז (ח"א ס' קכא) שכתב וז"ל: "אבל היכא שהוא לאור הנר או ביום ופתח הבית פתוח, לעולם אימא לך דלא הוי יחוד דמירתת ולא בעיל שמא יראוהו מן הפתח ונמצא מתבייש וגו'" עכ"ל. ובספר דבר הלכה (ס' ג ס"ק לה) כתב להסביר את הרדב"ז שהתיר לאור הנר ופתח פתוח לרה"ר אפי' בשעות שאין דרך בנ"א להלך, עיי"ש. וכן הסכים לדין זה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א ב) וכתב שיש גם סברא בדבר, שבצורה פרוצה כזאת יש ע"פ רוב גם בושה אנושית טבועה בנפש האדם מלחיות חיי אישות גם בלי מה שיש פחד של ראיה ממשית מבנ"א ובפרט העוברי עבירה אשר זה דרכם להסתר במסתרים ולעשות במחשך מעשיהם, עיי"ש. מיהו ראיתי להגרמ"ש קליין שליט"א בחוברת להלכות והנהגות לבת ישראל (הל' יחוד אות יח) דכתב שבשעות הלילה המאוחרות שאין מצויים כל הזמן עוברים ושבים

ברשות הרבים, אין מועיל אפי' אם פתח הבית פתוח לרווחה לרשות הרבים, עיי"ש. מיהו לדינא יש להקל וכדאמרן. . **וכאשר נמצאים בחדר מואר אך הוא חדר פנימי יותר שפתוח לחדר חיצוני מואר [ופתוח לגמרי לכיון רה"ר] בשעת צורך אפשר להקל כן** משמע מלשון האג"מ (ח"ד ס' סה אות ד) שכתב בזה"ל "אבל בזמן שאין דרך אינשי לבא, או במקום שלא שכיחי אינשי לבא, איכא איסור יחוד כשהדלת נעולה, ורק בפתוח ממש ליכא גם אז איסור יחוד דמאחר דקיל ליכנס מירתתי אף מיחידים" עכ"ל. הנה מדנקט בלשונו "דקיל ליכנס" משמע שאפי' באופן שאי אפשר לראות דרך הליכה ברה"ר לפנים הבית אלא צריך להיכנס ג"כ מועיל, וא"כ ה"ה שנמצאים בחדר לפנים חדר. (אא"כ יודע בודאות ממש שלא יבואו שאז נראה שאוסר, שם אות ה). ותדע שלא מבואר בלשונו אי בעינן שיהיה המקום מואר או לא. **והנה** בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנז) דן לגבי איסור שמרטפית, וכתב שכיום אין דרך להיכנס בלא לדפוק בדלת, ולכן ראוי למנוע יחוד בכה"ג, והעלה שאם יש אחד מכמה אופנים, יש להתיר, ואחד מהם כתב בזה"ל "הדלת תהיה פתוחה ממש עם אור חזק בהול, ובחדר שנמצא האיש יהיה ג"כ פתוח ומואר, דבכה"ג מפחד האיש שעלולים ליכנס ולדעתי עיקר ההיתר בזה בחדרים הסמוכים ממש לדלת הכניסה ולא בקומה נוספת כי לא חייש שיעלו במדריגות, ואין להקל בזה, עכ"ל. והנה מוכח לדינא שבחדר לפנים מן ההול אע"פ שאין דרך להיכנס מ"מ כיון והמקומות מוארים מותר, ורק החמיר בקומה שניה. (וצ"ע אם החמיר גם בחדר פנימי שאינו סמוך להול, ועיין לקמן סע' יב הערה 34). ודע, דאין ראיה מדבריו לאמצע הלילה שאין בנ"א מסתובבים זולת יחידים, אלא יש ראיה להיכא דשכיחי אינשי רק שאין דרכם להיכנס. מיהו לדינא אפשר שיש להקל בשעת הדחק אפי' בקומה שניה כשהכל מואר, כי חוששין שמישהו יעלה וכמו שכתבנו לקמן (סע' יג) בדין פ"פ בקומה שניה, וע"ע בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לז). ולענ"ד אע"פ דלכתחילה יש להחמיר מ"מ בשעת צורך אפשר להקל כיון שישנה אימה גדולה. וכל זה להלכה אבל למעשה ישאל מורה הוראה כאשר זה קומה שניה. .

ז. אם מתייחדים במקום שנסתר מן העין, כגון תחת מרגלות המטה, אסור אפילו כשאין דלת בפתח כלל, ואפילו שהפתח פונה לרה"ר, כיון שאי אפשר לראותם הרדב"ז (ח"א ס' קכא) והביאו בפתחי תשובה (ס' כב ס"ק ח), שאם מתייחדים תחת מרגלות המטה במקום שאין רואים, אסור. ואין הפתח מעלה ומוריד, עיי"ש. ונראה שהטעם, שאף אם מאן דהו יכנס בלא רשות, לא יראה

כלום. ולא אמרינן שיחפש במקומות החבויים של הבית. לפיכך אסור אפי' במקום שדרך בנ"א ליכנס בלא רשות. .

ח. מקום שאין דרך בני אדם לבא אליו, כגון חורבה, אסור להתייחד אפילו שאין דלת כלל

הרדב"ז (ח"א קכא) כתב שבחורבה, אפי' אין פתח, אסור להתייחד, כיון דלא שכיח אינשי דעיילי תמן, ואדרבא שעירים ירקדו שם וכו', עיי"ש. והביאו בפתחי תשובה (ס' כב ס"ק ח). והטעם פשוט, שאין המתייחדים חוששים שיראה מאן דהו ויתפסם בקלקלתם.

והנה נראה שכן סובר הבנין ציון (ס' קלח) שכתב כן בדעת הרשב"א שכל שאין דרך בנ"א לבא לשם מיקרי נעול ועוד כתב שכל שהמקום נסתר מהעין וא"א לבני אדם לבא, אסור ביחוד, עיי"ש. והנה מה שכתב שא"א לבנ"א לבא, כוונתו שאין דרך לבנ"א לבא לשם כלל, ואין כוונתו שא"א לבא מחמת מציאות, דהא הוכיח דין זה מדבורה הנביאה כמו שיבואר לקמן, והתם ודאי אפשר לבא אלא שאין דרך בנ"א לבא כלל. וגם מה שכתב נסתר מן העין, פירוש שא"א לראות את הנעשה דרך רה"ר וכד'. והבנין ציון כתב שתי ראיות לדין זה, ואחת מהם ממס' מגילה (יד.) וז"ל הגמ' "ודבורה אשה נביאה אשת לפידות, מלמד שהיתה עושה לפידות למשכן. והיא יושבת תחת תומר מאי שנא תחת תומר אמר ר' שמעון בן אבשלום משום יחוד", ע"כ לשון הגמ'. ופרש"י "משום יחוד שהוא גבוה ואין לו צל ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית", עכ"ל. ופשט הדברים ששאר עצים יש להם צל כיון שיש להם ענפים עד סמוך לרצפה, כמבואר בפירוש העץ יוסף (עין יעקב שם) לפיכך לא ישבה תחתם משום יחוד.

והנה כתב על זה הבנין ציון הנ"ל, שחששה מיחוד כי בעלה לא היה בעיר כמבואר במדרש שהיתה עושה לפידות למשכן ושולחת את בעלה למשכן שילה (שאם בעלה בעיר אין חשש יחוד לרוב הפוסקים כמו שיבואר לקמן פ"ט סע' א). והקשה, סו"ס למה לא ישבה תחת עץ רגיל, אפי' שיש ענפים ואין יכולים לראות מבחוץ, הרי אין פתח ואפשר שמישהו יכנס, או אפי' שתשב בבית בלא סגירת דלת, אלא מכאן מוכח שבכה"ג שנסתרים מן העין אפי' אין פתח, אסור ביחוד, כלומר, שנסתרים מבנ"א שברה"ר, ואין שום סיבה לבנ"א לבא לשם, אסורים ביחוד.

ויש לדון בעיקר ראייתו, דסו"ס למה לא ישבה בביתה ופתחה את הפתח לגמרי ממש שיראו מרה"ר לתוך החדר. ולכאורה אפשר לפרש שמידת חסידות נקטה דבורה שאע"פ שיכלה לפתוח הדלת או אפי' סגור ואינו נועל ואין בזה יחוד, מ"מ נהגה חסידות בעצמה וישבה תחת תומר. וכן משמע בתנא דבי אליהו (פ"ט ד') וז"ל "והיא יושבת תחת תומר

לפי שאין דרכה של אשה להתייחד בתוך הבית לכך דבורה הולכת ויושבת תחת צילו של דקל וגו'', עכ"ל. ואמאי נקט "אין דרכה של אשה להתייחד בתוך הבית" הרי זה איסור גמור, אלא נראה כוונת התד"א שאין דרכה של אשה להתייחד בתוך הבית אפי' באופן המותר, וזה מדרכי הצניעות של בנות ישראל. וכך נהגה דבורה מתוך צניעות וחסידות, וכעין מה שכתבו רבינו ירוחם (נתיב כג ח"א) ורבינו יונה (ספר היראה) שאדם צנוע יזהר מלהתייחד עם אשה אחת בבית אפי' בפתח פתוח, עיי"ש. (מיהו עיין בלשון רש"י מס' כתובות עב. ד"ה אזהרה).

ואחר זמן ראיתי בבן יהוידע (מגילה שם) שפירש את מעשה דבורה שנהגה מידת חסידות, שהרי מבואר במשנה (קידושין פ:) שעם שני כשרים מותר להתייחד, והרי לדין באים שנים, תובע ונתבע, א"כ למה פחדה מיחוד, וא"ת חששה שיבואו שני בנ"א פרוצים, א"א לומר כן, שהרי הדור ההוא היו כשרים כולם כמבואר בגמ' שם. ומכאן הוכיח שנהגה בחסידות. עיי"ש. ואף שהיה מקום לדחות, שאע"פ שכולם היו כשרים בדור ההוא, מ"מ כשבאין למשפט יהיו בעיניך כרשעים, כמו שכתבו העיון יעקב, והענף יוסף, והגהות יעב"ץ, פתח עיניים (מגילה שם), לפיכך חששה מיחוד מעיקר הדין ולא חסידות, מ"מ כבר העירו על דבריהם בשו"ת יביע אומר (ח"א אור"ח ס' מא' אות טו טז) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו במילואים ס' מ) שאף שהם כרשעים, מ"מ אינם חשובים כפרוצים בעריות, וחזר הדין שנהגה חסידות בלבד. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) כתב שפירושם הינו תמוה וזר מאוד, ועיין לעיל (פ"ד סע' ט הערה 22) שהארכנו בזה. ושו"ר בשו"ת מהרש"ם (ח"ב ס' עו') שכתב לדחות את שתי הראיות של הבנין ציון הנ"ל וכתב שאפשר שדבורה נהגה בחסידות, עיי"ש. **אלא אם כן הפתח מול רה"ר שאפשר לראות את הנעשה בפנים פשוט**, שעכשיו מפחדים שמא יעבור מישהו ברה"ר ויראה את הנעשה בפנים. .

ט. במקום שאין רשות ואין דרך בני אדם להיכנס בלא רשות, אם תלה פתק על הדלת במקום ניכר ובכתב הניכר לעין כל, שכל הבא לביתו יכול להיכנס בלא ליטול רשות תחילה, מועיל כפתח פתוח

כיון שכתב כן בפתק הרי נתן רשות מפורשת לכל מאן דבעי להיכנס ללא רשות. וכבר ביארנו לעיל (סע' ג) שאם יש רשות להיכנס בלא רשות, מועיל כפ"פ. ולכן חושש שמא מישהו יבא לביתו ואכן יכנס בלא רשות. וכעת מצאתי שכן סובר בעל ספר דבר הלכה שבספרו (ס' ג סע' ה) כתב שאם אין השכנים רגילים כלל להיכנס שם אינו מועיל פתח

סגור ואינו נעול (ונשאר בצ"ע) ונשאל על זה בעל דבר הלכה בשו"ת אבני ישפה (ח"ב ס' פו) מה הדין אם יתלה פתק וכנ"ל, והשיב בעל הדבר הלכה (שם ס' פז) שמה שכתב בספרו שאין השכנים רגילים להיכנס כוונתו שאינם באים כלל אליו אפי' ע"י דפיקת דלת ולכן מה יועיל הפתק, עיי"ש. ומשמע שאם השכנים כן באים אליו רק שנוטלים רשות לפני כן, יועיל לתלות פתק על הדלת. וכ"ש לפי דעת החזו"א וסיעתו שהבאתי לעיל (סע' ג הערה 8) דסוברים שאפי' במקום שאין מכירים אותו כלל באותה עיירה מהני ומיקרי פ"פ. וכשהצעתי הדבר לפני הגר"י רצאבי שליט"א, הורה שיש להקל. וכן נראה דעת הנטעי גבריאל (פרק ה סע' ה), עיי"ש. **בשעות שדרך בני אדם להלך ברחובות עיין** לעיל (סע' ד). **. ואם הוא דייר חדש בבנין וכיו''ב, שאין לו שכנים המכירים אותו וכתב** פתק בנוסח המסביר שהוא דייר חדש ושמו כך וכך, וכל הרוצה להיכנס אליו בלא רשות, רשאי. **, רק בשעת הצורך אפשר להקל על ידי פתק וכנ''ל עיין** בהערה הקודמת דמשמע מהדבר הלכה שבכה"ג אינו מועיל, אלא שאין הדבר ברור לו כ"כ וכמ"ש בספרו דבר הלכה (ס' ג סע' ה) שאם אין רגילות לשכנים לבא, אע"פ שדעתו נוטה יותר לחומרא מ"מ נשאר בצ"ע. עכ"פ לדינא נראה שאף בכה"ג יש לו חשש שמא מישהו שהשכנים יצטרך אותו וכשיראה את הפתק יכנס בלא רשות, וכן הורה לי הגר"י רצאבי שליט"א שאפשר להקל אף בכה"ג. ובפרט לפי דעת החזו"א וסיעתו שהבאתי לעיל (סע' ג הערה 8) דאפי' במקום שאין לו מכיר בכל העיר, כל זמן שאינו נעול, מהני, עיי"ש. וכששאלתי דין זה להגר"ח גרינמן שליט"א, ענה לי שמועיל אפי' בלא תליית פתק כלל. (וכנראה סובר כדעת החזו"א הנ"ל). מיהו נראה דכיון שאין זה שכיח כ"כ שהשכנים יבואו לכן עדיף למצוא היתר אחר. אך בשעת הצורך אפשר לסמוך על כל הנ"ל. .

י. אם הפתח נעול, אך יש מפתח לבני הבית ועיין לקמן (סע' טו) האם צריך דוקא מישהו שמציל מאיסור יחוד או שמא כל אחד מבני הבית. **ויכולים להיכנס בכל עת שירצו, הרי זה נקרא פתח פתוח, ומותר פשוט** מסברא, כיון דמירתת שמא יכנס מישהו מבני הבית, הוי כפתח סגור ואינו נעול. וכן מבואר בשו"ת דובב מישרים (ח"א ס' ה). וכן פסק בספר דבר הלכה (ס' ג סע ג) וכתב שם שגם החזו"א מורה היתר בזה. וכן אפשר לדקדק בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות ס' קמח) שלסוברים שפ"פ הוא סגור ואינו נעול, ה"ה אם נעול אך יש לבעל מפתח, עיי"ש. ונקט דוקא בעל כיון שזה חלק מנידון השאלה, אך נראה פשוט שה"ה לשאר בני הבית. וכן

כתב בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג ס' עה) שאם יש מפתח נחשב כסגור ואינו נעול. וע"ע בנשמת אברהם (ס' כב סע' ג) שכתב בשם הגרי"י נויבירט שליט"א לגבי יחוד של בעל שאשתו חוץ לבית שיש להתיר אם לאשתו יש מפתח או למישהו אחר מבני הבית.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ג אות ח) כתב דוקא שאין זמן קבוע לחזרתם של בני הבית, עיי"ש. ומשמע שאם יש להם שעות קבועות, אינו מועיל. וכן בספר אום אני חומה (ח"מ ס' שפו) כתב שאם יש מפתח לילדי הבית, מועיל אך כשהם בבית הספר אינו מועיל כי לא חוששין שהם ישובו, עיי"ש. אלא שמסתימות האחרונים הנ"ל לא משמע כן, וכן מסתבר, כיון שקורה הרבה שחוזרים לפני השעה הקבועה מסיבה כל שהיא, א"כ אפי' שיש שעה קבועה לחזרתם, עדיין מירתת שמא יקדימו לבא. ובפרט שיש לצרף את החזו"א והגר"ח גרינמן וסיעתם שהובאו לעיל (סע' ג הערה 8) דמיקרי פ"פ אפי' שאין להם מכיר ורע, עיי"ש. וכיו"ב מצאתי בשו"ת משנה הלכות (ח"ט ס' רעה אות ג). מיהו נראה מסברא, שאם יודע בבירור שבני הבית שיש בידם מפתחות, נמצאים במקום רחוק, כגון במקום עבודה מרוחק וכד', אסור להתייחד כיון שאינו חושש שיבואו, או שדיבר עמהם בטלפון ויודע שנמצאים בעבודה וכל כיו"ב. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ט ס' רסא) שכתב לפקפק קצת על היתר זה, עיי"ש.

ופשוט שאם המתייחד נעץ את המפתח בדלת באופן שמבחוץ א"א לפתוח אפי' עם מפתח, יש איסור יחוד. דאף אם יבואו לפתוח וידפקו, יכול לטעון טענת ישנתי וכד'. ועיין מש"כ לעיל (סע' ג סוף הערה 8) בשם האג"מ שכתב קולא גדולה. .

יא. איש הנמצא עם אשה בבית סגור ואין רשות ודרך בני אדם להיכנס בלא נטילת רשות, או שהדלת נעולה ואין לאחרים מפתח, וביקש מאחד השכנים להיכנס בכל עת שיחפוץ בלא נטילת רשות כדי להצילו מאיסור יחוד, ואם הדלת נעולה ומסר לו מפתח, אין בזה איסור יחוד

בספר דבר הלכה בהוספות (עמ' קפח) כתב שאם מוסר מפתח ביתו לאחד משכניו ומבקש ממנו שיכנס במשך היום בלא רשות ובלא שעה קבועה, והלה באמת נכנס, אין בזה איסור יחוד. וכיו"ב כתב הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנז אות ב) שימסור מפתח לשכן (עיין בהמשך ההערה שכתבנו בשמו שצריך שני שכנים) ויבקש ממנו להיכנס ואכן עשה כן כמה פעמים, עיי"ש. והנה הוסיפו תנאי שאכן צריך שאותו שכן יכנס בפועל ולא סגי בנתינת רשות. ובספר נטעי גבריאל (פ"ה סע' ו) נתן עצה לזקן שיש לו משרתת שימסור מפתח לשני שכנים ויבקש שיכנסו וכו',

עיי"ש. ולא כתב תנאי שאכן יכנסו בפועל, אלא סגי בבקשה בעלמא, ולכאורה הכי מסתברא, דכיון שיש רשות לזרים להיכנס, חושש ואינו עובר עבירה. מיהו כתב שצריך לבקש משני שכנים ולא מספיק אחד. ושו"ר להגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעד) שג"כ כתב שיבקש משני שכנים. ועיין בספר אום אני חומה (ח"מ ס' שפו) שג"כ כתב שיבקש ולא הזכיר שצריך שיכנסו בפועל, אלא שכתב שלכתחילה ימסור מפתח לשלשה בנ"א ואם א"א, סגי בחד, עיי"ש. וכן ראיתי בספר הליכות בת ישראל (פ"ח סע' ו) שכתב שביום יבקש משכנים להיכנס ומועיל להצילו. ובדברי בזה עם הגר"י רצאבי שליט"א, אמר לי שאם מכיר שאכן אותו שכן שממנו ביקש, שודאי לא יבא ויכנס, אזי אינו מועיל. אבל בסתמא אם אינו מכיר בו שלא יבא, מועיל. ואם אחרי הרבה פעמים שביקש ממנו כנ"ל, לא נכנס אפי' פעם אחת, שוב לא יבקש ממנו ולא יסמוך על שמירתו ויבקש משכן אחר, והכי מסתברא. . **וטוב יותר שיבקש משני שכנים שיכנסו [ואם נעול, שימסור לשני שכנים מפתח] ויבקש מהם שבאופן ודאי יכנסו בלא נטילת רשות כדי להצילו מיחוד שאם** יבקש משני שכנים, חששו גדול יותר. ועוד שכן הצריך הנטעי גבריאל שהבאתי בהערה הקודמת, ועיי"ש מה שכתבתי בשם שו"ת תשובות והנהגות. וכ"ש כשמבקש מפורשות שיכנסו בפועל ובאופן ודאי ויסביר להם שזה כדי להצילו מאיסור יחוד, דעדיף טפי. . **ובלילה צריך מהדין לבקש משני שכנים עיין** לעיל (פ"ד סע' לג) שבלילה צריך שומר נוסף. וכ"פ בספר דבר הלכה (הוספות עמ' קפח), וכן נראה שסובר הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנז אות ב) אך עיין בספרו ההלכה במשפחה (פרק טו סע' יז) מש"כ בזה. , **ויש אוסרים בלילה נטעי** גבריאל (פרק ה סע' ו), כיון שהשכנים לא יבואו. ועיין בהערה הבאה. **והכל לפי הענין היינו** אם אכן יודע שהשכנים נרדמו ולא יבואו, יש לאסור. אך אם מבקש מפורשות שיבואו להצילו והם אנשים יראי שמים נראה שמועיל, שיחשוש לעבור עבירה שהרי יוכלו לבא כל רגע, וכל עניין נידון לגופו, וכשיש ספק בדבר ישאל מורה הוראה. .

יב. פתח פתוח מועיל אף אם המתייחדים נמצאים בחדר פנימי דוקא בחדר פנימי שיש אפשרות שאכן אם מישהו יכנס לבית ולא ימצאם, יכנס לאותו חדר פנימי, ולפ"ז נראה שאם מתיחד בחדר שאין דרך בני אדם להיכנס וכגון חדר שינה, לא יועיל. וכ"כ בספר תורת היחוד (פ"ה סע' י). והכל לפי הענין. **שפתוח לבית והבית פתוח לרה''ר כיון** שהטעם שפ"פ מתיר יחוד, דחוששים שמא יכנס מישהו

לפתע, א"כ ה"ה שנמצאים בחדר פנימי, חוששים שמא יכנס מישהו לתוך הבית, ומשלא ימצאם בחדר חיצוני, יפתח את החדר הפנימי, וכן נראה שמצדד להקל העזר מקודש (ס' כב סע ט) וכן נראה דעת הבנין ציון (ס' קלח) שכתב לאסור בעלית גג, שמפני הטורח אין דרך בני אדם לעלות, עיי"ש. אבל הכא בחדר פנימי, נראה שמודה שמועיל, כיון דאין טורח כלל. וכן פסק הדבר הלכה (ס' ג סע' ט), וכתב שכן דעת הכנסת הגדולה והמהרש"ם. (

ומה שכתב בשם המהרש"ם שכיון שהתיר אף בעלית גג, כ"ש בחדר פנימי, עיין מה שנכתוב בזה בסע' הבא סוף הערה 40 שאין כל הכרח בדעת מהרש"ם שהתיר בעלית גג וממילא אין סיוע לחדר פנימי). ועוד עיין בספר נטעי גבריאל (פל"ד הערה א) שהביא סתירה בדין זה בדעת הגרש"ק, עיי"ש. וכעת ראיתי בספר הליכות בת ישראל (פ"ח הערה טז) שכתב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שאם פתח הבית פתוח, מותר להתיחד בחדר פנימי שדלתו סגורה אך אינה נעולה, והגרח"פ שיינברג שליט"א סובר שנכון להחמיר שהפתח של החדר הפנימי יהיה פתוח לגמרי, עיי"ש. **, ויש מחמירין בשו"ת** שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ז) כתב שדעתו נוטה להחמיר בחדרים פנימיים. והגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנז) כתב שבחדר שסמוך להול הפתוח לחוץ הוא דיש להקל אך לא בקומה שניה, עיי"ש. ויש לעיין אם כוונתו למעט גם חדר לפנים חדר, או דוקא קומה שניה, וצ"ע. וכעת ראיתי להגר"מ שטרנבוך בספרו האחר אורחות הבית (פי"ד סע' ז) דכתב שאם הוא בחדר פנימי או בקומה שניה שמקובל לא להיכנס אליהם בלא רשות ואם יכנס מישהו אזי נחשד כגנב ראוי להחמיר ולא להתיחד בדלת סגורה, עי"ש. א"כ הכל לפי הענין. וכעת מצאתי להגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) שכתב שיוסף הצדיק התיחד עם אשת פוטיפר, ואין לומר שסמך על פ"פ לר"ה, כיון שנכנסו חדר לפנים חדר, עיי"ש. ומשמע שבחדר פנימי אינו מועיל פ"פ. **. ומותר להתייחד בבית שפתוח לחצר פרטית חצר** פרטית לאפוקי חצר משותפת לעוד דיירים, שאז אפי' כשהיא נעולה, יש אופני היתר כמו שיבואר לקמן (סע' טו). **, והחצר פתוחה לרה"ר עיין** בטעם שבהערה 33 וה"ה כאן, וכן פסק העזר מקודש (שם) והדבר הלכה (ס' ג סע' ו). **. וכן בדירה שפתוחה לחדר מדרגות, והחדר מדרגות פתוח לרה"ר פשוט**, דאינו שונה מפתוח לחצר והחצר פתוחה לרה"ר. וכן כתב הדבר הלכה (ס' ג סע' ו) וע"ע בהוספות בדבר הלכה (עמ' ריד) שהגרי"י קניבסקי

זצ"ל נשאל לגבי בית בקומה שלישית שפתוח לחדר מדרגות, ופסק דמיקרי פ"פ. וכ"פ בשו"ת עולת יצחק (ח"א ס' קנא ד"ה לפיכך). .

יג. בית עם שתי קומות והמתיחדים נמצאים בקומה עליונה והיא פתוחה פתוחה, אפי' סגור ולא נעול, כדלעיל (סע' ב). לקומה התחתונה, והקומה התחתונה פתוחה לרשות הרבים, י''א שאין לעליונה דין של פ''פ לרה''ר **הנה** בחכמת אדם (כלל קכו סע' ז) כתב דיש ספק אם מועיל פ"פ לרה"ר כשהוא דר בעליה, ועיי"ש בבינת אדם (שער בית הנשים אות יח).

ובשו"ת בנין ציון (ס' קלח) העלה לאסור כשמתייחדים בעליה במקום שאין דיירין בתחתונה, אפי' שהיא פתוחה לקומה תחתונה והתחתונה פתוחה לרה"ר, וכתב ראיה לדבריו ממס' סוכה (כה:) וז"ל הגמ' "חתן והשושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה וכו' וליעבדו חופה בסוכה אביי אמר משום יחוד ורבא אמר משום צער חתן". ופרש"י "משום יחוד דסתם סוכה היו עושין בגגותיהן ואין דרך ביאה ויציאה שם לרבים תמיד מפני הטורח ושמא ירד החתן לעשות צרכיו ויתייחד אחר עם הכלה", עכ"ל. ומכאן הוכיח הבנין ציון שבעליה או בסוכה בעליה אסור להתייחד, דהא התם פתוח לבית היה ואפ"ה אסור כיון דאין דרך בנ"א לעלות מפני הטורח. ולכאורה לפי דבריו עולה כשמתייחדים בעליה, אף אם נאמר שזה במקום שבנ"א נכנסים בלי רשות לקומה תחתונה, מ"מ יכנסו לקומה תחתונה וכשלא ימצאו את בעל הבית, לא יטרחו לעלות לעליה לחפשו, ולפיכך המתייחדים אינם חוששים. ועיין בסע' הקודם (הערה 34) שיש מחמירים אפי' באותה קומה כל שזה חדר פנימי ונראה שכ"ש שיחמירו בנ"ד. ושוב ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנז) שכתב שבקומה נוספת אינו מועיל פ"פ, עיי"ש.

ונראה שאם יש אחד מבני הבית שעתיד לחזור, לכ"ע הוי כפ"פ ומותר דלא שייך האי טעמא שלא יטרח, שהרי זה ביתו ויתכן שיצטרך לעלות לאיזה צורך והמתייחד חושש לעבור עבירה. . ונראה שבדירות של ימינו יש לקומה עליונה דין פ''פ ל רה''ר **תחילה** יש להעיר על הסוגיא הנ"ל במס' סוכה, שהבאתי בהערה הקודמת שמשם הוכיח הבנין ציון לאסור בנ"ד כיון שאין דרך לעלות לעליה. שהרי אפי' שאין דרך לעלות לעליה, סוף סוף בסוגיא דהתם בעלה של הכלה בעיר, ואין חשש יחוד בכה"ג כדלקמן (פ"ט סע' א) א"כ מדוע אביי אסר מדין יחוד, ועיין לקמן (שם הערה 2) שישבנו סוגיא זו בכמה אופנים, עיי"ש.

והנה, רבא לא סובר כאביי שפוטרים את החתן ושושבינין וכו' מטעמא דיחוד אלא מטעם של צער חתן. ולפי מה דקיי"ל דהלכה כרבא כנגד אביי, חוץ מיע"ל קג"ם (סנהדרין כז.), א"כ פסקינן כרבא דליכא חשש יחוד בעליה, ואין ראיה לבנין ציון הנ"ל לאסור יחוד בעליה, ואף שהאשל אברהם (או"ח ס' תרמ ס"ק יא) כתב שרבא מסכים לטעמא דאביי אלא דבא להוסיף טעם של צער חתן, מ"מ מהמ"א (שם ס"ק יא) משמע דרבא לא סבירא ליה כלל כאביי, וכן משמע מהמחצית השקל (שם). ועיין בפסקי ריא"ז (על הרי"ף דף יא: אות ג) שכתב רק את טעמו של רבא להלכה. והרמב"ם (הל' סוכה פ"ו ה"ג) כתב שחתן פטור מסוכה, והמ"מ כתב שהטעם משום צער ולא הזכיר מאומה מטעם יחוד.

והנה בגמ' (סוכה כה:) רבי זירא סובר שחתן חייב בסוכה, ולא פטר את החתן לא מצד צער ולא מצד יחוד, והרא"ש בפסקיו (ס' ח) פסק כרבי זירא, וכן פסקו בעל העיטור והטור (ס' תרמ), ומוכח דגם הם לא סוברים שיש חשש יחוד בכה"ג.

ואע"פ שאפשר להסביר שהפוסקים הנ"ל שאינם חוששים לטעמא דיחוד, משום שבעלה בעיר, ואפי' אם ירד לעשות צרכיו אין חשש יחוד, אבל אה"נ אם בעלה יצא חוץ לעיר, אפשר שמודים שיש חשש יחוד, מ"מ כיון שאין הכרח לדבר, ואפשר שסוברים שאפי' אם בעלה יצא חוץ לעיר אין חשש יחוד מדין פ"פ, שהעליה פתוחה לבית, והבית פתוח לרה"ר, ומפחדים המתייחדים לעבור עבירה שמא מישהו יכנס. וא"כ כבר אין להביא ראיה מהגמ' הנ"ל.

ואע"פ שרש"י כתב שאין דרך בנ"א לעלות לעליה, וא"כ לכאורה יש לאסור להתיחד בעליה. מ"מ ז"ל רש"י "ואין דרך ביאה ויציאה שם לרבים תמיד וכו'", עכ"ל. הנה נקט שאין דרך תמיד לרבים לבא לשם, משמע שקצת דרך יש לבנ"א לבא לשם, לפיכך אפשר שסוברים הפוסקים הנ"ל, שמספיק שקצת דרך בנ"א לבא לשם, וכבר מיקרי פ"פ לרה"ר ואין חשש יחוד. (ורק אביי חשש כיון שרק מעט בנ"א עולים, אך רבא סובר שנחשב כפ"פ). ולפ"ז, אין ראיה כלל מסוגיא זו לאיסור בעליה שפתוחה לבית והבית פתוח לרה"ר. וע"ע בחידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות יג) מש"כ בסוגיא הנ"ל.

ולענ"ד, דאף בלא זה נראה שבימינו לקומה שניה בבית יש דין של פ"פ. שהרי רש"י הסביר שאין דרך לעלות שם מפני הטורח, וכוונתו שבזמנם היה צריך לעלות בסולם לעליה, כדמוכח מעובדא דרב ביבי ורב יוסף (קידושין פא.) ובמעשה דרב עמרם חסידא (קידושין שם), לפיכך אמרינן שאין דרך בנ"א לעלות מחמת הטורח.

אבל בימינו, שישנם מדרגות מסודרות ונוחות ישר לקומה שניה, ואין טורח כלל לעלות, נראה לכ"ע שאם הקומה השניה פתוחה לקומה ראשונה, והקומה ראשונה פתוחה לרה"ר, שאין חשש יחוד כדין חדר פנימי הפתוח לחיצוני כדלעיל בסע' הקודם.

ואע"פ שבשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א יח יט) כתב בשם הנחפה בכסף (ח"ב ס' יא) והכנה"ג והאפי זוטרי (ס' כב סע' כ) שכתבו לאסור בעליה, עיי"ש. מ"מ זה דוקא לשיטתם שסוברים שפ"פ הינו פתוח ממש שאפשר לראות את הנעשה בפנים. ולפי מה דקיי"ל שפ"פ הינו סגור ואינו נעול כדלעיל (סע' ב) א"כ אין ראיה לאסור בעליה.

ועיין בשו"ת המהרש"ם (ח"ב ס' עו) שדחה את ראיית הבנין ציון הנ"ל, מיהו צ"ע אם פליג גם על הדין שיוצא מדברי הבנין ציון ומתיר אף בעליה או דלמא בא רק לדחות את הראיות. ובספר דבר הלכה (ס' ג ס"ק מג) כתב בפשטות שהמהרש"ם חולק אף על הדין היוצא מדברי הבנין ציון, ועיין לעיל (סע' ג סוף הערה 8) שכתבנו שאינו מוכרח, עיי"ש. ולעניין דינא נראה שדין עליה כדין חדר פנימי המבואר בסע' הקודם. .

יד. כל המבואר בסעיפים יב, יג, טו שמועיל פ''פ כשמתייחדים בחדר פנימי או בקומה עליונה או בבית הפתוח לחצר, היינו דוקא באופן שאינו יכול לדעת שמישהו נכנס לחדר חיצון או לקומה תחתונה או לחצר, שאז מפחד לעבור עבירה **כיון** דחוושש שמא יכנסו לחדר חיצון בלא שירגיש ואז יגיעו לחדר פנימי ויתפס בקלקלתו, וכן בקומה עליונה ובבית הפתוח לחצר. . אבל אם יש לו סימן והיכר שמישהו נכנס לחדר חיצון או לקומה תחתונה **כגון** פעמונים התלויים בדלת שמצלצלים עם פתיחת הדלת, או שהניח חפץ כבד מאחורי הדלת, שאם תפתח, ישמע רעש גרירה וכיו"ב. או לחצר **כגון** מצלמה במעגל סגור שמצוי בבתי עשירים, ויש לו מכשיר בחדר שבו מתייחד ורואה את מי שנכנס. ואם יש לו כלב בחצר שנובח כאשר אדם נכנס לחצר, נראה שאסור ביחוד, כיון דאינו חושש לעבור עבירה, שיודע שאם מישהו יכנס, כלבו ינבח ויוכל להסתיר את העבירה. , ויש לו אפשרות וזמן להתלבש ולהסתיר את העבירה **שאם** אין לו זמן, לא מועיל כלום שיודע שמישהו נכנס, ועדיין יפחד לעבור עבירה ודינו כפ"פ. לפני שיגיע למקומו אינו מועיל כפ''פ **הנה** דין זה נלמד ממה שכתב העזר מקודש (ס' כב סע' ט) וז"ל "שהבית פתוח לחצר והחצר לרה"ר ויש דלת לכל פתח ומ"מ כיון שאי אפשר לידע בפנים בשעת פתיחת שער החצר, ויכול להיות שנכנסים לחצר בלי שירגישו בבית ע"י זה הרי הפתוח לחצר גופיה כפתוח לרה"ר

וגו'', עכ"ל. הנה מוכח מדבריו שכל מה שמועיל בכה"ג, כיון שאינו מרגיש שמישהו נכנס, לפיכך יפחד לעבור עבירה, אבל אם אכן יכול לשמוע שמישהו נכנס לחצר וגם יהיה לו זמן להתלבש ולהסתיר העבירה, אין זה נקרא פ"פ לרה"ר, כיון שלא יפחד לעבור עבירה וסומך על כך שאם מישהו יכנס בשער החצר הוא ירגיש, ויפסיק ממעשה העבירה. ושו"ר שכיו"ב מבואר בדרישה (שם ס"ק יב). ונראה שאין לחלק בין חצר לבין קומה עליונה או חדר פנימי, שגם שם אם ישמע שמישהו נכנס ויהיה לו זמן להסתיר העבירה, אינו מועיל כפ"פ.

ושוב ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס' קצא אות ג) שכתב לגבי בתים עם ב' קומות ויש חדר לפנים מחדר ואפשר להרגיש שמישהו נכנס למטה ע"י פעמון, שכמעט מתבטל הפחד מלעבור עבירה עיי"ש. והנה משמע מלשונו שהסתפק בדבר, שנקט כמעט שהתבטל וכו', מיהו לפי העזר מקודש מוכח שאכן מתבטל בכה"ג, ואכמ"ל. .

טו. היתר פתח פתוח אינו דוקא בפתוח לרשות הרבים אלא הוא הדין שפתוח לחצר וה"ה שהפתח פתוח לחדר מדרגות משותף, והדלת של הבנין נעולה. , **אפילו כשהחצר נעולה ובלבד שאינה חצר פרטית שאם** היא חצר פרטית, אסור להתיחד שם כאשר היא נעולה. **אלא משותפת לדיירים נוספים. וכמה דיירים צריך שידורו שם ואין** צריך שהדיירים יהיו שם בעת היחוד, כיון שאפי' שאינם כעת, חושש שיחזרו, וכמו שברה"ר אין צריך שיהיו בנ"א בפועל אלא רק בזמן ובמקום שדרכם להלך. ? **י''א ב' בני אדם או איש ואשתו או אחד המציל מן היחוד מרן** החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) העלה למסקנא שאם דרים בחצר איש ואשתו, מותר להתייחד בדירה בחצר שהפתח של הדירה פתוח אליו, כיון שהאיש ואשתו שדרים שם ודאי לא יזנו לכן חוששים המתיחדים שמא יתפסו בקלקלתם. והוסיף בתוך תשובתו שאם דרים בחצר שני בנ"א ג"כ מועיל, כיון שחושש שיעברו שניהם יחד ויתפסוהו, אך אם דר איש אחד בחצר, אינו מועיל. והנה אפי' אם האנשים שדרים שם פרוצים, אפ"ה מועיל, ואע"פ שאסור לאשה להתיחד עם פרוצים אפי' הרבה, כיון שכל האיסור לאשה להתיחד עם הרבה פרוצים, הסביר המהר"י נבון רבו של החיד"א (הובא בשע"י) זה דוקא שהם יחד וחוששים שכולם יתפתו או שאחד יתפתה ויפייס את השאר שלא יגלו או שיזנו עמו, אך שהפרוצים אינם עמו, אינו יכול לפייסם וחושש שיתפסוהו בקלקלתו, והחיד"א הסכים שזה הפירוש לפי הרמב"ם והש"ע שסוברים שאין כשרים היום. והנה לכאורה לסוברים שאשה מתיחדת עם שני אנשים כשרים, אזי כשהיא

מתיחדת עם איש כשר סגי בדייר אחד אחד כשר שיחששו ממנו. אלא שהסביר החיד"א כיון שהטעם שאשה מתיחדת עם ב' כשרים הוא שהאחד בוש מחבירו, זה דוקא שהם יחד ממש, אך כאן שכעת הוא לבדו, אינו בוש ואינו חושש מחבירו, ותולה שאפי' אם יכנס לשם, יזנה עמו. אך אם ישנם ב' בנ"א בחצר, חושש שיכנסו יחד, ואינו תולה שיזנו עמו שניהם ולכן ימנע מלזנות. והעולה מדבריו דבין להמתירים לאשה להתיחד עם ב' כשרים ובין לאוסרים, בעינן ב' בנ"א.

וקצת יש להעיר על סברא זו, שקשה לומר שיזנה על דעת שאם יתפס בקלקלתו אזי אותו אחד שיתפסנו יזנה עמו, וכן קשה מי אמר שהאשה תסכים לכך, ואולי י"ל כשהיצר גובר, תולים גם בדברים רחוקים, וכן האשה תסכים לזנות עם האחר כדי שלא יתגלה קלונה, ויש לעיין.

ועיין בהערה הבאה שכתבנו שכן אפשר להוכיח מהריטב"א שאם דרים ב' בנ"א, מועיל והוי כפ"פ לרה"ר (ועיי"ש דאפי' שאחד דר בחצר זה מועיל), והנה לפי הטעם שהסביר החיד"א באיש ואשתו שכיון שודאי לא יזנו אזי המתיחד מפחד לזנות, נראה שה"ה באחד שמציל מן היחוד המבואר לקמן (פי"ב) שאם אחד מהם דר בחצר, ג"כ מועיל להציל מאיסור יחוד, וגם אין לאסור מצד שאם יתפסנו יזנה עמו. ובספר דבר הלכה (ס' ג סע' ה) פסק ג"כ שאיש ואשתו או אחד המציל מן היחוד מועיל. והדברי חכמים (פ"ג ה"ג) פסק שאיש ואשתו מועיל. ובשו"ת ויען דוד (ס' קפו) כתב דמצינו היתר של שני בנ"א אבל לא באחד, עיי"ש.

ותדע, דהא שמועיל אם איש ואשתו דרים שם, מיירי אפי' באיש פרוץ, כיון שאשתו עמו, ודאי לא יזנה, שהרי אשתו משמרתו מועיל אפי' לפרוץ כדלקמן (פ"י סע' יג). ואף שישנה אפשרות שיכנס לבדו, מ"מ המתייחד חושש שמא יכנסו יחד, ואז ודאי לא יזנו ויגלו סודו. וכן מתבאר מסתימות השער יוסף הנ"ל שלא כתב דדוקא באיש כשר.

ויש לחקור האם ב' אנשים דוקא או אפי' ב' נשים. הנה לפי הסברא שכתב השער יוסף שאם איש אחד יכנס אינו ירא המתייחד שחושב שיזנה עמו, אבל בשני בנ"א חושש, אפשר דה"ה לשתי נשים, שחושש שמא לא יסכימו לזנות עמו ויגלו סודו, ואע"פ שנשים דעתן קלה, מ"מ כאן שעסוק בעבירה, ואין לו פנאי לריצוי אפשר שיחשוש לזנות, וצ"ע. (מיהו לבני אשכנז דאיש מתיחד עם ג' נשים אפשר דמהני בנ"ד, ויל"ע).

וראיתי בדבר הלכה (ס' ג ס"ק טז) שג"כ חקר בזה ונשאר בצ"ע, אלא שהדבר הלכה חקר בזה לא רק לפי השער יוסף אלא אף לפי רבו של השע"י, המהר"י נבון, שהשער יוסף הביאו בתשובתו. מיהו המהר"י נבון בספרו שו"ת נחפה בכסף (אבהע"ז ח"ב

ס' יא) העלה בפירוש שאפי' מאה נשים לא מועיל, עיי"ש. אך באמת לפי השע"י יש להסתפק וכדאמרן. . **ויש מחמירין להצריך ג' בני אדם הנה** החכ"א (כלל קכו סע' ז) הסתפק האם בית פתוח לחצר וישנם בחצר ג' בנ"א האם הוי כפ"פ לר"ה, כיון שמצינו שלגבי דיני טומאה דחשוב כרה"ר, ועיין שם בבינת אדם (אות יח) שהסביר את הסתפקותו. וכן הסתפק כנ"ל בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כב). ובספר דבר הלכה (ס' ג סע' ה) כתב שאם דרים ג' בנ"א מועיל וחשיב כפתוח לרה"ר, ועיי"ש בס"ק יד.

ושוב ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א יג) שכתב להוכיח מהריטב"א (קידושין פא.) שאם פתוח לחצר עם ג' בנ"א מיקרי פ"פ. והוכחתו מהא דכתב הריטב"א לגבי הברייתא שאם ישנם שני בתים (חדרים) זה לפנים מזה, אם האנשים בחדר הפנימי והנשים בחדר החיצוני אין חוששין ליחוד בכה"ג, והסביר הריטב"א שאין חוששין ליחוד, כיון שאם יצא אחד מהחדר הפנימי לחדר החיצוני, חושש שחבירו יצא אחריו והוי כפ"פ לרה"ר, עיי"ש בריטב"א. וכתב הציץ אליעזר שבברייתא הנ"ל דאמרינן אנשים בפנים, סתם אנשים היינו ב' או עכ"פ ג' בנ"א. ולפ"ז ראינו שאם המתייחד נמצא בחדר החיצוני שפתוח לחדר הפנימי, מיקרי פ"פ לרה"ר. א"כ מועיל אף לחצר שדרים שם ג' בנ"א, ואף שלדינא נקטינן בגמ' שאף בכה"ג שאנשים בפנימי ונשים בחיצוני אסור, מ"מ זה מסיבה צדדית כי ישנה גריעותא אחרת, אבל שפיר מיקרי פ"פ לרה"ר, עיי"ש בציץ אליעזר.

ויש להעיר על דברי הציץ אליעזר, שאם אכן באנו להוכיח מהריטב"א הנ"ל, הנה אפשר להוכיח שפתח הפתוח לחצר, מיירי אפי' שלא דרים שם ג' בנ"א ואפ"ה מועיל והוי כפ"פ לרה"ר. פירוש, אם נפרש שסתם אנשים שנמצאים בחדר פנימי היינו ב' בנ"א (שזה נראה פשט הדברים שאפי' ב' בנ"א, שהרי סתם אנשים זה ג"כ ב' בנ"א) ואחד מהם פרש לחדר חיצוני של הנשים, א"כ נשאר בחדר הפנימי אדם אחד, ואפ"ה מועיל לברייתא להציל מיחוד וביאר הריטב"א כיון דהוי כפ"פ לרה"ר. א"כ חזינן שאפי' אם ישנו אדם אחד שעלול להכנס, כבר נקרא פ"פ לרה"ר. ואפי' אם נפרש שסתם אנשים שבחדר פנימי היינו ג' בנ"א, ואחד פרש לחדר חיצוני של הנשים א"כ נשארו ב' בנ"א ומועיל לברייתא להציל מיחוד, ועל זה ביאר הריטב"א דהוי כפ"פ לרה"ר. א"כ חזינן שאפי' שישנם ב' בנ"א מיקרי פ"פ לרה"ר, ולפ"ז צ"ע למה כתב בציץ אליעזר שמהריטב"א אפשר להוכיח שפ"פ לחצר שדרים ג' בנ"א מיקרי פ"פ לרה"ר, הרי לפי מה שפירשתי אפי' דר בחצר אדם אחד או עכ"פ ב' בנ"א. ואף לשיטה זו המצריכה ג' בנ"א צ"ע אם אפי' ג' נשים או דוקא גברים, ועיין סוף הערה הקודמת. . **ויש מחמירין שאיש**

ואשתו דוקא כשהאיש מוחזק ככשר **שו"ת** נחפה בכסף (אבהע"ז ח"ב ס' יא). . ויש מקילין בכל זה וסוברים שכל איש או אשה שדרים בחצר, מועיל להציל מאיסור יחוד **בשו"ת** הרדב"ז (ח"א ס' קכא) נשאל לגבי יחוד וכתב בתוך תשובתו שאם הפתח פתוח לא הוי יחוד, שמפחד שמא יראוהו "דכלל גדול שנינו במשנה ואפי' עבד ואפי' שפחה", עיי"ש. וכוונתו למשנה במס' גיטין (עג.) ששנינו "לא תתייחד עמו אלא בפני עדים אפילו על פי עבד אפילו על פי שפחה וגו'" ומדובר באיש שנתן גט לאשתו ואמר לה הרי זה גיטך מהיום אם מתי וכו' עיי"ש בפרש"י. ואסור לו להתייחד עמה אלא אם ישנם עדים, ואפי' עבד או שפחה, ועיין בפירוש מלאכת שלמה על המשנה שמתבייש לבעול לידם. מ"מ חזינן שהרדב"ז כתב שאין זה יחוד כשעבד או שפחה יראוהו, א"כ אם אדם דר בפתח פתוח לחצר שדרים שם עבד או שפחה או כל אדם אחר, כבר מועיל להצילו מיחוד והוי כפ"פ לרה"ר. ואף בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב ס' קע) הביא את הרדב"ז הנ"ל בשתיקה וש"מ דמגדיר יחוד כוותיה. ואע"פ דהתם מיירי שהעבד או השפחה עמו ממש ובנ"ד אינם עמו אלא רק חוששש שיכנסו, מ"מ מלשון הרדב"ז שכתב שחוששש שמא יראוהו והביא ראיה מהמשנה הנ"ל, משמע אפי' באופן שרק חוששש שיראוהו כבר אינו בגדר יחוד.

ובנוסף יש לצרף את שיטת הריטב"א שכתבתי בהערה הקודמת עיי"ש. וכן נראה שסובר בשו"ת בנין ציון (ס' קלח) שהסביר את סברת רב כהנא (קידושין פא.) שבחדר לפנים חדר, ואנשים בפנימי ונשים בחיצוני חוששים ליחוד, כיון שהנשים נמצאות לחוד והאנשים נמצאים לחוד, אין דרך האנשים לבא לחדר הנשים, לכן כשיצא אחד מהאנשים לחדר החיצוני, אינו מתייירא שמא יצא חבירו אחריו, עיי"ש. הנה נקט בלשון יחיד, שלא חוששש שחבירו יצא אחריו, ולפ"ז במקום שכן דרך חבירו להכנס לביתו או לבית הנשים, לא חוששים ליחוד ואפי' שהוא יחיד, וה"ה בפ"פ לחצר שדר שם איש אחד. וכן הישש"ש (קידושין פ"ד ס' כא) כתב לגבי פנימי וחיצון שחוששש שחבירו יצא אחריו, עיי"ש. ומשמע שבאחד סגי להתיר. ועיין בספר שארית יעקב (קידושין ס' ד אות ח) דכתב דחצר שמיוחדת לעוד בית ואפי' יש רק עוד בית אחד נוסף אפשר דחשיב כפתוח לרה"ר בזמן שדריסת רגליו מצויה שם ואפשר דגם לאותו דייר השכן מותר להיכנס לבית שכנו וכו', עיי"ש.

והנה חזינן מהריטב"א והבנין ציון והישש"ש הנ"ל משמע שאיש אחד מועיל אך אין ראיה אם אשה אחת דרה בחצר האם זה מועיל (ועיין סוף הערה 49 מה שכתבנו בזה) אך מהרדב"ז והפעולת צדיק משמע להדיא שאפי' אשה אחת מועיל.

ועוד עיין דבר הלכה (ס' ג סע' ה וס"ק טו) שכתב שכן משמעות המבי"ט (ח"א ס' רפז) אלא שהמעיין בלשונו יראה שאין דקדוקיו מוכרחים ויש להעיר על דבריו, ואכמ"ל. .

ולהלכה, נכון להחמיר לכתחילה להצריך ב' בני אדם או איש ואשתו או אחד המציל מן היחוד, והמיקל אפילו שאיש אחד או אשה אחת דרים שם, י''ל ע''מ לסמוך כך נראה שמעיקר הדין יש לסמוך על הריטב"א והרדב"ז והבנין ציון שהובאו לעיל, אך נראה דלכתחילה יש לחשוש לחשוש לשיטת השער יוסף. .

טז. חדר שיש בו חלון שפונה לרשות הרבים או לחצר הפתוחה לרשות הרבים, והחלון בגובה בני אדם שיכולים לראות את הנעשה בפנים החדר, מותר להתייחד שם אפילו כשהחדר נעול **הנודע** ביהודה (מהדורא קמא אבהע"ז ס' עא) כתב בתוך תשובתו שאם יש חלון הפונה לרה"ר אין שם יחוד, עיי"ש. וכן מתבאר שמותר בכה"ג בשו"ת מהרש"ם (ח"ב ס' עו) שכתב וז"ל: "אם יש פתח נעול ויש חלון למעלה בגובה שאפשר לראות דרך שם בהעמדת ספסל ויש בצד ב' בית ובו אנשים נראה שבבית דירה ששכיח שרשיפא וביום יש להקל, אבל בחצר אין להקל בכה"ג וכו' דבחצר לא שכיח שרשיפא וגו'", עכ"ל עיי"ש.

הנה מבואר מדבריו שאם אפשר לראות דרך החלון אין זה יחוד. ואף שכתב שאין להקל בחצר, זה דוקא כשהחלון גבוה מבנ"א ואין מצוי שם ספסל, אבל בחלון בגובה בנ"א, גם המהרש"ם יסכים שיש להקל כיון שאין צורך בספסל. ושו"ר שכן דייק מדבריו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א אות ח), עיי"ש. ובמסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק י) כתב ששמע שאם יש חלון זכוכית וכו' הוי כפ"פ, וסיים שמסתבר הדבר, עיי"ש. וכ"פ הגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' טו). וכן נראה שסובר בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קיד), עיי"ש.

וכן העלה להתיר בעזר מקודש (ס' כב סע' ט) אלא שחילק שאם יש זויות נסתרות, אסור כמבואר בהמשך הסע' ובהערה 55, אך כשאין זויות, מודה שמותר (וכן משמע מדבריו בסע' ג בסוגריים עיי"ש), וכן האג"מ (ח"ד ס' סה אות ב) העלה שמותר כשאפשר לראות, אלא שהוסיף שאם יש פתח לחדר אחר נסתר, אסור כמבואר בהמשך הסע' ובהערה 56.

ודע, דאפי' שא"א לראות את הנעשה דרך החלון אך אפשר להרגיש בנעשה שם, ג"כ אין בזה איסור יחוד, הנה אף שלא כתבו כן הנודע ביהודה והמהרש"ם הנ"ל, מ"מ כך מתבאר מהעזר מקודש (שם) שכתב וז"ל "כשיש חלונות שנראה מבחוץ על ידיהם מה שבתוך

הבית הרי זה כפתח פתוח לרה"ר כשאין זויות המסתירות לגמרי מלהרגיש וגו'' עכ"ל. ומשמע מדבריו שאם יש זויות שאפשר להרגיש, אע"פ שא"א לראות, מותר. וכן מתבאר מהאג"מ (שם) שאם אפשר להרגיש את הנעשה, אין זה יחוד, עיי"ש. והיינו שאפשר לראות את הצל שלהם או לשמוע את קולות הניאוף והכל לפי העניין. וכן מסתבר שכן הוא הדין, שכאשר אפשר להרגיש את הנעשה (ויודעים זאת המתייחדים) לא יעברו עבירה שלא יתפסו בקלקלתם. **. ואם יש זויות באותו חדר, שבאותן זויות אי אפשר לראות את הנעשה בפנים וגם אי אפשר להרגיש בנעשה שם, י''א שאסור להתייחד כלל באותו חדר אפילו מול החלון כ"כ** העזר מקודש (ס' כב סע' ט). וכן נראה שמסכים לדין זה בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שכתב לגבי הדין שבדרך צריך שלשה בני אדם, כיון שבשני בנ"א יש חשש שאחד יתרחק כדי להתפנות לצרכיו, וכתב שצריך להתרחק כדי שחבירו לא יראה את פירועו, מ"מ את פירועו אינו רואה אבל אותו רואה, א"כ למה חיישינן ליחוד הרי רואים אחד את השני, וכתב לחדש שחוששים שמא ילכו האיש והאשה וירחיקו עוד כדי שהנפנה לא יוכל לראותם, עיי"ש. ולפ"ז גם בנ"ד שנמצאים מול החלון, שיכולים לראותם, מ"מ חוששים שמא ילכו לזויות נסתרות ויתייחדו, דאין סברא לחלק.

והנה, יש להעיר מדוע חוששים שהם יכניסו עצמם לאיסור במזיד, הרי ראינו שהתורה לא חששה לכך, דהא בפ"פ מותר להתייחד אע"פ שביכולתם לנעול את הדלת. ועיין בהקדמה (ביסודות ביחוד אות ט) שכתבנו הסבר בדין זה, עיי"ש. **. ואפילו במקום שאין זויות באותו חדר אלא שהחדר פתוח לחדר אחר ששם אי אפשר לראות או להרגיש בנעשה שם, י''א שאסור להתייחד אפילו באותו חדר שבו אפשר לראות או להרגיש את הנעשה שם הנה** בעזר מקודש (ס' כב סע' ט) הסתפק בדין זה, שכל החדר נראה מבחוץ אך ישנם חדרים נסתרים באותו בית, עיי"ש. אך בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה' אות ב') העלה לאסור כל שישנו אפי' חדר אחד שא"א לראותו מבחוץ. ומשמע שאוסר בכל הבית אפי' במקומות שכן נראים, שאל"כ מאי קמ"ל, וזה פשוט למעיין בלשונו. וכן נראה שיסכים לאסור בהגהות הרד"ל שהובא בהערה הקודמת ועיי"ש בסוף ההערה שהקשנו מדוע חוששין שיכניסו עצמם ליחוד, עיי"ש ואוקי באתרין. **. ויש חולקים וסוברים שכל עוד נמצאים כרגע במקום שאפשר לראותם אין איסור יחוד ואפילו אם יש זויות נסתרות או חדר פנימי שאי אפשר לראותו, וכן הלכה הנודע** ביהודה

(מהדו"ק אבהע"ז ס' עא והובא לעיל בהערה 54) כתב שאם נמצאים בבית מול חלון שאפשר לראות את הנעשה מרה"ר, אין בו יחוד, עיי"ש. ומסתימות דבריו משמע שכל עוד שעומדים מול רה"ר, אין בו איסור יחוד ואפי' אם יש זויות נסתרות או חדרים נוספים נסתרים. ועוד שסתם בית יש בו זויות או חדרים נסתרים, וא"כ לא היה לו לסתום אלא לפרש, וכן מתבאר מסתימות המהרש"ם ומסתימות הפוסקים שכתבתי לעיל (הערה 54) וכן פסק הדבר הלכה (ס' ג סע' יג) וכתב להוכיח כן מהגמ' בע"ז (ע.), וכן נראה שמצדד להתיר הגרש"ז אויערבאך (הובא בדבר הלכה עמ' קפה), עיי"ש. וע"ע בנשמת אברהם (ס' כב סע' א) מש"כ בזה. וכן ראיתי בחוברת להל' יחוד להרה"ג זאב בוגרד (פ"ד סע' א) דמשמע דאפי' בחדר עם זוית או שיש חדר אחר נוסף, כ"ז שכעת רואים אותם אין בזה יחוד ובהערה (מס' 3) ציין שכ"פ הגרי"ש אלישיב שליט"א. מ"מ יש להזהר שלא ילכו בלא שימת לב לזויות נסתרות, או יכנסו לחדר נסתר, שאז יעברו על איסור יחוד, ועיין בדבר הלכה (שם) שדן לגבי יציאה מהחדר, שיצא האיש תחילה ואח"כ האשה, עיי"ש. .

יז. כל הנאמר בסעיף הקודם, הוא הדין אם החלון בקומה עליונה יותר אך יש ממול בנין גבוה או מרפסת וכד' שאפשר לראות דרך החלון את הנעשה בפנים פשוט, דאותם טעמים שהתבארו בסע' הקודם שייכים גם כאן, וכן כתב לדייק בפשיטות בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א אות ח) וכן פסק הדבר הלכה (ס' ג סע' יב). .

יח. חלון שגבוה מקומת אדם, ואי אפשר לראות את הנעשה בפנים אלא ע''י העמדת ספסל או סולם וכד', במקום ששכיח מהעבר השני ספסל או סולם וכד' שיכול להגיע לגובה החלון, אין חשש יחוד. ודוקא בשעות ששכיח שיעלה מישהו. ובמקום שלא שכיח מהעבר השני ספסל או סולם שיכול להגיע לגובה החלון, או אפילו שכיח ספסל או סולם אך בשעות שלא שכיח שמישהו יעלה, אסור ביחוד

המהרש"ם בתשובה (ח"ה ס' עו) כתב וז"ל: "אגב אכתוב בדין אם יש פתח נעול ויש חלון למעלה בגובה שאפשר לראות דרך שם בהעמדת ספסל ויש בצד ב' בית ובו אנשים, נראה שבבית דירה דשכיח שרשיפא וביום יש להקל אבל בחצר אין להקל בכה"ג, ועיין בחו"מ ס' קנד סו ובנה"מ סק"י בשם הרמב"ן שכ"כ דבחצר דלא שכיח שרשיפא משא"כ בבית וכ"ה באס"ז ב"ב שם בשם ר' יונתן וה"נ בנ"ד", עכ"ל.

וכוונת המהרש"ם לדמות דין יחוד לדין היזק ראיה, שפסק מרן (חו"מ קנד סע' ו) וז"ל: "מי שבא לפתוח חלון לחדר חבירו, בין חלון גדולה בין חלון קטנה בין למעלה בין למטה בעל החדר מעכב עליו שהרי אומר תזיק לי בראיה ואע"פ שהוא גבוה, תעלה בסולם ותראה" עכ"ל. ומקור הל' זו במס' ב"ב (נט.) ומבואר שם שיכול לטעון שחושש שיעמיד חבירו ספסל ויסתכל בו, וכמו שפסק מרן כאן, והקשה הרמב"ן בחידושיו (שם, והובא גם בקצות החושן בש"ע שם) שבכותל חצר שנפל, אינו חייב לבנותו מעל ד' אמות (כמבואר במשנה ה.) כיון דאין היזק ראיה, ואמאי הרי יוכל להעמיד ספסל. ותירץ שבחצר לא מצוי ספסל אבל בבית מצוי ויכול לטעון לו שחושש, עיי"ש.

ומכאן למד המהרש"ם שבבית, שיש ספסל, אין דין יחוד כיון דחושש שיעמיד מישהו ספסל או סולם ויסתכל בו, אך בחצר שאין מצוי ספסל, אסור ביחוד, דאינו חושש שיסתכלו בו. ולפי מה שנקט המהרש"ם שבחצר לא מצוי ספסל, לפיכך חוששים ליחוד, נראה שבחצר שכן מצוי ספסל או סולם, אין חוששים ליחוד. ועיין מה שכתב בזה הדבר הלכה (ס' ד ס"ק כו).

ועיין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ב) שכתב שאם החלון גבוה וצריך לטפס ולהיכנס, אינו מועיל להציל כיון שאין דרך בנ"א להיכנס, עיי"ש. ונראה כוונתו שלאחר הטיפוס עדיין א"א לראות אלא צריך גם להיכנס ולכן כתב שאינו מציל מדין יחוד, אבל אם אפשר לראות בלא להיכנס לבית, נראה שמועיל כיון שחושש שמישהו יעשה כן, וכדעת המהרש"ם הנ"ל.

ומה שכתבנו בפנים הסע', שדוקא בשעות ששכיח שבנ"א יעשו כן, דין זה מדוקדק מלשונו של המהרש"ם, שאף שיש דיירים בחצר הסמוך, שהחלון פונה אליו כתב שאפשר להקל ביום ולא בלילה, ונראה שכוונתו לאו דוקא ביום אלא כל שדרך בנ"א להיות נעורים. אבל בשעות המאוחרות של הלילה, אינו מועיל ואסור להתייחד, ואע"פ ששכיח ספסל, לא שכיח בנ"א נעורים שיעלו להסתכל. .

יט. העולה מהסעיף הקודם: 1. שני בתים שיש להם קיר משותף ובו חלון גבוה מקומת אדם וכן חלון בחדר הפונה לחלון בדירה אחרת ואפשר להציץ ע''י עמידה על ספסל וכד', כל זמן שדרך בנ''א להשאר נעורים, אין בו איסור יחוד **פשוט**, ע"פ הנאמר בסע' הקודם, וסתם בית מצוי בו ספסל וכד'. . 2. חלון גבוה הפונה לחצר, והחצר פתוחה לרה''ר ודרך בנ"א באותו מקום להכנס לחצר בלא נטילת רשות כדלעיל (סע' ג וסע' יד) דאל"כ מה

מועיל שאפשר לראות ע"י עמידה על סולם, הרי אף אחד אינו נכנס ואינו חושש. , **אם שכיח באותה חצר ספסל וכד' שע"י** שיעמדו עליו יראו לבפנים, ואם החלון גבוה יותר, לא מועיל ספסל אלא א"כ מצוי סולם וכד'. , **כל זמן שדרך בנ"א להלך ברחובות, אין בו איסור יחוד. 3. חלון גבוה הפונה לרה"ר וצריך עמידה על ספסל וכד' כדי להציץ פנימה, יש בו איסור יחוד כל שעות היום והלילה פשוט**, דסתם רה"ר לא מצוי בה ספסל או כסא וכד', ואם יש ספסל ציבורי, שאם יעמדו עליו יראו מה נעשה בחדר, או שיש ליד חלונו חומה קטנה וכד', דינו כמו שהתבאר לעיל שכל זמן שדרך בנ"א להלך ברחובות, אין איסור יחוד. .

כ. חלון קצת גבוה הפונה לרה"ר ואפשר לראות פנימה ע"י הגבהת עקבים, בשעות שדרך בני אדם להלך ברחובות אין שם איסור יחוד

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"א אות ח) דן במקרה זה, וכתב שצריך לעיין לפי המהרש"ם הנ"ל (הובא לעיל בסע' יח הערה 59), מה יהיה הדין אם ע"י הגבהת עקבים אפשר לראות את הנעשה בחדר, דאפשר שלא מציל מאיסור יחוד, דאין דרך בנ"א להלך ולהגביה עקבים כדי להציץ לבתים, או אפשר שמציל מאיסור יחוד, כיון דסוף סוף המתייחד ירא מלעבור עבירה כיון דיש אפשרות שאדם יעשה כן ויראה את מעשה קלקלתו, והעלה שם דמועיל להציל מיחוד, עיי"ש. ונראה שדוקא חלון שסתם בנ"א יוכלו לראות לבפנים ע"י הגבהת עקבים, אבל אם רוב בנ"א אינם יכולים לראות אפי' ע"י הגבהת עקבים, אינו מציל מיחוד, אע"פ שמצוי בנ"א גבוהים במיוחד, דמסתבר שאינו יפחד לעבור עבירה מחשש שמא יזדמן ליד החלון אדם גבוה במיוחד, וכעין זה מצינו לעיל (סע' ג) לגבי פ"פ שמועיל רק במקום שדרך בנ"א להכנס בלא נטילת רשות, ואם אין דרך בכך, לא מועיל פ"פ כיון דאינו ירא שמישהו יכנס בלא נטילת רשות, ועיי"ש שכתבנו בשם החזו"א דסובר דתמיד יש פרא אדם שנכנס בלא רשות, ואפ"ה הפוסקים חלקו עליו וסברו שלא מועיל. והנה, לא מסתבר שחלקו על המציאות שאכן יש פראי אדם הנכנסים בלא רשות, אלא שסוברים שאינו מציל מיחוד כיון דהמתייחד לא יפחד שדוקא כעת יבוא אותו פרא אדם אצלו, כיון דסתם אדם דופק ונוטל רשות לפני כניסתו. וה"ה הכא, דאין לחשוש מאדם גבוה בצורה יוצאת דופן. ולכן אין להתיר יחוד בכה"ג שסתם אדם לא יוכל לראות אפי' ע"י הגבהת עקביו. .

כא. מותר להתייחד בין במעלית רגילה בין במעלית אקספרס דהיינו מעלית שא"א לעוצרה מבחוץ מרגע שהתחילה בנסיעתה. , **כיון שאין בזה שיעור**

יחוד ושיעור יחוד, עיין לעיל (פ"א סע' כג) שלעניין הלכה קיי"ל שהוא 3 דקות, ובשעת הדחק אפשר לסמוך דהוי 5 דקות, עיי"ש.

ואף האוסרים ח"ש באיסור יחוד, כאן יודו שמותר, דאינו ראוי להצטרף לשיעור שלם, שבלא אפשרות לצירוף, מותר כמבואר לעיל (פ"ב סע' א הערה 3). וכן העלו להתיר כשאין זמן ביאה בשו"ת אג"מ (ח"ה ס' סה אות טז), והדברי חכמים (פ"ג הי"ד), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ב אות ד), ובשו"ת שער שמעון אחד (ח"א אבהע"ז ס' א) ובספר אוצר דינים (פל"ז הל' לט) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב ס' קלא ועיין ח"ג ס' קפב). אך בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד) כתב שבמקום שאין שיעור מותר רק בשעת הדחק, עיי"ש. וכ"ז דלא כמו שכתב להחמיר הגר"י גרינוולד בספרו טהרת יו"ט (ח"ז עמ' נו) דכתב דפשיטא שבמעלית יש יחוד שהרי בזמן נסיעתה היא נעולה ועוד שבכל מעלית יכולים לנעול מבפנים באמצע הדרך, עיי"ש. ויש להעיר ע"ז דאם יעצרו את המעלית באמצע, אנשי בטחון יוזעקו לשם בחושבם שישנה תקלה וחשש פיקוח נפש ואפשר שיגיעו אליהם באמצע העבירה (והכל לפי העניין היכן נמצאים). ועוד דמוכח מפ"פ שאין חשש שינעלו את הדלת, ויש לחלק ועיין בהקדמה (יסודות ביחוד אות ט). וכעת ראיתי להגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"ג ס' קפז) דג"כ התיר במעלית כיון שכל מי שרוצה יכול לעוצרה מבחוץ בכל קומה, ואפי' באופן שיכולים לעוצרה מבפנים, דכל זמן שלא עשו פעולה מבפנים אין יחוד, עיי"ש. אך דע דלסוברים שאין שיעור לאיסור יחוד והוא איסור עצמי, יש הסוברים שאין לעלות במעלית כלל, ועיין לעיל (פ"א סע' כב הערה 62).

והנה לחוששים לשיטת הדבר הלכה, ששיעור יחוד הינו 35 שניות כמבואר לעיל (פ"א סע' כג) שדבר זה מצוי, או אם אכן יווצר מקרה שכן שייך להגיע לשיעור ביאה, אפרט את הדין בכה"ג:

א - במעלית רגילה, בזמן שבנ"א משתמשים במעלית, מותר להתייחד בה אפי' אם זמן נסיעתה מעל זמן ביאה, וההיתר הינו משני טעמים. הראשון, דהוי כפ"פ לרה"ר, כיון שיש אפשרות לכל אדם לעצור את המעלית בכל קומה מבחוץ ע"י הזמנתה, חוששים המתייחדים שמא יתפסו בקלקלתם. והטעם השני, אע"פ שזמן נסיעתה כשיעור ביאה, מ"מ אנו מודדים את זמן היחוד בין קומה לקומה, שכיון שיש אפשרות שיעצרו את המעלית מבחוץ בכל קומה, והמתייחדים יודעים זאת, א"כ נמצא שהם יודעים שהם יכולים להתייחד בבטחה רק זמן של בין קומה לקומה. ובודאי שאין זמן ביאה בין קומה לקומה. וראיתי שכן כתב בספר דברי חכמים (פ"ג הערה יח), עיי"ש. ובזמן שאין בנ"א

משתמשים במעלית, אם זמן נסיעתם הוי כדי שיעור ביאה, אסור, כיון שבטלו שני טעמי ההיתר, דאין דין פ"פ מועיל אלא בזמן שדרך בנ"א להשתמש במעלית שאז חוששים שיתפסו וגם זמן היחוד נמדד לפי נסיעתם ולא בין קומה לקומה, שהרי הם אינם חוששים שמישהו יעצור את המעלית מבחוץ.

ב - במעלית אקספרס, כיון שבמעלית אקספרס אין את שני טעמי ההיתר דלעיל, שהרי א"א לפותחה מבחוץ מרגע שהחלה לנוע, א"כ אין דינה כפ"פ לרה"ר, וכן מודדים את שיעור היחוד לפי זמן נסיעתה, ואין הבדל אם זה זמן שבנ"א משתמשים או לא, כל שיש שיעור ביאה, אסור. ואם אין שיעור ביאה, מותר.

ובדרך עצה, שאם אדם צריך לרדת במעלית עם אשה, ויווצר שיעור ביאה, כתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' ע) שרגע לפני שדלת המעלית נסגרת, ילחץ על כפתורים נוספים שיעצרו את המעלית בקומות נוספות, שימנע ממנו להתייחד כשיעור, עיי"ש. . **וראוי לכל ירא שמים לא להיכנס למעלית שישנה שם אשה לבדה וכל שכן אם היא לבושה בפריצות כן** כתב הגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' לו) שיש לחוש שיבוא להרהורים, עיי"ש. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ד ס' קפז) דלאחר שהעלה שמותר סיים שהרוצה להחמיר, קדוש יאמר לו. ונשאל שוב (ח"ו ס' רכז) אם מותר אזי למה להחמיר, והסביר דהנה אמרו הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, ובנזיר אמרו סחור סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב. הרי אע"פ שאין איסור מ"מ המרחיק קדוש יאמר לו, וה"ה בנ"ד, עיי"ש. ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח ס' ג) כתב ששמע ממגידי אמת על מיקרים שהיו בבנינים בקומות גבוהות ששודדים עצרו את המעלית באמצע ושדדו את הנוסעים וכן על מקרי אונס כה"ג, לכן אשה לא תעלה לבדה במעלית, עיי"ש. .

כב. אין איסור יחוד ברכב אם נוסעים במקום ובזמן שישנם עוברי דרכים או מכוניות נוסעות בדרך זו תוך ג' דקות שאז אין שיעור ביאה שהוא ג' דקות כמבואר לעיל (פ"א סע' כג) ובכה"ג מותר לכתחילה. ועיין שם שכתבנו שהסומך להקל ששיעור יחוד הוא חמש דקות אינו משתבש. . **ואפילו שלא עוברים בפועל אלא במקום ובזמן שבדרך כלל עוברים שם תוך ג' דקות פשוט**, דכיון שסיבת ההיתר שחוששים שיתפסו בקלקלתם, א"כ אפי' שכרגע אין עוברות מכוניות או עוברי דרכים, מ"מ חוששים הם שמא כעת יעבור מישהו.

וכן פסקו להתיר בכה"ג בשו"ת משנה הלכות (ח"ו ס' רכז) ובילקוט יוסף (קיצור ש"ע הל' יחוד סע' ו) ובש"ע המקוצר (ס' רג סע' יא) ובדברי חכמים (פ"ג הי"ג) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו ס' קלז ועיין ח"ה ס' ריב וח"י ס' קלז) ובדבר הלכה (ס' טו ס"ק א) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח). וכ"פ הגר"מ מאזוז בירחון אור תורה (שנה יח ס' קח סע' לז). וע"ע בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמג) שכתב שכיום בד"כ שרכב נעמד בצד ואינו מוכח שזה לתיקון רכבו, זה מעורר תשומת לב של מכוניות אחרות להסתכל והוי כפ"פ, עיי"ש. וע"ע במש"כ הגרש"ז אויערבאך (הובא בדבר הלכה בהוספות חדשות ס' א עמ' קפה) ומה שכתב בשמו בספר נשמת אברהם (ס' כב סע' א).

ותדע, שבכה"ג שאפשר לראותם, וישנם עוברים ושבים, אין הבדל בין אם נוסעים בתוך העיר או מחוץ לעיר וכן אין הבדל בין אם נוסעים ביום או בלילה, ורק באופן שאין היתר לנסוע, כגון שאין מכוניות עוברות ולא עוברי דרכים יש לדון כמה אנשים צריך שיהיו ברכב, ואם יש הבדל בין עיר לחוץ לעיר ובין יום ללילה כדלעיל (פ"ד סע' יז וסע' כט).

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו ז ח) שכתב להוכיח שברכב, אף בנסיעה ארוכה בין עיר לעיר, שאפשר להתיר בשני אנשים (כשיטת הרמ"א שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים בעיר, ודלא כמרן שאוסר, כדלעיל פ"ד סע' א) ולא צריך ג' בנ"א כדין דרך, ושם מדובר שאפשר לראותם וישנם רכבים שנוסעים תדיר.

ולפי מה שכתבתי, הרי שבכה"ג לא מיקרי יחוד כלל, שהרי אפשר לראותם, א"כ אפי' שני בנ"א לא צריך ובאיש ובאשה לבד מותר. ולכאורה אפשר דאפי' באופן שהאשה אינה יודעת את הדרך וישנה אפשרות שיכנסו לדרך שאין בה עוברים ושבים, מ"מ כיון שאין האשה יודעת שאין כאן עוברים ושבים, לכן לא תתפתה לו. תדע שאפילו שבמציאות אין עוברים ושבים אך האשה חושבת שזה מקום שיש עוברים ושבים, יש מצדדים שאין בזה איסור יחוד וכדלקמן (פ"ט סע' כא), וצ"ע. ועיין לקמן (הערה 72).

ודע, דלפי מש"כ לעיל (סע' ו) דפ"פ אם זה בחדר הפתוח ממש לכיוון רה"ר, מועיל כל הלילה אפי' בזמן דאין דרך בנ"א להלך ברחובות, ה"ה בנ"ד אם נוסע ברכב בתוך שכונה ממש, אזי אין בו יחוד אפי' בשעה שאין מהלכים שם. אך אם הרכב חשוך לגמרי ואין תאורת רחוב עד שא"א אפשר לראות את פנים הרכב, חייבים להדליק את האור בתוך הרכב. , ודוקא באופן שאפשר לראות את הנעשה בפנים הרכב **שאם** א"א לראותם, מה מועיל שישנם רכבים או בנ"א שעוברים שם, הרי א"א לראותם ואינם חוששים לעבור עבירה, שיכולים להחנות את רכבם ולעבור עבירה, ואפי' אם הדלתות אינן נעולות, כיון שאין דרך בנ"א לפתוח דלתות של רכב זר. ואע"פ שאין חוששים שאדם

יעשה מעשה כדי להכנס לאיסור יחוד, כאן שונה, כיון שהאיסור נמצא כבר. וכן אם ישנה אפשרות של בעילה תוך כדי נסיעה יש לחשוש בכה"ג.

לפיכך צריך להזהר כאשר נוסעים ברכב עם חלונות כהים, שא"א לראות מבחוץ או שיש וילונות בחלונות. אא"כ אפשר לראות דרך השמשה האחורית או הקדמית, והכל לפי הענין (כגון אם אפשר לראות רק דרך השמשה הקדמית, תלוי אם יש תנועה נגדית, או אפי' שאין תנועה נגדית אך ישנם שני נתיבים באותו כיון, שאם רכב יסע לידו יוכל לראות את הנעשה וכל כיו"ב לפי הענין), ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח). וכן אם נוסע בלילה, וישנם כלי רכב או עוברי דרכים, צריך שהרחוב או הכביש יהיו מוארים ע"מ שיוכלו לראות, ואם אין תאורה, ידאגו להדליק את האור בפנים הרכב.

וי''א שלכתחילה אין להתיר ורק בשעת הדחק יש להתיר

בשו"ת אג"מ (ח"ה ס' סה אות ג) כתב שאין להתיר לכתחילה לנסוע עם אשה ברכב ואפי' שישנם הרבה מכוניות שנוסעות, כיון שאפשר לו להסב את הרכב לדרך צדדית, ואולי יש לחוש שיניחו את הרכב ויתרחקו ברגלם למקום סתר, כגון בפרדס ויבעל אותה או בלילה יבעל ברכב, וסיים שבשעת הדחק אפשר להקל כגון שאחת משכנותיו מבקשת לנסוע לאן שהוא ואם לא יקחנה יאמרו עליו שהוא צר עין ואכזר או אם היא נכריה יש בזה משום איבה, לפיכך בכה"ג יש להתיר, כיון שמשמע שאין חוששין שמא יטה ודנים רק שמא יתקפנו יצרו ויבעל במקום שנמצאים וציין לב"ש ס' כב ס"ק ט שהביא מחלוקת רי"ו ומהרש"ל שקצת משמע שחולקים בזה האם חוששים שהאדם יעשה מעשה וילך לבעול או שדנים אותו במקומו, עיי"ש. ועיין בהקדמה (יסודות ביחוד אות ט מה שהערתי על דבריו אלו), ובשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב ס' פב) כתב שיש לחשוש שיגיע לשאר קריבות אפי' שאין חשש לביאה ממש וכו' עיי"ש. וזה סותר למה שכתב באג"מ (ח"ה ס' סה אות טז ואות כב) שאין לאסור יחוד בשביל חיבוק ונישוק, וצ"ע. ועיין בהקדמה (ביסודות ביחוד אות ד).

והנה מה שכתב שלכתחילה אסור שמא יטה או שמא יכנסו ברגלם למקום סתר בפרדס, קשה, א"כ איך התירו להתייחד בפ"פ הרי יש לחשוש שמא ינעלו את הדלת, ועיין בהקדמה (יסודות ביחוד אות ט). ועיין בנשמת אברהם (ס' כב סע' א) מש"כ בזה.

ואולי יש לצרף לשיטתו את הרד"ל בהגהותיו (קידושין פא.) שכתב שבדרך צריך ג' בנ"א ולא מספיק שני בנ"א כיון שחוששים שאם אחד ילך לצרכיו, נמצא השני מתייחד, וכתב הרד"ל ואע"פ שזה שהתרחק לעשות צרכים עדיין רואה אותם, חוששים שמא האיש והאשה שנותרו יתרחקו למקום סתר, עיי"ש. ואפשר שה"ה בנ"ד שיש חשש שיטו

למקום סתר, וצ"ע. וע"ע בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות יח יט). . **וממידת חסידות יש לחשוש ולהתרחק מיחוד ברכב אף באופן המותר** בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפה) כתב וז"ל "אודות בחור ובתולה הנוסעים שבעו"ה רוב העולם נכשלים, אבל האמת כי הוא מכשול גמור, ומה שאומרים כי אין יחוד ברחוב, הלב יודע אם לעקלקלות, כי סופו של דבר שבאים ליחוד גמור ואיסורים גמורים וכבר צווחו ע"ז קמאי דקמאי", עכ"ל. וע"ע בשבט הלוי חלק י (ס' קלז).

ועוד נראה שממידת חסידות יש להשמר, כיון שלפעמים נוסעים למקום פלוני, שאין האשה יודעת את הדרך וסומכת על נהג המונית, ואפשר שהדרך לשם היא דרך צדדית שיש איסור יחוד, וקשה לברר את הדבר והמכשלה מצויה. ואע"פ שאם אינה יודעת אם בדרך זו ישנם עוברים ושבים ולכן תחשוש להתפתות ויש מצדדים שאין בזה איסור יחוד כדלקמן (פ"ט סע' כא), מ"מ אפשר שיגיעו לדרך שהיא יודעת שאין שם עוברים ושבים ויהיה איסור יחוד.

מ"מ להוי ידוע, שעדיף נהג מונית (ועדיף שאינו קבוע, דא"כ אפשר שליבו גס בה ויש אוסרים בזה כדלקמן סע' כה) מאשר סתם אדם, כיון שבנהג מונית ישנו סניף נוסף להקל, דלא מרע אומנותו, שאם ינסה לפתות ולא יעלה בידו, יכול להפסיד פרנסתו, לפיכך נמנע מלפתות. (וכעין זה מצינו ברופא שיש צד להקל כיון שלא מרע אומנותו, כמבואר לקמן סע' כט הערה 85) ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ו אות ח). .

כג. ההיתר להתייחד ברכב כמבואר בסעיף הקודם, מועיל אף אם הנהג גוי, פרוץ או שלבו גס בה הנה כמו שבפ"פ מועיל להתייחד עם גוי או פרוץ כדלקמן (סע' כד וסע' כז) ואין חוששים שמא יעשה מעשה וינעל את הדלת ואז יפתה את האשה, ה"ה ברכב שמותר עם נהג גוי או פרוץ ואין חוששים שיעשה מעשה ויטה את רכבו לדרך צדדית שאין שם מכוניות ועוברי דרכים. וכן משמע מסתימות הפוסקים שהובאו בסע' הקודם (הערה 69) ולא חילקו בין נהג פרוץ וגוי לנהג כשר וכתבו בסתמא. ואדרבא, בימינו רוב נהגי מוניות ואוטובוסים הם פרוצים והיה להם לחלק. ועיין בספר דבר הלכה (ס' טו ס"ק א) שצידד תחילה להתיר אף עם נהג פרוץ, אך בסוף נשאר בצ"ע לגבי נהג פרוץ או גוי. אך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח) כתב שמותר לאשה לנסוע ביום ובעיר עם נהג אפילו נכרי, עיי"ש. וממילא ה"ה עם נהג פרוץ דלא גרע מנכרי. וכ"כ להתיר בשו"ת אבני ישפה (ח"ג ס' קד ענף ב). וכן משמע שמתיר עם נהג נכרי בספר שערים המצויינים בהלכה (ס' קנב אות ג). וה"ה לנהג שלבו גס בה, דקיי"ל כדעת המתירים לקמן (סע' כה) בפ"פ אף אם לבו גס בה, ה"נ מותר.

וע"ע בדברי סופרים (עמק דבר אות תריב) שהסתפק בדין זה, דאפשר שיש לחלק בין פ"פ שמותר עם פרוץ לבין נסיעה ברכב ונשאר בצ"ע. וכן עיין בשו"ת אג"מ (יור"ד ח"ב ס' פב). , **ויש אוסרים בלבו גס בה לפי** דעת האוסרים פ"פ באיש שלבו גס בה כמבואר לקמן (סע' כה) ה"ה הכא שאסור עם נהג שלבו גס בה.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"י ס' רלז) כתב שאפי' במקום שאין יחוד ברכב, כגון בעיר בתחילת הלילה, יש להחמיר אם אפשר, ואם נוסעת עם אותו נהג בקביעות, יש להחמיר מעיקר הדין. וכנראה שסובר שאם נוסעים בקביעות, הוי לבו גס בה, ואסור. ועיין לקמן (סע' לא והלאה) בגדר של לבו גס בה. ועיין בסע' הקודם (הערה 71) שיש חוששים שהנהג יטה את רכבו לדרך צדדית, ומשמע אפי' נהג שאין לבו גס בה, עיי"ש. וכ"ש אם הנהג גס בה או פרוץ או גוי. .

כד. אדם המוגדר כפרוץ וגדר של פרוץ עיין לעיל (פ"ד סע' ה והלאה). , **מותר לאישה להתייחד עמו כשיש פ''פ כ"כ** החיד"א בברכי יוסף (ס' כב סע' ט) והסביר החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) שאימת הרבים עליהם, עיי"ש. והסכימו לברכ"י הנ"ל הפתחי תשובה (ס' כב ס"ק ט) והאפי זוטרי (שם ס"ק כ) ובשו"ת דברי יציב (ס' מה אות ג) והדבר הלכה (ס' ג סע' יז) והדברי חכמים (פ"ג הי"א). וכ"כ בספר תורת היחוד (פ"ח סע' יז) ובספר נטעי גבריאל (פל"ב סע' א) ובשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לח).

וכן נראה דעת הרמב"ם והש"ע וסיעתם, שסוברים שכיום אין כשרים וכולם פרוצים כדלעיל (פ"ד סע' א הערה 4) ואפ"ה כתבו היתר של פ"פ, וש"מ דמועיל אפי' עם פרוץ, וכמ"ש לעיל (פ"ה סע' ב הערה 10) דכיון דליכא כשרים א"כ כולם פרוצים, עיי"ש. וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כא). ועיין בדבר הלכה (שם) שג"כ כתב שפשט הרמב"ם והש"ע להתירא, עיי"ש. ועיין לקמן (סע' כז) שיש מתירים פ"פ עם גוי, וכ"ש שיתירו בנ"ד. , **והוא הדין שמותר לאיש להתייחד עם פרוצה כשיש פ''פ אע"פ** שהברכי יוסף (שהובא בהערה הקודמת) כתב שפ"פ מועיל לאשה עם פרוץ, כתב הדבר הלכה (ס' ג ס"ק לו) שה"ה לאיש עם פרוצה, וכתב לדייק כן מהרשב"א בתשובה (ס' תקפז וס' אלף קעח) שכתב שיצרו של האיש גדול משל אשה, ודרכו של איש לחזר אחרי האשה ואין דרכה של אשה לחזר אחרי האיש, עיין ברשב"א. (ולכאורה כן משמע מלשון מנורת המאור נר א כלל ב ח"ג פ"ו דנקט בתוך דבריו שיזהרו הנשים מלהיות "מפותות" וכו', ש"מ דהן מפותות ולא מפתות). ולפ"ז כתב הדבר הלכה שאם פ"פ מועיל עם פרוץ, אע"פ שיצרו גדול ודרכו לחזר אחר האשה, כ"ש שיועיל פ"פ להתיחד איש כשר עם פרוצה, עיי"ש. ויש להוסיף שהברכי יוסף בשו"ת שער יוסף (ס' ג) כתב טעמא

דאימת הרבים עליהם ולפ"ז לא שנא כשרה עם פרוץ ולא שנא כשר עם פרוצה, דבכל גוונא אימת הרבים עליהם. (אא"כ הם פרוצים כ"כ דלא איכפת להו מידי).

ונראה שאפשר להוסיף, שגם הסוברים שאשה שקינא לה בעלה, מותרת להתייחד עם אותו איש שממנו קינא לה בעלה בפ"פ (אף שאין לה לעשות כן מדין סתירה, מ"מ איסור יחוד אין) כדלקמן (סע' ל) ושם נראה שדינה כפרוצה שהרי אשה חצופה היא כמבואר בתה"ד (ס' רמד) שאפי' לאחר שקינא לה בעלה מאותו איש, הלכה והתייחדה עמו. ואפ"ה אותם פוסקים סוברים שבפ"פ מותרים מדין יחוד, עיי"ש. ולפ"ז גם בפרוצה אפשר שיתירו להתייחד עמה בפ"פ, דאותה סברא היא ואפי' כ"ש הוא, שכאן מיירי באיש כשר עם פרוצה, והתם מיירי ששניהם, יש רגליים לדבר שהם קרובים לדבר עבירה, שהרי בעלה קינא לה ממנו, ואפ"ה מותר בפ"פ. ויש לדחות ולחלק בין פרוצה לבין חצופה, והבן.

ולכאורה היה נראה להוסיף, שהסוברים שבפ"פ מותר לאיש להתייחד עם אשה אפי' שלבו גס בה, כדלקמן (בסע' הבא) יתירו גם בנ"ד, כיון שפרוצה פירושו, שמתרצית ביתר קלות לסתם אדם. והנה כשגס בה, נראה שחמור יותר. חדא, לגבי האיש שגס בה, דינה דומה לדין פרוצה, שהרי תתרצה לו ביתר קלות כיון דגייסי הדדי, ועוד שמצד האיש המתייחד עמה חמור יותר דכיון שגס בה סיכוי גדול יותר שיפתה אותה לעבירה, ואם כן הפוסקים שהתירו בפ"פ בגס בה, לכאורה יתירו באדם כשר עם פרוצה בפ"פ. מיהו נראה דליתא, דפרוצה הוי גריעותא טפי, כיון דגדר העריות נלקה אצלה משא"כ בסתם אשה כשרה דלבו גס בה, ועיין.

ועיין לקמן (פ"ט סע' מב הערה 112) שכתבנו בדעת הרמב"ם והש"ע וסיעתם דכשם שסוברים שאין כיום כשרים ולכן דינם כפרוצים ממש כמו שכתבנו בשם כמה אחרונים, וא"כ כל ההיתרים ביחוד שייכים גם בפרוצים, והוספנו שלכאורה ה"ה שאין כשרות כיום ודינן כפרוצות, ולכן כל ההיתרים ביחוד שייכים גם בפרוצות, ולפ"ז אף בנ"ד שרי. וכן כתב להתיר בספר תורת היחוד (פ"ח סע' יז). ולפ"ז נראה דה"ה ששניהם פרוצים אליבא דהרמב"ם והש"ע וכנ"ל. ואף בספר מנחת איש (פי"ג סע' לד) דקדק מהחיד"א שאפי' שניהם פרוצים, מהני. .

כה. היתר פ"פ מועיל לאשה להתייחד אף עם איש שלבו גס בה איתא

בגמ' (קידושין פא.) "אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, אמר רב יוסף פ"פ לרה"ר אין חוששין משום יחוד, רב ביבי איקלע לבי רב יוסף בתר דכרך ריפתא אמר

להו שקולו דרגא מתותי ביבי, והא אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד שאני רב ביבי דשושבינתיה הואי וגיסא בה" ע"כ.

והנה מהא דהגמ' כתבה שאסור להתיחד עם אשה כאשר גס בה כשבעלה בעיר, ולא כתבה שאסור להתיחד כאשר גס בה אפי' בפ"פ, נראה מפשט הגמ' שבפ"פ יש היתר אפי' בגס בה. שהרי היתר פ"פ חזק יותר מהיתר של בעלה בעיר, כדמוכח מתה"ד (ס' רמד) ובמגיה בט"ז (ס' כב ס"ק ח) ובשו"ת דובב מישרים (ס' ה). לפיכך א"א לומר שהגמ' השמיעה דין זה בבעלה בעיר ואנן ילפינן מינה לפ"פ.

וכן נראה פשט הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הל' יב) שכתב לגבי אשה שבעלה בעיר שאין חוששין ליחוד ואם גס בה אסור, ולאחר מכן כתב שבפ"פ מותר ולא כתב שבגס בה אסור. ואם איתא שבגס בה אסור אפי' בפ"פ, היה להרמב"ם לכתוב דין גס בה בסוף ההלכה, ואפשר היה שזה מורה איסור אפי' בפ"פ, והיינו דקאי אדלעיל מיניה. א"נ שהיה כותב כן בפ"פ ואנן ילפינן בכ"ש לבעלה בעיר. והנה גם הכל בו (ס' עה) והטור (ס' כב) והריטב"א (קידושין פא.) והש"ע והלבוש (ס' כב סע' ח, ט) והיש"ש (פ"ד דקידושין ס' כב) כתבו שאם גס בה אסור כשבעלה בעיר, ובדין פ"פ לא כתבו איסור זה ונראה שדעתם שבפ"פ אפי' גס בה שרי וכנ"ל. וכן ראיתי להחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) ובברכ"י (אבהע"ז ס' כב אות ו) שכתב לדייק שכן משמע מהרמב"ם, והסמ"ג, והטוש"ע שמותר, עיי"ש (אף שהוא לא פסק כמותם, עיין בהערה הבאה). וכן כתב בפני משה (ס' כב ס"ק יא) שמשמע שמרן הש"ע מתיר בגס בה ופ"פ, וכ"כ בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ט) לדייק מלשון הש"ע (אלא שלדינא פסק להחמיר, עיין בהערה הבאה). וכן דייק בשו"ת חלקת יעקב (ס' סו). ועיין לקמן (סע' ל הערה 81) שהפני משה כתב שהרי"ף, הרא"ש, התוס', והתה"ד סוברים שכאשר בעלה בעיר, מותרים ביחוד אפי' כשגס בה, עיי"ש. ולפ"ז כ"ש שיסבור הפני משה בדעת הראשונים הנ"ל, שבפ"פ מותרים ביחוד אפי' בגס בה כיון שההיתר של פ"פ חזק יותר מהיתר של בעלה בעיר כמ"ש לעיל בשם תה"ד והמגיה בט"ז והדובב מישרים. וכן מוכח מדברי התוס' (שבת יג: ד"ה "מטה") שכתבו שפלטי בין ליש התייחד עם מיכל בפ"פ, עיי"ש. ופשוט שפלטי בן ליש לבו היה גס במיכל, שהרי היה עמה שנים רבות כדמוכח מרש"י סנהדרין (כ. ד"ה "תוקפו של בועז") וכן כתבו להוכיח מהתוס' הנ"ל בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) והברכי יוסף (שם). ובשו"ת אור שמח (ס' ד).

וכן פסק הט"ז (ס' כב ס"ק ח) והרב המגיה בט"ז (שם), וכן העלה להקל בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' כג אות ז) אלא שסובר להחמיר שפ"פ יהיה פתוח ממש. ועיין להחיד"א

בספר פני דוד (פרשת וירא אות יד) שכתב בשם היפה תואר שפ"פ מועיל אפי' שלבו גס בה. וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כא).

וכן פסק בספר דברי חכמים (פ"ג הי"א) אלא שפסק כן ע"פ הברכי יוסף הנ"ל. ולא צדק בדבריו, דהברכ"י פסק לאסור כמו שיבואר בהערה הבאה. (ושו"ר בדברי חכמים במהדורא חדשה שהרגיש בדברי החיד"א שנביא לקמן בהערה הבאה, אך הסבירו שאינו משום יחוד, עיי"ש. ודבריו פלא, שהחיד"א כתב להדיא משום יחוד, ואכמ"ל). וראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פי"ב אות ד' והלאה) שכתב להתיר, והביא את החיד"א בברכ"י ובשו"ת שער יוסף ובשו"ת יוסף אומץ (ס' צז), ומבין ריסי עיניו נראה שנעלם מעיני קדשו שהברכ"י עצמו פסק לאסור כמו שיבואר בהערה הבאה. ועיין במסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק י) שכתב שאפשר לסמוך על המתירים בשעת הדחק, עיי"ש. מיהו להלכה נראה פשוט שמותר אף בלא שעת הדחק וכדמוכח מהפוסקים שהובאו לעיל, ושכן פשט מרן הש"ע.

והגדר של גס בה, עיין לקמן (פ"ט סע' לא והלאה). **, וי''א שאסור רבינו** ירוחם (נתיב כג ח"א) כתב בשם הרמ"ה שאם לבו גס בה, אסור להתייחד אפי' בפ"פ. (מיהו ברמ"ה לפנינו ליתא להאי דינא. אלא דהמהדיר כתב [הערה 33] דאפשר שדייק כן מהא דכתב הרמ"ה לאחר שאסר יחוד עם אשה שבעלה בעיר עם איש שלבו גס בה בזה"ל "ש"מ כל היכא דגיסא ביה ליכא צד היתר אלא בתרי כשירי", עכ"ל. וש"מ דליכא היתר אפי' בפ"פ, עיי"ש. ודע שפעמים כותב ריי"ו דין בשם הרמ"ה, ואין כוונתו לרמ"ה אבולעפיה אלא למהר"ם מרוטנבורג רבו של הרא"ש, וכמו שהוכיח במישור בספר מנוחת שלום ח"ה ס' נה, והביא ב' ראיות לכך והם בחלק חוה נתיב כח ח"ג דף רלד עמודה ג, ובחלק אדם נתיב ב ח"א דף יח עמודה ג, עיי"ש. מיהו בנ"ד נראה דכוונתו לרמ"ה אבולעפיה, שכן אין במהר"ם מרוטנבורג זכר לדין זה של יחוד, ואכמ"ל). וע"ע להחיד"א בברכ"י (ס' יז אות כ) שכתב שאפשר שהרשב"א מסכים לריי"ו ואוסר בפ"פ כאשר לבו גס בה, עיי"ש. **וכן** כתב לאסור בח"מ (ס' כב ס"ק יג) וז"ל "בית שפתחו פתוח לרה"ר נראה דהכא נמי בגס בה ובקינא לה אסור וכן הוא בתרומת הדשן ס' רמד", עכ"ל. והנה מה שכתב שכן הוא בתרומת הדשן, זה אינו רק לגבי קינא לה, אבל בגס בה זוהי סברת הח"מ בעצמו (וכבר העירו בזה על הח"מ המגיה בט"ז ס"ק ח, והבית משה שם ס"ק יג ובשו"ת אג"מ ח"ד ס' סה אות ט ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א ס' תשעד ובשו"ת שער שמעון אחד ח"ה ס' ה).

והב"ש (ס' כב ס"ק יג) והפני משה (שם ס"ק יא) והבה"ט (שם ס"ק ט) והנודע ביהודה (תנינא אבהע"ז ס' יח ד"ה "והנה" השני) והאפי זוטרי (ס' כב ס"ק כ) הסכימו להח"מ והעלו לאסור. וכן נראה שנוטה דעת היד אהרון (ח"ד ס' כב הגב"י אות יג), עיי"ש. וכן משמע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד שאילת שלום ס' ג) שדעתו נוטה להחמיר בזה. וכן פסק בערוך השולחן (שם סע' ו) ובקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ה). והבית משה (ס' כב ס"ק יג) כתב שלמעשה יש להחמיר, עיי"ש. וכן החמירו בנתיבות השלום (נתיב ט סע' ט) ובשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"ד ס' ס). ובשו"ת שער שמעון אחד (ח"ה ס' ה) כתב כיון דהוי דבר ערווה צריך להחמיר, עיי"ש. וכ"פ בש"ע המקוצר (ס' רג סע' ז). וכן בספר אום אני חומה (ח"מ ס' שפג) כתב דלהלכה יש לחשוש לדעה זו.

והנה החיד"א (בברכ"י ס' כב אות ו ובשו"ת שער יוסף ס ג, ועיין בספרו פני דוד פרשת וירא אות יד) כתב שיש לדקדק מהרמב"ם והסמ"ג והטוש"ע שבפ"פ מותר אפי' כשלבו גס בה. אך להלכה נראה שתפס כדעת האוסרים כמבואר בברכ"י (יו"ד ס' רמה אות ו) שכתב על הא דאיתא במרן (יו"ד ס' רמה סע' כ) שרווק בלא אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמהותיהן באות וכו', וכתב עלה הברכ"י שאפי' פ"פ לא יועיל כיון שלבו גס בהן ואסורין ביחוד אפי' בפ"פ כמו שכתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה והח"מ וכו', עיי"ש. .

כו. פתח פתוח מועיל לאיש להתיחד עם גרושתו כיון שפ"פ אינו מיקרי יחוד כלל, ואע"פ שלבו גס בה, מ"מ קיי"ל לדינא דשרי אפי' שלבו גס בה כמבואר בסע' הקודם. וכ"פ בשו"ת עולת יצחק (ח"א ס' קנא), וכן מצדד הדבר הלכה (הוספות עמ' קע). **ויש מחמירין נטעי** גבריאל (פ"ז סע' ט). .

כז. ההיתר של פ"פ מועיל אף להתייחד עם גוי הרשב"א בתשובה (ס' אלף רנא) דן לגבי אשה שהתייחדה עם גוי, וכתב שאין זה יחוד כי היה פ"פ, עיי"ש. וכן הרדב"ז בתשובה (ח"ג ס' תפא) דן לגבי אשה שהתייחדה עם גוי, ומנה שם כמה צדדי היתר ואחד מהם הינו פ"פ, ובשו"ת נשמת כל חי (ח"ב ס' א) צידד שהרדב"ז הנ"ל סובר שכל סניף היתר שכתב מועיל בפני עצמו, עיי"ש. וכן מתבאר בשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' צו), עיי"ש בלשונו. וכן פסקו הדבר הלכה (ס' ג סע' יח) והדברי חכמים (פ"ג הל' יא) ע"פ הרשב"א והרדב"ז הנ"ל. וכ"פ בספר תורת היחוד (פ"ח סע' יז) והנטעי גבריאל (פל"ב סע' א), וכן הוא בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לח).

ועיין לקמן (פ"ט סע' מא הערה 109) שכתבנו תחילה שמוכח מהרמב"ם שאסור להתיחד עם גוי אפי' בפ"פ וא"כ ה"ה כשבעלה בעיר, אלא שדחינו והוכחנו שאף להרמב"ם מותר. וכן דייקנו מהתוס' בע"ז שמותר להתיחד עם גוי בפ"פ וה"ה כשבעלה

בעיר, עיי"ש ואוקי באתרין. , **והוא הדין שמועיל להתייחד עם גויה עיין** לעיל (סע' כד הערה 77) מה שכתבנו ביחוד עם פרוצה בפ"פ וה"ה כאן. ואף אם נאמר שגויה חמור טפי, מ"מ אפשר שפ"פ השמירה אף מכח האיש וא"כ בנ"ד האיש ירא שמא יכנס מאן דהו ויתפסם. (ועיין לקמן סע' לא שיש סוברים דבעינן שמירה משניהם יחד). וכן נראה שסובר שמועיל בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה ג) שדן לגבי נסיעה ברכב עם נכריה ולא הזכיר מאומה שאינו מועיל פ"פ עם נכריה שהרי היתר נסיעה ברכב הינו מדין פ"פ. ואע"פ שלא הקל לכתחילה מ"מ זה מסיבה אחרת ולא משום שפ"פ אינו מועיל עם נכריה.

ולכאורה נראה מסתימות הרמב"ם והש"ע שכתבו היתר זה בסתמא ולא כתבו דאינו מועיל כאשר האשה גויה, ומשמע דמועיל בכל גוונא, ויש לדחות. .

כח. היתר פ"פ מועיל להתייחד אף אם איש שעסקו עם הנשים הנה להפוסקים הסוברים שאיש שעסקו עם הנשים לא גרע מסתם אדם ואדרבא היה מקום להקל יותר מאשר סתם אדם כדלקמן (פ"י סע' יד הערה 39) אזי פשוט שמותר להתייחד עמו בפ"פ, ועיי"ש שכן דעת הרמב"ם והש"ע. אלא אפי' להסוברים שדין עסקו עם הנשים חמור יותר מאשר סתם אדם וכמבואר לעיל (פ"ג סע' ד ופ"ד סע' יא הערה 28) מ"מ בפ"פ מותר להתייחד אף עם איש שעסקו עם הנשים, וכ"כ הברכ"י (ס' כב אות ז) והסכימו לו בפתחי תשובה (שם ס"ק ט') והאפי זוטרי (שם ס"ק ב), וכן פסקו ע"פ הברכ"י הנ"ל בספר דבר הלכה (ס' ג סע' כ) ובדברי חכמים (פ"ג הל' יא). וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כא), וכן הוא בשו"ת חיי הלוי (ס' עה אות לח). ועיין בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג) שכתב שאיש שעסקו עם נשים מותר ביחוד בפ"פ לכל הדעות, ואף לאלו האוסרים להתייחד עם איש שלבו גס בה בפ"פ, מ"מ בעסקו עמהן קל יותר מאשר גס בה. ואע"פ שמי שעסקו עם נשים ג"כ לבו גס בהן, מ"מ אין זה גס בהן כ"כ כמו הדין הרגיל של גס בהן.

ופירוש עסקו עם הנשים, עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה). . [**לגבי רופא, עיין בסעיף הבא**].

כט. היתר פ"פ מועיל להתייחד עם רופא רופא נכלל בגדר של עסקו עמהן כמבואר בגמ' קידושין (פב.) שגרע מיקרי עסקו עמהן וגרע הינו רופא מקיז דם, ומבואר בסע' הקודם שבפ"פ מותר להתייחד אף אם איש שעסקו עמהן. וכן פסקו הדבר הלכה (ס' ג סע' כ) ובדברי חכמים (פי"ג הל' יא) ובהערה (אות ט בדברי חכמים שם) כתב שכן

פסק הראשל"צ הגר"ע יוסף שליט"א, עיי"ש. וכ"פ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה). וכן התיר בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב) ובשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לח).

ובנוסף לסברת פ"פ, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ו) שיש צד נוסף לקולא, שהרופא בעבודתו טרוד ולא מרע אומנותו עיי"ש. ונראה דלא מרע אומנותו היינו שהרופא חושש לפתות את האשה שאם תסרב, אזי תגלה לחברותיה דבר זה, ויפסיד אומנותו, ויכול גם להגיע לרשויות ואז יתן את הדין על כך. ועיין בספר דבר הלכה (ס' ג ס"ק מג) שכתב כיו"ב, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב אות יא) ובשו"ת ישכיל עבדי (חי"ב ס' יח) שברופא יש סניף נוסף להקל. וע"ע בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה א). מיהו מצאתי בנשמת אברהם (ס' כב סע' א) שכתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל על הסברא של בעבודתיה טריד שכתב בשו"ת ישכיל עבדי הנ"ל וז"ל "גם על מה שכתב שהרופא טרוד בפעולתו, צ"ע. הרי גם אם באה אשה לשאול שאלת חכם והרב טרוד וצריך לעיין להורות כהלכה ג"כ יש איסור יחוד, וכ"ש ברופא שגם יושבים ומשוחחים יחד. וגם כל העניין של טרדה נזכר רק לעניין חשש חיבה במישוש הדופק ולא לעניין יחוד וכו'", עכ"ל. ועוד בהמשך כתב ג"כ בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בזה"ל "צ"ע מנלן לחדש מעצמנו דמירתת גם מלפתות באופן שבאמת תתרצה. אמנם נכון הדבר שהרופא חושש שמא לא תתרצה והיא תרחיק נשים אחרות ממנו, אך אם כן מותר ג"כ להתיחד עם עורך דין ושאר מיני יועצים, וכ"ש להתיחד עם רופא שיניים", עכ"ל.

והנה ברופא שאינו מבצע בדיקות המצריכות צניעות, פשוט שמועיל להתייחד שהפ"פ, כיון שדרך החולים הממתינים, להכנס לפתע בלא נטילת רשות, וכן דרך העובדים שם להכנס בלא נטילת רשות, אך רופא המבצע ג"כ בדיקות המצריכות צניעות, אין דרך החולים להכנס בלא נטילת רשות, כיון שיודעים שאפשר שמתבצעת שם בדיקה המצריכה צניעות, ולכן צריך לברר תחילה האם דרך עובדי המקום להכנס בלא נטילת רשות כמבואר לעיל (סע' ג), אא"כ ישנם היתרים אחרים כגון בעלה בעיר כדלקמן (פ"ט סע' א).

ואם האשה אחרונה בתור, ואין דרך העובדים להכנס, פשוט שאסור לה להתייחד אף בפ"פ, וכתבתי כן לאפוקי ממש"כ בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות א) שבמקרה כזה, סומכים העולם להיתר מהסיבה שאם ישהה הרופא עם האשה יותר מדי, האחות תחשוד (אף שאינה נכנסת פנימה) ומפחד הרופא שע"י כך יופץ הדבר ויתמעטו החולות מלבא אליו, עיי"ש. ולענ"ד קשה לסמוך על היתר זה. ועוד שכתב היתר זה אפי' בבדיקות

המצריכות צניעות כמבואר שם בתחילת דבריו, ועוד קשה וכי כמה זמן זה שיעור יחוד שהאחות תחשוד.

ובמקומות שנועלים את הדלתות החיצוניות לפני סגירת הקופת חולים הדין נשאר כמו שהתבאר לעיל, ואפי' אם נשארה האשה לבדה, כיון שבבדיקת הרופא, אם היא בדיקה שלא מצריכה צניעות דרך עובדי המקום להכנס בלא נטילת רשות, ואם זה בדיקה המצריכה צניעות, צריך לברר האם דרך העובדים להכנס כמבואר לעיל. ואם נעלו את הדלתות והבדיקה אינה מצריכה צניעות ואין דרך עובדי המקום להכנס שאז מותר רק אם דרך החולים להכנס צריך שישארו חולים בחדר המתנה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ו). ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב אות ז) כתב שצריך שיהיו בחדר המתנה ג' גברים או איש ואשתו (ועיין לעיל סע' טו מה שכתבנו בפ"פ לחצר והחצר נעולה שאפשר להקל אפי' בלא ג' בנ"א). , ואף אם המרפאה בביתו הפרטי של הרופא ואשתו לא בבית, מותר להתייחד עמו אם יש את האופנים של פ''פ **כגון** שהדלת אינה נעולה ואף בית הרופא אינו נעול ודרך להכנס בלא נטילת רשות וזהו בתוך שעות הביקור, ואפי' שבאותו זמן אין נשים בחדר המתנה. אך אם היא אחרונה בתור או בית הרופא נעול, עיין בהערה הקודמת. ואם אשת הרופא בבית, עיין לקמן (פ"י סע' ג וסע' טו) שיש מתירין אפי' בחדר נעול ויש אוסרין אפי' אשתו עמו ממש, עיי"ש. . וראוי מאד שאשה ההולכת לרופא לבדיקות המצריכות צניעות, להחמיר אף בפ''פ ולצרף היתר נוסף המציל מן היחוד **בשו"ת** מנחת יצחק (ח"ז ס' עג) כתב שבבדיקות רופא, אף שמעיקר הדין אפשר למצוא היתר של פ"פ, מ"מ ראוי לעשות גדר לדבר עקב הפירצה הנוראה והתקלות הנובעות מכך. לפיכך עדיף שהבעל ילך עמה ויחכה בחדר המתנה. ואם אינו יוכל לבא, תכנס עמה אשה שעם שתיהן אין איסור יחוד, כגון צרתה או בת חמותה (כדלעיל פ"ז) ואם אי אפשר, תכנס עמה אשה שבעלה בעיר ועדיף אשה זקנה, עיי"ש.

וכיון שרוב הפוסקים התירו בפ"פ (כמבואר לעיל הערה 85) כתבתי רק "ראוי להחמיר" אך מעיקר הדין מותר בפ"פ כמו שהתבאר, ובפרט שבנ"ד יש סניפים נוספים להקל, כגון טרוד בעבודתו ולא מרע אומנותו. ונלע"ד שאם הפ"פ ובעלה בעיר, אף שלא בא עמה ממש לחדר סמוך כמו שכתב המנחת יצחק הנ"ל, מותר לכתחילה, ורק מצד חסידות יתר אם רוצה, ילך עמה. מיהו אם ישנן נשים בלבוש פרוץ, עדיף שהבעל לא יבוא, דתקנתו היא קלקלתו וכדלקמן בשם שבט הלוי.

ולתועלת הקדושה והצניעות אעתיק כאן את "עשרת הדברות בענין הנהגת צניעות שבהליכת נשים לרופאים" שכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ד ס' קסז) וז"ל:

1 - שלא להרבות בביקורי רופאי נשים בכלל, כי יש בזה חששות טובא מנגיעות עריות שלא לצורך וכו'.

2 - במקום הצורך לבחור אם אפשר באשה רופאת נשים.

3 - ואם א"א באשה, וגם שהאיש הרופא מומחה יותר, אין בידינו לאסור במקום הצורך.

4 - לא לבקר כלל אצל רופא מוחזק בפריצות וחשוד מפורסם על העריות.

5 - בכל אופן לא ללכת רק בזמן הביקורים הקבועים לרבים דשכיחי רבים וזה ממעט את החשש, וגם אז בעבודתיה טריד.

6 - במקום דצריך ללכת באופנים הנז' ראוי שלא ללכת לבד אלא בלוית אשה כשרה שתחכה לה שם.

7 - דעתי יותר נוטה שאין זה מהנכון כ"כ שילווה אותה בעלה וימתין לה בחדר המתנה לשבת שם עם נשים פרוצות כרגיל במקומות אלה, ותקנתו בזה קלקלתו.

8 - אע"פ שקשה להעמיד לגמרי דת על תלה לענין איסור יחוד בנדון זה, עליה להשתדל שלא תסגר דלת חדר הטיפול, ועכ"פ שלא לסגור במפתח.

9 - מלבד חששות של יחוד, הן הרגילות שרופאי נשים מיעצות לנשים בענין מניעת הריון ועוד דברים מנוגדים לקדושת תורתינו הקדושה, ע"כ יש ללמד להנשים שלא לקבל מהם רק כאשר יורו להם מורי הוראות מובהקים, שטהרה ויראת השם נר לרגלם.

10 - שלא להאריך בשיחה עם הרופא בשעת הטיפול ולא אח"כ אלא רק במה שנוגע להצורך ביותר. עכ"ל. וע"ע לקמן (פ"ט סע' לט הערה 105) מכתבי רבנים לגבי ביקור אצל רופא נשים. .

ל. י''א שבעל שקינא לאשתו כיצד מקנא לה, מבואר בש"ע (אבהע"ז ס' קעח סע' ב), אמר לה בפני שנים אל תסתרי עם איש פלוני, עיי"ש. ודע, שכיום יש להזהר שלא לקנא לאשתו כלל, שכיון שאין לנו כיום מי סוטה, הרי שאם קינא לאשתו ואכן נסתרה, חייב לגרשה ואסורה לו לעולם וכמבואר ברמ"א (שם). ואם קינא לה, ימחול על קינויו מיד לפני שתסתר, וכמבואר במרן הש"ע (שם סע' יב). ודע שאפי' בלא עדים לא יקנא לאשתו אפי' בינו לבינה שמא הלכה כרבי יוסי בר' יהודה דהוי קינוי (ש"ע שם סע' ז). וישנם עוד לשונות של קינוי, עיין בדבר הלכה בחלק השו"ת (ס' ה). **שלא תסתר עם פלוני, אסור לה להתייחד עמו אפילו בפתח פתוח כ"כ** התה"ד (ס' רמד) וכתב שכן מצא בתוס' מס' סוטה (כה.), עיי"ש. מיהו בגמ' שלפנינו ליתא להאי

תוס', וראיתי להחיד"א בפתח עיניים (סוטה כה.) שכתב שמצא תוס' כתב יד, וכנראה שלזה התכוון התה"ד, והעתיק שם את לשון התוס' כתב יד, וזהו תוס' שאנן שמודפס בגמ' שלנו. מיהו, המעיין בלשון התוס' הנ"ל, יראה שלא מבואר להדיא שיש איסור יחוד בפ"פ לאחר שקינא לה בעלה, אלא שכתב שאפי' בפ"פ שבעלמא אין יחוד, לענין סתירה של סוטה, נחשב רה"י, עיי"ש. ואפשר שהתוס' הנ"ל סוברים שאין איסור יחוד בפ"פ אפי' לאחר הקינוי, אלא שלענין סוטה יש איסור, וכמבואר לקמן (הערה 92) בשם החת"ס, עיי"ש. וכנראה שזהו תוס' אחרים.

ואף הב"ש (ס' כב ס"ק יג) והח"מ (שם ס"ק יג) והט"ז (שם ס"ק ה) והבה"ט (שם ס"ק ט) והקיצוש"ע (ס' קנב סע' ה) והערוך השלחן (ס' כב סע' ו) והגרש"ז אויערבאך (בהסכמה לספר דבר הלכה) הסכימו לדין התה"ד הנ"ל. והגרש"ז אויערבאך הוסיף שכן דעת הרמ"א (ס' קעח סע' ח), עיי"ש. וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כא) ובנתיבות השלום (נתיב ט סע' ט). וכן משמע בערוגת הבושם (ס' כב סע' ט אות כ).

והסביר בתה"ד, שכיון שהבעל קינא לאשתו, ואפ"ה עברה על קינויו והלכה ונסתרה עם אותו פלוני, רואים שאשה זו חצופה, וחוששים לה יותר מסתם אשה שמותרת להתייחד בפ"פ, ואוסרים לה אף בכה"ג. וכיו"ב כתב הלבוש (ס' כב סע' ח) טעמא דחציפותא, עיי"ש.

והנה לכאורה יש להעיר על שיטה זו, מהגמ' במס' ברכות (לא:) דאיתא התם שחנה אמרה לקב"ה שאם יתן לה ולד, מוטב, ואם לאו, תלך ותסתר בפני אלקנה בעלה וכו' ואז תזכה לבן, עיי"ש. וקשה, אם נפרש שיש איסור יחוד בפ"פ לאחר שקינא לה, כמבואר בתה"ד שם, א"כ כיצד חנה אמרה שתלך ותסתר, הרי יש כאן איסור תורה של יחוד. ושוב ראיתי שכן הקשו הפני יהושע והבן יהוידע (ברכות לא:), ותירצו דפשיטא דחנה לא התכוונה להתייחד ממש ולהכנס לאיסור תורה, אלא אמרה כן דרך תפילה בעלמא, עיי"ש. וכן ראיתי בילקוט מעם לועז (שמואל א א) שכתב לתרץ שחנה חשבה שמותר לעבור על איסור יחוד בשביל שלום בית, וכמו שהקב"ה הסכים שימחקו את שמו במי סוטה בשביל שלום בית, עיי"ש. וע"ע בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) מה שכתב על סוגיא דחנה, וע"ע בהעמק שאלה (שאילתא קכ אות ג) ובשו"ת ברכות שמים (אבהע"ז ס' לד אות ג) מש"כ בזה.

מ"מ למדנו שכן סוברים הפני יהושע והבן יהוידע שאם קינא לה אסור להתייחד אף בפ"פ, דאם איתא שסוברים שמותר להתייחד, א"כ מדוע לא תירצו בפשטות שחנה התכוונה להסתר בפ"פ, ואין בזה איסור יחוד, אלא ודאי כדאמרן.

מ"מ יש לעיין אם היתר של פ"פ הוא מכח האשה לבד, מובן דאינו מועיל בנ"ד, דהא חצופה היא וכנ"ל. אבל אי השמירה היא אף מכח האיש שג"כ חושש להיתפס, א"כ מדוע יש לאסור, וי"ל דאף הוא חצוף שנכנס למקום סתר עם א"א ויש כבר רגליים לדבר. ועיין בסעיף הבא שהארכתי בזה מכח מי השמירה בפ"פ. **. ואפילו כאשר החליט הבעל למחול על קינויו כן** כתב העמק שאלה (פרשת נשא קכ) הובא דעתו בדבר הלכה (ס' ג ס"ק מה ס' ז ס"ק י). **. ויש אומרים שאם מחל על קינויו, חזר הדין כאילו לא קנא לה, ומותר לה להתייחד עמו בפ"פ כן** נראה לדקדק מהתה"ד (ס' רמד) שהסביר מדוע חוששין באשה שקינא לה בעלה יותר מסתם אשה, שסתם אשה מותרת להתייחד בפ"פ, אבל אשה שבעלה קינא לה, אסורה. והסביר כיון שקינא לה ועברה על דעתו, נקראת חצופה וחוששין לה יותר מסתם אשה, עיי"ש. ולפ"ז אם הבעל מחל על קינויו, שוב אינה נקראת חצופה ואין לחשוש בה יותר מסתם אשה, ומותרת להתייחד בפ"פ או בעלה בעיר, כנלע"ד. ועוד נראה שכן יש לדקדק מלשון הרמב"ם (הל' סוטה פ"א ה"ז) שנקט וז"ל "בעל שמחל על קינויו קודם שתסתר, קינויו מחול וכאילו לא קינא לה מעולם" עכ"ל. ומדסיים כאילו לא קינא לה מעולם, משמע שחזר דינה כאשה רגילה לכל דבר ומותרת ביחוד בפ"פ.

והנה יש מקום לדחות ולומר שהבעל מחל לאשתו על קינויו, כדי שלא תאסר עליו (בפרט בזמן הזה שאין מי סוטה ותאסר עליו עולמית ויצטרך לגרשה) אבל פשוט שעדיין מקפיד שלא תסתר עם פלוני שהרי חושדם, ואף האשה יודעת בלבה שבעלה מקפיד בלבו על כך, ואם תלך ותסתר עמו, עדיין נקראת חצופה ויש לחשוש לה יותר מסתם אשה. אלא נראה דאינו מוכרח ע"פ מה שכתב המאירי (סוטה כה ד"ה "בעל שמחל") וז"ל: "בעל שמחל על קינויו קודם סתירה, רצה לומר שהרשה לה להסתתר עם אותו שקנא לה, קינויו מחול וכו'" עכ"ל. הא למדת שכאשר הבעל מוחל לה היינו מרשה לה להיסתר עמו, וא"כ אינה נחשבת חצופה. ולפ"ז נראה שחזר דינה כאשה דעלמא ואין לחשוש לה יותר מסתם אשה. ואה"נ אם ידוע בברור שמחל לה רק כדי שלא תאסר עליו אך עדיין מקפיד שלא תסתר עם אותו פלוני אפשר שיהיה אסור, וצ"ע. **, ויש אומרים שבפ"פ לעולם אין איסור יחוד אפילו עם אותו פלוני שקינא לה הבעל ממנו [אך עכ"פ אסור לה להיסתר עמו מדין סתירה] החת"ס** (בתשובה ח"ב ס' צו ד"ה "איברא") סובר שאם קינא הבעל לאשתו והיא נסתרה בפ"פ, לא הוי איסור יחוד אבל סתירה הוי, והוכיח כן מחנה שאמרה שאם לא תפקד, תלך ותסתר.

וקשה, וכי תעשה איסור תורה של יחוד אשת איש, אלא ודאי כוונתה שתסתר בפ"פ ואיסור יחוד ליתא אבל איסור סתירה איכא, כיון דסוף סוף הבעל הקפיד שלא תהא אשתו לבדה עם אותו פלוני אפי' בפ"פ. ולפ"ז אין איסור יחוד בפ"פ אפי' אחרי שהבעל קינא לה, ואע"פ שאין לה להסתר עמו אחר הקינוי, מ"מ איסור יחוד ליתא. וכן ראיתי שהנצי"ב בספרו מרומי שדה (ברכות לא:) כתב שחנה התכוונה להסתר, וכיון שבעלה בעיר, אין איסור יחוד בכה"ג, עיי"ש. ועיין לעיל (הערה 89) מש"כ בסוגיא דחנה.

וכן בשו"ת ברכות שמים (אבהע"ז ס' לד) העלה לדינא שאין יחוד כשבעלה בעיר אפי' עם איש שקינא לה בעלה) ולפ"ז כ"ש שאם תסתר בפ"פ שלא יהיה בו איסור יחוד, ואפי' לאחר קינוי (כמו שהיה אצל חנה) שהרי בפ"פ ההיתר חזק יותר מהיתר של בעלה בעיר כמש"כ התה"ד (ס' רמד) והמגיה בט"ז (ס' כב סע' ח) ובשו"ת דובב מישרים (ס' ה). וכעת ראיתי בשו"ת דברי נחמיה (ס' מד) דג"כ כתב הכי, דכל שהפ"פ ליכא איסור יחוד אבל נאסרת ע"י קינוי וסתירה, עיי"ש.

ובספר דבר הלכה (ס' ג סע' כו) כתב שכן סובר העמק שאלה (פרשת נשא קכ) בדעת הראב"ד הרא"ש והשאילתות, עיי"ש. ועיין בפני משה (ס' כב ס"ק יא) שכתב שכן דעת פסקי התוס' (סוטה ריש פרק ארוסה), ועיי"ש דאף שלא כתבו דמיירי לאחר קינוי, כתב הפני משה שפשוט שמדובר אחר קינוי. מיהו בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ב) השיג על דבריו, עיי"ש.

והנה הרמב"ם והטור והכל בו (ס' עה) ומרן הש"ע השמיטו דין זה שאם קינא לה אזי אסור להתייחד אפי' בפ"פ וכתבו בסתמא שאם הפ"פ מותרים ביחוד, ומשמע דבכל גוונא מותרים. ובפרט יש לדקדק שכן סובר מרן הש"ע, שהרי בסע' ח לגבי אשה שבעלה בעיר שמותר להתייחד עמה, כתב מרן שאם קינא לה, אסור. ובסע' ט בדין פ"פ לא כתב דין זה. ואין לומר שסמך על הסע' של בעלה בעיר ששם כתב שאם קינא אסור וה"ה לפ"פ, א"א לומר כן שהרי פ"פ היתרו חזק יותר מהיתר של בעלה בעיר כמבואר לעיל, א"כ היה למרן לכתוב דין זה בפ"פ ואז היינו למדים כ"ש לאשה שבעלה בעיר. אלא ודאי שאינו סובר כן. (ועיין לעיל סע' כה הערה 78 שכעין דיוק זה כתב הברכ"י בדין פ"פ וגס בה, עיי"ש). ולכן נראה שכן עיקר לדינא שאין בזה איסור יחוד, אלא דאין לעשות כן מדין סתירה. .

לא. כשיש היתר של פ''פ לרה''ר והאשה יודעת מכך אך האיש אינו יודע, וכגון שיש פתח נוסף לבית אך האיש אינו יודע מכך, לכתחילה יש להתרחק מיחוד במקום זה, אך בשעת הדחק יש מקום להקל בזה

כן עולה מדברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א ס' לה ובהסכמה לספר דבר הלכה) שכל שהאשה יודעת שיש פ"פ, אין בזה יחוד כיון דהיא חוששת להיתפס, ואפי' שהאיש אינו יודע. והסכימו לו הנטעי גבריאל (פל"ב סע' יט) ובמנחת איש (פי"ג סע' לח).

וכעת ראיתי דלכאורה דין זה תלוי במחלוקת. דהנה מצאתי להחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג) שכתב שההיתר של פ"פ הוא דתרוויהו אימתא דעוברים ושבים עליהם, עיי"ש. ומשמע שההיתר הוא מכח שניהם, ולא סגי כשרק אחד יודע. וסברא נמי איכא. דכל שרק האיש יודע ולא האשה, אע"פ שיש לו חשש להיתפס בקלקולו, מ"מ כיון שיצרו גדול כמבואר בהרשב"א (ח"א ס' אלף קעח), א"כ יש חשש שיפתנה אפי' בפ"פ. וכן איפכא כשהאשה יודעת והאיש לא, אע"פ שחוששת להיתפס, מ"מ כיון שדעתה קלה, תתפתה ביתר קלות (ואינו דומה להיתר של בעלה בעיר, דהתם האימה שלה גדולה ביותר). אך כששניהם יחד יודעים שהפ"פ, מצטרף החשש של זה עם זה, ומותר, דלא חיישינן כולי האי.

ותדע, דאין לדחות ולפרש כוונת החיד"א דנקט דתרוויהו אימתא דעוברים ושבים עליהם, דסגי או שהיא יודעת או שהוא יודע, דזה ליתא. דהא החיד"א בא לפרש מה ההבדל בין היתר של בעלה בעיר דאינו מועיל לה להתיחד עם איש שלבו גס בה, לבין היתר של פ"פ דמועיל להתיחד אפי' עם איש שלבו גס בה, והסביר דבבעלה בעיר ההיתר הוא מכח האשה לבד, ובפ"פ ההיתר הוא מתרוויהו. ואם איתא שאפי' שהיא יודעת שיש פ"פ והאיש אינו יודע, א"כ אין הבדל כלל בין פ"פ לבין בעלה בעיר, דהא גם כאן ההיתר הוא מכחה בלבד, אלא ודאי כדאמרן. וא"כ בנ"ד כשרק האשה יודעת, לא יועיל להתיחד וכנ"ל. וזה לשון הלבוש (ס' כב סע' ט) לאחר שכתב היתר פ"פ "דאימת נכנסים עליהם" עכ"ל. אלמא נקט לשון רבים ולא סגי בחשש האשה לבדה, ויש לדחות, ועיין.

מיהו מאידך גיסא מצאתי לרבינו יהונתן מלוניל (קידושין פא.) שכתב לגבי היתר פ"פ וז"ל "מסתפיא דילמא חזו בני רשות הרבים", עכ"ל. ומוכח מלשונו דנקט "מסתפיא" ולא "מסתפו", דהשמירה בפ"פ הוא מהאשה לבד, וא"כ בנ"ד ודאי דמהני וכדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. ולכאורה היה אפשר לפרש דכיון דסובר הר"י מלוניל שפ"פ זה פתוח ממש (כדמוכח מלשונו דנקט "דילמא חזו" וכו'), אזי החשש חזק מאוד שיראו אותם מבחוץ, וסגי בחשש האשה לבדה. משא"כ לפי מאי דקיי"ל דפ"פ מהני אפי' סגור ואינו נעול, דהחשש חלש יותר, אפשר דבעינן חשש דתרוויהו. והנה בהערה הבאה הבאנו דעת הרשב"א והרמ"ה דמדוקדק מלשונם דכל שהאיש יודע שיש פ"פ, סגי להתיר

עיי"ש. ולכאורה כ"ש שיש להתיר שהאשה יודעת, דהא איש יצרו גדול משל אשה ועוד שזנות לאשה הוי גנאי יותר משל איש וכמבואר בהערה הבאה, ואם באיש מועיל אפי' שיצרו גדול וכנ"ל, כ"ש באשה. ומיהו אפשר דיש לדחות דסוף סוף נשים דעתן קלה ויכולות להתפתות ביתר קלות, ויש לעיין.

עכ"פ מצינו ראיה דסגי בחשש האשה לבדה מהא דמותר להתיחד עם אשה בנוכחות תינוקת כדלקמן (פי"א סע' א), והתם השמירה מכח האשה לבדה וכדמוכח מרוב הראשונים המובאים שם (הערה 1), וא"כ כ"ש בנ"ד. דהא התם יש יחוד במציאות ואפ"ה מהני רק מחשש האשה שהתינוקת תספר בשוק, ובנ"ד אין יחוד במציאות כשהפ"פ, א"כ י"ל דמועיל מכח חשש האשה וכנ"ל. ואף דאפשר גם בזה לחלק דהתם התינוקת עמה ממש וחוששת טפי שתספר, דע"פ רוב התינוקת מספרת מה שראתה, ולכן מהני חשש האשה לבדה. משא"כ בנ"ד שהפ"פ זה חשש קצת יותר רחוק דסוף סוף כרגע אין עמהם איש, מ"מ כיון דפ"פ מיירי במקום שדרך להיכנס בלא רשות וכדלעיל (סע' ג) א"כ הסברא נותנת דאף בכה"ג האשה חוששת ומהני, ויש לעיין.

וע"ע לעיל (סע' י) דאם הפתח נעול אך יש לבני הבית מפתח מועיל כפ"פ, עיי"ש. ובפשטות מיירי אף באופן שהמתיחד אינו יודע שיש בני בית נוספים חוץ לבית ושיש להם מפתח. דאל"כ היה להם לציין דמיירי רק באופן שהמתיחד יודע וכנ"ל. וכן מבואר להדיא מדברי הגר"מ שטרנבוך בספרו אורחות הבית (פי"ד סע' יז) דלאחר שכתב שבשעת הצורך אפשר להקל עם מפתח לבני הבית וכנ"ל, כתב שראוי להודיע למתיחד שאכן מותרים ביחוד, עיי"ש. ולכן נראה לדינא דלכתחילה יש להתרחק מזה אך בשעת הדחק אפשר להקל בזה וכדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

ודע דבסע' הבא העלנו דחייבת להודיע למתיחד שיש פ"פ ואז שרי לכתחילה לכ"ע. ובנ"ד מיירי באופן שאינו מאמין לה או שאינה יכולה להודיע לו מסיבה כל שהיא וכגון שהוא איש זר שאינו מכיר בלשון הקודש וכיו"ב. . ולכאורה הוא הדין כאשר האיש יודע שיש היתר של פ''פ והאשה אינה יודעת, אך בזה ישאל מורה הוראה **עיין** בהערה קודמת, דמשמע מהר"י מלוניל דההיתר של פ"פ הוא מכח האשה לבד, וכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, וא"כ בנידון זה שהאיש יודע ולא האשה, אין ראיה דמותר, כיון שיצרו של איש גדול יותר משל אשה וכמבואר בשו"ת הרשב"א (ח"א ס' אלף קעח) ועוד שזנות הוי גנאי ובושת יותר לאשה מאשר לאיש וכמבואר במנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ו) ובלבוש (ס' קיט סע' יא), ולפ"ז אפשר שאפי' שהוא יודע שיש פ"פ, לא ימנע עצמו מלפתות את האשה שאינה יודעת. וכעין שמצינו

כבר בשמירת תינוקת דכל ההיתר הוא מחשש האשה ולא האיש וכדלקמן (פי"א סע' א הערה 1).

והנה מצאתי ביד רמ"ה (קידושין פא.) וז"ל "פ"פ וכו' דמירתית דלמא אתי איניש מעלמא ועייל", עכ"ל. ונקט לשון "מירתית" היינו שהשמירה היא מכח האיש. ואפי' אי נימא דאתא לאשמועינן דאף מכח האיש, אך גם מכח האשה, סוף סוף ש"מ שאף חששו של האיש מהני, וא"כ בנ"ד שהאיש יודע והאשה לא, מהני. וכעת מצאתי שגם מלשון הרשב"א בתשובה (ס' אלף רנא) משמע דכל שהאיש יודע שיש פ"פ מהני, דהנה נשאל לגבי אשת כהן שנכנסה לחקירה והגיפו הדלתות, האם יש בזה יחוד, וענה וז"ל "הגפת דלתות שאמרת, אין זה יחוד עד שיהא בית נעול וכו' וטעמא כל שאינו במנעול ירא הוא שמא יכנס אחר שלא ברשות", עכ"ל. ומדנקט "ירא הוא" משמע דמכוחו השמירה. אלא דאינו מוכרח, דהתם הכתב שהיה עם האשה בחקירה, חשש מהמלך שמא יתפסנו, ולכן חושש האיש אבל בעלמא אימא דאינו חושש כ"כ. מיהו נראה שדחיה זו ליתא, דהרשב"א לא נקט דבריו על המקרה הנ"ל בדוקא אלא כללא כייל בדין פ"פ, ולכאורה שוב מוכח שהשמירה מכח האיש. עכ"פ כשדנתי בזה עם הגר"י רצאבי שליט"א, הורה שאין להכריע בזה ויש לשאול חכם, דקשה להכריע רק ע"פ דיוקים מלשונות הראשונים (וכנ"ל מלשון הרמ"ה) ומה עוד שבהרבה ספרים ישנם טעויות דפוס, וע"פ שינוי של אות אחת יוצא הדין להתיר או לאסור. ועיין בסע' הבא שחייב להודיע לאשה שיש פ"פ ואז שרי לכ"ע, ועיין בסוף ההערה הקודמת. . **ועיין בסעיף הבא.**

לב. כשיש היתר של פתח פתוח, אך האיש המתיחד אינו יודע, כגון שהדלת נעולה אך ישנו פתח נוסף בבית שפתוח לרשות הרבים, צריכה האשה להודיע לאיש שישנו פתח נוסף פתוח לרשות הרבים

כ"כ הגרש"ז אויערבאך (בהסכמה לספר דבר הלכה, ובשו"ת מנחת שלמה ח"א ס' לה) וז"ל "וכן אם היחוד הוא בהיתר מפני שיש שם באותו הבית עוד פתח שהוא פתוח לר"ה אפ"ה חייבת להקדים ולהודיע לו על כך, דאל"כ אף שהמתיחד עמה אינו מקפיד ואינו שואל כלום מ"מ אם הוא בכה"ג שמצד הדין היה צריך לשאול, נמצא שאם היא לא תקדים לומר לו, הרי היא מסייעת ידי עוברי עבירה ומכשילתו באיסור, והדבר צריך הכרע", עכ"ל. הנה סיים דבריו שהדבר צריך הכרע, ומשמע שאינו ברור כ"כ שהמהדין חייבת להודיע לו, אלא שכתבנו בפנים ההלכה שצריכה להודיע לו, כיון דמשמע מהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג) שהיתר פ"פ הוא דוקא כששניהם יודעים מכך ולא

סגי במה שהיא יודעת מכך, והארכתי בזה בסעיף הקודם, עיי"ש. וכדי לתפוס דעת החיד"א, נראה שצריכה להודיע לו.

ותדע, שהטעם של הגרש"ז אויערבאך שצידד שהאשה צריכה להודיע לו שיש פ"פ הוא כדי שלא יכשל במחשבת פיגול, היינו אפי' שאין בזה יחוד, היה לו לשאול אם יש פ"פ. וכמו שאסור ליתן לחבירו בשר טלה כשהוא חושב שזה חזיר ורוצה לאכול חזיר. ולפ"ז נראה שדוקא אם האיש יודע שישנו איסור יחוד במצוות התורה רק שאינו מקפיד, והיה לו לברר האם הפתח פתוח וכד', ואז נראה שיש לאשה להודיע לאיש כדי שלא יכשל במחשבת איסור. אבל יהודי שאינו יודע כלל איסור יחוד מהו, נראה שאין צד לומר שצריכה האשה להודיע לו, שהרי אין כאן מחשבת איסור.

ולפ"ז ניחא מה שהיה מקום להקשות מסוגיא במס' סוכה (נב.) שאביי הלך ג' פרסאות אחרי איש ואשה שיצאו לדרך כדי להפרישם מאיסור (ביאה אסורה), עיי"ש. ויש להקשות הרי היה לו להפרישם מאיסור יחוד ומדוע הלך אחריהם ג' פרסאות ולא הפרישם מיד מאיסור יחוד אלא ודאי שאיסור יחוד לא היה כיון שאביי היה עמהם ואע"פ שהיה מרוחק מהם. ושני אנשים מתיחדים עם אשה אחת (ועיין לעיל פ"ד סע' יז בדין דרך האם צריך ג' אנשים ועיי"ש בהערה 49 שמבואר שם גם סוגיא זו).

מיהו לפי הגרש"ז אויערבאך, אע"פ שמהדין לא היה איסור יחוד, מ"מ היה לאביי להודיע להם שהוא עמהם ואין כאן יחוד, כדי שלא יכשלו במחשבת איסור. אלא נראה לתרץ בפשטות, שהם לא ידעו כלל מאיסור יחוד ולכן אין צורך היה להודיע להם, דאין כאן מחשבת פיגול.

מיהו לפי מה שכתבתי בתחילת ההערה שהיא צריכה להודיע לו כדי שהוא ידע שיש פ"פ ויועיל אף לדעת החיד"א, א"כ אין הבדל בין איש היודע מהלכות יחוד או לא, ובכל גוונא תודיע לו. . **וכן להיפך הנה** כשהאיש יודע והאשה לא, עיין בסעיף הקודם שהסתפקנו בזה האם יש בזה יחוד. מ"מ למעשה ודאי שחייב לומר לאשה שישנו פ"פ. חדא, אפשר שיש כאן איסור יחוד מן הדין וכנ"ל בסעיף הקודם. ועוד אפי' אי נימא דאין בזה איסור יחוד מן הדין, גם לה אסור להיכשל במחשבת פיגול. .

פרק ט - יחוד עם אשה שבעלה בעיר

א. אשה שבעלה נמצא באותה עיר **עיין** לקמן (סע' ז) מהו גדר של עיר. ודע שכל ההיתר הוא דוקא עם איש שאין לבו גס בה, וכדלקמן (סע' ל). **שהיא נמצאת, אין איסור להתייחד עמה איתא** בגמ' קידושין (פא.) "אמר רבה בעלה בעיר

אין חוששין משום יחוד" ע"כ. וכתבו התוס' (שם ד"ה בעלה) דמותר לכתחילה, וכ"פ בתשובות הגאונים שערי צדק (ח"ג שער ב' ס' ט) והרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב הי"ב) והסמ"ג (לאוין קכו) והכל-בו (ס' עה) והאו"ז (הל' יבום וחליצה ס' תריח) והיד רמ"ה והמאירי והריטב"א והאגודה והתוס' ר"פ (קידושין שם) וכן דעת הרי"ף והרא"ש (ודלא כמפרשים שהרי"ף והרא"ש אוסרים וכדלקמן הערה 5) וכ"פ הטור (ס' כב) ורבינו ירוחם (ח"א נתיב כג), והתה"ד (ס' מד) והסמ"ק (ס' צט). והרדב"ז (ח"ג ס' תפא) כתב שכן דעת רוב המפרשים.

וכ"פ מרן הש"ע (ס' כב סע' ח), וכן העלו האחרונים, הלבוש (ס' כב סע' ח) וכן פסק בשו"ת הרמ"א (ס' יב). והיש"ש (קידושין פ"ד ס' כב) כתב שכן דעת רוב המפרשים ומסתמא מסכים להם. וכ"פ הפרישה (ס' כב ס"ק כו) והט"ז (שם ס"ק ז) והקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ד) ובשו"ת דובב מישרים (ס' ה) וכן הוא בערוך השלחן (ס' כב סע' ו), ובספר דבר הלכה (ס' ז סע' א) כתב שכן פסק החזו"א, וכ"פ בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ז). (וע"ע בחכ"א כלל קכו סע' ו שפסק להתיר, אך בבינת אדם אות יז כתב שבייחוד דאורייתא יש לחוש לדעת האוסרים).

והנה החיד"א בברכי יוסף (ס' כב סע' ה) הביא ראיה לשיטת רש"י שאוסר להתייחד עם אשה אפי' שבעלה בעיר וכדלקמן (הערה 5). ומכאן הסיק בספר אפי זוטרי (ס' כב ס"ק יח) שאכן החיד"א העלה לאסור. מיהו לענ"ד האפי זוטרי לא ראה מש"כ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז) ובספרו שיורי ברכה (ס' כב) דמשמע להדיא דסובר לדינא שמותר. וכן כתב החיד"א בספרו רוח חיים (דרוש טו ע"מ רלח) וכן עיקר בדעת החיד"א. ומכאן יש להעיר על מה שכתב בהגהות רוח חיה (הודפס על הרוח חיים בסוף) שהעיר שמש"כ החיד"א שמותר להתייחד עם אשה שבעלה בעיר זה רק אליבא התוס' אך החיד"א סובר כרש"י שאסור, עיי"ש. ולפי האמור ליתא, דהחיד"א סובר דשרי כשיטת התוס' וכמבואר בשו"ת יוסף אומץ ובשיורי ברכה הנ"ל.

ובנוסף יש לצרף שיש מפרשים בדעת רש"י (וסיעתו) שאוסר וכדלקמן (הערה 5) דאינו כן אלא אף רש"י מתיר בזה. וכך פירשו הט"ז (ס' כב ס"ק ז) ובשו"ת אורי וישעי (ס' ח) ובספר אור חדש (קידושין פא.) וכ"כ בספר פני שלמה (מחבר הקיצור ש"ע) וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ד). מיהו יש לעיין כיצד נטו האחרונים הנ"ל לפרש ברש"י דשרי, והרי הראשונים כתבו להדיא דרש"י אוסר. וכן מבואר דרש"י אוסר בתוס' (קידושין פא. ד"ה בעלה) ותוס' ר"פ ותוס' רא"ש (קידושין שם) ותוס' רבינו שמואל בר יצחק (שיטת הקדמונים).

ועוד יש להעיר על האחרונים הנ"ל דלכאורה מוכח דרש"י אוסר להתייחד עם אשה שבעלה בעיר מסוגיא דמס' סוכה (כה:) דאיתא התם דחתן ושושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה. ומקשינן התם שיעשו סוכה בחופה ומתרצינן אביי אמר משום יחוד ורבא אמר משום צער חתן, עיי"ש. ופרש"י וז"ל "דסתם סוכה היו עושין בגגותיהן ואין דרך ביאה ויציאה שם לרבים תמיד מפני הטורח ושמא ירד החתן לעשות צרכיו ויתייחד אחר עם הכלה" עכ"ל. לכאורה אינו מובן, דאפי' אם יתייחד מאן דהו עם הכלה, הרי בעלה בעיר, אלא ודאי אתיא שפיר אליבא דרש"י דאוסר אפי' שבעלה בעיר.

מיהו אפי' בלא פרש"י כתב החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) דמהסוגיא הנ"ל יש ראיה לאוסרים יחוד אפי' שבעלה בעיר, וכן כתב בשו"ת בית דוד (טעביל, אבהע"ז ס' כה). וא"כ לכאורה מכאן קשיא לכל הראשונים המתירים.

והנה בשו"ת בית דוד (שם) כתב לדחות את הראיה מהסוגיא דסוכה הנ"ל, דהתם החשש הוא שמא השושבינין, חד מנייהו יתייחד עמה, והרי מסתמא השושבינין גייסי בה, והרי כשגס בה אינו מועיל היתר בעלה בעיר וכדלקמן (סע' ל). ואה"נ בסתם אדם שרי כשבעלה בעיר. אלא שהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) כתב שא"א לישב בכה"ג כיון דאביי סתם ואמר דאסור משום יחוד ולא ביאר דמיירי בגס בה. ועוד הגמ' שאלה מאי בנייהו (בין אביי ורבא) ולא תירצה הגמ' דאיכא בנייהו שאין שם מישהו שגס בה, עיי"ש. אלא שכנגד זה ראיתי להגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (ח"ב ס' פא) שכתב לדחות את דחיית החיד"א הנ"ל וכתב כיון דמיירי בשושבינין, וסתם שושבינין לבם גס בכלה א"כ אין זה חסר בגמ'. ועוד הוסיף הגר"ח פלאג'י לתרץ את המתירים ביחוד כשבעלה בעיר, דכיון דמבואר שם בברייתא שהחתן והשושבינין ובני החופה פטורין מהתפילה ומהתפילין ופרש"י משום דשכיחי קלות ראש ושכרות, א"כ י"ל שהחמירו ביחוד אפי' כשבעלה בעיר אבל היכא דליכא קלות ראש ושכרות, אה"נ שרי. ומיהו יש להעיר על הפירוש השני שכתב הגר"ח פלאג'י, היינו כיון דאיכא קלות ראש ושכרות אזי החמירו ביחוד, דזה ודאי חסר מן הספר. בשלמא גבי גס בה, כיון דזה דינא דגמ' דבגס בה אינו מועיל, אפשר דסמכו על הא דסתם שושבינין גייסא בה. אבל גבי שכרות וקלות ראש היכן מצינו דאסורים ביחוד בכה"ג והיכן גזרו כן.

ולגבי תירוצו הראשון של הגר"ח פלאג'י, והיינו שהעמיד את הישוב של הבית דוד הנ"ל דמיירי ביחוד עם שושבינין שלבם גס בכלה ולכן לא מהני בעלה בעיר, תירוץ זה אתיא שפיר לכל הראשונים המתירים וכנ"ל. מיהו עדיין קשיא על האחרונים שביארו דרש"י ג"כ מתיר בזה, דלשיטת רש"י דוחק לפרש שכל החשש של אביי זה מיחוד עם שושבינין,

דהא רש"י נקט בלשונו "ויתייחד אחר עם הכלה" ולא נקט "ויתייחד חד מהשושבינין עם הכלה", ומדנקט אחר, ש"מ לאו דוקא שושבין. (ודוחק לומר שנקט אחר כן לאפוקי את בעלה, ולעולם מיירי בשושבינין).

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ה אות יא) כתב לישב דעת המתירים ביחוד כשבעלה בעיר, דהכא מיירי בכלה חדשה שהרי מדובר בשבעת ימי משתה, ולכן עדיין אין אימת בעלה עליה ואסור ביחוד אפי' שבעלה בעיר, עיי"ש. ותירוץ זה אתיא שפיר אף לאחרונים שהסבירו דרש"י מתיר, שבנ"ד אסור לכ"ע כיון דאין אימת בעלה עליה. וכעין תירוץ זה כתב הצפנת פענח (הל' איסו"ב פכ"ב סע' יב). אלא שהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) כתב דאין לחלק בין כלה לאשה דעלמא בדין בעלה בעיר, עיי"ש. והתירוץ הנ"ל נפל לבירא עמיקתא.

והנה לכאורה אפשר לישב דעת הראשונים המתירים וכנ"ל, דיפרשו דחיישינן שמא החתן ילך לדרכו ולא לצרכיו, והיינו ילך לדרכו מחוץ לעיר ואז יתייחד אחר עם החתן. וכן כתב הלבושי שרד (אור"ח ס' תרמ ס"ק יא) שהחשש הוא שמא החתן ילך לדרכו, ואתיא שפיר.

מיהו זה אתיא שפיר לשאר ראשונים המתירים, אבל אליבא האחרונים שפירשו דרש"י מתיר בזה בנ"ד אכתי קשיא, דרש"י להדיא נקט דחיישינן שמא יצא החתן לצרכיו ולא לדרכו. ונראה ליישב את האחרונים הנ"ל ע"פ המבואר במס' סנהדרין (יט.) דבית הכסא של זמנם היה בשדות מחוץ לעיר. והשתא אתיא שפיר דחיישינן שילך החתן לצרכיו, היינו צרכים גדולים ויצא מחוץ לעיר. וע"ע בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב במפתחות ס' עו) מה שפירשו בסוגיא זו, ולפי דבריהם אין ראיה מהסוגיא הנ"ל לאסור ואדרבא יש ראיה הפוכה, ועיין עוד לקמן (הערה 5). **כיון שאימת בעלה עליה טעם** זה, היינו דאימת בעלה עליה מבואר בלשון הרמב"ם (פכ"ב הי"ב) והכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) והש"ע (ס' כב סע' ח) ועוד. **, וגם יש חשש שמא בעלה יגיע לפתע פתאום ביד** רמ"ה (קידושין פא.) כתב שהטעם כיון שחושש האיש המתייחד שמא הבעל יבא. וע"ע בחכ"א (בבינת אדם ס' יז) בהסבר רש"י. והר"י מלוניל כתב דהאשה חוששת שמא יבא בעלה. ונ"מ בין הטעם הזה לטעם המבואר בהערה הקודמת, עיין לקמן (סע' ט וסע' יא). **. וי"א שאין היתר כלל להתייחד עם אשה אפילו שבעלה בעיר הנה** בגמ' קידושין (פא.) אמר רבה בעלה בעיר

אין חוששין משום יחוד ופרש"י וז"ל "להלקות דמסתפי מבעל השתא אתי", עכ"ל. וכן פירשו הר"ן והנימוקי יוסף. ובלשון דומה איתא בתוס' ר"י הזקן.

וכתבו התוס' (ד"ה בעלה) והתוס' רא"ש ותוס' ר"פ (קידושין שם) ותוס' רבינו שמואל בר יצחק (הובא בשיטת הקדמונים קידושין) דמשמע מפרש"י דאין חוששין להלקות אבל איסור יחוד יש כאן. וכן הבין הב"ח (ס' כב) בדעת רש"י. וכן הבינו הב"ש והח"מ (שם ס"ק יב) ועיין לעיל (הערה 2) שיש אחרונים שרצו לפרש ברש"י לא כך אלא שאף רש"י מתיר. וע"ע בספר מרומי שדה (קידושין שם) מה שפירש ברש"י. וכן עיין בשו"ת בית יהודה (עייאש אבהע"ז ס' עח) ובהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) מה שפירשו ברש"י (ובשו"ת מהר"י מינץ ס' ו מתבאר שלא כדבריהם) ואכמ"ל.

והנה הב"ח (ס' כב) הכריע להלכה לאסור כשיטת רש"י והר"ן דלכתחילה אסור להתייחד אפי' בעלה בעיר. (ועיין נחלת צבי ס"ק יא), וכן העלה בערוגת הבשם (שם אות יח). וכן משמע שמצדד לאסור בספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ו, אך בספרו חוקי הנשים פרק 44 התיר להדיא). וע"ע באפי זוטרי (ס' כב ס"ק יח) שכתב שכן החיד"א אוסר, אך כבר הוכחנו לעיל (הערה 2) שהחיד"א מתיר בזה.

והנה הח"מ (ס' כב ס"ק יב) כתב וז"ל "אשה שבעלה בעיר אין חוששין עיין ברש"י קידושין וכו' ובתוס' שנחלקו אם אפילו לכתחילה או דוקא דיעבד, ועיין ב"ח" עכ"ל. ולכאורה מדסיים דבריו "עיין ב"ח" נראה שמצדד להכריע כמותו והיינו לאסור בזה. וכיו"ב כתב הבאר היטב (ס"ק ח) בסוף דבריו "עיין בב"ח", וצ"ע.

וע"ע בדרישה (יור"ד ס' רמה ס"ק ד) בשם רבו משמע דאוסר בזה וע"ע בכתונת פסים (הובא בהגה בדרישה ס' כו ס"ק כו). וכבר כתבתי לעיל שהחכ"א (בבינת אדם ס' יז) כתב שביחוד דאורייתא יש לחוש לפרש"י.

וראיתי בכסא אליהו (ס' כב סע' א והובא גם בהחיד"א בשו"ת יוסף אומץ ס' צז ובשיורי ברכה ס' כב) שכתב שאף הרי"ף והרא"ש סוברים כשיטת רש"י לאסור בנ"ד. וטעמו, כיון שהרי"ף והרא"ש השמיטו את הדין שאיש שלבו גס בה שאסור לו להתייחד עמה אפי' שבעלה בעיר, וכדמוכח בגמ' וכדלקמן (סע' ל) וא"כ ע"כ סוברים שאסור לכל איש להתייחד עם אשה שבעלה בעיר ולכן השמיטו את החילוק של איש שלבו גס בה. מיהו הכסא אליהו עצמו סיים שזה דוחק, דאיך הרמב"ם שהתיר לא השגיח בדברי הרי"ף רבו, והטור שהתיר לא השגיח בדברי אביו הרא"ש, עיי"ש. וכעת מצאתי בשו"ת בית יהודה (עייאש אבהע"ז ס' יג) שג"כ כתב לפרש שהרי"ף והרא"ש סוברים כרש"י לאסור, עיי"ש. ויש להעיר ע"ז כמש"כ הכסא אליהו בעצמו, וע"ע ביד מלאכי (כללי הפוסקים, כללי

הרמב"ם אות כט וכללי הטור אות כג). ובפרט שהטור בקיצור פסקי הרא"ש (קידושין ס' כד) כתב וז"ל "בעלה בעיר או פ"פ לרשות הרבים, אין בו משום יחוד" עכ"ל. הרי מבואר שהטור למד באביו הרא"ש שמתיר בזה לכתחילה. וגדולה מזו מצאתי ברא"ש עצמו בתוספותיו (קידושין פא.) שלא סבר כשיטת רש"י, ואדרבא חלק עליו וכתב להדיא שאין חוששין לאיסור אפי' לכתחילה, עיי"ש. וא"כ נדחו בזה דברי הכס"א והבית יהודה.

וראיות לשיטה זו האוסרת, עיין לעיל (בהערה 2) לגבי הראיה ממס' סוכה. והנה בהגהות הרד"ל (קידושין שם) כתב שיש ראיה לפרש"י מסוגיא במס' תענית (כג:) במעשה דאבא חלקיה שהיו עמו שני ת"ח, וכשהיה בדרכו לביתו אשתו יצאה לקראתו. וכשהגיעו לכניסת הבית, נכנסה אשתו ראשונה ואח"כ אבא חלקיה ולאחר מכן שני הת"ח. ושאלוהו הת"ח מדוע נכנסו בסדר הזה וענה להם שלא ידע אם הם כשרים או פרוצים (עיי"ש בפרש"י). והבין הרד"ל שאבא חלקיה חשש להכנס ראשון משום יחוד, שמא יתייחדו עם אשתו בחוץ, ואע"פ שהוא היה בעיר וזה כפרש"י. ואחר המחילה לא זכיתי להבין את הראיה, דסוף סוף בעלה צמוד אליהם, והדלת פתוחה או עכ"פ אינה נעולה והוי פ"פ, ואיזה יחוד שייך בזה. וכעת ראיתי במהרש"א שפירש באופן אחר, והיינו ששאלוהו מדוע נתן לאשתו להכנס לפניו הרי אסור לאדם להלך אחר אשה אפי' היא אשתו והיה לך להכנס אתה ואח"כ אנחנו ואח"כ האשה, וענה להם שלא ידע אם הם כשרים או לא כדי שהאשה תלך עמהם בקירוב, עיי"ש. ולפ"ז אין הטעם משום יחוד כלל.

עוד כתב הרד"ל להביא ראיה נוספת לפרש"י ממס' דרך ארץ (פ"ד) דאמרינן התם דבעל הבית לעולם יכנס לפני האורח, וביציאה יצא האורח תחילה ואח"כ בעל הבית, והבין הרד"ל שהטעם משום יחוד, שאם יכנס האורח תחילה וכן אם יצא בעל הבית תחילה נמצא האורח מתייחד עם האשה, עיי"ש ברד"ל. וגם בזה יש להעיר טובא וכנ"ל. ובפרט יש לדחות את הראיה דאין הטעם משום יחוד, דהנה מבואר במחצית השקל (אור"ח ס' רנו על המ"א ס"ק ב) שהטעם שבעל הבית יכנס תחילה וכו' הוא משום חשד, עיי"ש. ומדנקט משום חשד, דקדק בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' צד אות ה-ז) דמשום חשד איכא ולא משום יחוד, ופשוט.

עוד כתב הרד"ל, דמבואר במדרש בבראשית רבה (פרשת וירא) שהמלאכים שבאו לבשר לשרה על פקידתה מבואר במדרש שהיה שם חשש יחוד (יש מפרשים שהיה חשש יחוד עם המלאך ויש מפרשים אחרת, עיי"ש במפרשים. ועיין ביפה תואר שהקשה הרי היה פ"פ ותירץ שאוהל שרה היה מסוגר מכל כיוון, ועיין להחיד"א בספרו פני דוד פרשת

וירא אות יד). מ"מ למד הרד"ל דאפי' שאברהם אבינו היה שם, אפ"ה היה חשש יחוד, וזה כשיטת רש"י.

מיהו ראיה זו יש לדחות ע"פ המבואר בשדי חמד (מערכה א, אות צה, צז) דאין למדין הלכה מן המדרש. ויש סוברים דאפי' שאין המדרש סותר את התלמוד, אפ"ה אין למדין. ואפי' למאן דסבירא דכן ילפינן מהמדרש הלכות כאשר אינו סותר את התלמוד, מ"מ בנ"ד לכ"ע דלא ילפינן, דהא כל הראשונים שלמדו שמותר לכתחילה להתייחד עם אשה שבעלה בעיר, למדו כן בתלמוד דידן, וא"כ המדרש בא לסתור התלמוד ולא ילפינן מיניה. (וע"ע בב"י אור"ח ס' כה [לגבי דין אחר] שהאגור הביא מדרש תנחומא המבאר כשיטת ר"ת ודלא כרש"י, ואפ"ה פסק מרן הש"ע כרש"י).

ובספר המקנה (קידושין פא.) כתב להביא ראיה לפרש"י מהא דאיתא במס' מגילה (יד.) שדבורה הנביאה ישבה תחת תומר, ומבואר בגמ' שישבה שם משום חשש יחוד. וכתב דמסתמא היה בעלה בעיר ואפ"ה חששה ליחוד, עיי"ש. ויש לדחות את הראיה הנ"ל, דמלבד מה שפירש הבן יהוידע (מגילה שם) שדבורה הנביאה נהגה מדת חסידות וכן מתבאר בשו"ת מהרש"ם (ח"ב ס' עו במפתחות), ועיין לעיל (פ"ח סע' ח הערה 19) שדקדקתי מלשון התד"א שאכן נהגה דבורה מנהג חסידות בעלמא. מ"מ אפי' אי נימא שאכן נהגה מעיקר הדין, עדיין אין כל ראיה. דהנה מבואר בילקוט שמעוני (שופטים רמז מב) בשם התנא דבי אליהו, שבעלה של דבורה עם הארץ היה ודבורה אמרה שהיא תעשה פתילות והוא ילך לשלה לבית המקדש עם הפתילות, עיי"ש. וא"כ מבואר שבעלה לא היה בעיר. וכן כתבו הבנין ציון (ס' קלח) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ז אות ב) לדחות את הראיה מדבורה הנביאה. וע"ע להחיד"א בספרו ראש דוד (ריש פרשת בשלח).

והחיד"א בברכי יוסף (ס' כב סע' ה) כתב להביא ראיה לשיטת רש"י מהירושלמי (תרומות פ"ח ה"ה), מ"מ סיים שם שלפי פירוש היפה מראה אין שום ראיה, עיי"ש. ואפי' אי נימא שהיה מקום להביא ראיה משם, אין מכאן קושיא על המתירים בנ"ד, שהם למדו שהבבלי מתיר בזה, וא"כ הירושלמי סותר הבבלי וקיי"ל כבבלי כמבואר ביד מלאכי (כללי שני תלמודים כלל ב), עיי"ש.

ולשיטה זו כשבעלה בעיר שיש איסור, כתב הגרא"מ שך זצ"ל בספרו אבי העזרי (איסו"ב פכ"ב הי"ב) דהוי איסור דאורייתא, עיי"ש. (ועיין הערת החזו"א בגליון שם). מיהו החכ"א (בבינת אדם ס' יז) כתב דאסור מדרבנן בלבד.

ושיטה מחודשת מצאתי בספר צפנת פענח (פכ"ב הי"ב) שכתב לדקדק מלשון הרמב"ם שנקט בזה"ל "אשת איש שהיה בעלה בעיר אינה חוששת ליחוד מפני שאימת בעלה עליה ואם היה זה גס בה וכו' לא יתייחד עמה ואע"פ שבעלה בעיר. וכן כל המתייחד עם אשה והיה הפתח פתוח לרה"ר אין חוששין משום יחוד" עכ"ל. הנה הרמב"ם כתב כשבעלה בעיר בלשון "אינה חוששת ליחוד", ומשמע שרק לאשה אין איסור אבל למתייחד אסור, עיי"ש בצפנת פענח. (ובפרט שבהמשך כתב הרמב"ם בדין פ"פ בלשון "אין חוששין משום יחוד" הרי שינה לשונו שבפ"פ לשניהם מותר).

מיהו יש להעיר, שהרי הרמב"ם כתב שאם היה גס בה לא יתייחד עמה אע"פ שבעלה בעיר. הנה להדיא מוכח שכאשר לא גס בה, מותר אף לאיש. דאם איתא דלאיש אסור לעולם בין גס בה ובין לא גס בה, א"כ כאשר גס בה, הרמב"ם היה צריך להדגיש שכעת אסור אפי' לאשה, והרי לא כתב כן הרמב"ם אלא על האיש, וזה פשוט. וכעת מצאתי בגירסת הרמב"ם כת"י (אוקספורד גירסא 590) שכתב בלשון "אין חוששין", והוא כדאמרינן. והנה מרן הש"ע (ס' כב סע' ח) כתב ג"כ בלשון "אין חוששין" ובבאר הגולה (ס"ק ס) ציין שזה מהרמב"ם. וכן הבין הב"ח (ס' כב) בדעת הרמב"ם שכאשר בעלה בעיר אין חוששין שניהם משום יחוד. ואולי גירסא אחרת היתה לפני הגאון הצפנת פענח. , **והלכה כדעה ראשונה פשוט**, כיון שכן דעת רוב הראשונים וכ"פ הש"ע, הכי נקטינן, ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות א) דכתב דאין ספק שהלכה כהתוס' ושאר ראשונים שמתירים בזה, עיי"ש. . **ואדם כשר וצנוע טוב שימנע מלהתייחד עם אשה אפילו שבעלה בעיר כ"כ** הרמ"ה (קידושין פא.) וריי"ו (ח"א נתיב כג). ועיין בשו"ת אור שמח (ס' ג) שאלה נוראה שבאה לפניו, ומשם יש ללמוד כמה צריך להזהר. .

ב. ארוסה [מקודשת **דוקא** מקודשת לאפוקי המנהג כיום, שהאירוסין הנעשים זמן מה לפני הנישואין אינם כלום, ובחופה עושים גם אירוסין וגם נישואין. ולכן באירוסין כיום, אפי' לבעלה לעתיד אסור להתייחד עמה, דדינם כמשודכים בעלמא כדלעיל (פ"א סע' י).] **שהארוס שלה בעיר, יש היתר של בעלה בעיר איתא** בגמ' (סוטה כה.) איבעיא להו עוברת על דת, צריכה התראה להפסיד כתובתה או אינה צריכה, ובעינן למיפשט מארוסה ושומרת יבם דאינן שותות ואינן נוטלות כתובה אבל מקנין להן. ואמאי מקנין להן, ע"כ להפסיד כתובתן וש"מ שעוברת על דת בעי התראה. ודחינן התם אביי אמר צריך התראה כדי לאוסרה על בעלה. ובתוס' שאנץ הקשה וא"ת למ"ד

שאוסרים על היחוד (עיין לעיל פ"א סע' כו שלכאורה אין מ"ד שאוסרין על היחוד) למה ליה למתניתין למימר דמהני קינוי לאוסרה על בעלה ה"ז פשיטא. ותירץ דאיצטריך למימר אפי' היכא דאין כאן איסור יחוד כגון פ"פ וכו' א"נ כגון שבעלה בעיר כדאמרינן בקידושין שבעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד, עיי"ש. ומבואר להדיא מדברי התוס' שאנץ דמועיל בעלה בעיר בארוסה. וכן מוכח שסובר בהגהות חשק שלמה (המודפס בסוף המס'), ושו"ר שכן יש לדקדק בשו"ת רעק"א (ס' צט), עיי"ש. וכ"פ הדבר הלכה (ס' ז סע' ט). וכן כתב בספר אשר למלך על הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד). . **ויש אוסרים בנתיבות** לשבת (לבעל ההפלאה, ס' כב ס"ק ה) הקשה על הגמ' בסוטה (כה.) דבעי למילף לעוברת על דת שצריכה התראה דהא כיון שבעלה בעיר אינה עוברת על דת כשנסתרת עם איש זר, ותירץ דמסתמא כיון דלא נכנסה עדיין לרשות הבעל ואינה יראה שמא יבא א"כ שפיר הוי עוברת על דת אפי' שבעלה (הארוס) בעיר, עיי"ש. ומשמע מדבריו דכיון שאינה ברשותו, אינו מועיל שמירת הארוס, וכן הבין הדבר הלכה (ס' ז ס"ק ט) בהבנת הנתיבות לשבת הנ"ל, ועיין בהמשך ההערה מש"כ הנתיבות לשבת בספרו ההפלאה.

ובספר צפנת פענח (הל' איסו"ב פכ"ב הל' יב) ציין לגמ' במס' סוכה (כה:) דהתם יש איסור יחוד עם כלה אפי' שבעלה בעיר (עיין בסע' הקודם הערה 2 בסוגיא זו) ותירץ דשאני התם דאין אימת בעלה עליה כעין דאמרינן בהך סוטה גבי ארוסה, עיי"ש. הנה מוכח מדבריו דלא רק בארוסה לא מועיל הארוס בעיר אלא אפי' בנשואה אלא שהיא כלה חדשה אינו מועיל בעלה בעיר דאין לה אימת בעל. מיהו יש להעיר דמפשט הגמ' בסוטה (כה.) משמע שיש לארוסה אימת בעל. דהגמ' מנסה לפשוט דאם עוברת על דת צריכה התראה או אינה צריכה. ותחילה בעי למילף מארוסה ושומרת יבם, ודחינן. ושוב מאלמנה לכה"ג ודחינן. ולבסוף פשטינן ממי שנתחרש בעלה או נשתטה או בבית אסורים. ומקשינן מדוע מעיקרא הני אמוראים לא ילפי מהכא, ומתרצינן דסברי דמשם אין ראיה, דהתם שאני דדילמא לית ליה אימתא דבעל כלל, עיי"ש בגמ'. ומוכח דסברי דלארוסה כן יש אימת בעל, שהרי מארוסה כן רצו ללמוד. וכן משמע מדברי התוס' (סוטה כה. הודפס בדף כד: ד"ה "שאני") עיי"ש היטב. ומלבד זאת מוכח מדברי התוס' שאנץ שהבאתי בהערה הקודמת דכתב להדיא דמהני בארוסה בעלה בעיר.

וכעת ראיתי בספר דברי סופרים (ח"ב ס' כא) ובספר מנחת איש (פרק ח סע' לא) שכתבו שבעל הנתיבות לשבת הנ"ל שהעלה לאסור בנ"ד, כתב בספרו ההפלאה (קונטרס אחרון ס' קטו ס"ק יא) שכן מועיל בארוסה בעלה בעיר, ולכן אין לעשות סתירה בדבריו,

ודחקו לפרש שהנתיבות לשבת לא כתב כן לאסור אלא דרך משא ומתן, עיי"ש. ולענ"ד דבריהם מרפסין איגרין ודחוקים. דאין ראיה שההפלאה חזר להתיר יחוד עם ארוסה שבעלה בעיר, ואפשר שכוונתו שם או מדין פ"פ או שנמצאת עם שני אנשים, ודו"ק וקיצרתי. (ומש"כ שם המנחת איש שבספר צפנת פענח מתיר, לא הבנתי דבריו, דהא מוכח שהצפנת פענח אוסר בנ"ד). .

ג. היתר יחוד עם אשה שבעלה בעיר הוא אפילו שמתיחדים במקום נעול ואין לבעל מפתח

הנה זה פשוט דלשיטת החיד"א וסיעתו המתירים להתיחד עם אשה שבעלה בעיר אפי' באופן שיודעת בוודאות שהבעל לא יבא כיון דיש עליה אימה טבעית כשהבעל בעיר ואינה מזנה וכדלקמן (סע' יא), כ"ש בנ"ד דשרי. אלא נראה דאפי' הסוברים שכל ההיתר של בעלה בעיר הוא שמא יתפסנה בעלה, ג"כ בנ"ד יש להתיר, דחוששת שמא יבא הבעל וימצא הדלת נעולה ויבקש לפתוח, ותהיה חייבת לפתוח. והנה אם יש לבעל מפתח, אזי מותר מדין פ"פ לר"ה, ודומיא מש"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ג) שאם יש לבני הבית מפתח, הוי פ"פ לר"ה, וכיו"ב כתב בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות ס' קמח) ובשו"ת דובב מישרים (ס' ה).

והנה סתימות הרמב"ם (פכ"ב הי"ב) שנקט כשבעלה בעיר "אינה חוששת ליחוד" ומרן הש"ע (ס' כב סע' ח) שנקט "אין חוששין להתיחד עמה" משמע דמיירי בכל אופני יחוד היינו אפי' במקום נעול ואין לבעל מפתח. והנה בשו"ת אורי וישעי (ס' ח) כתב שבעלה בעיר מיירי ביחוד גמור היינו בפתח נעול וכמבואר בש"ס ופוסקים, עיי"ש. ואף בחכ"א (בינ"א אות יז) ג"כ כתב שבעלה בעיר מיירי בחדר מסוגר, עיי"ש. וכונתו לנעול ופשוט. ונראה כונתם דאין לבעל מפתח, דאל"כ הוי פ"פ לר"ה וכנ"ל.

וראיתי להגרי"ח בספרו חוקי הנשים (פרק 45) שכתב להדיא שהיתר בעלה בעיר מועיל אפי' במקום נעול ואין לבעל מפתח, עיי"ש. וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק ב), וכן הוא בספר פתח הבית (פ"ז סע' ב). וע"ע בספר אום אני חומה (ה"ג אות נא, ד), עיי"ש היטב בלשונו. , **ויש אוסרים כשאין לבעל מפתח שו"ת** שער שמעון אחד (ח"ה ס' ה), וכן משמע בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ה). ועיין בהגהות הרד"ל (קידושין סוף דף פב.). .

ד. בהיתר יחוד עם אשה שבעלה בעיר, אין הבדל בין יום ללילה ובכל אופן מותר

הנה זה פשוט דלשיטת החיד"א וסיעתו המתירים להתיחד עם אשה שבעלה בעיר אפי' באופן שיודעת בוודאות שהבעל לא יבא כיון דיש עליה אימה

טבעית כשהבעל בעיר ואינה מזנה וכדלקמן (סע' יא), כ"ש בנ"ד דשרי. אלא נראה דאפי' הסוברים שכל ההיתר של בעלה בעיר הוא שמא יתפסנה בעלה, ג"כ בנ"ד יש להתיר, דהא ישנה אפשרות מציאותית שיתפסנה, ואפי' שכעת הוא ישן. (דאם אין אפשרות מציאותית שיתפסנה, אזי אפי' ביום לא מועיל לשיטה זו). והנה מלבד שכן משמע מסתימות הפוסקים שנקטו שבעלה בעיר אין חוששין ליחוד ולא חילקו בין יום ללילה, ומשמע דמהני בכל גוונא כ"ז שיש אפשרות שיתפסנה בעלה וכנ"ל, ובנוסף מצאתי שכ"כ להדיא הר"י מלוניל (שיטת הקדמונים קידושין פא.) שכתב וז"ל "בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד אפילו בלילה דמסתפיא מבעלה ואמרה דילמא השתא אתי השתא אתי", עכ"ל. ונראה דמיירי גם כשישן, דסתם לילה הוי לשינה. וכ"פ דמהני כשהבעל ישן בספר נטעי גבריאל (פל"ה סע' א) ע"פ הר"י מלוניל הנ"ל. וכ"כ בספר דברי סופרים (הקדמה אות מח). וע"ע בשו"ת שער שמעון אחד (ח"ה ס' ו) ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ו אות ג), ובשו"ת ברכות שמים (ס' לח). **, וי''א שבלילה [כשהבעל ישן] אין היתר להתיחד עם אשה אפילו שבעלה בעיר כן** משמע מהכרתי ופלתי והובא בסד"ט (יור"ד ס קצב ס"ק יג) ובמחצית השקל (שם ס"ק יד) שכתב שבעל שאשתו פרסה נדה, אפ"ה הוא משמרה אך כשישן בעינן שומר נוסף, עיי"ש. וכן משמע מהחדרי דעה (שם). וכן נראה דעת ערוגת הבשם (ס' כב סע' ה אות יג). .

ה. נכון ביותר שלא לסמוך על היתר בעלה בעיר כאשר יש שכרות וקלות ראש במקום כן

כתב הגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (ח"ב ס' פא), וכתב כן כדי להסביר את הסוגיא במס' סוכה (כה:) דאמרינן התם חתן והשושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה, ולדעת אביי הטעם משום יחוד. ופרש"י וז"ל "וסתם סוכה היו עושים בגגותיהן ואין דרך ביאה ויציאה שם לרבים מפני הטורח. ושמא ירד החתן לעשות צרכיו ויתייחד אחר עם הכלה" עכ"ל. וכבר התקשו המפרשים הרי סוף סוף בעלה בעיר ואין בזה יחוד, אלא לכאורה מכאן סייעתא לפרש"י וסיעתו שסוברים שאפי' בעלה בעיר יש איסור יחוד כדלעיל (סע' א). וכבר ביארנו סוגיא זו בהרחבה והבאנו כמה שיטות באחרונים לישב, עיין לעיל (שם הערה 2). והנה דעת הגר"ח פלאג'י להסביר ע"פ המבואר בברייתא בגמ' (שם) "ת"ר חתן והשושבינין וכל בני חופה פטורין מן התפילה ומן התפילין וחייבין בק"ש", ע"כ. ופרש"י שטעם הפטור כיון דשכיחא שכרות וקלות ראש, עיי"ש. והסביר הגר"ח פלאג'י אם פטורין הם ממצוות עשה דאורייתא משום

שכרות וקלות ראש, החמירו גם ביחוד אפי' שבעלה בעיר, עיי"ש. ובספר נטעי גבריאל (פרק לו סע' טז) פסק כן להלכה ע"פ הגר"ח פלאג'י.

והנה בהל' נקטנו בלשון "נכון ביותר שלא לסמוך על היתר בעלה בעיר וכו'". ולא נקטנו בלשון "אסור". חדא, לפי הרבה אחרונים יש לישב סוגיא דסוכה הנ"ל באופן אחר והובאו לעיל (שם) ולדבריהם אין זה הטעם של אביי שאסר משום יחוד. ובפרט לפי מה שכתב המהרש"ם (במפתחות אבהע"ז ס' עו) שאף אביי לא אמר כן לאיסורא אלא שע"י זה לא תהיה דעת החתן נוחה עליו ויבא לידי חשד, עיי"ש. ועוד עיין בחידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות יג) שג"כ הסביר שאין זה אסור מהדין, עיי"ש. ואע"פ שפשט לשון הגמ' ורש"י אינו כדבריהם, מ"מ עולה לשיטתם דאין בזה איסור. וא"כ אין ראיה מהסוגיא דהתם לאסור יחוד בבעלה בעיר כיון ששכיח שכרות וקלות ראש. ויש להוסיף שיש שפסקו כרבא, היינו דחתן פטור מסוכה לא בגלל יחוד והבאתים לעיל (פ"ח סע' יג הערה 40). ועוד יש להעיר על פירוש הגר"ח פלאג'י, דהנה הברייתא שפטורין מתפילה ותפילין, מקומה אחרי מחלוקת אביי ורבא לגבי חתן ושושבינין בטעם שפטורים מסוכה. ודוחק גדול לפרש שאביי אמר שהטעם משום יחוד אפי' שבעלה בעיר, ולא הסביר הטעם הנ"ל, וסמך על ברייתא אחרת, ואין זכר לדבר.

עכ"פ כיון שסברא אלימתא היא (אע"פ שלהרבה פוסקים אין מקור בגמ' לאסור מן הדין וכדלעיל) כתבתי בלשון נכון ביותר להחמיר, כיון שאם ח"ו יגיע קצת לשכרות וקלות ראש (שזה גופא אין לעשותו) אזי יורגלו לערווה, ואימת הבעל נשכחת ופירצה קוראת לגנב, ודי בזה. וע"ע בדברי סופרים (עמק דבר אות תקפ).

ו. היתר יחוד עם אשה שבעלה בעיר

תדע דסעיף זה מיירי שהאשה אינה יודעת היכן בעלה אלא רק יודעת שהוא בעיר. אבל כשיודעת בודאות שהוא במקום מרוחק בעיר, הדבר נתון במחלוקת כדלקמן (סע' יא).

אפילו בעיר גדולה מאוד

בעזר מקודש (ס' כב סע' ה) כתב שאפי' עיר גדולה כאנטוכיה מועיל בעלה בעיר, דלא פלוג חז"ל בזה, עיי"ש. (ועיין בסע' הבא הערה 18 מש"כ העזר מקודש בהגהות כסף הקדשים). וכן כתב בספר ערוגת הבושם (שם ס"ק יח) שאפי' בעיר גדולה כנינוה אין איסור יחוד, דאין לחלק דאם תאמר שבעיר גדולה יש איסור כשבעלה בעיר א"כ נתת דבריך לשיעורין ומה נקראת עיר גדולה ומה עיר קטנה, עיי"ש.

והחזו"א (הובא בדבר הלכה ס' ז סע' כא) פסק לגבי ת"א שכל שכונותיה הרחוקות נחשבות כעיר אחת, וכך פסק הגר"ע יוסף (הובא בספר מצוות הנשים ס' לז הערה 11)

וכ"פ הדבר הלכה (שם) וכן הוא בשו"ת דברי יציב (אבהע"ז ס' מב אות ד) וכן דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (הובא בספר דברי חכמים מהדורה חדשה פ"ה סע' יד).

וכן יש לדקדק בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ז) שכתב לגבי העיר ניו-יורק שאם האשה יודעת כשבעלה בקצה העיר וכו' אסור ביחוד, עיי"ש. וש"מ שאם אינה יודעת היכן הבעל, מהני אפי' בעיר גדולה כניו יורק. וכיו"ב יש לדקדק בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפ) שכתב שבעיר גדולה כלונדון וניו יורק יש להחמיר כשיש שתי גריעותות. שנמצא במקום רחוק ועובד במפעל בקביעות, עיי"ש. ש"מ דבלא הני תרי חומרות שרי וכנ"ל. והעירוני דזה סברא פשוטה דמהני, דהא היא אינה יודעת היכן הוא ואפשר דהוא ממש קרוב לביתו וא"כ מה איכפת לן דהעיר גדולה, ודפח"ח.

ולכאורה כל הנ"ל זה דלא כמו שצידד בתחילה בספר שערים המצוינים בהלכה (ס' קנב אות ד) שהביא בשם שו"ת תשובה מאהבה, דיותר מיב' מיל אינו בכלל עיר אלא בכלל דרך, אלא דחזר בו מחמת העזר מקודש דכתב דאפי' עיר גדולה כאנטוכיא מהני דלא פלוג חז"ל, עיי"ש. ויש שהעירו דהתם מיירי דיודעת שהבעל רחוק ממנה וכמ"ש בלשונו השערים מצויינים בהלכה "וכשהעיר גדולה והבעל רחוק ממנה וכו'", ולכן רצה ללמוד מהתשובה מאהבה דמהני רק עד יב' מיל, אבל אה"נ כשאינה יודעת היכן בעלה, מודה דמהני בעיר גדולה. אך יש להקשות ע"ז, דא"כ אמאי חזר בו ממש"כ העזר מקודש, דהא העזר מקודש מיירי דאינה יודעת היכן הוא, שהרי כתב שאם הבעל מודיע לה שמפליג, צ"ע אי מהני, וא"כ ע"כ מה שכתב דלא פלוג וכו' מיירי דאינה יודעת היכן הוא, ויל"ע.

וכעת מצאתי דבר פלא בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ג) שכתב שאין "שם עיר" גורם את הפחד וכו' וכתב לחדש שהיתר בעלה בעיר הוא דוקא שהבעל במרחק נסיעה של עשרים דקות מביתו ואולי בזמן חז"ל סתם עיר היתה בגודל הנ"ל, עיי"ש. ופלא כיצד התעלם מכל האחרונים הנ"ל, העזר מקודש וערוגת הבושם ועוד, שכתבו להדיא דאפילו בעיר גדולה מהני, לכן נראה לדינא דאין הלכה כדבריו. .

ז. מהו הגדר של עיר שנחשב כבעלה בעיר להתיר יחוד? עיין בהגהות

כסף הקדשים (לבעל העזר מקודש, על חו"מ ס' רלא ס"ק כז) שהסתפק בנידונו מה הגבול שנחשב כעיר, האם כל הסמוך ונראה נדון כאותה עיר או תחום שבת או שבעים אמה ושריים כתחומין או אחרי שם העיר כל שאין לה שם ליווי וכו', ולבסוף כתב שאת הספיקות הנ"ל יש להסתפק אף בדין בעלה בעיר, והוסיף שלכאורה שאפשר שלדין בעלה בעיר תלוי באומדנא ששייך השתא אתי, ואפשר שאפי' בבית שכנו הקרוב, שידוע שיש לו עסק שם ולא יבא לביתו מיקרי בעלה לא בעיר, אלא שסיים "וצלע"ע כל הפרטים

הנ"ל היטב", עיי"ש בלשונו. וע"ע בשו"ת פאת השדה (יור"ד ס' מז) מש"כ בזה. **יו"א כל שנקרא עיר בפי הבריות כ"כ** בספר תורת היחוד (פרק ז ס"ק ט) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שהעיקר הוא מה שנקרא בפי הבריות, היינו כל שנקרא בפי הבריות לשתי ערים אין דינו כבעלה בעיר, ואם נקרא כעיר אחת נחשב בעלה בעיר, עיי"ש. (ועיין בספר מעשה איש על החזו"א ח"ה עמ' קיג שכתב מפי אחד מתלמידי החזו"א שאמר לו שבני ברק ורמת גן נחשבות לשתי עיירות לעניין יחוד ואפילו ב' דירות סמוכות זו לזו, כיון שאצל בני אדם נחשב לב' עיירות, עיי"ש. מיהו פשוט שאין לסמוך על דברים אלו להלכה וכמבואר ג"כ בהקדמת הספר מעשה איש). וכן מסתבר, כיון דאמרינן לעיל שהיתר בעלה בעיר להרבה פוסקים הוא מאימת בעלה עליה, וזה דבר טבעי הנמצא באשה, נראה שכל שיודעת בשכלה שבעלה בעיר זה מפיל עליה את האימה. וה"ה לסוברים שחוששת השתא אתי כשלא יודעת בודאות היכן הוא, שזה דוקא באותה עיר. אבל כשנקרא בפי הבריות עיר אחרת, אפי' שהיא עיר צמודה אין לה את האימה הטבעית הנ"ל, וכן אינה מעלה על דעתה שמא יבא אלא מסיחה דעתה ממנו. ותדע, שאם נמצא בעיר אחרת אבל חוששת שמא יבא ויתפסנה עיין בסע' הבא שיש מתירין בזה. ובנ"ד מיירי שאינה יודעת אם יכול לבא כעת או לא, אלא בסתמא ובזה אנו דנין האם מהני או לא.

והנה לשיטה זו, פשוט שב"ב, ת"א, ר"ג ופ"ת כל חד הוי עיר בפני עצמה אך יש לדון לגבי ת"א ויפו, שפעמים שגור בלשון בנ"א שאומרים "ת"א יפו" ביחד. ואע"פ שהם מיעוט, מ"מ בכל המסמכים שנשלחים לתושבי ת"א ויפו, וכן בשילוט וכל כיו"ב כתוב יחד "ת"א יפו" כיון שרשות אחת מנהלת את שתיהן, ואפשר לפ"ז שאפי' שהוא ביפו עדיין אימתו מוטלת על האשה ומותר לה להתייחד אפי' בת"א כיון שהאשה רואה זאת כעיר אחת, וצ"ע. . **וי"א כל שרשות אחת מנהלת את אותם איזורים כ"כ** הגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' כג) שכל שרשות אחת מנהלת את האזור, נחשב כבעלה בעיר. וכעת ראיתי להגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ג) שכתב לחדש שבערים גדולות המורכבות מרובעים או משכונות גדולות שיש להם רשות מונציפלית המנהלת ענייניהם כמו בלונדון או ניו יורק יש ליתן לשכונה או לרובע דין עיר, עיי"ש. ואין הדברים נראים, דכיון דהוי אימת בעל עליה, כל ששם עיר חד הוא, מהני. ומנלן לחדש חילוק זה, ואזיל לשיטתו שאין שם העיר גורם את הפחד. ועיין בסע' הקודם (הערה 17).

והנה החזו"א (הובא בספר דבר הלכה ס' ז ס"ק ג) נשאל לגבי יחוד עם אשה בת"א כאשר הבעל בפ"ת או ר"ג, והעלה לאסור, דלא מיקרי בעלה בעיר, עיי"ש. מיהו לא מבואר טעמו של החזו"א שהעלה לאסור, אך ראיתי בספר הליכות בת ישראל (פרק ח הערה כז) ובספר דברי חכמים (פרק ה סע' יד) שהסבירו שהחזו"א הנ"ל סובר שכיון שרשות אחת מנהלת כל איזור לבדו, אזי כל חד מיקרי עיר בפני עצמה, עיי"ש. ולענ"ד אחר המחילה, אלו דברי נביאות. דמנין להם שזוהי סברת החזו"א, ואפשר שסובר כמש"כ בהערה הקודמת בשם הגרי"ש אלישיב, שכל שבפי הבריות נקרא עיר אחת, מועיל בעלה בעיר, ועיי"ש מש"כ בשם ספר מעשה איש עדות מתלמיד החזו"א. דהא נ"מ טובא, דשם הסתפקנו מה הדין לגבי ת"א ויפו, ולשיטה זו שכל שרשות אחת מנהלת את האזור, פשוט שת"א ויפו מיקרי עיר אחת שהרי רשות אחת מנהלת את שתיהן. ועוד אפשר שדעת החזו"א שפסק שת"א ר"ג ופ"ת לא מיקרי עיר אחת, סובר כמש"כ בהערה הבאה, עיי"ש שכן ביאר הגר"י נויבירט. **. וי"א כל שהעיירות צמודות זו לזו ואין הפסק ביניהן, נחשב כעיר אחת הגרי"י** קניבסקי בקריינא דאגרתא (ח"ב ס' קכב) נשאל לגבי אשה המתייחדת בבני ברק כשבעלה עובד בת"א, ולאחר שדן בדין פתח פתוח לרה"ר הוסיף וז"ל "ובפרט שיש לה בעל העובד בת"א, אשר כמעט ברור שכהיום ב"ב ות"א עיר אחת ממש מכמה שנים [שאין ביניהן הפסק לחלקו לשתי עיירות] וא"כ הו"ל בעלה בעיר. ובפרט בזמנינו שיכול לבא ממקום עבודתו בשעה קלה ע"י טקסי, נראה דודאי נקרא בעלה בעיר, אך א"צ לכ"ז כי מצד פתח פתוח לרה"ר כבר נתבטל היחוד", עכ"ל. הנה משמע מלשונו שב"ב ות"א מיקרי עיר אחת כיון שאין הפסק ביניהן לחלקן. והחזו"א (הובא בהערה הקודמת) שפסק שת"א ופ"ת ור"ג לא מיקרי עיר אחת, מצאתי להגר"י נויבירט (הובא בנשמת אברהם ס' כב הערה 107) שהסביר שבזמן שהחזו"א אמר כן, בשנת תשי"ג, השטחים לא היו בנוים והיה שטח פנוי ביניהם ולכן החשיב זאת כשתי עיירות, עיי"ש. ולפ"ז בימינו שהכל בנוי ברצף, אף לחזו"א מיקרי עיר אחת, ועיין בנטעי גבריאל (פרק לח הערה ג) שכתב כיו"ב בדעת החזו"א. מיהו כבר הערתי בהערה הקודמת, שכיון שהחזו"א לא גילה טעמו, אין הכרח שהיה מודה שכיום מיקרי עיר אחת ויסביר שכל שבפי הבריות נחשב כשתי עיירות, לא מהני בעלה בעיר. א"נ אזלינן בתר רשות המנהלת את האיזור.

עכ"פ חזינן שדעת הגר"י קנייבסקי והחזו"א לפי הבנת הגר"י נויבירט והנטעי גבריאל, שכל שאין הפסק ביניהן הוי עיר אחת.

וכעת מצאתי בנשמת אברהם (ס' כב סע' ח) שהעיר שאמר לו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וז"ל "וכן בזמן הזה ת"א, ר"ג ופ"ת כולם נחשבים כעיר אחת מכיון שנמצאים כהמשך אחת ואפשר ללכת גם בשבת מאחת לשניה" עכ"ל. והיינו כל שאין הפסק שימנע מלילך בשבת מעיר לחברתה, מיקרי עיר אחת, ועיין בנטעי גבריאל (פרק לח סע' ב) שכתב שב' עיירות קטנות שיש להם שמות נפרדים נחשבים כשתי עיירות, אבל אם היו בתוך שבעים אמה ושני שלשים (כ 41, 34 מטר) זה לזה, חשובים כעיר אחת לענין בעלה בעיר, עיי' ש. . ולעניין הלכה לכתחילה יש להחמיר כדעה ראשונה, שכל שבפי הבריות נקרא עיר, זהו הגדר של בעלה בעיר, ולכן ת''א, ב''ב, ר''ג ופ''ת **אך** לגבי ת"א ויפו, עיין לעיל (בהערה 19) מה שהסתפקנו בזה שאפשר שמועיל אפי' לשיטה זו. ואפי' אי נימא שלא מועיל, נראה שאפשר להקל כיון שלדעה אמצעית היינו שהדבר תלוי ברשות המנהלת את האיזור, אזי ת"א יפו מנוהלות ע"י רשות אחת, וכן לדעה אחרונה שאין הפסק ביניהן, מועיל. לכן נראה שבת"א יפו אפשר להקל. דינם כעיירות שונות. אך במקום צורך גדול אפשר לסמוך על המקילים שכל שהעיירות סמוכות ואין הפסק ביניהן, נחשב כעיר אחת ובפרט ביחוד האסור מדרבנן **אע"פ** שהגר"י רצאבי בספרו ש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג הערה יד) כתב שעיירות סמוכות מסתבר שנחשבות לשתי עיירות, מ"מ שהצעתי לפניו את המשא ומתן הנ"ל, הסכים עמי שאע"פ שלכתחילה ראוי להחמיר וכנ"ל, אך הורה לי שבשעת צורך גדול, אפשר לסמוך על המקילים ובפרט ביחוד האסור מדרבנן. .

ח. אשה שבעלה נסע מחוץ לעיר אך כעת עבר זמן מה וישנה אפשרות מציאותית שהוא כבר חזר לעיר ועלול לשוב לביתו לפתע פתאום, וכגון שיודעת האשה שבעלה בעיר אחרת המרוחקת כשעה נסיעה וכעת עברו כשלש שעות ואפשר שכבר שב לכיוון ביתו וחוששת שמא יתפסנה, י''א שמותר להתייחד עמה **ואע"פ** שאינה יודעת בודאות שכעת בעלה בעיר יש הסוברים דמותר כיון דסוף סוף חוששת שמא יתפסנה וכן משמע מהחזו"א שהובא דעתו בספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק ג) שנשאל ע"י בחור שאביו האלמן נשא אשה והם גרים בת"א ופעמים האבא הולך לעבוד בעיר אחרת האם מועיל בעלה בעיר וענה החזו"א שאינו מועיל ושוב נשאל מדוע אינו מועיל הרי סוף סוף יכול לשוב לפתע פתאום ענה החזו"א שיש משך זמן שבטוחים שלא ישוב לביתו, עיי"ש. ומשמע

מהחזו"א דאינו מועיל כיון דיש זמן שודאי לא יגיע, וש"מ שאם זה זמן שכבר יכול להיות שיגיע, מועיל ואע"פ שנמצא בעיר אחרת וכנ"ל. ושו"ר ראיתי בספר דברי סופרים (עמק דבר אות תקלד) שכתב הא דנקטו בש"ס ופוסקים בעלה בעיר לאו דוקא ואורחא דמילתא נקטו, ואה"נ ה"ה כשהוא מחוץ לעיר, אבל האשה חוששת שמא יתפסנה וכנ"ל שפיר מהני והביא ראיה מהחזו"א הנ"ל (בעמק דבר אות תקלז) אך לדינא נשאר בצ"ע, עיי"ש. **ויש אוסרים הגר"מ** שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פרק טו הערה 51) כתב שאינו מועיל בנ"ד כיון שכל מידות חכמים בלא חילוק הם, עיי"ש. **וכן עיקר כן** הורה לי הגר"י רצאבי שליט"א לאסור בזה, דמסתברא דדוקא שיודעת בודאות שבעלה בעיר מהני ולא בספק. .

ט. י''א שהיתר בעלה בעיר מועיל אפילו שהבעל אינו יודע היכן אשתו נמצאת בספר

ידי אליהו (תיקון פח עמ' מח) תלה דין זה בטעם ההיתר של בעלה בעיר, לסוברים שהטעם הוא דחוששת שמא הבעל יבא ויתפסנה, א"כ בנ"ד אינו מועיל, דהא אינו יודע היכן היא. אך הסוברים שאשה אימת בעלה עליה, אזי מועיל אפי' שאינו יודע היכן היא. (כיון שזוהי הרגשה טבעית של האשה כשבעלה בעיר, יש לה אימה ממנו, עיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פרק ה אות ה, ובשו"ת להורות נתן ח"ז ס"ס צה ובספר ש"ע המקוצר ס' רג סע' ז בהערה אות יד).

ולפי הידי אליהו הנ"ל עולה דהרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב הי"ב) והכל-בו (ס' עה) והריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ח) והסמ"ג (לאוין קכו) והמאירי (קידושין פא.) והטור (ס' כב) שכולם נקטו את הטעם של אימת בעלה עליה, יסברו שמותר אפי' שהבעל אינו יודע היכן אשתו.

וכן האחרונים שג"כ כתבו הטעם הנ"ל ובכללם הש"ע (ס' כב סע' ח) וערוך השולחן (ס' כב סע' ו) הפרישה (שם ס"ק כו) הקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ד) הלבוש (ס' כב סע' ח) ג"כ יתירו כנ"ל. (אך עיין בחכ"א כלל קכו סע' ו שהובא ג"כ בפ"ת ס' כב ס"ק ז שנקט טעם של אימת בעלה עליה ואפ"ה אסר כשהיא בבית אחר, ואתיא שפיר לפי הכס"א שהבאתי בריש ההערה הבאה).

והנה אף החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז אות ב) ובספרו שיורי ברכה (ס' כב אות א) כתב שכל שבעלה בעיר מותר לה להתייחד ושזה דין פסוק בגמ' ופסקוהו הראשונים ואין לנו לחלק חילוקים מדעתנו בדין זה, עיי"ש. ולדבריו כל הראשונים מתירים ולית מאן דפליג לאסור.

ובדבר הלכה (ס' ז סע' ב) כתב לדקדק שכן סובר התוס' שאנץ ועוד, ושכן פסק החזו"א, עיי"ש. וכ"פ בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות יב בדינים העולים אות ט) וכן פסק בספר פתח הבית (פ"ב סע' ב) ושכן סתימות לשון הפוסקים, עיי"ש. ובספר מנחת איש (פרק ח סע' ב) כתב בשם ספר עלהו לא יבול (ח"ב עמ' קפד) שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב שבבריסק, אע"פ שבדר"כ מחמירים, בנ"ד הם מקילים כיון שבגמ' כתוב בעלה בעיר אזי בכל ענין מותר אם הבעל בעיר שיש עליה מורא טבעי ואפילו שאין הבעל יכול להגיע באותה שעה, עיי"ש. ולכאורה אפשר לדקדק שכן סובר הגרש"ז אויערבאך עצמו, שהביא דעתו בספר נשמת אברהם (אבהע"ז ס' כב) שגם אם היא יודעת שבעלה בקצה השני של העיר, מועיל, עיי"ש. ולכן נראה אפי' שאינו יודע היכן היא, דחד טעמא דאימת בעלה עליה בטבע ולא משום החשש שמא יתפסנה, ואולי יש לחלק בזה.

וכ"פ בספר ילקוט יוסף (אוצר דינים לאשה ס' לז סע' מ) ובש"ע המקוצר (ס' רג סע' ז בהגהות אות יד). וכעת מצאתי בספר נטעי גבריאל (פרק לז סע' א) שכתב להביא ראיה מהאור זרוע (הל' יבום ס' תריח) שדן שם בדין גרושה שנשאת לאחר שאסור לה ללכת לגרוש לגבות חוב אלא תעשה כן ע"י שליח, ואפי' שבעלה בעיר, אין זה מועיל כיון שהגרוש שלה לבו גס בה, עיי"ש. ודייק מדבריו שאילולא היה גס בה היה מועיל בעלה בעיר, ודוחק לפרש דמיירי בגוונא שיודע בעלה היכן אשתו, עיי"ש בנטעי גבריאל. ולענ"ד יש להעיר בזה דאין משם ראיה אלא שאין להאריך. וכן הזדמן לידי לראות בספר שארית יעקב (קידושין ס' ד ס"ק ג) שהביא דעת החכ"א שיובא בהערה הבאה שאסר בנ"ד כשהבעל אינו יודע היכן אשתו וכתב עליו וז"ל "אכן מלשון הש"ס והפוסקים משמע שלכאורה דכל יחוד שרי בה ולכן אפשר דאף בלשון רש"י יש לומר דמפחדת מבעלה תמיד דילמא השתא אתי, וכשלא ימצאנה בביתו יחקור וידרוש וירגיש בדבר ובכל אופן אימתו עליה" עכ"ל.

ונראה שכן מצדד להיתרא בשו"ת דברי יציב (אבהע"ז ס' מב) וכתב טעם נוסף שאפשר שכאשר בעלה בעיר אזי יש לאשה פת בסלה ולא תבא לבגוד בנאמנותה עליו ואף שדעתה קלה לגבי מורא שמים מ"מ לא תמעול מעל באשה ובפרט שחוששת שאם יתפסוה בקלקלתה, תיאסר עליו עולמית, וגם חוששת שתתרגל לעבירה ואז לא תוכל להסתיר ותתפס ביתר קלות, עיי"ש. ולענ"ד משום שיש לה פת בסלה אין להתיר, הרי כלל גדול בידינו מים גנובים ימתקו, ועוד שבזמן נדתה אין כאן פת בסלה כ"כ ודו"ק ואכמ"ל. ושו"ר שכן הקשה הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"ב ס' עה) ע"ד השואל שם שג"כ כתב האי טעמא של פת בסלה, עיי"ש. **ויש אומרים שאם הבעל**

אינו יודע היכן אשתו נמצאת, אינו מועיל בספר כסא אליהו (ס' כב אות א) הביא את דעת הידי אליהו (שהובא בהערה הקודמת) וחלק על דבריו והעלה שכל שאינה בביתה אינו מועיל, ואפי' הרמב"ם וסיעתו שכתבו הטעם של אימת בעלה עליה, הפירוש הוא שחוששת שמא יתפסנה, עיי"ש.

ולכן כל שאינו יודע היכן אשתו, אינו מועיל היתר בעלה בעיר, ולפ"ז אף הרמב"ם והכל-בו והסמ"ג וסיעתם שהובאו בהערה הקודמת, יאסרו בנ"ד. וכ"כ הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב ס' א) שהביא דברי החיד"א (שהובא בהערה הקודמת) שכתב שאין לחלק חילוקים בדין בעלה בעיר, והגר"ח פלאג'י חלק עליו דכיון דמלתא בטעמא אמרו, ואין זה חוקה וגזירה בלי טעם, אלא כל שטעם החשש של האשה נעלם, אסור. ואין זה נחשב שאנו מחלקים חילוקים מדעתנו. (ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פרק ה אות ה).

וכ"פ החכ"א (כלל קכו סע' ו) שדוקא כשהיא בביתה מועיל בעלה בעיר, והסכימו לחכ"א הפ"ת (ס' כב ס"ק ז) ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה ס' סב וע"ע בח"ב ס' יח). וכן סובר הגרש"ק בספר נדרי זרוזין (ח"ב תשובה בסוף הספר דף עו), וכ"כ בספר מאורי אור (הובא בשו"ת יוסף אומץ ס' צז אות ב), וכ"פ הנתיבות לשבת (ס' כב ס"ק ד, ה) ובשו"ת ויען דוד (אבהע"ז ס' קפו) ובספר ושמו יצחק (הובא באוצה"פ ס' כב ס"ק לא אות ב). וע"ע בשו"ת אורי וישעי (ס' ח) שלפי הטעם שהסביר, לכאורה בנ"ד יש לאסור אף לרמב"ם עיי"ש. וכ"פ לאסור בספר זכרון עקידת יצחק (פרק ה). וע"ע באפי זוטרי (ס' כב ס"ק יח) ולרבינו יוסף חיים בספר חוקי הנשים (פרק 44).

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות א) כתב בתוך דבריו שאימת הבעל על אשתו יתכן שצריך לזה מידת מה של צניעות והכנעה ומי אמר דשייך זה בכל הזמנים ובכל המצבים ובכל הנשים וכו' ובסוף דבריו העלה שיש להחמיר בזה כדעת החכ"א, עיי"ש (ומש"כ שמי אמר ששייך זה בכל הזמנים וכו', עיין בדברי סופרים אות תקעד ובספר נטעי גבריאל פל"ז סע' א שהעירו על דבריו). וכ"פ לאסור החפץ חיים בספרו נדחי ישראל (פרק כד סע' ו) וכן הוא בספר טהרת הקודש לרבי אהרן ראטה (פרק שמירת הברית יא). ובספר מנחת איש (פרק ח סע' ב) כתב ששאל בזה את הגרי"ש אלישיב שליט"א בנ"ד וענה לו לאסור, עיי' 'ש.

ותדע דהא דנקטו הנך פוסקים דבעינן שהאשה תהיה בביתה, אין הפירוש דוקא בביתה אלא שידע הבעל היכן נמצאת, וכל שיודע היכן היא (ואשתו יודעת מכך שבעלה יודע) מועיל אפי' להנך שיטות, כיון דכל טעמם שאסרו, שאם אינה בביתה אזי אינו יודע הבעל

היכן היא והיא אינה חוששת שמא יתפסנה. איברא דראיתי להגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (שם) דמשמע מלשונו שאפי' אם הבעל יודע היכן אשתו אלא שאינה בביתה, אינו מועיל דין בעלה בעיר כיון שאין רגילות הבעל לילך אצלה, עיי"ש. ולענ"ד הוי חומרא יתירא עד מאוד. ומלבד שלדעת הרדב"ז (ס' תתקיט) מוכח שמועיל בכה"ג והביאו גם הגר"ח פלאג'י שם, כן מוכח מלשון החכ"א (כלל קכו סע' ו) שכתב וז"ל "ונראה לי דדוקא בביתה אין בה משום יחוד, דחוששת שמא יבא בעלה אבל כשתלך היא לבית אחר, אם כן אין אימת בעלה עליה, שהרי בעלה אינו יודע היכן היא וגו'" עכ"ל. וכן כתבו עוד פוסקים בהאי לישנא. והנה מוכח מדבריו שאינו מועיל כשהאשה נמצאת בבית אחר כיון שאינו יודע היכן היא, ש"מ כשיודע היכן היא מועיל אפי' בבית אחר כיון דחוששת שמא יתפסנה, ובפשטות מירי בכל מקום שיודע היכן היא ואפי' שאין לו רגילות לבא לשם, דעדיין חוששת היא. וכן מתבאר ממש"כ בשו"ת ויען דוד (ס' קפו) שכאשר הבעל אינו יודע היכן אשתו אינו מועיל, ש"מ כשיודע מועיל ולא שנא היכן היא. וכן מתבאר מהאג"מ (ח"ד ס' סה אות כא) שנביאו בסע' הבא, ודון מינה ואוקי באתרין בדין כ"ש, עיי"ש. וכן מתבאר מלשון הגרש"ק בנדרי זרוזין (שם) דכתב בתוך דבריו "דאטו מי ידע באיזה מקום נתייחדה שיבא לשם", עכ"ל. ומשמע דאם יודע, שרי אפי' בבית אחר. . **ולעניין הלכה נכון להחמיר ובשעת הצורך אפשר לסמוך על המתירים הנה** נקטנו בלשון "נכון להחמיר" כיון דנראה דמעיקר הדין אפשר לסמוך על הרבים המקילים בזה וכנ"ל בהערה 27. אך נכון לחוש לאוסרים בזה זולת במקום צורך. ובחוברת להל' יחוד של הרה"ג זאב בוגרד (פ"ב הערה 23) כתב שהגר"נ קרליץ שליט"א פסק שבשעת הצורך אפשר להקל, עיי"ש. מיהו היכא דאפשר לפתוח את הדלת ודאי יש לעשות כן. וכן אם יכולה האשה להודיע לבעלה היכן היא נמצאת, יש לעשות כן, (אך לא תודיע לו שהיא עמו ביחוד כיון דאז מיקרי שמתייחדת ברשות בעלה שאף בזה רבו האוסרים כדלקמן סע' יט). . **וכאשר היחוד אסור מדרבנן, אפשר להקל כיון** דהוי מחלוקת בדרבנן, אפשר להקל כעיקר הדין אפי' שלא בשעת צורך. .

י. אם הבעל אינו יודע כרגע היכן אשתו נמצאת, אך היא נמצאת במקום שרגילה לשהות שם באופן שאם הבעל יחפשנה בביתו ולא ימצאנה, יבין שנמצאת במקום שרגילה לשהות שם, הרי זה נחשב שהבעל יודע היכן אשתו ואפשר לכתחילה לסמוך על היתר בעלה

בעיר בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות כא) כתב על דברי החכ"א שהחמיר שדוקא שהאשה בביתה מועיל היתר בעלה בעיר בזה"ל "ומש"כ החכ"א דדוקא בביתה ליכא איסור יחוד אבל כשתלך לבית אחר איכא איסור יחוד נמי הוא דוקא כשהלכה למקום שאין רגילה ללכת לשם. אבל אם רגילה ללכת לשם, דכשלא ימצאנה בבית יש לו להבין שהלכה לשם, הוא כיודע המקום שהלכה לשם ואין לאסור. ואולי זה מובן מתוך דבריו שמסיק הטעם שהרי בעלה אינו יודע היכן היא דכשתלך למקום שהיא רגילה, הוא כיודע היכן היא", עכ"ל. והסכים לזה בספר נטעי גבריאל (פרק לז סע' ה). .

יא. י''א שהיתר בעלה בעיר מועיל אפילו שהבעל נסע למקום מרוחק בעיר והאשה יודעת מכך ובטוחה שלא ישוב בספר ידי אליהו (תיקון פח) כתב לדקדק מלשון הראשונים, שכתבו שטעם ההיתר של בעלה בעיר משום שחוששת שמא יבא, אזי אינו מועיל אלא בביתה אך כשהלכה לבית אחר אינו מועיל דאינה חוששת שמא יתפסנה, והראשונים שכתבו טעם ההיתר של בעלה בעיר כיון שאימת בעלה עליה מתירים אף בכה"ג והבאתי כ"ז באריכות לעיל (סע' ט הערה 27).

ובפשטות יש ללמוד מדבריו שהסוברים שהטעם הוא מחמת שאימת בעלה עליה והתירו אפי' שהאשה בבית אחר, אפי' שאינה חוששת שמא יתפסנה, יתירו אפי' בנ"ד כשיודעת שהבעל הפליג רחוק ובטוחה שלא ישוב, ונראה שכן הבין הכסא אליהו (ס' כב סע' א) בדעת הידי אליהו, שכתב על דבריו בזה"ל "אשר לפי דבריו תורה יוצאה דכל שהוא בעיר לדעת הרמב"ם ורבינו הטור וגם מרן ז"ל שנקט כלשונם אפילו אם יודעים שהוא מפליג, מותר. ולדעתי לא ידעתי אמאי לא כתב דאיכא גם נפקותא זו לענין דינא וגו'", עכ"ל הכסא אליהו. הנה מוכח שלמד הכסא אליהו בדעת הידי אליהו דכיון שסובר שמותר אפי' שהלכה לבית אחר ואינה חוששת להתפס ה"ה בהפליג הבעל ואינה חוששת להתפס. (והכסא אליהו חלק עליו ונביאו בהמשך ההערה ובההערה הבאה). עכ"פ עולה דכל הראשונים שנקטו את הטעם של אימת בעלה עליה, יתירו בנ"ד, ובכללם הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הי"ב) הכל-בו (ס' עה) והריא"ז (פ"ד ה"ד אות ח) והסמ"ג (לאוין קכו) המאירי (קידושין פא.) והטור (ס' כב). וכן הוא לשון מרן הש"ע (ס' כב סע' ח) והאחרונים שנקטו האי לישנא, הלבוש (ס' כב סע' ח) וערוך השלחן (שם סע' ו) והפרישה (שם ס"ק כו) והקיצור ש"ע (ס' קנב) ועוד.

והנה החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז אות ב) ובספרו שיורי ברכה (אבהע"ז ס' כב אות א) הביא דעת הידי אליהו הנ"ל שעשה מחלוקת בין רש"י שנקט טעם של השתא אתי לבין הרמב"ם שנקט טעם של אימת בעלה עליה, ושוב הביא את הכסא אליהו

שחלק עליו וכתב שלכ"ע ההסבר הוא שמא יתפסנה אף לרמב"ם וסיעתו, וכתב על זה החיד"א בזה"ל "אמנם לדעתי הקצרה כשבעלה בעיר אין בו משום יחוד, מילתא פסיקתא דהכי אמרו בש"ס ופסקוהו הפוסקים ראשונים ואחרונים, ומנין לנו לחלק חילוקים אלו מדעתנו ואין ראיה מיור"ד סימן קכט, דאימת בעלה אלים כל שהוא בעיר ובכל אופן שרי", עכ"ל.

הנה מוכח מלשונו שסובר שכל שבעלה בעיר בכל אופן שרי ואין לחלק חילוקים מדעתנו כלל. וא"כ ה"ה בנידון דידן שרי ואפי' כשיודעת בודאות שלא יגיע וכגון שדיברה עמו בטלפון שיש שיחה מזהה ויודעת שמיקומו מרוחק ואינו יכול להגיע בזמן הקרוב. ונראה שהטעם בזה, דיש לאשה אימה טבעית מבעלה שהקב"ה נתן בה, שכל זמן שהוא בקרבת מקום, היינו באותה עיר שהיא נמצאת בה (אפי' עיר גדולה) נופל עליה אימה ואפי' שיודעת בשכלה שהבעל אינו יכול להגיע בודאות. וכן הבינו בדברי החיד"א הנ"ל כדאמרינן בספר נטעי גבריאל (פרק לז סע' א) ובספר דבר הלכה (ס' ז סע' ד) ובספר דברי סופרים (אות פו בעמק דבר תקסט) והגר"מ שטרנבוך בספר ההלכה במשפחה (פרק טו). והנה גם בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפ) הבין בדעת החיד"א שמקל בכל גוונא, ויותר מכך כתב שלפי הסוברים שהרמב"ם פליג ארש"י בטעם בעלה בעיר כמש"כ הידי אליהו שהבאתי בתחילת ההערה, כ"ש כשהאשה דיברה עם בעלה בטלפון ויודעת שהוא במרחקים, לרש"י וסיעתו שסוברים שההיתר הוא שמא יבא בעלה פשוט שאינו מועיל, אבל לרמב"ם שסובר שהטעם שאימת בעלה עליה, א"כ כ"ש שיועיל שהרי היא שומעת קולו, בעלותו עליה ביתר שאת. והניף ידו בשנית בשבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ג) אלא שלדינא צידד לחלוק על מהלך זה ולא הקל וכדלקמן בהערה הבאה. (ומיירי אפי' שבטלפון יש "שיחה מזהה" היינו שיודעת בודאות מהיכן מתקשר ושזה רחוק מהבית, ואפ"ה מהני מהאי טעמא, וכ"כ בנטעי גבריאל פרק לח סע' ד, שלשיטה שיש אימה טבעית, מועיל אף בכה"ג). והנה בשו"ת דברי יציב (ס' מב אות ד) כתב תחילה שאם דבר עמה בטלפון אפ"ה מועיל אפי' שהוא במקום רחוק, שבכל זאת מקוננים בליבה ספקות וחששות שונות שמא הבעל בקירוב מקום אלא שרוצה לנסותה, עיי"ש. ומשמע שם שהסבר זה גם בדעת החיד"א הנ"ל. וא"כ משמע מדבריו שאם ישנה "שיחה מזהה" היינו שיודעת בודאות שהוא אינו בקירוב מקום אינו מועיל. מיהו נראה שדעתו נוטה שיועיל בכל גוונא, ולא כתב כן אלא לרווחא דמילתא, ואף שכתב לפני כן שהאשה חוששת לחששות רחוקות שימלך בדעתו לשוב לביתו וכו', מ"מ בדברי יציב (ס' מג אות ז) חזר והביא דעת החיד"א והוסיף שיש לסייע מלשון סתימות הש"ס

והפוסקים להתיר כשבעלה בעיר ולא כתבו דוקא באופן שיכול לשוב לביתו. ובפרט שיכול להתקשר לחברו ולשולחו לביתו לראות את הנעשה שם והאשה חוששת, עיי"ש. (ונראה שחוששת לכך שישלח שליח, דוקא אם יודע היכן היא). עכ"פ אין לשונו ברור כ"כ ויש לעיין.

איברא שמצאתי להגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ב ס' עה) שהשואל שם חיבר קונטרס על הלכות יחוד ובדין בעלה בעיר הסיק שמותר וסיים בזה"ל "אפילו כשיודעת בבירור שנמצא במקום רחוק מביתו ולא יוכל לשוב לביתו עד זמן מסוים" וכן כתב "ואף בזמנינו שמצוי הטלפון ויודעת בבירור שנמצא במקום רחוק מביתו ולא יוכל לשוב לביתו עד זמן מסוים, מ"מ אין הפחד הטבעי מרפה ממנה" עכ"ל השואל. והגרי"ש אלישיב ענה לו, כיון שכל יסוד ההיתר הוא מדברי החיד"א, לאחר העיון בדבריו נראה שאין ללמוד ממנו היתר זה שיודעת בבירור שהבעל לא יוכל לשוב, שהרי החיד"א כלל בדבריו אף את דברי רש"י, והרי רש"י הסביר טעמא דבעלה בעיר משום דמיסתפי השתא אתי, אלא ע"כ כוונת החיד"א שהבעל הודיע לאשתו שהוא מפליג, ואף שע"פ רוב אין חשש שישוב, הכא חוששת שמא ישוב מהפלגתו ויתפסנה, אבל ללמוד מהחיד"א שאפי' שיודעת בבירור שלא ישוב זה אי אפשר, עיי"ש. והנה הגרי"ש אלישיב שדא ביה נרגא בכל הבנין שבנו האחרונים מדברי החיד"א להתיר אפי' כשיודעת בבירור שלא יבא. מיהו לענ"ד יש לדון טובא בהבנת הגרי"ש אלישיב הנ"ל. הנה דברי החיד"א הינם תשובה למחלוקת בין הידי אליהו שסובר שנחלקו רש"י והרמב"ם בטעם בעלה בעיר לבין הכסא אליהו שסובר שלא נחלקו רש"י והרמב"ם, ואף הרמב"ם שכתב אימת בעלה עליה, כוונתו כדברי רש"י, שהאימה הינה מהחשש שמא יתפסנה, וע"ז ענה החיד"א, וכמו שהובא לעיל.

אכן כדי לדקדק האם כוונת החיד"א כדברי הגרי"ש אלישיב או כדברי האחרונים שהובאו לעיל, יש להעתיק תחילה את דברי הידי אליהו והכסא אליהו, אף על אריכות הדברים.

ז"**ל** הידי אליהו (תיקון פח) "ואגב אורחין יש לנו ללמוד מדברי רש"י שכתב דמסתפי מבעל השתא אתי, דהא דאין חוששין בבעלה בעיר היינו דוקא כשהיא יושבת בביתה, דשייך טעמא דמסתפה דילמא השתא אתי בעל אבל כשאינה בביתה והלכה עראי בבית אחר, מהיכא תיתי לומר דמסתפה השתא אתי, ופשיטא דאיכא משום יחוד וסברא אלימתא היא. אבל מדברי רבינו (הרמב"ם) שכתב מפני שאימת בעלה עליה נראה שאפילו בכל מקום זולת ביתה, כל שבעלה בעיר אימתו עליה שלא לזנות וכן כתב

הריב"ה ז"ל מפני שאימת בעלה עליה ולכן ליכא משום יחוד" עכ"ל. ובא הכסא אליהו (ס' כב ס"ק א) וחלק על הידי אליהו וז"ל "אשה שבעלה בעיר וכו' מפני שאימת בעלה עליה. מסתמיות דברי הפוסקים נראה דבכל גוונא התירו כל שבעלה בעיר אפילו אם היא יודעת שהוא מפליג ומתעכב במקום שהלך, ולא ידעתי מאי שנא מיחוד גוי ביין דקיי"ל שאם יודע הגוי שהוא מפליג, אסור. דלא מירתת ויודע הוא שיתעכב במרחץ או בבית הכנסת בזמן התפילה כדאיתא ביור"ד ס' קכט סע' א, ואפשר לומר דלרוב פשיטותו לא הזכירוהו דודאי ליכא אימת בעלה עליה שמא יבא ויתפסנה אלא היכא דאינה יודעת אם הוא מפליג אבל ביודעת פשיטא דליכא אימה וכו'. וחזיתיה להרב ידי אליהו ז"ל דף מח שעשה מחלוקת בין רש"י והרמב"ם ז"ל דלרש"י שכתב דילמא אתי משמע דוקא אם היא בביתה ולהרמב"ם ז"ל שכתב אימת בעלה עליה כל שהיא בעיר אפילו אם היא אינה בביתה שרי. אשר לפי דבריו תורה יוצאה דכל שהוא בעיר, לדעת הרמב"ם ורבינו הטור וגם מרן ז"ל שנקט כלשונם אפילו אם יודעים שהוא מפליג מותר. ולדעתי לא ידעתי אמאי לא כתב דאיכא גם נפקותא זו לענין דינא. ולישרי לן מר דאיני מודה לו בזה, דכל כי הא היה להם להפוסקים לפרש שחלוקים הם בטעמם רש"י והרמב"ם ז"ל ונפקא מינה טובא. אלא דלענ"ד גם הרמב"ם ורבינו הטור סברי מרנן כדעת רש"י ז"ל דהאימה היא שלא יבא ויתפסנה כגנב, ולפי זה כולהו ס"ל דדוקא אם היא יושבת בביתה מותר דאיכא אימה דילמא אתי הבעל אבל בבית אחר אסור וכו' והיכא דיודעים שהוא הפליג אסור וגו'" עכ"ל. והנה בא החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז אות כ) והביא את הכסא אליהו כלשונו וסיים החיד"א בזה"ל "אמנם לדעתי הקצרה כשבעלה בעיר אין בו משום יחוד מילתא פסיקתא דהכי אמרו בש"ס ופסקוהו הפוסקים ראשונים ואחרונים ומנין לנו לחלק חילוקים אלו מדעתנו, ואין ראיה מיור"ד ס' קכט דאימת בעלה אלים, כל שהוא בעיר ובכל אופן שרי", עכ"ל. (ולגבי הראיה מיין נסך, עיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פרק ו אות ג).

הנה בפשטות נראה מלשון החיד"א שסיים "כל שהוא בעיר ובכל אופן שרי" שאכן מותר בכל גוונא אפי' שיודעת בבירור שלא יכול לבא. ועוד שכתב לפני כן שאין לנו לחלק חילוקים מדעתנו. מיהו לדעת הגרי"ש אלישיב יש לומר שכוונת החיד"א שכל שיש אפשרות שהבעל יבא, אפי' רחוקה ביותר, על זה אמר החיד"א שאין לחלק ובכל אופן שרי אבל שאינו יכול לבא בודאות, ע"ז פשיטא שאינו מועיל אף להחיד"א. והנה מהא דהוכיח כן הגרי"ש אלישיב מזה שהחיד"א כלל בדבריו אף את שיטת רש"י, (דהרי דיבר החיד"א על הידי אליהו והכסא אליהו שהביאו את רש"י) והרי לרש"י א"א לפרש אימה

טבעית דהא נקט השתא אתי. יש לדחות שאין כוונת החיד"א על רש"י כלל, ואפי' שנקט על דין בעלה בעיר מילתא פסיקתא דהכי אמרו בש"ס ופסקוהו הפוסקים ראשונים ואחרונים, פשיטא שאין כוונתו לרש"י, שהרי רש"י אוסר לאשה להתייחד עם אשה שבעלה בעיר בכל גוונא וכמבואר לעיל (סע' א הערה 5) וא"כ אין כוונת החיד"א לכלול את רש"י. ואע"פ דמשמע מהידי אליהו דרש"י מתיר, אפשר שלמד כדעת כמה אחרונים שלמדו שרש"י ג"כ מתיר והובאו לעיל (שם הערה 2) אך בהחיד"א א"א לפרש כן שהרי גילה דעתו להדיא שסובר שרש"י אוסר בספרו ברכי יוסף (ס' כב אות ה) וכן בספרו ראש דוד (פרשת בשלח) שנקט שרוב פוסקים מתירים אך רש"י והר"ן אוסרים, עיי"ש. א"כ כוונת החיד"א לפסוק לדינא הלכה למעשה שזה דין פסוק ופסקוהו הפוסקים, אבל אין כוונתו שכל הראשונים כולל רש"י אכן פסקוהו. ובפשטות נראה יותר דלא כדעת הגרי"ש אלישיב, ונראה שאכן החיד"א התיר בכל גוונא. ועוד שהנה הכסא אליהו נקט תחילה בלשונו שנראה שמותר בכל גוונא "אפילו היא יודעת שהוא מפליג ומתעכב במקום שהלך", ולא נקט חושבת שמתעכב, אלא דיודעת שמפליג ומתעכב, ואף הבין שכך התיר הידי אליהו אליבא הרמב"ם, ועל זה הקל החיד"א וכתב דאין לחלק כלל אלא בכל גוונא שרי, היינו אותו אופן שבו דיברו הכסא אליהו והידי אליהו וזה באופן שיודעת שמתעכב שם ולא רק חושבת שמתעכב שם.

וכן יש להוכיח מהא דהכסא אליהו תמה על הידי אליהו מדוע לא כתב נפקא מינה להלכה בין רש"י להרמב"ם כאשר הבעל מפליג וכתב רק נפקא מינה בין רש"י להרמב"ם שהאשה לא בביתה. והשתא אי נימא שמדובר שהבעל מפליג אבל עדיין חוששת שמא יחזור בו הבעל ויתפסנה, א"כ זוהי נפקא מינה חלשה יותר מאשר כאשר הבעל לא יודע כלל היכן אשתו, דהא במפליג הוא יודע היכן היא בודאות, ובמציאות יש אפשרות שישוב לפתע, אפי' שע"פ רוב לא ישוב, מ"מ אימתו עליה בכה"ג אלים טפי מאשר שאינו יודע כלל היכן היא, ואפי' שיש לה חשש בלב אולי ראה אותה להיכן הלכה, מיהו הכא זה רק אולי ראה אותה. אלא ודאי כוונת הכסא אליהו שאפי' באופן שהפליג ויודעת בודאות שמתעכב, אפ"ה התיר הידי אליהו אליבא דהרמב"ם ולכן תמה על הידי אליהו, כיון שזה נפקא מינה אלימתא טפי מהיכא שהבעל אינו יודע היכן אשתו.

והנה יש להוכיח כנ"ל, דהנה החיד"א בא להקל גם על הידי אליהו שעשה מחלוקת בין רש"י להרמב"ם כאשר הבעל אינו יודע היכן אשתו, (ולפי הבנת הכסא אליהו ה"ה כאשר הבעל הפליג) ואי אמרת בשלמא שלמד בידי אליהו בדעת הרמב"ם שזה אימה טבעית ואפי' שבמציאות לא יוכל לתופסה, מובן מדוע עשה מחלוקת בין רש"י לרמב"ם,

דלרש"י ודאי לא מהני. אבל אם הבין שאימת בעלה עליה דכתב הרמב"ם, טמון בזה שחוששת שמא נודע לו היכן היא (כמש"כ הגרי"ש אלישיב) אף שזה חשש רחוק (ולפי הכסא אליהו ה"ה בהפליג שחוששת שמא חזר בו ויש אפשרות שיתפסנה), א"כ מה ההכרח לעשות מחלוקת בין רש"י להרמב"ם הרי שניהם סוברים שטעם ההיתר כיון שחוששת השתא אתי. אלא ודאי הפשט שלמד ברמב"ם שיש לאשה אימה טבעית ואפי' בטוחה שלא יבא עכשיו ויתפסנה. ולכן ע"כ חולקים רש"י והרמב"ם וכנ"ל.

ושוב ראיתי להגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) שהבין דלא כמש"כ הגרי"ש אלישיב, שלאחר שהגר"ח פלאג'י הביא דברי החיד"א הנ"ל שכתב דדין בעלה בעיר מילתא פסיקתא ומנין לנו לחלק חילוקים מדעתנו כתב עליו בזה"ל "אחרי המחילה הרבה לא זכיתי להבין דבריו, דהן אמת דבש"ס הכי איתמר מילתא פסיקתא בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, אבל דבר זה לאו חוקה היא וגזירה בלי טעמא, וטעמא בצידה דהוא משום אימת הבעל וכמ"ש רש"י והראשונים והאחרונים, וכיון דדבר זה מילתא בטעמא, כשיהיה באופן דאזדא ליה אימה זו מאיזה צד ואופן שבעולם אז אסרינן ליה משום יחוד וגו'" עכ"ל. ואי איתא שלמד בחיד"א כמש"כ הגרי"ש אלישיב, קושיתו על החיד"א מעיקרא ליתא, דהא אף החיד"א מודה שאם אין שום חשש כלל דיש לאסור, והתיר כיון שסובר שעדיין חוששת. אלא ודאי שלא למד אלא כשאר אחרונים שהבאתי לעיל שדעת החיד"א להתיר אפי' דליכא חשש שמא יבא, ואכמ"ל.

אם כן עולה שלפי הידי אליהו, דעת הרמב"ם וסיעתו מתירים בכל גוונא, וכן עולה מדברי החיד"א הנ"ל דמילתא פסיקתא היא ושרי בכל גוונא, ובספר דבר הלכה (ס' ז סע' ד) כתב שכן פסק החזו"א שמותר בכל גוונא. וכן הבין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ד) שהחזו"א מתיר בזה, אך דעתו שראוי להחמיר בזה אא"כ הדלת לא נעולה, עיי"ש. ולכאורה יש לדקדק שכן יסכים בספר ש"ע המקוצר (ס' רג סע' ז בהערה יד) שהסביר דאנן אזלינן בתר הטעם שזה אימה טבעית ולא רק חשש שמא יתפסנה, עיי"ש. ובספר נשמת אברהם (ס' כב) הביא משמו של הגרש"ז אויערבאך וז"ל "ואמר לי הגרש"ז אויערבאך שלא מצינו חילוק בחז"ל בין עיר קטנה וגדולה. וממילא גם אם היא יודעת שבעלה נסע לקצה השני של עיר גדולה כגון לונדון או ניו יורק, מותר", עכ"ל עיי"ש. והנה מדנקט שאפי' יודעת שהוא בקצה השני מהני משמע אפי' יודעת בודאות ולא רק חושבת.

ושו"ר שיש להוכיח מדברי ערוגת הבושם (ס' כב אות יח) שכתב על דין בעלה בעיר דמשמע דמותר לכתחילה ואין זה אסור כלל, מיהו צ"ע על דין זה דמה בכך שבעלה בעיר

וכי לא משכחת לה שיש לבעלה איזה עסק או מלאכה בעיר שיודעת בודאי שיתעכב שם שעה או יותר ולא מסתפי ממנו שיבא תוך אותו זמן וכו' וכתב שאין לחלק בין עיר גדולה לקטנה, ואולי מחמת קושיא זו פרש"י דאיסורא איכא, עיי"ש. ומשמע שלפי התוס' וסיעתו דפוסקים שמותר לכתחילה, מיירי אפי' בעיר גדולה וכשבטוחה שבעלה מתעכב והיא אינה חוששת שיבא ויתפסנה. ובספר מנחת איש (פ"ח סע' ד) קיבץ כמה מהמקילים בזה וסיים שכן הורה לו הגר"ע יוסף שליט"א, עיי"ש. ובספר ועלהו לא יבול (ח"ב עמ' קפד) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך, שבבריסק אע"פ שבדרך כלל מחמירים, בזה הם מקילים ואומרים שמכיון שבגמ' כתוב בעלה בעיר, אז בכל ענין מותר אם הבעל בעיר, שיש עליה מורא טבעי ואפילו אין באפשרות הבעל להגיע באותה שעה, עיי"ש.

ותדע שהארכתי בכל הנ"ל כיון שראיתי בכמה מספרי פוסקי דורנו שלענ"ד עירבבו בזה מקרים שונים והפכו אותם לחד, ולפ"ז דייקו מכמה פוסקים לקולא. דהנה בספר מנחת איש (פרק ח' סע' ד-ו) ובספר דבר הלכה (שם) כתבו לדייק כנ"ל דמהני אפי' שבטוחה שלא ישוב (כך משמע מלשונם בגוף ההלכה) בשו"ת בית דוד (טעביל ס' כה) וכן בשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס' ח) ועוד, ולענ"ד מדבריהם אין שום זכר להתיר כאשר יודעת בודאות שלא ישוב. שהנה הבית דוד משמע שמתיר כשהבעל מפליג דומיא דמס' סוכה, ומהתם אין ראיה להתיר בנ"ד, דהתם מיירי שהחתן יורד לעשות צרכיו, עיי"ש. והנה שם אינה יודעת בודאות שלא ישוב ואפשר דחוששת דילמא רוצה לבודקה. וכן בשו"ת אמרי יושר הנ"ל, סך הכל ביאר בדבריו שדרך הבעל להיות כל היום בחוץ ומהני משום דאימתו עליה, עיי"ש. ומכאן ועד להוכיח שמותר אפי' שיודעת בודאות שלא ישוב, הדרך רחוקה. והוסיף למתירים את העזר מקודש (ס' כב סע' ה) וזה אינו דהא נקט מפורש העזר מקודש שאפי' שאמר לה הבעל שמפליג חוששת שמא יבא פתאום, א"כ אין ראיה לנ"ד, ועוד שהוסיף העזר מקודש שאם הבעל מודיע לה שמפליג, צ"ע, עיי"ש. ושוב ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ו) שדן בסוגי הפלגה, וג"כ כתב תחילה מכמה פוסקים דמהני שמפליג למקום שמתכוון להיות שם כל היום וכו' אך אין מעכב בעדו מלשוב לביתו, והשני שאין לו אפשרות לשוב מיד לביתו אם לא ע"י דרך ארוכה או שיש לו אפשרות ע"י דרך קצרה אך הוא ברשות אחרים ואין הדבר בידו להבטל, וסיים שבאופן הראשון שיש אפשרות בידו לבטל התכנית שלו ולשוב, כ"ע מודו שאין זה מפליג ודינו ממש כדין בעלה בעיר, עיי"ש. וזהו בעצם כמ"ש הגרי"ש אלישיב שהבאתי לעיל בהערה שיש הבדל כשמודיע לה שמפליג לבין שיודעת בודאות שלא ישוב לביתו.

עוד רגע אדברה במה שנודע לי שמקרוב הומצא דבר חדש, שיש אפשרות לאיש להיות סמוך לביתו או בכל מקום אחר, ואפ"ה שמתקשר למקום פלוני שיש לו שיחה מזוהה, יראה מקבל השיחה שיחה מזוהה של מקום אחר. וכך הדבר עובד, ישנה מרכזיה של חברה מסוימת, שכל העובדים מקבלים אפשרות שיחות בחינם, אך כדי שהשיחות ירשמו ע"ש אותה חברה, חייבת השיחה לעבור דרך המרכזיה, ובמכשיר השיחה המזוהה של מקבל השיחה יופיע מס' המרכזיה, ולא המספר האישי של המתקשר. ואף שכרגע דבר זה אינו ידוע אצל כולם, מ"מ יש לדון שבעתיד זה יהיה ידוע, א"כ לעולם האשה לא תהיה בטוחה שאכן בעלה רחוק, ותמיד יקונן פחד בליבה שאכן הוא נמצא בקרבת מקום, והשיחה המזוהה שהיא רואה הינה של המרכזיה. ולפ"ז לעולם מהני בעלה בעיר. . **וי"א שאינו מועיל אלא אם כן יש לה חשש שמא ישוב לפתע פתאום בספר** כסא אליהו (ס' כב סע' א) העלה דדין בעלה בעיר הוא דוקא דחוששת שמא יבא בעלה אבל כשיודעת שהפליג ומתעכב, אינו מועיל, והבאתי לשונו בהערה הקודמת. ואף הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) חלק על המקילים וכתב שכל שהלכה לה האימה שמא בעלה יבא, אינו מועיל. וכן מתבאר באפי זוטרי (ס' כב ס"ק יח) ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' ס"ה אות ז) וכן מתבאר מהמקנה כמו שהסבירו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ו אות ג) שאפי' שהפליג חוששת שמא יחזור בו וישוב לביתו, עיי"ש. וש"מ כשיודעת בודאות שלא ישוב כגון שדיברה עמו בטלפון ממקום רחוק, לא מהני. וכן העלה בשו"ת דברי שלום (ס' קמח אות ב) שנכון להחמיר ובפרט באשת איש. וכ"כ בתשובות הרצ"ה (הובא באוצה"פ ס' כב ס"ק לא אות ד) וכ"כ בספר מאורי אור (ס' צה אות יב) וכן מתבאר ממש"כ הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ב ס' עה) והבאתיו בהערה הקודמת. וכן משמע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ו אות ג). ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט ס' קמב א) נשאל לגבי אשה שבעלה עובד במקום עבודתו ורק לעת ערב בא לביתו האם מהני בעלה בעיר, ובתשובתו הביא דעת החזו"א שהקל בזה, אך סיים שאם הפתח סגור ואינו נעול, ודאי יש להקל, עיי"ש. ומשמע דדוקא בצירוף פ"פ הקל בזה, ובלי זה יש להחמיר. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג א) כתב להחמיר ואין להקל רק בצירוף הטעם של חשש שמא יתפסנה, וע"ע בשבט הלוי (ח"ג ס' קפ). וכן החמיר בספר זכרון עקידת יצחק (פרק חמישי) ובשו"ת ויען דוד (ס' קפו), וע"ע לרבינו יוסף חיים בספרו חוקי הנשים (פרק 44) שאפשר לדקדק מלשונו שבנ"ד לא יועיל, עיי"ש. וכן נראה שסובר בשו"ת אורי וישעי (ס' ח) ואפי' לדעת הרמב"ם, עיי"ש. . **ולהלכה נכון להחמיר, ובשעת הצורך אפשר לסמוך**

על המתירים הנה נקטנו בלשון "נכון להחמיר" כיון דנראה דמעיקר הדין אפשר לסמוך על הרבים המקילים בזה וכנ"ל בהערה 32. אך נכון לחוש לאוסרים בזה זולת במקום צורך. ובחוברת להלכות יחוד של הרה"ג זאב בוגרד (פ"ב הערה 23) כתב שהגר"נ קרליץ פסק בנ"ד שבשעת הצורך אפשר להקל, עיי"ש. ונראה שאם אפשר לפתוח את הדלת שיש לעשות כן. . **וכאשר היחוד אסור מדרבנן, אפשר להקל כיון** דהוי מחלוקת בדרבנן, אפשר להקל כעיקר הדין אפי' שלא בשעת צורך. .

יב. אשה שבעלה נמצא בבית האסורים שבאותה עיר שהיא נמצאת, יש מתירין להתייחד עמה כדין כל אשה שבעלה בעיר לכאורה פשט דברי החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז אות ב) שכתב בדין של בעלה בעיר דמילתא פסיקתא היא ומנין לנו לחלק חילוקים מדעתנו ובכל אופן שרי ואפי' באופן שבטוחה שבעלה לא יבא ויתפסנה, והבאתי לשונו בסע' הקודם (הערה 32). א"כ ה"ה כשהבעל בבית האסורים שאימתו עדיין מוטלת עליה, דאין לנו לאסור ולחלק חילוקים מדעתנו, דהא יש עליה אימה טבעית ולא מחמת שמא יתפסנה. מיהו עיין בהערה הבאה שאפשר שאף להחיד"א בנ"ד אסור.

הנה לעיל (שם) הבאתי בשם שו"ת דברי יציב (ס' מב) שהאשה חוששת מסיבות רחוקות ומקרים רחוקים מחמת האימה שאופפת אותה כשבעלה באותה עיר, ועוד שחוששת שמא ישלח שליח או יתקשר לחבר וישלחנו לראות את שלום ביתו, עיי"ש. ולכאורה כ"ש בנ"ד שתחשוש לשמא ישלח חבר לבדוק את שלום ביתו, דהא שניהם יודעים שהיא ברשות עצמה וכעת וזה יגרום לבעל לחשוש ולחשוד. א"נ תחשוש חשש רחוק שמא קיבל חופשה בלתי צפויה מבית האסורים.

ולכאורה נראה לדקדק שכן מתיר בנ"ד בשו"ת רעק"א (ס' צט), דהנה בגמ' מס' סוטה (כה.) מיבעיא האם עוברת על דת צריכה התראה כדי להפסיד כתובתה או לא, ובעינן למיפשט מארוסה ושומרת יבם ודחינן ושוב בעינן למיפשט מאלמנה לכה"ג ודחינן ולבסוף פשטינן מהא דאמרינן אלו שבית דין מקנין להן, מי שנתחרש בעלה או נשתטה או שהיה חבוש בבית האסורין, ולא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה ש"מ בעי התראה ש"מ, עיי"ש בגמ'. ובשו"ת רעק"א הנ"ל הקשה בתוך דבריו וז"ל "מנלן לש"ס בסוטה למיפשט דעוברת על דת בעי התראה, דלמא מיירי בנסתרה בהיתר כגון שבעלה בעיר או שהפתח פתוח לרה"ר, דלגבי קינוי הוי סתירה משא"כ בלא הקינוי לא היתה עוברת על דת כיון שבדרך היתר נסתרה ויש לישב", עכ"ל. הנה מדהקשה דילמא היה זה כשבעלה בעיר, ש"מ שבעלה בעיר מועיל אפי' שהוא בבית האסורים. ואולי יש לדחות

ולפרש דהא דסיים דיש לישב, והיינו הישוב הוא דאינו מועיל בעלה בעיר בכה"ג, ואף דזה אינו ישוב אלא גבי בעלה בעיר ולא גבי פ"פ, מ"מ גבי פ"פ יש לישב אחרת. א"נ אפשר הא דנקט בעלה בעיר קאי רק על נתחרש בעלה או נשטתה, ופ"פ נקט גבי בית האסורים, וכ"ז דוחק וצ"ע. (ולגבי הקושיא של הגרעק"א, עיין בהערה הבאה מש"כ בשם התוס' שאנץ שלפי דבריו מיושב, וע"ע בנתיבות לשבת ס' כב ס"ק יח ובהפלאה קובץ אחרון ס' קטו ס"ק יא). **ויש אוסרין וכן עיקר הנה** בגמ' מס' סוטה (כה.) שהבאתי בהערה הקודמת, מבואר דאשה שבעלה נתחרש או נשתטה או בבית האסורין, לית לה אימתא דבעל, והיינו דאם נסתרה בלא קינוי של בי"ד אין זה פריצותא יתירתא כיון שאין לה אימת בעל, עיי"ש בגמ' ובלשון רש"י. ולכאורה מוכח דבכה"ג שהבעל בבית האסורין לא יועיל היתר בעלה בעיר לענין יחוד כיון דאין לה אימת בעל, ועיין בדבר הלכה (ס' ז ס"ק יא) מש"כ לדקדק בסוגיא דסוטה הנ"ל.

והנה במסקנת הגמ' שם, דאבעיא להו האם עוברת על דת מפסידה כתובתה בלא התראה או דבעינן התראה, פשטינן מהא דאמרינן אלו שבי"ד מקנין להן מי שנתחרש וכו' ושבעלה בבית האסורין, וש"מ שצריכות התראה כדי להפסיד כתובתה. וכתב שם התוס' שאנץ וז"ל "ש"מ בעי התראה ש"מ, ובפתח פתוח לרשות הרבים ליכא לאוקמיה ואינה עוברת על דת, דהא מסתמא כיון דאינה עוברת על דת לא היו בי"ד מקנין אותה כדי להפקיע כתובתה בכדי וכו'", עכ"ל. הנה התוס' שאנץ בא לשלול שלכאורה אפשר לדחות את ראיית הגמ' אם נעמיד אוקימתא דהתם שבי"ד מקנין להם מיירי בפ"פ, ולכן אילולא הקינוי אינה עוברת על דת כלל ורק לאחר קינוי מיקרי עוברת על דת, אבל אה"נ בעלמא עוברת על דת אפי' בלא קינוי תפסיד כתובתה. וע"ז תירץ התוס' שאנץ דליכא למידחי הכי כיון דאם היה זה בפ"פ ואינה עוברת על דת בכה"ג, בי"ד לא היו מקנין להן סתם. מ"מ יש לעיין מדוע נקט רק פתח פתוח לרה"ר ולא נקט ג"כ בעלה בעיר כמש"כ התוס' שאנץ בעצמו לעיל מיניה (בהקשר אחר), ולכאורה אפשר לדקדק דסובר דבכה"ג שבעלה נתחרש או בבית האסורין, לא מועיל היתר של בעלה בעיר ולכן נקט דוקא פ"פ לרה"ר. ודוחק לומר דלאו דוקא וחדא מיניהו נקט, ואה"נ ה"ה בעלה בעיר מהני, דהא יש בזה סברא שלא יועיל. ושו"ר בדבר הלכה (ס' ז ס"ק יא) ובספר דברי סופרים (ח"ב ס' כא), שכתבו דלאו דוקא וחדא מינייהו נקט עיי"ש. ולענ"ד דוחק לומר כן כשיש סברא בדבר, לכן נראה שדוקא נקט.

וזה פשוט שכל הפוסקים שהבאתי לעיל (סע' יא) שסוברים שכל שבטוחה שבעלה לא יבא לא מהני היתר בעלה בעיר שיאסרו בנ"ד. וכן כתב לאסור בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ז), עיי"ש.

ובדעת החיד"א וסיעתו שהבאתי לעיל (שם) שכתב שבדין בעלה בעיר בכל אופן שרי ואפי' היכא דבטוחה שבעלה לא יבא ואין לנו לחלק חילוקים מדעתינו, לכאורה בנ"ד ג"כ מהני. אלא שאפשר דבכה"ג שנמצא הבעל בע"כ תחת רשות אחרת ואין לו אפשרות מציאותית לבא אפי' אם ירצה, אפשר שדעתה של האשה מתנתקת ממנו במקצת ואין לה כ"כ אימת בעל, ועוד שמקבלת בטחון יתר בכה"ג. אי נמי דוקא כשחיים ביום יום יחד וחיים כדרך העולם ומתראים ומדברים וישנים יחד אימתו עליה ביתר שאת משא"כ בנ"ד שאינם חיים יחד כדרך העולם ומנותקים זה מזה, אפשר שמסיחה דעתה ממנו ואין אימתו עליה כדי להתיר. ומצאתי בספר נטעי גבריאל (פל"ה סע' טו) שהעלה לאסור וכתב שאף להחיד"א אסור, עיי"ש.

ולדינא, הדבר הלכה (שם) והדברי סופרים (אות פו) נשארו בצ"ע בזה. וכששאלתי להגר"י רצאבי שליט"א ענה לי לאסור בזה וכן כששאלתי להגר"י זילברשטיין שליט"א, ענה לי שכאשר הבעל בבית האסורים נחשב כאילו הוא בעיר אחרת. ובספר מנחת איש (פ"ח סע' יא) כתב שכן הסכים לאסור הגר"ע יוסף שליט"א, לכן הכי נקטינן לדינא לאסור בזה. אע"פ דאינו ברור כ"כ דלהחיד"א וסיעתו שהובאו לעיל (סע' יא) שאכן אסור ואפשר שאף בנ"ד מותר, מיהו כבר הורו זקנים הלכה.

מיהו יש לעיין כאשר נמצא בבית האסורין לפני משפט, שאפשר שישתחרר מיד וכמו שקורה במציאות פעמים רבות שאנשים נלקחים לבית האסורין ותוך זמן קצר משתחררים, שאפשר בכה"ג מועיל בעלה בעיר, והסברא נוטה להקל. וכן כשנעצר לזמן ממושך האם האימה מהבעל נעלמת ישר ומיד אסור להתייחד עמה או שצריך שיעבור זמן מה והיא תתרגל לחיות בלעדיו ורק אז האימה תפוג. וכן כאשר נלקח לבית האסורין ונגזר עליו מאסר קצר של שבוע וכד', האם בכה"ג נעלמת האימה או שמא אימתו עדיין עליה וצ"ע בכל זה. .

יג. אשה שבעלה מאושפז בבית חולים, ואין לו יכולת מציאותית לשוב לביתו מחמת חוליו, דינו כמבואר בסעיף יא היינו נחשב שיודעת

בוודאות שלא יכול להגיע דמעיקר הדין שרי אך נכון להחמיר זולת בשעת צורך, וביחוד דרבנן שרי בשופי. והנה בספר נטעי גבריאל (פרק לו סע' י) כתב בדין זה לאסור והסביר שאפי' הסוברים דאימת בעלה עליה ושרי אף שיודעת שלא יבא ודאי, מ"מ בנ"ד אין

לה אימה בטבע, עיי"ש. ולענ"ד אחר המחילה מניין לנו לומר כן מסברת עצמנו כשאין הכרח לכך, ובשלמא לעיל בסע' הקודם בדין בעלה בבית האסורין אמרינן הכי, היינו מכח הגמ' במס' סוטה (כה.) דמוכח שכאשר הבעל בבית האסורין אין לאשה אימת בעלה, אבל בנ"ד אין זה דומה לבית האסורין כלל, שהרי שם ביארנו שאפשר שבית האסורין חמור טפי כיון שרשות אחרים עליו ואינו יכול לשוב לביתו אפי' אם ירצה בכך ולכן יש בטחון יתר ודעתה מתנתקת ממנו ולכן אין מספיק אימה כדי להתיר, אבל בנ"ד אינו מיקרי רשות בעלים עליו ואם ירצה יוכל לשוב לביתו ע"י אמבולנס, ואע"פ שלא יעשה כן ובטוחה שלא יבא דומיא שנמצא במקום רחוק ויודעת מכך, אין ההיתר הוא שמא יבא אלא אימה טבעית ולכן אין זה דומה לבית אסורין ואין לאשה ניתוק דעת מבעלה ולא היסח דעת ועדיין יש לה אימה. וכן לפי ההסבר השני שכתבנו שכאשר הוא בבית האסורין אינו מועיל כיון שאינם חיים כדרך העולם, שאינם מתראים אלא לעיתים רחוקות ואינם סועדים יחד וכד' וזה גורם להיסח דעת, אבל בנ"ד ע"פ רוב האשה מבקרת את בעלה כמעט כל יום או יומיים, וליכא היסח דעת. ולכן לדינא נראה כמו שכתבנו, ודלא כמש"כ הנטעי הגבריאל הנ"ל ונמשך אחריו בספר מנחת איש (פרק ח סע' יז), ועיין בספר דבר הלכה (ס' ז סע' יא) שבבאוריו נראה שנוטה להקל אך לדינא נשאר בצ"ע. .

יד. אשה שבעלה בעיר, ובאופן מציאותי יכול לבא אליה בפתע פתאום אך אינו יכול לעשות כן מבחינה הלכתית וכגון כהן שאשתו מתייחדת בבית הקברות או באופן שיצטרך הבעל לחלל שבת כדי להגיע אליה, מותר היינו שאין לומר דלכתחילה נכון להחמיר זולת במקום צורך או ביחוד דרבנן דאפשר להקל כמו שפסקנו לעיל (סע' יא) כאשר הבעל לא יכול לבא מבחינה מציאותית, אלא הכא שאני וכמו שיבואר בהערה הבאה ומותר לכתחילה כדין אשה שבעלה בעיר שחוששת שמא יתפסנה בעלה. **להתייחד עמה כדין אשה שבעלה בעיר הנה** בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמט אות ב) נשאל לגבי אשה שבבית הקברות והבעל מחכה בחוץ כיון שהוא כהן, וענה שלפי החזו"א שזה אימה טבעית, פשוט דמהני, ובפרט שהבעל סמוך שכ"ע מודו דשרי, ועוד שמא הבעל יורה היתר לעצמו ויכנס כיון דהוי קברי צדיקים (כך היתה השאלה שם) ונשאר בצ"ע, עיי"ש.

והנה בספר תורת היולדת (פרק יד הערה ג) דן לגבי יולדת בשבת שנוסעת עם נכרי ויש יחוד בנסיעתה וכתב שאם בעלה רופא ופעמים שמזעיקים אותו בשבת לאותו בית חולים שאליו נוסעת אפשר שאין בזה יחוד משום שאימת בעלה עליה שמא יוזעק לבית החולים ויסע אחריהם, וכמו כן אם הבעל אינו שומר שבת שאימתו עליה שיכול ליסוע בשבת ר"ל וסיים בצ"ע, עיי"ש. ומשמע דפשיטא ליה דאם אין שום היתר הלכתי, אינו מועיל, דהא אפילו ברופא או יהודי שאינו שומר מצוות נשאר בצ"ע, כ"ש ביהודי השומר מצוות ואינו רופא שלא יועיל, מיהו יש לדון בזה להיתר וכדלקמן.

הנה כתב מרן בש"ע (יור"ד ס' קמט סע' ו) וז"ל "ישראל ועובד כוכבים שהיו בספינה ובה יין, ושמע ישראל קול שופר שתוקעין לשבות ונכנס לעיר והניח היין שבספינה עם העובד כוכבים אם יש דרך עקלתון שיוכל לבא עליו פתאום ואין שם אלא עובד כוכבים א', מותר היין אפילו יש בינו ליין יותר מאלפים אמה שאין אנו בעיניהם בחזקת שומרי שבת", עכ"ל. ומקורו בגמ' ע"ז (ע.) דאין העכו"ם סומך על כך שיום שבת הוא, והיהודי לא יצא חוץ לאלפיים אמה כיון דאין אנו שומרי שבת בעיניהם, עיי"ש בגמ'. וכיון שבאיסור יחוד אפשר ללמוד את הגדרים של בעלה בעיר מהא דחוששש העכו"ם מהישראל וכמבואר בכסא אליהו (ס' כב) ולכן אפשר שכמו שאין העכו"ם יודע ומעריך את קדושת השבת וחומרתה, ה"ה אשה. אלא ודאי שיש לחלק ולא לקבוע בזה כללים וכגון שאם האשה אינה שומרת מצוות כלל אפשר לדמותה לעכו"ם, היינו שאינה יודעת חומרת שבת וחוששת שמא בעלה יורה היתר לעצמו ובגלל חשדו בה יחלל שבת כדי לתפסה (ואפי' שאינו דומה לעכו"ם ממש כיון דהכא חיה עמו ויודעת שמדקדק במצוות, מ"מ נראה שעדיין אינה יודעת חומרת שבת ותחשוש שמא יתפסנה), וה"ה לגבי אשה בבית הקברות, שבעלה כהן ואינו נכנס שאינה יודעת החומרא של הדבר ותחשוש. אלא שלכאורה לפ"ז אם מכירה בבעלה שלא יחלל שבת בשום אופן שבעולם כיון שמדקדק בזה ויודעת החומרא של מחלל שבת וכן לגבי כהן בבית הקברות, לכאורה יש לאסור דומיא מש"כ רבינו ירוחם והובא בנקודות הכסף (יור"ד ס' קנט סע' ו) שבזמן הזה העכו"ם יודעים שישראל לא יחלל שבת כלל, עיי"ש (והיינו לפ"ז יש לאסור היין כיון שהעכו"ם לא יחשוש שהיהודי יצא חוץ לאלפים אמה).

מ"מ לדינא נראה שיש להקל בזה כיון שעכ"פ מבחינה מציאותית ישנה אפשרות שיתפסנה, ואפי' שמבחינה הלכתית אינו יכול, מ"מ חוששת שמא יורה היתר לעצמו בגלל חשדו בה, ואינו דומה למקרה שיודעת שמבחינה מציאותית לא יכול לבא וכגון שדברה עמו בטלפון וישנה שיחה מזוהה. ובפרט דאף באופן שיודעת בודאות שלא

יבא מעיקר הדין שרי ורק נכון להחמיר וכדלעיל (סע' יא). וכששאלתי להגר"י רצאבי שליט"א כיצד לנהוג בזה הלכה למעשה, הורה לי להקל בזה, וכנ"ל. .

טו. יש מחמירין שאינו מועיל היתר של בעלה בעיר אם זה באופן שעל פי רוב אין הבעל שב לביתו באותו זמן וכגון שנמצא במקום עבודתו המרוחק מביתו ואין דרכו לשוב לביתו באמצע עבודתו, הן מחמת הפסד ממון והן מסיבה אחרת בשו"ת דברי שלום (ס' קמח אות ב) כתב שאם בעלה עובד במקום מרוחק, ועל פי רוב אינו שב לביתו אפי' לא לארוחת צהרים, יש להסתפק אי מיקרי בעלה בעיר והעלה להחמיר ובפרט באשת איש דהוי יחוד דאורייתא, עיי"ש. ולכאורה אפשר לדקדק כן ממש"כ הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) לגבי נשים העובדות אצל הנכרים, שאפי' שהבעלים יודעים היכן הם, כיון שאין הבעלים רגילים ללכת לשם, לא מהני, ולכאורה ה"ה בנ"ד. ועיין הערה הבאה מש"כ בשם הגר"ח פלאג'י. ומצאתי בעוד כמה פוסקים שהחמירו, ואפי' דמיירי שאינה יודעת באופן ודאי שהבעל לא ישוב, אלא שיש חילוקים ביניהם מתי יש להחמיר. הנה בספר אפי זוטרי (ס' כב ס"ק יח) כתב ששכיר יום הנמצא בעבודתו, לא מועיל היתר בעלה בעיר, עיי"ש. ומשמע דוקא כיון דהוי שכיר יום, שאינו יכול לבא על דעת עצמו ועוד שיהא לו הפסד ממון אם יעזוב באמצע מלאכתו. ואיכא נמי סכנת פיטורין אבל אם הוא עצמאי שיכול לבא על דעת עצמו, שפיר מיקרי בעלה בעיר וחוששת שמא יבא, ואפי' אם ירויח פחות ממון, דהא ברשות עצמו קאי ואין סכנת פיטורין. (ובפרט באופן שהוא עצמאי או שהוא המעביד עצמו שאין אפי' הפסד ממון). ועיין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ז) שג"כ העלה לאסור כשעובד רחוק וכו' אלא שסיים שאפ"ה כאשר הוא ברשות עצמו, מועיל. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס' קפ) כתב שכאשר הבעל עובד במקום מרוחק, ועובד שם בקביעות, כיון דאיכא תרתי לגריעותא, חושש להקל, עיי"ש. ואף מדבריו משמע שאם עובד בקביעות אבל במקום קרוב, או אפי' במקום רחוק אך אינו בקביעות. מודה דמהני היתר בעלה בעיר, עיי"ש. וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ו אות ג). ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ו אות ד, ה)

ועיין בכסף הקדשים (חו"מ ס' רלא סע' כז לבעל העזר מקודש) שנקט בתוך דבריו בלשון "אולי" אפי' שהבעל נמצא בבית שכנו הקרוב אליו, כל שידוע שהוא נזקק שם לעסק שיש בו משך זמן שלא יפסיק בו הרי זה כעיר אחרת, עיי' ש. . **ויש מתירין וכן עיקר הנה** מלבד הידי אליהו והחיד"א שהבאתי לעיל (סע' יא) הסוברים שלפי הרמב"ם

והש"ע וסיעתם שנקטו טעמא של אימת בעלה בעיר שמועיל אפי' בגוונא שיודעת בודאות שלא יבא הבעל, כ"ש בנ"ד דמהני, הנה לעיל (שם) הבאתי דעת הגרי"ש אלישיב שחלק על ההבנה של האחרונים שדייקו מהחיד"א להתיר אפי' שיודעת בודאות שלא יבא וכתב שא"א לדקדק כן מהחיד"א, מיהו מודה הגרי"ש אלישיב שכן אפשר ללמוד מהחיד"א שאפי' באופן שעל פי רוב זה רחוק מהמציאות שהבעל ישוב, מהני מפני שאימתו עליה, עיי"ש.

והנה הרדב"ז (ס' תתקיט) כתב לגבי נשים העובדות אצל הנכרים, והבעלים יודעים היכן הם, ומועיל בעלה בעיר, והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) הקשה על דבריו דסוף סוף אין רגילות ללכת לשם, ולבסוף הסביר את דברי הרדב"ז שסובר או דמיירי באופן שדרך הבעלים לילך לשם לפעמים או אפי' שאין דרכם ללכת אלא כיון שיש רשות בידם ללכת כל שעה, מועיל, עיי"ש. ולכאורה ה"ה בנ"ד שאע"פ שאין דרכם לשוב באמצע העבודה, עכ"פ במציאות יש להם אפשרות להגיע בכל שעה ולכן האשה חוששת. ואפי' אם לפי האמת יהיה לו הפסד ממון נראה שמועיל, כיון שמצוי הדבר שהפועל מקבל רשות מהמעביד לילך לביתו אם מבקש ממנו וישנה סיבה מספקת לכך. ולכן האשה חוששת, ובפרט לפי מש"כ בשו"ת דברי יציב (ס' מב) שהאשה יש לה חששות רחוקות וסיבות שונות מחמת הפחד שאופף אותה. ואפי' שדיבר עמה בטלפון מריחוק מקום, חוששת שמא הוא בקרוב מקום ואינו רוצה אלא לנסותה. והוסיף הדברי יציב (ס' מג) שחוששת שישלח שליח או יתקשר לחבירו וישלחנו לביתו לראות מה קורה שם, עיי"ש. ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס' ט אות ח) כתב וז"ל "אבל באיש שדרכו תמיד כל היום בחוץ לביתו בזה מיקרי בעלה בעיר ושרי משום דאימת בעלה עליה וגו'" עכ"ל. משמע שאע"פ שדרכו תמיד להיות חוץ לביתו, מהני. וע"ע לעיל (סע' יא הערות 32 33) שמשמע מהכסא אליהו שדוקא באופן שיודעת בודאות שלא יבא אינו מועיל, עיי"ש. וא"כ יש לדייק שאם לא יודעת באופן ודאי, מועיל. וכעת מצאתי בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות כא) שכתב שאפי' שזה שעות עבודתו כיון שהוא ברשות עצמו, חוששת שמא יבא אפי' שאינו רגיל לבא בשעות אלו, ורק מחמת הפסד ממון צריך לשהות בעבודתו חוששת וכו', עיי"ש. ויש להוסיף את מש"כ בתורת היולדת (פי"ד הערה ג) דאשה שנסעה בשבת קודש לבית החולים ויש יחוד עם הנהג הנכרי, אם בעלה רופא שלפעמים מוזעק לאותו בית חולים, אין בזה יחוד, עי"ש. והרי זה לא שכיח כמעט כלל ואפ"ה מהני. וכן עיקר למעשה, ובפרט דאפי' באופן שיודעת בודאות שבעלה לא יגיע, מעיקר הדין מהני ורק נכון להחמיר וכדלעיל (סע' יא). .

טז. לפי האמור בסעיף הקודם, מועיל היתר בעלה בעיר כאשר הבעל אברך הנמצא בלימודיו בכולל **ע"פ** המבואר בסע' הקודם. ובפרט דהכא אין הפסד ממון אם ישוב לביתו ולכמה מהאוסרים (שם) מודים דבכה"ג שרי. והוסיף בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס'מ פרק ו אות ו) שאע"פ שלפי האמת התורה חשובה לנו יותר מממון, מ"מ אין הנשים, שדעתן קלה יודעות עד כמה התורה נחשבת, ועוד שפעמים אכן עוזבים האברכים את הכולל כשיש נחיצות בדבר ובפרט אם עולה חשד בעיני הבעל, לכן שפיר מירתתי. .

יז. היתר בעלה בעיר מועיל אפילו כשהבעל עיוור **איתא** בגמ' (קידושין פא.) רב ביבי איקלע לבי רב יוסף, בתר דכרך ריפתא אמר להו שקולו דרגא מתותי ביבי. והא אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד וכו', עיי"ש בגמ'. הנה מוכח שאפי' רב יוסף, שסגי נהור היה כמבואר בכמה דוכתי (עיין קידושין לא.) מהני בעלה בעיר דהא מקשינן בגמ' מדוע חששו שרב ביבי יתייחד עם אשת רב יוסף הרי הוא בעיר. וכן דייק מהגמ' הנ"ל הרד"ל בהגהותיו (קידושין שם) וכן משמע מהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) וכ"פ באור שמח על הרמב"ם (פכ"ב בל' איסו"ב הי"ב) ובשו"ת דברי יציב (ס' מב) ובשו"ת דובב מישרים (ס' ה) ובשו"ת ברכות שמים (ס' לח) ועיין הערה הבאה מה שיש להעיר על ראיה זו. **ויש מסתפקים בזה היעבץ**" (קידושין פא. נדפס בהוצאה חדשה) כתב על הגמ' קידושין שהבאתי בהערה הקודמת וז"ל "משמע אפילו בעלה סומא. ושמא רב יוסף לא היה אז סגי נהור עד לאחר זמן שנעשה סגי נהור באיזה סיבה", עכ"ל.

אכן הערת היעב"ץ הוי קושיא אלימתא על האחרונים (שהובאו בהערה הקודמת) שהביאו ראיה מעובדא דרב יוסף דמהני סומא להתיר בעלה בעיר. הנה רב יוסף פקח היה ונסתמא כמבואר בתשובות הגאונים (שערי תשובה ס' קעח) וברבינו גרשום (מנחות קט:) ובריטב"א (מגילה כד.) ובר"ן (קידושין יג. מדפי הרי"ף). וא"כ אפשר שהמעשה הנ"ל היה בעודו פקח ולכן אין כל ראיה להתיר. ושו"ר בספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק ה) שהעיר בזה וכתב שאולי כיון שאמר רב יוסף "שקולו דרגא" היינו שהורה לאחרים להוציא הסולם ולא עשה כן בעצמו, ש"מ דסגי נהור היה ונשאר בצ"ע. ולענ"ד דקדוק זה ליתא, וא"א מדקדוק התלוי על חוט השערה להוציא היתר יחוד עם א"א כשבעלה סומא, ועוד לא משמע מדברי האחרונים הנ"ל שאכן דקדקו מהלשון "שקולו דרגא". וכן ראיתי בספר משא בני קהת על הרמב"ם (הלכות איסו"ב פכ"ב) שג"כ העיר וכתב שא"א

לדקדק מהא דאמר רב יוסף "שקולו דרגא" ולא הוציאו בעצמו, ואפשר שאמר כן ולא הוציא בעצמו מחמת כבודו או סיבה אחרת, עיי"ש. ובפרט לפמש"כ החזו"א (אישות לד אות ד) דמשמע מלשונו שרב ביבי הוא זה שאמר "שקולו דרגא תותי ביבי" היינו אמר כן על עצמו ואין זה רב יוסף שאמר כן, וכן הוא בפירוש מהר"י בי רב על קידושין שכתב שיש מי שפירש שרב ביבי אמר כן, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב). מיהו אין זה דחיה כלל, דהא מהתוס' (קידושין פא. ד"ה בעלה) ומהרמ"ה (שם) והסמ"ג (לאוין קכו) מוכח דרב יוסף הוא דאמר כן, וכ"כ להדיא החכ"א (בינת אדם אות יח) והפני יהושע (קידושין שם) ובסדר הדורות (ערך רב ביבי).

וראיתי להחיד"א בספרו עין זוכר (מערכת י אות טז) שהביא דעת רבו בעל גט מקושר שצידד שרב יוסף היה סגי נהור מאז ומעולם, ולא ראה מאורות מימיו, עיי"ש. ולדבריו פשוט שישנה ראיה דמהני בעלה בעיר אפי' שהוא סומא מהאי עובדא דרב יוסף. אלא מוכח שנעלם מעיני קדשו הגאונים והראשונים שהבאתי לעיל בריש ההערה שכתבו להדיא שרב יוסף פקח היה ונסתמא, ואף החיד"א (שם) העיר עליו שנעלם מעיני קדשו דברי הר"ן הנ"ל שכתב שרב יוסף פקח היה ונסתמא, עיי' 'ש.

וכעת מצאתי בספר פתח הבית (פרק ז סע' ה) שעשה חישוב כדי להוכיח שהמעשה של רב יוסף ורב ביבי היה לאחר שרב יוסף נסתמא. אלא שנראה שאין דבריו מובנים כ"כ, וז"ל "רב ביבי בנו של אביי שהיה תלמידו של רב יוסף. ועיין בר"ן קידושין פרק ראשון דכתב דאמרינן באגדה דרב יוסף סמי נפשיה משום דלא מצי קאי דלא לאסתכולי בר מד' אמות דיליה. וע"ע באגרת רב שרירא גאון דרב יוסף נפטר 76 שנה אחר פטירת רב, ובגמ' בראש השנה דף יח מבואר דאביי חי ששים שנה (ואביי היה תלמידו של רב יוסף, ומלך לאחר פטירת רב יוסף שלש עשרה שנה כמבואר באגרת שם) וא"כ המעשה הנ"ל היה כשרב יוסף היה סומא ומוכח כנ"ל", עכ"ל. .

יח. אשה שבעלה נשטתה ואינו בדעתו, י''א שמועיל בה היתר של בעלה בעיר עיין לעיל (סע' יב הערה 36) שכן אפשר לדקדק מתשובת רעק"א (ס' צט) עיי"ש ואוקי באתרין. ויש אוסרים וכן עיקר עיין לעיל (סע' יב הערה 37) שהבאתי שכן משמע בגמ' סוטה (כה.) דאם נשטתה בעלה אין לה אימת בעלה. ובספר דבר הלכה (ס' ז סע' יא) נשאר בצ"ע האם מהני בעלה בנ"ד. מיהו בספר נטעי גבריאל (פרק לו סע' יב) פסק לאיסורא ונמשך אחריו בספר מנחת איש (פרק ח סע' יט), עיי"ש.

אך כאשר נמצא עמה באותו חדר מותר **נטעי** גבריאל (פרק לו סע' יב) וכתב שם שאם זה קומות נפרדות, אינו מועיל. .

יט. י''א שהיתר בעלה בעיר אינו מועיל אם נתן לה בעלה רשות ללכת לבית פלוני, או שנתן לה רשות להסגר עם פלוני ביחוד כדי לדבר עמו דברי סתר **החכ"א** (כלל קכו סע' ו) כתב שאם האשה הלכה ברשות בעלה, וכל שכן שנתן לה בעלה רשות לדבר עם איש אחר דברי סתר ולסגור הדלת, פשיטא דאסור. ובבינת אדם שם נתן טעם לדבריו, שלמד שכל טעם ההיתר של בעלה בעיר אינו מחמת שחוששת שמא בעלה יבא לפתע פתאום ויתפסנה באמצע העבירה, דא"כ אמאי אסור כאשר לבו גס בה הרי אף שם תחשוש שמא יתפסנה בעלה בשעת קלקלתה. אלא הטעם שחוששת שמא יתפסנה בעלה מתייחדת עמו (לאחר העבירה) ויעלה על דעתו שמא זינתה ויחקור אותה ויוודע לו האמת, אבל כשהוא גס בה אינו מועיל כיון שלא יעלה חשד בלבו מדוע נמצאת עמו ביחוד, עיי"ש. והנה הרבה אחרונים הסכימו לחכ"א בזה, כן הביאו הפ"ת (ס' כב ס"ק ז) בשתיקה וש"מ דמסכים לו. וכן כתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב ס' יח אות ג) את החכ"א הנ"ל בשתיקה וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות ס' קמח) והחפץ חיים בספרו נדחי ישראל (פרק כד אות ו) ובמסגרת השלחן (ס' קנב אות ט) ובספר זכרון עקידת יצחק (פרק ה) וכ"כ בספר טהרת ישראל (ס' כב סע' ח). ובספר היחוד (להגר"ל טרופר עמ' כב) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שאוסר בזה, אלא שבספר תורת היחוד (פ"כ סע' ג) כתב שהגרי"ש אלישיב מתיר, ומחמת הסתירה, בעל ספר מנחת איש הלך לשאול את פי הגרי"ש אלישיב מה סובר לנכון וענה לו שאסור, עיין במנחת איש (פרק ח סע' ג).

והנה מצאתי שאף בשו"ת אורי וישעי (ס' ח) כתב במדוייק כהסברו של החכ"א בטעם ההיתר של בעלה בעיר, ואפי' בדעת הרמב"ם והיינו שאין החשש שמא יתפסנה בשעת הזנות, דא"כ אף בגס יש להתיר ואמאי אסרינן, אלא שהאשה חוששת שמא ירגיש בעלה מדוע היתה עם איש ביחוד שאינו מכירו ויחשוד אותה שזינתה אבל בקרובו או בגס בה לא יחשוד בה, עיי"ש. וע"ע בהגהות הרד"ל (קידושין סוף דף פב.) שכתב כיו"ב (גבי דין אחר) שאין האשה חוששת שיבא הבעל בשעת הרגל דבר, שחושבת שכאשר תשמע קול רגליו יפרשו זה מזה וכו', עיי"ש בלשונו.

ועתה אחר המחילה הרבה מהגאונים הנ"ל, יש להעיר בפירושם כדרכה של תורה, דהנה הסבירו שטעם ההיתר של בעלה בעיר הינו שיתפסנה לאחר העבירה וזה יעורר חשדו וכו' וכמבואר לעיל. הנה לדבריהם הא דאסרינן לאשה להתייחד כשבעלה בעיר כאשר

האיש גס בה כיון שזה לא יעורר חשדו לחקור מדוע נמצאת עמו, וא"כ אין זה תלוי בגס בה כלל אלא זה תלוי אם יש לאשה סיבה מדוע נמצא אצלה אותו איש, ולפ"ז אפי' שהולכת לרופא שאין לבו גס בה כלל, לא יועיל בעלה בעיר כיון שזה לא יחשיד את הבעל לחקור ולכן לא תחשוש לזנות עמו, שאפי' יתפסנה בעלה אח"כ, אין זה מעורר אצלו חשד לחקור.

וכן אם ישנו אדם שגס בה אך הבעל אינו מכירו עדיין (כשרק עכשיו נישאו ואינו מכיר את מכריה) יש היתר של בעלה בעיר ואפי' שגס בה, כיון שהבעל לא מכירו אזי יחשוד אותה מה עשתה עמו ולא יקבל הסברים. ולענ"ד אין כן משמעות הגמ' והפוסקים שתלו את הדבר בגס בה כגון קרובתו או שגדלה עמו ולא תלו זאת האם הבעל יודעו ומכירו.

וביותר יש לעיין על החידוש של החכ"א שכאשר נתן הבעל רשות לאשתו ללכת לבית פלוני, אסור. הנה לכאורה בגמ' מבואר להיפך. דאיתא במס' קידושין (פא.) "רב ביבי איקלע לבי רב יוסף, בתר דכרך ריפתא אמר להו שקולו דרגא מתותי ביבי. והא אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד. שאני רב ביבי דשושבנתיה הואי", ע"כ. הנה מוכח שאם רב ביבי לא היה לבו גס בה, היה מועיל היתר בעלה בעיר ואע"פ שנשאר רב ביבי בבית רב יוסף ברשותו, ולפי החכ"א מאי קושיית הגמ' והא אמר רבה בעלה בעיר וכו', הא הכא זה ברשותו ואינו מועיל שבעלה בעיר, אלא ודאי מהני אפי' שזה ברשות בעלה. ודוחק לפרש שרב יוסף נתן רשות לרב ביבי להשאר רק בעלית גג ואם יתפסנו למטה עם אשתו זה יעורר חשדו, דזה ליתא, שהרי דרך אורחים לפעמים לירד למטבח וכיו"ב וא"כ אין זה מעורר חשד. ושו"ר בספר שער היחוד (בחלק הארוך עמ' קנו) שג"כ הקשה כנ"ל ועיי"ש מה שרצה לדחוק בזה, וכן בספר דברי סופרים (עמק דבר אות תקנז) הקשה על דברי החכ"א הנ"ל מההיא דרב ביבי, אלא שסיים שאין זה קושיא כלל שהרי החכ"א בבינת אדם ביאר שהעליה שהיה בה רב ביבי לא היתה פתוחה לבית אלא לחצר, וא"כ לא נתן להם להתייחד ושפיר הקשו בגמ' והא בעלה בעיר, עיי"ש בדברי סופרים. מיהו לענ"ד אין זה כוונת החכ"א שהעליה היתה פתוחה לחצר, דהא אין זה משמעות הגמ' והפוסקים ומנלן לפרש כן. דהפשטות היא שסתם עליה היא לבית כמבואר במעשה דרב עמרם חסידא (קידושין שם) ועיין ברש"י (שם ד"ה בהדי דקא). ואפי' אי נימא כדברי סופרים הנ"ל לישב את החכ"א הנ"ל דלא תיקשי עליו מפשט הגמ', מ"מ מסתימות הראשונים משמע שעליה זה כפשוטו ולא עם פתח מבחוץ, וזה דלא כחכ"א.

ואפשר שהחכ"א סובר שדוקא שנתן לה רשות לילך לבית שאינו שלו אינו מועיל בעלה בעיר כיון שלא יחשוד וכנ"ל, אבל בביתו שלו והדלת נעולה בפניו, זה יעלה את חשדו, דמדוע נועלת הדלת בפניו שהוא בעל הבית, ולא יקבל הסברים. משא"כ בבית זר אפי' אם ימצא דלת נעולה, אין זה מחשיד כ"כ, דאינו יודע סיבת הנעילה של אותו איש שמא יש לו סיבות אחרות. מיהו כ"ז יש בו מן הדוחק.

והערה נוספת מצאתי בספר שער היחוד (חלק הארוך עמ' קנו) שעולה מהחכ"א דבר שהוא קשה בסברא. דהנה אשה שתשאל מבעלה הלכות יחוד ויאמר לה שעם איש שלבו גס בה אסור לה להתייחד אפי' שהוא בעיר. ואם יהיה שאכן תתייחד ויתפסנה הבעל, אם יהיה זה איש שלבו גס בה יחשוד בה הבעל שהרי אמר לה שעם איש שגס בה אסור ומדוע עשתה כן. ואם זה איש שאין לבו גס בה, לא יחשוד בה כלל שהרי תאמר לו אשתו שהוא בעצמו אמר לה שמותר א"כ לא עשתה דבר האסור, וכ"ז ההיפך ממש"כ הבינת אדם, ועיי"ש בשער היחוד מש"כ בזה. מיהו אחר העיון ליתא קושיא כלל, שיש הבדל גדול כאשר הדבר מותר לבין כאשר האשה עושה כן בפועל. שאע"פ שהסביר לה הבעל שזה מותר, עכ"פ אין לה שום סיבה לעשות כן להתייחד עם איש זר ולכן זה יחשיד את הבעל, אבל בגס בה אפי' שזה אסור והבעל יכעס שעברה איסור מ"מ זה לא יחשיד את הבעל כיון שגס בה ומכירה, יבין בדעתו שהיו צריכים לדבר סתר מסוים וזה קצת מדוקדק מלשון הבינ"א שנקט שאם ימצאנה עם איש זר, יחשוד אותה דמסתמא זינתה דאם לא כן מאי בעי איש נכרי גבה, עיי"ש בלשונו. ומשמע שאין הבעל חושד כאשר האשה עושה איסור או לא אלא חושד אם אין סיבה להמצאותו של איש זר, וזה פשוט.

ועוד יש להעיר טובא על מש"כ הבינ"א שאם נתן לה רשות ללכת לבית פלוני, ולא נתן לה רשות להסגר עמו, דמשמע שאף בכה"ג לא מועיל בעלה בעיר כיון שלא יעלה חשד בלבו לחקור אותה. והנה זה פלא, כיון שנתן לה רק רשות ללכת לפלוני אך לא נתן רשות להסגר (וזה ודאי כוונת הבינ"א שלא נתן לה רשות להסגר, כדמוכח מלשונו שנקט שאם הלכה ברשות בעלה וכ"ש כשבעלה נתן לה רשות לדבר עם איש דבר סתר ולסגור הדלת, ואם איתא שללכת לבקר מיירי בלסגור דלת, א"כ אין כאן כ"ש וזה פשוט) וכשיבא הבעל ויתפסנה שהבית נעול ודאי שזה יעלה חשד אצלו מדוע נעלו הפתח, ואע"פ שהבינ"א הסביר שאפי' יבא הבעל וימצא נעול לא יעלה בדעתו לחקור כיון שברשות הלכה, דזה גופא מאי דקשיא לן. ושו"ר שכן תפס על החכ"א בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ה אות ז) ולא הסכים לחומרא זו וכתב כדאמרינן, עיי' 'ש.

ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות כא) הביא את החכ"א הנ"ל והקשה אמאי אסור כשנתן לה רשות להסגר עם פלוני לדבר דבר סתר, הרי כמו שבדין בעלה בעיר מותר להתייחד אפי' שאמר לאשתו שישהא הרבה זמן חוץ לביתו, אפשר שיחזור בו ויבא ויתפסנה, ה"ה שנתן לה רשות להסגר אפשר שהבעל יחשוד וידפוק בדלת. ועוד הקשה על הדין שנתן לה רשות ללכת לבית פלוני אמאי אסור הרי יודע היכן היא ויכול לבא לשם והיא מירתתא, עיי"ש באג"מ שהאריך לפלפל בדעת החכ"א. ובקראי את דברי האג"מ הנ"ל השתוממתי כשעה חדא, הרי החכ"א הסביר במפורש בבינ"א שכל הטעם בזה כיון שהאשה אינה חוששת שתתפס בשעת העבירה וכל הנידון הינו לאחר העבירה האם הבעל יחשוד ויחקור או לא. ולפ"ז כל הקושיות של האג"מ לכאורה אינן נכונות. ולכן נראה ברור כשמש שבאותה שעה לא היה לפני האג"מ את הבינת אדם אלא רק את החכ"א, שהרי בחכ"א מובא רק הדין בלי ההסבר, ובבינת אדם מוסבר הטעם שכתבנו, ואילולא ראה האג"מ דברי הבינ"א לא היה מקשה, וכן בספר דברי סופרים (עמק דבר אות תקנט) כתב שכנראה שהאג"מ לא עיין באותה שעה בבינ"א כי אם בחכ"א בלבד.

ותדע שמה שגרם להחכ"א לחדש שכל טעם ההיתר בבעלה בעיר הוא לא מחמת שיתפסנה בשעת עבירה דמזה אינה חוששת אלא לאחר עבירה, דאם איתא שזה הטעם, היינו שתתפס בשעת עבירה אמאי אסור לה להתייחד עם איש שלבו גס בה כשבעלה בעיר, הרי לא תזנה כיון שתחשוש להתפס בשעת עבירה.

מיהו לענ"ד אין כל הכרח שזה הטעם, אלא לעולם הטעם הוא מפני שחוששת שמא יתפסנה בשעת קלקלתה ממש. ואפ"ה כשהאיש גס בה לא מועיל, כיון שיש ביניהם קירוב דעת יותר מסתם אינשי ויכולים להתפתות לעבירה ביתר קלות, שהיצר תקיף טפי, וחששו שמא תזנה אפי' שיש לה אימת בעל משא"כ שמתיחדת עם אדם זר שאין לבו גס בה, שאימת הבעל חזקה יותר, שהרי היצר לא תקיף כמו באיש שלבו גס בה, ולפ"ז אין כל הכרח לחידוש החכ"א. ומצאתי להחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג ד"ה הדרך) שכתב לחלק בין פ"פ לבין בעלה בעיר כשהאיש גס בה וז"ל "בשלמא בבעלה בעיר אסרו בגיסא ביה דכיון דעל עומדם יעמודו לבטח אין זר אתם, אף דמסתפי מבעל, מ"מ כיון דגייסא ביה יצרא דעבירה חופף עליהם וחיישינן לאיסורא כיון דהא מיהא באותה שעה יחידים ביתה וגו'", עכ"ל. וזה כדאמרינן. ואפשר דזה החיד"א לשיטתו שהיתר בעלה בעיר מועיל מחמת אימה טבעית של הבעל ולא מחמת שמא יתפסנה וכמש"כ לעיל (סע' יא). אלא שמצאתי בתשובת הרצ"ה (הובא באוצה"פ ס' כב ס"ק לא אות ג) שהביא את החכ"א הנ"ל וכתב שיש לדחות דבריו ולפרש שההבדל בין גס בה

ללא גס בה הוא כפשוטו, שחוששת שמא יתפסנה בשעת עבירה אלא שכאשר אינו גס בה לא תמסור עצמה לרצונו עד שישדלנה בדברי אהבה עד שיהיה לבה גס בו ולהכי חוששת שעד שיקרה כן יבא בעלה משא"כ בגס בה חוששין שתמסור עצמה מיד ולא תחשוש שמא יבא בעלה בזמן מועט כזה, ועוד שכאשר אינה גסה בו לא תכניס עצמה בספק שמא יתפסנה בעלה משא"כ בגס בה שיש ביניהם אהבה וחיבה חיישינן שתכניס עצמה לספק שמא לא יחזור בעלה, עיי"ש. וכעת מצאתי שכן אפשר לדקדק מדברי ראבי"ה שהובא באו"ז (ס' תרטו) שגס בה גורם לריצוי עבירה, עיי"ש. ולכאורה לפ"ז נפל כל הבנין של החכ"א. , **ויש מתירים וכן הלכה מלבד** סתימות לשון הגמ' והפוסקים, הרמב"ם וכל הראשונים שהעלו דין בעלה בעיר לדינא וכן פסק הש"ע ועוד, שכאשר בעלה בעיר אין חוששין ליחוד, משמע בפשטות שמותר אפי' שנתן לה רשות לילך לבית אחר או לדבר דבר סתר כיון שאימתו עליה בטבע, ואפי' החולקים וסוברים שהטעם הוא שחוששת שמא יתפסנה בעלה, בנ"ד מהני כיון שיודע היכן היא (ואם אינו יודע, תלוי במחלוקת לעיל סע' ט), וכ"ש שיש לה לחשוש, שאולי אמר כן לנסותה ויבא לפתע לבודקה, וכמש"כ האג"מ (ח"ד ס' סה אות כא), עיי"ש. דאם איתא דסברי להאי חילוקא של החכ"א שאוסר בנ"ד הוה להו לפרש שיחתם ולא לסתום כ"כ. ולכן נראה בפשטות שלדינא סברי כולהו דשרי.

וכ"ש לשיטת החיד"א שהבאתי לעיל (סע' יא) דסובר שדין בעלה בעיר, פסקוהו הפוסקים ומנין לנו לחלק חילוקים מדעתנו, ובכל גוונא שרי, והתיר אפי' שיודעת בודאי שלא יבא, ונראה שכ"ש בנ"ד. ואף החולקים על החיד"א שהבאתי לעיל (שם) נראה שלא יחלקו עליו בנ"ד וכמש"כ בריש ההערה שסתימותם מורה להיתר.

ושו"ר בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) שכתב תוך דבריו שחומרת הבינ"א הנ"ל אינה מבוארת בשום פוסק. ועיין סוף ההערה הקודמת דלכאורה הבנין שעליו בנה החכ"א את חידושו, נסתר מכמה פוסקים.

והנה הרדב"ז (ח"ג ס' קפא) נשאל לגבי נשים ישראליות ההולכות לבתי הגוים כדי לעסוק בפרנסה ועומדות שם ג' או ד' ימים ולילות האם יש בזה חשש איסור או לא, ולאחר שביאר שבדיעבד לא נאסרו לבעליהן כיון שהן נשים הרבה ולפי שיטת רש"י אין בזה יחוד, ואף שיש חולקים על רש"י מ"מ בדיעבד לא נאסרו, ושוב כתב בזה"ל "ותו דאיכא אנשים הרבה וא"כ נשים הרבה עם אנשים הרבה מותר אפי' לכתחילה וכו' ותו בפתח פתוח לרשות הרבים ותו דבעלה בעיר ואמר רבא בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד וכו'", עכ"ל. והנה בנידונו של הרדב"ז הנשים היו הולכות ברשות בעליהן, ואפ"ה

אחד מההיתרים שכתב הוא בעלה בעיר. ואף שאפשר היה לדחות ולפרש שהרדב"ז התיר מדין בעלה בעיר רק בצירוף הסניפים הנוספים היינו שהם הרבה נשים והרבה אנשים וכן שהפתח פתוח, וכמש"כ לעיל (פ"ג סע' יז הערה 41) שכאשר פוסק כותב כמה טעמים ישנה מחלוקת האם בעינן את כולם כדי להתיר או בחד סגי, ודעת הרדב"ז שאם פוסק כותב כמה טעמים, א"א לסמוך כשיש רק אחד. מיהו הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) צידד ברדב"ז הנ"ל מדכתב "ותו" על כל חד מההיתרים, ש"מ דסובר שכל היתר מהני בפני עצמו, עיי"ש. וא"כ מוכח מהרדב"ז דלא כהחכ"א. (מיהו החכ"א יכול לפרש שהרדב"ז הנ"ל לא סמך רק על היתר בעלה בעיר אלא בצירוף שאר סניפי ההיתר ולא סבירא ליה את דיוק הגר"ח פלאג'י שכל טעם מהני בפני עצמו, ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פרק ה אות ו). ושו"ר שאף בשו"ת דברי יציב (ס' מב אות ה) דקדק שהרדב"ז סובר דלא כהחכ"א.

ויש לדקדק שמתיר בנ"ד הפרישה (ס' כב ס"ק כו). דהנה בדין מי שאין לו אשה, לא ילמד תינוקות וכו' וכתב הטור שאם יש לו אשה למלמד, יכול ללמד תינוקות אפי' שאשתו אינו עמו בבית הספר, וכתב הפרישה הא דלא כתב איפכא, דאם יש לאשה איש מותרת ללמד תינוקות, דזה נלמד מכ"ש ממש"כ לעיל אשה שבעלה בעיר מותר להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה הרי אפי' יחוד מותר, מכ"ש ספק יחוד דשמא יבואו אבות הבנים ויתייחדו עמה, עיי"ש. ופשטות דבריו שכתב שאפי' יחוד ודאי מותר מיירי אפי' בגוונא שמלמדת בבית ספר ובעלה בעיר, והרי בכה"ג מיקרי ברשות בעלה (כמש"כ כיו"ב בשו"ת שרגא המאיר ס' עה אות ד שכשאשה הולכת לעבודה הוי ודאי ברשות בעלה) וכיו"ב יש לדקדק מהח"מ (ס' כב ס"ק כא) ומהב"ש (שם ס"ק כב). ושו"ר שכבר דייקו מהב"ש והח"מ הנ"ל בספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק ג) ובשו"ת דברי יציב (שם). ויש להוסיף שכן נראה דעת הכתנת פסים (הובא בהגהות דרישה ס"ק כו) שהקשה מדוע אשה שמלמדת תינוקות אסור הרי בעלה בעיר ומאי שנא מדין בעלה בעיר, עיי"ש. ומשמע סובר שמועיל אף בכה"ג.

וכן יש לדקדק שסובר שמותר בשו"ת בנין ציון (ס' קלח) שהביא סוגיא דמס' מגילה (יד.) שדבורה הנביאה ששפטה את ישראל ישבה תחת התומר ואמרינן התם דעשתה כן משום יחוד, והקשה הבנין ציון הרי בעלה בעיר ושרי, ותירץ עפ"י המדרש שבעלה לא היה בעיר, עיי"ש. והנה מוכח דלא כהחכ"א, שהרי פשוט שהולכת לדון מיקרי ברשות בעלה ואפ"ה סובר הבנין ציון דאם בעלה בעיר, שרי. וכיו"ב יש לדקדק מהחיד"א בספרו

ראש דוד (פרשת בשלח), (ולחכ"א לא קשיא מהאי גמ', דיש מפרשים דדבורה נהגה חסידות בעצמה, עיין לעיל פ"ח סע' ח הערה 19).

וכן יש לדקדק שכן סוברים הגר"ח פלאג'י בשו"ת החיים והשלום (ח"ב ס' פא) ובשו"ת בית דוד (ס' כה) והערך שי (ס' כב סע' ח). דהנה בגמ' מס' סוכה (כה:) אמרינן שהחתן והשושבינין פטורין מהסוכה ופרכינן וליעבדו חופה בסוכה, ומתרצינן אביי אמר משום יחוד רבא אמר משום צער חתן. ופרש"י משום יחוד שמא בעלה ירד לעשות צרכיו ויתייחד אחר עם החתן. והתקשו הנ"ל אמאי הוי יחוד הרי בעלה בעיר ותירצו כיון שהשושבינין גייסו בה ולא מהני בעלה בעיר, עיי"ש. ולכאורה אי איתא שמסכימים להחכ"א, מאי קושיא הרי כשהבעל הלך הרי זה כאילו נתן רשות לאשה להשאר עמהם, אלא ודאי דסוברים שאף בכה"ג מהני.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (מפתחות אות עו) שכתב מהא דרבא לא סובר שהסוגיא במס' סוכה הנ"ל הוי משום יחוד, דהא בעלה בעיר, ואף אביי צ"ל דלא משום איסורא קאמר אלא שלא תהא דעתו של החתן ניחא עליו ויבא לידי חשד וכו', עיי"ש. ואף מדבריו עולה דלא כהחכ"א. ושו"ר בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) שתחילה כתב להביא ראיה להחכ"א מהסוגיא דסוכה הנ"ל דהא אביי אסר משום יחוד וע"כ כמש"כ החכ"א כיון דזה ברשות לא מהני, אלא שוב דחה מהא דרבא לא סבירא ליה משום יחוד וע"כ משום דאף בכה"ג מהני בעלה בעיר. והעלה הדובב מישרים להקל לצורך פרנסה, עיי"ש. ולענ"ד לדינא יש להקל אפי' שלא לצורך פרנסה. וכך פסק החזו"א (הובא בדבר הלכה ס' ז סע' ג). וכעת מצאתי שאפשר לדקדק שכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הובא בנשמת אברהם ס' כב סע' א) שסובר שמותר לאשה לנסוע באמבולנס כשבעלה בעיר במקום שיש יחוד בדרכים, עיי"ש. ובפשטות מיירי אפי' שהבעל יודע שנוסעת וזה ברשותו ואפ"ה שרי. ובספר מנחת איש (פרק ח סע' ג) כתב ששאל את הגר"ע יוסף שליט"א בנ"ד והשיב שיש להקל בזה עיי"ש, וכן עיקר לדינא. .

כ. יש אומרים שאין מועיל היתר של בעלה בעיר כאשר האשה נמצאת בנסיעה בתוך אותה העיר כיון שאינה שוהה במקום קבוע

בספר תורת היחוד (פרק ז אות טו) כתב בשם הגריי"ש אלישיב שליט"א, דזה פשוט שלסוברים שכל שאין בעלה יודע היכן אשתו דאינו מועיל היתר של בעלה בעיר, שבנ"ד לא יועיל, אלא אפי' למתירים באופן שהבעל אינו יודע היכן היא, היינו החיד"א והחזו"א (הובאו לעיל סע' ט) בנ"ד כשהיא בנסיעה והמקום אינו מוגדר כלל, נחשב שהיא בעיר אחרת, עיי"ש. וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פרק לה סע' ו), עיי"ש.

ולדידי איפכא מסתברא, דהנה להחיד"א וסיעתו פשיטא דמותר בנ"ד, דאפי' שיודעת בודאות שלא יבא בעלה, מותר לשיטתם וכמש"כ לעיל (סע' יא) להוכיח כן באורך, וכ"ש בנ"ד. אלא לענ"ד אפי' לחולקים וסוברים שכל שאין בעלה יודע היכן היא לא מועיל היתר בעלה בעיר, בנ"ד אפשר שמודים שכן מועיל אפי' שאינו יודע מקומה. שדוקא כשהיא מסוגרת בבית ונמצאת במקום אחד, אינה חוששת להתפס כיון שבעלה אינו יודע את מקומה, אך כאשר האשה ניידת וזזה ממקום למקום, (אפי' דמיירי במקומות שוממים דאל"כ לא הוי יחוד) מ"מ חוששת שמא לפתע יבא בעלה, ועיין. . **ויש מתירים כן** משמע מסתימות החיד"א וסיעתו שהבאתי לעיל (סע' יא) שאפי' באופן שיודעת בודאי שלא יבא, מועיל היתר בעלה בעיר, וה"ה בנ"ד. ואף החולקים אפשר שיודו, וכמש"כ בהערה הקודמת. ותדע שלפי החיד"א, זוהי דעת הרמב"ם והש"ע ועוד וכמבואר לעיל (שם). וכן נראה שמתיר הגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה (ס' צא אות כא, הובא גם בדבר הלכה עמ' קפה) שבתוך דבריו משמע שבעלה בעיר מועיל אפי' בנסיעה. ונראה שאף הדבר הלכה (שם) מסכים להגרש"ז אויערבאך בנקודה זו מדלא העיר עליו כלום בתשובתו אליו. **וכן הלכה כן** הסכים עמי הגר"י רצאבי שליט"א. ונראה שאע"פ שאינו יודע היכן אשתו בדיוק, דבכה"ג כתבנו לעיל (סע' ט) דאע"פ שמעיקר הדין שרי, מ"מ נכון להחמיר זולת בשעת צורך, או אפי' שלא בשעת צורך אך ביחוד האסור מדרבנן, מ"מ בנ"ד יש להתיר טפי. .

כא. אשה שטועה וחושבת שבעלה בעיר אך הוא נמצא מחוץ לעיר, והאיש המתייחד עמה יודע שבעלה מחוץ לעיר, יש מצדדים לומר שמותר להתייחד עמה כיון שסוף סוף אימת בעלה עליה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ס' צא אות כב ובהסכמה לספר דבר הלכה) כתב וז"ל "לענין אשה שאין בעלה בעיר אלא שהיא אינה יודעת וחושבת שהוא כן נמצא בעיר, מסופקני דאפשר שמותר לכתחילה להתייחד עמה בכה"ג, שגם אם המתייחד יגיד לה שבעלה איננו בעיר, לא תאמין לו, כיון דסוף סוף אימת בעלה עליה. ואין כאן איסור יחוד אע"פ שלמעשה איננו בעיר", עכ"ל. הנה אע"פ שנקט בלשונו "מסופקני", נראה יותר שדעתו נוטה לקולא אלא שאין זה הכרח גמור. ואפשר שהסתפק בזה כיון שאימת בעלה, אפשר לפרש שמספיק בידיעה שכלית של האשה שהבעל בעיר ובזה סגי להטיל עליה אימה. וה"נ אפי' שטועה, סוף סוף יש לה מחשבה כזו. או דילמא צריך בנוסף שיהא במציאות בעיר, שזהו טבע הנמצא באשה שהבעל בקרבת מקום, זה

מטיל אימה בטבע. ועיין בספר אום אני חומה (ח"מ ס' קמה) שהקשה על הגרש"ז הנ"ל, דמנלן למימר שלא תאמין לו כשיספר לה שבעלה חוץ לעיר, ואפי' בספק הוי ספיקא דאורייתא, עיי"ש מה שהאריך בזה. **ויש אוסרים בספר** תורת היחוד (פרק ז ס"ק כג) הביא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א לאסור בזה כיון דכך היא גזירת חכמים שדוקא אשה שבעלה בעיר אין חוששין ליחוד והכא הבעל לא בעיר, עיי"ש. וראיתי בקונטרס הלכות יחוד (להרב זאב בוגרד, פרק ב הערה 19) שג"כ הביא בשם הגרי"ש אלישיב לאסור בזה אך כתב הסבר שונה, והיינו שחוששים שמא אותו איש יגלה לה שבעלה חוץ לעיר ואז לא יהיה לה פחד מבעלה, עיי"ש. ונ"מ בין ההסברים הנ"ל, כשהאיש אינו מתכוון לגלות לה שבעלה חוץ לעיר. וע"ע בספר מנחת איש (פרק ח סע' לד) שג"כ העלה לאסור. **וכן הלכה כיון** שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל לא העלה להתיר בסכינא חריפא (אע"פ שדעתו נוטה יותר להקל) ומאידך הגרי"ש אלישיב שליט"א העלה לאסור, לכן יש לאסור. ואפי' אם המתייחד גומר בדעתו לא לגלות לאשה שבעלה חוץ לעיר. וצ"ע אם אפשר בשעת הדחק ממש לסמוך על הגרש"ז אויערבאך הנ"ל שדעתו נוטה להקל אך לא פסק כן בסכינא חריפא. .

כב. אשה שבעלה בעיר אך היא טועה וחושבת שהוא מחוץ לעיר, אסור להתייחד עמה, אפילו אם האיש שמתייחד עמה יודע שהוא בעיר

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ס' לה אות ד והובא גם בהסכמה לספר דבר הלכה) כתב וז"ל "אם בעלה כן נמצא בעיר אלא שהאשה טעתה וחשבה שהלך לעיר אחרת, מסתבר דיש בכה"ג איסור יחוד, אפי' אם המתייחד יודע שהבעל כן נמצא בעיר כיון שלגבי דידיה לא נזכר בשום מקום דמיסתפי מבעל, אך אפי' אם נאמר דכיון דלפי האמת, הוא כן נמצא בעיר ליכא בכה"ג איסור יחוד, מ"מ נראה דאף שהאיש המתייחד עמה יודע שבעלה בעיר, אפ"ה אסור אם הוא אינו מגלה לה והיא אינה יודעת וכו'", עכ"ל.

הנה נראה מלשונו שדעתו נוטה יותר לאסור בנ"ד אפי' שכתב בדבריו שאפי' אם נאמר דליכא איסור יחוד וכו', מ"מ נראה שדעתו נוטה יותר לאיסור. ומש"כ שלא מצינו בשום מקום שהאיש המתייחד חושש מהבעל, עיין בהערה הבאה שיש להעיר על זה טובא.

עכ"פ לדינא נראה שיש לאסור כיון דסוף סוף אין לה אימת בעל, ולסוברים שההיתר הוא שחוששת שמא יתפסנה, פשיטא דבנ"ד דאינה חוששת. ואפשר דאפי' לסוברים

שזה אימה טבעית כדלעיל (סע' ט), נראה שאין האימה באה לבדה מעצם המציאות שהבעל בעיר, אלא צריך בנוסף ידיעה שכלית של האשה, ויש לעיין.

והנה הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הי"ב) והכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) והמאירי (קידושין פא.) והטור (ס' כב) והש"ע (שם סע' ח) ועוד כתבו בלשונם שכאשר בעלה בעיר מותר להתייחד כיון "שאימת בעלה עליה" ומשמע שהשמירה רק מכח האשה ולא מהאיש המתייחד, וכן כתב החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג), ולכן בנ"ד שאין אימתו עליה, אסור להתייחד.

מיהו נראה שאם המתייחד עמה מודיע לה שבעלה בעיר, אפשר שבכה"ג יהיה מותר כיון שתאמין לו ותחשוש מבעלה. אלא דהעירוני בזה"ל "מאידך גיסא אפשר דלא תאמין לו, א"כ אין הגנה לפיתוי שלו, ואיך אפשר להתיר יחוד כזה, דלא הותר אלא באופן שחז"ל ידעו בכוחות הנפש שהיא לא תתפתה בודאי, משא"כ בנידון דידן שאין הרתעה ודאית מכח ידיעתה בבירור, ודאי דאסור", עכ"ל. . **ויש מתירין כאשר האיש המתייחד יודע שבעלה בעיר עיין** בהערה הקודמת שכתבנו בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שלא מצינו היתר בעלה בעיר שהפחד הוא של האיש המתייחד שידע שבעלה בעיר אלא ההיתר מכח האשה, עיי"ש. ויש להעיר דהנה לשון רש"י (קידושין פא.) לכאורה לא כדבריו, וז"ל רש"י "בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד להלקות דמסתפי מבעל השתא אתי" עכ"ל. וכיו"ב תמצא בלשון הנימוקי יוסף (קידושין שם) ובר"ן (לג. מדפי הרי"ף), עיי"ש. והנה מדנקטו בלשון "מסתפי" בלשון זכר ולא בלשון "מסתפא" בלשון נקבה (כמו שנקט רבי יהונתן מלוניל "מסתפא מבעלה") הפשטות היא שהאיש המתייחד הוא זה שמפחד מהבעל. (ועיין ברש"י ד"ה איפכא, שמוכח שלשון מסתפי קאי על איש ולא על אשה). וכעת ראיתי בספר ידי אליהו (תיקון פח) שכתב וז"ל "ואגב אורחין יש לנו ללמוד מדברי רש"י שכתב דמסתפה מבעל השתא אתי וכו'", עכ"ל. ונראה שגרס ברש"י "מסתפה" היינו האשה. אך לפי הגירסא שלפנינו ברש"י ובר"ן ובנימו"י משמע דקאי על האיש וכנ"ל. וכן דייקו הגר"מ גרוס שליט"א (שמעתי מפיו בשעור) והגר"מ מאזוז שליט"א (ירחון אור תורה תשנ"א ס' סא אות ג). וע"ע להחכ"א (בינ"א אות כו) שכתב ברש"י על הא דנקט מסתפי מבעל השתא אתי, די"ל שהאימה הינה של הבועל, עיי"ש. (והעירוני שמדבריו אין הכרח שזה הפשט ברש"י, אלא רק כתב דאין להוכיח מרש"י שיחוד אסור רק מחשש בעילה ברצון ולא אונס וכו' עיי"ש בנידונו). ואפשר להסביר שמש"כ הגרש"ז אויעירבאך זצ"ל שלא מצינו בשום מקום שהאימה היא מצד האיש, אולי כוונתו שלא מצינו להתיר ע"פ זה יחוד, ומה שדייקנו

מרש"י ומהר"ן הנ"ל, אין קושיא כיון דלשיטתם, אה"נ אפי' שהאיש חושש, מיהו עדיין אסור להתייחד עמה אלא רק לענין מלקות לא מלקין, עיין לעיל (סע' א הערה 5) שכן דייקו כמה ראשונים בדעת רש"י הנ"ל שאוסר להתייחד עם אשה שבעלה בעיר. ואע"פ שמצינו כמה אחרונים (שם) שכתבו שאף רש"י מתיר להתייחד עם אשה שבעלה בעיר, מ"מ אין קושיא מהם, אדרבא שם הערנו עליהם מכח הראשונים שהבינו לא כמותם בדעת רש"י. וכעת העירוני שהגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב ס' א) אע"פ שגרס ברש"י "מסתפי", הסביר שהאימה של האשה שמא הבעל יתפסנה, עיי"ש. וא"כ נראה דהדיוק הנ"ל אינו מוכרח.

אלא שמצאתי ביד רמה (קידושין שם) שכתב וז"ל "דכיון דבעלה בעיר מירתת סבר השתא אתי השתא אתי" עכ"ל. והנה מדנקט בלשון "מירתת" "סבר", משמע שהאיש הבועל הוא זה שחושש מהבעל, והרי היד רמה מתיר ע"פ זה להתייחד עם אשה שבעלה בעיר כדמוכח מלשונו שם שאפי' איסורא ליכא. ואפשר שההסבר של היד רמה דאין להתיר יחוד על פי אימת האשה כיון שנשים דעתן קלה ויכולה להתפתות ביתר קלות ותסיר מלבה אימת בעלה, אך האיש המתייחד, אפי' שיצרו גדול כמש"כ הרשב"א בתשובה (ח"א ס' אלף קעח), מ"מ מאימת הבעל הוא חושש לפתות את האשה. אלא שלפ"ז יש לדון כאשר האיש מכיר את הבעל שהוא חלוש מטבעו וגופו צנום ואין לו חשש ממנו אפי' אם יתפסנו, שלכאורה אף לשיטה זו יש לאסור וצ"ע.

וכעת מצאתי בספר נטעי גבריאל (פרק לה סע' יא) שהעיר ג"כ על הגרש"ז אויערבאך הנ"ל כיצד לא העיר מהרש"י הנ"ל, וכתב לתרץ שאולי סובר הגרש"ז זצ"ל שדוקא האימה של שניהם מועילה להציל, עיי"ש. ולענ"ד ליתא, דא"כ רש"י היה צריך לכתוב "מסתפו מבעל". ועוד העירוני דא"א לפרש כן בדעתו, שהרי צידד להתיר יחוד כשהאיש המתיחד יודע שהבעל נמצא חוץ לעיר ורק האשה טועה וחושבת שהוא בעיר וכדלעיל (סע' כא), וא"כ מוכח דסובר דלא בעינן שמירה מכח שניהם, ודפח"ח. עכ"פ לדינא העלה הנטעי גבריאל שאם האיש המתייחד יודע שבעלה בעיר, מותר, ויש להחמיר, עיי"ש. ומשמע מלשונו שמעיקר הדין מותר רק יש להחמיר. ובנימוקים של ההיתר הביא את לשון רש"י, עיי"ש. ודבריו פלא, חדא אף רש"י שכתב שטעם בעלה בעיר הינו מחמת חששו של האיש, הוא גופא סובר שלכתחילה אסור להתייחד עם אשה שבעלה בעיר ורק לענין מלקות אמרו וכמ"ש לעיל (סע' א הערה 5) ועוד כיצד עזב דעת הרמב"ם והש"ע שנקטו שהיתר בעלה בעיר הוא מכח פחד האשה לבדה, ותפס כשיטת רש"י. לכן לענ"ד אין דבריו צודקים ויש לאסור מעיקר הדין. .

כג. אשה שיודעת שבעלה בעיר, אך האיש הנמצא עמה ביחוד אינו יודע שבעלה בעיר, יש מצדדים לומר שחייבת האשה להודיע לו שבעלה נמצא בעיר אע"פ שאותו איש אינו מקפיד בכך **הגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה** (ס' לה אות ד) כתב וז"ל "וכמו כן לענין איסור יחוד במי שנכנס אצל אשה אע"פ שהיא יודעת שבעלה בעיר ומותר מן הדין להתייחד עמה, אפ"ה היא חייבת להקדים ולהודיע לו שבעלה בעיר, וכו' דאל"כ אף שהמתייחד עמה אינו מקפיד ואינו שואל כלום, מ"מ אם הוא בכה"ג שמצד הדין היה צריך היה צריך לשאול נמצא שאם היא לא תקדים לומר לו, הרי היא מסייעת ידי עוברי עבירה ומכשילתו באיסור, והדבר צריך הכרע" עכ"ל.

הנה מש"כ שמכשילתו באיסור כוונתו שכמו שהרוצה לאכול חזיר ועלה לו בשר טלה צריך כפרה, הכא נמי אע"פ שצריך לשאול אם יש יחוד ואינו שואל, נכשל במחשבת פיגול של איסור יחוד, וכ"ז מבואר בשו"ת מנחת שלמה (שם) ולא העתקתי כל לשונו. עכ"פ מוכח מדבריו שדוקא בגוונא שיודע האיש שיש דבר הנקרא איסור יחוד, אבל איש שאינו שומר תורה ומצוות ר"ל, ואינו יודע איסור יחוד מהו, נראה שאינה צריכה להודיע לו כיון דבלאו הכי לא נכשל במחשבת פיגול של איסור. מיהו נראה שטוב שתודיע לו שבעלה בקרבת מקום כדי להפיל עליו אימה שלא ינסה לפתותה, שהרי יש הסוברים שדין בעלה בעיר מהני כיון שהאיש המתייחד עמה חושש מהבעל כדלעיל בסע' הקודם (הערה 58), והכא כשתודיע לו, הרי מפילה עליו אימה ומרחיקה עצמה מן הנסיון.

ובגוף ההלכה נקטתי בלשון "יש מצדדים" כיון שנראה שדעתו של הגרש"ז אויערבאך נוטה לכך שאכן חייבת להודיע לו, מיהו כיון שסיים שהדבר צריך הכרע, ש"מ דלא ברירא ליה כולי האי ולא פסק כן בסכינא חריפא. ומכאן הערה עמש"כ בספר מנחת איש (פרק ח סע' לה) שכתב בגוף ההלכה שחייבת להודיע לו וציין להגרש"ז אויערבאך הנ"ל, וע"פ האמור, ליתא. .

כד. אשה שבעלה עמה, מותר לאיש זר להלך עמהם בדרך **אע"פ** שבדרך צריך שומר נוסף שמא יצא מישהו לצרכיו ויווצר יחוד וכדלעיל (פ"ד סע' יז), מ"מ הכא שאני שאפי' אם יצא הבעל לצרכיו, האשה חוששת ממנו ולא גרע מבעלה בעיר, ובפרט שחוששת שמא יבא לפתע פתאום ורוצה לנסותה. וכ"פ הבית משה (ס' כב ס"ק ט) וכן משמע מהזכור לאברהם והובא בפ"ת (שם ס"ק ב) וכ"כ הרד"ל בהגהותיו (קידושין פא. סוטה ז) והרש"ש (סוטה שם) וכן סובר בספר חדושים ובאורים (קידושין ס' יא בסיכום

דינים אות יח), וכן יש לדקדק מדברי הנצי"ב מוולוז'ין בספרו מרומי שדה (קידושין פ:), עיי"ש.

והנה הפני יהושע (קידושין פ:) כתב שכאשר אשתו עמו, מועיל לאיש ללכת בדרך עם אשה נוספת, שאפי' אם אשתו תצא לצרכיה, הבעל מפחד ועוד שהאשה תקח את בעלה עמה, עיי"ש. והנה פשוט כוונתו שכתב ועוד שאשתו תקח אותו עמה, זה אופן נוסף להתיר שהרי לעיל מיניה כתב שהבעל מפחד ואם איתא שהוא עמה, פשיטא שיפחד דהא הוא עמה, ועוד שהיה לו לכתוב רק שתקחנו עמה ותו לא. אלא ודאי שאפי' כשלא תקחנו עמה, שרי כיון שהבעל מפחד. והרי היתר בעלה עמה חזק יותר מאשר אשתו עמו, וא"כ כ"ש בנ"ד שהפני יהושע יודה להתיר, ויש לפלפל. וכן יש לדקדק שמותר ממש"כ מסגרת השולחן (ס' קנב ס"ק ו), ואף מהבית מאיר (ס' כב סע' ה) יש לדקדק שמועיל, שכתב לגבי סוטה שהולכים בדרך שאין הבעל משמרה כיון שאסור באשתו, עיי"ש. ש"מ בנ"ד שמותר באשתו, שפיר משמרה אפי' בדרך. וכך פסק בספר עמק דבר (ס' י, הובא באוצהפ"ס ס' כב ס"ק כה אות ז) וכן הוא בספר דבר הלכה (ס' ז סע' יג).

והא דמשמע מרש"י (סוטה ז.) שבעלה ועוד איש לא מהני בדרך, פשוט דמיירי בסוטה דוקא וכמש"כ רש"י בלשונו כיון ששניהם אסורים וכו', וכן כתבו בהבנת הרש"י הנ"ל בהגהות הרש"ש ובהגהות הרד"ל. (ועיין בערוגת הבשם ס' כב אות ח). .

כה. אם ידוע שהבעל אינו מקפיד על אשתו בעניינים אלו **דהיינו** דברי ניאוף וזימה, ר"ל. , הדבר פשוט שאסור להתייחד עמה כשהבעל בעיר **פשוט**. כיון דאין לה אימת בעל כלל דהא אינו מקפיד. וכ"כ בפשטות בשו"ת ויען דוד (אבהע"ז ס' קפו) עיי"ש. .

כו. קטנה **אם** היא מעל גיל ג' שנים, דינה כא"א ואסור להתייחד עמה מהתורה ואם היא פחותה מגיל ג' שנים, עיין לעיל (פ"א סע' יח הערה 51 ופ"ב סע' ב). הנשואה, אם היא בגיל שיש לה דעת לפחד מבעלה **וקשה** לקבוע גיל מסוים לדבר זה לכן יש להחמיר או לשאול מורה הוראה, אא"כ ברור שהיא בגיל שיש לה דעת לפחד מבעלה. , מועיל היתר בעלה בעיר. ואם אין לה דעת לפחד מבעלה, אין מועיל היתר בעלה בעיר **פשוט**. כיון שהיתר בעלה בעיר הוא מכח האשה כמבואר לעיל (סע' כב הערה 57) ושכ"כ החיד"א ושכן מורה לשון הרמב"ם והש"ע שנקטו שאימת בעלה עליה, לכן הכל תלוי בדעת האשה וכשאין לה דעת לחשוש, לא יועיל היתר בעלה בעיר. ואע"פ שיש שמשמע מלשונם שהיתר בעלה בעיר הוא מחמת

האיש המתייחד עם האשה, שהוא חושש להתפס ע"י הבעל וכדלעיל (סע' כב הערה 58) מ"מ לא קיי"ל כוותיה. וע"ע בספר דברי סופרים (אות פב בעמק דבר אות תקלב).

כז. בעל שקינא לאשתו עיין לעיל (פ"ח סע' ל הערה 88) שכתבנו שאין לבעל לקנא לאשתו כלל, ואפי' בינו לבינה בלא אדם, עיי"ש. ולשונות של קינוי, עיין בדבר הלכה (חלק השו"ת ס' ה). **שלא תתייחד עם פלוני, אסור לה להתייחד עמו דוקא** עמו אבל עם אחרים מותר כשבעלה בעיר, כן מדוקדק מלשון התה"ד (ס' רמד) ומלשון הלבוש (ס' כב סע' ח) ועיין בספר דבר הלכה (ס' ז סע' יב) שהביא ראיות לכך. **אפילו כשבעלה בעיר התה"ד** בתשובה (ס' רמד) כתב שאם קינא לה בעלה מאותו פלוני, אסור לה להתייחד עמו אפי' כשבעלה בעיר, דהואיל וקינא לה ועברה על דעתו, נקראת חצופה וחוששין לה יותר מסתם אשה, וכתב שכן מצא בתוס' מס' סוטה (כה.), עיי"ש. ובתוס' לפנינו ליתא. והחיד"א בפתח עיניים (סוטה כה.) כתב שמצא תוס' כתב יד והעתיק לשונו, עיי"ש. וזהו תוס' שאנץ המודפס בגמ' שלנו. (ועיין לעיל פ"ח סע' ל הערה 89 שכתבתי דמלשון התוס' שאנץ אין הכרח שיש איסור יחוד בכה"ג עיי"ש). והנה בערוגת הבושם (ס' כב סע' ח אות יט) הביא את התה"ד הנ"ל וכתב שיש ראיה מפורשת לדין זה מהגמ' בסוטה ומדוע הביא ראיה מרחוק, עיי"ש. וכן בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) כתב שיש ראיה מפורשת ממס' סוטה לדברי התה"ד הנ"ל.

וכן פסק מרן הש"ע (ס' כב סע' ח) כהתה"ד הנ"ל. וכן נראה שמסכימים הח"מ (שם ס"ק יג) והב"ש (שם ס"ק יג) והט"ז (שם ס"ק ח) והבה"ט (שם ס"ק ט) שכתבו שאם קינא לה אסור ביחוד אפי' פ"פ, ולפי מה שכתב התה"ד שפ"פ היתרו חזק יותר מהיתר בעלה בעיר, א"כ כ"ש כשבעלה בעיר אסור בכה"ג.

וכן פסקו בקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ה) ובערוך השלחן (ס' כב סע' ו) וכן משמע מהגרש"ז אויערבאך (בהסכמתו לספר דבר הלכה) וכתב שכן משמע מהרמ"א (ס' קעח סע' ח) וכ"פ בחכ"א (כלל קכו סע' ו) ומהרי"ט (אבהע"ז ס' א) והלבוש (ס' כב סע' ח), ועיין לעיל (פ"ח סע' ל הערה 89) מה שכתבנו בדעת הפני יהושע והבן יהוידע, ונראה שה"ה בנדון זה שיסכימו לאסור. ועיין לעיל (שם) מה שהקשינו על שיטה זו ממס' ברכות, עיי"ש.

ואם הבעל מחל על קינויו י"א שבכל זאת אסור לה להתייחד עמו כשבעלה בעיר כן כתב העמק שאלה (פרשת נשא קכ) הובא דעתו בדבר הלכה (ס' ז סע' י). **וי"א שחזר הדין כאילו לא קינא לה ומותרת להתייחד עמו כשבעלה בעיר עיין** לעיל (פ"ח סע' ל הערה 91) שכן כתבנו לדייק מדברי התה"ד

הנ"ל ודון מינה ואוקי באתרין. . **וי"א שכאשר בעלה בעיר, מותרת להתיחד עמו אפילו כשבעלה קינא לה כן** סובר העמק שאלה (פרשת נשא קכ) בדעת הראב"ד הרא"ש והשאילתות. הובא דעתו בדבר הלכה (ס' ז סע' י), ועיין לעיל (פ"ח סע' להערה 92) שכתבנו בשם החת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' צו) שאפי' כשבעלה קינא לה, אין איסור בפ"פ. ולכאורה יש מקום לומר דה"ה כשבעלה בעיר אין איסור יחוד אע"פ שקינא לה, כיון שקינוי לא מוסיף לאסור את אופני ההיתר של יחוד. אלא דמאידך גיסא י"ל דכיון דפ"פ לא הוי יחוד במציאות כלל, לפיכך אפי' אם קינא לה, לא הוי יחוד. אבל כשבעלה בעיר, במציאות הוי יחוד, אלא שמותר כיון דאמרינן דחוששת שמא יבא הבעל, אפשר שיודה החת"ס שאם קינא לה אסור אפי' שבעלה בעיר, כיון שהם ביחוד לבדם ויש רגלים לעבירה. וראיתי בחת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' קב) שכתב שאפי' אם בעלה קינא לה מותרת להתייחד (מדין יחוד) עם שנים או שלשה אנשים כשרים. א"כ חזינן דאפי' שיש יחוד במציאות, כיון דלא חיישינן לעבירה עם שני כשרים, אין הקינוי אוסר מדין יחוד. ולפ"ז ה"ה כשבעלה בעיר. אלא עדיין יש לחלק, שכאשר מתייחדת עם שני כשרים, השמירה היא מצד האנשים, שבושים זה מזה כמבואר ברש"י (קידושין פ:) א"כ אפי' שקינא לה, אין זה אוסר להתייחד עם שני אנשים, דסוף סוף בושים זה מזה. אך באשה שבעלה בעיר, השמירה היא מצד האשה שחוששת שמא בעלה יבא, או שאימת בעלה עליה, א"כ כשקינא לה, ובכל זאת התייחדה, אפשר שזה אסור מדין יחוד, כיון דחזינן שהיא חצופה ואינה מפחדת מבעלה, ואפשר שחת"ס יודה בכה"ג שלאחר קינוי אסור להתייחד ואף בבעלה בעיר, וצ"ע.

וכעת ראיתי להנצי"ב מוולוז'ין בספרו מרומי שדה (ברכות לא.) שסובר להדיא שאם בעלה בעיר, אפי' בעלה קינא לה אין איסור יחוד, ואזיל כשיטתו בספרו העמק שאלה בדעת הראב"ד הרא"ש והשאילתות שהבאתי בתחילת ההערה. ועיין בפני משה (ס' כב ס"ק יא) שכתב שכן דעת פסקי התוס' (סוטה ריש פרק ארוסה), ואף דפסקי התוס' לא כתבו שם דמיירי לאחר קינוי, כתב הפני משה דפשיטא דמיירי לאחר קינוי, ואפ"ה מותר להתייחד כשבעלה בעיר, עיי"ש. מיהו בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ב) השיג על דבריו, עיי"ש. וכעת ראיתי שכן סובר ההפלאה (קובץ אחרון ס' קטו ס"ק יא), שאפי' שבעלה קינא לה, כ"ז שהוא בעיר אין איסור יחוד, ופירש שכן כוונת הש"ע שכתב שאם קינא לה אסורה אפי' בבעלה בעיר, כוונתו אסורה מדין קינוי וסתירה ולא משום איסור יחוד, עיי"ש. וכן ראיתי בשו"ת דברי נחמיה (ס' מד) דסובר הכי דכל שבעלה בעיר אין איסור יחוד אבל נאסרת ע"י קינוי וסתירה. .

כח. אשה שאסור לבעלה לקיימה כאשתו וצריך לגרשה, כגון גרושה וחלוצה לכהן **אע"פ** שעברו על איסור ונישאו, אפ"ה נישואין תופסין בחייבי לאוין ושפיר מיקרי בעל ואשה כמבואר בש"ע (אבהע"ז ס' מד סע' ז). **י''א שאין מועיל לאשה זו היתר של בעלה בעיר כ"כ** בספר נתיבות לשבת (ס' כב ס"ק ה) דכיון דאסורה עליו, אין אימת בעלה מוטל עליה כיון דבל"ז צריך לגרשה, עיי"ש.

ולכאורה מלשונו של הנתיבות לשבת הנ"ל שנקט "דבלא זה צריך לגרשה" ולא נקט בלשון "דבלא זה עומד לגרשה", ומשמע דמיירי אפי' באופן שאין כוונת הבעל לציית להלכה ואינו מתכוון לגרשה אלא להמשיך לחיות עמה באיסור ואפ"ה לא מועיל היתר בעלה בעיר כיון דסוף סוף צריך לגרשה. ויש ליתן סברא בדבר, דאפשר דאינה חוששת כ"כ כיון שסוברת שיום יבא ויחליט לגרשה ע"פ ההלכה לכן אין אימתו עליה כ"כ.

וכעת מצאתי בספר דברי סופרים (עמק דבר תקנד, ובח"ב ס' כא) שכתב שהנתיבות לשבת כתב בספרו ההפלאה (קובץ אחרון ס' קטו ס"ק יא) שאפי' בנ"ד, שאסורה לו, מועיל היתר בעלה בעיר, עיי"ש. ולענ"ד ליתא, דאין הכרח לכך בלשון ההפלאה ואפשר דמיירי התם בפ"פ או עם שני אנשים כשרים, ודו"ק כי קיצרתי. **. וי''א שמותר להתייחד עמה כאשר בעלה בעיר כן** נראה לדקדק מלשון התוס' (סוטה כה. הודפס בדף כד: ד"ה שאני) על הא דהגמ' חקרה האם עוברת על דעת בעי התראה להפסיד כתובתה, ותחילה בעי למיפשט מארוסה ושומרת יבם, ושוב בעי למיפשט מאלמנה לכ"ג וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט ודחינן. ולבסוף פשטינן מהא דמקנין לאשה שנתחרש או נשתטה בעלה או שהוא בבית האסורין. ובגמ' מקשינן מ"ט הני דבעו למיפשט מארוסה וכ"ג וכו' לא פשטו מהכא, ומתרצינן דילמא שאני הכא דלית להו אימתא דבעל. והקשו התוס' הנ"ל וז"ל "וא"ת הני דבעי למפשט מארוסה ושומרת יבם לית להו נמי אימתא דבעל, דהא בעלייהו לאו גבייהו נינהו, י"ל אפ"ה אית להו אימתא פן ירגישו בעליהן בפריצותן", עכ"ל. והנה מהא דהקשו רק על ארוסה ושומרת יבם דאף הן אין להן אימת בעל ולא הקשו מאלמנה לכ"ג וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ש"מ דסברי דיש להן אימת בעל, ולכן נראה שיסברו דשרי להתייחד עמהן כשבעלה בעיר.

ובשו"ת רעק"א (ס' צט) הקשה על הגמ' הנ"ל וז"ל "דאם נימא דנסתרה דסוטה לא מיירי בכל גווני, א"כ מנ"ל להש"ס בסוטה למפשט דעוברת על דעת בעי התראה, דלמא מיירי בנסתרה בהיתר, כגון שבעלה בעיר או שהפתח פתוח לרה"ר וגו'" עכ"ל. ולכאורה היה מקום לדקדק בדבריו שמועיל בעלה בעיר באלמנה לכ"ג וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט.

מיהו אין כל הכרח לכך. דנקט בלשונו "מנלן להש"ס בסוטה למפשט" ולא נקט "דבעי למיפשט", ולכן נראה שדבריו קאי למסקנת הגמ' שפשטה מאשה שנתחרש או נשטתה בעלה או בבית האסורין ולא קאי על הנסיון למפשט מאלמנה לכ"ג וכו'. ואפי' אי נימא לאו דוקא נקט אלא ה"ה לכל מהלך הסוגיא, עדיין אפשר שנקט כל מקרה לגופו, היינו שבארוסה מועיל פ"פ ובעלה בעיר אך באלמנה לכ"ג אינו מועיל אלא פ"פ. . **ויש להחמיר כיון** שהנתיבות לשבת (שהובא בהערה 73) העלה לאסור, כך יש לנקוט. ואע"פ שדייקנו מהתוס' דמהני בנ"ד, מ"מ ע"פ מש"כ הכנסת הגדולה (כללים בדרכי הפוסקים אות טז) שאין לסמוך למעשה על דברי התוס' אם לא שביארו בהדיא שדבריהם הלכה למעשה, עיי"ש. לכן נראה עיקר להחמיר בזה. .

כט. ע"פ האמור בסעיף הקודם עולה, **שבעל שאשתו נאסרה עליו ואסור לו לחיות עמה כגון עיין** לעיל (פ"ב סע' כג סוף הערה 78) מה שכתבנו בשם המהרש"ם גבי אשה שאינה טובלת כמה שנים מחמת רשעות וטוענת שתשאר כך כל חייה דאסור להתיחד עמה, עיי"ש. וה"ה דלא יועיל בעלה בעיר. אלא שיש שחלקו על המהרש"ם הנ"ל, עיין לעיל (שם סע' כט הערה 94). **שראתה דם מחמת תשמיש ג' פעמים דבכה"ג** לבעלה אסור לקיימה ולהתייחד עמה, כמבואר בש"ע (יור"ד ס' קפז סע' יב). ואם עוסקת ברפואות והרופאים אומרים שיש סיכוי לרפאותה אפשר להקל אפי' שראתה דם ג"פ כמבואר בטהרת הבית (ס' ה סע' יז). **, אינו מועיל לשומרה מדין בעלה בעיר שהרי** הנתיבות לשבת (ס' כב ס"ק ה) שהבאנו בסע' הקודם הסביר מדוע אינו מועיל באלמנה לכ"ג וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט היתר של בעלה בעיר "כיון דבלא זה צריך לגרשה", עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד. .

ל. אם האיש המתייחד עם האשה, **לבו גס בה, היינו שיש ביניהם קירבה מיוחדת ולקמן** בסעיפים הבאים נבאר מהו הגדר של לבו גס בה, ועיין לעיל (סע' יט הערה 49) שהטעם שאינו מועיל היתר בעלה בעיר כשגס בה, כיון שכאשר ישנה קירבה ביניהם, יש אפשרות ריצוי לעבירה אפי' שיש פחד מהבעל, ודלא כמ"ש החכ"א, עיי"ש. **, אין היתר להתייחד עמה אפילו כאשר בעלה בעיר גמ'** קידושין (פא.) וכ"פ הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב הי"ב) והריטב"א והמאירי והרמ"ה (קידושין שם) והטור (ס' כב) וריי"ו (נתיב כג ח"א) והכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) והסמ"ק (ס' צט) וכן משמע בפסקי הרי"ד (קידושין שם). והריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ח) כתב וז"ל "היה בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד וכו' ומי שהיה דעתו מקורבת אצלו

נזהרין עליו שלא תתייחד עמו אע"פ שבעלה בעיר", עכ"ל. הנה נקט בלשון נזהרין עליו, ואפשר דאינו אסור מהדין, ויש לדחות. ועיין בשדי חמד (כללי הפוסקים ס' טז אות ד). **עכ"פ** פשוט דהכי נקטינן וכ"פ הש"ע והלבוש (ס' כב סע' ח) ובקיצור ש"ע (ס' קנב סע' ה) וערוך השלחן (ס' כב סע' ו) והיש"ש (קידושין פ"ד ס"ס כב) והחכ"א (כלל קכו סע' ו) ובספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ו) ועוד.

איברא דהרי"ף (קידושין שם) והרא"ש (קידושין פ"ד ס' כד) כתבו הא דבעלה בעיר אין חוששין ליחוד, והשמיטו את הדין שאם לבו גס בה, אסור. וכבר תמה על זה בספר כסא אליהו (ס' כב אות ב), ותחילה כתב לישב דאפשר שהרי"ף והרא"ש סוברים כשיטת רש"י והר"ן שכל אשה שבעלה בעיר, אסור להתייחד עמה והובאה שיטה זו לעיל (סע' א), וכיון דסוברים הכי, ע"כ אין נ"מ אם גס בה או לא, דבכל גוונא אסור ולכן השמיטו חילוק של גס בה, אלא שסיים הכסא אליהו שקשה לפרש כן, דכיצד הרמב"ם לא השגיח לדברי הרי"ף, וכיצד הטור לא השגיח לדברי אביו הרא"ש, עיי"ש. (ועיין ביד מלאכי, כללי הרמב"ם אות כט שכתב כמה דוחק הוא שהרמב"ם יחלוק על רבו הרי"ף ואם מצינו כן בכמה מקומות היינו דוקא במקום שהוא מפרש שחולק על רבו וכו', וע"ע ביד מלאכי כללי הטור אות כג, דלא פליג בעל הטורים עם אביו הרא"ש היכא דלא מפרש כן להדיא, עיי"ש. וע"ע בכסא אליהו על מה שהקשה על הטור, אך לפמש"כ ביד מלאכי כללי הטור אות יט בשם הב"י, מתורצת קושייתו. ושו"ר שכך תירץ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ ס' צז אות ב. וראיתי שכן הקשה על הטור בשו"ת בית יהודה עייאש ס' יג, עיי"ש שתירץ באופן אחר, ואכמ"ל).

וכעת מצאתי בשו"ת בית יהודה עייאש (ס' יג) שג"כ העיר מדוע הרי"ף והרא"ש השמיטו דין של לבו גס בה שאסור אפי' שבעלה בעיר, ותירץ כמש"כ הכסא אליהו לעיל היינו דסוברים כשיטת רש"י, עיי"ש. מיהו יש להעיר על דברי הבית יהודה הנ"ל, דהא הטור בקיצור פסקי הרא"ש כתב וז"ל "בעלה בעיר או פתח פתוח לרשות הרבים, אין בו משום יחוד" עכ"ל. ומוכח דהטור הבין בדברי אביו הרא"ש שבעלה בעיר, אין בו משום יחוד דומיא דפ"פ, וגדולה מזו מצאתי להדיא שהרא"ש לא סובר כפרש"י דהנה בתוס' רא"ש (קידושין שם) הביא את פרש"י שאוסר בבעלה בעיר והקשה על פירושו וכתב דמותר לכתחילה, וכבר הערתי בזה לעיל (סע' א הערה 5). והנה החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז אות ב) כתב ליישב השמטת הרי"ף והרא"ש, כיון דהוי מילתא דפשיטא היכא דגס בה אינו מועיל, ודקדק כן מלשון הגמ', עיי"ש. **, ויש מתירין הפני** משה (מראה הפנים, ס' כב ס"ק י) הקשה מדוע הרי"ף והרא"ש השמיטו את הדין שאם גס בה אינו מועיל

אפי' שבעלה בעיר. (ועיין הערה קודמת) וכתב לתרץ דהנה מצינו שאמוראים החמירו באופני יחוד אפי' היכא דמהדין מותר, וכדמוכח בגמ' קידושין (פא: ובתוס' שם), וא"כ מדוע המקשן הקשה על הא דאמר רב יוסף שקולו דרגא תותי ביבי הרי בעלה בעיר, דהא יש לומר בפשטות שאפי' שמותר, מ"מ החמיר בזה, אלא ע"כ המקשן סבר בה"א שאין צורך להחמיר ביחוד היכא דמהדין מותר ולכן הקשה כן, ורק מחמת הקושיא הוצרך התרצן לחלק בין גס בה ללא גס בה, אבל לפי האמת שאכן יש מקום להחמיר ביחוד אפי' היכא דמהדין מותר, א"כ אין מקום לקושיית המקשן מדוע רב יוסף הוציא את הסולם, וממילא אין צורך לחילוקו של התרצן בין גס בה ללא גס בה, ובכל אופן מותר להתיחד עם אשה שבעלה בעיר אפי' שגס בה, וזהו דעת הרי"ף והרא"ש ולכן השמיטו דין גס בה, ועיי"ש שכתב כן אף בדעת התוס'. (ועיין בהערה הקודמת מש"כ האם הרמב"ם פליג על הרי"ף, והטור על הרא"ש. ומה שהקשה בפני משה שאם יש מקום להחמיר, מדוע הקשה המקשן על רב יוסף שאמר להוציא הסולם. הנה החיד"א בשו"ת יוסף אומץ ס' צז אות ב כבר הרגיש בזה מדוע בתירוץ לא תירצו דרב יוסף עשה כן לחומרא. וכתב וז"ל "ואין להקשות דא"כ אמאי איצטריך לשנויי אההיא דרב יוסף דהוה גס בה, ולימא דרב יוסף בתורת צניעות הוא דעבד. דודאי כי משכח לתרוצי דעל פי הדין עבד, טפי מעלי מלומר דלפנים משורת הדין היה עושה וזה פשוט", עכ"ל).

וע"ע בפני משה (שם ס"ק יא) שהאריך להוכיח שכן סובר התה"ד שכל שבעלה בעיר, שרי אפי' עם איש שלבו גס בה וכדעת הרי"ף רא"ש והתוס', עיי"ש. .

לא. גס בה פירושו שיש ביניהם קירוב דעת יותר מסתם מכרים

בגמ' (קידושין פא.) במעשה דרב ביבי שהתייחד עם אשת רב יוסף ואמרינן דאסור אפי' שבעלה בעיר, והטעם, דשושבינתיה הואי וגיסא ביה, ופרש"י "בעלת ברית לו" וכן פירש בתוס' ר"י הזקן (שם) ומשמע שיש ביניהם קירוב דעת יותר מסתם אינשי המכירים זה את זה. וכן הבין החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז) וכן כתבו הדבר הלכה (ס' ז ס"ק טו) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב). . **ולכן אשה שגדלה עמו או שהיא קרובתו וכל כיו"ב ותדע**, דהא דנקט הרמב"ם "שגדלה עמו או קרובתו" כהסבר לגס בה וכמו שיבואר בהערה הבאה, לאו דוקא אלא כל דבר שיגרום לקירוב דעת מיקרי גס בה ואסור, וכן הדעת נותנת, ויש לדקדק כן מלשון הרמב"ם שנקט "כגון" שגדלה עמו או קרובתו ודו"ק. ושוב ראיתי בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב ס' יט) שג"כ כתב לדקדק מלשון הרמב"ם שנקט "כגון" כדאמרינן, עיי"ש. ולקמן בסעיפים הבאים נכתוב דוגמאות

לדבר. , ונוצר ביניהם קירוב דעת יותר מסתם מכרים, אינו מועיל להתייחד עמה אפילו שבעלה בעיר **הרמב"ם** (פכ"ב הי"ב) כתב וז"ל "ואם היה זה גס בה כגון שגדלה עמו או שהיתה קרובתו, לא יתייחד עמה ואע"פ שבעלה בעיר", עכ"ל. וכן כתבו הסמ"ג (לאוין קכו) והכל בו (ס' עה) והמאירי (קידושין פא.) והשלטי הגבורים (לג. מדפי הרי"ף אות ב) והטור (ס' כב) וכן פסק מרן הש"ע (ס' כב סע' ח) וערוך השלחן (שם סע' ו) והחכ"א (קכו סע' ו) והרש"ש (קידושין פ"ד ס' כב) והלבוש (ס' כב סע' ח) ועוד.

ופשט הדברים, דמה שכתב הרמב"ם וסיעתו שגדלה עמו או קרובתו, היינו פירוש לגס בה, שנוצר ביניהם קירוב דעת יותר מסתם בנ"א המכירים זה את זה. וכן הבינו בפשטות בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז) והדבר הלכה (ס' ז ס"ק טו), ובשו"ת שואל ונשאל (ח"ב ס' יט) עיי"ש. ולכן לא כל קרובים נקראים גייסא אהדדי אלא רק אם נוצר ביניהם קירוב דעת מיוחד, ועיין בדבר הלכה (שם) מה שכתב בזה. מיהו צ"ע מה הגבול של קירוב הדעת הנ"ל. הנה רש"י (קידושין פא.) נקט בעלת ברית אבל עדיין אינו מבואר כ"כ, ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב).

והנה בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז) כתב בלשון "מקרבא דעתייהו ומרחמי אהדדי" ועדיין אינו ברור כ"כ. וראיתי בדבר הלכה (ס' ז ס"ק טו) שאם עוזרים ומטיבים זה לזה בעת שצריכים לכך מחמת קירבתם נחשב כגס בה. אלא שאף הוא סיים בצ"ע, עיי"ש. ובשו"ת משנה הלכות (ח"ב ס' קמח) כתב שגס בה פירושו שמכירים זה את זה ואינם מתבוששים זה מזה, עיי"ש. ועיין רש"י עירובין (מז.) שפירש "גס בה, רגיל בה ומכירה ומרוצה לו" עכ"ל. והריא"ז (קידושין פ"ד ה"ד אות ח) כתב בלשון "שדעתה מקורבת אצלו" עיי"ש. ולא ביאר גבול לדבר.

והא דנקט הרמב"ם "כגון שגדלה עמו" כתב בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב ס' יט) שגדלו יחד בבית אחד מראשית תולדתם ואז מחמת זה הוי גס בה, עיי"ש. ונראה שאין כוונתו שאם לא דרו וגדלו יחד מראשית תולדתם אזי לא הוי גס בה אפי' שיש ביניהם עתה קירוב דעת, דזה אין הדעת סובלתו, ועוד שהוא כתב בהמשך דבריו ששכן גוי שדר קבוע בחצר הוי גס בה כיון שע"י כך מצוי ביניהם הדיבור, ושם נראה שאין הכוונה שדר שם מראשית תולדותיו. אלא כוונתו שבכה"ג שגדלו יחד מראשית תולדותיהם ודאי הוי גס בה, ואה"נ אף בפחות מזמן זה, ישנה אפשרות דהוי גס בה ואסור, והכל לפי המציאות.

מיהו בשו"ת נודע ביהודה (תנינא אבהע"ז ס' יח ד"ה "והנה" השני) משמע "שקרובתו" אינו שייך לגס בה, דהיינו שאפי' שאינו גס בה במציאות אינו מועיל להתייחד עם

קרובתו אפילו שבעלה בעיר, וז"ל "אמנם הח"מ שם בס"ק יג כתב דאם לבו גס בה אסור (בפ"פ לרה"ר) וממילא דה"ה אם היא קרובתו וא"כ בנ"ד איכא תרתי לריעותא שהיא קרובתו, וגם לבו גס בה וגו'", עכ"ל עיי"ש.

ומוכח להדיא מדבריו שקרובתו לבד אוסר להתייחד עמה אפי' שבעלה בעיר. וכן משמע מהמגיה בט"ז (ס' כב ס"ק ח) שכתב לגבי פתח פתוח וגס בה ובתוך דבריו כתב וז"ל "דגס בה או בקרובתיה" ובסוף דבריו שוב כתב וז"ל "משא"כ בגס בה או בקרובתיה" עיי"ש לשונו. ונראה שלמדו שעצם שיש קירבה ביניהם אפי' שאינו גס בה במציאות, אינו מועיל להתייחד עמה אפי' שבעלה בעיר. מיהו לפ"ז קשה מנין למדו כן שרק קרובתו אפי' בלא גס בה אסור כשבעלה בעיר, ואין לומר שלמדו כן מהרמב"ם הנ"ל שנקט גס בה כגון שגדלה עמו או "קרובתו" שלמדו שקרובתו אינו שייך לרישא ואינו הסיבה לגס בה, דא"כ קשיא על הרמב"ם מנין למד כן, אך אם נפרש שקרובתו היינו גורם לקירבת דעת א"כ זהו גס בה שהגמ' והפוסקים נקטו. ושוב ראיתי בדבר הלכה (ס' ז ס"ק טו) שדן בדבריהם ורצה לדחוק בפירושם, עיי"ש.

ודע, דקירוב הדעת הוא אפי' בכוונות טהורות לשם שמים ואפ"ה אסור מדין גס בה ולאו דוקא בכוונות לזנות או קירבה של פריצות והוללות וקלות ראש. וכן מוכח מהגמ' (קידושין פא.) מרב ביבי ואשת רב יוסף, והתם ודאי היו כוונות טהורות, כן כתב בשו"ת חלקת יעקב (ס' סו), ופשוט הוא. .

לב. איש ואשה שיש להם הכרה על ידי מסחר ועל ידי כך נעשו מקורבים זה לזה ויש ביניהם כעת קירוב דעת, נחשב דינו כאיש שלבו גס בה כ"כ ערוך השלחן (ס' כב סע' ו) והסכים לו בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג ס' עה), עיי"ש. והנה אע"פ שכתב הערוך השלחן שע"י ההכרה המסחרית הוי גס בה ולא הוסיף דדוקא באופן שנעשו מקורבים ונוצר קירוב דעת ע"י המסחר, מ"מ נראה פשוט שזוהי כוונתו, דמנין לו לחדש שהכרה סתמית ע"י מסחר דינו כגס בה אלא נראה פשוט כדאמרינן. וכעת מצאתי שכ"כ הגר"מ שטרנבוך בספרו אורחות הבית (פי"ד הערה נג) בדעת ערוך השלחן וכנ"ל.

ובספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק יז) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב) הקשו מנין לקח ערוך השלחן דין זה, הא הרמב"ם ושאר ראשונים כתבו בעלת ברית, או קרובתו או גדלה עמו, שזה קירוב דעת גדול, משא"כ קירוב דעת ע"י מסחר שאינו גדול כ"כ, עיי"ש. מיהו, נלע"ד שערוך השלחן דקדק מלשון הרמב"ם שנקט "כגון שגדלה עמו וכו'" ונקט "כגון" כיון שישנם עוד מציאויות הגורמות קירוב דעת ולא נקט אלא דוגמאות בעלמא. וכמו

שכתבתי לעיל בסע' הקודם (הערה 83) שאף בשו"ת שואל ונשאל דקדק מלשון הרמב"ם "כגון" וחידש שאפי' גוי הגר קבוע בחצר עם אשה מיקרי גס בה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' ר"ג אות ג) כתב על דברי ערוך השלחן הנ"ל וז"ל "האמת שיש סברא שקרבת מסחר אינו כבת בריתו וקרובתו אבל המציאות בזה הזמן מראה ברור וזה צריך להיות אמת המדידה בהלכות אלה שקרבת מסחר וכל מיני קרבות כיו"ב שמביאים לריבוי הדברים והעסקים בין איש לאשה מביאה עמה גם איזה קרבת ידידות, והלב נוטה להחמיר לדונו כלבו גס בה", עכ"ל. . **וי"א שקירוב דעת כזה הנוצר על ידי הכרה של מסחר אינו נכלל בדין גס בה החיד"א** בשו"ת שער יוסף (ס' ג) כתב שאדם שעסקו עם הנשים, אע"פ שגס בהן, מ"מ אינו גס בהן מהסוג שכתבו הפוסקים דהיינו בת ברית או קרובתו וכו', עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פי"ב) כתב לדייק מדברי החיד"א הנ"ל דפליג על ערוך השלחן דסובר שהכרה ע"י מסחר מיקרי גס בה, עיי"ש.

ולענ"ד יש קצת מקום לחלק, שעסקו עמהן דכתב החיד"א, שם אינו מיודד עם אשה אחת באופן תמידי וקבוע אלא שהנשים צריכות לו אך אינן באות יום יום באופן קבע כמו שיבואר בהמשך משא"כ בנידון הערוך השלחן שדיבר באיש ואשה שיש להם מסחר יחד באופן הגורם קירוב דעת, ששניהם זקוקים אחד לשני לצורך מסחר ונפגשים תדיר ולכן כתב דהוי גס בה. וכן העיר בזה הדבר הלכה (ס' ז ס"ק יז), עיי"ש.

ועוד נראה שהחיד"א מיירי בסתם אדם שעסקו עמהן, אך אם ידוע שנוצרה ביניהם קירוב דעת גדול נראה פשוט שאף החיד"א יודה דהוי גס בה וזה פשוט וברור, דהנה מבואר שאף החיד"א סובר שאדם המלמד תינוקות והאמהות מביאות את בניהם יום יום הוי גס בה (ברכי יוסף יו"ד ס' רמה אות ה) והתם לא גדלו יחד ואינם קרובים, וכן במשרת של אשה הוי גס בה וכמו שכתב החיד"א (ברכי יוסף יו"ד ס' רסז אות ז'), אלא נראה פשוט שכל שנוצרה ביניהם קירוב דעת גדול אף החיד"א יודה שאסור.

ונסיים בדבריו הצודקים שכתב בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כז) וז"ל "כיון שענין זה לידע מה נקרא גס בה הוא דבר שתלוי בשיקול הדעת ותלוי לפי המציאות ע"כ אין להתיר אלא ע"י צירוף ויש בכל פעם לשאול שאלת חכם", עכ"ל. אך פשוט שאם מוכח שאין שם קירבה יתירה, דשרי ולא מיקרי גס בה. אך כל ספק שיש בדבר, יש לשאול שאלת חכם, וכנ"ל. .

לג. לפי האמור לעיל יש לאיש להזהר שלא להתייחד עם שכנה אם נוצר ביניהם קירוב דעת על ידי ריבוי דברים וכד' הנה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ' פי"ב) דן לגבי שכנים אם הוי לבו גס בה וצידד לומר שאין זה לבו גס בה, שהרי

נקטו הפוסקים בעלת ברית א"נ גדלה עמו או קרובתו, ושכנה אינו בכלל קירוב דעת כזה. מיהו סיים שם שאם אנו רואים שלבו גס בה הרבה כמו בעלת ברית או קרובתו או שגדלה עמו, ודאי מיקרי גס בה, עיי"ש.

ולעיל (סע' לא הערה 84) כתבנו שצ"ע מה נקרא קירוב דעת ומה שיעורו וכיון שאין זה ברור כ"כ, נראה כשמרגיש שיש לו קירוב דעת לשכנתו יותר משאר נשים יש להחמיר ולדונו כגס בה. ובפרט שכן כתב בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב ס' יט) ששכן גוי הגר קבוע בחצר עם אשה נשואה נחשב גס בה כיון שמצוי הדיבור ביניהם וזה נקרא קרובתו שנחשב גס בה, עיי"ש. וכן מצאתי באבן האזל (הל' נזקי ממון פ"י הל' יא ד"ה ונראה) שכתב תוך דבריו ששכן קבוע אפשר דהוי גס בה, עיי"ש.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג, ג') כתב שהמדידה בהלכות אלו היא שרואים לפי המציאות אם הדיבורים והעסקים בין איש לאשה מביא לקרבת ידידות ביניהם אזי יש להחמיר ולדונו כגס בה, ועיי"ש. ועוד שכן מוכח מהחיד"א (ברכי יוסף יור"ד ס' רמה אות ה) שאפי' קירוב דעת שלא כמו קרובתו או גדלה עמו מיקרי גס בה, וא"כ זיל בתר טעמא דכל שיש קירוב דעת הוי גס בה. **ואפילו שבעלה בעיר פשוט**, שבגס בה אינו מועיל בעלה בעיר כדלעיל (סע' ל). . **וכן בעלי תשובה יש להם להזהר מלהתייחד עם נשים שהכירו בעברם [בעודם פורקי עול] ואפילו שכעת הם בעלי תשובה גמורים ואפילו שבעלה בעיר פשוט**, דאין לך לבו גס בה יותר מזה. . **וכן אשה המעסיקה משרת ברכי** יוסף (יור"ד ס' רסז אות ז). **או איש שעסקו עם הנשים הגר"ח** פלאג'י בספרו חפץ חיים (ס' לח אות לג). ואף החיד"א שסובר שעסקו עם הנשים לא מיקרי גס בהו מ"מ נראה דמודה שאם התפתח קשר של קירוב דעת הוי גס בה ואסור כמו שהוכחתי לעיל בסע' הקודם (הערה 86) ועיין לקמן (סע' לח). **וכל כיו"ב מדברים הגורמים לקירוב דעת וידידות פשוט**, דזיל בתר טעמא. .

לד. אסור לאמא להתייחד עם בנה המאומץ אפילו כשבעלה בעיר, שאין לבו גס בה יותר מזה פשוט, וכ"פ הדבר הלכה (ס' ז סע' כ) והדברי חכמים (פ"ב ה"ב). ופשוט שהכל לפי הענין, שאם החלה לאמצו בגיל תשע (שאז אסור ביחוד) ועדיין לא נקשרה בו ביחסים קרובים, מועיל היתר בעלה בעיר. והא דאסור להתיחד עם בן מאומץ, עיין לעיל (פ"א סע' יז). .

לה. רופא שבדק אשה הרבה פעמים בעבר, יש להיזהר ולהתבונן אם יועיל היתר בעלה בעיר כיון שאפשר שיש כעת קירוב דעת ביניהם ונחשב גס בה **פשוט**, ובפרט בעוונותנו שישנן המרבות לדבר ולצחוק עם הרופא אפי' בדברים שאינם קשורים לרפואה. ועיין מש"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הובא בנשמת אברהם (ס' כב סע' א) וז"ל "כמדומני שאם הוא רופא בית וכבר בדק אותה הרבה פעמים, אפשר דחשיבי כגייסי אהדדי ולא מהני כלל מה שבעלה בעיר", עכ"ל. וכעת מצאתי להגר"ש גרינמן בספרו זכר שמואל שכתב דרופא אינו גס בה, אך אם היא אצלו בקביעות יש להחמיר, עיי"ש. ויש לבעל לחקור ולדרוש על הדבר הנ"ל. .

לו. אם הבעל נמצא באותו בית שאשתו נמצאת אך שוהה בחדר אחר, מותר לאשתו להתייחד אפילו עם אדם שלבו גס בה **כן** כתב הזרע יצחק (בקונטרס פלפלת כל שהוא ס' טו), ולכאורה כן נראה מלשון הרמב"ם (פכ"ב הי"ב) שכתב שאם לבו גס בה אסור אע"פ שבעלה בעיר, עיי"ש. ואם איתא שכאשר גס בה אסור אפילו שבעלה עמה בבית אלא שנמצא בחדר אחר, היה לו להשמיע רבותא טפי ולכתוב שאם גס בה אזי אפילו שבעלה עמה בבית אסור אם שוהה בחדר אחר, וכיו"ב יש לדייק בלשון הסמ"ג (לאוין קכו) ורבינו ירוחם (ח"א נתיב כג) ועוד, שכולם נקטו כלשון הרמב"ם שאם גס בה אזי אפילו שבעלה בעיר אסור, ולא השמיעו רבותא שאפילו עמה בבית אסור אם נמצא בחדר אחר. ואף דאפשר היה לדחות דאגב רישא נקט בעלה בעיר, היינו לאשמועינן היתר יחוד עם אשה שבעלה בעיר, מ"מ העיקר נראה כדאמרן. חדא, למה לומר אגב רישא כשיש סברא בדבר ואפשר דדוקא נקט. ותו מלשונו דנקט "ואע"פ שבעלה בעיר" יותר משמע שבא להדגיש את האיסור וא"כ הו"ל לאשמועינן רבותא. **והנה** המאירי (קידושין פא.) נקט וז"ל "ואם היה זה גס בה:. אסור אף כשבעלה בעיר עד שיהא בבית", עכ"ל. ומדסתם ואמר עד שיהא בבית משמע אפילו בחדר אחר. ותדע שכן הסברא נותנת שיועיל בכה"ג שהרי שמירת בעל על אשתו חזקה יותר משמירת אשה על בעלה, ובשמירת אשה על בעלה מועיל אף שנמצאת בחדר אחר ואפי' עם אשה שגס בה כדלקמן (פ"י סע' ב), א"כ ה"ה בנ"ד. והנה עיין בהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) שכתב כשבעלה עמה בבית, אימתא דמרה עלה וכן שמא יקרא לה והיא עסוקה בדבר אחר ולא יגיעו לאיסור, עיי"ש. ואף שאפשר דכיון שכתב כן כדי להקשות על דברי הידי אליהו ואפשר דהתם מיירי שבעלה עמה ממש באותו חדר (כדלקמן הערה 97) מ"מ הסברות הללו שייכות גם שהבעל בחדר אחר. וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ז סע' כב).

וכעת העירוני, דהנה המקור לדעת האוסרים בנ"ד שיובאו לקמן (הערה 97), הינו מהא דרש"י סובר דאשה שבעלה בעיר אכתי אסור ביחוד. והקשו על דבריו התוס' מהא דרב ביבי, וכדי לתרץ את שיטת רש"י, כתבו כמה אחרונים דרש"י מודה כשהבעל עמה בבית דשרי וכו', ומזה יצא הדין דכאשר לבו גס בה אסור אפי' כשהבעל עמה בבית, עיין לקמן (הערה 97). והנה כ"ז אליבא דרש"י דסובר דבעלה בעיר אינו מתיר לאשה להתיחד, אבל לכל הראשונים שחולקים וסוברים דכאשר בעלה בעיר שרי לכתחילה להתיחד, והכי קיי"ל להלכה כדלעיל (סע' א), א"כ אין כבר שום מקור להוציא חידוש כזה ולאסור כאשר הבעל עמה בבית, ואפי' היכא דהמתיחד לבו גס בה. ובפרט שאף אליבא שיטת רש"י אינו מוכרח דאסור בנ"ד, כיון דישנם עוד אופנים לתרץ את קושיית התוס', ומימלא אין שום מקור לאסור. . **וכן אם הבעל נמצא בחצר, ואשתו נמצאת בתוך הבית גם כן מותר להתייחד וכנ"ל דבר** הלכה (ס' ז' סע' כב ועיי"ש בס"ק כ). וכן כתב בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כז). . **ויש אוסרים הנה** בגמ' קידושין (פא.) מבואר שרב ביבי אכל עם רב יוסף ואשתו בעליה, ולאחר שירדו רב יוסף ואשתו, אמר רב יוסף, שקולו דרגא תותי ביבי (שלא ירד ויתיחד, רש"י). ומקשינן התם אמאי אמר רב יוסף שקולו דרגא הרי בעלה בעיר שרי, ותירצו שאני רב יוסף דשושבינתיה הואי, עיי"ש בגמ'. והקשו התוס', דלפרש"י דסובר דאפי' שבעלה בעיר עדיין יש איסור יחוד רק שלא מלקין ע"ז, מאי קושיא דגמ' אמאי אמר רב יוסף שקולו דרגא, הרי אפי' שהיה בעיר, אכתי איסורא איכא, עיי"ש.

והנה בספר ידי אליהו (תיקון פח) כתב לישב את שיטת רש"י, ותירץ דרש"י סובר שכאשר בעלה בעיר יש עדיין איסור אך כשהוא עמה בבית, אפי' איסור אין, עיי"ש. וכן כתבו בספר ערוגת הבושם (ס' כב אות יח) ובהגהות הרד"ל (קידושין שם) לתרץ את שיטת רש"י, עיי"ש. ועולה מדבריהם דכיון דרב יוסף היה בבית, לכן הקשו בגמ' אמאי אמר שקולו דרגא, דהא הוא עמה בבית וליכא איסור יחוד. וע"ז הגמ' תירצה דשושבינתיה הואי ואינו מועיל בעלה בעיר. וש"מ אפי' שהיה בבית יש איסור יחוד כשהמתיחד גס בה. וכעת מצאתי בספר סדר הדורות (ערך רב ביבי) שכתב וז"ל "רב ביבי אכל עם רב יוסף בעליה וירד רב יוסף ואשתו ואמר רב יוסף שיסירו הסולם שלא יתיחד רב ביבי עם אשתו אע"פ שבעלה בעיר אפילו בבית, דשאני רב ביבי דשושבינתיה היא ורגילה בו. והסמ"ג (לאוין קכו) הביא זה ברגילין בבית שיש לשמור. ותמוה שלא הביאו המחברים דין זה אפי' בבית כי אם בעיר לבד", עכ"ל. הנה מש"כ שהסמ"ג הביא דין זה אפי' בבית, ליתא בסמ"ג שלפנינו.

ולכאורה נראה כוונתם של הנך פוסקים דעולה מדבריהם לאסור יחוד כשלבו גס בה אפי' שבעלה עמה, מיירי דוקא שהבעל בבית אך בחדר אחר, אך כשהבעל עמה ממש לית מאן דפליג שמותר, דהא לפני כן ישבו שלשתם בעליה לאכול, ומוכח דבכה"ג שרי. אלא שדבר פלא ראיתי בספר כסא אליהו (ס' כב אות ב) שהביא את דברי הידי אליהו הנ"ל וכתב בזה"ל "ולי הצעיר דבריו תמוהים, דאם היה רב יוסף בבית, אפילו גס בה מאי איסורא איכא ולמה הוצרך לאפוקי דרגא שמא ירד רב ביבי והנה הוא שם יהיו שלשתן למטה כמו שהיו למעלה לעת האוכל, אלא ודאי מוכרח לומר שהיה בדעתו לצאת החוצה", עכ"ל. הנה הבין שהידי אליהו אסר אפי' שבעלה עמה ממש. ולכאורה כן מוכח מהרד"ל, דכתב בדעת רש"י שאם בעלה אינו עמה ממש, אסור. והתם מיירי שנמצא ממש סמוך לה חוץ לבית מעבר לדלת, עיין בדבריו. וא"כ מה דכתב לתרץ את רש"י דמודה דבבעלה עמה שרי, היינו עמה ממש, וע"ז תירצו שושבינתיה הוי ואסור וכנ"ל.

והנה החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) ג"כ הקשה על הידי אליהו הנ"ל וז"ל "וא"נ דהוות גייסא ביה כיון שרב יוסף היה בבית ליכא למיחש למידי, ואין לומר דשאני רב יוסף הואיל ומאור עינים הוה, דא"ה אעיקרא מאי מקשה, אפילו בלא גייסא ביה עיניו בל חזו במה אינון עסקין. ותו דנראה דהא בורכא היא, דאפילו רב יוסף הוא מאור עינים וגייסא ביה, כל שהוא עמהם בבית אימתא דמרה עלה ופשיטא דלא אתו לידי איסורא דמסתפה דילמא קרי לה למידי והיא עסוקה בדבר אחר וכן רב ביבי והרי אכלו שלשתן מעיקרא בעליה, אלא ודאי נראה דבהך עובדא דרב יוסף אזל ליה מביתיה ותשאר יחידה ולהכי פריך מדין בעלה בעיר", עכ"ל. והנה הסברא שכתב להקשות על הידי אליהו דאימתא דמרה עלה וכן שמא יקרא לה והיא עסוקה בדבר אחר ולא יגיעו לאיסור, שייך גם בחדר אחר, ואפשר שכן הבין החיד"א בידי אליהו היינו שאסר רק בחדר אחר אבל שבעלה עמה ממש מודה להתיר ודלא כמו שהבין הכסא אליהו לעיל. מיהו מסיום דברי החיד"א שכתב "והרי אכלו מעיקרא בעליה" משמע שהבין ג"כ שהידי אליהו אוסר אפי' בעלה עמה ממש ולכן הקשה מהא דאכלו מעיקרא בעליה. וקצת סיוע לזה שאכן החיד"א הבין בידי אליהו שאוסר אפילו בחדר אחד וכנ"ל, דהנה החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' צז אות ב) הביא את הכסא אליהו שהקשה על הידי אליהו מהא דרב ביבי אכל עמהם בעליה וכנ"ל, וכתב ע"ז החיד"א וז"ל "והנה מה שתמה בסוף דבריו על הרב ידי אליהו במה שישב לקושיית התוס', יתוש קדמו בספרי זוטא שער יוסף שנדפס בבחרותי וכו'", עכ"ל. (ועיין בספר דבר הלכה ס' ז ס"ק כ שדחק בדברי החיד"א, והסביר שהחיד"א

למד בידי אליהו שמודה בבעלה עמה ממש ודלא ככסא אליהו). וע"ע בהערות שבסוף הספר הנוכחי. .

לז. אם הבעל ישן באותו חדר שאשתו שם, מותר שישן שם גם אדם שלבו גס בה כיון ששמירת בעל על אשתו אלימא טפי משמירת אשה על בעלה, והרי שמירת אשתו מהני כשהיא ישנה והבעל מתייחד אפילו עם אשה שלבו גס בה כדלקמן (פ"י סע' יז וסע' ט) א"כ כ"ש בנ"ד. ואע"פ שהסברנו לקמן (סע' ט הערה 22) שאשתו משמרתו אפי' ישנה כיון ששנתה מתנדדת ואינה נרדמת. מיהו נראה שכאשר בעלה ישן עמה באותו חדר, אימתו עליה ביתר שאת ותחשוש טובא לזנות שמא יתעורר לפתע פתאום לצרכיו וכד'. ועיין בספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק כ) שהאריך בזה וג"כ דעתו נוטה להתיר בנ"ד. מיהו עיין לקמן (פי"ג סע' ג) האם ראוי שאדם זר ישן בחדר שישנים בו איש ואשתו. .

לח. איש שעסקו עם הנשים עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו הגדר של עסקו עם הנשים. **י"א שאסור לו להתייחד עם אחת מהנשים שעסקו עמהן דוקא** עם אותה אשה שעמה הוא עוסק אבל עם אשה דעלמא, מותר. **אפילו שבעלה בעיר הר"ש** אלגאזי בספרו תאוה לעיניים (ס' שלב), ונראה שמסכים לו הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות יא) שכתבו דאסור לאשה שבעלה בעיר להתייחד עם איש שעסקו עמהן, וכ"פ הגרי"ש אלישיב (הובא בחוברת להל' יחוד להרב זאב בוגרד עמ' 96), וכן פסק בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ה) ועיי"ש מה שדן בדברי שו"ת דובב מישרים. וכ"כ בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא בדינים העולים אות כ). וע"ע בערוגת הבושם (ס' כב אות טז) מש"כ בזה. וכיו"ב כתב הרד"ל בהגהותיו (קידושין פב) על הא דהתוס' העמידו הרבותא של המשנה דמי שעסקיו עמהן לא יתייחד עם הנשים דמיירי דאשתו עמו וכתב ע"ז הרד"ל דלכאורה יותר נכון היה להעמיד שבעלה בעיר ואפ"ה אסור כשעסקו עמה, עיי"ש בלשונו. וע"ע בפני משה (ס' כב ס"ק י) שכדי לישב דעת הרא"ש הסביר דרוכל הוי לבו גס בה ופשוט דאסור אפי' שבעלה בעיר, עיי"ש. ועיין לעיל (סע' יט הערה 49) מה שכתבנו בשם החכ"א והאורי וישעי שכל ההיתר של בעלה בעיר היינו שחוששת שיתפסנה לאחר העבירה ויחקור אותה, אך כשגס בה היינו שהם מכירים לא יחקור אותה ולכן לא תירא לזנות, עיי"ש. ולפ"ז כשעסקו עמהן לכאורה אסור להתייחד עמה כיון שלא יחקור אותה.

ולכאורה אפשר לדקדק מלשון רש"י (קידושין פב. ד"ה לא יתייחד) שעסקו עמהן הוי לבו גס בהו, וא"כ יש לאסור אפי' שבעלה בעיר וכדקיי"ל שבעלה בעיר אינו מתיר כשלבו גס בה וכדלעיל (סע' ל). וכ"כ הרמ"ה והיש"ש (קידושין ס' כח פ"ד) שעסקו עמהן הוי לבו גס בהו, עיי"ש. מיהו לפי מש"כ החיד"א שיובא בהערה הבאה, אין ראיה מרש"י וסיעתו הנ"ל, עיי"ש. עכ"פ נראה שמודים כל הנך פוסקים שאם החל לעסוק כעת עם הנשים, ועדיין אין שום קירוב דעת ביניהם, וכזרים אחד בעיני השני, שמועיל היתר בעלה בעיר, אא"כ נאמר דלא פלוג. , **ויש מתירין החיד"א** בשו"ת שער יוסף (ס"ס ג) כתב שאע"פ שעסקו עם הנשים לבו גס בהן, מ"מ אינו גס בהן כמו שגדלה עמו או קרובתו וכד', ולפ"ז כתב שאפי' האוסרים לאשה להתייחד בפ"פ עם איש שלבו גס בה, יודו להתיר אם האיש עסקו עמהן, עיי"ש. הא למדת שסובר החיד"א שעסקו עמהן, אפי' שלבו גס בהן, אינו בדרגת גס בהן שאוסר להתייחד עמהן, וממילא אין ראיה לאסור מדברי רש"י והרמ"ה והיש"ש שהבאתי בסוף ההערה הקודמת. ולכן נראה בפשטות שהחיד"א יתיר בנ"ד, דאין גילוי לאסור אלא בגס בה ממש והכא לא הוי הכי. וכ"פ החקרי לב (ס' יט) וכן כתב הנוה שלום (הובא באוצה"פ ס' כב ס"ק לג). ועיין בספר דבר הלכה (ס' ז סע' ח) שכתב לדקדק שכן סובר הדובב מישרים (ס' ה).

ובפשיטות נראה שכן דעת הרמב"ם והר"ח והש"ע וסיעתו שהבאתי לקמן (פ"י סע' יד הערה 39) שסוברים שאין שום גריעותא באיש שעסקו עמהן, ואדרבא היה מקום להקל לו יותר אלא דקמ"ל שלא מקילים לו יותר מסתם אנשים. ולפ"ז ה"ה בדין בעלה בעיר שכתבו הנך פוסקים שמועיל, דמהני אפי' באיש שעסקו עם הנשים.

ופשוט הדבר דכל הנך פוסקים יודו שאם רואים במציאות שלבו גס בהו ממש יותר מסתם איש שעסקו עם הנשים, יש לאסור כדין לבו גס בה. . **ולענין הלכה יש להתיר אלא אם כן רואים שלבו נהפך לגס בה ממש כיון** שכן מתבאר מהרמב"ם והש"ע שאיש שעסקו עמהן אינו גרוע מאיש דעלמא, ושכן פסק החק"ל ועוד, הכי נקטינן. מיהו אם נהפך ללבו גס בה ממש, יש לאסור וכנ"ל. .

לט. אשה שבעלה בעיר מותר לה להתייחד עם רופא רופא נכלל בגדר של עסקו עמהן כדלעיל (פ"ג סע' ט), וכמבואר בסע' הקודם שמותר לאשה להתייחד עמו כאשר בעלה בעיר (אא"כ הרופא לבו גס בה שאז אסור מהדין כמבואר לעיל סע' לה) וכ"פ הדבר הלכה (ס' ז סע' ח) עיי"ש. . **מ''מ כשהרופא צריך לבודקה בדיקות המצריכות צניעות, ראוי מאוד להחמיר ולצרף היתר נוסף המציל**

מן היחוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג) כתב שאפי' בפ"פ, שמעיקר הדין אפשר למצוא היתר, ראוי להחמיר עקב הפירצה הנוראה וכו' והובאו דבריו לעיל (פ"ח סע' כט הערה 87) עיי"ש. וכ"ש בנ"ד שהפתח נעול והבעל אינו עמה רק נמצא בעיר, ופעמים אינו יודע כלל היכן היא שיש אוסרים בכה"ג (כמבואר לעיל סע' ט). ואם אכן יודע שהלכה אליו, א"כ מיקרי שהלכה ברשות הבעל שאף בזה יש אוסרים כדלעיל (סע' יט). ועוד שע"פ רוב הרופאי נשים הם פרוצים שאינם שומרים תורה ומצוות, ואע"פ שבפרוץ מותר כשבעלה בעיר כמבואר לקמן (בסע' הבא) מ"מ כבר נמצאו תקלות נוראות.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ו) שכתב שכאשר בעלה בעיר והאשה הולכת לרופא, קשה לבנות היתר מזה כיון שקרוב מאד שלבו גס בה וכו' ועוד שלפי רש"י צריך שבעלה ידע היכן היא ושהיא תחשוש שמא יבא פתאום וזה אינו כאשר היא במרפאה וכו' עיי"ש. ועוד עיין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה). ועיין לעיל (פ"ח סע' כט הערה 87) גבי "עשרת הדברות בענין הנהגת צניעות שבהליכת נשים לרופאים". וראיתי לנכון להעתיק כאן מכתבי רבנים היושבים על כסא ההוראה בנוגע לפירצה אצל נשים ההולכות לרופא שהביא הגר"י רצאבי שליט"א בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רב הערה נב). מכתב של הרה"ג אברהם יצחק אולמן וזה מקצת לשונו "נודע לי שיש רופאים הנודעים ומוחזקים ליראי שמים ברבים, ואעפ"כ עוברים בזדון לב על לאו דאורייתא שהוא ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. כי בכל מקרה ומיחוש קטן דורשים מהמבקרות לגלות עצמן שלא לצורך הביקור שאליו באים. והמבקרות חושבות שאין להן זכות להתנגד וכו'", עכ"ל. מכתב מהרה"ג ישראל גרוסמן "עובדא שנשאלתי על ידי רב, שאשת איש התוודתה בפניו שביקרה אצל רופא בקופת חולים, ופיתה אותה ובא עליה רח"ל, אשה חרדית", עכ"ל. ועיי"ש בש"ע המקוצר מכתבים נוספים, ודי בזה.

ותדע שסוף סוף מעיקר הדין מותר אפי' בלא סניף נוסף להיתר, אך בעל נפש ראוי מאד שיצרף סניף נוסף ואע"פ שיש כבר סניף שהרופא בעבודתו טרוד ולא מרע אומנותו כמבואר בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ו) ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות א) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב אות יא) ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב ס' יח), מ"מ קשה לסמוך רק על סניף זה שכבר נשמעו מעשים נוראים שנעשו ע"י רופאים פרוצים וכמו שכתב בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רלב אות ב ד"ה "וכגון") עיי"ש. וכן עיין בנשמת אברהם (ס' כב סע' א) מש"כ בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

ולכן אשה ההולכת לרופא שמבצע בדיקות צנועות ראוי מאוד שלא ינעלו את הדלת ובנוסף לכך שבעלה בעיר שפיר דמי. ואף במקום שאין דרך רופאים או חולים להכנס

בלא נטילת רשות שלהלכה אינו מיקרי פ"פ (כמבואר לעיל פ"ח סע' ג) מ"מ כיון שדעת החזו"א (שם) ועוד, דאפי' בכה"ג שאין דרך להכנס בלא נטילת רשות מיקרי פ"פ כל שאינו נעול, ראוי לצרף דעה זו להיתר בעלה בעיר (ובנוסף לטרוד באומנותו ולא מרע אומנותו דכבר נמצא), והיותר טוב אם תוכל ליקח עמה אשה המצילה מאיסור יחוד המבואר לקמן (פי"ב). .

מ. אף עם אדם פרוץ עיין לעיל (פ"ד סע' ה והלאה) מהו הגדר של אדם פרוץ. **מועיל לאשה להתייחד כאשר בעלה בעיר כן** יש לדקדק בפשיטות מהרמב"ם והכל בו והסמ"ג והש"ע ועוד, שסוברים שאין לאשה להתייחד עם אנשים הרבה כיון שאין כשרים היום וכמבואר לעיל (פ"ד סע' א הערה 4) וא"כ כולם נידונים כפרוצים ממש כמש"כ כמה אחרונים שהובאו לעיל (פ"ה סע' ב הערה 10) שדייקו בדעת הרמב"ם כדאמרן, היינו כיון דליכא כשרים א"כ כולם פרוצים. וא"כ בנ"ד שהתירו להתייחד עם איש כאשר בעלה בעיר, משמע אפי' עם פרוץ. ואין לחלק בין פרוץ ממש במציאות לבין כשר שאנו דנים אותו כפרוץ ודלא כמש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' ר אות ב), דהא מוכח מהאחרונים דלא כוותיה, ואף שהחיד"א שהבאתי לעיל (שם) ג"כ סבירא ליה הכי, שיש הבדל בין פרוץ ממש לבין איש שאנו דנים אותו כפרוץ מבחינה דינית וכדעת שבט הלוי הנ"ל, מ"מ מודה החיד"א שמסתימות הרמב"ם משמע גם פרוץ ממש, וא"כ ה"ה בנ"ד.

והנה בשו"ת הרדב"ז (ח"ג ס' תפא) נשאל אודות נשים ההולכות לבתי נכרים לצורך פרנסה האם יש בזה איסור יחוד, וכתב כמה סניפי היתר ואחד מהם הוא שבעליהן בעיר, עיי"ש. וסתם נכרי פרוץ הוא כמבואר במשנה (ע"ז כב.) וברש"י (שם כה: ד"ה בפרוצין) א"כ משמע מהרדב"ז דמהני היתר בעלה בעיר. ואין לומר שזה רק בנוסף לעוד סניפי היתר שכתב הרדב"ז שם, אבל אה"נ אפשר דהיתר זה לבדו לא מהני, דהא הגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) צידד דמלשונו של הרדב"ז משמע דכל היתר מועיל בפני עצמו. ונראה שכן סובר הגר"ח פלאג'י בנשמת כל חי (שם) דבגוי ופרוץ יש היתר של בעלה בעיר, עיי"ש. וכן משמע בשו"ת שער יוסף (ס' ג) שכתב בתוך דבריו שהרמב"ם והטור שכתבו שהיתר בעלה בעיר הוא כיון דאימת בעלה עליה ולפ"ז לא מועיל עם גוי כיון שיאנוס אותה, עיי"ש. ומשמע דוקא בגוי דחיישינן לאונס לא מהני, אבל בישראל אפי' פרוץ דלא חיישינן לאונס שפיר דמי.

ודע שכן הסברא נותנת שגם עם פרוץ מהני היתר של בעלה בעיר, דהא ההיתר הוא מכח האשה שיש עליה אימת הבעל, ומה איכפת לן אם המתיחד פרוץ, דסוף סוף אימת

בעלה עליה ולא תתפתה. אך העירוני דיש לדחות ולחלק בין איש פרוץ לאיש דעלמא, ועיין בסוף ההערה הבאה.

וכן נראה לדקדק מהרד"ל בהגהותיו (קידושין פא.) דרצה ליתן סיוע לשיטת רש"י דאוסר לאשה להתייחד אפי' כשבעלה בעיר מסוגיא במס' תענית (כג:) דאבא חלקיה חשש שאשתו תתייחד עם ב' תלמידי חכמים שנשלחו אליו והוא לא הכירם, עיי"ש. והנה אם נפרש שהרד"ל סובר שאפי' שיטת המתירים להתייחד עם אשה שבעלה בעיר מיירי דוקא באינם פרוצים, אבל פרוצים לכ"ע אסור, א"כ אין מהסוגיא דתענית הנ"ל כל ראיה לשיטת רש"י, דהא התם חשש אבא חלקיה שמא אותם שני אנשים פרוצים הם כמבואר ברש"י (שם), ולפי האמור אתיא אליבא דכ"ע. אלא ודאי דלמד שהמתירים יתירו אפי' עם פרוץ ולכן מהסוגיא דתענית הנ"ל יש ראיה לרש"י. וכעת ראיתי בספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק ו) שג"כ דייק מהרד"ל דסובר דמהני אלא שדקדק כן ממקום אחר, עיי"ש.

ולכאורה כן יש לדקדק בשו"ת בנין ציון (ס' קלח) שהקשה על הגמ' במס' מגילה (יד.) מהא דדבורה היתה יושבת תחת תומר כשהיתה דנה את ישראל כיון שחששה מיחוד, ואמאי חששה הרי בעלה בעיר, ותירץ ע"פ המדרש שבעלה היה חוץ לעיר, עיי"ש. עכ"פ אם איתא דסובר שעם פרוץ אסור להתייחד אפי' שבעלה בעיר, אמאי לא תירץ בפשטות שחששה שמא תצטרך לחקור איזה בעל דין פרוץ ואז לא מהני היתר בעלה בעיר, אלא נראה דסובר שאם בעלה בעיר מהני אפי' עם פרוץ ולכן הוצרך לתרץ דבעלה חוץ לעיר היה. וכן נראה לדקדק שמתירים בנ"ד התוס' בע"ז (כה:) שדקדקנו בדבריהם לקמן בסע' הבא (הערה 108) שאפי' עם גוי מהני, וא"כ כ"ש בנ"ד, עיי"ש. וכן העלה בספר נוה שלום הובא באוצה"פ (ס' כב ס"ק לא אות ו) וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ז אות ז) ובשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לא) ובש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' ז הערה יד), וכן עיקר. ,

ויש אוסרים כ"כ הר"ש אלגאזי בספרו תאוה לעיניים (ס' שלב) ועיין עוד בספרו לחם סתרים (ע"ז כה:). והנה הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות כו) העתיק דברי הר"ש אלגאזי הנ"ל בשתיקה וש"מ דמסכים לו, אלא דצ"ע דהרי הגר"ח פלאג'י עצמו בשו"ת נשמת כל חי (אבה"ע ח"ב ס' א) משמע דמתיר, ונראה שמש"כ בשו"ת הוא עיקר, דהא בספרו החפץ חיים הוי יותר ליקוט דינים לזכרון, וכן הוי גירסא דינקותא וכמ"ש בהקדמת ספרו. וא"כ מסתבר שכאשר סותר דבריו, אזלינן בתר השו"ת, דהתם נחית לעומקא דדינא טפי. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה) דמשמע מתוך דבריו שאינו מועיל היתר בעלה בעיר עם פרוץ, עיי"ש. ואע"ג דבעלה בעיר מועיל באיש דעלמא מפני שלא תתפתה לו מחמת אימת בעלה, מ"מ בפרוץ חיישינן טפי. והטעם,

שאיש דעלמא אף אם יתקפנו יצרו לפתות את האשה, היא תתנגד לו מחמת אימת בעלה ואז הוא ירפה ממנה. אך באיש פרוץ, אפי' אם תתנגד לו, הוא ימשיך לפתותה בלי להרפות, ואפשר שלבסוף תתפתה לו, דנשים דעתן קלה. .

מא. היתר בעלה בעיר מועיל להתייחד אפילו עם נכרי **הנה** הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) והש"ע (ס' כב סע' ג) שכתבו היתר יחוד כשאשתו עמו, טרחו לציין שעם גוי לא תתייחד ישראלית אפי' שאשתו עמו, אך בהיתר של בעלה בעיר סתמו דבריהם וכתבו שכל שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה ולא טרחו להוסיף שישראלית לא תתיחד עם גוי אפי' שבעלה בעיר, ולכאורה ש"מ דסברי דמועיל אפי' עם גוי כשבעלה בעיר.

ובשו"ת הרדב"ז (ח"ג ס' תפא) נשאל אודות נשות ישראל ההולכות לבתי נכרים האם חוששין ליחוד, וכתב כמה סניפי היתר וחד מנייהו שבעליהן בעיר, עיי"ש. ואע"פ שכתב כמה סניפים, מ"מ הגר"ח פלאגי' בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) צידד לדייק בלשון הרדב"ז דכל היתר מועיל בפני עצמו. וכן פסק הגר"ח פלאגי' בעצמו (שם) דאפי' עם גוי מהני בעלה בעיר (ועיין בסע' הקודם סוף הערה 107), עיי"ש. ואף הרדב"ז (שם) כתב בהמשך דבריו דלאונס לא חיישינן מפני אימת המלכות, עיי"ש. וא"כ החשש שנשאר הוא רק פתוי ובבעלה בעיר לא חיישינן שתתפתה.

וכיו"ב כתב בעזר מקודש (ס' כב סע' ג) לאחר שפלפל בחששות הגוי כתב וז"ל "וכן לגבי בעלה בעיר שלא נתפרש בזה איסור לגבי גוים גם בדברי האחרונים ז"ל שיש בזה דרכים להקל במקומות שמוחזקים בשמירה בלי פריצות" עכ"ל. וכוונתו שיש שמירה כיון שיש משפט ועונש למאנס, עיי"ש בלשונו.

וע"ע בחכ"א (כלל קכו ביני"א אות טז) שנשאל לגבי יחוד אשה (שאין בעלה בעיר) עם נכרי בזה"ז שמענישים על אונס ופלפל בזה אי חיישינן לפיתוי או אונס, והעלה שבזמן הזה מענישים את המאנס לא חיישינן לאונס מיהו עדיין יש חשש פיתוי עיי"ש. ולכאורה לפ"ז כשבעלה בעיר מהני כיון דלא תתפתה לו, והפ"ת (ס' כב ס"ק ג) הביא את החכ"א הנ"ל בשתיקה וש"מ דמסכים לו.

וכעת מצאתי מקום להוכיח דמהני בנ"ד מדברי התוס' ע"ז (כה:), דהנה הגמ' חיפשה רבותא למשנה דאמרינן לא תתייחד אשה עמהם (עם הנכרים) ומסקינן בגמ' דלא תתייחד עמהן אפי' אשתו של הגוי עמו, דבישראל שרי ובגוי אסור, עיי"ש. והקשו התוס' וז"ל "וא"ת אמאי לא מוקי לה בשיש עמה תינוקת דבכי האי גוונא בישראל שרי ליחודי דאמר רבא התם בגמ' מתייחד אדם עם אשה ותינוקת וכו' וי"ל דלשון לא תתייחד משמע

שאין שם שום ישראלית אלא היא", עכ"ל. ותחילה יש לשאול אמאי עדיף טפי להעמיד דמיירי באשה עם תינוקת מאשר אשתו עמו. וי"ל דאשתו עמו דמותר בישראל אתיא רק לפי ר"ש ולא כרבנן ואילו היתר יחוד בפני תינוקת אתיא ככ"ע. (ואע"פ שהתוס' בקידושין פ: העמידו את ההיתר של אשתו עמו אפי' לרבנן, מיהו התוס' בע"ז הבינו דאתיא רק לר"ש, והעיר בזה הרש"ש בע"ז שם). והנה אם איתא שיחוד עם נכרי כשבעלה בעיר אסור, יכלו התוס' להקשות אמאי לא מוקי בבעלה בעיר שעם נכרי אסור ועם ישראל שרי, ואם היו מקשים כן, הוי קושיא אלימתא טפי ממה שהקשו, דהכא א"א לתרץ כמו שתירצו. אלא מכאן לכאורה נראה דסוברים דאפי' עם גוי מהני יחוד עם בעלה בעיר. (ולכאורה אפשר לדחות דסוברים התוס' שאפי' בישראל פרוץ לא מהני בעלה בעיר, ולכן לא הקשו כן, דא"כ אין זה מתרץ את מהלך הגמ' שם. מיהו לענ"ד דוחק לומר כן, דמנלן לחדש בתוס' שאוסרים להתיחד עם ישראל פרוץ, וצ"ע). אך נראה שאין להוכיח כן כראיה ברורה מדברי התוס' שהרי מבואר בכנה"ג (כללי הפוסקים אות טז) שאין לסמוך למעשה על דברי התוס' אם לא ביארו להדיא שדבריהם הלכה למעשה, עיי"ש. ובנ"ד דהוי דיוק בעלמא ודאי שאין לסמוך ע"ז למעשה, מ"מ רמז לדבר יש, והוי סיוע לאחרונים שמתירים בזה. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג) דלמד בדעת החוות יאיר (ס' קח) שסובר דמהני בעלה בעיר אפי' ביחוד עם נכרי. ועיין לקמן (פי"ב סע' ד הערה 15) מה שיש להעיר על דבריו. וכן העלה לדינא בספר נוה שלום (דף קכג, והובא באוצה"פ ס' כב ס"ק לא אות ז) וכ"פ בספר דברי חכמים (פ"ה ה"ח). מיהו נראה מסברא שעם גוי שידוע דאינו חושש מעונש הרשויות, אפשר דאסור להתייחד עמו שמא יאנסנה.

ולפ"ז עם ערבי, דמוכח מהמציאות העגומה של ימינו דאינו חושש כלל מהרשויות ועושה ככל העולה על רוחו הטמאה, אפשר דאסור להתייחד עמו דאפי' שבעלה בעיר. וכעת ראיתי בספר נטעי גבריאל (פרק לו סע' ז) דכיום ברוב המקומות שלנו אין הנכרי חושש מעונש ולכן יש לאסור, עיי"ש. מיהו פשוט שאין לקבוע זאת ככלל. מ"מ נראה שעם ערבי בכל גונא יש לאסור משום דחשודים על שפיכות דמים, ואפי' לישראל זכר אסור וכדלעיל (פ"א סע' טז). **, ויש אוסרים כן** מתבאר מדברי הר"ש אלגאזי בספרו תאוה לעיניים (קידושין ס' שלב) וכן נראה דעת החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) דכתב דמה יעזור שבעלה בעיר הרי הגוי יאנוס אותה, עיי"ש, (ועיין בשו"ת שב יעקב ס' יט דג"כ כתב שבנכרי יש חשש אונס וא"כ לכאורה יודה להחיד"א לאסור וצ"ע) וכ"פ הגרמ"ש

קליין שליט"א בחוברת הלכות והנהגות הצניעות (הל' יחוד סע' כה) וכ"פ בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לא).

וכעת ראיתי שאפשר להוכיח שכן סובר לאסור הרמב"ם, דהנה בפירוש המשניות (ע"ז ר"פ אין מעמידין) על המשנה דלא תתייחד אשה עמהם כתב הרמב"ם וז"ל "לא תתייחד אשה עמהם ואפילו היחוד שהוא מותר לה יחוד כמותו להתייחד עם ישראל כגון שתהיה אשת העובד כוכבים עמו וכיו"ב ממה שבארנו במקומו ובסוף קידושין", עכ"ל. הנה מוכח מלשונו שישנם עוד אופנים שבישראל מועיל ובנכרי אינו מועיל, דנקט הרמב"ם "כגון", ומשמע שישנם עוד אופנים, ואופנים אלו מבוארים בשני מקומות שציין הרמב"ם והם "במקומו ובסוף קידושין". ומה שכתב בסוף קידושין נראה כוונתו על פירוש המשניות בסוף קידושין ושם לא מבואר היתר של בעלה בעיר לכן אינו ענין לנ"ד. (אא"כ כוונתו שנקט בסוף קידושין קאי על הגמ' בסוף קידושין). מיהו מה שנקט הרמב"ם "במקומו", נראה כוונתו על פירוש היד החזקה הל' איסו"ב, ששם ביאר הרמב"ם הל' יחוד, ושם הרי ביאר הרמב"ם היתר של בעלה בעיר, ועל זה כתב הרמב"ם בפירוש המשניות בע"ז הנ"ל שעם נכרי אינו מועיל. וכעת ראיתי שכן הבין הדברי סופרים (סע' י בבירור הלכה ד"ה שאינה) שדברי הרמב"ם שנקט "במקומו" קאי על הל' איסו"ב הנ"ל. מיהו אחר העיון יש לדחות, דהנה המאירי (ע"ז שם) העתיק את לשון הרמב"ם וגרס וז"ל "וכיוצא בזה ממה שבארנו במקומו בסוף קידושין", והיינו שנקט מקור אחד והוא במקומו בסוף קידושין א"כ לא התכוון הרמב"ם כלל להל' איסו"ב אלא לפירוש המשניות בקידושין ושם לא מבואר היתר של בעלה בעיר ולכן אין ראיה לאסור. וכעת ראיתי שחייבים לפרש כמו שכתב המאירי ושאין כוונת הרמב"ם להל' איסו"ב, דהא פירוש המשניות קדם לספר היד החזקה כמבואר בהקדמת הרמב"ם לספר המצוות (ובפרט שכתבנו לעיל בהערה הקודמת שמסתימות הרמב"ם משמע דשרי אפי' עם נכרי, עיי"ש).

עכ"פ כל הני פוסקים שהבאתי בריש ההערה דאסרו בנ"ד משמע דאסור להתייחד עם נכרי בכל גוונא שמא יאנוס אותה ולא חילקו בזה. מיהו החזו"א (אישות ס' לה) כתב בתוך דבריו שאם האשה בריאה וחזקה שיכולה לעמוד נגד אונס או שיש ישראל בקרבת מקום שאם תצעק אליו הוא ישמע ויבא, אין חוששין לאונס, עיי"ש. ואפשר שכל האוסרים יודו במקרים אלו שאם היא בריאה או שיש ישראל בקרבת מקום דשרי, אלא דאינו מוכרח ואפשר שיאסרו אפי' במקרים אלו. חדא אפי' אם היא בריאה וחזקה אפשר דלא פלוג חכמים, א"נ שמא תכנס להלם ופאניקה ולא תוכל להתנגד. ואפי' שיש ישראל בקרבת מקום, אפשר שיסתום פיה ויאנוס אותה, וכמו שאכן קורה במציאות

ימינו בעו"ה שנשים נאנסות אפי' בבנין מגורים ר"ל, וצ"ע בכ"ז. וכעת העירוני דסברא זו דכתב החזו"א דבאשה בריאה וחזקה לא חיישינן לאונס מבואר היטב בתוס' (ע"ז כה: ד"ה איכא) דכתבו כן ע"פ הירושלמי, עיי"ש. .

מב. אשה פרוצה שבעלה בעיר וחוששת שמא יבא, מועיל להתייחד עמה כן משמע מהרש"ש בהגהותיו (סוטה ז. על רש"י ד"ה שמא יצטרך) שמועיל היתר בעלה בעיר אפי' באשה סוטה, עיי"ש. וכיו"ב יש לדקדק מהרד"ל בהגהותיו (סוטה שם) דכתב דהתם לא מועיל בעלה בעיר כיון דהוא גופא אסור באשתו, עיי"ש. וש"מ כשהבעל מותר באשתו, מהני היתר בעלה בעיר. והרי סתם סוטה הינה חשודה על עריות כיון שקינא לה בעלה ואפ"ה הלכה ונסתרה עמו. ועיין בשו"ת תה"ד (ס' רמד) שכתב גבי אשה שקינא לה בעלה, והלכה ונסתרה נקראת חצופה. וכעת ראיתי שכן דקדק מהרש"ש ומהרד"ל הנ"ל בספר דבר הלכה (ס' ז סע' ז). ועיין לקמן (סע' מז) שיש מתירין להתייחד עם אשה שחיה עם איש בלא חופה וקידושין אלא שמיוחדין זה לזה כאשר האיש המיוחד לה בעיר, והרי התם ודאי מיירי בפרוצים שחיים בלי תורה ומצוות כלל, וה"ה בנ"ד. ותדע דסברא אלימתא היא דמהני בכה"ג, דאף הפרוצים מקפידים על נשותיהם, וסתם פרוצה חוששת שמא יתפסנה בעלה, ועיין לקמן (הערה 113) מש"כ בשם סתימות לשון הרמב"ם והש"ע. וכעת מצאתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות א) שכתב וז"ל "דודאי ענין שמא יבא הבעל שייך בכל הנשים ובכל הזמנים וכו'", עכ"ל. (ורק לענין להתיר מחמת אימה טבעית, העלה להחמיר, ועיין לקמן הערה 113). . **וכשבטוחה שלא יגיע שאז** טעם ההיתר הוא מחמת אימה טבעית של הבעל על האשה וכדלעיל (סע' ט). **ראוי מאוד להמנע אפילו בשעת צורך גדול ואפילו כשהיחוד אסור מדרבנן עיין** לעיל (סע' יא) שבאופן שבטוחה האשה שבעלה לא יבא, וכגון שדברה עמו בטלפון ויש שיחה מזוהה ויודעת באופן ברור שלא יבא, נחלקו בזה הפוסקים ולהלכה העלנו דאף דמעיקר הדין שרי, מ"מ נכון להחמיר זולת במקום צורך גדול או ביחוד דרבנן, מיהו בנ"ד אע"פ שנראה שמעיקר הדין ג"כ כנ"ל, מ"מ ראוי יותר להחמיר בזה ולא לסמוך על זה, ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות א) שכתב שלפי הטעם של בעלה בעיר דמהני מחמת אימה טבעית דשמירתו עליה, יתכן דלזה צריך מידת מה של צניעות יתרה והכנעה ומי אמר דשייך בכל הזמנים בכל הנשים ובכל המצבים וכו', עיי"ש. (ועיין בנטעי גבריאל פרק לז סע' א ובספר דברי סופרים בעמק דבר אות תקעב מה שהעירו על שבט הלוי הנ"ל).

והנה הרמב"ם (פכ"ב הי"ב) והש"ע (ס' כב סע' ח) וסיעתם כתבו בסתמא דאשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה כיון שאימת בעלה עליה, ומסתימות דבריהם משמע דבכל גוונא מהני, ואפי' בנשים פרוצות. ועיין כיו"ב שכתב החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ב) לדקדק מסתימות מרן להתיר אף בפרוץ (בנידון אחר של יחוד). וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צג) דכתב דלא מצינו בפוסקים גריעותא בנשים פרוצות טפי מכשרות (אלא שכבר הערתי על דבריו דברמ"ה קידושין פ: מצינו להדיא שפרוצות אין דינן ככשרות, עיי"ש).

ובפרט לפי מאי דקיי"ל דלהרמב"ם והש"ע אין כשרים היום וא"כ דינם כפרוצים ממש וכמבואר לעיל (פ"ה סע' ב הערה 10) ומכח זה דקדקנו בכמה הלכות דמהני אף בפרוצים, ולכאורה נראה שה"ה שאין נשים כשרות היום ודין כולן כפרוצות ואפ"ה כתבו היתר של בעלה בעיר. דדוחק לפרש שכשרים להרמב"ם והש"ע הם כרבי חנינא בר פפי וחבריו ולכן ליכא כשרים כיום, אך נשים כשרות מיירי בסתם נשים שומרות מצוות. אלא נראה שאף נשים כשרות מיירי באותה דרגה של ר' חנינא בר פפי וליכא. ועיין כיו"ב בתשובת הרשב"א (ס' אלף קעח) במש"כ השואל ר' אליהו מעכו, שנראה מדבריו שכשרים באנשים מיירי כאברהם ויצחק, ונקט בנשים כשרות כ"שרה ורבקה", עיי"ש. ולכן נראה שכיום ליכא כשרות ודינן כפרוצות ואפ"ה כתבו הרמב"ם והש"ע היתר של בעלה בעיר.

והנה ראיתי גם בחו"ב (קידושין ס' יא אות יא) שכתב לגבי יחוד עם נשים הרבה דדוקא כשרות אבל פרוצות אסור, אלא ששוב הביא דיוק מהסמ"ג וז"ל "ויש לתמוה שבסמ"ג כתב כדברי הרמב"ם דאשה אחת אפילו עם אנשים הרבה אסור אא"כ היו כשרים כרבי חנינא בר פפי ובתר הכי כתב דאיש אחד לא יתיחד עם שתי נשים אבל עם שלש מותר, ואין נראה לומר דר"ל נשים כרבי חנינא ב"פ כיון דליכא השתא כה"ג, נמצא שעיקר הדין לאיסור ואיך זה סתם וכתב להיתר, ואפשר דסביר ליה לסמ"ג דנשים לעולם דינן כאינן כשרות דדעתן קלה, ומאחר דמשמע דעם שלש שרי, תו לעולם שרי אף שאינן כשרות וכו' וצ"ע", עכ"ל עיי"ש. הנה משמע דלפי הסמ"ג שפסק כהרמב"ם דאין כשרים, ה"ה דאין כשרות, אלא דסיים בצ"ע. .

מג. פרוצה שבעלה בעיר שמועיל להתייחד עמה כשבעלה בעיר כמבואר בסע' הקודם. , **הוא הדין כשמתייחדת עם פרוץ עיין** לעיל (פ"ה סע' ב הערה 10) שהוכחנו שלפי הרמב"ם והש"ע וסיעתם אין כשרים היום ולכן דינם כפרוצים ממש כמבואר באחרונים שהבאתי שם. ואפ"ה כתבו היתר של בעלה בעיר, ש"מ אפי'

שמתייחדת עם פרוץ מהני (ואפי' הבעל פרוץ). **מ''מ נכון להתייחס לזה כאל איסור ונ"מ** כשיכול להפרישם מאיסור יחוד. .

מד. נכרית שבעלה בעיר וחוששת שמא יבא ויתפסנה אך כשבטוחה שלא יבא, אפי' שהוא בעיר פשוט דאין להתיר מחמת שיש עליה אימה טבעית, דזה ליתא בגוים שהם כבהמות נדמו אלא רק מצד שמא יתפסנה יש לדון בזה וכדלקמן. **י''א שמועיל להתיחד עמה כן** העלה בשו"ת ויען דוד (ס' קפו), והסביר בתוך דבריו דגם הנכרי מקפיד על המיוחדת לאשתו ויכול להרוג על זה וכן הם מעשים בכל יום. (ועיין כיו"ב בשו"ת ישכיל עבדי ח"ב אבהע"ז ס' ג אות יד שכתב דהגוים מקפידים על נשותיהם במידה גדושה ביתר שאת שלא ידברו עם איש זה וכו' וישראל הקרב אליה דמו בנפשו ואחת דתו להמית). וכן נראה לדקדק דמועיל בנ"ד מהעזר מקודש (ס' כב סס"ק ג) דכתב לגבי איש המחזר בסחורה ונכנס לבתי עכו"ם ופעמים אין האיש בביתו, שיש כמה צדדים להקל, וחד מנייהו הוא דע"פ רוב בעליהן של הנכריות בעיר או בכפר וכו' וע"י זה מוכרע לזכות, עיי"ש בלשונו. ואע"פ דהתם הביא עוד צדדים להתיר כגון פ"פ וכן יוצא ונכנס, מ"מ נראה בלשונו שאף שבעלה של הנכרית בעיר מהני, וכן דקדקו בעזר מקודש בשו"ת ויען דוד הנ"ל ובספר דברי סופרים (אות פב). (וזה דלא כמו שמשמע בשו"ת צור יעקב ס' טז שהבין בעזר מקודש הנ"ל דמהני רק בבעלה עמה, ויש לעיין). וכעת מצאתי להגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) שהסביר שיוסף הצדיק התייחד עם אשת פוטיפר והיה זה בהיתר כיון שבעלה היה בעיר, עיי"ש. ומשמע דסובר שאפי' בנכריה מהני בעלה בעיר, וע"ע בשערים המצוינים בהלכה (ס' קנב בקונטרס אחרון ס"ק ד) דמשמע מלשונו דבאופן אקראי מותר אך בקביעות יש לאסור, עיי"ש. ושו"ר בשו"ת יד שלום (ס' סט אות טו) שכתב שלפי שהתבאר שאף הנכרי שומר את אשתו, א"כ לשיטת התוס' שמתירים יחוד כשבעלה בעיר, ה"ה הכא. (ואע"פ שהיד שלום כתב בסיכום לדינא סניפים נוספים בנידון שאלתו, מ"מ חזינן דסובר שכל המתיר יחוד כשבעלה בעיר, מתיר אף שהבעל נכרי).

והיה מקום לדקדק מהרמב"ם והש"ע וסיעתם, שטרחו לציין שלאשה ישראלית אסור להתייחד עם גוי אפי' כשאשתו עמו בבית כדלקמן (פ"י סע' יח) אך בדין של בעלה בעיר סתמו דבריהם וכתבו בסתמא דמהני ולא חילקו שאם אשה נכריה אינו מועיל בעלה בעיר, ולכאורה משמע דאף בנכריה מהני שמירת בעלה בעיר. ויש לדחות כיון דסוברים הרמב"ם והש"ע שטעם ההיתר של בעלה בעיר הוא מחמת שאימת בעלה עליה היינו

אימה טבעית, ובזה פשיטא דליתא בנכרית דהא כבהמות נדמו ולכן אין צורך לחלק בזה, ואם הבעל הנכרי עמה ממש, אפשר דפשוט להרמב"ם והש"ע דמועיל, דקשה שיתן לאשתו לזנות עם אחר בפניו וכמבואר לעיל בתחילת ההערה שהגוים הורגים על זה, ולכן הרמב"ם והש"ע בדין זה סתמו דבריהם משא"כ ביחוד ישראלית עם נכרי שישנו חידוש דאפי' שאשתו של הנכרי עמו לא מהני, לכן טרחו לכתוב זאת, וצ"ע. . **ויש אומרים שאינו מועיל היתר של בעלה בעיר להתיחד עם נכרית אלא אם כן הבעל עמה ממש כן** העלה בשו"ת צור יעקב (ס' טז) שרק כאשר בעלה של הנכרית עמה ממש מותר להתייחד עמה, כיון דבעלה משמרה בפניה וסיים שכן מצא להדיא בעזר מקדש (ס' כב) ובשו"ת בשמים ראש שהובא בפ"ת (ס' ד ס"ק כג), עיי"ש. ומשמע שלמד שהעזר מקדש והבשמים ראש מתירים דוקא שהבעל עמה אך לא שהוא בעיר, ועיין הערה קודמת מש"כ בדעת בעזר מקדש. והנה מה שכתב שכן הוא בשו"ת בשמים ראש (ס' ה) המיוחס לרא"ש (ויש שפקפקו על זה דאינו תשובות הרא"ש עיין בשדי חמד כללי הפוסקים ס' יא אות ז, ולהחיד"א בשם גדולים אות ב' ערך בשמים ראש. מיהו במה שלפנינו נראה דכ"ע יודו שתשובה זו היא להרא"ש כיון דחתום שמו בסוף התשובה, וכבר העיר בזה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ב אבהע"ז ס' ג אות ג, ואכמ"ל), הרואה יראה שאין כל הכרח לדקדק דאינו מועיל שמירת הנכרי כשהוא בעיר וצריך שיהא עמה בבית, ואפשר לפרשו ג"כ שמועיל אפי' שהוא בעיר עיי"ש ודו"ק בדבריו. (**ודבר** פלא ראיתי בספר תורת היולדת להגר"י זילברשטיין בעמ' קטז שהעתיק לשון הצור יעקב הנ"ל שהביא את המעשה של רבי יהושע והמטרוניתא במס' שבת דף קכז: שרבי יהושע התייחד עמה, והעתיק את לשונו של הצור יעקב בצורה לא מדוקדקת וכתב בשמו שמותר להתייחד עם נכרית שבעלה בעיר וראיה מרבי יהושע והמטרוניתא דכיצד התייחד עמה אלא ע"כ בעלה היה עמה בעיר עיי"ש. ואינו מדוקדק כלל דהצור יעקב כתב להדיא שר' יהושע התייחד עם המטרוניתא כיון דבעלה היה עמה, ולא שהיה בעיר, וכן לדינא העלה הצור יעקב שבעלה דוקא עמה משמרה אך כשהוא בעיר אין כל זכר שמתיר, וכנראה נפלה ט"ס בדברי תורת היולדת, מיהו בספר מנוחת שלום כתב שאם התשובה מזויפת, אזי גם החתימה מזויפת ואכמ"ל).

וכן כתב להחמיר בזה בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לא) אא"כ הבעל עמה בבית. ונראה לדקדק שכך דעת הרד"ל (קידושין פא.) שכתב לגבי עובד כוכבים שאם הוא עם אשתו הוא משמרה, עיי"ש. ומשמע שאם הוא לא עמה אלא בעיר אינו מועיל וכן דקדק ברד"ל

בספר דבר הלכה (ס' ז ס"ק כ). ועיין בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו ס' תכ) שהחמיר יתר על המדה והעלה שאפי' הגוי עמה ממש, אסור להתייחד, עיי"ש.

ולכאורה היה מקום לדקדק שכן יסבור היעב"ץ בהגהותיו (שבת קכז:) לאסור כשבעלה בעיר ואינו עמה ממש, דלגבי העובדא דמס' שבת (שם) דריב"ל נכנס לדבר דבר סתר עם המטרוניתא והיה ביחוד עמה, ביאר דמשמע מהכא דבכה"ג שצריכים לדבר דבר סתר עם המטרוניתא לא גזרו על איסור יחוד ושרי, עיי"ש. וכן פסק הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות נג) ע"פ האי עובדא דריב"ל.

והנה בשלמא לא תירצו דהיה זה באופן שהבעל של הנכרית עמה (וכמו שתירץ בשו"ת צור יעקב ס' טז ובשו"ת יד שלום ס' סט) או שעמדו מול החלון לרה"ר או שהיה פתח נוסף כיון דמסתבר להו דהיה זה דבר סתר חשוב ולכן הסתירו זאת ולא עמדו כנגד החלון הפונה לרה"ר. אלא קשה סוף סוף אמאי לא תירצו בפשטות שבעלה היה בעיר, והוציאו חידוש גדול כ"כ שמותר להתיחד עם גויה כשצריכים לכך, אלא נראה דסברי דלא מהני בעלה בעיר עם נכרית ולכן הסיקו שבכה"ג לא גזרו. וכיו"ב יש מקום לדקדק ברא"מ הורוויץ (שבת שם) שג"כ ביאר על המעשה הנ"ל דהיה זה לפני גזירת הלל ושמאי שגזרו על יחוד נכרית, וג"כ יש לשאול אמאי לא תירץ בפשטות שבעלה היה בעיר אלא נראה דסובר דאינו מועיל וכנ"ל. ושו"ר שכן כתב לדקדק בהנך אחרונים בספר דברי סופרים (עמק דבר אות תקל), עיי"ש.

מיהו אחר העיון ליתא להאי דיוקא כלל, דיש לומר דלא תירצו שבעלה היה בעיר, דבשלמא לשיטת התוס' דשרי להתייחד עם אשה כשבעלה בעיר ואפי' איסורא ליכא שפיר יכלו לתרץ כנ"ל, אבל לשיטת רש"י וסיעתו דסוברים שאסור להתייחד עם אשה שבעלה בעיר אפי' ישראלית כדלעיל (סע' א) לא יכלו לתרץ דמיירי הכא שבעלה בעיר ולכן תירצו דבכה"ג לא גזרו או שהיה זה לפני גזירת הלל ושמאי, דאתיא שפיר לכ"ע. .

והמיקל בזה יש לו על מה לסמוך כיון שיחוד עם נכרית הוי דרבנן כדלעיל (פ"א סע' ו) לכן המיקל בזה י"ל ע"מ לסמוך ובפרט אם המתייחד ג"כ יודע שהבעל הנכרי בעיר שאז יש לצרף דעת הרמ"ה שהשמירה מכח המתייחד כדלעיל (סע' כב הערה 58) ולכן חושש מהנכרי, ובפרט ע"פ המבואר שהנכרי יכול להרוג את המזנה עם אשתו. ואפי' כהן שמיקל בזה י"ל ע"מ לסמוך ואפי' שסתם גויה זונה היא וקאי עליו באיסור לאו, דהא לעיל (פ"א סע' ד) איכא מ"ד דיחוד עם חייבי לאוין אסור מדרבנן בלבד. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ד ס' קפט). .

מה. ישראל שנשא גויה לאשה בנישואין אזרחיים, הרוצה להקל בשעת הצורך להתיחד עמה כשבעלה בעיר ובאופן שחוששת שמא יתפסנה לפתע, יעשה שאלת חכם **הנה** זה פשוט שכל זמן שאינה חוששת שמא יבא, אין צד להתיר מהטעם של אימה טבעית, חדא דאין הם נשואים לפי התורה ולכן לא חל עליה אימה טבעית, ועוד שאצל גוים ליכא להאי טעמא כלל. מיהו היכא שחוששת שמא יבא ויתפסנה מהני שמירת בעלה בעיר, דאפי' מין ישראל משמר את אשתו שלא תזנה כמבואר בשו"ת צור יעקב (ס' טז) והכא נמי הישראל משמר את אשתו הנכריה ונראה דלא גרע מהא דמותר בשעת הצורך להתייחד עם נכריה כשבעלה גוי בעיר וחוששת שמא יתפסנה כמבואר בסע' הקודם וה"ה בנ"ד. ואולי יש לדחות דהתם חוששת מבעלה הגוי שיכול להרוג משא"כ שהבעל ישראל. מ"מ נראה שגם להיתפס ע"י בעלה הישראל חוששת. ופשוט שמדובר בנכרית שחוששת להיתפס ע"י בעלה בזנות, אך אם היא נכריה שידוע שאינה חוששת להיתפס ע"י בעלה, אפי' בישראלית לא מהני. **ויש** להוסיף את שיטת הרמ"ה וסיעתו שדקדקנו מדבריהם (לעיל סע' כב הערה 58) שהיתר של בעלה בעיר אינו מצד האשה שחוששת מבעלה אלא מפני שהאיש המתייחד עמה חושש מבעלה שמא יתפסנו, לכן נראה שבנ"ד שכל היחוד הינו מדרבנן כדלעיל (פ"א סע' ו) אפשר בשעת הצורך להקל, אלא כיון שלא מצאתי כן בפוסקים, יעשה שאלת חכם. .

מו. ישראלית שנשאה לגוי בנישואין אזרחיים, הרוצה להקל להתייחד עמה כשבעלה הגוי בעיר **וכשהוא** עמה ממש יש להתיר לכתחילה, שהרי אף הנכרי מקפיד על המיוחדת לו שלא תזנה בפניו ועיין לעיל (סע' מד הערה 117). **ובאופן שהיא חוששת שמא יבא ויתפסנה אף** כשבטוחה שלא יבא אין להתיר אפי' שהוא בעיר דאין כאן אימה טבעית כמו בזוג ישראלים נשואים, דהא הם אינם נשואים כלל לפי התורה הקדושה ואין כאן אימה טבעית. , **יעשה שאלת חכם בשו"ת** שבט הקהתי (ח"ו ס' תכ) העלה לאסור בנ"ד, מיהו סובר שגוי אינו משמר את אשתו הגויה אפי' הוא עמה ממש ועיין לעיל (סע' מד) דמוכח שלא כדבריו. והנה בנ"ד נראה דהסומך להקל אין מזניחין אותו, כיון שאף הנכרים מקפידים שלא יזנו נשותיהם בפניהם, והכא האשה חוששת להתפס על ידו, ובפרט לפי מש"כ לעיל (סע' מד הערה 117) בשם שו"ת ויען דוד ושו"ת ישכיל עבדי שהגוים יכולים להרוג על דברים אלו, עיי"ש. ולכן נראה שהאשה חוששת להתפס. ואם האיש המתיחד ג"כ יודע

שבעלה בעיר, אזי יש לצרף את שיטת הרמ"ה וסיעתו, שסוברים שההיתר בבעלה בעיר הוא מפני שהאיש המתייחד עם האשה מפחד מהבעל, וא"כ בנ"ד מסתברא שהמתייחד חושש מהגוי מאד, דחשודים על שפיכות דמים ובנקל יכול להורגו אם יתפסנו. והנה אף שהדעת נוטה להקל וכנ"ל, מ"מ כיון דלא מצאתי כן להדיא בפוסקים, נראה לדינא שיש לעשות שאלת חכם. .

מז. איש ואשה שגרים יחד ללא חופה וקידושין, אך מתנהגים כבעל ואשה לכל דבר ומיוחדים זה לזה, י''א שמותר להתייחד עם האשה כאשר האיש המיוחד לה בעיר והיא חוששת שמא יתפסנה כ"כ בשו"ת

ישכיל עבדי (ח"ה ס' כב) והסביר שאע"פ שאינם חיים יחד ע"י חופה וקידושין מ"מ האיש המיוחד לה מקפיד על האשה המיוחדת לו שלא תזנה, ואינו חשוד כרועה זונות שהרי חי רק עמה ויחדה לעצמו ואף היא אימת האיש המיוחד לה עליה ובפרט שלא קשורה בו בחופה וקידושין שאז אם יתפסנה בוגדת בו, יוציאנה מביתו ביתר קלות ואז אוי לה ואבוי לה שאין לה משען וכו', עיי"ש בלשונו. ותדע שדבר פשוט הוא דמתיר הישכיל עבדי רק בגוונא שאינה יודעת היכן בעלה ויכול לתפסה לפתע, אך כשיודעת שלא יבא כעת, אפי' שהוא בעיר אינו מועיל דלא שייך אימה טבעית אלא בנישואין ע"פ דת משה וישראל וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ז).

והנה אחר המחילה רבתי לענ"ד יש לעיין בהיתר זה טובא, דהנה אפשר שכאשר בעלה בעיר זה מפיל אימה על האשה שלא תזנה מכמה טעמים. חדא, חוששת שאם יתפסנה תאסר עליו עולמית (וכן כתב המגיה בשו"ת מהרש"ם ח"ד ס' קמח) ועוד חוששת שתאבד כתובתה (וכן כתב בשו"ת דבר יהושע ס' יב אות טז ועיין לקמן סע' נ הערה 130 מה שהערנו בזה) וכן חוששת שיצא לה שם רע, דזנות לאשה הוי גנאי ובשת גדולה יותר וכמבואר במנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ו) ובלבוש (ס' קיט סע' יא). ובנוסף אפשר שחוששת שמא מתוך כעסו יבא אפי' להכותה. וא"כ בנ"ד שאין את החששות הגדולות שמא תאסר עליו דהא הם אינם נשואים ואפי' אם יסלקה מעליו אפשר שיחזירנה לעתיד לבא ואינו דומה לזה שנאסרה עליו עולמית וכן אין חשש של איבוד כתובה דהא ליכא כתובה אזי אפי' שישנם שאר חששות מנלן להתיר על פיהם בלבד דלמא בעינן את כל החששות, וצ"ע בהיתר זה. **וי''א שאסור בשו"ת** ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק יז אות ט) הביא את דעת הישכיל עבדי שהובא בהערה הקודמת שמתיר בזה וחלק על דבריו והעלה לאסור והסביר דכיון שרואים שהם חיים בלא חופה וקידושין משמע דנח

להם בהפקרות ואינם חפצים לחיות כדת משה וישראל א"כ לא חלים עליהם דין של בעלה בעיר או אשתו משמרתו ואין אימתו עליה ושניהם פרוצים וכל אחד יחפה על חבירו ביודעו שביד משנהו להפרד ממנו בכל עת אם ירגיזהו ויפריע לו מלמלא תאוותו, ועיי"ש בלשונו, שהוסיף שאולי גם יש לאסור אפי' שהוא עמה ממש, והסכים לציץ אליעזר הנ"ל בספר נטעי גבריאל (פרק לו סע' יג). **וכן עיקר כיון** שיחוד בכה"ג הוי דאורייתא דאפי' שהיא פנויה הרי סתם פנויה נדה היא ואסור להתייחד עמה מהתורה כדלעיל (פ"א סע' ה), לכן יש לאסור בזה ובפרט שמש"כ הישכיל עבדי להתיר בזה, זהו חידוש שלא מצינו שכתבו כן הפוסקים ומנין לנו להתיר בכה"ג ואפי' שיש בזה קצת מן הסברא שהאשה מפחדת, מ"מ כיון דפרוצה היא נראה שהפחד הקטן שלה לא ימנע אותה מלזנות ובפרט לפי מה שהערתי על דבריו לעיל (הערה 124) דנראה שבנ"ד לא יועיל.

ולענ"ד אפי' ביחוד דרבנן לא מהני וכגון עם אשה נוספת שבעלה בעיר, דקיי"ל שמצילה אחרת וכדלקמן (פי"ב סע' א), בנ"ד אינה מצילה אותם מאיסור יחוד. .

מח. איש ואשה הנשואים ע"י נשואין אזרחיים כלומר לא על פי התורה הקדושה, מועיל להתייחד עמה כאשר הבעל שלה בעיר וחוששת שמא יתפסנה כן נראה פשוט, דהא לשיטתם הם חושבים שאלו נישואין רגילים ר"ל, ולכן מחשיבה אותו כבעלה לכל דבר ולכן תחשוש שמא יתפסנה, וכן מתבאר ע"פ מש"כ בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה ס' כב) שהבאתי בסע' הקודם, עיי"ש. וכ"ש בנ"ד, ונראה שאף הציץ אליעזר שהבאתי בסע' הקודם שחלק על הישכיל עבדי יודה בנ"ד שמותר, דרוב נימוקיו לאסור שם, בנ"ד ליתא ויש לעיין בזה. וכעת מצאתי מובא בקונטרס תפארת מרדכי שכך פסק הגרי"ש אלישיב דמועיל בנ"ד, וכ"פ בספר מנחת איש (פ"ח סע' כט) ע"פ הגרי"ש אלישיב, והוסיף שכן פסק בשו"ת ישיב יצחק (ח"ה ס' לג עמ' רסח). וע"ע בנטעי גבריאל (פרק לו סע' יג). והדבר ברור דדוקא באופן שחוששת שיתפסנה, אבל אם יודעת שלא יכול לתופסה, אין להתיר, דאין לה אימה טבעית מהבעל, דאינם נשואים ע"פ התורה הקדושה. .

מט. זוג נשוי שנפלה קטטה ביניהם ועברו להתגורר בנפרד, אך עדיין לא גמרו להתגרש ויש סיכוי לשלום בית, מועיל בה היתר של בעלה בעיר כן נראה פשוט דכיון שאין בכוונתם להתגרש, עדיין אימתו עליה וכן חוששת שמא יתפסנה בעלה ותאסר עליו עולמית בע"כ, ולא שונה דינה משאר נשים דעלמא.

ועיין בספר דבר הלכה (ס' ז' סע' יא) שצידד להתירא דודאי אימתו עליה בכה"ג, אך לדינא נשאר בצ"ע, עיי"ש. והנה בשו"ת דבר יהושע (ח"א ס' יב אות טז) כתב להתיר אפי' כשאינו דר עם אשתו כגון שיש לו אשה אחרת או אפי' באופן שמרד בה לגמרי ועזב אותה לנפשה ואפי' אם היא מרדה בו וברחה מביתו כ"ז שלא התגרשו בגט, אימת בעלה עליה שהרי אם יתפוס אותה תצא בלא כתובה, עיי"ש. ובספר מנחת איש (פרק ח סע' ל) כתב שכן מבואר בשו"ת ישיב יצחק (ח"ה ס' לג עמ' רסח), עיי"ש. ועיין בסע' הבא (הערה 130) מה שיש להעיר על דבריו. עכ"פ לדינא נראה דודאי אימת בעלה עליה ומהני, והטוב ביותר שהדלת לא תהיה נעולה וכדלקמן בהערה הבאה בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שהצריך דלת לא נעולה. , **ויש אוסרים בספר** תורת היחוד (פ"ז סע' טו) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאם נפרדו באופן של קטטה עדיין האשה נזהרת, שיודעת שבעלה מחפש עליה עלילות וכיון שלא נותקו הקשרים לגמרי יש לה עדיין חשש מבעלה ומותר לה להתייחד כשבעלה בעיר וכל זה כשדלת החדר אינה נעולה, עיי"ש. ומשמע שאם נועלים את הדלת אין היתר, וכנראה שסברתו דאפי' אם יבא הבעל וידפוק האשה לא תפתח לו כיון שהם במריבה וזה לא יחשיד את הבעל, לכן בעינן חדר פתוח. מיהו יש להעיר דלסוברים שההיתר הוא מחמת אימה טבעית נראה שה"ה בנ"ד מהני ואפי' בחדר נעול. וכעת מצאתי בספר נטעי גבריאל (פרק לח סע' ז) שהעלה לאסור בזה ובהערה כתב שלא מצא מפורש להחמיר אך מסתבר שאינה חוששת שמא יבא וגם אין לה אימה מבעלה להיות נכנעת ושכן קיבל מרבותיו להחמיר, והעיר לו חכם אחד שאם יש סיכוי לשלום בית אפשר ששייך היתר בעלה בעיר, אלא כיון שהדבר תלוי במציאות סתם הנטעי גבריאל להחמיר, עיי"ש. .

נ. זוג נשוי שנפלה קטטה ביניהם וגמרו להתגרש ועברו להתגורר בנפרד ונותקו הקשרים ביניהם, י''א שמועיל היתר של בעלה בעיר

כן נראה מהדבר יהושע (ח"א ס' יב אות טז) שכתב שאפי' באופן שהבעל מרד באשתו לגמרי ועבר להתגורר לבדו ועזב את אשתו לנפשה, ואפי' היא מרדה בו וברחה מביתו כל זמן שלא התגרשו בגט אימת בעלה עליה אם הוא בעיר שהרי אם יתפוס אותה בקלקלתה תצא ממנו בלא כתובה, עיי"ש. ובספר מנחת איש (פרק ח' סע' ל) הביא שכן כתב בשו"ת ישיב יצחק (ח"ה ס' לג עמ' רסח) ונראה מלשונו דאפי' באופן שהבעל מרד בה לגמרי או האשה היינו שאין כוונתם לחיות שוב לעולם, כ"ז שלא התגרשו מהני ואפי' אם כוונתם בודאי להתגרש בעתיד.

והנה הטעם שכתב להתיר כיון שאם תתפס בקלקולה, תאבד כתובתה, יש להעיר טובא, הרי אם הבעל יתפסנה בקלקולה ואין עדים נוספים הרי זו יוצאת בכתובה כמבואר ברמב"ם (הל' אישות פכ"ד הי"ז) וז"ל "מי שראה אשתו שזינתה וכו' חייב להוציא דאסור לו לבא עליה ויתן כתובה וכו'", עכ"ל. וכ"פ מרן הש"ע (אבהע"ז ס' קטו סע' ז) אא"כ הודית בפניו שזינתה שאז איבדה כתובה, ובהכי לא קא מיירי הכא. ודוחק לפרש שחוששת שמא יתפסנה בעלה עם אנשים נוספים שיהיו עדים. ועוד, דמנלן לחדש שהאשה שדעתה קלה תחשוש לזנות מחמת הפסד ממון כתובתה, הרי נראה שכל ההיתר של בעלה בעיר שהאשה חוששת שמא יתפסנה בעלה (למ"ד שההיתר הוא דחוששת להתפס) כיון שאז תאסר על בעלה עולמית, וכ"כ המגיה בשו"ת מהרש"ם (ח"ד ס' קמח) שהאשה חוששת להתפס ואז תאסר על בעלה ועיין לעיל (סע' מז הערה 124) טעמים נוספים. אך מנלן לחדש שאך ורק מחמת הפסד ממון תחשוש לזנות וצ"ע. וכששלחתי את כל הנ"ל להגר"י רצאבי שליט"א אכן אמר שסברת הדבר יהושע קשה ואין הלכה כמותו. **ויש אוסרים וכן עיקר בספר** תורת היחוד (פ"ז ס' טו) הביא את דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שאם נפלה קטטה בין בני הזוג וכעת הם גרים בנפרד, אך לא נותקו הקשרים, מותר לה להתייחד כיון שעדיין חוששת מבעלה, וכ"ז שהדלת אינה נעולה עיי"ש. ומשמע שאם נותקו הקשרים אין מועיל כלל היתר של בעלה בעיר. וכן הורה לי הגר"י רצאבי שליט"א לאסור בזה (ואע"פ דלכאורה האימה הטבעית עדיין עליה בטבע כ"ז שלא התגרשו, יש לומר כיון דגמרו להתגרש כבר מסתלקת האימה הטבעית ממנה, וצ"ע בזה).

נא. נאמנת אשה כשרה לומר שבעלה בעיר כדי להתיר לאיש זר להתייחד עמה בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צה) פלפל בנ"ד, ואע"פ שצידד להיתרא מ"מ נשאר בצ"ע, עיי"ש.

והנה יש להוכיח מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א ס' לה) שכתב לענין אשה שבעלה בעיר והיא יודעת מכך, אך האיש המתייחד עמה אינו יודע שבעלה בעיר, יש לה להקדים ולומר לו שבעלה בעיר כיון שאם זה באופן שהיה עליו לברר זאת הרי היא מכשילתו באיסור (וכוונתו באיסור מחשבת פיגול כמבואר בתחילת דבריו), עיי"ש. ומוכח שאם תודיע לו שבעלה בעיר שוב אינו צריך לברר ומותר לו להתייחד עמה על סמך דבריה. וכן בספר נטעי גבריאל (פרק לה סע' י) כתב שאשה נאמנת לומר שבעלה בעיר כדי להתיר יחוד עמה ונימק שכל דבר שעתיד להתברר, עד אחד נאמן,

עיי"ש. ובספר מנחת איש (פ"ח סע' לו) כתב ששאל בנ"ד להגרי"ש אלישיב שליט"א, וענה לו שנאמנת כדין עד אחד הנאמן באיסורין.

מיהו כ"ז באשה הכשרה לעדות, וכמש"כ הגרי"ש אלישיב והנטעי גבריאל שנאמנת בתורת עד, אבל פרוצה שאינה כשרה לעדות לכאורה יש לאסור. מיהו יש לעיין בזה שאם היא פרוצה באופן שאינה יודעת מהו איסור יחוד כלל, אין לחשוד שתשקר סתם, דאינה יודעת את השלכת תשובתה. ועיין בשו"ת להורות נתן (שם) שנגע בנקודה זו האם חוששים שתשקר כדי לפתותו ומשמע דוקא באופן שיודעת שאם תשקר יכנס עמה ליחוד על סמך דיבורה אבל באופן שאינה יודעת (וסתם אשה שאינה שומרת מצוות אינה יודעת מהו יחוד) לכאורה יש להתיר.

ונראה שיש לצדד ולהוסיף דהנה לעיל (סע' כב הערה 58) כתבנו שיש המפרשים שהיתר בעלה בעיר אינו מכח האשה שחוששת מבעלה אלא מחמת האיש המתיחד עמה דהוא חושש שבעלה של זו יתפסנו עם אשתו. ולפ"ז אפשר דאפי' בפרוצה אפשר להתיר יחוד על סמך דיבורה שהרי גם אם משקרת היא, מ"מ במציאות האיש המתייחד עמה מאמין לה וחושש להתפס על ידי בעלה (ולפי סברא זו אפי' בפרוצה שיודעת שעל סמך דיבורה יתייחד עמה אותו איש), וצ"ע לדינא בפרוצה שאינה כשרה לעדות. .

פרק י - אשתו משמרתו

א. איש שאשתו נמצאת עמו, מותר לו להתייחד עם אשה זרה כיון שאשתו משמרתו

במשנה קידושין (פ:) מבואר שבזמן שאשתו של אדם עמו, מותר לו להתייחד. מיהו נחלקו הראשונים בגירסת המשנה האם ההיתר הנ"ל אתיא רק אליבא דר"ש או אף לרבנן. הנה לגירסת הרי"ף והרא"ש (ס' כא, ס' כד) והתוס' (שם ד"ה ר"ש) משמע שההיתר הוא אף אליבא דרבנן, וכתב הב"י שהרמב"ם ג"כ גרס כנ"ל וכן הוא דעת הרמ"ה ופסקי הרי"ד (קידושין שם). מיהו להר"ן (דף לב: מדפי הרי"ף) נראה דההיתר אתיא כר"ש בלבד וכן נראה מהמ"מ (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) וכן כתבו התוס' ע"ז (כה:) ועיין ברש"ש (שם) מש"כ על התוס' הנ"ל, וע"ע להחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ד) שהאריך בגירסאות הנ"ל. עכ"פ אין נ"מ לדינא, דאפי' לסוברים דאתיא כר"ש בלבד, מ"מ קיי"ל כוותיה להלכה וכמבואר בב"י (ס' כב), וכדמוכח בגמ' ע"ז (כה:). וכתב הב"ח (ס' כב) שבדין זה אין חולק ושכן פסקו כל הפוסקים, עיי"ש. (מיהו עיין במקנה קידושין פ: ד"ה בתוס' ר"ש, וע"ע במרומי שדה קידושין שם) וכן פסק הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) והש"ע (ס' כב סע' ג) והכי נקטינן.

והטעם שמותר להתייחד כשאשתו עמו, כיון שהיא משמרתו. ונראה להסביר ע"פ מש"כ הרמב"ם בזה"ל "אבל לא תתיחד ישראלית עם הגוי אע"פ שאשתו עמו שאין אשתו של גוי משמרתו ואין להן בושת", עכ"ל. ונראה מלשונו דאיכא ב' טעמים, חדא, דאינה משמרתו, והיינו דאינה מקפדת, ועוד שאין להם בושת. ולפ"ז להתיחד עם ישראל שאשתו עמו דשרי, נמי איכא תרתי, גם שמקפדת וגם האיש בוש מאשתו. והנה נראה לדקדק מהרא"ש (קידושין פ"ד ס' כז) שהטעם הוא שהאיש בוש מאשתו, שהסביר שאיש שעסקו עם הנשים, יש אוסרים לו להתייחד עמהן אפי' שאשתו עמו כיון שאינו בוש מאשתו, עיי"ש. ומשמע שבאיש שאין עסקו עמהן מותר כיון שבוש מאשתו. וכן כתב להדיא החכ"א (כלל קכו סע' ב). וע"ע בעוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ה) שכתב שהאיש ודאי לא יזנה בפני אשתו, עיי"ש. ובפשטות כוונתו שלא יעשה כן מפני הבושה.

ועיין בלבוש (ס' כב סע' ג) שכתב שכאשר אשתו עמו מותר לו להתייחד עם אשה אך לישראלית אסור להתיחד עם כותי אפי' כשאשתו עמו "שאין הגויה משמרתו שאינה מקפדת", עיי"ש. ומשמע שבישראלית מהני לא בגלל שהבעל בוש אלא בגלל שאשתו מקפידה על כך ולא תניחהו לעשות כן. וכיו"ב תמצא להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) שכתב בתוך דבריו שאשתו מועילה כשמירה כיון שאשה מתקנאת בירך חברתה וזהירה מאוד על המשמר, עיי"ש. וכעת מצאתי שכן אפשר לדקדק מלשון רש"י (ע"ז כה:) שהסביר מדוע עכו"ם אין אשתו משמרתו כיון דלא קפדה דאיהו בקרי ואיתתא בבוציני, עיי"ש. ומשמע שבישראל אשתו משמרתו כיון שמקפדת שלא יזנה, ואפשר גם מצד האיש, שבגוי הוא פרוץ ואינו בוש מאשתו, אך הישראל בוש מאשתו.

ומצאתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ד) שכתב בזה שני טעמים. האחד, כיון דיש לו פת בסלו, אינו מתאווה לנשים אחרות. (וכן כתב כטעם הזה בשו"ת יד יצחק גליק, ח"ג ס' רכ והובא בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פי"ג אות ה), וטעם שני כיון שדרך אשה לקנא לאחרות ומחשבתה עליה תמיד, עיי"ש. הנה משני טעמיו משמע שאין הבושה של הבעל גורמת לשימור. ויש להעיר על הטעם הראשון לחדש דהוי פת בסלו ואינו מתאווה לאחרות, שהרי ידוע מאמר חז"ל דמים גנובים ימתקו. וכיו"ב העיר הציץ אליעזר (שם) והוסיף שלא תמיד האשה טהורה ואין לו פת בסלו. ועוד מלשון הפוסקים שנקטו אשתו משמרתו, אין המשמעות שהשמירה באה מהא דלא יתאווה לאחרות, עיי"ש. (אלא מה שהקשה הציץ אליעזר שאין כן משמעות הלשון שהשמירה מכוחו, עיין לעיל שאפי' שנקטו הפוסקים בלשון אשתו משמרתו, אפ"ה דקדקנו מכמה ראשונים שהשמירה מכחו שהוא בוש מאשתו). וכעת ראיתי בספר מנחת איש (פרק ט סע' א) שכתב שלדעת

הט"ז (יור"ד ס' רמה סע' כא ס"ק ז) היתר אשתו משמרתו מיחוד כיון דיש לו פת בסלו וחז"ל שערו דהבעל לא שביק היתרא ואכיל איסורא, עיי"ש. ואחר המחילה אינו נכון, דהט"ז כתב טעם של פת בסלו דמהני להציל את הבעל שמלמד תינוקות מהרהור נשים ולא מיירי כלל מיחוד, עיי"ש ודו"ק.

כתב היפה ללב (ח"ז ס' כב אות ב) הא דאמרינן אשתו משמרתו, דוקא מסתם אשה אבל להתיחד עם גרושתו לא, דיודעת רמיזותיו ואין אשתו משמרתו ממנה, וה"ה חלוץ עם חלוצתו, עיי"ש. והנה יש להעיר ודאי לפי הטעמים שכתבתי לעיל מהני אף עם גרושתו, דודאי לא יזנה בפני אשתו וכו'. וכ"ש שגרושתו שם אזי תעמוד על המשמר טפי. מיהו נראה דסובר דיש חשש שירמזו להדדי ואז יזנו בפעם אחרת. אך עיין לעיל ביסודות ביחוד (אות ו) האם יחוד אסור מחשש ביאה באותה פעם דוקא או דחיישינן אפי' לביאה בפעם אחרת. .

ב. אשתו עמו שמשמרתו אין צריך שתהיה עמו יחד באותו חדר אלא אפילו בחדר אחר באותו בית או בקומה שניה או בחצר הבית כן מבואר

בשו"ת משנה הלכות (תנינא ח"ב ס' שב) שכתב שאם אשתו נמצאת בקומה שניה, נקרא אשתו משמרתו, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק יב אות יב) דכ"ע מודו שאם אשתו באותו בנין, מועיל. וכן מתבאר בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ו). והנה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה) דן לגבי אשה ההולכת לביקור רופא בביתו הפרטי, ואשת הרופא עמו בבית דלדעת הרבה פוסקים מותר וזה דעת הש"ע והרמ"א והלבוש והחכ"א, עיי"ש. ובפשטות מיירי שאשת הרופא עמו בבית אך לא דוקא באותו חדר. וכן מצדד בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא בדינים העולים אות יז).

וכעת מצאתי שאפשר לדקדק כן מלשון המאירי (קידושין פ:) שכתב וז"ל "ומ"מ אף באשה אחת מותר בזמן שאשתו עמו בבית מפני שאשתו משמרתו", עכ"ל. והנה נקט שאשתו עמו בבית מהני ולאו דוקא באותו חדר. ואע"פ שמבואר באליה רבה (ס' א סע' א ס"ק ד) בשם הליקוטי מהרי"ל דכלל הוא בכל הש"ס היכא דמוזכר בית, הפירוש הוא חדר, עיי"ש. מ"מ אין זה ראיה ללשון המאירי, דאפשר דרק בש"ס אמרינן הכי, ואפי' אם מצינו לשון כנ"ל בפוסקים וכמ"ש הטור (ס' כב) דנקט בדין פנימי וחיצון "שני בתים" והתם הכוונה חדרים, מ"מ במאירי הנ"ל א"א לומר כן, דהמאירי כתב להסביר את שיטת האוסרים לאיש שעסקו עמהן להתייחד עם הנשים אפי' שאשתו עמו וז"ל "מפני שאין אשתו יכולה לשומרו תמיד כל כך", עכ"ל. ואם איתא דאשתו משמרתו דוקא שהיא עמו באותו חדר, כיצד הוא שאינה יכולה לשומרו כ"כ, אלא ודאי דאפי' אינה עמו באותו

חדר מיקרי אשתו עמו ופשוט. וכיו"ב מצאתי להר"י מלוניל (קידושין פ:) שכתב על המשנה "בזמן שאשתו עמו, בבית", עכ"ל. ובפשטות אתא לאשמועינן דלא בעינן עמו ממש אלא סגי בבית. וכן מוכח שכן כוונתו שהרי גם הוא הסביר הטעם שאם עסקו עמהן אסור אפי' אשתו עמו, דאינה יכולה לשומרו תמיד וכו', וכנ"ל כמ"ש במאירי.

והנה הרמב"ם (הל' תלמוד תורה פ"ב ה"ד) כתב וז"ל "ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם. וכל אשה לא תלמד תינוקות מפני אבותיהם שהם באים אצל הבנים" עכ"ל. וביאר הכ"מ וז"ל "ומה שכתב וכל אשה, כלומר ואפי' נשואה. דבשלמא גבי איש כיון דאשתו עמו היא משמרתו לפי שדרכה להיות תמיד בבית אבל אין דרך האיש להיות תמיד בביתו וגו'", עכ"ל. ובספר מעשה רוקח (הל' ת"ת שם) הביא את דברי הכ"מ הנ"ל שכתב שאשתו עמו מהני והביא קושיא דמוכח מהרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב הי"ג) שכתב להדיא שאין צריך המלמד שתהיה אשתו עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו, וא"כ אמאי נקט הכ"מ דבעינן אשתו עמו, וכתב בתירוצו הראשון דכוונת הרמב"ם שנקט והיא בביתה היינו שאין צריכה להיות עמו בבית הספר ממש אבל אה"נ צריך שתהיה עמו בחצר בית הספר, וסיים שכן כתב בספר בני חיי, עיי"ש. והנה נראה שיש מכאן ראיה דסגי שאשתו בחצר בית הספר וכבר מהני כשמירה. מיהו אחר העיון יש להעיר בזה. דהנה הרמב"ם (הל' איסו"ב שם) נקט וז"ל "מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם ונמצא מתגרה בנשים. וכן אשה לא תלמד קטנים מפני אבותיהן שהן באין בגלל בניהם ונמצאו מתייחדים עמה. ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו" עכ"ל. הנה באיש המלמד לא נקט שהחשש הוא משום יחוד אלא גירוי בנשים ורק באשה מלמדת נקט חשש יחוד. והנה על חשש גירוי כתב המעשה רוקח הנ"ל דמהני שאשתו בחצר בית הספר וכבר משמרתו מגירוי היינו שאם יתקפנו יצרו ילך אצל אשתו. ואה"נ אם היה נידון של יחוד אפשר דיסבור המעשה רוקח דבעינן שתהיה עמו ממש. מיהו נראה דאכן מיירי ביחוד, שהרי המעשה רוקח המשיך בלשונו וכתב תירוץ נוסף לקושיא על הכ"מ הנ"ל וז"ל "ועוד אפשר דכוונת מרן היא דבאיש כיון דאשתו עמו בעיר היא משמרתו מלחטוא כיון דדרכה להיות תמיד בבית כדאשכחן פרק מציאת האשה גבי רבא שהיה בבית המדרש ובאה לפניו אשה וכו' והלך רבא לביתו ותבע את אשתו וכו' הרי דע"י נשמר מן החטא ואין לך משמרתו גדול מזה", עכ"ל. והנה מדכתב הסבר זה בהמשך בתירוץ שני, ש"מ דבתירוץ ראשון לא מיירי בשמירה מן החטא היינו מגירוי נשים אלא מיחוד, ואפ"ה כתב דמהני כשאשתו בחצר

בית הספר. אלא דעדיין יש לעיין דהא בסוף התירוץ השני כתב להדיא שבאשה מלמדת אין חשש גירוי אלא יחוד, עיי"ש. וש"מ שבאיש לא מיירי ביחוד. אך אפשר דנקט כן רק לפי התירוץ השני אבל אה"נ לפי התירוץ הראשון גם גבי האיש מיירי ביחוד. וא"ת כיצד אפשר לפרש דמיירי ביחוד, הרי הרמב"ם נקט גירוי, י"ל שלמד המעשה רוקח שהרמב"ם שנקט גירוי, רבותא קמ"ל, היינו אפי' היכא דליכא חשש יחוד, מ"מ יש חשש נוסף של גירוי, וכמו שאכן למד הב"ש (ס' כב ס"ק כא). ועוד עיין דהב"ש (שם ס"ק כב) למד שהכ"מ התיר אשתו בעיר אפי' ביחוד, עיי"ש. וכן למד החיד"א בברכי יוסף (יור"ד ס' רמה) דמיירי באיסור יחוד, עיי"ש. ולכן נראה שאכן יש להוכיח מהמעשה רוקח והבני חיי דמהני אשתו עמו אפי' שהיא בחצר בית הספר, ועיין.

וע"ע בהפרישה (יור"ד ס' רמה ס"ק כ) שכתב על הא דנקט הרמב"ם גבי איש המלמד דאין צריך שתהיה אשתו עמו וז"ל "והטעם כיון דאשתו עמו בעיר מירתת תמיד דשמא פתאום תבא אצלו דדרך האשה לבא תדיר אצל הבעל", עכ"ל. ונראה קצת מלשונו דג"כ למד דמיירי באיסור יחוד. ואפי' אי נימא דמיירי בגירוי נשים, מ"מ מהטעם המבואר שחושש שמא אשתו תבא לפתע פתאום, נראה דיועיל אפי' לאיסור יחוד, ועיין כיו"ב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ו אות ג). אלא דיש לדחות ולחלק דדוקא גבי גירוי מהני החשש שמא האשה תתפסנו, דהא הם אינם ביחוד והיצר לא כ"כ תקיף משא"כ ביחוד, ויש לעיין.

והנה ראיתי בלחם יהודה (הל' ת"ת פ"ב ה"ד) דמשמע שצריך שתהיה בבית אך בחצר לא מועיל, עיי"ש. אך אפשר שבחדר אחר מהני, וצ"ע. וכעת ראיתי שכן אפשר להוכיח מהחיד"א דלא בעינן שתהיה עמו ממש, דהא בברכי יוסף (יור"ד ס' רמה אות ה) הבין שאיסור מלמד הוא משום יחוד, עיי"ש. וקאי על מרן הש"ע, והרי הש"ע באבהע"ז (ס' כב סע' כ) כתב לגבי מלמד דלא בעינן שאשתו תהיה עמו בבית ספר, עיי"ש. וע"ע בסוף ההערה הבאה שכן יתבאר שסובר בשו"ת אג"מ, עיי"ש.

ולכאורה יש להוכיח שאפי' בחדר אחר או בחצר מהני מהא דאמרינן שכאשר אשתו עמו מותר לו אפי' לישון עם אשה אחרת כיון ששנתה של אשתו מתנדדת מאימתה של האשה הזרה, דאין אשה מתקנאת אלא בירך חבירתה וכדלקמן (סע' ט), הנה אם כל הלילה שנתה מתנדדת אפי' שעייפות נוחתת עליה, וכל זה מאימתה של האשה השניה, כ"ש כשהיא ערה אך בחדר אחר או בחצר, שעיניה פקוחות על הנעשה אצל בעלה. .

ויש מחמירין הנה בעזר מקודש (ס' כב סע' ה) נקט בלשונו "ובאיש שאשתו עמו משמע שלא מהני עיר אחת ובעינן עמו דוקא ממש", עכ"ל. ולכאורה מדנקט "עמו דוקא

ממש" פירושו באותו חדר, אלא שאפשר לדחות דכוונתו לאפוקי דלא מהני שאשתו בעיר, ויש לעיין. והנה בספר עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ה) כתב שהטעם שאשתו משמרתו וז"ל "שודאי לא יזנה בפני אשתו", עכ"ל. ופשטות כוונתו כיון דאשתו עמו ממש אזי לא יזנה בפניה, וא"כ צריך שתהיה עמו ממש. ואף בדבריו אפשר לפרש דכיון שהיא בחדר סמוך היא משמרתו ולא יזנה כיון שיכולה להגיע תיכף ולא יזנה בפניה, וצ"ע. וכעת מצאתי בדברי סופרים (סע' כ בבירור הלכה ד"ה אלא היא בביתה) שכתב לדקדק מלשון הרא"ש והתוס' שמצריכים שאשתו תהיה עמו ממש באותו חדר, עיי"ש. ואין דבריו מוכרחים למעיין בפנים. ובספר זכרון עקידת יצחק (פרק ד) משמע שצריך שתהיה עמו ממש באותו חדר, עיי"ש.

ובשו"ת אג"מ (ח"ה ס' סה אות ו) כתב דלא מהני שהאשה בעיר אלא בעינן עמו ממש, עיי"ש. אך אין נראה כונתו דבעינן עמו ממש, שהרי סובר האג"מ (שם אות ד) דפתח פתוח לרה"ר מיירי אפי' בדלת נעולה אם זה בזמן שדרך בני אדם לבא לבקר, כיון שאם ידפקו בדלת יצטרך לפתוח, עיי"ש. ולפ"ז כ"ש שאשתו שם, שחושש שתדפוק שם שאין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה. .

ג. ההיתר של אשתו משמרתו מועיל אפילו שהבעל נמצא עם אשה אחרת בחדר נעול ואין לאשתו מפתח **פשוט**. דאם יש לה מפתח או שהחדר אינו נעול, נראה דמועיל לכ"ע מדין פתח פתוח. כן מתבאר בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב אות יב) לגבי יחוד אשה עם רופא בביתו הפרטי, שאשתו של הרופא עמו בבית דמועיל אפי' שהרופא נועל את הדלת כיון דחושש מאשתו שתעקוב אחרי מעשיו. וכן כתב בפשטות בספר דבר הלכה (ס' ו ס"ק ד). וכן אפשר לדקדק מהגרי"י נויבירט (הובא בנשמת אברהם ס' כב סוף אות ד), עיי"ש ודו"ק בדבריו. וכ"ש שיש להתיר אפי' נעול לפי מש"כ בשו"ת אג"מ (ח"ב ס' סה אות ד), עיי"ש. . **ויש מחמירין כשאין לאשתו מפתח נטעי** גבריאל (פל"ט סע' ד). .

ד. יי"א שאיש שאשתו בעיר ויודעת היכן נמצא בעלה, והבעל אינו בטוח שאשתו לא תתפסנו לפתע, נחשב שמשמרתו ומותר לו להתייחד עם אשה זרה **כ"כ** הב"ש (ס' כב ס"ק כב) לדייק מדברי הכ"מ (הל' ת"ת פ"ב ה"ד) דאיש שאשתו בעיר מהני להצילו מאיסור יחוד, עיי"ש בלשונו שהקשה דאם מבואר שאפי' אין אשתו עמו זה מועיל הרי לא שייך הטעם של אשתו משמרתו, וכתב

בזה"ל "ואפשר דסבירא ליה אפילו אין אשתו שרויה עמו בבית הספר מ"מ בכל עת תבא אליו ושייך לומר היא משמרתו וגו'" עכ"ל. ועיין בלשון ערוך השלחן (ס' כב סע' טו).

והנה יש שרצו לדייק בדברי הב"ש הנ"ל דמיירי באופן שהבעל נמצא במקום עבודתו הקבוע או בביתו, ודרך אשתו לבא אליו תדיר כמש"כ הב"ש בתוך לשונו, ועיין בהערה הבאה שכן דייקו כמה אחרונים. מיהו לענ"ד אינו מוכרח לדייק כך, דהא הב"ש לא נקט שאשתו משמרתו אפי' שהיא בעיר בזה"ל "מפני שבכל עת באה אליו" אלא נקט בלשון "שבכל עת תבא אליו" היינו שהסביר הב"ש את חשש הבעל שבכל עת תבא אליו ולא הסביר את המציאות שבכל עת אכן באה אליו.

וכעת מצאתי בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) שנקט בתוך דבריו שהב"ש התיר אשתו בעיר כמו בעלה בעיר, עיי"ש. והנה מדנקט שהב"ש התיר אשתו בעיר כמו בעלה בעיר, ש"מ לאו דוקא באופן שבאה אליו תדיר למקום עבודתו אלא כל שחושש שמא תתפסנו דומיא דבעלה בעיר. וכן ראיתי בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד אות ב) שג"כ כתב שהב"ש התיר אשתו בעיר ועיי"ש שלא חילק בזה חילוקים, והוסיף שאפשר שכן דעת התוס' דמה שאמרו אשתו עמו אין הכוונה עמו ממש אלא סגי שהיא בעיר. וכן מתבאר ממש"כ בשו"ת דבר יהושע (ס' יב אות טז) דמתוך לשונו משמע שהב"ש התיר בכל גוונא דלא כדעת האמרי יושר שיובא בהערה הבאה.

והנה מצאתי בהפרישה (יור"ד ס' רמה ס"ק כ) שכתב לגבי מלמד שאין לו אשה שלא ילמד תינוקות וז"ל "וכתב הרמב"ם וכו' דאין צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו. וכ"כ רבינו באבהע"ז והטעם כיון שאשתו עמו בעיר, מירתת תמיד דשמא פתאום תבא אצלו, דדרך האשה לבא תדיר אצל הבעל", עכ"ל. משמע מלשונו שטבעה של האשה לבא אצל בעלה תדיר ולאו דוקא שזה מקום עבודתו הקבוע, אלא אפי' נמצא במקום אחר שהיא יודעת היכן הוא, יש לבעל פחד שמא תבא אליו למקומו כיון שדרך האשה לבא תדיר אצל הבעל. ואע"פ דאפשר שהפרישה מיירי בהצלה מגירוי נשים ולא מיחוד, שיש לחלק בזה, מ"מ בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ו אות ג, ד) למד בהפרישה הנ"ל דמיירי גם ליחוד, עיי"ש. וכן הבין בהפרישה הנ"ל בשו"ת משנה הלכות (תנינא ס' שב). וע"ע בישכיל עבדי (שם אות ט).

ולכאורה נ"ד יש לתלות במחלוקת מ"ט מהני בעלה בעיר, לסוברים דהוי אימה טבעית, בנ"ד לא מהני כיון דרק לאשה יש אימה טבעית מהבעל, אך לסוברים דהוי מפני שחוששת שמא יתפסנה בעלה, לכאורה ה"ה בנ"ד, שאף הבעל חושש להיתפס ע"י אשתו. וכן כתבו בתחילה לדמות נ"ד למחלוקת הנ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא

אות ד) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ט). אלא שיש לחלק בין הנושאים. דאפי' למ"ד שבעלה בעיר מהני מפני שחוששת שמא יתפסנה, יסברו דבכה"ג שאשתו בעיר לא מהני. חדא, האשה יודעת שאם תתפס, תאסר על בעלה עולמית משא"כ הבעל אם יתפס. (וכן כתב סברא זו המגיה בשו"ת מהרש"ם ח"ד ס' קמח). ועוד יצרו של איש גדול משל אשה כמבואר בתשובת הרשב"א (ח"א אלף קעח) וא"כ כיון שיצרו גדול, אפשר שהחשש שמא יתפס לא ימנע בעדו מלבצע תאוותו משא"כ באשה. ועוד האשה חוששת שאם תתפס בקלקלתה, אפשר שהבעל יכה אותה מתוך כעסו משא"כ איפכא, וכן יש להוסיף מש"כ הלבוש (ס' קיט סע' יא) שזנות לאשה הוי גנאי טפי מאשר זנות לאיש. וכן יש לה בושת גדולה יותר וכמבואר במנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ו).

וכעת ראיתי בספר שער היחוד (חלק הארוך עמ' פו) שכתב שהב"ש מעולם לא כתב ע"פ הכ"מ להתיר יחוד כשאשתו בעיר ולא היו דברים מעולם, ויש להצטער על התולה בב"ש את ההיתר הנ"ל והאריך להסביר דברי הב"ש. והנה מוכח שלא כדבריו בהרבה אחרונים הלא הם בשו"ת אמרי יושר (ח"ב ס' ט אות ח) ובשו"ת דבר יהושע (ס' יב אות טז) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ט) ובספר דבר הלכה (ס' ו סע' ב) דברי סופרים (אות מ) ובנטעי גבריאל (פרק מא סע' א) ובשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד אות ב), ועוד. ואע"פ שבדעת הכ"מ עצמו אין הכרח לפרשו כמו שלמד הב"ש וכמבואר בשו"ת ציץ אליעזר (שם) וכן משמע מהמעשה רוקח (הל' ת"ת פ"ב ה"ד) והבני חיי (שהובא במעשה רוקח), מיהו בהבנת הב"ש הדבר ברור הוא שהתיר יחוד כשאשתו בעיר ע"פ הכ"מ.

מיהו יש להעיר טובא מלשון המשנה (קידושין פ:) שנקטה שאשתו עמו מהני, אך לגבי בעלה מבואר בגמ' בלשון בעלה בעיר, וא"כ מוכח דדוקא בבעלה מועיל כשהוא בעיר ולא באשתו. ואפשר לדחוק ולפרש דלעולם כל שאשתו בעיר ויודעת היכן בעלה, פשוט שלא יזנה כיון שחושש שמא תתפסנו אשתו, וכמש"כ בשו"ת דבר יהושע (ס' יב אות טז, יז) שבפרט בדורות שלנו שיש חרם דרבינו גרשום שלא לישא אשה שניה, האשה מקפידה ביותר על זנות בעלה שלא ימאס עליה, משא"כ בדורות קודמים שנשאו כמה נשים, לא הקפידה כ"כ דממה נפשך הוא בועל נשים אחרות מלבדה ואין איכפת לה כ"כ אם זה בהיתר או באיסור, עיי"ש. והנה כיון דהאידנא מקפידה טפי, חושש שמא תחפש אחריו ותתפסנו. והשתא אפשר דמה שנקטה המשנה "אשתו עמו" אתא לאשמועינן שכאשר היא עמו ממש מותר אפי' לישון עם אשה אחרת, וכלשון המשנה "ובזמן שאשתו עמו ישן עמהן בפונדקי". משא"כ שהיא בעיר אסור לו לישון אלא רק להתייחד וכדאמרינן.

ומש"כ הפוסקים הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) והטור (ס' כב) ועוד, שמותר לאיש להתייחד כשאשתו עמו, ובפשטות דוקא עמו ולא בעיר, והכא א"א לתרץ כדאמרינן לעיל, דהא לא הזכירו שיכול אפי' לישון וכנ"ל במשנה, י"ל דנקטו כן אגב סיפא, היינו בסיפא כתבו שבגוי אפי' אשתו עמו אסור לישראלית להתייחד עמו. ולכן נקטו ברישא אשתו עמו ואה"נ אפי' בעיר מהני, וכ"ז דוחק.

והנה בשו"ת דבר יהושע (ס' יב אות טז) ג"כ עמד על ההערה הנ"ל דלגבי הבעל אמרינן בעלה בעיר ובאשתו אמרינן עמו. והסביר שהבעל משמר את אשתו כשהיא בעיר אפי' שאינם דרים יחד באותו בית וכגון שמרד בה והלך לו, דמהני כל זמן שלא התגרשו. אך אשתו משמרתו כשהיא בעיר דוקא שהיא חיה עמו בביתו והשלום שורר ביניהם. אבל השמירה מהני אפי' שהיא בעיר, עיי"ש.

ועוד יש להעיר מלשון הרמב"ם (שם) והש"ע (ס' כב סע' ה) שכתבו שאסור לאשה להתייחד אפי' אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם. והנה הלשון שתהיה אשתו שם היינו שם ממש ולא בעיר. ויש לחלק דהתם מיירי שמצילה גם את האשה השניה ואת האנשים, ולכן צריך שתהיה שם ממש ולא סגי בעיר, ואה"נ בשביל להציל את בעלה בלבד, סגי שתהיה בעיר. (וא"ת סגי שתציל את בעלה כשהיא בעיר ואז ממילא השניה לא תזנה, נראה דזה ליתא. דהא הב"י ס' כב כתב שאותה אשה חוששת שזאת ובעלה יגלו סודה, היינו דוקא מאיש ואשתו יחד חוששת שיספרו ולא רק מהאיש). א"נ יש לישב כשיש יחוד עם עוד נשים ואנשים לא סגי שתהיה אשתו בעיר אפי' בשביל הצלת הבעל לחוד, שמא יחלו לזנות האחרים ויצרו יתקפנו, דיצרו של איש גדול, משא"כ שהוא מתייחד עם אשה לבדה דמהני אפי' שאשתו אינה עמו אלא בעיר, וצ"ע בכל זה.

והנה כעת ראיתי דהרי"ף שינה מלשון המשנה גבי מלמד תנוקות, דבמשנה איתא "רבי אלעזר אומר אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים". והרי"ף גרס "אף מי שאין 'עמו' אשה לא ילמד סופרים". ובשו"ת לחם רב (ס' ד) הסביר שרבי אלעזר מצריך שהאשה תהיה באותה עיר של בעלה ולא בעינן עמו ממש, עיי"ש. וא"כ מוכח דשייך למימר "עמו" והכוונה עמו בעיר ולא עמו ממש. ואע"פ דחזינן דהר"ן נראה דגרס בהרי"ף כמו במשנה דידן, היינו "מי שאין לו אשה", וכן הב"ח הגיה על הרי"ף דבמקום "עמו" י"ל "לו", עיי"ש. מ"מ הרא"ש (פ"ד ס' כו) והיד רמה והמאירי ופסקי הרי"ד, כולהו גרסו "עמו", וכנ"ל. וע"ע בדברי סופרים (סע' כ בבירור הלכה ד"ה אלא היא בביתה). . **וי"א שכל זה דוקא כשמתייחד בביתו או במקום קבוע אחר, ודרכה של אשתו לבא**

למקומו באופן תדיר, אבל כשמתייחד בסתם מקום, אפילו שאשתו יודעת את מקומו, אלא שאין דרכה לבא לשם, אינו מועיל **בשו"ת** אמרי יושר (ח"ב ס' ט אות ח) הביא את השואל דנסתפק בדין אשתו בעיר, ושכבר ראה את דברי הב"ש בשם הכ"מ דמתיר בזה, וכתב האמרי יושר דצע"ג על היתר זה דהא במשנה איתא שאשתו עמו, ורק בבעלה נקט בעלה בעיר וסיים וז"ל "ואולי י"ל דלעולם לגבי איש נמי מהני אף שאין אשתו בביתו דמסתמא תבא תיכף לביתה דכל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה לסובב בשווקים ומסתמא אף שהיא בעיר מיקרי אשתו עמו אבל באיש שדרכו תמיד כל היום מחוץ לבית בזה מקרי בעלה בעיר ושרי משום דאימת בעלה עליה, ובאשה כה"ג שהיא כאניות סוחר ודרכה תמיד לסובב בשווקים י"ל דאסור יחוד לבעלה, רק מן הסתם באשה כיון שדרכה לבא לביתה תמיד מיקרי אשתו עמו וכן מורה לשון הכ"מ", עכ"ל. הנה אף האמרי יושר התקשה מלשון המשנה שנקטה דוקא אשתו עמו ומחמת כן כתב לבאר דההיתר הוא דוקא באשה שתיכף תשוב לביתה, וסיים שכן מורה הכ"מ. (וצ"ע אם פירש כן בדעת הב"ש ג"כ או רק בכ"מ, ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פ"ט, שהבין שהאמרי יושר הסביר את הב"ש, מיהו בלשון שו"ת דבר יהושע ס' יב אות טז לא משמע כן).

וכעת ראיתי בספר דבר הלכה (ס' ו ס"ק ד) שכתב שאף הב"ש בשם הכ"מ לא התיר אלא בגוונא שכתב האמרי יושר, שדוקא שדרכה של האשה לבא תדיר אבל כשאין דרכה לבא תדיר למקומו, אינו מועיל אפי' שיודעת היכן הוא, ועיין בהערה קודמת שכתבתי שאין הכרח לפרש כך אלא אדרבא מדברי הב"ש משמע דשרי בכל גוונא. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (תנינא ס' שב) שאסף את שיטות הפוסקים בזה, וסיים שאף המתירים זה בגוונא שצריכה לשוב תיכף לביתה וכו', עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פ"ט) העלה לדינא כאמרי יושר הנ"ל. וע"ע בנשמת אברהם (ס' כב אות ד) שכתב לו הגרש"ז אויערבעך זצ"ל דפשוט הדבר שגם להכ"מ אין להשוות לגמרי אשתו בעיר לבעלה בעיר וגם לכ"מ אין להקל אם היחוד הוא בידיעת האשה, עיי"ש. והנה כעת ראיתי בספר שארית יעקב על קידושין (ס' ד) דכתב וז"ל "אשתו עמו הרי זה מותר וכו' ואפי' יצתה לצרכיה או כיוצ"ב אם דעתה לחזור מיד מסתבר דשרי וכמ"ש בסע' ה אבל אם יצתה לזמן רב נראה דאפי' היא נמצאת בעיר אסור ודוקא בבעלה בעיר התירו שאימתו עליה", עכ"ל. וע"ע בשערים המצוינים בהלכה (ס' קנב ס"ק ז).

. וי"א שכל שאשתו אינה עמו אלא בעיר, אינו מועיל כלל ואסור לו להתייחד **פשטות** לשון המשנה בקידושין (פ:) שנקטה "אשתו עמו" משמע דוקא כשהיא עמו ולא בעיר וכן דקדקו

מלשון המשנה הנ"ל בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ו) ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ג ס' עה) ועוד. וכן הוא סתימות הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) והכל-בו (ס' עה) וריי"ו (ח"א נתיב כג) והטוש"ע (ס' כב סע' ג) ועוד, שנקטו ג"כ בלשון אשתו עמו (ועיין לעיל בהערה 6 מש"כ לגבי הדקדוקים הנ"ל, מיהו זה רק לישב את שיטת המתירים אבל פשטות הלשון עמו בדוקא).

והנה המאירי (קידושין שם) נקט וז"ל "מ"מ אף באשה אחת מותר בזמן שאשתו עמו בבית מפני שאשתו משמרתו", עכ"ל. וכן הוא לשון הר"י מלוניל "בזמן שאשתו עמו, בבית". ומוכח דדוקא בביתו מהני. וכן מוכח מלשון הישו"ש (קידושין פ"ד ס' כז) דדוקא עמו בבית, עיי"ש. וכ"כ העזר מקודש (ס' כב סע' ה) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד ס' קמח). וכן בספר בית משה (ס' כב סע' כ) שאשתו בעיר לא מהני להצילו מיחוד.

והנה נראה מלשון הרא"ש (פ"ד ס' כז) דכתב דלפי ר"ת איש שעסקו עמהן לא יתיחד עם הנשים אפי' אשתו עמו והסביר וז"ל "הואיל ועסקו עם הנשים לבו גס בם ואינו בוש מאשתו", עכ"ל. אלמא טעמא דבעלמא אשתו עמו מהני כיון דבוש מאשתו, וא"כ מיירי שהיא עמו ולא בעיר. וכן יש לדייק כנ"ל בלשון החכ"א (כלל קכו סע' ב) דג"כ כתב טעמא דבוש מאשתו. וע"ע בלשון העוד יוסף חי (פרשת שופטים אות ה) דנקט שלא יזנה בפני אשתו, (וע"ע בספרו חוקי הנשים פרק 44 דמוכח דבעינן עמו ממש). ודוחק דמיירי שהיא בעיר וחושש שתבא לפתע ואז הוא יתבייש.

ולכאורה כן הוא לשון הרמב"ם (פכ"ב ה"ד) דכתב שכאשר אשתו עמו מותר לו להתיחד והוסיף וז"ל "אבל לא תתיחד ישראלית עם הגוי אע"פ שאשתו עמו שאין אשתו של גוי משמרתו ואין להן בושה", עכ"ל. אלמא בישראלית מהני כיון שמשמרתו ויש להן בושה. מיהו מהא ליתא ראיה, דמשמע מלשונו דאיכא תרתי, דהא נקט גבי הגוי דגם אינה משמרתו וגם דאין להן בושת, ש"מ בישראלית היא משמרתו וגם יש להן בושה. ואפשר כוונתו דמשמרתו אפי' שהיא חוץ לביתה כיון שתשוב תיכף, וכשהיא עמו יש להן בושה, וצ"ע.

והנה בספר ארץ צבי תאומי צביה (ס' כב ס"ק כט) השיג על דברי הב"ש (שם ס"ק כב) שדייק מהכ"מ להתיר בזה כמובא לעיל (הערה 6) וכתב לדחות את הדיוק מהכ"מ והעלה שאף הכ"מ אינו מתיר אלא שאשתו עמו בתוך ביתו, עיי"ש. ואף לפי המעשה רוקח (הל' ת"ת פ"ב ה"ד) שכתב לישב דברי הכ"מ והעלה שאשתו בחצר מהני ושכן כתב הבני חיי. ואף מדבריהם משמע דדוקא בחצר אבל לא בעיר. וכן מתבאר בספר לחם יהודה (הל' ת"ת שם) שלדברי הכ"מ צריך שתהיה עמו בבית, עיי"ש. וגם בשו"ת

ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק ט) כתב שאין הכרח להבנת הב"ש בדעת הכ"מ, עיי"ש. ואף בשו"ת אבני ישפה (ח"ב ס' פו ענף ו) הביא דעת המתירים ותמה על זה ושאין להקל אפי' ביחוד דרבנן, עיי"ש. וכן פסק בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לג) שלכתחילה אין לסמוך על זה ובשעת הדחק יעשה שאלת חכם. וכ"כ הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנג) דאין לסמוך על אשתו בעיר, ועיין לקמן (הערה 11) מש"כ הגר"מ שטרנבוך בספרו האחר ההלכה במשפחה. **וכן הלכה ואין להקל כיון** שכן פשטות המשנה והפוסקים וכ"כ המאירי והר"י מלוניל להדיא ועוד שכן מתבאר מהרבה פוסקים וכמבואר בהערה הקודמת, לכן הכי נקטינן ואין להקל. . **והרוצה להקל בשעת הדחק ביחוד האסור מדרבנן כגון** שמתייחד עם ב' נשים דהוי איסור דרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט) או שמתייחד עם פנויה טהורה כדלעיל (שם סע' ה). **ולסמוך על דעה אמצעית, ישאל מורה הוראה עיין** בשו"ת דובב מישרים (ס' ה) שכתב כשמתייחד עם ב' נשים דהוי יחוד האסור מדרבנן, יכול לסמוך כשאשתו בעיר. ועיין לעיל (הערה 6) שדקדקנו שלמד שאשתו בעיר מועיל כשיטה ראשונה שבסעיף זה, היינו אפי' לא באופן שדרכה לבוא תדיר למקומו, עיי"ש. וע"ע בשו"ת דבר יהושע (ס' יב אות טז, יז) שכתב שבשעת הדחק אפשר לסמוך על אשתו בעיר וג"כ למד כשיטה ראשונה בסעיף זה, ובנידונו שם מירי ביחוד עם כותית דאינו אסור אלא מדרבנן. מ"מ לדינא נראה שאין לסמוך על שיטה ראשונה שבסעיף זה אפי' בשעת הדחק ואפי' ביחוד האסור מדרבנן כיון שאין כן משמעות הגמ' והפוסקים. מיהו ביחוד האסור מדרבנן ובשעת הדחק לכאורה יש יותר מקום לומר דאפשר לסמוך על שיטה אמצעית ולסמוך על הב"ש והכ"מ ועוד. ושו"ר שכן העלה להל' הגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' כו) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ז) שכתב שביחוד האסור מדרבנן אפשר להקל כאשר אשתו בעיר והוא בביתו והיא עלולה להגיע כל רגע, עיי"ש. וכן העלה בספר נטעי גבריאל (פרק מא סע' א, ב, ג), עיי"ש. אך לדינא נראה לענ"ד שהעיקר לאסור בזה אפי' ביחוד דרבנן כיון דפשטות המשנה והראשונים דבעינן עמו ממש ובפרט שכן כתבו המאירי והר"י מלוניל, והרוצה להקל בשעת הדחק, ישאל מורה הוראה. .

ה. איש שאשתו עמו, מותר להם ללכת עם אשה וה"ה עם יותר נשים, ואדרבא קיל טפי כדלקמן (הערה 14) בדברי הפני יהושע, עיי"ש. **נוספת אפילו היינו** אפילו שבדרך צריך שומר נוסף כדלעיל (פ"ד סע' יז), הכא לא צריך. **בדרך**

כ"כ בפשטות הבית משה (ס' כב ס"ק ט), ובהגהות הרד"ל (קידושין פ:). והטעם, כיון שמאשתו מירתת טפי, עיי"ש. וכ"פ בשו"ת פרח מטה אהרון (ח"א ס' צה) וכן משמע מהזכור לאברהם (אות יחוד) והביאו הפ"ת (ס' כב ס"ק ב). וכן מצדד להתיר בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא בסיכום דינים אות יח). וכ"פ בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לג).

והנה הפני יהושע (קידושין פ: ד"ה תוספות) כתב לבאר את המשנה שר"ש אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו, וז"ל "דר"ש מילתא דפסיקא קאמר דבשתי נשים בכל עניין מותר להתייחד בזמן שהשלישית אשתו ואז מותר לגמרי בכל עניין אפילו בדרך, דבלא אשתו עמו ודאי אסור בשלשה נשים דעלמא, דאיכא למיחש שמא תצטרך א' מהם לנקבים ונמצא מתייחד עם שתי נשים שנוחין שתיהם להתפתות משא"כ באשתו עמו שרי בכה"ג דאכתי מירתת. ועוד כשתצטרך לנקבים, ילך בעלה עמה ולא תניחו להתייחד כיון שמשמרתו וכו'", עכ"ל. הנה מתחילת לשונו משמע שבדרך מהני אשתו עמו כאשר ישנם עמהם שתי נשים, אבל עם אשה אחת לא מהני אפי' אשתו עמו בדרך. והנה בשלמא לפי הטעם הראשון שכתב שהאיש מפחד מאשתו, יש לחלק שכאשר נמצא עם שתי נשים מבלעדי אשתו, ואשתו תצא לנקבים, י"ל שמפחד כיון שהאחת לא תתרצה אא"כ יבעל אף את השניה כדי שלא תספר, ודבר זה לוקח זמן מרובה ולכן שפיר יש לומר דבכה"ג חושש מאשתו שמא תחזור ותתפסנו, אבל עם אשה אחת בנוסף לאשתו, אינו חושש כ"כ עד כדי כך שימנע מלבעול את האשה כאשר אשתו תצא לנקבים, כיון שיכול לבעול מהרה. אך לפי הטעם השני שכתב, שאשתו תקחנו עמה א"כ אין כל מקום לחלק כאשר ישנם עמהם אשה אחת או שתים, וא"כ קשה אמאי נקט בלשון דמשמע שדוקא עם שתי נשים מועיל. ואחר העיון אפשר לישב שכאשר נמצאת עמהם אשה אחת נוספת בדרך, לא תקחנו אשתו עמה, דלא תרצה להשאיר את האשה לבדה, ותלך לנקבים ותסמוך על זה שבעלה חושש ולא יזנה, אך כאשר ישנם שתי נשים, תקחנו עמה. ושו"ר בספר דבר הלכה (ס' ו ס"ק ט) שדן בלשון הפנ"י וכתב דלשטתו ה"ה אפי' עם אשה אחת מהני דאין מקום לחלק, דסברות ההיתר דכתב מהני אף עם אשה אחת בדרך, עיי"ש מה שהסביר בזה. ולפי מה שפירשנו, שפיר יש מקום לחלק. .

ו. אף מי שיש לו כמה נשים, כל אחת מנשותיו כאשר היא עמו, היא משמרתו **כן** מתבאר מהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג סד"ה פש) עיי"ש.

ודין זה מצוי אצל בני העדה התימנית, דאע"פ שרבינו גרשום גזר חרם שלא לישא אשה נוספת על אשתו, מ"מ לא פשטה תקנתו כי אם אצל בני אשכנז אך לא אצל בני ספרד וקהילת תימן וכמבואר כל זה באורך בש"ע המקוצר (חלק קדושה ס' קצח סע' ד) ובשו"ת יבי"א (ח"ח ס' ב אות ג) עיי"ש. ופשוט שאין להסיק מכאן לישא אשה שניה בלי ליטול היתר מגדולי הדור (ש"ע המקוצר שם).

ונראה דקמ"ל דמותר, דלא תימא דכיון שהבעל בלאו הכי נמצא עם נשים אחרות זולתה, שהרי יש לו נשים נוספות שנשוי להן א"כ אינה מקפידה כ"כ אף אם יזנה עם אשה נוספת שאינה מכלל נשיו, דמה לי בהיתר ומה לי באיסור, קמ"ל. וכעת ראיתי בשו"ת דבר יהושע (ס' יב אות יז) שכתב לחדש שבדורות קודמים לא היתה אימת אשה על בעלה כיון שהיה מותר להם לקחת נשים רבות והיו רגילים בכך, וממילא לא הקפידה האשה גם על זנות בעלה דמה איכפת לה אם זה באיסור או בהיתר, אבל לאחר שגזר רבינו גרשום שלא לישא יותר מאשה אחת ודאי האשה מדקדקת על זנות בעלה וכו', עיי"ש. ולדבריו יוצא דאה"נ אם יש לו כמה נשים, אינה משמרתו. מיהו יש לדחות כיון דהדבר יהושע מיירי באשתו בעיר אך לא עמו ממש, דאז אפשר שכן תקפיד ואפי' לפני גזירת רבינו גרשום לא היתה מניחתו לעשות כן בפניה ממש כשהיא עמו, ואכמ"ל. עכ"פ לדינא שרי וכמ"ש החיד"א וכנ"ל. .

ז. י''א שאם אשתו סומא, אינה משמרתו אפילו כשהיא נמצאת עמו

כן כתב האפי זוטרי (ס' כב ס"ק ח) דפשוט דאם אשתו סומא, כמאן דליתא דמיא, עיי"ש. ועיין לעיל (פ"ט סע' יז הערה 45) שהיעב"ץ הסתפק האם בעלה בעיר מועיל כשהבעל סומא, עיי"ש. ואפשר שה"ה בנ"ד יסתפק אם מועיל כשאשתו סומא. מיהו יש לחלק דדוקא התם שהוא בעיר ואינו עמה בבית יש להסתפק, משא"כ בנ"ד שאשתו עמו בבית אפשר דפשיטא ליה דמותר. , **ויש מתירים וכן עיקר כן** נראה פשוט לפמש"כ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) דאשתו משמרתו כיון שמתקנאה בירך חברתה היא זהירה מאוד לעמוד על המשמר, עיי"ש. ופשוט שאף סומא מתקנאה בירך חברתה ותעמוד על המשמר, ובפרט שיודעת את חסרונה שהיא סומא ולכן תשגיח טפי על בעלה ותעמוד על המשמר ביתר שאת.

וכן לפמש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ד) שאשתו משמרתו משני טעמים, חדא דיש לו פת בסלו ואינו מתאווה לאחרות ועוד שדרך האשה להתקנאות באחרות ומחשבתה על האשה האחרת תמיד, עיי"ש. והני טעמי שייכי גם בסומא.

וכעת מצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק יד אות ו) שכתב על האפי זוטרי שהחמיר בזה (שהובא בהערה הקודמת) דמנלן פשוט לו שאסור, והעלה להתיר, והסביר שחושש שאשתו תקרא לו והוא עסוק בעבירה, עיי"ש. וע"ע בדבר הלכה (ס' ו סע' ח) שכתב לפקפק על האפי זוטרי ונראה מתוך דבריו שנוטה ג"כ להתיר, עיי"ש.

ונראה שכן יסבור שמותר בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שכתב שבעלה בעיר מועיל אפי' סומא כיון שהסומא מרגיש מה נעשה בבית והביא ראיה מיולדת, עיי"ש. וא"כ ה"ה שאשתו בבית והיא סומא שהיא מרגישה מה נעשה וזה פשוט. וכ"פ להקל בספר נטעי גבריאל (פרק מ הל' י) וכן עיקר. .

ח. כשאשתו עמו מותר לאיש להתייחד עם אשה אפילו באופן קבוע

כ"כ בשו"ת פרח מטה אהרון (ח"ב ס' צה), והוכיח כן בסכינא חריפא בכמה אנפין, ושכן מוכח מלשון הרמב"ם, שכתב שכל אשה שאסור להתייחד עמה, כשאשתו עמו מותר, והנה ההיתר של אשתו עמו זה דומיא הרישא דאסור, היינו כמו שאסור להתייחד עם אשה בין יחוד קבע בין יחוד עראי, כשאשתו עמו מותר בין יחוד קבע בין יחוד עראי, עיי"ש. והגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות כט) והיד אהרון (כרך ד' הג"ט ס' כב אות יא) הביאו בשתיקה את הפרח מטה אהרון הנ"ל ומשמע דמסכימים לו. ואף הזכור לאברהם (אות יחוד) הביא את דברי הפרח מטה אהרון הנ"ל בתוך דבריו, עיי"ש. וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ו סע' י) וכתב שכן סובר בשו"ת ראנ"ח (ס' צא), עיי"ש. והנה אף בספר תעלומות לב (ח"ב בדיני נשואין ס' ג) התיר בנ"ד ואף הביא בתוך דבריו את הפרח מטה אהרון הנ"ל, וכ"פ בשו"ת עין יצחק בתשובה מבן המחבר (ס' עז אות ה) ע"פ הפרח מטה אהרון הנ"ל, וכן מתבאר בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ו) ע"פ נידון שאלתו ותשובתו שם עיין בדבריו. וע"ע בשו"ת יד יצחק (גליק ח"ג ס' רכ אות ב).

והנה יש לדקדק שכן סובר להתיר החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) שנשאל לגבי בחור המתייחד עם אלמנה, וכשיצא על זה רינון, לקח לו בית והביא את אמו לשם וטען שכעת אין בזה יחוד עם האלמנה, והביאה אל ביתו לדור יחד, והאריך בזה החיד"א שאמו לא מצילתו בכה"ג אלא רק באופן של אשתו עמו, עיי"ש. ש"מ שאפי' לדור בבית באופן קבוע מותר כשאשתו עמו. וכ"פ להתיר בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לג) ובספר נטעי גבריאל (ס' לט סע' ג). והנה אף בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק יג) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' יא אות ד) ג"כ העלו לדינא דאין בזה יחוד, אך האם לנהוג כן הלכה למעשה, עיין בהערה הבאה.

והנה בשו"ת מהר"י וויל (ס' נה) נשאל מאיש שהכניס אלמנה לשרת צרכי הבית ובנה עמה בבית, וכתב דכיון דהוי בתדירות אי אפשר שיהא הבן תמיד בבית דלפעמים הולך לשוק, ונמצא שמתייחד האיש עם האלמנה, עיי"ש. הנה למדנו דאע"פ שלא היה יחוד בנידונו, אפ"ה אסר דירה באופן קבע כיון דא"א להימלט שלא ישארו לבד ויתיחדו, ולכאורה יש ללמוד לנ"ד, כיון דהוי בתדירות, א"א שלא תלך אשתו לשוק ונמצא מתיחד עם האשה. מיהו יש לדחות דרק התם חיישינן שהבן ישאיר את אמו לבדה, אבל בנ"ד אין אשה מתקנאת אלא בירך חבירתה ולכן תדאג שלא ישארו לבדם, ותעמוד על המשמר ואם תצטרך לצאת, תדאג שלא ישארו ביחוד ותפתח את הפתח שיהיה פ"פ וכל כיו"ב. ועוד יש לציין שהמהר"י וויל הנ"ל הוסיף בתוך דבריו דכיון שהשואל היה רווק, יש להחמיר עליו טפי, עי"ש. ובנ"ד מיירי בנשוי. וכתבתי כן לאפוקי ממש"כ בספר דברי סופרים (עמק דבר אות קצא) שנראה מדבריו שע"פ המהר"י וויל הנ"ל יש לאסור גם באשתו עמו כשמתייחד באופן קבע והעלה שלכתחילה יש להחמיר בזה, ואף שהביא שהדבר הלכה ג"כ כתב לחלק כמו שכתבתי דאשתו משמרתו טפי, כתב ע"ז דהוי סברא דחוקה מאוד, עיי"ש. מיהו נראה שהסברא אינה דחוקה אלא סברא אלימתא היא, ואפי' אי נימא כדבריו, מ"מ אפשר שהחמיר כן דוקא מחמת שהיה רווק וכנ"ל. ובפרט שע"פ האחרונים לעיל ובכללם הפמ"א היד אהרון הזכור לאברהם החיד"א והגר"ח פלאג'י ועוד שהתירו בזה, אין להחמיר מדין יחוד אלא מדין צניעות בעלמא וכמו שמבואר בהערה הבאה. . **מכל מקום למעשה יש להחמיר בזה כיון שהדבר קרוב לעריות ויש בזה פירצה בצניעות בשו"ת** שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ד) כתב שאע"פ שמעיקר הדין משמע שיש היתר להתייחד באופן קבע כשאשתו עמו, מ"מ חלילה להקל בזה דאין זה אלא יצרא דעריות, ועכ"פ לא ימלט מלעבור על לא תתורו וגו' אחרי עיניכם זו זנות, וסיים שהמיקל בזה ראוי להענישו ועתיד ליתן את הדין, עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פרק יג) הביא בשם ספר וישב אברהם (קריספין, מערכה י אות ו) שלאחר שכתב את ההיתר בנ"ד ע"פ הפרח מטה אהרון, סיים שבדור הזה יש לאסור, עיי"ש. והוסיף הציץ אליעזר שאף הפרח מטה אהרון והתעלומות לב שהתירו לעשות כן הלכה למעשה (שהובאו בהערה הקודמת) לא התירו אלא באופן שנשאלו היינו שהיתה קירבה משפחתית והיצר תקיף פחות ולכן התירו אף למעשה, אבל בזוגות דעלמא נראה שיש לאסור, אך לא מדין יחוד אלא פירצה הקוראת לגנב, ושכן משמע מרש"י (סנהדרין פו. ד"ה של בית פלוני) עיי"ש. הנה מש"כ שהפרח מטה אהרון לא התיר למעשה אלא בקירבה משפחתית כבר הבאתי בהערה הקודמת שהגר"ח פלאג'י

והיד אהרון הביאו דבריו להלכה שמותר אפי' באופן קבע בסתמות, עיי"ש. עכ"פ פשיטא דכן יש לנהוג להחמיר בזה מדין צניעות, והרוצה להקל ישאל מורה הוראה. . **והרוצה להקל בזה ישאל מורה הוראה.**

ט. היתר של אשתו עמו מועיל גם בלילה איתא במשנה (קידושין פ:) בזמן שאשתו עמו ישן עמהן בפונדקי. וכתב המאירי וז"ל "ולא סוף דבר ביום ובבית שלה אלא אף בלילה בזמן שאדם ישן וגו'", עכ"ל. ורי"ו (ח"א נתיב כג) כתב בסתימות שבזמן שאשתו עמו, ישן עמהן, עיי"ש. ובפשטות מיירי בכל גוונא בין ביום ובין בלילה, ובפרט שנקט "ישן" וסתם שינה הוי בלילה. וכן סתימות הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) והש"ע (ס' כב סע' ג) שסתמו שבזמן שאשתו עמו מותר לו להתייחד ולא חילקו בין יום לבין לילה. וכן מתבאר מכל הפוסקים שהבאתי בסע' הקודם דמתירים אפי' לדור באופן קבע עם אשה נוספת כשאשתו עמו, עיי"ש. וכן עולה מהחזו"א (ס' לד אות ג) ועוד, לגבי חתן שכלתו פירסה נדה דהיא משמרתו, והתם הוי לילה, עיי"ש. . **אך י''א שאין היתר זה מועיל לישון עם אשה זרה בחדר אחד אפילו שאשתו עמו**

האפי זוטרי (ס' כב ס"ק ח) כתב שאין היתר לישון בלילה בחדר אחד עם אשה אחרת ואפי' שאשתו עמו, כיון שאשתו ישנה, אין מי ששומרו וראיה לזה מדתנן במתניתין (קידושין פ:) בזמן שאשתו עמו ישן עמהן בפונדקי, משמע דוקא בפונדק התירו אבל לא בחדר אחד דאין אפטרופוס לעריות, עיי"ש. ומשמע שלמד שפונדק היינו חדרים נפרדים והתנא נקט פונדק לאשמועינן דדוקא בכה"ג שרי, לאפוקי בחדר אחד. ובספר דבר הלכה (ס' ו ס"ק י) כתב שכן סובר לאסור בלילה עם אשה אחרת אפי' שאשתו עמו במחצית השקל, עיי' ש.

ועיין בספר קול סופר (על המשניות ס' א אות תשי) שכתב וז"ל "פעם אחת בא לפני שאלה, שלנו איש עם אשתו ועוד שתי נשים על הארץ תחת וילון אחד והגידה האשה אשר בעלה עמה על אשה אחת שזינתה בלילה עם בעלה והאשה הכחישה מתחילה, ואח"כ אומרת נאנסה. ואמרתי שלא התירו במשנה רק בפונדקי ולא תחת וילון דהוי כאש בנעורת. ולבסוף הודית שהבעילה היתה ברצונה וגו'", עכ"ל. והנה אין הכרח שאוסר להתייחד בחדר אחד, ואפשר שכוונתו לאסור תחת וילון אחד היינו שיש קירוב טפי, אך במיטות נפרדות אפשר דמתיר, אלא מה שכתב שלא התירו אלא בפונדק ולא תחת וילון, לכאורה לא משמע כן, ועיין. ובספר זכרון עקידת יצחק (פ"ד) הבין ג"כ בדעת

הקול סופר הנ"ל שכל מה שאסר הוא דוקא במטה אחת אבל כשיש ריחוק מיטות, מותר, עיי"ש.

והנה ראיתי ביוסף אומץ (יוזפא, פרק הנהגת האדם עם בני ביתו) דכתב גבי בעל בית שיש לו משרתת, שלא ישאירנה לבדה וכו', וכשבני ביתו ישנים, אם הוא קם ללמוד הוי מצוה הבאה בעבירה דיש בזה איסור יחוד וכו', עיי"ש. ומשמע שאין אשתו מצילתו כשהיא ישנה והוא נמצא עם המשרתת בחדר אחר באותו בית. **ויש מתירים וכן עיקר סתימות** לשון המשנה (קידושין פ:) שבזמן שאשתו עמו, ישן עמהן בפונדקי, ומשמע בכל גוונא אפי' בחדר אחד. והנה לשון המאירי "ולא סוף דבר ביום ובבית שלה אלא אף בלילה בזמן שאדם ישן ובבית אחד (נראה דצ"ל "אחר") כגון פונדקי הוא ישן עמהם הואיל ואשתו עמו בפונדקי שאשתו משמרתו ששנתה מתנדדת מאימתה של זו, שאין האשה מתקנאה אלא בירך חברתה", עכ"ל. הנה משמע מלשונו דהתנא נקט "פונדק" לא למעט חדר אחד כמש"כ האפי זוטרי שהובא בהערה הקודמת, אלא רבותא קמ"ל דלא רק בבית האשה היא משמרת את בעלה אלא ה"ה חוץ לבית בפונדק משמרת את בעלה (לגבי הרבותא עיין מש"כ בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פי"ג, ויש להעיר ע"ד), וא"כ עולה שהתנא סתם שישן עמהן בכל מקום, ובפשטות מיירי אפי' בחדר אחד. וכן ריי"ו (ח"א נתיב כג) כתב שישן עמהן והשמיט את המלה "בפונדק" וכתב כן בסתמא. וכן נראה סתימות לשון הר"י מלוניל (שיטת הקדמונים קידושין פ:) וז"ל "וישן עמהן בפונדק אחד מפני שאשתו משמרתו ואינה יכולה לישון מפני פחדתה על זה, דאין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה" עכ"ל.

ובפרט לפי הטעם שכתבו המאירי והר"י מלוניל הנ"ל וכן הרמ"ה (קידושין שם) דהטעם דמהני בשינה כיון שאשתו, שנתה מתנדדת ולא שולטת בה השינה, עיי"ש. וטעם זה שייך גם באותו חדר, ואדרבא כ"ש דבכה"ג כמעט ולא תירדם כלל. וכטעם הנ"ל ביאר ג"כ הפני יהושע (קידושין שם). וכן מתבאר להדיא בהגהות הרד"ל דמהני בחדר אחד לישון כשאשתו עמו, וע"ע בעזר מקודש (ס' כב סע' ה) שכתב שהאיש לא סומך על זה שרואה את אשתו ישנה אפי' בעומק, שחושש שברגע אחד תקיץ כיון שדעתה עליה תמיד וגם חושש שעושה את עצמה ישנה כדי לנסותו וגו', עיי"ש. ולפ"ז נראה פשוט דמהני אפי' באותו חדר ממש. (ואע"פ שסיים בצ"ע, נראה שדעתו נוטה להקל, עיי"ש בסוף סע' ה), וכן העלה להתיר בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא דינים העולים אות ז) וכ"פ הדבר הלכה (ס' ו סע' י). ותדע שהיתר זה מהני אפי' שישן עם אשה בחדר אחד ואשתו בחדר סמוך, כ"כ הדבר הלכה (ס' ו ס"ק ט), מיהו סיים שאולי מצד הרהור

אין לעשות כן. וכן מתבאר דשרי בכה"ג לפי הטעמים הנ"ל וכ"ש בנידון כה"ג שלא תירדם כלל ותפקח עיניה טובא. אך הרד"ל בהגהותיו (שם) כתב שהתנא נקט "ישן עמהן" להשמיע שאשתו תהיה עמו באותו חדר, עיי"ש. ולדינא נראה ודאי שאין לישון יחד עם אשה זרה בחדר לבד ואשתו בחדר אחר, ולא מדין יחוד אלא מדין פירצה בגדרי הצניעות. . **אך שומר נפשו ירחק מזה כן** נראה פשוט, דיכול להכשל בהרהורים אסורים. ועיין לקמן (פי"ג סע' ג). .

י. אם אשתו נרדמה ואינה יודעת שנמצאת אשה נוספת עם בעלה, וכגון שבאה האשה הזרה לאחר שאשתו נרדמה, אינו מועיל לבעל להתייחד עמה

הנה לפמש"כ המאירי (קידושין פ:) וז"ל "שאשתו משמרתו ששנתה מתנדדת מאימתה של זו, שאין האשה מתקנאה אלא בירך חברתה", עכ"ל. והרמ"ה נקט בלשון "דאשתו מגו דדעתה לנטוריה לא שלטה בה שינה", עכ"ל. והר"י מלוניל נקט בלשון "שאשתו משמרתו ואינה יכולה לישון מפני פחדתה על זה, דאין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה", עכ"ל. ומוכח מהני ראשונים שכל ההיתר הנ"ל הוא דוקא באופן שיודעת אשתו שנמצאת אשה נוספת עם בעלה ומחמתה אינה שוקעת בשינה ושנתה מתנדדת. ש"מ שאם אינה יודעת מכך, אין שנתה מתנדדת ושולטת בה השינה ואינו מועיל וזה פשוט. וכלשון הנ"ל ראיתי שכתב ג"כ בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק יג) וז"ל "שאינה ישנה כל הלילה כדי לשמור את בעלה שלא יבא לידי איסורא", עכ"ל. ודבר תימה ראיתי בספר מנחת איש (פרק ט סע' ו) שכתב שאף להמאירי הנ"ל י"ל דמהני אפי' שאשתו אינה יודעת שנמצאת אשה נוספת מאחר שהבעל יודע שאשתו מתקנאה, הוא בוש ממנה שמא תקיץ ותשגיח בו, עיי"ש. ודבריו דברי תימה, דמנין לקח סברא זו במאירי, ואף הוא לבסוף הרגיש שזה דוחק, עיי"ש.

והנה אף לפמש"כ העזר מקודש (ס' כב סע' ה) שאשתו ישנה מהני כיון שחושש שמא תיכף תקיץ כיון שדעתה עילוה תמיד וגם חושש שעושה את עצמה כדי לנסותו, עיי"ש. ונראה שהסבר זה שייך דוקא שיודעת אשתו שנמצאת אשה נוספת עם בעלה דאז דעתה עליה. דאל"כ למה תקיץ פתאום בלא סיבה וכן מדוע יחשוש שעושה עצמה כישנה כדי לנסותו בלא סיבה. , **ויש מתירים אפילו שאשתו אינה יודעת שנמצאת אשה זרה עם בעלה הרד"ל** בהגהותיו כתב על המשנה קידושין (פ:) דתנינן דישן עמהן בפונדקי מפני שאשתו משמרתו וז"ל ":. לאשמועינן דלא חיישינן שמא תישן אשתו ונמצא מתיחד עמהם, וכמ"ש הראב"ד בבעלי הנפש דבעינן בלילה ג' כמו בדרך

מהאי טעמא. ולפ"ז מוכח נמי לענין דרך דאם אשתו עמו מותר להתלוות עם אשה אחרת בדרך ולא חיישינן שמא תצטרך אשתו לנקביה וכדלא חיישינן לגבי שינה במתניתין (וצ"ל טעמא דמאשתו מתיירא יותר וכו') ", עכ"ל. ולכאורה מדנקט טעמא דלא חיישינן בלילה משום דמאשתו מתיירא יותר, ש"מ דלא שנא אם נרדמה אשתו לאחר שבאה אשה זרה או לפני כן, דסוף סוף מתיירא מאשתו ביותר שמא תתפסנו בקלקלתו. והא דנקט תחילה דלא חיישינן "שמא תישן אשתו", אין הכוונה שלא תישן כפשוטו, דהא במשנה איתא להדיא דישן עמהם, אלא כוונתו דלא חיישינן שבעת שתישן נמצא מתיחד כיון דמתיירא מאשתו וכנ"ל. כן נראה לפום ריהטא. והרה"ג נתן בן סניור שליט"א העיר בזה"ל "מבואר מדבריו (של הרד"ל) דחידוש המשנה הוא דלא חיישינן שמא תישן אשתו. אבל אם היא כבר ישנה לפני שבאה אשה אחרת לחדר של בעלה מנלן דשרי. אע"ג דכתב בסוגריים דטעמא שהבעל מתיירא מאשתו יותר, י"ל דהוא דוקא כשאשתו יודעת שיש כאן אשה דומיא דהולכים בדרך ואשתו הלכה לעשות צרכיה דלא חיישינן משום דמתיירא מאשתו והוא דוקא באופן שאשתו יודעת שהוא נמצא יחד עם אשה אחרת. אבל כשאין אשתו יודעת מזה כלל ונרדמה מנלן שאין כאן יחוד משום דמתיירא שמא תתעורר אם ערבה שנתה. יוצא דלפי הרד"ל מותר לישון עם אשה אחרת בחדר כשאשתו עמו משום דלא חיישינן שתישן שינה עמוקה, כמו כן יכולים לצאת לדרך ולא חיישינן שמא תצטרך לנקביה ויהיה מצב של יחוד משום דהוא מתיירא, ולכן התירו היציאה לדרך, וכמו כן התירו ההמצאות יחד בלילה כשאשתו ערה, אבל יותר מזה אין לנו", עכ"ל.

ונראה שיועיל בנ"ד לפי אחד הטעמים שכתבו בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ד) ובשו"ת יד יצחק (גליק ח"ג ס' רכ) שאשתו משמרתו כיון דהוי פת בסלו, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד. (אך עיין בהמשך ההערה מש"כ בדעת שבט הלוי). אלא שעל סברא זו כבר הקשה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ג אות ה), והובא לעיל (סע' א הערה 1) עיי"ש. **וכעת** ראיתי בנטעי גבריאל (פמ"א סע' ד) שהעלה להתיר בנ"ד ע"פ הסברא הנ"ל של פת בסלו שכתבו היד יצחק והשבט הלוי הנ"ל. ואחר המחילה אינו נכון לדינא, חדא כיון דמהראשונים שהבאתי בהערה הקודמת משמע דאינו מועיל, (ואף הנטעי גבריאל כתב בהגהות שלפי המאירי לא יועיל ואפ"ה פסק להתיר), ועוד שאף על סברא זו של פת בסלו יש להעיר וכמש"כ בשם הציץ אליעזר. ובפרט שהיד יצחק הנ"ל כתב בנידונו הרבה סניפי היתר, וחלקם אינם שייכים בכל גוונא, עיי"ש. וכן השבט הלוי כתב ב' טעמים, והטעם השני הוא שדרך האשה לקנא באחרות ומחשבתה עליה תמיד, עיי"ש.

ולטעם זה אינו מועיל בנ"ד אא"כ יודעת שנמצאת אשה זרה, ואפשר שהשבט הלוי מצריך את שני הטעמים, ועיין לעיל (פ"ג סע' יז הערה 41) כשפוסק כותב ב' טעמים האם בעינן תרוויהו. וכעת מצאתי בספר מנחת איש (פרק ט סע' ו) שכתב להקל בנ"ד, ושכן מועיל לפמש"כ הפני יהושע שהבעל מירתת מאשתו טובא, עיי"ש. ופלא על דבריו שהתעלם מתחילת דבריו של הפני יהושע שכתב בזה"ל "דלענין שינה בפונדק אה"נ אפי' טובא אסור משא"כ באשתו עמו שרי דודאי לא תשתקע אשתו בשינה כיון שמשמרתו, ועוד דמירתת טובא", עכ"ל. הנה מוכח דלא סמך על הסברא שהבעל מירתת טובא אלא בנוסף למש"כ תחילה היינו שאשתו ודאי לא תשתקע בשינה. וכבר ביארנו שסברא זו שאשתו לא תשתקע בשינה שייכת דוקא כשיודעת שנמצאת אשה נוספת. ועוד הוסיף המנחת איש הנ"ל סניף להקל בזה לצרף דעת הב"ש וסיעתו דסוברים דמהני אשתו בעיר ואפי' שאינה יודעת שנמצאת אשה נוספת עם בעלה, וה"ה בנ"ד, עיי"ש. ולענ"ד אינה ראיה, דהתם הבעל חושש שמא אשתו כל רגע תבא, שהרי היא צריכה לשוב לביתה בודאי, רק דאינו יודע מתי ולכן חושש טובא. משא"כ שאשתו הלכה לישון שנת לילה, ואין לה שום סיבה להתעורר, שהרי אינה יודעת שנמצאת אשה נוספת, ואע"פ שפעמים קורה שהאשה מתעוררת בלא סיבה, מ"מ חששו של הבעל קטן מאוד לעומת אשתו בעיר, ואפי' שכאן אשתו עמו ממש. ואף שיש לדחות, מ"מ אין הכרח לדמות בין הנושאים. וכן פסק להתירא בנ"ד הגרי"ש אלישיב הובא דעתו בספר תורת היחוד (פ"ו ס"ק י), וע"ע בלשון החידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות ח). **אך העיקר לאסור בזה ואפי'** שאיסור בכה"ג הוא מדרבנן כיון שזה עם ב' נשים כדלעיל (פ"א סע' יט) אא"כ נאמר כיון שנרדמה אשתו והוא נשאר עם אשה לבד הוי דאורייתא ועיין לעיל (פ"ז סע' יא הערה 29) מש"כ בזה. מ"מ מוכח מהראשונים דאינו מועיל בנ"ד וכמבואר לעיל (הערה 24). והכי נקטינן לכתחילה להחמיר, ובדברי בזה עם הגר"י רצאבי שליט"א הסכים שיש להחמיר בזה לכתחילה ע"פ הראשונים הנ"ל. . **ועיין בהערה אע"פ** שנראה לפום ריהטא שאין להקל בזה כלל אפי' בשעת הדחק, שהרי מהראשונים מוכח שאסור וכדלעיל, מ"מ הורה לי הגר"י רצאבי שליט"א שבשעת הדחק המיקל לא הפסיד, עכת"ד. ופשוט שטוב יותר להעיר את אשתו ולהודיע לה שנמצאת אשה נוספת בבית אך יבדוק היטב שאכן אשתו התעוררה ואינה בתוך שנתה ואז שפיר דמי לכ"ע, וכן ראוי לעשות. .

יא. אם אשתו לקחה כדור שינה ונרדמה, אסור לו להתייחד עם אשה אחרת אפילו שאשתו עמו **כ"כ** בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ד) וכתב שנראה דכ"ע מודים בכה"ג, עיי"ש. . **ויש מקילים בספר** נטעי גבריאל (פרק מא הערה ח) הביא את דעת השבט הלוי שהובא בהערה הקודמת וכתב שיש לפקפק על זה דסוף סוף מפחד אולי תקום, ואפשר לומר שיש לו בושה טבעית שלא לזנות כשאשתו עמו ושבכל אופן מותר ושכן קיבל מרבותיו. .

יב. כלה שפירסה נדה קודם בעילת הבעל, שאסור לבעלה להתייחד עמה **כדלעיל** (פ"א סע' יא). , **י''א שאינה משמרתו ואסור לו להתייחד עם נשים אחרות אפילו שאשתו עמו כן** כתב המהרי"ט בחידושיו לכתובות (ד.) דלא אמרו דאשתו משמרתו אלא באשתו המותרת לו, עיי"ש. והביאו את המהרי"ט הנ"ל בכנה"ג (ס' כב הג"ט אות ז) ובבה"ט (שם ס"ק ו) והחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) והפני משה (ס' כב ס"ק ח), והסכימו לדין זה. והפני משה (שם) כתב דדין זה מילתא דפשיטא הוא, ואף הרמב"ם סובר כן, עיי"ש. וכ"פ בספר חדרי דעה (יור"ד ס' קצב על הש"ך ס"ק יד) עיי"ש ודו"ק כלשונו.

והנה היד אהרון (כרך ג ס' כב הג"ט אות יא) לאחר שהביא את הדין הנ"ל דאשתו משמרתו דוקא כשהיא מותרת לו, כתב שכן מוכח מדברי המגיד משנה שפירש על הא דפסק הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) דנשים הרבה ואנשים הרבה אין חוששין ליחוד, דמקורו מהא דפירסה אשתו נדה דהיא ישנה בין הנשים והחתן ישן בין האנשים, עיי"ש במ"מ. והשתא אי נימא דאשתו משמרתו אפי' כשהיא אסורה לו, א"כ אין ראיה מדין כלה שפירסה נדה לנשים דעלמא, שהרי התם שרי כיון דאשתו משמרתו, אלא ודאי מכאן מוכח דסברי דאין אשתו משמרתו כיון דאסורה לו, עיי"ש. ולפי האמור עולה שכן דעת הרמב"ם, דהא המ"מ כתב דבריו כפירוש להרמב"ם וכ"כ הלחם יהודה (למהר"י עייאש על הרמב"ם פכ"ב ה"ח) בהסבר המ"מ, עיי"ש. ולפי האמור נראה שיש לדקדק כן בדעת הרדב"ז (ח"ג ס' תפא) שג"כ כתב שמקור הרמב"ם להתיר לנשים הרבה עם אנשים הרבה הוא מסוגיא דכתובות הנ"ל לגבי חתן שפירסה כלתו נדה, וכן באר הגולה (ס' כב ס"ק ל) ציין מקור לדין זה של הש"ע (שם סע' ו) מהא דכתובות הנ"ל. וא"כ מוכח שאף הם למדו דאין אשתו משמרתו וכמש"כ בשם היד אהרון וכנ"ל, וכן נראה שלמד הסדרי טהרה (יור"ד ס' קצב ס"ק יג) בדעת הש"ך והבה"ח, עיי"ש. ועיין בשו"ת שבט הקהתי (ח"ו ס' תכ אות ו), וכן כתב שעיקר לאסור בזה הגר"ע יוסף שליט"א בטהרת הבית (עמ' תצו).

והנה מה שיש לשאול על שיטה זו, דכיצד יתכן דאין אשתו משמרתו. ומצאתי להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) שכתב להסביר את דעת המהרי"ט, דדוקא אשתו שנהג בה מנהג אישות היא משמרתו דמתקנאת ומשגחת עליו, אבל זו שפירסה נדה אינה בסוג אשתו משמרתו כיון דעדיין לא נהג בה מנהג אישות, עיי"ש. והלחם יהודה (שם) כתב וז"ל "כיון שעדיין לא בא עליה ביאה ראשונה, אינה בכלל אשתו משמרתו דאכתי לא גייסא ביה, ובושה ממנו" עכ"ל. ולכאורה קשה להבין את הסברא שכתבו, דמה לי שעדיין לא בא עליה, וכי האשה הלזו תניח לבעלה לזנות בפניה, ובפרט לפי מש"כ לעיל (סע' א הערה 1) לדייק מהרא"ש שטעם אשתו משמרתו הוא כיון שהבעל בוש מאשתו, עיי"ש. ומסתברא מילתא דמכלתו החדשה ג"כ בוש ממנה, ובפרט בתחילת דרכם היעלה על הדעת שיעשה מעשה כזה בפניה. וכעת מצאתי בספר פרדס רימונים (יור"ד ס' קצב) שג"כ הקשה על דין זה מסברא, ולבסוף כתב להסביר באופן אחר, דחוששים שמא יצרה של הכלה יגבר עליה והיא תשמש עם בעלה בנידותה ותניח לבעלה לזנות עם האשה השניה כדי שאותה אשה לא תספר סודם, ודפח"ח. **. ויש אומרים שאשתו כן משמרתו אפילו שאסורה לו איתא** בגמ' (כתובות ד.) "מי שפירסה אשתו נדה הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים", ע"כ. ונחלקו הראשונים האם צריך ב' שמירות היינו גם שהחתן ישן בין האנשים וגם שהכלה תישן בין הנשים או שבשמירה אחת סגי, והא דקתני הוא ישן והיא ישנה, או או קתני.

הראב"ד בספרו בעלי הנפש (שער הפרישה) כתב דבעינן שתי שמירות יחד, והסכימו לו ריי"ו (נתיב כו חלק רביעי דף רכד) והרמב"ן (הובא בב"י יור"ד ס' שמב), והשיטה מקובצת לדעת רש"י (כתובות ד.) והרשב"א בתורת הבית (הובא בב"י יור"ד ס' קצב). וכן שה"ג (כתובות דף א: מדפי הרי"ף אות ג) הביא את הראב"ד הנ"ל בשתיקה. וכן משמע מסתימות הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"א) דבעינן ב' שמירות ולא סגי באחד.

והנה הרא"ש (כתובות ס"א ס' ה) לכאורה מסכים להראב"ד הנ"ל, שהרי בדין של כלה שפירסה נדה דאמרינן היא ישנה בין הנשים והוא ישן בין האנשים, הביא את הראב"ד בשתיקה, וא"כ ש"מ דמסכים לו. וכן הבינו הקרבן נתנאל (שם ס"ק י) והשיירי כנה"ג (יור"ד ס' קצב). וכן נראה מהרא"ש בתוספותיו לכתובות שהביא את הראב"ד הנ"ל בשתיקה. מיהו מצינו דהרא"ש חלק על הראב"ד הנ"ל ולא מצריך ב' שמירות אלא סגי בחד. דהנה הרא"ש במו"ק (פ"ג ס' לו) בדין של אבילות, דמבואר שאם מת אביו של חתן או אמה של כלה, שהחתן בועל בעילת מצוה ואז יושב באבל, ובאותם ימים הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, והרא"ש הביא את דעת הראב"ד דמצריך

ב' שמירות וחלק על דבריו. והנה נמצא דלכאורה הרא"ש סותר עצמו. וראיתי בכנסת הגדולה שכתב לחלק בין דין חתן לבין דין אבלות, שבחתן הרא"ש מסכים להראב"ד אך באבילות חלק עליו. והקרבן נתנאל כתב לישב שהרא"ש מסכים לדין הראב"ד לגמרי בין בחתן ובין באבילות, ומה שחלק עליו הרא"ש, זה בדין אחר לגמרי, עיי"ש. מיהו בשלטי הגיבורים (דף יג. מדפי הרי"ף) נראה שלמד שהרא"ש חלק על הראב"ד גם לגבי ב' שמירות ודלא כקרבן נתנאל הנ"ל. כן מבואר להדיא בטור (ס' שמב) ובקיצור פסקי הרא"ש. והבית יוסף (יור"ד ס' קצב) כתב שאין לחלק בין אבילות לבין חתן ובתרוויהו סובר הרא"ש שמספיק שמירה אחת. והוסיף שכן דעת הטור דסגי בשמירה אחת (ועיין בטור ס' שמב). וכן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) העיר על הכנה"ג הנ"ל שכתב לחלק בין חתן לבין אבלות, עיי"ש. וכן כתב החזו"א (אישות ס' לד אות ג) שאין לחלק בין אבילות לבין כלה שפירסה נדה, עיי"ש. וכעת מצאתי שכן הרמ"א בדרכי משה הארוך כתב שאין לחלק בזה וכמש"כ הב"י, עיי"ש. וע"ע בשו"ת באר שבע בקונטרס באר מים חיים (ס' טו) מש"כ בזה. ובנוסף להרא"ש ולטור שסוברים שמספיק שמירה אחת, יש להוסיף שכן סוברים בספר התרומה (סוף הל' נדה ס' קט) והרז"ה (השגות הראב"ד שער הפרישה אות ה) והסמ"ג (לאוין קיא) והמרדכי (שבועות פ"ב ס' תשמא).

והנה לכל הפוסקים הנ"ל מוכח שאשתו משמרתו אפי' שהיא אסורה לו, דאל"כ כיצד מהני שאשתו תישן בין הנשים ותו לא, הרי אסור לו להתייחד עם כמה נשים, ובפרט להמרדכי והסמ"ג וסה"ת דסגי באשה אחת עם הכלה. אלא נראה דסברי דאשתו משמרתו, שלא יזנה עם האחרת, ואז האחרת נהפכת לשומרת לגבי אשתו, וכן כתב להדיא החזו"א (אישות ס' לד אות ג) לדייק כדאמרינן בדעת הרא"ש, עיי"ש. ולפי הדיוק הנ"ל, גם הלבוש (יור"ד ס' קצב סע' ד) סבירא ליה הכי, דנקט התם דסגי בשמירה בצד אחד. והנה אף המקנה (קידושין פ: ד"ב אמר רב יהודה, וד"ה עוד י"ל) סובר להדיא דאשתו משמרתו בכה"ג.

ובהערה הקודמת הבאתי בשם כמה אחרונים להוכיח מדברי המגיד משנה דסובר דאשתו אינה משמרתו מהא דכתב שמקור הרמב"ם להתיר נשים הרבה עם אנשים הרבה ואין לחשוש ליחוד הוא נלמד מהא דחתן שפירסה כלתו נדה, ומוכח דאשתו לא משמרתו, עיי"ש. והנה אכן הח"מ (ס' כב ס"ק ט) ובחידושי רבי יעקב מלובלין ורבי העשיל מקראקא (ס' כב) ובחידושי הרד"ל (קידושין פא. ד"ה שאני) הקשו על המ"מ הנ"ל וכתבו דאין משם ראיה להתיר בעלמא כיון ששם אשתו משמרתו. (מיהו הח"מ סיים שאף שאפשר לחלק בין כלה לאשה אחרת וכו', עיי"ש. משמע דאף הוא לא ברירא

ליה כולי האי, אך נראה קצת מלשונו שכן דעתו נוטה). והנה הגר"א (ס' כב ס"ק טו) כתב על האי דפסק מרן הש"ע (שם סע' ו) דנשים הרבה עם אנשים הרבה, שמקורו מהגמ' בקידושין (פא:) ולא ציין כמו המ"מ ובאר הגולה שהמקור הוא מכתובות מחתן שפירסה אשתו נדה, ואפשר שנטה ממקור זה כיון דסובר דהתם אשתו משמרתו וכנ"ל, ואינו מוכרח.

וכן מתבאר שאשתו משמרתו בתורת השלמים (יור"ד ס' קצב ס"ק ח) ואף שג"כ סיים בלשון שיש לחלק והיינו בין כלה שפירסה נדה לבין אשתו משמרתו, מ"מ נראה מלשונו שנוטה יותר דמהני, ואף מחצית השקל (שם ס"ק יד) שהביא את תורת השלמים, משמע שלמד בו דמתיר, ודו"ק בלשונו. ובמחצית השקל (יור"ד שם) הביא את הכרתי ופלתי שביאר בב"ח (וה"ה בש"ך) דמועיל אשתו משמרתו אפי' שהיא אסורה לו. (אלא שכתב דבלילה לא מהני אשתו משמרתו). וכן העלה להקל בספר מחנה לויה (ס' מח) וכן נראה עיקר בדעת החזו"א (אישות לד אות ג, ה) וכן מדוקדק מלשון העצי ארזים (ס' כב ס"ק ט) דמהני בכה"ג במה שכתב לבאר את הסוגיא בגיטין, עיי"ש. ולפ"ז כן יתבאר בדעת המרומי שדה (קידושין פ:), ודו"ק. וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פרק מ סע' ז).

וראיתי לנכון להעיר ע"ד כמה אחרונים אחר המחילה הרבה מכת"ר, דהנה בספר תורת היחוד (פ"ב ס"ק יא) ובספר דברי סופרים (עמ' סט בביה"ל ד"ה או בלילה) ובנטעי גבריאל (פ"מ סע' ז) ובספר שער היחוד (חלק הארוך ע"מ עח) שכתבו שמצאו בהראב"ד בבעלי הנפש שנדפס מחדש, שיש בו תוספת מנוסחאות ישנות ומוכח להדיא מלשונו דאשתו משמרתו אפי' כשהיא נדה ואסורה לו, עיי"ש בדבריהם. ולא זכיתי להבין כיצד למדו כן בהראב"ד, הנה ז"ל הראב"ד בשער הפרישה "ושלשה כשרים נמי דאמרינן לענין יחוד, לאו כשרים כי האידנא, דהא אפילו רב ורבי יהודה לא חשבו נפשייהו כשרים, כדאיתא בקידושין (פא.) מיהו הכא לענין הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים לא דייקינן בהו כשרים כולי האי מפני שהוא שומר את אשתו מהם והיא נשמרת בהם ממנו הואיל ואין להם רשות להקל בה את ראשם כך נראה לי" עכ"ל. הנה מוכח מלשונו דהבעל משמר את אשתו מהאנשים שעמו אפי' שאינם כשרים כולי האי, ואף האשה עצמה נזהרת מהם מפחד בעלה, דהא אין להם רשות להקל בה ראשם, ולכן חוששת מבעלה ונזהרת. אבל פשוט וברור שאין כוונת הראב"ד לומר שאשתו משמרתו ג"כ. דלא כתב "והיא שומרת אותו מהן" אלא "נשמרת בהם ממנו", ופשוט, וצ"ע על האחרונים הנ"ל. . ולענין הלכה לכתחילה ראוי לאסור בזה, אך המיקל בשעת הדחק לא הפסיד כיון שהראשונים שדייקנו מהם דמהני בכה"ג הוא מחמת

הסוברים דסגי בשמירה אחת, מ"מ קי"ל דלית הלכתא כוותיהו אלא כדעת הרמב"ם (פכ"ב ה"א) דמשמע שצריך ב' שמירות וכן פסק מרן הש"ע (ס' כב סע' א) וכמ"ש בשו"ת באר שבע (קונטרס באר מים חיים ס' טו) דקיי"ל כהראב"ד שצריך ב' שמירות, וכמבואר לעיל (פ"ב סע' יט). ולכן לדינא אי אפשר לסמוך עליהם להתיר בנ"ד. ואע"פ שישנם עוד פוסקים שמתירים בזה מראיות אחרות, מ"מ עדיין מדוקדק מהרמב"ם לפי המ"מ דאינו מועיל וכן דעת הש"ע לפי באר הגולה, וכמבואר באורך בהערות הקודמות. לכן לכתחילה יש לאסור בזה. וכן העלה לאסור בנ"ד הגר"ע יוסף שליט"א בספרו טהרת הבית (ס' ט סע' י עמ' תצו), עיי"ש. מיהו בשעת הדחק המיקל י"ל ע"מ לסמוך על כל הפוסקים שמתירים בנ"ד, ובפרט אי נימא דיחוד בכה"ג הוי מדרבנן. .

יג. גם בישראל פרוץ עיין לעיל (פ"ד סע' ה והלאה) מהו הגדר של פרוץ. **יש היתר של אשתו משמרתו איתא** במשנה ע"ז (כב.) לא תתייחד אשה עמהן (עם העכו"ם), ובגמ' שם (כה:) מקשינן מה הרבותא דלא תתיחד עם עכו"ם, דאי מיירי עם נכרי אחד, הרי אפי' עם ישראל אסור לה להתיחד. ואי מיירי בשלשה נכרים (ה"ה שנים-רש"י) הרי עם ישראל פרוצים ג"כ אסור לה להתיחד. ומתרצינן דמיירי באשתו של נכרי עמו, דנכרי אין אשתו משמרתו ואסור ובישראל אשתו משמרתו ושרי, עיי"ש בגמ'. ואם איתא שבישראל פרוץ לא מהני אשתו עמו, הגמ' היתה מקשה אף על אוקימתא זו, אלא ודאי דמהני אשתו עמו בישראל פרוץ, וזה פשוט. וכן כתב החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) שזה פשטות הגמ' (ועיין לקמן הערה 37 מה שפירש החיד"א) וכן דייקו להתיר מהגמ' הנ"ל בעצי ארזים (ס' כב ס"ק יג) והמקנה (קידושין פב.) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ז). וכ"כ להתיר בשו"ת חקרי לב (ס' יט) והבי"ח (יור"ד ס' קנג) והט"ז (שם ס"ק ד) ועיין בש"ך (שם ס"ק ד) שנקט שבישראל פרוצים מותר, עיי"ש. והנה נקט בלשון רבים, היינו פרוצים, וא"כ אין ראיה להתיר בנ"ד דאפשר שסובר כמש"כ החיד"א לקמן (הערה 37) דדוקא שני פרוצים עם נשותיהם שרי. מיהו מדציין הש"ך שם לס' כב סע' ה, והתם מבואר שאשה אחת לא תתייחד עם אנשים הרבה אא"כ אשתו של אחד מהם שרי. ולפ"ז נראה דמועיל אף שאשתו של פרוץ אחד שם ולא בעינן שני פרוצים עם שתי נשותיהם, ואף הבה"ט (שם ס"ק ג) הביא את הש"ך הנ"ל וש"מ דמסכים לו. וע"ע במסגרת השלחן (ס' קנב ס"ק ו). וכ"פ בערוגת הבושם (ס' כב ס"ק ו).

ובפשטות זוהי ג"כ דעת הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) והש"ע (ס' כב סע' ג) ועוד שכתבו בסתימות שאם אשתו עמו מותר ולא חילקו. ובפרט לפי מה שסוברים דליכא כשרים היום, דהא המשנה התירה להתייחד עם ב' אנשים כשרים והרמב"ם והש"ע

אסרו אפי' עם הרבה אנשים כיון דאין כשרים היום כדלעיל (פ"ד סע' א הערה 4), וכיון דסוברים שאין כשרים היום א"כ כולם נחשבים כפרוצים ואפ"ה כתבו היתר של אשתו משמרתו, ש"מ אף בפרוץ מהני. ואע"פ שבשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' כב ס"ק יא) כתב בדין של נשים הרבה ואנשים הרבה שבפרוצים אסור, ואע"פ שלדעת הרמב"ם והש"ע ליכא כשרים, מ"מ יש הבדל בין סתם אינשי שאנו דנים אותם כפרוצים לבין פרוצים ממש, עיי"ש. ולפי דבריו א"א לדייק כדאמרן בדעת הרמב"ם והש"ע. מיהו העצי ארזים (ס' כב ס"ק יא) והבית משה (שם ס"ק טו) ובשו"ת חקרי לב (ס' יט) אכן למדו בהרמב"ם דכיון שאין כשרים א"כ כולם פרוצים וה"ה פרוצים ממש, עיי"ש. ולפ"ז שפיר יש לדייק שמועיל אשתו עמו אפי' בפרוץ ממש, ובפרט שבדין זה מוכח מהגמ' הנ"ל דמועיל אשתו עמו אפי' בפרוץ כמש"כ בתחילת ההערה, וא"כ אף שבט הלוי הנ"ל נראה שיודה בזה. ועיין לעיל (פ"ד סע' ב הערה 10) דהחיד"א ג"כ סובר שיש הבדל בין פרוץ ממש לבין מוחזק כפרוץ לפי הרמב"ם, (בדין של נשים הרבה ואנשים הרבה) מיהו בנ"ד אף החיד"א כתב שפשט הסוגיא בע"ז דמהני אפי' בפרוץ, ועוד שאף בנידונו שם שכתב החיד"א שיש הבדל, מ"מ הודה שמהסתימות של הרמב"ם והש"ע משמע דמיירי אפי' בפרוצים ממש. וע"ע בב"ח (יור"ד ס' קנג) שכתב שכן דעת הטור. וע"ע במאירי (סוף פ"ב דיבמות בד"ה משנה שניה) ובשו"ת שואל ונשאל (ח"א ס' ג). וכעת מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה) שכתב ג"כ שבפרוץ מועיל אך הוסיף שבספר פתח הבית הביא בשם הגר"נ קרליץ דאם הוא פרוץ ממש, דינו כגוי דאינו מועיל ונשאר בצ"ב. וכעת נדפס שו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ו) דכתב שפושעי ישראל המופקרים שבזמנינו שאין להם חלק בדת ישראל וחיים כבהמות, ראוי לדונם כעכו"ם ולהחמיר באיסור יחוד אפי' שאשתו עמו, עיי"ש. . **ואפילו אם גם אשתו פרוצה דבר** הלכה (ס' ו סע' ז) עיי"ש הוכחתו. וכעת ראיתי בספר נטעי גבריאל (פרק מ סע' יב) שהעלה לאסור בזה, ובהערה שם הביא את הדבר הלכה שהתיר בזה ותמה עליו דאדרבא כיון שהיא פרוצה, היא אינה מקפידה שבעלה יזנה ויכולה להסית אותו, עיי"ש שהאריך קצת בזה. ולענ"ד יש לתמוה על דבריו טובא, הרי הכלל שאין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה כולל גם פרוצה (אא"כ נדע בודאות שהיא פרוצה מאוד כגויה ולא איכפת לה, ובזה לא קא מיירי) ופשוט שאכפת לה שלא יזנה ועוד בפניה ומנלן לחדש שהיא תסית אותו לכך.

ויש להוכיח דמהני אפי' שאשתו פרוצה, דהנה להרמב"ם והש"ע ליכא כשרים כיום, ולמדו האחרונים (הובאו בהערה הקודמת) דכיון שאין כשרים א"כ דינם כפרוצים ממש

ואין לחלק בין מוחזק לפרוץ לבין פרוץ בפועל. ולכאורה נראה לבאר דכשם שאין כשרים כיום, אזי אין ג"כ כשרות. דדוחק לפרש דכשרים בעינן כרב פפי וחבריו וליכא. ואילו נשים, סתם נשים דעלמא כשרות, ועיין ברבי אליהו מעכו (השואל בתשובת הרשב"א ס' אלף קעח) שבשאלתו שם כתב לגבי כשרים, אברהם ויצחק. וכנגדם כתב לגבי כשרות, שרה ורבקה. ועיין לעיל (פ"ט סע' מב הערה 112) מש"כ בזה. וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צג) שכתב דלא מצינו בפוסקים גריעותא בנשים פרוצות טפי מכשרות, עיי"ש. וא"כ בנ"ד ודאי מהני, (אלא שכבר הערתי על דבריו דמוכח מהרמ"ה קידושין פ: שיש גריעותא בפרוצות). . **ויש אוסרים בישראל פרוץ אפילו אשתו עמו עד שיהיו לפחות שני פרוצים עם שתי נשותיהם כ"כ** החיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) לדעת ר"ת דאוסר לאיש שעסקו עם הנשים להתייחד עמהן אפי' שאשתו עמו, וכתב החיד"א שפרוץ שווה לכשר שעסקו עם הנשים ואסור אפי' אשתו עמו אא"כ יהיו שני פרוצים עם נשותיהם עמהן, וכתב שאף הרא"ש והטור הסכימו לר"ת, והוסיף שכן דעת הר"ש אלגאזי בספרו לחם סתרים, עיי"ש. (אך עיין בשו"ת חקרי לב ס' יט מש"כ בדעת ר"ת, ובנווה שלום חידושי דינים ס' כח מש"כ בהסבר הלחם סתרים). מ"מ נראה דהחיד"א פירש כן אליבא ר"ת וסיעתו אבל לדינא נראה שמודה דמותר דהא בס' ג כתב בתוך דבריו וז"ל "והרי אפילו בפריצי לרוב הפוסקים נראה דאמרינן בהו אשתו משמרתו וכפשט השמועה פרק אין מעמידין דף כה", עכ"ל. הנה מודה החיד"א שכן דעת רוב הפוסקים ושכן פשטות הגמ', ולכן נראה דכל מה שטרח לכתוב שאינו מועיל אא"כ הם שני פרוצים עם שתי נשותיהם אינו אלא אליבא דר"ת וסיעתו. מיהו הנוה שלום (חידושי דינים ס' כח) לאחר שהקשה על הלחם סתרים והשער יוסף הנ"ל וכתב שאין לנו אלא פשט השמועה שגם בפרוץ אין לחשוש שאשתו עמו, סיים וז"ל "אכן במי שפרוץ לגמרי וסני שומעניה וכבר נחשד באיזה פעם באיזה כיעור, ראוי לחוש לדברי השער יוסף הנ"ל, דבכה"ג אסור להתייחד עמו אפי' כשאשתו עמו שכבר הורה זקן", עכ"ל. הנה משמע שלמד שהחיד"א סובר כן לדינא שיש לאסור בפרוץ אפי' אשתו עמו. מיהו לענ"ד אין זה מוכרח ונראה יותר שהחיד"א יסבור כדאמרינן. ובפרט לפמש"כ החיד"א שאיש שעסקו עמהן שווה לפרוץ, והרי הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) והש"ע (ס' כב סע' ז) התירו להדיא לאיש שעסקו עמהן להתיחד כשאשתו עמו, וה"ה שיתירו בפרוץ, ומסתברא דלא יפסוק החיד"א היפך פשט השמועה דע"ז הנ"ל והיפך רוב הפוסקים. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ז). .

יד. גם איש שעסקיו עם הנשים עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו הגדר של עסקיו עם הנשים. **מועיל לו להתייחד עמהן כשאשתו עמו כן** כתב הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ח) דאיש שעסקו עם הנשים, אסור לו להתייחד עמהן, כיצד יעשה יתעסק עמהן ואשתו עמו, עיי"ש. וכיו"ב כתב הכל-בו (ס' עה) וכן נראה עיקר דעת המאירי (קידושין פ:), וכ"פ הש"ע והלבוש (ס' כב סע' ז), ונראה שכן דעת הרמ"א (שם) מדלא הגיה מאומה על מרן הש"ע, ש"מ דמסכים לו. וכן משמע בט"ז (שם ס"ק ו) שהרמ"א לא חשש לאסור בזה, וכן הבין הפני משה (ס' כב ס"ק ט) וכ"כ וכן בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה) ובשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד אות ב) דהרמ"א מודה להש"ע. וכ"פ הכנה"ג (ס' כב הגב"י אות ז) בשם שארית יהודה (ומה שהעתיק הכנה"ג בשם השארית יהודה שכן משמע בהרשב"א, עיין בשו"ת שער יוסף ס' ד) וכ"כ העצי ארזים (ס' כב ס"ק יג) וכ"פ בערוך השולחן (ס' כב סע' ה) ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יד) וכן יש לדקדק בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב אות יב), עיי"ש. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה).

וכדי להוכיח שכן סוברים עוד הרבה ראשונים שמותר לאיש שעסקיו עם הנשים להתייחד עמהן כשאשתו עמו, יש להקדים ולבאר את הסוגיא דלקמן.

איתא במשנה (קידושין פ:) "לא יתייחד אדם עם שתי נשים", ותו איתא במשנה (שם פב.) "כל שעסקיו עם הנשים, לא יתייחד עם הנשים". ונחלקו הראשונים מה הרבותא של המשנה דכל שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עמהן, הרי במשנה לעיל מיניה מבואר שכל אדם לא יתייחד עם הנשים, ומאי קמ"ל באיש שעסקיו עמהן, ועוד דמשמע דדוקא אם עסקיו עמהן אסור הא אינש דעלמא שאין עסקיו עמהן שרי, וא"כ נמצא דהמשניות סתרי אהדדי. ומצינו כמה שיטות בראשונים שביארו באופן שונה, ונ"מ לנ"ד.

רבינו חננאל (הובא ברא"ש פ"ד ס' כז) ורבינו אלחנן (הובא במרדכי ס' תקמ וברמ"ה ובתוס' ר"פ קידושין שם) והמאירי (קידושין שם) כתבו דהיה ה"א להתיר לאיש שעסקיו עמהן כיון שטרוד בעבודתו, קמ"ל דאסור כמו שאר אינשי דעלמא. ורבינו חננאל כתב ה"א נוספת כיון דקשה לו להזהר ביחוד אזי נתיר לו, קמ"ל. והנה למדו הראשונים הנ"ל שעסקיו עם הנשים אינו גרוע מאיש שאין עסקיו עמהן אלא אדרבא, היה מקום להקל לו טפי כיון שטרוד בעבודתו או שאינו יכול להזהר, קמ"ל.

והנה הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) כתב וז"ל "אפילו איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים, אסור לו להתייחד עם הנשים", עכ"ל. ומדנקט "אפילו" משמע שג"כ סובר דהיה מקום להתיר לו, וקמ"ל דלא. והסכים לו המ"מ (שם). והב"י והב"ח (ס' כב) והט"ז (שם ס"ק ו) שייכו

שיטת הרמב"ם כשיטת הר"ח הנ"ל, היינו דהיה מקום להתיר לו כיון דבעבידתיה טריד וכו', קמ"ל. וכן כתב הר"ש אלנאזי בספרו תאווה לעיניים (קידושין ס' שלב) בדעת הרמב"ם. אלא שהגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) תפס להעיר עליהם דלא ראו את הרמב"ם בפירוש המשניות (שם) שכתב וז"ל "מה שאמר כל שאומנותו בין הנשים לא יתייחד עם הנשים רוצה לומר שאינו מותר בשביל פרנסתו בשום פנים", עכ"ל. הנה מבוא מהרמב"ם דאע"פ דסובר כוותייהו שהיה מקום להתיר לו יותר מסתם איש, וקמ"ל דאסור, מיהו אין זה מטעמם של הר"ח ורבינו אלחנן הנ"ל אלא מטעמא אחרינא, עיי"ש בספר ראה חיים. וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד אות א). עכ"פ לשיטה זו, איש שעסקיו עם הנשים אינו גרוע מאיניש דעלמא, ולכן כמו שלאדם רגיל מותר להתייחד כשאשתו עמו, ה"ה לאיש שעסקיו עם הנשים מותר, וכן כתב בדעתם בספר שארית יהודה (הביאו החיד"א בשו"ת שער יוסף ס' ד).

ושיטת רש"י (קידושין פב. ד"ה לא) והרמ"ה והתוס' ר"י הזקן והרשב"א בתשובה (ח"א ס' אלף קעח) ופסקי ריא"ז (קידושין פ"ד אות יב) והסמ"ג (לאוין קכו) דפירשו דהרבותא של המשנה דכל שעסקיו עם הנשים, דלסתם אדם אסור להתייחד דוקא עם שתי נשים אבל עם ג' נשים ויותר מותר (כמדוקדק בלשון משנה קמייתא לא אדם יתייחד עם שתי נשים) אבל איש שעסקיו עמהן, אסור לו אפי' עם הרבה נשים, עיי"ש.

והרמב"ן והריטב"א (קידושין שם) ביארו את הרבותא של איש שעסקיו עמהן, דאע"פ דאשה מתייחדת עם ב' אנשים כשרים, מ"מ כאשר אותם כשרים עסקיהם עם הנשים, דינם גרוע מפרוצים ואסור להתייחד עמהם אפי' שהם שנים, עיי"ש. (ועיין ברשב"א ח"א ס' אלף קעח מה שהקשה על פירושם).

ונראה שאף לשיטת רש"י וסיעתו וכן לשיטת הרמב"ן והריטב"א, מותר לאיש שעסקו עמהן להתייחד עם נשים כשאשתו עמו, כיון שהם ביארו את הרבותא של המשנה הנ"ל כל חד לשיטתו ולא יותר, ובשאר הדינים נשאר דינו כאיניש דעלמא. וכ"כ בשו"ת חקרי לב (ס' יט) שכל שיטה ביארה רבותא באופן שונה אבל בשאר דינים נשאר דינו כסתם אדם, עיי"ש. ולפ"ז כמו שבסתם אדם מותר כשאשתו עמו, ה"ה בנ"ד. וכן ראיתי בבית משה (ס' כב ס"ק יב) ובמקנה (קידושין פב. בתוס' ד"ה לא יתייחד) ובשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד אות ב) שכתבו בשיטת רש"י דמותר לאיש שעסקו עם הנשים להתייחד כשאשתו עמו, והוא כדאמרן. וזה לא כמש"כ האפי זוטרי (ס' כב ס"ק יד, יז) דלפי רש"י אסור לאיש שעסקיו עם הנשים להתייחד עם הנשים אפילו כשאשתו עמו. . **ויש אוסרים התוס'** (קידושין פב. ד"ה לא) כתבו בשם הר"מ, דהא דאמרינן במשנה כל

שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עמהן, מיירי אפי' שאשתו עמו, וכ"כ הרא"ש (פ"ד ס' כז) בשם ר"ת, והמרדכי (ס' תקמ) בשם הר"י, וכ"כ הסמ"ק (ס' צט) וכן פירש האגודה (קידושין פ"ד) וכ"כ הר"י מלוניל (קידושין שם) וכן העלה לאסור בצדה לדרך (מאמר ג כלל ד פי"ג). והחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' א) כתב שהרא"ש והטור מסכימים לשיטת ר"ת, עיי"ש. ובספר אפי זוטרי (ס' כב ס"ק יד, יז) כתב שאף רש"י אוסר בזה, עיי"ש. וע"ע בתוס' רבינו פרץ.

ואף היש"ש (פ"ד ס' כח) הסכים לפירוש התוס' בשם ר"ת. וכן הגר"א בהגהות על קידושין (פ:) כתב שפירוש התוס' הוא המחוור ביותר מכל הפירושים, עיי"ש. והט"ז (ס' כב ס"ק ו) תמה מדוע הרמ"א לא חשש לשיטת התוס', וסיים דודאי יש לחוש להחמיר בזה. וכן אסר בזה בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא בדינים העולים אות כ) וכן בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לד) כתב שלכתחילה יש להחמיר בזה.

אך יש לעיין מ"ט לא מהני אשתו עמו אפי' שעסקיו עם הנשים, דהא ודאי לא תניחהו לזנות עם אשה אחרת בפניה. וכעת ראיתי בהגהות הרד"ל (קידושין פב.) שהעיר על שיטת התוס' שהסברא בזה קשה, ואדרבא כיון שיודעת שעסקיו עמהן, תהיה שומרתו ביותר, עיי"ש. וכן בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד אות ב) כתב לתמוה דמה הטעם בזה, עיי"ש. אך מה שהעיר הרד"ל הנ"ל דתהיה שומרתו ביותר, הנה לפמש"כ הרא"ש (פ"ד ס' כז) בהסבר ר"ת דאיש שעסקיו עם הנשים אסור לו להתייחד אפי' שאשתו עמו כיון דאינו בוש ממנה, עיי"ש. ולפ"ז מסולקת הערת הרד"ל דהא דכיון שאינו בוש ממנה לא יעזור שתהיה שומרתו ביותר, ודו"ק. מ"מ עדיין יש לעיין כיצד יתכן דאינו בוש לזנות לנגד אשתו. ובפני משה (ס' כב ס"ק ט) ג"כ כתב כנ"ל דאינו בוש מאשתו לזנות עם האחרת, ועוד שאינו חושש שאשתו תגלה זאת אלא תחפה עליו, עיי"ש. ובספר אפי זוטרי (ס' כב ס"ק יז) כתב דאפי' לאשתו ניחא שבעלה יזנה עמהן שמתוך כך פרנסתה תהיה מצויה ברווח ויהיה להם יותר משא ומתן, עיי"ש. והמעיין יראה שעדיין הסברא קשה. והנה בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צד אות ב) כתב להסביר את שיטת התוס' הנ"ל, דסוברים דאשתו עמו דמשמרתו בעלמא, מיירי אפי' אשתו בעיר, ולא עמו ממש, וכאשר עסקיו עמהן לא מועיל כאשר אשתו בעיר, עיי"ש. ולדבריו אף לשיטתם אם אשתו עמו ממש, מהני. מיהו לענ"ד זהו דוחק, שהרי לשון התוס' אשתו עמו אסור משמע עמו ממש. וראיתי במאירי (קידושין פ:) שהסביר שיטה זו, מפני שאין אשתו יכולה לשומרו תמיד כל כך וכו'. (וכיו"ב כתב הר"י מלוניל) מיהו זה ניחא להתוס' בשם ר"י, אך לר"ת, שהרא"ש הסבירו שהבעל לא בוש מאשתו, עדיין צריך לרדת לעומקו של דבר, ואכמ"ל.

אלא אם כן ישנם שני אנשים שעסקיהם עם הנשים ונשותיהם עמהם **החיד"א** בשו"ת שער יוסף (ס' א) והביאו גם הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות ל), וע"ע בבית משה (ס' כב ס"ק יב). .

טו. רופא נחשב כאיש שעסקו עמהן, וכמבואר בסעיף הקודם מותר להתייחד עמו כשאשתו עמו **כן** מבואר בברייתא (קידושין פב.) שגרע מיקרי עסקו עמהן, וגרע היינו אומן מקיז דם לרפואה כפרש"י שם, וע"ע פרש"י ד"ה "וחשוד על העריות". וכן מבואר בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס' תשעה) שרופא מיקרי עסקו עמהן והמתירים בזה, הכא נמי מותר. וכן כתב הדבר הלכה (ס' ו סע' ו) שרופא בכלל עסקו עמהן ומתירים בזה. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ב אות יב) ג"כ העלה להתיר יחוד עם רופא, ובפרט שיש צד נוסף לקולא דלא מרע אומנותו. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רג אות ו) ובשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב ס' יח).

ואע"פ שבברייתא (קידושין שם) איתא ת"ר כל שעסקיו עם הנשים סורו רע כגון הצורפים והסריקים וכו' והגרדיים והספרים והכובסים והגרע וכו', עיי"ש בברייתא. והכ"מ (הל' מלכים פ"א ה"ו) ביאר שלדעת הרמב"ם עסקיו עם הנשים קאי עד הגרדיים בלבד, עיי"ש. ומשמע דגרע אינו בכלל, מ"מ התשב"ץ (ס' טז) כתב שאף לפי הרמב"ם גרע בכלל עסקו עמהן ודלא ככ"מ. מיהו פשוט שהכל לפי המציאות, ויש אופנים שאינו נחשב כעסקיו עמהן, ועיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) כל הגדרים של עסקו עמהן. עכ"פ לדינא אין נ"מ, דאי אין עסקיו עמהן, כ"ש דמהני לכ"ע. .

טז. איש שעסקיו עם הנשים שמותר לו להתייחד עמהן כשאשתו עמו **כדלעיל** (סע' יד). , מועיל אפילו אם הוא **עיין** לעיל (פ"ד סע' ה והלאה) מהו הגדר של אדם פרוץ. **פרוץ כבר** מבואר לעיל (סע' יד הערה 39) דלהרמב"ם והש"ע ועוד, אין שום גריעותא באיש שעסקיו עמהן ודינו כאיניש דעלמא. וכמו דמהני באיניש דעלמא אפי' כשהוא פרוץ וכדלעיל (סע' יג), ה"ה בנ"ד. .

יז. מותר לאיש להתייחד עם אשה שלבו גס בה **עיין** לעיל (פ"ט סע' לא והלאה) מהו הגדר של לבו גס בה. כאשר אשתו עמו **הנה** בדין היתר יחוד עם אשה שבעלה בעיר, מבואר בגמ' ובפוסקים שאם לבו של המתייחד גס בה, אינו מועיל וכמבואר לעיל (פ"ט סע' ל). והנה בדין יחוד איש כשאשתו עמו, לא ביארו בגמ' דאינו מועיל אם לבו גס באותה אשה שמתיחד עמה. ומסתימות הגמ' משמע דאין חילוק אם לבו גס בה או לא. וכן מורה סתימות לשון הפוסקים, הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ד)

והסמ"ג (לאוין קכו) והכל-בו (ס' עה) והטור (ס' כב) וכן לשון הש"ע (ס' כב סע' ג) ועוד אחרונים. ובפשטות משמע שאין חילוק כלל אי גס בה או לא, וכל שאשתו עמו, מהני. ועוד שכל הגריעותא כאשר גייסי אהדדי, דיכולים להיכשל ביתר קלות ולכן אינו מועיל בעלה בעיר כי האימה אינה מספיקה בכה"ג. אך בנ"ד שאשתו עמו ממש, אין הגריעותא הלזו מעלה או מורידה.

והנה פשוט שכל טעמי ההיתר שהבאתי לעיל (סע' א הערה 1) בדין אשתו משמרתו, שייכים גם באיש שלבו גס בה. הטעם האחד, משום שהאיש בוש מאשתו, ונראה שאף בפני אשה שלבו גס בה, עדיין בוש מאשתו מלעבור עבירה בפניה (ועיין בהערה הבאה). והטעם השני, שאשתו משמרתו כיון דאין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה, ה"ה בנ"ד, והטעם השלישי, שהאיש יש לו פת בסלו, ה"ה הכא.

וכן מוכח מהסוגיא בע"ז (כה.) דבישראל מהני כשאשתו עמו בכל גוונא וכמש"כ לעיל (סע' יג הערה 35) להוכיח מהסוגיא הנ"ל דמהני אפי' עם איש פרוץ, עיי"ש ואוקי באתרין. וכעת מצאתי שכן מתבאר בפשטות מהחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג ד"ה והנה ראיתי) שמועיל אשתו משמרתו אפי' בגס בה ונראה שלמד כן מהא דמהני בכה"ג בפרוץ שאשתו עמו, דמבואר בע"ז שמותר, עיי"ש. ובספר דבר הלכה (ס' ו סע' ה) ג"כ פסק להתירא והאריך להוכיח כן מכמה מקומות וביניהם מתשובת הרשב"א (ח"א ס' אלף קעח) ובשו"ת הראנ"ח (ס' צא) ועוד. (ומה שכתב בספר דברי סופרים עמ' לג לדחות את הראיה מתשובת הרשב"א, לענ"ד אין בדחייתו ממש, ומוכח מלשון הרשב"א כהבנת הדבר הלכה, ואכמ"ל). וכ"פ בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות לג) ובספר נטעי גבריאל (פרק לט סע' ג) ובספר שער היחוד (סע' ג ס"ק א), וכן עיקר. **, ויש אוסרים לעיל** (סע' יד הערה 40) הבאנו בשם ר"ת והר"י והר"מ והסמ"ק והאגודה ועוד, שאיש שעסקיו עם הנשים אסור לו להתייחד עמהן אפי' כשאשתו עמו, עיי"ש. ולכאורה לפמש"כ החיד"א בשו"ת שער יוסף (סס"ג ג) שאיש שעסקיו עמהן, אע"פ שלבו גס בהן, מ"מ אינו גס בהן כמו מחמת קירבה או שגדלה עמו, עיי"ש. ולפ"ז כ"ש שיאסרו לאיש שלבו גס בה להתייחד עמה אפי' אשתו עמו, דהא גס בה טפי מאשר גס בה מחמת שעסקיו עמהן. ואע"פ שדקדוק זה מלשון הפוסקים הנ"ל תלוי לפי ההסבר מדוע אין אשתו עמו משמרתו כאשר עסקיו עמהן, שהבאתי דבריהם לעיל (סע' יד הערה 40) והנה לפי מש"כ האפי זוטרי (ס' כב ס"ק יז) שכאשר עסקיו עמהן אין אשתו משמרתו כיון דניחא לאשתו שיזנה עמהן כדי שפרנסתם תהיה ברווח וכו', בנ"ד ליכא להאי טעמא, וא"כ י"ל דשפיר משמרתו. וכן לפמש"כ המאירי שכאשר עסקיו עמהן, אשתו אינה יכולה לשומרו כ"כ

ואף הנשים מתוך שצריכות לו ולבן גס בו, מחפות עליו, עיי"ש. ולכאורה בנ"ד יודו דמהני, דנראה שדוקא שעוסק עמהן אין אשתו יכולה לשומרו כ"כ כיון שיודעת שחייב להתעסק עמהן תדיר משא"כ בנ"ד, וכן הנשים אין צריכות לו, דהא אין עסקו עמהן ולכן לא יחפו עליו. מ"מ מסתימות דברי הרא"ש (פ"ד ס' כז) שהסביר שאינו מועיל כיון שעסקיו עם הנשים לבו גס בהו ואינו בוש מאשתו, א"כ כ"ש בנ"ד שלבו גס בהן יותר וכמש"כ החיד"א שהבאתי בריש ההערה, אזי אינו בוש מאשתו, ולא יועיל אשתו משמרתו.

מיהו, ראיתי בספר דבר הלכה (ס' ו ס"ק ה) שכתב שאף האוסרים לאיש שעסקיו עם הנשים להתייחד עמהן כשאשתו עמו, בנ"ד שלבו גס בה בלא עסקיו עמהן, מודים שמותר, ואע"פ שבנ"ד לבו גס בהם יותר כמש"כ החיד"א הנ"ל, מ"מ הטעם שכתב הרא"ש שבעסקיו עמהן אינו בוש מאשתו, הפירוש הוא מחמת שאשתו יודעת שעוסק עמהן תדיר, אינו בוש מאשתו, עיי"ש. וכעת מצאתי שכן כתב כיו"ב בספר שער היחוד (חלק הארוך עמ' פד) והיינו שכאשר עסקיו עמהן, מרוב שיקועו בנשים, אשתו מתרגלת לכך וגם הוא אינו בוש הימנה, ולפ"ז כאשר ליבו גס בה מחמת קירבה, לא שייך חשש זה ואשתו משמרתו, עיי' 'ש.

ואחר המחילה נראה שדבריהם אינם מכוונים, דהנה לשון הרא"ש "הואיל ועסקו עם הנשים לבו גס בם ואינו בוש מאשתו" עכ"ל. ונראה שפשט לשונו מורה דרק מהסיבה שלבו גס בם, הוא אינו בוש מאשתו, והעסקו עמהן זה רק הגורם ללבו גס בם. ולכן כל שלבו גס בם, אפי' מחמת קורבה ולא מחמת עסקו עמהן, שוב אינו בוש מאשתו. ושו"ר שכבר קדמני בספר דברי סופרים (עמ' לג) שהעיר על הדבר הלכה הנ"ל, ודייק ג"כ מלשון הרא"ש שכל שלבו גס בה, יש בכוח זה לבטל הרגשת הבושה, וכ"ש בנ"ד, (אך מש"כ שם הדברי סופרים, שאף מדברי המאירי יתבאר בנ"ד לאסור, אינו מוכרח, ואדרבא נוטה שלפי הסבר המאירי, בנ"ד יועיל וכמש"כ לעיל), עיי' 'ש. .

יח. אסור לישראלית להתייחד עם נכרי אפילו כאשר אשתו עמו, ואפילו הם כמה נכרים ונשותיהם עמהם, אסור גמ' ע"ז (כה:), וכ"פ הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) והטוש"ע (ס' כב סע' ג ויור"ד ס' קנג סע' ד), ומוסכם מכל הפוסקים. מיהו עיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ד ס' קפט). והטעם, כתב רש"י בע"ז (שם) "דלא קפדא דאיהו בקרי ואיתתיה בבוציני", והיינו שהנכרית אינה מקפידה על זנות בעלה, שהוא עוסק בזנות ואף היא כמותו עוסקת בזנות. וכעת ראיתי שכן מתבאר בהר"י מלוניל וז"ל "ישראל אשתו משמרתו לפי שאין בנות ישראל שטופות בזימה ורע

להן המעשה, וכשם שהיא אינה בוגדת בו, כך אינה רוצה שיבגוד הוא בה, אבל גויות פרוצות בעריות הן, וכשם שהן בוגדות בבעליהן אינן חוששות אם יבגדו בעליהן בהן", עכ"ל. והלבוש (ס' כב סע' ג) כתב רק דאינה משמרתו דאינה מקפדת, עיי"ש. והסמ"ג (לאוין קכו) כתב טעם אחר, דאשתו של נכרי אינה משמרתו מפני שהגוים אינם בני בושת. ורבינו יוסף חיים בספרו חוקי הנשים (פרק 44) כתב וז"ל "היות ויתכן ויחטא איתה בפני אשתו ולא יפחד ממנה", עכ"ל. והרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ד) כתב וז"ל "שאין אשתו של גוי משמרתו ואין להן בושה" ומשמע מלשונו שנקט את שני הטעמים, ודו"ק. ודבר חדש ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה ס' שלא אות ו) דכתב דנראה מסברא דדוקא שאשתו של הנכרי עמו בבית אינו מועיל אבל שהיא עמו ממש בחדר מועיל, אך סיים כיון דאינם מקפידים על חיבוק ונישוק יש להחמיר בכל אופן, עיי"ש. ודבריו פלא ונגד סתימות הפוסקים דלא חילקו בזה ובפרט הגרי"ח מבבל בעוד יוסף חי דכתב להדיא דיתכן ויחטא איתה בפני אשתו, ובפשטות מיירי בביאה ולא בחיבוק ונישוק.

מיהו יש לעיין, אפי' שאשתו אינה משמרתו ואין להן בושת, לכאורה יש להתיר מצד אחר. הנה לעיל (פ"ג סע' ב) מבואר שיש מתירים לאיש להתייחד עם ישראלית ונכרית כיון שהנכרית דרכה לספר בשוק ולפרסם הזנות אפי' שאף היא עצמה מזנה, ולכן הישראלית לא תזנה כי תחשוש שתספר עליה, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה בנ"ד שהישראלית לא תזנה כיון שתחשוש שהנכרית תספר בשוק. וי"ל דדרכה של הנכרית לספר בשוק דוקא זנות שלה ושל זרים אבל לא של בעלה, ויש לעיין.

ודע, שאפי' אם ידוע שאשת הגוי מקפידה על זנות בעלה, אפ"ה אסור להתיחד עם הגוי בנוכחות אשתו, דלא חילקו חכמים ואסרו בכל גוונא, כ"כ בספר יפה ללב (ח"ח ס' כב אות ג). .

יט. גר תושב גר תושב, היינו נכרי שמקבל על עצמו לקיים שבע מצוות בני נח שנצטוו בהם, כמבואר בברייתא (ע"ז סד:) ובלבד שיקבל על עצמו בפני שלשה חברים, וכמבואר בהרמב"ם (הל' מלכים פ"ח ה"י). , **מועיל להתייחד עמו כשאשתו עמו כן** כתב בספר פתח הבית (פ"ח ביסודות הבית אות ב) בשם המהר"ל מפראג (הנדפס בטור הוצאת "אל המקורות" בסופו) שכתב לדקדק מלשון הטור (יור"ד ס' קנג) דלאחר שכתב הטור שאסור לישראלית להתייחד עם עכו"ם אפי' הם רבים ונשותיהם עמהם, חזר וכתב בזה"ל "וכה"ג בישראל שרי ובעכו"ם אסור" עכ"ל. וכתב ע"ז המהר"ל בזה"ל "הא דהדר לומר ובנכרי אסור, לאפוקי גר תושב", עכ"ל. .

כ. אם ידוע שהבעל ואשתו אינם מקפידים בדברים אלו **דהיינו** זימה וניאוף. , הדבר פשוט שאסור לאשה זרה להתייחד עם אותו איש אפילו כאשר אשתו עמו **פשוט**, כיון שאינם מקפידים, א"כ אין שום טעם להתיר. .

כא. איש ואשה החיים יחד בלא חופה וקידושין אך מיוחדים זה לזה, אסור לאשה זרה להתייחד עמו אפילו שהאשה המיוחדת לו נמצאת שם, ואינו נחשב שמשמרתו **כן** כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ז אות ט) דזה פשוט דאינו מועיל בנ"ד ובהפקירא ניחא להו לחיות בלא חופה וקידושין, והם פרוצים וכל אחד יחפה על משנהו ואיהו בקרי ואיתתיה בבוציני, עיי"ש.

והנה לעיל (פ"ט סע' מז) כתבנו שבכה"ג התיר הישכיל עבדי (ח"ה ס' כב) לאיש להתייחד עם אשה כאשר האיש המיוחד לה בעיר, עיי"ש. מיהו אין ללמוד מדבריו להתיר ג"כ בנ"ד שהאשה המיוחדת לו נמצאת עמו, דהנה מבואר בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז ס' ז) שהשואל טעה והבין שהישכיל עבדי התיר לא רק כשהאיש המיוחד לה בעיר אלא ג"כ איפכא, היינו שהאשה המיוחדת לו עמו, והקשה על היתר זה, ובתשובה שם ענה הישכיל עבדי, שהשואל לא הבין דבריו כראוי, וכל מה שהתיר הוא דוקא כשהמיוחד לה בעיר, אבל כאשר המיוחדת עמו, אינו מועיל. .

כב. איש ואשה שנשואין בנשואים אזרחיים שלא לפי התורה הקדושה, הרוצה להקל בזה שמועיל אשתו משמרתו, ישאל מורה הוראה **עיין** בסע' הקודם שאיש ואשה המיוחדים זה לזה בלא חופה וקידושין, אינו מועיל להתייחד עמו ואין המיוחדת לו משמרתו, ושכן כתבו בשו"ת ישכיל עבדי ובשו"ת ציץ אליעזר, עיי"ש. מיהו נ"ד אינו דומה להתם, כיון שכאן הזוג הנ"ל מחשיב זאת כנישואין גמורים לשיטתם, א"כ אפשר שכן משמרתו. והנה הישכיל עבדי הנ"ל שהעלה לאסור כאשר הם מיוחדים זה לזה, כתב בתוך נימוקו דכיון שאינה קשורה עמו בחופה וקידושין, הרי אם תפריע לו תיכף ומיד יגרשנה מעל פניו ויזרוק אותה לחוץ, עיי"ש. וכ"כ הציץ אליעזר, שכל אחד יחפה על משנהו ביודעו שביד משנהו להפרד ממנו בכל רגע אם ירגיזהו ויפריע לו מלמלא תאוותו, עיי"ש. ובנ"ד נראה שאין הדבר כן, דהא לשיטתם הם כבעל ואשה לכל דבר הקשורים בקשרי נשואין, ויש להם מחויבות זה כלפי זה.

וכל זה דלא כמש"כ בספר נטעי גבריאל (פרק מ סע' ח) שעשה מחלוקת בדין זה וכתב שהציץ אליעזר אוסר בזה ואילו הישכיל עבדי העלה להתיר, עיי"ש. וזה ליתא, דהא

הציץ אליעזר והישכיל עבדי דיברו באופן אחר לגמרי היינו שהזוג אינו נשוי כלל אלא רק מיוחדים זה לזה, ובזה אינו מועיל שהאשה המיוחדת לו עמו, אך לא דיברו במקרה כנ"ד, היינו שנשואים בנשואין אזרחיים. ועוד שהישכיל עבדי לא הקל אלא שהאיש המיוחד לה בעיר ולא שהאשה המיוחדת לו עמו.

ותדע שכן הסברא נותנת, שאותה אשה תקפיד אם בעלה יזנה בפניה ולכן משמרתו. וכעת ראיתי שע"פ הסברא הנ"ל העלה להתיר בספר מנחת איש (פ"ט סע' יג). מיהו לדינא ישאל חכם כיון שקשה להתיר ע"פ סברא בעלמא. .

כג. איש ואשה שנפלה קטטה ביניהם וגמרו להתגרש וגרים בנפרד, כל זמן שלא התגרשו בפועל, אפשר להקל שתהיה אשתו משמרתו כשהיא עמו **לכאורה** בנידון זה יש להחמיר, דהנה מצינו כמה טעמים באשתו משמרתו והובאו לעיל (סע' א הערה 1), חד מנייהו הוא שהאיש בוש מאשתו. והשני דאין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה, והשלישי דיש לו פת בסלו.

והנה בנ"ד נראה דלאחר שגמרו להתגרש וכבר גרים בנפרד לא שייך טעמי ההיתר הנ"ל, דאין לו כבר בושה ממנה וכן שוב לא תקנא בירך חברתה, וכן אין לו פת בסלו, דאינו חפץ בפת זו.

מיהו אכתי יש לדון להתיר מצד שאותה אשה לא תזנה עמו כיון שתחשוש שאשתו של האיש תספר בשוק על מעשיהם ובפרט שעכשיו שונאתו ביותר. והיתר זה דומיא יחוד בפני תינוקת דמהני כמבואר לקמן (פי"א סע' א) כיון דחוששת שהתינוקת תספר בשוק. אלא שיש לדעת שאם ההיתר הוא מחמת שחוששת שאשתו תספר עליה בשוק, א"כ אם היא פרוצה שלא איכפת לה שידעו קלונה, לא מהני בנ"ד. משא"כ אם היה מקום להתיר מצד אשתו משמרתו, היה מועיל אף בפרוצה.

ולדינא, כשדנתי בזה עם הגר"י רצאבי שליט"א הורה דסוף סוף כ"ז שלא נתן לה גט, קנאתה על חברתה ולא תניח לאשה הזרה לזנות עמו, ועל כן מסתבר להתיר בזה מצד אשתו משמרתו. .

כד. גם באופן שהאשה משותקת ואינה יכולה לרדת ממטתה, כל זמן שהיא בדעתה, משמרת את בעלה **בספר** נטעי גבריאל (בחלק השו"ת ס' י-יב) נשאל בכיו"ב, והגאון רבי יעקב יצחק ניימאן והגאון הרב מנשה הקטן (בעל שו"ת משנה הלכות) העלו דמהני בנ"ד ואפי' בלילה. והתם מיירי שישנה משרתת הגרה

עמהם ואפ"ה שרי ולא חיישינן שילך בכוונה להתייחד עם המשרתת בחדרה, עיי"ש. וע"ע בשו"ת ישיב יצחק (אבהע"ז ח"א ס' לח). .

כה. ישראל הנשוי לגויה בנישואין אזרחיים, אסור לאשה להתייחד עמו בנוכחות אשתו הגויה

הנה באשתו משמרתו מצינו כמה טעמי היתר והבאתים לעיל (סע' א הערה 1) בהרחבה, האחד דהאיש בוש מלזנות מלפני אשתו. והשני שהאשה מתקנאת בירך חברתה, והשלישי דיש לו פת בסלו, עיי"ש באורך.

והנה בנ"ד קשה להתיר, לגבי הטעם של פת בסלו, בפרוץ כזה מאן דכר שמיה פת בסלו, ובפרט שא"א להתיר מטעם זה לחוד שהוא לכשעצמו דחוק, והערנו עליו לעיל (שם) ועיין בשו"ת חת"ס (יור"ד ס' מה) שהניסיון הוא עד נאמן מכל הסברות הבנויות על ראיות, עיי"ש, ואכמ"ל. ואף הטעם של אין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה, אינו מועיל בנכרית, וכמבואר לעיל (סע' יח) שאין הגויה משמרת את בעלה, וכתב הלבוש (ס' כב סע' ג) כיון שאינה מקפדת בזנות בעלה, ובפרט לפמש"כ הר"י מלוניל והעתקתי לשונו לעיל (שם), עיי"ש. והנה הטעם היחיד שלכאורה אפשר לסמוך עליו הוא שהאיש בוש לזנות בפני אשתו, והרי אפי' בפרוץ אשתו משמרתו כדלעיל (סע' יג) וא"כ בנ"ד הוא בוש. אלא שיש לדחות שדוקא לפני ישראלית הוא בוש, שסתם ישראלית מקפידה על זנות בעלה ולכן אף הבעל בוש ממנה. אבל לפני הגויה, שהן פרוצות ושטופות בזימה, ולא איכפת לה שבעלה מזנה בפניה אפשר שאינו בוש לפניה כלל, וצ"ע. והרוצה להקל בזה ישאל מורה הוראה, כיון שהדעת נותנת לאסור. .

כו. ישראלית שנשאת לגוי בנשואין אזרחיים, הרוצה להקל בזה שמועיל אשתו משמרתו, יעשה שאלת חכם

הנה לעיל (סע' א הערה 1) כתבנו כמה טעמים מדוע אשתו משמרתו. חדא, האיש בוש לזנות לפני אשתו, ותו איכא פת בסלו, וכן האשה מקפדת. והנה כשהבעל הינו גוי, הוא אינו בוש מלזנות בפני אשתו, דהא אינם בני בושת כמבואר לעיל (סע' יח) שזה אחד הטעמים מדוע אין אשתו של הגוי משמרתו. ולגבי הטעם של פת בסלו, מאן דכר שמיה אצל הגוים הפרוצים, ופשוט. **אך** הטעם שהאשה מתקנאת בחברתה, שייך בישראלית אפי' שהיא פרוצה, ועיין לעיל (סע' יח) שכן דעת הלבוש (ס' כב סע' ג) וכן דקדקנו מרש"י וכיו"ב מתבאר מהר"י מלוניל שהעתקתי לשונו לעיל (שם). ועוד, שזה הטעם שישראל אשתו משמרתו כיון דמקפידה ומתקנאת בירך חברתה. ולפ"ז ה"ה בנ"ד, שלא תניח להם לזנות בפניה, ואפי' אם הבעל הגוי לא ישית לבו, היא לא תתן לאשה השניה לעשות כן. ולכן לכאורה נראה שאפשר

היה להקל בזה ובפרט שיחוד בכה"ג הוי דרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט). אך למעשה יש לשאול חכם כיון שלא מצאתי כן בפוסקים להדיא. . **ויש מחמירין בשו"ת** שבט הקהתי (ח"ו ס' תכ אות א) כתב שיש לעיין אם מהני בנ"ד, וכתב דאינו מועיל כיון שהגוי ואשתו הישראלית בעצמם אסורים ביחוד, אינה נהפכת לשומרת, עיי"ש. מיהו דבריו אינם מוכרחים כלל. ועיין לעיל (פ"ט סע' מח) שבנישואין אזרחיים ג"כ מועיל אע"פ שלפי הדין הם עצמם אסורים ביחוד. וכעת ראיתי בספר תורת היחוד (ס' ו ס"ק ז) שכתב שלפי טעמי ההיתר של אשתו משמרתו, אסור לאשה להתיחד עם גוי הנשוי לישראלית אפי' שאשתו עמו, ואע"פ שלפי טעמו של רש"י לכאורה שהגוי נשוי לישראלית שפיר י"ל אשתו משמרתו, מ"מ ישראלית כזו שנשאת לגוי, יש לדון אותה כגויה, עיי"ש. ולענ"ד אין דבריו מוכרחים, וסתם ישראלית אפי' שנשאת לגוי, מקפידה על זנות בעלה ועוד בפניה, אא"כ ידוע לנו שהיא פרוצה כ"כ שלא איכפת לה. .

כז. נאמן אדם כשר לומר על אשה פלונית שהיא אשתו כדי להתיר לאשה זרה להתייחד עמהם **בשו"ת** תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח) כתב להסתפק האם מותר להאמין לאיש פרוץ שאומר על אשה פלונית שהיא אשתו כדי להתיר לאשה אחרת להתייחד, עיי"ש. ומשמע דמספקא ליה בפרוץ אך באיש כשר פשיטא ליה דמהני.

וע"ע לעיל (פ"ט סע' נא) שדקדקנו מדברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א ס' לה) שאשה נאמנת לומר שבעלה בעיר כדי להתיר יחוד, ושכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שהאשה נאמנת כדין עד אחד הנאמן באיסורים, וגם בספר נטעי גבריאל (פל"ה סע' י) התיר עדות אשה כיון שכל דבר שעתיד להתגלות עד אחד נאמן, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה שנאמן האיש לומר שזוהי אשתו, ומותר לאשה אחרת להתייחד עמהם.

איברא כ"ז באיש כשר אך באיש פרוץ הסתפק התשובות והנהגות שהבאתי בתחילת ההערה, והנה מנימוק הגרי"ש אלישיב שליט"א והנטעי גבריאל שכתבו שאשה נאמנת וכנ"ל, לכאורה דוקא באיש הכשר לעדות אבל בפרוץ שפסול לעדות, אין להאמינו כלל. **אלא** שיש לצדד להתיר אפי' באיש פרוץ שפסול לעדות ולהאמינו שפלונית היא אשתו. הנה באופן שאותו פרוץ יודע שאם יאמר כן על פלונית שהיא אשתו, זה מתיר לאשה אחרת להתייחד עמו, אזי יש לומר דאינו נאמן, אבל אם הוא פרוץ כזה שאינו יודע כלל איסור יחוד מהו (ובימינו סתם יהודי שאינו שומר מצוות אינו יודע מהו יחוד), א"כ אין לו סיבה לשקר כלל. ואם ישאלוהו על פלונית ויעיד שהיא אשתו, לכאורה יש להאמינו,

דלמה לו לשקר בחינם. ואף התשובות והנהגות שהסתפק בזה, הסתפק דוקא באופן שרוצה הפרוץ להתיר יחוד ושלא יחזיקוהו כנואף, עיי"ש. וש"מ דבעלמא שאינו יודע כלל מיחוד לכאורה נאמן. עכ"פ לדינא צ"ע באיש פרוץ. ועיין לקמן (פי"ב סע' ז הערה 27) מש"כ בזה. .

פרק יא - יחוד בנוכחות תינוקת

א. מותר לאיש להתייחד עם אשה כשנמצאת עמה תינוקת שיודעת מהי ביאה אך אינה מוסרת עצמה לביאה [כיון שעדיין לא לבשה יצר] מפני שהאשה לא תזנה בפניה, שחוששת שהתינוקת תלך ותספר

סודה גמ' קידושין (פא:) וכן פסק הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הל' ט) והטוש"ע (ס' כב סע' י) ומוסכם מכל הפוסקים. מיהו עיין בתנא דבי אליהו (פי"ח) דלכאורה עולה מדבריו שבנ"ד יש לאסור כיון שמצריך עדות, עיי"ש. ועיין בספר דברי סופרים (ח"ב ס' יד) מש"כ בתנד"א הנ"ל.

ותדע שמלשון הפוסקים משמע שהשמירה היא מכח האשה שהיא חוששת מהקטנה שתספר בשוק אך אין שמירה מצד האיש, ועיין בלשון הרמב"ם והש"ע, וכן הוא בסמ"ג (לאוין קכו) והכל בו (ס' עה) והמאירי (קידושין שם), והחכ"א (כלל קכו סע' ט), וערוך השלחן (כב' סע' י) ועוד. ונראה בפשטות לומר דהאיש אינו חושש כ"כ שהקטנה תספר בשוק מכמה סברות. חדא, אפי' אם יגלו את העבירה אין זה כ"כ גנאי לאיש כמו לאשה וכמבואר בלבוש (ס' קיט סע' יא) שזנות הוי גנות לאשה יותר מלאיש. ובנוסף בושת האשה גדולה יותר וכמבואר במנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ו). ועוד כיון שיצרו של איש גדול יותר משל אשה כמבואר ברשב"א בתשובה (ס' אלף קעח), לכן אינו שת לבו לכך שאולי הקטנה תספר בשוק וכולי האי ואולי. ועוד שאם האשה אשת איש, חוששת שתתפס ובעלה יזרקנה בעל כורחה, משא"כ גבי איש. וכן יש לדקדק מלשון רש"י דהשמירה היא מכח האשה בלבד ולא מהאיש, שביאר על המשנה (פ:) שאיש אחד מתייחד עם שתי נשים וז"ל: "מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחברתה שאף היא תעשה כמותה", עכ"ל. הנה לא כתב מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות לא ירא האיש מהאשה השניה כיון שיפתה אף אותה, אלא משמע שהאיש אינו חושש אפי' אם חברתה לא תתפתה ואפי' שתלך ותספר בשוק. וכלשון רש"י נקטו גם התוס' ר"י הזקן והנימו"י (קידושין שם) והר"ן (דף לב: מדפי הריף). ואף אם נאמר שבמציאות האיש חושש קצת, מ"מ חששו קטן ויצרו גדול, ולא ימנע מלזנות.

וכעת ראיתי בספר מנחת איש (פ"י סע' ו) שכתב שפשוט הדבר שמה שתלו הרמב"ם והש"ע את שמירת התינוקת מכח חשש האשה שיתגלה קלונה, לאו למימרא דבאיש לא אמרינן הכי, שהרי פשוט שבושת האיש גדולה משל אשה, שהרי מטעם זה מותר לשני אנשים כשרים להתיחד עם אשה כיון שבושים מהדדי, ואילו לשתי נשים אסור להתיחד עם איש אחד. אלא מה שכתבו הרמב"ם והש"ע שהשמירה היא מכח האשה, רבותא קמ"ל, שאף ששתי נשים גדולות אסורות להתיחד עם איש, כאשר אחת מהן קטנה, מותר, עיי"ש. ואין דבריו מחוורים כלל, דלשון הפוסקים ברור מיללו שהשמירה מכח האשה בלבד וכנ"ל. וראייתו אינה ראיה. חדא, מש"כ שבושת האיש גדולה יותר, זה אינו וכמבואר איפכא להדיא במנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ו). ועוד הראיה שמותר לשני אנשים להתיחד עם אשה, אינה שייכת לנ"ד. דהתם הוא בוש לעבור עבירה לפני האיש שעמו. ובזה אמרינן שבושים מהדדי. אבל בנ"ד שאין כאן עוד איש גדול אלא תינוקת, הוא אינו בוש ממנה, כמו שגם האשה אינה בושה לשמש לפניה, אלא כל החשש הוא שיתגלה הדבר בחוץ, ובזה האשה חוששת טפי מהאיש כיון שהגנות שלה גדולה יותר וכמבואר בלבוש (ס' קיט סע' יא).

מיהו מצאתי בתוס' רא"ש (פ:) דלכאורה משמע שאף האיש בוש ולא רק האשה. דהנה לשון התוספתא (פ"ה תוס' י) "מתיחדת אשה אחת עם שני אנשים וכו' חוץ מן הקטן שאינה בושה לשמש כנגדו", ע"כ. והתוס' רא"ש גרס "שאין בושים לשמש לפניו". ובפשטות מיירי בקטן מאד שאינו יודע בענייני ביאה לכן אינם בושים לשמש לפניו, ומשמע שלפני קטן היודע טעם ביאה אפשר להתיחד ומועיל כשמירה, מחמת ששניהם בושים לשמש לפניו. וכן פירשו בתוספתא הנ"ל דמיירי בקטן פחות מגיל שמירה בפירוש המנחת יצחק והחסדי דוד, (אך קצת צ"ע מאי קמ"ל אי מיירי בקטן פחות מגיל שמירה. והנה החסדי דוד הסתפק דילמא מיירי אפי' בגיל גדול קצת אך אינו משמר כמו תינוקת). עכ"פ אין לפרש דהרא"ש מצריך את בושת שניהם כדי להתיר ולא סגי בבושת האשה לבדה, דהא איכא תוספתא אחריתי במס' גיטין (פ"ה ד) גבי הנותן גט לאשתו וכו' דאסורים ביחוד וז"ל "ולא תתיחד עמו ואפילו בנה הקטן עמה לפי שאינה בושה לשמש כנגדו", ע"כ. והרא"ש פסק כהתוספתא הנ"ל (גיטין פ"ו ס' ד), וא"כ מוכח דבבושת האשה לבד סגי. והשתא דאתית להכי צ"ל הא דכתב הרא"ש לעיל בלשון רבים "שאין בושים לשמש לפניו", אתא למימר דאסור להתיחד בפני הקטן הנ"ל כיון דתרוייהו אינם בושים, אך אי חד מנייהו בוש, או האיש או האשה, סגי להתיר. וכן נראה קצת שלמד בספר דבר הלכה (ס' ב ס"ק ד), עיי"ש. מיהו העירוני דאינו מוכרח, דאפשר שהאיש

לעולם אינו בוש אפי' בתינוק בגיל שמירה. והא דנקט הרא"ש ששניהם אין בושים וכו', קושטא קאמר, והיינו דאין כאן שום טעם להתיר. אך צ"ע בזה למה לפרש דקושטא קאמר בעוד יש סברא דאתא להשמיע האי דיוקא דבבושת האיש לבד ג"כ סגי ובפרט דמיירי באיש כשר, ועיין.

עכ"פ נראה שדעת הט"ז (ס' כב ס"ק ט) שהשמירה אף מכח האיש, שהוא בוש מחמת השמירה (ואפי' משמירת תינוקת) עיי"ש. ועיין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יב) שמשמע שהאיש חושש שהקטנה תספר בשוק, ואף ששם מדובר שהאיש מתייחד עם הקטנה ומפחד שתספר שבעל אותה, מ"מ אפשר שאף שמתייחד עם גדולה, והקטנה רק שומרת, יפחד שתספר בשוק. ויש קצת לדחות ובפרט ששם חושש שתספר לאביה ואמה ואז אבוי לו, ויש לעיין.

אכן יש אופנים שאף האיש חושש שיספרו בשוק, עיין במור"ש (שהובא בפרישה ס' כב ס"ק יא) ובערך שי (ס' כב סע' ה) ובשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א), ובספר תאוה לעינים (ס' שלב). וכן מתבאר מהיד רמה (קידושין פ:) שכתב שאשה מתייחדת עם ב' אנשים כיון שאינם מחפים אחד על השני וחושש האחד לזנות שמא יגלה סודו, עיי"ש.

ויש לעיין מדוע כשיש עמה קטנה הוי שמירה, הרי לאיש גופא אסור להתיחד עם קטנה לבד כמבואר לעיל (פ"א סע' יח). ובשלמא לסוברים שעם קטנה אסור ביחוד מחשש אונס, שפיר הוי שמירה, שליד הגדולה ודאי לא יאנוס אותה, ולכן גם הגדולה לא תזנה דחוששת שהקטנה תגלה סודה. אבל לסוברים שעם קטנה לבד אסור כיון שיכול לפתותה, א"כ מדוע הקטנה הוי שומרת, הרי כמו שעם שתי נשים גדולות אסור לאיש להתייחד לכ"ע כמבואר לעיל (פ"ג סע' א) הוא הדין עם גדולה וקטנה שיפתה את שתיהן. ונראה לפרש כיון שהקטנה, אע"פ ששייך לפתותה, מ"מ הדבר קשה יותר מאשר לפתות גדולה, כיון שעדיין אין לה יצר של ביאה ולכן אין לה דעת קלה להתפתות, וכן משמע מרש"י (קידושין פא: ד"ה "ואינה") וז"ל "מתוך קטנה עדין לא לבשה יצר הלכך אין כאן דעת קלה שלא תהא נוחה להתפתות", עכ"ל. ומשמע מלשונו שאין לה דעת קלה ואינה נוחה להתפתות אבל הדבר אכן אפשרי לאחר פיתויים הרבה. ולכן באשה גדולה שיש עמה קטנה, הגדולה תירא לזנות שמא הקטנה לא תתפתה, ואף שמא האיש לא יצליח לפתותה כלל ואז תגלה סודה בשוק.

אלא שעדיין צ"ע מדוע לא חששו שהאיש יפתה תחילה את הקטנה, ורק אם יצליח, יעבור לפתות אף את הגדולה ואז אף הגדולה תשמע לו שהרי הקטנה שוב לא תספר בשוק. וי"ל שאפי' אם הקטנה תזנה, ודאי תספר בשוק, כיון שאין לה דעת להבין שזה

איסור ומתוך תמימות תספר בשוק, ועיין בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה' אות יב') שכתב כיו"ב שקטנה שנבעלה תספר בשוק.

ולא אכחד דלכאורה מלשון המאירי (קידושין פא:) ומלשון הגרי"ח בספרו עוד יוסף חי (שופטים אות י) לא משמע כדאמרן. דהמאירי כתב וז"ל "ומתוך שאין מוסרת עצמה עדיין לכך, אין חשש שתחפה עליה כדי שתהא היא מחפה עליה גם כן", עכ"ל. וכיו"ב כתבו היד רמ"ה והר"י מלוניל (קידושין שם). ומשמע שאם כן תתפתה ותמסור עצמה לא תירא הגדולה לזנות, שאף הקטנה לא תספר ותרצה שהגדולה תחפה עליה. וכן נוטה לשון העוד יוסף חי (שם), וא"כ חזרה הקושיא מדוע לא חוששים שיפתה תחילה את הקטנה ואז יפתה את הגדולה. אלא שאפשר שאין להקשות מהמאירי וסיעתו דלעיל, דאפשר דסוברים שאכן קטנה לאו בת פיתוי כלל (אלא אסור להתייחד עמה, משום חשש אונס) וכן כתב מפורש שזה חשש אונס העוד יוסף חי (שם), והא דנקטו שאינה מתפתה וכו', אין לדייק שאם תתפתה לאחר שכנועים אזי תחפה, אלא כוונתם שאינה מתפתה כלל. ודבר זה מדוייק מלשון המאירי "שאין מוסרת עצמה לכך". אלא דראיתי להגאון הגרי"ח מבבל בספרו חוקי הנשים (פרק 44) שמוכח מדבריו דהקטנה כן מתפתה לעבירה כשאינה מושלמת במעלות, והבאתי לשונו לקמן (סע' ד הערה 8). ואפשר לחלק דהתם היא מתפתה כיון שרואה את מעשה העבירה של האיש והאשה ואומרת שתנסה ג"כ וכמבואר בלשונו שם, אבל שתתפתה בלא לראות את העבירה אפשר דלא חיישינן, וכעת צ"ע.

וכעת מצאתי להחזו"א (אישות ס' לה אות ג) שהקשה כנ"ל כיצד קטנה מועילה כשמירה הרי בקטנה גופא חיישינן לפיתוי, ותירץ דכיון שיודעת טעם ביאה, הגדולה בושה לשמש בפניה, עיי"ש. וכוונתו דאפי' שיש חשש שיפתה אף את הקטנה, מ"מ הגדולה לא תזנה כיון דבושה ממנה. מיהו יש להעיר על זה דמלשון הראשונים המאירי והרמב"ם והר"י מלוניל וכן לשון הש"ע דנקטו שמותר להתייחד בפני קטנה מפני שהגדולה לא תזנה בפניה מפני שחוששת שהקטנה תגלה סודה ולא מחמת שהגדולה בושה מהקטנה. **עכ"פ** עדיין יש לעיין אפי' שהגדולה לא תזנה, מ"מ עדיין יש חשש שהקטנה תתפתה, וכמו שחששו חכמים ואסרו יחוד גדול עם קטנה לבדה. והנה בספר המקנה (פ: ד"ה אמר רב יהודה) כתב בתוך דבריו דכיון דהאשה הגדולה לא תזנה מחמת שמירת הקטנה, ממילא הוי האשה שמירה לגבי התינוקת, עיי"ש. ובספר דברי סופרים (עמק דבר אות תתד) כתב דהקטנה בושה מהגדולה שאינה מזנה. וכיו"ב כתב הדבר הלכה (ס' ד ס"ק א) ועוד הוסיף טעם אחר, שמא הגדולה תמנעהו לפתות את הקטנה, עיי"ש. ויש בזה

דוחק שבגיל כה קטן כבר תתבייש. ואפשר לפרש, דהאיש בוש לבעול קטנה ליד אשה גדולה שאינה יכולה לזנות עמו, דהוי בזיון טפי שהוא מזנה עם קטנה, ויל"ע. , **והוא הדין אם יש עם האשה תינוק אע"פ** שהגמ' והראשונים נקטו בלשון תינוקת ולא נקטו תינוק, מ"מ הסברא נותנת שה"ה תינוק שיכול להיות שומר כאשר יודע טעם ביאה ואינו מוסר עצמו לביאה. ואף שהעזר מקדש (ס' כב סע' י) צידד תחילה שתינוק מועיל, ולבסוף נשאר בצ"ע, וכן ראיתי בחסדי דוד על התוספתא דקידושין (פ"ה תוס' י) שהסתפק אולי יש לחלק בין שמירת תינוקת לשמירת תינוק, עיי"ש. מ"מ מצינו להרבה אחרונים שסוברים שתינוק מועיל, כן יש לדייק מהרמ"א (יו"ד ס' קצב סע' ד) ובמחצית השקל (שם ס"ק יד) וביש"ש (קידושין פ"ד ס' כז) ובב"ש (ס' כב ס"ק ט), וכן מתבאר בחכ"א (כלל קכו סע' ט) ובספר המקנה (קידושין פב. ובספרו נתיבות לשבת ס' כב ס"ק ז), וכן נראה לדקדק בשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' צו). וכן מתבאר מהב"ח ומהרו"ך (שהובא בב"ח) שהעירו על הנשים היוצאות עם עגלון בדרך עם שומר קטן או קטנה, והעירו שבדרך אינו מועיל כמו בעיר, ולא העירו מאומה על עצם שמירת הקטן. וכ"פ העוד יוסף חי (פרשת שופטים י) ונתיבות השלום (נתיב ט סע' יא) וכ"כ הח"ח בספרו נדחי ישראל (פכ"ד אות ט) ובשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יב), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות א). וכן הוכיח בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' עא)

ואף כאן יש להעיר כיצד תינוק מועיל כשומר, בשלמא לסוברים שתינוק שומר עד גיל ט' שנים וכמבואר בסע' הבא, שפיר דמי. שהרי האיסור להתיחד לבד עם תינוק הינו מגיל ט' שנים כדלעיל (פ"א סע' יח) ולכן בנ"ד הוי שומר כיון שהוא מתחת לגיל זה. אבל לסוברים שאף בגיל ט' שנים הוי שומר, יש להעיר, שהרי בגיל זה הוא גופא אסור ביחוד. ואין לומר דלפוסקים שסוברים שאשה מתייחדת עם שני אנשים כדלעיל (פ"ד סע' א) ניחא, דהא אין זה מדין שמירה של תינוק, אלא מדין ששני אנשים מותרים להתייחד עם אשה, כיון שאחד בוש מחבירו ולא מחמת שהאשה לא תזנה שמא התינוק יספר בשוק. **וע"ע** בכ"מ (הל' טומאת מת פי"א ה"ט) שסובר שעד גיל ט' שנים אינו שומר, עיי"ש. וש"מ שמגיל ט' הוי שומר, והרי הוא פסק כהרמב"ם שאשה לא תתייחד עם שני אנשים, וכן כתב בנתיבות לשבת (ס' כב ס"ק ז) שאף להרמב"ם דאשה לא מתיחדת עם שני אנשים, אפ"ה קטן הוי שומר מגיל ט' שנים.

ונראה לישב, דידוע שקטן מגיל ט' שנים, ביאתו ביאה אבל עדיין לא לבשו יצר כ"כ כמו גדול המחוייב במצוות (כדוגמת גדול המצווה ועושה), וכיון שכך, אין חשש כ"כ שיפתה אשה, אלא שחששו חכמים שמא האשה מתוך שיצרה תוקפה תפתה היא את הקטן,

ואע"פ שאין דרכה של אשה לחזר אחרי האיש ולפתותו כמבואר בתשובת הרשב"א (ס' אלף קעח) ובמנורת המאור (נר א כלל ב ח"ג פ"ו) דנקט שהנשים לא יהיו "מפותות", ש"מ הן מפותות ולא מפתות. מ"מ זה דוקא שהאיש שנמצא עמה הינו גדול, והיא אינה מתגנה בעיניו ע"י שתפתהו, שזה מראה על זלזול עצמי, ועוד שיודעת שתוכל לספק תאוותיה ע"י שתרמוז לגדול והוא יפתה, אך כשהיא עם קטן, אין היא חוששת להתגנות בעיניו וחששו שמא האשה תפתהו (ואינה חוששת שיספר בשוק כיון שאף הוא מזנה עמה, ואינו דומה לקטנה, שכתבנו לעיל בהערה שאף אם תזנה תספר, כיון שנשים דעתן קלות, ודברניות הן, ועוד, ששם אפשר שמדובר בגיל נמוך מגיל ט' שנים).

ולפ"ז אפשר לפרש, שכל זה שהאשה נמצאת לבד עם הקטן, אבל שהאשה נמצאת עם איש גדול ואיש קטן, היא לא תפתה את הקטן בנוכחות הגדול, שמא תתגנה בעיני הגדול, וכיון שכן הקטן ודאי לא יזנה, והאשה לא תתפתה אף לגדול שמא הקטן יספר בשוק מה שראה, (ואינה סומכת בדעתה שמא הקטן יראה את העבירה ויתפתה מעצמו, ואף אינה סומכת אולי האיש הגדול יפתה את הקטן להצטרף לעבירה). .

ב. גיל התינוק והתינוקת שמועיל כשמירה, מגיל 5 שנים עד גיל 9 שנים

כן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח). ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות א) ובספר אום אני חומה (ה"ש אות נא) ולהגר"י זילברשטיין בספר תורת היולדת (עמ' קיד) שכתבו גיל זה לגבי תינוקת.

ויש שהקילו בשמירת תינוקת אפי' מגיל ג' שנים ויום א', כן כתב המקנה (קידושין פא:), ובשו"ת פורת יוסף (ח"א ס' כט אות ב) כתב דגם הטור והב"ח סוברים כדעת המקנה הנ"ל. וע"ע בשו"ת צמח צדק (ס' לט) שכתב שעד גיל ד' אינה יודעת טעם ביאה, עיי"ש. ומשמע שמעל גיל זה הוי שומרת.

ולגבי גיל תינוק דמועיל מגיל 5 שנים וכדעת התשובות והנהגות הנ"ל, מתבאר ג"כ מרבינו יוסף חיים בספרו חוקי הנשים (פרק 44) דכתב שאין לסמוך על תינוק או תינוקת בני שלוש או ארבע, עיי"ש. ועיין בשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' צו) שכתב לגבי סתירת אשה שתינוק בגיל 5 הוי שמירה, עיי"ש. (אלא שגיל ה' שנים נכתב בשאלה שנשלחה אליו, אך בתוך התשובה כתוב פעמיים שהתינוק בן ח' שנים, ובחד מנייהו הוי ט"ס).

ותדע שרבו דעות הפוסקים לגבי גיל השמירה בתינוק ותינוקת, ולתועלת המעיין אכתוב מקצת מקורות.

עיין חזו"א (הובא בדבר הלכה ס' ד סע' ג), עוד יוסף חי (פרשת שופטים אות י), חכ"א (כלל קכו סע' ט וכלל קטו סע' ט), ח"ח בספרו נדחי ישראל (ס' כד אות ט), נתיבות

השלום (אוצה"פ ס' כב מד ב), כסף משנה (הל' טומאת מת פי"א ה"ט), מהר"ם זיסקינד (ס' כו), פורת יוסף (ס' כז אות ג), ב"ח (ס' כב), פ"ת (ס' כב ס"ק יב), זכרון עקידת יצחק (פ"ד), בית שלמה (ס' אור"ח ס' מח), עזר מקדש (ס' כב סע' ג), מחצית השקל (יו"ד ס' קצב ס"ק יב), סדרי טהרה (יו"ד שם ס"ק יג), ובשו"ת שלמת חיים (ס' תשיח) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' נט), שו"ת משנה הלכות (ח"ט ס' רעו) שו"ת אור שמח (ס' ד), ועוד. , ובשעת הדחק אפשר להקל בתינוק עד גיל 2 1 שנים ובתינוקת עד גיל 1 1 שנים **שו"ת** תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח). וראיתי בחוברת הלכות והנהגות (להגאון משה שאול קליין שליט"א) שכתב שתינוק עד גיל 12 הוי שומר, ומשמע אפי' לכתחילה אפשר להקל עד גיל זה. ויותר מכך מצאתי בשו"ת באר משה (ח"ד ס' עח) שכתב שתינוק הוי שומר עד גיל 13, עיי"ש.

ולגבי תינוקת, בשו"ת פנים מאירות (ח"ב ס' קלא) כתב שאפי' עד גיל 12 הוי שמירה, אך בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רד אות א) השיג עליו, עיי"ש. מיהו בשו"ת באר משה (שם) ג"כ כתב שתינוקת שומרת עד גיל 12. וע"ע בעזר מקודש (ס' כב סע' ג). וכעת ראיתי בבה"ט (ס' קמח ס"ק ה) דכתב גבי איש שגירש את אשתו על תנאי, דאסורים ביחוד, דאם יש שם נערה בת יב' שנה שיודעת ובושה ממנה, שפיר הוי שומר ומותרים להתיחד, וכתב דזה ע"פ המהרי"ט ומהרנ"ח, עיי"ש.

עכ"פ בשעת הדחק יש לסמוך על הגילאים שכתבנו. ואפשר שבשעת צורך גדול ובשעת הדחק שאי אפשר בעניין אחר, המיקל בתינוק עד גיל 13 ובתינוקת עד גיל 12, אין מזניחין אותו, וצ"ע. .

ג. אם ידוע וניכר על התינוק או התינוקת, שהתפתחות שכלם מהירה וכבר יודעים בעניינים אלו **דהיינו** ענייני ביאה, שידעו לספר בשוק מה שראו. , מועיל כשמירה אפילו שלא הגיעו לגיל שמירה. וכן אם ידוע וניכר שהתפתחות שכלם איטית ואינם יודעים בעניינים אלו, לא מועיל כשמירה אפילו שהגיעו לגיל שמירה **בשו"ת** ישכיל עבדי (ח"ה ס' כב) כתב שהכל תלוי בהתפתחות השכל, והוסיף שצריך להיות בקי ומכיר בטיב התינוקת, עיי"ש. ואע"פ שכתב כן לגבי תינוקת, כי על כך נשאל, מ"מ פשוט שה"ה לגבי תינוק דאין סברא לחלק. וכן נראה שהסכים לישכיל עבדי בספר זכרון עקידת יצחק (פ"ד), עיי"ש. ועיין בכף החיים סופר (יור"ד ס' סג ס"ק טז).

וכעת מצאתי בשו"ת חת"ס (יו"ד ח"ב ס' קמד ד"ה וראיתי במקור) שכתב וז"ל "נהי דלעניין איסור יחוד הקילו ונתנו תורת כל אחד בידו לשער אם הגיע לשיעור שאינה מוסרת עצמה לביאה וגו'", עכ"ל. והוא כדברי הישכיל עבדי הנ"ל. ועיין בשו"ת שלמת חיים (ס' תשיח).

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ז) הביא את הישכיל עבדי הנ"ל, ונראה מתוך דבריו שאין דעתו נוחה בזה, כיון שנתן דבריו לשיעורין, עיי"ש. ונעלם מעיני קדשו שכן כתב החת"ס, והישכיל עבדי זכה לכוון לדבריו. מיהו נראה פשוט שלא היה ניחא לציץ אליעזר בדברי הישכיל עבדי כיון שלא נתן גיל מוגדר לגיל תינוקת, ולכן העיר שנתן דבריו לשיעורין. אך נראה שהציץ אליעזר יודה שבמציאות אם נדע לגבי תינוק מסוים שהתפתחות שכלו שונה, שיש להתחשב בזה. .

ד. י"א שתינוקת נראה שה"ה תינוק נכרי, דחד טעמא נינהו כדלקמן. **נכריה אינה מועילה כשמירה מיחוד בספר** דברי סופרים (סע' י בבירור הלכה ד"ה "שאינה") כתב לדייק מהתוס' ע"ז (כה:) שתינוקת נכריה אינה מועילה כשמירה. דהגמ' חיפשה רבותא ביחוד ישראלית עם גוי יותר מאשר יחוד ישראלית עם ישראל, והעמידה אוקימתא של אשתו עמו, שבישראל מותר כיון דאשתו משמרתו ובגוי אסור. והקשו התוס' מדוע לא העמידה הגמ' אוקימתא של אשה ותינוקת עמה (עיין לעיל פ"ט סע' מא הערה 108 מדוע אוקימתא זו עדיפה טפי), ותירצו, כיון דלישנא דמתניתין "לא תתייחד עמהן" משמע שישנה רק ישראלית אחת, עיי"ש. ויש לדקדק מדוע לא הקשו התוס' דהגמ' תעמיד בישראלית ותינוקת נכריה, ושפיר נכנס בלשון "לא תתייחד עמהן" וכמו שאכן תירצה הגמ' כשאשתו עמו, אלא מכאן משמע שתינוקת נכריה לא מועילה כשמירה. והטעם י"ל כיון שנכרים פרוצים, א"כ מסתבר שהתינוקת הלז אינה רואה דבר חידוש במעשה עבירה כיון שרגילה לראות כיו"ב, ולכן אין חשש שתספר בשוק. ועיין בהערה הבאה מה שנכתוב לגבי הדיוק הנ"ל, וכן האם אפשר לסמוך על דיוק מהתוס' לענין הלכה למעשה.

ויש לעיין לפ"ז בתינוק שהוריו הישראלים פרוצים, שלכאורה נאמר שדין התינוק הינו כמו נכרי ואינו מועיל כשמירה. אלא שיש לחלק, כיון שודאי לא יעשו מעשה ביאה ליד ילדם, ורק גוים חשודים על כך, ואפי' שכיום הילדים רואים טלויזיה שמלאה זימה, מ"מ אם יזנו לידם, ודאי זה חידוש בעיניהם ויספרו בשוק. ושו"ר להגאון רבינו יוסף חיים בספרו חוקי הנשים (פרק 44) שכתב לגבי יחוד בפני קטנה וז"ל "כי אם הבת היא אינה מושלמת במעלות, לא תחשוש האשה למעשה רע. כי תאמר, זו דעתה קלה, שאם

תראה מעשה רע גם היא תאהב לנסות המעשה הרע", עכ"ל. ולפי דבריו עולה שאפי' תינוקת ישראלית ממשפחה פורקת עול, אינו מועיל להתיחד בפניה, וצ"ע, שלא משמע כן מהפוסקים החילוק הנ"ל. מיהו עיין בשו"ת הרדב"ז (ח"א ס' רסג) דאפשר דקצת מסייע לדברי הגרי"ח מבבל, ויל"ע. וכעת מצאתי בנטעי גבריאל (פכ"ח סע' ד) שנמשך לאסור בנ"ד אחרי הדברי סופרים הנ"ל, שתינוקת נכריה אינה מועילה כשמירה מיהו עיי"ש בהערה שכתב לפקפק בראייה של הדברי סופרים. (והנטעי גבריאל שם סע' ה, כתב שתינוקות פרוצים ג"כ הוי שומרים, ולא הזכיר את דברי רבינו יוסף חיים בספר חוקי הנשים הנ"ל). **ויש מתירין בן** משמע מסתימות כל הראשונים והפוסקים, שכתבו בסתמא שמותר להתיחד עם אשה בנוכחות תינוקת, ולא כתבו לחלק דדוקא תינוקת ישראלית. ועיין בחכ"א (בינת אדם שער הקבוע אות ז) שכתב לו הבית מאיר בזה"ל "נוח לי יותר ללמוד מסתימות הראשונים יותר מפירושן של אחרונים", עכ"ל. ויש להוסיף מסברא, שקשה לומר שהאשה תתפתה לאיש ותזנה עמו לפני תינוקת נכריה, על סמך שתינוקת זו רגילה במראות הללו עד כדי כך שלא תספר בשוק, שהרי אפשר שהוריה לא עשו ביאה לידה, ואינה רגילה במראה זה ואכן תספר בשוק.

ועוד שאפשר שהטעם שתינוקת מועילה כשמירה כיון שדרך הקטנים לספר לפי תומם מה שראו, ואפי' דברים שאינם מוזרים, ועצם הדבר שישנה אפשרות שהתינוקת תספר כבר מועילה כשמירה, וכן משמע מפרש"י (קידושין פא:) שהדבר תלוי בכך שהיא יודעת מהי ביאה ותדע לספר בשוק. וכן הוא לשון המאירי (קידושין שם) "שמתוך שיודעת בענין מספרת", וכיו"ב בלשון הר"י מלוניל שכתב וז"ל "וכיון שיודעת ומכרת בדבר תודיע לכל ואינה מחפה", עכ"ל. ולאו דוקא בגלל שזה דבר חידוש אצלה, אלא אפי' אין זה חידוש, עצם זה שמבינה ויכולה לספר זה מרתיע את האשה. ונראה שאף בקטנה נכריה יש את החשש הנ"ל ויכולה לספר בשוק, ואין האשה מתפתה וסומכת על כך שהקטנה לא תספר בשוק. ואע"פ שמדברי התוס' משמע שאסור להתיחד בפני תינוקת נכריה וכמבואר בהערה הקודמת, מ"מ מסתימות הפוסקים לא משמע כן, ועוד עיין מש"כ הכנה"ג (כללי הפוסקים אות טז) וז"ל "מקובלני מפי אבא מרי שאין לסמוך למעשה על דברי התוס' אם לא כתבו בהדיא שדבריהם הלכה למעשה וגו'", עכ"ל. ועיין בהליכות עולם (ח"א בהקדמה אות ג) מה שהוסיף בזה, והביא גם בשם השיטה מקובצת שכתב בזה"ל "דע שאין דרך התוס' שלנו לפסוק הלכה כי אם לפרש שמעתתא דרך שקלא וטריא וכך קיבלנו מרבותינו", עכ"ל.

ואע"פ שכתבנו לקמן (סע' יז) שגרוש לא יתייחד עם גרושתו ואפי' שבנם הקטן עמהם, כיון שרגיל בקירוב ביניהם לכן לא חוששין שיספר, מ"מ כבר בארנו טעם אחר בזה. ועוד, שאפי' הסוברים שהטעם שאסור לגרוש וגרושה כיון שהתינוק רגיל לראות בקירוב הוריו, כבר ביארו לנו שזה דוקא אצל הוריו אבל אצל זרים אף הם מודים שמועיל כשמירה, והכא התינוקת הנכריה זרה, ותספר בשוק מה שראתה. ולבני אשכנז יש לצרף את דעת הט"ז (ס' כב סע' ט) שאף האיש בוש מהקטנה, ועיין לעיל (סע' א הערה 1) דאפשר דה"ה בדעת הרא"ש. ונראה שמתבייש אף מקטנה נכריה כיון שכשר הוא. וא"כ אם האיש כשר יכולים לצרף דעת הט"ז להקל, (ועיין לקמן סע' יג הערות 33 35 מדוע דוקא לבני אשכנז יש לצרף דעת הט"ז). ובחפשי בספרים אם ישנו פוסק שכתב להדיא שמועיל אף עם תינוקת נכריה מצאתי שכן סובר העצי ארזים (ס' כב ס"ק ט) ששפחה קטנה הוי שמירה, עיי"ש. ושפחה הוי נכריה. וכעת ראיתי בספר תורת היחוד (פ"ח סע' ו) שג"כ העלה להתיר. מיהו לא הזכיר מאומה מהתוס' הנ"ל. . **ולעניין הלכה יעשה שאלת חכם דאין** לנו ראיה חותכת לא להתיר ולא לאסור, לכן יעשה שאלת חכם. .

ה. אם התינוק או התינוקת עיוורים, אינו מועיל כשמירה הנה לפי האפי זוטרי (ס' כב ס"ק ח) שסובר שאפי' כאשר אשתו עמו בבית אינה מועילה כשמירה כשהיא עיוורת וכמבואר לעיל (פ"י סע' ז) כ"ש דבנ"ד יאסור וזה פשוט. ואף שרבו החולקים על האפי זוטרי הנ"ל ואין הלכה כמותו, מ"מ הסברא נותנת שאף החולקים וסוברים שאשתו סומא מועיל כשמירה, נראה שבנ"ד יודו שאינו מועיל כיון שלא שייך כ"כ טעמי ההיתר שכתבנו שם בדין אשתו סומא שבגינם מועיל. וכן אין לומר שחוששים הם שהתינוק ישמע קולות ניאוף, שהרי תינוק אינו מבין בעניינים אלו עד כדי כך שיבין קולותיהם שהם עוברים עבירה ויספר בשוק. ולא מצאתי בפוסקים מי שדן בזה, וכששאלתי להגר"י רצאבי שליט"א הסכים שיש לאסור, דמסתבר דאינו מועיל. .

ו. י''א ששמירת תינוק/ת מועילה דוקא אם הם זרים ואינם של אחד המתייחדים כן כתב במהר"ם זיסקינד רוטנברג (ס' כו), והביא ראיה לדבריו מהש"ע (ס' קמח סע' ב) וז"ל הש"ע "כל המגרש על תנאי וכו' לא יתייחד עמה כל זמן שלא נתקיים התנאי אלא בפני עד, אפי' עבד ואפי' שפחה חוץ משפחתה או בנה הקטן מפני שאינה בושה לשמש בפניהם וגו'", עכ"ל. (והאיסור להתייחד עמה, כיון שדינה כפנויה ואסור להתייחד עם פנויה, כמבואר בבאר הגולה שם אות ז, והוא שיטת רש"י בגיטין עג. על המשנה, דלחד מ"ד הוי יחוד פנויה).

וכן כתב בספר מעשה נסים (ס' כב והובא באוצה"פ ס' כב ס"ק מב), ורצה לדקדק כן מלשון הש"ע שכתב (בס' כב סע' י) שמותר להתייחד עם אשה שיש עמה תינוקת ולא נקט "שבתה עמה", אלמא בעינן דוקא תינוקת זרה אך בתה לא מהני, עיי"ש. ואחר המחילה, הדיוק אינו מוכרח כלל, ואדרבא נקט הש"ע שיש עמה תינוקת, ומשמע כל תינוקת בלא חילוק כלל. ואיפכא מסתברא, דאם היה רוצה מרן למעט את בתה, היה לו לכתוב בלשון ההלכה "ובלבד שתהיה תינוקת זרה" או כיו"ב. ועוד דקשה לפרש שסמך הש"ע על דקדוק זה כדי ללמדנו שבתה אינה מועילה כשמירה. ומה שיש לדקדק על ראיית המהר"ם זיסקינד מהש"ע בס' קמח, עיין בהערה הבאה. , **ויש מתירין אפילו אם התינוק/ת שייכים לאחד המתייחדים בשו"ת** בצל החכמה (ח"ב ס' עא) כתב שהמהרי"ל דיסקין (ח"ב קונ"א ס' ה אות כא) סובר שאפי' בנה שלה הוי שומר, עיי"ש. וכן מתבאר בשו"ת חת"ס (אבהע"ז ח"ב ס' צו). וכן פסקו להתירא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ז אות ה) ובספר זכרון עקידת יצחק (ס"פ רביעי) ובשו"ת אבני שיש (ח"א ס' טז). וכן נראה לדייק מהנתיבות לשבת (ס' כב אות ז) שכתב על הא דכתב הש"ע (ס' כב סע' כ) לגבי מלמדי תינוקות, דאשה לא תלמד משום יחוד ואיש לא ילמד משום גירוי, והקשה אמאי גבי איש מלמד לא כתב יחוד כמו גבי אשה מלמדת, ותירץ כיון דהבן עצמו הוי שמירה, עיי"ש. ומשמע שהבן שבא עם אמו הוא השומר, ובפשטות מיירי בבנה שלה. וכן מתבאר בעזר מקודש (ס' כב סע' ה), וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ד סע' א) ובשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כ) ובנטעי גבריאל (ס' כז סע' ג) ובאורחות הבית (פי"ד סע' כז). וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא דעתו בתורת היחוד (פ"ח סע' ו). ונראה שכן מוכח מסתימות כל הפוסקים, ראשונים ואחרונים שכתבו בסתימות שיחוד בפני תינוקת מועיל ולא חילקו חילוק גדול דדוקא תינוקת זרה.

והנה דעת האוסרים שהובא בהערה הקודמת, לכאורה יש לשיטתם ראיה ממרן הש"ע (ס' קמח סע' ב) שאדם שגירש את אשתו על תנאי לא יתייחדו בפני שפחתה או בנה הקטן כיון שאינה בושה לשמש בפניהם. אלא שכבר כתב בשו"ת ציץ אליעזר (שם) לדחות את הראיה בשני אופנים. חדא, אפשר שמרן הש"ע שכתב שאין בנה הקטן מועיל כיון שאינה בושה לשמש בפניו, מיירי בקטן פחות מגיל שמירה ולכן אינו מועיל כשמירה. ועוד אפשר דכיון דמדובר באיש ואשה שהיו יחד עד אותו זמן וכעת התגרשו על תנאי והבן הקטן רגיל בזה שהם יחד תמיד ולא יראה דבר מוזר שיוצא מגדר הרגיל ולכן לא יספר בשוק ואין בושה מלשמש בפניו, משא"כ שהאשה מתייחדת עם אדם זר שבנה אינו רגיל שהם יחד, ולכן רואה בזה דבר מוזר ויספר בשוק, עיי"ש. (וכיו"ב כתב

לחלק בדבר הלכה ס' ד ס"ק ג). והנה לפי חילוק זה יוצא, שלאו דוקא גרושים על תנאי אלא כל גרושים, לא יועיל שמירת תינוק שלהם, כיון שרגיל לראותם יחד וכל כיו"ב. וכך כתב בשו"ת עולת יצחק (ח"א ס' קנא אות א), שהטעם שאינו מועיל בכה"ג כיון שהתינוק אינו רואה דבר מוזר, וכתב שה"ה בגרוש וגרושה ולאו דוקא על תנאי.

ותחילה יש להעיר, דלפי הדחיה הראשונה שכתב הציץ אליעזר דמיירי בתינוק שלא הגיע לגיל שמירה, א"כ קשה מאי שנא בנה הקטן, הרי כל קטן אפי' דעלמא לא הוי שמירה. ועוד דזה פשיטא ומאי קמ"ל, הרי תינוק הוי שומר רק כשיודע מהי ביאה ואי מיירי בקטן שאינו יודע מהי ביאה, מאי קמ"ל שאינו מועיל. מיהו עיין בתוספתא קידושין (פ"ה תוס' י) דשם מבואר לגבי קטן דאינו משמר, והמנחת יצחק והחסדי דוד ביארו דמיירי בקטן מגיל שמירה, וצ"ע. ולפי הדחיה השניה, שבנה הקטן אינו מועיל כיון שרגיל לראותם בקירוב ואינו רואה דבר מוזר ולכן לא יספר, ראיתי בדברי סופרים (סע' י בבירור הלכה ד"ה שיש) שהקשה על סברא זו, שאף התינוקת שלהם ודאי אינה רגילה לראות תשמיש, עיי"ש. ועוד יש להקשות דא"כ מדוע נקט הש"ע שהטעם שאסור להתיחד בפני הקטן הוא משום שהאשה אינה בושה לשמש לפניו, הו"ל למימר כיון דאינו מספר בשוק וכמו שכתב לגבי שמירת תינוקת (ס' כב סע' י) שמצילה מיחוד, שהטעם כיון שמספרת בשוק.

ואע"פ שיש לישב בדוחק, דהיה פשיטא להש"ע שבנה אינו מספר בשוק ולא צריך להשמיענו, רק דהיה ה"א שמותר כיון שלפני בנה תתבייש לזנות, קמ"ל שאינה בושה בפניו. ויש בזה דוחק, כיון דסוף סוף ההיתר הוא ממה שאינו מספר בשוק, וזה ההיתר העיקרי, והיה להש"ע להשמיענו, ומה עוד שאין זה כ"כ פשיטא שהתינוק לא יספר, שהרי אע"פ שאין זה דבר מוזר בעיניו, מ"מ אפשר שחוששת שיספר כיון שסתם תינוקות מספרים לפי תומם כל מיני דברים שרואים ואפי' שאינם מוזרים, ועדיין קשה מה שהקשה הדברי סופרים הנ"ל. ולכאורה חזרה הראיה מהש"ע הנ"ל דבנה אינו מועיל כשמירה.

ולענ"ד יש לפרש, שבנה הקטן אינו שומר דוקא בגרושים על תנאי כיון שאפי' אם יספר מה שראה (ואע"פ שאין זה מוזר בעיניו אלא יספר לפי תומו), אין זה מרתיע את האשה מלזנות כיון שהם היו כבעל ואשה עד זמן זה, וכל השומע יתלה דהיה זה בהיתר בעודם נשואים (ועוד שאפשר שלא כולם יודעים מהגט הנ"ל). וכעת ראיתי שכיו"ב כתבו לחלק הדבר הלכה (ס' ד ס"ק ג) והדברי סופרים (שם). ולכן בין אם לא יספר כיון שאינו מוזר בעיניו ובין אם יספר לפי תומו, אינו מעלה ואינו מוריד ואין כאן הרתעה לאשה, ולכן

מרן הש"ע לא התייחס כלל לטעם זה, והטעם היחיד שהיה מקום להתיר זה שהאשה בושה לפני בנה, קמ"ל שאינה בושה. אך באשה שמתיחדת עם אדם זר, בנה מועיל כשמירה כיון שחוששת שיספר לפי תומו. ולפ"ז בגרושים ודאי, והדבר ידוע ומפורסם, ג"כ יועיל שמירת בנה, כיון שחוששת שיספר לפי תומו אע"פ שלא רואה בזה דבר מוזר, ויתגלה שעשתה ביאת זנות, באופן שלא יתלו בנ"א שהיה זה בעודם נשואים. מ"מ לדינא אין להקל למעשה בגרושים ודאי כדאמרן, שהרי לפי הציץ אליעזר והעולת יצחק אין זה מועיל, ומקושיות אין להוציא היתר להלכה, ועיין בסע' הבא לגבי הדין של שמירת תינוק בגרושים ודאי. **וכן עיקר כיון** שכן דעת רוב הפוסקים, ועוד שאין הכרח ללמוד לאיסור מהש"ע (ס' קמח סע' ב) כמו שלמדו האוסרים וכמבואר לעיל, לכן נקטינן לקולא. .

ז. גרושים, אינו מועיל שמירת תינוק/ת כשהם שלהם כן מתבאר ממש"כ בסע' הקודם בשם הציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פט"ז אות ה) שכן מתבאר לפי טעמו, וכ"פ בשו"ת עולת יצחק (ח"א ס' קנא אות א).

ותדע, שדוקא באופן שהתינוק הנ"ל רגיל לראותם יחד בקירוב, אינו מועיל כשומר. אבל אם אינו רגיל לראותם בקירוב, כגון שהיה באימוץ וכל כיו"ב, מועיל כשמירה כיון שאינו רגיל לראותם בקירוב וזה מראה זר בעיניו, וחוששת האשה שהתינוק יספר בשוק, כן מתבאר לפי הטעם שכתבו הציץ אליעזר והעולת יצחק (שם).

ועיין לעיל (שם הערה 13) שכתבנו טעם שונה מהציץ אליעזר והעולת יצחק ולפי זה יוצא שיש אופן שאף בנ"ד יועיל שמירת התינוק שלהם, עיי"ש. וכעת ראיתי בתורת היחוד (פ"ח סע' ו ס"ק ז) שג"כ כתב שיתכן שבגרושים יועיל, מיהו לא ברירא ליה כולי האי, עיי"ש. מ"מ לדינא אין לסמוך על זה כיון שאין הדברים מחוורים ומוכרחים, לכן נראה להחמיר. .

ח. י''א שאם באותו בית שבו מתייחדים בנוכחות תינוק/ת ישנו חדר נוסף שאפשר להסתתר בו ולעבור עבירה, אינו מועיל כשמירה כיון שחוששים שמא ילכו האיש והאשה למקום סתר ויעברו עבירה בערוך השלחן (ס' כב סע' י) כתב תחילה את דברי הב"ש (וסיעתו) שסובר שאשה לא תלך עם עגלון ותינוק בדרך שמא ילכו למקום צנוע ויזנו (ועיין לקמן סע' י), והוסיף ערוך השלחן וכ"ש אם יש חדר נוסף באותו בית, עיי"ש. ולפי דבריו, כל הפוסקים החוששים שבדרך ילכו לצד ויזנו ולכן לא מועיל שמירת תינוקת, כ"ש שיאסרו אם יש חדר נוסף

באותו בית, דחיישינן דילכו לחדר צדדי ויזנו. וע"ע בהגהות הרד"ל (קידושין פב.) לגבי שמירת התינוקות האם משמרים את המלמד, עיי"ש. , **ויש מתירין וכן עיקר הנה** מסתימות הפוסקים, הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ט) והש"ע (ס' כב סע' י) ועוד, נראה דמועיל שמירת תינוקת בכל בית, אפי' שיש שם חדרים אחרים, דאל"כ היה להם לחלק. ועיין בחכ"א (בינת אדם שער הקבוע אות ז) שכתב לו הבית מאיר שנוח לו ללמוד מסתימות הראשונים יותר מפירושן של אחרונים, עיי"ש. ועוד, שסתם בית יש בו כמה חדרים וכיצד זה שהעלימו חילוק גדול כ"כ שיש בו נ"מ עצומה למעשה, אלא נראה שסוברים שמותר אף בכה"ג, ובפרט שבאותו סעיף שכתבו היתר יחוד עם שמירת תינוקת, כתבו אף היתר יחוד עם שתי יבמות ושתי צרות וכו' ושם הרי פשוט שמותר אפי' בבית עם חדרים נוספים, שהרי אם ילך האיש עם אשה אחת לחדר צנוע או ינעל את החדר, האשה תדע ותספר בשוק מתוך שנאתה, ולכן נראה שאף עם תינוקת מועיל אפי' שישנם חדרים נוספים.

ואף הישי"ש (קידושין פ"ד ס' כד) שהוא המקור לחשש זה שבדרך לא מועיל שמירת תינוק דחיישינן שמא ילכו לצד לזנות, וכן הב"ח (ס' כב) והב"ש (שם ס"ק טו) והח"מ (שם ס"ק יד) שהביאו את הישי"ש הנ"ל, לשונם מראה ברור שבעיר מועיל שמירת תינוקת ולא חילקו שבעיר מועיל דוקא בבית בלא חדרים נוספים. וע"כ צריך לחלק שרק בדרך חששו לשמא ילכו לצד לזנות אבל בעיר בכל גוונא שרי. ונראה לחלק, שבדרך, יודעים הם שאם יתרחקו וישאירו את התינוקת לבדה, היא תפחד לבא לחפשם שמא תטעה, לכן מתוך פחד תעמוד במקומה ותמתין, ואז זמנם ברשותם לעבור עבירה. אבל בבית, אם ילכו למקום מוצנע, תבא אחריהם, ואפי' אם ינעלו את הדלת, היא תדפוק ואולי אפי' תבכה, והם חוששים שמא תצעק (ובדרך לא חששו כיון שאין מי שישמע צעקתה) א"נ י"ל שבבית חוששים שמא תספר שנעלו את הדלת ואפי' שצעקה ובכתה לא פתחו לה ואז יתגלה קלונם, משא"כ בדרך יוכלו לטעון שהתרחקו לדבר מה ולא שמעו צעקותיה ואין זה כ"כ מחשיד, ולכן בעיר לא חוששים לכך, ויש לפלפל. ושוב ראיתי שעמד בזה בספר דברי סופרים (סע' ה בברור הלכה ד"ה "וכל זה") עיי"ש מה שחילק, ויש להעיר על דבריו.

וכן כתבו להתיר האפי זוטרי (ס' כב ס"ק כב) ועיי"ש שחלק שאפי' בדרך לא חוששים שמא יתרחקו (עיי"ש טעמו, ולפי חילוקינו לעיל בין דרך לבית יש לתרץ קושייתו שם). וכן משמע בשו"ת פנים מאירות (ח"ב ס' קלו, הובא באוצה"פ סע' י מה ב) וכן העלה

הדבר הלכה (בהוספות עמ' קסא) והדברי סופרים (סע' י אות תשע), וכן עיקר הלכה למעשה. .

ט. אם התינוק נכנס להתקלח, וכל כיו"ב בעיסוקים שסתמן אורך לפחות כשיעור יחוד **עיין** לעיל (פ"א סע' כג) מהו שיעור יחוד. , ובאופן כזה שאם קרה מקרה, והעיסוק הסתיים מהר באופן מפתיע, יש זמן לאיש ולאשה להסתיר את מעשה העבירה **וכגון** שהתינוק נכנס למקלחת ושומעים מבחוץ אם הברז פתוח שסתם מקלחת עם לבישת הבגדים, אורכת יותר משיעור יחוד, ואפי' אם יפסיק את המקלחת מהר מהרגיל, יש עדיין זמן עד שיתנגב וילבש בגדיו, ובזמן זה יכולים להסתיר את מעשה העבירה.

ולכן בכגון דא וכיו"ב נראה שאינו מועיל כשמירה, כיון שסתם מקלחת אורכת יותר משיעור יחוד לא יחששו מלהתחיל בעבירה, ביודעם שאף אם יפסיק את המקלחת מוקדם אזי יספיקו להסתיר את העבירה. ודוקא באופן שסתם העיסוק אורך כשיעור יחוד, אבל בעיסוק קצר פשוט שמועיל כשמירה. , אזי בזמן זה שהתינוק יצא לעיסוק, אינו מועיל כשמירה, וצריך לחפש היתר אחר לאיסור יחוד **כגון** היתר של פ"פ כדלעיל (פ"ח). .

י. ההיתר לאשה להתייחד עם איש **אפילו** גוי וכמבואר בפוסקים המתירים שנכתוב לקמן (הערה 24). הוא לא רק בעיר אלא אפילו **אע"פ** שדין דרך חמור יותר מאשר דין עיר לכמה פוסקים, שמצריכים שומר נוסף יותר מאשר בעיר כדלעיל (פ"ד סע' יז) מ"מ בשמירת תינוק, דין דרך שווה לדין עיר. בדרך **עיין** לעיל (פ"ד סע' כה והלאה) מה הגדר של דרך בימינו. כשיש עמה תינוק/ת **ט"ז** (ס' כב ס"ק ט), אפי זוטרי (שם ס"ק כב ועיין בס"ק יג וצריך לישב), ובשו"ת שם אריה (אבהע"ז ס' לג), עצי ארזים (ס' כב ס"ק ח), וכן משמע שנוטה דעת העזר מקודש (שם סע' ה) שמנהג העולם להקל, עיי"ש. ונלע"ד שכן נוטה להקל דעת החכ"א (כלל קכו סע' ה) שתחילה פתח בפשטות שנתפשט המנהג ליקח תינוק בדרך ואם יצטרך התינוק או האשה לנקבים, ילכו יחד, ושוב כתב ויש מן האחרונים שאוסרים גם בזה, וסיים שהט"ז מתיר דודאי לא חיישינן שתזנה וכו' עיי"ש.

ויש להוסיף לשיטת המתירים את רבינו ירוחם והרמ"ה וסיעתם שסוברים שבדרך צריך ג' בנ"א רק באופן שהאנשים הולכים לשמור את האשה, כדלעיל (פ"ד סע' יח), ובנ"ד

שהולכים בדרך בלא ששומרים על האשה, מותר עם תינוק כדין עיר, וכן כתב הפרישה (ס' כב ס"ק יב) שלפי רבינו ירוחם שרי.

ועוד יש להוסיף את הפוסקים שמשוים דין דרך לדין עיר בכל הדינים ולעולם לא מצריכים שומר נוסף בדרך כדלעיל (פ"ד סע' יז הערה 49), ולפ"ז ה"ה בנ"ד. ולענ"ד זוהי דעת הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב ה"ט) והכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) ומרן הש"ע (ס' כב סע' י), שכתבו בסתמא שעם אשה ותינוקת מותר להתייחד ולא חילקו בין דרך לעיר (ולא הזכירו כלל דין דרך) ונראה שסוברים שאין חילוק דהיה להם להשמיע. ועיין לעיל (פ"ה סע' ו הערה 20 ופ"ד סע' יט הערה 58) מש"כ בדעת הרמב"ם והש"ע שהשמיטו דין דרך.

ואין לצרף דעת הפרישה (ס' כב ס"ק יב) שכתב לישב את מנהג הנשים שנוסעות בדרך עם שמירת תינוק, שסה"כ בא לסנגר עליהן, אך נראה שלדינא אוסר, כמבואר בדרישה (שם ס"ק ח).

ועיין בבית משה (ס' כב ס"ק ז), שאם הולכים עם תינוק בדרך, מותר. אך אם הולכים עם תינוקת, יש איסור לאיש ולא לאשה, עיי"ש טעמו ונימוקו. **, ויש אוסרים היש"ש** (קידושין פ"ד ס' כד) כתב וז"ל "דין דמותר לאדם להתייחד עם ב' יבמות וכו' ועם אשה ותינוקת היודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה אפי' בדרך, אבל לילך עם עגלון גוי בדרך אסור לסמוך על תינוקת. מסקינן בסוגיא אמר רבא מתייחד אדם עם שתי יבמות וכו' ועם אשה ותינוקת וכו' ומזה נהגו הנשים ליקח שומר בת קטנה אבל אינן נזהרין מלכווין שתהא דוקא יודעת טעם ביאה וכו' גם בדרך לילך ביחידי עם עגלון גוי יש לחוש שמא הגוי לא יקפיד על הקטנה וח"ו יאנוס אותה וכו' או שמא תלך היא עמו למקום צנוע ותזנה עמו בלא ידיעת התינוק, ע"כ צריכה עוד שומר ישראל, ושתי יבמות פשיטא דשרי אף בדרך וגו'", עכ"ל.

הנה מלשונו משמע ברור, שמועיל עם תינוקת בדרך אם מתייחדת עם איש ישראל, ורק עם גוי יש חשש. שהרי בפתיחת דבריו כתב שמותר עם אשה ותינוקת וכו' אפי' בדרך, אבל עם עגלון גוי בדרך אסור לסמוך על התינוקת, וכן בהמשך דבריו נקט עגלון גוי.

אלא דקשה שהרי הטעם השני שהסביר שאין לסמוך על שמירת תינוקת, דחיישינן שמא תלך היא עם העגלון לצד ותזנה עמו שייך גם בעגלון ישראל, וא"כ היה לו לאסור אף עם עגלון ישראל. ואפשר לפרש שסובר שהחשש הינו בגלל שני החששות יחד, או שמא יאנוס אותה ליד התינוקת או שמא ילכו לצד, ובישראל אין חשש אונס כמבואר בפתיחה ביסודות ביחוד (אות ה) ובגלל חשש קטן שמא ילכו לצד ויזנו סובר שאין לאסור. א"נ

אפשר דכיון דנכרים פרוצים ביותר דאפי' לפני נשותיהם הם מזנים, חיישינן שיפתנה בלא הפסקה ויפציר בה טפי, ומתוך שדעתה קלה תתרצה לו ללכת לצד ולזנות, משא"כ ישראל אפי' פרוץ דלא חיישינן שיפציר בה כמו הנכרי, ויש לעיין.

אלא שהב"ח (ס' כב) כתב בשם הישׁ"ש שלא מועיל תינוקת בדרך, ולא כתב דמיירי דוקא עם עגלון גוי, ומשמע אפי' עם עגלון ישראל אסור. והביאו את הב"ח בשם הישׁ"ש החי"מ (ס' כב ס"ק יד), והב"ש (שם ס"ק טו) והבה"ט (שם ס"ק ז וס"ק י) ועיי"ש שנקטו רק את הטעם השני, דהיינו שמא תלך עמו לצד ותזנה ולא כתבו חשש אונס ולכן אסרו בסתמא ואפי' עם עגלון ישראל, שהרי טעם זה כתבנו שישנו גם בישראל. וכן הבין הט"ז (שם ס"ק ט) בדעת הישׁ"ש שאפי' בעגלון ישראל לא מועיל שמירת תינוקת בדרך, (אלא שהט"ז חלק עליו).

ושוב ראיתי בספר דבר הלכה (ס' ד ס"ק לא) שהתקשה מדוע השמיטו הב"ח והח"מ והב"ש את המלה "גוי" מדברי הישׁ"ש, וכתב שמסתבר שהצנזור מחקוה, עיי"ש. והנה התקשה לא רק מלשון הב"ח אלא גם מהח"מ והב"ש. ולא צדק בדבריו, שהח"מ והב"ש העתיקו את לשון הב"ח, והטענה על הב"ח בלבד. ומה שכתב לתרץ שהצנזור מחקוה את המלה גוי, דברי נביאות הם. ועוד שכיצד יפרש את דברי הט"ז (שם) שג"כ כתב את דברי הישׁ"ש בלא המלה גוי, ואפ"ה לאחר מכן בתוך דבריו הזכיר את המלה גוי, ואם איתא שהשמיטו הצנזורה, כיצד זה שהשאירו את המלה גוי בהמשך דבריו. ומה עוד, שאכן הטעם שכתבו שמא האשה תלך עם העגלון לצד ותזנה, שייך בעלון ישראל בדיוק כמו בעגלון גוי, והשמיטו את הטעם של אונס, א"כ מובן מדוע לא כתבו דוקא עגלון גוי.

ולאחר העיון יש לפרש בפשטות, דלא קשה מידי מדוע כתב הב"ח רק טעם שמא תלך עמו לצד ותזנה (ולכן יש לאסור גם בעגלון ישראל) ולא כתב טעם של אונס וכן השמיט את המילה גוי, ואע"פ שהישׁ"ש כתב כן להדיא. דהנה הישׁ"ש בספרו הגהות על הטור (הוצאת אל המקורות אבהע"ז ס' כב) וכן בספרו עמודי שלמה על הסמ"ג (לאוין קכו) כתב כמו שהביא הב"ח, דהיינו שאסור אפי' עם עגלון ישראל מהטעם שמא ילכו לצד ויזנו ולא הזכיר טעם אונס, ולכן גם אין חילוק בין ישראל לגוי. ורק בספרו הישׁ"ש על קידושין, כתב כמו שלפנינו שעם ישראל מותר ועם גוי אסור, והוסיף חשש אונס. ולכן סרה התלונה מעל הב"ח, שהרי העתיק דברי הישׁ"ש בהגהות על הטור ולא מספרו הישׁ"ש קידושין. ואע"פ שישנה כעת סתירה מחידושי הישׁ"ש לבין ההגהות על הטור והעמודי שלמה על הסמ"ג. אלא שנשאר לעיין בתר מאי אזלינן, אי בתר ספר הישׁ"ש או בתר הגהותיו על הטור ועל הסמ"ג, ומסתברא דאזלינן בתר הגהותיו כיון דהוו ספרי

הלכה ולא בתר היש"ש שזהו ספר חידושים, וכמו שכתב כיו"ב הפ"מ בכללים בהוראת איסור והיתר (אות ט) בדעת הרשב"א, עיי"ש. אלא שבשדי חמד (כללי הפוסקים ס' טו אות לג) כתב דאזלינן בתר היש"ש אם סותר להגהותיו על ספר שערי דורא, עיי"ש. ואע"פ שההגהות הם אליבא דהלכתא. מיהו נראה דהתם אזלינן בתר היש"ש כיון שחובר לאחר ההגהות על שערי דורא הנ"ל. ועוד בנ"ד איכא תרתי, גם ההגהות על הטור וגם העמודי שלמה ששם גילה דעתו בסגנון אחד.

עכ"פ, הב"ח העתיק להלכה את דברי היש"ש בהגהותיו על הטור, ושם אין חילוק בין גוי לישראל, וקיבל דין זה להלכה, ואחריו נמשכו הח"מ והב"ש והבה"ט (שם). וכך פסקו ערוך השלחן (ס' כב סע' י) והפרישה (שם אות יח) ומה שכתב בפרישה (אות יב) נראה שזה לסינגור בעלמא וכדלעיל בהערה הקודמת. וכ"פ בשתילי זיתים (כת"י ס' כב ס"ק יח) דשמירת תינוקת לא מהני בדרך מהאי טעמא שמא ילכו לזנות במקום מרוחק. וכן נראה בנתיבות השלום (נתיב ט סע' יא וסע' יח) שדעתו נוטה להחמיר, ועיין. וכן משמע מהפ"ת (ס' כב ס"ק ב) שכתב כן בשם הזכור לאברהם, עיי"ש. .

יא. בלילה שהתינוק ישן, אינו מועיל כשמירה עיין לעיל (פ"ד סע' לג) שדין לילה חמור יותר כאשר ישנים, וצריך שומר נוסף. , **וצריך שיהיו ב' תינוקות ואין הבדל בין תינוק לתינוקת כמבואר** לעיל (סע' י הערה 2) דאין הבדל בין תינוק לתינוקת. וכ"פ שצריך ב' תינוקות בדברי סופרים (אות קי), והדבר הלכה (ס' ד סע' ט), ובשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כב). . **ויש מקילין אפילו בלילה עם תינוק/ת אחד מלבד** הסמ"ג והמרדכי וסה"ת שהבאתי לעיל (פ"ד סע' לג הערה 87) שחלקו על הראב"ד ואינם סוברים חומרא של לילה וא"כ ה"ה בנ"ד. יש לפרש שכן מורה סתימות הרמב"ם (פכ"ב ה"ט) והכל בו (ס' עה) והש"ע (ס' כב סע' י) ועוד, שכתבו בסתימות שמותר להתיחד בנוכחות תינוקת ולא חילקו בין לילה ליום. ואפי' אי נימא שסמך הש"ע על מה שהביא בב"י את דעת הראב"ד, מ"מ אין זה מספיק דסוף סוף ברמב"ם ובכל בו א"א לפרש כן, וע"כ שאינם סוברים חומרת לילה. ועוד שאין זה מוסכם לפרש שהש"ע סתם כאן וסמך על מש"כ בב"י, ועיין ביד מלאכי (כללי הש"ע אות ד) ובשדי חמד (כללי הפוסקים ס' יג אות ה). ומפלוגתא לא נפקי, ועדיין צ"ע בכל הנ"ל. . **וביום מותר אפילו שהתינוק ישן עיין** לעיל (פ"ד סע' מא) שצירפנו כמה סניפים להתיר כאשר ישנים ביום. וכשיש חשש של שינה עמוקה מהרגיל, ישאל מורה הוראה, עיי"ש. .

יב. אף עם פרוץ עיין לעיל (פ"ד סע' ה והלאה) מהו גדר של אדם פרוץ. **מותר לאשה להתייחד בנוכחות תינוקת כן** מוכח מהתוס' (ע"ז כה:) שהקשו על הגמ' שחיפשה רבותא של המשנה (כב.) דלא תתייחד אשה עם העכו"ם, אי מיירי בגוי אחד עם שתי נשים, אף בישראל אסור. ואי מיירי עם שלושה אנשים (ה"ה שנים עיי"ש ברש"י) אף בישראל פרוצים אסור וכו', והקשו התוס' מדוע לא תירצה הגמ' שמדובר בישראלית שיש עמה תינוקת שעם ישראל מותר ועם גוי אסור עיי"ש מה שתירצו דאינו נכנס בלשון המשנה, עיי"ש. ומוכח מקושייתם דמועיל לישראלית להתייחד עם ישראל אפילו פרוץ בנוכחות תינוקת משא"כ עם עכו"ם. ואין לפרש שכוונת התוס' שדוקא עם ישראל כשר מותר לה להתיחד בנוכחות תינוקת, דא"כ לא הקשו כלום, שהגמ' לא יכלה לתרץ שמדובר עם תינוקת שהרי הגמ' היתה מקשה שוב שאף בישראל פרוץ אסור. וכן כתבו לדייק מהתוס' הנ"ל בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ז) והדבר הלכה (ס' ד סע' ד) והגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו סע' כז) ובספר נטעי גבריאל (פכ"ח סע' ב).

וכן מוכח מהרמב"ם והש"ע וסיעתם שפסקו שאשה לא תתייחד עם שני אנשים כיון שסתם אנשים פרוצים הם, ואפ"ה כתבו את ההיתר של תינוקת, ומשמע שאפילו עם פרוץ מועיל שמירת תינוקת. ושוב ראיתי שכן כתב לדייק בספר נווה שלום (בחידושים לע"ז כה:) כדאמרן. וכן נראה ממש"כ החקרי לב (ס' יט) והבית משה (ס' כב ס"ק טו) והעצי ארזים (שם ס"ק יא) שלדעת הרמב"ם (והש"ע) ליכא כשרים, שסתם אדם דינו פרוץ, ואין חילוק בין איש שאנו נותנים לו דין פרוץ לבין פרוץ ממש, עיין בדבריהם. ולפ"ז ה"ה בנ"ד שיועיל עם פרוץ ממש. (ועיין לעיל פ"ה סע' ב הערה 10 שיש מחלקים ברמב"ם, בין סתם אדם המוחזק לפרוץ לבין פרוץ ממש, מיהו העיקר כדכתבו האחרונים הנ"ל).

ומלבד הדקדוק הנ"ל, יש מקום לדייק מעצם הסתימות של דבריהם, שכתבו היתר יחוד עם תינוקת ולא כתבו שעם פרוץ אינו מועיל. ויש להוסיף את הפוסקים שמתירים לאשה ישראלית להתייחד עם גוי כשיש עמה תינוקת כדלקמן (סע' יד) וסתם גוי פרוץ הוא.

ותדע שכן הסברא נותנת שיועיל, שהרי סיבת ההיתר ביחוד כשיש עמהם תינוקת, הינה מחמת שהאשה מפחדת לזנות שמא הקטנה תגלה סודה, ואין השמירה מכח האיש (עיין לעיל סע' א הערה 1) ולכן אפילו שהאיש פרוץ, מ"מ עדיין האשה לא תתפתה לו, שחוששת שהתינוקת תגלה סודה. **, ויש אוסרים הר"ש** אלגאזי בספרו לחם סתרים על ע"ז (כה:), והביאו בשתיקה הגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות כו). .

יג. אשה פרוצה, שאם תזנה אינה רוצה שידעו בשוק שזינתה, מותר להתייחד עמה בנוכחות תינוק או תינוקת **פשוט**, כיון שטעם ההיתר להתייחד בנוכחות תינוק או תינוקת, הינו משום שחוששת שיספרו בשוק ולכן נמנעת מלהתפתות, א"כ אף בפרוצה שחוששת שיספרו בשוק, מועיל. ונראה שרוב הנשים שאינן שומרות תורה ומצוות, ואף מתלבשות בפריצות, חוששות שיתפרסם זנותן ברבים, ולכן ע"פ רוב המקרים יהיה מותר להתייחד עמהן כשיש תינוק או תינוקת. ועיין לעיל (פ"ה סע' ב הערה 10) שכתבנו בדעת הרמב"ם והש"ע וסיעתם שכשם שסוברים שאין כיום כשרים, ולכן דינם כפרוצים ממש כמו שכתבנו בשם כמה אחרונים, וא"כ כל ההיתרים ביחוד שייכים גם בפרוצים, והוספנו לעיל (פ"ט סע' מב הערה 112) שלכאורה ה"ה שאין כשרות כיום ודינן כפרוצות, ולכן כל היתרי יחוד שייכים גם בפרוצות, ולפ"ז אף בנ"ד שרי. וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פכ"ח סע' ב) ובספר דבר הלכה (ס' ד סע' ז) וכתב שכן משמע מהרשב"א. וכן פסק בספר מנחת איש (פ"י סע' ו). . **אך אשה פרוצה שידועה בדבר עבירה ואינה חוששת שיספרו בשוק שזינתה, לבני ספרד אסור להתייחד עמה אפילו בנוכחות תינוק או תינוקת כיון** שלפי פשט לשון הגמ' והפוסקים השמירה היא מכח האשה בלבד וכמבואר לעיל (סע' א הערה 1) וכן דעת מרן הש"ע (ס' כב סע' י), ובאשה פרוצה כזו שאינה חוששת שיספרו בשוק, אין מועיל שמירת תינוקת, לכן יש לאסור לבני ספרד שהולכים אחר הוראות מרן הש"ע.

ואע"פ שמצינו שיש שמירה מכח האיש כמבואר במשנה (קידושין פ:) שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, והטעם פרש"י והתוס' ר"י הזקן והר"ן ועוד, כיון שאחד בוש מחבירו, וא"כ אפשר שגם כשיש עמהם תינוק, אז אפילו אם האשה פרוצה ואין שמירה מצידה, מ"מ אפשר שהאיש, אם הוא כשר יתבייש מלפתות ולבעול ליד התינוק, וכמו שאכן כתב הט"ז (ס' כב ס"ק ט).

אלא שא"א להתיר מכח שמירה של האיש, כיון שמרן הש"ע (ס' כב סע' ה) פסק שאין לאשה להתייחד אפי' עם שני אנשים וכדעת הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב הל' ח). והטעם, שכיום אין לנו אנשים כשרים ולא סמכינן שאחד יבוש מחבירו. וא"כ ה"ה שיש תינוק עמהם, כ"ש שלא יבוש בפניו. ואע"פ שיש סוברים שאף הרמב"ם (ונראה שאף מרן הש"ע שנגרר אחריו) מתיר מעיקר הדין להתייחד עם שני אנשים ולא כתב שאסור אלא חומרא בעלמא, מ"מ כבר ביארנו לעיל (פ"ד סע' א הערה 4) שעיקר דעת הרמב"ם שאסור

מהדין. ואף לשיטת הסוברים דהוא חומרא, סוף סוף מורים להחמיר, כמו שאכן הורה הרמב"ם והש"ע, א"כ ה"ה בתינוקת עמהם יש להחמיר ולא לסמוך על בושת האיש ולהתיר את היחוד. ועוד, שכבר כתבנו לעיל שסתימות לשון הפוסקים, וביניהם הרמב"ם ומרן הש"ע שבתינוקת השמירה רק מכח האשה, א"כ אפילו אם נפרש בהרמב"ם ובש"ע שמעיקר הדין מועיל לאשה להתיחד עם שני אנשים כיון שיש להם בושה אחד מהשני לא לזנות, אפשר שזהו דוקא לפני גדול יש לאיש בושה, אך לפני תינוק, אע"פ שיודע מענייני ביאה, יתכן ואין לגדול בושת שתמנע ממנו מלפתות האשה, ובפרט שיצרו של איש גדול כמבואר בתשובת הרשב"א (ס' אלף קעח) ובפרט שהאשה פרוצה ותאוותו מוכנה בידו, ופירצה קוראת לגנב. , **ולבני אשכנז, לאיש כשר מותר, ולאיש פרוץ עיין** לעיל (פ"ד סע' ה והלאה) מהו גדר של אדם פרוץ. **אסור דבר** הלכה (ס' ד סע' ז), ובהערה כתב שהאיש בוש שמא יתגלה הדבר בחוץ, ולא גרע משני כשרים שמותרים להתיחד עם אשה כיון שבושים מהדדי, עיי"ש. והנה פסיקתו אתיא שפיר לבני אשכנז דאזלי בתר הרמ"א (ס' כב סע' ה) שפסק שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים וכבר מבואר שדין זה ממשנה קידושין (פ:) והטעם הוא שהאיש בוש מחבירו כמבואר ברש"י שם ובעוד ראשונים. ולפ"ז פסק הדבר הלכה שהאיש בוש שיתגלה בחוץ. אך לבני ספרד דאזלי בתר מרן הש"ע דליכא כשרים, לא מהני וכנ"ל (בהערה 33). **מיהו** יש להעיר על דבריו דיש חילוק בין הדין של להתיחד שני אנשים עם אשה לבין נ"ד, וכמ"ש לעיל (הערה 33) עיי"ש. ואפי' אי נימא שאין לחלק, ויש להתיר בנ"ד כיון שהאיש כשר, עכ"פ אין הטעם משום שהאיש חושש שמא יתגלה בחוץ אלא שבוש לזנות ליד השומר ודומיא שמותר לשני אנשים להתיחד עם אשה. מיהו דבריו מסתדרים לפי הטעם שכתב היד רמ"ה שהבאתי לעיל (פ"ד ס' א הערה 1), עיי"ש.

והנה הרמ"א לא גילה מפורשות שטעם ההיתר ביחוד כשיש שם תינוקת הוא רק מכח האשה, וכמבואר באורך לעיל (סע' א הערה 1), ואפשר שסובר שהשמירה היא אף מכח האיש שבוש לזנות ליד שומר אפי' קטן וכמו שצידדנו בדעת הרא"ש ושכן דעת הט"ז, וכמבואר לעיל (שם). ולפ"ז לאיש כשר מותר להתייחד עם פרוצה כשיש עמהם תינוק או תינוקת. אבל אם הוא פרוץ, באופן שאינו בוש, אסור להם להתייחד שאז אין שמירה לא מצד האשה ולא מצד האיש. (ולפי הטעם שכתב הדבר הלכה היינו שהאיש חושש שיתגלה בחוץ, אך לא מטעם שמתבייש אלא חושש שמא יגלו בשוק, לפ"ז אפי' פרוץ שאינו בוש לזנות ליד תינוק אך חושש שיתגלה בחוץ, יועיל להתייחד עם פרוצה. ועיין עוד בדבר הלכה ס' ד הערה כה). וראיתי בספר מנחת איש (פ"י סע' ו) ובספר נטעי

גבריאל (פכ"ח סע' ב) שהתירו יחוד בנוכחות תינוקת אפי' עם פרוצה, כיון שהאיש חושש שיתגלה בחוץ, עיי"ש. וכתבו כן בסתם היינו אפי' לבני ספרד, ואין הדבר מדוייק אלא רק לבני אשכנז יש מקום להקל, אך לבני ספרד אסור וכמבואר לעיל (הערה 33). .

יד. י''א שאסור לאשה להתייחד עם גוי אפילו שיש שם תינוק או תינוקת כן מתבאר מדברי התוס' (ע"ז כה:) שהקשו על הגמ' שהעמידה רבותא בגוי מבישראל, שעם גוי אסור לאשה להתייחד אפילו אשתו עמו משא"כ בישראל שמותר, והקשו התוס' וז"ל "וא"ת אמאי לא מוקי לה בשיש עמה תינוקת דבכי האי גוונא בישראל שרי ליחודי, דאמר רבא התם בגמ' מתייחד אדם עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה, וי"ל דלשון לא תתייחד משמע שאין שם שום ישראלית אלא היא", עכ"ל. הנה מבואר בדעתם שבגוי לא מועיל שמירת תינוקת, ורק מחמת שלשון המשנה לא משמע דמדובר באשה ותינוקת לכן הגמ' לא העמידה בכה"ג, מ"מ הדין שבגוי לא מועיל שמירת תינוקת נשאר. ואף שיש מפרשים אחרת בדעת התוס' וכמש"כ בהערה הבאה, מ"מ פשטות לשון התוס' הם כדאמרן, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' כד אות א) שהדבר ברור שאף במסקנה סוברים התוס' שלא מועיל שמירת תינוקת ביחוד עם גוי ושלא יודע מה עלה על דעת האחרונים לפרש אחרת בתוס', עיי"ש. וכן הבין הבית משה (ס' כב ס"ק ז) שהביא את האחרונים שהתירו, ותמה עליהם שנעלם מעיניהם התוס' הנ"ל שאוסר להתייחד עם גוי אף עם תינוקת, וכן הקשה בארץ צבי תאומי צביה (ס' כב ס"ק יא).

והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב אבהע"ז ס' א) כתב שלפי הר"ש אלגאזי בספרו תאווה לעיניים שאסר לאשה להתייחד עם איש שעסקיו עם הנשים כשיש עמה תינוקת, כ"ש שיאסור לאשה להתייחד עם נכרי כשיש עמה תינוקת, וכתב שאף מדברי הרמב"ם והש"ע משמע שאסור. וכן העלה להחמיר למעשה הנשמת כל חי בעצמו. והנה ראיתי ביש"ש (פ"ד ס' כד) שכתב וז"ל "דין דמותר להתייחד עם ב' יבמות וכו' ועם אשה ותינוקת היודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה אפילו בדרך, אבל לילך עם עגלון גוי בדרך אסור לסמוך על התינוקת", עכ"ל. ובהמשך דבריו הסביר באחד הטעמים, שהגוי לא יקפיד על הקטנה ויאנוס את האשה. והנה לפ"ז, שהגוי לא מקפיד על הקטנה ויש חשש אונס לאשה, א"כ ה"ה בעיר במקום שהגוי אינו חושש לאנוס לא מועיל שמירת תינוקת, והא דנקט הישש"ש דרך, נראה דאורחא דמילתא נקט, שע"פ רוב בעיר קשה יותר לאנוס, שיש שכנים וכיו"ב.

ושוב ראיתי להוכיח שלכאורה אינו מועיל בנ"ד מהרמב"ם בפירוש המשניות (ע"ז ר"פ "אין מעמידין") שכתב וז"ל "לא תתייחד אשה עמהם (גויים) ואפי' היחוד שהוא מותר לה יחוד כמותו להתייחד עם ישראל כגון שתהיה אשת העובד כוכבים עמו וכיוצא בזה ממה שבארנו במקומו ובסוף קידושין", עכ"ל. הנה מבואר להדיא מלשונו, דלאו דוקא באשתו עמו בגוי אסור ובישראל מותר אלא ישנם עוד אופנים שבגוי אסור ובישראל מותר, שהרי הרמב"ם סיים דבריו בזה"ל "וכיו"ב ממה שביארנו במקומו ובסוף קידושין", והרי בסוף קידושין ביאר הרמב"ם במשניות שמותר לישראל להתייחד עם שתי צרות וכו' ועם אשה ותינוקת, הא למדת שעם תינוקת שמותר לישראל להתייחד עמה, עם גוי אסור. (ועיין לעיל פ"ט סע' מא הערה 109 מש"כ בדקדוק זה) והובא הרמב"ם הנ"ל אף במאירי (ע"ז שם). אלא שהרמב"ם בספר היד החזקה לא משמע שאוסר, וכמו שיבואר בהרחבה בהערה הבאה, עיי"ש.

והנה צריך להסביר שהאוסרים בכה"ג, הטעם הוא מפני שחוששים שהגוי יאנוס את האשה אפילו ליד התינוקת, ולא מטעם חשש שמא יפתה את האשה, שהרי האשה לא תשמע לו מפני שחוששת שמא התינוקת תספר בשוק, וכמו ביחוד עם ישראל. וא"כ במקום שאינו יכול לאנוס וכגון שיש ישראלים בקרבת מקום, שרי. מיהו יש לדחות דלא פלוג, א"נ חששו שמא יסתום את פיה או שתיכנס להלם ולא תיצעק. וע"ע לעיל (סע' י הערה 25 ד"ה אלא) מש"כ דיש סברא דבגוי חיישינן טפי לפיתוי אפי' היכא דבישראל לא חיישינן אפי' שהוא פרוץ, דון מינה ואוקי באתרין. **ויש מתירין לאשה להתייחד עם גוי בנוכחות תינוק או תינוקת כן** משמע מהפרישה (ס' כב ס"ק יב) שתמה על המנהג שנהגו נשים לצאת לדרך עם עגלון גוי כשיש עמה תינוקת, והרי בדרך צריך שומר נוסף וכתב שסמכו על הרי"ף שאינו מצריך שומר נוסף וכו' עיי"ש. ומשמע מדבריו שתינוק מועיל כשמירה מגוי, שהרי לא העיר מאומה שאינו מועיל התינוק כשמירה אלא כל הערתו רק מצד הדרך שצריך שומר נוסף. וכן משמע מהט"ז (שם ס"ק ט). ואף בשו"ת שם אריה (ס' לג) סובר שמועיל שמירת תינוקת ליחוד עם גוי, עיי"ש. וכן הוא בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ק ס' קצב) וכן משמע מהעצי ארזים (ס' כב ס"ק ח) וכן נראה לדייק מהב"ש (שם ס"ק ט) דכתב את דעת רי"ו שבדרך בעינן ג' רק שהולכים לשומרה ומזה נתפשט המנהג לילך עם עגלון גוי ותינוקת בדרך, וכתב דאין לסמוך על סברת רי"ו וכו', עיי"ש. והנה לא העיר מאומה על עצם הדין שתינוקת אינה מועילה כשמירה מגוי, וש"מ דמהני. וכן מתבאר מהבה"ט (שם ס"ק ז) שהב"ח בשם מהרש"ל, שחלקו על הפרישה שכתב למצוא היתר למנהג לילך עם עגלון גוי חלקו עליו

רק בדין שבדרך אינו מועיל שמירת תינוקת עם העגלון הגוי, עיי"ש. ומשמע שבעיר מועיל. ואף מהבית משה (ס' כב ס"ק ז) משמע שהב"ח ומהרש"ל מתירים להתייחד עם גוי כשיש עמה תינוקת, עיי"ש. מיהו עיין לעיל (הערה 37) שכתבנו שהרש"ל ביש"ש אוסר בנ"ד. וכן משמע מהעזר מקדש (שם סע' ה) שדן לגבי נסיעה בדרך עם עגלון גוי, ודן בצדדי ההיתר והאיסור, וחד מינייהו הוא שמירת תינוקת, ולא הזכיר מאומה שתינוקת לא מועיל כשמירה לגוי, עיי"ש.

ובספר בית משה (ס' כב ס"ק ז) ובספר ארץ צבי תאומי צביה (שם ס"ק א) כתבו להקשות על כל האחרונים הנ"ל שסוברים שמועיל להתייחד עם גוי כשיש עמה קטנה, שנעלם מעיניהם דברי התוס' (ע"ז כה:) דמשמע דסוברים דאסור, עיי"ש. (ועיין בהערה הקודמת שכתבנו את הסבר התוס' הנ"ל). וכדי לישב דעת קדושים, ראיתי בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב אבהע"ז ס' א) שנשאל האם מועיל לאשה להתייחד עם גוי כשיש עמה תינוקת, וכתב ג"כ שלכאורה משמע מהתוס' בע"ז שאינו מועיל, אלא שדחה וכתב לפרש דברי התוס' באופן אחר, שרק בקושיית התוס' שהקשו אמאי לא מוקי באשה עם תינוקת, סברו שאינו מועיל עם גוי, אך לאחר שתירצו שלשון המשנה אינו משמע שיש עם הישראלית אשה ישראלית נוספת, א"כ לפי המסקנא, שהתנא אכן נקט בלשון יחיד "לא תתייחד", ומשמע שהיא לבדה, רק בכה"ג אסור לישראלית להתייחד עם גוי, אבל אה"נ כשיש עמה תינוקת, שרי אף עם גוי, ואכן יכלו התוס' לתרץ את קושייתם שהגמ' לא העמידה באשה עם תינוקת כיון שעם גוי זה מועיל, אך כיון שלשון המשנה בלאו הכי לא משמע שיש עמה תינוקת, לא תרצו כך (ואף שהנשמת כל חי בעצמו העלה להחמיר לדינא, וכמבואר בהערה הקודמת, מ"מ חזינן שלמד את דברי התוס' שמתירים בכה"ג), והוסיף הנשמת כל חי שאף הנווה שלום (בחידושים לע"ז שם) כתב להסביר את התוס' כמותו, עיי"ש. ועוד עיין בדבר הלכה (ס' ד סס"ק כו) שתירץ את האחרונים הנ"ל מה יפרשו בדעת התוס', ועיין בספר דברי סופרים (סע' י בביאור הלכה ד"ה "שאינה"). ועוד יש לציין מש"כ בכנה"ג (כללי הפוסקים אות טז) וז"ל "מקובלני מפי אבא מרי שאין לסמוך למעשה על דברי התוס' אם לא שביארו בהדיא שדבריהם הלכה למעשה וגו'", עכ"ל. ועיין בהליכות עולם (ח"א בהקדמה אות ג) שהאריך בזה והביא את השיטה מקובצת שכתב בזה"ל "דע שאין דרך התוס' שלנו לפסוק הלכה כי אם לפרש שמעתתא דרך שקלא וטריא וכך קיבלנו מרבותינו וגו'", עכ"ל עיי"ש.

והנה לענ"ד כן פשט דברי הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ט) ומרן הש"ע (ס' כב סע' י) ועוד, שסתמו דבריהם שאשה שיש עמה תינוקת מותר להתייחד עמה, ולא טרחו

לכתוב שעם גוי יש איסור וכמו שכתבו בדין של אשתו עמו שבישראל שרי ובגוי אסור, ואף שהנשמת כל חי (שם) כתב דמשמע מדברי הרמב"ם והש"ע שאינו מועיל, מיהו לא כתב מנין הדיוק ורק כתב בסתמא שמשמע מדבריהם שאינו מועיל ולא מבואר מנין. ואין לומר שסמכו על מה שפסקו שאין להתייחד עם גוי כשאשתו עמו וכ"ש שאסור עם תינוקת. דזה אינו, שהרי אינו דומה השמירה כשאשתו עמו לשמירת תינוקת, שבאשתו עמו השמירה מכח הבעל ואשתו, שהבעל בוש מאשתו ואף אשתו מקפידה (עיין לעיל פ"י סע' א הערה 1) ובגוים אינו מועיל. אך כשיש שם תינוקת, הישראלית לא תתפתה כי מפחדת שהקטנה תגלה סודה, ומועיל אף עם גוי. ונראה שאף לא חוששים לאונס כשיש שם שומר אפי' שהשומר תינוק וכמבואר בעצי ארזים (ס' כב ס"ק ח) עיי"ש. ואף שבדברי הרמב"ם בפירוש המשניות בע"ז (ריש פרק אין מעמידין) משמע שאינו מועיל שמירת תינוק ביחוד עם גוי (וכמבואר בהערה הקודמת) מ"מ מהרמב"ם בפסיקותיו משמע שמועיל כיון שסתם דבריו וכדאמרן לעיל, והדבר פשוט שכאשר הרמב"ם סותר עצמו מפירוש המשניות לחיבור היד החזקה, אזלינן בתר היד החזקה וכמבואר ביד מלאכי (כללי הרמב"ם אות א) בשם הב"י והרדב"ז ועוד, ואף אין לומר שסתם דבריו ביד החזקה וסמך על מה שכתב בפירוש המשניות שאינו מועיל יחוד עם גוי בנוכחות תינוקת, דלא אמרינן הכי כמבואר ביד מלאכי (כללי הרמב"ם אות ו).

ולא אכחד שראיתי בספר דברי סופרים (סע' י בביאור הלכה ד"ה "שאינה") שכתב שהרמב"ם סובר לדינא שאינו מועיל יחוד עם גוי כשיש עמה תינוקת, וכדמשמע מפירוש המשניות, והא דהרמב"ם לא כתב דין זה בספר היד החזקה, כיון שאין דרכו של הרמב"ם לכתוב אלא דברים המבוארים להדיא בגמ', עיי"ש. ואחר המחילה, אע"פ שכן כתב בשדי חמד (ח"ו כללי הפוסקים ס' ג' אות ה') שאין דרכם של הרמב"ם והרי"ף לכתוב דינים שיוצאים מתוך דקדוקים ופלפולים מהש"ס וכו' ולא מפני שאין סוברים כן השמיטום אלא שאין דרכם להעתיק אלא דינים המפורשים בש"ס, עיי"ש. חדא דאין זה כלל כ"כ פשוט, וכדמשמע שפליגי בה הב"ח והשאגת אריה שהביא השדי חמד (שם) ובפרט שהב"ח הינו פוסק מפורסם ומקובל יותר מהשאגת אריה והרי הב"ח סובר לא כך. ועוד נראה דהכוונה שאין דרכם לכתוב דין היוצא מדקדוק, אבל אם ישנו דין המפורש בגמ', ואם יכתבנו בסתמא, זה יטעה את הלומד בדין, נראה ברור שדרכו של הרמב"ם לברר ולדקדק את ההלכה, וכן הוא בנידון דידן, שהרי דין של שמירת תינוקת מבואר להדיא בגמ', ואכן הרמב"ם פסק דין זה, והשתא אם איתא שסובר שעם גוי אינו

מועיל היה לו לפרש, ואע"פ שאין דרכו לפסוק דינים מתוך פלפול מ"מ היה לו להסביר ולהגביל את הדין ולהודיע שעם גוי זה אינו מועיל.

וראיתי בספר שער היחוד (חלק הארוך עמ' צז) לאחר שהוכיח מדברי התוס' בע"ז הנ"ל לאסור בנ"ד, הוסיף בזה"ל "ובשו"ת שער יוסף ס' ג העיר במוסגר שמדברי הרשב"א ח"א ס' תנג משמע קצת דלא כתוספות, ושם לא נמצא ואיני יודע כעת מקומו האמיתי לברר דבר זה", עכ"ל שער היחוד. הנה כוונתו למש"כ החיד"א בהגהותיו הנקראים אחורי תרעא המובאים במוסגר בספרו שער יוסף. ואם אכן כך הם הדברים, שהחיד"א מעיד דמשמע קצת מהרשב"א שלא כדברי התוס' בנ"ד, אין זה מילתא זוטרתי, דהא סברת הרשב"א כמעט שקול ונחשב כנגד רוב פוסקים כמש"כ היד מלאכי (כללי הרשב"א אות ז) ובנוסף למש"כ לעיל שי"א שאין להוציא מדברי התוס' הלכה למעשה אא"כ כתבו להדיא שזה הלכה וכו', עיי"ש. ולפ"ז סרה התלונה מדברי האחרונים הנ"ל שהתירו בנ"ד כנגד סברת התוס', דהא יש להם אילן גדול כהרשב"א להישען עליו. ואע"פ שלפנינו ליתא בתשובת הרשב"א הנ"ל זכר מזה, מ"מ נאמן עלינו החיד"א בדבריו שכן הוא הדבר. וכל זה כתבתי לפי הבנת שער היחוד הנ"ל. אלא לאחר העיון אין הבנה זו נכונה כלל, אחר המחילה הרבה, ואין הרשב"א חולק בדין זה על התוס' כלל ולכן לא נמצא זכר מזה בתשובת הרשב"א הנ"ל. ואף החיד"א לא היתה כוונתו לומר שהרשב"א חולק בדין זה על התוס'. אלא כוונת החיד"א פשוטה, דהמעיין בדבריו ימצא שעולה לפי שיטת התוס' שאין עדיפות בגמ' להביא אוקימתא הנמצאת במשנה יותר מאשר אוקימתא שהיא מימרא דאמורא, והוכיח כן מהתוס' בע"ז. ועל זה הוסיף החיד"א שמשמע קצת מהרשב"א דלא כתוס', היינו שסובר הרשב"א שאכן יש עדיפות לדבר שנאמר במשנה. ודבר זה נמצא בתשובת הרשב"א הנ"ל שציין החיד"א, ודו"ק. , **וכן הלכה כיון** שכן הוא דעת רוב האחרונים, ועוד שבתוס' (ע"ז כה:) שמשמע שאוסרים, ישנה מחלוקת בכוונתם ואפשר שאף הם מתירים. ואפי' שפשט דברי התוס' שאסור, אפשר שזהו דוקא בזמן שלא מענישים את הגוים על אונס, לכן אסרו התוס' אבל כיום שכן מענישים, אף להתוס' מותר, וכן כתב הדבר הלכה (ס' ד סס"ק כו) בהסבר התוס' כדי לישב את האחרונים המתירים. ושו"ר שכן פסק להקל הגר"מ שטרנבוך בספר ההלכה במשפחה (פט"ו סע' כז), והוסיף שמותר דוקא כשאין חשש שהגוי יאנוס את האשה, עיי"ש. ובפרט יש להקל כיון דהוי יחוד מדרבנן. וכ"פ להקל בספר נטעי גבריאל (פכ"ז סע' ז). .

טו. מותר לאיש כשר מבני אשכנז להתייחד עם אשת איש גויה כשיש עמה תינוק או תינוקת, אך לבני ספרד יש לאסור הנה בפשטות סתם גויה

ואפי' אשת איש אינה חוששת שיתפרסם זנותה וכמבואר ברדב"ז (ח"א ס' קצו) והובא גם בערך שי (ס' כב סע' ה) שסתם עכו"ם זונות ואינן בושות מן העיבור ולא מקפידות ומזנות ומתעברות ומתפארות, עיי"ש. וא"כ לפ"ז יש לאסור בנ"ד. אלא שיש לדון דאולי כשהיא א"א שאני, דהא תחשוש שהדבר יפורסם ויגיע לבעלה ואז אוי ואבוי לה. ועוד יש לדון האם הבעל הגוי מקפיד על זנות אשתו.

הנה נחלקו בגמ' (סנהדרין פב.) האם הבא על גויה חייב משום נשג"א (נדה, שפחה, גויה, א"א) או נשג"ז (נדה, שפחה, גויה, זונה) ומבואר שהסובר נשג"ז, אין חייב משום א"א, ופרש"י וז"ל "שסתם כותית מופקרת ואינה מיוחדת לבעלה ולא דמיא לאשת איש", עכ"ל. ובגמ' שם מבואר שהסובר נשג"ז ס"ל שהגוים מפקירים נשותיהם, והסובר נשג"א סובר שאין מפקירים, עיי"ש.

והנה מרן בש"ע (אבהע"ז ס' טז סע' א) פסק כמאן דסבירא ליה נשג"ז, א"כ מבואר שסתם גויה אפי' א"א, אינה שמורה לבעלה. וא"כ לכאורה אסור להתיחד עמה בנוכחות תינוקת, שהרי סתם גויה פרוצה היא ואינה חוששת שיתפרסם זנותה.

מ"מ כבר ביאר באריכות בשו"ת יד שלום (ס' סט) שדוקא בגויה שאינה תחת בעלה בנישואין גמורין, דהיינו לפני שהגוי בעל אותה, רק אז מפקירים נשותיהם. אבל לאחר שבעל אותה וקנה אותה, אף הגוי משמר את אשתו, עיי"ש באריכות שהוכיח כן ביד חזקה. וא"כ שוב יש להתיר כיון שחוששת שמא יתפרסם וישמע בעלה.

ואע"פ דאמרינן במס' ע"ז (כה.) דנכרי אין אשתו משמרתו ופרש"י וז"ל "דלא קפדה דאיהו בקרי ואיתתיה בבוציני", עכ"ל. ומימרא זו ממס' מגילה (יב.) ממעשה דאחשורוש וושתי, שלא הקפיד על אשתו בענין זימה, וחפץ בזה שתבא ערומה, ולכאורה מוכח שמפקירים נשותיהם אפי' לאחר שהגוי קנה את אשתו בביאה. מיהו ראיתי בשו"ת ויען דוד (ס' קפו) שכתב לישב, דהתם מיירי בפריצות בעלמא, אבל אה"נ לגבי ביאה, ודאי שמקפיד, עיי"ש. ואכן מבואר שהקפיד אחשורוש על המן באומרו "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית", ודוחק לומר שהקפיד דוקא כי היה זה לפניו "בבית". מיהו מצאתי בשו"ת צור יעקב (ס' טז) שכתב שהגוים מפקירים נשותיהם דהיינו שלא משמרה מלזנות שלא בפניו אבל בפניו ודאי שלא יניח לה לזנות עיי"ש. וא"כ בנ"ד הוי שלא בפניו וא"כ אינו מועיל. ויש לדחות שכוונתו שלא משמרה, דהיינו אינו מתאמץ לשומרה, אבל אם אכן ישמע ממישהו שאשתו מזנה תחתיו בודאי לא ניחא ליה בזה ויקפיד על כך.

והשתא דאתית להכי, שאף הגוי מקפיד על אשתו שלא תזנה נראה שאף נכרית שדינה כפרוצה, תחשוש שמא התינוקת תספר בשוק, והדבר יגיע לאזני בעלה (אך מזה

שהתינוקת תספר רק בשוק ולא יגיע לבעלה נראה שאינו מפחיד את הגויה דמסתמא פרוצות הן, ומתפארות בכך וכנ"ל בריש ההערה), ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת ויען דוד (שם) שהגויים מקפידים על זנות נשותיהם עד שיכולים להרוג על זה, ומעשים שהיו, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה ס' כב) שהגוי יכול להרוג על כך, עיי"ש. ולפ"ז אפי' האיש המתיחד עמה חושש שמא יגיע הדבר לאזני הבעל הגוי והוא יהרגנו.

ותדע שאפי' באופן שהבעל הגוי אינו מקפיד, לכאורה יש להתיר לפי הסוברים שהשמירה הינה אף מצד האיש שהוא בוש לבעול כאשר יש שומר וכמש"כ לעיל (סע' א הערה 1). מ"מ כבר כתבנו לעיל (סע' יג הערות 33 35) שסניף זה מועיל אך ורק לבני אשכנז שיוצאים ביד רמ"א, אך לבני ספרד אינו מועיל סניף זה, עיי"ש ואוקי באתרין. ולדינא ראיתי בספר דבר הלכה (ס' ד סע' ז) שלאחר שכתב שמועיל להתיחד עם תינוקת אפי' עם אשה פרוצה הוסיף וז"ל "ואפשר אף עם נכרית", עכ"ל. מיהו מדבריו דכתב דמהני מפני שהאיש הכשר בוש, אתיא שפיר לבני אשכנז אך לא מהני לבני ספרד, וכנ"ל. וכעת ראיתי בספר מנחת איש (פ"י סע' ו) שהעלה להתיר בנ"ד אף לבני ספרד, ובהערות נתן טעם דאע"פ שהנכרית לא מקפידה, מ"מ האיש חושש שיתגלה סודו, והא דנקטו הרמב"ם והש"ע דהאשה חוששת פן יתגלה ומשמע שהשמירה מכח האשה בלבד, לאו דוקא נקטו ואדרבא האיש בושתו גדולה יותר וכו', עיי"ש. מיהו כבר דחינו דבריו לעיל (סע' א הערה 1), ולענ"ד לא צדק בזה שהתיר אף לבני ספרד.

ולדינא נראה דלבני אשכנז כשהאיש כשר יש להקל, דיש שמירה מכח האיש הכשר וכנ"ל. אך לבני ספרד, אע"ג דאפשר דבכה"ג מהני דהאיש חושש פן יתגלה הדבר לבעלה הגוי ויהרגנו נפש, א"נ האשה הגויה חוששת שבעלה יגלה ואז אבוי לה וכמבואר לעיל, וא"כ היה מקום להקל, מ"מ כיון דלא מצאתי בפוסקים מי שפסק כן לבני ספרד בטעמא דמילתא, ומי יימר לן דיש להתיר ע"פ החששות הנ"ל ולכן יש לאסור, וצ"ע. . **וגויה פנויה, דינה כפרוצה, ועיין לעיל כיצד לנהוג בזה הלכה למעשה בסע'** יג. ושם העלנו שאם היא פרוצה אבל אינה חפצה שידעו שהיא מזנה, מועיל. ואם לא איכפת לה שידעו שזינתה, לבני ספרד אסור ולבני אשכנז, אם האיש כשר, מותר. עיי"ש בהערות. ונראה שסתם גויה פנויה לא איכפת לה שידעו שזינתה כמבואר ברדב"ז (ח"א ס' קצו) הובא גם בערך שי (ס' כב סע' ה) שסתם עכו"ם זונות ואינן בושות מן העיבור ולא מקפידות ומזנות ומתעברות ומתפארות, עיי"ש. . **ויש אוסרים להתיחד עם גויה בנוכחות תינוקת כן** כתב בספר תורת היחוד (פ"ח סע' ט), והסביר דאפי' שהאיש משומר מהנכרית מ"מ הנכרית אינה שמירה לתינוקת, וא"כ נמצא שהאיש מתיחד עם

קטנה דהוי איסור יחוד, ושכן הסכים עמו הגרי"ש אלישיב שליט"א, עיי"ש. ותדע שאף לשיטה זו אסור דוקא בנוכחות תינוקת אך בנוכחות תינוק, מהני.

ולענ"ד יש לעיין בזה, דהנה לעיל (הערה 39) כתבנו דלבני אשכנז ישנה שמירה אף מכח האיש, שהוא בוש שיתגלה קלונו בחוץ, ולכן הקטנה משמרתו מלזנות עם הנכרית, עיי"ש. ולפ"ז הכא נמי הנכרית משמרתו שלא יזנה עם הקטנה, דהא חושש טובא שמא הנכרית שאינה מזנה תספר בשוק.

ועוד י"ל דהנה לעיל (סע' א סוף הערה 1) כתבנו בשם המקנה דהגדולה הוי שמירה לקטנה, עיי"ש. וכמה סברות נאמרו בזה כיצד הגדולה משמרתה. חדא, הקטנה בושה מפני הגדולה, (אבל הסבר זה דחוק). ולטעם זה צ"ע האם קטנה בושה לזנות אף לפני נכרית. וטעם נוסף, שהגדולה תמנע מהקטנה מלזנות. ולפי טעם זה, נראה ודאי שהנכרית אינה משמרתה, דהא לא תמנע מהקטנה מלזנות. ועוד הוספנו שם טעם אחר שהשמירה מכח בושת האיש, שהוא בוש לבעול קטנה לפני גדולה שאינה מזנה, עיי"ש. ולטעם זה נראה כיון דמיירי באיש כשר, הכא נמי הוא בוש לבעול קטנה לפני נכרית שאינה מזנה עמהם. .

טז. מותר לאשה להתייחד עם איש שעסקו עם הנשים עיין לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו הגדר של עסקו עם הנשים. , **כשיש שם שמירת תינוק או תינוקת הנה** פשוט שלדעת הר"ח (הובא ברא"ש קידושין פ"ד ס' כז), והרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ח), ורבינו אלחנן (הובא במרדכי ס' תקמ) והמאירי (קידושין על משנה פב.), והמ"מ (על הרמב"ם שם), שמותר לאיש שעסקיו עמהן להתייחד עם אשה כשיש שם תינוק או תינוקת, כיון שפירשו שאיש שעסקיו עמהן לא גרע מסתם אדם, וכן הוא דעת הש"ע (ס' כב סע' ז) ועוד. אלא אפי' לשאר ראשונים שסוברים שאיש שעסקיו עמהן חמור יותר, כל אחד לשיטתו, כמבואר באריכות לעיל (פ"י סע' יד הערה 39) מ"מ כל חד מיעט אופן אחד לשיטתו אך שאר אופני ההיתר נשארו כמו שהם אפי' באיש שעסקו עמהן, וכמו שכתב להדיא בשו"ת חקרי לב (אבהע"ז ס' יט), עיי"ש.

וכן הסברא נותנת, שהרי אף שהאיש עסקו עמהן סוף סוף האשה תפחד שמא הקטנה תספר בשוק, ועיין בשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) שפלפל בדעת הלבוש, והעלה שהלבוש מתיר לאיש שעסקו עמהן להתייחד בנוכחות תינוקת, עיי"ש (אלא שהוא עצמו העלה להחמיר כדלקמן בהערה הבאה) וכן פסקו החקרי לב (שם) והדבר הלכה (ס' ד סע' ה) ובשער היחוד (סע' ז ס"ק ד) ובנטעי גבריאל (פכ"ח סע' א) והדברי חכמים (פ"ז סע' ג) ובתורת היחוד (פ"ח סע' ח). , **ויש אוסרין הר"ש** אלגאזי בספרו

תאווה לעיניים (קידושין ס' שלב) פירש את המשנה בקידושין (פב.) דאמרינן כל שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עמהן, דאתא לריבויי דאפי' כשיש שם שמירת תינוקת, אינו מועיל כיון שעסקיו עמהן. ובשו"ת נשמת כל חי (אבהע"ז ח"ב ס' א) העלה להחמיר כדעת התאווה לעיניים הנ"ל, עיי"ש. וכעת ראיתי בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כ) שכתב בנ"ד דיש להחמיר. וכן כתב בספר דברי סופרים (אות קיד).

וראיתי להחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג ד"ה "ופש") שכתב דלשיטת ר"ת וסיעתו שסוברים שאיש שעסקיו עמהן אסור לו להתייחד עם הנשים אפי' כאשר אשתו עמו (כדלעיל פ"י סע' יד) כ"ש שאסור לו להתייחד עם אשה כשיש שם שמירת תינוקת, עיי"ש.

ויש להעיר על דברי קדשו, דאינו דומה, שהרי הטעם שאשתו עמו אינו מועיל לאיש שעסקו עמהן, כיון שאינו בוש מאשתו כדלעיל (שם) אבל הכא השמירה היא בגלל שהאשה מפחדת שמא התינוקת תגלה סודה ולכן לא תתפתה. ואף לפי הטעם שכתבנו (שם) דאשתו אינה משמרתו כאשר בעלה עסקו עמהן כיון דניחא לה שהאשה הזרה תתפתה ותזנה עם בעלה כיון שאז הפרנסה מצויה ולכן אינו מועיל אפי' אשתו עמו, אין טעם זה שייך לכאן. ושוב ראיתי שכן תפס להעיר על החיד"א בספר דבר הלכה (ס' ד ס"ק כג), עיי"ש.

ויש לישב ע"פ מש"כ המאירי בטעם האוסרים באיש שעסקו עמהן אפי' אשתו עמו, כיון שאין אשתו יכולה לשומרו תמיד כ"כ, ואף הנשים מתוך שצריכות לו ולבן גס בו מחפות עליו, עיי"ש. ולפ"ז כ"ש שתינוקת לא תוכל לשומרו תמיד וינסה לפתות האשה באופן שהתינוקת לא תשים לב ויש חשש שהאשה תתפתה. .

יז. מותר לאשה להתייחד עם איש ואם הם גרושים, שאז לבו גס בה, עיין לעיל (סע' ז). **שלבו גס בה עיין** לעיל (פ"ט סע' לא והלאה) מהו גדר של לבו גס בה. , **כשיש שמירת תינוק/ת כן** מבואר בתוספתא (גיטין פ"ה ד) והביאה הרי"ף (גיטין לה: בדפי הרי"ף) והרמב"ם (הל' גירושין פ"ח ה"ב) והרא"ש (גיטין פ"ו ס' ד) לגבי אדם שנתן גט לאשתו ואמר לה מהיום אם אמות, שלא יתייחדו אלא בפני עדים וז"ל התוספתא "ולא תתייחד עמו ואפי' בנה הקטן עמה לפי שאינה בושה לשמש כנגדו", ע"כ. וכן פסק מרן הש"ע (ס' קמח סע' ב). ומבואר שדוקא אם הקטן הוא בנה אסור להתייחד בפניו, אבל אם הוא קטן זר, מועיל. (ועיין לעיל סע' ו, ז מש"כ בזה). ואע"פ שאין לך לבו גס בה יותר מאשר איש ואשה שחיו כנשואים. ולכן כל איש שלבו גס באשה ויש שמירת תינוק או תינוקת, מועיל. וכן כתב לדייק בפשטות בספר דבר הלכה (ס' ד

סע' ו). וכן יש להוכיח דמהני בנ"ד מהא דפסק הרמ"א (יור"ד ס' קצב) לגבי כלה שפירסה נדה שאסורים ביחוד, שהמנהג ליקח קטנה אצל הכלה וקטן אצל החתן, עיי"ש. והרי התם מיירי גם באופן שהחתן גם בכלתו. וכן כתב להוכיח מהתם בספר שער היחוד (סע' י ציוני דרך ס"ק לח) וכ"פ להתיר בספר נטעי גבריאל (פכ"ח סע' א) ובתורת היחוד (פ"ח סע' ח) וכן עיקר. , **ויש מחמירין בספר** זכרון עקידת יצחק (פ"ד) כתב שהדבר ברור שאיש שלבו גס בה, אינו מועיל שמירת תינוק או תינוקת, עיי"ש. והנה כתב דבריו בלא ראיות כלל, ולא ידעתי מנין כ"כ ברור הדבר, ובפרט דמוכח מהתוספתא דמועיל ושכן פסקו הרי"ף הרא"ש והרמב"ם והש"ע וכמבואר בהערה הקודמת. וכן בשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כ) ובדברי סופרים (אות קיד) העלו להחמיר בנ"ד. והנה בהגהות הרד"ל (קידושין פב.) כתב שתינוק לא הוי שומר כאשר גייסא אהדדי דחוששין שמא ילכו לצד ויזנו. וכן נראה שיסברו לאסור הפוסקים שאוסרים לאיש שעסקיו עם הנשים להתייחד עם אשה בנוכחות תינוקת והובאו לעיל בסע' הקודם (הערה 44), שהרי מבואר בחיד"א בשו"ת שער יוסף (ס' ג) שאיש שלבו גס בה הוא יותר גס בה מאשר איש שעסקו עם הנשים. וכן כתב החיד"א לישב מדוע התירו חכמים לדוד המלך להתיחד עם אבישג, הרי יכלו לעשות כן באופן שתהיה שם תינוקת, ותירץ דלפי התוס' ניחא, דאוסרים למי שעסקו עם נשים להתיחד בנוכחות תינוקת כיון דרגיל בנשים וגס בהן, ודוד המלך דמי למי שעסקיו ורגיל, עיי"ש. וודאי דדוד לא היה עסקו עמהן בפועל אלא רק לבו גס בהו, ואפ"ה כתב החיד"א דדמי למי שעסקו עמהן ואסור לו להתיחד בנוכחות תינוקת לשיטה זו. .

פרק יב - שומרים המצילים מיחוד

א. אשה שבעלה בעיר **שמותר** להתיחד עמה, כדלעיל (פ"ט סע' א). , **שומרת מאיסור יחוד. ולכן מותר לאיש להתיחד עם אשה כאשר נמצאת שם אשה שבעלה בעיר דין** זה יש לתלות במחלוקת ראשונים. הנה בטעם שאין איש מתיחד עם שתי נשים כיון שדעתן קלה (קידושין פ:) פרש"י וז"ל "מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחבירתה שאף היא תעשה כמותה", עכ"ל. וכן כתבו הר"ן (דף לב: מדפי הרי"ף) והתוס' ר"י הזקן והנימו"י (קידושין שם). וכתב בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות יד) שדעת הרמב"ם ור"ת היא כטעמו של רש"י, (אך סיים שאולי סוברים הרמב"ם ור"ת כטעמו של הריטב"א שנביא בהמשך ההערה, אלא שנראה מלשונו שעיקר סברתו שהם כשיטת רש"י, עיי"ש).

ולפ"ז משמע, שכל שאשה אחת מהשתים לא תזנה מסיבה כלשהיא, אף חבירתה לא תזנה, שתחשוש שתספר קלונה. ולפ"ז מותר לאיש להתיחד עם שתי נשים כאשר בעלה של אחת מהן בעיר והיא לא תזנה.

אך לפי מה שכתב לבאר הריטב"א שנשים דעתן קלה ומחפות זו על זו ולא מכספי אהדדי, א"כ פשט דבריו שדרכן לחפות זו על זו ואפי' זו שאינה מזנה. וכן הבינו בדעת הריטב"א והרש"י הנ"ל בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' ע) והדבר הלכה (ס' ח ס"ק יב) והדברי סופרים (אות נג) ובספר דבר משה (קידושין פ:). ועיין לעיל (פ"א סע' כד הערה 67) שהארכנו בביאור הריטב"א האם הבנה זו הכרחית.

ולפ"ז אפי' אם אשה אחת לא תזנה מסיבה כלשהיא, עדיין אסור לאיש להתיחד עמהן שמא יזנה עם האחרת והשניה תחפה עליה, וא"כ אינו מועיל להתיר לאיש להתיחד עם שתי נשים אפי' שבעלה של אחת מהן בעיר והיא לא תזנה.

ושוב ראיתי בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שתלה דין זה (יחוד עם שתי נשים שבעלה של אחת מהן בעיר) בטעמים הנ"ל, וכדאמרן. וע"ע בשו"ת פאת שדך (ח"א ס' קמח) שג"כ תלה דין זה במחלוקת ראשונים.

והנה מלבד הראשונים הנ"ל שעולה מהם להתיר בנ"ד, נראה שכן הוא דעת הרדב"ז (ח"ה ס' רז) שכתב בתוך דבריו שאשה שבעלה עמה הוא משמרה שלא תזנה, א"כ אף האשה האחרת לא תזנה כיון שבושה להבעל בפניה שלא תגלה סודה, עיי"ש. ואע"פ ששם מיירי שבעלה של השניה עמה ממש, מ"מ נראה שאפי' אינו עמה אלא בעיר, מועיל, שהרי חד טעמא הוא, שהרי הסביר הרדב"ז שאותה אשה בושה מהאשה שלא תזנה ולא כתב שהיא בושה מהבעל של אותה אשה, וא"כ ה"ה שבעלה של אותה אשה בעיר והיא לא תזנה אזי השניה בושה ממנה. והא דנקט הרדב"ז שבעלה עמה, כי כן היתה השאלה באנשים הרבה עם נשים הרבה ובעלה של אחת מהן שם. כיו"ב יש לדקדק בדעת הב"ש (ס' כב ס"ק ח), ונראה שבשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ח) מסכים להב"ש הנ"ל, שהביאו בתוך דבריו וביארם ולא חלק עליו.

וכן נראה לדקדק מהגר"א (ס' כב ס"ק ט) שסובר שהאיסור לאיש להתייחד עם שתי נשים, וכן לאשה עם שני בנ"א (לפי הרמב"ם והש"ע שסתם בנ"א פרוצים הם) הוא כפרש"י על המשנה שכתבתי לעיל, אך כשיש שם מאן דהו שלא יזנה, מועיל כשמירה. וכן נראה שסובר העצי ארזים (ס' כב ס"ק יד) שכל שיש אחת שלא שלא תזנה, אף השניה יראה מלזנות פן יפורסם הדבר, ועוד כתב שכן סובר הב"י בדעת הרמב"ם (לאפוקי הטור

בהבנת הרמב"ם שסובר שאינו מועיל), עיי"ש. וקצת יש להעיר, דאין כל הכרח שכן יסבור הב"י, וכמו שאבאר לקמן (הערה 4).

וע"ע מה שכתב בשו"ת בית שלמה (מסקאלה, אור"ח ס' מח) שלפי הרמב"ם והש"ע שכל שאשה אחת לא תזנה מאיזה סיבה שלא תהיה, נעשית שומרת ואף האשה השניה לא תזנה (והתם מיירי בדין האם אמו של הבן משמרתו והעלה שהמיקל י"ל על מה לסמוך, והתם לא הקל לכתחילה כיון שחשש לזכור לאברהם וכו'). עכ"פ מוכח שלמד שכן דעת הרמב"ם והש"ע. וכן נראה בספר המקנה (פ: על תוס' ד"ה ר"ש, וד"ה אמר רב יהודה) שלפי הרמב"ם כל שאשה אחת לא תזנה הוי שימור לאחרים, וכן כתב המקנה בספרו נתיבות לשבת (ס' כב אות ד), עיי"ש. (ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ פ"י ביאור נרחב בנתיבות לשבת הנ"ל).

וכן צידד מסברא הגר"מ מאזוז שליט"א הובא בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג ס' ד), שכל שמותר להתיחד עמה הוי שמירה.

וכ"פ להיתרא בחכ"א (בבינת אדם אות כז), וכן נראה דעת החות יאיר (ס' קח) שכתב שאמה של הנערה משמרת אותה מיחוד עם נכרי, והסביר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג) שכונת החו"י הנ"ל שאמה משמרתה כיון שבעלה בעיר, עיי"ש. ואע"פ שדברי החו"י הנ"ל אפשר לפרשם בפשטות שאמה משמרתה כיון שהיא עמה והבת לא תזנה בפניה, ואפי' אין בעלה של האם בעיר, (ועיין לקמן סע' ד הערה 15 שכתבנו שכן הבין הגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום ח"א ס' טז שזוהי כוונת החו"י להתיר כיון שאמה משמרתה) מ"מ מתבאר עכ"פ שכן סובר המנחת יצחק. וכן כתב בערך שי (ס' כב סע' ט). וכ"פ בנתיבות השלום (נתיב ט ד"ת ס"ק ה).

ועוד העלו להיתרא בספר טהרת ישראל (ס' כב אות כ) ובשו"ת ציץ אליעזר (שם) והגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו ה"ל). וכ"פ בספר נטעי גבריאל (פל"ה סע' ח). והדברי סופרים (אות לט) והדבר הלכה (ס' ח סע' ב), ובספר פתח הבית (פ"ט סע' ג). ובשו"ת חיי הלוי (ס' עח אות כח) כתב שרוב האחרונים התירו בזה. ובשו"ת ציץ אליעזר (שם) כתב שכן יועיל לפי הרמב"ם והש"ע, ועיין לקמן (הערה 4) מש"כ בזה. וכן נראה שסובר בספר חידושים וביאורים (קידושין ס' יא אות יב, יד). וכעת ראיתי שכן העלה לדינא הרה"ג משה לוי זצ"ל בשו"ת תפילה למשה (ח"ו כת"י), וכן עיקר למעשה ובפרט שיחוד עם שתי נשים הוי מדרבנן וכדלעיל (פ"א סע' יט). , **ודוקא אם האשה האחרת יודעת מכך שבעלה של האשה השניה בעיר שהרי** אם אינה יודעת מכך, לא תפחד לעשות עבירה כיון שחושבת שאף חבירתה תעשה

כמותה. כן נראה פשוט. ופלא הוא שלא ראיתי בפוסקים מי שמזכיר תנאי זה ואולי פשוט להם הדבר. . **ויש אוסרים כן** נראה דעת הריטב"א (קידושין פ:) שכתב בטעם שאסור לאיש להתייחד עם שתי נשים כיון שמחפות אחת על השניה ולא מתביישות אחת מחבירתה ועיין לעיל (הערה 2). ולפ"ז אפי' אם האשה שבעלה בעיר ודאי לא תזנה, סוף סוף חבירתה לא תירא לזנות כיון שתחפה עליה.

וכן כתב העצי ארזים (ס' כב ס"ק יד) שכן סובר הטור בדעת הרמב"ם. וכן כתב בהגהות הרד"ל (קידושין פא.) שכן סובר הרמב"ם, שנשים דעתן קלה עליהן לשתוק ואפי' שרק אחת מזנה. ולפ"ז כתב שאשה שבעלה בעיר אינה מצילה, עיי"ש. וכעת ראיתי באור שמח (פכ"ב הל' איסו"ב הי"ב) שבתחילה כתב שנראה פשוט מדעת הרמב"ם שאינו מועיל אשה שבעלה בעיר כשמירה לאחרות, ודקדק מהא שכתב הרמב"ם (פכ"ב ה"ח) לא תתייחד אשה עמהן עד שתהיה אשתו של אחד מהן שם, ומדוע בעינן שתהיה שם, הרי סגי באשה שבעלה בעיר (כאן לשונו קצת קשה להבנה, שכתב וז"ל "ולמה בעינן שתהא האשה ובעלה עמהן הלא יש כאן אשה שבעלה בעיר וכו'", עכ"ל. ומשמע מלשונו שהדבר ידוע שיש אשה שבעלה בעיר, ומניין לו זאת, ואכן בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' מ' פ"י הקשה על דבריו, עיי"ש. ולענ"ד נראה כוונת האור שמח שהתקשה מדוע צריך שיהיו הבעל ואשתו עמהן, הרי סגי שהבעל לא יהיה ממש עמה אלא בעיר, ואין כוונתו שידוע שיש שם אשה שבעלה בעיר, ואף שזה קצת מגומגם בלשונו, עיי"ש). מ"מ נראה שדעתו מצדדת יותר לחומרא דאינו מועיל, וכן מתחילת דבריו נראה שיותר פשוט לו שאינו מועיל, אלא שלא הכריע כן בסכינא חריפא, עיי"ש.

ובשו"ת ציץ אליעזר (שם) הקשה על האו"ש שסובר בדעת הרמב"ם שאשה שבעלה בעיר אינו מועיל כשמירה, מאי שנא מהא דמותר לאשה להתייחד עם הרבה אנשים כשאשתו של אחד מהם שם, והסביר הב"י וז"ל "כיון דאשתו של זה לא תזנה מפני בעלה שהוא שם, חבירתה ג"כ לא תזנה שתירא שזאת ובעלה יגלו סודה", עכ"ל. ולכאורה ה"ה באשה שבעלה בעיר שם שחבירתה לא תזנה. וכתב לתרץ, דהתם הם שנים, איש ואשתו, ויש חשש גדול יותר שהקול יופץ ביותר ולא יוכלו להכחיש, אבל מאחד וכ"ש אשה אחת (זו שבעלה בעיר) לא יפחדו לזנות לידה כי יהא קל להכחישה, והעולם, וכן בעלה של האחרת לא יאמינו ללעז של אשה אחת בידעו טבע של נשים שדעתן קלה ואפי' על מה שנדמה להן, אומרות שראו, עיי"ש שכתב עוד הסבר.

ולענ"ד יש להעיר על ההסבר הנ"ל, שא"כ מדוע מותר להתייחד עם שתי יבמות או שתי צרות כמבואר בש"ע (ס' כב סע' י). אדרבא, לפי ההסבר הנ"ל יש מקום יותר לאסור,

מלבד זה שיכולה להכחישה שהרי רק אשה אחת מעידה, ועוד שהעולם וכן בעלה של האחרת לא יאמינו כיון שיודעת שיש שנאה ביניהן.

ולענ"ד החילוק הוא פשוט, והבדל גדול יש בין דברי האור שמח לבין דברי הב"י הנ"ל, שאפשר שהרמב"ם והב"י סוברים כדעת הריטב"א, שנשים דעתן קלה ומחפות אהדדי ואפי' שרק אחת מזנה, וכמ"ש הרד"ל בהבנת הרמב"ם, ולכן כשיש אשה שבעלה בעיר אינו מועיל כשמירה, אבל אם בעלה של האשה נמצא עמה ממש, יראה האחרת לזנות כיון "שהיא ובעלה יגלו סודה" שהאשה תגרר אחר בעלה ויספרו הסוד, לכן דקדק הב"י בלשונו "שהיא ובעלה יגלו סודה" ולא כתב שהיא תגלה סודה, ואכמ"ל.

והטור (ס' כב) הקשה על הרמב"ם שהתיר לאשה להתייחד עם אנשים הרבה כאשר אשתו של אחד מהם שם, והקשה מדוע זה מועיל הרי יש לחשוש שאחרים יזנו, עיי"ש. ולכאורה מוכח שסובר שאפי' אם מאן דהו מהנמצאים לא יזנה אין זה שמירה לאחרים, וא"כ ה"ה אם נמצאת שם אשה שבעלה בעיר שלא יועיל כשמירה. מיהו לפי מה שכתב הפרישה (שם ס"ק יא) שהטור אמר דבריו אליבא הרמב"ם דליכא כשרים וא"כ הוו פרוצים, אבל אה"נ לטור גופא דאיכא כשרים, שפיר דמי דמהני.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רב אות א) שבעיירות גדולות אין להקל ובסתם עיירות, צ"ע לדינא, עיי"ש. ולכאורה נראה לדקדק מהחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) שכתב שאין הצלה ליחוד מלבד אשתו עמו או שתי נשים השונאות זו את זו או תינוקת. ולכן כתב שאינו מועיל לאיש להתייחד עם אשה כשאמו עמו, עיי"ש. ולפ"ז ה"ה שאסור להתייחד כאשר נמצאת שם אשה שבעלה בעיר. .

ב. י''א שאמו, בתו, או אחותו אינן שומרות אותו מלהתייחד עם אשה אחרת

הנה בעזר מקודש (ס' כב סע' א) נשאר בספק בדין זה. (ועיין בספר זכרון עקידת יצחק פ"ג שתחילה כתב שאמו אינה משמרתו אך נשאר בצ"ע לדינא). אך מאי דמספקא ליה להעזר מקודש, פשיטא ליה להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו), דכתב לדקדק לאסור מהא דאמרו בגמ' ובפוסקים שאשתו משמרתו ולא אמרו אמו משמרתו (הנידון בשאלה היה בשמירת אמו), והטעים את הדבר שאשתו מתקנאת בירך חברתה וזהירה לעמוד על המשמר, אבל אמו אינה זהירה וישנה ואינה משגחת, ועוד שאמו מחפה עליו. ועוד דקדק ממשנתנו דתנן "ובזמן שאשתו עמו ישן עמהן בפונדקי" ואי נימא שאף אמו משמרתו, היה לתנא להשמיע רבותא ולשנות בזמן שאשתו או אמו עמו ישן עמהן בפונדקי מפני שאשתו או אמו משמרתו, וסיים שאף שיש לדחות את הראיה, מ"מ הדבר ברור דאין שמירה אלא אשתו, עיי"ש.

והנה הטעם הראשון שכתב, שכיון שאשתו מתקנאת בחברתה וזהירה וכו' עיין לעיל (פ"י סע' א הערה 1) שכתבנו דלפי הרא"ש, הטעם שאשתו משמרתו הינו כיון שבוש מאשתו ולא מטעם שהאשה זהירה לעמוד על המשמר, ולפ"ז אפשר שהאיש בוש מאמו ובתו ואחותו, ומילתא דמסתברא שאיש אפי' פרוץ יתבייש לזנות מול אמו או בתו. וכן מה שסיים לדקדק מלשון המשנה, דאם איתא שאמו משמרתו, היה לתנא להשמיע ולשנות ובזמן שאשתו או אמו עמו ישן עמהן בפונדקי, יש לכאורה לדחות שהמשנה באה להשמיע היתר יחוד אפי' כשישנים, וזה אינו אלא באשתו, ששנתה מתנדדת מאימתה של זו, וכמבואר לעיל (פ"י סע' ט הערה 22) ולכן לא יכול היה לשנות באופן הנ"ל. אבל אה"נ שלא בשעת שינה אפי' אמו משמרתו.

ומה שכתב שאמו תחפה עליו, הנה אי נימא שהוא בוש מאמו, א"כ אין על מה לחפות, דהוא לא יזנה לפני אמו ובתו. אכן מה שהעיר שהגמ' והפוסקים לא נקטו שמירה אלא אשתו או חמש נשים השונאות וכו', קצת משמע דאינו מועיל בנ"ד. אא"כ נימא שהוא בוש מהן וכנ"ל ואז לפי מש"כ בשם הרא"ש דאשתו משמרתו היינו שבוש ממנה, א"כ ה"ה בנ"ד, דאפשר דסמכו הפוסקים דחד טעמא נינהו.

ועוד הוסיף החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (שם) לדקדק מהבאר שבע שמשמע שאף הוא אינו מתיר, עיי"ש. וכן כתב הפתחי תשובה (ס' כב ס"ק ב) בשם הזכור לאברהם (אות י יחוד) שבתו או נכדתו אינן שומרות אותו, ומדלא פליג עליה הפ"ת משמע דמסכים לו. (וצ"ע אם ה"ה אמו, דאפשר שממנה בוש טפי). ועוד בזכור לאברהם הנ"ל כתב ששאל על רגל אחת להרב כמהרח"ם והשיב לו דמה שנראה לכאורה שהבן מהני לשמור על אמו כי מקפיד על זנות אמו משא"כ אב עם בתו שהבת אינה מקפדת על זנות אביה כן אמר לפום ריהטא אלא דצריך לעיין בשרשן של דברים, עיי"ש. והנה החילוק הנ"ל קצת קשה, וכן ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ד אות ו) שכתב ע"ז שהחילוק הנ"ל הוא בלי יסוד ויש לפקפק עליו, עיי"ש. וכעת ראיתי לבעל שו"ת משנה הלכות בספרו דרך ישרה, שהוא פירוש על ספר אורחות חיים להרא"ש, שכתב על הא דכתב הרא"ש (ס' צז) בזה"ל "אל תתיחד עם שום אשה ואפי' עם שתי נשים חוץ מאשתך ואמך ובתך", וכתב להסביר מה הרבותא של הרא"ש שנקט "שום אשה", והסביר שבא להורות שיחוד עם אשה אסור אפי' כשבתו עמו וכמו שכתב הפ"ת בשם הזכ"ל, עיי"ש. ולענ"ד אין כל הכרח שהרא"ש רמז דין זה בדברים כ"כ נסתרים ואין לבנות ע"ז הלכות.

והנה בשו"ת מעשה אליהו (מני ס' קז) כתב דלא מצינו שבתו משמרתו, ואדרבא יש בזה גריעותא, שמחמת מורא האב הוא לא יחשוש לזנות בפניה כי היא לא תספר מחמת

המורא. ועוד פסקו לאסור בנתיבות לשבת (ס' כב אות ד), ובשו"ת שער שמעון אחד (ח"ה ס' ח). וכ"פ בספר טהרת ישראל (ס' כב אות ו). וכן דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל לאסור בזה וכדעת החיד"א הנ"ל (כן שמעתי מתלמידו, הרה"ג נתן בן סניור שליט"א). וכ"פ הרה"ג משה לוי זצ"ל בשו"ת תפילה למשה (ח"ו כת"י). **, ויש חולקים ומתירין לכאורה** יש לדקדק כן משיטת רש"י והתוס' ר"י הזקן והנימו"י (קידושין פ:) והר"ן (דף לב מדפי הרי"ף) שפירשו שהאיסור לאיש להתייחד עם שתי נשים, כיון שאחת לא תירא לזנות שאף חברתה תעשה כמותה, עיי"ש. ולפ"ז משמע שאם אחת ודאי לא תזנה, כגון שהוא עם אמו או אחותו, אף השניה לא תזנה, וכמבואר לעיל (סע' א הערה 2) גבי אשה שבעלה בעיר, עיי"ש. ושוב ראיתי שכן כתב לדקדק משיטת רש"י בשו"ת אג"מ (ח"ב ס' טו), עיי"ש.

ושיטת האוסרים שהובאו בהערה הקודמת, סבירא להו דמשם אין ראיה, דאיכא למימר שהאם מחפה על בנה, א"כ האשה לא תירא לזנות כיון שיודעת שהאם תחפה על בנה וממילא תחפה אף עליה. ואין לומר שעדיין תחשוש לזנות, שמא האם תחפה על בנה לבד, אבל עליה תספר בשוק. זה אינו, כדמוכח מרש"י שאוסר לאיש שעסקו עמהן להתייחד עם הרבה נשים כיון שכולן מחפות עליו ואע"פ שאינו יכול לבעול את כולן. ואם נאמר שהחיפוי הוא רק על האיש הבועל, א"כ סוף סוף אף אשה לא תזנה עמו כיון שתחשוש שיחפו עליו אבל עליה יספרו, וא"כ מדוע אסור להתייחד עם הרבה נשים, אלא ודאי שכיון שיחפו על הבועל, יחפו אף על הנבעלת, והטעם נראה שאם יספרו על הנבעלת, אפשר שיתגלה מיהו הבועל והשותף לעבירה. וה"ה באם שתחפה על בנה, תחפה אף על האשה שנבעלה.

והנה לפי מה שכתבנו בשם הרא"ש ועוד לעיל (פ"י סע' א הערה 1) שהטעם שאשתו עמו מועיל לאיש להתייחד עם אשה, מהטעם שבוש מאשתו, נראה דה"ה שהאיש בוש לזנות לפני אמו או בתו וכיו"ב. ועיין בט"ז (ס' כב ס"ק ט) שכתב שהאיש בוש לפני שומר, עיי"ש. ולפ"ז יש לומר כיון שאמו לא תזנה אזי יבוש הוא לזנות בפניה.

ולכאורה יש לדקדק להתיר בנ"ד מהמשנה בגיטין (עג.) דאיתא התם גבי איש שגירש את אשתו על תנאי דלא תתיחד עמו אלא בפני עדים אפי' ע"פ עבד וכו' חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה, עיי"ש. ובפרש"י איכא דלחד מ"ד הוי משום יחוד פנויה, וכן הביא את פרש"י הרמב"ן (כתובות כז:). והנה מדנקטה המשנה חוץ משפחתה, ש"מ שאר קרובים ג"כ מהני כגון בתו או אמו, שהרי אין לבה גס בהן כמו בשפחתה ותתבייש להיבעל בפניהם. ועיין לקמן (סע' ה הערה 16) שהרמב"ן דייק כיו"ב מהא דנקטה

המשנה שפחתה, ש"מ בנה ובתה מהני, ויותר מכך כתב הרמב"ן שם בזה"ל "אבל לעניין יחוד ודאי לא בעיל איניש באפי אינשי ואפי' באפי בריה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה משא"כ בבניה", עכ"ל עיי"ש. וה"ה אנן נדייק דבפני בתו ואמו ודאי לא בעיל ושרי.

והנה בתוספתא (גיטין פ"ה תוס' ד) גבי המגרש את אשתו על תנאי וכמבואר במשנה גיטין הנ"ל, איתא בזה"ל "לא תתיחד עמו אפילו [ע"פ] בנה הקטן (עמה) לפי שאינה בושה לשמש כנגדו", ע"כ. והביאה הרי"ף (גיטין לה: בדפי הרי"ף) והרמב"ם (הל' גירושין פ"ח ה"ב) והרא"ש (גיטין פ"ו ס' ד). ולכאורה יש לדקדק בתוספתא הנ"ל דדוקא בפני בנה הקטן אינה בושה לשמש אך לפני שאר אינשי, לא תשמש כנגדם, וא"כ ה"ה בתו ואמו, דהא התוספתא לא מיעטה אלא בנה הקטן. ולפ"ז ה"ה בלשון מרן הש"ע (ס' קמח סע' ב) יש לדקדק כנ"ל והבאתי כ"ז לקמן (סע' ה הערה 16), עיי"ש. ועיין בהתוס' רא"ש (קידושין פ:) שגרס בלשון התוספתא הנ"ל שאשה מתיחדת עם שני אנשים וכו' "חוץ מקטן שאין בושים לשמש לפניו", (וע"ע בשיירי מנחה), ומשמע דבעלמא שניהם בושים ולא רק האשה. וכן משמע מהרשב"א בגיטין (עג:) דהאיש בוש מלשמש בפני עבד ושפחה חוץ משפחתה. והשתא לפני בנה הקטן אינם בושים אך לפני אמו ובתו, הסברא נותנת שהאיש יתבייש לבעול בפניהם.

והנה מצאתי להגר"ח פלאג'י בשו"ת החיים והשלום (ס' יט), שהביא את דעת החיד"א שאוסר (שהובא בהערה הקודמת) ודחה דבריו והעלה להתיר. אלא ששוב ראיתי להגר"ח פלאג'י בספרו החפץ חיים (ס' לח אות מ) שהעתיק את דברי החיד"א שאוסר ושתק לו, וש"מ דמסכים לו. אלא שנראה פשוט שעיקר דעתו להלכה היא כמ"ש בשו"ת החיים והשלום להתירא. חדא, כפל דברי היתרו בספרו האחר ראה חיים (פרשת וישב) ואף שם דחה דברי החיד"א. ועוד שספר החפץ חיים ששם העתיק את דברי החיד"א בשתיקה, נראה שנכתב לפני שו"ת החיים והשלום ששם דחה דברי החיד"א. שהרי שו"ת החיים והשלום ח"ב נדפס בשנת תרל"ב ואילו הספר החפץ חיים היה קיים כבר בשנת תר"א כמבואר בהקדמה שם שזה הספר ניצול בשריפה בשנת תר"א. מ"מ יש להעיר שהדרשה שבספר ראה חיים ששם דחה דברי החיד"א נאמרה בשנת תקפ"ד, היינו לפני שנת תר"א. וצריך לומר שהספר החפץ חיים, היה לפני כן כתוב היינו לפני שנת תקפ"ד. ובפרט לפי מש"כ הגר"ח פלאג'י בשער הספר החפץ חיים על מהות הספר וז"ל "הרי זה לקט הזכרונות וכו', גירסאי גירסא דינקותא וכו", עכ"ל. א"כ ודאי דבהאי סיפרא לא נחית לעומקא דדינא כמו בשו"ת, ועוד דהוי גירסא דינקותא. וכעת ראיתי שכתב שם בהקדמה בזה"ל "מודעא רבה לאורייתא דלא מיבעיא דלעניין דינא לא יסמוך

איש עלי לפסוק דין, לא להלכה ולא למעשה אם אינו רואה בעיניו הדברים במקומם", עכ"ל. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פי"ד אות י) שג"כ כתב שעיקר דעת הגר"ח פלאג'י להתיר. וכן פסק המהר"י וויל (ס' נה) והביאו הגר"ח פלאג'י בשו"ת החיים והשלום (שם). ובשו"ת בית שלמה מסקאלה (אור"ח ס' מח) תלה דין זה במחלוקת הטור והרמב"ם, שלפי הרמב"ם מועיל ולפי הטור אינו מועיל, וסיים שכיון שמרן הש"ע אזיל בתר הרמב"ם א"כ מותר בכה"ג, אלא כיון שהנתיבות לשבת והזכור לאברהם אוסרים (כמבואר בהערה קודמת) אינו מורה לא לאסור ולא להתיר ובשעת הדחק המקל לא הפסיד, עיי"ש. ומשמע שסובר שמעיקר הדין מותר אלא מחמת חששו לדעת הנתיבות לשבת והזכור לאברהם אינו מורה להתיר לכתחילה אלא בשעת הדחק. ועכ"פ מוכח שלדעתו הרמב"ם והש"ע מתירים.

ובשו"ת ציץ אליעזר (שם) העלה לדינא להתיר בכל צורך שהוא, ואע"פ שבתחילה צידד להתיר רק באיסור דרבנן, מ"מ נראה שבסוף תשובתו התיר בכל גוונא, עיי"ש. ובספר דבר הלכה (ס' ח סע' ד) כתב שכן פסק החזו"א וכן דייק שכן הוא דעת הראנ"ח, ושכן הוא פשטות הגמ' בכתובות, עיי"ש באורך. ושוב ראיתי בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סה אות ח) שכתב להתיר להתייחד עם אשה כאשר אחותו או אמו או בתו עמו כיון שהאיש, שמסתמא שומר מצוות, בוש לזנות לידם, ועוד אף האשה בושה לזנות לפני אנשים, והניף ידו שנית (ח"ב ס' טו) שהאריך והסיק להקל, עיי"ש. וכן משמע שמתיר הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח) שכתב שאחותו מצילתו מיחוד, וכן בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו ה"ל) פסק להדיא שאמו, בתו או אחותו מצילות מיחוד. (מיהו כעת אתא לידי ספרו של הגר"מ שטרנבוך אורחות הבית מהדורה חדשה ושם פי"ד סע' ל כתב שאין להקל באמו משמרתו בלילה, ובהערה כתב "דלא כמ"ש במהדורות קודמות", עיי"ש. ואפשר דרק גבי לילה חזר בו).

וכ"כ להתיר בספר חידושים ובאורים (קידושין ס' יא אות יב, יד), וכ"פ בספר פתח הבית (פ"ט סע' ד). ובספר תורת היחוד (פ"ח סע' ג) כתב דמותר והמנהג להקל ביום דסגי בשמירה אחת. וכן דעת הגר"מ מאזוז שליט"א הובא דעתו בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג ס' ד) דהכי נקטינן דאחותו משמרתו ושכן הורה למעשה גדול הדור האחרון החזו"א שידוע שהיה מחמיר ומיראי הוראה, עיי"ש. ונראה שהסכים עמו הרה"ג בוגיד סעדון במגיד תשובה (שם ס' ה).

ושוב ראיתי בשו"ת משנה הלכות (תנינא ח"ב ס' שג) שדן בזה והעלה שבאופן עראי אפשר להקל אבל בדרך קבע יש להחמיר, ולענ"ד יש להקל אפי' בקבע (זולת ממידת

צניעות וקדושה) כל שיש צורך בדבר וכדאמרן. . **ונראה שבשעת הצורך אפשר לסמוך על המתירין כיון** שרבו המתירים, ועוד שהבית שלמה כתב לדקדק שכן הוא דעת הש"ע, נראה שאפשר לסמוך עליהם, ובפרט שיחוד כה"ג אסור מדרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט). מיהו, לכתחילה יחוש לדעת האוסרים, ורק בשעת צורך אפשר להקל, וכמו שאכן כתב הציץ אליעזר כמבואר בהערות הקודמות. . **והוא הדין נכדתו כן** כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ב ס' פו) ע"פ המבואר שבתו משמרתו, א"כ ה"ה נכדתו. והסכים לו בעל הספר דבר הלכה (הובא באבני ישפה שם ס' פז). וכן העלה הרה"ג בוגיד סעדון זצ"ל בשו"ת מגיד תשובה (ח"ג ס' ה).

ונראה שלפי הטעם שכתבנו לעיל (הערה 6) שהאיש בוש מלזנות לפניהן, אפשר שלא כל נכדה מהני לשמירה, דיש שהסב אינו מתראה עמה רק לעיתים רחוקות והיא כזרה בעיניו, ואינו בוש ממנה כלל, ולכאורה דינם כשתי נשים דעלמא דאסורים ביחוד. מיהו לפי הטעם שכתבנו בשם רש"י וסיעתו שכל שאשה אחת אינה מזנה, אף השניה אינה מזנה, מהני כל נכדה, וצ"ע. .

ג. יש שצידדו להקל לאב ובנו להתיחד עם אשה ואפי' לבני ספרד דאזלינן בתר מרן הש"ע דאין שני אנשים מתיחדים עם אשה אחת אפי' שהם כשרים זולת בשעת הדחק וצורך גדול כמבואר לעיל (פ"ד סע' א ב), וכן לבני אשכנז דאין אנשים פרוצים מתיחדים עם אשה אחת כמבואר לעיל (שם), בנ"ד כתבו שאפשר שיהיה מותר בשעת צורך וכמו שיבואר בהערה הבאה. **אפילו שהם פרוצים ושיש לעשות בזה שאלת חכם, אלא שהעיקר לאסור בזה ולדונם כשני אנשים זרים הנה** הגר"ח פלאג'י בספר החפץ חיים (ס' לח אות מ) הביא את דעת החיד"א שאיש המתיחד עם אשה כשאמו עמו אינה משמרתו כיון שמחפה עליו, וכתב הגר"ח פלאג'י שלפ"ז ה"ה איש המתיחד עם אשה כשאביו עמו שלא יועיל כיון שאביו יחפה על בנו. ושוב דחה סברא זו וכתב שדינם של אב ובנו אינו שונה משני אינשי דעלמא וכשהם כשרים, מותר להם להתיחד עם אשה, עיי"ש. וא"כ חזינן שאין קרבתם מעלה או מורידה כלל, ולכאורה כשהם פרוצים יש לאסור לכ"ע, ובכשרים יש לאסור לבני ספרד וכנ"ל בהערה הקודמת. **אלא** שהגר"ח פלאג'י עצמו בספרו האחר ראה חיים על התורה (פרשת וישב) הביא שוב את דעת החיד"א הנ"ל שכתב שאיש המתיחד עם אשה כשאמו עמו שאינה משמרתו, ודחה דבריו והעלה שאמו כן משמרתו, וסיים בזה"ל "ונראה דודאי דעם אביו מותר להתיחד עם אשה, דמלבד דמאביו יש לו מורא יותר, זאת ועוד דקיימא לן דאשה אחת

מתיחדת עם שני אנשים כשרים לכ"ע וא"כ כשהאב והבן שניהם כשרים מותר לכ"ע, עכ"ל. והנה לפי הנימוק הראשון שכתב שמאביו יש לו מורא יותר, נראה שלאו דוקא כשרים, ורק לפי הנימוק השני כתב שאם הם כשרים מותר לכ"ע. שאל"כ מדוע הביא את הנימוק הראשון, הרי אי התם מיירי בכשרים, אין המורא של הבן מהאב מעלה או מוריד שאפי' שני אנשים זרים מותרים להתיחד עם אשה כשהם כשרים. מיהו יש לדחות, כיון שלפני כן הביא דעת החיד"א שאוסר לאיש להתיחד עם אשה כשאמו עמו מפני שמחפה על בנה, לכן כתב כאן שמאביו יש לו מורא יותר היינו אפי' לדעת החיד"א יש להתיר מחמת המורא, שלא נאמר שאב ובנו אפי' כשרים דינם גרוע מאינשי דעלמא, שהאב יחפה על בנו (לשיטת החיד"א, כמו באמו) קמ"ל. וא"כ שוב אין ראיה להתיר יחוד של אב ובנו כשהם פרוצים ודיינו אם נשאיר את דינם כאינשי דעלמא. ולענ"ד כן נוטה הלשון של הגר"ח פלאג'י להתיר דוקא בכשרים. ושו"ר בספר נטעי גבריאל (פרק יז הערה ה) שכתב ע"פ הגר"ח פלאג'י הנ"ל, שאפשר שאב ובנו מותרים להתיחד אפי' לשיטת הרמב"ם (היינו שסובר שכולם פרוצים), עיי"ש. ומשמע שאף הנטעי גבריאל לא ברירא ליה כולי האי הדיוק הנ"ל וכתב רק על דרך אפשר. וכשדנתי בנידון לפני הגר"י רצאבי אמר לי שהלשון של הגר"ח פלאג'י יותר נוטה להיתר אך משמעות הפוסקים אינה כן. ולכן הרוצה לעשות מעשה ולהקל, ישאל מורה הוראה.

מיהו לאחר זמן בא לידי ספר יפה ללב לרבי יצחק פלאג'י בנו של הגר"ח פלאג'י הנ"ל, ושם (ח"ה ס' כב אות ג) לאחר שהביא דברי החיד"א, הביא דברי אביו בספר ראה חיים ובספר החפץ חיים הנ"ל וכתב בזה"ל "ושפיר הדברים אמורים בכשרים דהרי אמרינן בב"מ דף פג: שאב ובנו בעלו נערה וכו'", עכ"ל. ומוכח שלמד שכל היתר הגר"ח פלאג'י מיירי בכשרים וכן נראה עיקר. וכעת ראיתי להגר"ש גרינמן בספר זכר שמואל דדעתו נוטה לאסור בזה כשהם פרוצים. . **וכן שני אחים דינם כשני אנשים זרים פשוט**, דלא שייך טעמא דמורא שכתבנו בהערה הקודמת לגבי אב ובנו, ודינם כאינשי דעלמא. וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב ס' סח אות א). .

ד. איש המתייחד עם אשה כשאחותה או אמה או בתה עמהם וה"ה סבתא או נכדה. , דינם כאיש המתייחד עם שתי נשים דהיינו שקרבה זו לא

מעלה ולא מורידה, ואין לומר שלא תזנה בפניהם, שנשים דעתן קלה ואפשר שיתפתו שתיהן. וכן משמע מסתימות המשנה (קידושין פ:) שאסרו עם שתי נשים, והתירו בגמ' (שם פא:) רק באופנים שנזכרו שם, דהיינו שתי צרות, שתי יבמות, אשה וחמותה וכו' כדלעיל (פ"ז), והטעם מפני ששונאות זו את זו ולא יחפו, אבל עם אמה או בתה

וכד', אינן שונאות זו את זו, ושתיהן יתפתו, ואף אם רק אחת תתפתה, אפשר שהשניה תחפה עליה, וכן משמע בשו"ת בית יהודה (ס' יג) שהתייחס לאם ובתה כשתי נשים דעלמא ולא כתב שום היתר מצד זה שהם אם ובתה. וכן בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) התייחס לאם ובנותיה כנשים דעלמא, עיי"ש. והפ"ת (יו"ד ס' קצב ס"ק ז) כתב בשם הבאר שבע, שכלה שפירסה נדה, ונהגו שאם הכלה שוכבת אצל בתה, זהו איסור גמור, ומשמע שהפ"ת הסכים לבאר שבע, ואע"פ שנקט שוכבת, דהיינו שינה, נראה מלשונו שהגריעותא לא בגלל השינה אלא שלוקחים את אם הכלה כשומרת במקום קטן או קטנה, עיי"ש בלשונו. וכן כתב הגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (ח"א ס' טז) שאשה ואמה הוי כשתי נשים דעלמא, עיי"ש. ונראה שה"ה אשה ואחותה. וכן אפשר לדקדק לאסור מדברי החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) עיי"ש היטב.

וכן נראה להוכיח שכן סובר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז ס' עג) שכתב להסביר את החוות יאיר שביאר שנערה שהיתה מתייחדת עם נכרי כשאמה עמה, שטעם ההיתר כיון שבעלה של האמא היה בעיר, עיי"ש. והנה לא הסתפק בכך שעצם זה שהיא אמה מועיל כשמירה. (ועיין בהערה הבאה מש"כ להסביר את החוות יאיר הנ"ל דלא כמנחת יצחק).

כמו שמבואר לעיל דאסור לכ"ע כדלעיל (פ"ג סע' א). **. וי"א שכאשר בתה או נכדתה נמצאות עמהן, מותר להתייחד כ"כ** בשו"ת אג"מ (ח"ד ס' סד) וז"ל "ונכון מה שאמר לך ר' מרדכי שליט"א בשמי, שיחוד עם אמה ובתה ועם אמה ובת בתה או בת בנה פשוט דליכא איסור, ויחוד עם שתי אחיות פשוט שאסור", עכ"ל. ועיין בחזו"א (אישות ס' לד ס"ק ג).

ושוב ראיתי בשו"ת חוות יאיר (ס' קח) שמבאר בתוך תשובתו לגבי צעירה שהיתה הולכת לפרנסת אביה לנכרי, והיתה הולכת עם אמה הזקנה כדי שלא יהא יחוד, ומשמע מלשונו שאמה היתה מצילתה מאיסור יחוד, עיי"ש. מיהו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי עג) הסביר שכוונת החוות יאיר הנ"ל, שאמה של הנערה מצילתה מאיסור יחוד כיון שבעלה היה בעיר (היינו אביה של הנערה), עיי"ש. אך נראה שפשט לשונו אינו כן, אלא סגי בשמירת האם שעמה, שהרי לא הזכיר מאומה שבעלה של האמא היה בעיר. ושו"ר להגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (ח"א ס' טז) שהבין בדברי החו"י הנ"ל כדאמרן, היינו שהתיר כיון שאמה משמרתה, והקשה על דבריו, עיי"ש. עכ"פ מוכח שאף הוא למד בחו"י דלא כהמנחת יצחק הנ"ל.

ולכאורה ישנה ראיה להתיר בנ"ד מהמשנה בגיטין (עג.) דאיתא התם גבי איש שגירש את אשתו על תנאי, דאסור לה להתיחד עמו אלא בפני עדים אפי' ע"פ עבד וכו' חוץ

משפחתה מפני שלבה גס בה, עיי"ש. ובפרש"י איכא דלחד מ"ד הוי משום יחוד פנויה, וכן הביא את פרש"י הרמב"ן (כתובות כז:). והנה מדנקטה המשנה חוץ משפחתה, ש"מ שאר קרובים ג"כ מהני כגון בתה או אמה או אחותה. וכן ראיתי להרמב"ן (כתובות שם) שג"כ דייק כנ"ל דנקטה המשנה שפחתה, ש"מ בנה ובתה מהני, עיי"ש. ועיין בסע' הבא (הערה 16 ד"ה וכן מדוקדק) שיש לדקדק כן מלשון מרן הש"ע. וע"ע שם מה שיש לדקדק מהגמ' בכתובות. .

ה. מותר להתייחד עם אשה כשנמצא עמה אביה, או בנה או אחיה

הנה בגמ' כתובות (כז:) איתא גבי אשת כהן שנאסרה עליו מפני ששבויה היתה, דאם יחד לה בית בחצרו, כשהיא יוצאה, יוצאה לפני בניה. וכשהיא נכנסת, נכנסת לפני בניה. וטעמא מפני היחוד כמבואר ברש"י ובראשונים שם. וא"כ מוכח שבפני בנה שרי להתיחד. ודוחק לפרש דמיירי רק בבניה קטנים, וההיתר להתיחד הוא מדין שמירת קטנים כדלעיל (פי"א סע' א). והנה הקשה הרמב"ן (כתובות שם) על הא דבניה יהיו עמה וליכא יחוד, דהא בנה ובתה אין מעידין עליה, ותירץ וז"ל "לאו מילתא היא דאע"ג דאינם נאמנים דמשום אימייהו אתו ומשקרי וכגופה דמו ואין אדם נאמן ע"י עצמו. אבל לענייין יחוד ודאי לא בעיל איניש באפי אינשי אפי' באפיה בריה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה משא"כ בבניה וכו'", עכ"ל. וכן כתב הרשב"א (כתובות שם) דאע"פ דאינם נאמנים להעיד עליה, מיהו בפני בניה מותרת להתיחד כיון דאינה מתעסקת בפניהם דבושה היא מפני שאין לבה גס בהן, עיי"ש. וכיו"ב כתבו הנימו"י והשיטה מקובצת בשם הרא"ה, עיי"ש. וא"כ מוכח דהיא לא תבעל בפני בנה.

ואע"פ שיש שפירשו את הסוגיא הנ"ל דהוי חומרא וחסידות כיון דאין כאן יחוד בחצר וכו' וכמ"ש לעיל (פ"ח סע' ב הערה 5), מ"מ העיקר דלא כוותיהו אלא יש כאן איסור יחוד, עיי"ש. וא"כ בפשטות ישנה ראיה דבנה מצילה מיחוד. מיהו יש קצת לדחות דהא אפי' אם תכנס לפני בניה וכי איזה יחוד יש כאן הרי הפ"פ ובניה יכנסו מיד אחריה, וכבר כתבנו לעיל (שם) דאפשר דהכא החמירו טפי מיחוד דעלמא כיון דלבם גס אהדדי ומכירים את הרמיזות של בן הזוג, ולכן אסרו חכמים משום יחוד. ולפ"ז אפשר דהקלו בשמירה כל דהו והתירו בפני בנה כיון דאין כאן יחוד ממש רק דהחמירו עליהם, משא"כ יחוד גמור דעלמא, דהתם לא יועיל בנה עמה. ועוד אפשר דהתם בגמ' אע"פ שהתירו יחוד בשבויה כשבנה עמה, אפ"ה אסרו לעשות כן בכהן עם גרושתו, וש"מ דבניה אינם שמירה מעלייתא והקילו רק בשבויה, וא"כ אפשר דבעלמא ג"כ לא מהני. אך אינו מוכרח דאפשר דהני מילי לגבי ליחד לה בית בחצרו כפרש"י שם דהוי דירה קבועה, אך

גבי יחוד מהני בניה אפי' בכהן וגרושתו, ועוד דלפי הטעם שכתבו הרמב"ן והרשב"א דהיא לא תבעל בפניהם, משמע דאפי' בעלמא מועיל וצ"ע בכ"ז, והדעת נוטה להקל.

והנה יש לדקדק להתיר בנ"ד מהמשנה בגיטין (עג.) דאיתא התם גבי איש שגירש את אשתו על תנאי, דאסור לה להתיחד עמו אלא בפני עדים, אפי' ע"פ עבד וכו' חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה, עיי"ש. ובפרש"י איכא דלחד מ"ד הוי משום יחוד פנויה, וכן הביא את פרש"י הרמב"ן (כתובות כז:). והנה מדנקטה המשנה חוץ משפחתה, ש"מ שאר קרובים ג"כ מהני כגון בנה או אביה או אחיה. וכן ראיתי להרמב"ן (כתובות שם) שג"כ דייק כנ"ל דנקטה המשנה שפחתה, ש"מ בנה ובתה מהני, עיי"ש.

וכן מדוקדק להתיר בנ"ד מלשון מרן הש"ע (ס' קמח סע' ב) דפסק את המשנה דגיטין הנ"ל דלא יתיחד עמה אלא בפני עד וכו' חוץ משפחתה ובנה הקטן מפני שאינה בושה לשמש בפניהם, עיי"ש. דדוקא בפני שפחתה או בנה הקטן אסור להתייחד, וש"מ בפני בנה הגדול שרי, וכן בפני אביה או אחיה, שמרן לא מיעטם. והנה מה שהוסיף מרן דה"ה בנה הקטן, כן הוא בתוספתא (גיטין פ"ה ד) והביאה הרי"ף (גיטין לה: בדפי הרי"ף) והרמב"ם (הל' גירושין פ"ח ה"ב) והרא"ש (גיטין פ"ו ס' ד) וכ"כ הגר"א (שם אות ג) שכן הוא בתוספתא. וכן כתב בח"מ (ס' ז ס"ק א), דבנה הגדול מהני לגבי יחוד דהיא בושה לשמש בפניו, עיי"ש.

והנה המהר"י וויל (ס' נה והובא בדרכי משה ס' כב) והחכ"א (כלל קכו סע' יג) כתבו שאין לאדם ליקח משרתת עם בנה, כיון שא"א להישמר תמיד מיחוד, שהרי הבן פעמים אינו נמצא, ונמצא מתייחד עם אשה, עיי"ש. ומשמע שבנה מועיל כשמירה. אלא דלכאורה יש לדחות דהתם אין זה מדין בנה עמה, אלא כיון שבני אשכנז מתירים לאשה להתייחד עם שני אנשים, בנה לא גרע מאיניש דעלמא. מיהו ראיתי להגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) שלמד בדעת המהר"י וויל שהבן משמר את אמו מפני הבושה, עיי"ש. וע"ע להגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (ס' יט) דלמד מהמהר"י וויל היתר לאיש להתייחד עם אשה כשאמו עמו, עיי"ש. ומשמע דלמד שהטעם של המהר"י וויל, אינו מהטעם שאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים, אלא שהבן משמר את אמו, וה"ה שהאם משמרת את בנה. ומצאתי בשו"ת משנה הלכות (חי"ב ס' דש) שג"כ כתב דמוכח מהמהר"י וויל הנ"ל שבן שומר את אמו מיחוד. והנה אף החי"ח בספרו נדחי ישראל (פכ"ד אות י) הביא את דין המהר"י וויל בסתמא, וא"כ יש לדקדק בו כנ"ל. (ועיין ביפה ללב ח"ט ס' כב אות ג). ובשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס' עא) כתב שהמהרי"ל דיסקין (ח"ב קונ"א ס' ה אות כא) סובר שבנה של האשה שומר, עיי"ש. וטעם ההיתר כיון

שהאשה בושה מלשמש לפניהם, וכמדוקדק מלשון מרן הש"ע (שם), שבפני בנה הקטן ושפחתה אסור כיון שאינה בושה לפניהם, ש"מ שלפני אביה וכו' היא בושה מלשמש. **ונראה** להוסיף טעם, שנראה פשוט שאפי' לא היתה בושה בפניהם, אביה לא היה מניח את בתו מלזנות. (ולגבי אח ובן, הכל לפי העניין, שהדבר תלוי בגילם וכד'). וכ"פ הגר"מ שטרנבוך בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו ה"ל) שאביה או אחיה מצילים מיחוד. וכ"פ הדבר הלכה (ס' ח סע' ו) ובספר פתח הבית (פ"ט סע' ה). וכעת ראיתי שכן העלה להקל הרה"ג משה לוי בשו"ת תפילה למשה (ח"ו כת"י) שהאב משמר את בתו. , **ואפילו הם פרוצים כיון** שטעם ההיתר הינו שהאשה בושה מלשמש בפניהם, כמבואר בהערה הקודמת, א"כ אפי' הם פרוצים היא בושה מלשמש בפניהם, וכן פסק הדבר הלכה (ס' ה סע' ו) ועיי"ש בס"ק ו שהאריך להוכיח כן. וכ"פ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו ההלכה במשפחה (פט"ו ה"ל). מיהו דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א הובא דעתו בתורת היחוד (פ"ח ס"ק ד) שאחיה ועוד איש פרוץ, אסורים ביחוד, דאין אחיה הפרוץ משמרה, עיי"ש. ולדינא נראה שאפשר להקל ע"פ הפוסקים המתירים כיון דהוי יחוד דרבנן. , **ויש מחמירים כ"פ** הזכור לאברהם (אות י, הובא בפ"ת ס' כב ס"ק ב), ועיין להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) שקצת יש לדקדק מדבריו שאסור, עיי"ש. וכ"פ בספר דברי חכמים (פ"ז סע' כא). .

ו. בנוכחות זוג מאותן נשים השונאות זו את זו היינו אשה וצרתה, אשה ויבמתה, כלה וחמותה, כלה ובת חמותה, אשה ובת בעלה. ופרטיהן מבואר לעיל (פ"ז). , **מותר לאיש להתיחד עם אשה עיין** לעיל (סע' א) שהעלנו שמותר להתיחד עם אשה בנוכחות אשה אחרת שבעלה בעיר, דכיון שהיא לא תזנה אזי השניה תפחד לזנות שלא תספר סודה, עיי"ש. וה"ה בנ"ד, כיון שאותן נשים השונאות זו את זו אינן מזנות כשהן יחד וכמבואר לעיל (פ"ז סע' א) א"כ האשה האחרת תחשוש לזנות בפניהן שלא יגלו סודה. והדבר מתבאר היטב לפי מש"כ בשו"ת בית שלמה (מסקאלא, אור"ח ס' מח) דלפי הרמב"ם והש"ע, כל שנמצאת שם אשה שלא תזנה מסיבה כלשהיא, הוי שמירה לאחרת (ובנידונו שם חשש לאוסרים והעלה שהמיקל בשעת הצורך לא הפסיד. עכ"פ חזינן שכן סובר בדעת הרמב"ם והש"ע).

וכ"ש בנ"ד שיש לצרף דעת רש"י וסיעתו שסוברים שמותר לאיש להתיחד עם ג' נשים דעלמא, שבנ"ד שרי, ושכן פסק הרמ"א כדלעיל (פ"ג סע' ד). ותדע שפסק זה אתיא לבני ספרד, שאסור לאיש להתיחד עם הרבה נשים, ובנ"ד שרי. אך לבני אשכנז קיי"ל

שמותר לאיש להתיחד עם ג' נשים בעלמא, ובלאו הכי מותר גם כשאינן מהני חמש נשים השונאות. , וכל זה בתנאי שאותה אשה יודעת מקרבתן של הזוג **פשוט**. שאם אינה יודעת מכך, לא תחשוש לזנות בחושבה שאף שאר נשים יעשו כמותה. ועיין לעיל (סע' א הערה 3) שכיו"ב כתבנו לגבי יחוד בנוכחות אשה שבעלה בעיר. אך נראה דלבני אשכנז אפי' אינה יודעת מקרבתן, שרי. דהא לבני אשכנז איש מתיחד עם ג' נשים כ"ז שאין עסקיו עמהן כדלעיל (פ"ג סע' ד), עיי"ש. . ואם האיש עסקו עמהן **עיין** לעיל (פ"ג סע' ה והלאה) מהו הגדר של עסקו עם הנשים. , לבני אשכנז אסור **כדלעיל** (פ"ג סע' ד) דבני אשכנז קיבלו את הוראות הרמ"א שפסק כרש"י שאיש מתיחד עם ג' נשים ומעלה, אך כשעסקו עם הנשים אסור, דמתוך שצריכות לו מחפות על העבירה, והיינו אפי' הנשים שאינן מזנות, עיי"ש. וא"כ בנ"ד שעסקו עמהן, אע"פ שאותן זוג נשים השונאות זו את זו לא יזנו, מ"מ יכול לזנות עם האחרת והן יחפו על העבירה. ולבני ספרד מותר **דלבני** ספרד אין את החומרא של עסקו עמהן, ולהרמב"ם והש"ע לא גרע איש שעסקו עמהן מאיש דעלמא וכמבואר לעיל (פ"י סע' יד הערה 39). וא"כ אין לנו להוסיף חומרא שאינה מבוארת בגמ', דכל אחד מהראשונים למד דין "עסקו עמהן" לשיטתו בלבד ואינו מודה לשאר שיטות וכמבואר לעיל (שם). ולפ"ז אפי' שעסקיו עמהן מותר וכנ"ל בתחילת הסעיף. .

ז. באופן שאסור לאשה להתייחד עם אנשים דהיינולבני ספרד, דאסור לאשה להתייחד עם סתם אנשים זולת בשעת הדחק וצורך גדול. ולבני אשכנז האיסור הוא דוקא עם פרוצים, וכמו שמבואר לעיל (פ"ד סע' א ב). , אם נמצאת שם אשתו של אחד האנשים, מותר להתייחד **כתבהרמב"ם** (פכ"ב מהל' איסו"ב ה"ה) וז"ל "לא תתייחד אשה אחת אפי' עם אנשים הרבה עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם", עכ"ל. וכ"פ הכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) וכן הסכים המ"מ (שם) וכן הסכים בפשטות הרדב"ז (ח"ה ס' אלף תקעא) וכ"פ מרן הש"ע והלבוש (ס' כב סע' ה), ובספר יפה ללב (שם אות ח) נראה שהסכים ללבוש, וכן משמע בשו"ת נחפה בכסף (ח"ב ס' יא) וכן הוא בחכ"א (כלל קכו סע' ב). ויש לצרף לשיטת המתירים, את הפוסקים שסוברים שאשה שבעלה בעיר מצילה מיחוד מהטעם שהאשה השניה תתבייש לזנות כמבואר לעיל (סע' א), וא"כ ה"ה בנ"ד.

ותדע, דהא דמותר מיירי אפי' בפרוצים, שהרי הרמב"ם וסיעתו סוברים שאין כשרים היום, ואסרו לאשה להתייחד עם אנשים הרבה, ומשמע שסתם אדם דינו כפרוץ, ואפ"ה

פסקו שאם אשתו של אחד מהם שם, מותר, (ולדינא אין לחלק בין איש שדינו כפרוץ לפרוץ במציאות וכדלעיל פ"ה סע' ב הערה 10), וכן מוכח מהב"ח ובארץ צבי (ס' כב) והמקנה (קידושין פ: בתוס' ד"ה ר"ש) שלמדו שהרמב"ם מתיר אף בפרוצים.

וטעם ההיתר בנ"ד, כתבו הב"י (ס' כב) והלבוש (שם סע' ה) שהאשה לא תזנה עם האנשים כיון שתחשוש שהאשה ובעלה יגלו סודם. והרדב"ז (שם) משמע מלשונו שהאשה לא תזנה כי חוששת שהאשה השניה תגלה סודה (ולא מבעלה). ומור"ש (הובא בפרישה ס' כב ס"ק יא) כתב שהשמירה מכח האיש והאנשים. דהיינו, כיון שהאיש לא יזנה, א"כ שאר האנשים יתביישו ממנו ולא יזנו, עיי"ש. וכן כתב הכנסת הגדולה (הגהות ב"י אות ג) בשם הבנימין זאב, ועיין בערוך השלחן (ס' כב סע' ז).

אך יש להעיר על שיטת מור"ש והכנה"ג הנ"ל, כיון דמירי אפי' בפרוצים וכמבואר לעיל, א"כ פרוצים אינם בושים זה מזה, וכמבואר להדיא בגמ' (קידושין פ:) ופסקוהו הפוסקים, ויש לעיין. ושוב מצאתי שדיבר בזה הר"ש אלגאזי בספרו תאוה לעיניים (ס' שלב) וז"ל "ואפשר עוד דכיון דבעלה של זאת לא יזנה מפני אשתו שמשמרתו, אחרים יראו ויראו שזה האחד לא יגלה סודם, דדוקא כשכולם ראויים לעבור עבירה לא מיכספי מהדדי כמו שאמר שם רב יוסף בגמ'. תדע לך דהא מתחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי, דהיינו שכולם נושאים הכשורא", עכ"ל. הנה עולה מדבריו שאפי' פרוצים מתביישים ורק שיכולים כולם לזנות, אינם בושים מהדדי, ואכמ"ל.

וראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תרנח) שיש לעיין אם אפשר להאמין לפרוץ שטוען על אשה שהיא אשתו, (ובנדונו מדובר באשה הנוסעת עם איש ואשתו ברכב) עיי"ש. ולכאורה אף בנ"ד יש לעיין, כאשר אשה נצרכת להתייחד עם אנשים פרוצים, וישנה שם אשה נוספת, ואחד הפרוצים טוען שהיא אשתו, האם אפשר להאמין לאותו פרוץ. ולכאורה דוקא אם אותו פרוץ יודע את ההלכה שאם יטען שהיא אשתו אז אין איסור יחוד ולכן יש להסתפק אולי משקר כדי שאותה אשה תסכים להתייחד עמהם.

מיהו נראה שבנידון דידן אין מה להסתפק, שהרי אם אינה מאמינה לפרוץ אזי אסור לה להתייחד, ואם היא מאמינה, אזי אין כאן חשש עבירה כיון שחושבת שאותה אשה היא אכן אשתו ולא תזנה כי תחשוש שילכו לגלות סודה. (אא"כ נאמר שהשמירה רק מכח האיש והאנשים וכדעת מור"ש והכנה"ג לעיל דאז אכן יש להסתפק בזה) ואף שהיה מקום לומר כיון שלפי האמת היא אינה אשתו, סוף סוף איסור יחוד יש כאן, מ"מ ראינו שכתב הגרש"ז אויערבאך (בהסכמה לדבר הלכה) לגבי אשה שטועה וחושבת שבעלה בעיר ולפי האמת הוא אינו, שדעתו נוטה שמותר לכתחילה להתייחד עמה שסוף סוף

אימת בעלה עליה, (ואע"פ שלא כתב כן בהחלט, מ"מ משמע שדעתו נוטה להתירא) עיי"ש וה"ה בנ"ד.

אכן היה מקום להחמיר ולומר שאפשר שהלה משקר כדי שתכנס עמהן ליחוד ואז יחלו לזנות עם האשה שעליה העיד שהיא אשתו, ורק אז ינסו לפתות אף את האשה הכשרה, ויצרה תקיף טפי בעת שהחלו בעבירה, ונשים דעתן קלה. מ"מ מסתבר להקל בזה כיון שאין היחוד בכה"ג אלא מדרבנן כדלעיל (פ"א סע' יט), ורוב פרוצים אינם יודעים הל' יחוד ולכן אין לתלות שמשקר שהרי אינו מרויח כלום, ואפי' אם יודע הל' יחוד ואפשר שמשקר, מ"מ אין זה ודאי והוי ספק דרבנן לקולא, ועוד, שברגע שהאשה הכשרה תראה ותבין שאכן האשה השניה אינה אשתו, אפשר שמיד תצא החוצה, וצ"ע. ועיין לעיל (פ"י סע' כז) מש"כ בזה. . **וי"א שאסור אם האנשים מוחזקים כפרוצים הטור** (ס' כב) הביא את דעת הרמב"ם שהתיר לאשה להתייחד עם אנשים הרבה כשנמצאת שם אשתו של אחד מהם, וכתב עליו בזה"ל "ואיני מבין דבריו כיון שאוסר אשה אחת עם אנשים הרבה מאי נפקא מינה שאשתו של אחד מהם שם אכתי איכא למיחש לאחריני", עכ"ל. הנה מוכח שאפי' שהאיש והאשה הנשואים לא יזנו, מ"מ אין זה שמירה לאחרים. מיהו הטור החמיר דוקא בפרוצים וכמבואר בב"ח ובפרישה (ס' כב ס"ק יא). .

ח. באופן שאסור לאיש להתייחד עם נשים כדלעיל (פ"ג). **, אם נמצא שם הבעל של אחת הנשים, מותרים בייחוד פשוט** לפי מאי דקיי"ל שמותר להתיחד עם נשים כאשר בעלה של אחת מהן בעיר שהיא משמרת את כולן וכדלעיל (סע' א) ושכן דעת הרמב"ם והש"ע, עיי"ש. וכ"ש בנ"ד שבעלה של אחת מהן עמה ממש. **ואע"פ** שמרן הש"ע כתב וז"ל "וכן לא יתייחד איש אחד אפי' עם נשים הרבה", עכ"ל. ולא הוסיף "עד שיהיה שם בעל של אחת מהן", כמו שאכן הוסיף ברישא של ההלכה לגבי יחוד אשה עם אנשים הרבה שאסור עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם, מ"מ נראה פשוט שסמך על כך שהיא אותה סברא בדיוק, כיון שהוא ואשתו לא יזנו, אזי אף אחת מהנשים לא תזנה עם האיש השני מפני שחוששות שהזוג יגלה סודן וכמו שכתב הב"י לגבי אשה המתייחדת עם אנשים הרבה ואחת מהן היא אשתו. וכן מבואר להדיא בחכ"א (כלל קכו סע' ב). .

ט. באופן שאסור לאשה להתייחד עם אנשים עיין לעיל (פ"ד). **, אפילו אם נמצאים עמהם גוי ואשתו אסור להתייחד ולא** אומרים שכמו שאם נמצאים שם זוג נשוי ישראלים היחוד מותר כדלעיל (סע' ז) אף זוג גוים מציל מאיסור,

דלפי הטעמים שכתבנו לעיל (שם הערה 22) שההיתר להתייחד כשיש שם זוג נשוי ישראלים הוא כיון שהאיש ואשתו לא יזנו, תירא האשה שילכו לגלות סודם וכמבואר בב"י, עיי"ש. אך בזוג גוים, אין אשתו משמרתו והוא מזנה לפניה כדלעיל (פ"י סע' יח), לכן הגויה לא תספר בשוק, וכן לפי הטעם שכתב הרדב"ז דהיתר יחוד כשנמצאים שם זוג ישראלים נשואים, שהאשה חוששת רק מהאשה השניה שלא תזנה, כאן שונה כיון שבעלה הגוי ג"כ מזנה בפני אשתו הגויה לכן לא תספר (שאם אומרים שהגויה תספר, א"כ מדוע אסור להתייחד עם גוי כשאשתו עמו, אלא פשוט שאינה מספרת, ועיין לקמן סע' יא בהערה 38 שכתבנו לחקור מדוע אינה מספרת). וכן שאר הטעמים שכתבנו שם אינם תקפים כאשר הזוג הוא גוי. . **והוא הדין איש המתייחד עם נשים, ונמצאים שם גויה שבעלה עמה אסורים להתייחד על** פי מה שבארתי בהערה הקודמת. .

י. ההיתרים המבוארים לעיל בסע' א, היינו אשה שבעלה בעיר שמצילה אחרות. סע' ב, אמו או בתו עמו שבשעת הצורך מצילות אותו. סע' ה, אביה או בנה עמה. סע' ו, שנמצאות שם זוג נשים השונאות. (אלא ששם העלינו שלבני אשכנז אינו מועיל כאשר האיש עסקו עמהן, עיי"ש). סע' ז, אשה עם אנשים הרבה שאשתו של אחת מהן שם. סע' ח, הרבה נשים שאחת מהן בעלה עמה. , **מועילים להתייחד אפילו עם פרוץ, או עם איש שלבו גס בהן או עם איש שעסקו עמהן כן** עולה לפי הטעמים שכתבנו בכל הסעיפים הנ"ל. וכ"פ בספר דבר הלכה (ס' ח סע' ה). .

יא. ההיתרים המבוארים בסעיפים א, ה, ו, ח בסע' א, היינו אשה שבעלה בעיר שמצילה אחרות. סע' ה, כשאביה או בנה עמה. סע' ו, שישנן שם חמש נשים השונאות. סע' ח, הרבה נשים כשאחת מהן בעלה עמה. , **מועילים אף להתייחד עם גוי כן** נראה לפי הטעמים שבארנו בהערות שם. . **אך ההיתר בסע' ב בסע'** ב, היינו להתייחד עם איש כשאמו או בתו או אחותו עמו, שבשעת צורך אפשר להקל. **נראה שזה דוקא בישראל אבל עם גוי אינו מועיל, ונכון לשאול חכם הנה** טעמי ההיתר שכתבנו כשאמו או בתו או אחותו עמו הם שנים. האחד, האיש בוש לבעול לידם. והשני, כיון שהשומרת לא תזנה, אזי הישראלית ג"כ לא תזנה כיון שחוששת שתלך לספר בשוק. והנה כשמדובר בגוי שאמו או בתו או אחותו עמו, יש לדון האם ההיתרים הנ"ל תקפים. הנה לגבי בושה, נראה שאצל גוים אין בושה, וכמו שכתב הרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ד) לגבי יחוד עם גוי כשאשתו עמו, שאין אשתו

משמרתו "ואין להם בושה", ונראה שכמו שאינו מתבייש מאשתו, אינו מתבייש מאמו או בתו.

ואף שיש קצת לחלק, שדוקא מאשתו אין לו בושה כיון שרגילים במעשה אישות. ועוד שבוגדים אחד בשני בריש גלי וכעין מה שכתבנו לעיל (פ"י סע' יח הערה 94) בשם הר"י מלוניל, דהן בוגדות בבעליהן ואינן מקפידות שהבעלים בוגדים בהן, עיי"ש. אבל בפני אמו יש לו בושה, מ"מ הסברא נותנת שאם אדם פרוץ כ"כ שיכול לבעול ליד אשתו, אבדה תקנתו. וכן משמע מלשון הסמ"ג (לאוין קכו) וז"ל "שהגוים אינם בני בושת", עכ"ל.

והנה לגבי הטעם השני, שהישראלית חוששת שהשומרת תספר בשוק, הנה מצינו שאסור לישראלית להתייחד עם גוי כשאשתו עמו, ומוכח שלא אומרים שמותר כיון שתחשוש שהגויה תספר. אכן יש לעיין מדוע הגויה לא תספר בשוק. אפשר שכיון שהם רגילים בפריצות, אין בזה חידוש לספר, ולפ"ז ה"ה אמו בתו ואחותו לא יספרו, ואסור לישראלית להתיחד בפניהן, או אפשר שרק בגלל שזה בעלה אינה מספרת על מעלליו, אך אמו ובתו או אחותו אפשר שכן יספרו, ואז מותר לישראלית להתיחד עמו בפניהן, וצ"ע. ולדינא, כיון שאין ראיה מהפוסקים כיצד לנהוג למעשה, ומה שכתבנו זה רק סברות, לכן יעשה שאלת חכם. .

פרק יג - שאר הרחקות

א. לא תלך אשה בשוק ובנה הקטן **וצ"ע** מהו הגיל שכבר יש לאסור. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ג) ג"כ כתב שהגיל של קטן בנ"ד אינו מבואר. ובספר דברי סופרים (עמק דבר אות תתסד) כתב שמסתבר שכל שאין הילד צועק לאמו כשאחר לוקח אותו מיקרי קטן ונשאר בצ"ע. מהלך אחריה. וטעם הדבר הוא שמא יחטפוהו רשעים, וכשתלך להשיבו יתפסוה ויתעללו בה **איתא** בגמ' סנהדרין (יט.) התקין רבי אבהו בציפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה משום מעשה שהיה. ופרש"י וז"ל "משום מעשה שהיה שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא אחד מהם ואמר בואי וארא ליך ונכנסה אחריו ועינו אותה" עכ"ל. וכדבר הזה פירשו ג"כ המאירי והיד רמה (סנהדרין שם). וכ"פ את התקנה הנ"ל הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"א הי"ז) והכל בו (ס' עה) והאורחות חיים (הל' כתובות אות ז) והסמ"ג (לאוין קכו) והטוש"ע והלבוש (ס' כב סע' יד) וערוך השלחן (שם סע' יב) ועוד.

והנה הב"ח (ס' כב ס"ק ט) התקשה מדוע הרמב"ם והסמ"ג לא כתבו דין זה יחד עם תקנת רבי יוסי שנשים ידברו בבית הכסא שמא יבא איש ויתיחד עמהן, (הרמב"ם כתב את התקנה של נשים מספרות בפכ"ב ואילו את התקנה שלא תלך אשה ובנה הקטן אחריה בפכ"א) וכתב שהרמב"ם והסמ"ג לא פירשו את המעשה שהיה כפרש"י הנ"ל אלא שאותם רשעים לא אנסו את האשה אלא התעללו בה בפריצות דרך שחוק ולכן הפרידו תקנה זו וכתבוה בנפרד כי היא גדר של צניעות ולא כתקנה של דיבור בבית הכסא ששם זה שמא יבואו לידי עבירה, עיי"ש בב"ח. ומש"כ הב"ח בהסבר הרמב"ם והסמ"ג דרק התעללו בה דרך שחוק אך לא אנסוה, הנה לשון הרמב"ם "ויתעללו בה הרשעים שתפסוהו דרך שחוק", ולכאורה אפשר שכוונתם שהתעללו בה היינו אנסוה, ומש"כ "דרך שחוק" קאי על האופן שתפסוהו את בנה הקטן, ודו"ק.

ואף שבלשון הגמ' הנ"ל נקטו בנה סתם ולא אמרו דוקא בנה הקטן, מ"מ פרש"י והמאירי דמיירי בבנה הקטן. ואע"פ שהרמב"ם והש"ע (סק כב סע' יד) לא נקטו קטן אלא בנה בסתמא, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ג) דמסתבר שכן דעת הש"ע דמיירי בקטן. והנה מצאתי בידי אליהו (תיקון פז) שהרמב"ם לא הוצרך לבאר דמיירי בקטן, דממה שכתב שמא יתפסוהו מובן דמיירי בקטן שבו שייך תפיסה, עיי"ש. **. ולכן ילך בנה או מלפניה מהא** דנקטה הגמ' בסנהדרין (יט.) שלא ילך בנה אחריה, ש"מ מלפניה שרי כיון שרואה אותו. וכן פרש"י והמאירי שלא יהלך מאחריה אלא מלפניה. ואע"פ שהרמב"ם (פכ"א הי"ז) והסמ"ג (לאוין קכו) והש"ע (ס' כב סע' יד) לא נקטו שילך לפניה, מ"מ מהא דנקטו שלא יהלך אחריה, ש"מ לפניה שרי, ובפרט שמרן הש"ע העתיק בב"י (ס' כד) את לשון הרש"י הנ"ל. וכ"כ הפרישה (ס' כב ס"ק כג) שכל הגזירה, שלא יהלך אחריה דוקא אבל לפניה לא גזרו, דלא שייך לומר שמא יגנבוהו, עיי"ש. ונראה כוונתו שדוקא שהאמא אינה רואה אותו והרשעים חטפוהו בלא ידיעתה אזי חיישינן שתלך אחריהם להחזירו, אבל שהבן לפניה לא שייך שמא יגנבוהו כי אם תראה כן לא תלך אחריהם להשיבו לבדה אלא תזעיק עזרה. וכעת ראיתי באפי זוטרי (ס' כב ס"ק כו) שהביא את הפרישה הנ"ל והקשה עליו שאף שלא שייך לומר שמא יגנבוהו כשהוא מלפניה, מ"מ שייך לומר שמא יחטפוהו והיינו בפניה והיא תלך להשיבו ויתפסוה ויתעללו בה, עיי"ש. מיהו לפי מש"כ בדעת הפרישה ליתא לקושיא כלל, שהרי אם תראה שהם חטפוהו, לא תלך אחריהם, ודו"ק. ובפרט שמלשון רש"י והמאירי והרמ"ה משמע שהמעשה שהיה שגנבוהו בלא שתראה וכנ"ל. ותדע שאף האפי זוטרי הסכים

לדינא שמלפניה שפיר דמי כיון שכן מוכח מפרש"י. וכן הסכים לדינא בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ג), וכן עיקר.

ופלא מה שכתב הדברי סופרים (עמק דבר אות תתסו) שמלשון הרמב"ם והש"ע שנקטו "שמא יתפס בנה ותלך אחריו להחזירו" משמע דמיירי שיודעת שהם חטפוהו ואפ"ה חוששין שתלך אחריהם, וא"כ אפי' שהוא מלפניה יש לאסור, וסיים דשמא י"ל שאין דרך לתופסו לפניה, ועוד י"ל שלא גזרו אלא אחריה כמעשה שהיה וצ"ע, עיי"ש. ולענ"ד מהא דנקטו "תלך אחריו להחזירו" אינו מוכרח דהמשמעות דוקא באופן דיודעת שבנה נחטף, אלא שפיר משמע דאינה יודעת שנחטף, וכשנודע לה ע"י הרשעים היכן הוא, תלך אחריו להחזירו. ובפרט שהב"י העתיק את לשון רש"י הנ"ל דמיירי דאינה יודעת שנחטף, א"כ י"ל דזה כוונתו גם בש"ע ודלא כדברי סופרים הנ"ל.

וכעת ראיתי בספר ידי אליהו (תיקון פז) דכתב על הרמב"ם וז"ל "וממה שלא כתב רבינו 'אלא לפניה' נראה דסובר שהתקנה היא שלא תלך אשה בשוק עם בנה הקטן כלל, לפי שלעולם הוא הולך אחריה לחולשת הליכתו ויש לחוש שיתפסוהו. ולכן כתב סתם כלשון הגמ'. ונמצא לפי זה היתה התקנה בהחלט שלא תלך אשה בשוק עם בנה הקטן לפי שלעולם הוא הולך מאחריה", עכ"ל. ולפי דיוקו בלשון הרמב"ם, ה"ה בלשון הכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) והש"ע והלבוש (ס' כב סע' יד) שג"כ כתבו כלשון הרמב"ם הנ"ל. מיהו כבר תפס על הידי אליהו בספר יד אהרון (כרך ג הגב"י ס' כב אות ב) דליתא לדבריו, דמהא דנקט הרמב"ם שאסור אחריה, ש"מ לפניה שרי. ואם איתא שאסור בכלל הו"ל למימר בסתם לא תהא אשה מהלכת בשוק עם בנה, אלא ודאי לפניה שרי, והא דלא הוסיף כן הרמב"ם לישנא דתלמודא נקט, עיי"ש. והנה יש לעיין בהשגת היד אהרון, דהא משמע דמודה הידי אליהו דכל האיסור הוא רק כשהוא מאחריה, אלא דסובר דלעולם הוא מהלך מאחריה מחמת חולשת הליכתו ולכן יש לאסור לעולם. ואולי קא קשיא ליה להיד אהרון דמשמע מלשון הידי אליהו דסוף סוף גזרו דלא תצא לעולם אפי' היכא דתשתדל האם שילך בנה מלפניה, ויל"ע. **או שילך מצדדיה ודוקא באופן שיכולה לראות אותו כן** כתב המאירי סנהדרין (יט.). והסכים לזה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ג) והסביר שהגדר של "אחריה" הוא כל שאינה רואה אותו ולכן בצדדים שלאחריה אסור ובצדדים שלפניה מותר. וכן לפי מש"כ היד אהרון שהבאתי בהערה הקודמת, מהא דנקט הרמב"ם שאסור מאחריה, ש"מ מלפניה שרי, ה"ה יש לדייק שלצדדיה שרי כ"ז שרואה אותו. וכן יש לדייק בשאר הפוסקים שנקטו כלשון הרמב"ם ובכללם מרן הש"ע. וכ"פ שמצדדיה מותר בספר נטעי גבריאל (פנ"א סע' ב). .

ונראה שנכון להחמיר גם עם בתה ולא דוקא עם בנה בערוך השלחן (ס' כב סע' יב) כתב על הדין שלא תלך אשה ובנה אחריה בזה"ל "כ"ש דבת לא תלך אחריה דהבת עצמה יש חשש שתיתפס ותאנס", עכ"ל. והנה בשלמא מה שחידש שגם בת אסור שפיר דמי (אף שבזה גופא יש לדון וכדלקמן) אך מה שחידש שיש חשש שהבת תאנס, לכאורה לפ"ז אסור לבת ללכת לבדה בשוק שמא תתפס ותאנס, וגזירה כזו לא שמענו, וצ"ע. ושו"ר בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צח) שהעיר על ערוך השלחן הנ"ל ודחה דבריו דאי מיירי בקטנה, אזי אין מתאוים לאונסה. ואי מיירי בגדולה, היא יכולה להתנגד להם. אלא ע"כ הבת הקטנה או הבן הקטן הם רק היכי תימצי לאנוס את האם, עיי"ש. וגם הדברי סופרים (עמק דבר אות תתסה) העיר עליו.

והנה בשו"ת להורות נתן (שם) הסתפק האם יש לאסור לאשה ללכת בשוק אף כשבתה אחריה ולאו דוקא בנה. ואע"פ שאין שום סברא לחלק, מ"מ מצינו במס' שבת (ס.) דגזרינן על סנדל המסומר בגלל מעשה שהיה, ומקשינן אי הכי אפי' בחול נמי ודחינן מעשה שהיה, בשבת היה. הנה אע"פ שיש סברא לגזור גם ביום חול, אפ"ה אזלינן בתר מעשה שהיה, וה"ה הכא אע"פ ששייך לאסור גם על בתה, מ"מ מעשה שהיה, בבנה היה, ומובן מדוע הרמב"ם והש"ע נקטו בנה ולא הוסיפו בתה, אך לדינא נשאר בצ"ע.

ובאמת שזה פלוגתא חכמים ורבי חנניה בן עקיבא אי גזרינן כמעשה שהיה ותו לא או לאו דוקא ויש לגזור על כל כיו"ב. עיין מס' חגיגה (כג.) ויבמות (קטז:). ולעניין הלכתא, מצינו סתירה בדעת הרמב"ם. הנה בהל' פרה אדומה (פ"י ה"ב) פסק כרבנן, ואילו בהל' אבות הטומאה (פי"ב ה"ג) פסק כחנניה בן עקיבא. ועיין בכ"מ מה שתירץ בזה, וע"ע בחזו"א (פרה ס' ה ס"ק כו). ובספר דברי סופרים (עמק דבר אות תתסה) כתב שבנ"ד נראה שאפי' לחנניה בן עקיבא אסור בבתו דאין שום סברא לחלק ונשאר בצ"ע.

ולדינא נראה שנכון להחמיר. . **וצריך עיון על מה סומכים העולם להקל בזה דוחק** לסמוך על לשון הש"ע שנקט בלשון "לא תלך" ולא נקט בלשון "אסור", וכן לשון הרמב"ם שברוב ההלכות בפכ"א נקט אסור ובדין זה נקט "לא תלך". ועיין בהט"ז (יור"ד ס' קפב סס"ק ג) ובהחיד"א בברכי יוסף (אור"ח ס' ב אות ב) ובמחזיק ברכה (שם ד"ה ואל) ולהגר"י רצאבי בשו"ת עולת יצחק (ח"ב ס' רלד אות ז ד"ה להסתכל) ובספרו ש"ע המקוצר (חלק קדושה ס' רג בהערה ט). מ"מ פשטות הדברים בנ"ד דהוי תקנה מדינא ואין להאריך. ובדברי בזה עם הגר"י רצאבי שליט"א, אמר שיש למצוא סינגור על המקילים בזה ע"פ המבואר לגבי העמדת בהמה אצל גויים דהאידנא יש מקילים כיון שמענישים על זה לכן לא חשודין על כך, וכן יחוד ישראל עם גוי החשוד בשפיכות

דמים שכיום שיש רשויות המענישות מותר, ועיין בזה לעיל (פ"א סע' טז). וה"ה הכא שכיום אם יאנסו את האשה, אזי יש רשויות המענישות, ולכן לא חיישינן. מיהו כ"ז לסינגור בעלמא, אבל ודאי שיש להקפיד לעמוד בתקנה זו, עכת"ד. ועיין בלשון המאירי שהקדים לתקנת רבי יוסי בזה"ל "לעולם תהא אשה נזהרת בכל כוחה שלא להכשיל את עצמה בפריצים וכו' התקין רבי יוסי וכו'", עכ"ל. ואפשר שלמד המאירי שכל עצם התקנה הינה זהירות בעלמא, ודוחק. וע"ע להגר"י רצאבי שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"ג) שעתיד לצאת לאור בע"ה שדן בזה שם. ובספר דברי סופרים (עמק דבר אות תתסג) רצה לחדש שכל הגזירה הינה במקום ששכיח פרוצים ובמקום שלא שכיח מותר אך הוסיף דלכאורה לא פלוג, ועיי"ש שהאריך בזה האם החשש הוא דוקא בגויים או ה"ה בישראלים. .

ב. אסור לאלמנה כן נקטו הגמ' והראשונים והאחרונים שנביא בהערה הבאה בלשון "אלמנה" ולכאורה לפי טעם האמור של חשש רביעה, ה"ה פנויה הגרה לבדה וכן גרושה, ולאו דוקא אלמנה, דאין שום סברא לחלק. וכן ראיתי שמצדד בכך הגר"י רצאבי שליט"א בספרו ש"ע המקוצר (חלק קדושה ס' רג ס"ק כה) ועיי"ש שהאריך בזה. מיהו צריך למצוא טעם מדוע נקטו דוקא אלמנה. **לגדל כלב כן** מבואר בגמ' ע"ז (כב:) וב"מ (עא.) דתני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבא. ודין זה מוסכם ברוב הפוסקים, וכן הוא בהרי"ף (ע"ז ז:) וכ"פ הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב הט"ז) והש"ע (ס' כב סע' יח).

ובטעם הדבר, כתבו רש"י והר"ן (ב"מ שם) בזה"ל "לא תגדל כלב שמא תקלקל עמו", עכ"ל. ועיין בנימו"י (ע"ז שם) שג"כ מתבאר מלשונו דיש חשש קלקול, עיי"ש. וכ"כ הר"י מלוניל (ע"ז שם) שמא תתאוה ליבעל ותרבענו עליה. מיהו בתוס' (ב"מ שם) פירשו דלא נחשדו ישראל על משכב זכר ובהמה אלא הכא לא תגדל כלב משום לזות שפתיים בעלמא לפי שהולך אחריה, עיי"ש. ועיין בחידושים ובאורים (ע"ז כב:) דכתב שצריך לדחוק בלשון רש"י שהוא כשיטת התוס', עיי"ש. ועיין לעיל (פ"ב סע' טו) שהארכנו בזה האם נחשדו ישראל על משכב בהמה, עיי"ש. והנה הרמב"ם (הל' איסו"ב פכ"ב הט"ז) נקט בזה"ל "וכן אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד", עכ"ל. וכיו"ב הוא בלשון הסמ"ג (לאוין קכו) והכל בו (ס' עה). ונראה מדנקטו "מפני החשד" ולא נקטו "מפני חשש עבירה", ש"מ דאין חשש עבירה אלא לזות שפתיים בעלמא.

עכ"פ מלשון הרמב"ם והסמ"ג והכל בו (שם) והש"ע והלבוש (ס' כב סע' יח) וערוך השלחן (שם סע' יד) שנקטו בלשון "איסור", ש"מ דאסור מדינא ולא רק חומרא בעלמא. וכן כתב בפשיטות בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ז) מהא דשינה הרמב"ם מלשון

הש"ס דהתם לא מוזכר לשון איסור וכתב בלשון איסור, ש"מ דהוי איסור מעיקר הדין, עיי"ש. וכן נראה דעת הטור (ס' כב), ואע"ג דהטור נקט בלשונו כלשון הגמ' היינו אלמנה לא תגדל כלב ולא כתב בלשון איסור, מ"מ עיין לקמן (הערה 10) שנבאר את לשונו.

ותדע דאסרו לגדל דוקא כלב ולא שאר בהמות וחיות, ועיין בגמ' ע"ז (שם) ובלשון רש"י והנימו"י. דלשיטה דחיישינן שתרביענו עליו, בשאר בהמות אין חשש זה, כיון דתחשוש שיסרכו אחריה וזה יסגיר את קלקולה, דשאר בהמות וחיות נסרכות רק ע"י רביעה. משא"כ בכלב שנסרך גם מחמת שמאכילים אותו, לכן חיישינן שתרביענו עליה ולא תחשוש שיתגלה קלונה ע"י שנסרך אחריה, דתולה שבנ"א לא יחשדוה אלא יחשבו שנסרך אחריה בגלל שהאכילה אותו. ולשיטת התוס' דפירשו דאין חשש עבירה אלא לזות שפתיים בעלמא וכדלעיל, צריך לומר דכלב נסרך תדיר כמבואר בלשון רש"י דנקט "כל שעתא בתרא" ולכן חיישינן ללזות שפתיים, משא"כ שאר בהמות וחיות.

עכ"פ מהא דאסרו בכלב כיון דנסרך גם בגלל שמאכילים אותו, משא"כ שאר בהמות וחיות, כתב בספר דברי סופרים (אות קנב) דלכאורה ה"ה בחתול שנסרך ג"כ כשמאכילים אותו. וכששאלתי כן להגר"י רצאבי שליט"א, אמר שיש לעיין בזה טובא האם בכלל שייך קלקול בחתול וד"ל, עכת"ד. ועיין בלשון רש"י שנקט שהכלב נסרך "כל שעתא בתרא", ויש לעיין האם כך דרכו של החתול ליסרך כל שעתא בתרא, דאע"פ דחזינן שנסרך כשמקבל מאכל, מ"מ אפשר שנסרך קצת ולא כל שעתא ולא גזרו בזה, ויש לעיין בזה.

ותדע דמסתבר דלא פלוג רבנן ואסרו אף בכלב נכה רגלים וכיו"ב שאינו יכול ליסרך אבתרא כלל, וכן הורה לי הגר"י רצאבי שליט"א.

והנה סתימות הפוסקים דאסור לגדל כלב כלל, ולא שנא אם מגדלתו בתוך ביתה דוקא או בכלוב בחצר ביתה, דסוף סוף כשתהלך ברחוב יסרך אחריה. וכן לשיטת רש"י דחוששים לקלקול הרי יכולה לקלקל עמו בלילה כשתכניסהו לביתה. וכתבתי כן לאפוקי ממש"כ הדברי סופרים (אות קנב) שהסביר בדעת מרן הש"ע דהאיסור היינו דוקא בבית ודייק כן מהלבוש שנקט וז"ל "אלמנה אסורה לגדל כלב בבית מפני חשד רביעה", עכ"ל. ודקדק דדוקא בביתה הוא דאסור אך אם יש לה כלוב מיוחד עבורו חוץ לבית, מותר. ולענ"ד ליתא, ואע"פ שאף הסמ"ג (לאוין קכו) נקט בלשונו "בתוך ביתה" ועיין בהערת המו"ל (הערה 12) מ"מ נראה דאורחא דמילתא נקט ולאו דוקא הוא, דהא לפי התוס' איכא לזות שפתיים כשהולך אחריה, וגם לשיטת רש"י וסיעתו איכא חשש קלקול וכדאמרן. ואפי' אי נימא דדוקא נקטו, מ"מ מלשון הרמב"ם והש"ע משמע

דבכל גוונא אסור ולאו דוקא בביתה. וכן הסכים לדינא הגר"י רצאבי שליט"א לאסור אפי' בכלוב חוץ לביתה, וכן עיקר. . **ואף במקום צורך, כגון מחשש גנבים אין להקל בזה אלא יכולה לגדל כלבה לאפוקי** ממש"כ בנטעי גבריאל (פנ"א סע' ה) שבשעת צורך כגון מפחד גנבים מותר לאלמנה לגדל כלב ורק לכתחילה תקנה כלבה. וטעמו כיון די"א דאין זה אלא חומרא בעלמא, עיי"ש. ולענ"ד אין להקל בזה כלל כיון דלפי הרמב"ם והש"ע ורוב הפוסקים הוי אסור מדינא וכדלעיל (בהערה הקודמת), והכא הרי אפשר לקנות כלבה (אפי' לכתחילה ולאו דוקא מפחד גנבים) וא"כ אין להקל בזה ואם אינה יכולה לקנות כלבה מסיבה כל שהיא תשאל מורה הוראה אם אפשר להקל בזה.

והא דמותר לגדל כלבה, פשוט הוא, דאין טעם לחשד ואין טעם לחשש קלקול. וכן כתב בספר דבר הלכה (הוספות עמ' רא). אלא צריך שלא יהיה זה כלב רע דאסור לגדלו לכל אדם ולאו דוקא לאלמנה, ואין הבדל בין כלב לכלבה ועיין במשנה ב"ק (עט:) ובהרמב"ם (הל' נזקי ממון פ"ה ה"ט) ובש"ע ח"מ (ס' תט סע' ג). וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ז) ובספר דבר הלכה (שם). **וי"א שאין דין זה אלא חומרא בלבד התוס'** (ב"מ עא.) נקטו דלא תרבי כלבא, משום לזות שפתיים בעלמא. וכתב הט"ז (ס' כב ס"ק ג) דהתוס' ס"ל דאין זה אלא חומרא בעלמא, עיי"ש. והנה ראיתי בדברי סופרים (עמק דבר אות תתקכה) שבא לדייק שאף הטור סובר דהוי חומרא בעלמא מדשינה מלשון הרמב"ם שכתב בלשון "איסור" והטור כתב בלשון אלמנה "לא" תגדל כלב, עיי"ש. ולענ"ד אין הטור חולק על הרמב"ם כלל ולשון "לא" ג"כ אפשר דהוי איסור, וכדוגמא עיין בטור (שם) שנקט לא תקנה אשה עבדים זכרים אפילו קטנים מפני החשד, וכתב ע"ז הב"י וז"ל "ומה שכתב לאסור אפי' קטנים וכו'" עכ"ל. אלמא אע"פ שהטור נקט בלשון "לא", למד הב"י דהוי איסור מדינא ולא חומרא. והא דדייק הדברי סופרים מהא דשינה הטור מלשון הרמב"ם, אינו מוכרח. דהנה בדין לדור בחצר אלמנה כתב הרמב"ם (פכ"ב הט"ז) בלשון "אסור". וכן בדין אפוטרופוס (הט"ו) כתב בלשון "אסור", והטור שינה הלשון ונקט בלשון "לא" והב"י לא כתב דאיכא בזה פלוגתא, וגם בנ"ד לא ציין הב"י שחיבורו על הטור גופא דהרמב"ם והטור פליגי בזה ונ"מ טובא. ועוד דאם איתא דהטור בא לחלוק על הרמב"ם היה לו להביא דעת הרמב"ם ואז לחלוק. וכעת מצאתי באפי זוטרי (ס' כב ס"ק כעח) שכתב לדייק בדין של לא ימנה אדם אפוטרופוס על ביתו וכו' שכתב מהא דהטור והש"ע שינו מלשון הרמב"ם שנקט בלשון "איסור" וכתבו בלשון "לא" ש"מ פליגי על הרמב"ם וכו' עיי"ש. אלא שכבר תפס עליו בשו"ת שבט הלוי

(ח"ה ס' רה אות ה) וכתב דאינו כן וגם לשון "לא" שנקטו הטור והש"ע משתמע לאסור וכו', עיי"ש. .

ג. אסור לאיש לישון בחדר שאיש ואשתו ישנים שם ואפילו בזמן שהאשה נדה כן

מבואר בגמ' עירובין (סג:) "אמר רב ברונא אמר רב כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין בה עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה ואמר רב יוסף אפי' באשתו נדה", ע"כ. והביאו גמ' זו הרי"ף והרא"ש (פ"ו ס' ד) והטור בקיצור פסקי הרא"ש (שם) וריי"ו (נתיב כג ח"א) והדרכי משה (ס' תרלט ס"ק ג) וכ"פ בקיצור ש"ע (ס' קנב סע' יז) וערוך השלחן (ס' רמ ס"ק נב) והכה"ח (ס' רמ אות מא), ובש"ע המקוצר (ח"ו ס' רא סע' יב). והנה הגר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ג ס' נח) נשאל בנ"ד והשיב דשריותא ליכא, מדאיתא בגמ' כאילו עומד בכריסה של אשה וכו', עיי"ש. ועיין בשו"ת יבי"א (ח"ב יור"ד ס' טז אות ז) שהעיר עליו מדוע לא הזכיר את הגמ' דעירובין הנ"ל, עיי"ש.

וטעם הדבר פרש"י (עירובין שם) שהם בושין ממנו. וכשהיא נדה ואין כאן מניעת תשמיש, פירש רבינו יהונתן (על הרי"ף דף יט.) שהאשה בושה לשכב שם, ודברי צניעות שבין איש לאשתו אינו יכול לומר אותם ומצטערים שניהם, ועוד שדרך כבוד הוא לאשה ששוכבת אצל מטת בעלה, עיי"ש. ואף המהרש"א (שם) הביא את פירוש רבינו יהונתן הנ"ל, וכיו"ב הסביר ערוך השלחן (שם).

והנה רבינו יהונתן פירש התם שקילעא היינו חדר, והוא כפרש"י, וכן כתב להדיא רי"ו. וכן הוא בקיצור ש"ע (ס' קנב סע' יז), עיי"ש. אך הביא שם די"א דקילעא היינו וילון, וא"כ דוקא בתוך הוילון שבו האיש והאשה ישנים יש לאסור, משא"כ חוץ לוילון מותר, אפי' באותו חדר. . **ויש אומרים שאין זה איסור אלא ממידת דרך ארץ בלבד הנה** הרמב"ם והש"ע השמיטו דין זה לגמרי, וכבר תמה ע"ז בהגהות על הרי"ף (עירובין סג: דף יט מדפי הרי"ף), עיי"ש. ומצאתי בשו"ת פני מבין (יור"ד ס' שכט) שנשאל על השמטה זו והשיב שאין זה דין גמור אלא ממידת דרך ארץ וכיו"ב השמיט הרמב"ם הרבה, עיי"ש. , **מ''מ כשהאיש והאשה מבקשים ממנו לישון עמהם באותו חדר [באופן שיש צניעות] מותר כן** נראה פשוט לפי הטעמים שהתבארו לעיל (הערה 11). ולכן אם הבעל והאשה מוחלים ומבקשים ממנו לישן עמהם, מותר. וכן כתב בפשטות המשנ"ב בשער הציון (ס' רמ ס"ק לד) והביאו בהסכמה בספר שערים המצוינים בהלכה (ס' קנב ס"ק יט). וכעת ראיתי בספר נטעי

גבריאל (פרק נא ס"ק ט) שכתב כנ"ל בשם לקט יושר (יור"ד עמ' כג) שבעל תרומת הדשן נתן רשות למשמשו לישון בחדר שישן הוא ואשתו, עיי"ש. והנטעי גבריאל העיר ע"ז דאפי' שנתן לו רשות, סוף סוף מידי הרהור לא יצאנו, עיי"ש. ופשוט שכל מה שהתירו שאם נתנו לו רשות לישן בחדרם דשרי, מיירי רק שאותו איש יודע בעצמו שלא יהרהר, אך אם יודע בעצמו שיגיע לידי הרהור, ודאי שיש לאסור לו, דהרהורי עבירה קשים מעבירה. וכעת ראיתי בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ח אות כד) שכתב ע"פ המבואר בגמ' (ע"ז כ.) דאסור להסתכל בבגדים צבעוניים של אשה, אמרינן (שם כ:) שאפי' הבגדים שטוחין על הכותל אם מכיר בעליהן, אסור, וז"ל הראשית חכמה "ומברייתא זו אתה למד שכיון שאסרו בגדי אשה השטוחין על גבי הכותל במכיר האשה, כל שכן שיהיה אסור להסתכל במיטה שאיש ואשתו ישנים בה אם מכירן, כי זה יעורר את תאוות היצר יותר ויותר", עכ"ל. .

ד. אסור למסור תינוק ולגבי תינוקת עיין לקמן (הערה 18 ד"ה וא"כ) דזה תלוי בטעמים של האיסור. ולגבי גיל התינוק לא מצאתי מבואר בפוסקים ועיין לקמן (הערה 18) דלכאורה זה תלוי בטעמי האיסור. וכעת מצאתי בבן איש חי (ש"ש פרשת מסעי סע' יב) שכתב שהאיסור בקטן היינו שלא הגיע לגיל שלש עשרה שנה, ועם כל זה יש להזהר כל זמן שעדיין אין לו חתימת זקן, עיי"ש. **לנכרי ולגבי** הדין למוסרו לנכרית ללמדו ספר או לישראל אפיקורוס, עיין לקמן (הערה 18) דזה תלוי בטעמים של האיסור. **כדי שילמדו ספר או אומנות וכל כיוצא בזה וזה** כולל כל החוגים למיניהם, שחיה, נגינה וכד'. ועיין בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צא אות ו) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ה) והבאתי לשונו לקמן (הערה 18). . **ונאמרו בזה כמה טעמים. א- כיון שהנכרים חשודים על שפיכות דמים זה** מוסכם לכ"ע דחשודים על שפיכות דמים ואסור להתייחד עמהן, ואפי' גדול ולאו דוקא תינוק, וכמבואר במשנה ע"ז (כב.) ונפסק בהרמב"ם (הל' רוצח פי"ב ה"ז) ובטוש"ע (יור"ד ס' קנג סע' ב), ועוד. מיהו אפי' היכא דלא שייך חשש שפיכות דמים, כגון שמפחדים מהרשויות וכמבואר לעיל (פ"א סע' טז) או שישנם שם ישראלים נוספים כמש"כ הדרישה (ס' כד ס"ק א), אפ"ה אסור למסור קטן לנכרי מהטעמים האחרים. וכן כתבו הח"מ (ס' כב ס"ק ו) והב"ש (שם ס"ק ז) והדרישה (שם ס"ק א) והחכ"א (כלל פט סע' יב). . **ב- כיון שיש סכנה שהנכרי ימשכנו למינות וכפירה. ג- כיון שהנכרים חשודים על משכב זכר הנה** דין זה מקורו בברייתא ע"ז (טו:) ובתוספתא (שם פ"ג תוס' א), וכ"פ הרי"ף והרא"ש (פ"א

ס' יז) והרמב"ם (פכ"ב הל' איסו"ב ה"ה) ומרן הש"ע (ס' כב סע' ד). והטעם פרש"י וז"ל "ואין מוסרין להם תינוק דמשכי ליה למינות ועוד משום משכב זכור והן מוזהרין עליו דכתיב ודבק באשתו ולא בזכור", עכ"ל. וכלשון הזה פירש הר"ן (דף ה מדפי הרי"ף). וכן המאירי והרבינו יונה (שם) כתבו את ב' הטעמים הנ"ל. וכן כתבו האחרונים, עיין בהדרישה (ס' כד ס"ק א) ובערוך השלחן (ס' כב סע' ה).

מיהו ישנם דלא נקטו הני תרי טעמי אלא חד מנייהו, הנמוקי יוסף נקט רק טעם של מינות, וע"ע בחכ"א (כלל פט סע' יב) דהיכא דאין חשש שפיכות דמים, יש טעם של מינות. והרמ"א (יור"ד ס' קנג סע' א) כתב רק טעם של מינות, ובביאור הגר"א (שם ס"ק ג) הסביר דכיון דאינם חשודים כיום על משכב זכר, לכן נקט הרמ"א טעם של מינות. וע"ע בהדרישה (יור"ד ס' קנג ס"ק א). ומאידך הרמב"ם (שם) וכל בו (ס' עה) נקטו רק את טעם של משכב זכור, וכן כתב הלבוש (ס' כב סע' ד), ולכאורה אפשר דזהו הטעם של הש"ע שנקט את הדין הזה בהל' יחוד, והיינו שמא יגיעו למשכב זכר ולא משום מינות. **ובפשטות** נראה שהרמב"ם וסיעתו שנקטו טעם של משכב זכר, לא סוברים את הטעם של משכי למינות. וא"כ נ"מ טובא בין הפירושים. דהנה כתב החכ"א (כלל פט סע' יב) דהיכא דליכא חשש שפיכות דמים, אסור משום מינות וז"ל "ונראה לי דהוא הדין דאסור למוסרו לישראלים האפיקורסים דגריעי טפי מן הגויים, דאפיקורס ישראל ממשיכים יותר", עכ"ל. וטעם זה שייך רק במינות אבל בטעם של משכב זכר לא נחשדו ישראל על זה. ואפי לפי מש"כ מרן הש"ע (ס' כד) שכיום שרבו הפרוצים יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר וכמבואר לעיל (פ"ב סע' טו), מ"מ נ"מ במקום שלא נחשדו בזה שמרן הש"ע לא אסר, וא"כ יהיה מותר למוסרו לאפיקורס ישראל ללמדו אומנות. ועוד נ"מ למסור תינוק לכותית, משום מינות איכא ומשום משכב ליתא, דהא אין ביאתו ביאה ורק בזכר אסור דעובר על לפני עיוור לא תתן מכשול (ועיין בשו"ת להורות נתן ח"ז ס' צא). ואפשר דיש עוד נ"מ למסור תינוקת לנכרי, דלטעם של מינות אסור, ולטעם של משכב זכור, אין לאסור, דאין כאן לפני עיוור לא תתן מכשול. ועיין בהתוס' ע"ז (כו. ד"ה עובדת) ובשיירי כנה"ג (יור"ד ס' קנג אות ג). ולכאורה גם נ"מ לגיל של התינוק, שלגבי משכב זכר כשהוא גדול קצת אין כ"כ חשש, שלא יניח לו לעשות כן ויצעק ויתנגד. אך לגבי הטעם של מינות, נראה דאסור אפי' שהוא קצת גדול. ועיין להגר"ח פלאג'י בספרו ראה חיים (פרשת וישב) שהביא מגמ' עירובין (סב.) שאפי' בגדול, כל שדר עמו יחיד, יש חשש שילמד ממעשיו. (ועיין בשו"ת להורות נתן שם). וכן נ"מ היכא דאינם חשודים על

משכב זכור, ועיין בביאור הגר"א (יור"ד ס' קנג ס"ק ג) דהאידנא אינם חשודים על זה, א"כ יש להתיר, אך לטעם של מינות אכתי אסור וע"ע באפי זוטרי (ס' כב ס"ק י).

מיהו נראה אפי' היכא דליכא חשש למשכב זכר, אך יש חשש מינות אף הרמב"ם יאסור, ואפי' שאין זה מדין הברייתא דע"ז הנ"ל. דהא ודאי שאסור לשלוח תינוק ישראל למקום שילמדוהו מינות וכפירה. אלא אכתי יש נ"מ בסתם גוי דידוע שלא ישמכהו למינות, דלפי המפרשים דמינות זה הטעם מהברייתא, א"כ אכתי יש לאסור, דלא פלוג רבנן. אך להרמב"ם שרי, (מיהו עיין בנימו"י ע"ז טו:).

ולכאורה יש לנקוט לדינא דלבני אשכנז היוצאים ביד רמ"א דיש להחמיר ולחשוש להנך תרי טעמי היכא דליכא שפיכות דמים, דהא הרמ"א פסק כטעמא דמינות, ובביאור הגר"א כתב דהרמ"א השמיט טעמא דמשכב זכור כיון דאינם חשודים. ולפ"ז היכא דכן חשודים על משכב זכר, אף הרמ"א מודה דחיישינן לזה, ובפרט בדור שלנו דפריצי טפי, ועיין מש"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' צא אות ו) וז"ל "אולם צ"ע אם גם בזמנינו שייך לומר דלא חשידי על משכב זכר כיון דפריצי טפי", עכ"ל. וע"ע במרן הש"ע (ס' כד) והבאתי דבריו לעיל (פ"ב סע' טו), וע"ע בשיירי כנה"ג (ס' קנג אות ב).

וא"כ לבני אשכנז יש להחמיר לא לשלוח אפי' תינוקת ולאו דוקא תינוק, וכן לא לשלוח לנכרית ולאו דוקא לנכרי, וכן יש לאסור לשלוח לאפיקורס ישראל, ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רא אות ה) שלאחר שהביא את החכ"א האוסר למסור לאפיקורס ישראל כתב וז"ל "וזה תוכחה מגולה להמוסרים בניהם לעבודה כשאין הבעה"ב בדוק להם בדעותיו, ואפי' אם הבעה"ב מאמין ושומר התורה, מ"מ אם ישנם שם עוד עובדים גוים או אפיקורסים שיש חשש לפריצות או משיכה דמינות ג"כ אסור. ובעו"ה כי הרבה אין נזהרין בזה", עכ"ל. וע"ע בשו"ת דברי יואל שהובא בשו"ת להורות נתן (שם) שכתב דמוטב ללמד תינוק ישראל ע"י עכו"ם במקום הצורך משילמדנו ע"י ישראל אפיקורס דגריעי טפי, עיי"ש.

ולבני ספרד היכא דלא חיישינן למשכב זכר וגם אין ודאי מינות וכפירה, לכאורה יש להתיר למסור תינוק לנכרי או לישראל שדעותיו משובשות כשאין חשש שימשכנו למינות, או אפי' סתם ישראל שלא בדוק לנו (אך היכא דודאי ידעינן שיטיף ארס ומינות, פשוט דאסור). וה"ה באופנים הנ"ל שרי למסור תינוק או תינוקת לנכרית דאין חשש משכב זכור. מיהו, לענין מעשה אין לעשות כן לא למוסרו לנכרי ולא לישראל שאינו שומר מצוות כי כמה תקלות יכולות לצאת מזה, ולא צריך לזה ראיות והוכחות. ועכ"פ הרוצה לעשות מעשה בשעת הצורך, יעשה שאלת חכם כיון שהגדרים דקים ביותר מתי

יכול למושכו למינות ועוד שאר חששות, ואכמ"ל בזה. . **וכשישנו טעם אחד כבר יש לאסור, אפילו ששאר הטעמים אינם.**

ה. אין למנות אפילו אדם נאמן וכשר להיות שומר עיין בסע' הבא מהו הגדר של שומר שאז יש לאסור. **בחצר שיש בו נשים בין** עריות ובין פנויות (טהורות). ואע"פ שמקור הדין לפי כמה פוסקים יוצא מהירושלמי כתובות (פ"א ה"ח) והתם אמרינן דאין ממנין אדם אפוטרופוס לעריות (ויש שגורסים לא כך וכדלקמן בסע' הבא הערה 22) מ"מ הרמב"ם ושאר הפוסקים שהבאתי בהערה הבאה נקטו בסתם שאין ממנין שומר בחצר שיש בו נשים. ונקטו נשים בסתמא ולאו דוקא עריות. ואע"פ שסיימו דאין אפוטרופוס לעריות, מ"מ זה רק הטעם לאיסור ואין זה הסבר באיזה נשים אסרו. וכיו"ב מצינו דאמרו בגמ' קידושין (פא.) שבדרך צריך ג' אנשים שמא יצטרך אחד לנקביו ונמצא זה מתייחד עם הערווה, ובשו"ת מהר"י וויל (ס' נה) כתב דלאו דוקא ערווה, אלא ה"ה נשים שאינם ערווה. ועיין בזה לעיל (פ"ד סע' יט). ואע"פ שיש שפירשו שם ערווה בדוקא, מ"מ הכא הרמב"ם ושאר פוסקים נקטו נשים בסתמא וש"מ כל סוגי הנשים ולאו דוקא עריות. **אע"פ שהוא עומד בחוץ, שאין אפוטרופוס לעריות הרמב"ם** (הל' איסו"ב פכ"ב הט"ו) כתב וז"ל "אין ממנין אדם נאמן וכשר להיות שומר חצר שיש בה נשים אע"פ שהוא עומד בחוץ שאין אפוטרופוס לעריות", עכ"ל. וכ"פ הטוש"ע והלבוש (ס' כב סע' טו) ועוד. והמ"מ כתב דמקורו של הרמב"ם לדין זה הוא מהירושלמי כתובות (פ"א סוף הל' ח) וכן כתב העין משפט בירושלמי הנ"ל, ועיין בביאור הגר"א (ס' כב ס"ק כא). והנה המהר"י עייאש בספרו לחם יהודה (על הרמב"ם שם) כתב וז"ל "כתב המ"מ ירושלמי וכו', יש מי שכתב דנפקא ליה לרבינו מעובדא דרב עמרם חסידא (קידושין פא.) והרב המגיד לא ניחא ליה ללמוד משם אע"ג דהוא תלמודא דידן משום די"ל דדרך מקרה הוא, ועוד דממונה שאני כיון דנתמנה מהבי"ד או מהזקנים לא מרע נפשיה, ועוד דבירושלמי מפורש גוף הדין דכתב רבינו וק"ל", עכ"ל.

ובפשטות דין זה מיירי אפי' דליכא איסור יחוד וכלשון הפוסקים הנ"ל דאפי' שהוא עומד בחוץ. והיינו דכאן גדרו חז"ל גדר והרחקה כיון דאין אפוטרופוס לעריות. ועיין בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שכתב שמלשון הרמב"ם "אין אפוטרופוס לעריות", ש"מ שהוא על דרך חשש רחוק, עיי"ש. ועוד דאם איתא דמיירי ביחוד א"כ פשיטא ומאי קמ"ל בזה, הרי להרמב"ם והש"ע אין איש מתייחד אפילו עם מאה נשים ומדוע הביאו כן הרמב"ם והש"ע, אלא ודאי כדאמרן. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ד)

דזה גזירה מיוחדת ואינו ענין לכללי יחוד, עיי"ש. אלא שבגזירה זו גופא נחלקו באיזה אופן גזרו, ונבאר זאת בסעיף הבא בס"ד.

והנה מלשון הב"ח (ס' כב) משמע דמיירי באופן שיש בו יחוד, שכתב וז"ל "להרמב"ם ניחא דאפילו בג' וד' נשים או טובא איכא משום יחוד באין אשתו עמו וכן הוא לר"ת, אבל לפרש"י דאיש אחד עם ג' נשים וכ"ש טפי מג' אין חוששין משום יחוד, קשה דהא חצר שיש בו נשים סתמא קאמר אפי' טובא ואפילו הכי אסור. וי"ל דהכא כיון דשומר ביום ובלילה אפי' רש"י מודה דאיכא חששא דילמא אדניימו מקצתן אזיל ועביד איסורא, ולא שרי לרש"י בג' נשים אלא דוקא ביממא וכ"כ הב"י ע"ש הראב"ד דמחלק בין יחוד דביום ליחוד דבלילה, נ"ל", עכ"ל. ולכאורה משמע מלשונו דמיירי שהאיש נמצא ביחד עמהן. מיהו זהו דוחק. חדא, מאי "אע"פ שהוא עומד בחוץ" דנקטו הפוסקים, ועוד אמאי בעינן טעמא דאין אפוטרופוס לעריות תיפוק ליה משום יחוד. אלא נראה שכוונת הב"ח ג"כ שכעת ליכא יחוד אלא כל זה משום חשש ליחוד שמא השומר יכנס ויתייחד, ועל זה הקשה הב"ח בשלמא להרמב"ם ניחא אך לרש"י קשיא וכנ"ל.

עכ"פ עולה לפי הב"ח דכל האיסור לשיטת רש"י, דוקא כששומר בלילה אבל כששומר ביום אין בזה איסור כלל אלא לשיטת הרמב"ם ור"ת. ועוד מתבאר שכל החשש דאסרינן ליה להיות שומר היינו חשש מגדרי יחוד ולכן אם יש מישהו המציל מן היחוד כגון שאשתו עמו או שהנשים בעליהן בעיר וכל כיו"ב המציל מן היחוד, לשיטת הב"ח שרי להיות שומר. ואף בערוך השלחן (ס' כב סע' יג) משמע דאיסור דידן הוא מגדרי יחוד, עיי"ש. ועיין בערוגת הבושם (ס"ק כד) דכתב דאם אשתו עמו שרי אלא דהוסיף דאפשר דגרע טפי כשהוא בקביעות ואיכא למיחש שתלך אשתו לצרכיה והוא מתייחד עמהן, עיי"ש.

והנה יש לבאר את קושית הב"ח על שיטת רש"י. דהנה הב"ח התקשה כיון דלפי רש"י איש אחד מתייחד עם ג' נשים ויותר, א"כ מה החשש בנ"ד. והנה בדין פנימי וחיצון דחיישינן שמא יפרוש איש לבין הנשים, הקשו התוס' על שיטת רש"י דאפי' אם יפרוש איש לבין הנשים, מ"מ ישנן שם נשים הרבה ואין בזה יחוד לשיטתו א"כ אמאי חיישינן בפנימי וחיצון. ואע"פ שיש שתירצו דמיירי שישנן רק ב' נשים ואז אסור לכ"ע, א"נ מיירי באנשים שעסקם עם הנשים ואף רש"י מודה לאסור בכה"ג, מ"מ הב"ח לא קיבל תירוץ זה דמיירי בב' נשים וכתב לחלק דלדעת רש"י רק כאשר האיש נמצא עם הנשים בחדר אחד וכולן יודעות שהוא שם אזי מותר להתיחד עמהן כשהן הרבה, והטעם כיון שאינו יוכל לבעול את כולן וכן אי אפשר שלא יתגלה. אבל בשני חדרים נפרדים כפנימי

וחיצון, אף רש"י מודה לאסור אפי' שישנן נשים הרבה, כיון שחוששין שמא יפרוש איש אחד לבין הנשים בהחבא ויזנה עם אחת מהן ושאר הנשים לא ירגישו שהוא נכנס אליהן, עיי"ש בב"ח.

והנה לפ"ז בנ"ד כשהשומר בחוץ, מודה רש"י לאסור אפי' שישנן נשים הרבה, דזה דומיא פנימי וחיצון, דחיישינן שימצא זמן להיכנס פנימה בהחבא ולא ירגישו בו שאר הנשים ויזנה עם אחת מהן. וא"כ יש לעיין מה קושית הב"ח אפרש"י, אדרבא, לפירושו אתיא שפיר וכנ"ל. וכדי לישב יש להקדים ולברר כוונת הב"ח בתירוצו את שיטת רש"י בדין פנימי וחיצון. הנה ביאר שלפי רש"י חוששין שיכנס בהחבא והנשים לא יראוהו ויוכל לזנות עם אחת מהן. וע"כ צ"ל דמיירי בחדר גדול עם זויות נסתרות, דאל"כ כיצד יזנה ולא יראוהו. והשתא מאי שנא אם בא מבחוץ בהחבא דבזה מודה רש"י לאסור, לבין אם נמצא עמהן יחד מתחילה. הרי גם בכה"ג יוכל למצוא זוית נסתרת ולזנות עם אחת מהן. אלא צ"ל כיון שהנשים כבר יודעות שהוא עמהן, א"כ כשיראו לפתע שהוא נעלם, יעלה חשד בליבם ויחפשוהו ויתפסוהו בקלקלתו (ואע"פ שיכולות לתלות שיצא) אבל כשהוא במקום אחר, חיישינן שיכנס בהחבא ויזנה עם אחת מהן וכנ"ל, ולא שייך שיתפסוהו, כך נראה כוונת הב"ח. ולפ"ז ניחא בדין שומר, שהרי כל הנשים יודעות בהמצאותו של השומר מבחוץ, וכחדר אחד דמי, שאם לפתע יראו שהוא איננו, יחפשו אחריו ויתפסוהו בקלקלתו. והשתא שפיר יש להקשות על שיטת רש"י כמו שהקשה הב"ח, וע"ז תירץ הב"ח כיון שהוא שם בלילה, חיישינן שמא כשהנשים ישנות, ילך ויזנה, כנלע"ד בדעת הב"ח.

והנה הח"מ והב"ש (ס' כב ס"ק יז) הסבירו בדעת רש"י דלא כשיטת הב"ח. הנה הח"מ כתב שאף לרש"י אסור כיון דהכא הוא שומר בקביעות, ובסוף דבריו הדגיש דהכא חמור מיחוד דעלמא (שהרי אסרו אפי' כשעומד בחוץ) כיון שהוא אפוטרופוס וממונה עליהן עיי"ש. והב"ש כתב רק דהכא חמור טפי כיון שהוא שומר בקביעות ולא ציין דהוא אפוטרופוס וממונה עליהן. עכ"פ מדבריהם עולה שאין החומרא לשיטת רש"י כיון ששומר בלילה כמש"כ הב"ח אלא סיבות אחרות. ולפ"ז אסור לו להיות שומר אפי' ביום. וכן מורה סתימות הפוסקים, הרמב"ם והטוש"ע ועוד, שנקטו בסתמא דאין ממנין שומר, ש"מ בין ביום ובין בלילה. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (שם) מש"כ בזה. .

ו. י''א שהאיסור למנות שומר בחצר נשים הוא כששומר שם דרך קבע, ואפילו שהוא אינו ממונה ואחראי על הנשים ששם והן אינן כפופות לו כתב הרמב"ם (פכ"ב הט"ו) וז"ל "אין ממנין אדם נאמן וכשר להיות שומר

חצר שיש בה נשים אע"פ שהוא עומד בחוץ, שאין אפוטרופוס לעריות", עכ"ל. וכיו"ב הוא לשון הכל בו (ס' עה) והטור (ס' כב) והש"ע והלבוש (שם סע' טו) ועוד. ופשטות לשונם דאסור למנות שומר אפי' שאינו אפוטרופוס עליהן דלא הזכירו שאסור דוקא באופן שהשומר ממונה ואחראי עליהן, אלא סתם שומר חצר (ואע"פ שלא הזכירו גם שאסור רק באופן קבע, מ"מ נראה דמיירי באופן קבע, דהא הלשון "אין ממנין שומר" הפירוש הוא לתפקיד שומר ולא לחד יומא, דבזה לא שייך כ"כ הטעם דאין אפוטרופוס לעריות, וכן יתבאר מהאחרונים לקמן).

ואע"פ דאיתא בירושלמי כתובות (פ"א ה"ח) "אמר רבי זעירא מתניתא אמרה אפילו כשירין מזנין דתני אפילו חסיד שבחסידים אין ממנין אותו אפוטרופוס על עריות", ע"כ. והמ"מ והבאר גולה (ס' כב אות ד) והגר"א (ס"ק כא) כתבו דהמקור של ההלכה דידן הינה מהירושלמי הנ"ל וא"כ מוכח שכל האיסור הוא דוקא למנותו אפוטרופוס, והיינו שהוא אחראי וממונה על הנשים והן כפופות לו וכדלקמן בהערה הבאה, ולפ"ז סתם שומר מותר אפי' בקביעות, שהרי אינו אפוטרופוס שלהן. מיהו המעיין יראה שישנם גרסאות אחרות בירושלמי הנ"ל, ואע"פ שהגר"א הביא ב' גרסאות ובתרוויהו מבואר שכל האיסור הינו למנותו דוקא אפוטרופוס, מ"מ כתב המגיד משנה בזה"ל "אין ממנין אפילו אדם נאמן וכשר וכו' ירושלמי פ"ק דכתובות אמר רבי זעירא מתניתא אמרה אפילו כשרים מזנין דתני אפי' חסיד שבחסידים אין ממנין אותו, אין אפוטרופוס לעריות" עכ"ל.

ואין לדחוק ולפרש שהרמב"ם והש"ע נקטו שומר וכוונתם לאפוטרופוס וכלשון הפסוק במגילת אסתר (פ"ג פס' ג) "אל יד הגא סריס המלך שומר הנשים" והתם היה ממונה עליהן לסדר כל צרכיהן וכמו שאכן ראיתי בדברי סופרים (אות קלח) שכך רצה לפרש בדברי מרן הש"ע, ולענ"ד זהו ליתא. דאם איתא דרוצה לומר אפוטרופוס היה נוקט בפשטות לשון "אפוטרופוס" כמו שאכן הרמב"ם כתב באותה הלכה של שומר וז"ל אין ממנין אדם נאמן וכשר להיות שומר וכו' ואסור לאדם למנות אפוטרופוס על ביתו וכו'", עכ"ל. וכן כתב מרן הש"ע בסע' שאחרי נ"ד (סע' טז) והוא כלשון הברייתא בברכות (סג.) דלא ימנה אדם אפוטרופוס וכו', ואם איתא שהרמב"ם והש"ע גרסו בירושלמי הנ"ל כלשון הגר"א, היינו שאין למנות שומר דוקא שהוא אפוטרופוס, היו נוקטים כלשון הירושלמי וכמו שנקטו לשון הברייתא דברכות הנ"ל, ופשוט.

ומצאתי בעוד אחרונים שפירשו שהגריעותא בשומר בחצר נשים כיון שנמצא שם בקביעות. הנה הב"ש (ס' כב ס"ק יז) הסביר דהכא גרע טפי אפי' לשיטת רש"י דמתיר להתייחד עם הרבה נשים כיון שהוא שומר בקביעות עיי"ש בלשונו, ולא הזכיר מאומה

דהוא אחראי וממונה עליהן כמו שאכן הזכיר הח"מ (ס"ק יז), וכן כתב בערוך השלחן (שם סע' יג) דהגריעותא היא שהוא שומר תמידי, וכן באפי זוטרי (שם ס"ק כז) משמע דהגריעותא דהוא נמצא שם תדיר (מיהו משמע קצת מלשונו דהן לבו גס בו והוא בהן, אך לפני כן כתב שאין לו עסק עמהן ולא מיקרי עסקו עמהן) והדברים מבוארים היטב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד ס' קב) שכתב וז"ל "אסור למנות איש לשמור חצר שיש שם נשים אע"פ שהוא עומד בחוץ וכו' וע"כ צ"ל דאיירי כגון שהוא עומד בחוץ ברחוב במקום שאין שייך יחוד והחשש הוא שמא יכנס לפנים אך שם י"ל הטעם שכיון שעומד שם בקביעות יש לחוש שבהמשך הזמן ימצא לו אופן להתקרב לאיזה אשה בחצר", עכ"ל. ולכאורה אפשר לומר שכן סובר הב"ח שאין כאן גריעותא של אפוטרופוס אלא רק קביעות דאם איתא דמיירי בממונה עליהן והן כפופות לו א"כ מדוע הקשה על שיטת רש"י שמתיר יחוד עם הרבה נשים הרי הכא שאני, ויש חילוק גדול דהכא הוא אפוטרופוס אלא אפשר דג"כ למד דלא מיירי באפוטרופוס אלא בשומר דעלמא ולכן הקשה על שיטת רש"י וכנ"ל, ויש לפלפל.

עכ"פ העולה מן האמור דאסור למנות שומר בחצר נשים, ולכאורה לאו דוקא שנמצא שם כל היום אלא אפי' בשעות הבוקר אבל באופן קבוע יום יום ג"כ נכלל באיסור, וא"כ צריך לעיין על מה שנוהגים כיום בסמינרים ובביה"ס של בנות שיש שומר קבע מבחוץ, והנה אם היה זה מצד חשש יחוד אפשר היה לישב שישנן מורות שבעליהן בעיר ועוד פ"פ וכו' ואז אתיא שפיר כדעת הב"ח וערוך השלחן שהבאתי לעיל (סע' ה הערה 21) שביארו את האיסור בנ"ד כחשש יחוד, מיהו עיי"ש שכתבתי שפשטות הלשון אינה מורה על חשש יחוד אלא הרחקה מעריות ואפי' היכא דליכא חשש יחוד, וא"כ אכתי יש לעיין על מה סומכים היום להתיר. . **וי''א שדוקא כשהוא ממונה ואחראי עליהן והן כפופות לו, יש לאסור כן** מתבאר מהירושלמי כתובות (פ"א ה"ח) לפי הגירסא שלפנינו דאין למנות אפוטרופוס על עריות וכן לגירסת הגר"א (ס' כב ס"ק כא). והנה הח"מ (שם ס"ק יז) ג"כ הסביר את הגריעותא של השומר במה שהוא ממונה עליהן. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ד) הביא את לשון הירושלמי דדוקא אפוטרופוס אסור, שהנשים נכנעות תחת ידו ועיי"ש מה שכתב לדייק מדברי הט"ז והש"ך ביור"ד (ס' רסז סע' יט) עיי"ש. וע"ע בברכי יוסף (שם אות ז) ובדבר הלכה (ס' יד סע' ב). .

ז. אף הנשים חייבות לזרז את עצמן וללמוד היטב הלכות יחוד כדי שלא יכשלו באיסור חמור זה פשוט. וכ"כ בש"ע הגר"ז (הל' ת"ת פ"א סע' יב)

שאע"פ שנשים פטורות מתלמוד תורה, מ"מ חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כגון נדה וטבילה ומליחה ואיסור יחוד, עיי"ש. .

ח. אסור כן מבואר במס' ע"ז (כב:) ובמס' ב"מ (עא.) דתני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבא ולא תשרי בר בי רב באושפיזא. וכ"פ הרמב"ם (פכ"ב הט"ז) וז"ל "אסור לת"ח לשכון בחצר שיש בה אלמנה אע"פ שאינו מתיחד עמה מפני החשד", עכ"ל. וכן הוא בכל בו (ס' עה) וכ"פ הש"ע (ס' כב סע' יז) ועוד. והפוסקים הנ"ל נקטו בלשון "אסור" ומשמע מדינא. ואע"פ שהטור והלבוש (ס' כב סע' יז) נקטו בלשון "לא ידור ת"ח" מ"מ נראה דהיינו הך, דהב"י לא העיר בזה מאומה ופשוט. (אך עיין באפי זוטרי ס' כב ס"ק כה). ועיין להנצי"ב במרומי שדה ע"ז (שם) דעמד על הא דמלשון הגמ' משמע שהאיסור על האלמנה ואילו בלשון הפוסקים הנ"ל משמע שהאיסור על הת"ח, עיי"ש. **לתלמיד חכם יש** לעיין האם ת"ח בדוקא הוא דאסור או ה"ה שאר אנשים. הנה לשון הגמ' בע"ז (כב:) "לא תשרי בר בי רב", והיינו ת"ח. וכן משמע מפרש"י התם דפירש אגב דצניע לה וכו' והיינו שת"ח צנוע ולא יספר בשוק אם יעשו עבירה, וכלשון הרש"י הנ"ל מבואר ג"כ ברבינו חננאל ובנימו"י. והנה אף הרמב"ם (פכ"ב הט"ז) והכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) והטוש"ע והלבוש (ס' כב סע' יז) ועוד, נקטו בלשון תלמיד חכם ובפשטות משמע בדוקא, דלא נקטו "אף" ת"ח דהוי רבותא, וכן מתבאר להדיא בשו"ת הראנ"ח (ס' צא) ובשו"ת פרח מטה אהרון (ח"ב ס' צה) עיין בלשונם. וכן כתב המגדל עוז (על הרמב"ם שם). וע"ע להחיד"א בברכי יוסף (יור"ד ס' רסז אות ז) דג"כ אפשר קצת לדקדק מלשונו דדוקא בר בי רב, עיי"ש.

והנה ראיתי בספר דבר הלכה (ס' טו סע' ט) שכתב שמהמהר"י וויל (ס' נה) משמע דלאו דוקא ת"ח אלא ה"ה כל אדם, והביאו גם בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג בהערה כה) וכן כתב הדברי סופרים (עמק דבר אות תתקד) בשם המהר"י וויל. ולענ"ד אין שום הכרח, דהנה המהר"י וויל רצה ליתן ראיה בנידונו שיחוד פנויה חמור טפי מערווה דאורייתא, וכראיה הביא את הדין דתני רב יוסף דאלמנה לא תשרי בר בי רב וכתב וז"ל "אלמא שאסור להיות דר אצל אלמנה אפילו בלא יחוד מה שאין כן בערוה דאורייתא", עכ"ל. וכנראה דייק הדבר הלכה מהא דהמהר"י וויל השמיט שדוקא לת"ח אסור לדור עם אלמנה וכתב בסתמא, וש"מ דלכל אדם אסור ולאו דוקא לת"ח, מיהו אין הכרח לכך, כיון שסך הכל בא ליתן ראיה שיחוד פנויה חמור וכנ"ל, לא דק כולי האי וסמך על פשט לשון הגמ' שהביא לפני כן דתני רב יוסף בר בי רב וכו'.

מיהו מצאתי במאירי (ב"מ עא.) שכתב וז"ל ":. ומטעם זה הזהירו לאלמנה שלא תאסף בביתה שום אדם אפילו בר בי רב הבא ללמוד תורה", עכ"ל. הנה נקט "אפילו" בר בי רב, ומשמע דלמד המאירי הא דנקטו בגמ' "בר בי רב" לרבותא וכ"ש סתם אינשי אסור. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רה אות ו) ג"כ כתב תחילה בפשטות דדוקא בת"ח אסור דזה מתכסיסי ת"ח להזהר מן החשד, ושוב כתב שמצא במאירי לא כך אלא נקט ת"ח לרבותא וכנ"ל, עיי"ש.

והנה לענ"ד אפשר לדחוק ולפרש דלאו דוקא ת"ח אף בשיטת הרמב"ם וסיעתו, דהא הסבירו שכל האיסור הינו משום חשד ולא שמא יעבור עמה עבירה וכדלקמן (הערה 32), ובזה אפשר דלרבותא נקטו ת"ח וכ"ש שבסתם אדם איכא חשדא. (אף דגם זה דוחק בלשון כל הפוסקים הנ"ל שנקטו ת"ח והיה להם לסתום ולכתוב אסור "לאדם" וזה כולל את כולם, א"נ היו כותבים אסור "אף" לת"ח ודו"ק). מיהו בלשון רש"י והר"ח והנימו"י שמשמע מלשונם שהאיסור הוא לא משום חשד אלא שמא יזנה עמה והיא לא חוששת שיפרסם כי הוא צנוע, א"כ בסתם אינשי אין איסור כיון דאינו צנוע, כן חוששת שיפרסם את הדבר. ושו"ר שכן דייק ברש"י הנ"ל הגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג הערה כה) דמוכח דדוקא ת"ח מיהו בשו"ת שבט הלוי הנ"ל דחק בזה, עיי"ש.

וכעת מצאתי בדברי סופרים (עמק דבר אות תתקד) שכתב דמוכח מגוף הסוגיא דלא דוקא ת"ח אלא ה"ה שאר אינשי, שהרי בלשון הגמ' איתא "ארמלתא לא תשרי בר בי רב באושפיזא". הרי להדיא שאף על האלמנה יש איסור, ואילו האיסור היה רק בת"ח שעליו להזהר מחשדות טפי, הגמ' היתה צריכה להזהיר את הת"ח שלא ידור בחצר אלמנה ולא להזהיר את האלמנה שלא ידור אצלה ת"ח, והשתא אם האיסור עליה, לא שנא אם זה ת"ח או שאר אינשי, עיי"ש. ויש להעיר על דבריו. חדא, כל זה דוקא אי נימא שכל האיסור הוא מחמת חשד, אבל אי נימא שהאיסור הוא שמא יבא עליה וכיון שצנוע הוא, היא אינה חוששת שיספר, א"כ בפשטות משמע דוקא ת"ח וכדמשמע מרש"י ועוד וכדלעיל. ולפ"ז מובן דנקטו בגמ' שהאיסור על האלמנה ולא על הת"ח דעליו לא חיישינן כ"כ, אך עליה חיישינן בנ"ד ודומיא דאלמנה לא תגדל כלב דאמר רב יוסף בחד מחתא את שני הדינים הללו, ובגידול כלב פרש"י שמא תרביענו (ועיין בזה לעיל סע' ב הערה 8) וא"כ ה"ה דחיישינן בנ"ד שמא תפתה את הת"ח לבא עליה, וכן כתב הנצי"ב בספרו מרומי שדה ע"ז (כב:) דחיישינן שתרגיל את הבר בי רב עליה, עיי"ש.

מיהו נראה דאפי' למפרשים שכל האיסור בנ"ד הוא מחמת חשד אין הכרח שהגמ' התכוונה דלאו דוקא ת"ח וכמו שרצה לדייק הדברי סופרים הנ"ל, ואף שסובר שפשט

לשון הגמ' מורה כן מדהזהירו את האלמנה וכנ"ל. מ"מ מאידך גיסא, פשט לשון הגמ' דנקטה "בר בי רב" משמע ת"ח בדוקא. ואע"פ שאפשר דלרבותא נקטה כן וכפירוש המאירי שהבאתי לעיל, מ"מ כבר כתבתי שסתימות הרמב"ם והכל בו והסמ"ג והטוש"ע והלבוש דנקטו ת"ח ולא חידשו רבותא, והיה להם לכתוב "אף ת"ח" או לכתוב שאסור לאדם לשכון וכו' וזה כולל את כולם. וא"כ בפשטות משמע שלמדו ת"ח בדוקא וכסתם לישנא דגמ'. והא דהקשה הדברי סופרים שהיה לגמ' לנקוט האיסור על הת"ח ולא על האלמנה, כבר עמד בזה הנצי"ב בספרו מרומי שדה ע"ז (כב:) שלשון הגמ' משמע שהאיסור על האלמנה ומאידך לשון הפוסקים שהאיסור על הת"ח ובתוך דבריו כתב שהגמ' נקטה שהאיסור על האלמנה ללמד שאסור דוקא באופן קבע, ואם היתה כותבת הגמ' דאסור לת"ח, היה משמע שאסור אפי' עראי, עיי"ש בדבריו. וכן בחדושים ובאורים (ע"ז שם) כתב הא דנקטה הגמ' שהאיסור על האשה אגב רישא נקטה כן היינו אגב הדין של "ארמלתא לא תרבי כלבא". ולפ"ז כבר אין הכרח שפשט הגמ' משמע שה"ה שאר אינשי, ובזה סרה טענת הדברי סופרים הנ"ל שהעיר על מש"כ בשו"ת פרח מטה אהרון והמגדל עוז דדוקא ת"ח, והעיר עליהם שדבריהם תמוהים, דמוכח מהגמ' שלא כמותם. ולפי מה שכתבתי אתיא שפיר, ואכמ"ל.

מיהו בהא יש לדון אם יש כיום דין ת"ח, ונחלקו בזה הפוסקים טובא. תחילה עיין בשו"ת יחוה דעת (ח"ד ס' טז) שאסף כגורנה דעת הפוסקים ומתוך דבריו נראה שכיום יש דין ת"ח. ועיין להגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רב הערה נה) שדן בזה וציין לש"ע המקוצר (ח"ה יור"ד ס' קפ הערה מו) ושם הביא בשם המשנ"ב (ס' תקמז סע' ג בשעה"צ ס"ק ד) דאין ת"ח היום לענין הספד קודם הרגל שלושים יום, מיהו הביא שם הרבה שעשו מעשה, דסברי דיש ת"ח, עיי"ש. וע"ע בחזו"א באגרת הבטחון (פרק ג) שכתב וז"ל "תלמיד חכם היינו אדם גדול בהלכה היודע את עומק המשא ומתן של ההלכה ע"פ המקובל בידינו מדור דור ולמד רוב מקומות התלמוד ואם אינו חכם בזה אף שלומד אגדה וספרי יראה כל שאינו יודע לישא וליתן בהלכה ברוב מקומות התלמוד ע"פ הפוסקים אינו בכלל תלמיד חכם", עכ"ל. ועיין להרה"ג משה לוי זצ"ל בספרו ברכת ה' (פ"ג הערה 81) שהביא את החזו"א הנ"ל לענין ברכה על חכם, ונשא ונתן בזה ובתוך דבריו כתב שאפי' שלא למד את כל המקומות בתלמוד ואף לא רובם, אבל כשתבוא לפניו שאלה ידע ללמוד את כל הסוגיא השייכת לה בתלמוד ולישא וליתן ביושר בדברי הפוסקים כדי להורות הלכה למעשה ובקי היטב בדברי הטור והש"ע והנושאי כלים בעניינים הנוגעים הלכה למעשה בזמנינו, יש לברך עליו וכו' עיי"ש. אך כעת מצאתי

במגדל עוז דכתב (באחד מהסבריו) על הרמב"ם דכוונתו לתלמיד חכם גדול הנקרא צורבא מרבנן דומיא דאביי ורב ששת שהיו גדולים ומלמדים תורה ברבים שצריכים להיזהר מהחשד יותר וכו', עיי"ש.

עכ"פ חזינן דאפי' אם יש ת"ח בזמנינו לפי החזו"א, לא כל אברך נכלל בזה ואף לפמש"כ בזה בספר ברכת ה' אין כולם בכלל, מיהו ישנם שאכן נכללים בזה. והגר"י רצאבי שליט"א בספרו ש"ע המקוצר (ח"ה ס' קפ הערה מו) העלה שת"ח אינו צריך שיהא בקי בכל התלמוד אלא כל ששואלים אותו באחד המקומות ומשיב, וגם אין צריך שישיב מיד אלא אע"פ שממתין ומשיב אחר העיון וכמבואר בשו"ת פעולת צדיק (ח"ג ס' כז), עיי"ש. ולדברי הגר"י רצאבי שליט"א האיסור בנ"ד הוא גם להרבה מבני ישיבות ולאברכי כולל, וכן כתב עוד בספרו ש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג הערה כה). **לגור** לגור דוקא באופן קבע אבל עראי מותר, וכן משמע מהמ"מ (פכ"ב הט"ז) וכן מתבאר בח"מ (ס' כב ס"ק יט) ובב"ש (שם ס"ק יח) וכ"כ הט"ז (שם ס"ק י) והחכ"א (כלל קכו סע' יא) וערוך השלחן (ס' כב סע' יד) וכן כתב במרומי שדה (ע"ז כב:). ובפירוש שם טוב על הרמב"ם (שם) כתב טעמא דאם זה אינו קבוע יאמרו אנשים כיון דלא הוי ליה מלון הוא מתאכסן בחצר ולכן לא שייך שום חשד כשזה עראי, עיי"ש.

ותדע דכאשר זה באופן עראי שרי אפי' בתוך ביתה ולאו דוקא בחצר כל זמן שאין איסור יחוד, כן כתב החכ"א (שם) להדיא וכן מבואר במ"מ (שם) והביא ראיה ממס' עירובין (נג:) דאמר רבי יהושע פעם אחת נתארחתי אצל אלמנה אחת וכו' וכן הוא במס' חולין (ו:) וכו' עיי"ש. (ולפנינו בעירובין איתא דהיה זה רבי יהושע בן חנניא "פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא" וא"כ לכאורה אין ראיה שהיתה אלמנה. מיהו במס' דרך ארץ פרק ו' איתא "ומעשה ברבי יהושע שנתארח אצל אלמנה אחת, הניחה לפניו מעשה אילפס". ובהגהות הגרי"ב אות א ציין לעירובין נג: ונראה דהוא הוא המעשה, ואע"פ דהכא מבואר דהניחה לפניו אילפס ובעירובין איתא שעשתה לו פולין, עיין בנוסחת הגר"א במס' דרך ארץ דה"נ גרסינן עשתה לו פולין וגם מגוף המעשה עצמו מוכח דהוא הוא). והנה בהגהות שי למורה (ס' כב סע' יז) הקשה מהא דאליהו הנביא התגורר אצל אלמנה כמבואר בספר מלכים, עיי"ש. ונדון בזה לקמן (הערה 34), בס"ד. **בחצר בספר** שער היחוד (דרכי אלישיב אות ג) הסתפק האם האיסור דוקא בחצר או ה"ה בבנין משותף שייך האיסור הנ"ל, עיי"ש. והגר"י רצאבי שליט"א בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' יב) כתב שה"ה בבנין משותף ואפי' שגרים בקומות נפרדות, ובמקורות כתב דפשוט הוא, עיי"ש. וצ"ל שמה שנקטו חצר, כיון שלא היה מצוי בזמנם בנין קומות. **שיש בה**

הנה לשון הרמב"ם (פכ"ב הט"ז) "אסור לת"ח לשכון בחצר שיש בה אלמנה", וכן כתבו עוד פוסקים. ולכאורה אפשר לדייק דאסור אפי' שישנם עוד דיירים באותה חצר ולאו דוקא שהאלמנה גרה לבדה, שהרי נקטו "בחצר שיש בה אלמנה" משמע כל שיש בה אלמנה אסור ולא שנא אם ישנם דיירים נוספים. מיהו נראה דאין הדקדוק מוכרח ואפשר דגזרו לאסור דוקא כשהם לבדם דאז יש מקום יותר לחשד ומנין לחדש יותר מכך.

ואפשר דבנ"ד יש לצרף את הסוברים שכיום אין ת"ח וא"כ לא שייך דין זה, ואפי' אם יש דין ת"ח שמא דין זה אינו אלא חומרא בלבד וכדלקמן (הערה 35). וכעת ראיתי בפירוש שם טוב על הרמב"ם שכתב לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב שאסור לשכון בחצר סתם, ומהסתימות משמע אפי' שישנם עוד אנשים הדרין בחצר אסור כיון דסוף סוף יחשדו בהם כאשר אין אשתו עמו עיי"ש, וצ"ע. **אלמנה עיין** להגר"י רצאבי שליט"א בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג הערה כה) שמצדד דלאו דוקא אלמנה אלא ה"ה גרושה ופנויה דאין סברא לחלק, עיי"ש. מיהו לפ"ז יש לעיין אמאי נקטו דוקא אלמנה. **, אפילו שאינו מתייחד עמה כן** לשון הרמב"ם (פכ"ב הט"ז) והטוש"ע (ס' כב סע' יז) ועוד. ופשוט הוא, דאל"כ תיפוק ליה דאסור משום יחוד ולא מטעמא דחשדא. ועיין במרכבת המשנה (על הרמב"ם שם) שכתב שהרמב"ם נקט "חצר" כיון דבבית תיפוק ליה משום יחוד, וכיו"ב כתב הגר"א (ס' כב ס"ק כג). **מפני שהדבר מביא לידי חשד כן** מבואר ברמב"ם (פכ"ב הט"ז) דהטעם הוא משום חשד, וכן הוא בכל בו (ס' עה) ובסמ"ג (לאוין קכו) וכן כתבו הרי"ף (ע"ז דף ז: בדפי הרי"ף). והר"ן (שם) ג"כ כתב "שמא יחשדוה עליו" וכן דעת המאירי (ב"מ עא.) וכן הוא בטוש"ע ובלבוש (ס' כב סע' יז), ועוד. ובפשטות הכוונה מפני חשד בעלמא ולא שיש חשש עבירה, וזה לכאורה דלא כמהריט"ץ (בחידושיו לפרק איזהו נשך שהודפס בסוף שו"ת מהריט"ץ ח"ב) שכתב בדין אחר של הרמב"ם שנקט חשד והסביר היינו דחושדים שיהיה עבירה, עיי"ש. ואפשר שיסבור שה"ה בכוונת הרמב"ם ושאר פוסקים שהבאתי בנ"ד. אך בפשטות מיירי בחשד בעלמא. מיהו מלשון רש"י (ע"ז כב: ב"מ עא.) משמע דזה חשש לעבירה גופא ולא חשד בעלמא וכן הוא בלשון רבינו חננאל (ע"ז שם) ובנימו"י בחידושיו לע"ז (שם). **. ואם אשתו עמו, מותר הרמב"ם** (פכ"ב הט"ז) והכל בו (ס' עה) והסמ"ג (לאוין קכו) והטוש"ע והלבוש (ס' כב סע' יז) ועוד. ויש לעיין האם דוקא אשתו עמו מצילתו מן החשד או דילמא ה"ה בתו וכיו"ב משאר שמירות המצילות אף מיחוד. ומפשטות הלשון של הפוסקים הנ"ל דנקטו כולם שאם אשתו עמו מותר, משמע דוקא אשתו דאז ליכא חשד

דהא אין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה ועומדת על המשמר שפיר ושוב ליכא חשד, ואינו דומה לאשתו משמרתו מיחוד דהתם אע"פ שנקטו "אשתו" למדו הפוסקים דה"ה בתו וכו' דשם הוי מדין יחוד ומתבייש לזנות אף ליד בתו וכו' אבל הכא חשד בעלמא ודוקא אשתו מהני, וצ"ע. ותדע שאין צריך שאשתו תהיה עמו כל רגע ממש אלא סגי במה שדרה עמו בקביעות שם ומהני אפי' שלפעמים נעדרת מן הבית, כ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ד אות ב). . **וי"א שכל האיסור דוקא להתאכסן בתוך בית האלמנה [אפילו באופן שאין יחוד] אבל לגור בחצר עמה מותר כן** כתב הראב"ד בהשגות על הרמב"ם (פכ"ב הט"ז) וכן נראה מלשון המאירי (ב"מ עא.) וז"ל "ומטעם זה הזהירו לאלמנה שלא תאסף בביתה שום אדם וכו'", עכ"ל. ומדנקט בביתה ש"מ בבית הוא דאסור הא בחצר שרי. וכעת ראיתי שכן דקדק במאירי הנ"ל בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ד אות ד) ופשוט. ועיין באפי זוטרי (ס' כב ס"ק כט) שתמה מדוע הרמ"א לא הביא דעת הראב"ד בשם יש אומרים, עיי"ש.

ומצאנו מחלוקת אחרונים בדעת הראב"ד הנ"ל אי אוסר רק באופן קבע אך באופן עראי שרי, או שאוסר אפי' באופן עראי. הנה החכ"א (כלל קכו סע' יא) והנצי"ב בספרו מרומי שדה (ע"ז כב:) כתבו דלהראב"ד שרי בדרך עראי התאכסנות בבית אלמנה (כ"ז שאין יחוד), עיי"ש. מיהו מלשון המ"מ (הל' איסו"ב פכ"ב הט"ז) משמע שהראב"ד אוסר אפי' בדרך עראי וכן משמע מהח"מ (ס' כב ס"ק יט) שהביא את המ"מ הנ"ל.

ויש לכאורה לשאול על שיטת הראב"ד דאוסר לדור עם אלמנה בביתה מהא דאיתא בעירובין (נג:) שרבי יהושע נתארח אצל אלמנה אחת וכו' וכן בחולין (ו:) דמהכא הביא המגיד משנה ראיה לדברי הרמב"ם, ומוכח דשרי להתאכסן בבית אלמנה. והנה לסוברים שהראב"ד מתיר באופן עראי ניחא, דכל זה לא היה אלא דרך מקרה, ואכן כך כתב לישב המרומי שדה (עז כב:) את שיטת הראב"ד מהסוגיות הנ"ל, אך לשיטת המ"מ והח"מ שהראב"ד אסר אפי' דרך עראי מאי איכא למימר. וכנראה מכח הראיות הנ"ל הוצרך הט"ז (ס' כב ס"ק י) לחדש שכל האיסור לפי הראב"ד הוא שהאלמנה נותנת לו מקום לכבדו ולהאכילו משלה דרך קירוב הכנסת אורחים אבל דירה שיש לו משלו ואין צריך לה אין בזה קירוב כלל כשהוא מתארח אצלה, ולא קשה מההיא דרבי יהושע שנתאכסן אצל האלמנה דזה היה בדרך, שאכל ושתה משלו ושילם שכר הפונדקי כנהוג בבית הפונדקי ואין כאן קירוב, דזהו דרך מחייתה אצל כל אדם, עיי"ש בט"ז. והאחרונים נמשכו אחר חילוק הט"ז הנ"ל היינו שכל האיסור הוא דוקא כשאוכל משלה כן הסכים

הב"ש (ס' כב ס"ק יח) והבה"ט (ס"ק יא) וערוך השלחן (שם סע' יד). מיהו הנצי"ב בספרו מרומי שדה (ע"ז כב:) לא הסכים לחילוק של הט"ז הנ"ל, עיי"ש.

וראיתי בספר דברי סופרים (עמק דבר אות תתקיד) שהעיר דצ"ע כיצד יודעים בני אדם אם זה בחינם או בשכר ולכן נראה דדוקא במקום העומד לכך כגון פונדקי אבל בביתה שאינו עומד לכך אסור אפי' בשכר, אך מהב"ש משמע דאפי' בביתה שרי ונשאר בצ"ע, עיי"ש. והיא הערה חמורה. ובנוסף ראיתי באפי זוטרי (ס' כב ס"ק כט) דהעיר דאם יש כאן חשד יש לחוש בשכר כמו בחינם (והיינו אפי' אם רואים אנשים שמשלם יש לאסור) ועוד שאם יש לחלק בין בחינם לבין בשכר, מה הראיה שמביא המגיד משנה מהני רבנן שהתאכסנו אצל אלמנה, דילמא התם שרי כי היו פורעים לה שכרה, אבל בחינם אסור. אלא ודאי ליתא, ולהראב"ד אסור משום חשדא בין בשכר ובין בחינם, עיי"ש באפי' זוטרי. מיהו הדבר ברור שהאפי זוטרי לא ראה את הט"ז במקורו אלא כתב שראה שהב"ש כתב בשם הט"ז שכל האיסור הוא כשאוכל משלה אבל אם משלם שרי, ועל זה תמה האפי זוטרי דא"כ מה ראיית המ"מ וכו'. אך הט"ז גופא כתב לחלק כן כדי לישב את שיטת הראב"ד מראיות המ"מ א"כ אדרבא כל החילוק הנ"ל הוא אך ורק לסדר שיטת הראב"ד א"כ מה מקום יש לתמיהת האפי זוטרי, ודו"ק. וההערה הראשונה של האפי זוטרי שכתב שאם יש חשד אין מקום לחלק בין בשכר לבין בחינם, הנה בט"ז מבואר טעמא במילתא שאם מקבלת שכר אין כאן קירוב והרי דרכה לעשות כן עם כל אדם, עיי"ש. מיהו עדיין יש לישב את הערת הדברי סופרים הנ"ל דמנין לבריות לדעת אם שילם לה או זה בחינם. ולענ"ד כוונת הט"ז אינו משום חשד אלא משום קירוב שמא יגיעו לעבירה וכשיטת רש"י וסיעתו לעיל (הערה 32) וא"כ אפי' כשהבריות לא יודעים כלל שרי, דהרי לא משום חשדא נגעו בה אלא סייג לעבירה וכל שמשלם אין כאן קירוב ביניהם ולא יבואו לידי עבירה.

וכעת נשאר לבאר את הערת השי למורה (ס' כב סע' יז) דכתב דצ"ע מהא דאליהו התגורר עם האלמנה כמבואר בספר מלכים, והתם אכל משלה, וציין לפרקי דר"א על הא דדרשו על הפסוק כי באת אלי בתשמיש המטה, עיי"ש. והנה כוונתו על הא דמבואר בספר מלכים (א' פרק יז) דאליהו דר אצל האלמנה אמו של יונה הנביא, ומבואר שלאחר שבנה מת לקחו אליהו אל העליה ויאמר (פסוק כ) הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה וכו' ובתרגום איתא די אנא דר עמה, עיי"ש. ומשמע דר באופן קבע ועיין בפסוקים לעיל מיניה שהאלמנה היתה בתחילה מאכילה את אליהו משלה. ונראה דמכאן בא השי למורה להקשות, והא דהוסיף השי למורה שאליהו אכל משלה, נראה שבא לרמוז

דקושיא זו אתיא אף אליבא שיטת הט"ז הנ"ל שכל שמשלם בעבור האוכל אין בזה איסור ורק בחינם אסור והכא אכל משלה.

מיהו בפרקי דר"א (הוצאת חורב פל"ב) איתא בזה"ל "ומפתו ומשמן יצהרו היו אוכלין ושותין הוא והיא ובנה שנא' ותאכל היא והוא בזכות אליהו אכלו", ע"כ. ומוכח דכיון שבזכות אליהו היו אוכלים (כמבואר גם במלכים יז פס' יד) נקרא פתו ושמנו שלו. ולפ"ז אכן נחשב שאכל משלו ואדרבא גם נתן לה לאכול משלו ואפשר גם להחשיב זאת כתשלום לינה, וא"כ לפי שיטת הט"ז הנ"ל ליכא קושיא מאליהו. ואף שבילקוט שמעוני (מלכים יז אות רט) שהביא מהפרקי דר"א הנ"ל, גרס בזה"ל "מפתן ומשמנן ומיצהרן היו אוכלים היא והוא" ולא גרס "מפתו ומשמן יצהרו" ומשמע שהיה אוכל משלה, מ"מ בהמשך שם איתא "א"ר לוי הוא והיא כתוב בזכות אליהו אכלו הוא והיא" ע"כ, וא"כ אפשר דכיון דבזכותו אכלו שפיר מיקרי כתשלום.

ועוד איתא בפרקי דר"א ובילקוט שמעוני (שם) "ולאחר הימים האלה חלה בן האשה ומת שנא' ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה וכו' אמרה לו האשה באת אלי בתשמיש המטה והזכרת עוני עלי ומת בני אלא טול כל מה שהבאת לי ותן לי את בני", ע"כ. והנה הא דאמרה באת אלי בתשמיש המטה פירש המ"א בפירושו זית רענן לילקוט שמעוני (אות יג) דמתוך צערה אמרה כך וכו', ועיי"ש שרצה לישב ג"כ שהיה מייחד לו את האשה כדאיתא ביבמות וכו'.

מיהו הרד"ל בהגהותיו על פרקי דר"א כתב להסביר הא דאמרה כן, דאולי יש לפרש כמש"כ בב"מ דף עא. ארמלתא לא תשרי בר בי רב באושפיזא משום חשדא וזה שאמרה האלמנה כי יאמרו הבריות לחשדנו כי באמת באת אלי ובעוון זה מת בני, וזה שאמרה מה לי ולך איש האלוקים כלומר אין ראוי בהתחברות יחד לגור כי אני אלמנה ואתה איש אלוקים דצנוע ויש לחוש לחשדא ולכן בע"כ תחיה את בני להוציאנו מידי חשד. ואמר אליהו צדקו דבריה כי הואיל ואני מתגורר עמה ודאי יבואו לחשדנו וזו רעה רבה שגרם לה ציוויך אלי להתגורר עמה, עיי"ש ברד"ל. ולכאורה אפשר היה לפרש בפשטות דכל זה היה לפני הגזירה שלא ידור ת"ח אצל אלמנה ולכן אליהו עשה כן. מיהו סוף סוף כיון דסברא איכא שיש בזה חשד לא היה לאליהו לעשות כן אפי' דהיה זה לפני הגזירה. ואכן לפי הרד"ל אליהו הודה לדבריה דהואיל ומתגורר עמה יבואו לחשדו אך איסור לא היה כיון דאכתי לא גזרו על זה. וע"ע לגבי המדרש הנ"ל בהרשב"א (מגילה טו.) על הא דאמרה אסתר כאשר אבדתי אבדתי דכתב דאין משיבין על דברי הגדה, ואפשר דה"ה בנ"ד, ואכמ"ל. וע"ע בספר הזכרון סכותה לראשי לזכרו של הגרא"מ שך זצוק"ל

(ח"ב סוגיא דקידושין פ.) שהגר"א הורוויץ זצ"ל בעל ספר דבר הלכה ג"כ האריך בסוגיא דאליהו והאלמנה. , **וי"א שכל זה אינו אלא חומרא בלבד ואינו אסור מן הדין כן** כתב הט"ז (ס' כב ס"ק י) בדעת התוס' (ב"מ עא.), ודקדק כן מהא דלגבי הדין דאמר רב יוסף שאלמנה לא תגדל כלב וכתבו התוס' דהוי משום לזות שפתיים בעלמא, ולמד הט"ז דהוי חומרא, א"כ ה"ה המשך דברי רב יוסף דארמלתא לא תשרי בר בי רב הוי חומרא בעלמא, ועיי"ש בט"ז עוד הכרחים שכתב להשוותם, וסיים דלפ"ז נראה שאין להרהר עכשיו במה שדרין אפי' ת"ח בחצר שיש שם אלמנה וכ"ש בהגדות הלב (אפשר דצ"ל בהלנה בלבד דברי המגיה) בבית אלמנה שיש לסמוך על התוס', עיי"ש בט"ז.

והנה עיין בב"ש (ס' כב ס"ק יח) ובבה"ט (שם ס"ק יא) ובערוך השלחן (שם סע' יד) שהעתיקו את תחילת דברי הט"ז שביאר שכל האיסור בנ"ד זה כשאינו משלם לאלמנה אך כשמשלם שרי, מיהו את סוף דברי הט"ז היינו שלפי התוס' זה חומרא ושאין להרהר אחר המקילין כדעת התוס', השמיטו האחרונים הנ"ל ולא העתיקוהו. ובפשטות נראה דסוברים דכיון דרוב הפוסקים אוסרים ושכן דעת הרמב"ם והש"ע וכן הרמ"א שתיק למרן הש"ע א"כ קיי"ל לאסור ואין לסמוך על התוס' בזה ובפרט שאין כל הכרח להסבר הט"ז בדעת התוס'. וע"ע מש"כ בכנה"ג (בכללי הפוסקים אות טז) בזה"ל "מקובלני מפי אבא מרי שאין לסמוך למעשה על דברי התוס' אם לא שבארו בהדיא שדבריהם הלכה למעשה וכו'", עכ"ל. ואכמ"ל. . **והלכה כדעה ראשונה כיון** שכן דעת רוב הפוסקים ושכך פסקו הרמב"ם והש"ע ואף הרמ"א שתיק ליה, הכי נקטינן לאסור בזה לכתחילה. וכ"פ הגר"י רצאבי בש"ע המקוצר (ח"ו ס' רג סע' יב) . **ובשעת הדחק המיקל לגור עמה בחצר, יש לו על מה לסמוך בספר** דבר הלכה (הוספות עמ' קסו) הביא את הדין המבואר בגמ' קידושין (יב) דחתן לא ידור בבית חמיו ופירשו רש"י והתוס' דהוי משום חשד (דלא כהרמב"ם הל' איסו"ב פכ"א הט"ו). והנה הראנ"ח (ס' צא) כתב טעם להקל וז"ל "וכבר זכורני שראיתי בדברי הראשונים שהיו נותנים טעם על מה שאין נזהרים באיסור חתנא דדייר בבית חמוה מצד דוחק הבתים", עכ"ל. וחזינן מהכא דאיפה שאסרו משום חשד יש צד להקל מפני דוחק הבתים ולפ"ז לכאורה ה"ה בנ"ד יהיה מותר לדור בחצר אלמנה כאשר יש דוחק דיורין, והוסיף שם הדבר הלכה שהגרי"י קניבסקי זצוק"ל פסק שיש לסמוך על הט"ז ולהקל מאחר דהוי מילתא דרבנן, עיי"ש.

וכעת ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ד) שדן בזה והעלה להקל, והנה כתב שם לחזק את דעת הט"ז דסובר דדין זה הוי חומרא בעלמא, והביא את דברי המאירי דסובר

שהאיסור אינו רק לת"ח אלא אף לשאר אינשי, והגמ' נקטה ת"ח לרבותא והבאתיו לעיל (הערה 26) ולפ"ז כתב הציץ אליעזר וז"ל "ויוצא לנו לפ"ז דבכלל אין לנו מכאן דין מיוחד לת"ח, וכולהו שוין בהך דינא. ואם מתירים לשאר אינשי, צריכים להתיר בפשיטות גם לת"ח", עכ"ל. ויש לתמוה טובא על דבריו, דהא משיטת המאירי מוכח דדין זה אינו חומרא אלא איסור מדינא ואפי' לשאר אינשי, והיא שיטה מחמירה. ועד שמביא מדבריו סיוע להקל לת"ח כמו לשאר אינשי, יש להביא מדבריו סיבה לאסור לא רק לת"ח אלא אף לשאר אינשי.

וסיים הציץ אליעזר בזה"ל "עכ"פ יש לפנינו יסודי היתר מוצקים להתיר מדינא גם לת"ח לשכון בחצר שיש בו אלמנה, ובפרט בימינו שיש קושי רב בהשגת מקום מגורים מתאים. ועל אחת כמה וכמה שאין כל מקום לחומרא במקרה שבשעה שהת"ח נכנס לשכון בחצר, עוד לא היתה אלמנה ורק אח"כ נתאלמנה, ואינו מחויב כלל וכלל ליכנס בטורח רב זה בגוף ובממון של החלפת מקום מגורים", עכ"ל. הנה מש"כ שעכ"פ יש לנו יסודי היתר מוצקים להתיר מדינא (אפי' לא בשעת הדחק דזה הוסיף רק בהמשך) הרואה יראה שאין כאן יסוד מוצק מלבד דעת הט"ז, וכנגדו עומדים רוב הפוסקים ובראשם הרמב"ם ומרן הש"ע האוסרים מדינא. ועוד נראה מסתימות הרמב"ם והש"ע שפסקו שאסור לדור בחצר שיש בה אלמנה מפני החשד, לא חילקו מי בא להתגורר קודם, ואפשר דאפי' כשהוא בא קודם, איכא חשד ויש מקום לאסור. אלא דאפשר לדינא, כיון שאכן יש בזה טירחא בגוף וממון והוי שעת הדחק אולי אפשר להקל בזה. וע"ע לעיל (פ"ד סע' ב) מחלוקת אחרונים האם קיבלו בני ספרד את הוראות הש"ע בשעת הדחק, עיי"ש. וא"כ אפשר דה"ה בנ"ד. ובפרט דאיכא ב' צדדים להקל בזה. חדא, שמא הלכה כהט"ז דאין זה אלא חומרא בעלמא. ואפי' אי נימא דאסור מדינא, שמא כיום אין לנו דין של ת"ח. ולפי כל הנ"ל, כיון דהוי מילתא דרבנן, בשעת הדחק המיקל בזה י"ל על מה לסמוך. .

ט. מותר מעיקר הדין לשני בחורים רווקים לישון יחד תחת כיסוי אחד **איתא** במשנה (קידושין פב.) רבי יהודה אוסר לרווקים לישון תחת טלית אחת וחכמים מתירים, והלכתא כחכמים כמש"כ הרמב"ם (פכ"ב ה"ב) והטור (ס' כד) והתוס' (קידושין פא.) והרמ"ה (שם פב.) והמ"מ (הל' איסו"ב פכ"ב) והר"ע מברטנורא והתפארת ישראל (על המשניות) וכ"פ הש"ע (ס' כד) שלא נחשדו ישראל על משכב זכור וממילא משמע דשרי לשני רווקים לישון תחת טלית אחת כדעת חכמים.

והנה הישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כד) כתב וז"ל "ומותר לכתחילה לייחד עם הבהמה ולשכב עם הזכר בקירוב בשר", עכ"ל. ובערוך השלחן (ב' כד סע' ו) כתב בזה"ל "ומ"מ יש למנוע בכל מקום שלא ישנו יחד שני רווקים ואין נוהגין כן, וח"ו מעולם לא שמענו לחוש לזה והנזהר תבא עליו ברכה", עכ"ל. , **והמחמיר תע''ב אע"פ** שהישׁ"ש (קידושין פ"ד ס' כב) כתב שהבא להחמיר בזה מיחזי כיוהרא מ"מ כבר העיר עליו טובא החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (ס' כו) והבאתיו לעיל (פ"ב סע' טו הערה 47) באורך, עיי"ש. וכן כתב ערוך השלחן (ס' כב סע' ו) דהחמיר בזה תע"ב. . **וי''א שאסור לעשות כן וצריך למחות ביד הנוהגין כן הח"מ** (ס' כד ס"ק א) כתב דדוקא יחוד בעלמא שרי בזכרים אבל לשכב יחד, ומכ"ש שני רווקים יחדיו בכל מקום צריך להתרחק ולמחות ביד העושים כן. והסכימו לו הב"ש (ס"ק א) והבה"ט (ס"ק א). והגר"ח פלאג'י בספרו תוכחת חיים (פרשת ויצא) כתב כנ"ל ודקדק בלשונו וכתב "אסור", וציין להח"מ ולהב"ש הנ"ל, עיי"ש. ואע"פ שהח"מ והב"ש כתבו צריך להתרחק ולא כתבו בלשון "אסור", מ"מ כיון דכתבו שצריך למחות ביד העושים כן, ש"מ דאסור לעשות כן.

והנה מוכח מלשונם דאסור לא רק לרווקים אלא ה"ה לנשואים. שהרי כתבו "כ"ש לרווקים". מיהו רבי יהודה שאסר במשנה (קידושין פב.) נקט בלשון "לא ישנו שני רווקים בטלית אחת", ומשמע דוקא רווקים וכן כתב הנתיבות לשבת (ס' כד) שרבי יהודה אסר רווקים בדוקא. ויש לעיין כיון דקיי"ל כרבנן שהתירו, מנין לחדש ולאסור בזה.

ועוד יש לדקדק דהנה הפוסקים הנ"ל שאסרו, משמע מלשונם דאפי' לשיטת הב"ח דסובר שכל מה שמרן הש"ע אסר יחוד עם זכרים זה דוקא במקומו של מרן אבל במקומו של הב"ח שלא פרצו במשכב זכור מותר לזכרים להתייחד, ועל זה העיר הח"מ שדוקא יחוד אבל לשכב ביחד בכל המקומות אין לעשות כן וצריך למחות בהם. והנה מוכח שהחמירו בזה אפי' במקומות שלא פרצו במשכב זכור. ושו"ר שעמד בזה הפני משה (ס' כד) וכתב לישב דהח"מ והב"ש דברו בזמן הזה שפרצו במשכב זכור (וא"כ אף לרבנן אסור, וכמו שפסק מרן אליבא רבנן ואפ"ה במקום שפרצו אסר) אלא דסוברים שרק לגבי יחוד יש לחלק בין המקומות היינו לאסור יחוד זכרים רק היכא שפרצו בזה והיכא שלא פרצו מותר. אך לשכב יחד כיון שפרצו במקום אחד אסור כבר בכל מקום. , **והלכה כדעה ראשונה כיון** דקיי"ל כרבנן וכמבואר לעיל (הערה 38) הכי נקטינן. . **מכל מקום במקום שרבו הפרוצים והחשודים על משכב זכר, אסור פשוט**,

כמו שמרן הש"ע (ס' כד) אע"פ שפסק כרבנן דלא נחשדו ישראל על משכב זכור אפ"ה במקום שרבו הפרוצים כתב דצריך להתרחק מלהתייחד עם הזכר, ועיין בזה לעיל (פ"ב סע' טו) באורך שאסור מדינא. א"כ כ"ש לשכב יחד דחמיר טפי אע"פ שלא נחשדו בזה ישראל מ"מ במקום שרבו הפרוצים אסור. ועיין לעיל (פ"ב סע' טו הערה 48) מה הגדרים בזה מ"מ דיינו אם נאסור בזה רק במקום שפרצו דומיא מה שכתב הש"ע לגבי יחוד ולא להחמיר ולאסור בכל מקום, והמחמיר בכל מקום תע"ב.

ותדע שכל האיסור הוא לשכב תחת כיסוי אחד וכמו שאמר רבי יהודה במשנה שלא ישנו תחת טלית אחת ולא נקט שלא ישנו במטה אחת. ומשמע שבאותה מטה שרי ורק תחת אותה שמיכה אסור, ויש לעיין. .

י. ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה **היינו** שיפרוש מהעריות והביאות האסורות, דכל זה הוא לשון הרמב"ם (פכ"ב ה"כ) וקאי על מש"כ הרמב"ם לעיל מיניה (הי"ח יט) דאין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש מן העריות והביאות האסורות. ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעת נכונה כדי להנצל מהן. ויזהר מן היחוד שהוא הגורם הגדול. גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם הזהרו בי מפני בתי הזהרו בי מפני כלתי **עיין** לעיל (פ"א סע' יג הערה 35 ד"ה וגדולה מזו) מש"כ בזה. כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתביישו מדבר זה ויתרחקו מן היחוד **וע"ע** בגמ' קידושין (פא:) שאביי מכלליה מכולה דברא והיינו כשהיה הולך בשדה בגירסא ליחוד היה מונע הבהמות מכל השדה, עיין בפרש"י. וע"ע במעשה דרב ששת שם בגמ', עיי"ש. ופירשו התוס' דהני אמוראי חומרא בעלמא קא עבדי, (ועיין ביד אהרון כרך ג ס' כד הגב"י מש"כ בזה). .

יא. וכן ינהוג להתרחק מן השחוק **בפרקי** אבות (פ"ג משנה יג) איתא שחוק וקלות ראש מרגילין לערווה. מגיד משנה. ומן השכרות ומדברי עגבים **כתב** הגר"א (ס' כה ס"ק ו) דעגבים הוא קלות ראש דאמרי בפרקי אבות דמביא לערווה. ועיין בפרישה (שם ס"ק ד) דהפירוש הוא העוסקים בכינור ועוגב. וכיו"ב כתב הב"ח. ובפירוש שם טוב על הרמב"ם (פכ"ב הכ"א) כתב וז"ל "דברי עגבים ענינו, דברי חשק ותאות זנות", עכ"ל. שאלו גורמין גדולים הם, והם מעלות של עריות. ולא ישב בלא אשה **עיין** בש"ע (ס' א סע' א ח). וכתב המגיד משנה דאיתא ביבמות (סב:) כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שלום שנאמר וידעת כי שלום אהלך ופקדת

נוך ולא תחטא. **שמנהג זה גורם לטהרה גדולה יתירה מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה כמבואר** בקידושין (ל:) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה' וכפטיש יפוצץ סלע. מגיד משנה. **וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה כדאיתא** כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלין ממנו כל הרהורי יצר הרע והרהורי אשת איש. וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו, נותנין לו כל הרהורי יצר הרע והרהורי אשת איש. (גר"א ס' כה ס"ק ח). **ובחכמה הוא אומר אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד רמב"ם הל' איסו"ב פכ"ב הכ"א.**

בריך רחמנא דסייען מריש ועד כעאן
תם ונשלם שבח לבורא עולם
היום ט' תשרי עיוה"כ התשס"ח

הערות מהרה"ג הרב יצחק אביטבול שליט"א

הערות מהרה"ג הרב יצחק אביטבול שליט"א - ראש כולל עטרת משה ודיין ומו"צ בבית דין "בנין ציון" שנכתבו לאחר משא ומתן ודיבוק חברים יחד עב הרה"ג הרב נתן בן סניור שליט"א

פ"א סע' כא - על מה שהוכחתי מהכנה"ג שאפי' בספק חמור כעריות אמרינן לקולא כשהוא ספק דרבנן ודלא כהשבט הלוי, העיר וז"ל "אינו מוכרח דשאני יחוד דעיקרו דאורייתא ולכל הפחות אסמכתא איכא יש מקום להחמיר בספיקו כמבואר בסמוך וא"כ אין ראיה מהכנה"ג דס"ל להקל בזה".

שם - על מה שהעליתי למסקנא להקל בספק יחוד דרבנן, העיר וז"ל "איסור יחוד יש מקום להחמיר מחמת חומרת האיסור דג"ע וגם מצד דנפשו של אדם מתאוה לזה".

פ"ב סע' ב - על מש"כ שבט הלוי לצדד דבפחות מגיל ג' שנים כשהיא נשואה, יש בזה עכ"פ איסור דרבנן, העיר וז"ל "אם אינה ראויה לביאה אין טעם לאסור גם מדרבנן, דכל יחוד לא נאסר אלא מחמת גילוי ערוה והא ליתא כאן כיון שאינה ראויה לביאה".

פ"ד סע' יא הערה 27 - על מה שכתבתי סברא להתיר לאשה להתיחד עפ שני כשרים שעסקיהם עם הנשים, כתב על הסברא וז"ל "אין כאן סברא מוכחת, שהרי י"ל דכיון שהוא רגיל בכך לדבר אתם בלי גבולות יכולים לבא לקלות דעת ולקרבה ואינו בוש

מחבירו כיון שעושה מתוך הרגל. אלא דכל שאינו מפורש במשנה לאסור אין לנו הכרח לאסור כמ"ש החק"ל אבל לומר שהסברא נותנת, לא נראה כ"כ".

פ"ד סע' טו הערה 40 - מה שכתבתי שעם ב' כשרים ופרוץ שרי בדרך, הוסיף וז"ל "וכן יש להוכיח מהנוב"י דהיה ב' כשרים עם העגלון".

פ"ו סע' א הערה 3 - שהערתי על החזו"א שפירושו בדין פנימי וחיצון הוא לכאורה נגד הראשונים, הוסיף וז"ל "כידוע דרכו של החזו"א בביאור הסוגיא הרבה פעמים נוקט דרך עצמאית בפרט כאן שאפשר להעמיס כן ברא"ש, ובקיצור פסקי הרא"ש מפורש כהחזו"א".

שם סע' ג הערה 11 - לגבי מש"כ שהפוסקים שהחמירו בפנימי וחיצון כשאיש א' בפנימי ואשה א' בחיצון או איפכא, יודו להתיר אם ישנם ב' אנשים ואשה א' או ב' נשים ואיש א', העיר וז"ל "אם באנו לאסור ביחיד ויחידה אף דאינו מפורש בגמ' לפי הרמב"ם, כיון דהש"ע לא איירי אלא בפירש, הוא רק מכח הסברא דנחשב כחדר אחד, א"כ ה"ה דיש לאסור אפי' ביותר בכל האופנים דלפי הרמב"ם אסור להתיחד. וקשה מסברא דנפשאי לחדש איסור והיתר לחלק בין אשה אחת לשתיים ולקבוע היכן יותר תקיף יצריה אף אם במציאות נכון הוא, מנלן השעור שצריך שיהיה תקיף יצריה כדי לאסור ומתי אין כ"כ תקיף יצריה ומותר, דשעור זה לא נמסר אלא לחז"ל". "אמנם בדבר הלכה נראה הטעם דבאיש אחד ואשה אחת, היחוד הוא דאורייתא, חיישינן שיפרוש. משא"כ בב' נשים שהוא דרבנן לא חיישינן שיפרוש".

פ"ו סע' י הערה 37 - על מה שהקשתי על המנחת יצחק בהסבר המשנ"ב, כתב וז"ל "נלע"ד דהוכחת המנח"י היא דאם המ"ב ס"ל כרש"י א"כ אמאי אסר בלא נעילה משום דהם יחידים, הא אפי' יש כמה נשים וכמה אנשים אסור לרש"י. אע"כ דס"ל כהרמב"ם וביחידים מודה לרש"י דאסור".

פ"ט סע' ז הערה 19 - על מש"כ בדברי הגרי"ש אלישיב שליט"א במש"כ בגדר עיר, כתב וז"ל "טעמו של הגרי"ש אלישיב שליט"א אינו מכח הסברא אלא שהוא בגדר עיר שחז"ל קבעו. הגע בעצמך ר"ג וב"ב, שני בנינים הסמוכים זל"ז ברח' ז'בוטינסקי כל אחד שייך לעיר אחרת ודאי דאימת בעלה עליה יותר מבעיר לונדון פריז ניו יורק ואפי' בירושלים מקצה אחד לשני".

שם הערה 21 - דיש כמה הסברים בדברי החזו"א מה כוונתו בגדר עיר, כתב וז"ל "מי לנו בקי בדעתו של החזו"א יותר מהגרי"י קניבסקי זצ"ל".

פ"ט סע' כב הערה 58 - מה שדקדקתי בלשון רש"י דנקט "מיסתפי" דמשמע דהיתר בעלה בעיר מכח הבועל ולא מכח האשה, דלשון "מיסתפי" קאי על האיש הבועל, העיר וז"ל "עיין נשמת כל חי שכתב לשון מיסתפי וכוונתו שם לאשה".

שם - מה שכתבתי (תחילה) שהחכ"א הבין ברש"י דהלשון "מיסתפי" קאי אבועל, העיר וז"ל "אינו מדוקדק דמתחילה משמע דקאי אאשה וכתב דאין להוכיח די"ל דקאי אבועל משמע דלא פשיטא ליה כצד א' ברש"י".

שם - על מש"כ הנטעי גבריאל בהסבר הגרש"ז, העיר וז"ל "לא יתכן לדעתו המובא בסע' כא שרצה להתיר אף שהבועל יודע שאינו בעיר. הרי מפורש שאין צריך שתהיה מניעה מצד שניהם".

שם סע' לו - על דעת האוסרים בגוף ההלכה העיר וז"ל "האחרונים דמוכח מהם דאסור בגס בהו לא מהני אפי' בבית, לא כתבו כן במפורש אלא דיוצא כן ממה שרצו לתרץ את קושיית התוס' על רש"י דאוסר יחוד בבעלה בעיר מקושיית הגמ' על מעשה דרב ביבי שהוריד את הסולם, ולזה תירצו דאירי באופן שרב יוסף היה בבית ושרי גם לרש"י. ומזה יוצא דתירוץ הגמ' בלבו גס בה אסור הוא אפי' בעלה עמה. כל זה לשיטת רש"י אליבא דהני אחרונים שכך תירצו. אבל לדעת כל הראשונים דס"ל דאין איסור יחוד כלל בבעלה בעיר, וכן קיי"ל להלכה, ממילא אין לנו מקור לחידוש דין זה דאפי' כשבעלה עמה לא מהני בגס בה. ואע"ג דהב"ח כתב דיש להחמיר כרש"י, בכל זאת לגבי בעלה עמה וגס בה אפי' אליבא דרש"י אין שום מקור רק מכח קושיית התוס' אם נתרץ כמו האחרונים הנ"ל, אולם הרבה תירוצים נאמרו לקושיא זו, עיין שער יוסף שם, וממילא אין שום הכרח לאיסור זה אליבא דרש"י".

שם הערה 97 - על מש"כ בדברי הכסא אליהו דלכאורה הבין בידי אליהו דלרש"י אסור אפי' הוא עמה ממש באותו חדר, העיר וז"ל "לא קשה מידי, דלכ"ע עמה בחדר שרי כדמוכח ממה שאכלו יחד, אלא דסבירא ליה לידי אליהו דאין מקום לחלק כלל בין אותו חדר לחדר אחר באותו בית כמו שההיתר דאשתו עמו הכתוב במשנה לאו דוקא עמו בחדר אלא בבית, א"כ ה"ה בעלה עמה. לכן הוכיח הידי אליהו דמהני בעלה עמה בבית אפי' בגס בה".

שם - על מש"כ כנ"ל בדעת החיד"א העיר וז"ל "עיין הערה לעיל דסבירא ליה בפשטות דאין שום חילוק בין חדר אחד לחדר אחר. ועוד דמהחיד"א אין כלל ראיה שהרי הוא בא לסתור את הטעם דרב יוסף היה סגי נהור ולכן לא מהני בעלה עמה, דא"כ גם באותו חדר לא מהני דכמאן דליתא דמיא, וזה פשוט דשרי כדמוכח מהמעשה דרב ביבי שאכלו

יחד ואין על זה חולק, א"כ מוכח דליתא להאי חילוק בהיתר דבעלה בעיר אפי' בסגי נהור, ואין שום הכרח דהחיד"א הבין דהידי אליהו אוסר אפי' בחדר אחד".

שם סע' מ הערה 106 - הבאתי את הגר"ח פלאג'י להתיר לאשה להתייחד עם פרוץ כאשר בעלה בעיר, העיר וז"ל "ועיין בספר החפץ חיים (להגר"ח פלאג'י) דאסר בפרוץ אף שבעלה בעיר. ועוד עיין בנשמת כל חי דטעמו שם דגם בגוי מהני בעלה בעיר הוא משום דהחשש הוא רק פיתוי ולא אונס לכן כתב דגם בגוי שייך היתר דבעלה בעיר אבל למאי דנקטו רוב הפוסקים דבגוי איכא גם חשש אונס א"כ ליכא היתר דבעלה בעיר. שו"ר בהערה 107 שהעיר ממש"כ בספרו החפץ חיים לאסור. ואפשר דחזר בו שהרי טעמו להתיר דבגוי לא חיישׁ לאונס ומהתוס' בע"ז מבואר איפכא".

שם - על הסברא שעם פרוץ מותר לאשה להתייחד כשבעלה בעיר, העיר וז"ל "אפשר דלא תוכל לעמוד בפני גודל פיתוי הפרוץ דלא ירפה ממנה משא"כ באדם כשר שבאם יתקפנו יצרו מיד היא תתנגד לו מחמת בעלה וירפה ממנה".

שם סע' מא הערה 109 - מה שדנתי האם באשה בריאה יש חשש אונס העיר וז"ל "עיין ע"ז כה: וכן מבואר בתוס' דליכא חשש אונס באשה ע"פ הירושלמי".

פ"י סע' א הערה 1 - על מש"כ ברש"י שאשתו משמרתו כיון דמקפידה הוסיף וז"ל "וכ"כ במאירי פ: לגבי שינה בלילה דשנתה מתנדדת דאין אשה מקנא אלא בירך חבירתה".

שם סע' ד הערה 6 - על מש"כ להעיר שדברי ספר שער היחוד דלא כאחרונים, העיר וז"ל "אין זו השגה על מחבר ספר שער היחוד, כי בעצמו כתב לדחות את האחרונים שהבינו כן בב"ש דאין שום הכרח לחדש זאת. אלא דעל אחרוני זמנינו אפשר לחלוק אבל על הגאונים של דורות קודמים קשה לומר הביטוי 'מצטער הרבה על מה שיש לתלות בדברי הב"ש'. ולכן נראה לענ"ד דאין כ"כ השגה מהציץ אליעזר והדבר הלכה והדברי סופרים והלהורות נתן. אבל מהאמרי יושר והדובב מישרים מוכח דשרי אפי' אשתו בעיר, וקשה להתבטא כהאי לישנא על הני גאוני עולם".

פי"א הע' א הערה 1 - על מש"כ תחילה בשם התוס' רא"ש, דלכאורה השמירה ביחוד בנוכחות תינוקת הוא מכח האיש והאשה יחד, העיר וז"ל "אין הכרח דבעי שמירה מכח שניהם אלא האמת קאמר שאף א' לא בוש מהקטן, אבל להתיר סגי במה שהאשה בושה מהקטן דבאמת האיש י"ל דאינו בוש בפני הקטן מפני שיצרו תקפו".

שם - על מש"כ בשם האג"מ דמשמע מדבריו שהאיש חושש שהקטנה תספר בשוק, העיר וז"ל "האג"מ שם תמה על עצם הדין מדוע אסרו יחוד עם בת ג' ואינו ביאור לעצם

הדין דקיי"ל דאסור וע"כ דחז"ל חששו שיצרו תקפו ואינו חושב על זה או כל מיני סברות שיצרו אומר לו".